JULES VERNE

ISTORIA MARILOR DESCOPERIRI

JULES VERNE

ISTORIA MARILOR DESCOPERIRI

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ • BUCUREŞTI 1963
În romîneşte de
G. NICOLAE
Îngrijire ştiinţifică
ALEXANDRU ROŞU
Candidat în ştiinţe geografice

Coperta de
HARRI GUTTMAN

JULES VERNE
LA DÉCOUVERTE DE LA TERRE
LES GRANDS NAVIGATEURS
DU XVIII-e SIÈCLE
Ediţie completată şi adnotată
de redacţia romînă

C U V Î N T Î N A I N T E

Într-o notă introductivă la romanul Hector Servadac — Călătorii şi peripeţii prin lumea solară (1877), editorul Hetzel scria:

„Începînd seria «Călătoriilor extraordinare», domnul Jules Verne a urmărit să înfăţişeze cititorilor, sub forma romanului, diferite regiuni ale lumii.

*Africa, în Cinci săptămîni în balon şi în Aventurile a trei ruşi şi trei englezi, Asia centrală în Mihail Strogov, America de Sud şi Australia în Copiii căpitanului Grant, regiunile arctice în Aventurile căpitanului Hatteras, America de Nord în Ţara blănurilor, oceanele în 20 000 de legbe sub mări, Lumea Nouă şi Lumea Veche în Ocolul lumii în optzeci de zile (...) acestea sînt'locurile pe unde şi-a purtat el pînă acum cititorii, pe urmele eroilor săi imaginari (...) şi un alt roman în pregătire, Un erou de cincisprezece ani *, este menit să ne conducă în regiunile cele mai stranii şi abia de curînd cercetate ale globului pământesc“.*

Dacă această notă introductivă ar fi apărut la sfîrşitul prodigioasei cariere literare a lui Jules Verne, tabloul geografic al operei sale ar fi căpătat o amploare mult mai impresionantă, lată doar cîteva dintre titlurile care s-ar fi cuvenit adăugate : pentru Africa, Steaua Sudului, Satul aerian, Invazia mării, Uimitoarea aventură a misiunii Barsac ; pentru Asia, Casa cu aburi, Tribulaţiile unui chinez în China ; pentru America de Sud, Jangada (Opt sute de leghe pe Amazon), Superbul Orinoco ; pentru America de Nord, Cele cinci sute de milioane ale Begumei, Robur Cuceritorul, Nord contra Sud, Testamentul unui excentric, Stăpînul lumii, Goana după meteor. Iar ultimele pete albe de pe harta „Călătoriilor extraordinare“, Oceania şi Antarctica, ar fi dispărut o dată cu publicarea romanelor Insula cu elice şi Sfinxul gheţurilor.

Urmând jaloanele notei lui Hetzel, enumerarea noastră a omis prezenţa statornică în cărţile lui Jules Verne a bătrînei Europe. E o prezenţă care exprimă totuşi, de multe ori, contactul nemijlocit al scriitorului cu obiectul inspiraţiei sale. Şi făcînd această afirmaţie, ne vom îngădui să spulberăm încă o dată mitul potrivit căruia Jules Verne n-a trecut niciodată hotarele Franţei, fiind prototipul „călătorului în fotoliu“.

E adevărat că, la vîrsta de doisprezece ani, Jules îi promisese tatălui său „să nu mai călătorească decît în vis“. Asta se întîmpla după ce fusese descoperit pe bordul velierului „La Coralie“, care pornise către, pe atunci încă, fabuloasele Indii. Dar asemenea promisiuni nu sînt menite să dureze o veşnicie. Şi iată-l pe tînărul Verne îmbarcîndu-se într-o frumoasă zi a anului 1857 pe un vas cu destinaţia Scoţia...

Era începutul unui şir de croaziere care aveau să-l poarte în Norvegia,

---

* *Titlul definitiv : Un căpitan de cincisprezece ani.*

la Vigo, Cădiz, Tanger, Gibraltar, Alger, în Irlanda şi din nou în Scoţia, în

Marea Nordului şi Marea Baltică, trecînd prin portul german Kiel, apoi iar la Vigo, Gibraltar, Alger, continuînd cu Tunis, Cartagina, Malta, Sicilia, Italia. Acestui periplu european şi nord-african trebuie să-i adăugăm trecerea Atlanticului, cu prilejul călătoriei în Statele Unite (1866). Şi fără îndoială că marele iubitor al mării, artistul însetat de oameni şi peisaje noi nu s-ar fi oprit aici, dacă glonţul tras de un adolescent pe jumătate nebun n-ar fi făcut din el un infirm.

Ni s-ar putea obiecta, pe bună dreptate, că aria totuşi limitată a acestor croaziere este departe de a se suprapune ariei atotcuprinzătoare a „Călătoriilor extraordinare“. De unde atunci impresia de absolută autenticitate care- se desprinde din întreaga operă verniană ?...

Pentru a răspunde, trebuie să ne întoarcem la acea perioadă febrilă a vieţii lui Jules Verne în care se plămădea ideea romanului de tip nou, „romanul ştiinţei“, cum îl numea scriitorul în corespondenţa cu tatăl său. Compunînd drame şi vodeviluri, luîndu-şi licenţa în drept pentru că aşa-i ceruse familia, cîştigîndu-şi apoi existenţa ca agent de schimb la bursă, tînărul Verne se pregăteşte pentru cotitura definitivă. El îşi petrece o mare parte din timpul liber în sala de lectură a Bibliotecii Naţionale, vizitează muzee şi expoziţii, frecventează savanţi, inventatori, ingineri, călători şi exploratori. Mai ales aceştia din urmă îl atrag cu relatarea peripeţiilor lor. Căci dintre toate ştiinţele„ geografia îi cucerise cel mai mult inima.

Din această perioadă datează, de pildă, prietenia cu Jacques Arago, fratele cunoscutului astronom. Orbind la vîrsta de cincizeci de ani, Jacques nu renunţă la călătorii şi conduce spre zăcămintele din Colorado un grup de căutători de aur, pe care parizienii amatori de calambururi îi botează „Aragonauţi“. Jules Verne e subjugat de acest bătrîn entuziast, ale cărui amintiri poate îi oferă materialul Castelelor din California, o povestire despre aventurile unui căutător de aur. Printre altele, Arago îi mai descrie şi „o liană lungă de cîtcva leghe, descoperită de el, odinioară, pe colinele din preajma oraşului Rio de Janeiro“. Peste treizeci de ani, în Jangada, copiii lui Joam Dacosta aveau să urmeze în pădurea braziliană meandrele unei liane „din familia salselor, una din acele cipos cunoscute sub numele de «japicanga» roşie, a cărei lungime măsoară uneori mai multe leghe“...

În casa lui Jacques Arago, Jules Verne îl cunoaşte pe pictorul peruvian Merino, fondator al Academiei de artă din Lima, stabilit pentru cîteva luni la Paris. Credem că lui i se datorează ideea romanului istoric despre Peru Martin Paz, apărut în revista „Muzeul familiilor“. în orice caz, Merino este autorul schiţelor documentare ale romanului. Şi nu e de crezut că iscoditorul Jules a lăsat să-i scape această ocazie de a afla lucruri noi despre America, de Sud.

Mai tîrziu, scriitorul se împrieteneşte cu Felix Tournachon, cunoscut mai mult sub numele Nadar ca publicist, caricaturist, fotograf şi... călător. Amîn- doi sînt cuprinşi de febra navigaţiei aeriene, care-l va duce pe Nadar la fabricarea balonului „Uriaşul“, iar pe Jules Verne la publicarea primului său roman de tip nou, binecunoscutul Cinci săptămîni în balon.

Nu putem să întîrziem atît cît ar trebui asupra tuturor celor care i-au oferit lui Jules Verne materialul brut al multor pagini vibrînd de fiorul

*autenticităţii. Vom aminti doar că fratele său mai mic, Paul Verne, era căpitan de cursă lungă şi că secundul de pe „Saint-Micbel 1“ *, Alfred Berlot, navigase pe toate mările globului şi trecuse prin nenumărate aventuri. în sfîrşit, exploratorul Jean Chaffanjon, care descoperise izvoarele înalte ale lui Coari şi Ori- nocului, i-a dat scriitorului notele de călătorie pe care le-a putut salva de furnicile albe venezuelene. Rezultatul: romanul Superbul Orinoc, apărut în 1898.*

Acestui contact direct cu eroii anonimi sau nu ai desăvîrşirii cunoaşterii lumii, Jules Veme îi adăuga studiul permanent, sistematic, pătimaş, al celor mai variate documente geografice — de la notele de călătorie la atlasuri şi la dările de seamă ale societăţilor ştiinţifice. Despre asta ar fi putut să stea mărturie o bună parte a celor douăzeci şi cinci de mii de fişe rînduite în turnul casei de la Amiens. Corespondenţa scriitorului oferă şi ea destule puncte de reper. Se ştie, astfel, că ideea utilizării motrice a vînturilor alizee din Cinci săptămîni în balon i-a dat-o comunicarea făcută de căpitanul de geniu Meusnier la Academia de Ştiinţe. Iar Călătoria spre centrul pămîntului îi datorează mult lui Charles Saint-Claire Deville. Acesta, specialist în studiul fenomenelor seismice, explorase vulcanii din Antile şi Tenerife şi coborîse în craterele lui Stromboli. Jules Verne îl ascultase vorbind şi-i citise scrisorile adresate lui Elie de Beaumont.

Am vorbit despre autenticitatea descrierilor din opera lui Jules Verne. Uneori avem însă de-a face cu ceva mai mult decît fidelitate înaripată în transcrierea observaţiilor şi opiniilor altora. Exploratorul Charcot afirma că Jules Verne i-a pus la îndemînă, prin romanele sale, cea mai bună carte de bord a regiunilor arctice. El se referea, desigur, şi la faptul că scriitorul preconiza trecerea prin Strîmtoarea Smith pentru a ajunge la Polul Nord. Uimitoare este şi precizia cu care se indică locul de unde izvorăşte Nilul, în Cinci săptămîni în balon, ţinînd seama că expediţia lui Speke s-a întors la Londra după un an de la apariţia romanului.

Să fie vorba despre divinaţia pe care o invocă la tot pasul unii exegeţi ai operei verniene ?

Da — dacă prin această pretinsă divinaţie înţelegem rodul sublimat al unui efort de durată de a se informa, de a cerceta arhive, de a consulta lucrări de specialitate, de a sta de vorbă cu călători şi savanţi. „Documentarea sa de la prima mînă era de-a dreptul extraordinară, spune nepotul scriitorului, magistrat în Toulon. Îngrămădea note, se ţinea la curent cu toate călătoriile de ex-' plorare, citea toate dările de seamă asupra acestor călătorii şi, întemeindu-se pe date reale, construia ipoteze raţionale“.

S-au găsit însă şi detractori care să afirme că geografia lui Jules Verne este fantezistă. Grijuliu cu renumele principalului său colaborator, Hetzel îi propune atunci să demonstreze contrariul, condensînd imensul său bagaj de cunoştinţe într-o carte de popularizare, scrisă la un ton aproape didactic.

Cu cîţiva ani în urmă, Jules Verne se mai înhămase la o treabă asemănătoare, continuînd Geografia ilustrată a Franţei începută de Theophile Layalee. De data aceasta era vorba însă de o monumentală

---

* Primul dintre cele trei iahturi ale lui Jules Verne — de fapt, o şalupă de pescuit amenajată, de bine de rău, ca vas de plăcere.

Istorie a marilor descoperiri, care avea să-i ceară opt ani pentru elaborarea celor trei părţi: Descoperirea pămîntului (antichitatea, evul mediu, Renaşterea), Marii navigatori ai secolului al XVIII-lea (secolele XVII şi XVIII), Călătorii veacului al XlX-lea. „Cu paşi de Guliver — scrie doamna M. Allotte de la Fuye, şi

ea nepoată a scriitorului, în cartea Jules Verne, sa vie, son oeuvre (Hachette, 1953) — Jules Verne porneşte la drum pe urmele traficanţilor, cruciaţilor, căpitanilor de caravele, portughezilor, hughenoţilor, cadeţilor Franţei, emigranţilor, savanţilor, în sfîrşit pe urmele exploratorilor moderni care isprăvesc de etichetat planeta Pămînt. Se pare că această muncă satisface şi necesitatea de a clasifica a autorului, şi nesăţioasa lui foame de necunoscut".

Această „nevoie de a clasifica" poate fi întîlnită, de altfel, încă din primele romane ale lui Jules Verne. Chiar în Cinci săptămîni în balon există numeroase pagini care înfăţişează succint pătrunderea exploratorilor europeni în Africa. Dar cea mai strălucită demonstraţie de acest gen o întîlnim în Copiii căpitanului Grant. Incitat de Mac Nabbs să-i enumere pe descoperitorii Australiei, Paganel desfăşoară o erudiţie impregnată de lirismul aventurii cunoaşterii, de suflul eroic al luptei omului împotriva unei naturi ostile.

În Istoria marilor descoperiri, operă enciclopedică de popularizare ştiinţifică, autorul foloseşte o altă modalitate de expresie. Aducînd cu consecvenţă în prim plan personalitatea celor pe care-i înfăţişează publicului cititor, el foloseşte citate, deseori ample, din rapoartele şi jurnalele lor de călătorie. Cît despre pasajele de legătură şi paginile expozitive, ele dovedesc parcă, grija de a ascunde stilul vernian îndărătul unor fraze avînd un rol mai mult funcţional:

„Darea de seamă se sfîrşeşte printr-o descriere a Hyderabadului, fortăreaţă ce cu greu s-ar fi putut împotrivi unor atacuri duşmane ale europenilor — şi prin cîteva aprecieri asupra rosturilor ambasadei, al cărei scop parţial era să închidă francezilor intrarea în Sindhi. îndată ce tratatul fu încheiat, englezii se reîntoarseră la Bombay" (II, p. 190), sau

„Bussa, unde ajunse în sfîrşit călătorulnu era un oraş propriu-zis, fiind alcătuit din grupuri de case răvăşite pe o insulă a rîului Kuara, la 10°14' latitudine nordică şi la 6° 11' longitudine estică, după meridianul Greenwich. El este capitala celei mai populate provincii a Borgului. Locuitorii, erau păgîni, aidoma sultanului — cu toate că se numea Mahomed. Ei se hrăneau cu carne de maimuţă, cu cîini, pisici, şoareci, peşte, carne de vită şi de berbec" (II, p. 234).

Cum se explică această abandonare voită de către scriitor a uneltelor sale, ţinînd seama că în anii elaborării Istoriei marilor descoperiri ei publică unele dintre cele mai izbutite romane purtînd pecetea geniului vernian fAventurile a trei ruşi şi trei englezi, Ocolul Pămîntului în optzeci de zile, Insula misterioasă, Mihail Strogov etc.) ?

*Pentru a răspunde, vom recurge la o analogie îndreptăţită din mai multe puncte de vedere. Vorbind despre Edgar Allan Poe, pe care l-a tradus cu inegalabilă strălucire în franţuzeşte, Baudelaire spunea : „Ca şi Balzac, care a murit poate trist că nu e un adevărat savant, el avea furii de ştiinţă. A scris un Manual al conchiliologului... „Or, influenţa lui Poe asupra lui Jules Verne este uneori atît de manifestă * încît s-au găsit*

---

* Spaţiul nel îngăduie un singur exemplu. În studiul despre Poe publicat în *Muzeul familiilor* (1959), Jules Verne scria : „Povestirea aventurilor lui Pym este întreruptă. Cine o va relua ? Cineva mai cutezător decît mine să se avînte pe tărîmul imposibilului". După aproape patruzeci de ani, el avea să cuteze totuşi, identificînd marea siluetă albă care atrage irezistibil barca lui Arthur Gordon Pym ca un munte magnetic *(Sfinxul gheţurilor,* 1897).

comentatori care să o 'introducă în ecuaţii de felul «Chateaubriand + Edgar Poe = Jules Verne»“.

Fără a împărtăşi această viziune contabilicească, credem că admiraţia mărturisită a lui Jules Verne faţă de opera stranie şi lucidă a nefericitului scriitor american constituie şi ea un semn al incontestabilei lor afinităţi spirituale. Afinitate mai ales pe linia miraculosului ştiinţific, a deducţiei logice şi a incursiunilor în necunoscut. Afinitate în ceea ce priveşte foamea de ştiinţă „pură“ şi stăruinţa de a demonstra că extrapolările pornesc de pe tărîmul solid al datelor experimentale.

Prin prisma acestor consideraţii, ni se pare că stilul neutru al Istoriei marilor descoperiri se datoreşte tocmai dorinţei autorului de a preciza caracterul oarecum singular al lucrării în ansamblul operei sale de ficţiune. Fiindcă şi Jules Verne regreta poate, uneori, că „nu e un adevărat savant...“

Spre lauda scriitorului, trebuie să aducem neîntîrziat o precizare: efortul spre sobrietate şi conciziune nu are nimic de-a face, pentru el, cu autoizolarea de problemele social-politice sau cu obiectivismul travestit în obiectivitate. Enciclopedistul Jules Verne rămîne acelaşi duşman neîmpăcat al absolutismului, al războiului şi al asupririi coloniale.

într-o vreme în care mitul Bonaparte subjuga încă o parte a Franţei — Franţa însîngerată de ambiţiile stupide ale ultimului ei Napoleon încoronat — Jules Verne nu se sfia să scrie : -„...cînd Napoleon «răzbi pe de-a-ntregul din Bonaparte», suveranul egoist, sacrificînd totul pentru război, detestabila lui patimă, nu mai vru să audă vorbindu-i-se de explorări, de călătorii şi de viitoare descoperiri, căci asemenea întreprinderi l-ar fi lipsit de bani şi de oameni“ (II, p. 165). Iar în altă parte, pornind de la acelaşi personaj, dar generalizînd, el vorbeşte despre „războaiele care întotdeauna stăvilesc propăşirea ştiinţifică a omenirii“ (II, p. 214).

Republicanismul lui Jules Verne se manifestă în Istoria marilor descoperiri nu numai prin asemenea referiri la rolul negativ al absolutismului în ceea ce priveşte lărgirea orizontului cercetării ştiinţifice. De citeva ori, autorul îşi exprimă fără echivoc dezacordul faţă de falsa ierarhie a valorilor care domnea în Franţa monarhică. „Sub vechiul regim, în care toate erau arbitrare — scrie el — gradele şi posturile se dădeau după bunul plac...“ (I, p. 366). Sau, mai departe: „...Duclos-Guyot, un marinar destoinic îmbătrînit în grade inferioare pentru că nu era de neam nobil...“ (1, p. 368). Şi, revenind asupra acestui aproape anonim secund al celebrului Bougainville : „Cît despre Duclos-Guyot, postul lui de mîna a doua în săvîrşirea călătoriei, cît şi faptul că se trăgea dintr-o familie modestă nu-i aduseră nici o răsplată...

Deşi s-a născut în 1722 şi a navigat din 1734, în 1791 nu era decît locotenent şi numai datorită unor oameni de stat pătrunşi de spiritul nou al vremii, a fost înaintat la gradul de căpitan de navă, răsplată tardivă a îndelungatelor lui servicii“ (I, p. 387).

Dar atitudinea cea mai categoric şi consecvent protestatară a scriitorului rămîne, după părerea noastră, în Istoria marilor descoperiri, ca şi în întreaga lui operă, aceea anticolonialistă.

Contemporan cu întemeietorii marxismului, Jules Verne n-a cunoscut lucrările lor — sau, dacă le-a cunoscut, n-a izbutit să asimileze singura concepţie ştiinţifică asupra legilor de dezvoltare a naturii şi societăţii. El

nu s-a lăsat totuşi înşelat de frazele despre „misiunea civilizatoare a omului alb“ cu care încerca burghezia să justifice înrobirea şi exploatarea crîncenă a sute de milioane de oameni. Mai mult decît atît, el ştia că istoria marilor şi micilor descoperiri geografice ar putea fi numită adeseori istoria căutării unor noi pieţe de desfacere, surse de materii prime şi de forţă de muncă, lată, de pildă, cum începe capitolul închinat lui Marcp Polo :

„Neguţătorii genovezi şi veneţieni... nu puteau să rămînă nepăsători faţă de explorările pe care îndrăzneţii călători le întreprindeau în Asia centrală, în India şi în China. Ei înţelegeau că meleagurile acestea le vor oferi curînd noi pieţe de desfacere pentru mărfurile lor şi că, pe de altă parte, dacă ar aduce în Occident mărfuri orientale, cîştigurile ar fi uriaşe. Interesele negoţului cereau să trimită noi exploratori pentru a sonda în acest sens meleaguri prea puţin cunoscute“ (I, p. 40).

Jules Verne dezvăluie şi mobilurile reale ale primei expediţii franceze, condusă de baronul normand]ean de Bethencourt. După ce aflăm că baronul avea „gustul descoperiririlor“, ni se mărturiseşte că, de fapt, marea fertilitate a Insulelor Canare este aceea care-l determină să încerce cucerirea lor. Cît despre comportarea membrilor expediţiei acestei ţări creştine faţă de băştinaşi, vom reproduce un singur pasa) revelator: „...cei rămaşi pe insulă (Insula Lanzarote — I. H.), războindu-se necontenit cu localnicii, făcuseră numeroşi prizonieri, iar canarienii, demoralizaţi, veneau tot mai numeroşi să li se supună, acceptînd creştinismul numai ca să scape de crîncenele persecuţii“ (h P- 74).

Persecuţii crîncene — acesta este lait-motivul capitolelor Istoriei marilor descoperiri. Chiar cînd preţuirea autorului se îndreaptă către un personaj de talia lui Cristofor Columb, el nu trece cu vederea faptele care întunecă gloria marelui descoperitor: „În 1493 Columb începuse colonizarea Espanolei (azi Haiti — I. H.) şi întemeiase oraşul Isabella. Peste doi ani, Cristofor Columb parcuse el însuşi insula, îi supuse pe bieţii indigeni cu ajutorul îngrozitorilor cîini dresaţi pentru vînarea indienilor şi-i forţă pe bieţii oameni, obişnuiţi să. trăiască, din dărnicia naturii, la munca istovitoare din mine“ (I, p. 158). Şi după ce înşiră alte asemenea isprăvi ale cuceritorilor spanioli, Jules Verne se consideră pe drept cuvînt îndreptăţit să conchidă: „Nenumărate au fost atrocităţile săvîrşite de oameni care se socoteau civilizaţi şi ţineau morţiş să convertească la creştinism popoare poate mai puţin sălbatice decît ei înşişi“

(I, Pj 178).....

Lăsînd cititorului satisfacţia de a întîlni la tot pasul mărturiile unei atitudini cu puternice rezonanţe contemporane, nu putem să nu menţionăm un aspect deosebit de pregnant al anticolonialismului lui Jules Verne. Cu mai multă hotărîre şi consecvenţă decît în operele sale de ficţiune, scriitorul se ridică în Istoria marilor descoperiri deasupra îngustimii naţionaliste şi nu caută circumstanţe atenuante pentru exploratorii francezi. Am văzut asta încă din relatarea asupra expediţiei lui Jean de Bethencourt. Mai tîrziu, vorbind despre una dintre isprăvile echipajului lui Bougainville în Noile Hebride, el exclamă: „Cît e de tristă uşurinţa cu care toţi navigatorii au abuzat de puterea lor ! Oare mania aceasta de a distruge, fără nici un motiv, fără necesitate, ba chiar fără nici un ţel, nu umple de indignare pe oricine ?“ (I, p. 380).

De altfel, întreaga lucrare este străbătută de spiritul acesta de nepărtinire şi probitate ştiinţifică. Se ştie, de pildă, că Jules Verne împărtăşea antipatia oarecum tradiţională a compatrioţilor săi faţă de „perfidul Albion“ şi că, în multe dintre cărţile sale, englezii sînt trataţi cu o ironie acidă. Urme ale acestei antipatii răzbat şi în Istoria marilor descoperiri. Autorul subliniază lipsa de patriotism a echipajelor lui Byron, însufleţite mai ales de speranţa avansărilor ţi a gratificaţiilor, consemnează în legătură cu expediţia lui Carteret „ridicola ceremonie a luării în stăpînire a insulei (Noua Britanie — I. H.) în numele lui George al III-lea“ (I, p. 362) ţi precizează că „ruşinea trimiterii unui vas atît de dărăpănat („Swallow“ — I. H.) cade în întregime asupra Amiralităţii Britanice“ (1, p. 365). Dar cînd e vorba despre o apreciere de ansamblu, el scrie cu toată răspunderea, referindu-se la celebrul căpitan Cook : „Explorările lui, conduse totdeauna cu grijă ţi cu o rară perseverenţă, l-au situat, din pricina aceasta, cu mult deasupra navigatorilor francezi“ (I, p. 380).

Tălmăcirea în romîneţte a Istoriei marilor descoperiri ar fi fost justificată, după părerea noastră, fie ţi numai pentru nenumăratele pasaje de felul celor citate pînă acum, care conferă o nouă dimensiune figurii marelui scriitor. Lucrarea are însă ţi alte virtuţi printre care nu cea din urmă este caracterul ■ei aproape exhaustiv. Şi asta fiindcă strălucirii unor stele ca Marco Polo, Vasco da Gama, La Perouse, Cook, i se adaugă ţi licăririle modeste ale puzderiei de mici exploratori.

Să fie la mijloc numai „necesitatea de a clasifica a autorului“ ?

Sîntem convinţi că avem de-a face, de fapt, cu o altă trăsătură înaintată ■a concepţiei ţtiinţifice a lui Jules Verne. Acordînd importanţa cuvenită marilor personalităţi, el înţelege că descoperirea Pămîntului constituie totuţi rodul unui uriaş efort colectiv, în carş isprăvile de mai mică anvergură pregătesc în mod necesar exploziile spectaculare de genul celei legate de numele lui Columb.

Pentru cititorii atenţi ai operei lui Jules Verne, lucrarea de faţă prezintă interes şi dintr-un alt punct de vedere. Ei vor recunoaţte în repetate rînduri materialul brut care, topit ţi înnobilat în creuzetul fanteziei scriitorului, dăru- ieţte „Călătoriilor extraordinare“, nu o palidă culoare locală, ci suflul autentic al vieţii. Ne referim, de pildă, la pasajele extrase din jurnalele de călătorie ale descoperitorilor Oceaniei ţi folosite mai tîrziu în Insula cu elice sau la avatarurile exploratorilor Africii, descrise într-un ţir de romane care începe cu Cinci săptămîni în balon ţi se sfîrţeţte cu postumul Uimitoarea aventură a misiunii Barsac.

Au existat critici care să susţină că succesul mondial al operei lui Jules Verne se datoreţte unei conjuncturi favorabile. Ei subliniau faptul că primul său roman îţi desfăţoară acţiunea în Africa, aflată atunci în centrul atenţiei datorită eforturilor depuse de Stanley pentru a-l găsi pe Livingstone. O situaţie asemănătoare a înrîurit ţi apariţia Aventurilor căpitanului Hatteras ; expediţia căpitanului Franklin dispăruse în Nordul îngheţat ţi cercetările expediţiilor de salvare rămăseseră încă fără urmări.

Exemplele s-ar putea înmulţi. Ele dovedesc însă altceva, ţi anume

*legătura scriitorului cu întreaga mişcare ştiinţifică a timpului său, influenţa statornică pe care au exercitat-o asupra lui cele mai variate înfăptuiri ale geniului uman. E ridicol să pui pe seama împrejurărilor succesul unei opere care înfruntă cu atîtă măreţie fluturarea grăbită a deceniilor *, descoperind mereu alte valenţe generaţiilor succesive de cititori.*

* Anul acesta s-a împlinit un veac de la apariţia primei „călătorii extraordinare“, binecunoscutul *Cinci săptămîni în balon.*

Nu putem încheia aceste consideraţii sumare fără a vorbi despre influenţa pe care, la rîndul său, Jules Verne a exercitat-o asupra contemporaneităţii. Ne gîndim la influenţa directă, hotărîtoare uneori în alegerea unei cariere sau în descrierea unei traiectorii scînteietoare pe firmamentul ştiinţei.

Savantul sovietic V. A. Obrucev a recunoscut că lectura cărţilor lui Jules Verne l-a determinat în mare măsură să aleagă profesiunea de geolog şi de geograf. La vîrsta de zece ani, citind Douăzeci de mii de leghe sub mări, Simon Lake jură să urmeze pilda căpitanului Nemo ; cartea în care descrie rezultatele cercetărilor întreprinse mai tîrziu cu submarinul său paşnic se încheie cu cuvintele: „Fantezia lui Jules Verne este realitatea zilelor noastre“.

Se pare că amiralul Byrd, luîndu-şi zborul spre Pol, ar fi spus : „Jules Verne mă poartă cu el într-acolo“. Charcot mărturisea : „Am citit şi recitesc cu pasiune «Călătoriile extraordinare». Biblioteca vasului «Pourqoi pas ?» le are pe toate şi le văd nu numai în mîna membrilor statului-major ; în momentele grele sînt foarte cerute şi de membrii echipajului“.

în sfîrşit, vorbind şi în numele celorlalţi călători în necunoscut, exploratorul Hourst se exprima astfel: „Noi toţi am fost şi sîntem încă însufleţiţi de Jules Verne“.

Să se fi învechit oare toate aceste aprecieri astăzi, cînd Pămîntul a devenit prea strîmt pentru setea de cunoaştere a umanităţii ?

*M. Allotte de la Fuye relatează că, la sfîrşitul unui banchet, un alt explorator spunea : „încrederea mea în simţul previziunii al lui Jules Verne merge atît de departe, încît sînt gata să-l cred pe cuvînt că într-o zi, şi cu mijloace similare celor pe care le-a preconizat, vom pune piciorul pe continentul lunar întrezărit de Michel Ardan“ *. Nu ştim cînd a fost făcută această declaraţie, dar pentru noi, contemporanii lui Gagarin şi ai Tereşkovei, explorarea continentului lunar a devenit o chestiune la ordinea zilei. Şi nu datorită unei întîmplări vor găsi cosmonauţii, pe faţa nevăzută a palidului nostru satelit, un crater purtînd numele marelui scriitor. Căci după descoperirea Pământului, Jules Verne ne îndeamnă şi el, prin nepieritoarea lui operă, să pornim la descoperirea Universului.*

** Unul din eroii romanelor De la pămînt la Lună şi Împrejurul Lunii.*

ION HÓBAN A

DESCOPERIREA PĂMÎNTULUI

PARTEA ÎNTÎI

Capitolul I
CĂLĂTORI CELEBRI ÎNAINTE DE ERA NOASTRĂ

HANNON (505). HERODOT (484). PYTHEAS (340). NEARCHOS (326). EUDOXUS (146). CAESAR (100). STRABON (50)

Hannon Cartaginezul. Insulele Fericite, Cornul Serii, Cornul de Sud, Golful lui Rio de Oro. Herodot vizitează Egiptul, Libia, Etiopia, Fenicia, Arabia, Ţara Babilonului, Persia, India, Ţara mezilor, Colchida, Marea Caspică, Sciţia, Tracia şi Grecia. Pytheas explorează ţărmurile Iberiei şi ale Ţării celţilor, Canalul Mînecii, Insula Albionului, Orcadele, Ţara Thule. NearchosVizitează coasta asiatică de la Ind pinăjta Golful Persic. Eu- doxus cercetează ţărmul apusean al Africii. Caesar cucereşte Galia şi Marea Britanie. Strabon parcurge Asia interioară, Egiptul, Grecia şi Italia.

Primul călător, în ordinea cronologică, pomenit de istorie, este (Hannon, pe care senatul Cartaginei[1] l-a trimis să colonizeze noi teritorii pe coasta vestică a Africii. Relatarea acestei expediţii a fost scrisă în limba punică [2] şi tradusă în limba greacă ; ea e cunoscută sub numele de *Călătoria pe mare a lui Hannon.* în ce epocă a trăit acest explorator ? Părerile istoricilor sînt împărţite, dar versiunea cea mai demnă de crezare indică anul 505 î.e.n. ca dată a explorării coastelor africane săvîrşite de el.

Hannon părăsi Cartagina [3] cu o flotă de şaizeci de galere, cu cîte cincizeci de vîslaşi fiecare, purtînd treizeci de mii de oameni şi proviziile necesare pentru o lungă călătorie. Emigranţii aceştia — căci pot fi numiţi astfel — erau hărăziţi să populeze noile oraşe pe care Cartagina voia să le întemeieze pe coasta vestică a Libiei, adică a Africii.

Flota izbuti să treacă cu bine de Coloanele lui Hercule [4], de munţii Gibral- tarului şi ai Ceutei, care domină strîmtoarea, şi se aventură spre sud în Oceanul Atlantic. La două zile după trecerea strîmtorii, Hannon ancoră în faţa coastei şi întemeie oraşul Thymaterion ; apoi porni iar în larg, trecu de Capul Solois, legă relaţii de negoţ cu băştinaşii şi înaintă pînă la gurile unui mare fluviu african, pe ale cărui maluri îşi ducea viaţa un trib de păstori nomazi. După ce încheie un tratat de alianţă cu păstorii aceia, navigatorul cartaginez îşi continuă explorarea spre sud. Şi astfel ajunse lîngă Insula Kerna [5], aşezată în apele unui mic golf, insulă a cărei circumferinţă măsura cinci stadii, adică nouă sute douăzeci şi cinci de metri. După însemnările zilnice ale lui Hannon, insula ar fi situată faţă de Coloanele lui Hercule la o distanţă egală cu aceea care desparte

Coloanele de Cartagina. Despre ce

insulă e vorba ? Fără doar şi poate despre vreo insulă din grupul Insulelor Fericite (astăzi Canare).

Călătoria pe mare fu reluată şi Hannon ajunse la locul de revărsare a fluviului FIretes [6], care formează un fel de golf interior. Cartaginezii porniră în susul fluviului şi fură întîmpinaţi cu pietre de băştinaşii negri. Crocodilii şi hipopotamii erau numeroşi pe meleagurile acelea.

După explorarea făcută, flotă se reîntoarse spre gurile fluviului şi, douăsprezece zile mai tîrziu, ajunge în faţa unui ţinut muntos, unde se aflau o mulţime de arbori şi de plante aromatice. Apoi pătrunse într-un golf imens, cu ţărmul lin, puţin ridicat. Ţinutul acesta, liniştit în timpul zilei, era luminat noaptea de vîlvătăile flăcărilor provenite, fie de la focurile pe care le aprindeau băştinaşii, fie din aprinderea spontană a ierburilor uscate.

Peste cinci zile, Flannon şi tovarăşii lui de drum au ocolit un promontoriu şi pătrunseră într-un golf pe care-l numiră Cornul Serii. Iar acolo, după cum spune el însuşi, „auzi sunete de flaut, zgomot de cimbale[7] şi de tamburine, precum şi zarva unei nenumărate mulţimi omeneşti“. Ghicitorii care însoţeau expediţia cartagineză îl sfătuiră să nu se apropie de ţărmul acela înfricoşător. Sfatul lor fu ascultat, iar flota îşi reluă drumul spre latitudini mai sudice.

Şi astfel călătorii ajunseră la un cap care forma un golf numit Cornul de Sud[8]. Geografii consideră că golful acesta ar fi însăşi gura fluviului Rio de Oro, care se varsă în Atlantic în apropierea Tropicului Cancerului. în fundul golfului aceluia se vedea o insulă locuită de numeroase gorile[9], pe care cartaginezii le luară drept nişte sălbatici păroşi. Ei izbutiră să prindă vreo trei „femei“, dar se văzură nevoiţi să le ucidă, într-atît de neîmblînzită era furia acestor maimuţe femele.

Cornul de Sud este cu siguranţă limita extremă atinsă de expediţia punică. Unii istorici susţin chiar că flota lui Hannon n-a depăşit Capul Bojador, care se întinde cu două grade deasupra tropicului, dar părerea contrarie pare să fie mai vrednică de crezare. Ajuns la Cornul de Sud, Hannon, care începea să simtă lipsa proviziilor, reluă drumul spre nord şi se reîntoarse în Cartagina, unde se îngriji ca descrierea călătoriei să-i fie gravată în templul lui Baal Moloch.

După exploratorul cartaginez, cel mai vestit călător al antichităţii în timpurile istorice a fost învăţatul grec Herodot[10], supranumit *părintele istoriei.* Pentru ceea ce ne-am propus în lucrarea noastră, îl vom despărţi pe călător de istoric şi îl vom însoţi prin ţinuturile pe care le-a străbătut.

Herodot s-a născut în Halicarnas, oraş din Asia Mică, în anul 484 î.e.n. El se trăgea dintr-o familie înstărită şi cu vaste legături comerciale, fapt care îi dădea posibilitatea să-şi pună în aplicare înclinaţiile de explorator.

Pe atunci, părerile asupra formei Pămîntului erau felurite. Şcoala pitago- riciană începuse să răspîndească teoria că Pămîntul trebuie să fie rotund. Dar Herodot nu se amestecă în disputa aceasta, care îi pasiona pe învăţaţii vremii şi, cu toate că era încă tînăr, plecă din patrie cu scopul de a explora cît se poate de atent ţinuturile cunoscute pe vremea lui şi asupra cărora nu existau decît date nesigure.

Părăsind Halicarnasul în anul 464, la vîrsta de douăzeci de ani, tînărul călător se îndreptă, după cît se pare, mai întîi spre Egipt, unde vizită

Memfis, Heliopolis şi Teba. în călătoria aceasta, Herodot făcu observaţii utile asupra revărsărilor. Nilului. în însemnările sale el citează feluritele presupuneri care existau în acea vreme cu privire la izvoarele fluviului pe care egiptenii îl adorau ca pe un zeu. „Cînd Nilul se revarsă, spune Herodot, nu se mai zăresc decît oraşele ; ele se ivesc deasupra apelor şi se aseamănă oarecum cu insulele Mării Egee“.

Herodot descrie ritualurile religioase ale egiptenilor, jertfele pe care ei le aduc zeilor, povesteşte cu cîtă solemnitate se desfăşoară sărbătorile zeiţei Isis, mai cu seamă la Busiris, ale cărui ruine se mai văd încă lîngă Busyr, veneraţia lor pentru animalele sălbatice sau domestice, pe care le socotesc sfinte şi le înmormîntează cu mare pompă. De asemenea, descrie ca un adevărat naturalist crocodilul Nilului, înfăţişarea şi obiceiurile lui, felul în care e prins ; apoi hipopotamul, după care descrie un soi de şopîrlă mare, precum şi pasărea Fenix, pasărea Ibis şi şerpii consacraţi lui Jupiter. Herodot notează viaţa casnică a egiptenilor, obiceiurile, jocurile lor, îmbălsămările morţilor, în care erau neîntrecuţi. Apoi face istoricul ţării, începînd de la Menes, primul ei rege ; vorbeşte despre înălţarea piramidelor pe timpul domniei lui Keops şi despre felul în care au fost ele construite ; descrie labirintul clădit ceva mai sus de Lacul Moeris [u], ale cărui urme au fost descoperite în 1799 ; descrie Lacul Moeris, pe care îl socoteşte săpat de mîna omului, şi cele două piramide care se înălţau deasupra apelor lui ; admiră emoţionat templul Minervei din Sa'is, templele lui Vulcan şi Isis, clădite la Memfis, şi monolitul colos, pentru a cărui aducere de la Elefantina[12] la Saîs [13] două mii de oameni, toţi luntraşi, au muncit trei ani de zile !

După vizitarea minuţioasă a Egiptului, Herodot se îndreaptă spre alte ţări din Libia, adică din Africa propriu-zisă ; dar, după cîte se pare, tînărul călător nici nu bănuia că Africa s-ar întinde şi dincolo de Tropicul Cancerului, fapt ce reiese din presupunerea sa că fenicienii au putut face ocolul continentului, revenind în Egipt prin Strîmtoarea Gibraltar [u]. Herodot enu- meră apoi popoarele Libiei, care erau simple triburi nomade pribegind de-a lungul coastelor Africii ; în plus, îi pomeneşte pe amonizi, locuitori dinăuntrul ţinuturilor bîntuite de fiare şi stăpînitorii vestitului templu al lui Jupiter- Ammon [15], ale cărui ruine au fost descoperite în nord-estul Deşertului Libiei, la cinci sute de kilometri de Cairo. Totodată, prezintă amănunte preţioase asupra moravurilor Iibienilor; le descrie obiceiurile, indică animalele care trăiesc în ţinuturile lor : şerpi de mărimi nemaipomenite, lei, elefanţi, măgari cu coarne, — pesemne rinoceri, — maimuţe-babuini, „animale fără-capete, avînd^ochii pe piept“, vulpi, hiene, porci-spinoşi, berbeci sălbatici, pantere etc.

în încheiere, el arată că întreg ţinutul acesta nu e locuit decît de două popoare băştinaşe, libienii şi etiopienii. După Herodot, etiopienii se aflau mai sus de Elefantina. Să fi călătorit oare cu adevărat învăţatul explorator prin ţinutul acela ? Ltoricii nu prea cred lucrul acesta. E mai probabil ca el să fi aflat de la egipteni amănuntele pe care le dă despre Meroe, capitala etio- piană, despre cultul lui Jupiter şi al lui Bachus, despre longevitatea locuitorilor. Dar ceea ce nu poate fi pus la îndoială, căci în privinţa aceasta călătorul dă amănunte mai precise, e faptul că Herodot a navigat spre Tir, în Fenicia. Acolo a admirat cele două măreţe temple ale lui Hercule. Apoi a vizitat Thasos şi a folosit informaţiile culese la faţa locului

ca să facă o descriere, foarte scurtă, a Feniciei, Siriei şi Palestinei.

De pe meleagurile acestea, Herodot a coborît din nou spre sud, spre Arabia, în ţara pe care o numeşte Etiopia Asiei, adică în partea cea mai de sud a Arabiei, socotită de el drept ultimul ţinut locuit de oameni. Pe arabi Herodot îi consideră poporul care îşi păstrează cu cea mai mare străşnicie credinţa ; singurii lor zei sînt Urania [16] şi Bachus ; prin partea locului cresc din belşug: tămîie, smirnă, scorţişoară, cinamon şi rozmarin ; călătorul dă amănunte interesante despre recoltarea acestor mirodenii.

Apoi îl regăsim pe Herodot în vestitele ţinuturi pe care el le numeşte fără. deosebire, fie Asiria, fie Babilonia. Mai întîi de toate, călătorul descrie minuţios uriaşul Babilon, cetatea de scaun a regilor ţării de cînd fusese nimicit Ninive şi ale cărui urme se mai văd astăzi doar ca nişte măguri împrăştiate pe cele două maluri ale Eufratului, la şaptezeci şi opt de kilometri spre sud- vest de Bagdad. Eufratul, mare, adînc şi năvalnic, împărţea pe atunci oraşul Ninive în două părţi. într-una din ele se înălţa palatul fortificat al regelui,, în cealaltă templul lui Jupiter-Belus. Herodot mai pomeneşte şi numele *a.* două regine, Semiramida [17] şi Nitocris [18], apoi trece la descrierea meşteşugurilor şi a agriculturii ţării, vorbind despre cultura griului, a meiului, a susaiului,, a viţei-de-vie, a smochinului, a palmierului. Iar după ce descrie veşmintele babilonienilor, încheie înfăţişîndu-le datinile, mai ales pe cele privitoare la căsătorie, care se făcea prin strigare publică.

După explorarea Babilonului, Herodot trecu în Persia şi, cum călătoria lui avea drept scop culegerea la faţa locului a datelor privitoare la îndelungatele războaie dintre perşi şi greci, ţinu să viziteze locurile unde se dăduseră luptele a căror istorie avea de gînd să o scrie. în primul rînd, călătoruL arată cum perşii, nerecunoscîndu-le zeilor înfăţişare omenească, nu le înălţau nici temple, nici altare, ci se mulţumeau să li se închine pe crestele munţilor. Apoi mai notează şi alte obiceiuri ale perşilor, ca, de pildă, dispreţul lor pentru carnea de vită, gustul pentru mîncărurile alese, patima pentru vin, obiceiul de a trata afacerile serioase după ce beau peste măsură, curiozitatea, faţă de obiceiurile străinilor, înflăcărarea pentru plăceri, virtuţile războinice,, severitatea bine folosită în educarea copiilor, respectul pentru viaţa omului şi chiar pentru a sclavului, groaza lor faţă de minciună şi datorii, dezgustul pentru oricare lepros, a cărui boală dovedeşte că „nefericitul a păcătuit faţă. de Soare“.

India lui Herodot, după cum arată Vivien de Saint-Martin[19], cuprinde numai ţinutul udat de cei cinci afluenţi ai Punjabului actual, căruia i s-ar mai adăuga şi Afganistanul[20]. Pe acolo şi-a purtat călătorul nostru paşii după. ce a părăsit Persia. Pentru el, indienii formează cel mai numeros popor din cîte se cunosc. Unii dintre ei duc un trai statornic, alţii sînt nomazi. Cei din nord, mai viteji şi mai harnici decît toţi, culeg nisip aurifer. Pentni Herodot, India e ultimul ţinut spre răsărit locuit de oameni ; călătorul observă că „marginile lumii au oarecum parte de tot ce-i mai frumos pe pămînt, după cum Grecia are parte de cea mai plăcută temperatură în decursul anotimpurilor“.

Neobosit, Herodot trece apoi în Ţara mezilor[21], a căror istorie o scrie. Mezii au fost cei dintîi care au scuturat jugul asirienilor, au întemeiat oraşul Ecbatana, împrejmuit de şapte rînduri de ziduri, şi s-au unit într-un singur popor, sub domnia lui Dejoces. După ce străbate munţii care despart Ţara mezilor de Colchida, călătorul grec pătrunde în ţara vestită

prin faptele vitejeşti săvîrşite de Iason[22] şi studiază acolo, cu precizia care îi e proprie, obiceiurile şi datinile.

Herodot pare să fi cunoscut cît se poate de bine aşezarea topografică a. Mării Caspice, despre care spune că „e o mare de sine stătătoare“ şi că nu are nici o comunicare cu alte mări. După el, Caspica e mărginită la vest de Caucaz, la est de o cîmpie vastă, unde locuiesc mesageţii, care s-ar putea prea bine să fie un neam de sciţi, părere admisă de Arrianus şi Diodor din Sicilia. Mesageţii se închinau numai Soarelui şi jertfeau cai în cinstea lui. Prin locurile acelea, Herodot pomeneşte de marele fluviu Araxes, care se varsă în Marea Caspică.

Călătorul trece apoi în Sciţia. Pentru el, sciţii sînt triburile care locuiesc ţinutul cuprins între Dunăre şi Don, adică o parte destul de întinsă a Rusiei europene. El enumeră diferitele populaţii sau triburi din care e format acest popor, dar nu pare să fi vizitat personal ţinuturile situate la nord de Pontul Euxin[23]. După aceea intră într-o descriere foarte amănunţită a obiceiurilor acestor triburi şi se lasă furat de o sinceră admiraţie pentru Pontul Euxin, această mare ospitalieră. Dimensiunile pe care le dă Pontului Euxin, Bosforului, Propontidei[2i], Mării Azov şi Mării Egee sînt aproape exacte. Herodot numeşte apoi marile fluvii care îşi aduc aici apele Istros sau Dunărea, Borys- tene sau Niprul, Tanais sau Donul.

După un scurt răgaz petrecut în Tracia [25], în timpul căruia îi cunoaşte pe geţi, socotindu-i drept cei mai viteji din această seminţie, Herodot soseşte în Grecia, ţinta finală a călătoriilor lui, ţara unde voia să culeagă ultimele date pentru istoria pe care se pregătea s-o scrie. Aici, vizitează vestitele locuri ale bătăliilor mai de seamă purtate de greci împotriva perşilor. După ce face o descriere cît se poate de exactă a trecătorii de la Termopile, călătorul vizitează Cîmpia Maratonului, locul bătăliei de la Plateea şi se reîntoarce în Asia Mică, străbătînd litoralul pe care grecii întemeiaseră numeroase colonii.

Cînd s-a întors în patrie, la Halicarnas, faimosul călător nu împlinise încă douăzeci şi opt de ani, căci abia la vîrsta aceasta, în anul primei olimpiade, adică la 456 î.e.n., şi-a citit istoria la Jocurile Olimpice. Patria fiindu-i pe atunci asuprită de Ligdamys, Herodot a participat la mişcarea populară împotriva tiranului şi a contribuit la răsturnarea lui. În anul 444 î.e.n., Herodot asistă la Jocurile Panatheene, unde citi fragmente din descrierea călătoriilor sale, stîrnind un entuziasm general ; spre sfîrşitul vieţii, marele călător se retrase în Italia, la Thurium, unde muri în anul 426 î.e.n., lăsînd în urma lui faima unui călător vestit şi a unui istoric al antichităţii încă mai vestit.

După Herodot trebuie să străbatem un secol şi jumătate pentru a-l întîlni pe medicul Ctesias, contemporan cu Xenofon [26], autor al unei cărţi despre o călătorie în India, pe care se pare că n-a făcut-o niciodată.

Ajungem apoi, din punct de vedere cronologic, la Pytheas, călător, geograf şi astronom, din Marsilia, unul din oamenii cei mai eruditi ai epocii sale. Cam pe la anul 340 î.e.n., Pytheas [27] se aventură cu o singură navă dincolo de Coloanele lui Hercule ; dar, în loc să-şi urmeze drumul spre sud, de-a lungul ţărmurilor Iberiei[28] şi ale Ţării celţilor, pînă la punctul avansat pe care îl formează actualmente Capul Finisterre, şi mai departe de-a lungul coastei africane, aşa oum făcuseră înaintaşii lui cartaginezi, urcă spre nord, pătrunse în Canalul Mînecii şi acostă pe

ţărmul Angliei, în Insula Albionu- lui[29], căreia avea să-i devină primul explorator. într-adevăr, Pytheas debarcă pe mai multe puncte ale ţărmului şi intră în relaţii cu locuitorii, care, după relatarea lui, erau simpli, cinstiţi, sobri, supuşi, harnici, şi făcînd mare negoţ eu cositor.

Navigatorul gal se aventură şi mai spre nord, depăşi Insulele Orcade (Orkney), situate la extremitatea Scoţiei, şi ajunse pînă la o latitudine atît de

Luptă cu balenele

înaltă, încît, în timpul verii, durata nopţii nu trecea de două ore. După şase zile de navigaţie, Pytheas ajunse[1] la ţara numită Thule[30], probabil Peninsula Scandinavică, peste care nu putu să treacă. „Dincolo, spune el, nu mai era nici mare, nici pămînt, nici aer". Se reîntoarse, deci, şi, schimbîndu-şi ruta iniţială, ajunse la gurile Rinului, unde locuiau ostii, iar mai departe germanii. De aici ajunse pînă la gurile Tanaisului (care aici se presupune a fi nu Donul, ci Elba sau Oderul) şi se reîntoarce la Marsilia, la un an după ce îşi. părăsise oraşul de baştină. Navigator îndrăzneţ, Pytheas era în acelaşi timp şi un savant de frunte ; el a fost primul care a recunoscut influenţa Lunii asupra mareelor şi care a observat că Steaua Polară nu ocupă exact punctul aflat deasupra polului

globului, ceea ce ştiinţa a confirmat ulterior.

La cîţiva ani după Pytheas, cam pe la 325 î.e.n., un călător greco-macedo- nean avea să devină unul dintre cei mai de seamă exploratori. Acesta a fost Nearchos, născut în Creta, amiral al lui Alexandru şi care a primit însărcinarea să viziteze toată coasta Asiei, de la revărsarea Indului pînă la Eufrat.

Cînd îi veni ideea acestei recunoaşteri necesare pentru asigurarea comunicaţiilor dintre India şi Egipt, care-l interesa pe Alexandru în cel mai înalt grad, cuceritorul se afla cu oştirea lui la opt sute de mile departe de ţărm, în susul fluviului Ind. El îi dădu lui Nearchos o flotă compusă, după cît se pare, din treizeci şi trei de galere, nave cu două punţi, şi un mare număr de nave de transport. Două mii de oameni făceau parte din această flotă, care se poate să fi numărat cam opt sute de vele. Nearchos coborî cursul Indului vreme de patru luni, escortat pe fiecare mal de armatele lui Alexandru. Ajuns la gurile marelui fluviu, Nearchos porni de-a lungul coastei care formează astăzi hotarul Belucistanului.

Nearchos pornise la drum în ziua de 2 octombrie, adică cu o lună mai înainte ca musonul de iarnă să aibă o direcţie prielnică planurilor lui. începuturile călătoriei fură, deci, anevoioase, şi în primele patruzeci de zile flota abia parcurgea optzeci de mile spre est. Primele etape îl duseră pe Nearchos la Stura şi la Coreestis, numi care nu se potrivesc nici uneia dintre actualele aşezări de pe coastă, şi apoi în Insula Crocala, care formează actualul Golf de Caranthey. Bătută de furtuni, flota, după ce ocoli Capul Monze, se refugie într-un port natural, pe care Nearchos fu nevoit să-l fortifice ca „să se apere împotriva atacurilor sălbaticilor“.

La 3 noiembrie, după treizeci şi trei de zile de la plecare, Nearchos întinse iar velele. Dar furtunile puternice îl siliră adeseori să acosteze în diferite puncte ale coastei şi în asemenea împrejurări trebui mereu să se păzească de atacurile arabiţilor, pe care istoricii orientali îi înfăţişează drept „un neam barbar, cu pletele lungi şi răvăşite, cu barba lăsată să crească în voie şi semă- nînd cu faunii şi cu urşii“. Pînă atunci, totuşi, nici un incident grav nu i se întîmplase flotei macedonene; dar la 10 noiembrie vîntul din larg suflă cu atîta furie, încît scufundă două galere şi o navă. Nearchos ancoră atunci la Crocala ; un convoi îi aduse curînd griul trimis de Alexandru şi flota se putu astfel aproviziona din nou cu merinde. Fiecare navă primi hrana trebuitoare pentru zece zile.

După cîteva incidente de navigaţie şi după o scurtă luptă cu locuitorii de pe uscat, Nearchos ajunse la hotarul ţinutului oriţilor, care, în geografia modernă, este marcat prin denumirea Capul Moran. în acest loc, Nearchos pretindea că soarele, cînd se află la amiază, şi cade vertical pe obiecte, face ca acestea să nu mai lase nici un fel de umbră. Dar se înşela, fireşte, căci în acea perioadă a anului astrul zilei se afla în emisfera sudică, pe Tropicul Capricornului, iar navele lui Nearchos s-au aflat mereu la cîteva grade de Tropicul Cancerului. Deci, chiar în plină vară, fenomenul acesta n-ar fi putut să se producă.

Navigaţia continuă în condiţii mai bune, cînd musonul de est începu să bată cu regularitate. Nearchos navigă de-a lungul coastei ihtiofagilor, adică a mîncătorilor de peşti, triburi sărace, care, lipsite cu totul de păşuni, eraur nevoite să-şi hrănească oile cu ceea ce le oferea marea. între timp, flota începu să simtă din nou lipsa alimentelor. Trecînd pe lîngă Capul Posmi, Nearchos luă pe galeră un pilot băştinaş şi astfel

navele, ajutate de brizele dinspre uscat, izbutiră să înainteze mai repede. Ţărmul, împodobit ici-colo de arbori, părea acum mai puţin sterp. Nearchos ajunse în dreptul unui orăşel de-al

ihtiofagilor, al cărui nume nu-l dă, şi, neavînd provizii îi atacă prin surprindere pe localnici, care trebuită să cedeze forţei.

Navele sosiră apoi la Canasida, adică la oraşul Ciurbar, ale cărui ruine se mai zăresc încă în golful cu acelaşi nume. Dar lipsa de grîu începuse iar să se facă simţită. Nearchos acostă rînd pe rînd la Canata, la Troia, la Dega- sira, fără să-şi poată reface proviziile din pricina sărăciei localnicilor. Echipajele, deşi nu mai aveau nici carne, nici grîu, nu se puteau hotărî totuşi să mănînce broaşte-ţestoase, aflate din belşug pe meleagurile acelea.

Flota, ajunsă aproape de intrarea Golfului Persic, se pomeni în faţa unui grup compact de balene. înspăimîntaţi, marinarii voiră să scape cu fuga. Dar Nearchos, încurajîndu-i cu vorba, îi porni împotriva acelor monştri puţin periculoşi, pe care izbutiră curînd să-i împrăştie.

Cînd ajunse în dreptul Carmaniei[31], flota îşi schimbă direcţia spre nord- vest. Ţărmurile erau roditoare ; se vedeau pretutindeni lanuri de grîu şi păşuni, precum şi toate soiurile de pomi fructiferi. Nearchos poposi la Badis, actualul Jask ; apoi, ocolind Capul Maceta sau Mussendon, navigatorii zăriră intrarea Golfului Persic, căruia Nearchos, de acord cu geografii arabi, îi dă numele impropriu de Marea Roşie.

Nearchos pătrunse în golf şi, după o scurtă escală, sosi în locul numit Hor- muzia[32], care, mai tîrziu, a dat numele său Insuliţei Ormuz. Acolo, aflînd că Alexandru şi armata lui se găseau la mai puţin de cinci zile de marş, se grăbi să debarce, ca să-l reîntîlnească pe acesta. Alexandru, neavînd de douăzeci şi una de săptămîni nici o veste despre flotă, nu mai trăgea nădejde să-l revadă pe Nearchos. Se înţelege, deci, cu cîtă bucurie îl primi pe amiralul care era istovit şi aproape de nerecunoscut. Pentru a-i sărbători reîntoarcerea, Alexandru porunci să se organizeze jocuri atletice şi aduse mulţumire zeilor prin jertfe bogate. Iar Nearchos, vrînd să reia comanda flotei ca s-o ducă la Suza [33], se reîntoarse la Hormuzia şi întinse vedele, îndreptîndu-se spire guirile Eufratului.

Flota vizită diferite insule, probabil insulele Arek şi Kismis ; apoi, peste cîteva zile, navele eşuară, dar fluxul le readuse la linia de plutire şi, după ce trecură de Promontoriul Bestion, ajunseră la Keiş. Acolo se afla hotarul Carmaniei. Dincolo de el începea Persia. Navele înaintară de- a lungul coastei persane, vizitară diferite puncte, Gillam, Inderabia, Shevou, Konkun şi Sita-Reghiau, unde Nearchos primi un transport de grîu trimis de către Alexandru.

După mai multe zile de navigaţie, flota ajunse la gura fluviului Endian, care desparte Persia de Suziana. De acolo trecură pe lîngă locul de revărsare a unui mare lac, plin de peşti, numit Cataderbis, situat în ţinutul numit astăzi Dorghestan. în sfîrşit, flota ancoră în faţa oraşului babilonean Degela, chiar lîngă gurile Eufratului, după ce făcuse recunoaşterea întregii coaste cuprinse între punctul acesta şi Ind. Nearchos îl reîntîlni, pentru a doua oară, pe Alexandru, care îl răsplăti cu multă mărinimie şi îl numi comandant al flotei sale. Alexandru mai plănuia să facă o explorare a întregii coaste arabe a Golfului Persic pînă la Marea Roşie şi să stabilească o cale maritimă din Persia şi Ba- bilon pînă în Egipt, dar murind, planurile lui rămaseră neîmplinite.

Se crede că după aceea Nearchos a devenit guvernator al Lyciei[34] şi al Pamfiliei[35]. în clipele de răgaz şi-a scris el însuşi povestea călătoriilor, care s-a pierdut, dar căreia, din fericire, Arrianus [36] i-a făcut o analiză

completă în a sa *Historia Indica.* Se pare că Nearchos ar fi pierit în lupta de la Ipsus, lăsînd posterităţii faima unui iscusit navigator, a cărui călătorie constituie un eveniment de mare însemnătate în istoria navigaţiei.

LUMEA CUNOSCUTĂ
DE CEI VECHI
SARMATIA
SCYTHIA INTRA IMAUM
SCYTHIA EXTRA IMAUM
INDIA EXTRA GANGEM
INDIA INTRA GANGEM
AFRICA vel LIBYA
ARABIA
MARE ERYTHRAEUM
AETHIOPIA INTERIOR

Tot pentru aceeaşi epocă e locul să amintim acum o încercare îndrăzneaţă, săvîrşită de Eudoxus ¡din Cyzica, geograf care a trăit pe la anul 146 î.e.n. 3a curtea lui Evergete al II-lea. După ce vizitase Egiptul şi ţărmurile Indiei, acest îndrăzneţ călător avu ideea să facă ocolul Africii, idee care avea să fie realizată abia peste o mie şase sute de ani, de către Vasco da Gama. Cu această ţintă, Eudoxus, după ce echipă o navă mare şi două mai mici, se aventură pe' valurile necunoscute ale Atlanticului. Pînă unde au pătruns navele lui e greu de ştiut. Oricum, însă, după ce stătu de vorbă cu băştinaşii, pe care îi socoti etiopieni, se reîntoarse în Mauritania[37]. De acolo trecu în Iberia şi făcu pregătiri pentru o nouă călătorie în jurul Africii. A fost'oare efectuată călătoria aceasta ? N-am putea răspunde. Şi chiar trebuie să adăugăm că pe Eudoxus, care era în genere mai mult îndrăzneţ decît cinstit, mulţi savanţi l-au socotit drept impostor.

Printre călătorii care s-au bucurat de faimă înaintea erei noastre mai rămîne să menţionăm două nume : Caesar şi Strabon. Caius Iulius Caesar [38], născut cu o sută de ani înaintea erei noastre, a fost în primul rînd un cuceritor al cărui scop nu era explorarea ţinuturilor noi. Să reamintim doar că în anul 58 î.e.n. el porni să cucerească Galia şi că vreme de zece ani, cît a durat vasta operaţie întreprinsă, şi-a condus oştile victorioase pînă la ţărmurile Marii Britanii, ale cărei provincii erau locuite de populaţii de neam germanic.

Strabon, născut în Cappadochia[39] cu 63 de ani înaintea erei noastre, e Cunoscut mai mult ca mare geograf decît ca mare călător. Totuşi, Strabon a străbătut Asia Mică, Egiptul, Grecia, Italia şi a trăit multă vreme la Roma, unde venise în ultimii ani ai domniei lui Tiberius. Strabon a lăsat o geografie împărţită în şaptesprezece cărţi, din care o mare parte a ajuns pînă la noi. Lucrarea lui, împreună cu a lui Ptolemeu, formează monumentul cel mai de seamă pe care antichitatea l-a lăsat moştenire geografilor moderni.

C a p i t o l u l I I

CĂLĂTORI CELEBRI DIN SECOLUL I PÎNĂ ÎN SECOLUL AL IX-LEA

PAUSANIAS (174). FA SIAN (399). COSMAS INDICOPLEUSTES (547).
ARCULF (700). WILLIBALD (725). SULEIMAN (851).

Pliniu, Hippalus, Arrianus şi Ptolemeu. Pausanias vizitează Attica, Corinthia, Laconia, Messenia, Elida, Achaia, Arcadia, Beoţia şi Focida. Fa Sian explorează Flan-Ceu, Tartaria, India de nord, Punjabul, Ceylonul şi Djawa. Cosmas Indicopleustes şi Topografia creştină a universului. Călătoriile lui Arculf şi Willibald la „locurile sfinte". Suleiman străbate Marea Oman, Ceylonul, Sumatra, Golful Siam şi Marea Chinei.

În primele două secole ale erei noastre, geografia ca ştiinţă a dobîndit succese însemnate, dar călătorii propriu-zişi, adică exploratorii, descoperitorii de noi ţinuturi, au fost cu siguranţă foarte rari.

Pliniu cal Bătrîn (23—79 e.n.) consacra geografiei cărţile 3, 4, 5 şi 6 din a sa *Istorie naturală.* La începutul domniei lui Tiberius (anii 14—37 e.n.),

Hippalus, un neguţător din Roma, descoperea legea musonilor în Oceanul Indian şi îi sfătuia pe navigatori să se depărteze în larg, ca să poată parcurge într-un singur an, datorită acestor vînturi constante, drumul dus şi întors în Indii. Arrianus, un istoric grec, născut în 105, scria *Călătoria în jurul Pontului Euxin,* în care încerca să caracterizeze ţinuturile descoperite de exploratorii care îl precedaseră. în sfîrşit, pe la 175, egipteanul Claudiu Ptolemeu[40], sintetizînd şi corectând lucrările înaintaşilor săi, publica o geografie, devenită celebră în ciuda gravelor ei erori şi în care situarea oraşelor, stabilită pe longitudine şi latitudine, avea pentru prima dată o bază matematică.

Primul călător din era noastră al cărui nume a supravieţuit e Pausanias, un scriitor grec care locuia la Roma, în secolul al II-lea şi de la care ne-a rămas o relatare 'compusă pe la 175. Pausanias a precedat cu aproape două mii de ani pe contemporanul Joanne[41] în privinţa redactării *Călăuzei călătorului.* Ei a făcut pentru Grecia antică ceea ce ingeniosul şi harnicul francez a făcut pentru diferitele părţi ale Europei. Povestirea lui e un manual exact şi sigur, scris cu sobrietate, precis în ce priveşte amănuntele şi cu ajutorul căruia turiştii secolului al II-lea puteau să străbată fără greş feluritele provincii ale Greciei.

Pausanias descrie amănunţit Attica[42], în special* Atena şi monumentele, mormintele, bolţile, templele, cetatea, areopagul[45], academia şi coloanele ei. Din Attica, el trece în Corinthia şi explorează insulele Egina[44] şi Eaca. După Corinthia, sînt studiate cu grijă Laconia [45] şi Sparta, Insula Cytherei, Messenia [46], Elida [47], Achaia, Arcadia, Beoţia şi Focida ; călătorul enumeră drumurile provinciilor, străzile oraşelor, iar aspectul general al diverselor ţinuturi ale Greciei nu este nici el uitat. Dar, de fapt, Pausanias nu adaugă nici o descoperire nouă la cele menţionate de înaintaşii săi. El a fost un călător pedant, care s-a ocupat numai de explorarea exactă a ţinuturilor cunoscute, şi nu un descoperitor de ţinuturi noi. Totuşi, lucrarea lui a fost folosită de toţi geografii şi arheologii care au explorat Hellasul sau Pelo- ponezul şi, pe bună dreptate, un învăţat din secolul al XVI-lea a putut-o numi „o comoară a celei mai vechi şi rare erudiţii“.

Cînd descriem descoperirile geografice şi călătoriile săvârşite de pcţpoarele străvechi, nu putem să-i trecem cu vederea pe chinezi, deşi cunoştinţele lor geografice nu au exercitat o influenţă nemijlocită asupra dezvoltării ştiinţei geografice europene.

Cam la o sută treizeci de ani după istoricul grec, spre sfîrşitul secolului al IV-lea, un călător chinez, călugărul budist Fa Sian, încercă să exploreze ţinuturile situate spre apus de iChina. Descrierea călătoriei lui ne-a fost păstrată şi trebuie să ne asociem aprecierii exprimate ide Charton[48], care consideră că această relatare „prezintă un interes cu atît mai mare, cu cît ne determină să renunţăm lla punctul nostru de vedere unilateral asupra civilizaţiei Orientului“.

însoţit de încă vreo oîţiva călugări şi voind să iasă din China prin partea apuseană, Fa Sian ¡străbătu mai multe lanţuri de munţi şi ajunse în ţinutul numit astăzi Han-Ceu, situat nu departe de Marele Zid. Acolo i se alăturară cîţiva samaneeni şi împreună traversară fluviul Ghaho, străbătînd apoi un deşert[49] pe care Marco Polo avea să-l exploreze opt sute de ani mai tîrziu. Astfel putură să ajungă, după şaptesprezece zile de drum, la lacul Lob, care se află în actualul Turkestan chinez. De aici încolo, toate ţările pe care călugării noştri ie vizitează se aseamănă între

ele prin obiceiuri şi moravuri şi se deosebesc numai prin limbă.

Prea puţin mulţumiţi de felul cum fuseseră primiţi în Ţinutul Uigur, ai cărui locuitori nu erau de loc ospitalieri, călătorii se aventurară spre sud-vest, într-un ţinut deşertie, trecînd cu mare greutate peste rîurile aflate în cale. După treizeci şi cinci de zile de mers, mica lor caravană ajunse în Tartaria, în regatul Khotan, care număra „oîteva zeci de mii de călugări“. Fa Sian şi tovarăşii săi fură primiţi în mănăstiri speciale şi, după o aşteptare de trei luni, putură să asiste la „procesiunea chipurilor“, mare sărbătoare comună a budiştilor şi brahmanilor, în timpul căreia sînt plimbate chipurile zeilor într-un car împodobit cu măreţie, pe uliţele aşternute cu flori şi în mijlocul norilor de miresme.

După sărbătoare, Fa Sian şi însoţitorii săi părăsiră Khotanul şi merseră în ţinutul care formează astăzi cantonul Koukeyar. După un popas de două săptămîni îi regăsim mai la sud, prin Balistan, ţinut rece şi muntos, unde, în afară de grîu, nu se mai cultivă alte cereale. Continuîndu-şi călătoria, Fa Sian trecu în partea răsăriteană a Afganistanului şi avu nevoie cam de o lună ea să străbată munţii, în mijlocul cărora, printre zăpezile veşnice, semnală prezenţa unui şarpe veninos.

Trecînd de lanţul muntos, călătorii ajunseră în India nordică, în ţinutul udat de primele ape care formează bazinul Sindhului sau Indului. Apoi după ce străbătură statele U-Ciang, Su-ho-to şi Kian-to-vei, ajunseră la Fu-lu-cia, care este probabil oraşul Peshavar, situat între Kabul şi Ind ; de aici, la douăzeci şi patru de lleghe mai spre apus, dădură de oraşul Hilo, clădit pe malul unui afduent al rîului Kabul. în tpate oraşele acestea, Fa Sian semnalează mai ales serbările şi datinile legate de cultul (lui Foe, care nu e decît numele chinez al ilui Buda.

Părăsind Flilo, Fa Sian şi ai săi trebuiră să străbată Munţii Hindukush, care se înalţă între Tokarestan şi Gandhara. Acolo, frigul era cumplit şi unul dintre tovarăşii lui Fa Sian îşi găsi moartea. Biruind o mulţime de greutăţi, caravana izbuti pînă la urmă să ajungă în oraşul Banu, care mai există încă ; iar după ce traversară din nou Indul în partea de mijloc a cursului acestuia, caravana intră în Punjab[50]. De acolo, coborând spre sud-est, cu intenţia să traverseze partea septentrională a peninsulei indiene, caravana ajunse la Mathura, un oraş al actualei provincii Agra, şi, străbă- tînd marele deşert sărat care se află la răsărit de Ind, trecu printr-o ţară pe care Fa Sian o numeşte „Ţara de mijloc“. După cum afirmă Fa Sian, „locuitorii acestei ţări, cinstiţi şi evlavioşi, nu au judecători, nu cunosc legi, nu admit pedeapsa cu moartea şi nu folosesc ca hrană nici o ¡fiinţă vie ; în regatul lor nu sínt măcelării şi nici neguţători de vinuri, locuitorii trăiesc fericiţi, în belşug şi voie bună, într-un climat în care frigul şi arşiţa se domolesc unul pe altul“. Ţara aceasta e India.

în India, Fa Sian a vizitat numeroase oraşe, unde a adunat legende despre Buda. Apoi a părăsit India, îndreptîndu-se spre Insula Ceylon, apoi spre Insula Djawa, iar după aceea a plecat spre China. Dar vânturile se puseseră împotrivă şi, după ce ¡îndură mii de chinuri, călătorul debarcă în Şantungul actual ; apoi, (poposind oîteva zile la Nankin, pomi la drum şi ajunse după o lipsă de optsprezece ani, în oraşul său natal Sianfu.

Aceasta este relatarea călătoriei lui Fa Sian, redată după excelenta traducere a lui Ábel de Rémusat[51]. Ea cuprinde amănunte nespus de interesante mai ales asupra vieţii religioase a popoarelor din Asia centrală, ceea ce o face să fie un preţios monument de istorie a culturii.

Tot în primele secole ale erei noastre se situează şi ¡începuturile

activităţii misionare a propovăduitorilor creştini în ţări îndepărtate. în urma călugărilor au pătruns în Orientul Apropiat, în Nubia, Etiopia — pînă în centrul Africii interioare — neguţătorii creştini şi soliile împăraţilor bizantini, care încercau să stabilească legături cu popoarele convertite la creştinism.

După călugărul chinez a urmat, în ordine cronologică, în decursul secolului al VI4ea, un călător egiptean numit Cosmas Indicopleustes, al cărui nume e tradus astfel de Chartán : „Călător cosmograf în India“. Cosmas era un neguţător din Alexandria, care, după ce vizită Etiopia şi o parte din Asia, se reîntoarse acasă şi se călugări.

Lucrarea lui, intitulată *Topografie creştina a Universului* (în jurul anului 547), nu cuprinde nici un amănunt despre călătoriile autorului. Ea ne ajută să lămurim particularităţile concepţiei geografice despre lume, care dăinuia în evul mediu. Cosmas socoteşte autoritatea Bibliei, mai presus de orice şi se străduieşte să pună peste tot de acord datele geografiei fizice cu litera Sfintei Scripturi. Căutând să dezmintă teoria sfericităţii Pământului, care contrazice Sfînta Scriptură, el se străduieşte să demonstreze că Pământul nostru are o formă pătrată şi este zăvorit împreună cu ceilalţi aştri într-o iadă mare, lunguiaţă. După părerea lui, uscatul, neted şi pătrat, are drept acoperiş cerul, care, la rândul lui, este spintecat în două de bolţa cerească, despărţind astfel pământul vechi de cel nou. Uscatul este înconjurat de ocean, dincolo de care se afla cîndva raiull. Aştrii cereşti sînt puşi în mişcare, în sferele lor, de îngerii, pe care Dumnezeu i-a destinat acestui scop încă de la facerea lumii etc.

Cosmas descrie apoi fauna Indiei şi Ceylonului şi menţionează rinocerul şi taurul-cerb care poate fi folosit pentru unele nevoi casnice, girafa, boul sălbatic, moscul, care e vînat ca să i se ia „sângele înmiresmat“, 'licornul, pe care nu-l socoteşte animal imaginar, mistreţul, pe care îl numeşte porc-cerb, hipopotamul, foca, delfinul şi broasca-ţestoasă. După animale, Cosmas descrie piperul, arbust plăpînd şi gingaş, semănînd cu cele mai mărunte tulpini de viţă şi cocotierul, ale cărui fructe au un gust plăcut, asemănător Cu acela al nucilor verzi.

în primele timpuri ale creştinismului, europenii se grăbeau să viziteze „locurile sfinte“, leagănul noii religii. Pelerinajele acestea se înmulţeau din ce în ce, şi istoria a păstrat numele oamenilor mai de seamă care au vizitat pe atunci Palestina, lăsînd însemnări despre Jocurile văzute şi despre drumul făcut.

Unul dintre pelerinii aceştia, episcopul francez Arculf, care a trăit pe la sfîrşitul secolului al Vll-lea, a lăsat o relatare amănunţită a călătoriei sale. De asemenea, pelerinul englez Willibald .porni în anul 721 într-o călătorie, despre care a lăsat unele însemnări interesante, şi reveni în patrie după' zece ani, murind în anul 745.

Descrierea călătoriilor săvârşite de pelerinii creştini a constituit apoi un fel de călăuză pentru numeroase generaţii de pelerini ai evului mediu.

Ca să încheiem lista călătorilor din secolul I pînă în secolul al IX-lea, vom aminti de un anume Suleiman, neguţător din Basrah, care, pornind din Golful Persic, prin Oceanul Indian, debarcă pe coastele Chinei. însemnările lui cuprind două părţi distincte: una, redactată în 851 chiar de Suleiman, care a făcut în adevăr această călătorie ; alta, scrisă în 878 de un geograf, Abu-Zeid-Hasan, cu scopul de a completa prima parte. După părerea orientalistului Reinaud[52], povestirea aceasta „a aruncat o lumină nouă asupra relaţiilor comerciale care existau în secolul al IX-lea

între coastele Egiptului, Arabiei şi ţările de pe ţărmurile Golfului Persic, pe de o parte, şi vastele ţinuturi ale Indiei şi Chinei, pe de altă parte.

Suleiman, plecat din Golful Persic după ce se aprovizionase cu apă de băut la Moscate, vizită mai întîi a doua mare, adică Marea Larevy a arabilor sau Marea Oman a geografiei moderne. Acolo văzu mai întîi un peşte uriaş, — pesemne un caşalot, — pe care navigatorii prevăzători încercară să-l sperie sunînd clopotul ; marinarii prinseră un rechin în pîntecele căruia se găsi un alt rechin mai mic, care, la rîndul lui, avea şi el în pîntece un alt rechin şi mai mic, „amîndoi în viaţă“, spune călătorul cu o exagerare vădită ; în sfîrşit, după ce descrie remora, dactilopterul şi marsuinul, Suleiman ne descrie Marea Herkend, cuprinsă între Maldive şi Insulele Sonde, numărînd cel puţin o mie nouă sute de insule, ale căror ţărmuri ar fi presărate cu bucăţi mari de chihlimbar cenuşiu. Printre aceste insule, peste care domneşte o femeie, el aminteşte în special, dînd denumirile arabe, Ceylonul — cu pescuitul său de perle, Sumatra — bogată în mine de aur, locuită de antropofagi, apoi Nicobarele şi Adamanele. „Această Mare Herkend, spune Suleiman, se ridică uneori în vîrtejuri turbate, care sparg în ţăndări corăbiile şi zvîrlă pe ţărmuri mulţime de peşti morţi, ba chiar şi bolovani şi stînci cît munţii. Cînd valurile mării se ridică, apa se aseamănă focului care arde“. Suleiman crede că marea aceasta este bântuită de un monstru

care înghite oameni şi în care comentatorii au crezut că pot recunoaşte în monstrul pomenit de el un soi ide rechin.

Ajuns la Nicobare, Suleiman, după ce schimbă cu băştinaşii fier pe nuci de cocos, trestie de zahăr, banane şi vin de cocotieri, traversează Marea Kolâh-Bar, care scaldă coastele Peninsulei Malacca ; apoi, după zece zile de navigaţie pe Marea Şelaheth, se îndreaptă ca să ia apă spre un punct care ar putea fi Singapore ; în sfîrşit, urcă spre nord, prin Marea Kendrendj, care trebuie să fie Golful Siam, astfel încît ajunge la Poulo-Oby, situat la sud de Cambodgea.

în faţa corăbiilor neguţătorului din Basrah, care îşi continuă călătoria, se deschide apoi Marea Senf, întindere de apă cuprinsă între Moluce şi Indochina. Suleiman îşi împrospătează proviziile în Insula Sander-Fulat, situată spre Capul Varela, şi de acolo porni pe Marea Sangi sau Marea Chinei de Sud, iar peste o lună intră în Cianfu.

Restul relatării lui Suleiman, completată de Abu-Zeid-Hasan, nu mai cuprinde decît informaţii foarte amănunţite despre moravurile indienilor, chinezilor şi locuitorilor din Zengi, ţinut situat pe coasta răsăriteană a Africii. Dar acum nu mai este călătorul cel ce vorbeşte, iar amănuntele cuprinse le vom regăsi mult mai interesant şi mai precis redate în relatările urmaşilor săi.

Pentru a rezuma lucrările exploratorilor care au străbătut PămîntuJl timp de şase secole înaintea erei noastre şi în primele nouă secole după aceea, trebuie spus că ei au explorat imensa întindere a ţărmurilor din Norvegia pînă la hotarele imperiului chinezesc, treoînd prin Atlantic, Mediterana, Marea Roşie, Oceanul Indian şi Marea Chinei. Călătorii nu s-au mărginit la zona ¡litoralului, ci au pătruns mult, cu curaj, în regiunile interioare ale diferitelor ţări, din Egipt pînă în Etiopia, (din Asia Mică pînă în Caucaz, din India şi China pînă în Tartaria ; iar dacă determinările făcute de ei sînt încă lipsite de precizie matematică, în schimb obiceiurile, moravurile locuitorilor, ritualurile religioase, bogăţiile naturale, producţia şi comerţul diverselor ţări au fost îndeajuns de bine (studiate. Pe baza cunoştinţelor căpătate, navele, folosind vînturile constante, puteau să se aventureze cu mai multă îndrăzneală pe mări ; caravanele puteau să străbată eu mai multă siguranţă interiorul continentului ; datorită cunoştinţelor acestora, răspîndite prin descrierile cărturarilor, negoţul între popoare şi ţări capătă, un avînt deosebit în ultima perioadă a evului mediu.

C a p i t o l u l I I I

CĂLĂTORI CELEBRI DIN SECOLUL AL X-LEA PÎNĂ ÎN SECOLUL AL XIII-LEA

BENJAMIN DE TUDELA (1159—1173). PLANO CARPINI (1245 — 1247).
RUBRUQUIS (1253 — 1254).

Benjamin de Tudela trece prin Marsilia, Roma, Valahia, Constantinopol, Arhipelag, Palestina, Ierusalim, Bethlehem, Damasc, Balbek, Ninive, Bagdad, Babilon, Bosrah, Ispahan, Siraz, Samarka.nd, Tibet, Malabar, Ceylon, Marea Roşie, Egipt, Sici li a, Italia, Germania şi Franţa. Plano Carpini explorează Ţara cumanilor şi Hanghita, adică Turkestanul actual. Moravuri şi obiceiuri ale tătarilor. Rubruquis călătoreşte prin Marea Azov, descrie Volga, Ţara başkirilor, Karakorum, Astrahan, Derbent.

Lăsînd la o parte legendele referitoare la diferite călătorii din secolele al IX-lea şi al X-lea, vom rămlîne numai da fapte realle, dovedite, incontestabile şi vom povesti călătoria unui evreu spaniol, călătorie a cărei autenticitate e confirmată de savanţii comentatori.
Evreul acesta, fiul unui rabin din Tudela, oraş din regatul Navarei, se numea Benjamin de Tudela. El a explorat vreme de paisprezece ani, de ia 1159 la 1173, aproape întreaga lume cunoscută, iar relatarea lui formează un document amănunţit, ba chiar minuţios, care is-a ¡bucurat de mare autoritate pînă în secolul al XVI-lea.
Benjamin de Tudela părăsi, deci, Barcelona şi, prin Tarragona, Girone, Narbonne, Beziers, Montpellier, Lunel, Pousquiers, Saint-Gilles şi Arles ajunse la Marsilia. De aici, se îmbarcă pentru Genua, unde ajunse ¡după patru zile. Genovezii erau pe atunci stăpînii mărilor şi se războiau cu pisanii, oameni viteji, care, ca şi genovezii, spune călătorul, n-au nici rege, nici prinţi, ci numai juzi, pe care şi-i numesc după hunul lor plac.
După ce vizită Lucea, Benjamin de Tudela ajunse, şase zile mai tîrziu, în Roma cea mare. Din Roma, prin Capua şi Puzzole, în vremea aceea ipe jumătate inundat, Benjamin ajunse la Napoli. Apoi, traversînd Salerno, Amalfi, Benvenuto, Ascoli, Trani, San Nicola de Bari, Tarente şi Brindisi, ajunse la Otrante, în golful cu acelaşi nume, după ce străbătuse Italia fără să redea nimic interesant despre ţinutul acesta atît de interesant.
Oricît de ingrată ar fi nomenclatura oraşelor, măcar pomenite, dacă nu chiar vizitate de Benjamin de Tudela, nu trebuie să omitem nici unul din ele, căci itinerarul călătorului e precis şi e util să-l urmărim pe harta pe care Lelewel a întocmit-o anume pentru el. De la Otrante la Zeitiin, în Va-lahia, etapele lui sínt Corfú, Golful Arta, Achelous, vechi oraş al Etoliei, Anatolica din Grecia, în Golful Patras, Patras, Lepante, Criissa, clădită la poalele Parnasului, Corintul, Teba, ai, cărei două mii de locuitori evrei sínt cei mai pricepuţi meşteri din Grecia în arta de a fabrica mătase şi purpură, apoi Negroponte şi Zei tűn.

Aici, după spusele călătorului spaniol, începe VaJlahia. Din acest loc, prin Gardiki, un tîrguşor din Golful Volo, prin Armyros, port frecventat de ve- neţieni, genovezi şi pisani, prin Bissina, oraş actualmente distrus, prin Salonic, vechiul Tesalonic, prin Dimitriţi, Darma, Cristopoli şi Abydos, Benjamin de Tudela ajunse da Constantinopol.

Călătorul dă aici cîteva amănunte despre marea capitală a împărăţiei greceşti. împăratul Emanuel Cornnen domnea pe atunci şi locuia într-un palat pe care şi-l clădise pe malul mării. Acolo >se înălţau coloane de aur şi de argint curat, şi „tronul de aur şi de pietre preţioase deasupra căruia e atîr- nată o coroană de aur, prinsă cu un lanţ tot de aur, care ajunge tocmai pe capul împăratului cînd el stă pe tron. Şi are coroana aceasta pietre atît de preţioase, încât nimeni nu le poate socoti preţul, iar noaptea acolo nu mai e nevoie de lumină, căci fiecare vede îndeajuns de bine la strălucirea pe care o răspîndesc pietrele preţioase“. Călătorul mai adaugă că oraşul e foarte populat, că neguţătorii se grăbesc într-acodo din toate zările şi că, în această privinţă, el nu poate fi comparat decît cu Bagdadul. Locuitorii oraşului sínt înveşmîntaţi în mătase, acoperiţi cu broderii şi împodobiţi cu ciucuri de aur ; cînd îi vezi aşa, urcaţi pe caii lor, ai zice că sínt nişte coconi domneşti ; dar n-au inimă şi nici îndrăzneală să se războiască ; şi plătesc lefegii de toate neamurile care se luptă pentru ei.

Părăsind Constantinopolul, Benjamin de Tudela vizitează vechiul

Bizanţ, Galipoli şi Kilia, port pe ţărmul răsăritean ; apoi se îmbarcă, străbate Insulele Arhipelagului, Mitilene, Chios, care fac negoţ cu zeamă de arbore de fistic, Samos, Rhodos şi Cipru. Navigînd spre Aram[53], trece prin Messis, prin Antiochia, căreia îi admiră instalaţiile de apă, şi prin Latachia, ca să ajungă da Tripoli, încercat cu puţin înainte de un cutremur de pământ care se simţise în toată ţara lui Israel. De la Tripoli îl vedem trecând prin Beirut, Sidon, Tir, vestit pentru purpura şi sticla fabricată acolo, Accra, Haiffa, lângă Muntele Carmel, prin Cafarnaum şi Cezareea, oraş prea mare şi bun, prin Kakon, Samaría, înălţată în mijlocul unei câmpii tăiate ide pîraie şi bogată în grădini, livezi, vii şi plantaţii de măslini, prin Naplusa şi Gabaon, şi ajunge la Ierusalim, Bethlehem şi Hevron. După aceasta, Benjamin soseşte ia Damasc, pe atunci capitala imperiului turc.

Iată descrierea făcută de Benjamin de Tudela acestui oraş, de da care începe Ţara lui Nuredin, sultan al turcilor :

„Oraşul e prea mare şi prea minunat, împrejmuit de ziduri ; ţarina e îmbelşugată în grădini şi îivezi pînă da cincisprezece leghe împrejur ; pe întreg Pământul nu se află loc mai roditor decît acesta. Oraşul e aşezat la poalele Muntelui Hermon, de unde izvorăsc cele două râuri, Amana şi Far-îar, ¡primul dintre ele eurgînd prin mijlocul văii şi având apele mânate ¡prin apeducte la casele celor mari, ca şi în pieţe şi în tîrguri. Cetatea aceasta face negoţ cu tot restul lumii. Farfarul udă cu apele sale grădinile şi livezile aflate în afara oraşului. Ismaeliţii au la Damasc o moscheie numită Goman-Dame- sec, adică templul din Damasc. în toată lumea nu există locaş să i se asemene. Şi se poate vedea acolo un zid de sticlă, în care sínt atîtea găuri oîte smt într-un an solar! Soarele coboară prin douăsprezece diviziuni, după numărul orelor zilei, iintrînd iîti fiecare oră printr-una din acele găuri şi astfel fiecare poate cunoaşte după găuri ce oră este“.

După Galad şi Salkah, situat la două zile de Damasc, Benjamin de Tudela soseşte la Balbek, Heliopolisul grecilor şi romanilor, clădit de Solomon, în valea Libanului, apoi la Tadmor, care e Palmira, după cît se pare 6on- struită toată din pietre mari. Apoi, trecînd prin Cariatin, el se opreşte la Hama, distrusă în parte de cutremurul care în 1157 a dărîmat în acelaşi timp numeroase oraşe ale Siriei.

Relatarea intră apoi într-o stearpă înşiruire de oraşe, cărora călătorul se mărgineşte cel mult să le pomenească numele, Halab, Beles, Kalatdajbar, Racca, Harran, principalul oraş al sabeenilor, Nisibe, Geziret, al cărui nume turcesc este Kora, Masul, pe Tigru, unde începe Persia, Ninive, punct de la care călătorul se reîntoarce spre Eufrat, Rahaba, Karkesia, Juba, Abkera şi, în sfârşit, Bagdad, reşedinţa califului.

Bagdadul îi place muilt călătorului. E un oraş mare, capitală de califat. Circumferinţa lui măsoară trei leghe. Savanţi, filozofi pricepuţi în toate ştiinţele vin aici din toate colţurile lumii.

După aceea, Benjamin de Tudela coboară de-a lungul ţinutului udat de Tigru şi de Eufrat şi ajunge în, Babilon, oraş ruinat, a cărui circumferinţă e de trei mile.

După Babilon, călătorul vizitează o serie de localităţi şi, după ce străbate Deşertul Yemenului, ajunge, în sfîrşit, în Basrah, care se află pe Tigru, aproape de ţărmul Golfului Persic.

Despre oraşul acesta important şi comercial, călătorul nu dă nici un amănunt ; de acolo, el pătrunde în Persia, poposeşte la Kuzestan, oraş

mare, aproape ruinat, pe care Tigru îl împarte în două părţi : cartierul bogat şi cel sărac.

Benjamin de Tudela îşi continuă călătoria în Persia şi ajunge la Ispahan, capitala regatului, care măsoară douăsprezece mile de jur împrejur.

Aici, povestirea călătorului devine cam obscură. Urmîndu-i însemnările, îl regăsim la Şiraz, probabil în preajma Eleratului din Afganistan, apoi la Samarkand şi, în sfîrşit, la poalele Tibetului. Din acest punct extrem pe care l-a atins spre nord-est, Benjamin de Tudela ar fi revenit la Nisapur şi Kuzestan, pe malurile Tigrului. De acolo, după două zile de navigaţie pe mare, ar fi coborît spre El-Caşif, oraş din Arabia, situat în Golful Persic, unde se pescuiesc perle, iar după şapte zile de navigaţie, traversînd Marea Oman, ar fi ajuns la Eîulan, astăzi Quilon, pe coasta Malabar.

Benjamin de Tudela poposeşte apoi în India, ţara care produce piperul, scorţişoara şi ghimberul, şi în Ceylon.

Din Ceylon a mers oare Benjamin de Tudela în China, despre care vorbeşte ? Nu s-ar putea răspunde cu siguranţă, pentru că drumul pe mare i se pare nespus de primejdios şi numeroase corăbii sînt sortite pieirii.

După aceea îl regăsim pe Benjamin de Tudela din nou în Ceylon, apoi probabil în Insula Socotra, la intrarea Golfului Persic, şi, în sfîrşit, la Sebid ; traversînd apoi Marea Roşie, el ajunge pe meleagurile Abisiniei, pe care o numeşte „India de pe uscat“. De acolo, coborînd de-a lungul Nilului, prin Ţinutul Asuan, trece prin orăşelul Holvan şi prin Sahara, unde vîntul acoperă caravanele cu un strat de nisip ; după ce lasă în urmă o serie de localităţi, ajunge la Misraim, adică la Cairo.

Misraim, după spusele călătorului, e un oraş mare, cu pieţe frumoase şi prăvălii. Acolo nu plouă niciodată, dar Nilul, care se revarsă o dată în fie-

Benjamin de Tudela în Sahara

care an, udă pămîntul „pe o întindere de cincisprezece zile de mers“ şi-l face nespus de roditor.

Părăsind Misraimul, Benjamin de Tuidela trece prin Gizeh, fără să observe piramidele, pe la Ain-Şamas şi se opreşte la Alexandria, întemeiată de Alexandru cel Mare. „Oraşul, spune el, este un centru comercial ; aici vin oameni din toate părţile lumii. Pieţele şi străzile sînt foarte populate şi atît de lungi, încît nu le vezi capătul. Digul care înaintează în mare cale de o milă are pe el un turn înalt, în vîrful căruia se găseşte o oglindă de sticlă, de unde s-ar putea vedea pînă la cincizeci de zile depărtare toate corăbiile care ar veni dinspre Grecia sau dinspre Apus ca să se războiască sau să vatăme în vreun alt fel oraşul. Turnul acesta prevăzut eu un far — dacă ar fi să-l credem ipe călător — mai slujeşte încă şi astăzi ca semnat pentru cei ce navighează spre

Alexandria, el putînd fi zărit pînă la o sută. de mile nu numai ziua, ci şi noaptea, datorită flăcării puternice care arde în vîrful lui“.

După ce străbate o serie ,de localităţi din Italia şi Germania, călătorul ajunge, în sfîrşit, la Paris, pe care îl descrie ca pe un oraş mare, aşezat pe malul Senei şi aflat sub stăpînirea regelui Ludovic. Benjamin de Tudela îşi încheie relatarea călătoriilor cu descrierea Parisului. Cu tot caracterul oarecum confuz al expunerii, descrierea aceasta reprezintă un document preţios despre cunoştinţele geografice de la mijlocul secolului al XH-lea. Denumirile moderne ale oraşelor menţionate de călător pot îngădui cititorului să-i urmărească itinerarul pe cea mai nouă hartă.

După Benjamin de Tudela urmează, în ordine cronologică. Giovanii de Plano Carpini, pe care cîţiva autori îl numesc simplu Carpini. Acesta era un călugăr franciscan, născut pe la 1182 într-un orăşel din ţinutul Perusa, în Italia.

Se ştie că sub conducerea ambiţiosului Ginghis-han, în 1206, mongolii stabiliseră capitala întinsului lor imperiu la Karakorum, fost oraş turc, situat în Tartaria, în nordul Chinei. Sub domnia urmaşului lui Ginghis-hân, Ughedei, stăpînirea mongolă se „extinse pînă în China centrală, hanul acesta, ridicînd o armie de şase sute de mii de oameni, năvăli în Europa, Rusia, Georgia, Polonia, Moravia, Silezia, Ungaria deveniră teatrul sîngeroaselor lupte care se încheiară cu victoria lui Ughedei. Mongolii erau priviţi de europeni ca nişte diavoli minaţi de puterea iadului şi Occidentul se văzu serios ameninţat de năvălirea lor.

Papa Inocenţiu al IV-lea, îngrijorat de înaintarea mongolilor, trimise la hanul tătarilor o solie, urmărind, dacă nu să încheie o alianţă cu el, cel puţin să-i afle intenţiile, şi îl alese drept conducător al acestei solii pe franciscanul Carpini, socotit ca un diplomat inteligent şi abil..

Carpini, însoţit de Ştefan de Boemia, porni la drum în ziua de 6 aprilie 1245 şi se duse mai întîi în Boemia. Regele acestei ţări îi dădu scrisori de recomandare pentru rudele lui din Polonia, a căror influenţă trebuia să le uşureze solilor drumul. Carpini şi însoţitorul său ajunseră fără mare greutate pînă în teritoriile ducelui Rusiei, unde, la sfatul acestui duce, îşi procură blănuri de castor şi de alte animale ca să le folosească drept daruri pentru căpeteniile tătare. Astfel aprovizionat, Carpini se îndreptă spre nord-est şi ajunse la Kiev, pe atunci capitala Rusiei.

Cneazul Kievului îi sfătui pe solii papei să-şi schimbe caii lor cu alţii, de soi tătăreşti, deprinşi să descopere iarba sub zăpadă, şi cu aceşti cai rezistenţi solii ajunseră în oraşul Danilov. Acolo, căzură greu bolnavi; dar, de cum se însănătoşiră, îşi cumpârarâ un car şi, în ciuda gerului, porniră iar la drum. La Kanev, pe Nipru, intrară în primul sat al împărăţiei mongole. De aici, o căpetenie îndărătnică, pe care, însă, o îmblînziră prin daruri, îi ajută să ajungă la tabăra tătarilor.

Tătarii aflaţi acolo nu se arătară însă ospitalieri şi îi îndrumară spre hanul Gorensa, care comanda o armată de avangardă formată din şaizeci de mii de oameni şi care, la rîndul lui, îi trimise, conduşi de trei oşteni, la hanul Batîi, căpetenia cea mai’înaltă în grad după marele han.

Pe drum, solii găseau pretutindeni cai pregătiţi pentru schimb. Călătoria se „făcu în etape lungi, zi şi noapte, şi mereu la galop. Franciscanul străbătu astfel Ţara cumanilor, cuprinsă între Nipru, Tanais, Volga şi Jak, mergînd adesea pe rîuri îngheţate, şi ajunse, în sfîrşit, la curtea hanului Batîi, la graniţa Ţării cumanilor.

„Cum ne duceau către prinţul acesta, istoriseşte Carpini, ni s-a anunţat

că trebuie să trecem printre două focuri, pentru ca, dacă, din întîmplare, am avea gînd rău împotrivă domnului şi stăpînului lor sau dacă am purta ascunsă vreo otravă, focul să le poată nimici pe toate, iar noi ne învoirăm în privinţa astă pentru a îndepărta orice urmă de bănuială.“

Hanul trona în mijlocul curţii şi al ofiţerilor săi, într-un măreţ cort din pînză fina de în. Batîi trecea drept un stăpîn blînd cu supuşii lui, dar înfiorător de crud în războaie;’Carpini şi însoţitorul său Ştefan se aşezară la stînga tronului.

Scrisorile papei, traduse în limbile slavă, arabă şi tătară, fură înmînate hanului. Acesta le citi cu luare-aminte şi-i trimise pe solii papei în cortul lor, unde drept hrană li se aduse cîte o străchinuţă cu mei.

A doua zi, Batîi îi chemă pe cei doi soli şi le porunci să pornească spre marele han. Pe drum, hrănindu-se numai cu mei şi cu sare, cei doi călători slăbiră mult. Cu toate acestea, erau îmboldiţi să meargă cu mare grabă şi schimbau caii de cinci sau de şase ori pe zi. Ţara cumanilor [54], pe care o străbăteau acum, era aproape pustie, cea mai mare parte dintre locuitori fiind nimiciţi de tătari. Călătorii intrară în Ţara hanilor, la răsărit de Cumania, unde apa lipsea în multe locuri. în ţinutul acesta, rarele triburi existente se ocupau numai cu creşterea vitelor şi îndurau greaua robie a mongolilor.

Carpini avu nevoie de mult timp pentru ca să treacă de hotarele Ţării hanilor ; apoi pătrunse în ţinutul biserminilor, adică al musulmanilor, care corespunde cu Turkestanul de astăzi. Pretutindeni se vedeau numai oraşe, sate şi cetăţi în ruină. După ce străbătură această regiune muntoasă pînă la 1 iulie, solii papei intrară în Kara-Chitai. Căpetenia acestei provincii îi primi bine şi, pentru a-i cinsti, îi puse să danseze în faţa lor atît pe cei doi fii ai săi, cît şi pe curtenii mai de seamă.

Părăsind Kara-Chitai, solii papei călăriră timp de mai mullte zile de-a lungul unui lac situat la nord de oraşul Yeman, care, după Remusăt, trebuie să fie Lacul Kesil-Baş. Acolo sălăşluia Ordu, cel mai bătrîn han al tătarilor.

Carpini şi Ştefan se odihniră o zi întreagă în tabăra lui, unde fură primiţi cu destulă ospitalitate. Apoi porniră iar la drum prin ţinutul muntos şi rece al naimanilor, populaţii' nomade care trăiau în corturi ; şi, după ce mai merseră cîteva zile, străbătură Ţara mongolilor, ceea ce le luă încă trei săptămîni, cu toată repeziciunea călătoriei lor. în sfîrşit, în ziua de 22 iulie ajunseră acolo unde se afla marele han sau, mai bine-zis, cel pe care alegerea avea să-l facă mare han, căci încă nu fusese ales.

Viitorul mare han se numea Guiuk. El întreţinu cu mărinimie pe solii papei, dar nu putu să-i primească, nefiind încă mare han şi neamesteoîndu-se cu nici un chip în asemenea treburi. Totuşi, o scrisoare a hanului Batîi îi aduse la cunoştinţă motivele care îl hotărîseră pe papa Inocenţiu al IV-lea să-i trimită soli.

De la moartea lui Ughedei, conducerea temporară a imperiului mongol fusese încredinţată împărătesei văduve, mama hanului Guiuk. Ea fu aceea care îl primi pe franciscan şi pe însoţitorul său în audienţă solemnă, într-un cort de mătase albă, care putea să adăpostească două mii de oameni.

„Aflîndu-ne, deci, acolo, spune Carpini, am văzut o mare adunare de căpetenii şi de prinţi, care veniseră din toate părţile cu suitele lor, şi fiecare se afla călare prin preajmă, pe cîmpii şi pe coline. Prima zi, ei se

înveşmântară toţi în veşminte de mătase albă, a doua zi în mătase roşie, şi atunci Guiuk veni în cortul acela ; a treia zi se înveşmîntară în mătase violetă şi a patra zi în mătase stacojie sau cărămizie. Iar în întăritura de lîngă cort se aflau diouă porţi mari şi hanul trebuia să treacă solemn printr-una din ele ; şi poarta nu era păzită, deşi se afla deschisă, dar cu toate astea nimeni dintre cei ce ieşeau sau intrau nu cutezau să treacă prin ea, ci treceau toţi prin cealaltă poartă, unde se aflau străji cu săbii, arcuri şi săgeţi. Aşa că, de se apropia careva de cort mai mult decît îngăduiau stîlpii ridicaţi acolo, de putea fi prins era bătut, iar de nu, se trăgea cu arcurile în el. Şi se aflau acolo mai multe căpetenii, care, după a noastră judecată, aveau la harnaşamentele cailor argint în greutate de peste douăzeci de mărci“.

Şi, totuşi, trecu o lună întreagă pînă cînd Guiuk fu proclamat mare han, iar solii papei trebuiră să aştepte alegerea lui ca să poată fi primiţi. Carpini folosi răgazul pentru a studia obiceiurile acestor hoarde atît de ciudate. în relatarea lui se găsesc amănunte interesante în această privinţă.

Ţinutul i se păru în genere muntos, dar acoperit mai peste tot cu nisip şi cu puţin pămînt gras. Lemnul lipsea aproape cu desăvîrşire ; de aceea hanii şi celelalte căpetenii se încălzeau numai la foc făcut cu baligă de vite. Deşi ţinutul era sterp, cirezile puteau fi crescute lesne acolo. Climatul era inegal. Vara, furtunile bîntuiau adesea şi trăsnetul făcea numeroase victime. Vîntul bătea atît de tare, încît răsturna cîteodată călăreţii. Iarna, nici urmă de ploaie, ¿are cade numai vara, dar şi atunci abia atîta cît să umezească puţin pămîntul. Grindinile erau cumplite, iar în timpul şederii lui Carpini fenomenul acesta s-a produs cu atîta violenţă, încît o sută patruzeci de persoane au fost înecate cînd grindina s-a topit şi s-a prefăcut în apă. Ţara este în genere întinsă, dar este mai săracă şi mai nenorocită decît s-ar putea crede.

Carpini îi zugrăveşte, de asemenea, pe tătari, cu o exactitate care vădeşte remarcabile calităţi de observator. „Tătarii au ochii aşezaţi foarte departe faţă de obraji, iar pometii obrajilor le sînt mult ieşiţi în afară. în creştetul capului se rad, făcîndu-şi un fel de cunună ca preoţii noştri ; iar de la o ureche la alta se rad toţi, pe->o lăţime de trei degete ; părul dintre cununa din creştet şi partea rasă de deasupra urechilor îl lasă să crească pînă pe sprîncene ; şi de-o parte şi de alta a frunţii îşi retează părul pe jumătate, iar restul îl lasă să crească la fel de lung ca femeile şi-şi fac din el două cozi, pe care şi le leagă şi 3e înnoadă de după ureche. Şi au picioarele destul de mici“.

Bărbaţii anevoie îi poţi deosebi de femei căci poartă haine asemănătoare, sînt toţi îmbrăcaţi cu veşminte îmblănite, despicate de sus pînă jos, şi poartă -căciuli lungi de pîslă sau de purpură, care se lărgesc în partea de sus. Casele, în formă de corturi, sînt făcute din nuiele şi pari, şi se pot demonta şi încărca -uşor pe spinarea vitelor de povară. Au şi case mai mari, gata făcute şi purtate pe care, aşa încît ele îşi urmează stăpînii de-a lungul ţării.

Tătarii sînt foarte supuşi faţă de căpeteniile lor şi se feresc să se mintă între ei; fug de certuri ; crimele şi violenţele sînt foarte rare ; puţine furturi se săvîrşesc, iar lucrurile de preţ nu le ţin niciodată încuiate. Principalul lor neajuns constă, după părerea lui Carpini, în faptul că sînt mîndri şi trufaşi cu străinii şi nu pun preţ pe viaţa omului. Oamenii aceştia îndură fără să se vaiete foamea şi osteneala, arşiţa şi gerul ; dansează şi

cîntă ori de cîte ori au prilejul etc. Băutura lor este laptele de iapă, de oaie, de capră, de vacă şi de cămilă. Ei nu cunosc nici vinul, nici berea vechilor goţi, nici hidromelul, ci numai licorile care îmbată repede. Bărbaţii nu se deprind cu nici un fel de muncă ; yînatul, tragerea cu arcul, paza cirezilor, călăria, acestea le sínt toate îndelet- ofeirile. Fetele şi femeile nu se dau nici ele înapoi de la exerciţiile arătate mai înainte şi sínt foarte îndemînatice şi curajoase. Printre altele, femeile lucrează piei şi veşminte, mină carele şi cămilele, şi ajung să ducă la capăt atîtea felurite ¡treburi cu cît sínt mai multe într-o familie, căci bărbaţii, fiind poligami, îşi cumpără, la preţuri destul de mari, numărul de neveste pe care le pot hrăni.

Iată rezumatul observaţiilor făcute de Carpini timp de o lună cît a poposit la Sîr-Orda, în aşteptarea alegerii marelui han. Curînd, unele semne arătară că alegerea se apropia. într-adevăr, se cînta în faţa lui Guiuk cînd ieşea din cort şi i se făceau saluturi cu nişte vergele frumoase, care aveau în vîrf ciucuri de îîină stacojie. La patru leghe de Sîr-Orda, pe o cîmpie întinsă pe malul unui rîuleţ se ridicase, în vederea încoronării, un cort căptuşit în întregime pe dinăuntru cu pînze stacojii şi sprijinit pe stîlpi încrustaţi cu lame de aur. în sfîrşit, în ziua sfîntului Bartolomeu se adună o mulţime de oameni şi fiecare, rugîndu-se neîncetat, rămase cu faţa întoarsă spre miazăzi. Apoi, Guiuk fu aşezat pe tronul împărătesc, iar căpeteniile şi poporul îşi plecară genunchii în faţa lui. Acum era mare han.

Curînd, Carpini şi Ştefan fură chemaţi să se înfăţişeze noului han. Luînd cunoştinţă de conţinutul scrisorii trimise de papă, hanul scrise o misivă de răspuns, care se încheia cu cuvintele : „Ne închinăm zeului nostru şi cu ajutorul lui vom distruge întreaga lume de la Răsărit pînă la Apus“.

Peste cîtăva vreme, solii plecară şi cît ţinu iarna călătoriră peste pustiurile îngheţate. O dată cu vara ajunseră la curtea hanului Batîi, care le dădu scrisori de liberă trecere ; dar nu izbutiră să ajungă din nou la Kiev decît foarte tîrziu, în anul 1247. Reîntors acasă, faimosul călător mai trăi pînă în 1252.

Misiunea lui Carpini nu avusese de fapt nici un rezultat, iar tătarii rămî- neau tot ceea ce fuseseră, adică nişte hoarde războinice. Cu toate acestea, la şase ani după reîntoarcerea franciscanului, un alt călugăr franciscan, pe nume Guillaume de Rubruquis, flamand de obîrşie, fu trimis în solié ide către regele Franţei Ludovic al IX-lea la tătarii care locuiau teritoriul situat între Don şi Volga. Iată care era scopul misiunii lui :

Pe vremea aceea, regele Ludovic se războia cu sarazinii ; şi, în timp ce îi hărţuia în Siria, un han mongol, Erkaltay, îi ataca dinspre Persia, făcînd o utilă diversiune în favoarea regelui Franţei. Se zvonea că hanul acela ar fi trecut la creştinism. Voind să se asigure de adevăr, Ludovic îl trimise pe călugărul Rubruquis să-l cerceteze pe Erkaltay la el acasă.

în iulie 1253, Rubruquis, împreună cu însoţitorii săi, se îmbarcă pentru Con- stantinopol şi de acolo ajunse la gura Donului, pe Marea Azov, unde se afla un mare număr de goţi, coborîtori ai triburilor germanice. Ajunşi la tătari, solii regelui Franţei fură mai îiitîi primiţi destul de prost; dar, cînd înmînară scrisorile, căpetenia Zagatal, rudă ou hanul, le puse la dispoziţie care, cai şi boi pentru călătorie.

Solii plecară şi a doua zi întîlniră mai întîi de toate un sat ambulant;

erau carele cu casele unei căpetenii. Timp de zece zile, călătorii rămaseră cu acest trib, care nu prea era mărinimos, şi, fără provizia lor de pîine uscată, Rubruquis şi tovarăşii săi ar fi murit cu siguranţă de foame. Ajunşi la hotarul Mării Azov, solii se îndreptară spre răsărit, prin Ţara cumanilor, pe care Carpini o străbătuse prin nord. Rubruquis, lăsînd spre sud munţii locuiţi de triburi circa- ziene, sosi, după două luni de călătorie obositoare, la tabăra hanului Sartac, aşezată pe malul Volgăi.

Rubruquis şi însoţitorii săi cerură să-i fie anunţată lui Sartac sosirea lor, şi acesta se învoi să-i primească pe străini. îmbrăcîndu-se în veşminte bisericeşti,

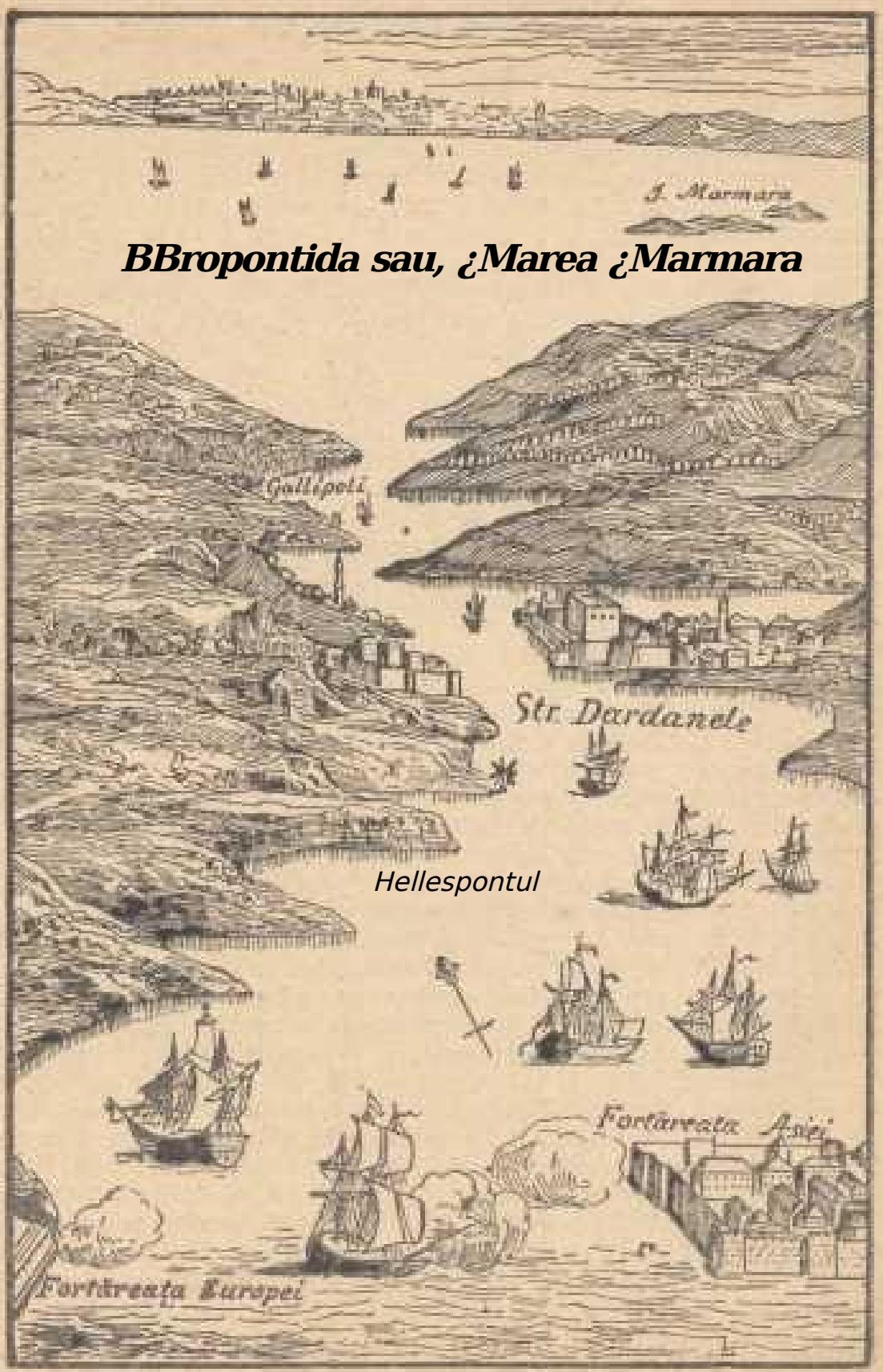

BBropontida sau, ¿Marea ¿Marmara

aşezînd pe o pernă o Biblie, o psaltire, un trepetnic, un crucifix şi o cădelniţa, intrară în cortul lui Sartac cîntînd rugăciuni. Sartac îi examină curios pe călugări şi veşmintele lor, dar nu vru să trateze cu ei şi le ceru să meargă la hanul Katîi, tatăl său. Dar Batîi nu crezu nici el de cuviinţă sa trateze cu soii regelui Franţei şi-i trimise la Karakorum, la curtea lui Munke-han.

Cap. Constantinopol

Rubruquis trecu prin Ţara başkirilor, vizită Kenhat, Talah, trecu Axiartul şi apunse la Equius, oraş căruia comentatorii nu i-au putut stabili poziţia ; apoi, prin ţinutul Orgánum, unde se vede Lacul Balkaş, prin Ţara uigurilor, ajunse la Karakorum [55], capitala în faţa căreia se oprise Carpini fără sa poată intra în oraş.

După cum arată Rubruquis, Karakorumul era împrejmuit cu ziduri de pă- mînt şi avea patru porţi. Palatul marelui han, două moschei şi o biserică creştină îi formau principalele monumente. Călugărul culese în această cetate cîteva informaţii despre populaţiile din împrejurimi, mai ales despre tanguri, ai căror boi, de un soi deosebit, sínt de fapt faimoşii iaci din Tibet.

în vremea aceea, marele han nu se afla încă în capitala lui din Karakorum. Rubruquis şi însoţitorii săi trebuiră să se ducă la reşedinţa hanului, situată dincolo de munţii care se înalţă în partea septentrională a ţinutului. A doua zi după sosire merseră la curte desculţi, după regula franciscană, ceea ce făcu să le degere degetele de la picioare, deoarece era un ger puternic. Primiţi în faţa lui Munke-han, ei văzură „un bărbat cu nasul cîrn şi de statură mijlocie, culcat pe un divan mare şi înveşmîntat cu o blană minunată, lucind ca blana de focă“, în jurul hanului stăteau cocoţaţi pe pari numeroşi şoimi şi alte păsări. Solilor regelui Franţei le fură oferite o mulţime de băuturi, printre care arak, cumîz şi un soi de hidromel, dar ei se abţinură să bea ; hanul, însă, mai puţin cumpătat decît ei îşi pierdu curînd minţile sub influenţa acestor băuturi ameţitoare şi audienţa trebui să fie supendată, fără ca misiunea solilor să fi fost îndeplinită.

Rubruquis petrecu mai multe săptămîni la curtea lui Munke-han. Acolo găsi un mare număr de prizonieri germani şi francezi, folosiţi mai ales la fabricarea .armelor şi la exploatarea minelor din Bocol. După mai multe audienţe pe care i le acordă marele han, Rubruquis obţinu îngăduinţa să plece şi se reîntoarse la Karakorum.

Lingă oraşul acesta se afla un minunat palat, aparţinînd hanului; palatul aducea a biserică uriaşă, cu naos şi cu două părţi laterale. Acolo stătea hanul, pe o estradă ridicată spre partea de nord ; bărbaţii i se aşezau la dreaptă, iar femeile la stînga. Şi tot în palatul acesta, de două ori pe an, aveau loc măreţe ■serbări, cu care prilej hanul apărea înconjurat de căpeteniile ţării.

Cît timp a zăbovit la Karakorum, Rubruquis a cules date interesante despre chinezi, despre moravurile, despre scrierea lor etc. Apoi, părăsind capitala mongolilor, porni din nou pe drumul parcurs la venire ; dar, ajuns la Astrahan, la gura marelui fluviu Volga, coborî spre sud, intră în Siria şi, prin Derbent, Na- îhicevan, Erzurum, Sivas, Cezareea şi Iconium, ajunse în portul Akka, pe ţărmul Mării Mediterane, unde se îmbarcă şi porni spre patrie.

Călătoria lui, după cum se vede, se aseamănă mult eu a lui Carpini, dar relatarea ei este mai puţin interesantă, iar călugărul belgian nu pare

să fi fost înzestrat cu spiritul de observaţie care îl caracteriza pe franciscanul italian.

Cu Carpini şi Rubruquis se încheie seria călătorilor care s-au făcut celebri în secolul al XIII-lea ; dar renumele lor avea să fie întrecut cu mult de faima ve- neţianul Marco Polo, considerat pe drept cuvînt cel mai ilustru călător din <evul mediu.

Capitolul IV

MARCO POLO (1254—1323)

Interesele neguţătorilor genovezi şi veneţieni pentru explorări în centrul Asiei. Familia Polo şi situaţia ei la Veneţia. Cei doi fraţi, Niccolo şi Matteo Polo. Fraţii Polo merg la Constantinopol, apoi la curtea hanului Mongoliei. Primirea la curtea hanului Hubilai. Hanul îi numeşte ambasadorii lui pe Ungă papă. Reîntoarcerea ia Veneţia. Marco Polo. Marco pleacă cu tatăl său Niccolo şi cu unchiul său Matteo către reşedinţa hanului mongol. Noul papă Grigore al X-lea. Relatarea lui Marco Polo scrisă în franţuzeşte, la dictarea lui, de către Rusticiano din Pisa.

Neguţătorii genovezi şi veneţieni care în secolul al XIII-lea ajunseseră o putere comercială în Marea Mediterană nu puteau să rămînă nepăsători faţă de explorările pe care îndrăzneţii călători le întreprindeau în Asia centrală, în India şi în China. Ei înţelegeau că meleagurile acestea le vor oferi curînd' noi pieţe de desfacere pentru mărfurile lor şi că, pe de altă parte, dacă ar aduce în Occident mărfuri orientale, cîştigurile ar fi uriaşe. Interesele negoţului cereau să trimită noi exploratori pentru a sonda în acest sens ţinuturi prea puţin cunoscute. Iată, deci, motivele care îi hotărîră pe doi mari neguţători veneţieni să-şi părăsească patria, să înfrunte toate oboselile şi toate primejdiile acestor călătorii periculoase.

Cei doi veneţieni făceau parte din familia Polo, de baştină din Dalmaţia, familie pe care averea, cîştigată prin negoţ, o situase în rîndurile patricienilor Veneţiei. în 1260, fraţii Niccolo şi Matteo Polo, care se aflau de mai mulţi ani la Constantinopol, unde îşi stabiliseră o sucursală, veniră cu o mare cantitate de giuvaeruri la contoarul din Crimeea, condus de fratele lor mai mare, Andrea Polo. De aici, urcînd spre nord-est şi traversînd Ţara cumanilor, ajunseră, pe Volga, la tabăra hanului Berke. Căpetenia mongolă îi primi bine pe cei doi neguţători din Veneţia şi cumpără toate giuvaerurile pe care ei i le oferiră, plătindu-le de două ori cît făceau.

Niccolo şi Matteo rămaseră un an în tabăra mongolă ; dar, cam pe vremea aceea, în 1262, izbucni un război între Berke şi hanul Hulagu, cuceritorul Persiei. Cei doi fraţi, nevoind să se aventureze prin ţinuturile bîntuite de tătari, preferară să meargă la Buhara, care forma reşedinţa preferată a lui Berke, şi rămaseră acolo vreme de trei ani. între timp, Berke fiind învins şi capitala lui ocupată, partizanii lui Hulagu [56] îi siliră pe cei doi veneţieni să-i urmeze spre reşedinţa marelui han al tătarilor, care avea să le facă o primire dintre cele mai bune. Acest mare han Hubilai [57], al patrulea fiu al lui Ginghis-han, cuce-

Hubilai-han îi primeşte cu onoruri pe negustorii veneţieni

<rise China de Sud şi era împărat al Chinei. El se afla pe atunci la reşedinţa sa de vară în Mongolia, la hotarul împărăţiei chineze.

Neguţătorii veneţieni plecară şi avură nevoie de un an întreg ca să străbată imensa întindere de pămînt care desparte Buhara de limitele septentrionale ale Chinei. Marele han Hubilai fu cît se poate de încîntat cînd îi văzu pe străinii veniţi din ţările apusene. El îi primi sărbătoreşte, îi întrebă cu mult interes •despre evenimentele care se petreceau pe atunci în Europa, ceru numeroase amănunte despre viaţa şi obiceiurile popoarelor din vestul Europei.

Matteo şi Niccolo, care vorbeau curent limba tătară, răspunseră cu sinceritate la toate întrebările marelui han. Acesta avu atunci ideea să trimită soli papei şi-i rugă pe cei doi fraţi să-i fie ambasadori pe lîngă

acesta. Neguţătorii acceptară bucuroşi, căci, datorită acestei misiuni, reîntoarcerea lor avea să aibă 3oc în condiţii din cele mai bune.

Hubilai porunci să se scrie o epistolă în limba turcă, în care-i cerea papei: să-i trimită o sută de învăţători şi de învăţaţi. Hanul a trimis la papa împreună cu veneţienii pe unul din oamenii săi, numit Cogatal.

Cei doi fraţi, înarmaţi cu hrisoave care le puneau la dispoziţie oameni şi cai pe tot întinsul imperiului, îşi luară rămas bun de la han şi porniră la drum în 1266. Dar, curînd, căpetenia Cogatal se îmbolnăvi. Veneţienii, nevoiţi să se despartă ţie el,' îşi continUară drumul şi, cu tot ajutorul pe care îl primiră, avură, totuşi, nevoie de trei ani încheiaţi ca să ajungă în

portul armenesc Laias (Ayas)[58], cunoscut astăzi sub numele de Issîk. De aici ajunseră la Akka (Acera) [59] în 1269. Acolo aflară despre moartea papei Clement al IV-lea, la care îi trimisese Hubilai. Episcopul Tebaldo, care locuia în acel oraş, îi primii pe veneţieni şi, aflînd cu ce solie îi însărcinase marele han, îi sfătui să aştepte alegerea noului papă.

Matteo şi Niccolo, care lipseau de cincisprezece ani din patrie, hotărîră să se reîntoarcă la Veneţia. Şi, mergînd la Negroponte, se îmbarcară pe o navă, ■care îi duse direct în oraşul lor natal.

Debarcînd acolo, Niccolo află despre moartea soţiei sale şi despre naşterea unui fiu, la cîteva luni după plecarea lui, în 1254. Fiul acesta se numea Marco. Vreme de doi ani, cei doi fraţi, care ţineau cu tot dinadinsul să-şi îndeplinească misiunea, aşteptară la Veneţia alegerea noului papă. Şi cum alegerea zăbovea mereu, socotiră că nu mai pot amîna reîntoarcerea la marele han ; plecară deci, spre Akka, luîndu-l de data aceasta şi pe tînărul Marco, pe atunci în vîrstă de vreo şaptesprezece ani. La Akka, în lipsa unui papă, îi cerură episcopului Tebaldo scrisori către marele han Hubilai, în care să fie anunţată moartea papei Clement al IV-lea. Tebaldo le dădu scrisorile cerute şi cei doi fraţi se reîntoarseră la Laias. Acolo, spre marea lor bucurie, aflară că episcopul Tebaldo tocmai fusese ales papă, sub numele de Grigore al X-lea. Noul ales trimise mesageri să-i întoarcă din drum şi le înmînă scrisorile către marele han, dîndu-le ca însoţitori doi călugări misionari.

Din acest moment începe călătoria propriu-zisă a lui Marco Polo. A vizitat el cu adevărat toate ţările, toate oraşele pe care le descrie ? Nu, fără îndoială, iar în relatarea scrisă în franceză, la dictarea lui, de către Rusticiano de Pisa, spune limpede că : „Marco Polo, nobil şi înţelept cetăţean al Veneţiei, a văzut el însuşi o serie de întîmplări, iar altele, pe care nu le-a văzut, «le-a auzit de la oameni vrednici de crezare»“ *. Dar trebuie să adăugăm că majoritatea oraşelor şi a ţărilor descrise de Marco Polo au fost într-adevăr vizitate de el. Vom urma, deci, itinerarul aşa cum există în relatare, mulţumindu-ne să indicăm, în treacăt, numai ceea ce faimosul explorator a aflat din auzite, în timpul importantei misiuni cu care l-a însărcinat Hubilai-han. în timpul celei de-a doua călătorii, cei doi neguţători veneţieni nu urmară exact drumul pe care merseseră prima dată spre marele han. Atunci trecuseră prin nordul Munţilor Cereşti, adică al Munţilor Tianşan, şi din pricina aceasta făcuseră drum mai ocolit. Acum cotiră pe la sudul aceloraşi munţi şi, totuşi, deşi drumul fu mai scurt decît în prima călătorie, avură nevoie de trei ani şi jumătate ca să-l străbată, din pricina ploilor şi a revărsărilor marilor fluvii. Itinerarul va putea fi uşor urmărit pe o hartă a Asiei, căci, alături de vechile nume din povestirea lui Marco Polo, am pus pretutindeni numele exacte, din cartografia modernă.

II

Armenia Mică. Armenia Mare. Muntele Ararat. Gruzia. Moşul, Bagdad, Basrah. Tebriz, Persia, Ţinutul Kerman. Camadi. Ormuz. Bătrînul Munţilor. Şibargan. Bale. Balascam. Kaşmir. Kaşgar. Samarkand. Cotam. Pustiul. Tangut. Karakorum. Signanfu. Tenduc. Marele Zid. Despre oraşul Glandu, actualul Sandu. Reşedinţa hanului Hubilai. Serbările împăratului. Vînătorile lui. Descrierea Pekinului. Despre monetăria şi despre moneda de hîrtie chinezească. Despre poştele imperiului.

Marco Polo îşi începe relatarea călătoriei din Armenia Mică[60], pe care •o descrie ca pe un ţinut foarte nesănătos. Din Armenia Mică, Marco Polo trece în Turkmenia[61], ale cărei triburi folosesc păşunile excelente şi cresc

♦Marco Polo, *Milionul,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958, p. 1.

cai şi catîri renumiţi; oît despre meşteşugarii din oraşe, călătorul italian spune că sínt neîntrecuţi în făcutul covoarelor şi al ţesăturilor de mătase. Armenia Mare [62], pe care Marco Polo o vizitează apoi, oferă la vreme de vară un loc de tabără prielnic armiilor tătăreşti. Acolo, călătorul văzu Muntele Ararat şi semnală pe pămînturile învecinate cu ţărmul Mării Caspice îmbelşugate izvoare de ţiţei, exploatate din plin.

Părăsind Armenia Mare, Marco Polo se îndreptă spre Grúzia, regat care se întinde la poalele de miazăzi aile Caucâzului şi ai cărui regi din vechime, după cum spune legenda, „se năşteau cu un vultur desenat pe umăr“. Gruzinii, după öl, sínt buni arcaşi şi războinici. Meşteşugarii din partea locului fac ţesături minunate din mătase şi fir de aur. Acolo se află vestita trecătoare lungă de patru leghe, situată între poalele Caucazului şi Marea Cas- pică, trecătoare căreia turcii îi zic Poarta de Fier[63], iar europenii Pasul Derbent.

De aici călătorii coborîră spre regatul Moşul şi ajunseră în oraşul cu acest nume, aşezat pe malul drept al Tigrului, apoi vizitară Bagdadul, unde locuieşte califul tuturor sarazinilor din lume. Marco Polo povesteşte despre luarea Bagdadului de tătari în 1255, apoi descrie pentru neguţători drumul care duce din acest oraş spre Golful Persic şi care poate fi străbătut în optsprezece zile, traversînd Basrah prin Ţara curmalilor.

De aici pînă la Toris[64], oraş persan al provinciei Azerbaidjan, itinerarul lui Marco Polo pare în linie frântă. Oricum ar fi, îl regăsim pe călător la Tebriz (Toris), pe care îl descrie ea o cetate mare şi neguţătorească, clădită în mijlocul unor frumoase grădini, unde se vînd pietre, preţioase şi alte mărfuri de mare preţ, dar ai cărei locuitori sarazini sínt răi şi nesinceri. Acolo, Marco Polo stabileşte împărţirea geografică a Persiei în opt provincii. Băştinaşii Persiei, după el, sínt de temut pentru neguţători, aşa încît aceştia nu pot călători fără a se înarma cu arcuri şi cu săgeţi. în Toris se cumpără mai cu seamă cai şi asini, pentru a fi trimişi la Kis [65] sau la Ormuz [66] şi de acolo în Indii. Cît despre roadele pământului, ele sínt mai ales griul obişnuit, orzul, meiul şi strugurii, aflaţi din belşug în cetate.

Spre sud, Marco Polo coborî până la Iadis, oraşul cel mai răsăritean al Persiei prqpriu-zise, cetate bună, nobilă şi harnică. Plecînd de aici, călătorii trebuiră să călătorească vreme de şapte zile prin minunate păduri pline de vînat, ca să ajungă în ţinutul Kerman [67], de unde minerii extrăgeau turcoaze, fier şi antimoniu din minele situate în munţi. Broderiile de mină, producerea hamaşamentelor, făurirea armelor şi creşterea şoimilor de vânătoare formează ocupaţiile de căpetenie ale unei mari părţi dintre localnici.

Părăsind oraşul Kerman, Marco Polo şi cei doi tovarăşi .ai săi avură nevoie de nouă zile ca să străbată un ţinut ibogat şi bine populat şi ajunseră la oraşul Camadi[68], care se presupune a fi actualul Memaun, aflat pe vremea aceea în mare decădere. Câmpia era minunată ; pretutindeni se vedeau oi frumoase, grase şi mari, boi albi ca neaua, cu coarne scurte şi puternice, şi puzderie de ierunci şi alt vînat; se mai vedeau apoi arbori

minunaţi, mai ales curmali, portocali şi pomi de fistic.

După cinci zile de călătorie spre sud, cei trei călători dădură într-o câmpie frumoasă, numită Gormosa, al cărei nume modern este Ormuz ; rîuri minunate scăldau această câmpie. După alte două zile de mers, Marco Polo ajunse la ţărmurile Golfului Persic şi la cetatea Ormuz, care formează portul maritim al ţinutului Kerman. Locul acesta, bogat în curmali şi arbori de mirodenii, i se păru foarte cald şi foarte nesănătos. Aici, spune
Marco Polo, se aduc din diferite locuri pentru a fi vîndute pietre preţioase, ţesături de mătase şi de aur, fildeş, vin de smochine şi grîne, care sínt apoi transportate pe corăbii. Dar navele lor sínt şubrede, observă călătorul, şi multe se scufundă, pentru că părţile din care sínt alcătuite nu sínt prinse cu cuie de fier, ci sínt legate cu parimé din scoarţă de nuci indiene.

Din Ormuz, Marco Polo urcă spre nord-est şi se reîntoarce la Kerman ; apoi se aventurează pe drumuri primejdioase, printr-un deşert[69] arid, unde nu se găseşte decît apă sălcie, — deşert pe care, cu 1 500 de ani mai înainte, Alexandru îl străbătuse cu oastea sa, revenind de la gurile Indului ca să-l reîntîlnească pe amiralul Nearchos, — şi după şapte zile intră în oraşul Habbis[70], pe partea ţinutului Kerman. Părăsind -acest oraş, al urcă vreme de opt zile prin vaste meleaguri singuratice pînă la Tonocan, care trebuie să fie capitala actuală a provinciei Kumis, adică Damagan. Aici, Marco Polo dă cîteva amănunte despre Bătrînul Munţilor, şeful haşişinilor, sectă mahomedană care s-a făcut cunoscută prin fanatismul religios şi prin cruzimile ei înspăimîntătoare faţă de străini. Dar Marco Polo şi însoţitorii săi izbutiră să ocolească teritoriul stăpînit de Bătrînul Munţilor şi să intre apoi, după un drum de şase zile, în oraşul Korasan (Şibargan), cetate în toată puterea cu- vîntului unde pepenii galbeni sínt mai dulci decît mierea, şi în nobila cetate a Baleului[71], aşezată la izvoarele Oxusului[72]. Apoi, traversînd un ţinut în care leii nu sínt de loc rari, ajunse la Taican [7S], tîrg mare de sare, care atrage o mulţime de neguţători, şi la Seasem [74]. Pe apeste meleaguri se pot vedea numeroşi porci-spinoşi, care cînd sínt vînaţi, spune Marco Polo, se adună grămadă şi reped împotriva cîinilor spinii pe care îi au pe spinare şi pe flancuri.

Călătorii pătrunseră apoi în ţinutul muntos al Balascamului[75], ai cărui regi se pretind a fi din stirpa lui Alexandru Macedón, ţinut rece, unde cresc cai buni, ageri la fugă, şoimi neîntrecuţi la zbor şi tot soiul de vînat. Acolo, într-un munte numit Sighinan[76], unde oricine calcă e pedepsit cu moartea, se află mine din care se scot rubinele numite balaiş [77], care aparţin domnitorului. Se mai extrag, de asemenea, prin alte locuri, minereu de argint şi multe pietre din care se face „azurul cel mai gingaş din lume“, adică lapislázulis. Marco Polo trebuie să fi zăbovit multă vreme pe aceste meleaguri ca sa aibă o idee atît de precisă despre ele. La zece zile de Balascam dai de un ţinut care, pesemne, că este Paishore [78] de astăzi şi ai cărui locuitori au pielea foarte oacheşă ; apoi, la şapte zile de drum spre miazăzi, se afla Ţara Kaş- mirului [79], un ţinut cu climă temperată, cu numeroase cetăţi şi sate, cu relieful crestat de defileuri foarte adinei şi lesne de apărat. De aici, dacă Marco Polo şi-ar fi continuat drumul în aceeaşi direcţie, ar fi intrat pe teritoriul Indiei ; dar el urcă spre nord şi, după douăsprezece zile, ajunse în ţinutul Vocan [80], udat de cursul

superior al Oxusului, în mijlocul unor păşuni minunate unde pasc nesfîrşite turme de oi sălbatice, numite mugloni. De acolo, prin ţinuturile Pamirului şi ale Belorului[81], ţinuturi muntoase, aşezate între sistemele orografice ale Altaiului şi Himalayei, care vreme de patruzeci de zile le dădură mult de furcă, călătorii ajunseră în provincia Kaşgar. De aici Marco Polo urcă pe drumul străbătut de Matteo şi Niccoló Polo în prima lor călătorie, cînd, de la Buhara, fuseseră mînaţi spre reşedinţa marelui han. De la Kaşgar Marco Polo se abătu spre vest pînă la Samarkand, oraş mare, locuit de creştini şi de sarazini; apoi, trecînd din nou prin Kaşgar, se îndreptă spre Jarean[82], oraş frecventat de caravanele care fac negoţ între India şi Asia septentrională ; traversînd apoi Cotam [8S], capitala provinciei cu acelaşi nume, şi Pem [84], situat într-o regiune unde se găseşte din belşug jasp şi calcedonie, ajunse într-un oarecare ţinut Ciarcian [85], poate Karakar, care probabil că se întindea la hotarele Deşertului Gobi. în sfîrşit, după cinci zile de mers prin cîmpiile nisipoase- şi lipsite de apă potabilă, poposi vreme de opt zile în cetatea Lop, oraş astăzi distrus, unde îşi făcu pregătirile pentru traversarea deşertului[86] care se întinde spre est, „deşert atît de întins, spune el, încît cu cazană s-ar putea străbate într-un an... unde omul aude prin aer vorbind duhuri... iar alteori se aud sunete de instrumente[87] şi chiar bătăi de tobe“ *.

După o lună de zile, în care străbătură deşertul de-a latul, cei trei călători ajunseră în provincia Tangut[88], la oraşul Saciu (Sacijou), azi oraşul Dunhua, ridicat la hotarul vestic al imperiului chinezesc. Provincia aceasta are puţini neguţători, dar foarte mulţi agricultori, care trăiesc din vînzarea griului lor. Printre obiceiurile din Tangut care par să-l fi uimit cel mai mult pe Marco Polo, trebuie să amintim datina de a nu-şi arde morţii decît în ziua fixată de astrologi ; şi toată vremea, oît mortul rămîne în casă, rudele lui, care locuiesc tot acolo, îi fac loc la masă şi-i dau să mănînce şi să bea, ca unui om viu.

Ieşind din deşert, Marco Polo şi tovarăşii săi porniră către nord-est spre cetatea Camul [89] şi înaintară pînă ia Ghingitalaş [90], oraş asupra aşezării căruia geografii nu sínt de acord şi care era locuit de o populaţie cu credinţe diferite.

De la Chingitalas Marco Polo se reîntoarce la oraşul Succiur [91] şi îşi reia . drumul spre est, străbătînd ţinutul Tangut, prin oraşul Succiur, aşezat pe locuri prielnice culturilor de revent, şi prin Canpieiu, Kanciu al chinezilor, pe atunci capitale ale întregului Tangut (azi Cijan — oraş în centrul provinciei chineze Gansi). Canpieiu este înfăţişat ca un oraş de seamă, locuit de bogate căpetenii, care sínt poligami şi se însoară de preferinţă cu verişoarele, lor sau cu „soţiile tatălui“. Cei trei veneţieni rămaseră un an în acest mare oraş. Este lesne de înţeles, deci, văzîndu-i că tot (poposesc şi se abat necontenit din drum, că a putut să dureze peste trei ani călătoria lor de-a lungul Asiei.

Plecînd din Canpieiu, după ce călări douăsprezece zile, Marco Polo ajunse la marginea unui deşert de nisip, lîngă cetatea Ezim [92]. Acesta era un drum ocolit, căci urca direct spre nord, dar călătorul ţinea să viziteze vestita cetate Karakorum, vestita capitală a Mongoliei, unde Rubruquis locuise în 1254.

---

* Marco Polo, *op. cît.,* p. 42.

Fără îndoială că Marco Polo avea instincte de explorator şi nu dădea înapoi din faţa nici unei greutăţi sau primejdii cî-nd era vorba să exoloreze locuri necunoscute. De data aceasta, ca să ajungă în oraşul Karakorum, trebui să străbată timp de patruzeci de zile deşertul Gobi, întindere de pămînt fără aşezări omeneşti şi fără vegetaţie.

în sfîrşit, ajunse la Karakorum. Oraşul măsura trei mile de jur împrejur. După ce fusese multă vreme capitala imperiului mongol, căzuse sub stăpînirea lui Ginghis-han. Descriindu-l, Marco Polo face o digresiune istorică, mărgi- nindu-se mai ales să redea datele istorice şi legendele privitoare la imperiul mongol şi da războaiele duse de Ginghis-han.

Reîntors la Canpieiu, Marco Polo merse cinci zile către răsărit şi ajunse în oraşul Erginül, probabil oraşul Liangcijou. De acolo făcu un mic ocol spre sud, pentru a vizita Signanfu, printr-un teritoriu trade păşteau boi sălbatici, mari eît elefanţii, precum şi preţiosul animal căruia i s-a dat numele de .,pur-

tătorul -de mosc“[93]. Reîntorşi la Liangcijou, călătorii pornesc din nou la drum şi, după opt zile de drum spre vest, ajung la Calacian[94], unde se fac cele mai frumoase postavuri din păr de cămilă ; apoi, ajung în provincia Senduk (Tenduc), (în oraşul cu acelaşi nume. Tenduc era o cetate cu mulţi meşteşugari şi cu mulţi neguţători. De aici, printr-o întoarcere spre nord, veheţienii urcă prin Siuanhue, dincolo de „Marele Zid chinezesc“, pînă la Ciagannor (Mongolia interioară), oraş frumos, unde marele han locuieşte cu plăcere cîn-d vrea să petreacă la vînătoare de şoimi, deoarece aici se află din belşug cocori, berze, fazani şi potîrnichi. \

în sfîrşit, Marco Polo, tatăl şi unchiul său, la trei zile după ce părăsiseră Ciagannorul, ajung în cetatea Giandu, actualul Şandu, -care în relatare mai este numit, altundeva, şi Clemenfu. Acolo, trimişii papei fură primiţi de Hubilai-han, care se afla atunci în această reşedinţă de vară, situată dincolo de „Marele Zid“, la nord, de Hanbalîk (azi Pekin), care era capitala imperiului. Călătorul vorbeşte puţin despre primirea -care i-a fost făcută, dar descrie ou deosebită grijă palatul ihamdui, o mare -clădire de piatră şi de marmură, cu odăi \pe de-a-ntregul aurite. Palatul este clădit în mijlocul unui par-c ¡împrejmuit de ziduri, unde -se văd tot soiul -de fiare şi păsări, fîntîni şi chiar o clădire făcută din trestii atît de bine împletite incit apa nu poate să pătrundă prin ele ; în acest soi de chioşc demontăbil locuia marele han în lunile iunie, iu-lie şi august, adică vara. Şi anotimpul pomenit nu se putea şă nu -fie frumos -cu adevărat, -căci, -după -spusele lui Marco Polo, astrologii ataşaţi pe lîrigă persoana hanului aveau -sarcina -să împrăştie prin vrăjile lor toate ploile, toată ceaţa şi ori-ce fel -de vreme rea. Iar călătorul ven-eţian nu pare să pună da; îndoială -puterea vrăjitorilor. „Şi aceşti înţelepţi se numesc *tebot (tebet)* şi îh'lucruri diavoleşti sînt mai pricepuţi decît oricare alţii; ei spun însă -norodului că fac acestea numai pri-n sfinţenia lor... (Şi) dacă mă- nîncă -marele han în sala -cea -mare şi paharele pline cu vin sau cu lapte sînt la un capăt al sălii, ei le fac isă vină singure, fără -să de atingă cineva, pînă în faţa marelui han ; şi văd eu ochii dor -minunea acea-sta nu mai puţin -de zece mii de inşi.“ *

Apoi, Marco Polo dă ¡date biografice despre împăratul Hubilai, spunînd că este cel hiai puternic dintre oameni şi are mai -multe moşii şi mai multe averi -decît a avut vreodată cineva. El povesteşte -cum marele han, -pe atunci în vîrstă de optzeci şi cinci de ani, de statură mijlocie, destul de gras, dar bine făcut în toate privinţele, cu faţa albă -şi rumenă, cu -ochi negri,- frumoşi, s-a urcat pe tron în anul 1256 e.n. Hubilai era un iscusit războinic şi a dovedit asta cînd unchiul său .Naian -i s-a ridicat împotrivă, dorind să-i ia puterea, în fruntea a patru sute de mii de -călăreţi. Hubilai-han, adunînd „în taină“ trei sute şaizeci de mii de oameni călări şi o sută de mii pedeştri, a pornit împotriva unchiului său. Lupta a fost -cumplită. „Şi -atîţia au -murit de ămîndouă părţile, că nici n-ai putea crede“. Hubilai ieşi învingător, iar Naian, ca un prinţ de -sînge regal ce se afla, a fost cusut de viu într-un covor şi scuturat pînă muri, -îndurînd chinuri -de negrăit. După vi-ctorie, marele han reintră biruitor în cetatea sa din Chitai, numită Hanbalîk (Cambaluc), care, încetul cu în-cetul, a devenit oraşul Pekin de astăzi.

Sosind în acest oraş, Marco Polo trebui să rămînă' -acolo multă vreme, pînă în momentul -cînd a primit diferite -misiuni în interiorul imperiului. în Hanbalîk (Cambaluc) se înălţa măreţul palat al împăratului, căruia călătorul veneţian îi face -descrierea următoare, 'împrumutată de noi din

* **M a r c o Polo,** *op. cît.,* **p. 65.**

textul reprodus de domnul Charton, descriere care va da o idee exactă despre marele belşug al traiului acestor suverani mongoli.

„Palatul este din zid, pătrat,lung de o milă pe fiecare latură. Şi la fiecare colţ al acestui palat se mai găseşte cîte un palat în care se păstrează toate armele hanului, adică arcuri, iatagane, precum şi şei, hamuri, frînghii şi corturi, şi toate cele de trebuinţă pentru oaste şi război. Şi tot în această împrejmuire mai sínt încă patru palate ; aşa că de jur împrejur sínt opt pailate, şi toate sínt pline de scule şi în fiecare sínt scule de cîte un fel. în zidul dinspre miazăzi sínt cinci porţi, iar la mijloc este poarta mare, care nu se închide şi se deschide decît numai ca să intre sau să iasă (adică să treacă) marele han“. *

Pînă aici, după cum se vede, toate palatele acestea conţin şelăriile şi sălile de arme ale împăratului. Dar nu ne vom mai mira socotind un număr atît de mare de scule, cînd vom afla că împăratul avea o rasă de cai-albi ca neaua şi, între altele, zece mii de iepe, al căror lapte era hărăzit numai prinţilor de sînge regesc.

Marco Polo continuă astfel: „Şi în năuntrul zidului acesta se mai află un zid ; şi de jur împrejur are totopt palate ca şi cel dintîi, şi la fel sínt du rate ; acolo sínt tot -scule de-ale marelui han. Pe latura dinspre miazăzi are cinci porţi şi pe cealaltă tot una. Şi la mijlocul acestui zid se găseşte palatyl marelui han, despre care am să vă povestesc cum e făcut. Este cel mai mare din cîte s-au văzut vreodată : nu are caturi, dar pardoseala este ridicată deasupra pămîntului cu zece palme, iar acoperişul e foarte înalt. Zidurile sălilor şi odăilor sínt acoperite toate cu aur şi argint şi au cioplite în ele istorii frumoase cu femei şi cavaleri, păsări şi animale, precum şi multe alte frumuseţi ; iară acoperişul este astfel clădit, că se vede de parcă numai din aur şi argint ar fi turnat. încăperea mare este atît de lungă şi de lată, că pot să se ospăteze acolo mai bine de şase mii de inşi; şi sínt atîtea odăi cîte nici n-ai putea crede.

Acoperişul de deasupra (adică dinafară) este roşu, albastru şi verde, şi cu multe alte culori, şi e atît de bine lăcuit, încît străluceşte ea aurul sau cleştarul, aşa că palatul se vede de foarte departe lucind. Şi acoperişul este foarte trainic.

între zidul dinafară şi cel dinăuntru, despre care v-am spus, sínt pajişti şi arbori în care trăiesc multe soiuri de animale sălbatice, adică cerbi-albi, căprioare şi ciute, animalele care dau moscul, hermine şi alte vieţuitoare frumoase. Şi tot locul e plin de animale, în afară numai de locul pe unde intră oamenii; iar în partea de miazănoapte este un eleşteu mare, cu tot felul de peşti. Şi vă mai spun că în acest eleşteu intră şi iese un rîu ** mare, şi aşa este de ibine întocmit, că nici un peşte nu poate să scape ; şi multe soiuri de peşti au băgat în lac, la intrarea şi ieşirea lui fiind grătare de fier.

Şi vă mai spun că spre miazănoapte, la o bătaie de săgeată de palat, a pus de s-a ridicat un munte înalt de o sută de paşi şi lung de jur împrejur cale de o milă ; iară muntele e cu totul acoperit de arbori cărora nu le cad frunzele niciodată şi rămîn tot timpul verzi. Şi să mai ştiţi că, dacă aude

marele han de vreun copac frumos, îndată pune de îl aduc cu toate rădăcinile

♦Marco Polo, *op. cît.,* p. 75.
** Rîul Yuho, afluent al lui Peiho.

•şi cu pămînt mult, şi îl sădeşte pe acest munte, şi, oricît ar fi de mare arborele, el tot îl aduce pe elefanţi.

Şi vă mai spun că a .pus de s-a acoperit tot muntele cu pămînt verde, aşa că toate lucrurile de pe munte arată ca şi cum ar fi verzi ; şi de aceea i se zice muntelui «Muntele verde». Şi pe vîrful muntelui este un palat foarte mare, că te minunezi privindu-l ; şi tot omul care-d priveşte se bucură ; şi tocmai pentru a se desfăta cu privirea l-a făcut marele han aşa de frumos“ *.

După palatul hanului, Marco Polo vorbeşte despre cel al fiului şi moştenitorului împărătesc ; apoi descrie oraşul Hanbalîk (Cambaluc), oraş străvechi, despărţit de oraşul modern Garibailu printr-un canal -care împarte Pekinul -actual în partea chinezească şi partea tătărească. Călătorul, observator minuţios, ne arată apoi traiul şi obiceiurile împăratului. După cum povesteşte •el, Hubilai-han are o gardă de onoare formată din douăsprezece mii de călăreţi, dar „nu de teamă îi ţine“. Ospeţele date de el sínt adevărate ceremonii, supuse unei etichete severe. La masa lui, care e mai înaltă decît a celorlalţi, marele han se aşază spre miazănoapte, avînd la stînga prima lui soţie, la dreapta şi jos — copiii, nepoţii şi rudele ; şi e servit de înalţi dregători, care au grijă să-şi acopere gura şi nasul cu ţesături frumoase de fir, pentru ca suflarea lor să nu atingă mâncarea domnului. Cînd împăratul dă să bea, se aude cântând muzica, şi cînd duce cupa la gură, toate căpeteniile şi privitorii îngenunchează umili.

Sărbătorile mai de seamă ale marelui han sínt prăznuite una la aniversarea naşterii suveranului, alta la începutul fiecărui an. La prima sărbătoare, cei douăsprezece mii de curteni, cărora împăratul de dăruie în fiecare an o sută cincizeci de mii de veşminte din ţesături de fir împodobite cu perle, stau în jurul tronului. La -a doua sărbătoare, de Anul nou, întregul popor, bărbaţi şi femei, -îşi pun veşminte albe, pentru că, după datină, albul este simbolul fericirii, şi fiecare îi aduce împăratului daruri dintre cele mai preţuite. O sută de mii de cai bogat înşăuaţi, cinci mii de elefanţi acoperiţi cu pînze albe şi frumoase şi purtând vesela imperială, şi nenumărate cămile defilează prin faţa împăratului.

în timpul -celor trei luni — decembrie, ianuarie şi februarie — cît rămîne marele han în cetatea lui de iarnă, toţi nobilii, pe o distanţă de şaizeci de zile de drum, sínt obligaţi să-l aprovizioneze cu mistreţi, -cerbi, căprioare, ciute şi urşi. De altfel, Hubilai este el însuşi un vînător pasionat, iar animalele lui de vînătoare sínt rânduite şi îngrijite cît se poate -de frurnps. El are leoparzi, rîşi şi lei -mari dresaţi să prindă vânatul sălbatic, mii de câini şi chiar vulturi destul de puternici ca să vâneze lupi, vulpi, căprioare. Prin luna martie, împăratul începe marile vînăt-ori, îndreptându-se spre mare, şi este însoţit de zece mii de şoimi, d-e cinci sute de ulii mari, de nenumăraţi vulturi, şoimi-guleraţi şi şoimi sacri. Cît timp durează vânătoarea, un palat portativ, cărat de patru elefanţi aşezaţi perechi, învelit pe -dinafară cu piei de leu şi pe dinăuntru cu pînză -de firm, îl urmează pe împăratul tătar, care se complace în acest fast oriental. El înaintează astfel pînă la locurile numite Cacciar Modum [95], aşezate de-a lungul unei ape care se varsă în Amur, şi îşi înalţă acolo cortul, care e destul de mare ca să cuprindă zece mii de călăreţi sau nobili. Acolo e sala lui de primire ; acolo acordă audienţe. Cînd vrea să rămână singur sau să se culce, găseşte în alt cort o minunată încăpere

• Marco Polo, *op. cît.,* pp. 75—77.

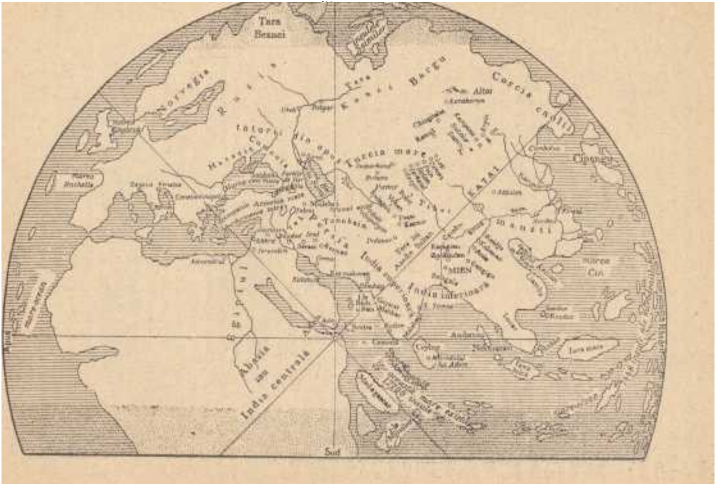
Tara Beanei
Norvegia
Rusia
tatarii din apus
Turcia mare
Tibet
Altai
Corcia
KATAI
Cipangu
Manzi
Persia
India superioara
India inferioara
Abasia
India centrala
Sud

tapisată cu blăni de hermină şi de zibelină, dintre care fiecare preţuieşte cam douăzeci de mii de franci de-ai noştri. împăratul rămîne astfel pînă la paşti, vînînd cocori, lebede, iepuri, ciute, căprioare, şi apoi se reîntoarce în capitala lui Hanbalîk (Cambaluc).

Marco Polo completează aici descrierea acestui oraş măreţ, enumerînd cele douăsprezece cartiere care îl compun şi unde neguţătorii bogaţi şi-au clădit palate minunate, căci oraşul întreţine un negoţ intens cu multe ţări. Aici sínt aduse mărfuri de preţ mai mult decît oriunde în lume. Mii de care încărcate cu mătase sosesc zilnic. Oraşul este depozitul şi piaţa celor mai scumpe produse din India, cum sínt de pildă perlele şi pietrele preţioase, iar oamenii vin aici să le cumpere dé peste două sute de leghe depărtare. De aceea, pentru nevoile negoţului, marele han a pus să se clădească o monetărie, din care scoate nesecate avuţii. Trebuie să arătăm însă că banii aceştia, adevărate bancnote purtînd pecetea suveranului, sínt făcuţi dintr-un fel de carton fabricat din scoarţă de dud. Cartonul astfel preparat este tăiat în diverse feluri, după valoarea fiduciară pe care împăratul le-o impune. Fireşte, cursul acestor bani e forţat. împăratul îi foloseşte totdeauna ca să-şi facă plăţile, îi răspîndeşte în toate ţările supuse lui „şi nimeni nu cutează să nu-i primească de teama pedepsei, care este moartea“. Altminteri, de cîteva ori pe an, (posesorii de pietre preţioase, de perle, de aur sau de argint sínt nevoiţi să-şi aducă tezaurele la monetărie şi primesc în schimb bucăţile de carton, aşa că -împăratul posedă totdeauna toate bogăţiile imperiului său.

După Marco Polo, sistemul de guvern ămînt imperial se bizuie pe o centralizare absolută. Imperiul, împărţit în treizeci şi patru de provincii, este administrat de doisprezece înalţi dregători, care locuiesc şi ei tot la Hanbalîk (Cambaluc) şi tot acolo, în palatele dregătorilor, locuiesc intendenţii şi scribii care conduc treburile fiecărei provincii. în jurul oraşului se întind numeroase drumuri bine întreţinute, care duc în diverse puncte ale imperiului ; pe aceste drumuri sínt instalate staţii ide poştă, bine rânduite, la cîte douăzeci şi' cinci de mile, şi la fiecare dintre ele patru sute de cai sínt gata oricînd să-i ducă pe trimişii împăratului. Mai mult încă, între staţiile de poştă există cîte un cătun format din vreo patruzeci de case, în care locuiesc cei ce duc pe jos mesajele marelui han ; oamenii aceştia, încinşi peste pînţece şi eu capul legat într-o fîşie de pînză, au un brîu cu clopoţei care se aud de departe; ei pornesc în goană, străbat cu (repeziciune cele trei mile, predau mesajul curierului care îi aşteaptă şi, în felul acesta, împăratul primeşte veşti din locuri situate la zece mile depărtare într-o zi şi-o noapte. De altfel, comunicările acestea nud costă scump pe hanul Hubilai, căci, în loc de plată, el scuteşte pe curieri de biruri, iar caii de legătură îi sínt furnizaţi gratuit de locuitorii fiecărei provincii.

în imperiul mongol, drumurile sínt bine întreţinute şi (plantate cu' copaci •măreţi, care servesc mai ales pentru a le face vizibile în locurile pustii. Astfel, datorită pădurilor numeroase, locuitorii împărăţiei nu duc lipsă de lemne şi, în plus, mai ales în Chitai, sínt exploatate numeroase mine de huilă, care dau cărbuni din belşug.

Marco Polo rămîne vreme destul de îndelungată în oraşul Cambaluc. Fără îndoială că, datorită minţii lui agere, a uşurinţei de a-şi asimila

feluritele idiomuri ale imperiului, tînărul veneţian i-a plăcut deosebit de mult împăratului. El a primit din partea hanului diverse misiuni, nu numai în China, dâr şi în mările Indiei, în Ceylon, pe coastele Coromandelului[96] şi ale Ma-

labarului[97], precum şi în partea Cochinehinei (Indochina) învecinată cît. Cambodgea. în 1280 a fost numit guvernator al oraşului Iangui (Iancijou)' şi al altor douăzeci şi şapte de oraşe cuprinse sub jurisdicţia sa. Datorită acestor misiuni, Marco Polo a străbătut o mare parte a ţării şi a cules informaţii utile, atît din punct de vedere geografic, cît şi etnografic. îl vom putea urma lesne, cu harta în mină, în călătoriile acestea, de pe urma cărora ştiinţa avea să folosească atît de mult.

III

Fluviul Huanhe. Cioslan (Jighi). Taianfu (Taliuan). Planfu (Linfen). Fluviul Galben. Sian. Sîciuanul. Chiansui. Tibetul. Gaindu. Ţara numită Caragian. Baoşan. Mien (Mianin). Bengal. Annam. Taiping. Guicijou. Sindufu. Ţansian. Ţzîian. Singiumau (Ţzinln). Lucijou. Ţara numită Mangi. Iancijou. Oraşe de pe litoral. Chinsai sau Hancijou. Fuc'ţjou.

După ce petrecu un timp la Hanbalîk, Marco Polo primi o misiune care îl ţinu departe de capitală vreme de aîteva luni. La zece mile de Hanbalîk, cobor în d spre sud, veneţianul trecu măreţul fluviu Huanhe (Pehonor), căruia el îi spune Polisanghin, pe un frumos pod de marmură cu douăzeci şi patru de arcade şi lung de trei sute de paşi, un pod cum nu se mai află altul în lume. La treizeci de mile măi jos, Marco Polo întâlni oraşul Jighi (Ciosian) [98]„ căruia el îi spune Giogui (Giongiu), cetate meşteşugărească, unde se lucrează, mai ales lemnul de santal. După zece zile ajunse în oraşul Taiiuan (Taianfu), capitala Şansiului, care a fost pe vremuri reşedinţa unui guvernămînt independent. Toată provincia aceasta i s-a părut bogată în viţă-de-vie şi în duzi; principalul meşteşug al oraşului era pe atunci fabricarea hamaşamen- telor de călărie şi a armelor de luptă pentru marele han. La şapte zile depărtare se afla frumoasa cetate Linfen (Pianfu), unde se făcea mult negoţ şi se ţeseau frumoase ţesături de mătase. După ce vizită acest oraş, Marco Polo ajunse pe malurile vestitului Fluviu Galben, căruia el îi spune Caramoran sau Fluviul Negru, probabil din pricina culorii apelor, întunecate de plantele acvatice ; apoi, după alte două zile, ajunse în oraşul Cacianfu, a cărui poziţie n-a putut fi determinată riguros de comentatori[99].

Părăsind acest oraş, în care nu văzu nimic demn de remarcat, Marco Polo străbătu călare un ţinut frumos, plin de castele, de oraşe, de grădini şi unde mişuna vînatul. După opt zile de drum ajunse la nobila cetate Chengian-fu, fosta capitală a dinastiei Ciang, actualul oraş Sian [10°]. Acolo domnea fiul împăratului, Mangalai[101], care ocupa, în afara oraşului, un palat măreţ, clădit în mijlocul unui parc ale cărui ziduri crenelate se întindeau pe o distanţă, de cinci mile.

De la Sian călătorul se îndreaptă spre Tibet, în provincia actuală Sîciuan, ţinut muntos, tăiat de văi largi, unde mişună leii, -urşii, rîşii, căprioarele, cerbii, şi, după douăzeci şi trei de zile de mers, ajunse la hotarele cîmpiei Ambalet-Mangi. Ţinutul acesta este roditor; el dă din belşug tot felul! de produse şi mai ales ghimber, cu care aprovizionează întreaga ţară. Fertilitatea -solului este -atît ide mare, încît după cele relatate de un călător francez, E. Simon, hectarul se vinde acolo cu 30 000 de franci, adică cu 3 franci! metrul -pătrat. în secolul al XIII-lea, câmpia aceasta mai era plină de oraşe

şi Ide castele, iar locuitorii trăiau din produsele pămîntului şi de pe urma? vitelor şi a vînatului, care le dăruia vînătorilor o pradă îmbelşugată şi uşor de prins.

Marco Polo ajunse apoi în capitala provinciei Sîciuan, Sindufu, actualul Cendu, care numără peste o sută cincizeci de mii de locuitori. Sindufu măsura, pe atunci douăzeci de mile şi era împărţit în trei părţi, împrejmuite cu cîte un zid şi avînd fiecare cîte un han înainte de a le fi cucerit Hubilai-han. Oraşul era străbătut de marele fluviu Chiansui (Iantzî-Fluviul Albastru), plin de peşti, cît o mare de lat şi ale cărui ape erau spintecate de nenumărate jonci *. Părăsind această cetate neguţătorească, unde meşteşugurile înfloreau, şi după ce merse cale de

* **M a r c o Polo, *op. cît.*, p. 109.**

* B. Kozlowski, *Istoricul Navei,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1960, p. 91.

6

Frumosul pod de marmură de pe fluviul Pehonor (Huanhe)

cinci zile prin păduri nesfîrşite, Marco Polo ajunse-

în ţinutul Tibetului, despre care spune că e „mult pustiit, căci l-a distrus războiul“.

Tibetul este plin de ilei, de urşi şi de alte ¡fiare sălbatice, iar călătorii eu greu s-ar fi putut apăra dacă ¡nu ar creşte pe acolo mare mulţime de trestii din acelea groase şi lungi, care nu sínt altceva deelît bambusurile.

„Trestiile de acolo sínt groase de patru palme şi lungi de paisprezece paşi, şi de la un nod ,1a altul au trei palme. Şi vă mai spun că neguţătorii ,şi drumeţii iau trestii din acestea şi le pun noaptea pe foc ; şi fac aşa pentru că trestiile acestea ard eu pocnituri ca de puşcă aşa de tare, că toţi leii, şi urşii, şi toate jivinele se sperie, şi o iau la goană, şi nu s-ar mai apropia de foc pentru nimic în lume. Şi aşa fac oamenii de frica fiarelor care mişună pe acolo. Trestiile împuşcă pentru că le pun verzi pe foc şi ele se răsucesc şi crapă la mijloc. Şi pocnesc cu atîta putere, că se aud noaptea la depărtare de cinci mile şi chiar mai mult; şi aşa de grozav este zgomotul, că oricine care nu e obişnuit cu eh s-ar înfricoşa. Iară caii care nu sínt învăţaţi pînă într-atît se sperie, că rup hăţurile şi toate cele şi o iau la goană ; şi aşa se întîmplă adeseori. Ca să scape de aceasta, oamenii de acolo iau caii care nu sínt învăţaţi şi le leagă toate patru picioarele, şi le înfaşă ochii şi urechile, aşa ca să nu poată fugi eînd aud împuşcăturile. Şi aşa petrec noaptea oamenii şi animalele lor.“ *

Procedeul descris de Marco Polo mai e şi acum folosit în regiunile unde creşte bambusul şi, într-adevăr, pocnetele acestor trestii cuprinse de flăcări se pot compara cu cele mai puternice detunături ale unui foc de artificii.

După cum povesteşte călătorul veneţian, Tibetul este o provincie foarte mare, ai cărei locuitori îşi au limba lor deosebită şi se închină idolilor. Provincia este străbătută- de un fluviu important, Tzinşatzian, cu nisip aurifer. Din el se culege o mare cantitate de coral, foarte folosit de familiile localnicilor. Pe atunci, Tibetul se afla în stăpânirea marelui han.

Plecând din Sindufu, Marco Polo se îndreptă spre apus, traversă ţinutul Gaindu şi ajunse probabil la Sîciuan (Niniuanfu), capitala ţinutului care formează astăzi provincia Sikan. Aici el vizită un lac nespus de frumos, bogat în scoici producătoare de perle, al căror pescuit era rezervat împăratului. în ţinutul acesta sânt recolte bogate de cuişoare, ghimber, scorţişoară şi alte mirodenii.

Plecând din Ţara Gaindu, după ce trecu peste un mare fluviu, probabil Irauadi, întorcîndu-se de-a dreptul spre sud-est, Marco Polo pătrunse în provincia Caragian, care formează probabil partea de nord-vest a Iunnanului. După spusele lui, locuitorii acestei provincii, aproape toţi călăreţi, trăiesc hrănindu-se cu carnea crudă a găinilor, a oilor, a bivolilor şi a boilor ; felul acesta de alimentaţie ar fi general şi numai cei bogaţi şi-ar face mai gustoasă carnea crudă, adăugîndu-i un sos de usturoi şi de mirodenii. Ţinutul era, de asemenea, bîntuit de năpîrei mari şi de şerpi uriaşi, groaznici ia vedere. Reptilele acestea — după cît se pare aligatori chinezi (crocodili) — erau lungi de zece paşi şi aveau două picioare înarmate cu cîte o gheară şi aşezate

*** M a r c o Polo, *op. cit.,* p. 109.**

aproape de cap, care şi el era nespus de mare şi avea o gură în stare să înghită dintr-o dată un om.

La cinci zile spre vest de Caragian, Marco Polo, îndreptîndu-se din nou către sud, intră în provincia Zardadan,, a cărei capitală, Vocian, formează actualul oraş Baoşan (în Iumnan). Toţi locuitorii acestei cetăţi aveau dinţi de aur, cu alte cuvinte, pe atunci era la modă să-şi acopere dinţii cu mici foiţe de aur, pe care şi le scoteau cînd voiau să mănînce. Bărbaţii din ţinutul Zardadan, „toţi sínt buni călăreţi şi, după obiceiul ilor, altă treabă nu fac decît să meargă la oaste“, muncile grele fiind hărăzite fie femeilor, fie sclavilor. Zardadanienii nu au nici idoli, nici biserici, dar se închină celui mai vîrstnic din familie, adică strămoşului, patriarhului. Iar socotelile între ei şi le fac cu ajutorul unor răbojuri.

Medici nu au, ci numai vrăjitori, care sar,

'dansează şi cântă din felurite instrumente lîngă bolnav, pînă cînd acesta sa» îşi dă duhul, sau se lecuieşte.

Părăsind ţinutul oamenilor eu dinţi de aur şi numind timp de două zile drumul cel mare care deserveşte traficul dintre India şi Indochina, Marco Polo trecu prin Bhamo, unde se ţinea la trei săptămîni o dată un mare tîrg, •care atrăgea neguţători din ţările cele mai depărtate. După ce călări vreme de două ¡săptămâni prin păduri pline de elefanţi, de licorni şi de alte animale •sălbatice, veneţianul ajunse la marea cetate Mien' (Mianin), adică în partea aceea a Birmaniei de sus a cărei capitală, recent construită, se numeşte Am- rapura. Cetatea Mien, ¡care ¡poate că era străvechiul oraş Ava, actualmente nimicit, sau vechiul Pagan, aşezat pe Irauadi, poseda o adevărată minune arhitecturală : două turnuri, unul clădit din lespezi frumoase şi acoperit în întregime eu o foaie de aur groasă de un ¡deget, iar celălalt învelit într-o foaie de argint, amândouă hărăzite să-i slujească drept mormînt domnitorului din Mien înainte ca ţara lui să fi căzut în ¡mâinile hanului.

După ce vizită această provincie, Marco Polo coborî ¡pînă la Bangala, actualul Bengal, care pe vremea aceea, în 1290, încă nu-i aparţinea hanului Hubilai. Oştile marelui han îşi dădeau silinţa pe atunci să cucerească ţinutul acesta roditor, bogat în bumbac, în ghimber şi în trestie-de-zahăr, şi ai cărei ¡Boi măreţi egalau în mărime elefanţii. De acolo, călătorul se aventură apoi pînă la cetatea Caugigu, în ţinutul cu acelaşi nume. Locuitorii acestui ţinut îşi tatuau corpul, desenîndu-şi pe faţă, pe gît, pe ¡pîntece, ¡pe mîini, pe picioare chipuri de lei, de dragoni şi de păsări, socotind drqpt cele mai frumoase fiinţe din lume ¡pe acelea care purtau pe trup cel mai mare număr de tatuaje.

Caugigu este punctul sudic extrem atins de Marco Polo în timpul călătoriei sale. Pornind de aici, el urcă iar spre nord-est şi, prin Ţara Amu, Annám şi Tonkinul actual, unde ajunge după două săptămîni de mers, sosi în ţinutul Toloman, actualul district Ţaiping. Acolo întîlni bărbaţi frumoşi, cu pielea oacheşă, viteji şi războinici care îşi împodobiseră munţii cu cetăţi şi a căror hrană obişnuită era carnea de vită, laptele, orezul şi mirodeniile.

Plecând din Toloman, Marco Polo urmă vreme de douăsprezece zile cursul unui fluviu mărginit de numeroase oraşe. Aici, Charton observă pe bună drqptate că veneţianul se depărta de ţara cunoscută dincolo de Gange sub numele de India, reîntorcîndu-se spre China. într-adevăr, după ce plecă din Toloman, Marco Polo vizită Ţara Cugiu sau Ciugiu şi capitala cu acelaşi nume. Ceea ce l-a izbit mai mult ¡prin aceste părţi — şi avem temeiuri să credem că îndrăzneţul explorator era, de asemenea, şi un vînător neînfricat — a fost marele număr de lei aflaţi pe câmpii şi ¡prin munţi. Numai că toţi comentatorii sínt de acord asupra faptului că leii lui Marco Polo trebuie să fi fost tigri, căci în China nu există lei. Iată, totuşi, ce spune povestirea : „Şi ■sânt atîţia lei[102], că, dacă cineva ar dormi noaptea afară din casă, pe dată -ar fi mîncat. Şi cine călătoreşte noaptea

pe acest rîu şi nu ancorează jonca • destul de departe de mal, leii pot să vină să ia vreun om, de la bord şi să-l mănînce, dar oamenii se pricep cum să se păzească. Leii ¡sínt foarte mari şi primejdioşi.

Şi vă mai apun o minunăţie : că doi câini din ţara asta ţin piept unui leu şi chiar îl ucid, atît sínt de îndrăzneţi şi viteji. Şi să vedeţi în ce fel. Fiind' un om călare şi însoţit de doi din aceşti cîini grozavi, îndată ce cîinii vădi leül se şi reped la el : unul din faţă şi unul din spate ; dar sínt atît de învăţaţi şi sprinteni, că leül nu se poate atinge de ei, şi aceasta ipentru că leul ia seama mai ales la om. Apoi, leul pleacă, să caute vreun copac, ca să stea cu «patele la ¡copac şi cu faţa către cîini ; iar cîinii îl muşcă .într-una de coapse şi îl fac să sară cînd încoace cînd încolo ; iar omul, de-a călare, îl urmăreşte, iovindu-l neîncetat cu săgeţile, pînă ce leul cade răpus ; aşa că nu poate scăpa de un om călare şi de doi cîini“ *.

Din ţinutul acesta Marco Polo urcă ¡de-a dreptul spre Sindufu, capitala, provinciei Sîciuan, de unde pornise să viziteze Tibetul, şi, rdluînd drumul pe; care-l mai parcursese, se reîntoarse lîngă Hubilai-han, după ce îşi sfîrşise cu> bine misiunea în Indochina. Se pare că apoi Marco Polo a mai fost însărcinat de împărat icu o altă misiune, în partea sud-estică a Chinei, „partea, cea mai bogată, cu negoţul cel mai înfloritor din acest vast imperiu, — spune Pauthier în frumoasa d-sale lucrăre despre călătorul veneţian, — şi partea despre care ¡din secolul al XVI-lea s-au obţinut în Europa cele mai multe date“.

Dacă urmărim itinerarul trasat pe harta lui Pauthier-, Marco Polo, plecînd din Hanbalîk, se îndreptă spre sud, ¡către harnica cetate Cianglu[103], probabil oraşul Ţiman, şi, la şase zile de acollo, spre Tzîian (Tandinfu)[104]. Tzîian ¡era pe atunci un oraş mare, cel mai de seamă din întregul ţinut,, foarte vizitat de neguţătorii de mătase şi ale cărei minunate livezi produceau fructe excelente. La trei zile ¡distanţă de Tzîian, Marco Polo întîlni oraşul Ţzinin (Singiumau), aşezat la începutul Marelui Canal şi loc de întâlnire- a nenumăratelor jonci care duc atîtea mărfuri în ţările numite Mangi[105] şi Katai. După alte opt zile, veneţianul traversă Ligni, care pare să corespundă, cu actualul oraş Lucijou, apoi îl găsim la Taicijou (Tigni), oraş neguţătoresc, şi mai tîrziu în oraşul Ciancijou (Cingiu) ; de acolo ajunse la Caramoran, Fluviul Galben, pe care-l mai trecuse în partea lui de isus atunci cînd se îndreptase spre Indochina. Ajuns aici, Marco Polo se afla la mai puţin de o- leghe [106] de gura acestei mari artere a Chinei. După ce trecu fluviul, călătorul pătrunse în Ţara Mangi, în împărăţia dinastiei Song.

înainte de a se afla în ¡stăpânirea lui Hubilai-han, Ţara Mangi era condusă de un împărat paşnic, căruia nu-i plăceau crudele încercări ale războiului şi se arăta milostiv faţă de cei aflaţi în ¡suferinţă. Descrierea lui Marco- Polo este făcută ¡cu foarte multă bunăvoinţă, aşa cum se vede din chiar textul povestirii lui : „Şi în toată lumea nu era ţară mai ¡mare ca aceasta, şi vi voi spune cîteva din minunăţiile ei. Să ştiţi că acest rege hrănea în fiecare^ an douăzeci de mii de copii mici. Iată în ce fel : în acea ţară se aruncă copiii nou-născuţi ai celor săraci, care nu pot să-i crească, şi dacă este vreun bogătaş ¡care nu are copii, se duce la rege şi acesta îi dă cîţi copii pofteşte ; şi cînd ajungeau băieţii şi fetele buni de însurătoare, îi cununa şi le dădea din-, ce să trăiască ; şi în acest fel creşte în fiecare an cu totul peste douăzeci de mii de băieţi şi fete.

♦Marco Polo, *op. cît.,* p. 124.

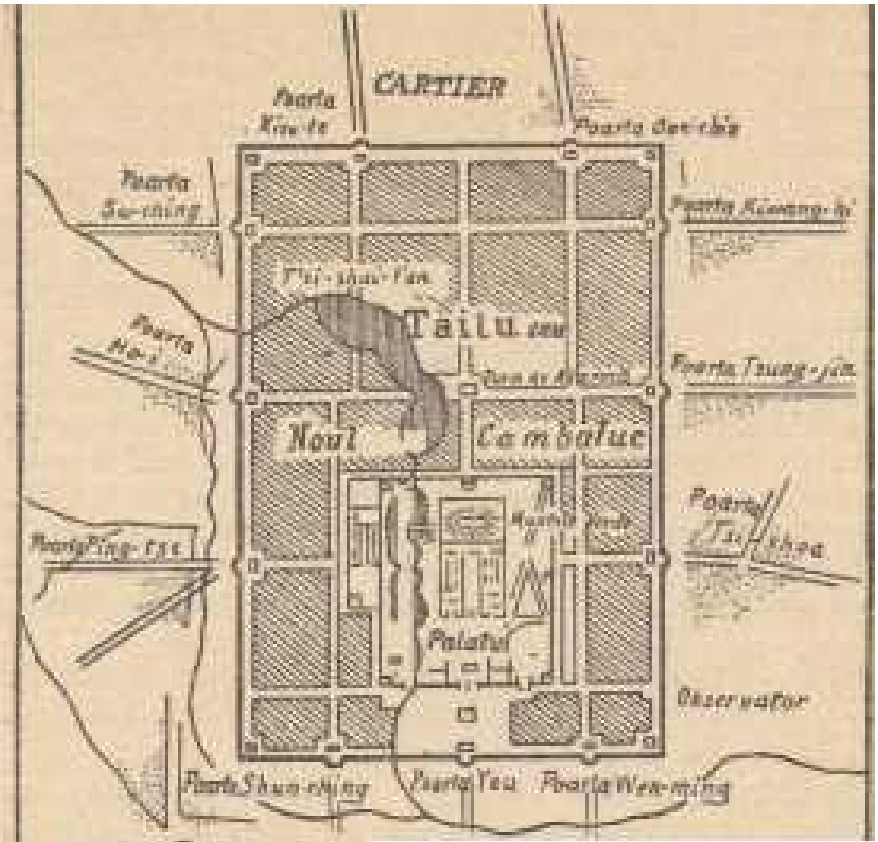

Ta thun^-h.o

Şi mai face un lucru : cînd ipleacă regele .undeva şi vede lîngă două case frumoase una mai mică, întreabă de ce sînt unele mai mari, şi dacă aceasta este din pricina sărăciei omului care mu poate să-şi facă o casă mai mare, îndată porunceşte ca din banii lui sa i se facă.

Şi mai este slujit acest rege de peste o mie de feciori şi fete. Şi ţine atîta dreptate, încît nu se săvîrşeşte nici o fărădelege şi mărfurile pot sta afară“ *.

La intrarea- în Ţara Marngi, Marco Polo întîlni oraşul Caigiagui, actualul Huaian, care este situat pe malurile Marelui Canal, şi al cărui principal meşteşug este fabricarea sării, extrasă din mlaştini sărate. La o zi de acest oraş, mergînd de-a lungul unei şosele frumos pietruite, călătorul

dădu de

cetatea Pauchin, azi Baoin, vestită pentru ţesăturile ei din fir de aur, de oraşul Cauiu, actualmente Gaoiu, ai cărui locuitori isînt pescari şi vînători iscusiţi, apoi de cetatea Tigni, azi Taicijou, unde vin joncile în mare număr, şi ajunse, în sfîrşit, în cetatea Iangui.

Cetatea Iangui, actualul oraş Iancijou, căruia Marco Polo i-a fost guvernator vreme de trei ani, este un oraş bine populat şi foarte comercial, care se întinde pe nu mai puţin de două leghe. De aici, de la Iancijou, Marco Polo făcu diverse explorări, care îi îagăduiră să studieze cu multă minuţiozitate oraşele de pe litoral şi din interior.

Mai întîi, călătorul se îndreptă spre vest, pînă la oraşul Nangi, care nu trebuie confundat cu Nankinul actual. Numele lui modern este Ankin ; oraşul se află situat într-un ţinut extrem de fertil. Mergînd mai departe în aceeaşi direcţie, Marco Polo ajunse la Saianfu, actualul Sianfan, aşezat în partea nordică a provinciei Hubei. Acesta a fost ultimul oraş din ţinutul Mangi care s-a împotrivit dominaţiei lui Hubilai-han. împăratul îl asedie vreme ide trei ani şi nu cuceri cetatea atât de bine apărată decît datorită celor trei Polo, care construiră baliste puternice şi-i striviră pe asediaţi sub o ploaie de bolovani, unii avînd pînă la trei sute de livre greutate.

De la Saianfu Marco Polo se reîntoarse pe acelaşi drum, cu scopul de a explora oraşele de pe litoral. Fără îndoială că a reintrat în Iancijou. A vizitat Singiu (Icijen), aşezat pe Iantzî, fluviu lat de o leghe, în locul acela, şi care poate primi pînă la cinci mii jonci o dată ; a vizitat apoi Guancijou (Chaigui), care aprovizionează cu grîu aproape toată curtea împăratului Chinei, Cinghiafu (Cinghinanfu), Cinghingiu, actualmente Cijancijou, oraş comercial şi meşteşugăresc, şi Signi, actualmente Sucijou, oraş mare, a cărui circumferinţă măsoară şase leghe şi care, după spusele prea exagerate ale călătorului veneţian, avea pe atunci nu mai puţin de şase mii de poduri.

Ta thun-ĥo

După ce poposi cîteva zile în Vughin, pesemne actualul Uţzian, şi în Ciangen, astăzi Ţziansi, Marco Polo merse trei zile şi ajunse în nobila cetate Chinsai. Numele ei înseamnă „Cetatea cerului“, iar capitala aceasta importantă se numeşte acum Hancijou. Ea măsoară şase leghe de jur împrejur şi este străbătută de fluviul Tiantantzian, care, ramificîndu-se la nesfîrşit, face din Chinsai o a doua Veneţie. Această fostă capitală a dinastiei Song avea o populaţie aproape' egală cu a Pekinului ; străzile erau pavate cu lespezi şi cu cărămizi şi, după spusele lui Marco Polo, în oraş puteau fi numărate şase sute de mii de case, patru mii de clădiri pentru băi şi douăsprezece mii de poduri de piatră. în cetatea aceasta trăiau cei mai bogaţi neguţători din lume, cu nevestele lor, care erau fiinţe frumoase „ca şi cînd ar fi făpturi îngereşti“. Acolo era şi reşedinţa unui han care domnea în numele marelui han peste o sută patruzeci de cetăţi ; şi mai putea fi încă văzut palatul foştilor împăraţi ai Ţării Mangi, împrejmuit cu grădini frumoase, cu lacuri şi fîntîni şi care cuprinde peste o mie de încăperi. Marele han scotea din acest oraş şi din provincie venituri uriaşe, din sare, zahăr, mirodenii şi mătase, care formau principalele produse.

La o zi spre sud de Chinsai, după ce străbătu un ţinut încîntător, Marco Polo vizită Tapigni (Şaosinîu), Nugui (Ţzinhua), Chegni (Ţzincijou), Cianşcian (Gianşan), (sau, după Pauthier, Suician), şi Cugui (Ciciujou), ultimul oraş din Ţara Chinsai; apoi intră în Ţara Fugui, a cărei capitală, cu acelaşi nume, este astăzi Fucijou, capitala provinciei Fuţzian. După spusele lui Marco Polo, aici izbucneau dese răscoale ale populaţiei

împotriva' stăpînirii mongole : „unde izbucneşte o răscoală, într-acolo se îndreaptă

7

trupele, cuceresc oraşul şi-l distrug ; de aceea în oraş se află oştiri numeroase ale marelui han“. După ce traversă Chenlinfu (Ţzianiou) şi Unguen (Mintin), Marco Polo intră în Fugui, care face mare negoţ cu perle şi cu pietre preţioase ; şi, după ce mai merse cinci zile, ajunse în portul Zaitun, foarte probabil oraşul chinez Ţiuancijou, punct extrem vizitat de el în această explorare a Chinei sud-orientale.

IV

Japonia. Plecarea celor trei Polo cu fiica împăratului şi cu solii persani. Saigon. Djawa. Condor. Bintan. Sumatra. Insulele Nicobare. Ceylon. Coasta -Coromandel. Coasta Malabar. Marea Oman. Insula Socotra. Madagascar. Zanzibar şi coasta africană. Abisinia. Yemenul, Hadramantul şi Omanul. Ormuz. Reîntoarcerea la Veneţia. O petrecere în casa familiei Polo. Marco Polo prizonier al genovezilor. Moartea lui Marco Polo, pe la 1323.

După ce termină cu bine explorarea aceasta, Marco Polo reveni, fără doar şi poate, ila curtea lui Hubilai-han. Acolo mai primi şi alte misiuni, a căror îndeplinire i-o înlesnea faptul că ştia limbile mongolă, turcă, manciuriană şi chineză. Probabil că a făcut parte dintr-o expediţie întreprinsă în insulele Indiei şi că a întocmit la întoarcere un raport amănunţit despre navigaţia în mările acelea pe atunci puţin cunoscute. Incepînd cu această perioadă, feluritele întîmplări ale vieţii lui nu mai sînt atît de clar cunoscute. Relatarea dă detalii amănunţite despre Insulele Cipango, nume folosit pentru grupul de insule care formează Japonia ; dar Marco Polo nu pare să fi mers în această ţară. Japonia era pe atunci vestită pentru bogăţiile ei, iar pe la 1264, cu cîţiva ani înainte de sosirea lui Marco Polo la curtea mongolă, hanul Hubilai încercase să o cucerească. Flota lui sosise cu bine la Cipangu, pusese stăpînire pe o fortăreaţă ai cărei apărători fuseseră trecuţi prin tăişul săbiei, însă o furtună împrăştiase flota mongolă şi expediţia rămăsese fără rezultat. Marco Polo povesteşte încercarea aceasta şi citează felurite particularităţi ale moravurilor japonezilor.

Se împliniseră şaptesprezece ani, fără să mai socotim anii petrecuţi în călătoria din Europa în China, de cînd Marco Polo cu unchiul său Matteo şi cu tatăl său Niccolo se aflau în slujba împăratului, iar dorul de patrie îi chinuia amarnic ; dar hanul Hubilai, foarte legat de ei şi apreciindu-le mult meritele, nu se îndura să-i lase să plece. Marele han făcu totul pentru a-i îndupleca să rămînă şi le oferi bogăţii imense, cerîndu-le în schimb să nu-l părăsească niciodată. Cei trei veneţieni stăruiră în hotărîrea lor de a se reîntoarce în Europa, dar împăratul refuză din capul locului să le îngăduie plecarea. Marco Polo nu ştia cum să înşele supravegherea la care era supus, cînd o întîmplare îl făcu pe Hubilai să-şi schimbe hotărîrea.

Un han mongol, Arghun, care domnea în Persia, îi trimise marelui han solie, cerîndu-i mîna unei prinţese de sînge împărătesc. Hubilai îi acordă hanului Arghun mîna fiicei sale Cogatra şi-i trimise mireasa cu suită numeroasă. Dar ţinuturile prin care alaiul încerca să treacă pentru a sosi în Persia erau cuprinse de răscoale împotriva stăpînirii mongole şi nu erau sigure. Curînd, după cîteva luni, caravanele trebuiră să se reîntoarcă la reşedinţa marelui han. Şi atunci, auzind solii persani că Marco Polo ar fi

un navigator iscusit şi că ar cunoaşte întrucîtva Oceanul Indian, îl rugară pe hanul Hubilai să i-o încredinţeze lui pe prinţesa Cogatra, ca s-o ducă la •mirele ei pe mările acestea mai puţin primejdioase decît uscatul.

Hubilai consimţi, după multe şovăieli, şi echipă o flotă de paisprezece jonci cu cîte patru catarge, aprovizionînd-o ca pentru o călătorie de doi ani. Unele dintre aceste jonci aveau echipaje compuse din cîte două sute cincizeci de oameni. După cum se vede, era vorba de o expediţie serioasă, vrednică de prea puternicul împărat al Chinei.

Matteo, Niccolo şi Marco Polo plecară cu prinţesa Cogatra şi cu solii persani. Oare în timpul călătoriei acesteia, care a durat trei ani, a vizitat Marco Polo Insulele Sonde şi India, cărora le face o descriere completă ? Lucrul ar putea fi admis, într-o oarecare măsură, mai ales în privinţa Ceylonului şi a litoralului peninsulei indiene. îl vom urma, deci, în călătoria pe mare şi vom reda descrierea făcută acestor meleaguri nu prea binecunoscute pînă atunci.

Era cam prin anul 1291 sau 1292 cînd flota comandată de Marco Polo ¡părăsi portul Zaitun (Ţiuancijou), unde veneţianul mai fusese pe vremea călătoriei sale prin provinciile sudice ale Chinei. De aici flota porni direct :spre întinsul ţinut Cianba (Vietnam). Călătorul veneţian mai vizitase ţinutul acesta probabil pe la anul 1280, îndeplinind o misiune din partea împăratului. Pe vremea aceea, Cianba era tributară marelui han şi plătea un tribut anual, constînd dintr-un număr oarecare de elefanţi. Cînd Marco Polo străbătuse ţinutul Cianba înainte de cucerire, stăpînitorul de pe atunci avea trei sute douăzeci şi şase de copii, dintre care o sută cincizeci în stare să poarte armele.

Părăsind peninsula cambodgeană, flota se îndreaptă spre mica Insulă Djawa, pe care împăratul Hubilai nu izbutise niciodată să o supună, insulă nespus de bogată şi care produce din belşug piper, nucşoare, cuişoare şi alte mirodenii de preţ. După ce ancoră la Condor şi Şandur [107], la extremitatea peninsulei indochineze, Marco Polo întîlni Insula Petam [108] (Pentam), situată lîngă intrarea răsăriteană a Peninsulei Malacca, şi Insula Sumatra, căreia îi spuse Djawa cea mică. „Insula este aşezată atît de departe către miazăzi, spune el, încît steaua de miazănoapte nu se mai vede de loc“ — ceea ce este adevărat pentru locuitorii din partea meridională a insulei. Ţinutul este rodnic, copacul • de aloe [109] creşte minunat şi poţi întîlni elefanţi sălbatici, rinoceri — cărora Marco Polo le spune licorni — şi maimuţe care hoinăresc în cîrduri numeroase. Flota fu reţinută vreme de cinci luni pe aceste meleaguri din pricina timpului neprielnic, iar Marco Polo folosi răgazul acesta pentru a vizita locurile mai de seamă ale insulei, cum sínt Samatra[uo], Dagoian [m], Lambri[112], unde trăiesc numeroşi „oameni cu coadă“ — fireşte maimuţe — şi Fansur [11S], unde creşte sagotierul, din care se scoate făină bună pentru fabricarea unei pîini excelente.

în sfîrşit, primele brize îngăduiră navelor să părăsească Djawa cea mică. După ce trecu pe lîngă Insula Negueram, care trebuie să fie una dintre Nico- bare, şi de grupul Andamandor [115], flota, luînd direcţia sud-vest, ajunse pe ţărmurile Ceylonului. „Insula Seilla este cea mai bună insulă de pe lume faţă de mărimea ei. Şi, după cum spun hărţile, *are de jur împrejur două mii patru sute de mile* ; iar în vremea veche era mai mare, ţinînd trei mii şase sute mile, dar vîntul de miazănoapte bate atît

* M a r c o Polo, *op. cît.,* p. 166.

de tare, că o mare parte s-a scufundat sub apă“. * Aici se culeg din belşug „nobilele şi bunele“ rubine, safirele, topazele, ametistele şi alte pietre preţioase, cum ar fi gránátul, opalul, agata şi agata portocalie. Sultanul ţării avea pe atunci un rubin cît palma de mare şi cît braţul de gros, roşu ca focul, pe care marele han încercase zadarnic să-l cumpere, plă- tindu-i preţul unei cetăţi.

La şaizeci de mile spre vest de Ceylon, navigatorii întîlniră marele ţinut Maabar, care nu trebuie confundat cu Malabarul, situat pe coasta occidentală â peninsulei indiene. Maabarul formează sudul coastei Coromandel, foarte preţuită pentru pescuitul de perle. Acolo, spune Polo, se află vrăjitori care pot face ca monştrii marini să fie nevătămători celor ce se scufundă în apă după perle. Marco Polo dă apoi amănunte interesante despre moravurile indigenilor,, despre moartea sultanului local, în cinstea căruia nobilii se aruncă în foc, despre sinuciderile religioase, care nu sínt de loc rare, despre particularităţile riturilor religioase etc.

După ce făcu un popas pe coasta Coromandel, Marco Polo urcă spre nord,, pînă în Ţara numită Mutfiili (regatul Telingane, cu capitala Warangal — în partea de est a statului Hyderabad). Ţara aceasta este guvernată înţelepţeşte- de o sultană, văduvă de patruzeci de ani, care a vrut să rămînă credincioasă amintirii soţului ei. în ţară se exploatează bogate mine de diamant, situate în munţi, unde din nenorocire mişună numeroşi şerpi. Dar minerii, ca să culeagă aceste pietre preţioase fără a se teme de şerpi, au născocit o metodă ciudată, căreia pe drept cuvînt i se poate contesta eficacitatea : „Şi mai capătă oamenii diamante şi într- altfel : că sínt acolo rîpi aşa de mari şi de adânci, că nimeni nu le poate trece ; şi ei aruncă înăuntru bucăţi de came, iar carnea cade pe diamante, care se înfig în ea. Şi pe munţi sínt vulturi-albi care trăiesc printre- şerpi ; şi cînd simt carnea în fundul rîpilor, ei coboară şi scot carnea pe marginea prăpăstiilor. Atunci oamenii se reped spre vulturi, aceştia fug şi oamenii găsesc în carne diamantele. Şi mai găsesc diamante pentru că vulturii le mănîncă o dată cu carnea, şi oamenii se duc dimineaţa la cuibul vulturului şi- găsesc în murdăria lor diamante“ *.

După ce vizită orăşelul Santo-Tomé, situat la cîteva mile spre sud de Mad- ras (suburbie sudică a Madrasului), Marco Polo exploră Ţinutul Maabar şi mai ales Ţinutul Lar[116], locul de baştină al tuturor „bregomanilor“ din lume, probabil al brahmanilor. Oamenii aceştia, după spusele lui Marco Polo, trăiesc pînă la adînci bătrîneţe datorită cumpătării şi postului ; unii dintre călugărit îor ating chiar o sută cincizeci sau două sute de ani,-hrănindu-se numai cu orez şi cu lapte, şi bînd un amestec de sulf şi de argint-viu. Bregomanii aceştia sínt neguţători pricepuţi, deşi sínt superstiţioşi ; cinstea lor este remarcabilă ; nu iau niciodată bunul altuia, nu ucid nici o vietate, oricare ar fi ea, şi se închină, boului, pe care îl socotesc animal sfînt.

Din acest punct al coastei flota se reîntoarce la Ceylon şi apoi spre Caii[117],, port care pare să fi dispărut de pe hărţile moderne şi unde ancorau pe atunci toate navele venite de la Ormuz, Chisi, Aden şi de pe toată coasta Arabiei. De acolo, trecînd pe lîngă capul Comorin, punctul cel mai sudic al peninsulei, navigatorii sosiră în faţa oraşului Coilum [11S], actualul Cuilon, care, în al XIII-lea secol, era un oraş foarte comercial. Prin

* Marco Polo, *op. cît.,* p. 174.

parţea locului se găseşte în special lemnul de santal şi indigoul, iar numeroşi neguţători din Levant şi dinspre apus vin să cumpere şi să vîndă. Ţara Malabarului este foarte bogată în orez ; şi nu lipsesc nici fiarele sălbatice, ca leoparzii, pe care Marco Polo îi numeşte „lei.

* M a r c o Polo, *op. cît.,* p. 166.

negri“ ; şi nici papagalii de diferite soiuri, nici păunii, care sînt cu mult mai frumoşi decît rudele lor din Europa.

Părăsind Coilumul şi înaintînd spre nord de-a lungul coastei Malabar, flota ajunse pe ţărmurile Ţării Eli [U9], care îşi trage numele de la unul din munţii
situaţi la hotarul dintre Kanara şi Malabar ; acolo se recoltează piperul, ghimberul, şofranul şi alte mirodenii. în nordul ţării se întinde ţinutul pe care călătorul veneţian îl numeşte Melibar, situat la nord de Malabarul propriu-zis. Navele neguţătorilor din Mangi vin adeseori să facă schimb cu băştinaşii acestei, părţi a Indiei, care le furnizează baloturi excelente cu mirodenii, ţesături preţioase de bugran şi alte mărfuri de soi ; dar navele sînt deseori jefuite de piraţii de pe coastă, care trec drept marinari foarte temuţi; Piraţii aceştia locuiesc mai ales în Peninsula Gufarat [12°], astăzi Gujarat, spre care se îndreptă flota după ce cunoseu Tana [121], ţinut de unde se culege tămîia neagră, şi Cam- baet, astăzi Cambay, oraş unde se face un important trafic cu piei. După ce vizită Sumetan, cetate din peninsulă, cu locuitori păgîni, apoi Chesmacoran, probabil actuala provincie Kedjemekran, capitala ţinutului Mekran, situat la est de Indus, lîngă mare, în loc să urce spre Persia, unde îl aştepta mirele prinţesei tătare, Marco Polo porni spre vest, prin întinsa Mare Oman.

Neobosita lui patimă de explorator îl mînă astfel de-a lungul a cinci sute de mile, pînă la ţărmurile Arabiei, unde ancoră în insulele Bărbatului şi Femeii, numite astfel, fiindcă una este locuită numai de bărbaţi, iar cealaltă numai de femeile lor, pe care bărbaţii nu le vizitează decît în lunile martie, aprilie şi mai. Părăsind insuliţele acestea, flota se îndreptă spre Insula Socotra situată la intrarea Golfului Aden şi pe care Marco Polo o exploră parţial. Veneţianul îi descrie pe locuitorii Socotrei ca pe nişte vrăjitori iscusiţi, care prin vrăjile lor obţin tot ce vor şi stăpînesc uraganele şi furtunile. De aci, coborînd încă o mie de mile spre sud, Marco Polo îşi duse flota pînă la ţărmul Madagascarului[122].

în ochii călătorului, Madagascarul este una din cele mai mari şi mai frumoase insule din cîte există pe lume. Localnicii sînt foarte pricepuţi la negoţ, mai ales cînd e vorba de negoţul cu colţi de elefant. Şi se hrănesc îndeosebi cu carne de cămilă [12S], care este mai bună şi mai sănătoasă decît oricare alta. Neguţătorilor veniţi de pe coastele Indiei nu le trebuie decît douăzeci de zile ca să traverseze Marea Oman, dar la reîntoarcere au nevoie de trei luni, din pricina curenţilor potrivnici care încearcă neoonteriit să-i împingă spre sud. Totuşi, ei vin adeseori în Madagascar, unde găsesc lemn de santal, din care există păduri întregi, şi ambră [124], pentru care dau în schimb ţesături din fir de aur şi din mătase, alegîndu-se astfel cu un cîştig destul de frumos. După spusele lui Marco Polo, în insulă se găsesc numeroase fiare sălbatice şi mult vînat ; leoparzii, urşii, leii, cerbii, mistreţii, girafele, asinii sălbatici, caprele, căprioarele [12S], vitele se întîlnesc din belşug ; dar ceea ce i s-a părut minune mare a fost pretinsul gri-' fon, acea „pasăre roc“ atît de des pomenită în O *mie şi una de nopţi,* care, spune el, este, după cum se crede în genere, un animal jumătate leu, jumătate pasăre, capabilă să ridice în gheare un elefant. Pasărea aceasta minunată era probabil *Epyornis tnaximus,* ale cărei ouă-fosile se mai găsesc încă în Madagascar.

Din insula aceasta Marco Polo, urcînd spre nord-vest, întîlni în cale

Zanzi- ba-ruil şi coasta africană. Localnicii i se părură peste măsură de graşi, dar puternici şi în stare să ridice cît patru oameni obişnuiţi, „şi lucrul nu e de mirare, căci unul mănîncă cît cinci“. Localnicii aceştia erau negri şi umblau în întregime goi, iar veneţianul adaugă că aveau gura mare, nasul ridicat în sus, buzele şi ochii mari, descriere care se potriveşte şi astăzi băştinaşilor acestei părţi a Africii. De hrănit, băştinaşii se hrăneau cu orez, carne, lapte, curmale şi-şi făceau vin din orez, zahăr şi mirodenii. Marco Polo îi înfăţişează ca pe nişte luptători viteji, fără teamă de moarte, luptînd pe cămile şi pe elefanţi, înarmaţi cu scuturi de piele, cu spade şi cu lănci, şi obişnuind să-şi îmbete cu băuturi ameţitoare animalele pe care călăreau.

După cum observă Charton, pe vremea lui Marco Polo ţara cuprinsă sub denumirea de India se împărţea în trei părţi : India mare,, adică Hindustanuî şi tot ţinutul dintre Gange şi Ind ; India mică, adică ţinutul situat dincolo de Gange şi cuprins între coasta de vest a peninsulei şi coasta Cochinchinei (Vietnamul de sud) ; în sfîrşit, India de mijloc, adică Abisinia şi ţărmurile arabice pînă la Golful Persic.

Părăsind Zanzibarul, Marco Polo explora, deci, litoralul acestei Indii de mijloc, urcând spre nord, mai întâi de-a (lungul Abasiei ¡sau Abisiniei, unde se fac ţesături frumoase din bumbac şi din bugran şi care este o ţară foarte bogată. Apoi, veneţianul lîşi duse flota ipînă ¡în portul Zeila, aproape de intrarea Bab el Mandeb, şi, în sfîrşit, de-a lungul ţărmurilor Yemenului şi Hadramantului, cercetă Aden, ¡portul frecventat ¡de toate navele care fac negoţ cu India şi cu China, Escier, cetate de frunte, care exportă nenumăraţi cai dintre cei mai de rasă, Dufar, care produce tămâie de prima calitate, Calatu, astăzi Kalhat[126], situat pe coasta Oman, şi, în ¡cele din urmă, Gor- mosa, adică Ormuz, pe ¡care Marco Polo îl mai vizitase cînd pornise din Veneţia ¡spre ¡curtea marelui han.

în portul acesta din Golful Persic se încheie călătoria flotei echipate prin grija marelui han. Prinţesa ajunsese, în sfîrşit, la hotarele Persiei, după o navigaţie care durase nu mai puţin de optsprezece luni. Dar, tocmai atunci ¡logodnicul, ei, hanul Arghun, murise, iar ţara era însângerată de un război civil. Prinţesa fu, deci, lăsată în ¡seama fiului lui Arghun, hanUl Gazhan, care se urcă pe tron abia în 1295, cînd uzurpatorul, fratele lui Arghun, fu sugrumat. Ce a devenit prinţesa mu se ştie : dar, înainte de a se despărţi de Marco, de Niccolo şi de Matteo Polo, ea le arătă o sinceră şi adîncă prietenie.

Pesemne că pe cînd se afla în Pensia a cules Marco Polo curioasele informaţii despre Turcia Mare, fragmente fără cap şi fără coadă pe care le dă la sfârşitul povestirii ¡sale, o adevărată istorie a hanilor ¡mongoli ai Persiei. Cu aceasta călătoriile lui de explorare s-au încheiat. După ce-şi luară rămas bun de la domniţa tătară, cei trei veneţieni, sub pază bună şi scutiţi de orice cheltuială, porniră pe uscat spre patrie, mergînd întâi spre Trebisonda. De la Trebisonda călătorii ajunseră la Constantinopol, iar de la Constantinopol la Negroponte, unde se îmbarcară pentru Veneţia.

în 1295, după douăzeci şi patru de ani de cînd părăsise Veneţia, Marco Polo reintră în oraşul său natal. Cei trei călători, smoliţi de arşiţa soarelui, îmbrăcaţi în veşminte de pânză groasă, tătărească, păstrând în ¡gesturi şi în purtări deprinderile mongole şi dezobişnuiţi să mai vorbească limba vene- ţiană, n-au fost recunoscuţi nici chiar de rudele ¡lor ¡cele mai

apropiate. De altfel, vestea morţii lor se răspîndi-se de ¡multă vreme şi nimeni nu mai trăgea nădejde să-i revadă vreodată. Cînd ajunseră la locuinţa lor din cartierul sf. Ioan Crisostomul, o găsiră ocupată de mai mulţi membri ai familiei Polo. Aceştia îi primiră ¡pe cei trei călători cu multă neîncredere, pricinuită pe drept ¡cuvînt ¡de înfăţişarea lor sărăcăcioasă, şi nu dădură crezare povestirilor oarecum de necrezut ¡spuse ide Marco Polo. Totuşi, la stăruinţele lor, îi primiră în casa care (le aparţinea de fapt. Câteva zile mai târziu, Niccolo, Matteo şi Marco, voind ¡să spulbere pînă şi cele mai mici bănuieli cu privire la identitatea lor, dădură un măreţ ospăţ, urmat de o serbare strălucită. Şi

poftiră la ospăţ toate rudele, împreună cu cei mai de frunte nobili ai Veneţiei. Cînd toţi invitaţii se aflară adunaţi în sala de primire, cei trei Polo se iviră înveşmîntaţi în caftane de mătase cărămizie. Oaspeţii trecură în sala ospăţului şi serbarea începu. Iar cînd fură aduse primele bucate, Marco Polo, tatăl şi unchiul său se retraseră o clipă şi se reîntoarseră înveşmîntaţi în splendide ţesături de Damasc, pe care le isfîşiară, împărţind bucăţi din ele oaspeţilor. Cînd se aduse al doilea rînd de ¡bucate, cei trei Polo se iviră în veşminte şi mai bogate, din catifea roşcată, pe care le păstrară pînă la isfîr- şitul ospăţului. Apoi se iviră îmbrăcaţi simplu, după molda veneţiană.

Oaspeţii, uimiţi şi minunaţi de iluxul acesta vestimentar, nu pricepeau ce urmăresc gazdele, oîind aceştia cerută isă li se aducă veşmintele grosolane, folosite în timpul călătoriei ; apoi, desfăcînd cusăturile, zmulgînd căptuşeala, făcură să se rostogolească şiraguri întregi de rubine, safire, smaralde, diamante, toate pietre de mare preţ. Zdrenţele lor ascundeau bogăţii uriaşe. Spectacolul acesta neaşteptat alungă toate bănuielile ; cei trei călători fură îndată recunoscuţi drept cine erau în realitate, adică drept Marco, Niccoló şi Matteo Polo, şi primiră cele mai sincere urări de Ha toţi cei de faţă.

Un bărbat atît de vestit ca Marco Polo nu putea scăpa de onorurile cetăţeneşti. De aceea, peste cîtăva vreme fu numit într-o înaltă funcţie lla dregă- toria Veneţiei ; şi pentru că vorbea într-una de „milioanele“ marelui han, care stăpânea „milioane“ de supuşi, se alese cu porecla de *Messer Milione.*

Cam pe vremea aceea, în 1296, izbucni un război între Veneţia şi Genua. O flotă genoveză, comandată de Lamba Doria, cutreiera apele Adriaticii, ameninţând litoralul Amiralul veneţian Andrea Dándolo înarmă ide îndată o flotă superioară ca număr 'flotei genoveze şi încredinţa comanda unei galere lui Marco Polo, care trecea, pe drept cuvînt, drept un navigator iscusit. Totuşi, în bătălia aceasta navală din 8 septembrie 1296, veneţienii fură înfrînţi, iar Marco Polo, grav rănit, căzu în mîinile genovezilor. învingătorii, cunoscând şi preţuind valoarea prizonierului, îl tratară cu mulltă grijă. Veneţianul fu adus Ha Genua, unde oale mai de seamă familii, dorind cu nesaţ să-i asculte povestirile, îl primiră oît se poate de bine. Dar, ¡dacă ceilalţi ¡nu se mai săturau ascultîndu-il, în sohimb lui Marco Polo i se făcuse lehamite să tot povestească şi, în 1298, pe oîind se afla ea prizonier, făciîind cunoştinţă cu pisanul Rusticiano, îi dictă acestuia povestea călătoriilor sale.

Pe Ha 1299, Marco Polo îşi recapătă ilibertatea şi se reîntoarse Ha yeneţia, unde se însură. Cam de atunci istoria nu mai pomeneşte nici un cuvînt despre viaţa lui. Se ştie doar, din testamentul datat 9 ianuarie 1323, că vestitul călător avea trei fiice ; şi se crede că a murit cam pe la aceeaşi dată, în vîrstă de şaptezeci de ani.

Aceasta a fost viaţa faimosului călător, ale cărui însemnări au exercitat o uriaşă influenţă asupra dezvoltării ştiinţelor geografice. Marco Polo avea un rar spirit al observaţiei. El ştia să vadă, după cum ştia să şi povestească, iar exploratorii de mai apoi n-au făcut decît să-i confirme veracitatea povestirii. Pînă în secolul al XVIII-lea, datele scoase din relatarea Hui Marco Polo au stat Ha baza studiilor geografice, ca şi a expediţiilor comerciale făcute în. China, în India, şi în centrul Asiei. De aceea, posteritatea nu poate decît să aprobe titlul pe care primii copişti l-au dat lucrării lui Marco Polo : *Cartea minunilor lumii.* Un rol şi mai mare

i-a fost însă sortit cărţii lui Marco Polo în istoria descoperirii Lumii Noi, deoarece istorisirile veneţianului despre ţăriie minunate din Orient, bogate în comori, i-au determinat pe europeni să caute un drum pe mare spre India şi coasta Chinei.

Capitolul V

IBN BATTUTA (1304—1377)

Ibn Battuta. Nilul. Gaza. Tir. Tiberiada. Libanul. Balbek. Damasc. Meshed. Basrah. Bagdad. Tebriz. Medina. Mekka. Yemenul. Abisinia. Ţara berberilor, Zanghebar. Ormuz. Siria. Anatolia. Asia Mică. Astrahan. Con- stantinopol. Turkestanul. Heratul. Indusul. Delhi. Malabarul. Maldivele. ■Ceylon. Coromandelul. Bengalul. Nicobarele. Sumatra. China. Africa. Nigerul. Tombouctou.

Se împliniseră cam douăzeci şi cinci de ani de la reîntoarcerea lui Marco Polo în Veneţia, cînd un călugăr franciscan străbătu întreaga Asie, între 1313 şi 1330, de lla Marea Neagră şi pînă la hotarele Chinei, trecând pe la Trebisonda, Muntele Ararat, Babei şi Insula Djawa. Dar relatarea lui e atît de confuză şi naivitatea lui atît de vădită, încît nu se poate pune nici un fel de temei pe cele povestite ide el. Acelaşi lucru se poate afirma şi despre fabuloasa călătorie a lui Jean de Mandevilie, care, după cum spune Looley, a publicat „o lucrare plină de atîtea minciuni, încît poate că nu mai există alta asemănătoare în toate limbile cunoscute ale lumii".

Ca să-i găsim călătorului veneţian un urmaş vrednic de el, trebuie isă ne oprim asupra unui călător arab, care a făcut pentru Egipt, Arabia, Anatolia, Ţara tătarilor, India, China, Bengal şi Sudan ceea ce Marco Polo făcuse pentru o parte destul de însemnată a Asiei centrale. Omul acesta, ingenios şi îndrăzneţ totodată, trebuie pus în primele rânduri ale exploratorilor curajoşi.

De profesiune, el era teolog şi se numea Abd Allah Mohamed, dar a ajuns vestit sub porecla de Ibn Battuta. în anul 1324, hotărîndu-se să facă un pelerinaj ila Mekka, Ibn Battuta a părăsit Tangerül, oraşul său natal, pornind spre Alexandria, iar de acolo spre Cairo. Cît timp a stat în Egipt, călătorul nostru a cercetat îndeosebi Nilul, mai ales la vărsarea în mare ; apoi a încercat să urce de-a lungul fluviului, dar, oprit de tulburările de la hotarele Nubiei[127], a fost nevoit să se reîntoarcă şi să pornească spre Asia Mică.

După ce vizită, Gaza, Tirul[128], pe atunci fortificat şi inatacabil din trei părţi, Tiberiada [129], care nu era decât o ruină şi ale cărei băi vestite fuseseră în întregime nimicite, Ibn Battuta traversă Tiberiada şi Balhékul[130] şi ajunse la Damasc în anul 1345. Călătorul găsi oraşul acesta pustiit de ciumă. După cum scrie el, groaznica molimă ucidea pînă la douăzeci de mii de oameni pe zi.

Părăsind Damascul, teologul arab se duse în oraşul Meshed, unde vizită mormântul prorocului arab Aii. Mormîntul acesta atrăgea un mare număr de pelerini ologi cărora — după spusele călătorului, — le era de ajuns să

Ibn Battuta în Egipt

petreacă o noapte în rugăciuni ca să se vindece de beteşugurile lor. Battuta pare isă nu pună la îndoială autenticitatea minunii acesteia, cunoscută în întregul Orient sub denumirea de „noaptea lecuirii“.
Din Meshed, Ibn Battuta, veşnic neobosit şi minat de imperioasa lui nevoie de a vedea, se duse la Basrah, cercetă ţara Ispahanului, apoi ţinutul Şiraz. De la Şiraz ajunse la Bagdad, la Tebriz, apoi îa Medina şi, în sfîrşit, la Mekka, unde poposi vreme de trei ani.
Se ştie că din oraşul acesta sfînt pornesc necontenit caravane -care străbat toate ţările înconjurătoare. Ibn Battuta porni în tovărăşia unor asemenea neguţători -curajoşi, cu gînd să viziteze toate oraşele Yemenului, şi, împin- gîndu-şi cercetarea pînă la A-den, la hotarul Mării Roşii, se îmbarcă pentru Zeila, unul -din porturile Abisiniei. Pornise, deci,

înapoi, spre -pămîntul african. Trecînd prin Ţara berberilor[131], Ibn Battuta studie cu această ocazie moravurile, obiceiurile acestor triburi, care nu se hrănesc deoît ¡cu peşte şi carne de cămilă. în oraşul Makdasbu, Ibn Battuta,găsi un oarecare lux sau, mai bine-zis, un oarecare confort, căruia îi păstră o bună amintire.

După ce căpătă unele cunoştinţe despre ţara aceasta a berberilor, mai ales în privinţa litoralului, Ihn Battuta hotărî să ajungă la Zanghebar[132] şi, străbătînd Marea Roşie, merse de-a lungul coastei arabice pînă la Zafar, oraş situat pe ţărmul Mării Indiilor. Vegetaţia din partea locului era minunată ; bétáiul, coootierul, arborele-de-tămîie formau păduri măreţe; dar, mînat într-una de spiritul său aventuros, călătorul arab porni mai departe şi sosi la Ormuz, în Golful Persic. Apoi străbătu cîteva provincii persane. în anul 1332 îl regăsim din nou la Mekka, pe care o părăsise cu trei ani înainte.

Dar acesta nu era deoît un popas în viaţa hoinară a lui Ibn Battuta, o clipă de odihnă ; căci, părăsind Asia pentru Africa, întreprinzătorul cărturar se avîntă din nou în regiunile puţin cunoscute ale Egiptului de sus şi coborî pînă la Cairo. De aici porni spre Siria, trecu în grabă prin Ierusalim, pe la Tripoli şi pătrunse pînă în Anatolia, unde i se făcu o primire prietenoasă.

După Anatolia, relatarea arabă vorbeşte despre Asia Mică. Ibn Battuta înaintă pînă la Erzerum [133], unde văzu un meteorit în greutate de şase sute douăzeci de livre. Apoi, traversînd Marea Neagră, vizită Crimeea şi Bolgár, oraş aşezat la o latitudine destul de înaltă pentru ea inegalitatea zilelor şi a nopţilor să fie acolo foarte vădită, şi, în sfîrşit, ajunse în oraşul Astrahan, la gurile Volgăi, unde îşi avea reşedinţa de iarnă hanul tătăresc.

Prinţesa Bailun, soţia hanului şi fiica împăratului de la Constantinopol, se pregătea tocmai să-şi viziteze tatăl. Iată un prilej cu totul firesc pentru Ibn Battuta să exploreze Turcia europeană. El obţinu îngăduinţa s-o însoţească pe prinţesă, care porni cu un alai de cinci mii de oameni, urmată de
0 moscheie portativă, înălţată la fiecare popas. Primirea prinţesei la Constantinopol fu măreaţă şi clopotele bătură atît de tare, „îneît zarea însăşi se clătina de vuiet“.

Căpeteniile ţării îi făcură teologului o primire vrednică de faima lui. Ibn Battuta putu să viziteze oraşul în amănunţime şi rămase acolo treizeci şi şase de zile.

După cum se vede, într-o vreme cînd comunicaţiile erau anevoioase şi pline de primejdii, Ibn Battuta devenise un explorator plin de curaj. Egiptul, Arabia, Turcia asiatică, ţinuturile Caucazului fuseseră străbătute de el. După atîtea osteneli ar fi avut dreptul la odihnă. Faima îi era mare şi ea ar fi satisfăcut o minte mai puţin ambiţioasă. Ibn Battuta devenise, fără putinţă de tăgadă, cel mai vestit călător al secolului al XIV-lea ; dar nepotolita lui patimă îl îmboldi din nou şi cercul explorărilor avea să i se lărgească încă nespus de mult.

Părăsind Constantinopolul, Ibn Battuta reveni la Astrahan. De acolo, traversînd aridul deşert al Turkestanului actual, ajunse în oraşul Korasan, care
1 se păru mare şi cu mulţi locuitori, apoi în Buhara, pe jumătate

distrusă încă de oştile lui Ginghis-han ; după cîtăva vreme îl regăsim la Samarkand, oraş religios, care îi plăcu mult savantului călător, apoi la Bale, unde nu putu ajunge decît după ce străbătu Pustiul Korasanuiui. Oraşul era numai ruină şi jale. Oştile tătare trecuseră pe acolo. Neputînd să poposească, Ibn Battuta se gîndi să revină spre apus, la hotarul Afganistanului. în faţa lui se întindea ţinutul muntos al Kuzestanului. Dar călătorul nu şovăi şi, după ce datorită atît norocului, oît şi răbdării înfrînse numeroase piedici, ajunse în marele oraş Herat[134].

Aici e punctul extrem spre apus la oare Ibn Battuta se opri. Din Herat călătorul arab se hotărî să reia drumul Orientului şi să atingă hotarele Asiei, pînă la ţărmurile Oceanului Pacific. Dacă ar fi izbutit, ar fi depăşit explorările ilustrului Marco Polo.

Ibn Battuta pomi, deci, la drum, pe lîngă Kabul şi graniţa Afganistanului, ajungînd la malurile Sindului, Indusul actual, de-a lungul căruia coborî pîină către mare. Din oraşul Lahore [135] călătorul se îndreptă spre Delhi, mare şi frumoasă cetate, ai cărei locuitori fugiseră atunci oa să scape de cruzimile sultanului Mahomed.

Tiranul acesta avea uneori clipe ¡de generozitate. El îl primi cu multă bunăvoinţă pe călătorul -arab şi îl copleşi cu bunătatea lui, numindu-l jude la Delhi, dăruindu-i pămînturi şi cîştiguri băneşti legate de această funcţie. Dar onorurile nu aveau să dureze multă vreme. Ibn Battuta, compromis într-un pretins complot, crezu că e de datoria lui să-şi părăsească postul şi se făcu fachir ca să scape de mînia împăratului. Dar Mahomed binevoi să-l ierte şi să-î numească ambasador în China.

Norocul îi zîmbi deci, din nou, curajosului călător ; avea să poată ajunge în ţările acelea depărtate, călătorind în condiţii excepţionale, căci ducea cu el daruri pentru împăratul Chinei, iar două mii de călăreţi trebuiau să-l însoţească.

Dar Ibn Battuta uitase de răsculaţii care ocupau ţinuturile din preajmă, între hinduşi şi ostaşii din escortă avu loc o (luptă. Despărţit de oamenii săi, Ibn Battuta fu prins, jefuit, legat şi dus. Unde ? N-avea cum să ştie. Dar nu-şi pierdu nici nădejdea, nici curajul şi izbuti să evadeze. După ce rătăci vreme de şapte zile, fu găsit de un negru şi readus, în sfîrşit, la Delhi, la palatul împăratului.

Mahomed făcu din nou toate cheltuielile necesare pentru o nouă expediţie şi-l confirmă pe călătorul arab în funcţia de ambasador. De data aceasta, alaiul străbătu nestingherit ţinutul răsculat şi ajunse în Malabar. Peste cîtăva vreme, Ibn Battuta intră în Calicut, care deveni mai tîrziu capitala ţinutului Malabar, port important, unde, însă, trebui să aştepte trei luni un vînt favorabil ca să poată porni pe mare. Folosind întîrzierea aceasta neaşteptată ca să cerceteze marina comercială a chinezilor care venea în Calicut, Ibn Battuta vorbeşte cu admiraţie de joncile lor, adevărate grădini plutitoare, pe care se cultivă ghimber şi legume şi care formează adevărate sate.

Sosi şi anotimpul bun pentru navigaţie. Ca să pornească la drum, Ibn Battuta îşi alese o joncă mică[136], amenajată comod, în care puse să i se încarce averea şi bagajele. Alte treizeci de jonci trebuiau să ducă darurile trimise de sultanul din Delhi împăratului Chinei. Dar, în timpul nopţii, o furtună puternică nimici toate navele. Din fericire, Ihn Battuta rămăsese la uscat să ia parte la rugăciunile din moscheie. Dar (pierduse totul ; nu-i

mai rămăsese deoît „covorul pe care îşi făcea rugăciunile“. După această a doua nenorocire nu mai îndrăzni să se înfăţişeze sultanului de la Delhi. Existau doar destule motive să supere chiar un sultan mai răbdător.

Ibn Battuta se resemnă ; părăsind slujba sultanului şi avantajele legate de calitatea lui de ambasador, se îmbarcă pentru Insulele Maldive[137], conduse pe atunci de o femeie şi vestite pentru negoţul intens cu fibre de cocos. Acolo, călătorul arab fu din nou făcut jude, se însură cu trei neveste, stîrni mînia vizirului, invidios pe faima lui, şi trebui curînd să fugă. Spera să

Nava lui Ibn Battuta prinsă de piraţi

ajungă pe coasta Coromandal, dar vîntuil îi împinse nava spre Insula Ceylon. Primit cu multă cinste pe insulă, obţinu de la sultanul local voia de a se urca pe Muntele sfînt Serendid sau Piscul lui Adam. Scopul lui era isă vadă urma miraculoasă de pe vârful muntelui, pe care hinduşii o numesc „Piciorul lui Buda“, iar mahomedanii „Piciorul lui Adam“.

Ibn Battuta vorbeşte despre marile maimuţe bărboase, care formează o parte importantă din populaţia insulei, că ar fi supuse unui guvernămînt monarhic, reprezentat printr-un sultan cinocefal, încununat cu frunze de copaci. Se ştie ce trebuie crezut despre toate aceste basme răspîndite de credulitatea hinduşilor.

Din Ceylon călătorul trecu pe coasta Goromandal, după ce înfruntă cîteva furtuni puternice. De pe această coastă ajunse pe ţărmul opus, traversînd •extremitatea inferioară a peninsulei indiene, unde se îmbarcă din nou. Cum, însă, piraţii îi atacară nava, Ibn Battuta sosi ila Caliout fără un ban, aproape gol şi frînt de oboseală. Dar nici o nenorocire nu-ll putea doborî, căci făcea parte dintre acei mari călători care se călesc în nenorociri. Şi, de îndată ce ospitalitatea mărinimoasă a cîtorva neguţători din Delhi îi îngăduiră să-şi reia toiagul drumeţiei, se îmbarcă iar pentru Maldive, trecu prin Bengal, căruia îi admiră bogăţiile naturale, porni spre Sumatra, ancoră, după o neplăcută călătorie de cincizeci de zile, pe una din Insulele Nicobare, situată în Golful Bengalului, şi, după două săptămîni, ajunse, în sfîrşit, în Sumatra, unde sultanul îl primi cu mare cinste, aşa cum îi primea de altfel pe toţi mahomedanii. Dar Ibn Battuta nu era un om oarecare ; el îi plăcu suveranului insulei, care îi dărui din belşug mijloace să ajungă în China.

O jorncă îl transportă pe călătorul arab de-a lungul „mării liniştite“ şi, şaptezecişiuna de zile după ce părăsise Sumatra, ajunse în portul Kailuka, oraşul de reşedinţă al unei ţări tainice, netreoută pe hărţi, ai cărei locuitori, frumoşi şi curajoşi, erau neîntrecuţi în meşteşugul armelor. Din Kailuka Ibn Battuta trecu în provinciile chineze şi vizită mai întîi măreţul oraş Zaitun, probabil actualul Ţiuancijou, situat ceva mai la nord de Nankin. Apoi străbătu mai multe cetăţi ale marelui imperiu, studiind obiceiurile oamenilor, cărora le admiră pretutindeni bogăţiile, priceperea în muncă şi civilizaţia ; dar nu ajunse pînă la „Marele Zid“, pe care îl numeşte „stavila lui Gog şi Magog“. Explorînd astfel nasfîrşitele ţinuturi care îi stăteau în faţă, poposi în marea provincie Şensi, care cuprindea şase oraşe fortificate. Printr-o întîmplare, pe cînd călătorea, putu să asiste la funerariile unui han, înmormîntat împreună cu patru sclave, şase favoriţi şi patru cai.

între timp, în Zaitun izbucniră răscoale care îl siliră pe Ibn Battuta să părăsească oraşul. Călătorul arab se îmbarcă pentru Sumatra şi, de acolo, trecînd prin Calicut şi Ormuz, se reîntoarse la Mekka în anul 1348, după ce făcuse înconjurul Persiei şi al Siriei.

Dar ceasul odihnei nu sosise încă pentru neobositul explorator. În anul următor, Ibn Battuta se afila din nou la Tanger, oraşul său natal ; apoi, după ce vizită ţinuturile meridionale ale Spaniei, se reîntoarse în Maroc, pătrunse în Sudan, străbătu ţările scăldate de Niger, traversă Pustiul Sahara şi intră în Tombouctou [138], făcînd astfel un traseu care l-ar fi satisfăcut pe oricare alt călător mai puţin ambiţios.

Aceasta avea să-i fie ultima expediţie. în 1353, la douăzeci şi nouă de ani după ce părăsise pentru prima oară Tangerül, călătorul arab se reîntorcea în Maroc şi se stabilea la Fes. Ibn Battuta trece pe merit drept cel mai în- trepid explorator al secolului al XIV-lea, iar posteritatea îi înscrie, pe bună dreptate, numele imediat după al lui Marco Polo, ilustrul veneţian.

Capitolul VI

JEAN DE BÉTHENCOURT (1339—1425)

Cavalerul normand. Visele lui de cucerire. Ce se ştia despre Insulele Canare. Cádiz. Insulele Canare. Graciosa. Lanzarote.^ Fuerteventura. Lobos. Jean de Béthencourt se reîntoarce în Spania. Întîlnirea dintre Jean de Béthencourt şi regele Henri al lll-lea. Gadifer vizitează Arhipelagul Canarelor. Gran Canaria.

Insula Hierro (Ferro). Insula Las Pălmaş.

Jean Ide Béthencourt, baron de Saint-Martin-ie Gaiillard, is-a născut în anul 1339 în ¡comitatul d'Eu din Normandia. Distingîndu-se atât în război cît şi în navigaţie, deveni şambelanul lui Carol al VI-lea. Avînd, însă, gustul descoperirilor, el hotărî ¡să-şi părăsească ţara şi să cîştige faimă prin vreo descoperire oarecare. Prilejul i se ivi şi iată cum.

Pe coasta africană există un grup de insule numite Insulele Canare, care pe "vremuri purtau numele de Insulele Fortunatae (Fericite). Se spune că Juba, fiul unui rege al Numidiei, le explorase încă din anul Romei 776. în evul mediu, după unele date, arabii, genovezii, portughezii, spaniolii şi biscaienii vizitară în parte acest grup de insule interesant. în sfârşit, în 1393, un senior spaniol, Almonaster, comandând o expediţie, operă o debarcare pe Lanzarote, una din Insulele Canare, şi aduse de acolo, împreună cu ¡câţiva ¡prizonieri, exemplare ale florei şi faunei locale care dovedeau marea fertilitate a numitului arhipelag.

Faptul acesta deşteptă în mintea cavalerului normand ideea cuceririi Canarelor. Cu acest gînd, Jean de Béthencourt îşi părăsi reşedinţa de la Grain- ville-la-Teinturiere, în Caux, şi porni spre La Rochelle. Acolo îl întîlni pe cavalerul Gadifer de lia Salle, aflat şi el în căutare de aventuri. Jean de Béthencourt îi împărtăşi planurile de expediţie lui Gadifer. Acesta îi propuse să-şi încerce norocul împreună. Şi, sohimbînd amândoi „.multe vorbe frumoase", — prea lungi ca să poată fi reproduse — căzură la învoială.

între timp, Jean de Béthencourt îşi adună oastea. Avea corăbii bune, pline cu oameni şi cu provizii. Gadifer şi Jean întinseră velele şi, după ce vîntul îi necăji o vreme, ocoliră Capulí Finisterre, navigară de-a ¡lungul coastei portugheze şi ajunseră în portul Cádiz, unde au făcut un popas destul de lung. Acolo, Béthencourt avu iar de furcă cu nişte neguţători genovezi, care îl acuzau că le-a luat corăbiile, şi trebui chiar să meargă la Sevilla, u'nde regele Henri al III-ilea îi ¡făcu dreptate, absolvindu-l de orice vină. Jean de Béthencourt se reîntoarse, ¡deci, la Cádiz şi găsi o ¡parte din echipaj în plină răzvrătire. Marinarii, înspăimântaţi de pericolele expediţiei, nu mai voiau să continue călătoria ; dar cavalerul francez, păstrîndu-i pe cei curajoşi şi dîn- du-le drumuil celorlalţi, făcu pregătirile şi, părăsind portul, porni în larg.

Corabia baronului fu reţinută trei zile de acalmie, ipe care el o numeşte „liniştea mării" ; apoi, schimbiindu-se vremea, atinse în cinci zile una din insulele grupului Ganareilor, pe care el o numeşte Graciosa, şi, în sfîrşit, o insulă mai importantă, Lanzarote, lungă de patruzecişipatru şi largă de şaisprezece kilometri. Lanzarote e bogată în păşuni şi în pămînturi bune de cultivat, foarte prielnice pentru cultura orzului. Fîntînile şi gurile de apă din insulă, foarte numeroase, dau o apă excelentă, iar un soi de lichen, folosit la vopsitul ţesăturilor, creşte din belşug. Locuitorii acestei insule obişnuiesc să umble aproape goi şi sínt înalţi şi voinici.

înainte de a-şi dezvălui planurile de cucerire, Jean de Béthencourt ar fi vrut să ia ca ostatici cîţiva canarieni. Dar nu cunoştea lacurile şi operaţia nu era uşoară. împrejurările îi ajutară. Căpetenia insulei, Guadarfia, luă

legătură eu el şi îi jură ascultare — ica un prieten, nu ca uin supus. Jean de Béthencourt clădi o cetăţuie, sau mai degrabă un fort, pe cîmpia din sud- estul insulei, lăsă acolo o garnizoană şi pomi cu restul oamenilor să cucerească Insula Erbaniei, care nu e alta dedît Fuerteventura.

Gadifer fu ide părere să se încerce o debarcare de noapte, ceea ce se şi făcu ; apoi luă comanda unei mici trupe şi, vreme de trei zile, străbătu insula fără să poată întîlni vreunul dintre localnici, care se refugiaseră în munţi. Sfîrşind proviziile, Gadifer trebui să se reîntoarcă şi porni spre Insuliţa Lobos, situată între Lanzarote şi Fuerteventura. Dar acolo, şeful marinarilor se răzvrăti împotriva lui şi cu greu izbuti Gadifer să se reîntoarcă împreună cu baronul la fortul din Lanzarote.

Jean de Béthencourt hotărî atunci să plece în Spania după provizii şi după un nou contingent de ostaşi, căci nu se mai putea bizui ipe echipaj. îi lăsă, deci, lui Gadifer comanda generală a insulei ; apoi, luîndu-şi rămas bun de la toţi ceilalţi, porni tspre Spania pe o corabie aparţinînd lui Gadifer.

Primul lucru pe care îl făcu cînd reveni la Cádiz fu să ia măsuri împotriva marinarilor răsculaţi, aruoîndu-i în temniţă pe cei mai nesupuşi îndărătnici. După aceea, cavalerul normand plecă la Sevilla, obţinu să fie primit de regele Castiliei Fleuri al III-lea, căruia îi oferi Insulele Canare.

Socoteala lui se dovedi întemeiată. Regele, nespus de bucuros, primi omagiul cavalerului normand, îi dărui senioria Insulelor Canare şi, între altele, a cincea parte a mărfurilor ce urmau să .fie trimise din numitele insule în Spania. în plus, îi dărui două zeci de mii de maravedis, cam cincisprezece mii de franci, ca să cumpére cele trebuitoare pentru aprovizionarea guvernatorului Gadifer, şi îi dădu dreptul să bată monedă xn Ţara Canaria.

Din nefericire, cele douăzeci de mii de maravedis fură încredinţate unui ticălos, care fugi în Franţa, ducînd cu el darul regelui Castiliei.

Totuşi, Jean de Béthencourt mai obţinu de la Henri al III-dea o corabie bine echipată, eu un echipaj de optzeci de oameni şi aprovizionată cu alimente, eu arme şi cu unelte.

în acest timp, în Insula Lanzarote, unde Gadifer fusese lăsat guvernator, se petreceau evenimente grave. Izbucniseră neînţelegeri şi conflicte între oamenii garnizoanei lăsate acolo şi după aceea ciocniri între europeni şi băştinaşi, care făcură victime de ambele părţi. în cele din urmă, Gadifer hotărî isă-i ucidă pe toţi bărbaţii indigeni, iar pe femei şi ¡pe copii să-i convertească la creştinism. Doar sosirea neaşteptată a corăbiei trimise de Jean de Béthencourt îl împiedică pe Gadifer să-şi aducă planul la îndeplinire.

Corabia aceasta, în afară de optzeci de oameni şi de provizii, mai aducea şi o scrisoare prin care, între altele, Jean ide Bethencourt îi vestea lui Gadifer că-i închinase regelui Castiliei Insulele Canare, fapt care nu-l bucură de loc pe guvernator, căci el se gîndea să-şi aibă partea lui din numitele insule. Dar Gadifer îşi ascunse nemulţumirea şi-i primi bine pe noii veniţi.

Debarcarea alimentelor şi a armelor se făcu imediat. Gadifer se urcă pe corabie şi porni să exploreze insulele vecine.

în faţa Insulei Gran Canaria ieşiră în întâmpinarea europenilor cam

cinci sute de indigeni. Dar canarienii aceştia se fereau de străini, căci avuseseră destule necazuri de pe urma oamenilor căpitanului Lopez, care năvăliseră în insullă cu douăzeci de ani mai înainte, şi de aceea nu-i îngăduiră lui Gadifer să pună piciorul pe uscat.

Guvernatorul trebui, deci, să plece fără să fi explorat Gran Canaria şi se îndreptă sjpre Insula Hierro (Ferro). După ce trecu doar prin apropierea ei, corabia ajunse, noaptea, lîngă Insula Gomera, pe care se vedeau arzând focurile băştinaşilor. în zori, oîţiva oameni de-ai lui Gadifer încercară să debarce ; dar gomeriţii, foarte îndemânatici şi foarte curajoşi, se năpustiră asupra castilienilor, silindu-i să se reîntoarcă la bord în cea mai mare grabă.

Nemulţumit de primirea pe oare i-o făcuseră canarienii, Gadifer hotărî să-şi mai încerce o dată norocul în Insula Hierro. Porni deci în larg şi ajunse în faţa acestei insule, unde putu să debarce fără piedici, şi poposi douăzeci şi două ide zile.

în partea ei centrală, insula era minunată. Umbrită de mii de pini, udată de numeroase izvoare limpezi şi bogate în ape, insula era plină de prepeliţe, porci, capre şi oi.

Din ospitaliera Insulă Hierro, cuceritorii trecură pe Insula de Las Palmas; şi ancorară într-un port situat da dreapta unui rîu destul de mare. Insula aceasta era cea mai înaintată înspre ocean. Acoperită de pini şi de dragonieri, udată de râuri bogate, acoperită de păşuni excelente, ea putea fi folosită pentru orice fel ide culturi. Localnicii, înalţi şi voinici, aveau trăsături plăcute şi pielea foarte albă.

Gadifer nu zăbovi mult în această insulă ; marinarii luară apă de băut şi, în două nopţi şi două ziile, după ce trecură pe lîngă celelalte insude ale arhipelagului fără să debarce, sosiră la fortul din Lanzarote, după o absenţă de trei.luni. în acest timp, cei rămaşi pe insulă, războiudu-se necontenit cu localnicii, făcuseră numeroşi prizonieri, iar canarienii, demoralizaţi, veneau tot mai numeroşi să li se supună — acceptând creştinismul numai ca să scape de crâncenele persecuţii. încântat de rezultatele obţinute, Gadifer trimise un gentilom în Spania, ca să-i ducă veste lui Jean ide Bethencourt despre ultimele evenimente petrecute în Insulele Canare.

Nici nu apucase încă trimisul guvernatorului să ajungă la Câdiz, cînd Jean de Bethencourt în persoană debarcă la fortul din Lanzarote „cu o oaste frumuşică“. Gadifer şi ai lui, ca şi canarienii botezaţi, îl primiră cu mare pompă.

Jean de Bethencourt era un ambiţios. Nemulţumit că explorase şi că pusese stăpânire, ca să zicem aşa, numai pe Arhipelagul Canaralor, se şi gîndea să cucerească ţinuturile Africii scăldate de ocean. Se reîntorsese, deci, la Lanzarote nutrind acest gînd tainic, idar mai avea multe de făcut pentru statornicirea unei dominaţii efective asupra grupului de insule cărora nu le era, de fapt, senior decît cu numele. De aceea hotărî să viziteze şi el toate insulele pe care Gadifer le şi explorase.

Gadifer ajunge într-o vale minunată

Baronul .de Bethencourt, bine aprovizionat şi bine înarmat, iporni spre Fuerteventura, unde rămase trei iluini şi, pentru început, prinse numeroşi indigeni, pe care-i trimise în Insuila Lanzarote, Trebuie să arătăm că băştinaşii din Fuerteventura, oameni foarte curajoşi şi voinici, şi-au apărat cu îndârjire legile şi obiceiurile. Dar superioritatea a fost de partea cuceritorilor, care, pe deasupra, îşi mai clădiseră şi o cetăţuie în vîrful munţilor.

. Expediţia trebui să fie însă întreruptă pe neaşteptate, din pricina disensiunilor ivite între cei- doi cuceritori. Gadifer :îi reproşă lui Bethencourt că dăruise insulele regelui Castiliei şi cerea să-i dea (lui în proprietate absolută cîteva dintre ele. Cearta se încheie cu plecarea în Spania a celor doi rivali care ajunseră, fiecare pe corabia lui, la Sevilla. După cum era de aşteptat, regele Castiliei dădu dreptate baronului de

Bethencourt şi-l mustră pe Gadi-

fer. Acesta se reîntoarse supărat în Franţa, hotărît să nu mai calce niciodată în Insulele Canare.

După ce scăpă de rivali, Jean de Bethencourt reveni în Insula Fuerteven- tura, unde nu mai conteneau luptele cu canarienii, care izbutiseră să distrugă fortăreaţa construită de cuceritori. Cînd Bethencourt primi întăriri din Insula Lanzarote, războiul reîncepu cu o nouă forţă. în cele din urmă, rezistenţa băştinaşilor fu înfrântă ; canarienii se ¡convertiră la creştinism împreună cu căpeteniile lor.

Mulţumit de rezultatele obţinute, Bethencourt hotărî să iplece în Franţa. Şi după ce încredinţă administraţia insulelor locotenentului Jean le Courtois, porni la drum în ianuarie 1405, luînd cu sine patru 'indigeni, trei bărbaţi şi o femeie.

După douăzeci şi una de zile, baronul de Bethencourt ajunse în ¡portul Harfleur, iar după alte zece zile intră în castelul său din Grainville. Jean de Bethencourt intenţiona să revină cît mai curînd în arhipelagul canarian şi avea de gînd să ia cu el pe toţi compatrioţii doritori ¡să-l urmeze. Angaja’ oameni de toate meseriile, făgăduindu-le moşii. Izbuti astfel să adune un oarecare număr de emigranţi, printre care se numărau şi douăzeci şi opt de militari, douăzeci şi trei ¡dintre ei ¡luîndu-şi nevestele.

Două corăbii fuseseră ¡puse la dispoziţie pentru transportul acestei trupe care trebuia să se adune în a şasea zi a lunii mai, iar în a noua zi a aceleiaşi luni Jean de Bethencourt întinse velele, debarcând în portul Lanzarote, după patru luni şi jumătate de !la plecarea din arhipelag.

După ce poposi cîtăva vreme la Lanzarote, baronul ide Bethencourt îşi dezvălui intenţia de a cuceri Gran Canaria, aşa cum ¡cucerise Lanzarote şi Fuerteventura, ¡şi se gândea ca Maciot, nepotul pe care şi-l adusese din Franţa, să-i urmeze la guvernarea insulelor.

Plecarea spre Gran Ganaria fu fixată la 6 octombrie 1405. Trei corăbii transportau mica oaste a baronului. Dar vântul le mînă mai întîi ¡spre coasta africană, împingîndu-le dincolo de Capul Bojador, unde Jean de Bethencourt ddbarcă, făcu o recunoaştere de opt leghe a ţinutului şi prinse câţiva băştinaşi şi trei mii de cămile, pe care le mînă spre corăbii. După ce îmbarcară oît mai multe cămile, pentru a le ¡deprinde eu alima din Canare, baronul întinse velele, părăsind Capul Bojador, pe care-fl depăşise cu treizeci de ani înaintea navigatorilor portughezi.

în timpul călătoriei ¡de pe coasta africană spre Gran Canaria, cele trei corăbii fură împrăştiate de furtună. Una ajunse la Fuerteventura, alta la Insula Las Palmas. Dar, pînă la urmă, se reîntâlniră toate la docul convenit. Gran Canaria măsura douăzeci de leghe în lungime şi douăsprezece în lăţime şi avea forma unei grape. Spre nord era netedă, iar şpre sud muntoasă. Pinii, dragonierii, măslinii, ¡smochinii şi curmalii formau adevărate păduri. Oile, caprele, câinii sălbatici se aflau din belşug pe insulă. Pământul, uşor de (lucrat, producea două recolte de grîu pe an fără să fie îngrăşat. Locuitorii erau numeroşi.

Jean de Bethencourt operă debarcarea cu gînd să cucerească insula. Canarienii, însă, care erau războinici dîrji şi viteji, îi opuseră o rezistenţă înverşunată. în încăierările sângeroase oare urmară între europeni şi insulari, ambele părţi suferiră pierderi mari. Lupta ¡continuă, cu unele

întreruperi, şase săptămâni şi, cu toate acestea, Bethencourt nu izbuti să supună Gran Canaria.

Băştinaşii opuseră o rezistenţă serioasă cotropitorilor şi în Insula Las P-almas. Războinicii ţinteau atît de bine cu pietre, incit nimereau aproape fără greş.

După ce cuceri cu mari eforturi Insula Hierro şi Insula Las Palmas, Bethencourt se reîntoarse cu navele lui la Fuerteventura unde începu să le împartă aici pămînt colonilor, iar pe cei aduşi de el îi scuti de dări pentru nouă ani.

Reîntors în Lanzarote, baronul de Bethencourt rămase acolo pînă la plecare. Porunci tuturor gentilomilor pe care îi adusese eu el, cît şi meşteşugarilor şi celor trei căpetenii canariene, să se adune în faţa lui şi, cu două zile înainte de 'plecarea spre Franţa, le dădu ultimele porunci.

După ce se întoarse în Franţa, Bethencourt, „bătrîm acum“, se stabili la Grainviile. Acolo primea adesea veşti din insule şi de la nepotul Maciot, trăgînd nădejde că se va reîntoarce în regatul său din Canare ; dar,. pînă la urmă, această dorinţă nu i se îndeplini.

în anul 1425 căzu la pat şi muri cel care înfiinţase prima colonie spaniolă în Oceanul Atlantic. Prin cucerirea Insulelor Canare a fost inaugurată colonizarea ilumii de către europeni.

Capitolul VII

CRISTOFOR COLUMB (1436—1506)

i

Descoperirea Madeirei, a Insulelor Capului Verde, a Insulelor Azore, a Guineei şi a Congoului. Bartolomeo Diaz. Cabot şi Labradorul. Succesele geografiei şi ale comerţului în evul mediu. Eroarea general admisă asupra distanţei care desparte Europa de Asia. Tinereţea lui Cristofor Columb. Primele lui călătorii. Cum s-au născut planurile lui Columb. Timpul petrecut la mănăstirea franciscanilor. Columb este, în sfîrşit, primit la Fernando şi Isabella. înţelegerea din 17 aprilie 1492. Fraţii Pinzón. Armarea atrei caravele în portul Palos. Plecarea la 3 august 1492.

1492, dată celebră în analele geografice, anul memorabil al descoperirii Americii.

Lumea Veche trebuia, deci, să-şi ia sarcina educării morale şi politice a celei noi. Cu ideile ei mărginite, cu tendinţele ei pe jumătate barbare, cu înverşunatele ei duşmănii religioase, era ea oare la înălţimea acestei sarcini ? Faptele ne vor răspunde singure.

Ce se mai petrecuse între anul 1405, la sfîrşitul căruia Jean de Béthencourt încheia colonizarea Canarelor, şi anul 1492 ? Vom povesti aceasta în cîteva rînduri.

O mişcare ştiinţifică deosebit de importantă, datorită influenţei arabilor, care aveau să fie curînd alungaţi din Spania, avusese loc în întreaga peninsulă, în toate porturile, dar mai ales în cele din Portugalia, se vorbea despre pămîntul Africii şi despre ţările de dincolo de mări, atît de bogate şi de minunate. „Mii de povestiri, spune Michelet[140], înflăcărau curiozitatea, lăcomia, dar şi ambiţia oamenilor ; ei voiau să vadă acele ţinuturi misterioase, unde natura crease monştri şi semănase aur la suprafaţa pămîntului.“ Un tînăr prinţ, infantele dom Henrique, al treilea fiu al lui João I, care se ocupa cu studiul astronomiei şi al geografiei, avu o influenţă considerabilă asupra contemporanilor săi şi asupra dezvoltării puterii coloniale a Portugaliei.

Stabilit în cel mai sudic punct al provinciei Algarve [141], la Sagres, de unde privirile îmbrăţişau imensitatea oceanului, părînd că răscolesc apele în căutarea pămînturilor noi, dom Henrique clădi un observator, înfiinţă un colegiu maritim, unde savanţii desenau hărţi cît mai corecte şi arătau cum să fie folosită busola, se înconjură de cărturari şi adună date preţioase cu privire la posibilităţile de a face ocolul Africii şi de a ajunge în Indii. Fără ca el însuşi să fi luat parte la vreo expediţie maritimă, încurajările lui, protecţia acordată marinarilor, îi aduse lui dom Henrique porecla de *Navigatorul,* sub care e cunoscut în istorie (1394—1460).

Capul Non, acest hotar fatal al navigatorilor antici, fusese depăşit în 1418, cînd doi gentilomi de la curtea regelui Henrique, João Gonzales Zarco

şi Tristâo Vaz Teixeira, tîrîţi de furtună în (largul mării, se pomeniră aruncaţi pe o insuliţă, căreia îi dădură numele de Porto Santo. Peste cîtăva vreme,, navigînd spre un punct negru care stătea neclintit la orizont, cei doi navigatori atinseră ţărmul unei insule vaste şi acoperite de păduri măreţe. Era Madeira [142].

Portughezii Gil Eanes, în 1434, şi Baldaya, în 1435, atinseră Capul Bojador, care îi oprise atîta vreme pe exploratori, şi navigară mai mult de patruzeci de leghe dincolo de el.

însufleţiţi de aceste exemple, Antonio Gonzales, în 1441, şi Nuno Tristâo, în 1444, înaintară pînă la al douăzeci şi unulea grad, „faptă care, spune Faria y Souza, pentru opinia obişnuită a oamenilor, nu e cu nimic mai prejos, decît cele mai glorioase isprăvi ale lui Hercule“ şi aduseră la Lisabona o cantitate oarecare de nisip aurifer din *Rio de Oro.* într-o a doua călătorie, Tristâo cercetă cîteva din Insulele Capului Verde şi înaintă pînă la Sierra Leone. în timpul călătoriei acesteia, el captură zece negri, pe care îi aduse la Lisabona şi-i vîndu cu preţuri foarte mari. Aceasta a fost originea negoţului cu negri, care vreme de patru secole avea să-i răpească Africii atîtea milioane de locuitori şi să devină ruşinea omenirii.

începînd din anul 1444, portughezii trimiteau în Africa flotile întregi ca să aducă sclavi. Oamenii erau vînaţi cu ajutorul unor cîini anume dresaţi. Infantele Henrique nu numai că aprobă comerţul cu negri, dar îşi atribuia chiar a cincea parte a venitului provenit din această îndeletnicire ruşinoasă. Cronica portugheză, aducînd elogii compatrioţilor săi, comentează astfel o expediţie deosebit de izbutită : „în sfîrşit Domnul Dumnezeu, care răsplăteşte faptele bune, s-a milostivit, după multe necazuri îndurate în slujba lui, să le dăruiască o zi de biruinţă, glorie pentru truda lor şi ca plată pentru pierderile suferite, întrucît în ziua aceea au capturat 165 de capete bărbaţi, femei şi copii“.

Comerţul cu sclavi a grăbit, fără doar şi poate, înaintarea portughezilor mai departe, spre coasta sudică a Africii apusene.

în 1445, Diniz Diaz ocoli Capul Verde şi exploră o parte a litoralului. în anul următor portughezii descoperiră Insulele Azore, iar cîţiva ani mai tîrziu, veneţianul Alvize da Cada Mostra, care se afla şi el în slujba lui Henrique Navigatorul, a descoperit grupul răsăritean al insulelor Capului Verde (1456). De atunci, orice urmă de teamă pieri. Fusese trecută linia aceea temută, unde se credea că aerul arde ca focul ; expediţiile urmară una după alta, necontenit, şi fiecare se reîntoarse după ce sporise numărul ţinuturilor descoperite. Ai fi zis că ţărmul Africii nu mai are sfîrşit, căci cu cît navigatorii înaintau mai spre sud, capul pe care îl căutau, limita extremă a continentului care trebuia trecuta pentru a ajunge în mările Indiei, părea că dă înapoi !

De cîtăva vreme, regele João al II-lea, îşi adăugase la titlurile lui şi pe acela de senior al Guineei. Nici nu apucaseră navigatorii care descoperiseră Congo să se deprindă cu cerul şi cu stelele cele noi, cînd Diogo Câo, în trei călătorii succesive, împinse cunoaşterea Africii cu mult mai departe decît toţi înaintaşii lui, fiind cît pe-aci să-i răpească lui Diaz cinstea de a descoperi punctul austral extrem al continentului. Punctul cel mai înaintat pe care îl atinse, Capul Cross, se afla la 21° 50' S. Acolo, Câo ridică, după datină, un *ţadrâo* sau *padron.* adică un stîlp cu stema ţării, care a fost regăsit mai apoi. La reîntoarcere, Câo îl vizită pe regele din Congo în capitala acestuia şi aduse la Lisabona un sol numit Căzută, cu o numeroasă suită de africani.

La cîtăva vreme după reîntoarcerea lui Diogo Cão, în august 1487, trei caravele coborîră pe fluviul Tago, sub comanda supremă a lui Bartolomeo Diaz, cavaler al casei regale şi veteran al mărilor Guineei. Diaz îi avea sub ordinele lui João Infante, un marinar încercat, şi pe propriul său frate, Pedro Diaz, comandantul celei mai mici dintre cele trei caravele, încărcată cu provizii.

Despre prima parte a acestei memorabile expediţii nu avem nici un fel de amănunte. Ştim doar, după João de Barros, la care trebuie recurs neîncetat pentru tot ce e legat de călătoriile pe mare ale portughezilor, că, după ce a trecut de Congo, Diaz a navigat de-a lungul coastei pînă la paralela a 29-a şi că a ancorat în golful pe care l-a numit *Angra das Voi tas* [U3], din cauza manevrelor pe care a trebuit să le facă pentru a ajunge la ţărm, unde şi-a lăsat cea mai mică dintre caravele sub paza a nouă marinari. După ce a fost reţinut acolo de vremea rea timp de cinci zile, Diaz a pornit spre est, nădăjduind să dea de uscat. Dar, după cîteva zile, aflîndu-se la 42° 54' sud, schimbă drumul spre nord şi veni să ancoreze în Golful *Dos Vaqueiros,* numit astfel din pricina cirezilor de vite cornute şi a ciobanilor care fugiseră în interior la ivirea celor două caravele. în momentul acela, Diaz se afla la patruzeci de leghe est de Capul Bunei Speranţe, pe lîngă care trecuse fără să-l observe. Expediţia se aprovizionă cu apă de băut, intră în Golful San Braz (astăzi Mossel) şi naviga de-a lungul coastei pînă în Golful Algoa şi pînă la o insulă pe care o numi Da Cruz, unde fu ridicat un *padrao.* Dar acolo, echipajele, descurajate de primejdiile pe care abia le înfruntaseră, slăbite de hrana puţină şi proastă, declarară că nu vor să meargă mai departe. „De altfel, spuneau ei, acum coasta se îndrepta spre est, deci ar fi bine să cercetăm capul pe lîngă care am trecut fără să ne dăm seama.“

Diaz adună sfatul şi obţinu aprobarea să mai înainteze spre nord-est încă două sau trei zile. Şi, datorită dîrzeniei lui, izbuti să dea, la douăzeci şi cinci de leghe de *Da Cruz,* de gura unui rîu, pe care-l numi, după numele secundului său, *Rio Infante.* Dar în faţa refuzului echipajelor de-a merge mai departe, Diaz fu nevoit să pornească înapoi spre Europa.

în sfîrşit, descoperiră şi capul „vreme de atîtea veacuri ascuns“ şi pe care navigatorul, împreună cu ai lui, îl numiră Capul Furtunilor *(O Cabo Tormentoso),* în amintirea primejdiilor şi furtunilor pe care trebuiseră să le înfrunte ca să ajungă pînă la el.

João al II-lea schimbă numele de Capul Furtunilor prin Capul Bunei Speranţe, deoarece acest fapt a dat speranţa că drumul Indiilor era deschis, iar vastele lui planuri privind extinderea comerţului şi a dominaţiei Portugaliei aveau să se poată realiza.

La 24 august 1488, Diaz se reîntorcea în Angra das Voltas. Din nouă oameni cîţi lăsase acolo, şase muriseră ; al şaptelea muri de bucurie revăzîndu-şi compatrioţii. întoarcerea în patrie avu loc fără incidente deosebite. După un popas pe coasta Benin [144], unde făcură negoţ, şi în La Mina, unde luară la bord aurul pe care guvernatorul coloniei îl căpătase de la băştinaşi, expediţia reintră în Portugalia în luna decembrie 1488, Flotila lui Diaz navigase pe mare 16 luni şi 17 zile, făcînd astfel cea mai îndelungată călătorie întreprinsă de portughezi pînă atunci.

De mirare este faptul că Diaz nu numai că n-a primit nici o răsplată pentru îndrăzneaţă lui călătorie încununată de succes, dar se pare că a căzut chiar în dizgraţie, căci nu-l mai vedem folosit timp de vreo zece ani. în plus,

comanda expediţiei însărcinate să depăşească punctul atins de el îi fu încredinţată lui
Vasco da Gama, pe care Diaz nu făcu decît să-l însoţească, în calitate de subaltern, pînă în La Mina. Iar lui Diaz nu-i mai rămase altceva de făcut decît să audă povestirea uimitoarei expediţii în Indii a rivalului său şi să reflecteze la imensa influenţă pe care un asemenea eveniment avea să-l aibă asupra extinderii dominaţiei portugheze.

Diaz a participat şi la expediţia lui Cabrai, care a descoperit Brazilia ; dar n-a avut parte măcar să-şi bucure ochii privind ţinuturile descoperite de el, căci, de îndată ce flota părăsi pămîntul american, se iscă o furtună nemaipomenită. Patru corăbii se înecară şi, printre ele, corabia comandată de Diaz. Făcînd aluzie la acest tragic eveniment, Camoes[145] a pus în gura lui Adamastor [146], duhul Capului Furtunilor, sumbra prezicere : „Cumplită pildă voi da cu prima flotă care va trece pe lîngă stîncile acestea şi mă voi răzbuna astfel pe cel care, primul, va îndrăzni să mă înfrunte în locaşul meu“.

De fapt, abia în 1497, adică la cinci ani după descoperirea Americii, Vasco da Gama depăşi punctul cel mai sudic al Africii. Se poate afirma deci că, dacă navigatorul portughez l-ar fi precedat pe Columb, descoperirea noului continent ar fi întîrziat considerabil.

într-adevăr, pe atunci navigatorii se arătau foarte timoraţi şi nu îndrăzneau să se depărteze în largul oceanului. Nefiind prea dornici să înfrunte mări necunoscute, ei navigau prudenţi de-a lungul coastei africane, fără să se depărteze de ea. Dacă, deci, Capul Furtunilor ar fi fost depăşit înainte de 1492, marinarii s-ar fi deprins cu drumul acesta spre Indii şi nici unul dintre ei nu s-ar mai fi gîndit să ajungă în „Ţara piperului“, adică în Asia, aventurîndu-se peste Atlantic. într-adevăr, cui i-ar fi dat prin minte să caute Orientul pe drumurile Occidentului ?

Iată, aşadar, motivele pentru care ideea aceasta era la ordinea zilei. „Principalul obiectiv al călătoriilor maritime portugheze în secolul al XV-lea, spune Cooley, era căutarea unui drum spre Indii, pe ocean.“ Nici celor mai savanţi dintre savanţi, nu le trecea prin minte că s-ar putea să mai existe un nou continent, deşi unele părţi ale continentului american fuseseră deja descoperite. Un navigator italian, Giovanni Cabot, ar.fi ancorat în 1497 într-un punct al Labradorului. Normanzii scandinavi debarcaseră fără doar şi poate pe aceste ţărmuri necunoscute. Coloniştii din Groenlanda exploataseră Vinlanda [147]. Dar oamenii gîndeau în aşa fel pe atunci, iar improbabilitatea existenţei unei lumi noi era atît de înrădăcinată în minţile lor, încît atît Groenlanda, cît şi Vinlanda şi Labradorul nu erau socotite decît nişte prelungiri ale continentului european.

Navigatorii din secolul al XV-lea nu căutau decît să stabilească nişte căi de comunicaţii mai puţin anevoioase către ţărmurile Asiei. într-adevăr, drumul pe uscat spre Indii, China şi Japonia, ţări cunoscute din minunatele povestiri ale lui Marco Polo, drumul acesta care străbătea Asia Mică, Persia şi Mongolia era lung şi plin de primejdii. în afară de aceasta, „căile terestre“ nu puteau contribui la înflorirea comerţului ; transporturile de-a lungul lor erau prea anevoioase şi prea costisitoare. Trebuia găsită o cale mai practică. De aceea, toate popoarele de pe coastele mărilor europene, din Anglia pînă în Spania, ca şi ' toate populaţiile de pe ţărmul Mediteranei, văzîndu-şi deschise în faţa corăbiilor marile căi ale Atlanticului, trebuiau să se întrebe şi se

întrebau într-adevăr dacă ele nu duceau cumva la ţărmurile Asiei.

Sfericitatea Pămîntului fiind demonstrată, un asemenea raţionament era logic. Navigînd mereu spre vest, trebuie neapărat să ajungi în est. Cît despre calea peste ocean, ea nu se putea să nu fie liberă. într-adevăr, cine ar fi bănuit vreodată existenţa acestui obstacol, lung de trei mii două sute cincizeci de leghe, zvîrlit între Europa şi Asia şi care se numeşte America ?

Pe deasupra, trebuie ţinut seama de faptul că savanţii evului mediu socoteau ţărmurile Asiei la cel mult două mii de leghe de ţărmurile Europei. Aristotel îşi închipuia globul pămîntesc mai mic decît este în realitate. „Cît e de la ultimele ţărmuri ale Spaniei şi pînă în India ? — se întreba Seneca. O distanţă de cîteva zile, dacă vîntul e prielnic corăbiei.“ Aceeaşi părere o avea şi Strabon. Aşadar, drumul dintre Europa şi Asia nu se putea să nu fie scurt. în plus,, punctele de popas cum sînt insulele Azore şi Canare, a căror existenţă era cunoscută în secolul al XV-lea, trebuiau să asigure uşurinţa comunicaţiilor transoceanice între Europa şi Asia.

Se poate afirma, deci, că eroarea aceasta în privinţa distanţei, eroare atît de general admisă, a avut bun în ea faptul că i-a îndemnat pe navigatorii epocii să încerce traversarea Atlanticului. Dacă ar fi ştiut că adevărata distanţă care desparte Europa de Asia măsoară cinci mii de leghe, nimeni nu s-ar fi aventurat peste ocean către vest.

Trebuie spus că unele fapte dădeau sau mai degrabă păreau că dau dreptate- adepţilor lui Aristotel şi Strabon, care credeau că ţărmurile orientale sînt aproape. Astfel, un pilot al regelui Portugaliei, navigînd la patru sute cincizeci de leghe în larg de Capul São Vicente, situat în ţinutul Algarve, în sud-vestul Portugaliei, găsi în apă o bucată de lemn împodobită cu sculpturi vechi, care nu putea să provină decît de pe vreun continent apropiat. Lingă Madeira, pescarii găsiseră o bîrnă sculptată şi nişte bambusuri lungi care, prin forma lor, aminteau bambusul indian. în plus, locuitorii din Azore culegeau adesea pe plăjile lor pini uriaşi de un soi necunoscut, ba chiar găsiseră într-o bună zi două trupuri omeneşti, „cadavre cu faţa lată, spune cronicarul Herrera[148], şi de loc asemănătoare creştinilor“.

Faptele acestea diverse tulburau, deci, minţile. Şi cum în secolul al XV-lea nimeni nu bănuia existenţa Gulfstreamului, care, apropiindu-se de coastele europene, aducea tot ce nimerea în curentul lui, oamenii atribuiau lucrurilor găsite de ei o obîrşie pur asiatică. Toate acestea duceau la concluzia greşită că Asia nu se afla departe de Europa, iar comunicaţiile între aceste două extreme ale vechiului continent puteau să nu fie anevoioase.

Aşadar, nici un geograf de pe atunci nu se gîndea că ar mai putea să existe - vreun nou continent ; faptul acesta nu trebuie uitat nici o clipă. Căutînd drumul spre vest, nimeni nu se gîndea la lărgirea cunoştinţelor geografice. Negustorii şi-au vîrît primii în cap ideea aceasta şi au preconizat traversarea Atlanticului. Iar ei nu se gîndeau decît la negoţ şi la felul cum l-ar putea face pe un drum cît mai scurt.

Mai trebuie adăugat că busola, inventată, după părerea generală, pe la 1302, de către un oarecare Flavio Gioja d’Amalfi[149], permitea pe atunci navelor să se depărteze de uscat şi să se orienteze fără ajutorul lor. în plus, Martin Behaim[150] şi doi medici de-ai regelui Portugaliei găsiseră mijlocul de a se orienta după înălţimea soarelui şi de a folosi astrolabul pentru nevoile navigaţiei.

Cînd aceste instrumente de navigaţie intrară în uz, problema comercială a

drumului prin vest a început să-i frămînte îndeosebi pe negustorii din Spania, Portugalia, Italia, ţări unde ştiinţa era pe trei sferturi făcută din imaginaţie. Se discuta şi se scria. Neguţătorii, aţîţaţi, se luau la harţă cu savanţii. Se în-

chega un mănunchi de fapte, de sisteme, de teorii. Sosise vremea ca o singură minte să le rezume şi să le asimileze pe toate. Şi chiar aşa s-a întîmplat. Toate ideile risipite sfîrşiră prin a se aduna în capul unui om, care avea, cum rar se întîlneşte, geniul stăruinţei neclintite şi al îndrăznelii.

Omul acesta a fost Cristofor Columb, născut, pe cît se pare, la Genova, pe la 1436. Spunem „pe cît se pare“, căci satele Cogoreo şi Nervi reclamă, o dată cu Savona şi Genova, cinstea de a-l fi văzut născîndu-se [151]. Cît despre

anul exact al naşterii ilustrului navigator, el variază, după comentatori, de la 1430 la 1445 ; dar anul 1436 pare să se potrivească mai exact cu documentele cele mai indiscutabile [152].

Familia lui Cristofor Columb era formată din oameni de jos. Tatăl său,. Domenico Columb, ţesător de lînă, se bucura, totuşi, de o oarecare stare şi putu să le dea copiilor o educaţie ceva mai aleasă. Tînărul Columb, cel mai mare dintre copii, merse la Universitatea din Pavia, ca să înveţe acolo gramatica, limba latină, geografia, astronomia şi navigaţia.

La paisprezece ani, Cristofor Columb părăsi băncile şcolii ca să se urce pe puntea unei corăbii. Şi trebuie spus că de la această dată şi pînă în 1485 viaţa lui ne-a rămas aproape necunoscută.

Dacă ţinem seama de documentele timpului şi de scrierile lui Columb însuşi, s-ar părea că tînărul călător a vizitat Levantul, Occidentul, Nordul, Anglia de mai multe ori, Portugalia, coasta Guineei, insulele africane, poate chiar Groenlanda, putîndu-se spune că „navigase pretutindeni unde se mai navigase pînă la el“.

Cristofor Columb devenise un bun marinar. Reputaţia lui bine stabilită făcu să fie ales comandant al galerelor genoveze pe vremea războiului republicii cu Veneţia. Noul comandant făcu apoi o expediţie pe coastele Africii de nord, trimis de regele René d’Anjou, şi, în sfîrşit, în 1477 porni să recunoască pă- mînturile închise dincolo de gheţurile Islandei.

După ce termină cu bine călătoria aceasta, Cristofor Columb se reîntoarse la Lisabona, unde îşi fixase domiciliul. Acolo se însură cu fiica unui gentilom italian, Bartholomeo Moniz Perestrello, marinar ca şi el şi foarte prins de curentele ideilor geografice. Soţia lui, dona Filipa, era săracă ; cum nici Columb n-avea nici un fel de avere, trebui să muncească din greu ca să poată trăi. Viitorul descoperitor al lumii noi începu să confecţioneze cărţi cu poze, globuri pămînteşti, hărţi geografice, planuri nautice, şi făcu asta pînă în 1484, fără să-şi părăsească însă lucrările ştiinţifice şi literare. Se pare chiar că în această perioadă Columb îşi făcu din nou toate studiile şi că izbuti să dobîndească o învăţătură cu mult superioară marinarilor de pe vremea lui.

Oare în această epocă i-a încolţit pentru prima dată în minte „marea idee“ ? Aşa s-ar putea bănui. Cristofor Columb urmărea necontenit discuţiile cu privire la drumul prin vest şi la uşurinţa comunicaţiilor prin Occident între Europa şi Asia. Corespondenţa lui dovedeşte că el împărtăşea părerea lui Aristote! în privinţa distanţei relativ scurte care desparte ţărmurile extreme ale vechiului continent. El le scrie adeseori celor mai de seamă savanţi de pe atunci, atît lui Martin Behaim, despre care am mai pomenit, cît şi celebrului astronom floren - • tin Toscanelli[15S], ale cărui păreri l-au influenţat destul de mult.

în epoca aceea, potrivit portretului pe care i-l face istoricul său Washington Irving [154], Cristofor Columb era un bărbat înalt, voinic şi cu ţinută aleasă. Avea faţa prelungă, nasul acvilin, umerii obrajilor ieşiţi în afară, ochii limpezi şi înflăcăraţi, pielea feţei rumenă şi uşor pistruiată.

Aflîndu-se în corespondenţă cu astronomul Toscanelli, Columb află că acesta, la cererea lui Alfons al V-lea, rege al Portugaliei, îi trimisese regelui un memoriu amănunţit asupra posibilităţilor de a ajunge în Indii pe căile vestului. Fiind consultat, Columb aprobă cu toată autoritatea lui ideile lui

Toscanelli favorabile unei asemenea încercări. Dar începutul acesta nu duse la nici un rezultat, căci regele Portugaliei, uitîndu-şi planul din pricina războiului cu Spania, muri fără să-şi poată îndrepta privirea asupra descoperirilor maritime.

Urmaşul lui, Joao al II-lea, adoptă cu entuziasm planurile întocmite de Columb şi de Toscanelli. Totuşi, cu o mîrşăvie care trebuie dată la iveală, re-

Columb bate la uşa unei mănăstiri

gele încercă să-i jefuiască pe cei doi savanţi de foloasele propunerii lor şi, fără să le dea de veste, trimise o caravelă să încerce măreaţa aventură şi să ajungă în China traversînd Atlanticul. Dar suveranul nu pusese la socoteală lipsa de experienţă a piloţilor săi şi nici furtuna care se porni împotriva lor. La cîteva zile după plecare, un uragan îi readucea în rada Lisabonei pe

marinarii regelui Portugaliei.
Jignit pe bună dreptate de purtarea aceasta josnică, Cristofor Columb îşi dădu seama că nu putea conta pe regele care îl trădase în mod atît de nedemn. Şi, cum rămăsese văduv, părăsi Spania împreună cu fiul său Diego, pe la sfîr- şitul anului 1484, ducîndu-se, după cît se pare, la Genova şi apoi la Veneţia, unde planurile lui de navigaţie transoceanică fură primite destul de prost.

Oricum ar fi fost, în 1483 îl regăsim în Spania, aproape muritor de foame, călătorind pe jos şi ducîndu-l în braţe pe micul Diego, pe atunci în vîrstă de şase ani. Dar, din epoca aceasta a vieţii istoria îl va urmări pas cu pas, nu-l va mai pierde din vedere şi va păstra pentru posteritate pînă şi cele mai mărunte întîmplări ale acestei mari existenţe.

Cristofor Columb se afla pe atunci în Andaluzia, la o jumătate de leghe de portul Palos [155]. Cumplit de sărac, chinuit de foame, el se duse să bată la poarta unei mănăstiri franciscane, cerşind o bucăţică de pîine şi o gură de apă pentru bietul lui copil şi pentru el.

Stareţul mănăstirii, Juan Pérez de Marchena, îl găzdui pe nefericitul călător şi începu să-i pună întrebări. Mirat de vorbirea lui aleasă, preotul se minună şi mai mult de îndrăzneala ideilor lui, Căci Cristofor Columb îi împărtăşi planurile. Timp de mai multe luni, marinarul rătăcitor rămase în mănăstire. Cîţiva călugări savanţi se interesară de el şi de proiectele lui. îi studiară planurile, cerură lămuriri unor navigatori cu faimă şi, trebuie spus, se dovediră a fi primii care au crezut în geniul lui Cristofor Columb. Juan Pérez făcu şi mai mult încă ; i se oferi lui Columb să se ocupe de educaţia fiului său şi-i dădu o călduroasă scrisoare de recomandaţie către duhovnicul reginei Castiliei.

Duhovnicul acesta, stareţ al mănăstirii Prado, se bucura de toată încrederea lui Femando şi a Isabellei, dar nu vru să admită proiectele navigatorului ge- novez şi nu-l ajută în nici un chip pe lîngă regină.

Cristofor Columb trebui din nou să se resemneze şi să aştepte. Se stabili, deci, la Córdoba, unde avea să vină şi curtea, şi, ca să trăiască, începu iar să întocmească hărţi. S-ar mai putea găsi oare în istoria oamenilor de seamă o viaţă mai chinuită decît aceea a marelui navigator ? Şi soarta ar fi putut oare lovi cu mai multă cruzime ? Dar omul acesta de geniu, neînfrînt, neobosit, ridicîndu-se deasupra tuturor încercărilor vieţii, nu deznădăjduia. Ars parcă de un foc sacru, el muncea zi şi noapte, vizita oameni cu influenţă, răspîndea şi îşi apăra ideile, luptînd neîncetat cu energia cea mai eroică. Pînă la urmă izbuti, în sfîrşit, să obţină protecţia marelui cardinal, arhiepiscopul de Toledo Pedro Gonzales de Mendoza, şi, datorită acestuia, fu primit în faţa regelui şi a reginei Spaniei.

Cristofor Columb poate că s-a crezut atunci la capătul necazurilor. Fernando şi Isabella îi primiră cu bunăvoinţă proiectul, care fu supus cercetării unei comisii de savanţi, demnitari bisericeşti şi călugări reuniţi *ad hoc* într-o mănăstire dominicană din Salamanca.

Dar nefericitul solicitator nu ajunsese încă la capătul suferinţelor. în adunarea aceasta, el îi găsi împotrivă pe toţi cei de faţă. într-adevăr, ideile lui veneau în contradicţie cu credinţele religioase, încă atît de puternice în secolul al XV-lea. Părinţii bisericii negaseră sfericitatea Pămîntului şi, prin urmare, Pămîntul nefiind rotund, o călătorie de .circumnavigaţie devenea absolut potrivnică textelor Bibliei şi nu putea fi logic realizată. „De altfel,

spuneau teologii, chiar dacă ar izbuti vreodată cineva să coboare în cealaltă emisferă, cum s-ar mai putea urca din nou în aceasta ?“

Iată un argument foarte serios pentru vremurile de atunci. De aceea, Cristofor Columb se pomeni aproape învinuit de crima socotită cea mai gravă în ţările acelea intolerante, adică de crima de erezie. Pînă la urmă, navigatorul izbuti să scape de învinuirile comisiei, dar studiul proiectului fu din nou amînat.

Trecură apoi ani îndelungaţi. Bietul om de geniu, pierzîndu-şi nădejdea că va izbuti să-şi realizeze planurile în Spania, îl trimise pe fratele său la regele Angliei, Henri al VII-lea, ca să-i ofere serviciile sale. Dar, se pare, că regele nu i-a răspuns.

Cristofor Columb se reîntoarse atunci şi mai stăruitor spre Fernando. Acesta era însă ocupat cu războiul de nimicire a maurilor şi abia în 1492, după ce-i alungase din Spania, îşi plecă din nou urechea la cuvintele genovezului.

De data aceasta, chestiunea fu cercetată cu toată seriozitatea. Regele consimţi să se facă încercarea. Dar Cristofor Columb, aşa cum se cuvine inimilor mîndre, voi să pună condiţii. Curtea regală se tocmea cu cel ce avea să îmbogăţească Spania ! Indignat, Columb ar fi părăsit fără îndoială, pentru totdeauna ţara aceasta ingrată, dar Isabella, la sfatul unui mare comerciant care o convinse să accepte proiectul, depuse eforturi pentru a se ajunge la o înţelegere.

Aşadar, abia la şaptesprezece ani de cînd îşi concepuse planul şi după şapte ani de cînd părăsise mănăstirea din Palos, Columb, pe atunci în vîrstă de cincizeci şi şase de ani, semnă la Santa Fé, în ziua de 17 aprilie 1492, înţelegerea cu regele Spaniei.

Prin convenţie solemnă, i se atribui lui Cristofor Columb titlul de mare amiral al tuturor ţinuturilor pe care le-ar fi putut descoperi. Demnitatea aceasta urma să treacă moştenitorilor şi urmaşilor săi pe vecie. Cristofor Columb era numit vicerege şi guvernator al noilor posesiuni pe care spera să le cucerească pe bogatul pămînt al Asiei. A zecea parte din perlele, pietrele preţioase, aurul, argintul, mirodeniile sau oricare alte produse coloniale şi mărfuri, obţinute în orice fel, care s-ar fi putut afla în limitele jurisdicţiei sale urmau să-i aparţină.

învoiala era gata şi Cristofor Columb avea să-şi execute, în sfîrşit, planurile. Dar, repetăm, lui nici prin gînd nu-i trecea că va da în cale de o lume nouă, căreia nici nu-i bănuia măcar existenţa. Genovezul nu dorea decît „să caute Orientul prin Occident şi să treacă pe calea Apusului către ţara unde cresc mirodeniile“. Se poate chiar afirma cu toată siguranţa că ilustrul navigator a murit convins că atinsese ţărmurile Asiei şi fără să fi ştiut vreodată că descoperise America. Dar aceasta nu-i scade cu nimic gloria. Descoperirea noului continent n-a fost decît o întîmplare. Ceea ce îi asigură lui Columb o faimă veşnică este geniul cutezător care l-a împins să înfrunte primejdiile unui ocean necunoscut, să se depărteze de ţărmurile de care navigatorii nu îndrăzniseră să se despartă pînă atunci, să se aventureze pe valuri cu navele şubrede existente pe vremea aceea, pradă uşoară a primei furtuni întîlnite, să se avînte, în sfîrşit, în bezna necunoscută a mărilor.

Şi Cristofor Columb îşi începu pregătirile. Căzuse la învoială cu nişte navigatori bogaţi din Palos, şi cu cei trei fraţi Pinzón, care îi împrumutară banii necesari pentru completarea cheltuielilor de aprovizionare.

Trei caravele fură echipate în portul Palos. Ele se numeau „Gallega“, „Niña“ şi „Pinta“. Pe „Gallega“ trebuia să se îmbarce Columb şi el o boteză cu numele de „Santa María“. „Pinta“ era comandată de Martin Alonso Pinzón, iar „Niña“ de Francisco Martin şi Vicente Yáñez Pinzón, céi doi fraţi ai lui Martin Alonso. Formarea echipajelor le ceru multă bătaie de cap, marinarii speriindu-se călătoria plănuită. Dar pînă la urmă izbutiră, totuşi, să adune vreo sută douăzeci de oameni.

în ziua de vineri 3 august 1492, trecînd la orele opt dimineaţa peste podmo- lul Saltes, situat în faţa oraşului Huelva din Andaluzia, amiralul se aventură cu cele trei caravele ale lui pe valurile Atlanticului.

II

Prima călătorie. Gran Canaria. Gomera. Variaţie magnetică. Semne de răzvrătire. Pămînt! Pămînt! San Salvador. Luarea în stăpînire a insulei.
Santa Maria de Concepción — Fernandina (astăzi Long Island). Isabella (astăzi Crooked Island). Insulele Mucare. Cuba. Descrierea Insulei. Arhipelagul Nuestra Señora. Insula Española (Haiti) sau Santo Domingo, Insuliţa Tortuga (Broasca-ţestoasă). Caclcul pe bordul Sântei Maria. Caravela lui Columb se pune pe uscat şi nu poate fi salvată. Insuliţa Monte Cristi. Reîntoarcerea. Furtună. Sosirea în Spania. Primirea lui Crlstofor Columb.

În prima zi a călătoriei, Amiralul, — căci aşa îl numesc relatările, navigînd drept spre sud, făcu cincisprezece leghe pînă la apusul soarelui. întoroîndu-se apoi spre sud-est, se îndreptă spre Insulele Canare ca să repare caravela „Pinta“, a cărei cîrmă se avariase poate din reaua-voinţă a timonierului, pe care călătoria îl înspăimînta. Zece zile mai tîrziu, Cristofor Columb ancora în faţa Insuilei Gran Canaria, unde repară avariile caravelei. Peste alte nouăsprezece zile, el ancora în faţa Gómerei[156], ai cărei locuitori îi confirmară existenţa unui pămînt necunoscut, aflat spre vest de arhipelag.

Cristofor Columb rămase în Gomera pînă la 6 septembrie. Primise ştirea că trei nave portugheze îl aşteptau în larg cu gînd să-i taie calea. Dar, fără să ţină seama de acest avertisment, el întinse velele, ocoli cu iscusinţă întîl- nirea cu duşmanii, puise capul direct Spre vest şi pămîntul dispăru cu totu! în urma corăbiilor.

Cît timp dură călătoria, Amiralul avu grijă să nu comunice marinarilor de la bord adevărata distanţă parcursă în fiecare zi spunîndu-le că au parcurs o distanţă mai mică ca nu cumva să-i înspăimînte şi mai tare dacă le-ar comunica depărtarea reală la care se aflau navele de coastele Europei. Totodată, Columb îşi cerceta zilnic şi cu mare atenţie compasul şi, fără doar şi poate, lui i se datoreşte descoperirea declinaţiei magnetice, de care a ţinut seama în calculele făcute. Dar piloţii se nelinişteau tot mai mult văzînd că acul compasului „juca de la nord la vest“, după expresia lor *.

La 14 septembrie, marinarii de pe „Niña“ zăriră o rîndunică şi o codoba- tură-de-apă. Prezenţa acestor păsări puteau să indice existenţa unor pămîn- turi apropiate, căci ele, de oibicei, nu se depărtează la mai mult de douăzeci^ şi cinci de leghe [157] în larg. Temperatura era foarte plăcută, vremea minunată. Vîntul bătea de la est şi împingea cararvelele într-o direcţie favorabilă. Dar tocmai constanţa aceasta a vînturilor de est îi înspăimînta pe cei mai mulţi dintre marinari, care vedeau în ea, oricît de prielnică le-ar fi fost acum, o piedică pentru reîntoarcere.

La 16 septembrie întîlniră în cale cîteva tufe de alge marine încă proaspete, legănate de valuri. Dar pămîntul nu se arăta. Părea că algele acelea provin de pe stînci submarine, şi nu de pe ţărmurile vreunui continent. La 17 'septembrie, în a treizeci şi cincea zi de la plecarea expediţiei, văzură numeroase ierburi de mare plutind la suprafaţa apei; pe una din aceste grămezi de ierburi se afla chiar un răcuşor viu, ceea ce era un semn că pămîntul este aproape.

---

* *Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 190.

în zilele următoare, numeroase păsări, pescăruşi, codobaturi-de-apă, rîn- dunici-de-mare zburară în jurul caravelelor. Columb se bizuia pe prezenţa

acestor păsări ca să-şi liniştească oamenii, care începuseră să fie tot mai înfricoşaţi de faptul că nu întâlneau nici un fel de uscat după şase săptămâni de navigaţie. Cît despre el, era foarte stăpîn pe sine. Adeseori, Amiralul le spunea marinarilor cuvinte pline de hotărâre, dînd curaj echipajelor să meargă înainte.
E lesne de înţeles că ofiţerii şi marinarii sorbeau din ochi orizontul spre care se îndreptau. Erau toţi interesaţi băneşte să anunţe apariţia uscatului, deoarece primului care avea să-l descopere regele Fernando îi făgăduise o răsplată de zece mii de maravedis[158].
Ultimele zile ale lunii septembrie fură însufleţite de prezenţa câtorva pescăruşi mari zburând pereche, ceea ce dovedea că nu erau rătăciţi. De aceea, Columib susţinea cu o convingere neclintită că pămîntul nu poate să fie departe.
La 1 octombrie, Amiralul îşi anunţă oamenii că parcurseseră cinci sute optzeci şi patru de leghe spre vest de la Insula Hierro. în realitate, caravelele parcurseseră peşte şapte sute de leghe şi Cristofor Columb ştia prea bine aceasta, dar continua să ascundă adevărul.
La 7 octombrie, echipajele flotilei fură cuprinse de emoţie : de pe caravela „Niña“ răsunară detunături de bombardă [159]. Comandanţii, cei doi fraţi Pinzón, crezuseră că au zărit pămiînt. Dar îşi dădură curând seama că se înşelaseră. Totuşi, cum ei afirmau că văzuseră papagali zburând în direcţia sud-vest, Amiralul consimţi să schimbe drumul c,u cîteva carturi * spre sud. Iar această sohimbare de drum avu consecinţe fericite pentru viitor, căci, dacă ar fi navigat mai departe spre vest, caravelele ar fi întâlnit marele banc al Bahamei şi probabil că ar fi pierit.
Totuşi, pămîntul dorit cu atîta înflăcărare nu se ivea. în fiecare seară, soarele, coborînd la orizont, se afunda în spatele unei interminabile pînze de apă. Oamenii care formau cele trei echipaje, de mai multe ori victime ale iluziilor optice, începură să murmure împotriva lui Columb, „un genovez“, „un străin“, care îi tîrîse atît de departe de patrie. Cîteva semne de revoltă se arătară la bord, şi, la 10 octombrie, marinarii declarară că nu vor merge mai departe.
Câţiva din istoricii care au povestit călătoria lui Cristofor Columb vorbesc cu acest prilej despre scene grave petrecute pe caravela lui. După ei, viaţa Amiralului ar fi fost ameninţată de răsculaţii de pe „Santa Maria“. Şi tot ei mai spun că, în urma învinuirilor aduse şi printr-un fel de învoială, Amiralului îi fu acordat un răgaz de trei zile, după care, dacă pămîntul n-avea_ să se ivească, flota trebuia să reia drumul spre Europa. Nimic din relatări, chiar din cele ale lui Columb, nu ne îngăduie să dăm crezare unor asemenea afirmaţii datorite imaginaţiei autorilor şi credinţei lor că puţină legendă nu-i strică măreţei figuri a lui Cristofor Columb.
Neîndoielnic este doar că unii murmurau împotriva lui la bordul caravelelor, dar echipajele, încurajate de cuvintele Amiralului, de energica lui atitudine în faţa necunoscutului, nu refuzau să execute manevrele.
La 11 octombrie, Amiralul observă aproape de caravela lui o trestie încă verde, care plutea pe valurile destul de agitate ale mării. în acelaşi timp, echipajul de pe „Pinta“ pescui o altă trestie, o scândură şi un bastonaş care părea să fi fost tăiat cu o unealtă de fier. Mîna omului îşi lăsase vădit urma pe aceste epave. Aproape în aceeaşi clipă, oamenii de pe „Niña“

* Cart — a 32-a parte din roza vînturilor, adică 11 V« grade.

zăriră o

Construirea unei caravele

crenguţă de spin înflorit. Şi toţi se bucurară de aceste semne. Apropierea uscatului nu mai putea fi pusă la îndoială.

Apoi noaptea învălui marea. „Pinta“, cea mai bună dintre cele trei caravele, naviga în frunte. Lui Gristofor Columb, care nu părăsise o- clipă puntea de comandă, scrutînd neobosit întunericul, i se păru că zăreşte o lumină miş- cîndu-se în' umbrele zării, cînd de pe „Pinta“ se auzi glasul matelotului Rodrigo de Triana strigînd : „Pămînt! Pămînt !“

Ce trebuie să se fi petrecut în clipa aceea în sufletul lui Columb ? O mai fi existat oare, de cînd s-au ivit oamenii pe Pămînt, vreun om care să fi simţit o emoţie asemănătoare aceleia pe care a simţit-o atunci marele navigator ? O fi cumva drept să se spună că ochiul care a descoperit cel dintîi acest nou continent a fost al Amiralului ? Dar puţin importă : gloria

lui Columb nu constă în faptul că a ajuns, ci că a plecat.

La orele două din noapte, pămîntul fu realmente văzut. Caravelele se aflau la numai două leghe de uscat.

în revărsatul zorilor se zări o insuliţă, la două leghe de corăbii. Insuliţa făcea parte din grupul Bahama. Columb o numi San Salvador.

în curînd, cîţiva băştinaşi, în întregime goi, se iviră pe ţărmul cel nou. Cristofor Columb coborî în cea mai mare barcă de la bord împreună cu Alonso şi Yáñez Pinzón, cu notarul expediţiei, Rodrigo de Escovedo şi alţi cîţiva. Puse piciorul pe uscat ţinînd în mînă pavilionul regal, apoi Amiralul luă solemn' în posesiune insula, în numele regelui şi al reginei Spaniei, poruncind să se întocmească un proces-verbal despre lucrul acesta.

în timpul ceremoniei, indigenii îl înconjurară pe Columib şi pe ai lui. Iată cum s-au petrecut lucrurile după relatarea lui Columb :

„Eu, spune Amiralul, dîndu-mi seama că era o mulţime care s-ar fi mântuit şi ar fi trecut la sfînta noastră religie mai curînd prin dragoste decît prin forţă, spre a ni-i face prieteni, le dărui unora cîteva berete roşii, cîteva şiraguri de mărgele de sticlă din cele ce se pun la gît şi alte mărunţişuri de mică valoare, ceea ce le făcu multă plăcere şi deveniră prietenii noştri într-atît, încît era o adevărată minune. Ei veniră apoi înotînd la bărcile pe care ne aflam ; ne aduceau papagali, gheme de fir de bumbac, suliţe şi multe alte lucruri, pe care le schimbau cu altele oferite de noi, cum sînt mărgelele de sticlă şi clopoţeii. în sfîrşit primeau şi dădeau totul cu bunăvoinţă, dar mi se păru că erau oameni care duceau mare lipsă de orice lucru.

Toţi umblă goi aşa cum s-au născut, la fel şi femeile, iar una dintre acestea era destul de tânără. Şi toţi cei pe care i-am văzut erau foarte tineri, şi n-am văzut nici unul care să fi avut mai mult de 30 de ani ; şi toţi sînt bine făcuţi, frumoşi la trup şi la chip. Au părul gros, aiproape ca firele din coada cailor, scurt şi căzînd peste ochi, în afară de un smoc pe care-l poartă pe spate şi îl lasă lung, fără să-l taie niciodată. Unii se vopsesc cu pulbere cenuşie (şi au culoarea celor din Canare, nici negri, nici albi), alţii îşi dau cu alb sau cu roşu, sau cu altă ouloare ; unii îşi vopsesc faţa, alţii trupul sau numai ochii, sau numai nasul.

Arme nu poartă şi nici nu le cunosc : cînd le arătai săbiile, le apucară de fiartea tăişului, din neştiinţă şi se tăiară. Şi nu au nici fier (metal) de nici un el. Suliţele lor sînt nişte prăjini fără fier ; cîteva dintre ere au în vîrf un dinte de peşte, iar ailtele felurite corpuri tari de orice natură. îndeobşte, sînt înalţi, cu mişcări graţioase şi sînt bine făcuţi.

Văzînd cîţiva care aveau urme de răni pe trup, i-am întrebat prin gesturi ce însemnau urmele acelea şi ei mă făcură să înţeleg că pe pămîntul lor veneau oameni din alte insule din vecinătate cu gând să-i înrobească şi îmi arătară cum se apărau.. Şi eu am crezut şi cred că vin aici pe pămîntul mare spre a-i prinde şi lua în robie. Iar cei de aici pesemne că sînt buni slujitori şi iscusiţi, căci văd cu cîtă repeziciune repetă tot ce le spun, şi socotesc că ar putea să devină lesne creştini, fiindcă mi se pare că nu aparţin nici unei secte“.

Cînd Cristofor Columib se reîntoarse la bord, un număr oarecare de băştinaşi se ţinură înot după barca în care se afla. A doua zi, 13 octombrie nu- • meroşi băştinaşi veniră în jurul caravelelor. Aveau pirogi foarte

mari, cioplite din trunchiuri de copac, în care puteau uneori să încapă şi patruzeci de oameni ; şi h conducea cu un soi de lopată, ca a brutarilor. Mulţi dintre slăbaticii aceştia purtau plăcuţe de aur prinse de pieliţa nasului. Păreau foarte miraţi de sosirea străinilor şi credeau, pe cît se pare, că albii picâseră din cer. Atingeau cu mult respect şi curiozitate veşmintele spaniolilor, socotin- du-le, fără doar şi poate, drept pene naturale. Costumul roşu al Amiralului le stîrni mai ales admiraţie. Era vădit că-l socoteau pe Columb un soi de papagal dintr-o «specie superioară. De altfel, îl recunoscură imediat drept căpetenia străinilor.

Cristofor Columb şi ai săi vizitară apoi Insula San Salvador. Nu se mai săturau admirînid. minunata ei aşezare, frumoasele ei crîmguri, apele curgătoare, cîmpiile verzi. Fauna era puţin variată. Papagalii cu pene sclipitoare mişunau pe sub arbori, reprezentînd ei singuri ordinul păsărilor. Insula San Salvador forma un platou, fără nici o colină ; un lac mic îi ocupa centrul. Cu toată netezimea ei, insula trebuia, totuşi, să aibă mari bogăţii minerale, pentru că localnicii purtau podoabe de aur. Dar preţiosul metal era scos oare din măruntaiele insulei ?

Amiralul îl întrebă pe unul dintre indigeni şi, prin semne, reuşi să înţeleagă că, ocolind insula şi navigînd spre sud, va descoperi un ţinut al cărui rege poseda vase mari de aur şi bogăţii imense. A doua zi, Cristofor Columb porunci caravelelor să întindă velele şi se îndreptă spre continentul indicat, care, după el, nu putea fi decît Cipango.[160].

Aici trebuie făcută o observaţie foarte importantă, căci ea rezultă din starea cunoştinţelor geografice de 'pe vremea aceea : Cristofor Columb se credea ajuns pe ţărmurile Asiei. Cipango e numele pe care Marco Polo îl dădea Japoniei. Eroarea aceasta a Amiralului, împărtăşită de toţi cei ce-l însoţeau, abia după ani de zile a putut fi recunoscută şi, aşa cum am mai spus, marele navigator, după patru călătorii succesive în insule, muri fără să ştie că descoperise o lume nouă. Nu încape nici o îndoială că marinarii lui Columb şi Columb însuşi îşi închipuiau că în noaptea de 12 octombrie 1492 ajunseseră fie în Japonia, fie în China, fie în Indii. Iată cum se explică faptul că America a fost atîta vreme numită „Indiile Occidentale“ şi că băştinaşilor acestui continent li se mai dă încă denumirea generală de „indieni“ în Brazilia şi Mexic, ca şi în Statele Unite.

Cristofor Columb se gîndi, deci, să atingă doar ţărmurile Japoniei. El navigă de-a lungul San Salvadorului în aşa fel încît să-i exploreze partea occidentală. Indigenii, venind în goană spre mal, îi ofereau apă şi cazace, un fel de lipii făcute din rădăcinile numite „yuca“. De cîteva ori, Amiralul debarcă în diferite puncte ale coastei şi trebuie mărturisit că pretutindeni a fost întîmpinat foarte prietenos. „Văzui două sau trei [sate] notează Columb în jurnalul său, ai căror locuitori veneau în mare număr la mal, chemîndu-ne şi aduoînd mulţumiri lui Dumnezeu. Unii aduceau apă, alţii merinde, iar alţii, cînd vedeau că nu coborîm pe uscat,- se aruncau în mare şi veneau către noi înot, şi, după cîte puteam înţelege, ne întrebau dacă picasem din cer“ *.

Fără să ţină seama de aceste manifestări prieteneşti, Columb puse să fie răpiţi cîţiva indieni, cu intenţia de a-i aduce în Spania. Nefericiţii aceştia, care începuseră prin a fi smulşi din patria lor, aveau să fie curînd vînduţi ! în sfîrşit, caravelele, pierzînd din vedere San Salvadorul, se

---

* *Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb, p. 50.*

aventurară în largul oceanului.

Soarta îl favoriză pe Columb, duoîndu-l astfel în mijlocul unuia dintre cele mai frumoase arhipelaguri din lume. Toate insulele noi pe care avea să le descopere semănau cu giuvaerurile aflate într-o casetă minunată, în care n-avea decît să-şi înfunde cît mai adînc mîinile.

La 15 octombrie, spre seară, flotila ancoră lîngă extremitatea de vest a unei noi insule, căreia îi dădură numele de Santa Maria de Concepción ; ea se află la numai cinci leghe de San Salvador. A doua zi, Amiralul debarcă cu luntre înarmate şi pregătite împotriva oricăror surprize. Indigenii, apar- ţinînd aceleiaşi rase cu cei din San Salvador, le făcură o primire foarte prietenoasă spaniolilor, dăruindu-le tot ceea ce li se cerea. Dar, fiindcă începuse să bată un vînt de sud-est, Columb îşi adună flota şi, înaintînd încă nouă leghe spre vest, descoperi o a treia insulă, căreia îi dădu numele de Fernandina. Aceasta este actuala Long Island.

Toată noaptea cara velele rămaseră cu velele strînse, iar a doua zi, 17 octombrie, numeroase pirogi mari veniră să le înconjure. Legăturile cu băştinaşii erau dintre cele mai bune. Sălbaticii schimbau paşnic fructe şi ghemuleţe de bumbac pentru mărgele de sticlă, tamburine cu clopoţei, ace, care îi în- cîntau îndeosebi, şi melasă, care se părea că le place grozav. Indigenii din Fernandina, mai îmbrăcaţi decît vecinii lor din San Salvador, erau, totodată, şi mai civilizaţi; aveau locuinţe făcute în formă de pavilioane şi prevăzute cu hornuri înalte ; colibele acestea erau foarte curate în interior şi foarte bine întreţinute. Coasta occidentală a insulei, adînc scobită, ar fi putut forma un port larg şi măreţ pentru o sută de corăbii.

Dar Fernandina nu le oferea spaniolilor bogăţiile la care rîvneau şi pe care doreau atât de mult să le aducă în Europa ; minele de aur lipseau de pe pământurile ei. Şi, totuşi, băştinaşii veniţi la bordul caravelelor vorbeau mereu despre o insulă mai mare, situată spre sud şi numită Samoeto, de unde se culegea preţiosul metal. Columb se îndreptă, deci, în direcţia indicată. Vineri 19 octombrie, Amiralul ancoră noaptea lîngă Samoeto, căreia îi dădu numele de Isabella, Crooked Island de pe hărţile modeme.

După spusele indigenilor capturaţi pe Insula San Salvador, pe această insulă trebuia să se găsească un rege deosebit de puternic ; Amiralul aşteptă zadarnic timp de cîteva zile, dar importantul personaj nu se ivi. Insula Isabella oferea o privelişte cît se poate de plăcută, cu lacurile ei limpezi şi cu pădurile ei dese. Spaniolii nu se mai săturau admirînd arborii noi, a căror verdeaţă uimea pe drept cuvînt ochii europenilor. Papagalii zburau în stoluri nenumărate pe sub arborii stufoşi, iar şopîrlele mari şi foarte vioaie, iguane fără îndoială, se furişau cu repeziciune prin ierburile înalte. Locuitorii insulei, care mai întîi fugiseră la vederea spaniolilor, se obişnuiră curând cu ei şi făcură schimb cu produse locale.

Totuşi, Columb nu renunţa la ideea de a ajunge pe pămîntul Japoniei. Indigenii îi spuseră că spre vest se află o insulă mare şi nu prea depărtată, numită Cuba, iar Amiralul, presupunând că ea trebuia să facă parte din regatul Cipango, nu se îndoia că va ajunge curînd în oraşul Chinsai, adică în Hancijou, odinioară capitala Chinei.

Iată de ce, îndată ce vîntul le îngădui, corăbiile întinseră velele. Joi, 25 octombrie, spaniolii dădură peste încă şapte sau opt insule înşiruite pe o

singură linie, de la nord spre sud. Dar Columb nu se opri să le viziteze, iar duminică ajunse în faţa Cubei. Caravelele ancorară într-un estuar, căruia spaniolii îi spuseră San Salvador ; apoi, după un scurt popas, spre seară, îşi reluară navigaţia şi intrară într-un port situat la gura unui mare fluviu, care deveni mai tîrziu portul de Las Nuevitas del Principe.

Pe malurile insulei creşteau numeroşi palmieri cu frunze atît de late, încît una singură ajungea ca să acopere o colibă de-a indigenilor. Cînd dădură cu ochii de spaniolii care găsiră pe plajă nişte idoli cu chip de femeie, numeroase păsări domestice, oase de animale, clini muţi şi unelte de pescuit, indigenii o rupseră la fugă, dar fură atraşi mai apoi prin mijloacele obişnuite şi făcură schimb cu spaniolii.

Cristofor Columb se credea pe continent şi doar la cîteva leghe de Han- cijou. Iar ideea aceasta era atît de înrădăcinată în mintea lui şi a ofiţerilor, încît se pregătiră să-i trimită daruri marelui han al Chinei. La 2 noiembrie, Amiralul .trimise un ofiţer de la bord şi un evreu, care ştia ebraica, araba şi caldeiana, la monarhul indigen. Solii, purtînd şiraguri de perle şi avînd termen şase zile pentru îndeplinirea misiunii, se îndreptară spre interiorul pretinsului continent.

între timp, Cristofor Columb mai urcă vreo două leghe în susul frumosului fluviu care curgea la umbra marilor păduri înmiresmate. Localnicii făceau schimburi cu spaniolii şi pomeneau adesea de un loc numit Bohío, unde aurul şi perlele se aflau din belşug. Ei m a i . adăugau că acolo trăiesc oameni cu capete de cîini, care se hrănesc cu carne omenească.

Solii Amiralului se reîntoarseră la nave la 6 noiembrie, după o lipsă de patru zile. Avuseseră nevoie numai de două zile de drum ca să ajungă într-un sat format din vreo cincizeci de colibe, unde fuseseră primiţi cu mari semne de respect. Li se sărutaseră picioarele şi mîinile, fiind luaţi drept zei coborâţi din cer. Printre alte amănunte despre obiceiurile localnicilor, ei povesteau că bărbaţii şi femeile fumau tabac cu ajutorul unui tub bifurcat, trăgînd fumul pe nări. Indigenii ştiau să aprindă focul frecând una de alta, cu mare repeziciune, două surceluşe de lemn. Prin colibe se afla bumbac din belşug, iar într-o locuinţă găsiseră o cantitate de aproape cinci sute de arrobe[161]. Cît despre marele han, nu-i dăduseră de urmă.

Să semnalăm aici o a doua eroare săvârşită de Columb, eroare ale cărei consecinţe, după Irving, i-au schimbat toată seria descoperirilor. Crezîndu-se pe ţărmul Asiei, Columb privea în mod logic Cuba ca făcînd parte din continent. De aceea nici nu se gândi măcar să-i facă ocolul şi luă hotărârea să se reîntoarcă spre est. Dacă nu s-ar fi înşelat în privinţa aceasta, dacă şi-ar fi continuat direcţia iniţială, rezultatele călătoriei ar fi fost cu totul altele. într-adevăr, sau ar fi fost împins spre Florida, pe coasta Americii de Nord, sau ar fi mers de-a dreptul spre Mexic. în acest ultim caz, în locul unor băştinaşi ignoranţi şi sălbatici, de cine ar fi dat ? Fireşte că de locuitorii marelui imperiu al aztecilor, ţara pe jumătate civilizată a lui Moctezuma. Acolo ar fi aflat oraşe, oştiri, bogăţii imense, iar rolul lui ar fi devenit fără îndoială cel al lui Hernando Cortés. Dar n-a fost să fie aşa, şi Amiralul, stăruind în eroarea lui, se reîntoarse spre est cu flota, care ridică ancora la 12 noiembrie 1492.

Cristofor Columb merse de-a lungul Cubei, navigând în volte, şi văzu

cei. doi munţi, Muntele de Cristal şi Moa, exploră portul, pe care îl numi Puerto- del Príncipe, şi arhipelagul, căruia îi dădu numele Fecioarei. în fiecare noapte se zăreau focurile pescarilor pe insulele acestea numeroase, ai căror locuitori se hrăneau cu păianjeni şi cu viermi mari. De cîteva ori, spaniolii traseră la mal şi înfipseră cruci, în semn de luare în stăpânire.

Indigenii î-i pomeneau adeseori Amiralului despre o oarecare Insulă Ba- beque, unde aurul s-ar fi găsit din belşug. Amiralul hotărî să meargă acolo..

Dar Martin Alonso Pinzón, căpitanul „Pintei“, a cărui caravelă era mai rapidă decît celelalte două, trecu în fruntea flotei şi, la 21 noiembrie, în zorii zilei, dispăru cu totul.

Amiralul se necăji foarte tare din pricina acestei despărţiri, bănuindu-l pe Pinzón de trădare ; dovada o găsim în jurnalul său, unde scrie : „Pinzón îmi face şi multe alte griji şi necazuri“. îşi continuă, totuşi, drumul, explorînd coasta Cubei.

în zilele următoare se zări fluviul Borna, iar caravelele, trecând pe lîngă Capul Los Azules, se pomeniră pe partea răsăriteană a insulei, căreia îi făcură o recunoaştere a coastei pe o lungime de douăzeci şi cinci de leghe. Dar Columb, în loc să reia drumul spre sud, se depărtă spre est şi, la 5 decembrie, întîlni în cale o mare insulă, căreia indienii îi spuneau Bohio. Insula aceasta era Haiti.

Seara, „Niña“, comandată de Amiral, intră într-un golf, care fu numit Puerto Maria. E actualul port San Nicolás, situat lîngă capul cu acelaşi nume, la extremitatea de nord-vest a insulei.

A doua zi, spaniolii descoperiră numeroase capuri şi o insuliţă numită Broasca-ţestoasă (Tortuga). De cum se iveau, caravelele puneau pe fugă pirogile indigene. Insula de-a lungul căreia navigau părea foarte întinsă şi foarte muntoasă, de unde i s-a tras mai tîrziu denumirea de Haiti, ceea ce înseamnă „pămînt înalt“. Recunoaşterea acestor ţărmuri fu continuată pînă în Golful Mosquito. Păsările care zburau pe sub copacii minunaţi ai insulei, plantele, cîmpiile, colinele aminteau priveliştile din Castilia. De aceea, Cristo- for Columb boteză acest pămînt nou Insula Española[162]. Locuitorii erau foarte fricoşi şi neîncrezători; nu se putea stabili nici un fel de legătură cu ei ; fugeau în interiorul insulei. Totuşi, cîţiva marinari izbutiră să prindă o femeie, pe care o aduseră la bord. Amiralul îi dădu inele, mărgele şi un veşmînt care îi era absolut trebuitor ; în sfârşit, o trată cu mărinimie şi o trimise înapoi, pe uscat.

Purtarea aceasta bună avu drept urmare îmblânzirea băştinaşilor şi, a doua zi, nouă marinari bine înarmaţi, aventurîndu-se pînă la patru leghe pe uscat, fură primiţi cu mult respect. Indigenii le ieşiră grămadă înainte, ofe- rindu-le tot soiul de produse locale. Marinarii se reîntoarseră încîntaţi de excursia făcută. Interiorul insulei li se păruse bogat în bumbac, aloe, arbori- •de-fistic ; un fluviu frumos, căruia i se dădu mai tîrziu numele de Trei- Rîuri, îşi desfăcea apele limpezi.

La 15 decembrie,, Columb dădu ordin să se întindă velele şi vântul îl purtă spre Insuliţa Tortuga, unde observă un curs de apă navigabil şi o vale atât de frumoasă, încît îi dădu numele de Valea Paradisului. A doua

zi, navigînd în volte printr-un golf adînc, zări un indian care manevra cu dibăcie o luntrişoară, în ciuda vântului puternic. Indianul fu poftit la bord ; Columb îl copleşi cu daruri, apoi îl debarcă într-un port de pe Española, devenit apoi Portul Păcii.

Aceste purtări îi apropiará pe indigeni de Amiral şi din ziua aceea ei ieşiră în mare număr în faţa caravelélor. Regele lor îi însoţea. Era un bărbat ■de vreo douăzeci de ani, bine făcut, voinic şi care cam începuse să se în- graşe. Umbla şi el gol, ca şi supuşii şi supusele lui, care-i arătau mult respect, fără a se umili însă. Columb făcu să i se dea onorurile cuvenite unui su- verán şi, drept recunoştinţă pentru purtarea lui, regele, sau mai degrabă cacicul[163] acesta, îi spuse Amiralului că ţinuturile dinspre est gemeau de aur.

A doua zi, un alt cacic veni să pună la dispoziţia spaniolilor toate comorile ţării lui. El asistă la sărbătorirea zilei de sfînta María, pe care Columb o celebră cu toată pompa pe corabia lui, pavoazată pentru acest prilej. Cacicul fu primit la masa amiralului şi făcu cinste mesei ; după ce gustă felurite mîncăruri şi băuturi, el trimise cupele şi farfuriile oamenilor din suită. Cacicul acesta avea înfăţişare frumoasă ; vorbea puţin şi părea foarte politicos. După terminarea ospăţului, el îi oferi Amiralului cîteva foiţe subţiri de aur. Columb îi arătă monedele pe care erau gravate portretele lui Fernando şi al Isabellei, şi, după ce-i explică prin semne că era vorba de cei mai puternici suverani de pe Pămînt, puse să fie desfăşurate în faţa regelui indigen steagurile regale ale Castiliei. La venirea nopţii, cacicul se retrase foarte mulţumit şi plecarea îi fu salutată cu salve de artilerie,

în ziua următoare, oamenii echipajului înfipseră o cruce uriaşă în mijlocul satului şi părăsiră ţărmul acesta ospitalier. Ieşind din golful format de insulele Tortuga şi Española, Amiralul descoperi mai multe porturi, capuri, golfuri şi rîuri şi o insuliţă care fu numită Santo Tomás ; apoi, în sfîrşit, un port foarte larg, bine adăpostit şi pitit între insulă şi Golful Aguja, în care se deschidea un canal împrejmuit de munţi înalţi, acoperiţi cu păduri.

Amiralul debarca adesea pe uscat. Băştinaşii îl primeau ca pe un trimis a! cerului şi-l invitau să rămînă printre ei. Columb le împărţea cu dărnicie clopoţei, inele de alamă, bdbiţe de sticlă şi alte mărunţişuri care le plăceau grozav. Un cacic numit Guacanagari îi trimise lui Columb o centură împodobită cu chipul unui animal urecheat, cu limba şi nasul făcute din aur bătut. Aurul părea să abunde în insulă şi indigenii aduseră curînd o oarecare cantitate. Locuitorii acestei părţi a Insulei Española păreau superiori prin inteligenţă şi frumuseţe. După părerea lui Columb, vopseaua roşie, peagră sau albă cu care-şi ungeau trupurile folosea mai ales ca să-i apere de arşiţa soarelui. Locuinţele acestor indigeni erau foarte frumoase şi bine clădite. Cînd Columb îi întrebă despre ţara care produce aur, indigenii îi indicară spre vest un ţinut pe care-l numeau Cibao şi în care Amiralul se încăpăţîna să vadă asiaticul Cipango (Japonia).

în ziua de crăciun, caravela Amiralului suferi un grav accident. Era prima avarie din această călătorie de cînd navigau în largul Golfului Santo

Tomás ; la venirea nopţii, el se lăsă luat de curent care-l împinseră spre ape mici. Caravela lovi cu pana cîrmei fundul şi se puse pe uscat. Amiralul, trezit de izbitură, alergă pe punte, porunci să se transporte cu o barcă o ancoră pe care să o arunce în larg ca să se poată trage pe ea şi să readucă nava la linia de plutirei Proprietarul navei şi cîţiva marinari însărcinaţi cu executarea acestui ordin săriră în barcă; dar, cuprinşi de spaimă, fugiră trăgînd la rame din toate puterile spre „Niña“.

între timp, marea scădea. „Santa María“ se împotmolea din ce în ce. Ca s-o uşureze, trebuiră să-i taie catargele şi curînd trebuiră să transporte echipajul la bordul celeilalte nave. Cacicul Guacanagari, înţelegînd supărătoarea situaţie a caravelei, alergă împreună cu fraţii şi cu neamurile lui, pe care îi însoţea un mare număr de băştinaşi, şi ajută la descărcarea corăbiei. Datorită
grijii lui, nici un obiect din încărcătură nu fu pierdut şi toată noaptea indigenii înarmaţi făcură de pază în jurul depozitelor de provizii.

A doua zi, Guacanagari veni la bordul „Niñei“ cu gînd să-l consoleze pe Columb şi-i puse la dispoziţie toate bogăţiile lui. în acelaşi timp îi oferi o gustare compusă din pâine, crevete, peşti, rădăcini şi fructe. Mişcat de aceste dovezi de prietenie, Columb se hotărî să întemeieze o aşezare pe insulă. Se sili, deci, să-i cîştige pe indieni prin daruri şi gesturi prietenoase; apoi, voind, de asemenea, să le dea o idee despre puterea lui, porunci să se tragă cîte un foc de archebuză şi de bombardă, ale căror detunări îi speriară grozav pe bieţii oameni.

La 26 decembrie, spaniolii începură construirea unei fortăreţe pe această parte a insulei. Amiralul avea intenţia să lase acolo cîţiva oameni, aprovizionaţi cu pîine, vin, cereale pentru un an, şi să le dea barca mare a „Sântei Maria“. Lucrările fură continuate fără răgaz.

în ziua aceea aflară veşti despre „Pinta“, care se despărţise de celelalte nave încă de la 21 noiembrie ; băştinaşii spuneau că ar fi ancorat într-un golf aflat înăuntrul insulei ; dar o luntre trimisă de Guacanagari se reîntoarse fără să o fi putut descoperi. Şi atunci Columb, nemaivoind să continue expediţia în condiţiile în care se afla şi rămas cu o singură caravelă de cînd o pierduse pe „Santa Maria“, care nu putuse fi readusă la linia de plutire, hotărî să se reîntoarcă în Spania şi începu pregătirile de plecare.

La 2 ianuarie, Columb îi dădu cacicului spectacolul unei lupte simulate între soldaţi în armură, fapt de care regele şi supuşii săi se minunară foarte. Apoi, alese treizeci şi nouă de oameni destinaţi să păzească fortăreaţa în lipsa lui şi îl numi comandant pe Rodrigo de Escovedo. Cea mai mare parte din încărcătură le rămînea lor şi trebuia să le ajungă pentru un an. Printre aceşti primi colonişti ai noului continent se numărau un escribano, un algua- zil, un dulgher, un medic şi un croitor. Ei aveau misiunea să caute minele de aur şi să găsească locul potrivit pentru întemeierea unui oraş.

La 3 ianuarie, după ce Amiralul îşi luă în mod solemn rămas bun de la cacic şi de la noii colonişti, „Niña“ ridică ancora şi părăsi portul. Curînd, spaniolii descoperiră o insuliţă cu un munte foarte înalt, căruia îi dădură numele de Monte Cristi. După două zile de navigaţie de-a lungul coastei, lui Columb i se dădu de veste că „Pinta“ se afla pe aproape. Curînd,

comandantul „Pintei", Martin Alonso Pinzón, veni la bordul „Niñei“ şi încercă să-şi scuze purtarea. Adevărul e că Pinzón n-o luase înainte decît cu gândul să ajungă primul în pretinsa Insulă Babeque, pe care povestirile băştinaşilor *o* arătau atît de bogată. întrucît echipajul „Pintei“ era de partea comandantului său, iar „Niña“ era comandată de fratele său, Vicente Pinzón, Columb n-avu încotro şi trebui să se mulţumească cu explicaţiile şubrede ale lui Pinzón. El află că „Pinta“ mersese numai de-a lungul coastelor Insulei Española, fără să fi descoperit vreo altă insulă nouă.

La 7 ianuarie, caravelele se opriră ca să astupe o gaură de apă de pe fundul „Niñei“. Columb profită de acest răgaz ca să exploreze un fluviu larg situat la o leghe de Monte Cristi. Grăuncioarele pe care fluviul le căra îl făcură, să-i dea numele de Rio de Oro. Amiralul ar fi vrut să cerceteze mai cu atenţie această parte a Insulei Española, dar echipajul ardea de nerăbdare să se- reîntoarcă şi, sub influenţa fraţilor Pinzón, începuse să murmure împotrivai autorităţii lui.

La 9 ianuarie, cele două caravele întinse velele şi se îndreptară spre est, sud-est, navigînd de-a lungul coastelor cărora le botezară pînă şi cele mai mici coturi : Istmul Isabellei, Capul de la Roca, apoi Capul Francez, Capul Cabrón şi, în sfîrşit, Golful Samana, situat la extremitatea răsăriteană a insulei. Acolo se deschidea un port în care navele, reţinute de acalmie, ancorară. Primele relaţii cu indigenii fură dintre cele mai bune, dar nu trebui mult ca ele să se transforme. O dată cu încetarea schimburilor se iviră unele demonstraţii ostile, care nu lăsau nici un fel de îndoială asupra intenţiilor indienilor. într-adevăr, la 13 ianuarie, marinarii spanioli făcură uz de arme. Pierzînd cîţiva oameni, băştinaşii o luară la fugă. Astfel, pentru prima dată curgea sîngele indienilor lipsiţi de apărare, sînge vărsat de o mînă europeană. A doua zi, Cristofor Columb reţinu la bord patru tineri indigenii şi, în ciuda protestelor acestora, întinse velele. Echipajele, acrite şi obosite, îi pricinuiau mari necazuri. în relatarea călătoriei, omul acesta înălţat deasupra tuturor slăbiciunilor omeneşti şi pe care soarta nu-l putuse doborî, se plfngea amarnic de oamenii lui. La 16 ianuarie, Capul Samana dispărea în zare şi adevărata călătorie de reîntoarcere începea.

Traversarea fu rapidă şi nici un incident nu se produse pînă la 12 februarie. La data aceasta, cele două caravele fură prinse de o furtună cumplită, care ţinu trei zile, cu vînturi furioase, talazuri mari şi fulgere dinspre nord nord-est. Amiralul, temîndu-se de o nenorocire, scrise grabnic pe un pergament rezumatul descoperirilor făcute, rugînd pe oricine va găsi pergamentul să-l ducă regelui Spaniei ; apoi vîrî documentul învelit cu pînză cernită într-un butoiaş de lemn şi îl zvîrli în mare.

în zorii zilei de 15 februarie, uraganul se domoli şi cele două caravele, despărţite de furtună, se reîntîlniră ; trei zile mai tîrziu, ele ancorară în faţa Insulei Santa Maria, din Insulele Azore.

La 23 februarie, Amiralul avu de suferit din pricina vîntului şi trecu din nou printr-o furtună. în sfîrşit, la 4 martie, piloţii recunoscură gura fluviului Tajo, unde „Niña“ putu să se adăpostească, în timp ce „Pinta“ era minată de furtună tocmai în Golful Biscaya.

Portughezii îl primiră bine pe Amiral. Regele îi acordă chiar o audienţă. Dar Columb se grăbea să ajungă în Spania. De îndată ce timpul deveni prielnic, „Niña“ ieşi în larg şi, la 15 martie, către amiază, ancora în faţa portului Palos, după şapte luni şi jumătate de navigaţie, în timpul cărora Columb descoperise insulele San Salvador, Concepción, Isabella, Fernandina, Cuba şi Santo Domingo.

Curtea lui Fernando şi a Isabellei se afla atunci la Barcelona. Amiralul fu chemat acolo. El plecă imediat cu indienii adunaţi din lumea nouă şi stîrni pretutindeni un entuziasm nemaiîntîlnit încă. Oamenii alergau să-l întîm- pine pe marele navigator şi-i făceau onoruri regeşti. Intrarea lui Cristofor Columb în Barcelona a fost măreaţă. Regele, regina, granzii de Spania îl primiră cu mare pompă la Palatul Deputăţiei. Acolo, Columb îşi povesti minunata călătorie, apoi înfăţişă probele de aur.

Cristofor Columb primi titlul de nobleţă ; pe blazonul său se afla scrisă deviza: „Castiliei şi Leonului, Columb le-a dăruit o nouă lume“. Numele navigatorului genovez fu aclamat de la un capăt la altul al Europei. Omul de geniu, atîta vreme sărac şi neluat în seamă, se înălţă atunci pe cel mai înalt pisc al faimei.

III

A douaf călătorie: flotă de şaptesprezece nave. Insula Hierro (Ferro). Dominica. Mărie Galante. Guadalupa. Canibalii. Montserrat. Santa Maria. Redonda. San Martin şi Santa Cruz. Arhipelagul Celor Unsprezece Mii De Fecioare (Virginelor). Insula San Juan Evangelista sau Puerto Rico. Insula Española. Primii colonişti ucişi. întemeierea oraşului Isabella. Trimiterea în Spania a două corăbii încărcate cu bogăţii. Fortul Santo Tomás, ridicat în ţinutul Cibao. Don Diego, fratele lui Columb, numit guvernator al insulei. Jamaica.. Coasta Cubei. Remora. Reîntoarcere la Isabella. Cacicul luat prizonier. Revolta indigenilor. Lipsa de hrană. Columb defăimat în Spania. Trimiterea lui Juan Aguado, comisar la Isa- bella. Zăcămintele de aur. Plecarea lui Columb. Sosirea la Cádiz.

Povestirea aventurilor marelui navigator genovez aţîţase minţile oamenilor, care şi începuseră să vadă în imaginaţie continente de aur situate peste mări. Toate patimile pe care le iscă lăcomia de bani fierbeau în inimi. Sub presiunea opiniei publice şi stăpînit el însuşi de dorinţa de a se îmbogăţi, Amiralul nu putea să nu pornească iar în larg, cît mai curînd posibil. De altfel, el însuşi se grăbea să se reîntoarcă la locul cuceririlor şi să îmbogăţească hărţile vremii cu noi descoperiri. Se declară, deci, gata de plecare.

De astă dată nu mai fu nevoit să umble după protectori influenţi şi să caute să dovedească avantajele incalculabile pe care le promitea expediţia. Se găsiră fără prea mare greutate şi mijloacele necesare pentru pregătirea noii expediţii, şi oameni dispuşi să-l urmeze pînă la capătul lumii. În ceea ce-i priveşte pe Fernando şi Isabella, aveau motive speciale să grăbească plecarea flotilei.

De îndată ce Columb părăsise Lisabona, regele Portugaliei, Joao al II-lea, convocase consiliul de stat într-o şedinţă, la care se hotărîse echiparea unei escadre care să urmărească corăbiile spaniole în drum spre pămînturile noi. Portughezii socoteau că Spania violase dreptul lor exclusiv, acordat de papa, de a lua în stăpînire teritoriile descoperite la sud şi la est de Capul Bojador şi pînă în India. Relaţiile dintre cele două ţări se înăspriră.

Fernando şi Isabella, vrînd să preîntîmpine un conflict militar, se adresară papei, cerîndu-i să rezolve litigiul ivit şi folosind ca argument dreptul primului descoperitor.

La 4 mai 1493, papa Alexandru al Vl-lea Borgia a emis o bulă, potrivit căreia toate regiunile, insulele şi continentele ce se întind la vest de meridianul aflat la o depărtare de o sută de leghe de Insulele Azore sau de Insulele Capului Verde [164], trebuiau să aparţină Spaniei, iar cele aflate la est de această linie să devină proprietatea Portugaliei.

Bula papală împărţea astfel întregul glob în două emisfere : una a fost data Spaniei, iar cealaltă Portugaliei. Cum nu aveau prea mare încredere în ţara rivală, Fernando şi Isabella se grăbiră să termine pregătirile pentru expediţie, ca să-şi poată atribui şi extinde noile posesiuni de peste ocean.

Regele şi regina îi puseră la dispoziţie lui Columb o escadră compusă din trei nave mai mari şi paisprezece caravele. O mie două sute de oameni trebuiau să plece o dată cu el. Cîţiva nobili castilieni nu şovăiră să se încreadă în steaua lui Columb şi voiră să-şi încerce norocul dincolo

de mări. Cai, vite, tot soiul de unelte pentru culesul şi curăţitul aurului, felurite seminţe, într-un cuvînt tot ce trebuie pentru întemeierea unei colonii importante, umpleau calele corăbiilor. Din cei zece indigeni aduşi în Europa, cinci se reîntorceau în patrie.

Trei dintre ei rămîneau bolnavi în Europa, iar doi muriseră. Cristofor Columb fu numit comandant general al escadrei, cu puteri nelimitate.

La 25 septembrie 1493, cele şaptesprezece nave ieşiră din Cádiz cu toate velele întinse, în uralele unei mulţimi nesfîrşite. La 1 octombrie, ele ancorau în faţa Insulei Hierro, cea mai răsăriteană dintre Canare. Pe Insula Gomera făcură provizii de apă, de lemne şi alimente proaspete pentru întreaga escadră. Aici fură luaţi la bord nişte cîini imenşi, dresaţi anume pentru a vîna oameni.

După douăzeci de zile de navigaţie, pe care vîntul şi marea o favorizară neîntrerupt, Cristofor Columb descoperi pămînturi noi.

Într-adevăr, la 3 noiembrie, duminică după sfîntul Toma, în zori, pilotul navei amiral „Maria Galante“ strigă : „Veste bună! Iată pămîntul !“

Pămîntul acesta era o insulă muntoasă acoperită cu vegetaţie tropicală. Crezînd-o nelocuită, Amiralul trecu de ea, cercetă cîteva insuliţe împrăştiate în cale şi ajunse în faţa unei a doua insule. Prima fu numită Dominica, a doua Maria Galante, nume pe care-l mai păstrează şi astăzi. A doua zi, în faţa spaniolilor se ivi o insulă şi mai mare, pe care o numiră Guadalupa din pricina asemănării ei cu un ţinut din Extremadura.

Spaniolii, bine înarmaţi, debarcară pe uscat, unde se ridicau vreo treizeci de colibe de lemn, rotunde şi acoperite cu frunze de palmier. în interiorul colibelor erau atîrnate hamacuri de bumbac. în mijlocul satului se aflau doi copaci sau stîlpi, în jurul cărora zăceau încolăciţi doi şerpi uriaşi morţi. Cînd străinii se apropiará, băştinaşii fugiră cît îi ţineau picioarele, lăsînd în mîinile lor un număr de prizonieri pe care tocmai se pregăteau să-i mănînce. Marinarii scotociră colibele şi găsiră oase de picioare şi de mîini, capete proaspăt tăiate, încă ude de sînge, şi alte rămăşiţe omeneşti care nu lăsau nici o îndoială asupra felului de alimentare al caraibilor.[165]

Oamenii Amiralului explorară în parte insula şi-i cercetară principalele ţărmuri.

La 8 noiembrie, Amiralul dădu semnalul de plecare şi navigă cu întreaga escadră spre Insula Española, actualmente Haiti, unde lăsase în fortul Navidad, treizeci şi nouă de oameni dintre cei ce îl însoţiseră în prima călătorie. Urcînd spre nord, Columb descoperi o insulă mare, căreia indigenii aflaţi la bord îi spuneau Madanino. Indigenii aceştia pretindéau că insula nu e locuită decît de femei şi, cum în povestirea lui Marco Polo era pomenit un ţinut asiatic ocupat numai de femei, Cristofor Columb avu încă un motiv să creadă că naviga de-a lungul coastei Asiei. Amiralul dorea din toată inima să exploreze ţinutul, dar vîntul potrivnic îl împiedică să ajungă la ţărm.

La zece leghe mai departe, Columb descoperi o nouă insulă, împrejmuită ţie munţi înalţi, căreia îi spuse Montserrat. A doua zi descoperi încă o insulă, pe care o numi Santa Maria Redonda, şi în ziua următoare încă două insule, San Martin şi Santa Cruz.

Escadra ancoră în faţa Insulei Santa Cruz ca să ia apă de băut; acolo avu loc o întîmplare gravă, pe care Pedro Martin o povesteşte cu fraze care trebuie redate, căci sînt foarte expresive : „Amiralul, spune el, porunci ca treizeci din oamenii de pe corabia sa să debarce pentru a cerceta insula ; şi oamenii aceştia, coborînd la uscat, aflară patru cîini şi tot atîţia bărbaţi tineri şi femei pe mal, care îi întîmpinară întinzîndu-le braţele a rugă şi cerîndu-le ajutor şi scăpare de neamul celor cruzi. Iar

canibalii, ca şi cei din Insula Guadalupa, văzînd acestea, fugiră şi se retraseră toţi în pădure. Şi oamenii noştri rămaseră două zile în insulă, ca să o viziteze.

în vremea aceasta, cei rămaşi pe corabie văzură apropiindu-se o luntre cu •opt bărbaţi şi cu tot atîtea femei în ea ; oamenii noştri le făcură semne ; dar, apropiindu-se, atît bărbaţii, cît şi femeile începură să tragă cu multă îndemî- nare pe neaşteptate în ai noştri, împroşcîndu-i cu săgeţi mai înainte ca ei să se fi putut acoperi cu scuturile, aşa că un spaniol fu ucis de săgeata unei femei care, cu încă o săgeată, mai străpunse unul.

Sălbaticii aceştia aveau săgeţi cu vîrfuri înveninate, iar în mijlocul lor se afla o femeie căreia toţi i se supuneau şi se plecau în faţa ei. Şi era, după cum se putea bănui, o regină, avînd şi un fiu care o urma cu privire cumplită, voinic şi cu faţă de leu.

Socotind, deci, că e mai bine să sé lupte de aproape decît să aştepte rele şi mai mari luptîndu-se aşa, de departe, ai noştri manevrară astfel nava trăgînd la rame care înainta atît de repede încît izbi şi scufundă luntrea indigenilor.

Dar indienii — atît bărbaţii, cît şi femeile — fiind înotători cît se poate de dibaci, fără să se mişte nici mai repede şi nici mai încet, continuară să zvîrle mulţime de săgeţi într-ai noştri. Şi făcură aşa pînă cînd izbutiră să ajungă înot la o stîncă acoperită de apă, pe care se urcară. Iar de acolo, începură să lupte iar cu bărbăţie. Totuşi, pînă la urmă fură prinşi, iar unul din ei fu ucis, pe cînd fiul reginei se alese cu două răni; şi fură duşi pe corabia Amiralului“.

Acest episod arată că indienii îşi preţuiau libertatea şi erau gata să lupte pentru ea pînă la ultima lor suflare.

Caraibii le părură spaniolilor ca făpturi „cît se poate de fioroase“. Spre •deosebire de ceilalţi indieni, ei purtau părul lung şi-şi încercuiau ochii cu vopsea neagră. Corpul şi-l acopereau în întregime cu tatuaje şi-şi încingeau muşchii braţelor şi ai picioarelor cu nişte împletituri pe care le făceau deosebit de elastice.

După cum se vede, lupta între indieni şi europeni începea să devină serioasă. Cristofor Columb îşi reluă navigaţia spre nord, printre insulele „plăcute şi numeroase“, acoperite de păduri şi dominate de munţi care apăreau scăldaţi în toate culorile. îngrămădirea aceasta de insule fu botezată Arhipelagul Celor Unsprezece Mii De Fecioare (Insulele Virginelor). Curînd se ivi Insula San Juan Evangelista, care nu e alta decît Puerto Rico, ţinut pe atunci plin de caraibi, dar cultivat cu îngrijire, înfăţişînd ochilor priveliştea superbă a unor păduri nesfîrşite. Cîţiva marinari coborîră la uscat şi nu aflară acolo decît vreo zece colibe nelocuite. Amiralul dădu apoi ordin de plecare şi navigă de-a lungul coastei Insulei Puerto Rico cale de vreo cincizeci de leghe.

Vineri 22 noiembrie, Cristofor Columb ajunse, în sfîrşit, în faţa Insulei Española. E lesne de închipuit emoţia care trebuie să-l fi încercat revăzînd locul primelor lui succese, căutînd cu privirea fortul în care îşi adăpostise primii însoţitori. Ce li se întîmplase într-un an de zile europenilor părăsiţi pe meleagurile acestea sălbatice ? în clipa aceea, o luntre mare, condusă de fratele cacicului Guacanagari, ieşi în întîmpinarea „Măriei Galante“ şi indigenul, ur- cîndu-se la bord, îi oferi Amiralului două chipuri de aur.

în acest timp, Cristofor Columb căuta din ochi fortul, fără să zărească însă, nici urmă din el, deşi ancorase chiar în faţa locului unde poruncise să fie ridicat. Foarte neliniştit de soarta foştilor lui însoţitori, Amiralul

coborî la uscat. Acolo mare îi fu mirarea cînd nu găsi decît cenuşă pe locul fortului ! Ce li se întîmplase compatrioţilor lui ? Plătiseră oare cu viaţa încercarea aceasta de colonizare ? Amiralul trase trei salve de artilerie ca să-şi vestească pînă departe, sosirea, dar nici unul din foştii lui însoţitori nu se ivi.

Mîhnit peste măsură, Columb trimise imediat soli la cacicul Guacanagari. Dar solii îi aduseră veşti triste. După spusele lui Guacanagari, ceilalţi cacici, înfuriaţi de prezenţa străinilor pe insula lor, îi atacaseră pe nefericiţii colonişti şi-i uciseseră pînă la unul. însuşi Guacanagari fusese rănit apărîndu-i ; ca dovadă, el îşi arătă piciorul legat cu o fîşie de bumbac.

Cristofor Columb nu crezu o iotă din povestea cacicului, dar hotărî să se prefacă şi a doua zi, cînd Guacanagari se urcă la bord, îl primi bine. Cacicul păru foarte mirat la vederea cailor care i se arătară ; animalele acestea erau necunoscute şi pentru el, şi pentru suita lui. Iar după ce-şi termină vizita, cacicul se reîntoarse la uscat, porni spre munţi şi nimeni nu-l mai revăzu de atunci.

Amiralul trimise un căpitan cu trei sute de oameni să cerceteze insula şi să pună mina pe cacic. Căpitanul pătrunse adînc înăuntrul insulei, dar nu găsi nici o urmă de-a cacicului sau de-a nefericiţilor colonişti. în timpul expediţiei, spaniolii descoperiră un fluviu mare şi un port foarte bine adăpostit, pe care îl numiră Portul Régal.

Deşi prima încercare dăduse greş, Columb hotărî să întemeieze o nouă colonie pe insula aceasta, care i se părea bogată în zăcăminte de aur şi de argint. Băştinaşii pomeneau mereu de minele din ţinutul Cibao. Doi gentilomi, Alonso de Hojeda şi Carvajal (primul dintre ei şi-a cucerit mai tîrziu o tristă faimă prin cruzimile săvîrşite în colonii), avînd misiunea să verifice aceste afirmaţii, porniră în luna ianuarie cu o numeroasă escortă. Expediţia lor descoperi patru fluvii cu nisipuri aurifere şi aduse o pepită care cîntărea nouă uncii.

La vederea acestor bogăţii, Amiralul căută un loc potrivit pentru întemeierea unui oraş şi-l găsi la zece leghe spre răsărit de Monte Cristi, la gura unui rîu care forma un port. Acolo puse temelia Isabellei.

Columb se gîndi apoi să trimită veşti din noua colonie regelui şi reginei Spaniei. Douăsprezece nave, încărcate cu aurul cules din insulă şi cu alte produse locale, se pregătiră să plece spre Europa sub comanda căpitanului Torres, căruia îi porunci să facă o dare de seamă amănunţită lui Fernando şi Isabellei asupra stării de lucruri din Española. în însemnările pe care le-a înmînat lui Torres ca material ce trebuia să-i slujească pentru darea de seamă, Columb cerea să i se trimită „vite, alimente şi toate cele necesare pentru colonizarea ţinutului şi lucrarea cîmpurilor“. Aceste însemnări cuprindeau şi unele rînduri care, din păcate, nu-l înfăţişau de loc pe marele navigator sub o lumină
Î>rea frumoasă. Iată aceste rînduri : „Toate acestea pot fi plătite cu sclavi uaţi dintre canibali, oameni cruzi şi foarte potriviţi acestui scop, bine făcuţi şi foarte isteţi. Sînt încredinţat că este suficient să-i scoatem din starea lor de neomenie ca să devină cei mai buni sclavi şi că vor înceta să mai fie neome- noşi de îndată ce se vor trezi dincolo de hotarele ţării lor“.

Flota aceasta ridică pînzele la 2 februarie 1494 şi curînd Columb mai trimise încă una din cele cinci nave care-i mai rămăseseră, cu

locotenentul Ber- naldo de Pisa, de care nu era mulţumit.

Imediat ce rîndui lucrurile în colonia Isabella, Amiralul îl lăsă acolo ca guvernator pe fratele său Don Diego şi porni cu cinci sute de oameni, vrînd să viziteze el însuşi minele din Cibao. Ţinutul pe care-l străbătu mica lui oaste era nespus de roditor. Legumele se coceau în două săptămîni, griul semănat în februarie avea spice minunate în aprilie şi dădea în fiecare an cîte două recolte cît se poate de bune. Expediţia. străbătu rînd pe rînd munţii şi văile, trebuind să folosească ţîrnăcopul ca să-şi croiască drum prin pămînturile acestea încă virgine. în sfârşit, spaniolii ajunseră la Cibao. Acolo, pe un colnic, lîngă malul unui fluviu, clădiră un fort din piatră şi din bîrne ; îl împrejmuiră apoi cu un şanţ adînc şi-i dădură numele de Santo Tomás, ironi- zîndu-i astfel pe cîţiva dintre ofiţerii care nu credeau în minele de aur. Şi pe bună dreptate erau ironizaţi „neîncrezătorii“ aceştia, căci de pretutindeni indigenii aduceau pepite şi grăuncioare de aur, schimbîndu-le imediat contra mărgelelor şi mai ales a clopoţeilor, al căror sunet argintiu îi îndemna la dans. în plus, ţara aceasta nu era numai ţara aurului, ci şi ă mirodeniilor şi a aromatelor, iar arborii care le produceau formau adevărate păduri.

Pe la începutul lui aprilie, după ce lăsă fortul Santo Tomás în paza a cincizeci şi şase de oameni, sub comanda lui don Pedro de Mărgărit, Cristofor Columb porni înapoi spre Isabella. Dar ploile necontenite îi îngreuiară reîntoarcerea. La sosire găsi mare neorînduială în proaspăta colonie ; foametea ameninţa din pricina lipsei de făină, iar făina lipsea pentru că nu existau mori : soldaţii şi meşteşugarii erau istoviţi ; Columb voi să-i silească pe gentilomi să le vină în ajutor ; dar aceşti mîndri hidalgos, dornici să cucerească averi pe care, însă, nu s-ar fi plecat nici măcar ca să le ridice, refuzară să facă muncă de pălmaşi. Preoţii îi sprijiniră, iar Columb, nevoit să-i pedepsească aspru, trebui să închidă bisericile.

Curînd veni un trimis din portul Santo Tomás, aducînd ştirea că toţi indienii din localitate fugiseră, părăsindu-şi aşezările şi că s-ar pregăti, în frunte cu cacicul lor Caonabo, să pornească împotriva spaniolilor din fort. Columb îi încredinţă lui Alonso de Hojeda misiunea de a-i reprima pe indienii răsculaţi, dîndu-i instrucţiuni amănunţite, pe care acesta le-a respectat întocmai.

Hojeda porni spre regiunea Cibao cu un detaşament mic, daf bine înarmat. El se prefăcu prieten al indienilor şi pătrunse în aşezarea cacicului Caonabo, chipurile, cu intenţii paşnice. Caonabo îi primi pe spanioli cît se poate de bine. în timpul convorbirilor, Hojeda îi întinse nişte lanţuri cu cătuşe, ară- tîndu-i cum trebuie să poarte aceste „podoabe“. După aceea, îl aduseră pe Caonabo, legat de şa, la Isabella şi îl ţintuiră de un perete în beciul casei lui Columb.

După această întîmplare, care însemna o declaraţie de război adresată indienilor, Columb îşi întări considerabil garnizoana din Santo Tomás, în- credinţînd comanda acestui fort aceluiaşi Alonso de Hojeda.

Şi, totuşi, Amiralul nu putea să zăbovească prea mult în colonia Isabella. Se grăbea să descopere pămînturi noi. De aceea alcătui un consiliu pentru guvernarea insulei şi pentru supunerea indienilor, consiliu format din trei gentilomi şi din şeful misionarilor. în fruntea consiliului îl numi pe fratele său Don Diego. Apoi, la 24 aprilie, Columb ieşi în larg cu trei corăbii, ca să-şi completeze ciclul descoperirilor.

Flotila coborî spre sud şi spaniolii descoperiră curînd o insulă căreia băştinaşii îi spuneau Jamaica. Insula era formată dintr-un munte cu pante foarte line. Locuitorii ei, care păreau isteţi şi cu aplicaţie spre méserii, dar nu prea paşnici din fire, încercară de mai multe ori să oprească debarcarea spaniolilor.

Columb ordonă atunci să se deschidă focul asupra lor. După ce cinci sau şase indieni fură răniţi sau sfîşiaţi de cîinii lăsaţi pe ţărm şi asmuţiţi asupra localnicilor, rezistenţa încetă.

Din Jamaica, Amiralul îşi împinse cercetările mai spre apus. Curenţii foarte puternici îl împinseră spre Cuba, de-a lungul coastelor căreia corăbiile navi- gară două sute douăzeci şi două de leghe. în timpul navigării acesteia deosebit

Pescuitori de perle

de periculoase, printre vaduri şi strîmtori foarte înguste, Columb dădu nume la peste şapte sute de insule, făcu recunoaşterea a numeroase porturi şi intră adeseori în relaţii cu indigenii.

în luna mai, marinarii de cart semnalară un mare număr de insule pline de vegetaţie, bogate şi locuite. Apropiindu-se de malul uneia dintre ele, Columb pătrunse într-un fluviu a cărui apă era atît de fierbinte, încît nimeni nu putea să-şi ţină mîna în ea. Fireşte că însuşirea aceasta a fluviului n-a fost decît o exagerare pe care descoperirile ulterioare n-au dovedit-o niciodată. Pescarii din partea locului pescuiau cu ajutorul unui. peşte numit *remora,* „care făcea pentru ei ceea ce face cîinele pentru vînător".

„Peştele acesta are o formă necunoscută, semănînd cu o anghilă [166] mare, iar înapoia capului are o piele foarte trainică, ca-o pungă pentru prins peşti. Iar pescarul îl ţine legat cu o sfoară de marginea luntrii, totdeauna în apă, căci xemora nu rabdă să vadă aerul. Şi cînd zăreşte vreun peşte sau vreo broască- ţestoasă, care pe acolo sînt mai mari decît scuturile cele mari, pescarul dezleagă capătul sforii, dîndu-i drumul cît poate mai mult. Şi cînd se simte slobod, ol (remora) se năpusteşte deodată, mai repede ca săgeata, spre peştele sau spre broasca-ţestoasă şi, repezindu-şi pielea aceea ca o pungă, îşi ţine prada cu atîta tărie, fie ea peşte sau broască-ţestoasă, încît nu mai e chip să i-o poţi smulge dacă nu-l scoţi aproape de suprafaţa apei, trăgînd şi adunînd sfoara încetul cu încetul : căci de îndată ce vede frumuseţea văzduhului remora îşi lasă prada. Iar pescarii se scufundă atît cît e nevoie ca să ia prada, şi o pun în luntrea lor, şi leagă peştele vînător cu atîta sfoară cîţă îi trebuie ca să se simtă la largul lui şi cu altă sfoară îl răsplătesc trimiţîndu-i o bucăţică din ■carnea prăzii."

Amiralul continuă explorarea coastei spre apus, vizită diferite locuri în care mişunau bobocii de gîscă, raţele, bîtlanii şi „cîinii muţi", pe care băştinaşii ii mîncau în loc de *capre* şi care, pesemne, că erau fie *almiguis,* fie ursuleţi- spălători. Dar trecătorile nisipoase se îngustau din ce în ce şi navele izbuteau tot mai anevoie să treacă prin ele. Amiralul ţinea, totuşi, să nu se depărteze de ţărmurile acestea pe care dorea să le exploreze. într-o zi i se păru că zăreşte pe o înălţime oameni înveşmîntaţi în alb, pe care-i luă drept călugări, şi trimise cîţiva marinari să intre în vorbă cu ei. Simplă iluzie optică : aşa- numiţii călugări erau nişte bîtlani mari, de tropice, care din pricina depărtării păreau oameni.

în primele zile ale lunii iunie, Columb trebui să facă un popas pentru repararea navelor, ale căror carene fuseseră vătămate de navigaţia prin apele mici de lîngă mal. La 7 iulie, Amiralul porunci să se citească o liturghie pe plajă. în timpul slujbei se ivi un cacic bătrîn, care la terminarea slujbei îi «oferi Amiralului fructe, apoi suveranul acesta indigen rosti cîteva cuvinte pe care interpreţii le traduseră astfel :

„Ni s-a povestit în ce fel ai împresurat şi învăluit cu puterea ta aceste pămînturi care vă erau necunoscute şi ni s-a povestit cum prezenţa ta a vîrît mare spaimă în popoarele şi oamenii din partea locului. Dar eu socotesc necesar să-ţi vorbesc şi să te înştiinţez că două drumuri se deschid în faţa sufletului atunci cînd se desparte de trup : unul, de întuneric şi de jale, hărăzit •chinuitorilor şi vătămătorilor neamului omenesc ; altul, vesel şi plăcut, hărăzit •celor cărora în viaţă le-a fost dragă pacea şi tihna oamenilor. Deci, dacă ţi-aminteşti că eşti fiinţă

pieritoare şi că răsplata care va să vină e cîntărită •după faptele vieţii acesteia, nu vei chinui pe nimeni“.

Care filozof al vremurilor vechi sau moderne a vorbit vreodată mai chibzuit şi în cuvinte mai sănătoase ? Toată omenia era cuprinsă în aceste minunate cuvinte ieşite din gura unui sălbatic.

înţelepciunea indianului ignorant îl uimi şi-l mişcă pe Columb. El îl încredihţă pe cacic că nu se ivise în ţinuturile acelea pentru a săvîrşi rele, ci pentru a-i apăra pe oamenii paşnici şi buni împotriva fioroşilor caraibi. Indianul îl crezu pe Columb, mulţumindu-se cu răspunsul primit.

De altfel, tot tribul acela părea că trăieşte după minunata învăţătură arătată de şef. Pămîntul aparţinea tuturor, ca şi soarele, aerul şi apa. Proprietatea individuală, pricina atîtor certuri, nu exista în modul lor de viaţă şi indigenii trăiau mulţumindu-se cu puţin. „Ei se mai află încă în epoca de aur, spune relatarea, şi nici nu-şi îngroapă, nici nu-şi încuie din duşmănie bunurile, ci 'îşi lasă grădinile deschise ; şi n-au oprelişti, nici pravile, nici judecători, ci se conduc prin firea lor, cea bună, urmînd calea dreptăţii şi alungîndu-l cu silă pe cel rău şi nedrept care se bucură de ocara altuia.“

Părăsind pămîntul Cubei, Cristofor Columb se reîntoarse spre Jamaica. Avea de gînd să ia cu asalt insulele caraibilor şi să nimicească pe cei ce i se opuneau. Dar, din pricina veghei şi a ostenelilor, Amiralul căpătă o boală care-l sili să-şi amine planurile. Şi trebui să se reîntoarcă la Isabella, unde aerul bun, odihna, îngrijirile 'fratelui său şi ale celorlalţi care îi erau aproape îi redară sănătatea.

De altfel, treburile coloniei îi cereau neapărat să fie prezent. Comandantul fortului Santo Tomás împinsese la răscoală pe indigeni prin cumplitele stoarceri de dări la care îi supunea.

Pe cînd se petreceau toate acestea, Antonio de Torres, trimis de regele şi de regina Spaniei ca să-l felicite pe Columb, sosi la Santo Domingo cu patru nave. Fernando se declara încîntat de succesele Amiralului şi îl vestea că rîn- duise un serviciu de transport lunar între Spania şi Insula Española. Răpirea, cacicului Caonabo stîrnise însă revolta generală a băştinaşilor. Aceştia voiau să-şi răzbune căpetenia înjosită şi deportată pe nedrept.

Dar cauza care provocă nemijlocit răscoala fură fărădelegile săvîrşite de soldaţii căpitanului Pedro Mărgărit, care-l ura de multă vreme pe Columb şi nu se supunea ordinelor lui. Cînd fratele Amiralului, Bartolomé, se apropie de insulă cu trei caravele încărcate cu oameni şi alimente, Pedro Mărgărit, împreună cu complicii lui, printre care se afla şi misionarul Buyl, puse mina pe aceste corăbii şi plecă cu de la sine putere în Spania. Soldaţii lui Pedro Mărgărit, părăsiţi de şeful lor, se răspîndiră în căutare de prăzi prin întreaga insulă, săvîrşind jafuri şi violenţe nemaiauzite, ceea ce făcu să se reverse

Eaharul răbdării indienilor. Aproape toţi cacicii din Española îi ridicară pe >cuitorii din aşezările lor la răscoală. Situaţia spaniolilor deveni ameninţătoare. Singur cacicul Guacanagari, deşi fusese părtaş la uciderea primilor colonişti, rămase credincios spaniolilor. Cristofor Columb, însoţit de Bartolomé şi de cacic, porni împotriva răsculaţilor. Amiralul întîlni curînd oastea băştinaşilor, despre care spune, exagerînd vădit, că număra o sută de mii de oameni. Oricum ar fi fost, oastea aceea fu pusă pe fugă. Victoria îi restabili în aparenţă autoritatea lui Columb.

învinşilor li se impuse plata unui tribut. Indienii din vecinătatea minelor trebuiau să plătească din trei în trei luni o anumită cantitate de aur, iar cei care locuiau mai departe trebuiau să plătească douăzeci şi cinci de livre de bumbac. Dar revolta nu era stinsă, ci numai înăbuşită. La glasul unei femei, Anacaona, văduva lui Caonabo, indigenii se răsculară pentru a doua oară şi izbutiră chiar să-l atragă în răscoala lor şi pe Guacanagari, pînă atunci credincios lui Columb. Apoi, după ce nimiciră lanurile de porumb şi toate celelalte culturi, se refugiará în munţi. Spaniolii se văzură astfel ameninţaţi de chinurile unei foamete totale şi porniră la represalii cumplite împotriva băştinaşilor. Se spune că o treime din populaţia indigenă pieri de foame, de molimi şi de armele oamenilor lui Columb. Nefericiţii băştinaşi îşi plătiră scump relaţiile cu europenii cuceritori.

între timp, soarta lui Columb începu să se schimbe. în timp ce în insula spaniolă autoritatea îi era din ce în ce mai compromisă, în Spania cinstea şi caracterul lui formau obiectul unor violente atacuri. Amiralul nefiind de faţă ca să se apere, ofiţerii retrimişi în patrie pentru diferite păcate îl acuzau cu glas tare că ar fi nedrept şi crud ; ba chiar insinuau că ar căuta să se declare independent faţă de rege. Fernando, influenţat de josnicele lor cuvinte, numi un comisar cu misiunea de a cerceta faptele incriminate şi de a se duce în Indiile Occidentale. Comisarul se numea Juan de Aguado. Alegerea acestui senior, hărăzit să îndeplinească o misiune de încredere, nu fu de loc fericită. Juan de Aguado era un om părtinitor şi cu idei preconcepute. în luna octombrie, cînd sosi la Isabella, deoarece Amiralul, ocupat cu explorările, lipsea de acolo, comisarul începu să-i vorbească de sus lui Don Diego. Acesta, bizuin- du-se pe titlul lui de guvernator general,, refuză să se supună Ordinelor unui comisar al regelui.

Juan de Aguado se pregătea, deci, să se reîntoarcă în Spania, ducînd doar cîteva date foarte incomplete, cînd un uragan cumplit îi scufundă chiar în port corabia pe care venise. în Insula Española nu mai rămăseseră decît două caravele. Dar cînd se reîntoarse la reşedinţa sa, Columb, dovedind o mărinimie vrednică de toată admiraţia, puse una din aceste caravele la dispoziţia comisarului regal, cu condiţia ca el să se îmbarce pe cealaltă şi să meargă să se dezvinovăţească în faţa regelui.

Aşa stăteau lucrurile cînd în Insula Española fură descoperite noi zăcăminte de aur. Amiralul îşi suspendă plecarea. Ispita aurului avu puterea să pună capăt tuturor discuţiilor. Nimeni nu mai pomeni de regele Spaniei sau de ancheta pe care el o poruncise. Ofiţerii porniră spre noile terenuri aurifere ; şi găsiră acolo pepite, dintre care unele cîntăreau pînă la douăzeci de uncii, şi un bloc de chihlimbar greu de peste trei sute de livre. Columb puse să fie ridicate două forturi pentru apărarea minelor, unul pe hotarul ţinutului Cibao, altul pe malurile rîului Hayna. După ce luă aceste măsuri, porni spre Spania, dornic să se dezvinovăţească.

Cele două caravele părăsiră portul Isabella în ziua de 10 martie 1496. Cristofor Columb ducea la bord două sute douăzeci şi cinci de pasageri şi treizeci de indieni. La 9 aprilie, Amiralul ajunse în faţa Insulei Maria Galante, iar la 10 .porni să se aprovizioneze cu apă de băut din Guadalupa, unde avu o ciocnire destul de serioasă cu băştinaşii. La 20, Amiralul părăsi insula aceasta puţin ospitalieră şi timp de o lună luptă

împotriva vînturilor alizee. La 11 iunie fu semnalat pămîntul Europei şi a doua zi cara velele intrară în portul Cádiz’.

De data aceasta, reîntoarcerea marelui navigator n-a mai fost salutată de miile de oameni, cum fusese prima oară. După entuziasm urmaseră invidia şi răceala. Pînă şi însoţitorii Amiralului,erau împotriva lui. într-adevăr, descurajaţi şi dezamăgiţi, neaducînd cu ei averile pentru care înfruntaseră atîtea primejdii şi înduraseră atîtea osteneli, aventurierii aceştia se arătau nedrepţi. Şi doar nu Columb era de vină că minele exploatate pînă acum costaseră mai mult decît dăduseră.

Totuşi, Amiralul fu primit la curte cu o oarecare bunăvoinţă. Povestirea celei de-a doua călătorii avu darul să întoarcă iar spre el minţile rătăcite, atenţia şi chiar ajutorul regilor Spaniei. De fapt, îiţ expediţia aceasta Columb nu descoperise oare insulele Dominica, Maria Galante, Guadalupa, Montserrat, Santa Maria, Santa Cruz, Puerto Rico şi Jamaica ? Nu făcuse oare o nouă recunoaştere a Cubei şi a Insulei San Domingo ? Amiralul îşi combătu, deci, cu putere adversarii şi folosi împotriva lor arma glumei. Celor ce negau importanţa descoperirilor sale le propuse să pună un ou în echilibru pe unul din capete. Şi cum ei nu izbuteau, Amiralul, spărgînd coaja, puse oul pe partea crăpată.

„La asta nu v-aţi gîndit, spuse el. Ei bine, asta e totul !“

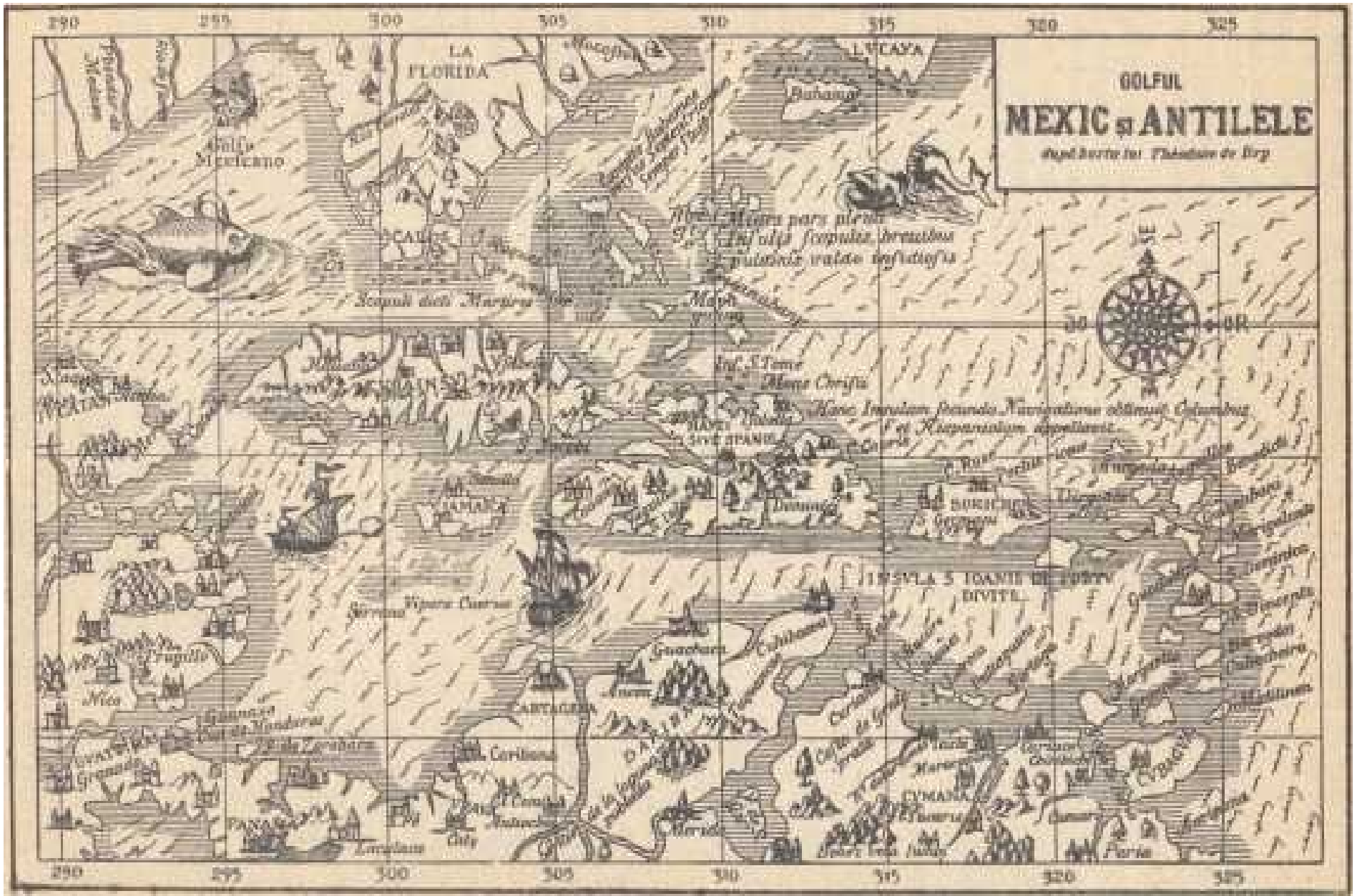
GOLFUL
MEXIC ŞI ANTILELE
LA FLORIDA
LUCAYA
Golfu Mexicano
CAUBA
Scopuli dicti Martyres
Insula S. Ioanis de Portu Divitis
Cartagena
Cariaco
Cumana
Porto

IV

A treia călătorie: Madeira, Santiago şi Insulele Capului Verde. Trinidad. Prima ivire a coastei americane din Venezuela, dincolo de Orinoco (actualmente provincia Cumană). Golful Paria. Grădinile. Tabago. Grenada. Margarita. Cubaga. Insula Española, în timpul cît a lipsit Columb. întemeierea oraşului Santo Domingo. Sosirea lui Columb. Tulburări în colonie. Plîngeri în Spania împotriva lui Columb. Bobadilia trimis de rege să cerceteze purtarea lui Columb. Columb pus în lanţuri şi trimis în Spania împreună cu cei doi fraţi ai săi. Sosirea în faţa lui Fernando şi a Isabellei. Fernando este din nou binevoitor.

Cristofor Columb nu renunţase încă la urmărirea cuceririlor sale de dincolo de Oceanul Atlantic. Nici oboseala, nici nedreptatea oamenilor nu puteau să-l oprească. După ce izbuti cu destulă cazną să învingă reaua-voinţă a duşmanilor, Amiralul putu să organizeze o a treia expediţie sub ocrotirea stă- pînirii spaniole. Regele îi acordă opt nave, patruzeci de călăreţi, o sută de infanterişti, şaizeci de marinari, douăzeci de mineri, cincizeci de plugari, douăzeci de meşteşugari feluriţi, treizeci de femei, cîţiva medici şi chiar cîţiva muzicieni.

De astă dată, însă, nu-i fu de loc uşor să găsească voluntari. Guvernul nu mai accepta să facă cheltuieli mari şi nu voia să-şi asume întreţinerea şi retribuirea coloniştilor. Columb găsi o soluţie : propuse să se colonizeze teritoriile noi cu criminali de drept comun. Printr-un ordin al regelui, criminalilor deportaţi în Insula Española li se reducea la jumătate pedeapsa. Se poate deduce uşor, aşadar, ce fel de oameni îl însoţeau pe Columb în cea de-a treia călătorie a lui.

La 30 mai 1498, deşi suferea de podagră şi mai era încă bolnav de pe urma necazurilor îndurate la reînt&arcere, Cristofor Columb întinse velele. înainte de a pleca află că o escadră franceză îl pîndea în largul Capului San Vicente, ca să-i împiedice expediţia. Ca s-o evite, Amiralul se îndreptă spre Madeira, unde făcu popas ; apoi de aici îşi expedie spre Insula Española toate navele, în afară de trei, sub comanda căpitanilor Pedro de Arana, Alonso Sánchez de Carajal şi Juan Antonio Columb, o rudă de-a lui. El însuşi, cu o navă mai mare şi două caravele, se îndreptă apoi spre sud, cu intenţia de a trece ecuatorul şi de a căuta pămînturi mai la sud, care, după părerea generală, trebuiau să fie mai bogate în produse de toate soiurile.

La 27 iunie, flota atinse insulele Sal şi Boa Vista, care fac parte din Arhipelagul Capului Verde. La 4 iulie, navele porniră mai departe, trecură prin acalmii prelungi şi prin călduri toride şi, după ce ajunseră în dreptul ţinutului Sierra Leone, luară direcţia spre vest.

în ziua de 31 iulie, la amiază, un marinar semnală pămînt. Navele se aflau în faţa unei insule situate la extremitatea de nord-est a Americii meridionale şi foarte apropiată de coastră.

Amiralul numi insula aceasta Trinidad. A doua zi, 1 august, la cinci leghe de punctul semnalat mai întîi, nava şi cele două caravele ancorau lîngă Alcatraz. Amiralul trimise la uscat cîţiva marinari pentru împrospătarea proviziilor de apă şi lemne. Coasta părea nelocuită, dar se puteau observa numeroase urme de animale, probabil de capre.

La 2 august, o luntre lungă, cu optzeci de băştinaşi în ea, se apropie de corăbii. Indienii aceştia, bine făcuţi, cu pielea mai albă decît cei din

Espa-

ñola, purtau pe cap un fel de turban făcut dintr-o fîşie de bumbac viu colorat, iar în jurul şoldurilor o fustiţă din aceeaşi ţesătură. Spaniolii încercară să-i atragă la bord, arătîndu-le oglinzi şi obiecte de sticlă ; apoi, ca să Je inspire şi mai multă încredere, începură chiar dansuri vesele ; dar băştinaşii, speriaţi de zgomotul tamburelor, care li se păru o demonstraţie duşmănoasă, răspunseră printr-un nor de săgeţi şi se îndreptară spre una din caravele. Columb porunci să se tragă în ei cu arbaletele.

Cristofor Columb porni atunci în larg şi descoperi o nouă insulă, pe care o numi Gracia. Dar ceea ce lua drept o insulă era în realitate coasta americană, era coasta Venezuelei care formează Delta Orinocoului, întretăiată de numeroase braţe ale fluviului. în ziua aceea, Columb descoperi cu adevărat continentul american, deşi fără să ştie, şi anume partea Venezuelei numită Cumaná [167].

între coastă şi Insula Trinidad, marea formează un golf primejdios, Golful Paria, în care o navă rezistă anevoie curenţilor care curg către vest cu o rapiditate . extremă. Amiralul, care se credea în plină mare, trecu prin clipe deosebit de periculoase în golf, căci fluviile de pe continent, umflate de o creştere neobişnuită a apelor, zvîrleau spre nave talazuri uriaşe. Iată cum descrie Columb incidentul acesta în scrisoarea adresată regelui şi reginei:

„La un ceas tîrziu din noapte aflîndu-mă pe punte, am auzit un fel de muget cumplit ; căutam să străpung bezna cu privirea, cînd deodată am văzut marea ca o movilă cît o navă de înaltă înaintînd încet dinspre sud spre corăbii. Deasupra movilei acesteia se prăbuşi un curent cu un vuiet înspăimîn- tător. Eram sigur că în clipa aceea vom fi înghiţiţi ; şi astăzi, cînd îmi mai aduc aminte, mi se strînge inima. Din fericire, curentul şi" talazul trecură, se îndreptară spre gura canalului, se luptară acolo multă vreme, apoi se domoliră“.

Totuşi, în ciuda dificultăţilor de navigaţie, Amiralul străbătu marea aceasta, a cărei apă devenea din ce în ce mai dulce pe măsură ce se îndrepta spre nord, cercetă cîteva capuri, — unul la est, pe Insula Trinidad, Capul Peña Blanca, altul la vest, pe Promontoriul Paria, Capul De Lapa, — şi notă mai multe porturi, printre care Portul Maimuţelor, situat la gura Orinocoului. Apoi debarcă la vest de Cumaná şi fu bine primit de numeroşii localnici ieşiţi să-l întîmpine. Spre apus, dincolo de Alcatraz, ţinutul era minunat; indigenii afirmau că acolo s-ar găsi mult aur şi perle.

De astă dată, Columb izbuti într-adevăr să descopere un ţinut în care existau terenuri aurifere extrem de bogate şi bancuri de nisip conţinînd perle, dar nu-i fu dat să se bucure de descoperirea făcută.

Ar fi dorit să mai rămînă cîtăva vreme pe partea aceasta a coastei, dar nu găsi nici un adăpost sigur pentru corăbii. De altfel, şi sănătatea serios zdruncinată, şi vederea destul de grav atinsă îi prescriau odihnă, iar Amiralul se grăbea — atît pentru el, cît şi pentru echipajele istovite — să ajungă în portul Isabella. De aceea înaintă în susul coastei venezueliane şi, atîta cît îi fu cu putinţă, întreţinu relaţii cu indigenii. Aceştia erau voinici şi chipeşi, aşezările lor dovedeau un oarecare gust ; locuinţele lor aveau faţade şi erau mobilate cu cîteva lucruri destul de meşteşugit făcute. La gît, băştinaşii purtau plăci de aur. Ţinutul era

minunat, fluviile, munţii, pădurile imense formau un fel de pămînt al făgăduinţei. De aceea, Amiralul boteză acest armonios ţinut Gracia.

La 23 august, după ce înfruntase, nu fără primejdii, nu fără cazną, curenţii, Columb ieşi din Golful Paria prin trecătoarea îngustă numită de el Gurile Dragonului, aşa cum i se spune pînă în ziuă de astăzi. Ajunşi în larg, spaniolii descoperiră Insula Tabago (Tobago), situată la nord de Trinidad, apoi, mai spre nord, Concepción, astăzi Grenada. De aici, Amiralul schimbă drumul spre sud-vest şi se reîntoarse spre coasta americană ; navigînd de-a lungul ei pe vreo patruzeci de leghe, la 25 august descoperi foarte populata Insulă Margarita (Perlelor), apoi, în sfîrşit, Insula Cubaga, aşezată lîngă continent. în locul acela,-băştinaşii aveau o aşezare pentru pescuit perle şi se îndeletniceau cu scoaterea acestor preţioase produse. Columb trimise o luntre la mal şi făcu schimburi foarte avantajoase, căci pentru cîteva cioburi de faianţă sau pentru clopoţei căpătă multe livre de perle, dintre care unele foarte mari şi cu luciu foarte frumos.

Ajuns la acest punct al descoperirilor, Amiralul se opri. Ispita de-a explora ţara era mare, dar echipajul şi ofiţerii se simţeau istoviţi. Amiralul navigă astfel încît navele să ajungă la Santo Domingo, unde îl chemau interesele cele mai grave.

înainte de a pleca în Spania, Columb îl autorizase pe fratele său să pună bazele unui nou oraş. în acest scop, Don Bartolomé parcursese diferitele părţi ale insulei. Găsind, la cincizeci de leghe de Isabella, un port minunat, la gura unui fluviu frumos, Don Bartolomé întemeiase acolo primele uliţe ale oraşului care avea să devină mai apoi San Domingo. Şi tot acolo îşi fixase reşedinţa, în timp ce Don Diego rămînea guvernator la Isabella. Astfel, prin situaţia lor, cei doi fraţi ai lui Columb strîngeau în mîinile lor toată administraţia coloniei. Dar se şi iviseră numeroşi nemulţumiţi, gata să se ridice împotriva autorităţii lor. Iată în ce împrejurări sosi Amiralul la San Domingo. Şi, dîndu-le dreptate fraţilor săi, care, altminteri, administraseră cu destulă chibzuinţă, Amiralul citi o proclamaţie pentru chemarea la ordine a spaniolilor răsculaţi. Apoi, la 18 octombrie trimise cinci corăbii în Spania, cu un ofiţer care trebuia să-i aducă la cunoştinţă regelui atît noile descoperiri, cît şi starea coloniei, primejduite de răzvrătiţi.

în momentul acela, în Spania lucrurile luau o întorsătură nefavorabilă pentru Cristofor Columb. De cînd plecase, calomniile împotriva fraţilor Columb se strînseseră neîncetat. Cîţiva răzvrătiţi, alungaţi din colonie, vorbeau în gura mare despre cotropitoarea dinastie a Columbilor, aţîţînd astfel gelozia regelui trufaş şi nerecunoscător.

Veştile păreau că le dau dreptate ; în timp ce Vasco da Gama descoperise drumul pe mare spre adevărata Indie şi, în 1499, se reîntorcea cu bine în Portugalia, aducînd o încărcătură bogată, Española continua să aducă numai pagube. încercarea lui Columb de a da guvernului compensaţii prin comerţul cu sclavi nu fusese încununată de succes, deoarece indienii aduşi în Spania mureau repede în captivitate. Fernando şi Isabella propuseră atunci ca munca indienilor să fie folosită pe loc, dar spaniolii se purtaseră cu atîta cruzime fată de ei, încît în decurs de cîţiva ani populaţia băştinaşă a Españolei se redusese cu peste

două treimi şi continua să scadă rapid. Ca să afle' adevărul asupra purtării lui Columb, curtea trimise în Española un comandor de Ca-latrava, numit Francisco de Bobadilla, care primi titlurile de judecător instructor şi guvernator general. în realitate, aceasta însemna destituirea lui

Columb legat ca un tâlhar

Columb. Bobadilla, învestit cu puteri discreţionare, porni deci cu două cara- vele pe la sfîrşitul lunii iunie, anul 1500. La 23 august, coloniştii zăriră cele două nave care căutau să intre în portul San Domingo.
Tocmai atunci Cristofor Columb şi fratele său Don Bartolomé lipseau, fiind plecaţi să clădească un fort în ţinutul Xaragua. în lipsa lor, comanda

Don Diego. Bobadilla debarcă şi se duse să asculte liturghia. în timpul slujbei avu o atitudine foarte semnificativă. Apoi, chemîndu-l pe Don Diego dinaintea lui, îţ porunci să-i predeă frînele guvernării. Cristofor Columb, anunţat prin- tr-un mesaj, veni cu toată graba. Iar după ce luă cunoştinţă de scrisorile oficiale ale lui Bobadilla şi după ce le citi, voi să-l recunoască drept judecă- tor-instructor, dar nu şi drept guvernator general.

Atunci, Bobadilla îi înmînă o scrisoare din partea regelui şi a reginei, concepută în termenii următori :

„Don Cristofor Columb, Amiralul nostru peste ocean,

Noi i-am poruncit comandorului Don Francisco de Bobadilla să vă explice care ne sînt vrerile. Vă poruncim să vă supuneţi lui şi să executaţi ceea ce vă va spune din partea noastră.

Eu, Regele, Eu, Regina“.

Titlul- de vicerege, care îi aparţinea lui Columb în urma convenţiilor solemne semnate de Fernando şi de Isabella, nici nu era măcar pomenit în scrisoare. Columb îşi stăpîni dreapta mînie şi se supuse. Dar împotriva Amiralului' dizgraţiat se ridică întreaga tabără a falşilor săi prieteni. Toţi cei care îi datorau lui Columb averea i se întoarseră împotrivă şi îl acuzară că a vrut să se declare independent. Neroade acuzaţii ! Cum puteau să-i vină asemenea idei unui străin, unui genovez, aflat singur într-o colonie spaniolă !

Bobadilla găsi că se cuvine să pedepsească aspru. Don Diego se şi afla în temniţă ; guvernatorul îi puse imediat în fiare şi pe Don Bartolome, şi pe Cristofor Columb. Amiralul, acuzat de înaltă trădare, fu îmbarcat împreună cu cei doi fraţi ai săi, şi o corabie, sub comanda lui Alfonso de Villejo, îi duse în Spania. Ofiţerul acesta, un om curajos, ruşinîndu-se de felul cum era tratat Columb, vru să-i scoată lanţurile. Dar Columb refuză ; ţinea ca el, cuceritorul unei lumi noi, sa sosească ferecat în lanţuri în Spania pe care o îmbogăţise !

Şi Amiralul nu greşi purtîndu-se astfel, căci, văzîndu-l atît de umilit, legat în lanţuri ea un tîlhar, tratat ca un ucigaş, opinia publică se revoltă. Recunoştinţa faţă de omul de geniu ieşi la iveală printre patimile pe nedrept stîrnite. Şi toţi se ridicară cu mînie împotriva lui Bobadilla. Regele şi regina, siliţi de opinia publică, condamnară purtarea comandorului şi-i scriseră lui Columb o scrisoare prietenoasă, poftindu-l să vină la curte.

Astfel, Columb mai avu parte de o zi bună. Li se înfăţişă lui Fernando şi Isabellei nu ca acuzat, ci ca acuzator ; apoi, amintirea josniciei îndurate frîngîndu-i pieptul, bietul om plînse şi-i făcu să plîngă şi pe cei din jurul lui. Şi îşi povesti cu mîndrie viaţa. El, pe care îl învinovăţeau că e ambiţios, despre care spuneau că s-a îmbogăţit din administrarea coloniei, se arătă aşa cum era, aproape fără mijloace de trai ! Da, cuceritorul unei lumi n-avea măcar o ţiglă ca să-şi adăpostească sub ea capul.

Isabella îi spuse cuvinte prietenoase ; ea îl asigură pe Columb de ocrotirea ei; îi făgădui să-l răzbune împotriva duşmanilor ; îşi ceru scuze pentru proasta alegere făcută atunci cînd îl trimisese pe Bobadilla în insule şi-i jură că o să-i dea o pedeapsă exemplară. Totodată, îi ceru

Amiralului să mai aştepte cîtva timp pînă ce va fi repus în postul de guvernator, dîndu-le răgaz oamenilor porniţi împotriva lui să-şi revină la simţămîntul onoarei şi al dreptăţii.

Liniştit de făgăduielile reginei, Columb se declară mulţumit de primirea făcută şi admise necesitatea răgazului pe care i-l cerea Isabella. Cea de-a treia călătorie, cu toată durata ei scurtă, nu fusese infructuoasă. Harta se îmbogăţise cu nume noi : Trinidad, Golful Paria, coasta Cumand, insulele Tobaga, Grenada, Mărgărită şi Cubaga.

V

A patra călătorie, cu o flotilă formată din patru nave. Gran Canaria. Martinica. Dominica. Santa Cruz. Puerto Rico. Española. Jamaica. Insulele Caimanilor. Insula Pinilor. Insula Guanaja. Capul Honduras. Coasta americană, de la Trujillo la Golful Darién. Insulele Limonare. Insula- Huerta. Coasta Veragua. Terenuri aurifere. Revolta Indigenilor. Visul lui Columb. Porto Bello (Portobello). Los Mulatas. Oprire la Jamaica. Mizerie.. Revolta spaniolilor împotriva lui Columb. Eclipsa de lună. Sosirea Iur Columb în Insula Española. Reîntoarcerea lui Columb în Spania. Moartea, lui Columb, la 20 martie 1506.

Cristofor Columb recucerise la curtea lui Fernando şi ar Isabellei toată favoarea la care avea dreptul. Poate că regele îi mai arăta încă o oarecare răceală, dar regina îl proteja cu toată căldura şi pe faţă. E drept, titlul oficial de viceregе nu-i fu încă redat; dar acest lucru se datora nu atât relaţiilor personale care existau între el şi cei doi monarhi, cît intereselor coroanei Castiliei, care, în pofida contractului încheiat cu Columb, transformă întregul comerţ al coloniei într-un monopol regal.

Amiralul avu de altfel bucuria să-l vadă pe Bobadilla destituit atît pentru abuz de putere, cît şi pentru purtarea faţă de indieni, purtare care devenise* atroce. Neomenia acestui spaniol ajunsese pînă acolo încît, sub administraţia lui, populaţia indigenă a insulei se împuţină simţitor.

între timp, Española începuse să adeverească făgăduielile lui Columb, care ceruse mai puţin de trei ani ca să sporească cu şaizeci de mii veniturile coroanei. Aurul se scotea din belşug din minele exploatate. Un sclav dezgropase de pe malurile rîului Hayna un bloc cîntărind trei mii şase sute de taleri de- aur. Se putea prevedea de pe acum că noile colonii cuprindeau bogăţii incalculabile.

în locul lui Bobadilla, care fusese rechemat, fu trimis în Española un alt guvernator regal, Nicolás Ovando, în fruntea unei escadre alcătuite din douăzeci şi trei de corăbii. Acestea transportau peste ocean circa trei mii de colonişti. Sub conducerea lui Ovando, populaţia băştinaşă din Española şi din alte insule ale marelui arhipelag al Antilelor se împuţină şi mai mult. Pentru a compensa lipsa mîinii de lucru, spaniolii începură să folosească sclavi negri aduşi din Africa. Numărul acestora creştea în insule an de an. Din ordinul regelui. Ovando introduse în Española o nouă rînduială : fiecare colonist era obligat să verse vistieriei o treime din aurul căpătat de el.

Neputînd să stea cu mîinile în sîn, Amiralul ceru să întreprindă o a patra călătorie. Motivele aduse în sprijinul acestei călătorii erau cît se poate de plauzibile. într-adevăr, cu un an înaintea reîntoarcerii lui Columb, portughezul Vasco da Gama revenise din Indii după ce trecuse pe la Capul Bunei Speranţe. Deci, Columb voia, mergînd spre Indii pe drumul vestului, mult mai sigur şi mai scurt, să facă o concurenţă serioasă comerţului portughez. Crezînd că atinsese coastele Asiei, el susţinea mereu că insulele şi ţărmurile pe care le descoperise nu erau separate de Moluce decît printr-o strîmtoare. Voia, deci, fără ca măcar să treacă pe lîngă Insula Española sau pe lîngă coloniile gata instaurate, să meargă de-a dreptul în Ţara Indiilor. După cum se vede, Amiralul redevenea îndrăzneţul navigator de odinioară.

Regele îi aprobă cererea, şi-i încredinţă comanda unei flotile compusă

din patru nave, „Santiago“, „Gallega“, „Bizcaina“ şi o caravelă conducătoare. Cea

mai mare dintre aceste nave nu avea decft şaptezeci de tone, iar cea mai mică numai cincizeci. în realitate, erau nişte nave de cabotaj.

La 14 martie Columb primi instrucţiunile regale care-i limitau mult drepturile şi-i puneau toate acţiunile sub controlul unui notar şi al încă unui demnitar, Francisco de Porras, care era totodată comandantul corăbiei „Gallega“. Acesta avea misiunea de a primi de la Amiral în prezenţa notarului, „tot ceea ce se va găsi şi obţine... fie aur, argint, perle, pietre preţioase şi mirodenii, sau alte lucruri de preţ“.

Totodată, Fernando şi Isabella îi interziseră lui Columb să debarce la Española, iar Nicolás Ovando, guvernatorul insulei, primi ordin să nu-l lase pe Columb pe insulă.

Cristofor Columb porni de la Cádiz, la 9 mai 1502, cu un echipaj format din o sută cincizeci de oameni, cu fratele său Bartolomé şi cu cel de-al doilea fiu al său, Fernando,[169] în vîrstă de numai treisprezece ani.

La 20 mai, navele făcură escală la Gran Canaria, iar la 15 iunie atinseră una din Insulele Vîntului, Martinica ; apoi trecură rînd pe rînd pe lîngă Dominica, Santa Cruz, Puerto Rico şi, în sfîrşit, după o călătorie norocoasa, sosiră la 29 iulie în faţa Españolei.

Columb nu intenţionase să pună piciorul pe insula de unde fusese alungat în mod atît de josnic. Dar caravela lui, prost construită, dădea semne de şubrezire şi avea neapărată nevoie să i se repare carena. Amiralul îi ceru, deci, guvernatorului îngăduinţa să intre în port.

Ovando, ascultînd de ordinul regelui, îi refuză intrarea în port, obiectînd •că prezenţa lui Columb pe insulă ar putea provoca dezordini. Columb îşi închise în inimă indignarea pe care trebuie să i-o fi pricinuit o asemenea purtare, ba chiar răspunse la un asemenea procedeu printr-un sfat înţelept.

într-adevăr, flota care trebuia să-l readucă pe Bobadilla în Spania şi să transporte cu blocul de aur bogăţii imense era gata de plecare. Timpul devenise însă, ameninţător, şi Columb, eu perspicacitatea lui de marinar, obser- vînd semnele unei furtuni apropiate, îl sfătui pe ¡ guvernator să nu-şi expună corăbiile şi oamenii îmbarcaţi pe ele. Ovando nu voi să ţină seama de sfatul Amiralului. Corăbiile porniră în larg, dar abia ajunseră la capătul de răsărit al insulei, cînd un uragan cumplit nimici douăzeci şi una dintre ele, cu toată încărcătura lor. Bobadilla şi cei mai mulţi dintre duşmanii lui Columb se înecară, în timp ce corabia pe care se aflau rămăşiţele averii lui Columb scăpă teafără. Oceanul înghiţise aur şi pietre preţioase în valoare de zece milioane.

în acest timp, cele patru caravele ale Amiralului, neprimite în port, fugi- tseră din faţa furtunii. Vătămate şi despărţite unele de altele, izbutiră, totuşi, să se reunească. Furia vîntului le mínase, la 14 iulie, în faţa Insulei Jamaica. Mica flotă luptase apoi vreme de şase zile, făcînd abia şaptezeci de leghe, şi fusese, în sfîrşit, zvîrlită spre coastele Cubei, ceea ce avu ca rezultat descoperirea Insulelor Caimanilor şi a Insulei Pinilor.

Cristofor Columb schimbă drumul apoi spre sud-vest, în mijlocul apelor pe care nici o navă europeană nu le străbătuse încă, şi se avîntă din nou pe calea descoperirilor, cu toate emoţiile pasionante ale navigatorului. Soarta îl mînă spre coasta septentrională a Americii; la 30 iulie descoperi Insula Guanaja şi la 14 august atinse Capul Honduras,

limba aceea de pămînt care, prelungită prin Istmul Panama, leagă cele două continente.

Aşadar, pentru a doua pară, Columb acostă, fără să ştie, pe adevăratul continent american. Apoi navigă timp de patru luni de-a lungul coastei, în- fruntînd tot felul de primejdii, şi desenă harta coastei din punctul unde se afla Trujillo şi pînă la Golful Darien [170]. în fiecare noapte, Columb ancora, ca să nu se depărteze de uscat ; astfel urcă pînă la limita răsăriteană care se termină brusc prin Capul Gracias a Dios.

Prin punctul acesta trecu la 14 septembrie, dar Amiralul se pomeni asaltat de vînturi atît de puternice, cum nici el, cel mai vîrstnic dintre marinarii de pe corăbii, nu mai pomenise pînă atunci. Iată cum povesteşte el în scrisoarea adresată regelui Spaniei acest episod cumplit : „Timp de optzeci de zile dură groaznica furtună şi fu atît de puternică, încît soarele şi stelele rămaseră ascunse ochilor noştri.

Corăbiile făceau apă, velele erau sfîşiate, greementul şi ancorele pierdute, dispărură bărci, parîme şi mult echipament. Oamenii fură loviţi de boli, erau abătuţi, mulţi căutară sprijin în religie şi nu rămase nimeni care să nu fi făcut o făgăduinţă sau să nu se fi angajat să săvîrşească un pelerinaj. Deseori, oamenii se spovedeau unul altuia, mărturisindu-şi păcatele. Nu rareori văzuseră ei furtuni, dar niciodată nu întîmpinaseră una atît de îndelungată şi de cumplită. Mulţi din cei ce păreau altădată cutezători îşi pierduseră curajul şi aşa au fost cît a ţinut furtuna.

„Boala fiului, ce se găsea cu mine, îmi sfîşia sufletul şi-mi era cu mult mai greu cu cît îmi dădeam seama că are de suferit nenorociri mari un timp atît de îndelungat, la o vîrstă atît de fragedă, de numai treisprezece ani. Dar Dumnezeu îi dădu o asemenea putere, încît el îi însufleţi pe toţi ceilalţi şi se purta ca şi cum ar fi navigat timp de optzeci de ani. Mă consola şi pe mine, iar eu mă îmbolnăvi greu şi nu o dată fusei aproape de moarte.

Aşa mi-a fost mie dat să am prea puţin folos din cei douăzeci de ani de slujba petrecuţi în trudă şi primejdii, iar astăzi să n-am în Castilia un acoperiş deasupra capului şi nici hrană să n-am, decît doar la vreo circiumă sau vreo tavernă, şi adesea să n-am nici un ban s-o plătesc“.

Aceste cîteva rînduri nu arată oare ce dureri adînci năpădiseră inima lui Columb ? în mijlocul atîtor pericole şi nelinişti, cum de mai izbutea să păstreze energia necesară unui şef de expediţie ?

Cît a durat furtuna, navele navigară de-a lungul coastei, care poartă, pe rînd, numele de Honduras, Mosquito, Nicaragua, Costa Rica, Veragua (astăzi Panama). Cele douăsprezece Insule Limonare fură descoperite în această perioadă. în sfîrşit, la 25 septembrie, Columb ancoră între insuliţa Huerta şi continent, apoi, la 5 octombrie, porni din nou şi, după ce descoperi şi făcu harta Golfului Almirante, ancoră în faţa satului Cariay. Acolo corăbiile fură reparate şi făcură escală pînă la 15 octombrie.

Columb se credea atunci ajuns aproape de gurile Gangelui, iar băştinaşii, vorbindu-i despre un oarecare ţinut Ciguare, înconjurat de mare, păreau că-i confirmă părerea. Băştinaşii mai susţineau, de asemenea, că ţinutul cuprindea bogate zăcăminte de aur, dintre care cel mai important era situat la douăzeci şi cinci de leghe spre sud. Amiralul porni, deci, din nou în larg şi începu să navigheze de-a lungul coastei

împădurite Veragua. Pe această parte a continentului, indienii păreau foarte sălbatici. La 26 noiembrie, flota intră în Puerto del Retrete, care formează actualul Puerto de los Escribanos. Navele, mîncate de cafii, se aflau într-o stare jalnică ; pentru că trebuiau reparate din nou avariile, escala la El Retrete se prelungi. Columb părăsi portul acesta ca să întîlnească o furtună şi mai îngrozitoare decît cele precedente : „Timp de nouă zile fusesem parcă pierdut, fără să mai nădăjduiesc că voi reuşi să rămîn în viaţă.

Nimănui nu i-a mai fost dat să vadă o asemenea mare furtunoasă, înspăi- mîntătoare, învolburată, înspumată. Vîntul nu-mi îngăduia să navighez înainte, dar nici să ancorez lîngă un petic de uscat. Un timp oarecare am rămas aici pe o mare de culoarea sîngelui, fierbînd ca apa într-un cazan pus la foc mare.

Niciodată nu mai văzusem un cer atît ide ameninţător, zi şi noapte ardea în flăcări ca o forjă ; fulgerele vărsau flăcări cu atîta putere, că nu o dată mă gîndii cum de rămăseseră nevătămate catargele şi velele. Fulgerele izbucneau atît de puternic şi erau atît de groaznice, încît toţi gîndeam că toate corăbiile se vor scufunda dintr-un moment în altul. Oamenii erau peste măsură de istoviţi şi doreau să moară cît mai curînd, în dorinţa de a fi izbăviţi de asemenea chinuri. în două rînduri, corăbiile îşi pierdură bărcile, ancorele şi parîmele şi rămaseră fără vele, fiindu-le smulse“.

în această îndelungată şi penibilă navigaţie, Amiralul parcurse aproape trei sute cincizeci de leghe. Echipajele erau istovite. Columb se văzu, deci, silit să pornească înapoi şi să ajungă iar la fluviul Veragua ; dar, negăsind acolo adăpost sigur pentru corăbii, se duse mai departe, la gura fluviului Belén, numit astăzi Yebra, unde ancoră la începutul lui ianuarie 1503. A doua zi, furtuna reîncepu, iar la 24 ianuarie, în urma unei creşteri neaşteptate a apelor fluviului, otgoanele corăbiilor se rupseră şi navele nu putură fi salvate decît cu mare cazną.

în acest timp, Amiralul, cu gîndul la ţinta principală a misiunii sale, izbutise să stabilească relaţii continue cu băştinaşii. Cacicul din Belén se arăta prietenos şi îi spuse că, la cinci leghe în interior, se afla un ţinut foarte bogat în mine de aur. La 6 februarie, Cristofor Columb trimise spre locul indicat un detaşament de şaptezeci de oameni, sub comanda fratelui său Bartolomé. După ce străbătu un sol foarte accidentat şi tăiat de rîuri atît de cotite, încît unul dintre ele trebui trecut de treizeci şi nouă de ori în decursul drumului, spaniolii ajunseră la terenurile aurifere, care erau imense şi se întindeau cît vezi cu ochii. Aurul era atît de abundent acolo, încît un singur om ar fi putut să culeagă o măsură în zece zile. în patru ore, Bartolomé şi însoţitorii săi adunară o cantitate enormă, apoi se reîntoarseră la Amiral, care, cînd află rezultatele expediţiei, hotărî să mai rămînă pe coastă şi porunci să se clădească barăci de lemn.

Zăcămintele aurifere din partea locului erau într-adevăr nespus de bogate ; păreau inepuizabile şi, pentru ele, Columb uită de Cuba şi de Santo Domingo. Scrisoarea către regele Fernando vădeşte cît era de entuziasmat şi, spre mirarea noastră, putem auzi din gura acestui mare navigator fraza atît de des citată : „Aurul este perfecţiunea, aurul creează comori şi acela care-l stăpî- neşte poate săvîrşi orice doreşte şi poate chiar să ducă sufletele oamenilor în rai!“

Spaniolii munciră, deci, cu înflăcărare la îngrămădirea aurului în

corăbii. Pînă atunci, relaţiile cu indigenii fuseseră paşnice, dar acum spaniolii se purtară cu atîta neruşinare, cărînd tot aurul de acolo, încît blînzii indieni se revoltară curînd şi, în frunte cu cacicul lor, îi atacară pe oaspeţii nepoftiţi. Urmă o luptă deosebit de crîncenă. Indienii fură respinşi. Cacicul căzu prizonier, cu toată familia lui; dar, după diteva zile, şi el, şi ai săi izbutiră să scape şi ajunseră în regiunile muntoase împreună cu mulţi alţi băştinaşi. Mai

Mine de aur în Cuba (Facsimil. Gravură veche)

tîrziu, prin luna aprilie, băştinaşii alcătuiră o armată uriaşă şi-i atacară pentru a doua oară pe spanioli, ucigînd cea mai mare parte dintre ei.

Între timp, sănătatea lui Golumb se şubrezea din ce în ce, iar ca să părăsească meleagurile acestea nu era chip, datorită lipsei vînturilor

prielnice.

De cum se simţi mai în puteri, Columb se gîndi să pornească în larg. Ar fi vrut să întemeieze o aşezare pe locul unde se afla, dar n-avea destui marinari ca să rişte lăsarea cîtorva dintre ei pe uscat. Cele patru caravele erau mîncate de carii. Una din ele fu nevoit s-o lase în drum la Belén ; pînă la urină, flota ridică ancorele, dar de-abia făcu treizeci de leghe în larg, cînd o spărtură se ivi la una din nave. Amiralul trebui să se îndrepte grabnic spre uscat şi ajunse cu bine la Porto Bello, unde lăsă nava ale cărei avarii erau de nereparat. Acum, flota nu se mai compunea decît din două caravele, fără bărcile mari şi aproape fără provizii. Amiralul navigă de-a lungul coastei, trecu prin faţa portului El Retrete, descoperi Insulele Mulatas şi pătrunse în Golful Darién. Acesta e punctul extrem atins de Columb spre est.

La 1 mai, Amiralul porni spre Spania ; la 10 mai ajunse în faţa Insulelor Caimaniîor, dar nu putu să reziste vîntului care îl împinse spre nord-vest, pînă lîngă Cuba. Acolo, într-o furtună prin ape mici, îşi pierdu velele şi ancorele, iar cele două caravele se ciocniră în timpul nopţii. Apoi, uraganul aruncîndu-l spre sud, Amiralul se reîntoarse cu navele sparte la Jamaica şi ancoră, la 23 iunie, în portul Santa Gloria, devenit Golful Don Cristóbal.. Amiralul ar fi vrut să ajungă în Española ; acolo ar fi găsit mijloacele care îi lipseau cu totul în Jamaica ; dar cele două caravele, mîncate de carii, „asemănătoare unor stupi ide albine“, nu puteau să rişte o călătorie de treizeci de leghe. Şi nici nu putea să-i trimită un mesaj lui Ovando, guvernatorul Insulei Española.

între timp, caravelele făceau apă din toate părţile şi Amiralul trebui să le tragă pe mal ; apoi încercă să organizeze la uscat viaţa alor săi. Indienii îi. veniră la început în ajutor şi aduseră echipajului hrana de care avea nevoie.. Dar nefericiţii marinari, atît de greu încercaţi, îşi manifestau nemulţumirea faţă de Amiral ; erau gata să se răzvrătească, pe cînd sărmanul Columb,. doborît de boală, nu-şi mai părăsea patul de suferinţă.

În aceste împrejurări, doi bravi ofiţeri, Méndez şi Fiesco, îi propuseră Amiralului să încerce cu canoe indiene călătoria din Jamaica pînă la Española, în realitate, era vorba de un drum de două sute de leghe, căci trebuiau să- urce de-a lungul coastei pînă la portul coloniei. Dar curajoşii ofiţeri se arătară gata să înfrunte toate primejdiile, căci era vorba de viaţa tovarăşilor lor. înţelegînd îndrăzeaţa lor propunere, pe care în alte condiţii ar fi dus-o- la capăt el însuşi, Columb se învoi ca Méndez şi Fiesco să plece. Apoi, fără nave şi aproape lipsit de alimente, Amiralul rămase cu echipajul pe insula aceea sălbatică.

Curînd, mizeria naufragiaţilor — căci li se poate spune astfel — ajunse atît de mare, încît izbucni o revoltă. Oamenii Amiralului, orbiţi de suferinţe, îşi închipuiră că şeful lor nu îndrăznea să se reîntoarcă în portul din Insula Española, unde guvernatorul Ovando nu-l lăsase să intre. începuseră să. creadă că interdicţia aceasta îi lovea şi pe ei, ca şi pe Amiral. Şi-şi spuseră că guvernatorul, nelăsînd navele să ancoreze în porturile coloniei, nu putuse face asta decît la porunca regelui. Ideile acestea aţîţară minţile şi aşa destul de pornite, pînă cînd, în cele din urmă, la 2 ianuarie 1504, comandantul caravelei „Gallega“, Francisco de Porras, şi fratele său Diego, care îndeplinea funcţia de notar al flotei, se puseră în fruntea nemulţumiţilor. Răzvrătiţii cereau reîntoarcerea în

Europa şi se năpustiră spre cortul Amiralului, stri- gînd : Castilia ! Castilia !

Columb zăcea bolnav. Fratele şi fiul său veniră să-l apere cu trupurile lor. La vederea bătrînului Amiral, răsculaţii se opriră, iar mînia li se potoli în faţa lui. Dar nu voiră să-i asculte dojenile şi sfaturile ; nu înţeleseră că nu se puteau salva decît printr-o înţelegere generală şi numai dacă fiecare, uitînd de sine, ar fi luptat pentru salvarea tuturor. Nu ! Erau hotărîţi să părăsească insula cu orice preţ şi prin orice mijloace. Porras şi răsculaţii porniră deci spre ţărm, puseră mina pe luntrele indienilor şi se îndreptară spre extremitatea răsăriteană a insulei. Acollo, namairespectînd nimic, -beţi de ¡furie, jefuiră locuinţele indiene, făcîndu-l astfel pe Amiral responsabil de violenţele lor, şi tîrîră cîţiva nefericiţi băştinaşi pe luntrele furate. Porras şi ai săi îşi con- tinuară navigaţia ; dar, la cîteva leghe în larg, fură surprinşi de o furtună deosebit de puternică şi, ca să-şi uşureze luntrele, aruncară prizonierii în mare. După fapta aceasta barbară, luntrele încercaseră să se îndrepte spre Insula Española, pe urmele lui Méndez şi Fiesco, dar fură mereu aruncate pe coastele Jamaicii.

între timp, Amiralul, rămas numai cu prietenii şi cu bolnavii, izbuti să restabilească ordinea în mica lui lume. Dar mizeria sporea tot mai mult. Foametea devenise ameninţătoare. Indienii se plictisiseră să-i tot hrănească pe străinii aceştia a căror şedere în insulă se prelungea. De altfel, prestigiul spaniolilor fusese cu totul nimicit în clipa cînd oamenii lui Columb se bătuseră între ei. Băştinaşii pricepuseră, în sfîrşit, că europenii nu erau decît nişte oameni ca toţi oamenii şi învăţaseră astfel să nu-i mai respecte şi să nu se mai teamă de ei. Autoritatea lui Columb asupra băştinaşilor scădea din zi în zi şi trebui să survină o împrejurare cu totul neaşteptată, pe care Amiralul avu dibăcia s-o folosească pentru a-şi reface un prestigiu atît de necesar salvării oamenilor săi.

O eclipsă de Lună, prevăzută şi calculată ide Columb, trebuia să aibă loc într-o anumită zi. Şi chiar în dimineaţa zilei aceleia, Amiralul ceru o întrevedere căpeteniilor insulei. Cacicii răspunseră la invitaţie şi, cînd se aflară adunaţi cu toţii în cortul lui Columb, Amiralul îi vesti că Dumnezeu, voind să-i pedepsească pentru măsurile néospitaliere şi pentru neprietenia faţă de spanioli, avea să le ia în seara aceea lumina Lunii. într-adevăr, totul se petrecu aşa cum anunţase Amiralul. Umbra Pămîntului veni să acopere Luna, al cărei disc părea ros de un monstru nemaivăzut. Sălbaticii, înspăimîntaţi, se aruncară la picioarele lui Columb, rugîndu-l să vorbească cerului pentru iertarea lor, şi făgăduiră să-i pună la dispoziţie toate bunurile lor. După cîteva şovăieli, jucate cu dibăcie, Columb se prefăcu că le ascultă rugile. Sub motiv că imploră cerul, se închise în cortul lui tot timpul cît dură eclipsa şi nu se ivi decît în clipa cînd fenomenul se apropia de sfîrşit. Atunci le anunţă caeicilor că rugile lui fuseseră ascultate şi, întinzînd braţul, îi porunci Lunii să reapară. Curînd, discul ieşi din conul de umbră, şi astrul nopţilor străluci în toată splendoarea sa. Din ziua aceea, indienii, recunoscători şi supuşi, acceptară autoritatea' Amiralului, impusă în mod atît de vădit de puterile cerului.

Pe cînd în Jamaica se petreceau toate acestea, Méndez şi Fiesco îşi atinseseră de multă vreme ţinta. Curajoşii ofiţeri, după o miraculoasă călătorie' de patru zile într-o luntre şubredă, ajunseseră în Española şi de

îndată îi aduseră la cunoştinţă guvernatorului situaţia deznădăjduită a lui Columb şi a oamenilor săi. Ovando, duşmănos şi nedrept, îi reţinu mai întîi pe cei doi ofiţeri şi, sub pretext că vrea să-şi dea seama de adevărata stare a lucrurilor, trimise spre Jamaica, după o întîrziere de opt luni de zile, un om de-al lui, un oarecare Diego Escobar, duşman înverşunat al Amiralului. La sosirea în Jamaica, Escobar nu vru să stea de vorbă cu Columb, ba nici nu debarcă măcar ; se mulţumi să le trimită oamenilor aflaţi în suferinţă la uscat „un porc şi un butoiaş de vin“ ; apoi plecă fără să fi luat pe nimeni la bord. Conştiinţa nu ne lasă să dăm crezare unor asemenea ticăloşii, dar, din nefericire, éle sínt cu totul reale !

Deşi crunta batjocură a lui Escobar îl indignase, Amiralul nu se lăsă tîrît de mînie şi nu răspunse la ocară prin alte ocări. Sosirea lui Escobar trebuia să-i liniştească pe naufragiaţi, căci ea dovedea că situaţia lor e cunoscută.

Salvarea devenise doar o chestiune de timp şi moralul spaniolilor se refăcu încetul cu încetul.

Amiralul voi să încerce atunci să-i readucă pe Porras şi pe răsculaţi, care, de la despărţire, pustiau neîncetat insula şi săvîrşeau cruzimi odioase împotriva băştinaşilor. El le . propuse iertarea ; dar nesăbuiţii aceia răspunseră mărinimoasei propuneri venind să-l atace pe Columb chiar în tabăra lui. Spaniolii rămaşi credincioşi cauzei şi ordinei trebuiră să pună mina pe arme. Prietenii Amiralului îşi apărară cu vitejie şeful. în întîlnirea aceasta tristă, ei nu pierdură decît pe unul de-ai lor şi rămaseră stăpîni pe cîmpul de luptă, după ce-i făcură prizonieri pe cei doi fraţi Porras. Răsculaţii căzură atunci în genunchi în faţa lui Columb, care, ţinînd seama de suferinţele lor, îi iertă.

în sfîrşit, abia la un an după plecarea lui Méndez şi a lui Fiesco, se ivi corabia echipată de ei pe cheltuiala lui Columb, care trebuia să-i repatrieze pe naufragiaţi. La 24 iunie 1504 se îmbarcară toţi şi, părăsind Jamaica, locul atîtor suferinţe morale şi fizice, întinse velele spre Española.

Sosit în port, Columb fu primit la început, spre marea lui mirare, cu multă cinste. Perfidul guvernator Ovando, nevrînd să se împotrivească opiniei publice, îi făcu o primire frumoasă. Dar bunele relaţii n-aveau să dureze multă vreme. Curînd hărţuielile reîncepură. Atunci Columb, nemaiputînd şi nemaivoind să îndure umilinţele şi chiar chinurile, plăti două corăbii, a căror comandă o împărţi cu fratele său Bartolomé, şi la 12 septembrie 1504 porni spre Europa.

Ultima lui călătorie adusese ştiinţei geografice Insulele Caimanilor, Martinica, Limonarele, Guanaja, coastele Honduras, Mosquito, Nicaragua, Veragua, Costa Rica, Porto Bello, Panama, Insulele Mulatas şi Golful Darién.

Furtuna avea să-l încerce din nou pe Columb în timpul călătoriei peste ocean. Corabia i se distruse şi echipajul trebui să se îmbarce la bordul navei lui Don Bartolomé. La 19 octombrie, un uragan formidabil rupse catargul cel mare al navei, care trebui să navigheze şapte sute de leghe cu velatura incompletă. în sfîrşit, la 7 noiembrie Amiralul intra în portul San Lúcar.

O veste tristă îl aştepta la reîntoarcere. Aceea pe care o socotea ocrotitoarea lui, regina Isabella, murise. Regele Fernando,

nerecunoscător şi pizmaş, îl primi rece pe Amiral. Şi nu-şi cruţă nici pretextele, nici încetineala, spe- rînd să scape astfel de tratatele solemne semnate cu mîna lui ; pînă la urmă, propuse lui Columb un mic orăşel din Castilia, Camón de los Condes, în schimbul abandonării titlurilor şi demnităţilor.

Atîta nerecunoştinţă şi lipsă de sinceritate îl doborîră pe bătrîn. Sănătatea lui, greu vătămată, nu se mai îndreptă, iar mîhnirea îl duse la mormînt. ţn ziua de 21 mai 1506, Columb muri la Valladolid, în vîrstă de şaptezeci de ani.

Rămăşiţele lui Cristofor Columb au fost mai întîi depuse în mănăstirea San Francisco din Vaillladolid ; apoi, în 1513, au fost mutate la mănăstirea sartrezilor din Sevilla. Dar se pare că nici după moarte marele navigator nu trebuia să se odihnească în pace, căci, în anul 1536, rămăşiţele pămînteşti îi fură transportate în catedrala Santo Domingo din Insula Española. Tradiţia locală pretinde că după semnarea tratatului de la Bâle, din 1795, stăpînirea spaniolă, care trebuia să-i lase Franţei partea răsăriteană a Insulei Haiti (Española), porunci mutarea la Havana a rămăşiţelor marelui navigator ; dar un călugăr puse alte oseminte în locul celor ale lui Columb, iar rămăşiţele Amiralului ar fi fost depuse în catedrală, în stînga altarului.

Datorită manevrelor călugărului aceluia, inspirat fie de un simţămînt de patriotism local, fie de respect pentru ultima dorinţă a lui Columb, care ceruse să fie înmormîntat în catedrala Santo Domingo, nu rămăşiţele marelui navigator, s-ar afla în Havana * ci probabil ale fratelui său Diego.
Descoperirea făcută la 10 septembrie 1877 în catedrala Santo Domingo — o lădiţă de plumb cuprinzînd oseminte omeneşti şi a cărei inscripţie ar dovedi că cuprinde rămăşiţele *descoperitorului* Americii — par să confirme pe deplin tradiţia de mai sus.
De fapt, puţin importă dacă rămăşiţele lui Cristofor Columb se află la Santo Domingo sau la Havana : numele şi gloria lui sînt pretutindeni.

* În 1897, rămăşiţele lui Columb au fost aduse în Spania şi se află în catedrala din Sevilla.

C a p i t o l u l VIII

DESCOPERIREA INDIEI ŞI A ŢĂRILOR MIRODENIILOR

Covilhăo şi Paiva. Vasco da Gama. Capul Bunei Speranţe. Escaldla S~o-Braz, Mozambic, Mombasa şi Malindi. Sosirea ia Calicut. Ciocnirea cu zamorinul. Reîntoarcerea în Europa. Scorbutul. Moartea lui Paolo da Gama. Sosirea la Lisabona.

O dată cu trimiterea lui Diaz în căutarea drumului Indiilor prin sudul Africii, regele Portugaliei João al II-Aea mai trimitea doi gentilomi de la curte să se informeze 'dacă n-ar fi posibilă pătrunderea pe un drum mai u?or, mai rapid şi mai sigur : prin Istmul de Suez, Marea Roşie şi Oceanul Indian.

O asemenea misiune cerea un om abil, întreprinzător, bun cunoscător al greutăţilor unei călătorii prin aceste regiuni, cunoscând limbile orientale sau cel puţin araba. Era nevoie de un om cu un caracter uşor adaptabil şi prefăcut, într-un cuvînt de un om căruia să nu i se poată bănui planurile, care tindeau nici mai mult nici mai puţin decît la a lua din mâinile musulmanilor, ale arabilor şi, prin ei, ale veneţienilor tot comerţul Asiei pentru a-î dărui Portugaliei.

Un navigator experimentat, Pedro da Covilhăo, care se distinsese slujind sub Alfonso al V-lea în războiul cu Castilia, petrecuse vreme îndelungată în Africa. Pe el îl alese Jo.ăo al II-lea şi i-l dădu ca tovarăş de călătorie pe Alonso de Paiva. Amîndoi aceştia, înarmaţi cu instrucţiuni amănunţite şi cu
0 hartă făcută după mapamondul episcopului Calsadilla, după care se putea face turul Africii, plecară din Lisabona în luna mai 1487.

Cei doi călători trecură prin Alexandria şi Cairo, unde avură norocul să întâlnească neguţători mauri din Fes şi Tlemcen, care îi conduseră la Thor, vechiul Asiongaber, la poalele Sinaiului, unde putură să-şi procure informaţii preţioase despre negoţul din Calicut.

Covilhăo hotărî să profite de acest fericit prilej pentru a vizita India, ţară la care, de un secol, Portugalia se uita cu jind ; în acelaşi timp, Paiva trebuia să se afunde în ţinuturile, pe atunci atît de vag cunoscute sub numele de Etiopia, în căutarea faimosului părinte Ioan, care domnea, după cum povesteau vechii călători, peste o parte a Afrioii nespus de bogată şi de roditoare. Paiva pieri, fără doar şi poate, în aventuroasa lui încercare, căci nu
1 se mai regăsesc urmele.

Cît despre Covilhăo, el ajunse la Aden, unde se îmbarcă pentru coasta Malabar. Vizită succesiv Cananore, Calicut, Goa şi culese informaţii precise

asupra comerţului şi producţiei ţărilor învecinate cu Marea Indiilor, fără să trezească bănuielile hinduşilor, cărora nu le trecea prin minte că primirea binevoitoare şi prietenoasă făcută călătorului avea să le aducă ruina şi înrobirea patriei.

Socotind că n-a strîns încă destule informaţii, Covilhăo părăsi India, merse pe coasta răsăriteană a Africii, unde vizită Mozambicul, Sofala, vestită de multă vreme pentru minele ei de aur, a căror faimă ajunsese prin arabi pînă în Europa, şi Zeila, *Avalites portus* al celor vechi, oraş de frunte pe coasta Aden, la intrarea golfului arabic, pe Marea Oman. După ce stătu destul de mult prin aceste ţinuturi, el reveni la Aden, pe atunci principalul antrepozit al comerţului din Orient, înaintă pînă la intrarea Golfului Persic, la Ormuz, apoi, ureînd pe Marea Roşie, ajunse din nou la Cairo.

João al II-ilea trimise doi evrei instruiţi, care trebuiau să-l aştepte acolo pe Covilhăo. Acesta îi dădu unuia din ei, rabinului Abraham Beja, însemnările sale, itinerarul călătoriei şi o hartă a Africii pe care i-o dăruise un musulman, cerîndu-i să ducă totul la Lisabona cît mai curînd cu putinţă.

Iar el, nemulţumit de ceea ce făcuse pînă atunci şi voind să ducă la capăt misiunea pe care moartea îl împiedicase pe Paiva s-o îndeplinească, pătrunse în Abisinia, unde, după legende, se afla ţara aşa-numitului părinte loan. Ne- gusul Abisiniei, Alexandru, măgulit că unul din ¡suveranii cei mai puternici ai Europei îi caută alianţa, îll primi cu extremă bunăvoinţă şi îi încredinţă chiar o înaltă situaţie la curte, dar, ca să-şi asigure continuitatea serviciilor lui, refuză să-l mai lase să părăsească ţara. Deşi se căsători şi avu copii, Covilhăo nu-şi uită nici o clipă ţara ; iar cînid în 1520 o ambasadă portugheză, din care făcea parte Alvarez, veni în Abisinia, el îşi văzu cu cel mai adînc regret compatrioţii plecînd, iar preotul expediţiei se făcu în mod naiv ecoul plîngerii şi al durerii lui.

„Furnizînd informaţii precise asupra posibilităţii de a naviga împrejurul Africii, — scrie Ferdinand Denis, — indicînd drumul Indiilor şi dînd asupra comerţului acestor ţinuturi noţiunile cele mai pozitive şi mai complete, făcînd mai ales descrierea zăcămintelor de aur din Sofala, care trebuiau să aţîţe lăcomia portugheză, Covilhăo contribui puternic la grăbirea expediţiei lui da Gama.“

Vasco da Gama aparţinea unei familii de veche nobleţe. Tatăl său, Este-văo Eanez da Gama, mare alcade de Sines şi de Sylves, comandor al Seixa-lului, avea o înaltă situaţie la curtea lui João al II-lea. Faima lui de marinar era atît de mare, încît regele se gândea să-i dea comanda flotei pe care voia s-o trimită în Indii.

Din căsătoria lui cu dona Isaibella Sodre, fiica lui João de Resende, guvernator al fortificaţiilor de la Santarém, se născură mai mulţi copii, printre care Vasco, primul care a ajuns în India dublînd Capul Bunei Speranţe, şi Paolo, care l-a însoţit în această memorabilă expediţie. Se ştie că Vasco da Gama s-a născut la Sines, dar data naşterii nu i se cunoaşte precis. De obicei este admis anul 1469, dar mai probabilă e data de 1460.

Se pare că de timpuriu Vasco da Gama fusese hărăzit canerei de marinar, în care se distinsese tatăl său. Primul istoric al Indiilor, López de Castañeda, relatează că Vasco şi-a căpătat faimă pe mările Africii, unde a participat la două sau trei expediţii.

Vasco da Gama (Facsimil. Gravură veche)

Se ştie chiar că i s-a dat misiunea să prindă în porturile Portugaliei toate corăbiile franceze care se aflau ancorate acolo, ca represalii pentru capturarea unei bogate nave de transport portugheze în drum dinspre Mina, capturare săvîrşită în plină pace de către corsarii francezi.

O asemenea misiune nu putea fi încredinţată decît unui căpitan activ, energic şi cunoscut pentru faptele lui mari. Aceasta ni se pare o dovadă că valoarea şi îndemînarea lui da Gama erau mult preţuite de rege.

Cam pe vremea aceea, navigatorul se însură cu dona Catarina da Ataide, una din doamnele cele mai bine văzute la curte, de la care avu mai mulţi copii, printre care Estevão da Gama, devenit mai tîrziu guvernator al În-

diilor, şi dom Christovam, care a murit în cursul luptelor duse în Abisinia.

Graţie unui document găsit în biblioteca publică din Porto, se cunoaşte cu precizie data primei călătorii a lui da Gama: sîmbătă, 8 iulie 1497. Expediţia fusese pregătită de multă vreme cu toată amănunţimea.

Flota trebuia să se compună din patru nave de mărime mijlocie, „ca să poată intra şi ieşi lesne de oriunde“. Solid construite, cele patru nave aveau velele şi parîmele în triplu exemplar pentru înlocuirea în caz de pierdere sau avarie ; toate butoaiele destinate să conţină rezervele de apă, ulei sau vin fuseseră legate cu cercuri de fier ; provizii de toate felurile — făină, vin, legume, obiecte de farmacie, artilerie — fuseseră adunate din belşug ; în sfîrşit, cei mai buni marinari, cei mai iscusiţi piloţi, cei mai experimentaţi comandanţi completau echipajele.

Da Gama, care primise titlul de amiral, îşi arboră pavilionul de comandament pe „São Gabriel“ de 120 t. Fratele său Paolo da Gama se ambarcă pe- „Sâo Raphael“, de 100 t. O caravelă de 50 t, „Berrio“, numită astfel în amintirea pilotului Berrio care o vînduse lui Emmanuel I, îl avu drept comandant pe Nicolas Coelho, marinar cu multă experienţă. în sfîrşit, o navă de transport încărcată cu provizii şi cu mărfuri destinate trocului cu indigenii din ţările ce urmau să fie vizjtate se afla sub comanda lui Gon- zalo Nunes.

Pero da Alemquer, care fusese pilotul lui Bartolomeo Diaz, trebuia să conducă această expediţie.

Echipajul flotei, cuprinzînd şi zece criminali de drept comun, care fuseseră îmbarcaţi ca să îndeplinească misiunile mai primejdioase, se ridica la o sută şaizeci de persoane.

în comparaţie cu misiunea pe care oamenii aceştia o aveau de îndeplinit, ce slabe mijloace şi ce resurse aproape derizorii !

La 8 iulie, în zori, da Gama, urmat de ofiţerii săi, înaintă spre corăbii în mijlocul unei imense mulţimi de oameni. în jurul lui se desfăşura un alai de călugări şi preoţi, care cîntau imnuri religioase şi implorau cerul să-i ia în paza lui pe călători.

Trebuie să fi fost o scenă deosebit de mişcătoare plecarea aceasta din Rastello, în care toată lumea, actori şi spectatori, îşi amestecau cîntecele,, strigătele, cuvintele de rămas bun, în timp ce velele, umflate de un vînt prielnic, mînau spre larg soarta Portugaliei în persoana lui da Gama. O caravelă mare şi una ceva mai mică, navigînd spre Mina, sub comanda lui Bartolomeo Diaz, trebuiau să navigheze împreună cu flota lui da Gama.

Sîmbăta următoare, navele se aflau în faţa Insulelor Canare şi petrecură noaptea în larg. Cînd sosiră în dreptul lui Rio de Oro, o ceaţă deasă îi despărţi pe Paolo da Gama, Coelho şi Diaz de restul flotei. Dar se reîn- tîlniră lîngă Insulele Capului Verde, unde ajunseră curînd. La Santiago, proviziile de carne, de apă şi de lemne fură împrospătate, iar navele repuse în stare bună de navigaţie.

Plaja Santa Maria fu părăsită la 3 august. Călătoria urmă fără incidente de seamă şi, la 4 noiembrie, flota ancoră pe coasta Africii, într-un golf care primi numele de Sfînta Elena. Acolo, echipajul petrecu opt zile, aducînd lemne şi punînd totul în ordine la bordul navelor. Şi tot acolo fură văzuţi pentru prima oară boşimanii, un neam de oameni scunzi, care se hrăneau cu carne de rechin, de balene şi cu rădăcini. Portughezii prinseră cîţiva dintre aceşti băştinaşi şi se purtară prietenos cu ei. Sălbaticii nu cunoşteau preţul nici uneia dintre mărfurile ce li se înfăţişau. Le vedeau pentru prima oară şi

nu ştiau la ce folosesc. Singurul lucru care părea că le face plăcere.'

era arama şi purtau la urechi lănţişoare din acest metal. Ştiau foarte bine să mînuiascâ *zagaies,* un fel de suliţe al căror vîrf era întărit la foc, după cum îşi dădură seama vreo trei sau patru marinari ¡şi da Gama însuşi, încercînd să-l scoată din mîinile lor pe un oarecare Velloso, care, neprevăzător, se afundase în interiorul ţinutului — eveniment căruia îi datorează Camoes unul din cele mai frumoase cînturi ale *Lusiadelor.*

Părăsind Sfînta Elena, Pero da Alemquer, fost pilot al lui Diaz, declară că se socoteşte ajuns cam la treizeci de leghe de cap ; dar, neexistînd certitudine, porniră spre larg şi, la 18 noiembrie, flota se află în faţa Capului Bunei Speranţe, de care trecu a doua zi cu vîntul din pupa.

La 25, navele atinseră Golful Sao Braz, unde rămaseră treisprezece zile, an timpul cărora renunţară la nava purtătoare de alimente, iar alimentele fură împărţite pe cele trei corăbii. în timpul popasului, portughezii dăruiră băştinaşilor clopoţei şi alte obiecte pe care negrii le priveau cu mirare ; dărnicia aceasta era urmarea faptului că în urmă cu zece ani, în timpul călătoriei lui Diaz negrii se arătaseră temători, ba chiar ostili, şi împiedicaseră luarea apei de băut, zvîrlind cu pietre. De data aceasta, negrii aduseră boi şi oi, iar ca să-şi arate mulţumirea pentru şederea portughezilor „începură, spune Nicolas Velho, să sune din patru sau din cinci flaute, unii scoţînd sunete subţiri, alţii sunete groase şi creînd astfel o armonie uimitoare pentru nişte negri, de la care nu te puteai aştepta la o asemenea muzică. Şi jucau aşa cum joacă negrii, iar amiralul porunci să sune trîmbiţele ; şi noi, în bărcile noastre, jucam, iar amiralul jucă şi el după ce se reîntoarse printre noi“.

Ce spuneţi de această mică serbare, de acest concert reciproc pe care şi-l dăruiră portughezii şi negrii ? S-ar fi aşteptat cineva să-l vadă pe da Gama, pe gravul da Gama, aşa cum ni-d arată portretele, iniţiindu-i pe negri în farmecele pavanei ? Cu toate acestea, relaţiile prieteneşti nu durară mult timp.

Cînd boşimanii începură să se arate „recalcitranţi“, Vasco da Gama po- jîunci să fie speriaţi prin salve repetate de artilerie.

în Golful São Braz, da Gama înfipse un padrăo, care fu răsturnat îndată după plecarea lui. Curînd, navele depăşiră Rio Infante, punctul extrem atins de Diaz. în momentul acela, flota resimţi efectele unui curent puternic, care putură să fie, însă, neutralizate datorită unui vînt prielnic. La 25 decembrie, zi de crăciun, navigatorii descoperiră Natalul.

Corăbiile aveau avarii, apa de băut lipsea ; un popas era absolut necesar ; şi expediţia îl făcu la 10 ianuarie 1498. Negrii pe care portughezii îi văzură la debarcare erau mult mai înalţi decît cei întîlniţi pînă atunci şi aveau arcuri mari, săgeţi lungi şi lănci cu vîrfuri de fier. Erau cafrii, un popor mult mai înaintat decît boşimanii. Cu ei fură stabilite relaţii atît de bune, încît da Gama dădu ţinutului numele de Ţara Bunei Naţiuni *{{Terra da boa Gente).*

Ceva mai departe, în susul coastei, doi neguţători musulmani, unul ipurtînd turban, celălalt purt'înd scufă de satin verde, veniră să-i viziteze pe portughezi, împreună cu un tînăr care, „după cîte se putea înţelege din semnele lor, era dintr-o ţară foarte depărtată de locul acela şi spunea că mai văzuse corăbii mari ea ale noastre“. Aceasta fu pentru Vasco da Gama o dovadă' că se apropiau de ţările Indiei, căutate de atîta vreme şi cu atîta rîvnă. De aceea îi dădu rîului care se revărsa acolo în mare

numele de *.Rio dos Boms Signâes* (Rîul Bunelor Prevestiri). Din nefericire, tot atunci

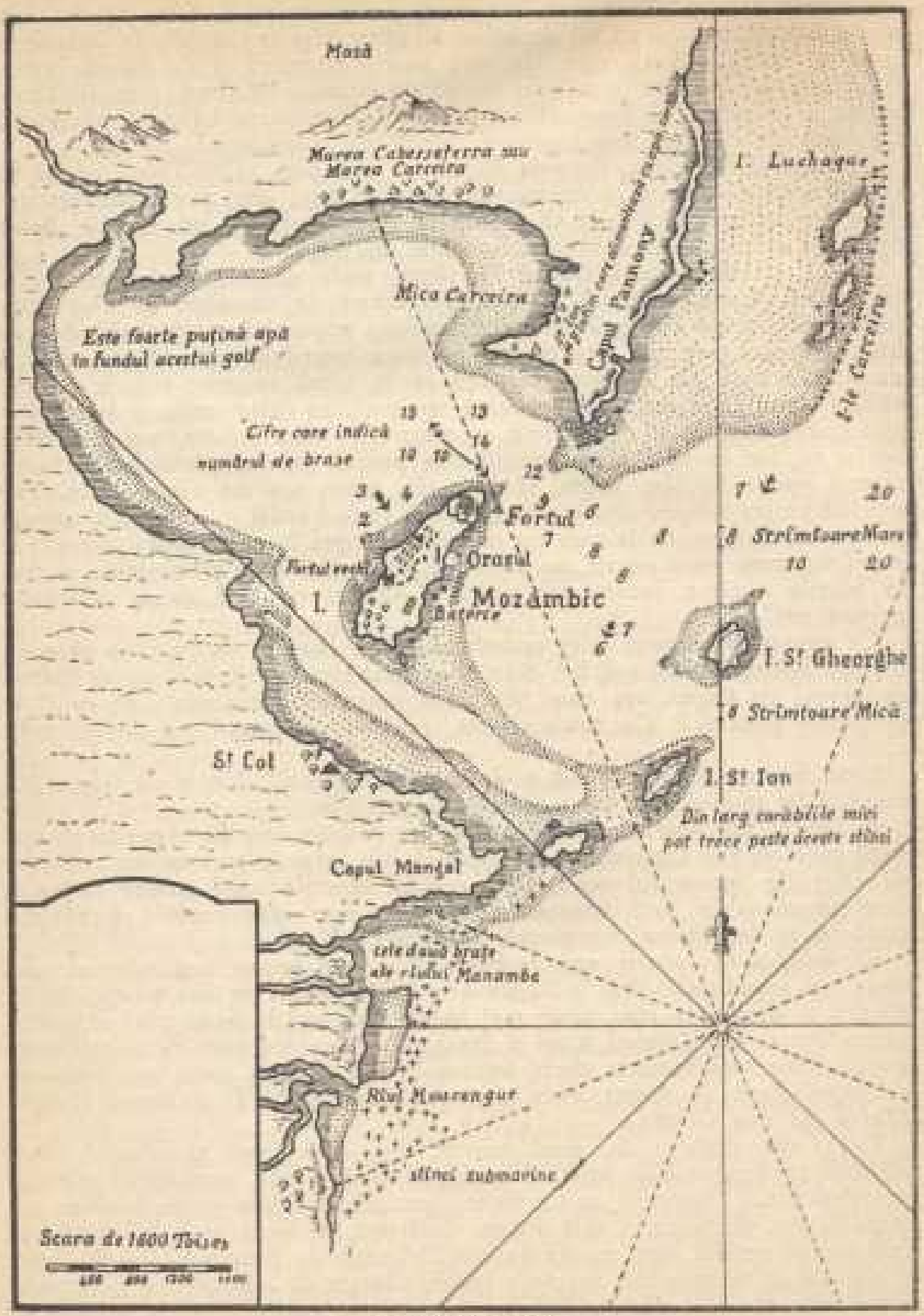

Golful Mozambic

se iviră la oamenii echipajului primele semne ale scorbutului, care doborî curînd numeroşi marinari.

La 2 martie, expediţia ancoră în faţa Mozambicului. 'Acolo, da Gama, cu ajutorul interpreţilor arabi, află că printre locuitorii de credinţă mahomedană se găseau cîţiva care făceau negoţ cu India. Aurul şi argintul, ţesăturile şi mirodeniile, perlele şi rubinele formau mărfurile lor. Da Gama primi, în acelaşi timp, asigurarea că de-a lungul litoralului se aflau numeroase oraşe, „lucru care ne-a bucurat într-atîta, spune Velho în naiva şi preţioasa lui relatare, încît am plîns de plăcere, rugîndu-l pe Dumnezeu să se îndure şi să ne dea sănătate ca să vedem ceea ce doriserăm atîta“.

Flota portugheză nimerise într-o zonă aflată sub influenţa maurilor. Arabii controlau toate căile comerciale şi transportau mărfurile orientale la Alexandria, Cairo, Oran precum şi în alte oraşe, de unde navele genoveze şi veneţiene le aduceau în ţările Europei. Arabii erau stăpînii Oceanului Indian şi, înainte de a cuceri India, portughezii trebuiau să frîngă forţa arabilor.

Şeicul local, care credea că are de-a face cu musulmani, veni de mai multe ori la bordul navelor, unde fu primit cu mare pompă ; el răspunse acestei politeţi prin trimitere de daruri şi chiar îi dădu lui da Gama doi piloţi iscusiţi ; dar cînd neguţătorii mauri, care făcuseră comerţ în Europa, îi dădură de veste că străinii aceia, departe de a fi turci, erau cei mai crunţi duşmani ai mahomedanilor, şeicul, ruşinat că se lăsase înşelat, făcu totul ca să-i prindă şi să-i ucidă. Şi a trebuit ca tunurile să fie îndreptate spre oraş şi să ameninţe că-l va preface în pulbere pentru ca portughezii să capete apa de băut trebuitoare pentru continuarea călătoriei. Sîngele începu să curgă, iar Paolo da Gama puse mîna pe două barcaze, a căror bogată încărcătură fu împărţită marinarilor.

Da Gama părăsi la 29 martie oraşul acesta inospitalier şi-şi continuă călătoria, supraveghindu-i totodată îndeaproape pe cei doi piloţi arabi. Cum unul din ei refuză să-.şi facă slujba, Yasco da Gama porunci să-l ibiciuiască.

La 4 aprilie se zări malul şi la *7* ajunseră la Mombasa sau Mombas, oraş despre care piloţii afirmau că era o colonie de negustori creştini. Flota ancoră în faţa portului fără să intre, totuşi, în el, cu toată primirea entuziastă care-i fu făcută. Portughezii se şi vedeau împreună cu creştinii din insulă la slujba religioasă de a doua zi, cînd, noaptea, se apropie de nava amiral o *zavra* pe care se aflau o sută de oameni înarmaţi ; noii veniţi- cereau să li se dea voie la bord la toţi o dată, lucru care li se refuză.

Deşi aflase cele petrecute la Mozamibie, sultanul din Mombasa, prefă-cîndu-se că nu ştie nimic, îi trimise daruri lui da Gama, mai cu seamă portocale, care contribuiră la înzdrăvenirea multor marinari atinşi de scorbut. îi propuse să deschidă o factorie de comerţ în capitala lui şi-l asigură că va putea, de îndată ce va intra în port, să-şi încarce corăbiile cu mirodenii.

Amiralul fără să bănuiască nimic, trimise de îndată doi oameni să anunţe că a doua zi va intra în port. Şi se şi începuse ridicarea ancorei, cînd, din pricina navei-amiral care nu putu fi manevrată, ancora fu din nou lăsată la apă. în clipa aceea, maurii aflaţi pe navele portugheze le părăsiră buluc, pe cînd piloţii veniţi din Mozambic se aruncau în mare.

Doi mauri capturaţi, supuşi la tortura picăturii de ulei încins,

mărturisiră că şeicul avea de gînd să-i facă prizonieri pe portughezi de îndată ce vor intra în port, ca să se răzbune pentru ceea ce portughezii săvîrşiseră la

HARTA
COASTEI ORIENTALE
A AFRICEI
De la Capul
Bunei Speranţe
pinà la Capul del Gada
Extrasò din Harta Franceză
Oceanului Oriental
Publicată
Din ordinul Mr.
COMTE DE MAUREPAS
in 1740
Capul del Gada
G. Comorin
Cuerin Cuiar
Zenjibar
Zanguebar
Sofala
R. St. Maria
R. Inhambane
Tropicul
Capricornului
Capul Bunei Speranţe
Nota * Locurile cărora Lat. şi Long. au fost determinate prin observaţii astronomice
= Lat. stabilite de Navigatori iscusiţi

Mozambic. Vasco da Gama nu se mulţumi cu ceea ce aflase şi porunci să fie torturaţi mai departe, dar captivii se smuciră pe neaşteptate şi se aruncară în mare, aşa cum erau ou braţele legate. în timpul nopţii, maurii încercară de mai multe ori să se caţăre la bord şi să rupă odgoanele ca să facă să eşueze corăbiile, dar fură descoperiţi de fiecare dată. Un popas la Mombasa în asemenea condiţii-nu putea să dureze mult. Dar el dură, totuşi, îndeajuns ca toţi scorbuticii să-şi recapete sănătatea.

La 8 leghe de mal, flota captură un barcaz plin cu aur, argint şi alimente. A doua zi, ida Gama sosi la Malindi, oraş bogat şi înfloritor, ale cărui , minarete aurite străluceau sub razele soarelui, iar moscheiele, de un alb orbitor, se profilau pe un cer de un albastru-intens.

Primirea fu destul de rece la început, căci la Malindi se aflase de capturarea barcazului operată în ajun, dar deveni prietenoasă de îndată ce se dădură explicaţii. Fiul sultanului veni să-l viziteze pe amiral cu un alai de curteni înveşmîntaţi măreţ şi cu orchestre de muzicanţi care cîntau din felurite instrumente. Ceea ce îl miră mai mult fură tunurile, căci descoperirea pulberii nu era încă cunoscută pe coasta orientală a Africii. Un tratat solemn fu jurat pe Evanghelie şi pe Coran şi cimentat printr-un schimb de daruri bogate.

Reaua-voinţă, capcanele, dificultăţile de tot felul care asaltaseră pînă atunci expediţia încetară de îndată ca prin farmec, datorită sincerităţii şi generozităţii sultanului din Malindi, cît şi ajutorului dat de el portughezilor.

Credincios făgăduielii, sultanul îi trimise lui Vasco da Gama un pilot guzarat, numit Malemo Cana, om priceput în ale navigaţiei, care ştia să folosească hărţile, compasul şi sextantul şi care aduse cele mai mari servicii expediţiei.

După o escală de 9 ziile, flota ridică ancora pentru Calicut.

Acum trebuia să se renunţe la navigaţia de cabotaj (numai pe lîngă coastă) practicată pînă atunci. Venise ziua cînd trebuiau să se pornească pe imensul ocean, fără alt ghid în afară de un pilot necunoscut, procurat de un sultan a cărui bună primire nu putuse încă să adoarmă neîncrederea portughezilor.

Şi, totuşi, graţie iscusinţei şi cinstei pilotului aceluia, graţie mării liniştite şi vîntului care se arăta mereu prielnic, după o navigaţie de douăzeci şi trei de zile flota dădu de uscat, la 17 mai, şi a doua zi ancoră la două leghe depărtare de Calicut.

Pe bord, entuziasmul fu de nedescris. Ajunseseră, în sfîrşit, în ţara aceea atît de bogată şi de minunată. Oboselile, primejdiile, boala, totul fu uitat. Ţinta unor eforturi atît de îndelungate fusese atinsă !

Sau cel puţin părea aşa, căci mai trebuiau încă să pună stăpînire pe comorile şi pe bogăţiile Indiei.

De-abia fuseseră lăsate ancorele, cînd patru ambarcaţii se desprinseră de la mal şi începură să dea tîrcoale flotei, părînd că-i invită pe marinari să debarce. Dar da Gama, pe care evenimentele din Mozamibic şi din Mombasa îl făcuseră prudent, trimise în cercetare pe unul din tîlharii îmbarcaţi. Acesta trebuia să cutreiere oraşul şi să încerce să descopere starea de spirit a localnicilor. înconjurat de o mulţime de curioşi, asaltat de întrebări cărora nu putea să le răspundă, el fu condus la un maur numit Musaida, care vorbea spaniola şi căruia îi povesti pe scurt peripeţiile expediţiei. Musaida îl însoţi la corăbii şi primele lui cuvinte cînd puse piciorul pe punte fură : „Noroc ! Noroc ! Multe rubine, multe smaralde !“

Din clipa aceea, Musaida rămase interpretul expediţiei. Cum sultanul din Calicut se afla atunci la vreo cincisprezece leghe de capitală, amiralul trimise doi oameni să-l anunţe că solul regelui Portugaliei sosise cu o scrisoare din partea suveranului său. Sultanul trimise degrabă un pilot isă conducă navele portugheze în rada mai sigură de la Pandarani şi răspunse că se va reîntoarce a doua zi la Calicut.
Într-adevăr, a doua zi îşi trimise intendentul sau catualul să-l invite pe da Gama la palat pentru a discuta despre solia lui. Cu toate rugăminţile lui Paulo da Gama, care îi arătă primejdiile cărora se expunea şi cele la care moartea lui puteau să expună expediţia, amiralul coborî la uscat unde îl aştepta o mulţime imensă.
Gîndul că se aflau printre populaţii creştine era atît de înrădăcinat la toţi membrii expediţiei, încît, întîlnind o pagodă în drum, da Gama intră să-şi facă rugăciunile. Totuşi, unul din însoţitorii săi, João da Saa, pe care ciudăţenia chipurilor zugrăvite pe pereţi îl făcea mai puţin credul, spuse cu glas. tare, îngenunchind : „Dacă acesta e un diavol, eu unul nu înţeleg să mă închin, totuşi, decît lui Dumnezeu !“, lucru care-l făcu să rîdă pe Vasco da Gama. Şi amiralul nu rîdea decît foarte rar.
Lîngă porţile oraşului, mulţimea era şi mai compactă. Da Gama şi portughezii, conduşi de catual, ajunseră cu greu la palat, unde sultanul, intitulat în relatări sulb titulatura de „zamorin“, îi aştepta cu multă nerăbdare.
Introduşi în săli împodobite pompos cu ţesături de mătase şi covoare, unde ardeau parfumuri minunate, portughezii se pomeniră în faţa zamo- rinului, care era îmbrăcat în veşminte măreţe şi purta giuvaere de preţ, perle şi diamante de mărime neobişnuită.
Sultanul îi servi cu răcoritoare, le îngădui să se aşeze, favoare deosebită într-o ţară unde suveranului i se vorbeşte cu fruntea lipită de pămînt, şi trecu în altă încăpere ca să audă el însuşi, după cum ceruse da Gama, care zărise în anturajul lui câţiva mauri, motivele soliei şi dorinţa regelui Portugaliei de a încheia cu sultanul din Calicut un tratat de comerţ şi de alianţă. La cuvintele lui da Gama, zamorinul răspunse că ar fi fericit să se considere frate şi prieten al regelui Manuel îşi că va trimite soli în Portugalia prin intermediul lui. Există unele proverbe care chiar cînd sînt rostite pe alte emisfere nu-şi pierd adevărul. Şi proverbul „Zilele se urmează, dar nu se aseamănă“ îşi găsi verificarea a doua zi la Calicut. Entuziasmul stârnit în. sufletul zamorinului de cuvintele iscusite ale lui da Gama şi speranţa care îl făcuse să întrezărească un negoţ avantajos cu portughezii se risipiră la vederea darurilor ce-i fuseseră aduse. „Douăsprezece bucăţi de pînză vărgată, douăsprezece mantii cu capişon din ţesătură stacojie, şase pălării şi patru şiraguri de mărgele, însoţite de o cutie cu şase lighenaşe pentru spălat mâinile, o lădiţă de zahăr şi patru balerci, două pline cu ulei şi două cu miere“ nu constituiau, într-adevăr, un dar prea măreţ. Văzîndu-l, primul ministru spuse în batjocură că neguţătorul cel mai sărac din Mekka aducea daruri mai bogate şi că niciodată sultanul nu va primi asemenea nimicuri caraghioase. în urma acestui afront, da Gama îi făcu o vizită zamorinului, dar suveranul îl primi abia după ce îl lăsase să aştepte vreme îndelungată în mijlocul mulţimii care rîdea de el. Sultanul îl mustră ou glas dispreţuitor că n-are să-i dăruiască nimic, aceluia care se pretindea supusul unui rege bogat şi puternic. Da Gama îi răspunse cu hotărâre şi-i înfăţişă scrisorile lui Manuel,

care, concepute în termeni măgulitori, cuprindeau făgăduiala.
de a trimite mărfuri în Calicut. Auzind acestea, sultanul zîmbi, se interesă cu luare-aminte de importanţa şi resursele Portugaliei şi-i îngădui lui da - Gama să debarce şi să-şi vîndă mărfurile.

Dar brusca schimbare a dispoziţiei zamorinului nu putea fi pe placul neguţătorilor mauri şi arabi, care făceau să prospere Calicutul. Ei nu puteau privi cu sînge rece cum nişte străini încearcă să întoarcă în profitul lor mersul negoţului, rămas pînă atunci în întregime în mâinile lor. Prima grijă a neguţătorilor fu să-l câştige pe catual; apoi, îi zugrăviră în culorile cele mai sumbre pe aventurierii nesăţioşi, pe jefuitorii neobrăzaţi, care nu căutau decît să-şi dea seama de forţele şi de resursele oraşului, ca să revină în număr mare pentru a-i jefui şi a-i măcelări pe cei ce se opuneau intenţiilor lor.

Sosind în rada din Pandarani, da Gama nu găsi nici o barcă ca să-l ducă la corăbii şi fu silit să rămână la uscat. Catualul nu-l părăsi o clipă, silindu-se să-i arate cît e de necesar să-şi apropie navele de uscat, şi, la refuzul formal al amiralului, îi declară că e prizonier. Aceasta însemna, însă, că . nu cunoştea energia lui da Gama.

Câteva barcaze înarmate fură trimise să ia navele prin surprindere, dar portughezii, avertizaţi în taină de amiral asupra celor petrecute, făceau pază bună, iar cei din barcaze nu îndrăzniră să folosească forţa pe faţă.

între timp, da Gama, tot prizonier, îl ameninţa pe catual cu mînia zamorinului, care, credea el, nu putea să trădeze astfel legile ospitalităţii ; dar, văzând că ameninţările^ nu-l duceau la nici un rezultat, îi dărui ministrului câteva bucăţi de ţesături, care-i schimbară pe loc purtarea. „Dacă portughezii, spuse catualul, şi-ar fi ţinut făgăduiala făcută sultanului de a-şi debarca mărfurile, de multă vreme amiralul .s-ar fi înapoiat pe corăbiile lui.“ Da Gama trimise îndată ordin să fie debarcate mărfurile, instală un depozit de vînzare a cărei conducere o înicredinţă {lui Diego Diaz, fratele descoperitorului Capului Bunei Speranţe, şi putu apoi să se reîntoarcă la bord.

Dar musulmanii căutau să împiedice vânzarea mărfurilor, d'epreciindule. Da Gama îl trimise la zamorin pe agentul său comercial Diaz să se plîngă de perfidia maurilor şi de răul tratament la care fusese supus. în acelaşi timp, el cerea mutarea depozitului la Calicut, unde spera ca mărfurile să se vxndă mai lesne.

Cererea fu bine primită şi bunele relaţii se menţinură, cu toate uneltirile maurilor, pînă la 10 august 1498. în ziua aceea, Diaz veni să-i anunţe zamorinului apropiata plecare a lui da Gama, să-i amintească făgăduiala de a trimite o solie în Portugalia şi să-i ceară cîte o probă din fiecare produs al ţării, urmând ca probele acestea să-i fie plătite cu primele mărfuri vîndute după plecarea flotei, căci slujbaşii depozitului de mărfuri socoteau să rămînă la Calicut în timpul lipsei lui da Gama.

Zamorinul, împins de neguţătorii arabi, nu numai că refuză să-şi ţină făgăduiala, dar mai ceru şi plata a 600 de *serajini,* drepturi de vamă. în acelaşi timp, puse să fie ridicate mărfurile şi-i luă prizonieri pe slujbaşii factoriei, în frunte cu Diego Diaz. O asemenea ocară, — au socotit portughezii, — cerea o răzbunare imediată. Totuşi, da Gama ştiu să se prefacă ; dar, cînd primi la bord vizita cîtorva neguţători bogaţi, îi opri ca ostatici şi trimise la zamorin să-i ceară schimb de prizonieri. '

Abia după cîteva zile, când Gama poruncise deja să se Întindă velele,

se apropie de nava-amiral o barcă cu indigeni care comunicară condiţiile za- morinului. Ne a vând încredere în perfidul cîrmuitor, .Gama ameninţă să-i decapiteze pe ostatici dacă la termenul nou pe care-l fixă ostaticii portughezi nu vor fi eliberaţi. Zamorinul nu vru isă-şi strice _ relaţiile cu rudele influente ale ostaticilor. 11 chemă numaidecît la el pe Diego Diaz şi, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, îi ceru să transmită lui Vasco da Gama_ o scrisoare pentru regele Portugaliei. Diaz aduse lui Gama o scrisoare neobişnuită, scrisă de zamorin către regele Portugaliei, pe o .frunză de palmier. _ O reproducem în întregime, în ciudatul ei laconism, atît de diferit de obişnuita pompă a stilului oriental :

„Vasco da Gama, nair al curţii tale, a venit în ţara mea şi lucrul _ acesta m-a bucurat. în regatul meu se găsesc din belşug scorţişoară, euişoare şi piper şi numeroase pietre preţioase ; ceea ce eu doresc din ţara ta e aur, argint, coral şi purpură. Rămîi cu bine“.

A doua zi, Musaida, maurul din Tunis care le servise de tălmaci portughezilor şi le adusese multe servicii în negocierile lor cu zamorinul, veni_ să, ceară adăpost la bordul navelor portugheze. Mărfurile nefiind aduse în ziua fixată, amiralul care eliberase jumătate din numărul ostaticilor hotărî să-i ia cu el pe cei păstraţi ca ostatici. Dar flota lui, care se afla oprită de acalmie la cîteva leghe de Calicut, fu atacată de o flotă compusă din douăzeci de barcaze înarmate, pe care tunurile le ţinură cu greu la distanţă, pînă oînd *o* furtună puternică le sili să-şi caute adăpost sub coastă.

Amiralul naviga de-a lungul coastei Decoan şi îngăduise cîtorva marinari să debarce ca să culeagă fructe şi să adune scorţişoară, cînd zări opt nave care păreau că se îndreaptă spre el. Da Gama îşi chemă toţi oamenii la bord, porni, în întîmpiinarea hinduşilor şi, oînd se apropie de ei, deschise focul. Cinci corăbii se depărtară, iar celei de-a şasea i se frînse catargul. Marinarii se aruncară în apă, fiind culeşi de tovarăşii lor. Ei lăsară în mîiniile portughezilor un barcaz încărcat eu cocos şi eu alimente.

Ajuns în Arhipelagul Laccadivelor, da Gama porunci să fie reparată pupa navei „Berrio“ şi trase pe uscat propria lui navă pentru reparaţii şi curăţire. Pe cînd marinarii erau ocupaţi cu muncile acestea, fură atacaţi încă o dată, dar tot fără succes. A doua zi văzură venind un individ de vreo patruzeci de- ani, îmbrăcat ea hinduşii, care începu să le povestească într-o italiană curgătoare că se născuse la Veneţia şi fusese adus de mic în ţara aceasta, că era creştin, dar în imposibilitate să-şi practice religia. Bucurîndu-se de o înaltă situaţie pe lîngă sultanul din partea locului, fusese trimis de acesta să le pună la dispoziţie tot ce ar fi putut să le fie pe plac. Ofertele atrăgătoare, atît de contrare primirii făcute pînă acum, treziră bănuielile portughezilor, dar nu le trebuiră mult ca să afle că aventurierul acela era şeful barcazelor care îi atacase în ajun. Şi-l biciuiră pînă oînd piratul mărturisi că venise să cerceteze dacă e eu putinţă să le atace flota cu .folos şi sfîrşi prin a spune că toate- populaţiile de pe litoral se uniseră ca să-i alunge pe portughezi. îl opriră, deci, la bord ; reparaţiile fură grăbite şi, de îndată ce se termină aprovizionarea cu apă şi alimente, flota întinse velele ca să pornească spre Europa.

Pentru a ajunge pe coastele Africii expediţia avu nevoie de trei luni fără. trei zile, din cauza acalmiilor şi a vînturilar potrivnice. în decursul acestei lungi traversări, echipajele fură grav atinse de scorbut şi treizeci de marinari pieriră. Pe fiecare corabie nu mai rămăseseră decît şapte sau opt

oameni în stare să manevreze velele şi adeseori ofiţerii erau nevoiţi să dea o mînă de ajutor. „Iată de ce pot afirma, spune Velho, că dacă timpul cît am navigaţi pe aceste mări s-ar mai fi ¡prelungit cu două săptămîni, nimeni dintre noi n-ar mai fi navigat vreodată. Şi ţinînd comandanţii sfat în privinţa aceasta, se hotărîră în cazul cînd vom mai întîlni vînt, să ne reîntoarcem spre ţărmurile Indiei şi să ne adăpostim acolo.“

Abia la 2 ianuarie 1499 portughezii găsiră, în sfînşit, adăpost în faţa unui mare oraş de pe coasta Ajan, numit Magadi'scio, aflat la o sută de leghe de Malindi.

Dar da Gama, temîndu-se să nu aibă din nou parte de primirea pe care o avusese la Mozambic, nu voi să facă escală şi, trecînd prin faţa oraşului aceluia, porunci să se tragă cu toate tunurile o ¡dată. Peste oîteva zile, portughezii descoperiră bogatele şi sănătoasele cîmpii ale Malindiei şi poposiră acolo. Sultanul se grăbi de îndată să le trimită alimente proaspete şi portocale pentru bolnavi. într-un cuvînt, primirea fu cît se poate de plăcută şi legăturile de prietenie încheiate la primul popas al lui da Gama deveniră şi mai strînse. Sultanul Malindiei îi trimise regelui Portugaliei un fildeş şi numeroase alte daruri ; totodată, el îl rugă pe da Gama să ia la bord un tînăr maur, pentru ca regele să poată afla din gura lui cît de mult îi dorea prietenia.

Cele cinci zile de odihnă petrecute la Malindi făcură mult bine echipajului. Apoi, flota întinse velele. Dar, curînd după ce depăşiră Mombasa, portughezii fură nevoiţi să dea foc icarracei * „São Raphael“, căci echipajul se împuţinase prea mult ca să mai poată manevra trei corăbii. Apoi descoperiră Insula Zanzibar, ancorară în Golful São Braz şi, la 20 martie, graţie unui vînt prielnic, trecură Capul Bunei Speranţe şi se aflară din nou în Oceanul Atlantic.

Prin continuitatea ei, briza părea că grăbeşte reîntoarcerea călătorilor. în 27 de zile portughezii ajunseră în faţa Insulei Santiago. La 25 aprilie, Nicolas Coelho, care se afla pe „Berrio“, rîvnind să-i ducă el primul lui Manuel vestea descoperirii Indiilor, se despărţi de amiral şi, fără să mai oprească la Insulele Capului Verde, aşa cum fusese convenit, porni direct spre Portugalia, unde ajunse la 10 iulie.

în vremea aceasta, nefericitul da Gama era cuprins de cea mai adîncă miîhnire. Fratele său, Paolo da Gama, cu care împărţise oboselile şi neliniştile şi care trebuia să-i fie părtaş la glorie, era pe moarte. La Santiago, Vasco da Gama, reîntors pe mări cunoscute şi bătute, îi lăsă lui João da Saa comanda navei sale şi înehirie o caravelă rapidă ca să grăbească întoarcerea în patrie.

Dar speranţa îi fu înşelată, căci caravela nu ajunse decît pînă la Terceira, unde fratele lui Vasco muri şi fu înmormîntat acolo.

La reîntoarcere, care avu loc în primele zile ale lui septembrie, amiralul fu primit cu mare pompă. Din cei o sută şaizeci de portughezi plecaţi cu el, numai cincizeci şi cinci ise mai reîntorceau în patrie. Pierderea era mare, fireşte ; dar ce însemna ea pentru Manuel I în comparaţie cu avantajele deosebite care făgăduiau să urmeze ! Mulţimea nu se înşela în privinţa aceasta şi-i făcu lui da Gama primirea cea mai entuziastă. Cît despre regele Manuel I, el îşi adăugă la titlurile regale şi pe acela de senior al

* Carracă — navă cu vele de tip oceanic de construcţie portugheză.

cuceririlor, navigaţiei şi comerţului Etiopiei, Arabiei, Persiei şi Indiilor ; dar zăbovi mai mult de doi ani pînă să-l răsplătească pe Gama şi să-i confere titlul de amiral al Indiilor, calitate înaintea căreia era autorizat să adauge particula *dom,* şi care se acorda atât de greu pe atunci. Apoi, fără îndoială că pentru a-l face* pe Vasco da Gama să uite zăbava cu care îi răsplătise serviciile, regele îi dărui o mie de taleri, sumă enormă pe vremea aceea, şi îi îngădui asupra, negoţului cu Indiile unele privilegii care trebuiau să-l îmbogăţească foarte* curînd.

II

Alvares Cabrai. Descoperirea Braziliei. Coasta Africii. Sosirea la Calicut, Kochin, Cananore._ Joao da Nova. A doua expediţie a lui da Gama. Sultanul din Kochin. începutul activităţii lui Albuquerque. Da Cunha. Primul asediu al Ormuzului. Almeida, victoriile lui, certurile cu albu- querque. Cucerirea portului Goa. Malacca, asediată şi cucerită. A doua expediţie împotriva Ormuzului. Ceylon. Molucele. Moartea lui Albuquerque. Soarta stăpînirli portugheze în Indii.

De îndată ce Vasco da Gama se reîntoarse la Lisabona, regele Manuel ordonă pregătirea unei noi expediţii, pentru a-^şi consolida poziţia pe litoralul Indiei.

Lă 9 martie 1500, o flotă formată din treisprezece nave părăsea Rastello sub comanda lui Pedro Alvares Cabrai ; în ea se afla ca voluntar Luis de Camoes, care avea să ilustreze în poemul *Lusiadele* aventurile compatrioţilor ¡săi. Se cunosc puţine lucruri despre Cabrai şi nu se ştie nimic despre motivul pentru care i ¡s-a dat comanda acestei importante expediţii.

îşi făcuse oare Cabrai faimă prin vreo descoperire maritimă ? Nu prea se pare, căci istoricii ne-ar fi păstrat povestirea acestei descoperiri. E, totuşi, destul de greu să admitem că numai protecţia, influenţa familiei — una din cele mai ilustre din Portugalia —, l-a făcut să devină comandantul suprem, al unei expediţii în care avea sub ordine oameni ca Bartolomeo Diaz, Nicolas. Coelho, tovarăşul lui da Gama, isau Sancho de Thovar. De ce comanda expediţiei nu-i fusese încredinţată lui da Gama, reîntors de şase luni şi care, cunos- cînd ţările parcurse şi moravurile locuitorilor, părea cel mai indicat ? Nu-şi: revenise încă da Gama de pe urma oboselilor călătoriei ? Durerea pierderii fratelui său în apropierea coastelor Portugaliei îl zdruncinase într-atîta încît. vrusese să rămînă de o parte ? Nu cumva regele Manuel, invidiind gloria lui da Gama, se ferise să-i mai dea prilejul să-şi sporească faima ? lata probleme pe care istoria pesemne că nu va putea niciodată să le rezolve.

Oamenii cred cu uşurinţă în realizarea a ceea ce îşi doresc din toată inima. Manuel îşi închipuise că zamorinul din Calicut nu se va împotrivi la instalarea comtoarelor şi factoriilor portugheze în ţara sa, iar Cabrai, ducînd daruri a căror strălucire trebuia să facă uitată sărăcia celor înfăţişate de da Gama, primi ordin să-l convingă pe zamorin să le interzică maurilor orice fel de negoţ în Calicut. Printre altele, noul comandant suprem trebuia să poposească la Malindi, să-i ofere sultanului daruri somptuoase şi să-il readucă acasă_ pe maurul care venise cu flota lui da Gama. în sfîrşit, printre cei îmbarcaţi se* mai găseau şi op.t călugări misionari.

După treisprezece zile de navigaţie, flota depăşise Insulele Capului

Verde, cînd se observă că nava comandată de Vasco da Attaide nu se mai afla lîngă celelalte nave. Flota se opri cîtăva vreme, ea s-o aştepte, dar în zadar ; celelalte douăsprezece nave îşi continuară atunci navigaţia în larg, fără a mai urmări de la un cap la altul coastele Africii, aşa cum se făcuse pînă atunci,.
Cabrai spera să evite astfel acalmiile care opriseră expediţiile precedente în Coiful Guineei. Nu cumva comandantul suprem, care, ca toţi compatrioţii săi, trebuia să fie la curent cu descoperirile lui Cristofor Columb, spera în taină să atingă, depărtîmdu-se spre vest, vreo regiune care îi scăpase marelui navigator ?

Că o fi fost de vină furtuna sau vreo intenţie ascunsă, fapt e că flota se găsea în afara drumului obişnuit pentru trecerea Capului Bunei Speranţe, cînd, la 22 aprilie, se ivi în faţa ei un munte înalt şi, curînd după aceea, un ţărm prelung, care primi numele de Vera Cruz, nume schimbat mai tîrziu în Santa Cruz. Era Brazilia şi locul unde se înalţă astăzi Porto Seguro.

Totuşi Cabrai nu poate fi socotit drept cel dintîi european care a pătruns în aceste ţinuturi. Cu patru luni înainte, Vicente Pinzon, tovarăşul lui Columb în prima călătorie, descoperise această parte a Americii de Sud, fapt de care Cabrai, însă, nu avea cunoştinţă, întrucît el şi însoţitorii săi nu s-au întors în Spania decît la 30 septembrie 1500.

La 28 aprilie, după o recunoaştere atentă a litoralului făcută de Coelho, marinarii portughezi acostau pe pămîntul american şi constatau o blîndeţe a climei şi o exuberanţă a vegetaţiei care depăşeau tot ce văzuseră’ pe coastele Africii sau ale Malabarului.

Indigenii, aproape goi, purtând pe pumn un papagal domesticit, aşa cum seniorii din Europa îşi ţineau şoimul de vînătoare, se adunau curioşi în jurul noilor sosiţi, fără să pară speriaţi. La 1 mai, o cruce mare şi un padrăo fură împlîntate pe plajă, iar Cabrai puse în mod solemn stăpînire pe ţară în numele regelui Portugaliei. După îndeplinirea acestei formalităţi, prima lui grijă fu să-l trimită la Lisabona pe Gaspar da Lemos, ca să anunţe descoperirea acestui bogat şi roditor ţinut. Lemos ducea cu el, totodată, povestirea expediţiei, scrisă de Pedro Yaz de Caminha, şi un important document astronomic, datorit maestrului João, care fără doar şi poate că relata poziţia noii cuceriri, înainte de a porni spre Asia, Cabrai debarcă doi tîlhari, însărcinîndu-i să se informeze asupra resurselor şi bogăţiilor ţării şi despre moravurile şi obiceiurile locuitorilor.

La 2 mai, flota pierdu din zare coastele Braziliei. Bucuriîndu-se de norocosul început al călătoriei, portughezii credeau într-un succes uşor şi rapid, cînd apariţia unei comete strălucitoare, ivită pe cer opt zile la rînd, le umplu de spaimă minţile, ignorante şi naive, cu atît mai mult cu cît peste puţin timp se stîrni o furtună cumplită. Talazurile înalte oît munţii se năpustiră asupra navelor, în timp ce vîntul sufla c.u furie şi ploaia cădea necontenit. Cînd izbuti •să străpungă perdeaua groasă a norilor, soarele nu făcu decît să lumineze o privelişte îngrozitoare. Marea părea neagră şi mocirloasă, pete mari gălbui vărgau valurile cu creste spumoase, iar în timpul nopţii lumini fosforescente, întinse peste imensa cîmpie de apă, marcau cu o dâră de foc urmele navelor..

Timp de douăzeci şi două de zile, fără o clipă de răgaz, natura înfuriată izbi navele portugheze. Marinarii, îngroziţi, după ce îşi epuizaseră zadarnic rugile şi legămintele, nu ise mai supuneau decît din obişnuinţă comenzilor ofiţerilor. Făcuseră din prima zi sacrificiul vieţii şi se aşteptau dintr-o clipă

într-alţa să fie scufundaţi.

Cînd lumina reveni, în sfârşit, cînd valurile se domoliră, oamenii din echipajul fiecărei corăbii, crezîndu-se singurii rămaşi în viaţă, priviră marea, căutîndu-i pe ceilalţi. Trei nave se regăsiră cu o bucurie pe care trista realitate o stinse de îndată. Opt nave lipseau. Patru, cu tot ce se afla pe ele, fuseseră înghiţite de o trombă uriaşă, în ultimele ceasuri ale furtunii. Una. dintre ele se aflase suh comanda lui Bartolomeo Diaz, primul descoperitor al Capului Bunei Speranţe. îl înecaseră talazurile acestea ucigaşe, apărătoare, cum spune Camoes, ale împărăţiei Orientului, împotriva popoarelor din Apus, care de atîtea veacuri îi rîvneau minunatele bogăţii.

În timpul seriei de furtuni, capul fusese trecut şi flota se apropia de coastele Africii. La 20 iulie fu semnalat Mozambicul. Maurii se arătară de data aceasta mai binevoitori decît în timpul călătoriei lui da Gama şi le dădură, portughezilor piloţi care îi conduseră la Quiloa, insulă renumită pentru comerţul cu pulberea de aur pe care îl făcea cu Sofala. Acolo, Cabrai îşi mai regăsi două nave, aduse de vînt, şi, duipă ce zădărnici printr-o plecare la timp un complot care avea drept scop măcelărirea tuturor europenilor, ajunse fără incidente supărătoare la Malindi.

Şederea flotei în acest port a fost un prilej de serbări şi de bucurii nenumărate. Peste oîtăva vreme, navele portugheze reaprovizionate, reparate, prevăzute cu piloţi dintre cei mai buni, porniră spre Calieut, unde sosiră la; 13 .decembrie 1500.

De data aceasta, datorită atît puterii armamentului lor, cît şi bogăţiei darurilor oferite zamorinului, primirea fu cu totul alta, iar nestatornicul monarh acceptă tot ce îi cerea Cabrai : privilegiul exclusiv ,al comerţului cu mirodenii şi cu alte mărfuri şi dreptul de a prinde navele care ar încălca această prescripţie. Cîtăva vreme, maurii îşi ascunseră nemulţumirea, dar aţî- ţau în ascuns populaţia împotriva străinilor care începuseră să gospodărească în Calieut ca la ei acasă. Misionarii portughezi impuneau cu brutalitate indienilor noua credinţă, marinarii şi soldaţii jefuiau navele arabe şi se purtau cu. localnicii de parcă s-ar fi aflat într-o ţară cucerită. în cele din urmă, arabii îşi pierdură răbdarea. Ei se năpustiră la un semnal dat spre factoria condusă de Ayres Correa şi uciseră vreo cincizeci de portughezi surprinşi acolo.

Represiunea fu crîncenă. Zece nave ancorate în port fură capturate, jefuite* şi arse sub ochii hinduşilor neputincioşi să se împotrivească ; iar oraşul, bombardat, fu pe jumătate îngropat în ruini.

Continuând apoi explorarea coastei Malabar, Cabrai sosi la Kochin, al căruţ rajah, vasali al zamorinului, se grăbi să încheie alianţă cu portughezii şi folosi prilejul acesta ca să se dedare independent.

Cu toate că avea flota supraîncărcată, Cabrai vizită Cananore, unde încheie* un pact de alianţă cu rajahul local ; apoi, nerăbdător să se reîntoarcă în Europa, întinse velele.

Navigînd de-a lungul coastei Africii scăldate de Marea Indiilor, Cabrai descoperi Sofala, care scăpase cercetărilor lui da Gama, şi reintră, la 13 iulie* 1501, în Lisabona, unde avu bucuria să-şi regăsească ultimele două nave pe care le socotise pierdute.

Dacă istoricii contemporani nu spun nici un cuvînt despre viaţa lui Cabrai după reîntoarcerea lui în patrie, cercetările recente i-au scos la

iveală mor- mîntul, la Santarem, iar norocoasa descoperire a lui Ferd. Denis a dovedit că navigatorul a primit, ca şi Vasco da Gama, titlul de *dom* ca răsplată a glorioaselor lui servicii.

Regele Manuel avea motive să fie mulţumit de rezultatele noii expediţii- Bogata încărcătură adusă de Cabrai nu numai că acoperi în întregime uriaşele- cheltuieli făcute cu echiparea expediţiei, dar mai aduse şi un profit îndoit. Manuel I, „Fericitul“, îl chemă la el pe ambasadorul Veneţiei spunîndu-i »că veneţienii, genovezii şi florentinii trebuiau acum să-şi trimită corăbiile după mirodenii nu la arabi, în Africa de nord, ci în Lisabona, la portughezi.

Pe cînd se reîntorcea în Europa, Alvares Cabrai ar fi putut să întîlnească o flotă de patru caravele, sub comanda lui Joao da Nova, trimisă de regele "Manual ca să dea un nou avânt ¡relaţiilor comerciale pe care Cabrai trebuia să le stabilească în Indii. Această nouă expediţie trecu fără necazuri Capul Bunei Speranţe, descoperi, între Mozambic şi Kilwa, o insulă necunoscută, care primi numele comandantului, şi sosi la Malindi, unde află despre evenimentele petrecute la Calicut.

Da Nova nu dispunea de forţe îndeajuns de mari ca să se ducă să-l pedepsească pe zamorin. Cum nu vroia să rişte printr-un eşec compromiterea puterii armelor portugheze, el se îndreptă spre Kochin şi Cananore, ai căror ra- jahi tributari zamorinului încheiaseră alianţe cu Alvares Cabrai. Dar tocmai cînd îşi încărcase pe corăbii o mie de chintale de piper, cinci sute de^ ghimber şi patru sute cincizeci de scorţişoară, primi vestea că o flotă puternică, părînd -că vine dinspre Calicut, înainta cu intenţii duşmănoase. Cu ^toată superioritatea numerică a navelor hinduşilor, el primi lupta şi, datorită iscusitelor manevre pe care se pricepu să le facă şi datorită puterii artileriei sale, risipi, ■scufundă şi prinse navele inamice.

Cunoaştem prea puţine amănunte ca să putem face supoziţii verosimile cu privire la motivele care l-au îndemnat pe da Nova să plece imediat spre Europa. Fapt este că a hotărît să se înapoieze în patrie.

în această ultimă parte a călătoriei, da Nova descoperi, în mijlocul Atlanticului, Insuliţa Sfînta Elena. O ciudată legendă e legată de descoperirea Insulei Sfînta Elena. Un oarecare Fernando Lopes, care fusese cu da Gama în Indii, vrând să se însoare cu o hindusă, trebuise să renunţe la creştinism şi să se facă mahomedan. La trecerea dui da Nova, fie că se plictisise de soţie, fie că se săturase de noua lui religie, Lopes ceru să fie repatriat şi-şi reluă vechea credinţă. Pe cînd vizita Sfînta Elena, Lopes, sub imboldul unei idei neaşteptate, pe care el o socoti inspiraţie divină, ceru să fie debarcat acolo ca să-şi ispăşească, după cum spunea, lepădarea credinţei. Joâo da Nova îi lăsă -cîteva arme, ¡câteva felii de ¡pîine, nişte seminţe de fructe şi de legume. Ră- mînînd pe insula aceasta nelocuită, Fernando Lopes munci vreme de patru ani la desţelenirea şi la plantarea insulei cu atâta hărnicie şi cu atâta ¡succes, încît navele găsiră ¡curând acolo din ice să-şi împrospăteze hrana în lungul drum din Europa pînă la Capul Bunei Speranţe.

Expediţiile succesive ale lui da Gama, Cabrai şi da Nova dovediseră fără putinţă de tăgadă că portughezii nu puteau conta pe un negoţ neîntrerupt şi nici pe un schimb continuu de mărfuri cu popoarele de pe ţărmul Malabar -cită vreme existau state independente, conduse de rajahii

care îndemnaseră de atîtea ori la răscoală împotriva portughezilor. Comerţul pe care ele refuzau cu atâta îndârjire să-l facă cu europenii trebuia să le fie impus o dată cu dependenţa faţă de Portugalia. Pentru aceasta, trebuiau întemeiate baze militate permanente, în stare să-i ţină la respect pe nemulţumiţi şi, chiar, la nevoie, ’trebuiau ocupate ţările respective.

Dar cui să i se încredinţeze o misiune atît de importantă ? Alegerea nu putea fi îndoielnică şi Vasco ida Gama fu numit comandant al ¡formidabilei forţe armate care se pregătea.

Vasco avea sub comanda lui imediată zece nave ; Estevam da Gama, al doilea frate sau vărul său, şi Vicente Sodres aveau fiecare cîte cinci nave sub ordinele lor, dar trebuiau să-l recunoască pe Vasco da Gama ca şef suprem.

Ceremoniile care precedară plecarea Idin Lisabona avură un caracter deosebit de grav şi de solemn, la care participă regele Manuel, urmat de toată curtea şi de o mare mulţime.

Prima grijă a amiralului 'fu să se îndrepte spre Sofala şi spre Mozambic, oraşe împotriva cărora avea un dinte încă din timpul primei călătorii. Dornic, să creeze porturi de popas şi de aprovizionare, da Gama instală acolo comtoare şi puse primele baze ale fortăreţelor. De la şeicul din Kilwa, amiralul mai scoase şi un important tribut ; apoi întinse velele şi porni spre Hindustan.

La 3 octombrie 1502, Vasco da Gama se afla în dreptul Cananorelor, cînd zări o corabie destul de mare care i se păru că poartă o încărcătură bogată. 'Era nava „Merii“, care aducea de la Mekka numeroşi pelerini veniţi din toate colţurile Asiei. Da Gama atacă nava fără să fi fost provocat, puse stăpînire pe ea şi ucise peste trei sute de oameni aflaţi la bord. Amiralul nu cruţă decît douăzeci de copii, care, aduşi la Lisabona şi botezaţi, intrară în armata Portugaliei. Măcelul acesta îngrozitor trebuia, după da Gama, să-i înspăimînte pe hinduşi; dar nu se întâmplă de loc aşa. Hidoasa lui cruzime, cu totul inutilă, a pus o pată sîngeroasă de neşters pe numele acestui mare navigator.

După ce jefui nava, porunci să i se dea foc împreună cu toţi oamenii aflaţi la bord. Apropiindu-se într-o barcă de nava în flăcări, amiralul se uita cu chipul împietrit la această privelişte înspăimântătoare, ascultînd nepăsător urletele şi gemetele îngrozitoare ale nefericiţilor musulmani. Astfel începură; portughezii să-şi înfăptuiască planul de nimicire a navigaţiei arabe în Oceanul Indian.

îndată ce sosi la Cananore, da Gama obţinu de la rajah o întrevedere, în care primi învoirea de a stabili un comtoar şi de a construi un fort. în acelaşi timp încheie un tratat de alianţă ofensivă şi defensivă. După ce puse oamenii la lucru şi instală conducătorul f actoriei, amiralul porni spre_ Calicut, cu^ gînd să-i ceară socoteală zamorinului pentru nesinceritatea lui şi pentru măcelărirea portughezilor surprinşi în factorie.

Deşi aflase despre sosirea în Indii a temuţilor săi duşmani, sultanul din Calicut nu luase nici o măsură de precauţie militară. De aceea, cînd da Gama se ivi în faţa oraşului putu să cucerească fără nici o împotrivire corăbiile aflate în port şi să ia un număr oarecare de prizonieri; apoi îi acordă zamorinului un termen de patru zile ca să dea satisfacţie portughezilor de moartea lui Cor rea şi să plătească valoarea mărfurilor

jefuite cu acel prilej.

Imediat ce termenul expiră, cadavrele a cincizeci de prizonieri spînzuraţi începură să se legene pe catargele corăbiilor şi rămaseră 'astfel expuse în faţa oraşului o zi întreagă. Seara, picioarele şi mîinile victimelor ispăşitoare fură. tăiate şi trimise pe uscat cu o scrisoare în care amiralul anunţa că răzbunarea lui nu se va mărgini numai la atît.

într-adevăr, noaptea, la adăpostul întunericului, navele se apropiară de oraş şi-l bombardară trei zile la rînd. Numărul victimelor nu va fi niciodată cunoscut, dar cu siguranţă că a fost foarte mare. Fără a-i mai pune la socoteală pe cei loviţi de salvele tunurilor şi ale muschetelor, numeroşi hinduşi pieriră îngropaţi sub dărîmăturile clădirilor sau arşi în incendiul care distruse o parte din Calicut. Sultanul fugise printre primii din capitală şi lucrul acesta îi prinse bine, căci palatul său se numără printre clădirile dărîmate.

în sfîrşit, mulţumit că transformase într-un maldăr de ruini cetatea aceasta pînă atunci atît de bogată şi de populată, da Gama, cu setea de răzbunare potolită şi mîndru de „lecţia“ pe care o dăduse, îşi reluă drumul spre Kochin, după ce îl lăsă în faţa portului pe Vicente Sodres cu cîteva nave ca să continue blocada.

Triumpara, suveranul acestui oraş, îi povesti că zamorinul stăruise pe lîngă el, cerîndu-i să profite de încrederea pe care i-o arătau portughezii ca să-i prindă pe neaşteptate ; iar amiralul, ca să răsplătească cinstea şi sinceritatea care îl expunea pe aliatul său duşmăniei sultanului din Calicut, îi dărui, cînd plecă spre Lisabona eu o bogată încărcătură, cîteva nave cu ajutorul cărora putea să aştepte fără teamă sosirea unei noi escadre.

Singurul incident care marcă reîntoarcerea lui da Gama în Europa, unde sosi la 11 octombrie 1503, fu înfrîngerea unei noi flote malabare.

La Lisabona îl aşteptau pe da Gama noi cinstiri. Regele Manuel rămase mulţumit de prada bogată adusă şi aprobă acţiunile de pedepsire întreprinse de Amiralul mărilor indiene. îi mări pensia lui Vasco da Gama, dar cu toate stăruinţele ambiţiosului amiral, abia în 1519 îi acordă titlul de conte de Vidigueira, cu domeniul respectiv. în acelaşi timp, invidiosul rege nu-i mai încredinţă nici o comandă de expediţii.

între timp, în India evenimentele se desfăşurau cu rapiditate. Portughezii trebuiră să mai depună încă multe strădanii şi să verse încă rîuri întregi de sînge pînă cînd izbutiră să-şi întărească poziţiile pe coasta Malabar.

Imediat după plecarea lui Vasco da Gama spre Europa, zamorinul, îmboldit de comercianţii musulmani, îşi adună aliaţii la Pani, cu gînd să-l atace pe rajahul din Kochin şi să-l pedepsească pentru ajutorul şi sfaturile date portughezilor. Cu prilejul acesta, fidelitatea nefericitului rajah fu pusă la grea încercare. Asediat în capitală de forţe[1] importante, rajahul se pomeni deodată lipsit de ajutorul celor pentru care se vîrîse, totuşi, în această aventură.

Sodres şi câţiva dintre ofiţerii săi, dezertând în chipul cal mai laş, îl părăsiră pe Triumpara şi porniră să navigheze în Golful Âden, la intrarea în Marea Roşie, unde socoteau că pelerinajul anual la Mekka va face să le pice în mîini prăzi bogate. în zadar conducătorul factoriei portugheze îi mustră pentru nevrednica lor purtare ; Sodres şi ceilalţi se grăbiră să plece ca să scape de plictisitoarele lui 'mustrări.

Curînd, rajahul din Kochin, trădat şi de cîţiva dintre nairii săi ademeniţi de zamorin, îşi văzu capitala luată cu asalt şi trebui să se refugieze, îm$_r$ preună cu portughezii care îi rămăseseră credincioşi, pe o stîncă inaccesibilă, aflată pe Insuliţa Viopia. Cînd ajunse la capătul puterilor, zamorinul îi trimise un sol care îi făgădui, în numele stăpînului său, uitarea şi iertarea dacă îi predă pe portughezi, dar poziţia rajahului rămase neschimbată.

Sodres tocmai sosise în Strîmtoarea Bab el Mandeb, cînd, într-o furtună înfricoşătoare, pieri împreună cu fratele său, a cărui corabie fu zdrobită de stînci ; iar cei ce supravieţuiră porniră cu toate velele întinse înapoi, spre Kochin. Reţinuţi de vînt lîngă Insulele Laccadive, ei se pomeniră ajunşi din urmă de o nouă escadră portugheză, sub comanda lui Francisco d'Albuquerque. Acesta părăsise Lisabona aproape în acelaşi timp cu vărul său Alfonso, cel mai de' seamă comandant al epocii, care, sub titlul de comandant suprem, pornise din Belém la începutul lui aprilie 1503.

Sosirea lui Francisco d'Albuquerque restabili superioritatea militară a portughezilor,^ atît de grav compromisă prin greşeala comisă de Sodres, şi-l salvă totodată pe singurul lor aliat, Triumpara. La vederea escadrei portugheze, asediatorii fugiră fără să încerce măcar să se împotrivească ; portughezii, sprijiniţi de trupele rajahului din Kochin, pustiiră coasta Malabar. în urma acestor evenimente, Triumpara le îngădui aliaţilor să ridice o a doua fortăreaţă în statele lui şi autoriză sporirea ca număr şi ca importanţă a com- toarelor portugheze. în momentul acela sosi Alfonso d'Albuquerque, cel ce avea să devină adevăratul întemeietor al dominaţiei portugheze în Indii.

Născut în 1453 dintr-o familie nobilă, Alfonso d'Alboquerque sau d'Albuquerque primi o educaţie atît de variată şi de largă cît îngăduia epoca aceea. Studie mai ales pe marii scriitori ai antichităţii şi din cauza necesităţilor slujbei la curte — era scutierul regelui João al II-lea — se preocupă şi de studii geografice. Pînă în 1503, Alfonso d'Albuquerque luase parte la expediţia trimisă în ajutorul regelui din Napoli împotriva unei incursiuni a turcilor şi avusese, în 1489, misiunea să aprovizioneze cu alimente şi să apere fortăreaţa Graciosa de pe coasta Larache.

Lui Alfonso d'Albuquerque nu-i trebui mult pentru a ajunge la concluzia că comerţul portughez trebuia să se sprijine pe cuceriri. Pentru aceasta, trebuiau înfiinţate fortăreţe trainice, cu garnizoane puternice, în multe puncte de pe coastă, precum şi la ieşirile din Marea Roşie şi din Golful Persic. După părerea lui d'Albuquerque, a cărei justeţe a fost peste puţin timp confirmată în întregime, călătoriile şi raidurile piratereşti ale navelor portugheze în apele indiene puteau să asigure doar un succes vremelnic, dar nu o dominaţie statornică. Prima lui încercare în acest sens se dovedi însă pe măsura puţinelor mijloace avute la îndemînă ; d'Albuquerque asedie Rafelimul, unde voia să întemeieze un fort pentru compatrioţii săi; apoi operă el însuşi, cu două nave, o recunoaştere pe coastele Hindustanului. Atacat pe neaşteptate, şi de pe uscat şi de pe mare, d'Albuquerque era să piară, cînd sosirea vărului său Francisco restabili sorţii luptei şi puse pe fugă trupele zamorinului. Importanţa acestei victorii fu considerabilă ; ea le procură învingătorilor o pradă uriaşă şi nenumărate pietre preţioase, ceea ce era suficient pentru a stîrni lăcomia portugheză ; în acelaşi timp, victoria îi dădu lui d'Âlbuquerque şi mai multă încredere în planurile pentru a căror executare avea nevoie de asentimentul regelui şi

de mijloace mult mai mari. De aceea, navigatorul porni spre Lisabona, unde ajunse în iulie 1504.

Pasul următor în direcţia consolidării puterii portugheze în India a fost făcut în 1505, cînd regele Manuel, sfătuit de Vasco da Gama, înfiinţă funcţia de vicerege al Indiei, ale cărui împuterniciri erau în vigoare trei ani. Primul vicerege a fost numit Tristan da Cunha, dar acesta, pierzîndu-şi temporar vederea, trebui să renunţe la funcţia lui înainte de a putea s-o exercite. Alegerea regelui căzu atunci pe Francisco^ d'Almeida, care porni în 1505 împreună cu fiul său. Vom vedea ce mijloace credea el că trebuie să întrebuinţeze pentru izbînda compatrioţilor săi.

La 6 martie 1506, şaisprezece nave părăsiră Lisabona sub comanda lui Tristan da Cunha, însănătoşit. Cu el plecă Alfonso d'Albuquerque, purtîndu-şi fără să ştie numirea de vicerege, al Indiei, căci nu trebuia să deschidă plicul pecetluit decît peste trei ani, cînd d'Almeida avea să ajungă la termenul fixat guvernării lui.

După ce poposi pe Insulele Capului Verde şi după ce făcu o recunoaştere a Capului Sf. Augustin, în Brazilia, puternica flotă portugheză porni cu hotărîre spre regiunile neexplorate din sudul Atlanticului, atît de departe, spun vechile cronici, încît mai mulţi marinari îmbrăcaţi prea subţire muriră

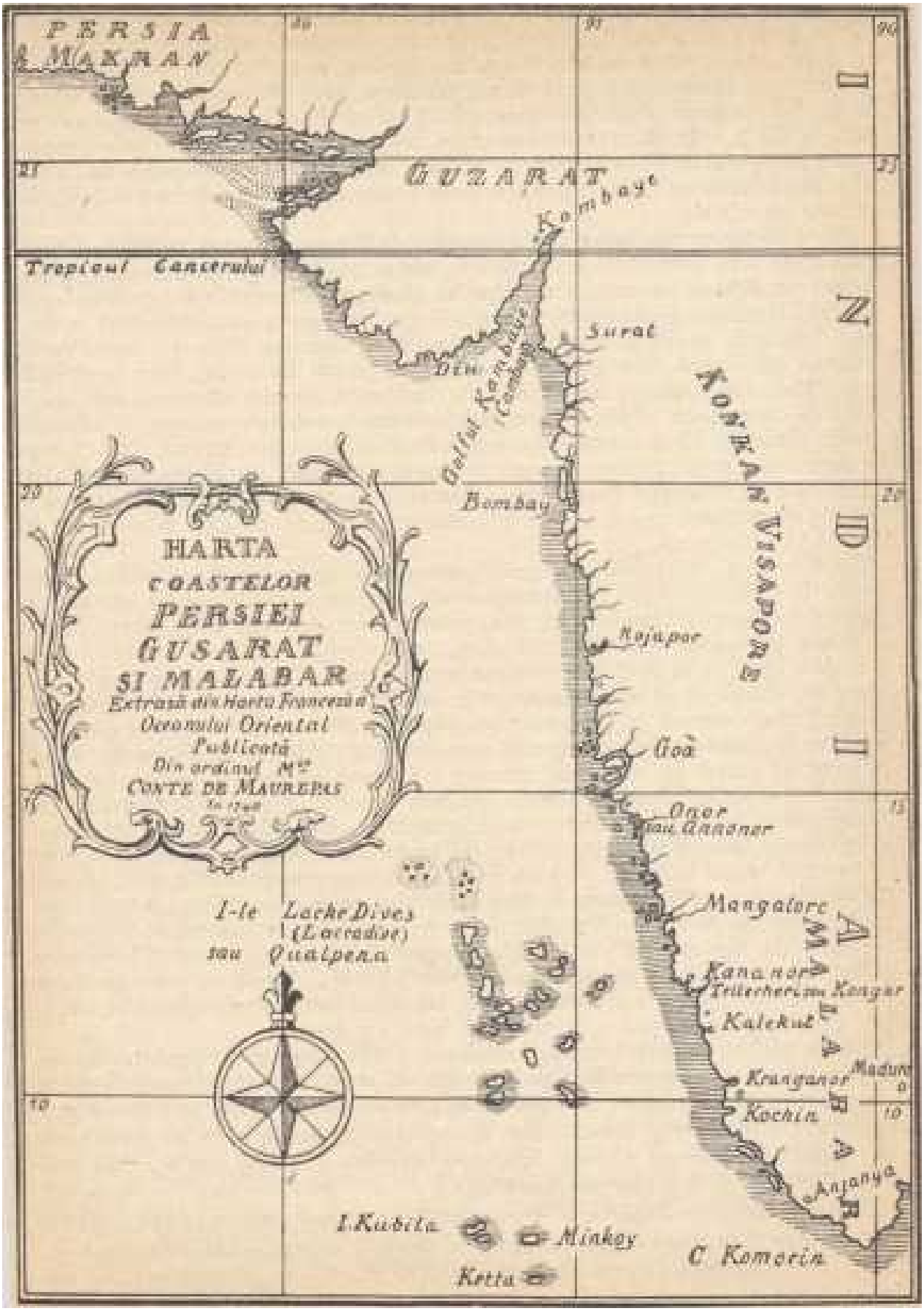

de frig. De cînd ceilalţi abia mai puteau să execute manevrele. La 37°8’

latitudine sudică şi la 14°21’ longitudine vestică, da Cunha descoperi trei insuliţe nelocuite, dintre care cea mai mare îi poartă şi astăzi numele. O furtună îl împiedică să debarce şi-i risipi în aşa fel flota, încît nu mai putu să-şi adune la un loc corăbiile decît la Mozambic. Urcînd de-a lungul acestei coaste a Africii, da Cunha făcu o recunoaştere a Insulei Madagascar, care tocmai fusese cercetată de Soares, aflat în fruntea unei flote de opt nave trimise de Almeida în Europa ; da Cunha,* însă, nu socoti necesar să întemeieze acolo o aşezare comercială.

După ce-şi petrecu iarna la Mozambic, da Cunha debarcă la Malindi trei soli, care, prin interiorul continentului, trebuiau să ajungă în Abisinia ; apoi ancoră la Brava, pe care Coutinho, unul din locotenenţii săi, nu putu s-o supună. Portughezii începură atunci să asedieze cetatea, care rezistă eroic, dar sfîrşi prin a cădea, datorită armamentului superior al inamicilor. Populaţia fu măcelărită fără milă, iar oraşul dat pradă flăcărilor.

La Magadoxo, tot pe coasta Africii, da Cunha încercă, dar zadarnic, să-şi impună autoritatea. Puterea oraşului, a cărui populaţie numeroasă dovedi multă dîrzenie, cît şi apropierea iernii îl siliră să ridice asediul. Da Cunha îşi întoarse atunci armele împotriva Insulei Socotra, la intrarea Golfului Aden, căruia îi cuceri fortăreaţa. Toată garnizoana fu trecută prin tăişul săbiei ; portughezii cruţară doar un bătrîn ostaş orb, pe care îl descoperiră ascuns într-o fîntînă.

La Socotora, cele două căpetenii portugheze construiră fortul Coco, destinat, în intenţia lui d’Albuquerque, să controleze Golful Aden şi Marea Roşie prin Bab el Mandeb ; să taie, prin urmare, una din căile de navigaţie cele mai bătute ale Veneţiei cu Indiile.

Acolo, da Cunha şi d’Albuquerque se despărţiră ; primul porni spre Indii să caute mirodenii, al doilea, recunoscut oficial cu titlul de comandant suprem şi gîndindu-se numai la planurile lui, porni la 10 august 1507 spre Ormuz, după ce îl lăsase în noua fortăreaţă pe nepotul său Alfonso de Noronha. Rîncj pe rînd, el cuceri trei oraşe înfloritoare : Kalayat, unde se aflau imense cantităţi de provizii, Kuriat şi Mascat, pe care le jefui, le arse şi le distruse. La Mascat, d’Albuquerque porunci să fie exterminată toată populaţia, iar puţinilor cărora le-a lăsat viaţa, să le fie tăiate nasurile şi urechile.

Succesul recent dobîndit la Mascat, oricît de important ar fi fost el, nu era de ajuns pentru d’Albuquerque. Dar realizarea planurilor lui grandioase fu grav compromisă de invidia căpitanilor în subordine şi mai ales de invidia lui João da Nova, care voi să-şi părăsească şeful şi pe care d’Albuquerque trebui să se ducă să-l aresteze pe propria lui navă. După ce puse la punct încercările de nesupunere şi de revoltă, comandantul suprem ajunse la Orfa- cat, care fu cucerit după o împotrivire destul de dîrză.

Lucru curios, de multă vreme tot auzea d’Albuquerque vorbindu-se despre Ormuz, dar nu-i cunoştea încă poziţia. Ştia că oraşul serveşte drept antrepozit al tuturor mărfurilor care trec din Asia spre Europa. Bogăţia şi puterea oraşului, numărul mare al locuitorilor, frumuseţea clădirilor erau pe atunci atît de .celebre în întregul Orient, încît toţi spuneau : „Dacă lumea e un inel, atunci Ormuz îi e piatra preţioasă“.

D’Albuquerque se hotărîse să-l cucerească nu numai pentru că era o pradă bogată, dar şi pentru că prin aşezarea lui domina întregul Golf Persic, a doua mare cale comercială între Orient şi Occident. A-l cuceri

însemna să taie definitiv pentru Veneţia şi Egipt drumul pe mare spre India. Fără să le destăinuiască nimic comandanţilor navelor, care s-ar fi revoltat, fără îndoială, auzind că trebuie să atace un oraş atît de întărit, capitală a unui imperiu puternic, amiralul conduse flota în Strîmtoarea Ormuz, poartă a Golfului Persic, unde; echipajele văzură în toată măreţia lui un oraş plin de viaţă, clădit pe o insulă stîncoasă şi al cărui port cuprindea o flotă mai numeroasă decît s-a'r fi putut bănui la prima privire, prevăzută cu o artilerie formidabilă şi protejată de o armată care număra cam cincisprezece, douăzeci de mii de oameni.

Cînd văzură toate acestea, comandanţii îşi dădură toată silinţa să-i arate comandantului suprem primejdia care-i pîndea dacă ar fi atacat un oraş atît de bine înarmat şi-i scoaseră în evidenţă influenţa supărătoare pe care putea s-o aibă o înfrîngere. La cuvintele lor, d'Albuquerque răspunse că, într-adevăr, „problema era deosebit de importantă, dar că, fiind prea tîrziu, nu mai putea da înapoi şi că avea mai multă nevoie de hotărîre decît de sfaturi bune".

Imediat ce ancoră, d'Albuquerque şi trimise un ultimatum. Deşi nu prea avea multe forţe, comandantul suprem ceru cu străşnicie ca Ormuz să recunoască suzeranitatea regelui Portugaliei şi să se supună trimisului său, dacă nu vrea să aibă soarta oraşului Mascat.

Şeicul Seif-Ed-din, care domnea pe atunci în Ormuz, era aproape un copil, în numele lui guverna primul ministru Hodja-Atar, un diplomat iscusit şi viclean.

Fără să respingă în principiu pretenţiile lui d'Albuquerque, primul ministru vru să cîştige timp ca trupele să poată veni în ajutorul capitalei; dar amiralul, bănuindu-i planul, nu se temu după trei zile de aşteptare să atace, cu cinci nave şi cu „Fior de la mar", cea mai frumoasă şi mai mare navă de pe vremea aceea, formidabila flotă reunită în Ormuz.

Lupta fu sîngeroasă şi nedecisă multă vreme ; dar, cînd văzură că soarta se întoarce împotriva lor, maurii, părăsindu-şi navele, încercară să ajungă înotînd la uscat. Portughezii, sărind în bărci, îi urmăriră necruţători şi făcură un măcel înspăimîntător.

D'Albuquerque îşi îndreptă apoi eforturile spre o redută apărată de numeroase tunuri şi de arcaşi ale căror săgeţi, trase cu dibăcie, răniră mulţi portughezi şi chiar pe comandantul lor. Dar aceasta nu-l împiedică să debarce şi să dea foc mahalalelor oraşului.

Convinşi că orice rezistenţă devenise zadarnică şi că frumoasa lor capitală risca să fie distrusă, maurii înălţară steagul de pace şi semnară un tratat prin care Seif-Ed-din se recunoştea vasal al regelui Portugaliei, se obliga să-i plătească un tribut anual şi le îngăduia învingătorilor să-şi aleagă locul pentru o fortăreaţă, care, cu toate împotrivirile comandanţilor portughezi, fu înălţată curînd.

Cîţiva dezertori duseră, însă, neînţelegerile dintre portughezi la urechile lui FIodja-Atar, care profită de ele pentru a da înapoi, sub diferite pretexte, de la executarea articolelor noului tratat. Cîteva zile mai tîrziu, João da Nova şi alţi doi comandanţi, invidioşi pe succesele lui d'Albuquerque, pretinzînd că d'Albuquerque nesocotise instrucţiunile (lui Manual, îl părăsiră pentru a porni spre Indii. După trădarea lor, d'Albuquerque se văzu silit să părăsească Ormuzul şi să renunţe la acest punct de sprijin atît de important pe eare-l cucerise la intrarea în Golful Persic.

Comandantul suprem se îndreptă apoi spre Socotra, a cărei garnizoană

avea nevoie de ajutor, şi se reîntoarse eu flota în apele Ormuzului ; dar, socotind ică n-are destule forţe să întreprindă ceva, se retrase pînă una-alta la Gőa, unde ajunse pe la sfîrşitul anului 1508.

Vom arăta acum, în cîteva cuvinte, ce se petrecuse pe coasta Malabar în timpul campaniei îndelungate şi aventuroase despre care am vorbit.

Ne amintim că d'Almeida plecase din Belém, în 1505, cu o flotă de douăzeci şi două de nave, avînd pe ele în afară de echipaj o mie cinci sute de soldaţi. Mai întîi, flota lui cuceri Kilwa, apoi Mombasa, ai cărei „cavaleri, cum le plăcea locuitorilor să repete într-una, nu se predară la fel de uşor ca găinile din Kilwa".

După un popas la Malindi, d'Almeida sosi în Kochin şi-i înmînă rajahului coroana de aur trimisă de Manuei, luîndu-şi totodată pentru sine, cu îngîm-farea de care a dat atîtea dovezi, titlul de vicerege.

.Apoi, plecînd să întemeieze la Sofala o fortăreaţă destinată să inspire teamă tuturor musulmanilor de pe coastă, d'Almeida şi fiul său cutreierară mările Indiei, nimicind flotele malabare, punînd mîna pe navele comerciale, prici- nuindu-i un incalculabil rău inamicului, căruia îi intercepta astfel vechile căi maritime.

Dar, pentru un război de mişcare ca acesta, i-ar fi trebuit o flotă care să fie totodată şi numeroasă, şi uşoară, căci, în afară de Kochin, navele nu. aveau pe întregul litoral asiatic nici un alt port de refugiu.

între timp, victoriile lui d'Almeida şi cuceririle lui d'Albuquerque îl neli- ' niştiseră adînc pe sultanul Egiptului. Părăsirea drumului prin Alexandria însemna o scădere considerabilă a cîştigului de pe urma impozitelor, a drepturilor vamale, a taxelor de ancorare şi de tranzit impuse mărfurilor asiatice care îi treceau prin ţară. De aceea, cu ajutorul veneţienilor, care îi furnizară lemnul de construcţie necesar şi marinari destoinici, sultanul înarmă o escadră compusă din douăsprezece nave cu bordul înalt, care veniră pînă lîngă Kochin după flota lui Lourenso d'Almeida, şi începu o luptă sîngeroasă, în care fiul navigatorului portughez fu ucis.

Aflînd de trista veste, viceregele se mîhni adînc, dar ştiu să-şi stăpînească durerea şi făcu totul ca să se răzbune cît mai curînd împotriva *rumilor,* denumire sub care se întrevede îndelungata teroare pricinuită de numele romanilor şi comună în vremea aceea pe coasta Malabar tuturor soldaţilor musulmani veniţi din Bizanţ. ,Cu nouăsprezece corăbii, d'Almeida se duse mai întîi de-a dreptul în faţa portului unde fiul său fusese ucis şi cîştigă o mare victorie, pătată, trebuie să spunem, de cruzimi atît de înspăimîntătoare, încît curînd deveni la modă zicala : „De te-ar bate mînia firengilor aşa cum l-a bătut pe Dabul". Nemulţumit de acest prim succes, d'Almeida nimici peste cîteva săptămîni, la Diu, forţele unite ale sultanului din Egipt şi ale rajahului din Calicut.

Victoria aceasta avu un răsunet mare în India şi puse capăt puterii *ma-hometiştilor* din Egipt.

João da Nova şi comandanţii care îl părăsiseră pe d'Albuquerque în faţa Ormuzului se hotărîră atunci să meargă la d'Almeida ; ajunşi acolo, încercară să-şi explice dezertarea prin calomnii în urma cărora tocmai erau pe cale să se pornească plîngeri juridice împotriva lui d'Albuquerque, cînd viceregele primi vestea înlocuirii lui prin acesta din urmă. La început, d'Almeida declară că trebuie să se supună hotărîrii regale ; dar, influenţat de trădătorii care se vedeau pedepsiţi cu asprime în cazul cînd autoritatea ar fi trecut în mîinile lui d'Albuquerque, se duse la Kochin, în luna martie

1509, cu hotă- rîrea neclintită de a nu-i lăsa comanda succesorului său. Astfel, între cei doi bărbaţi de frunte începură triste şi penibile hărţuieli, a căror vină o purta pe de-a-ntregul d'Almeida. D'Albuquerque sosi la Kochin şi d'Almeida porunci să fie pus în lanţuri şi trimis astfel la Lisabona, cînd sosi în port o flotă de cincisprezece nave sub comanda marelui mareşal al Portugaliei Fernao Cou- tinho. Acesta luă apărarea prizonierului, pe care îl liberă imediat, îi arătă încă o dată lui d'Almeida împuternicirile cu care regele îl învestise pe d'Albu- querque şi îl ameninţă cu toată mînia lui Manuel dacă nu se va supune. Lui d'Almeida nu-i rămînea decît să cedeze, ceea ce el şi făcu. Iar João da Nova, autorul acestor triste neînţelegeri, muri peste cîtăva vreme, părăsit de toţi.

D'Almeida a avut un sfîrşit tragic. Pe drumul de întoarcere spre Portugalia, corăbiile sale făcură escală la Capul Bunei Speranţe. Cînd portughezii încercară să ia prizonieri cîţiva boşimani, întîmpinară din partea lor o rezistenţă înverşunată. însoţitorii lui d'Almeida îl sfătuiră să le dea o lecţie acestor sălbatici. Atunci, boşimanii arătară străinilor de ce erau capabili. De îndată ce d'Almeida cu detaşamentul său debarcă pe uscat, boşimanii, mînară spre mare o cireadă imensă de vite, tăindu-i astfel adversarului drumul de retragere. Apoi îi uciseră unul după altul pe portughezi, folosind doar suliţi de lemn. Astfel pieri, fără glorie, înspăimîntătorul şi invincibilul vicerege al Indiei, -don Francisco d'Almeida.

îndată după plecarea lui d'Almeida, marele mareşal Coutinho declară că venise în India cu misiunea de a distruge Calicut şi că ţinea să-şi îndeplinească misiunea acum, cînd zamorinul se afla departe de capitală. Zadarnic încercă noul vicerege să-i domolească elanul şi să-l facă să ia cîteva măsuri chibzuite, dictate de experienţă : Coutinho nu vru să audă nimic şi d'Albu- querque trebui să-l urmeze.

Mai întîi, ;Calicutul, luat prin surprindere, fu lesne incendiat; dar portughezii, zăbovind la jefuirea palatului zamorinului, fură daţi peste cap de nairii care între timp îşi adunaseră oamenii. Coutinho, mînat de firea lui înflăcărată, fu ucis, iar viceregele trebui să facă uz de toată iscusinţa lui marinărească pentru ca trupele să se poată reîmbarca sub focul inamicului şi să împiedice distrugerea completă a forţelor trimise de Manuel.

Reîntors la Cintagara, port depinzînd de rajahul din Narsing, pe care portughezii ştiuseră să şi-l facă aliat, d'Albuquerque află că Goa, capitala unei puternice ţări, se afla în prada anarhiei politice şi religioase. Mai multe căpetenii îi disputau stăpînirea. Una dintre ele, Melek Cufergugi, _ era pe punctul de a ocupa tronul şi d'Albuquerque hotărî să folosească prilejul pentru atacarea oraşului mai înainte ca pretendentul la domnie să poată aduna toate forţele în stare să reziste portughezilor. Poartă spre Narsing şi spre Deccan, Gâa de Aur, oraş cosmopolit, căzu în stăpînirea viceregelui şi deveni curînd capitala, fortăreaţa prin excelenţă, sediul comerţului principal al imperiului portughez în Indii.

Pe nesimţite şi cu trecerea anilor, aceste bogate ţinuturi ajunseră binecunoscute. Numeroase informaţii fuseseră adunate de toţi cei care, cu navele lor îndrăzneţe, brăzdaseră mările acestea însorite ; se ştia acum unde se află centrul producţiei de mirodenii, pe care veniseră să-l caute de la atîta depărtare şi înfruntînd atîtea primejdii. Cu mulţi ani în urmă, d'Almeida înteme- îase primele comtoare portugheze în Ceylon, anticul Tâprobane. Regele Manuel, care şi fusese supranumit „Norocosul", rîvnea acum la Insulele Sonde şi la Peninsula Malacca şi hotărîse să trimită o flotă

ca să le exploreze, căci d’Albuquerque avea destul de furcă în India cu rajahii nepotoliţi şi cu musulmanii, — sau maurii, cum li se spunea pe atunci, — oricînd gata să scuture jugul străinilor.

în acest scop a fost echipată o expediţie în frunte cu Diogo Lopes da Sequeira, care părăsi Lisabona la 5 aprilie 1508 cu cinci corăbii. Printre însoţitorii lui Sequeira se afla un tînăr ofiţer Fernâo da Magalhăes, cel care avea să facă mai tîrziu prima călătorie în jurul lumii şi să devină marele Magellan.

La Malacca, sultanul Mahmud, care auzise multe lucruri despre bestialităţile săvîrşite de portughezi în Indii, îi întîmpină pe oaspeţii nepoftiţi cu o- bucurie prefăcută şi încheie cu Sequeira un tratat de comerţ prin care se acorda precădere navelor portugheze faţă de celelalte. Dar Lopes Sequeira, care se lăsă înşelat cu neîncetate declaraţii de alianţă, văzu în curînd răscu- lîndu-se împotriva lui un popor întreg şi fu silit să întindă velele, nu fără a lăsa, totodată, în mîinile maurilor, vreo treizeci dintre ai săi.

Trecuse cîtăva vreme de cînd se petrecuseră aceste evenimente, cînd vestea despre căderea cetăţii Goa sosi la Malacca. *Bendarra,* sau ministrul justiţiei, care exercita puterea pentru nepotul său, copil încă, temîndu-se de răzbunarea portughezilor pentru trădarea lui, hotărî să-i îmbuneze. Se duse, deci, la prizonieri, le ceru scuze, jurîndu-se că totul se făcuse fără ştirea şi împotriva voinţei lui, căci el n-avea altă dorinţă decît să-i vadă pe portughezi făcînd negoţ la Malacca ; altminteri, ministrul mai adăuga că va porunci să fie căutaţi şi pedepsiţi autorii trădării.

Prizonierii, fireşte, nu crezură o iotă din declaraţiile acestea mincinoase ; dar, profitînd de libertatea relativă care le fusese îngăduită, ştiură să-i trimită cu dibăcie lui d’Albuquerque informaţii preţioase asupra poziţiei şi puterii oraşului.

D’Albuquerque adună destul de anevoie o flotă de nouăsprezece nave de război, cu o mie patru sute de oameni pe ele, dintre care numai opt sute erau portughezi. Trebuia oare, după cum îi cerea regele Manuel, să pornească spre Aden, cheia Mării Roşii, pe care era important să pună mîna, dacă voia să facă faţă unei eventuale noi escadre trimise de sultanul Egiptului ? D’Albuquerque tot mai şovăia, cînd o schimbare a direcţiei musonului îi fixă hotă- rîrea. într-adevăr,- n-ar fi putut să ajungă la Aden acum, cînd vîntul devenise prielnic pentru a se îndrepta spre Malacca.

Oraşul acesta, pe atunci în toată splendoarea lui, număra peste o sută de mii de locuitori. Pe străzi se vedeau numeroase căsuţe de lemn, acoperite cu foi de palmier, dar şi numeroase clădiri importante, moschei şi turnuri de piatră, a căror privelişte se întindea cale de o leghe. India, China, regatele malaieze din Insulele Sonde îşi dădeau întîlnire în portul unde numeroase corăbii, venite de pe coasta Malabar, din Golful Persic, din Marea Roşie şi de pe coasta Africii, schimbau mărfuri de pretutindeni şi de toate soiurile.

Cînd văzu flota portugheză sosind în apele lui, rajahul din Malacca înţelese că trebuia să le dea o satisfacţie aparentă străinilor, sacrificîndu-şi ministrul care le stîrnise mînia şi le hotărîse venirea. Solul lui i se înfăţişă, deci, viceregelui vestindu-i executarea lui bendarra şi informîndu-se despre intenţiile portughezilor.

D’Albuquerque răspunse cerînd prizonierii rămaşi în mîinile rajahului ; dar acesta, dorind să tărăgăneze lucrurile pînă cînd musonul avea să-şi

schimbe direcţia, — schimbare care i-ar fi silit pe portughezi să pornească înapoi spre coasta Malabar fără să fi obţinut nimic, sau i-ar fi obligat să rămînă la Malacca, unde rajahul avea de gînd să-i extermine, — inventă o mie de pretexte şi, între timp, puse în poziţie de tragere opt mii de tunuri şi adună două zeci de mii de ostaşi, după cum afirmă vechile relatări.

Pierzîndu-şi răbdarea, d'Albuquerque incendie cîteva case şi mai multe corăbii, ceea ce avu drept urmare imediată predarea prizonierilor ; apoi ceru o despăgubire uriaşă pentru pagubele pricinuite flotei lui Lopes Sequeira ; în sfîrşit, mai ceru să fie lăsat să ridice, chiar în oraş, o fortăreaţă, care trebuia să servească în acelaşi timp şi de comtoar. Cererea aceasta nu putea fi acceptată, d'Albuquerque o ştia prea bine, şi hotărî, deci, să cucerească oraşul. În ciuda unei apărări îndîrjite, care dură nouă zile, în ciuda folosirii unor mijloace neobişnuite, ca elefanţii de război, parii şi săgeţile otrăvite, capcanele ascunse cu dibăcie şi baricadele, oraşul fu cucerit cartier cu cartier, casă- cu casă, după o luptă înverşunată. O pradă imensă fu împărţită soldaţilor. D'Albuquerque nu-şi opri pentru sine decît şase lei de bronz, ca să-i împodobească mormîntul.

Poarta spre Oceania şi spre Asia orientală era acum deschisă. Numeroase popoare, necunoscute pînă atunci, aveau să intre în relaţii cu europenii. Obiceiuri ciudate, poveşti fantastice despre atîtea popoare aveau să fie dezvăluite , Occidentului uimit.

D'Albuquerque era, însă, un politician chibzuit, deosebit prin aceasta de- alţi cotropitori portughezi. Graţie măsurilor pe care se pricepu să le ia, ţara nou cucerită trecu mai uşor prin asprele încercări ale clipei. Corăbiile începură din nou să sosească, se reluă comerţul şi activitatea portului. Peste cîtva timp în Malacca doar steagul portughez care fîlfîia peste citadelă mai amintea de tragicele evenimente.

Noua cucerire, aricit de importantă ar fi fost ea, nu-l făcu pe d'Albuquerque să-şi uite vechile planuri. Dacă lăsase impresia că renunţase la ele, aceasta se datora numai faptului că împrejurările nu i se păruseră pînă atunci prielnice. Cu hotărîrea şi dîrzenia caracteristică firii lui, de la limita meridională a imperiului pe care îl întemeia viceregele îşi aţinti privirile spre nord.- Ormuz, de la începutul carierei, de cînd invidia şi trădarea unor ofiţeri aflaţi în subordine îl siliseră să-l părăsească, şi pînă acum, cînd succesul începuse să-i încununeze eforturile, îl atrăsese necontenit.

Faima isprăvilor lui d'Albuquerque şi groaza stîrnită de numele lui îl hotărîse pe Hodja-Atar să-i facă avansuri, să-i ceară un tratat şi să-i trimită ce rămăsese neplătit din vechiul tribut. Neacordînd nici o încredere declaraţiilor de prietenie, viceregele le primise, totuşi, aşteptînd momentul prielnic pentru a porni la cucerirea definitivă a acestui oraş.

Prin 1513 sau 1514, — data nu este sigură, — cînd cucerirea cetăţii Malacca şi liniştea de care se bucurau celelalte posesiuni îi lăsară libere flota şi soldaţii, d'Albuquerque porni spre Golful Persic.

De cum sosi, cu toate că o serie de răscoale schimbaseră stăpînirea din Ormuz, iar puterea se afla în mîinile unui uzurpator, numit Rais-Nordim sau Nureddin, d'Albuquerque ceru predarea imediată a fortăreţei începută odinioară. Apoi, după ce o repară şi o termină, se amestecă, împotriva pretendentului Rais-Named, în cearta care împărţea oraşul Ormuz şi era să-l facă să cadă în mîinile perşilor ; d'Albuquerque luă oraşul şi-l dărui celui care îi acceptase condiţiile dinainte şi care i se părea că prezintă mai

multe garanţii de supunere şi de fidelitate. De altfel, de-acum n-avea să-i mai fie greu să şi- ¦le asigure, căci d'Albuquerque lăsă în noua fortăreaţă o garnizoană capabilă să înăbuşe orice încercare de răscoală sau veleitate de independenţă.

Cu simţul lui politic, d'Albuquerque se pricepu să nu-i jignească pe localnici, care se reîntoarseră repede în oraş. Departe de a-i stoarce, cum aveau să facă în curînd urmaşii lui, el stabili o administraţie nouă.

în timp ce el însuşi se îndeletnicea cu aceste treburi, d'Albuquerque încredinţa unor locotenenţi misiunea de-a explora ţinuturile misterioase a căror •cale o deschisese cucerind Malacca. Astfel, dădu lui Antonio şi Francisco d'Abreu comanda unei mici escadre cu două sute douăzeci de oameni la bord, escadră cu care ei explorară insulele Sonde, Sumatra, Djawa, Celebes ; sosind apoi nu departe de coasta Australiei, navele comandate de cei doi ofiţeri navigară spre nord, după ce făcuseră o călătorie de peste cinci sute de leghe prin arhipelaguri primejdioase, pline de stînci şi de recife de corali, în mijlocul unor populaţii adeseori ostile, pînă la insulele Buru şi Amboina, care fac parte din Moluce. După ce-şi încărcară corăbiile cu nucşoare, cuişoare, lemn de şantaj şi perle, portughezii întinseră velele în 1512 ca să se reîntoarcă în Malacca. De data aceasta, adevărata ţară a mirodeniilor fiind descoperită, nu mai rămînea decît să se întemeieze aşezări în ea şi să fie luată definitiv în stăpînire, ceea ce avea să se întîmple curînd.

S-a spus adeseori că stînca Tarpeiană ise află l'îngă Capitoliu ; Alfonso d'Albuquerque trebuia să afle din experienţă adevărul acestei zicale, iar ultimele lui zile aveau să-i fie umbrite de o dizgraţie nemeritată, rezultat al calomniilor şi minciunilor, ţesătură artistic urzită, dar care a putut vremelnic să-i păteze numele în faţa regelui Manuel. De mai mult timp, cîţiva dintre duşmanii lui d'Albuquerque încercaseră să-l facă pe regele Portugaliei să creadă că cucerirea ţinutului Goa era o greşeală gravă ; climatul nesănătos, -spuneau ei, avea să decimeze în scurt timp populaţia europeană. încrezător în experienţa lui d'Albuquerque, regele refuzase să dea ascultare duşmanilor acestuia, lucru pentru care d'Albuquerque îi, mulţumise în mod public, spu- iiînd : „Trebuie să-i fiu mult mai recunoscător regelui Manuel că a apărat Goa împotriva portughezilor, decît mie însumi că am cucerit-o de două ori". Dar, în 1514, d'Albuquerque ¡îi ceru regelui drept răsplată pentru iserviciile sale titlul de duce de Goa, iar cererea aceasta imprudentă avea să fie folosită de duşmanii lui.

Soares d'Albergavia şi Diogo Mendes, pe care d'Albuquerque îi trimisese sub pază în Portugalia, după ce se declaraseră pe faţă duşmanii lui, izbutiseră nu numai să spele acuzaţia ridicată împotriva lor, dar şi să-l convingă pe Manuel că viceregele voia să întemeieze un ducat independent cu capitala în Goa, sfîrşind prin a obţine dizgraţia viceregelui.

Vestea despre numirea lui d'Albergavia ca guvernator al Kochinului ajunse la d'Albuquerque pe cînd ieşea din Strîmtoarea Ormuz ca să se îndrepte spre Malabar. Fiind şi grav bolnav, bătrînul navigator îşi dictă ultima sa scrisoare către rege : „Sire, scriu maiestăţii voastre nu cu propria mea mînă, căci tremură foarte, ceea ce prevesteşte moartea... Cît priveşte treburile indiene... sînt toate puse la punct... Aşadar, mi-am îndeplinit misiunea pe care mi-aţi dat-o... Vă sfătuiesc... dacă vreţi să stăpîniţi temeinic India, să acţionaţi şi mai departe în aşa fel încît să se poată întreţine singură".

Apoi, ajuns în rada portului Goa, Alfonso d’Albuquerque „duminică, 16 decembrie 1515, cu un ceas înaintea revărsatului zorilor, îşi dădu sufletul. Aşa i se sfîrşiră faptele, fără să-i fi adus vreodată nici un fel de mulţumire“.

După moartea lui d’Albuquerque, survenită în India, urmă o perioadă de nemaiauzite fărădelegi. începînd cu următorul vicerege şi sfîrşind cu soldatul de rînd, portughezii rivalizau între ei în jafuri şi răpiri. Nu există cruzime cu care să nu-şi fi pătat mîinile portughezii în India.

Succesorul lui d’Albuquerque, Lope Soares d’Albergavia, era cu desăvîrşire deosebit de înaintaşul lui. Sub el se risipi ultima rămăşiţă de disciplină şi se deschiseră larg porţile pentru tot soiul de abuzuri.

Următorul vicerege, Diogo Lopes da Sequeira (1518—1522), se dovedi a fi cel mai lacom şi mai neruşinat jefuitor şi acaparator, căruia nu-i repugnam nici un fel de mijloace ca să-şi umple buzunarele.

Cu treburi şi mai ruşinoase s-a îndeletnicit cel de-al cincilea vicerege, dom- Duarte da Mineses, care ¡prin lăcomie şi desfrînare îşi lăsă în umbră pe toţi predecesorii.

Succesorul lui Manuel I, noul rege al Portugaliei João al III-lea, văzînd că. an de an coloniile din India aduceau vistieriei tot mai puţine venituri şi fiind informat despre abuzurile monstruoase săvîrşite de slujbaşii săi, hotărî să-l numească vicerege pe asprul şi incoruptibilul Vasco da Gama. „Amiralul mărilor Indiei“, în vîrstă de 64 de ani, care se văzu, în sfîrşit, numit în acest: post înalt, părăsi Portugalia la 9 aprilie 1524. Ajuns în India, el începu să ia măsuri drastice împotriva abuzurilor şi a stoarcerii de bani săvîrşite de? administraţia colonială. Curînd, însă, se îmbolnăvi graţr şi muri la 24. decembrie a aceluiaşi an 1524, fără să-şi poată duce acţiunea la capăt.

Chiar dacă Vasco da Gama ar fi izbutit să pună oarecare rînduială în coloniile portugheze, măsura ar fi rămas oricum vremelnică. Cauzele declinului puterii portugheze nu erau, se înţelege, numai abuzurile.

Printre numeroasele cauze care au adus atît de repede decadenţa şi fărîmi- ţarea acestui imens imperiu colonial, pe care d’Albuquerque îl crease şi care- lăsase, chiar după moartea lui, urme adinei, se numără depărtarea comtoa- relor — între ele şi de metropolă —, numărul mic al populaţiei portugheze, neproporţional cu întinderea teritoriilor cucerite, înclinarea spre tîlhărie şi jaf a unei administraţii în dezordine, birurile ilegale, insuportabile pentru populaţia coloniilor şi, în sfîrşit, acel nepotolit orgoliu naţional al portughezilor, care a împiedicat stabilirea unui contact mai strîns între învingători şi învinşi.

Mai există însă şi o altă cauză, esenţială, a declinului sistemului colonial . portughez, şi aceasta era ura popoarelor subjugate. încă de pe la mijlocul secolului al XVI-lea, indienii începură să se unească în vederea unei rezistenţe comune : în 1567 se ridică împotriva portughezilor alianţa încheiată de toţi rajahii de pe coasta Malabar, iar în 1578 izbucniră răscoale în insulele Ceylon şi Amboina.

Tot în secolul al XVI-lea, Portugalia slăbită căzu sub dependenţa regilor Spaniei şi rămase supusă astfel timp de peste 60 de ani (de la 1580 pînă în 1640). în această perioadă, în coloniile portugheze gospodăreau cu energie* spaniolii. Apoi, Olanda îşi impuse dominaţia în posesiunile portugheze din. India, dar nici ea nu se dovedi capabilă să le păstreze, fiind silită să cedeze întîietatea unei rivale şi mai puternice — Angliei.

P A R T E A A D O U A

C a p i t o l u l I
CONCHISTADORII AMERICII CENTRALE

Hojeda. Amerigo Vespucci. Lumea Nouă îi primeşte numele. Juan de la Cosa. V. Yáñez Pinzón. Bastidas. Diego de Lepe. Díaz de Solís. Ponce de León şi Florida. Balboa descoperă Oceanul Pacific. Grijalva explorează coastele Mexicului.

Relatările lui Colurnb şi ale însoţitorilor săi, care stăruiau cu multă .plăcere asupra belşugului de aur şi de perle găsite în ţările recent descoperite, Înflăcăraseră minţile a numeroşi neguţători lacomi şi ale unei mulţimi de hidalgcs scăpătaţi, dornici de aventuri.

în ziua de 10 aprilie 1495, stăpînirea spaniolă publicase o învoire specială pentru cei ce voiau să pornească la descoperirea pămînturilor noi, cu obligaţia de a vărsa vistieriei regale două treimi din aurul dobîndit. Dar abuzurile care Urmară imediat şi plîngerile lui Colurnb, căruia îi erau încălcate privilegiile, duseră la retragerea sus-pomenitului act, în ziua de 2 iunie 1497. Patru ani mai tîrziu, oprelişte a trebui să fie din nou publicată şi să i se -adauge, ca sancţiuni, pedepse mai aspre.

Atunci se stîrni un fel de avînt general, altminteri favorizat de episcopul de Badajoz Fonseca, de care Colurnb avu să se plîngă atîta şi prin mîinile căruia treceau toate afacerile Indiilor.

De-abia plecase din San Lucar Amiralul în cea de-a treia călătorie a sa, cînd patru expediţii de descoperiri se organizară aproape simultan pe cheltuiala unor armatori bogaţi, în fruntea cărora figurau fraţii Pinzon şi Amerigo Vespucci, un neguţător florentin, prea puţin cunoscut pe atunci, care trăia în Spania.

Prima dintre aceste expediţii, compusă din patru nave, părăsi la 20 mai 1499 portul Santa Maria, sub comanda lui Alonso de Hojeda, avîndu-l pe Juan de la Cosa, ca pilot, şi pe Amerigo Vespucci, ale cărui funcţii nu erau determinate, dar care pare să fi fost astronomul flotei.

înainte de-a aminti foarte pe scurt istoricul acestei călătorii, vom da • cîteva date asupra celor trei bărbaţi, dintre care ultimul mai ales a jucat în istoria descoperirii Lumii Noi un rol cu atît mai important, cu cît aceasta a primit numele lui.

Alonso de Hojeda, născut la Cuenca, pe la 1465, crescut la curtea ducilor «de Medinaceli, îşi începuse cariera de ostaş în războaiele cu maurii. înrolat .printre aventurierii pe care Colurnb îi recrutase pentru cea

de-a doua călătorie, *el hidalgo*[171] Hojeda se făcuse remarcat de mai multe ori prin dîrzenia lui neclintiţă şi, în acelaşi timp, prin mintea lui isteaţă şi prin cruzimea lui neobişnuită. Ce cauze duseseră la o ruptură totală între Columb şi Hojeda, după strălucitele servicii. aduse de acesta din urmă, mai ales. în 1495, cînd hotărîse soarta bătăliei de la Vega, în care fusese nimicită confederaţia carai-bă ? Nu se ştie. Dar fapt. e că, la sosirea în Spania, Hojeda găsi un sprijinitor şi un ocrotitor în Fonseca. Se spune că datorită acestuia ar fi putut chiar să vadă jurnalul ultimei călătorii a Amiralului şi harta pămînturilor descoperite de Columb.

Primul pilot al lui Hojeda era Juan de la Cosa, născut, după cum separe, la Santona, în ţinutul Biscaya. înainte de a-l însoţi pe Columb în prima şi a doua sa expediţie, în care îndeplinise funcţia de cartograf, el navigase adesea pe coastele Africii.

După aprecierea istoricului Las Casas[172] „era cel mai bun dintre cîţi piloţi sînt pe lume“.

Ca mărturie a îndemînării cartografice a lui la Cosa avem două hărţi foarte curioase, alcătuite cam prin 1500 : una cuprinde toate teritoriile Africii descoperite pînă atunci de portughezi; alta, pe piele de viţel anume preparată şi colorată bogat ca şi prima, trasează descoperirile făcute de-Columb şi de succesorii săi peste ocean.

Al doilea pilot era Bartolome Roldân, care călătorise şi el cu Columbia Paria.

Cît despre Amerigo Vespucci, funcţiile lui erau, după cum am spus,, destul de nedefinite ; Vespucci mergea ca să ajute la descoperiri *(per ajutare- a discoprire,* spune textul italian al 'scrisorii sale către Soderini).

Născut în Florenţa în ziua de 9 mai 1451, Amerigo Vespucci aparţinea unei familii de seamă şi foarte înstărite. El studiase cu succes matematicile, fizica şi astronomia. Cunoştinţe în domeniul istoriei şi geografiei, dacă e- să judecăm după scrisorile lui, avea destul de încîlcite şi de superficiale. Vespucci părăsi Florenţa pe la 1492 fără un scop bine definit şi se duse în Spania, unde făcu la început tranzacţii comerciale. Iată de ce îl vedem la Sevilla în calitate de agent al puternicei case de comerţ a compatriotului său Juanoto Berardi. Cum firma aceasta îi făcuse lui Columb avansuri pentru- o a doua călătorie, avem motive să credem că Vespucci îl cunoscuse pe Amiral în epoca aceea. La moartea lui Berardi, 1495, Vespucci fu numit de- moştenitorii acestuia şef al contabilităţii firmei.

Fie că se plictisise de-o ocupaţie pe care nu o socotea la înălţimea capacităţilor lui, fie că fusese cuprins şi el de febra descoperirilor, sau că se gîndise să facă repede avere în ţările acelea noi despre care se spunea că. sînt atît de bogate, Vespucci plecă, în 1499, cu expediţia lui Hojeda, după. cum dovedeşte depoziţia acestuia din urmă în procesul intentat de moştenitorii lui Columb.

Flotila, compusă din patru nave, întinse velele în portul Santa Maria,, ia 20 mai 1499, şi, îndreptîndu-se spre sud-vest, descoperi după numai' douăzeci şi şapte de zile coasta continentului american, pe care o numiră,. Venezuela, deoarece locuinţele indigenilor, construite pe stîlpi, aminteau de cele din Veneţia. După cîteva încercări zadarnice de-a intra în vorbă cu băştinaşii, cu care trebui de mai multe ori să lupte, Hojeda văzu Insula. Mărgărită ; după o călătorie de optzeci de leghe spre est de Orinoco, eh pătrunse în Golful Paria printr-un intrînd care fu numit Las Perlas, fiindcă*

băştinaşii se ocupau acolo cu pescuitul stridiilor producătoare de perle.

Ghidîndu-se după hărţile lui Columb, Hojeda trecu prin Gura Dragonului, care separă Trinidad de continent, şi reveni spre vest, pînă la capul La Vela. Apoi, după ce atinse Insulele Caraibilor, unde luă numeroşi prizonieri cu gînd să-i vîndă în Spania, „trebui să poposească la Yaquimo, în Española, la 5 septembrie 1499.

Aflînd de sosirea acestui om neastîmpărat şi răzbunător, Columb se temu să nu-l vadă aruncînd din nou sămânţa tulburărilor în colonie. De aceea îl trimise pe Francisco Roldan cu două caravele ca să afle motivele venirii lui Hojeda şi să i se împotrivească, la nevoie, dacă va încerca să debarce. Amiralul fusese bine inspirat. De îndată ce debarcă, Hojeda luă legătură cu cîţiva nemulţumiţi, stîrni o răscoală în Xaragua şi hotărî să-l •expulzeze pe Columb. După cîteva încăierări care se sfîrşiră în defavoarea lui, trebuiră ca Roldan, Diego de Escobar şi Juan de la Cosa să intervină într-o întrevedere, ca să-l hotărască pe Hojeda să părăsească Española. Plecând, Hojeda ducea cu el, spune Las Casas, o imensă încărcătură de sclavi, pe care îi vîndu pe piaţa din Cádiz pentru sume enorme. în luna februarie 1500, el se reîntoarse în Spania, unde înaintea lui debarcaseră Amerigo Vespucci şi Bartolomé Roldán, sosiţi în octombrie 1499.

Latitudinea cea mai sudică atinsă de Hojeda în această călătorie a fost de 4° nord ; expediţia descoperirilor propriu-zise nu durase decît trei luni şi jumătate.

Dacă am insistat puţin asupra acestei călătorii, este pentru faptul că ea a fost prima pe care a făcut-o Vespucci. Unii autori, şi mai ales Varnhagen, iar în ultimul timp M. H. Major în a sa istorie a prinţului Henrique Navigatorul, admit că prima călătorie a lui Vespucci a avut loc în 1497 şi că, prin urmare, el ar fi văzut continentul american înaintea lui Cristofor Columb[173]. Noi am ţinut să stabilim însă ca dată anul 1499, sprijinindu-ne pe autoritatea lui Humboldt[174], care şi-a închinat atîţia ani din viaţă cercetării istoriei descoperirii Americii, şi pe părerile lui Ed. Charton şi Jules Codine, care au tratat această problemă în „Buletinul Societăţii de geografie“ din 1873, în legătură cu lucrarea lui Major.

„Chiar dacă ar fi adevărat că Vespucci a făcut descoperirea părţii continentale, spune Voltaire, gloria tot nu i-ar aparţine lui; ea aparţine în mod incontestabil celui care a avut geniul şi curajul de a întreprinde prima călătorie, adică lui Columb.“ „Gloria, cum spune Newton în disputa sa cu Leibni'z, nu i se cuvine decît inventatorului“. Dar cum să admiţi în 1497, vom spune noi, împreună cu Codine, „o expediţie care ar fi descoperit opt sute cincizeci de leghe din coasta continentului, fără să fi rămas din descoperirile acestea nici cpa mai mică urmă atît la marii istorici contemporani, cît şi în depoziţiile juridice, în care, faţă de reclamaţiile moştenitorului lui Columb împotriva stăpânirii spaniole, este expusă în contradictoriu prioritatea descoperirilor fiecărui şef de expediţie asupra fiecărei părţi de pe coasta parcursă“ ?

în sfârşit, documentele autentice din arhivele de la *Casa de contratación* stabilesc că Vespuioci a fost însărcinat eu armarea navelor destinate celei de-a treia călătorii a lui Columb la Sevilla şi la San Lúcar, şi a fost ocupat cu îndeplinirea acestei sarcini de la jumătatea lui august 1497 pînă la plecarea lui Columb, în ziua de 30 mai 1498.

Relatările rămase despre călătoriile lui Vespucci sînt extrem de vagi, n-

au precizie şi nici continuitate; ele nu dau asupra locurilor parcurse decît informaţii foarte neclare, puţind fi aplicate la fel de bine oricărui punct de pe coastă, şi nu cuprind, în sfîrşit, în privinţa locurilor pentru care au fost făcute, cît şi a însoţitorilor lui Vespucci, nici o indicaţie în stare să-l lumineze pe istoric. Nici un nume al vreunui personaj cunoscut şi numeroase date care se contrazic, iată ce se .găseşte în aceste scrieri faimoase prin numărul comentariilor pe care le-au stîrnit. „Parcă cineva ar fi făcut dinadins o vrajă ca să încurce, în documentele cele mai autentice, tot ce e în legătură cu navigatorul florentin“, spune A. W. Humboldt.

Am povestit mai înainte prima călătorie a lui Hojeda, coincizînd cu prima călătorie a lui Vespucci, după Humboldt care a comparat şi a pus faţă în faţă principalele incidente cuprinse în cele două relatări. Dar Varnhagen stabileşte că, plecînd la 10 mai 1497, Vespucci pătrunse la 10 iunie în Golful Honduras, merse de-a lungul coastelor Yucatánului şi Mexicului, urcă pe. Mississipi şi trecu, la sfârşitul lui februarie 1498, pe lîngă Florida. După o escală de treizeci şi şapte de zile la gurile Sfîntului Laurenţiu, el s-ar fi reîntors, în octombrie 1498, la Cádiz.

Dacă Vespucci ar fi săvîrşit cu adevărat această navigaţie minunată, i-ar fi lăsat cu mult în urmă pe toţi navigatorii contemporani. Şi ar fi fost cu totul drept ca numele lui să fie dat unui continent căruia el i-a explorat o fîşie de litoral atît de lungă. Dar nimic nu-i mai' puţin precis şi pînă acum scriitorii cei mai autorizaţi cred că părerea lui Humboldt este cea probabilă.

Amerigo Vespucci mai făcu încă trei călătorii. A. Humboldt o identifică pe prima cu a lui V. Yáñez Pinzón, iar d’Averzac cu a lui Diego de Lepe (1499—1500).

Lungimea coastei americane parcurse în această a treia călătorie ar fi fost cuprinsă între Capul Sf. Augustin şi 52° latitudine sudică.

A patra expediţie a lui Vespucci atrage atenţia prin naufragiul navei amiral lîngă Insula Fernando de Noronha, naufragiu care împiedică celelalte nave săMşi urmeze calea spre Capul Bunei Speranţe şi apoi spre Malacca,. silindu-le să acosteze în Golful „Todos as Santos“, astăzi Bahía de pe coasta. Braziliei. Această a patra călătorie a fost, fără îndoială, făcută cu Gonzalo Coelho. Cît despre a treia, nu se ştie cine a comandat-o.

Trebuie menţionată însă părerea celor care susţin că prima şi ultima călătorie sînt de domeniul legendei.

Cele patru expediţii nu-l îmbogăţiseră pe Vespucci; situaţia lui la curtea, regelui Portugaliei era atît de puţin strălucită, încît navigatorul hotărî să reintre în slujba Spaniei. Acolo fu numit *piloto mayor* la 22 martie 1508. Cum pentru această slujbă primi destul de mulţi bani, îşi sfîrşi zilele, daca? nu bogat, cel puţin la adăpost de nevoi şi muri la Sevilla, în ziua de -22 februarie 1512, convins, ca şi Colurnb, că ajunsese pe coastele Asiei[175].

Amerigo Vespucci e mai ales vestit pentru că Lumea Nouă, în loc să se numească Columbia, cum ar fi fost drept, a primit numele lui. Şi, totuşi,, vinovat de asta nu e Amerigo Vespucci. Multă vreme şi cu totul pe nedrept a fost acuzat de neobrăzare, de înşelătorie şi de minciună, pretinzîndu-se-că ar fi vrut să-i întunece gloria lui Columb şi să-şi atribuie onoarea unei descoperiri care nu-i aparţinea. Dar nimic din toate' acestea nu e adevărat.. Vespucci era iubit şi stimat de Columb şi de contemporanii săi şi nimic în scrierile lui nu vine să _ sprijine asemenea învinuiri calomnioase. Există cu totul şapte_ documente imprimate atribuite lui Vespucci ; patru

dintre ele sînt relatări prescurtate ale celor patru călătorii, altele două sînt povestiri ale celei de-a treia şi de-a patra călătorie, sub formă de scrisori adresate lua
Lorenzo de Pier Francesco de Medici, şi, mai există, în sfârşit, o scrisoare adresată aceluiaşi personaj, relativă la descoperirile portughezilor în Indii. Aceste documente, imprimate în forma unor mici plachete sau cărţulii, au fost repede traduse în mai multe limlbi şi răspândite în întreaga Europă.

în anul 1507, un oarecare Hylacolymus, al cărui adevărat nume ar fi Martin Waldseemüller, într-o carte tipărită la Saint Dié şi intitulată *Cosmograţhiae introductio,* a propus cel dintâi ca noua parte a ilumii să fie numită America. în 1509, apăru la Strasbourg un mic tratat de geografie - care ţinea seama de recomandarea lui Hylacolymus ; în 1520 e imprimată la Bale o ediţie a lui Pomponius Mela [176], care cuprinde o hartă a Lumii Noi cu numele de America. Numărul lucrărilor care, începînd din această epocă, folosesc denumirea propusă de Waldseemüller devin din zi în zi mai numeroase.

Peste cîţiva ani, fiind mai bine informat asupra adevăratului descoperitor şi asupra valorii călătoriilor lui Vespucci, Waldseemüller făcea să dispară din lucrarea sa tot ce era în legătură cu navigatorul florentin şi înlocuia pretutindeni numele lui Vespucci cu numele lui Columb. Prea tîrziu însă ! Eroarea fusese consfinţită.

Cît despre Vespucci, e foarte puţin probabil ca el să fi cunoscut zvonurile care se răspândeau în Europa şi ce se petrecea la Saint Dié. Mărturii unanime, lăudîndu-i cinstea, trebuie să-l absolve pentru totdeauna de-o învinuire nedreaptă şi care i-a pătat prea multă vreme amintirea.

Aproape în acelaşi timp cu Hojeda, alte trei expediţii părăseau Spania. Prima, compusă dintr-o singură navă, plecă în luna iunie 1499. Comandantul ei era Pedro Alonso Niño, care slujise sub Amiral în ultimele două călătorii ale acestuia. Niño se asociase cu un negustor din Sevilla, Cristóbal Guerra, care fără doar şi poate că suportase cheltuiala expediţiei. Călătoria aceasta spre coasta Paria pare să fi avut drept scop mai mult comerţul propriu-zis decît curiozitatea ştiinţifică. Nici o descoperire nouă nu fu săvârşită, dar cei doi călători aduseră în Spania, în luna aprilie 1500, o cantitate de perle destul de mare ca să stârnească lăcomia nesăţioasă a compatrioţilor şi dorinţa de a încerca aventuri asemănătoare.

A doua expediţie era comandată de Vicente Yáñez Pinzón, fratele mai mic al lui Alonso, comandantul „Pintei“, care se arătase atît de invidios pe Columb. El însuşi comandase „Niña“ în călătoria din 1493.

Vicente Yánez Pinzón porni în noiembrie 1499 cu patru nave, din care numai două se reîntoarseră la Palos, spre sfârşitul lui septembrie 1500. Şi, ajungînd pe continent ceva mai sus de meleagurile vizitate cu cîteva luni mai înainte de Hojeda, Pinzón exploră coasta pe o lungime de 700—800 leghe, descoperi Capul Sfîntul Augustin la 8°20' latitudine sudică, urcă spre nord-vest pînă la Río Grande, pe care îl numi *Santa María de la Mar dulce,* şi ajunse, în aceeaşi direcţie, pînă la Capul San Vicente.

în sfîrşit, din ianuarie pînă în iunie 1500, Diego de Lepe, cu două caravele, exploră aceleaşi meleaguri. în legătură cu această călătorie nu avem de notat , decît observaţia, foarte importantă, făcută asupra direcţiei coastelor continentului începînd de la Capul Sf. Augustin.

De-abia se reîntorsese Lepe în Spania, cînd două caravele porniră din Cádiz. Ele fuseseră armate de Rodrigo de Bastidas, cetăţean de frunte şi

bogat, • ca să descopere pământuri noi, dar mai ales ca să adune aur şi perle, schim- fbate pe mici obiecte de. sticlă şi pe alte nimicuri, lipsite de valoare.

Indieni mîncaţi de clini (Facsimil. Gravură veche)

Juan de la Cosa, a cărui destoinicie era proverbială şi care cunoştea toate aceste meleaguri pentru că le explorase, conducea, de fapt, expediţia. Navigatorii atinseră uscatul, văzură Rio Sinu şi Golful Uraba, şi ajunseră la Puerto del Retrete sau de los escribanos, în Istmul Panamá. Portul acesta, a cărui recunoaştere Columb nu o făcu decît la 26 noiembrie 1502, se afla la şaptesprezece mile de oraşul devenit curînd celebru, dar astăzi distrus, Nombre de Dios („Numele Domnului“).

Pe scurt, expediţia aceasta, organizată în scop de îmbogăţire de un negustor, deveni, graţie lui Juan de la Cosa, una din cele mai bogate în ■descoperiri. Din nefericire, ea avea să aibă un sfîrşit tragic. Navele pieriră în Golful Xaragua, lucru care îi obligă pe Bastidas şi pe La Cosa să meargă pe uscat pînă la Santo Domingo. Acolo, Bobadilla, guvernatorul a cărui

Columb am povestit-o la această infamă purtare faţă de pe cei doi exploratori sub motiv că cumpăraseră aur de la indienii din Xaragua şi de l expediţie în Spania, unde nu ajunseră decît după o furtună îngrozitoare în care pieri o parte din flotă.

După expediţia aceasta bogată în rezultate, călătoriile de descoperiri deve- niră ceva mai rare, timp de mai mulţi ani, care fură hărăziţi de spanioli întăririi dominaţiei lor în ţinuturile unde întemeiaseră aşezări comerciale şi fortăreţe.

în 1493, Columb începuse colonizarea Españolei şi întemeiase oraşul Isabella. Peste doi ani, Cristofor Columb parcurse el însuşi insula, îi supuse- pe bieţii indigeni cu ajutorul îngrozitorilor cîini dresaţi pentru vînarea indienilor şi-i forţă pe bieţii oameni, obişnuiţi să trăiască din dărnicia naturii, la munca istovitoare din mine. Bobadilla şi apoi Ovando îi tratară, pe indieni ca pe nişte vite, împărţindu-i coloniştilor spanioli. Cruzimile faţă de poporul acesta nefericit deveneau din zi în zi mai înspăimîntătoare.. Ovando îi întinse o josnică cursă reginei din Xaragua şi o prinse împreună cu trei sute de indigeni mai de frunte. La un semnal dat, aceştia fură trecuţi prin tăişul săbiei, fără să fi existat vreo învinuire împotriva lor. „Timp de mai mulţi ani, spune Robertson, aurul care se aducea în vistieria regală a Spaniei s-a ridicat la aproape 460 000 de pesos [177], ceea ce trebuie să pară o sumă uriaşă, dacă ţinem seama de marea creştere pe care valoarea argintului a dobîndit-o de la începutul secolului al XVI-lea.“ în 1511, Diego* Velásquez cuceri cu trei sute de oameni Cuba, şi acolo se reînnoiră măcelurile şi jafurile, care au adus o faimă atît de tristă numelui de spaniol. Indienilor li se tăiau mîinile, li se scoteau ochii, li se turna ulei încins sau plumb topit pe răni, — aceasta cînd nu erau arşi la foc potolit, — ca să li se smulgă taina comorilor pe care se credea că le au. Astfel, populaţia se împuţină rapid şi nu mai era departe ziua cînd avea să dispară cu totul., Trebuie citit în Las Casas, neobositul apărător al acestor oameni atît de odios persecutaţi, mişcătoarea şi oribila relatare a torturilor pe care le-au* avut de îndurat pretutindeni.

în Cuba, cacicul Hatuey, făcut prizonier, fu osîndit să moară prin foc. Pe cînd se afla legat la stîlp, un călugăr franciscan îş;i dădea toată silinţa să-l convertească, făgăduindu-i că se va bucura pe loc de toate plăcerile- raiului, dacă va îmbrăţişa religia creştină.

— Există şi spanioli în locul acesta al plăcerilor despre care îmi vorbeşti ? întrebă Hatuey.

— Da, îi răspunse călugărul, dar numai cei care au fost drepţi şi buni.

— Cei mai buni dintre ei nu pot avea nici dreptate, nici bunătate !î îi răspunse cacicul, indignat. Nu vreau să mă duc într-un loc unde aş putea întîlni măcar unul singur din neamul lor blestemat.

Oare nu e de ajuns numai faptul acesta pentru a zugrăvi’ deznădejdea, la care ajunseseră nefericiţii băştinaşi ? Şi asemenea grozăvii au loc pretutindeni unde pun piciorul spaniolii ! Nenumărate au fost atrocităţile săvîrşite- de oameni care se socoteau civilizaţi şi ţineau morţiş să convertească la creştinism popoare poate mai puţin sălbatice decît ei

înşişi.

în decursul anilor 1504 şi 1505, patru nave explorară Golful Uraba. Aceasta a fost prima călătorie în care Juan de la Cosa avu comanda supremă. în aceeaşi epocă trebuie plasată cea de-a treia călătorie a lui Hojeda de-a lungul coastei Coquibacoa, călătorie sigură, după expresia lui Humboldt, dar foarte neclară.

Indieni arşi de vii (Facsimil. Gravură veche)

în 1508, Juan Díaz de Solis, împreună cu V. Yáñez Pinzón, descoperi un vast ţinut, cunoscut de atunci sub numele de Yucatán. Deşi această expediţie n-a fost marcată prin nici un eveniment de seamă, spune Robertson, ea merită să fie menţionată, pentru că a deschis drumul unor, descoperiri de cea mai mare importanţă. Pentru acelaşi motiv, amintim

călătoria lui Diego de Ocampo, care, avînd misiunea să facă înconjurul Cubei, recunoscu primul cu certitudine că ţara aceasta, privită odinioară de Columb ca făcînd parte din continent, nu era decît o insulă mare.
Doi ani mai tîrziu, Juan de Solis şi V. Pinzón, navigînd la sud spre linia echinoxială, înaintară pînă la al 40-lea grad de latitudine sudică şi constatară cu mirare că, pe această distanţă imensă, continentul se întindea fără întrerupere *h* dreapta lor. Navigatorii debarcară de mai multe ori, luară solemn în stăpînire pămîntul, dar nu întemeiară nici o aşezare, din pricina lipsei de mijloace. Rezultatul cel mai clar al călătoriei a fost aprecierea mai exactă a întinderii acestei părţi a globului.

Primul care avu ideea să fundeze o colonie pe continent este Alonso de Hojeda, ale cărui călătorii aventuroase le-am povestit mai sus. Fără avere, dar cunoscut pentru curajul şi spiritul său întreprinzător, el găsi lesne asociaţi care îi puseră la dispoziţie fondurile necesare.

în acelaşi timp, Diego de Nicuesa, un bogat colonist^din Española, organiză o expediţie cu acelaşi scop (1509). Regele Fernando)- oricînd gata să facă risipă de îndemnuri puţin costisitoare, le acordă la amîndoi numeroase diplome şi titluri onorifice, dar nu le dădu nici un ban. El institui pe continent două guvernăminte, între golfurile Venezuela şi Honduras, unul cuprindea „Noua Andaluzie“ (litoralul nordic al Columbiei), iar celălalt „Castilia de aur“ (ţărmurile estice ale statelor Panama şi Costa Rica). Primul îi fu dat lui Hojeda, al doilea lui Nicuesa. Cei doi *conquistadores* avură de data aceasta a face cu populaţii mai puţin blajine decît cele din Antiié. Hotărîte să se împotrivească cotropirii, ele aveau mijloace de rezistenţă noi pentru spanioli. De aceea, lupta fu înverşunată. într-o singură bătălie, şaptezeci de oameni de-ai lui Hojeda pieriră ucişi de săgeţile băştinaşilor muiate în „curara“, otravă atît de puternică, încît cea mai uşoară zgîrietură pricinuia moartea. La rîndul său, Nicuesa avu atît de furcă pentru a se apăra, încît, cu toate întăririle numeroase primite din Cuba, cei mai mulţi dintre cei ce se angajaseră în această expediţie pieriră în decursul anului de pe urma rănilor, a istovirii, a bolilor sau a lipsurilor. Supravieţuitorii fundară o colonie mică, Santa María, la Antigua, în Golful Darién, sub conducerea lui Vasco Núñez de Balboa, căruia îi revine un rol de frunte în istoria explorării continentului american.

Dar, înainte de a povesti uimitoarea expediţie a acestuia din urmă, trebuie să notăm descoperirea unui ţinut care formează extremitatea nordică a acestui arc adînc săpat în pămîntul care poartă numele de Golful Mexic, în 1502, Juan Ponce de León, urmaş al uneia dintre cele mai vechi familii din Spania, sosise împreună cu Ovando în Española. El contribuise la supunerea insulei şi cucerise, în 1508, Insula San Juan de Puerto Rico. Auzind de la băştinaşi că ar exista în Insula Bimini o fîntînă miraculoasă a cărei apă îi întinereşte pe cei ce o beau, Ponce de León hotărî să pornească în căutarea ei. Pesemne că simţea nevoia să bea din apa aceasta, deşi pe atunci n-avea' decît vreo cincizeci de ani.

Ponce de León echipă, deci, pe cheltuiala lui trei corăbii şi, pornind din portul Puerto Rico, la 1 martie 1512, se îndreptă spre Lucayes, pe care ie vizită cu de-amănuntul, după cum vizită şi Arhipelagul Bahama. Dacă nu găsi pe meleagurile acelea fîntîna tinereţii pe care o căuta atît de naiv, a găsit în schimb un ţinut care i se păru roditor şi căruia îi dădu numele de

Florida, fie pentru că debarcase acolo în ziua de florii, fie din cauza priveliştei încîntătoare. O asemenea descoperire ar fi satisfăcut un căutător mai puţin convins. Dar Ponce de León merse din insulă în insulă, gustînd apa tuturor izvoarelor întîlnite în cale, fără să vadă, totuşi, cum i se înnegreşte părul cărunt şi nici cum îi dispar zbîrciturile. Plictisit că n-o mai scoate o data ia capăt, după şase luni de alergături zadarnice se lăsă păgubaş, punîndu-i pe Pérez de Ortubia şi pe pilotul Antonio de Alaminos să continue căutarea, şi se reîntoarse la Puerto Rico în ziua de 5 octombrie. „Şi avu de îndurat multe batjocuri de la cei ce-l văzuseră reîntorcîndu-se tare bolnav şi mai îmbătrînit decît la plecare“, — spune P. Charlevoix.

Expediţia aceasta, ridicolă prin motivele ei, dar rodnică prin rezultatele avute, ar putea fi pusă în seria călătoriilor imaginare, dacă n-ar avea chezăşia unor istorici atît de serioşi ca Pedro Martin, Oviedo, Herrera şi Garciíaso de la Vega.

Vasco Nuñez de Balboa, mai tînăr cu cincisprezece ani decît Ponce de León, venise în America o dată cu Bastidas şi se stabilise în Española. Dar acolo, ca şi mulţi alţi compatrioţi de-ai lui, cu tot *repartimiento* de indieni care îi fusese atribuit, făcu atîtea datorii, încît nu-şi mai dorea nimic pe lume decît să scape de urmăririle numeroşilor săi creditori. Din nenorocire, o lege interzicea oricărei nave care pleca spre continent să ia pe bord debitori insolvabili. Graţie minţii lui ingenioase, Balboa ştiu să înlăture dificultatea şi se lăsă rostogolit într-un butoi gol pînă la corabia care îl ducea pe Encisco spre Darien. Oricum ar fi fost, şeful expediţiei trebui să accepte concursul impus în mod atît de ciudat de aventurierul care nu se temea decît de portărei, după cum dovedi de îndată ce debarcă. Spaniolii, obişnuiţi cu slaba împotrivire a băştinaşilor din Antile, nu putură să supună populaţiile dîrze de pe continent. Din cauza neînţelegerilor interne, ei trebuiră să se refugieze la Santa María la Antigua, pe care Balboa, ales comandant în locul lui Encisco, o întemeia în Darien.

Balboa vîrîse groaza în indieni îndeosebi datorită ferocităţii cîinelui său Leoncillo, mai primejdios pentru băştinaşi decît douăzeci de oameni înarmaţi şi care primea regulat raţia unui ostaş. De fapt, Balboa se dovedi mai perspicace decît predecesorii săi şi nu recurse la represiune de dragul represiunii. Timp de mai mulţi ani, Balboa culese informaţii preţioase despre *El Dorado,* ţara aurului, unde în-avea să ajungă el însuşi, dar către care avea să uşureze calea urmaşilor săi.

Aşa află despfe existenţa la şase sori (şase zile de drum) a unei alte mări, Oceanul Pacific, care scălda Peru, ţara unde aurul se afla din belşug. Balboa îşi adună, deci, o sută optzeci de voluntari, toţi curajoşi, deprinşi ca şi el cu primejdiile războiului, obişnuiţi cu miasmele nesănătoase ale unui ţinut mlăştinos, unde frigurile, dizenteria şi bolile de ficat sînt în stare endemică.

Dacă Istmul Darien n-are mai mult de şaizeci de mile lărgime, în schimb e tăiat de-un lanţ de munţi înalţi, la poalele cărora solul aluvionar, extrem de fertil, întreţine o vegetaţie luxuriantă, cum europenii nici nu-ş;i pot închipui măcar. Acolo e o harababură nestăvilită de liane, de ferigi, da arbori gigantici, care acoperă complet lumina soarelui, o adevărată pădure: virgină, tăiată pe alocuri de smîrcuri mlăştinoase şi locuită de nenumărata păsări, de insecte şi de animale cărora nimeni niciodată nu le

tulbura tihna- O căldură jilavă sleieşte puterile şi doboară în scurtă vreme energia omului: celui mai robust.

Pe lîngă obstacolele semănate parcă dinadins de natură de-a lungul', dramului pe care trebuia să-l străbată Balboa, se mai adăugau şi cele, la fel de: temut, pe care locuitorii ţinutului acestuia neospitalier aveau să i le pună; în cale. Fără să-i pese de riscurile pe care putea să i le atragă expediţiei

Balboa descoperă Oceanul Pacific

fidelitatea îndoielnică a călăuzelor şi a ajutoarelor indigene, Balboa porni escortat de o mie de hamali indieni şi de o haită formată din cîinii aceia cumpliţi, care prinseseră în Española gustul cărnii omeneşti.

Dintre triburile întîlnite în cale, unele se refugiará în munţi cu proviziile lor, altele, folosind accidentele terenului, încercară să lupte. Mergînd printre oamenii săi, suferind la rînd cu ei aceleaşi lipsuri, necruţîndu-se

niciodată, Balboa ştiu bă le reînvie adeseori curajul slăbit, şi să îi facă să continue înaintarea, aşa încît, după douăzeci de zile de marş şi de lupte neîntrerupte cu indienii, izbuti, în sfîrşit, să descopere de pe vîrful unui munte oceanul imens pe care avea să-l atingă după patru zile. Intrînd în apă pînă la genunchi cu spada într-o mînă şi cu steagul Castiliei în cealaltă ■mînă, el proclamă solemn că această mare ţară aparţine regelui Spaniei. Partea Pacificului la care ajunsese e situată la est de Panama şi poartă şi astăzi numele de San Miguel, dat de către Balboa. Informaţiile culese de la cacicul din vecinătate, supus cu armele şi de la care luă o pradă bogată, se potriveau întru totul cu cele aflate la plecare.

Exista, într-adevăr, spre sud, un vast imperiu „atît de bogat în aur, încît cele mai obişnuite unelte erau făcute din acest metal“, unde un animal domestic, lama, al cărui chip desenat de indigeni aducea a cămilă, fusese domesticit şi căra poveri grele. Amănuntele acestea interesante şi marea cantitate de perle care îi fu oferită îi întări lui Balboa ideea că atinsese ţinuturile asiatice descrise de Marco Polo şi că se afla în apropierea imperiului Cipango, căruia călătorul veneţian îi descrisese minunatele bogăţii, atît de ademenitoare pentru lacomii aventurieri.

Balboa traversă de mai multe ori Istmul Darién şi de fiecare dată în altă direcţie. De aceea, Humboldt a putut, pe bună dreptate, să spună că ţinutul acesta era mai bine cunoscut la începutul secolului al XVI-lea decît pe vremea sa. Ba mai mult, Balboa lansă pe oceanul nou descoperit nave construite la porunca lui şi pregătea un armament formidabil cu care avea de gînd să cucerească Peru, cînd fu asasinat în mod odios din porunca guvernatorului Dariénului, Avila Pedro Arias, invidios pe faima cucerită şi pe cîiştigurile pe care avea să i }e aducă fără doar şi poate expediţia plănuită. Avila îl acuză de înaltă trădare şi insistă să i se aplice pedeapsa capitală, iar în 1517 Balboa fu decapitat. Descoperirea Perului întîrzie astfel cu cincisprezece ani, din cauza invidiei unui om al cărui nume îşi cuceri o tristă faimă.

Dacă datorită lui Balboa au fost culese primele date mai precise asupra Perului, un alt explorator avea să aducă altele, nu mai puţin importante, despre vastul imperiu al Mexicului, care "supusese aproape întreaga Americă Centrală. Juan Grijalva primise, în 1518, comanda unei flote de patru nave, armate de Diego Velásquez, cuceritorul Cubei, ca să culeagă informaţii asupra Yucatánului, văzut cu un an înainte de către "Francisco Fernández de Córdoba. Grijalva, însoţit de pilotul Alaminos, care făcuse cu Ponce de León călătoria în Florida, avea sub ordinele lui două sute patruzeci de voluntari, printre care se afla şi Bernal Díaz del Castillo, naivul autor al unei interesante povestiri a cuceririi Mexicului, de la’ care vom face mai multe împrumuturi.

După treisprezece zile de navigaţie, Grijalva stabilea poziţia Insulei Cozu- mel de pe coasta Yucatánului, trecea de Capul Catoche, pătrundea în Golful Campeche şi debarca la 10 mai în Champoton, unde localnicii, cu toată uimirea pricinuită de navele luate drept monştri marini şi de feţele palide care mînuiau fulgerul, ţinură piept cu atîta străşnicie marinarilor debarcaţi la uscat după apă de băut şi îşi apărară în aşa fel oraşul, încît cincizeci şi şapte de spanioli fură ucişi, iar mulţi alţii răniţi. O primire atît de „călduroasă“ nu-l încurajă de loc pe Grijalva să poposească prea mult lîngă poporul acesta războinic. El porni, deci, din nou în larg, după o escală de

patru zile, continuă să navigheze de-a lungul coastei Mexicului, intră la 17 mai pe albia unui fluviu numit de indigeni Tabasco, astăzi Grijalva, şi se pomeni curînd înconjurat de o flotă de vreo cincizeci de pirogi, pline cu războinici gata să înceapă lupta. Datorită prudenţei lui Grijalva şi demonstraţiilor de prietenie pe care le făcu din belşug, spaniolii izbutiră de astă dată să evite o încăierare sîngeroasă.

„Am pus să li se spună, scrie Bernal Díaz, că sîntem supuşii unui mare împărat numit don Carlos, că şi ei trebuie să-l ia drept stăpîm şi că atunci o să le meargă foarte bine. Iar ei ne-au răspuns că aveau un suveran şi că nu pricepeau cum noi, abia sosiţi acolo, le şi oferim altul, fără ca măcar să-i cunoaştem !“

În schimbul cîtorva nimicuri europene, lipsite de valoare, spaniolii primiră pîine de yuca, smoală de copal[178], bucăţi de aur turnate în formă de peştişori sau de păsări şi veşminte ţesute din bumbac indigen. Pentru că indigenii luaţi la bord la Capul Catoche nu înţelegeau prea bine limba locuitorilor din Tabasco, popasul pe aceste meleaguri fu scurtat şi corăbiile întinseră iar velele. Trecînd prin faţa rîului Guatzacoalco, navigatorii zăriră culmile înzăpezite ale munţilor San Martin şi ancorară la gura unui fluviu care fu numit *Río de las Banderas,* din pricina numeroaselor drapele albe desfăşurate în semn de pace de către indigeni la vederea străinilor.

Cînd debarcă, Grijalva fu primit cu onorurile datorate zeilor. Localnicii îl tămîiară cu răşină de copal şi îi puseră la picioare podoabe de aur, perle verzi şi securi de aramă în valoare de peste o mie cinci sute de piaştri. După ce luară în stăpînire ţara, spaniolii ajunseră într-o insuliţă, care primi numele de San Juan de la numele sfîntului serbat în acea zi şi la care adăugară cuvîntul „Culloa“, repetat mereu de indigenii de pe aceste meleaguri. Culloa era vechiul nume al Mexicului, iar insula se numeşte pînă astăzi San Juan de Ulloa.

După ce încărcă pe o corabie şi trimise în Cuba tot aurul adunat, Grijalva navigă mai departe de-a lungul coastei, descoperi înălţimile Tusta şi Tuspa, culese informaţii numeroase şi utile despre ţinutul acesta populat din belşug şi sosi la *Río de Canoas,* unde se pomeni atacat de-o flotă de pirogi, împotriva cărora abia izbuti să se apere. ■

Expediţia se apropiase de sfîrşit, navele se aflau într-o stare jalnică şi proviziile se isprăviseră ; voluntarii, răniţi sau bolnavi, erau în orice caz prea puţini pentru a fi lăsaţi chiar la adăpostul unor fortificaţii, în mijlocul acestei populaţii războinice. Nici căpeteniile expediţiei nu se mai înţelegeau între ele. Pe scurt, după ce îşi reparară navele în rîul Tonala, unde Bernal Díaz se lăudă că a semănat primii puieţi de portocali aduşi în Mexic, spaniolii reluară drumul spre Santiago de Cuba, unde sosiră la 15 noiembrie, după o călătorie de şapte luni, şi' nu de patruzeci şi cinci de zile, cum spune Ferdinand Denis şi cum repetă Charton în *Călători vechi şi moderni.*

Rezultatele obţinute în această călătorie erau nespus de importante. Pentru prima dată imensa linie a coastelor care formează Peninsula Yucatán, Golfu- leţul Campeche şi interiorul Golfului Mexic fusese explorată fără întrerupere, de la cap la cap. Acum nu numai că se ştia despre Yucatán că nu e o insulă, aşa cum se crezuse pînă atunci, dar Grijalva izbutise să adune numeroase informaţii preţioase despre puternicul

imperiu mexican. Spaniolii fură foarte uimiţi cînd găsiră în Mexic o civilizaţie mult mai desăvîrşită decît găsiseră la indigenii din Insulele Antile. Această civilizaţie se vădea în arhitectură, în procedeele de lucrare a pămîntului, în fineţea ţesăturilor de bumbac, în lucrătura podoabelor de aur pe care le purtau indienii. Nu se putea ca bogăţia şi înflorirea Mexicului să nu stîrnească lăcomia coloniştilor spanioli din Cuba. Noii argonauţi aşteptau doar un prilej potrivit pentru a porni să cucerească noua. lînă de aur.

II

Hernando Cortés. Numirea lui. Echiparea unei expediţii şi lupta împotriva lui Velásquez. Debarcarea la Vera Cruz. Mexic, stat al aztecilor. Moctezuma. Provinciile Tlascala şi Cholula. Campania din Mexic. Moctezuma, prizonierul lui Cortés. Înfrîngerea lui Narváez. „Noaptea tristă".

Bătălia din valea Otumba. Al doilea asediu şi cucerirea Mexicului. Expediţia în Honduras. Plecarea lui Cortés în Spania. Expediţia spre coasta Golfului Californiei. întoarcerea lui Cortés în Spania şi demersurile făcute pentru a fi numit guvernator. Moartea lui Cortés.

Guvernatorul Cubei, Diego Velásquez, fără să mai aştepte întoarcerea lui ■Grijalva, se grăbi să trimită în Spania informarea despre descoperirea noilor ţinuturi, informare pe care o întări cu trimiterea unor specimene de obiecte mexicane de aur. El ceru largi împuterniciri în vederea colonizării acestei regiuni. încă înainte de a primi răspuns din Spania, el începu pregătirile pentru cucerirea ţării descoperite. Armarea flotei trebuia să corespundă primejdiei şi importanţei expediţiei plănuite. Dar, dacă i-a fost destul de uşor să adune materialul şi oamenii necesari, Velásquez, pe care un vechi scriitor ni-l înfăţişează ca pe un om nu prea mărinimos, schimbător şi bănuitor, avu mai multă bătaie de cap ca să găsească un comandant. într-adevăr, acesta din urmă trebuia să întrunească însuşiri care aproape totdeauna se băteau cap în cap : să aibă un mare talent şi un mare curaj, fără de care nu se putea aştepta la succes, şi în acelaşi timp destulă docilitate şi supunere, ca să nu întreprindă nimic fără ordin şi să-i lase lui Velásquez, care nu înfrunta nici o primejdie, gloria faptei săvîrşite şi succesul dobîndit. Unii, bravi şi plini de iniţiativă, nu voiau să fie reduşi la rolul de unealtă ; alţii, mai docili sau mai prefăcuţi, nu aveau •calităţile cerute pentru reuşita unei expediţii de cucerire atît de importantă ; unii, şi anume cei ce îl însoţiseră pe Grijalva, voiau să i se dea şefului lor comanda supremă. Doar el descoperise ţara aceasta, îi cunoştea particularităţile şi era foarte popular printre soldaţi şi marinari. Dar tocmai de aceea Velásquez se temea să-i încredinţeze lui Grijalva comanda noii expediţii. Pe cînd se purtau aceste discuţii, doi favoriţi ai guvernatorului, Andrés de Duero, secretarul său, şi Amador de Lares, controlor al Cubei, încheiară o alianţă cu un hidalgo numit Hernando Cortés, făgădui'ndu-i comanda expediţiei, dacă accepta să împartă eu ei prada pe care o va aduce din ţara cucerită. Se înţelege că Cortés acceptă şi aliaţii lui începură să acţioneze.

„Şi îl lăudară în cuvinte atît de bune şi de mieroase, făcîndu-i mari elogii lui Cortés, — spune Bernal Díaz, — asigurînd că acesta ar fi omul cel mai potrivit, că ar fi o căpetenie curajoasă şi fără îndoială foarte credincioasă lui Velásquez, căruia îi era fin, încît îl lăsară convins (pe guvernator), iar Cortés fu numit comandant suprem. Şi cum Andrés de Duero era secretarul guvernatorului, se grăbi să formuleze în scris, cu cerneală trainică, împuterniciri depline şi ample pentru Cortés, căruia i le aduse cu semnăturile cuvenite.“

Fără îndoială că nu pe omul acesta l-ar fi ales Velásquez, dacă ar fi fost mai perspicace. Cortés se născuse în 1485, la Medellin în Extremadura, dintr-o familie veche, dar nu prea înstărită. După ce studiase cîtva timp în Salamanca, se reîntoarse în oraşul natal ; dar viaţa

paşhică şi liniştită a orăşelului nu putea să convină multă vreme caracterului său clocotitor şi firii lui capricioase. De aceea, peste puţină vreme, Cortés plecă în America, bizuindu-se că-şi va

face un rost acolo, datorită faptului că era rudă cu Ovando, guvernatorul Españolei.
^ La sosire, Cortés ocupă într-adevăr cîteva slujbe onorabile şi bănoase, fără. să mai socotim că între timp luă parte la expediţiile îndreptate împotriva băştinaşilor. Din nefericire, dacă se iniţia astfel în tactica folosită de indieni, se deprindea totodată cu actele de cruzime care au pătat de-atîtea ori numele de castilian. în 1511, Cortés îl însoţi pe Diego de Velásquez în expediţia din- Cuba şi se evidenţie într-atîta, încît, în ciuda unor divergenţe de vederi cu şeful său, primi ca răsplată pentru serviciile aduse concesiunea unor întinse pămînturi şi repartizarea unui grup de indieni.

în cîţiva ani, datorită spiritului său întreprinzător, Cortés adunase trei mit de *castellanos,* sumă neobişnuit de mare pentru situaţia lui. Deşi pînă atunci nu fusese niciodată comandant, activitatea lui neobosită, care urmase focului neastîmpărat al tinereţii, prudenţa lui binecunoscută, — *„discreción*", cum i se spunea odinioară, — marea rapiditate în a lua hotărîri, în sfîrşit, calitatea, recunoscută de toţi, de a şti să cîştige inimile prin firea lui prietenoasă, iată. însuşirile care îi fură lăudate în faţa lui Velásquez de cei doi ocrotitori. Adăugaţi la aceasta o ţinută frumoasă, o îndemînare uluitoare cînd era vorba de exerciţii fizice şi o putere de a îndura, de mirare chiar la aventurierii deprinşi să sufere orice.

După ce îşi primi numirea cu toate semnele unei recunoştinţe cît se poate de respectuoase, Cortés îşi prinse la poarta casei un stindard de catifea neagră brodat cu aur şi avînd o cruce roşie în mijlocul unor flăcări albastre şi albe, iar deasupra crucii — aceste cuvinte scrise în latineşte : „Prieteni, să urmăm crucea şi, de avem credinţă, prin acest semn vom învinge“. Din clipa aceea îşi concentră toate puterile minţii lui ingenioase asupra mijloacelor menite să-i aducă reuşita expediţiei. Minat de un entuziasm pe care nu i l-ar fi bănuit niciodată nici chiar cei care îl cunoşteau îndeaproape, Cortés nu numai că îşi cheltui pentru armarea flotei toţi banii pe care îi avea, dar îşi amanetă şi proprietăţile şi împrumută de la prieteni sume enorme, pe care le folosi pentru cumpărarea navelor, alimentelor, muniţiilor de război şi cailor. în cîteva zile, trei sute de voluntari se înrolară, atraşi de faima generalului, ademeniţi de- riscurile şi de cîştigurile posibile ale expediţiei.

Dar Velásquez, mereu bănuitor şi fără îndoială îmboldit de cîţiva invidioşi, era să oprească expediţia încă de la începuturile ei. Aflînd de la ocrotitorii.săi că guvernatorul voia să-i ia titlul de comandant, Cortés nu stătu cu mîinile în sîn. Deşi n-avea echipajele complete şi nici armament cît i-ar fi trebuit, îşi adună oamenii şi ridică ancora peste noapte. Văzîndu-şi planurile astfel dejucate, Velásquez îşi ascunse mînia, dar făcu totul ca să-l aresteze pe cel ce scuturase cu atîta nepăsare orice urmă de dependenţă.

La Macaca, Cortés îşi completă aprovizionările şi văzu înrolîndu-se sub pavilionul lui un mare număr dintre cei ce-l însoţiseră pe Gri jaiva : Pedro de Alvarado şi fraţii săi, Cristóbal de Olida, Alonso de Avila, Hernández de Puerto Carrero, Gonzalo de Sandeval şi Bernal Díaz del Castillo, care avea să scrie despre aceste evenimente o preţioasă cronică. Apoi se îndreptă spre Trinidad, port situat pe coasta meridională a Cubei, unde luă noi provizii, între timp, guvernatorul Verdugo primise scrisorile lui Velásquez cu porunca de a-l aresta pe Cortés, căruia i se luase comanda flotei. Dar

fiindcă arestarea comandantului suprem ar fi primejduit securitatea oraşului, Verdugo se abţinu. Cu gîndul să-şi mai recruteze oameni, Cortés porni spre Havana, pe cînd lo-

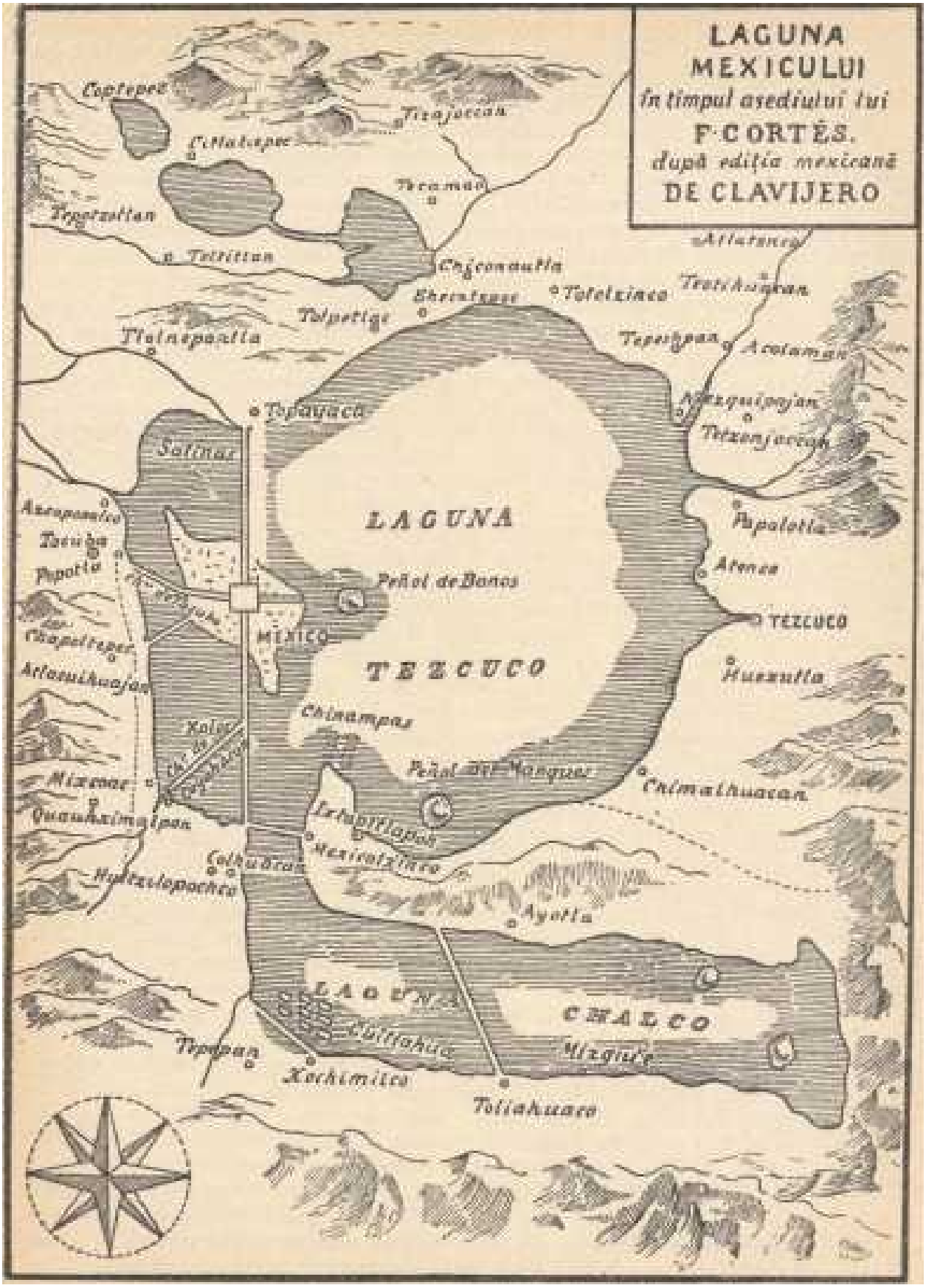

cotenentul său Alvarado se duse pe jos în port, unde fură făcute ultimele-

pregătiri. Cu toată nereuşita primei lui încercări, Velásquez trimise iar ordinul de a-l aresta pe Cortés, dar guvernatorului Pedro Barba nu-i fu greu să-şi dea. seama că nu putea să-l execute în mijlocul unor soldaţi care, după cum spune Bernal Díaz, şi-ar fi dat bucuroşi viaţa pentru Cortés.

în sfîrşit, după ce termină pe deplin recrutarea voluntarilor şi ambarcă tot: ce i se păru necesar, Cortés întinse velele la 18 februarie 1519, cu unsprezece nave, dintre care cea mai mare avea o sută de tone, o sută zece marinari*, cinci sute cincizeci şi trei de soldaţi, dintre care treisprezece, archebuzieri, două sute de indieni din insulă şi cîteva femei pentru treburile gospodăreşti. Dar forţa, expediţiei o constituiau cele zece tunuri mari cu muniţii şi cei şaisprezece cai adunaţi cu mare cheltuială. Cu aceste mijloace aproape sărace şi pe care* totuşi, le strînsese atît de anevoie pornea Cortés lupta împotriva unui suveran ale cărui domenii erau mai întinse decît toate domeniile coroanei Spaniei, — luptă ale cărei greutăţi l-ar fi făcut fără îndoială să dea înapoi, dacă le-ar fi. putut prevedea măcar pe jumătate. Dar, aşa cum a spus de mult un poet* norocul le zîmbeşte celor îndrăzneţi.

După o furtună violentă, expediţia ajunse în faţa Insulei Cozumel (la nord- est de coasta Yucatánului), ai cărei locuitori, de teama spaniolilor, îmbrăţişară, creştinismul. în momentul cînd flota părăsea insula, Cortés avu norocul să. culeagă un spaniol numit Herónimo de Aguilar, de opt ani prizonier al indienilor. Omul acesta, care învăţase la perfecţie limba maya, îi aduse curînd. servicii deosebit de mari în calitatea lui de tălmaci.

După ce trecu de Capul Catoche, Cortés coborî în Golful Campeche, depăşi Potonchan şi urcă pe rîul Tabasco, sperînd că va fi la fel de bine primit acolo- cum fusese Grijalva şi că va putea culege şi el la fel de mult aur. Dar sentimentele indienilor păreau cu totul schimbate ; băştinaşii încercară să-i opună rezistenţă. Cortés recurse atunci la violenţă. Cu toată mulţimea şi bravura lor, indienii fură înfrînţi în mai multe ciocniri, datorită spaimei pe care le-o pricinuiau detunăturile armelor de foc şi ivirea călăreţilor, socotiţi de ei drept fiinţe supranaturale. „Indienii — scrie Bernal Díaz — nu văzuseră niciodată cai şi crezură că animalul şi călăreţul formează o ¡singură fiinţă, puternică şi necruţătoare. Păşunile şi cîmpiile erau pline de indienii care fugeau spre pădurea din apropiere.“ în luptele acestea pieriră sute de indieni, iar spaniolii avură doi morţi, paisprezece oameni şi mai mulţi cai răniţi. în sfîrşit, pacea fu încheiată şi Cortés primi hrană, veşminte de bumbac, puţin aur şi douăzeci de sclave, printre care se afla Marina, proslăvită de toţi cronicarii spanioli pentru faptul că, trădîndu-şi cu uşurinţă poporul, trecu de partea spaniolilor şi îl aduse lui Cortés servicii preţioase ca interpretă în acţiunea de cucerire a Mexicului.

Cortés îşi continuă expediţia spre vest, căutînd un loc potrivit pentru debarcare, pe care nu-l găsi însă decît pe Insula San Juan de Ulloa, unde se oprise Grijalva. Abia ancorase flota, cînd o luntre se apropie fără teamă de nava amiral. Datorită Marinei, interpreta de origine aztecă, Cortés află că populaţia din partea locală făcea parte dintr-un mare imperiu, care le cucerise de curînd ţara. Monarhul lor, numit Moathouzoma, mai bine cunoscut sub numele de Moctezuma, locuia la Tenochtitlan (oraşul México), cam la şaptezeci de leghe spre interior. Cortés le arătă indienilor intenţiile lui paşnice, le oferi cîteva daruri şi debarcă pe plaja toridă şi nesănătoasă de la Vera Cruz. Şi îndată primi provizii din belşug. Dar, a

doua zi după debarcare, lui Tautile, „guvernatorul“ provinciei, nu-i veni de loc uşor cînd trebui să-i răspundă lui ’Cortés, care îi cerea să-l conducă imediat în faţa stăpînului său, căci cunoştea neliniştile şi temerile care îl bîntuiau pe împărat de la sosirea spaniolilor. Cu toate acestea, Tautile porunci să fie depuse la picioarele comandantului ţesături de bumbac, mantii de pene şi obiecte de aur, a căror bogăţie nu făcu -decît să aţîţe lăcomia europenilor. Şi atunci, ca să le dea acestor bieţi indieni o idee despre puterea sa, Cortés făcu exerciţii de luptă cu soldaţii şi trase cîte-va salve de tun al căror bubuit îi îngheţă de spaimă pe localnici. Tot timpul cît ţinuse întrevederea, cîţiva pictori mexicani reproduseseră pe pînze de bumbac alb navele, trupele şi tot ce le izbea vederea. Aceste desene, executate cu foarte multă îndemînare, trebuiau să-i fie trimise lui Moctezuma.

înainte de a începe povestirea luptelor care aveau să urmeze una după alta, ni se pare nimerit să dăm cîteva amănunte despre imperiul mexican, care, oricît de puternic ar fi părut, cuprindea totuşi numeroşi germeni de decădere şi descompunere. Datorită lor, un pumn de aventurieri au putut să cucerească imperiul.

Partea Americii supusă lui Moctezuma purta numele de Anahuac şi se întindea între 14 şi 20° latitudine nordică. Pe la mijlocul acestei regiuni, care cuprinde climate foarte variate din cauza diferenţelor de altitudine, se întinde, -ceva mai aproape de Pacific decît de Atlantic pe o circumferinţă de şaizeci şi şapte de leghe şi la 7 500 de picioare deasupra mării, o vastă vale, pe al cărei fund se aflau atunci mai multe lacuri şi care e cunoscută sub numele •de valea México, după numele capitalei imperiului.

Cum e lesne de închipuit, avem prea puţine date autentice despre un popor ale cărui cronici au fost arse de conchistadorii ignoranţi şi de călugării fanatici, •care nimiciră cu înverşunare tot ce putea reaminti tradiţiile religioase şi politice ale poporului cucerit.

La începutul secolului al VII-lea, pe platoul Anahuac s-a aşezat tribul toltecilor. Erau un popor inteligent, deprinşi cu agricultura şi cu meseriile, ştiind să lucreze metalele. Ei au construit cele mai multe dintre edificiile somptuoase şi gigantice ale căror ruini se găsesc pretutindeni în Mexic.

După patru secole de dominaţie, toltecii dispărură din ţară tot atît de misterios pe cît apăruseră. Un secol mai tîrziu, ei fură înlocuiţi de un trib sălbatic, venit din nord-vest şi urmat curînd de alte triburi mai avansate, care par să fi vorbit limba toltecă. Cele mai vestite dintre aceste triburi au fost aztecii şi alcolhueţii sau tezcucanii, care îşi asimilară cu uşurinţă spoiala de civilizaţie rămasă în ţară cu ultimii tolteci. Cît despre azteci, după o serie de migraţiuni şi de războaie, se fixaseră în 1325 în valea México, unde îşi clădiră capitala Tenochtitlan. Timp de un secol, graţie unui pact de alianţă ofensivă şi defensivă între statele Mexic, Tezcuco şi Tlacopun, pact respectat •cu stricteţe, civilizaţia aztecă, mai întîi închisă între hotarele văii, se răspîndi şi atinse curînd ţărmurile Pacificului şi ale Atlanticului.

în scurtă vreme, triburile acestea atinseră un nivel de civilizaţie superior celui al tuturor triburilor din Lumea Nouă. Comerţul devenise înfloritor în Mexic şi trei feluri de monezi asigurau mecanismul schimbului. Supravegherea • ordinii era bine făcută şi un sistem de legături, funcţionînd la perfecţie, permiteau transmiterea rapidă a ordinelor

suveranului de la un capăt la altul al ţării. Numărul şi frumuseţea oraşelor, măreţia palatelor, a templelor şi a fortăreţelor fac dovada unei civilizaţii avansate, care formează un ciudat ■contrast cu moravurile lor crude. Religia lor era politeistă. Preoţii formau o tagmă deosebit de numeroasă şi se bucurau de multă influenţă chiar în afacerile •exclusiv politice. Religia aztecilor era ţesută din cele mai absurde şi mai sîngeroase superstiţii. Aşa se face că jertfele omeneşti, adoptate în primii ani ai secolului al XIV-lea şi la început destul de rare, se înmulţiseră curînd atît de mult, încît numărul victimelor ucise şi formate în cea mai mare parte din membrii triburilor învinse atingea, în medie, douăzeci de mii de oameni anual, în unele împrejurări, numărul victimelor a fost mult mai ridicat. Aşa, de pildă, în 1486, la inaugurarea templului lui Huitzilopchitl, şaptezeci de mii de prizonieri au fost ucişi într-o singură zi !

Guvernarea Mexicului era monarhică ; dar puterea împăraţilor, la început destul de restrînsă, sporise pe măsura cuceririlor şi devenise despotică. Suveranul era ales totdeauna din aceeaşi familie şi suirea lui pe tron era marcată prin numeroase jertfe omeneşti.

împăratul Moctezuma aparţinea castei preoţilor şi puterea lui crescuse în mod neobişnuit. După numeroase războaie, el îşi împinsese graniţele şi subjugase popoarele care îi primiseră fără împotrivire pe spanioli, a căror dominaţie li se părea că trebuie să fie mai puţin apăsătoare şi mai puţin crudă decît a aztecilor.

Este neîndoielnic că, dacă Moctezuma s-ar fi năpustit cu forţele lui considerabile asupra spaniolilor, cînd aceştia ocupau plaja fierbinte şi nesănătoasă de la Vera Cruz, Cortés n-ar fi putut rezista unei asemenea ciocniri cu toată superioritatea armelor şi a disciplinei ostaşilor. Spaniolii ar fi pierit pînă la unul sau ar fi fost siliţi să se ambarce.

Dar hotărîrea, trăsătura cea mai vizibilă a firii lui Cortés, îi lipsea cu totul lui Moctezuma, care nu ştiu nici o clipă să se decidă într-un fel sau în altul.

Totuşi, solii noi care veniseră din partea împăratului în tabăra spaniolă îi aduseră lui Cortés porunca de a părăsi ţara şi, la refuzul acestuia, toate relaţiile băştinaşilor cu năvălitorii fuseseră imediat întrerupte. Situaţia devenea tot mai încordată. Cortés îşi dădu seama de lucrul acesta. Şi, după ce înfrînse cîteva şovăieli ivite printre soldaţii lui, întemeie fortăreaţa de la Vera Cruz, fortăreaţă care avea să-i servească drept bază de operaţii şi de sprijin pentru o eventuală reîmbarcare. Apoi organiză un fel de guvernămînt civil, *de junta*,, cum s-ar spune astăzi, căreia îi înmînă numirea sa revocată de Velásquez şi care îi dădu, în numele regelui, noi împuterniciri dintre cele mai largi. Numirea aceasta de guvernator pe care o pusese la cale îl elibera de sub autoritatea lui Velásquez şi îi dădea drept totodată la două cincimi din „cîştiguri“,. Pe lîngă aceasta, Cortés pregăti o corabie şi trimise pe doi oameni ai lui — Puerto Carrero şi Montejo — în Spania pentru a înmîna împăratului Caroî al V-lea un memoriu şi bucăţi de aur mexican. în felul acesta spera Cortés să cîştige bunăvoinţa curţii regale. Apoi, îi primi pe solii oraşului Zempoalla veniţi să-i ceară alianţa şi protecţia împotriva lui Moctezuma, al cărui jug nu mai puteau să-l rabde.

A fost, într-adevăr, un mare noroc găsirea unor asemenea aliaţi din primele zile ale debarcării. De aceea, Cortés, nevrînd să lase să-i scape un asemenea prilej, îi primi cu prietenie pe totonaci, merse în capitala lor şi, după ce construi o fortăreaţă la Quiabislan, pe malul mării, îi convinse să

refuze plata dărilor. Şederea la Zempoalla şi-o folosi îndemnîndu-i pe localnici să se convertească la creştinism şi le răsturnă idolii, cum făcuse şi la Cozumel, ca să le dovedească neputinţa zeilor locali.

în acest timp, pentru a zădărnici un complot ce se urzea în tabăra lui şi, convins că atîta vreme cît va mai exista vreun mijloc de reîntoarcere în Cuba va avea de luptat împotriva oboselii şi a nemulţumirilor soldaţilor săi, Cortés puse să fie trase pe uscat toate navele, sub pretextul că se aflau într-o stare prea proastă ca să mai poată servi. Actul acesta, de-o îndrăzneală uluitoare, îi silea pe oameni să învingă sau să moară.

Nemaiavînd apoi să se teamă de indisciplina ostaşilor săi, Cortés plecă la 16 august din Zempoalla cu cinci sute de soldaţi, cincisprezece cai şi şase tunuri de cîmp, o mie trei sute de războinici din triburile aliate şi o mie de indieni, destinaţi tuturor muncilor de rînd.

Curînd spaniolii ajunseră la hotarele Ţărişoarei Tlascala, al cărei popor, •duşman îndîrjit al oricărui fel de aservire, se războia de multă vreme cu Moctezuma. Cortés spera că intenţia de a-i elibera pe indieni de jugul mexican, intenţie spusă cu glas tare de atîtea ori, îi va atrage de partea lui, ca aliaţi, pe tlascalani. De aceea le ceru liberă trecere prin teritoriul lor, în drum spre Mexic. Dar solii îi fură luaţi prizonieri şi, cînd înaintă în interiorul ţării, trebui două săptămîni la rînd să facă faţă atacurilor necontenite de zi şi de noapte ale unor armate formate din 30 000 de tlascalani, care dovediră o vitejie şi o dîrzenie, cum spaniolii nu mai întîlniseră pînă atunci în Lumea Nouă.

Dar armele acestor viteji erau prea primitive. Ce puteau face tlascalanii cu săgeţi şi lănci ale căror vîrfuri erau făurite din obsidiană sau din os de peşte, ce puteau face cu nişte ţăpuşe întărite în foc, cu nişte măciuci de lemn şi mai ales cu tactica lor necorespunzătoare ? Cînd văzură că în toate luptele care costaseră viaţa atîtora dintre cei mai viteji războinici ai lor nu fusese ucis nici un spaniol, tlascalanii îi socotiră pe străini fiinţe supranaturale, nemai- .ştiind totodată ce să creadă despre oamenii care trimiteau înapoi cu mîinile tăiate spionii prinşi în tabăra lor şi care după fiecare izbîndă nu numai că nu-şi mîncau prizonierii, aşa cum ar fi făcut aztecii, dar le mai şi dădeau ■drumul încărcaţi de daruri şi cereau pacea.

Tlascalanii se recunoscură, deci, vasali ai spaniolilor şi jurară să-l ajute pe ■Cortés în toate expediţiile lui. La rîndul său, acesta trebuia să-i ocrotească împotriva duşmanilor. De altfel, era şi timpul să se încheie pacea. Mulţi •dintre spanioli zăceau răniţi sau bolnavi şi toţi erau istoviţi. Intrarea lor triumfală în Tlascala, unde fură primiţi ca fiinţe supranaturale, îi făcu peste puţin timp să-şi uite suferinţele îndurate.

După trei săptămîni de odihnă în acest oraş, Cortés îşi reluă marşul spre México, cu o armată auxiliară de şase mii de tlascalani. El se îndreptă mai întîi spre Cholula, socotit de indieni ca oraş sfînt, sanctuar şi reşedinţă dragă .zeilor. Lui Moctezuma îi convenea să-i atragă acolo pe spanioli, fie pentru că socotea că zeii înşişi vor răzbuna pîngărirea templelor, fie pentru că se gîndea că o răscoală şi un măcel ar putea fi mai uşor puse la cale în oraşul acesta populat şi fanatic.

Dar Cortés fusese avertizat de tlascalani să nu se încreadă în dovezile de prietenie şi de devotament ale cholulanilor. Oricum, însă, el îşi aşeză tabăra în interiorul oraşului, căci prestigiul îi cerea să pară că nu se teme de nimic, înştiinţat de tlascalani că femeile şi copiii fuseseră îndepărtaţi

din oraş şi de Marina că o armată uriaşă era concentrată la porţile oraşului, că tranşee şi capcane fuseseră săpate pe uliţe, în timp ce terasele erau pline de bolovani şi «de săgeţi, Cortés i-ó luă înainte duşmanului, prinse căpeteniile oraşului şi organiză masacrarea populaţiei, luată prin surprindere şi lipsită de conducători. Timp de două zile întregi, nefericiţii cholulani avură de îndurat toate relele pe care le putură născoci furia spaniolilor şi răzbunarea tlascalanilor, aliaţii acestora. Şase mii de locuitori măcelăriţi, arşi de vii, templele incendiate şi oraşul pe jumătate distrus a însemnat o pildă cumplită, în stare să-i înspăimânte pe Moctezuma şi pe supuşii săi.

De aceea, pretutindeni, în cele douăzeci de leghe care îl despărţeau de capitală, Cortés fu primit ca un eliberator. Nu exista cacic să nu i se plîngă de despotismul imperial şi lucrul acesta îi întări lui Cortés nădejdea că va înfrînge uşor un imperiu atît de divizat.

Şi, pe măsură ce coborau din Munţii Chalco, se desfăşurau pe dinaintea ochilor fermecaţi ai spaniolilor valea México, lacul ei imens, adînc tăiat şi-înconjurat de oraşe mari, capitala clădită pe stîlpi şi ogoarele bine cultivate.

„Pretutindeni — scrie uimit Bernal Díaz — se ridicau turnuri şi temple, impozante clădiri de piatră — cînd pe uscat, cînd pe apă. Niciodată şi nici în vis nu ne-am putut închipui ceva asemănător.“

Fără să-i pese de nesfîrşitele tărăgăneli ale lui Moctezuma, care nu ştiu pînă în ultima clipă cum să primească pe spanioli, ca prieteni sau ca duşmani,, Cortés porni de-a lungul drumului care ducea în capitală, peste lac, şi tocmai ajunsese la o milă de oraş, cînd nişte indieni, ale căror veşminte măreţe arătau că sînt mari căpetenii, îl întîmpinară ca să-l salute şi să-i anunţe venirea împăratului.

Moctezuma se ivi curînd, purtat pe umeri de favoriţii săi, într-un soi de-litieră împodobită cu aur şi cu pene ; în acelaşi timp, un baldachin minunat îl apăra de arşiţa soarelui.

Şi, pe măsură ce împăratul înainta, indienii se prosternau în faţa lui şi-şi ascundeau capetele de parcă n-ar fi fost vrednici să-l privească. Această primă întrevedere fu prietenoasă, iar Moctezuma îşi conduse el însuşi oaspeţii în reşedinţa pe care le-o pregătise, un imens palat, împrejmuit cu ziduri de piatră, şi apărat de turnuri înalte. Cortés îşi luă de îndată măsurile de apărare şi-şi instală tunurile pe uliţele care duceau spre palatul acela.

La a doua întrevedere, generalul şi ostaşii săi primiră daruri măreţe. Moctezuma povesti că, după o străveche legendă, strămoşii aztecilor ar fi venit în ţară conduşi de un om alb şi bărbos ca spaniolii. După ce le întemeiase puterea, el se îmbarcase şi pornise pe ocean, făgăduindu-le că urmaşii lui vor veni cîndva să-i viziteze şi să le reformeze legile. Dacă el îi primea astăzi, nu ca pe străini, ci ca pe nişte părinţi, pricina era convingerea că vedea în ei pe urmaşii străvechii căpetenii. Şi îi ruga să se socotească stăpînii statelor lui.

Zilele următoare fură folosite pentru vizitarea oraşului, care li se păru spaniolilor mai mare, mai populat şi mai frumos decît toate celelalte pe carele văzuseră pînă atunci în America. Ciudăţenia o constituiau şoselele care îl legau de uscat, tăiate pe alocuri, ca să îngăduie libera trecere a ambarcaţii- lor care brăzdau lacul. Peste golurile acestea erau întinse poduri, uşor de- distrus. Spre răsărit nu exista şosea şi nu se putea face

legătura cu uscatul decît cu ajutorul pirogilor.

Aşezarea aceasta a oraşului México fireşte că-l neliniştea pe Cortés, care- se putea pomeni pe neaşteptate blocat în oraş, fără putinţă de ieşire. Ca să prevină orice fel de încercare de răscoală, el hotărî să-l ţină ca ostatic pe- împărat. De altfel, veştile nou aflate îi dădeau un excelent motiv pentru reţinerea împăratului : Qualpopoca, o căpetenie mexicană, atacase ţinuturile supuse spaniolilor şi-i rănise grav pe Escalante şi pe şapte dintre soldaţii lui în sfîrşit, capul tăiat al unui prizonier spaniol, plimbat din oraş în oraş,, dovedea că năvălitorii puteau fi învinşi şi că nu erau decît nişte muritori' de rînd.

Cortés profită de aceste evenimente ca să-l acuze de perfidie pe

împărat, pretinzînd că Moctezuma se arăta prietenos cu spaniolii numai ca să aibă prilejul să-i facă să îndure soarta lui Escalante, purtare nedemnă de un suveran şi cu totul diferită de încrederea pe care Cortés venise s-o afle. Dacă însă toate bănuielile spaniolilor nu erau întemeiate, împăratul avea un mijloc simplu de tot să se justifice, poruncind pedepsirea lui Qualpopoca. în sfîrşit, pentru a împiedica ivirea unei noi agresiuni, care nu putea decît să dăuneze bunei înţelegeri, şi ca să le dovedească mexicanilor că el n-avea nici urmă de gînd rău împotriva spaniolilor, lui Moctezuma nu-i rămînea decît să vină să locuiască în mijlocul lor. Se înţelege că împăratul nu se hotărî uşor s-o facă, dar trebui să cedeze violenţei şi ameninţărilor. Anunţîndu-le supuşilor noua lui hotărîre, el trebui să-i asigure de mai multe ori ca intra de bunăvoie în mîinile spaniolilor şi să-i liniştească prin aceste cuvinte, căci ei ameninţau să se năpustească asupra străinilor.

Lovitura aceasta îndrăzneaţă reuşi peste aşteptările lui Cortés. Qualpopoca, fiul său şi cinci dintre aţîţătorii la răscoală fură prinşi de mexicani, daţi pe mîna tribunalului spaniol, parte şi jude în acelaşi timp, care îi osîndi şi-i făcu să fie arşi de vii. Nemulţumit că pedepsise nişte oameni care nu făcuseră decît să execute poruncile împăratului lor şi se împotriviseră cu arma în mînă la cotropirea ţării, Cortés îi impuse o nouă umilinţă lui Moctezuma, punîndu-i fiare la picioare, sub cuvînt că vinovaţii îl acuzaseră în ultima clipă.

Timp de şase luni' conchistadorul exercită, în numele împăratului redus la rolul unui rege trîndav, autoritatea supremă, schimbînd guvernatorii care nu-i erau pe plac, cerînd impozitele, decizînd în toate amănuntele administraţiei, trimiţînd în diferite provincii ale imperiului spanioli însărcinaţi să recunoască producţia şi să cerceteze cu deosebită grijă ţinuturile miniere şi procedeele folosite pentru strîngerea aurului.

în sfîrşit, Cortés folosi curiozitatea lui Moctezuma care dorea să vadă nave europene şi, aducînd de la Vera Cruz scule şi greemente de la corăbiile trase pe uscat, construi două brigantine destinate să-i asigure comunicaţia cu uscatul peste apele lacului.

Plin de îndrăzneală în faţa atîtor dovezi de supunere şi de umilinţă, Cortés merse şi mai departe, cerîndu-i lui Moctezuma să se recunoască vasalul şi tributarul regelui Spaniei. Se înţelege că actul acesta de credinţă şi omagiu fu însoţit de daruri bogate, ca şi de o mare contribuţie materială, strînsă fără multe greutăţi. Cortés folosi prilejul ca să adune la un loc tot aurul şi argintul stors de la indieni şi topi întregul metal, cu excepţia unor piese păstrate pentru felul admirabil în care erau lucrate. Dar totul se ridica abia la 600 000 de pesos, adică la 2 500 000 de livre. Astfel, deşi spaniolii îşi folosiseră toate forţele, deşi Moctezuma îşi golise vistieria ca să-i sature, produsul se ridica la o sumă derizorie, prea puţin potrivită cu ideea cuceritorilor despre bogăţia ţării.

După ce fură puse deoparte *cincimea* pentru rege, *doua cincimi* pentru Cortés şi aurul destinat să acopere banii avansaţi pentru cheltuielile de armare, partea fiecărui soldat abia dacă se mai ridica la o sută de pesos. După ce înduraseră atîta osteneală, după ce înfruntaseră atîtea primejdii şi răbdaseră atîtea lipsuri pentru o sută de pesos, vedeau toţi că mai bine ar fi rămas în Española! Dacă la rezultatul acesta păcătos duseseră măreţele făgăduieli ale lui Cortés, dacă împărţirea fusese făcută pe

dreptate, lucru de care nu erau tocmai siguri, n-avea nici un rost să mai zăbovească într-o ţară atît de nenorocită, cîtă vreme sub comanda unui şef mai puţin darnic în făgăduieli, dar mai generos, puteau fi cucerite ţinuturi bogate în aur şi în pietre scumpe, unde luptătorii viteji îşi puteau primi răsplată mai substanţială pentru cele îndurate. Astfel murmurau aventurierii aceştia înfometaţi de aur ; şi unii primeau bombănind ceea ce li se cuvenea, iar alţii refuzau cu dispreţ să-şi ia plata.

Dacă Cortés izbutise să-l convingă pe Moctezuma în tot ce privea politica, nu tot aşa se întîmplă cînd fu vorba de religie, căci nu izbuti de loc să-l convertească, iar cînd vru să dărîme idolii, aşa cum făcuse la Zempoalla, se iscă o răscoală care ar fi devenit fără îndoială foarte serioasă, dacă nu şi-ar fi lăsat baltă planul. De atunci, mexicanii, care înduraseră aproape fără împotri- vire întemniţarea şi supunerea monarhului lor, hotărîră să-şi răzbune zeii pîngăriţi şi puseră la cale o revoltă generală împotriva cotropitorilor.

Tocmai în clipa cînd lucrurile păreau că iau o întorsătură mai puţin favorabilă în interiorul ţării, Cortés primi, din Vera Cruz, vestea că mai multe nave se aflau în faţa portului. La început, Cortés crezu că flota aceasta de ajutor îi fusese trimisă de Carol Quintul, ca răspuns la scrisoarea pe care i-o trimisese la 16 iulie 1519, prin Puerto Carrero şi Montejo. Dar se lămuri crurînd şi află că expediţia aceasta, organizată de Diego Velásquez, care aflase cu cîtă uşurinţă îşi scuturase locotenentul său toate legăturile de dependenţă faţă de el, avea drept scop să-i ia bunurile, să-l facă prizonier şi să-l trimită în Cuba, unde avea să fie grabnic judecat.

Flota aceasta, a cărei comandă îi fusese încredinţată lui Pâmfilo de Nar- váez, avea nu mai puţin de optsprezece nave, purtînd optzeci de călăreţi, o sută de pedestraşi, dintre care optzeci de muşchetari, o sută douăzeci de arba- letieri şi douăsprezece tunuri.

Narváez debarcă fără împotrivire lîngă portul San Juan de Ulloa. Dar, somîndu-l pe Sandoval, guvernatorul din Vera Cruz, să-i predea oraşul, acesta puse mîna pe cei trimişi să-i aducă această cerere neobrăzată şi-i trimise în oraşul México. Cortés îi eliberă imediat şi luă de la ei informaţii în legătură cu planurile şi cu forţele lui Narváez. Primejdia care-l pîndea era mare. Trupele înarmate de Velásquez erau mai numeroase, aveau arme şi muniţii mai multe decît ale lui ; printre altele, ceea ce îl neliniştea nu era perspectiva de a fi osîndit şi omorît, ci teama de a vedea pierdute roadele atîtor strădanii. Situaţia era critică. După ce chibzui adînc şi cîntări toate aspectele hotărîrii pe care avea s-o ia, Cortés preferă lupta, cu toate că era dezavantajat, în locul sacrificării cuceririlor sale.

înainte de a ajunge la soluţia aceasta extremă, Cortés îl trimise pe preotul său Olmedo la Narváez. Dar Olmedo fu primit foarte rău şi văzu cum toate propunerile de împăcare îi sînt respinse cu dispreţ. Olmedo avu mai mult succes pe lîngă soldaţi, dintre care cei mai mulţi îl cunoşteau şi cărora le împărţi numeroase lănţişoare şi inele de aur, precum şi alte giuvaeruri menite să le facă o înaltă părere despre bogăţiile cuceritorului. Dar cum Narváez, care prinsese de veste, nu mai voia să-şi lase trupele supuse ispitirii, puse preţ pe capul lui Cortés şi al ofiţerilor săi mai de frunte şi înaintă spre locul unde se afla acesta. Cortés însă era destul de inteligent ca să nu dea lupta în condiţii neprielnioe. Zăbovi, îl lăsă în pace pe Narváez şi pe ostaşii lui, care se reîntoarseră la Zempoalla, şi luoră cu

atîta iscusinţă, încît, compen- sîndu-şi inferioritatea forţelor prin surpriza şi spaima unui atac nocturn, îşi luă prizonier adversarul împreună cu toată armata şi nu pierdu el însuşi decît doi soldaţi.

învingătorul îi trată bine pe învinşi, lăsîndu-i să se hotărască singuri dacă vor să se retragă în Cuba sau să împărtăşească soarta comandantului lor. Această ultimă perspectivă, sprijinită de daruri şi de făgăduieli, li se păru atît de ispititoare noilor veniţi, încît Cortés se pomeni în fruntea a o mie de oameni a doua zi, după ce fusese cît pe-aci să cadă în mîinile lui Narváez.

Brusca reîntoarcere a norocului fu puternic ajutată de iscusinţa diplomatică a lui Cortés, care se grăbi să reia drumul spre México. Trupele lăsate sub comanda lui Alvarado pentru paza comorilor şi a împăratului prizonier se aflau reduse la ultimele limite de către localnicii răsculaţi, care uciseseră sau răniseră numeroşi soldaţi şi-i ţineau pe ceilalţi înghesuiţi, sub ameninţarea permanentă a unui atac general. De altfel, trebuie spus că purtarea imprudentă şi criminală a spaniolilor, şi mai ales măcelărirea în timpul unei sărbători a cetăţenilor celor mai de frunte din imperiu, stîrniseră răscoala de care se temeau şi pe care ar fi vrut s-o înlăture.

După ce mai luă cu el două mii de tlascalani, Cortés grăbi marşul forţat spre capitală, unde ajunse, spre norocul lui, înainte ca indienii să fi rupt podurile drumurilor şi ale digurilor care legau México de uscat. Dar, cu toată sosirea acestor întărituri, situaţia nu se îmbunătăţi. Zilnic trebuiau date noi lupte şi făcute ieşiri ca să fie liberate aleile palatelor ocupate de spanioli.

Cortés înţelese atunci ce greşeală făcuse venind să se închidă într-un oraş unde putea fi forţat din clipă în clipă şi de unde îi era totodată atît de greu să iasă. Şi se gîndi să recurgă la Moctezuma, care putea, prin autoritatea şi prestigiul de care mai era încă înconjurat, să domolească răscoala sau să le dea, în orice caz, puţin răgaz spaniolilor şi să le pregătească retragerea. Dar cînd nefericitul împărat, devenit jucăria lui Cortés, se ivi pe ziduri gătit cu podoabele lui regeşti şi începu să-şi sfătuiască supuşii să înceteze lupta, se ridicară murmure de nemulţumire şi se auziră ameninţări. Lupta reîncepu ; mai înainte ca soldaţii să aibă vreme să-l apere cu scuturile lor, împăratul fu străpuns de săgeţi şi lovit în cap cu un bolovan care îl doborî.

Văzînd aceasta, indienii, înspăimîntaţi de crima pe care o săvîrşiseră, încetară imediat lupta şi fugiră care încotro. Iar împăratul, înţelegînd prea tîrziu josnicia rolului pe care Cortés îl făcuse să-l joace, îşi smulse feşele cu care îi fuseseră oblojite rănile, refuză orice fel de hrană şi muri blestemîndu-i pe spanioli.

După un eveniment atît de funest, nu mai putea fi vorba de împăcare cu mexicanii şi spaniolii trebuiau cu orice preţ şi cît mai degrabă să se retragă dintr-un oraş în care aveau să fie asediaţi şi înfometaţi. Cortés înţelese şi pregăti în taină retragerea. Oastea îi era din zi în zi încercuită mai îndeaproape ; el însuşi fu nevoit să se lupte de mai multe ori cu spada în mînă, ca un ostaş de rînd. Solis povesteşte chiar, nu se ştie după ce izvoare, că, la asaltul uneia dintre clădirile care dominau cartierul spaniolilor, doi tineri mexicani, recu- noscîndu-l pe Cortés care îşi însufleţea soldaţii vorbindu-le, hotărîră să se jertfească pentru a-l ucide pe cel ce adusese nenorocirea patriei lor. Se apropiará, deci, de el într-o

poziţie rugătoare, ca şi cum ar fi vrut să-i ceară iertare, şi, apucîndu-l de după mijloc, îl traseră spre crenelurile prin care se aruncară amîndoi, sperînd să-l tîrască după ei. Dar, Cortés, datorită puterii şi agilităţii lui neobişnuite, izbuti să scape din strînsoare şi bravii mexicani pieriră în încercarea lor generoasă şi zadarnică de a-şi salva patria.

Retragerea o dată hotărîtă, mai rămînea doar de ştiut dacă va fi operată ziua sau noaptea. Ziua s-ar fi putut mai bine rezista inamicului, s-ar fi văzut mai bine capcanele întinse, s-ar fi putut lua mai uşor măsuri pentru refacerea podurilor rupte de mexicani. Pe de altă parte, se ştia că indienii atacau rareori după ce amurgea ; dar ceea ce-l hotărî pe Cortés să se retragă noaptea a fost faptul că un ostaş, care se socotea priceput în astrologie, le făgăduise camarazilor săi o izbîndă sigură dacă vor opera noaptea.

Porniră, deci, la miezul nopţii. în afara trupelor spaniole, Cortés mai avea sub comanda lui detaşamentele din Tlascala, Zempoalla şi Cholula, care se mai ridicau încă, în ciuda pierderilor însemnate suferite pînă atunci, la şapte mii de oameni. Sandoval comanda avangarda ; Cortés se afla la mijloc, cu bagajele, tunurile şi prizonierii, printre care se aflau un fiu şi două fiice ale lui Moctezuma ; Al varado şi Velásquez de León conduceau ariergarda. Spaniolii avuseseră grijă să construiască un pod mobil, care trebuia să fie aşter- mut peste părţile rupte ale drumului. Dar de-abia ieşiră pe digul care ducea la Tacuba şi care era cel mai scurt, cînd fură atacaţi din faţă, din flancuri şi de la spate de mari cete duşmane, pe cînd o nenumărată flotilă de pirogi zvîrlea spre ei o grindină de pietre şi de săgeţi. Buimăciţi, orbiţi, aliaţii nu ştiau cui isă răspundă. Poduil de lemn se scufundă sub greutatea artileriei şi a luptătorilor. înghesuiţi pe o şosea îngustă, neputînd să-şi folosească armele de foc, lipsiţi de cavaleria care n-a vea loc să se desfăşoare, amestecaţi cu indienii care îi atacau corp la corp, nemaiavînd puterea să ucidă, înconjuraţi din toate părţile, spaniolii şi aliaţii lor cedară în faţa numărului mereu sporit al atacanţilor. Căpetenii şi soldaţi, pedeştri şi călăreţi, spanioli şi tlascalani, toţi erau buimăciţi ; fiecare se apăra pe sine, fără grija disciplinei şi a salivării comune.

Totul părea pierdut, cînd Cortés, cu vreo sută de oameni, izbuti să treacă dincolo de ruptura digului, peste grămada cadavrelor care o acoperea. Apoi, rînduindu-şi soldaţii pe măsură ce soseau şi trecînd în fruntea celor mai puţin grav răniţi, generalul pătrunse în mijlocul învălmăşelii şi reuşi să despresureze o parte dintre ai săi. înainte de revărsatul zorilor, toţi cîţi putuseră scăpa din masacrul acestei *noche triste* (nopţi triste), cum a fost numită noaptea aceea înspăimîntătoare, se aflau adunaţi la Tacuba. Cu ochii plini de lacrimi Cortés îşi trecu în revistă ultimii soldaţi, acoperiţi de răni, şi-şi dădu seama de pierderile simţitoare pe care le suferise ; patru mii de indieni, tlascalani şi cholulani şi aproape toţi caii fuseseră ucişi ; toată artileria, ca şi muniţia şi cea mai mare parte din bagaje fuseseră pierdute ; mai mulţi ofiţeri de frunte, Velásquez de León, Salcedo, Moría, Lares şi mulţi alţii, se aflau printre cei morţi ; printre cei mai grav răniţi se afla Alvarado ; nu exista om, fie el ofiţer sau soldat, care să nu fi fost rănit.

Cortés nu zăbovi la Tacuba, ci porni la întîmplare, spre Tlascala, unde altminteri nu ştia cum va fi primit. Hărţuiţi într-una de mexicani, spaniolii trebuiră să mai dea o mare bătălie în cîmpiile de la Otumba, împotriva unei mulţimi de războinici pe care unii istorici îi evaluează — desigur

exagerat — la două sute de mii de oameni. Graţie celor cîţiva călăreţi care îi mai vămăseseră, Cortés putu să doboare tot ce se afla în faţa lui şi să ajungă pînă la o ceată de căpetenii, uşor de recunoscut după panaşele lor aurite şi după veşmintele lor luxoase, printre care se afla şi căpetenia care purta steagul. Cu cîţiva călăreţi, Cortés se năpusti asupra lor şi fu destul de norocos sau destul de îndemînatic ca să doboare cu o lovitură de lance căpetenia mexicană, pe care un soldat numit Juan de Salamanca îl răpuse cu o lovitură de spadă. Din clipa cînd steagul dispăru, bătălia fu cîştigată şi mexicanii, cuprinşi de groază, părăsiră în grabă cîmpul de bătaie. „Niciodată spaniolii n-au trecut printr-o primejdie mai mare, spune istoricul american Prescott, şi fără steaua lui Cortés nici unul n-ar fi supravieţuit ca să transmită posterităţii descrierea sîngeroasei bătălii de la Otumba.“ Prada fu uriaşă şi putu să-i despăgubească în parte pe spanioli de pierderile suferite la ieşirea din México, deoarece armata învinsă fusese formată din cei mai de seamă războinici ai naţiunii, care, siguri de victorie, se gătiseră cu cele mai alese podoabe.

A doua zi, spaniolii intrau pe teritoriul Tlascalei.

„Voi atrage acum atenţia cititorilor curioşi, spune Bernal Díaz, asupra faptului că, atunci cînd ne-am reîntors în México în ajutorul lui Alvarado, eram în total cam o mie cinci sute de oameni, punîndu-i la număr şi pe cei nouăzeci şi şapte de călăreţi, optzeci de arbaletieri şi tot atîţia purtători de darde, şi adăugind peste două mii de tlascalani şi multă artilerie. A doua intrare a noastră în México avu loc în ziua de sf. loan a anului 1520 ; iar fuga noastră, la 10 iulie următor. Memorabila bătălie de la Otumba am dat-o în ziua de 14 din aceeaşi lună iulie. Şi acum vreau să atrag atenţia asupra numărului de oameni ucişi, atît în oraşul México, la trecerea şoselelor şi a podurilor, cît şi în celelalte ciocniri de la Otumba şi de pe drum. Şi spun că, în timp de cinci zile, ne-au fost măcelăriţi opt sute şaizeci de oameni, cu- prinzînd aici şi şaptezeci de ostaşi care ne-au fost ucişi în satul Rustepec, împreună cu cinci femei din Castilia ; şi am pierdut în acelaşi timp o mie două sute de tlascalani. Şi mai trebuie observat că, dacă la trecerea podurilor au pierit mai mulţi oameni din oastea lui Narváez decît din a lui Cortés, de vină a fost faptul că ei au pornit la drum încărcaţi cu prea mult aur, a cărui greutate i-a împiedicat să înoate şi să iasă din şanţuri.“

Trupele lui Cortés fuseseră reduse la patru sute patruzeci de oameni, cu douăzeci de cai, doisprezece arbaletieri şi şapte purtători de darde, fără nici o încărcătură de pulbere, toţi răniţi, şchiopi sau ciungi, adică tot atîţia cîţi erau la prima intrare în México, dar cu enorma deosebire că acum ieşeau din capitală ca învinşi.

Pătrunzînd pe teritoriul Tlascalei, Cortés îşi sfătui oamenii, şi mai ales pe cei ai lui Narváez, să nu-i jignească în nici un chip pe indieni, căci era în joc salvarea tuturor, şi să nu-şi mînie singurii aliaţi care le mai rămăseseră. Din fericire, temerile cu privire la fidelitatea tlascalanilor nu se adeveriră. Primirea făcută spaniolilor fu dintre cele mai plăcute ; tlascalanii nu se gîndeau decît să-şi răzbune fraţii ucişi de mexicani. în capitala lor, Cortés mai află despre pierderea a două detaşamente, dar eşecurile acestea, oricît de grave ar fi fost ele, nu-l descurajară. Avea sub ordine trupe călite în luptă şi aliaţi fideli; Vera Cruz era neatinsă ; putea să-şi mai încerce o dată. norocul.

Dar, înainte de-a porni o nouă campanie şi de-a începe un nou asediu,

trebuia să ceară ajutoare şi să facă pregătiri. Cortés nu uită lucrul acesta. Şi trimise patru corăbii la Española ca să înroleze voluntari şi să cumpere cai, pulbere şi muniţii ; în acelaşi timp, porunci să fie tăiat din munţii Tlascalei lemnul necesar pentru construcţia a douăsprezece brigantine, care trebuiau duse demontate pînă la Lacul México, unde aveau să fie montate şi lansate la momentul oportun.

După ce înăbuşi cîteva încercări de răzvrătire care avură loc mai ales printre soldaţii veniţi cu Narváez, Cortés porni din nou înainte şi îi atacă mai întîi, cu ajutorul tlascalanilor, pe cei din Tepeaca şi din alte provincii vecine, ceea ce avu darul să-şi deprindă din nou trupele cu victoria şi să-şi călească aliaţii.

între timp, două brigantine încărcate cu muniţii şi provizii, trimise de Velásquez lui Narváez, a cărui soartă nu o cunoştea, căzură în mîinile lui Cortés ; şi totodată un număr oarecare de spanioli, trimişi de Francisco de Garay, guvernatorul din Jamaica, se adăugară trupelor lui. Datorită acestor recruţi, armata lui Cortés cuprindea, cînd înlătură mai mulţi partizani de-ai lui Narváez, de care era nemulţumit, cinci sute cincizeci de pedeştri, printre care optzeci de muşchetari şi patruzeci de călăreţi. Cu această armată slabă şi sprijinit de o mie de tlascalani, Cortés porni iar spre México, în ziua de 28 decembrie 1520, la şase luni după ce fusese silit să-l părăsească.

Vom trece destul de repede peste această campanie, cu tot interesul pe care ea l-ar putea trezi, pentru că s-a desfăşurat în ţinuturi descrise mai

Cruzimi „binecuvîntate" ale spaniolilor

înainte, iar ceea ce am vrea să schiţăm aici nu este istoria propriu-zisă a cuceririi Mexicului, ci cea a-descoperirilor geografice. E de-ajuns să spunem că după moartea lui Moctezuma, fratele acestuia numit Quetlavaca, urcat pe tron cu gîndul să reziste, luase toate măsurile de precauţie dictate de ştiinţa strategică a aztecilor. Noul monarh muri, însă, de vărsat, tristul dar făcut de spanioli Lumii Noi, în clipa cînd strălucitele lui calităţi de prevedere şi de curaj ar fi fost nespus de trebuitoare ; după el urmă la tron Cuanhtemoc, nepotul lui Moctezuma, cunoscut pentru talentele şi vitejia lui.

De cum pătrunse pe teritoriul mexican, Cortés trebui să lupte. Dar cuceri, totuşi, curînd Tezcuco, oraş situat la douăzeci de mile de México şi scăldat de lacul central, pe care, peste trei luni, spaniolii aveau să vadă

navigînd o flotă impunătoare. în acest timp se descoperi un nou complot, care avea
drept scop asasinarea lui Cortés şi a ofiţerilor lui mai de seamă ; principalul vinovat fu executat. Altminteri, în clipa aceea totul părea că-i surîde lui Cortés ; tocmai aflase despre sosirea noilor ajutoare la Vera Cruz, iar cele mai multe dintre oraşele supuse lui Cuanhtemoc i se supuneau. Adevăratul asediu începu în. luna mai 1521 şi şe continuă cu alternative de succes şi de insucces pînă în ziua lansării brigantinelor, pe care, însă, mexicanii nu se temură să le atace. Patru pînă la cinci mii de pirogi, fiecare cu cîte doi oameni, acoperiră lacul şi veniră să atace navele spaniole, în care se aflau cam trei sute de oameni. Cele nouă brigantine, înarmate cu tunuri, risipiră curînd flota duşmană. Din clipa aceea, pirogile mexicane lăsară calea liberă. Dar succesul acesta şi cîteva alte avantaje cîştigate de Cortés nu însemnau mare lucru şi asediul se prelungea mereu. De aceea, generalul hotărî să ia oraşul cu asalt. Dar ofiţerul însărcinat cu apărarea liniei de retragere pe şosele în timpul cînd spaniolii pătrundeau în oraş, găsind că ocupa un post nevrednic pentru valoarea lui, îl părăsi şi alergă la luptă. Aflînd greşeala ofiţerului, Cuanhtemoc o folosi imediat, atacîndu-i din toate părţile pe spanioli cu atîta îndîrjire, încît ucise mulţi dintre ei şi prinse vii şaizeci şi doi
de soldaţi. Cortés însuşi era cît pe-aci să cadă prizonier şi fugrav rănit la şold. în timpul nopţii, marele templu al zeului războiului fu iluminat în semn de triumf, iar spaniolii auziră cu adîncă mîhnire sunînd toba cea mare. De pe poziţiile pe care le ocupau, ei putură să asiste la ultimele clipe ale nefericiţilor compatrioţi căzuţi prizonieri, cărora li se spintecară piepturile ca să ii se smulgă inimile, pe cînd trupurile, zvîrlite din susul scării, le erau sfîşiate de azteci.

Această cumplită înfrîngere prelungi asediul pînă în ziua cînd trei părţi din oraş fiind cucerite sau distruse, Cuanhtemoc fu silit de sfetnicii săi să părăsească México şi să fugă dincolo de lac, unde socotea să organizeze rezistenţa. Dar spaniolii prinseră luntrea care îl ducea şi îl făcură prizonier. în captivitate, Cuanhtemoc avea să dovedească mult mai multă demnitate şi tărie de caracter decît unchiul său Moctezuma.

De atunci, orice urmă de împotrivire încetă şi Cortés putu să ia în stă-
pînire capitala pe jumătate distrusă. După o rezistenţă eroică, 120 000 de
mexicani, după unii, 240 000, după alţii, pieriseră în urma unui asediu care nu durase mai puţin de şaptezeci şi cinci de zile. México, şi o dată cu oraşul întregul imperiu, îşi găsi sfîrşitul nu atît din pricina loviturilor căpătate de la spanioli, cît a vechii uri, a revoltei popoarelor cucerite şi a invidiei statelor vecine, care aveau să regrete curînd jugul scuturat cu atîta hotărîre.

După beţia succesului, spaniolii fură cuprinşi aproape imediat de ciudă şi de furie. Imensele bogăţii visate nu existau sau fuseseră aruncate în lac.

în imposibilitatea Ide a potoli nemulţumirile, Cortés se văzu silit să îngăduie punerea la cazne a împăratului şi a primului său sfetnic. Cîţiva istorici, şi mai ales Gomara, afirmă că în timp ce spaniolii aţîţau focul sub

grătarul pe care erau întinse cele două victime, primul sfetnic întoarse capul spre stăpînul său, vrînd parcă să-i ceară să vorbească pentru a-şi pune capăt chinurilor ; iar Cuanhtemoc ar fi răspuns slăbiciunii sfetnicului printr-o singură frază : „Oare eu mă .aflu într-un loc de plăceri sau la baie ?“, cuvinte care au fost transformate poetic în : „Oare eu stau pe roze ?“

Cei mai mulţi dintre istoricii cuceririi se opresc la luarea Mexicului ; dar ne rămîne să mai vorbim încă de cîteva expediţii întreprinse de Cortés cu scopuri diferite şi care au aruncat o lumină cu totul nouă asupra unor părţi din America Centrală ; în sfârşit, nu vrem să-l părăsim pe acesta fără a vorbi' şi despre sfârşitul vieţii lui.

O dată cu capitala căzuse, de fapt, imperiul mexican ; dacă a mai rămas, o oarecare rezistenţă, mai ales în provincia Oaxaca, ea a fost repede izolată,, şi cîteva detaşamente au putut cu destulă uşurinţă să-i nimicească pe ultimii care se mai împotriveau, îngroziţi de chinurile îndurate de cei ce se revoltaseră în Panuco. în acelaşi timp, triburile din ţinuturile depărtate ale imperiului trimiseseră soli ea să se convingă de realitatea miraculosului eveniment, căderea Mexicului, să privească ruinele oraşului atât ide urît şi să facă act de. supunere.

Cortés, confirmat, în sfîrşit, în funcţia sa, după necazuri prea îndelungate: pentru a fi povestite şi care îl făcuseră să zică : „Mai greu mi-a fost să lupt împotriva compatrioţilor mei decît împotriva aztecilor“, trebuia doar să-şi organizeze cucerirea. începu, deci, prin a-şi stabili sediul puterii în México,, pe care îl reclădi. Acolo îi atrase pe spanioli dîndu-le concesiuni de pământuri, iar pe indieni lăsîndu-i la început sub conducerea căpeteniilor lor fireşti, deşi îi reduse curînd pe toţi, în afară de tlascalani, la starea de sclavie prin viciosul sistem de *repartimientos,* folosit în coloniile spaniole. Prin acest. sistem, spaniolii căpătau loturi de pămînt împreună cu sclavi indieni ataşaţi lor. După douăzeci de ani, misionarii franciscani convertiseră la creştinism întreaga populaţie a Mexicului.

în acelaşi timp, Cortés trimise în statul Mochoacan detaşamente care pătrunseră pînă la Oceanul Pacific şi vizitară, la reîntoarcere, cîteva din bogatele ţinuturi situate în nord. De asemenea, întemeie aşezări comerciale în toate unghiurile ţării care i se părură potrivite pentru aceasta, la Zacatula pe coasta. Pacificului, la Coliman în Mechoacan, la San Estebán lîngă Tampico, la Medellin lîngă Vera Cruz etc.

Imediat după „pacificarea“ ţării, Cortés îi încredinţă lui Cristóbal de Olida forţe considerabile ca să întemeieze o colonie în Honduras. în acelaşi timp, Olida trebuia să exploreze coasta meridională a ţinutului acestuia şi să caute o trecătoare care să lege Atlanticul de Pacific. Dar, înnebunit de orgoliul misiunii, Olida nici nu apucă să ajungă pînă la locul hotărît şi se şi declară independent. Cortés îşi trimise îndată o rudă să-l aresteze pe vinovat şi porni el însuşi, însoţit de Cuanhtemoc (de teamă să nu stîrnească răscoala în lipsa lui), în fruntea a o sută de călăreţi şi a cincizeci de pedeştri, la 12 octombrie 1524. După ce străbătu ţinutul Goatzacoalco, Tabasco şi Yucatánul, înfrun- tînd tot felul de lipsuri, făcând un marş dintre cele mai grele, prin terenuri mlăştinoase şi nesigure, trecând prin nesfârşite păduri tropicale, detaşamentul se apropia de provincia Aculan, cînd îi fu descoperit lui Cortés un complot Urzit, după cum se pretindea, de Cuanhtemoc şi de căpeteniile fruntaşe ale indienilor.

Complotiştii ţineau să omoare de îndată ce vor avea prilejul ofiţerii şi soldaţii, după care aveau să-şi continue înaintarea spre Honduras, să. distrugă aşezămintele spaniole de-acolo şi să se reîntoarcă asupra Mexicului, unde, printr-o revoltă generală, fireşte că n-ar fi fost greu să-i înlăture pe cotropitori. Degeaba îşi susţinu Cuanhtemoc nevinovăţia, în care există motive temeinice să credem, fu spânzurat împreună cu alte căpetenii aztece de crengile unui *ceyba* care umbrea drumul. „Execuţia lui Cuanhtemoc, spune Bernal Díaz del Castillo, a fost cît se poate de nedreaptă şi noi toţi am fost de acord s-o condamnăm.“ „Dacă, spune Prescott, Cortés ar fi ţinut seamă de onoarea şi de faima sa, ar fi trebuit să-l păstreze în viaţă, căci eb era triumful viu al victoriei sale, aşa cum se păstrează aurul în căptuşeala veşmintelor“.

în sfîrşit, spaniolii ajunseră la Aculan, oraş înfloritor, unde îşi refăcură. forţele în locuinţe minunate ; de-acolo porniră spre Lacul Peten. N-o să mai insistăm asupra chinurilor şi lipsurilor îndurate de expediţie în aceste ţinuturi puţin populate pînă la San Gil de Buena Vista, în Golfo Dolce, unde Cortés, după ce află despre executarea lui Olida şi despre restabilirea puterii centrale, se îmbarcă şi porni înapoi spre Mexic.

în aceeaşi epocă, conchistadorul îi încredinţă lui Pedro d’Alvarado comanda, a trei sute de pedestraşi, o sută şaizeci de călăreţi şi patru tunuri, plus un corp de indieni auxiliari. Alvarado înaintă prin sudul Mexicului, ca să cucerească Guatemala, luă în stăpînire provinciile Zacatulan, Tehuantepec, Soconusce, Utlatlan, întemeie oraşul Guatemala la Viejo, şi fu numit de Carol Quintul, în timpul unei călătorii pe care acesta o făcu mai tîrziu în Spania, guvernator al ţinuturilor cucerite.

în mai puţin de trei ani după cucerire, un teritoriu de peste patru sute de leghe în lungul Atlanticului şi de cinci sute în lungul Pacificului erau deci supuse coroanei Castiliei. Pe întreg acest teritoriu imens, popoarele din America Centrală fuseseră reduse de cuceritori la situaţia de sclavi.

Reîntors în Mexic, după expediţia inutilă din Honduras, care răpise spaniolilor tot atîta timp şi le pricinuise chinuri la fel de mari pe cît le pricinuise 'cucerirea Mexicului, Cortés primi, peste cîteva zile, înştiinţarea de înlocuire provizorie şi invitaţia de a veni în Spania ca să se dezvinovăţească. Dar nu se grăbi să execute ordinul, sperînd că va fi revocat; neobosiţii lui calomniatori, duşmanii lui înverşunaţi — atît din Spania, cît şi din Mexic — îl învinuiră, însă, în aşa fel, încît se văzu silit să plece pentru a se apăra, pentru a-şi arăta păsurile şi pentru a cere cu glas tare aprobarea purtării sale.

Cortés plecă, deci, însoţit de prietenul său Sandoval de Tapia şi de mai multe căpetenii aztece, printre care se afla şi un fiu al lui Moctezuma. în mai 1528, conchistadorii! debarcă la Palos, în acelaşi loc de unde Cristofor Columb pornise cu treizeci şi cinci de ani mai înainte, şi fu primit cu acelaşi entuziasm şi bucurie ca şi descoperitorul Americii. Acolo se întîlni cu Pizarro, pe atunci la începutul carierei, venit să ceară sprijinul stăpînirli spaniole. Apoi plecă spre Toledo, unde se afla curtea. A fost de ajuns doar să se afle de reîntoarcerea lui, pentru ca opinia publică să se schimbe cu totul. Pretinsele planuri de revoltă şi de independenţă erau dezminţite prin sosirea aceasta neaşteptată. Carol Quintul înţelese fără multă greutate că opinia publică s-ar revolta dacă ar pedepsi un om care adăugase cel mai frumos giuvaer la coroana Castiliei. Călătoria lui Cortés fu, deci, un triumf neîntrerupt, în mijlocul unei mulţimi imense de oameni.

„Casele şi străzile oraşelor mari şi ale satelor, povesteşte Prescott, erau pline de spectatori nerăbdători să-l vadă pe omul al cărui braţ cucerise oarecum singur un imperiu pentru Spania şi care, dacă folosim cuvintele unui vechi istoric, mergea cu fastul şi gloria nu a unui mare vasal, ci a unui monarh independent.“

După ce-i acordă mai multe audienţe şi-i dărui cîteva din semnele acelea de favoare care sînt socotite de curteni drept neobişnuit de însemnate, Carol Quintul binevoi să primească imperiul pe care Cortés i-l cucerise şi măreţele daruri aduse. Dar socoti că îl răsplăteşte din plin dîndu-i titlul de marchiz della Valle de Oajaca şi funcţia de căpitan-general al Noii

Spânii, fără să-i restituie totodată şi titlul de guvernator civil, putere pe care i-o atribuise odinioară junta din Vera Cruz. Cortés, căsătorindu-se cu nepoata ducelui de Bejár, aparţinînd uneia din familiile cele mai de seamă ale Castiliei, îl însoţi apoi pînă în iport pe împăratul care pleca în Italia ; dar, curînd, plictisit de viaţa aceea uşuratică şi atît de puţin potrivită cu viaţa pe care o dusese pînă atunci, porni, în 1530, spre Mexic, unde debarcă la Villa Rica.

Cortés avu de îndurat mai întîi unele necazuri din partea Audienţei, — Colegiul juridic-administrativ, trimis de rege în Noua Spanie în frunte cu Ñuño Guzman, — care exercitase puterea cît timp lipsise şi care începuse prigoana împotriva lui; de asemenea, se pomeni în conflict cu noua junta civilă în privinţa treburilor militare. Curînd, marchizul della Valle, dezgustat, se retrase la Cuernavaca (Jalesco [179]), pe imensele lui moşii, unde se ocupă de agricultura. Lui i se datoreşte introducerea trestiei-de-zahăr în America, a dudului, a culturii cînepii şi a inului, îndeletnicindu-se cu creşterea în număr mare a oilor merinos în aceste părţi ale lumii.

Dar viaţa paşnică, lipsită de aventuri, nu putea să-i placă multă vreme firii întreprinzătoare a lui Cortés. în 1532 şi în 1533, el armă două escadre pentru o călătorie de descoperiri în nord-vestul Pacificului. Una din corăbii atinse limita meridională a peninsulei califomiene fără să obţină rezultatul dorit : descoperirea unei trecători unind Pacificul cu Atlanticul. Cortés însuşi suferi un eşec asemănător în 1536, în Marea Purpurie (Golful Californiei), în sfîrşit, trei ani mai tîrziu, o ultimă expediţie a cărei comandă o încredinţase lui Ulloa pătrunse pînă în fundul golfului, apoi, mergînd de-a lungul coastei exterioare a peninsulei, urcă pînă la 29° latitudine nordică. Acolo, şeful expediţiei îi trimise înapoi lui Cortés una din corăbii, pe cînd el însuşi pornea spre nord ; dar nu se mai primi nici o veste din partea lui.

Acesta a fost sfîrşitul nefericit al expediţiilor lui Cortés, expediţii care, fără să-i aducă un ducat [18°], l-au costat trei sute de mii de castellanos de aur. Ele au avut, totuşi, drept rezultat faptul că au făcut cunoscută coasta Oceanului Pacific de la Golful Panama pînă la fluviul Colorado. Cu prilejul lor s-a făcut înconjurul Californiei şi s-a putut astfel recunoaşte că pretinsa insulă făcea parte din continent. Meandrele Mării Purpurii au fost explorate cu grijă şi s-a recunoscut faptul că, în loc să aibă ieşirea bănuită spre nord, marea aceasta nu era decît un golf adînc scobit în continent.

Cortés nu putuse să-şi armeze expediţiile de descoperire fără să intre-în conflict cu viceregele, don Antonio de Mendoza, trimis de împărat în Mexic şi a cărui numire însemnase o jignire pentru marchizul déla Valle. Istovit de aceste veşnice hărţuieli, indignat că-şi vede prerogativele de căpitan-general dacă nu cu totul neluate în seamă, dar cel puţin puse mereu în discuţie, Cortés plecă din nou spre Spania. Dar călătoria aceasta n-avea să se mai asemene de loc cu prima reîntoarcere. îmbătrînit, dezgustat, părăsit de noroc, conchistadorul nu mai avea nimic de aşteptat de la stăpînire. Şi nu-i trebuia să aştepte mult ca să înţeleagă aceasta. într-o bună zi, răzbi prin mulţimea care înconjura caleaşca împăratului şi se urcă pe scara de la portiţă. Carol Quintul, prefăcîndu-se că nu-l cunoaşte, întreba cine e omul acela. „E cel ce v-a dăruit state mai numeroase decît oraşele pe care yi le-au lăsat părinţii“, îi răspunse Cortés cu mîndrie. Acum, ochii mulţimii nu mai priveau cu aceeaşi bucurie spre Mexicul care nu dăduse ceea ce se aşteptase de la el şi toate minţile erau

aţintite spre minunatele bogăţii ale Perului. Primit, totuşi, cu cinste de Consiliul suprem al Indiilor, Cortés

Perului

îşi înfăţişă plîngerile ; dar dezbaterile se tărăgănară la nesfîrşit şi

generalul' nu putu să obţină nici o satisfacţie. în 1541, în timpul dezastruoasei expediţii a lui Carol Quintul împotriva Algerului, Cortés, ale cărui sfaturi nu fuseseră, ascultate şi care se înrolase ca voluntar, pierdu trei smaragde sculptate, de-o mărime uluitoare, giuvaeruri valorînd cît un imperiu. La reîntoarcere, el reîncepu jalbele, dar tot fără succes. Iar nedreptatea şi decepţiile acestea repetate îl mâhniră într-atîta, încît îi zdruncinară sănătatea. în ziua de- 10 noiembrie 1547, Cortés muri departe de locul expediţiilor sale, la Castilleja de la Cuesta, în clipa cînd se pregătea să se reîntoarcă în America.
„A fost un cavaler rătăcitor, spune Prescott. în toată oastea de aventurieri pe care Spania secolului al XV-lea a lansat-o pe drumul descoperirilor şi al cuceririlor, n-a existat nici unul mai adînc pătruns de spiritul faptelor asemănătoare celor din romane deeît Herriando Cortés. îi era dragă lupta şi-î plăcea să înceapă lucrurile de acolo de unde ele păreau mai grele...“
Patima aceasta a riscului şi luptei l-ar fi putut, reduce pe cuceritorul Mexicului la rolul unui aventurier de rînd ; dar Cortés a fost cu siguranţă un mare politician şi un mare comandant de oşti, dacă i se poate da numele acesta unui om care a săvîrşit fapte mari numai prin geniul său. în toată istoria nu există exemplul unei atît de mari campanii duse la capăt cu- mijloace atît ¡de insuficiente. Pe ¡drept ouvînt ¡se [poate spune că Cortés a, cucerit Mexicul numai cu propriile lui mijloace.
Terminînd acest portret al „conchistadorului“, ne asociem cu totul celor spuse de cinstitul şi iubitorul de adevăr Bernal Díaz : „El prefera numeler de Cortés tuturor titlurilor care i s-ar fi putut da şi avea motive temeinice pentru asta, căci numele lui Cortés e la fel de vestit în zilele noastre pe cît era al lui Caesar printre romani şi al lui Hanibal printre cartaginezi“..

III

Tripla Alianţă. Francisco Pizarro. Diego de Almagro. Primele tentative.
Peru, ţara, populaţia şi incaşii. Prinderea, răscumpărarea şi moartea lui Atahualpa. Pedro Alvarado. Almagro în Chile. Lupta împotriva cuceritorilor. Judecarea şi executarea lui Almagro. Expediţiile lui Gonzalo Pizarro şi Orellana. Asasinarea lui Francisco Pizarro. Revoltaşi executarea fratelui său Gonzalo.

O dată cunoscute informaţiile culese de Balboa despre bogăţiile ţinuturilor situate la sud de Panama, spaniolii organizară mai multe expediţii de cucerire,, dar la început dădură greş toate, fie pentru că şefii nu erau la înălţimea misiunii lor, fie pentru că nu aveau mijloace suficiente. Trebuie arătat, de asemenea, că ţinuturile explorate de aceşti primi aventurieri nu răspundeau de loc la ceea ce aştepta de la ele lăcomia spaniolă. Climatul nesănătos, munţii înalţi, mlaştinile şi pădurile constituiau tot atîtea piedici ridicate de natură în calea cotropitorilor ; la ele se adăugau ca o stavilă în plus locuitorii războinici. Astfel, entuziasmul se potoli încetul cu încetul şi nu se mai pomeni deeît în batjocură despre minunatele poveşti ale lui Balboa.
Totuşi, exista în Panama un om în stare să-şi dea seama de realitatea zvonurilor care se răspîndiseră cu privire la bogăţiile ţării scăldate de Pacific; omul acela era Francisco Pizarro, care îl însoţise pe Nunez de
Balboa în Marea din Sud fi care se asocie cu alţi doi aventurieri, Diego de

Almagro şi Fernando de Luque.

Să spunem mai întîi cîteva cuvinte despre şeful expediţiei. Francisco-Pizarro, născut lîngă Trujillo, între 1471 şi 1478, era fiul nelegitim al unui oarecare căpitan Gonzalo Pizarro, care nu-l învăţase decît să păzească porcii. Curînd, sătul de viaţa pe care o ducea şi profitînd de faptul că pierduse unul din dobitoacele încredinţate spre pază, ca să nu se mai reîntoarcă acasă, unde era snopit în bătăi la cea mai mică greşeală, Pizarro se făcu soldat, petrecu cîţiva ani răz'boindu-se prin Italia şi-l urmă pe Cristofor Columb, în 1501, în Española. Acolo, ca şi în Cuba, „se distmse“ în luptele cu indienii, îl însoţi pe Hojeda în Dari'én, descoperi, după curo am spus mai înainte, Oceanul Pacific cu Balboa şi-l ajută, după executarea acestuia din urmă, pe Pedro Arias de Avila, al cărui favorit devenise, să cucerească întregul ţinut cunoscut sub numele de Castilia de Aur.

Dacă Pizarro era copil din flori, în schimb Diego de Almagro era cOpiL găsit, cules în 1475 pe uliţele din Aldea del Rey, după cum spun unii, sau din Almagro, al cărui nume şi l-a luat, după cum spun alţii. Crescut printre soldaţi, el trecu peste puţin timp în America, unde strînse o mică avere. Cît despre Fernando de Luque, acesta era un preot bogat din Tabago, care exercita funcţia de învăţător la Panamá.

Cel mai tînăr dintre cei trei aventurieri avea pe atunci peste cincizeci de ani şi Garcilaso de la Vega povesteşte că, în clipa cînd oamenii le-au aflat planurile, au început să rîdă de ei ; dar se rîdea mai ales de Fernando de Luque, căruia nu i se mai spunea decît *Fernando el Loco,* adică Fernando nebunul.

_ Cei trei oameni, care dacă nu erau toţi trei fără pată, în schimb doi dintre ei erau fără teamă, se învoiră destul de repede. Luque dădu banii necesari pentru armarea navelor şi pentru solda ostaşilor ; Almagro participă şi el cu o sumă egală, iar Pizarro, care n-avea decît spada, trebuind să-şi plătească altfel partea lui de contribuţie, luă comanda primei expediţii, pe care o vom povesti cu cîteva amănunte.

„Cerînd, deci, şi obţinând voie de la Pedro Arias de Avila, povesteşte Augustín de Zarate, unul din istoricii cuceririi Perului, Francisco Pizarro echipă cu destulă anevoinţă o corabie, pe care se îmbarcă împreună cu o sută paisprezece oameni. La cincizeci de leghe de Panamá, el ajunse la gura rîului Biru, de unde mai tîrziu s-a dat numele de Peru tuturor ţinuturilor .descoperite de-a lungul coastei aceleia, pe o lungime de peste o mie două sute de leghe. Mergînd mai departe, el descoperi o altă ţară, căreia spaniolii îi ziseră Portul Ars. Indienii îi uciseră atîţia oameni, încît fu silit să se retragă în mare neorînduială spre ţinutul Chicoana, aflat la numai o leghe de locul de unde plecase. Între timp, Almagro, care rămăsese la Panama, echipă acolo o corabie, pe care se îmbarcă împreună cu şaptezeci de spanioli, şi coborî de-a lungul coastei pînă la rîul San Juan, la o sută de leghe de Panamá. Dar fiindcă nu-l întílni pe Pizarro, Almagro se urcă pînă la Portul Ars, unde, recunoscînd după cîteva semne că Pizarro trecuse pe acolo, îşi debarcă oamenii. Dar indienii, încurajaţi de victoria cîştigată împotriva lui Pizarro, rezistară cu vitejie, dădură peste cap întăririle ridicate de Almagro şi-l siliră să se reîmbarce. Almagro plecă, deci, navigînd mereu de-a lungul coastei, pînă cînd ajunse la Chicoana, unde îl află pe Francisco Pizarro. Şi se bucurară de întîlnire, după care, unindu-şi laolaltă soldaţii împreună cu alţi cîţiva noi recruţi, se văzură

urmaţi de două sute de spanioli şi coborîră încă o dată

Răzbunarea indienilor

de-a lungul coastei. Şi atîta îndurară de pe urma lipsei de hrană şi a atacurilor indienilor, încît Don Diego se reîntoarse la Panama ca să mai adune cîţiva recruţi şi să caute provizii. Şi mai aduse optzeci de oameni, adăugîn- du-i la numărul ostaşilor rămaşi, şi merseră împreună pînă la ţinutul numit Catamez, unde nu prea se aflau mulţi locuitori şi găsiră hrană din belşug. Şi văzură că indienii din partea locului, care îi atacau şi se războiau cu ei, aveau' feţele pline de ţintişoare de aur, prinse în găuri pe care şi le făceau dinadins ca să poarte aceste podoabe. Diego d'Almagro se mai reîntoarse încă o dată la Panama, pe cînd asociatul său îl aştepta cu întăririle pe care trebuia să le aducă în Insuliţa Cocoşului, unde îndură cumplit lipsa tuturor lucrurilor trebuitoare traiului."

La sosirea ín Panamá, Almagro nu putu isă obţină de la Los Ríos, succesorul lui Avila, învoirea de a face noi recrutări, căci acesta nu putea să îngăduie — spunea el — ca un număr şi mai mare de oameni să se ducă să moară inutil într-o aventură nesigură ; Los Rios trimise chiar o corabie în Insula Cocoşului, să-i aducă înapoi pe Pizarro şi pe oamenii lui. Dar o asemenea hotărîre nu putea fi pe placul lui Almagro şi al lui Luque. Ea însemna pierderea banilor cheltuiţi, spulberarea speranţelor pe care vederea podoabelor de aur şi de argint ale locuitorilor din Catamez le treziseră în ei. De aceea, cei doi asociaţi trimi- seră grabnic un om de încredere la Pizarro, sfătuindu-l să stăruie în hotărîrea ■de a refuza să se supună poruncilor guvernatorului din Panama. Dar degeaba risipi cu dărnicie Pizarro făgăduieli ispititoare, căci amintirea chinurilor îndurate era prea recentă şi toţi ostaşii săi, în afară de doisprezece, îl părăsiră.

Cu oamenii aceştia cutezători, al căror nume s-a păstrat şi printre care se afla şi Garcia de Jerez, unul din istoricii expediţiei, Pizarro se retrase într-o insulă mai puţin învecinată cu coasta şi nelocuită, căreia îi dădu numele de Gorgona.

Acolo, spaniolii trăiră mizerabil cu fructe de manghier, cu peşti şi cu scoici, aşteptînd vreme de cinci luni ajutorul pe care Almagro şi Luque trebuiau să-l trimită.

în sfîrşit, Los Rios îi trimise lui Pizarro o corăbioară cu sarcina să-l readucă. Iar pentru ca să nu-i dea cumva lui Pizarro prin gînd s-o folosească pentru a-şi relua expediţia, guvernatorul avu grijă să nu îmbarce nici un soldat. La vederea ajutorului care le sosea, uitînd de toate lipsurile îndurate, cei treisprezece aventurieri se grăbiră să-i convertească la planurile lor şi pe marinarii veniţi să-i caute. Apoi, toţi laolaltă, în loc să pornească spre Panama, întinseră velele navigînd împotriva vîntului şi a curenţilor, spre sud-est pînă cînd sosiră, după ce descoperiseră Insula Sfintei Clara, în portul Tumbez, situat dincolo de 3° latitudine sudică. Aici văzură un templu măreţ şi un palat al suveranului ţării aceleia, a incaşilor.

Ţinutul era locuit şi destul de bine cultivat, dar ceea ce îi încîntă mai presus de toate pe spanioli şi ceea ce îi făcu să creadă că descoperiseră ţara minunată despre care se vorbise atîta era belşugul aurului şi al argintului, căci metalele acesţea preţioase erau folosite de locuitori nu numai pentru găteli şi podoabe, ci şi pentru vasele şi uneltele casnice.

Pizarro îi trimise pe Pedro de Candia şi pe Alonso de Molina să cerceteze interiorul ţării ; la întoarcere, aceştia îi făcură o descriere entuziastă. Pizarro îşi procură nişte vase de aur şi cîteva lame, patrupede domesticite de peru- vieni, şi porni în larg după ce luă la bord doi localnici, cu gîndul să-i înveţe limba spaniolă şi să-i folosească drept tălmaci cînd se va reîntoarce. Spaniolii ancorară rînd pe rînd la Payla, la Sangarata şi în Golful Santa Cruz, unde împărăteasa Capillana îi primi cu atîta prietenie, încît mai mulţi dintre ei refuzară să se reîmbarce. După ce coborî de-a lungul coastei pînă la Puerto Santo, Pizarro — convingîndu-se tot mai mult că nu putea supune această ţară puternică cu forţele slabe de care dispunea — reluă drumul spre Panama, unde sosi după trei ani petrecuţi în explorări primejdioase, care îi ruinaseră cu totul pe Luque şi pe Almagro.

înainte de a întreprinde cucerirea ţării descoperite şi neputînd să obţină de la Los Rios învoirea de a recruta noi aventurieri, Pizarro hotărî să i se adreseze lui Carol Quintul. împrumută, deci, suma necesară pentru

călătorie şi trecu în Spania, în 1528, ca să-i aducă la cunoştinţă împăratului ce înfăp- tuise. Şi descriindu-i în culorile cele mai atrăgătoare ţara care trebuia cucerită, obţinu drept răsplată a strădaniilor sale, titlurile de guvernator, de comandant suprem şi de alguazil mayor de Peru, pe vecie, pentru el şi moştenitorii lui. Totodată, i se dărui titlul de nobil, împreună cu o pensie de o mie de taleri. Jurisdicţia lui, independentă de guvernatorul din Panama, avea să cuprindă un spaţiu de două sute de leghe, la sud de rîul Santiago, de-a lungul coastei care primea numele de Noua Castilie şi al cărei guvernămînt îi aparţinea, concesiuni pentru care Spania nu cheltuia nici un ban, căci el trebuia să le cucerească. De fapt, ajutorul guvernului spaniol consta doar în binevoitoarea aprobare acordată conchistadorului de a-şi asuma pe riscul său cucerirea Perului şi de a anexa ţara cucerită la posesiunile Spaniei. Pizarro se duse apoi la Trujillo, unde îi hotărî să-l urmeze atît pe fraţii săi Fernando, Juan şi Gonzalo, cît şi pe un frate vitreg, numit Martin de Alcántara. Totodată, profită de şederea în oraşul natal, în Cáceres, şi în toată Estremadura ca să strîngă recruţi, care, totuşi, nu se prea îmbulziră, cu tot titlul de *Caballeros de la Espada dorada* făgăduit celor ce voiau să slujească sub ordinele lui. Pizarro se reîntoarse apoi în Panama, unde lucrurile nu merseră atît de uşor precum crezuse. Reuşise să-l numească pe Luque episcop, *protector de los Incas ;* dar pentru Almagro, de a cărui ambiţie se temea şi căruia îi cunoştea iscusinţa, nu ceruse decît un titlu de nobleţe şi o gratificaţie de cinci sute de ducaţi, împreună cu guvernămîntul unei fortăreţe care trebuia ridicată la Tumbez. Almagro, care îşi cheltuise toată averea în cele două călătorii preliminare, nemulţumit de mica răsplată primită, refuză să mai participe la noua expediţie şi voi să organizeze una pe socoteala lui. Pizarro avu nevoie de toată diplomaţia, unită cu făgăduiala că-i va ceda funcţia de *adelantado*, ca să-l potolească şi să-l facă să consimtă la reînnoirea vechii asociaţii.

Mijloacele celor trei asociaţi erau atît de mărginite în momentul acela, încît abia putură să strîngă trei corăbioare cu o sută optzeci de soldaţi, dintre care treizeci şi şase de călăreţi. Navele porniră în luna februarie 1531 sub comanda lui Pizarro şi a celor patru fraţi ai săi, în timp ce Almagro rămînea la Panama ca să organizeze o expediţie de ajutor, După treisprezece zile de navigaţie, după ce fuseseră tîrîţi de-un uragan cu o sută de leghe mai jos decît locul unde îşi propuseseră să ajungă, Pizarro fu nevoit să-şi debarce oamenii şi caii în Golful San Matías şi să meargă de-a lungul coastei. Marşul fu anevoios, căci ţinutul era brăzdat de munţi, puţin locuit şi tăiat de rîuri care trebuiau trecute aproape de gură. în sfîrşit, expediţia ajunse la locul numit Coaqui. Peruvienii, care auziseră de la locuitorii din Tumbez despre bunătatea şi politeţea oamenilor albi, îi întîmpinară cu braţele deschise. Spaniolii nu întîrziară să profite de încrederea peruvienilor şi jefuiră oraşul, luînd o pradă hogată, ceea ce îl hotărî pe Pizarro să trimită înapoi două corăbii, care să ducă la Panama şi la Nicaragua aur în valoare de peste 30 000 de *castellanos,* precum şi un mare număr de smaralde ; după părerea lui Pizarro, prada aceasta bogată avea să atragă spre el numeroşi aventurieri.

După această ispravă săvîrşită împotriva indienilor lipsiţi de apărare, cuceritorul îşi continuă marşul spre sud, pînă la Puerto Viejo, unde îi întîlni pe Sebastián Benalcazar şi pe Juan Fernández, care îi aduceau doisprezece călăreţi şi treizeci de pedestraşi. Efectul pe care vederea

cailor şi detunăturile armelor de foc îl avuseseră în Mexic se reînnoi şi în Peru, iar Pizarro putu să ajungă fără piedici pînă la Insula Puna, în Golful Guayaquil. Dar insularii, mai numeroşi şi mai războinici decît fraţii lor de pe continent, se împotriviră vitejeşte vreme de sase luni tuturor atacurilor spaniolilor. Deşi Pizarro primi din Nicaragua un ajutor trimis de Fernando de Soto, deşi poruncise decapitarea cacicului Tonalla şi a şaisprezece căpetenii mai de frunte, nu izbuti să învingă rezistenţa locuitorilor insulei şi se văzu silit să se reîntoarcă pe continent, unde bolile locale îi loviră cu atîta cruzime oamenii, înеît trebui să rămînă trei luni la Tumbez, făcînd faţă atacurilor necontenite ale băştinaşilor. Din Tumbez porni apoi pe rîul Puira, descoperi portul Paita, cel mai bun de pe întreaga coastă, şi fundă colonia San Miguel, la gurile lui Chilo, pentru ca navele care vor veni din Panama să găsească un port asigurat. în locul acela, Pizarro primi cîţiva soli din partea lui Huascar, un cîrmuitor peruvian detronat, care îi vestea răscoala fratelui său Atahualpa şi-i cerea ajutor.

în momentul cînd spaniolii debarcaseră ca să cucerească Peru, coasta ţării acesteia în Oceanul Pacific avea o lungime de o mie cinci sute de mile şi se întindea pe continent mult dincolo de lanţul impunător al Anzilor. La origine, populaţia aparţinea unor triburi înapoiate, care se războiau neîncetat între ele. Timp de mai multe veacuri, lucrurile rămăseseră în aceeaşi stare, cînd, pe malurile Lacului Titicaca, un bărbat şi o femeie, care pretindeau că sînt copiii soarelui, li se arătară indienilor. Aceste două personaje, măreţe ca înfăţişare, numite Manco Capac şi Mama Oello, adunară pe la mijlocul secolului al XH-lea un mare ¡număr din triburile rătăcitoare şi întemeiară oraşul Cuzco. Manco Capac îi învăţă pe oameni agricultura şi meşteşugurile, pe cînd Mama Oello le învăţa pe femei torsul şi ţesutul. Cînd izbuti s-o scoată la capăt cu aceste prime necesităţi ale tuturor orînduirilor omeneşti, Manco Capac le făcu legi supuşilor săi şi întemeie un stat politic în toată regula. Astfel, glăsuieşte legenda, s-a stabilit dominaţia incaşilor sau a căpeteniilor din Peru. Ţara lor, mărginită la început numai la ţinutul din preajma oraşului Cuzco, se întinsese curînd, sub domnia urmaşilor, de la Tropicul Capricornului pînă la Insula Perlelor, pe o lungime de treizeci de grade. Puterea lor devenise la fel de absolută ca a vechilor suverani asiatici : „De aceea, spune istoricul spaniol Zarate, poate că n-a mai existat nicicînd pe lume o ţară în care ascultarea şi supunerea locuitorilor să fi ajuns atît de departe. Incaşii erau pentru ei jumătate zei ; era de-ajuns ca incaşii să pună în mîinile unui om un fir scos din diadema regală, pentru ca omul acela să fie respectat şi să i se dea ascultare pretutindeni ; iar oamenii aveau atîta respect absolut faţă de poruncile regelui purtate de el, înеît putea singur şi fără nici un ajutor din partea ostaşilor să nimicească o provincie întreagă şi să ucidă acolo bărbaţii şi femeile, pentru că la vederea firului scos din diadema regală toţi erau în stare să-şi dea viaţa de bunăvoie şi fără nici o împotrivire“.

Altminteri, toţi vechii cronicari sînt de acord să spună că puterea aceasta nelimitată a fost totdeauna folosită de incaşi pentru fericirea supuşilor. Din- tr-o serie de doisprezece regi care s-au succedat pe tronul Perului, nu există nici unul care să nu fi lăsat amintirea unui domnitor drept şi iubit de popor. N-ar fi oare zadarnic să se caute în tot restul lumii vreo ţară în care cronicile să povestească un lucru asemănător ? Şi n-ar fi cazul să regretăm că spaniolii au adus războiul cu ororile lui, că au adus

bolile şi viciile unui alt climat, că au adus ceea ce în orgoliul lor numeau civilizaţie unor popoare fericite şi bogate, ale căror descendenţi sărăciţi, degeneraţi nu mai au, pentru a se consola de iremediabila lor decădere, nici măcar amintirea unei antichităţi prospere ?

Peruvienii îşi transmiteau posterităţii faptele mai de seamă prin noduri pe care le făceau pe sfori de diferite culori. Acest procedeu de însemnare a evenimentelor înlocuia scrierea, pe care nu o cunoşteau. Aveau obeliscuri, _ cadrane în toată regula pentru a marca punctele echinocţiilor şi ale solstiţiilor.

Anul lor era de trei sute şaizeci şi cinci de zile şi se împărţea în douăsprezece iuni. Ridicaseră minuni de arhitectură şi ciopliseră statui cu o artă surprinzătoare. Erau poporul cel mai organizat şi mai harnic din Noua Lume.

Incaşul Huayna Capac, tatăl lui Atahualpa, sub care vastul imperiu a fost nimicit, îl mărise şi-l înfrumuseţase mult. Acest incaş, care cucerise ţinutul Quito (în dreptul ecuatorului), construise, cu mîinile soldaţilor şi ale popoarelor învinse, un mare drum de cinci sute de leghe, de la Cuzco la Quito, peste prăpăstii pe care le-au acoperit şi peste munţi pe care i-au netezit. Un lanţ de oameni, aşezaţi din jumătate în jumătate de leghe, duceau poruncile monarhului în întreg imperiul.

Aşa arăta organizarea incaşilor şi, dacă vrem să le judecăm măreţia, este de ajuns să ştim că regele era purtat în călătoriile lui pe un tron de aur care valora 25 000 de ducaţi. Litiera de aur pe care se afla tronul era sprijinită de cele mai de seamă căpetenii ale ţării.

Pe vremea cînd spaniolii se iviră pentru prima oară pe ţărm, în 1526, al doisprezecelea incaş se căsătorise, în ciuda străvechii datini a ţării, cu fiica regelui din Quito, pe care îl biruise ; şi avusese cu ea un fiu, numit Atahualpa, căruia îi lăsă regatul Quito, în 1529, cînd îi sosi clipa de pe urmă. Fiul mai mare al regelui, Huascar, a cărui mamă se trăgea din incaşi, primi restul imperiului. Dar împărţeala aceasta, atît de contrară datinilor stabilite din vremuri imemorabile, stîrni atîta nemulţumire la Cuzco, încît Huascar, încurajat de supuşii săi, se hotărî să pornească împotriva fratelui mai mic, Atahualpa, care nu voia să-l recunoască drept domn şi stăpîn. Acesta, după ce gustase din plăcerile domniei, nu mai voia să le părăsească. De aceea încercă să-i cîştige prin daruri pe cei mai mulţi dintre războinicii care îl însoţiseră pe tatăl său la cucerirea regatului Quito, iar cînd cele două oşti se în- tîlniră norocul îl favoriză pe uzurpator.

Nu e oare destul de ciudat faptul că, atît în Peru cît şi în Mexic, spaniolii au fost ajutaţi de împrejurări eu totul excepţionale ? în Mexic, popoarele de curînd supuse aztecilor, călcate fără milă în picioare de învingătorii lor, îi primiră ca pe nişte eliberatori ; iar în Peru, lupta dintre doi fraţi porniţi cu înverşunare unul împotriva celuilalt îi împiedică pe indieni să-şi întoarcă toate forţele împotriva cotropitorilor, pe care i-ar fi strivit destul de uşor !

Primind solii lui Huascar, care îi cerea ajutor împotriva fratelui său Atahualpa, descris ca un răzvrătit şi un uzurpator, Pizarro înţelese îndată întregul folos pe care putea să-l tragă din aceste întîmplări. Şi se gîndi că, luînd apărarea unuia dintre adversari, putea mai uşor să le vină de hac la amîndoi. De aceea pătrunse imediat în interiorul ţării, în fruntea unor forţe nu prea mari, şaizeci şi doi de călăreţi şi o sută douăzeci de pedestraşi, dintre care numai vreo douăzeci erau înarmaţi cu archebuze şi muschete.

O parte din trupe trebuise să le lase pentru paza portului San Miguel, unde Pizarro socotea să găsească un refugiu în caz de nereuşită şi unde trebuiau, în orice caz, să debarce ajutoarele care-i puteau veni.

Pizarro se îndreptă, deci, spre Caxamalca, la vreo douăzeci de zile de marş de coastă. Ca să ajungă acolo, trebui să străbată un deşert cu nisipuri arzătoare, fără apă şi fără copaci, deşert ce se întinde pe o lungime de douăzeci de leghe, pînă la ţinutul Motupe, şi unde cel mai slab atac al inamicului, unit cu chinurile îndurate de mica lui oaste, ar fi putut nimici dintr-o dată expediţia. Apoi se înfundă în munţi şi pătrunse în nişte trecători înguste, unde l-ar fi putut strivi forţe destul de neînsemnate. în timpul acestui marş, Pizarro primi un sol de-al lui Atahualpa, care îi aduse încălţări zugrăvite şi manşete de aur, poftindu-l să le poarte la apropiata sa întrevedere cu incaşul. Se înţelege că Pizarro îl copleşi cu făgăduieli de prietenie şi de devotament şi îi declară solului indian că va urma întru totul poruncile regelui, stăpînul său, respectînd viaţa şi bunurile locuitorilor. De îndată ce sosi la Caxamalca, Pizarro îşi adăposti prudent trupele într-un templu şi un palat al incaşului, la adăpost de orice surpriză. Apoi îl trimise pe unul din fraţii săi, împreună cu ofiţerul de Soto şi cu vreo douăzeci de călăreţi, în tabăra lui Atahualpa, care se afla la numai o leghe de acolo, ca să-i dea de veste că sosise. Trimişii guvernatorului, primiţi cu mare pompă, fură uluiţi de mulţimea podoabelor şi a vaselor de aur şi de argint pe care le văzură pretutindeni în tabăra indiană şi se reîntoarseră cu făgăduiala că Atahualpa va veni a doua zi să-i facă o vizită lui Pizarro şi să-i ureze bun venit în ţara lui. în acelaşi timp, solii raportară despre bogăţiile minunate pe care le văzuseră, ceea ce îi întări lui Pizarro hotărîrea de a pune mîna prin trădare pe nefericitul Atahualpa şi pe comorile lui.

Mulţi autori spanioli, şi mai' ales Zarate, încearcă să ascundă faptele care. fără îndoială, li s-au" părut prea odioase şi să arunce vina pe Atahualpa, înfă- ţişîndu-l ca trădător. Dar mulţimea documentelor pe care le avem astăzi ne obligă să recunoaştem, împreună cu Robertson şi Prescott, toată perfidia lui Pizarro. Pentru el era deosebit de important să-l aibă pe incaş în mîinî şi să-l folosească aşa cum îl folosise Cortes pe Moctezuma, ca pe o unealtă. De aceea, profită de naivitatea şi de onestitatea lui Atahualpa, care îi crezuse pe de-a-n- tregul legămintele de prietenie şi nu bănui de loc că acest „prieten“ ivit pe neaşteptate se pregăteşte să organizeze o capcană în care căpetenia indiană, nu putea să nu cadă. Altminteri, nici urmă de scrupul nu tulbură sufletul necinstit al cuceritorului, care vădi atîta sînge rece de parcă ar fi avut de dus o luptă cu duşmani preveniţi, şi săvîrşi această mîrşavă trădare, care va fi o pată veşnică pentru memoria sa.

Pizarro îşi împărţi, deci, cavaleria în trei mici escadroane, îşi lăsă toată infanteria într-un singur corp, îşi ascunse archebuzierii pe drumul pe care urma să sosească incaşul şi păstră cu el vreo douăzeci dintre însoţitorii lui cei mai hotărîţi.

Atahualpa, dorind să le dea străinilor o idee despre puterea sa, înainta cu întreaga armată. El însuşi era purtat pe un fel de pat împodobit ou pene, acoperit cu plăci de aur şi de argint şi ornat cu pietre preţioase. înconjurat de măscărici şi de dansatori, regele era însoţit de căpeteniile de frunte, purtate ca şi el pe umerii servitorilor. Un asemenea marş părea mai degrabă al unei. procesiuni decît al unei armate.

De îndată ce incaşul ajunse lîngă tabăra spaniolilor, — spune Robertson. — preotul Vicente Valverde, împărţitorul de pomeni al expediţiei, care primi mai tîrziu titlul de episcop ca răsplată pentru purtarea, sa, înaintă cu crucifixul într-o mînă şi cu cartea de rugăciuni în cealaltă. într-un discurs interminabil, el îi expuse monarhului doctrina creaţiei, căderea primului om, întruparea, patimile şi învierea lui Iisus Cristos, alegerea făcută de Dumnezeu în persoana sfîntului Petru ca vicar al său pe pămînt, puterea acestuia din urmă transmisă papilor şi darul făcut regelui Castiliei de către papa Alexandru, dar cuprinzînd toate ţinuturile din Lumea Nouă. După ce dezvoltă toată această doctrină, el îl somă pe Atahualpa să îmbrăţişeze religia creştină, să recunoască autoritatea supremă a papei şi să se supună regelui Castiliei ca unui suveran legitim. Dacă se supunea imediat, Valverde îi făgăduia că regele, stăpînul său. va lua Peru sub ocrotirea sa şi-i va îngădui să domnească mai departe ; dar îi
declară război şi-l ameninţă cu o răzbunare cumplită, dacă va refuza să se* supună şi va stărui în nelegiuirea lui.

Trebuie recunoscut că aceasta era cel puţin o încercare neobişnuită şi o' ciudată predică făcînd aluzie la fapte necunoscute peruvienilor şi asupra adevărului cărora nici un vorbitor mai priceput decît Valverde nu ar fi izbutit să-i convingă. Dacă mai adăugăm că tîlmaciul cunoştea atît de prost spaniola, încît era în imposibilitate aproape absolută să traducă ceea ce abia dacă înţelegea el însuşi, şi că din limba peruviană probabil că lipseau cuvintele pentru a exprima idei atît de străine esenţei ei, n-o să ne mirăm aflînd că Atahualpa n-a înţeles o iotă din discursul călugărului spaniol. Dar unele fraze, pomenind despre puterea lui, îl mirară şi îl indignară. De aceea, el răspunse că, stăpîn prin drept de moştenire peste regat, nu înţelegea ca alţii să-i hotărască soarta fără consimţămîntul lui ; şi mai adăugă că nu era de loc dispus să-şi lepede religia părinţilor ca să adopte alta, despre care auzea vorbindu-se pentru prima oară ; cu privire la celelalte puncte ale discursului, pe care nu le înţelesese de loc, spuse că i se păreau lucruri cu totul noi şi că i-ar face plăcere să ştie de unde aflase Valverde atîtea minunăţii. Din cartea aceasta, îi răspunse Valverde, arătîndu-i cartea de rugăciuni. Atahualpa o luă grăbit, răsfoi curios' cîteva file şi, apropiind-o de ureche, spuse : „Ceea ce îmi arăţi nu-mi vorbeşte' şi nu-mi spune nimic !“ Apoi zvîrli cartea la pămînt.

Acesta fu semnalul luptei sau, mai degrabă, al măcelului. Tunurile şi muschetele intrară în joc, călăreţii se năpustiră şi infanteria năvăli cu sabia în mîini asupra peruvienilor uluiţi. în cîteva clipe, dezordinea ajunse la culme. Indienii fugiră care încotro, fără să încerce să se apere. Cît despre Atahualpa, deşi ofiţerii lui mai de seamă se siliră, Tuîndu-l cu ei, să-l apere cu trupurile lor, Pizarro se năpusti asupra lui, îi risipi sau îi doborî garda şi, apucîndu-l de plete, îl trînti la pămînt de pe litiera unde se afla. Măcelul nu se opri decît noaptea. Patru mii de indieni zăceau morţi, un mare număr erau răniţi, iar trei mii fuseseră făcuţi prizonieri. Ceea ce dovedeşte clar că n-a avut loc o luptă, e faptul că, dintre toţi spaniolii, numai Pizarro a fost atins, iar /rana i-a fost pricinuită de unul dintre soldaţii lui, care se repezise să-l prindă pe incaş.

Prada, strînsă de pe morţi şi din tabără, depăşi tot ce spaniolii putuseră visa. De aceea entuziasmul atinse înălţimea corespunzătoare cuceririi atîtor bogăţii.

La început, Atahualpa îşi îndură cu destulă resemnare captivitatea, cu atît. mai mult/ cu cît Pizarro făcea totul pentru a i-o îndulci, în vorbe cel puţin. Dar, dîndu-şi curînd seama la ce rîvnea pofta nesăţioasă a temnicerilor săi, Atahualpa îi propuse lui Pizarro să-i plătească o răscumpărare şi să-i umple, pînă la înălţimea pe care o va putea ajunge cu mîna, o încăpere de douăzeci şi două de picioare lungime şi şaisprezece lăţime cu vase, unelte şi podoabe de aur. Pizarro consimţi imediat, iar incaşul prizonier trimise de îndată, în toate provinciile, poruncile necesare, care fură îndeplinite fără murmur şi fără şovăire. Ba mai mult, trupele indiene fură desfiinţate şi Pizarro putu să-l trimită pe Soto cu cinci spanioli la Cuzco, oraş situat la peste două sute de leghe de Caxamalca, în timp ce el însuşi supunea ţara la o sută de leghe împrejur.

Pe cînd se petreceau toate acestea, Almagro debarcă cu două sute de soldaţi. Pentru el şi pentru soldaţii lui se puseră deoparte — se înţelege cu cîte regrete — o sută de mii de pesos ; regelui i se rezervă cincimea cuvenită şi tot mai rămaseră 1 528 500 de pesos spre a fi împărţiţi între Pizarro şi oamenii .lui. Produsul jafului şi al măcelului fu împărţit solemn de cei în drept, în ziua

Atahualpa este făcut prizonier (Facsimil. Gravură veche)

sfîntului Iacob, ocrotitorul Spaniei, după o înfocată rugă adresată cerului. Jalnic amestec de religie şi de pîngărire, din nefericire prea adesea întîlnit în vremurile acelea de superstiţii şi de lăcomie după aur !

Fiecare călăreţ primi ca parte opt mii de^ pesos şi fiecare infanterist patru mii, adică aproximativ patru zeci de mii şi douăzeci de mii de franci aur. Suma putea să-l mulţumească şi pe cel mai năzuros, după o campanie care nu fusese nici lungă şi nici grea. De aceea, mulţi dintre aventurieri, dornici să se bucure în pace şi în patrie de-o avere neaşteptată, se grăbiră să-şi ceară concedierea. Pizarro le-o acordă fără greutate, dîndu-şi seama că zvonul îmbogăţirii lor rapide avea să-i aducă peste puţină vreme noi recruţi. O dată cu fratele său Fernando, care pleca spre Spania să-i ducă împăratului vestea biruinţei şi daruri măreţe, se

îmbarcară şi şaizeci de spanioli, cu buzunarele pline, dar cu conştiinţa goală.

De îndată ce-şi plăti răscumpărarea, Atahualpa ceru să i se redea libertatea. Pizarro, care nu-i cruţase viaţa decît pentru a se acoperi cu autoritatea şi cu prestigiul de care regele se mai bucura încă în faţa supuşilor şi pentru a putea astfel să adune toate comorile din Peru, intră la bănuieli în legătură cu cererea prizonierului. îl mai bănuia, de asemenea, că poruncise în taină să i se adune oastea în provinciile depărtate ale imperiului. în plus, Atahualpa, dîndu-şi seama că Pizarro nu era mai învăţat decît ultimul dintre soldaţii săi, prinse faţă de guvernator un dispreţ pe care, din nefericire, nu ştiu să şi-l ascundă. Acestea sînt motivele, destul de neserioase, ca să nu spunem altfel, care îl ho- tărîră pe Pizarro să pună la cale judecarea incaşului.

Nimic mai odios decît procesul în care Pizarro şi Almagro au fost totodată şi judecători, şi parte. Capetele de acuzaţie sînt unele atît de ridicole, iar altele atît de absurde, încît nu ştii, într-adevăr, dacă trebuie să te miri de neobrăzarea sau de nelegiuirea lui Pizarro, care îl supunea la un asemenea proces pe şeful unui puternic imperiu, asupra căruia nu avea nici un fel de jurisdicţie. Atahualpa, declarat vinovat, fu osîndit să fie ars de viu ; dar cum incaşul, ca să scape de stăruinţele . lui Valverde, ceru pînă la urmă botezul, spaniolii se mulţumiră să-l sugrume. Execuţie vrednică să stea alături de cea a lui Cuanhtemoc ! Nelegiuire dintre cele mai crude şi mai odioase din cîte au săvîrşit spaniolii în America, unde, totuşi, s-au murdărit cu toate[1] crimele imaginabile !

Totuşi, în gloata aceasta de aventurieri se aflau şi cîţiva oameni care îşi păstraseră sentimentul onoarei şi al propriei lor demnităţi. Ei protestară cu glas tare, în numele justiţiei batjocorite şi vîndute fără ruşine, dar vocile lor generoase fură înăbuşite de cuvintele interesate ale lui Pizarro şi ale „vrednicilor“ lui acoliţi.

Guvernatorul îl învesti apoi cu puteri regale, sub numele de Pablo Incas, pe unul dintre fiii lui Atahualpa. Dar războiul dintre cei doi fraţi şi evenimentele petrecute de la sosirea spaniolilor slăbiseră considerabil legăturile care îi apropiau pe paruvieni de iregele lor, şi tînărul monarh, care avea să moară curînd în mod ruşinos, nu avu mai multă autoritate decît Manco Capac, fiul lui Huascar, recunoscut de popoarele din Cuzco. Curînd chiar, cîteva din căpeteniile ţării căutară să-şi croiască regate în imperiul Perului : aşa a făcut Ruminagui, căpetenie militară la Cuzco, care organiză masacrarea fratelui şi a copiilor lui Atahualpa şi se declară independent.

în tabăra peruviană domnea neînţelegerea. Spaniolii hotărîră să profite de ea. Pizarro înaintă rapid spre Cuzco, căci, dacă n-o făcuse pînă atunci, pricina fusese puţinele forţe avute la îndemînă. Acum, cînd o mulţime de aventurieri, ademeniţi de comorile aduse la Panama, năvăleau care mai de care spre Peru, acum cînd putea să adune cinci sute de oameni, după ce lăsase o garnizoană importantă la San Miguel sub comanda lui Benalcázar, Pizarro nu mai avea nici un motiv să , aştepte. în drum, se dădură cîteva lupte cu mari corpuri de oaste ; dar ele se terminară ca de obicei, prin pierderi foarte serioase pentru indigeni şi neînsemnate pentru spanioli. Cînd intrară în Cuzco şi cînd luară în stăpînire oraşul, spaniolii se mirară de puţinul aur şi puţinele pietre preţioase găsite acolo, deşi prada întrecea cu mult răscumpărarea lui Atahualpa. Se întîmpla aceasta pentru

că se şi obişnuiseră cu bogăţiile ţării sau fiindcă se aflau mai mulţi la împărţeală ?

între timp, Benalcázar, plictisit să tot stea cu mîinile în sîn, profită de sosirea unor întăriri trimise din Nicaragua şi din Panama ca să se îndrepte spre Quito, unde, după spusele peruvienilor, Atahualpa îşi lăsase cea mai mare

Moartea lui Atahualpa (Facsimil. Gravură veche)

parte din comori. Pornind în fruntea a optzeci de călăreţi şi a o sută douăzeci de pedestraşi, el îl învinse de mai multe ori pe Ruminagui, care îi bara drumul şi, graţie prudenţei şi isteţimii lui, izbuti să intre victorios în Quito ; dar acolo nu găsi ce căuta, adică comorile lui Atahualpa.

în aceeaşi epocă, Pedro d'Alvarado, care luptase sub Cortes şi fusese numit guvernator al Guatemalei, prefăcîndu-se că crede provincia Quito în afara comandamentului lui Pizarro, organiză într-acolo o puternică expediţie, compusă din cinci sute de oameni, dintre care peste două sute

călări. Debarcînd la Puerto Viejo, el voi să ajungă la Quito fără ghid, urcînd pe Guayaquil şi tra- versînd Anzii. Calea aceasta a fost totdeauna una din cele mai rele şi mai anevoioase. înainte de a ajunge pe cîmpia din Quito, după ce foamea şi setea îi făcuseră să sufere îngrozitor, fără să mai vorbim de lava fierbinte a lui Chim- ..borazo, vulcanul de lîngă Quito, şi de zăpezile care îi asaltaseră, o cincime din aventurieri şi jumătate din numărul cailor pierise ; restul era complet descurajat şi în neputinţă absolută de a se lupta. De aceea a însemnat o surpriză şi totodată o mare nelinişte pentru oamenii lui Alvarado ivirea pe neaşteptate nu a unei oşti de indieni, cum gîndeau, ci a unei trupe de spanioli sub comanda lui Almagro. Aceştia din urmă se pregăteau să pornească la atac, cînd cîţiva ofiţeri mai puţin înflăcăraţi puseră la cale o învoială în virtutea căreia Alvarado trebuia să se retragă pe teritoriul guvernămîntului său, după încasarea a o sută de mii de pesos pentru cheltuielile de armament.

Pe cînd în Peru se petreceau toate acestea, Fernando Pizarro naviga spre 'Spania, unde imensa cantitate de aur, de argint şi de pietre preţioase pe care o aducea cu sine nu putea să nu-i pregătească o primire dintre cele mai bune. Pentru fratele său Francisco, Fernando obţinu confirmarea în funcţia de guvernator, cu puteri şi mai mari ; el însuşi fu numit cavaler.al sfîntului Iacob şi obţinu titlul de marchiz şi fu inclus în tagma aristocraţiei de la curte ; cît despre Almagro, acesta primi confirmarea titlului de *adelantado,* iar jurisdicţia îi fu mărită cu două sute de leghe, fără a fi, totuşi, delimitată exact, ceea ce lăsa o poartă deschisă contestaţiilor şi interpretărilor arbitrare.

Nici n-apucase bine Fernando Pizarro să se înapoieze în Peru, cînd Almagro, care primise vestea că un guvernămînt special îi fusese încredinţat, pretinse că oraşul şi ţinutul Cuzco depindeau de guvernămîntul lui şi se pregăti să-l cucerească. Dar Juan şi Gonzalo Pizarro nu înţelegeau să se lase jefuiţi. Lucrurile ajunseseră pe punctul de a se rezolva prin arme, cînd Francisco Pizarro, căruia i se spunea adesea *Marchizul* sau *marele Marchiz,* sosi în capitală.

Niciodată Almagro nu i-a putut ierta Marchizului duplicitatea dovedită în negocierile cu Carol Quintul şi nici lipsa de jenă cu care făcuse să-i fie atribuite, în paguba celor doi asociaţi ai săi, cea mai mare autoritate şi guvernămîntul cel mai întins. Dar, cum întîmpină piedici serioase în calea planurilor sale şi cum nu era el cel mai puternic, îşi ascunse nemulţumirea, zîmbea cînd ar fi vrut să lovească şi păru bucuros să se împace.

„Şi îşi reînnoiră atunci asociaţia lor, spune Zarate, cu condiţia ca don Diego de Almagro să pornească la recunoaşterea ţinutului dinspre sud, iar dacă va afla acolo vreo ţară pe placul lui, să-i ceară maiestăţii sale numirea ca guvernator al ei ; iar dacă nu va găsi ceva să-i convină, să împartă guvernarea cu Don Francisco. înţelegerea aceasta se făcu în mod solemn şi ei jurară ca pe viitor să nu mai întreprindă nimic unul împotriva celuilalt. Unii povestesc că Almagro s-a jurat că nu va întreprinde nimic nici împotriva oraşului Cuzco şi nici ă ţinutului care se află acolo pînă la o sută treizeci de leghe distanţă, chiar dacă maiestatea sa l-ar numi guvernator al acelui ţinut.“

După acest pact solemn, de care avea să se ţină seama la fel de puţin ca şi de cel încheiat înaintea lui, Almagro îşi făcu toate pregătirile de plecare. Datorită dărniciei lui binecunoscute, cît şi faimei de om curajos,

izbuti să adune cinci sute şaizeci de soldaţi, atît călări cît şi pe jos, cu care înaintă pe uscat spre Chile. Drumul fu nespus de greu şi aventurierii avură de suferit în special de pe urma asprimii gerului cînd trecură Anzii ; în - plus, dădură peste populaţii foarte războinice şi care îi atacară cu o furie cum nu se mai întîini- seră pînă atunci în Peru. Almagro nu putu să întemeieze nici o aşezare, căci abia se-afla de două luni prin părţile acelea cînd află că indienii din Peru se răsculaseră şi-i măcelăriseră pe cei mai mulţi dintre spanioli. De aceea făcu de îndată cale întoarsă.

După semnarea noii înţelegeri' intervenite între cuceritori (1534), Pizarro se întorsese spre ţinuturile învecinate cu marea, în care putu să întemeieze, fiindcă nu mai avea a se teme de rezistenţă, un guvernămînt în toată regula. Pentru un om care nu studiase niciodată legile, el făcu rînduieli interesante în ceea ce priveşte administraţia, justiţia, perceperea impozitelor, repartiţia indienilor şi munca îm mine. Dacă conchistadorul avea multe trăsături de caracter care pot fi uşor criticate, trebuie recunoscut că nu-i lipsea o anumită măreţie a ideilor şi că era conştient de rolul pe care îl juca în calitate de întemeietor al unui mare imperiu. Acestea l-au şi făcut multă vreme să şovăie cînd a fost vorba să aleagă capitala viitoare a posesiunilor spaniole. Cuzco avea avantajul de a fi fost capitala incaşilor ; dar oraşul acesta, situat la peste patru sute de mile de mare, se afla foarte departe de Quito, a cărui importanţă i se părea deosebită lui Pizarro. Conchistadorul fu, însă, curînd izbit de frumuseţea şi de fertilitatea unei văi întinse, stropită de un rîu, Rimac. Acolo îşi stabili el, în 1536, sediul puterii. Peşte puţin timp, graţie măreţului palat pe care îl construi şi somptuoaselor locuinţe ale principalilor săi ofiţeri, „oraşul regilor“ *(De los Reyes)* sau Lima [181] (astăzi capitala Perului), nu intime să ia înfăţişarea unui mare oraş. Pe cînd grijile îl ţineau pe Pizarro departe de capitală, mici corpuri de oaste, trimise în toate direcţiile, se înfundau în provinciile ceie mai depărtate ale imperiului, ca să înăbuşe ultimele focare de rezistenţă, în aşa fel încît la Cuzco nu se mai aflau decît puţine trupe. Incaşul rămas în mîinile spaniolilor socoti că a sosit momentul să stîrnească o răscoală generală, care nădăjduia că va nimici dominaţia străină. Deşi era păzit cu străşnicie, el ştiu să pună totul la cale cu atîta iscusinţă, încît nu trezi de loc bănuielile asupritorilor. Ba primi chiar învoirea să asiste la o mare serbare care trebuia să aibă loc la cîteva leghe de Cuzco şi pentru care se adunaseră cei mai de frunte oameni ai imperiului. De cum se ivi incaşul, steagul răscoalei fu ridicat. De la hotarele provinciei Quito şi pînă în Chile, peruvienii puseră mîna pe arme şi numeroase mici detaşamente spaniole fură luate prin surprindere şi nimicite. Cuzco, apărat de cei trei fraţi Pizarro cu numai o sută şaptezeci de spanioli, fu vreme de unsprezece luni supus atacurilor necontenite ale peruvienilor, care deiprinseseră mînuirea armelor luate chiar de la duşmanii lor. Cuceritorii rezistară cu îndîrjire, dar suferiră pierderi simţitoare, mai ales pe aceea a lui Juan Pizarro. Cînd află veştile acestea, Almagro părăsi de grabă Chile, traversă pustiul deluros, pietros şi nisipos din Atacama, unde suferi la fel de mult din pricina căldurii şi a uscăciunii pe cît suferise în Anzi de pe urma zăpezii şi a gerului, pătrunse în teritoriul peruvian, înfruntă oastea lui Manco Capac într-o mare bătălie şi ajunse pînă îa porţile oraşului Cuzco, după ce-i alungă pe indieni. A(poi încercă să ia în stăpînire oraşul, sub pretext că nu făcea parte din guvernămîntul lui Pizarro, şi, violînd un armistiţiu în timpul căruia partizanii Marchizului se

odihneau, pătrunse în Cuzco, îi luă prizonieri pe Fernando şi pe Gonzalo Pizarro şi făcu să fie recunoscut drept guvernator.

în acest timp, o oaste imensă de indieni împresura Lima, intercepta toate căile de comunicaţie şi nimicea diferitele mici detaşamente pe care în mai multe rînduri Pizarro le trimise în ajutor celor din Cuzco. Tot atunci, Marchizul, care îşi trimisese toate navele în Panamá ca să-şi oblige oamenii la o rezistenţă desperată, chemă din Trujiillo forţele comandate de Alonso d'Alva- rado şi-i încredinţă acestuia o coloană de cinci sute de soldaţi, care înainta pînă la cîteva leghe de capitală, fără să bănuiască pentru nimic în lume că se află în mîinile unor compatrioţi pe deplin hotărîţi să-i stea în cale.^Dar Almagro dorea mai degrabă să-i atragă de partea lui pe noii adversari decîţ să-i distrugă şi rîndui în aşa fel lucrurile, încît îi surprinse şi-i luă prizonieri. Acum avea un prilej minunat să termine războiul şi să devină, dintr-o lovitură, stăpîn al celor două guvernămînte. Lucrul acesta i-l arătară mai mulţi ofiţeri, şi mai ales Orgunos, care ar fi vrut să-i vadă ucişi pe cei doi fraţi ai conchistadorului şi care înainta în marş forţat cu trupele lui victorioase spre Lima, unde Pizarro, luat pe neaşteptate, nu putea să i se împotrivească. Dar, cum a scris un poet latin, celor pe care vrea să-i piardă Jupiter le ia minţile ! Almagro, care în alte îmjprejurări nu ştiuse ce înseamnă mustrările de conştiinţă, se gîndi că nu se cuvine să cotropească guvernămîntul lui Pizarro ca răzvrătit şi îşi reluă liniştit drumul spre Cuzco.

Chiar dacă privim numai prin prisma intereselor personale, se poate vedea că Almagro săvîrşea o gravă greşeală, de care avea curînd să se căiască. Dar dacă ţinem seama de interesele Spaniei, actele de agresiune pe care le şi comisese şi războiul civil pe care îl isca în faţa unui inamic gata să profite de pe urma lui constituiau o crimă dintre cele mai mari. Şi lucrul acesta adversarii aveau să i-l amintească destul de curînd.

Dacă Almagro avea nevoie de repeziciune în hotărîri ca să devină stăpîn pe situaţie, în schimb Pizarro n-avea altă speranţă decît trecerea timpului şi ivirea vreunui ¡prilej favorabil. Aşteptînd ajutoarele care i se făgăduiseră de la Darien, el începu cu Almagro nişte negocieri care durară luni şi luni, şi în timpul cărora unul din fraţii lui, ca şi Alvarado, izbutiră să evadeze împreună cu şaizeci de oameni. Deşi fusese înşelat de atîtea ori, Almagro tot consimţi să-l primească pe partizanul lui Pizarro, licenţiatul Espinoza, însărcinat să-i aducă la cunoştinţă că, dacă împăratul ar şti ce se petrece între cei doi adversari şi ar afla starea la care certurile lor împing lucrurile, fără îndoială că i-ar rechema şi pe unul, şi pe celălalt şi i-ar înlocui. în sfîrşit, după moartea lui Espinosa, călugărul Francisco de Bobadilla, căruia Pizarro şi Almagro îi dăduseră dreptul să le judece diferendul, hotărî ca Fernando Pizarro să fie de îndată eliberat, Cuzco să-i fie redat Marchizului, iar mai mulţi ofiţeri din ambele tabere să plece spre Spania cu misiunea de a susţine drepturile reciproce ale adversarilor şi de a se reîntoarce cu hotărîrea împăratului.

De-abia îi fusese eliberat ultimul frate, cînd Pizarro, lepădînd orice gînd de pace şi de înţelegere paşnică, declară că numai armele vor decide dacă el sau Almagro vor fi stăpînii Perului. Şi, adunînd în scurtă vreme şapte sute de oameni, încredinţă comanda celor doi fraţi ai săi ; aceştia, pentru că nu puteau să treacă peste munţi spre Cuzco, merseră pe ţărmul mării pînă la Nasca şi pătrunseră 'printr-o ramură a Anzilor, de unde se deschidea un drum spre capitală.

Poate că Almagro ar fi trebuit să apere defileurile munţilor ; dar, cum n-avea decît cinci sute de oameni şi punea mare bază pe cavaleria care nu s-ar fi putut desfăşura la loc îngust, îşi aşteptă duşmanul în cîmpia de la Cuzco. Cele două tabere se atacară, la 26 aprilie 1538, cu egală îndîrjire ; dar izbînda fu hotărîtă de cele două companii de muşchetari pe care regele Spaniei i le trimisese lui Pizarro cînd aflase de răscoala indienilor. O sută patruzeci de soldaţi pieriră în această luptă, care primi numele de „bătălia de las Salinas“. Orgunos şi mulţi alţi ofiţeri de seamă fură ucişi cu sînge rece după bătălie. Almagro, bătrîn şi bolnav, nu putu să-i scape nici el şi căzu în mîinile lui Pizarro.

Indienii care, aflaţi sub arme pe înălţimile din vecinătate, îşi făgăduiseră să se năpustească asupra învingătorului, găsiră cu cale să fugă cît mai degrabă. „Poate că nimic nu dovedeşte mai bine groaza superstiţioasă pe care spaniolii o insuflau băştinaşilor din America, — spune Robertson, — decît faptul că aceştia din urmă, martori ai înfrîngerii şi ai împrăştierii uneia din tabere,, n-au avut curajul s-o atace pe cealaltă, slăbită şi obosită chiar de victorie,, şi n-au îndrăznit să se năpustească asupra cotropitorilor atunci cînd soartai le oferea un prilej atît de favorabil să-i lovească avantajos.“

în epoca aceea, o, victorie neurmată de jaf nu era completă. De aceea,, oraşul Cuzco deveni loc de pradă. Dar toate bogăţiile aflate acolo de oamenii lui Pizarro nu fură de ajuns ca să-i mulţumească. Aveau toţi o părere atît de înaltă despre meritele proprii şi despre serviciile aduse, încît i-ar fi trebuit fiecăruia cîte un post de guvernator. Fernando Pizarro îi împrăştie, deci, şi-i trimise să cucerească teritorii noi, împreună cu cîţiva dintre partizanii lui Almagro care trecuseră de partea lui şi trebuiau îndepărtaţi.

Cît despre Almagro, Fernando Pizarro, convins că numele lui va constitui totdeauna un focar de agitaţie, hotărî să scape de el. îi rîndui, deci, un proces, care se sfîrşi, cum e lesne de înţeles, cu o condamnare la moarte. La auzul acestei veşti şi după cîteva momente de firească tulburare, în timpul cărora aminti despre vîrsta sa înaintată şi despre felul cu totul diferit al purtării sale faţă de Fernando şi Gonzalo, Almagro îşi aşteptă moartea ca un adevărat ostaş curajos. Bătrînul fu strangulat în temniţă şi decapitat în public (1538).

După mai multe expediţii norocoase, -Fernando Pizarro pomi spre Spania să dea socoteală împăratului de cele petrecute. Acolo, găsi spiritele cu totul pornite împotriva lui şi fraţilor lui. Cruzimea, violenţele, dispreţul lor faţă- de legămintele cele mai sfinte fuseseră înfăţişate în toată goliciunea şi fără menajamente de cîţiva partizani de-ai lui Almagro. De aceea, Fernando Pizarro avu nevoie de o neîntrecută iscusinţă ca să schimbe părerile împăratului. Neputînd să-şi dea seama de partea cui se află dreptatea, căci nu avea decît mărturiile celor interesaţi, Carol Quintul nu vedea decît urmările războiului civil, jalnice pentru stăpînirea sa. De aceea hotărî să trimită la faţa. locului un comisar învestit cu depline puteri, care, după ce avea să-şi dea- seama de evenimente, trebuia să stabilească forma de guvernămînt cea măi. potrivită. Misiunea aceasta grea, îi fu încredinţată lui Cristobal de Vaca, judecător al curţii din Valladolid, care se arătă vrednic s-o ducă' la îndeplinire. Lucru demn de remarcat : i se recomandă să se poarte cît mai bine cu Francisco Pizarro, chiar în clipa cînd fratele acestuia, Fernando, era arestat şi zvîrlit în

temniţă, unde avea să fie uitat vreme de douăzeci de ani.

Pe cînd în Spania se petreceau toate aceste evenimente, Marchizul împărţea ţara cucerită, păstra pentru el şi pentru oamenii lui de încredere districtele- cele mai fertile sau mai bine aşezate şi nu le dădea oamenilor lui Almagro, celor din Chile cum li se spunea, decît ţinuturi sterpe sau depărtate. Apoi îi . încredinţă unuia din ofiţerii isăi, Pedro de Valdivia, executarea planului pe care Almagro mu făcuse decît să-l schiţeze, cucerirea ţinutului Chile. Plecat (la 28 ianuarie 1540 cu o sută cincizeci de spanioli, printre care aveau să se ilustreze Pedro Gomez, Pedro de Miranda şi Alonso de Monroy, Valdivia străbătu mai întîi Deşertul Atacama, ispravă socotită şi în zilele noastre drept foarte grea de îndeplinit, şi ajunse la Copiapo, într-o frumoasă vale. Primit cu multă prietenie la început, avu de dus, îndată după strângerea recoltei,, numeroase lupte împotriva unui neam de indieni deosebiţi de cei. din Peru, araucanii, războinici, viteji şi neobosiţi în lupta împotriva noilor veniţi care începuseră să jefuiască populaţia. întemeie, totuşi, la 12 februarie 1541, oraşul Santiago. Valdivia petrecu opt ani în Chile, conducînd cucerirea şi organizarea, ţării. Deşi Valdivia, asemeni tuturor conchistadorilor spanioli, cîrmuia -cu.

Malurile lui Rio-Napo

•cruzime, folosind ¡în mine şi pe plantaţii munca 'sclavilor indieni, el 'ducea, totuşi, o 'politică mai chibzuită decît Pizarro şi nu săvîrşea măceluri atît de groaznice şi 'de absurde ca el. Dorinţa sinceră a lui Valdivia de a crea o colonie ibogată şi înfloritoare îl ¡deosebeşte 'de conchistadorii ¡lacomi şi ambiţioşi din rşecolul al XVI-lea.

Pe vremea cînd Valdivia pleca spre Chile, Gonzalo Pizarro, în fruntea a trei sute de spanioli, dintre care jumătate călări,' şi a patru mii de indieni, traversa Anzii cu preţul unor osteneli atît de mari, încît majoritatea acestora din urmă pieriră de frig. Apoi se înfundă spre est, în interiorul continentului, în căutarea unei ţări unde, după cîte se spuneau, era belşug de scorţişoară şi mirodenii. întîmpinaţi de ploi torenţiale, care durară nu mai puţin de două luni, în aceste savane brăzdate de mlaştini şi de păduri

virgine, neîntîlnind decît o populaţie^ rară, nu prea harnică şi ostila, spaniolii trebuiră să îndure adeseori foamea într-o ţară unde nu existau pe atunci nici boi, nici cai, unde patrupedele cele mai mari erau tapirul şi lama, iar aceasta din urmă nu putea fi întîlnită nici ea decît arareori pe colinele Anzilor. În ciuda greutăţilor care i-ar fi descurajat pe nişte exploratori mai puţin energici decît aceşti *descubri- dores* ai secolului al XVI-lea, spaniolii stăruiră să meargă mai departe şi cobo- rîră pe Rio Napo sau Coca, afluent pe partea stingă al Maranonului, pînă la locul de confluenţă. Acolo îşi construiră cu mare cazną o brigantină, pe care se îmbarcară cincizeci de soldaţi, sub comanda lui Francisco de Orellana. Dar, fie *că* violenţa curentului l-a împins prea departe, fie că, neaflîndu-se sub ochii şefului, o fi rîvnit să fie, la rîndul său, comandant al unei expediţii de descoperiri, Orellana nu-l aşteptă pe Gonzalo Pizarro la locul de întîlnire .fixat şi continuă să coboare pe fluviu pînă cînd ajunse la ocean. O asemenea navigare, de-a lungul a două mii de leghe prin regiuni necunoscute, fără ghid, fără busolă, fără provizii, cu un echipaj care cîrtea mereu împotriva nebunei încercări a comandantului, în mijlocul unei populaţii mereu ostile, e cu adevărat uimitoare. De la gurile fluviului pe care coborîse cu brigantina prost construită şi şubredă, Orellana izbuti să ajungă în Insula Cuba, de unde porni spre Spania. Dacă proverbul „Cine vine de departe minte bine“ n-ax fi fost de multă vreme cunoscut, Orellana i-ar fi dat naştere. Căci, într-adevăr, el înşiră basmele cele mai absurde despre nemaipomenita bogăţie a ţării pe care o străbătuse. Locuitorii ei erau atît de bogaţi, încît acoperişurile templelor erau făcute din plăci de aur, afirmaţie care dădu naştere legendei despre *El Dorado.* Orellana aflase despre existenţa unei republici de femei războinice care întemeiaseră un mare imperiu, ceea ce a făcut ca fluviul Maranon să fie numit *fluviul Amazoanelor.* Dar dacă ridicolul sau grotescul, care trebuia să fie pe placul imaginaţiei contemporanilor săi, este scos pe de-a-ntregul din această relatare, rămîne, totuşi, stabilit că expediţia lui Orellana e una din cele mai remarcabile expediţii ale epocii aceleia atît de bogate în înfăptuiri uriaşe şi că ea a furnizat primele informaţii asupra imensei zone a ţării care se întinde între Anzi şi Atlantic.

Dar să revenim la Gonzalo Pizarro. Mare i-a fost încurcătura şi jalea cînd, sosit la confluenţa lui Napo cu Maranonul, nu l-a găsit pe Orellana, care trebuia să-l aştepte acolo. Temîndu-se să nu i se fi întîmplat vreun accident locotenentului său, Gonzalo coborî cincizeci de leghe de-a lungul fluviului,* pînă ce întîlni un nefericit de ofiţer, debarcat fiindcă îi arătase şefului său cît de perfidă îi era purtarea. La vestea laşei părăsiri şi a lipsei cumplite în care fuseseră lăsaţi, cei mai viteji se descurajară. Gonzalo Pizarro trebui să cedeze în faţa stăruinţei lor şi să se reîntoarcă spre Quito, faţă de care se aflau la o distanţă de peste o mie două sute de leghe. Pentru a descrie chinurile acestei călătorii de reîntoarcere, e de ajuns să spunem că, după ce au mîncat cai, cîini şi reptile, rădăcini şi animale sălbatice, după ce au rumegat tot ce era de piele în echipamentul lor, nefericiţii supravieţuitori, sfîşiaţi de mărăcinişuri, gălbejiţi şi descărnaţi, ajunseră la Quito în număr de optzeci. Patru mii de indieni şi două sute zece spanioli îşi pierduseră viaţa într-o expediţie care nu durase mai puţin de doi ani.

Pe cînd Gonzalo Pizarro conducea nefericita expediţie despre care am vorbit, vechii partizani ai lui Almagro, care nu se împăcaseră niciodată în

mod cinstit cu Pizarro, se grupau în jurul fiului fostei lor căpetenii şi puneau la cale uciderea Marchizului. Zadarnic i se aduseră la cunoştinţă lui Francisco-

Pizarro de cîteva ori cele urzite împotriva lui, căci niciodată el nu dădu crezare avertismentelor. Spunea : „Fiţi liniştiţi, voi fi în siguranţă atîta vreme cît nu va exista om în Peru care să nu ştie că pot într-o clipă să-i iau viaţa celui ce va cuteza să se gîndească la a mi-o lua pe a mea“.

în ziua de duminică 26 iunie 1541, imediat după-amiază, Juan de Flerrada şi optsprezece complotişti ies din casa lui Almagro cu spadele în mîini, înarmaţi din cap pînă în picioare, şi aleargă spre casa lui Pizarro, strigînd : „Moarte tiranului ! Moarte ticălosului !“ Apoi năvălesc în palat, îl ucid pe Francisco de Chaves, oare dăduse fuga auzind zgomotul, şi pătrund în sala unde se afla, împreună cu Francisco Pizarro, fratele său Francisco Martin, doctorul Juan Velasquez şi vreo zece

Moartea lui Pizzaro (Facsimil. Gravură veche)

servitori. Aceştia sar pe fereastră, cu excepţia lui Mar-

tin Pizarro, a doi alţi gentilomi şi a doi paji, care mor apărînd uşa de la apartamentul guvernatorului. Pizarro însuşi, nemaiavînd timp să-şi îmbrace platoşa, se apără vitejeşte, ucide patru adversari şi răneşte alţi doi. Unul dintre atacatori se sacrifică şi atrage asupra lui loviturile lui Pizarro. în acest timp, ceilalţi găsesc mijlocul de a pătrunde şi-l atacă cu atîta furie, încît guvernatorul nu mai poate oara toate loviturile, ba chiar e atît de istovit, încît abia îşi mai poate mişca spada. în cele din urmă atacatorii îşi ating scopul, şi îl ucid cu o lovitură de spadă în gîtlej. Cîteva slugi îi tîrîră corpul pînă în biserică, de unde numai Juan Barbazan, vechiul lui servitor, îndrăzni să vină să-l ceară.

Astfel sfîrşi Francisco Pizarro, asasinat chiar în capitala vastului imperiu pe care îl cucerise pentru Spania, dar pe care i l-a dăruit, trebuie spus, pustiit, decimat, înecat într-un potop de sînge. în comparaţie cu Cortès, el a avut tot atîta ambiţie, curaj şi capacitate militară ; dar Pizarro a împins pînă dincolo de limite defectele marchizului delà Văile, cruzimea şi lăcomia de bani, la care a adăugat perfidia şi duplicitatea. La Pizarro recunoaştem o grosolănie şi o asprime respingătoare, iar calităţile lui cavalereşti dispar cu totul sub lăcomia de bani şi sub perfidie, care sînt trăsături de bază ale personalităţii lui..

Dacă Cortès a întîlnit în mexicani nişte adversari viteji şi hotărîţi, care i-au pus în cale stavile aproape de netrecut, Pizarro n-a întîmpinat nici o greutate cînd a trebuit să-i învingă pe peruvienii blajini, care n-au rezistat niciodată mai serios în faţa armelor lui. între cucerirea Perului şi cucerirea Mexicului, cea mai uşoară de îndeplinit i-a adus şi cele mai multe avantaje Spaniei. De aceea, ea a fost şi cea mai apreciată.

După moartea lui Pizarro, războiul civil era cît pe-aci să mai izbucnească o dată, cînd sosi guvernatorul trimis de Carol Quintul. Imediat ce-şi strînse trupele necesare, guvernatorul porni spre Cuzco, îl prinse destul de lesne pe fiul lui Almagro, porunci să fie decapitat împreună cu patruzeci dintre partizanii lui şi conduse ţara cu străşnicie pînă la sosirea viceregelui Blasco Nunez Vela.

N-avem de gînd să dăm amănunte asupra hărţuielilor pe care acesta le avu cu Gonzalo Pizarro, care, profitînd de nemulţumirea generală pricinuită de noua legiuire privind *repartimientos,* se răsculă împotriva reprezentantului împăratului. Potrivit acestei legi, sclavajul indienilor era desfiinţat, iar ei deveneau „vasali slobozi ai maiestăţii sale“.[182] După numeroase peripeţii, a căror relatare nu-şi are locul aici, lupta se termină cu înfrîngerea şi executarea lui Gonzalo Pizarro, în 1548. Corpul lui fu dus lia Cuzco şi îngropat fără giulgiu, „nimeni — spune Garcilaso de la Vega — nevoind să dea o biată bucată de pînză“. Aşa sfîrşi asasinul juridic al lui Almagro.

Capitolul II

PRIMA CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII

Magellan, începuturile activităţii şi necazurile lui. Schimbarea naţionalităţii. Pregătirile pentru expediţie. Rio de Janeiro. Golful San Julian. Revolta unei părţi a escadrei. Vinovaţii sînt pedepsiţi cu asprime. Strîmtoarea Magellan. Patagonezii. Pacificul. Insulele Hoţilor. Zebu şi Filipinele. Moartea lui Magellan. Borneo. Molucele şi produsele lor. „Victoria“ se desparte de „Trinidad“. Reîntoarcerea în Europa pe la Capul Bunei Speranţe. Ultimele întîmplări.

Imensitatea oceanului descoperit de Cristofor Colurnb nu era cunoscută încă. De aceea se căuta cu încăpăţînare pe coasta Arnerieii, despre care se bănuia mereu că ar fi formată din mai multe insule, faimoasa trecătoare care trebuia să ducă imediat în Oceanul Pacific şi pînă la insulele mirodeniilor, a căror posesiune ar fi format bogăţia Spaniei. în timp ce Corterreal şi Cabot cercetau partea de nord-vest a Oceanului Atlantic, iar Cortés Golful Californiei, în timp ce Pizarro cobora pe coasta Perului, iar Valdivia cucerea Chile, soluţia problemei fu găsită de un portughez în serviciul Spaniei, Fernando de Magellan.

Fernăo de Magalhăes s-a născut fie în Porto, fie în Lisabona, în Villa de Sabrossa sau în Villa de Figueiro, precis cînd nu se ştie, probabil pe la, sfîrşituî secolului al XV-lea (în jurul anului 1480). După ce studie mai ales matematicile şi navigaţia, — căci pe atunci exista în Portugalia un curent irezistibil, care atrăgea întreaga ţară spre expediţii şi descoperiri maritime — Magellan îm- brăţişă, la o vîrstă destul de fragedă, cariera marinărească. în 1505, tînărul marinar şe îmbarcă cu Akneida, care pleca spre Indii, şi luă parte la jefuirea oraşului Quiloa şi la toate evenimentele acelei campanii. în anul următor îl însoţi pţ Vaz Pereira la Sofala ; apoi, reîntors pe coasta Malabar, îl vedem prezent cînd Albuquerque cucereşte Malacca. Participă şi la expediţiile trimise de Albuquerque, pe la 1511, în căutarea faimoaselor insule ale mirodeniilor, sub comanda lui Antonio d’Abreu şi Francisco Serrăo, care descoperiră Banda, Amboina, Ternate şi Tidore. în acea vreme, Magellan se apropiase de unele insule din Malaiezia, lla distanţă de şase sute leghe de Malacca, şi, datorită scrisorilor de la prietenul lui Serrăo, stabilit în Insula Ternate, obţinuse despre Arhipelagul Molucelor informaţii amănunţite, care făcură să i se nască în minte ideea călătoriei pe care avea s-o înfăptuiască mai tîrziu.

Reîntors în Portugalia, Magellan abţinu, cu destulă greutate, autorizaţia de a cerceta arhivele coroanei şi dobîndi curînd certitudinea că Molucele erau situate în emisfera atribuită Spaniei prin bula de demarcare, adoptată la Tor- desillas de regii Spaniei şi Portugaliei, şi confirmată în 1494 de papa Alexandru al VI-lea,

în virtutea acestei demarcaţii, care avea să dea loc atîtor discuţii pasionate, toate ţinuturile situate la trei sute şaizeci de mile spre vest de meridianul Insulelor Capului Verde trebuiau să aparţină Spaniei, iar toate cele dinspre vestul aceluiaşi meridian — Portugaliei.

Magellan avea o fire prea activă ca să poată rămîne multă vreme fără să-şi reia slujba. De aceea plecă să lupte în Africa, la Amazor, oraş din Maroc, unde căpătă o rană uşoară la genunchi, rană care, atingîndu-i un nerv, îl lăsă şchiop pentru toată viaţa şi-l sili să se reîntoarcă în

Portugalia. Conştient de superioritatea pe care cunoştinţele lui teoretice şi practice, cît şi serviciile făcute i le aduceau asupra gloatei de curteni, Magellan trebuia să resimtă mai mult ca oricare altul nedreptatea purtării regelui Manuel în legătură cu unele plîngeri ale locuitorilor din Amazor împotriva ofiţerilor portughezi, între care se număra şi el. Astfel, cînd ceru regelui o avansare, fu refuzat. Acelaşi lucru i se întîmplă şi cu proiectul unei expediţii spre Insulele Moluce, prin vest. Vă- zîndu-şi planurile atît de brutal respinse, Magellan se hotărî atunci la o soluţie extremă, care, altminteri, răspundea mărimei insultei primite. Pentru ca toată lumea să afle, Magellan făcu să i se autentifice prin acte renunţarea la drepturile de cetăţean portughez, îşi schimbă naţionalitatea şi luă acte de naturalizare în Spania. Aceasta însemna să declare, cît se putea mai solemn, că înţelegea să fie tratat ca supus al regelui Castiliei, căruia voia să-i închine de acum înainte serviciile şi întreaga lui viaţă. Hotărîre gravă, după cum se vede, dar pe care nimeni n-a blamat-o, iar istoricii cei mai riguroşi au îndreptăţit-o, dovadă Barros şi Faria y Sousa.

O dată cu el, un om cu adînci cunoştinţe de cosmografie, licenţiatul Ruy Faleiro, căzut, de asemenea, în dizgraţia lui Manuel, părăsea şi el Lisabona, împreună ou fratele său Francisco şi cu un negustor numit Cristóbal da Haro. Ruy Faleiro încheiase cu Magellan înţelegerea să ajungă în Moluce pe o cale nouă, încă nedeterminată, şi care rămînea taina lui Magellan. De îndată ce sosiră în Spania (1517), cei doi asociaţi îşi susţinură proiectul în faţa lui Carol Quintul, care îl acceptă în principiu. Dar, ceea ce e totdeauna mai greu, trebuia să se treacă la mijloacele materiale. Din fericire, Magellan găsi în Juan de Aranda, membru influent al Camerei de comerţ ou Indiile, un partizan al teoriilor sale ; acesta îi făgădui să-şi folosească toată trecerea lui pentru a-i asigura reuşita. Şi merse, într-adevăr, la marele cancelar, cardinalul şi episcopul de Burgos, Fonseca. Aranda se pricepu să înfăţişeze cu atîta îndemînare profitul uriaş al Spaniei de pe urma unui drum ducînd chiar în centrul producţiei de mirodenii şi paguba imensă care i s-ar aduce astfel comerţului Portugaliei,'încît convenţia fu semnată la 22 mai 1518. împăratul se angaja să suporte toate cheltuielile de armare, cu condiţia ca partea cea mai mare a beneficiilor să-i revină lui.

Dar Magellan mai avea de înlăturat multe piedici înainte de a porni în larg. Aşa, de pildă, avu de înfrînt proţestele ambasadorului portughez, Alvaro da Costa, care, văzînd că toate încercările de a-l îndupleca să renunţe la planurile sale îi sînt zadarnice, încercă chiar să-l asasineze pe Magellan, după cum afirmă paria y Sousa, itrimiţînd la el nişte ucigaşi năimiţi. Iar cînd atentatul nu izbuti, Alvaro da Costa şi slugile lui făcură tot ce le stătea în putinţă pentru a zădărnici pregătirea expediţiei. Magellan căpăta echipament de calitate proastă, mărfuri stricate, alimente alterate şi se lovea la fiecare pas de greutăţi neprevăzute. Apoi, se lovi de reaua-voinţă a funcţionarilor de la Camera de comerţ *{Casa de contratación)* din Sevilla, geloşi că se dă pe mîna unui străin comanda unei expediţii atît de importante şi invidioşi pe ultima favoare acordata lui Magellan şi lui Ruy Faleiro, numiţi comandori ai ordinului Santiago. Dar Carol Quintul îşi dăduse consimţămîntul printr-un act public, care părea că trebuie să fie irevocabil. Şi, totuşi, duşmanii lui Magellan încercară să-l facă să revină asupra hotărîrii luate, organizînd, la 22 octombrie 1518, o răscoală plătită cu aurul Portugaliei. Răscoala izbucni sub pretextul că Magellan, care

pusese să fie trasă pe uscat una dintre navele lui pentru reparaţii şi pentru vopsit, şi-ar fi împodobit nava cu stema portugheză ! Această ultimă încercare eşuă în mod jalnic, iair trei ordonanţe, din 30 martie, din 6 şi din 30 aprilie 1519, fixară compunerea echipajelor şi numirea statului-major ; în sfîrşit, un ultim document, datat Barcelona — 26 iulie 1519, îi încredinţă lui Magellan comanda unică a expediţiei.

Ce se întîmplase cu Ruy Faleiro ? N-am putea spune exact. Dar acesta din urmă, care pînă atunci fusese tratat pe picior de egalitate cu Magellan şi care poate chiar concepuse planul, se văzu cu totul înlăturat de la comanda expediţiei, în urma unor schimbări de vederi a căror cauză nu se cunoaşte. Sănătatea Hii, şi aşa zdruncinată, primi o ultimă lovitură prin această ocară şi bietul Ruy Faleiro îşi pierdu minţile ; apoi, după ce se vindecă, se reîntoarse în Portugalia să-şi vadă familia, unde fu arestat şi nu putu fi eliberat decît prin intervenţia lui Carol Quintul.

în sfîrşit, după ce făcu el însuşi legămînt de credinţă şi omagiu faţă de coroana Castiliei, Magellan primi, la rîndul său, jurămîntul ofiţerilor şi al marinarilor şi părăsi portul San Lucar de Barrameda în dimineaţa zilei de 20 septembrie 1519.

Dar, înainte de a începe povestirea acestei memorabile expediţii, trebuie să dăm cîteva amănunte despre cel ce ne-a păstrat relatarea ei cea mai completă, despre Antonio Pigafetta sau Jérôme Pigaphète, cum i se spune adeseori în Franţa. Născut la Vicenza pe la 1490, dintr-o familie nobilă, Pigafetta făcea parte din suita ambasadorului Francesco Chiericati, pe care Leon al X-lea îl trimisese la Carol Quintul, aflat pe atunci la Barcelona. Atenţia lui Pigafetta fu de îndată atrasă de vîlva pe care o stîrneau pregătirile expediţiei şi căpătă învoirea să ia parte la călătorie. Voluntarul acesta fu, de altfel, un excelent recrut, căci se dovedi în toate împrejurările la fel de atent şi de bun observator pe cît era de brav şi de curajos tovarăş de arme. Fiind rănit în lupta de la Zebu, unde se afla chiar lîngă Magellan, nu putu să ia parte la ospăţul în timpul căruia îşi aflară moartea atîţia dintre tovarăşii de„ călătorie. Cît despre relatarea lui Pigafetta, ea are unele omisiuni supărătoare, dar, în genere, în afară de cîteva amănunte exagerate după gustul epocii, este exactă, iar cele mai multe dintre descrierile pe care le cuprinde au fost verificate de călătorii şi savanţii moderni.

La reîntoarcerea sa în San Lucar (6 septembrie 1522); Lombardul, căci aşa i se spunea pe bordul „Victoriei“ îi înfăţişă lui Carol Quintul, aflat pe atunci în Valladolid, Jurnalul complet al călătoriei. Din păcate, nu se ştie ce a devenit manuscrisul acesta preţios. Reîntors în Italia, Pigafetta folosi originalul, cît şi notele suplimentare şi, la cererea papei Clement al VII-lea şi a marelui-maestru al ordinului de Malta [183], Villiers de l’Isle Adam, sorise o relatare mai amănunţită a expediţiei,, din care trimise mai multe copii cîtorva personaje de seamă şi mai ales Luizei de Savoia, mama lui Francise I. Dar aceasta din urmă, neputînd înţelege limba folosită de Pigafetta, — un amestec de italiană cu elemente din dialectul veneţian şi termeni spanioli, — îi ceru unui oarecare Jacques Antoine Fabre să-i traducă lucrarea în franţuzeşte. Datorită acestui fapt, relatarea lui Pigafetta s-a păstrat în limba franceză (două manuscrise păstrate la Biblioteca naţională din Paris) şi în italiană (manuscrisul Bibliotecii ambroziane din Milano).

Pigafetta muri la Vicenza pe la 1534, într-o casă care se mai putea încă •vedea prin anul 1800 pe Strada Lunii, şi care purta binecunoscuta devizjă : „Nu există trandafiri fără ghimpi“.

Noi n-am vrut, totuşi, să ne limităm numai la relatarea lui Pigafetta de aceea am controlat-o şi completat-o cu ajutorul povestirii lui Maximilian Transyivanus, secretar al lui Carol Quintul, a cărei traducere italienească se găseşte în preţioasa culegere a lui Ramusio.

Flota lui Magellan se compune din „Trinidad“, de 120 t, pe care flutura pavilionul comandantului expediţiei ; „San Antonio“, tot de 120 t, comandant Juan de Cartagena, secundul lui Magellan şi „părtaş la comandă“, cum îl numeşte documentul ; „Concepción“, de 90 t, comandant Gaspar de Quesada ; faimoasa „Victoria“, de 85 t, comandant Luis de Mendoza ; şi, în sfîrşit, „Santiago“, de 75 t, comandant João Serrão, din care spaniolii au făcut Serrano.

Patru dintre căpitani şi aproape toţi piloţii erau portughezi. Barbosa şi Gómez pe „Trinidad“, Luis Alfonso de Goez şi Vasco Gallego pe „Victoria“, Serrão, João Lopes de Carvalho pe „Concepción“, João Rodríguez de Moefrapil pe „San Antonio“ şi João Serrão pe „Santiago“, împreună cu douăzeci şi cinci de marinari formau un total de treizeci şi trei de portughezi dintr-o mulţime de două sute treizeci şi şapte de oameni, al căror nume ni s-a păstrat şi printre care se aflau şi destul de mulţi francezi şi, de asemenea, italieni, flamanzi, germani, englezi.

Dintre ofiţerii ale căror nume le-am pomenit mai sus, amintim că Duarte Barbosa erau cumnatul lui Magellan şi că Esteban Gómez a fost trimis mai tîrziu de Carol Quintul în căutarea trecerii de nord-vest, în 1524 navigînd de-a lungul coastelor Americii de la Florida pînă la Rhode Island şi, poate, pînă la Capul Cod. El şi-a cucerit, însă, o tristă faimă în istoria primei călătorii în jurul lumii : într-o clipă de grea cumpănă, Esteban Gómez a părăsit cu de la sine putere flota şi s-a reîntors la Sevilla, la 6 mai 1521. Vrînd să-şi justifice dezertarea, Gómez îl învinui pe Magellan de crime grave ; Magellan a fost absolvit postmortem de aceste învinuiri numai după reîntoarcerea participanţilor la expediţie rămaşi în viaţă.

Nimic mai bine pus la punct decît expediţia aceasta, pentru care se adunaseră toate mijloacele furnizate de arta nautică de pe atunci. în momentul plecării, Magellan dădu piloţilor şi căpitanilor săi ultimele instrucţiuni, cît şi semnalele menite să asigure simultaneitatea manevrelor şi să împiedice o separare posibilă.

în dimineaţa zilei de luni, 10 august 1519, flota ridică ancorele şi coborî de Guadalquivir pînă la San Lúcar de Barrameda, care formează portul la mare al Sevillei, unde îşi termină aprovizionarea. Abia la 20 septembrie navele ieşiră definitiv în larg. După şase zile, flota poposi la Tenerife, în Arhipelagul Canarelor, unde luă apă de băut şi lemne. De îndată ce părăsi insulele acestea, primele semne ale neînţelegerii, care aveau să fie atît de funeste expediţiei, izbucniră între Magellan şi Juan de Cartagena. Acesta din urmă pretindea să fie pus la curent de către comandantul şef asupra

Juan de Cartagena este pus în butuci

drumului ce avea de parcurs, pretenţie respinsă imediat de Magellan, care declară că n-are de dat socoteală # subordonatului său.

După ce trecură printre Insulele Capului Verde şi Africa, atinseră meleagurile de la Sierra Leone, unde vînturi potrivnice şi acalmii reţinură flota timp de douăzeci de zile.

Şi atunci se produse un incident penibil. Aflînd că Juan de Cartagena încearcă să stîrnească nemulţumirea ofiţerilor, Magellan convoacă un sfat la bordul navei-amiral. Aici se încinse o discuţie aprinsă. Juan de Cartagena, ■care ţinea.să-şi trateze cu dispreţ comandantul suprem, îi răspunse cu trufie şi neobrăzare. Hotărînd să înăbuşe răscoala în germene, Magellan se văzu nevoit să-l aresteze şi să-l pună în butuci, unealtă compusă din două bucăţi de lemn suprapuse şi prevăzute cu

găuri în care - erau vîrîte picioarele marinarului pedepsit.

Ceilalţi căpitani se ridicară împotriva osîndei acesteia prea înjositoare pentru un ofiţer superior şi, stăruind cu dîrzenie pe lîngă Magellan, obţinură ca pedeapsa lui Cartagena să fie schimbată în arest simplu, sub paza unuia dintre ei. în locul lui fu numit comandant al corăbiei „San Antonio“ Gaspar de Quesada.

După acalmii urmară ploi, vijelii şi rafale impetuoase, care siliră corăbiile să navigheze în derivă. în timpul furtunilor acestora, navigatorii fură de mai multe ori martorii unui fenomen electric, căruia pe atunci nu i se cunoştea, cauza şi despre care se credea că e semn vădit al ocrotirii cerului, fenomen numit şi astăzi focul sfîntului Elmo. O dată - trecută linia echinocţială, — trecere care pe vremea aceea nu pare să fi fost sărbătorită cu ceremonia grotescă a botezului, rămasă pînă în zilele noastre, — flota se îndreptă spre Brazilia, unde, la 13 decembrie 1519, ancoră în minunatul port Santa Lucia, cunoscut astăzi sub numele de Rio de Janeiro. De altfel, golful nu era pentru prima oară vizitat, de europeni, după cum s-a crezut multă vreme. De la 1511, el era cunoscut sub numele de Bahía do Cabo Frío şi mai fusese vizitat, cu patru ani înainte de sosirea lui Magellan, de Jyan Lopes de Carvalho.

în punctul acesta, expediţia spaniolă îşi procură pe nimica toată, dînd în schimb oglinjoare, bucăţele de panglică, foarfece, clopoţei sau cîrlige de undiţă, o mulţime de provizii, printre care Pigafetta aminteşte ananasul, trestia-de-zahăr, pătatele, găinile şi carneâ de anta, care se crede a fi tapir.

Informaţiile aflate în aceeaşi lucrare asupra moravurilor locuitorilor sînt: destul de curioase şi merită a fi redate : „Popoarele de pe acest pămînt nu sînt creştine, spune Pigafetta, şi nu se închină la nimic ; trăiesc după obiceiul naturii“ *. Iată o constatare interesantă, o mărturie neobişnuită pentru un italian din secolul al XVl-lea, foarte înclinat spre superstiţii, şi care dovedeşte o dată mai mult că ideea de (divinitate nu e înnăscută, cum aut pretins unii teologi.

„Vieţuiesc o sută douăzeci şi cinci de ani şi o sută patru zeci; umblă goi atît bărbaţii, cît şi femeile ; locuiesc în nişte case lungi, pe care le numesc *boii,* şi dorm în plase de bumbac, numite *hamacuri,* légate la capete de pari groşi aşezaţi în aceleaşi case ; fac foc între hamacuri, pe pămînt. în fiecare din aceste boii sălăşluiesc cîte o sută de oameni, cu nevestele lor şi cu copiii, făcînd mare zarvă. Au luntre dintr-un singur trunchi, dar subţiri, numite *canoe,* săpate cu securi de piatră. Se îmbracă cu veşminte din pene de papagal, iar la şezut îşi pun o roată înfoiată şi caraghioasă, făcută din pene' mai mari.“ Am mai spus că mantia de pene era folosită pe ţărmul Pacificului la peruvieni ; e curios să constatăm că ea era purtată, de asemenea,, şi de brazilieni. Cîteva specimene ale acestui ciudat veşmînt au putut ft văzute la expoziţia muzeului etnografic. De altfel, el nu era singura podoabă a sălbaticilor, care îşi treceau prin trei găuri făcute în buza inferioară nişte cilindri mici de piatră, obicei aflat şi astăzi la multe populaţii oceanice şi care trebuie legat de moda cerceilor noştri. Brazilienii erau extrem de creduli şi de buni.

După o escală de treisprezece zile la Santa Lucia, escadra îşi continuă

---

* A. Pigafetta, *Cu Magellan în jurul lumii,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1962, p. 38.

drumul spre sud, mergînd de-a lungul coastei, şi ajunse la 34°40’ latitudine sudică, într-un loc unde curgea un mare fluviu cu apă dulce. Fluviul acela era La Plata. Localitatea de pe ţărmul nordic al rîului a fost numită Montevideo. Mai tîrziu, aici a luat naştere Montevideo, capitala Uruguayului de azi. Băştinaşii, numiţi charruas, se înspăimîntară într-atîta la vederea •corăbiilor, încît se refugiară grăbiţi spre interiorul ţării, cu tot ce aveau mai de preţ, şi a fost imposibil să fie ajuns vreunul din ei. Pe aceste meleaguri, cu patru ani mai înainte, Juan Diaz de Solis fusese măcelărit de un trib de charruas, înarmat cu arma aceea cumplită pe care o mai folosesc şi astăzi *gauchos* din republica argentiniană, acea *bold* formată din bile de metal legate la capetele unei lungi fîşii de piele, numită *lasso.*

Ceva mai jos de estuarul fluviului ţ.a Plata, odinioară socotit un braţ de mare dînd în Pacific, flota făcu escală. Acolo se'făcură pentru echipajele celor cinci nave uriaşe provizii de pinguini, zburătoare care nu constituie o mîncare prea gustoasă. Apoi flota se opri la 40°30′, într-un frumos port, unde Magellan hotărî să ierneze şi care primi numele de Golful San Julian.

Spaniolii se aflau de două luni în locul acela, cînd, într-o bună zi, zăriră un om care li se păru de-o statură gigantică. La vederea lor, el începu să joace şi să cînte, aruncîndu-şi ţărînă pe cap. Era un patagonez, care se lăsă dus fără nici o împotrivire la corăbii. Patagonezul vădi cea mai vie uimire faţă de tot ce-l înconjura, dar nimic nu-l ului mai mult decît o oglindă mare de oţel de care dădu cu ochii. Uriaşul, care probabil îşi vedea chipul pentru prima dată, se dădu înapoi atît de speriat, încît trînti la pămînt trei-patru spanioli care se aflau în spatele lui. îl readuseră pe uscat, încărcat de daruri, şi primirea binevoitoare care i se făcuse îi hotărî pe-ai lui, în număr de optsprezece, — treisprezece femei şi cinci bărbaţi, — să se urce la bord. înalţi, cu faţa lată şi vopsită cu roşu, în afară de ochii încercuiţi cu galben, aveau părul albit cu var, erau acoperiţi cu enorme mantii de blană şi purtau uriaşe încălţări de piele, care au făcut să li se dea numele de „picioare mari“ sau patagoni. Talia lor, însă, nu era chiar atît de uriaşă pe cît i s-a părut naivului nostru povestitor, căci ea variază între 1,92 m şi 1,72 m, ceea ce înseamnă, totuşi, mai mult decît talia mijlocie a europenilor. Drept arme, ei aveau un arc scurt şi masiv şi nişte săgeţi de trestie, al căror vîrf era făcut dintr-o pietricică tăioasă.

Ca să oprească la bord cîţiva dintre băştinaşi, cu gîndul să-i aducă în Europa, comandantul folosi o înşelătorie pe care noi am numi-o astăzi odioasă, dar obişnuită pentru secolul al XVI-lea, cînd negrii şi indienii erau socotiţi pretutindeni drept un soi de animale. El îi copleşi cu daruri şi, cînd îi văzu încărcaţi, îi oferi fiecăruia cîte un inel de fier dintre acelea folosite pentru legat osîndiţii. Băştinaşii ar fi vrut să le ia, căci preţuiau fierul mai presus de orice, dar aveau braţele încărcate. Li se propuse atunci să li se prindă verigile de picioare, ceea ce ei acceptară cu încredere. Marinarii închiseră imediat cătuşele, iar băştinaşii se pomeniră în lanţuri. Nimic nu poate să le descrie furia cînd îşi dădură seama de viclenia aceasta, vrednică mai degrabă de nişte sălbatici decît de nişte oameni civilizaţi. Spaniolii mai încercară apoi, dar zadarnic, să prindă vreo cîţiva indigeni şi, în vînătoarea aceasta, unul dintre ei fu rănit de o săgeată otrăvită, care îi pricinui aproape imediat moartea.

Vînători îndrăzneţi, indigenii rătăcesc necontenit, urmărind vreun guanaco sau alt vînat, căci sînt înzestraţi cu atîta poftă de mîncare, încît

Pigafetta spune că hrana a douăzeci de marinari abia dacă ar satura şapte sau opt dintre ei.

Presimţind că şederea avea să li se prelungească şi văzînd, de asemenea, că acolo nu se găseau decît slabe mijloace de trai, Magellan porunci să se economisească alimentele şi puse oamenii la raţie, ca să poată ieşi în primăvară fără prea multe lipsuri şi să ajungă într-un ţinut mai bogat în vînat.

Dar spaniolii, nemulţumiţi de sărăcia ţinutului, de lungimea şi de asprimea iernii, începură să cîrtească. Ţărmul acesta pare că se prelungeşte spre sud pînă la polul antarctic, spuneau ei ; şi nici vreo trecătoare nu se vede pe aici ; mulţi au şi murit de pe urma lipsurilor îndurate ; ar fi, în sfîrşit, timpul să pornim înapoi spre Spania, dacă comandantul nu vrea să-şi vadă toţi oamenii pierind aici.

Magellan, ferm decis să ducă la bun sfîrşit expediţia a cărei comanda o avea, răspunse că împăratul îi hotărîse drumul călătoriei, că el nici nu putea şi nici nu voia, sub nici un motiv, să-l schimbe şi că, prin urmare, va merge drept înainte pînă la capătul coastei sau pînă va întîlni o trecătoare. Cît despre hrană, dacă nu era îndestulătoare, oamenii puteau să-şi adauge la raţia primită produsul pescuitului şi al vînatului. Magellan socoti că o declaraţie atît de fermă îi va sili pe nemulţumiţi să tacă şi că nu va mai auzi pomenindu-se de lipsurile pe care le îndura şi el la fel cu toţi ceilalţi. Dar se înşela amarnic. Anumiţi comandanţi, şi mai ales Juan de Cartagena, aveau interes să izbucnească o revoltă.

Răzvrătiţii începură, deci, prin a le reîmprospăta spaniolilor vechea lor ură împotriva portughezilor. Comandantul suprem, fiind dintre aceştia din urmă, nu s-ar fi închinat niciodată în mod cinstit, spuneau ei, drapelului spaniol. Numai cu gînd de a se putea reîntoarce în patrie şi de a face să i se ierte greşelile voia Magellan să comită vreo nelegiuire de mare răsunet — şi nimic n-ar fi mai de folos Portugaliei decît distrugerea acestei frumoase flote. în loc să-i conducă spre Arhipelagul Molucelor, a cărui bogăţie o lăudase, el voia să-i mine spre ţinuturile îngheţate, locaş al zăpezilor veşnice, unde putea să facă aşa fel, înc'ît să-i ducă la pieire ; apoi,cu ajutorul portughezilor aflaţi în escadră, ar fi avut de gînd să aducă în patria lui navele pe care le-ar fi luat în stăpînire.

Acestea erau zvonurile şi acuzaţiile pe care le răspîndeau printre marinari, partizanii lui Juan de Cartagena, Luis de Mendoza şi Gaspar de Quesada, cînd, în ziua de 1 aprilie 1520, Magellan convocă toţi comandanţii, ofiţerii şi piloţii, ca să asculte slujba religioasă la bordul navei sale şi să ia apoi masa. împreună cu ei. Alvaro de la Mesquita, văr al comandantului suprem, răspunse la chemare, împreună cu Antonio de Coca şi cu ofiţerii lor ; dar nici Mendoza, nici Quesada şi cu atît mai mult Juan de Cartagena, prizonier la acesta din urmă, nu se iviră. în noaptea următoare, ei se urcară cu treizeci de oameni de pe „Concepción“ pe „San Antonio“, vrînd să-l prindă pe La Mesquita. Pilotul Juan de Eliorraga, apărîndu-şi comandantul,, primi patru lovituri de pumnal în braţ. Quesada strigă totodată : „ O să vedeţi că nebunul ăsta ne va face să dăm greş“. Cele trei nave, „Concepción“, „San Antonio“ şi „Santiago“, căzură fără mare greutate în mîinile răzvrătiţilor, care aveau cîţiva complici în echipajele lor. Cu tot succesul acesta, cei trei comandanţi nu îndrăzniră

să-l atace deschis pe Magellan şi-i trimi- seră propuneri de înţelegere. Magellan le răspunse să vină la bordul lui „Trinidad“ ca să discute cu ei, dar răzvrătiţii refuzară cu hotărîre. Nemai- avînd atunci nici un motiv să se stăpînească, Magellan împreună cu oamenii lui prinse barca pe care i se adusese răspunsul şi, alese din echipaj şase marinari voinici şi hotărîţi care fură trimişi pe bordul „Victoriei“ sub comanda, alguazilului Espinosa. Acesta din urmă îi înmînă lui Mendoza o scrisoare- din partea lui Magellan, poftindu-l să vină ila bordul lui „Trinidad“ şi, cum. Mendoza zîmbea batjocoritor, îi înfipse pumnalul în gît, în timp ce un. marinar îi dădea o lovitură de satîr în cap. Pe cînd se petreceau itoate acestea, o altă barcă, cu cinsprezece oameni înarmaţi în ea, acosta lîngă. „Victoria“ şi o lua în stăpînire, fără ca marinarii, surprinşi de rapiditatea execuţiei, să opună cea mai mică rezistenţă. A doua zi, 3 aprilie, celelalte, două nave răzvrătite fură cucerite, nu fără vărsare de sînge, totuşi. Trupul- lui Mendoza fu despicat în patru, pe cînd grefierul citea cu glas tare sentinţa de osîndă. Peste trei zile, Quesada era decapitat şi tăiat în bucăţi de- propriul său servitor, care făcu această jalnică muncă pentru a-şi salva viaţa.. Cît despre Cartagena, înaltul rang pe care documentul regal i-l conferise- în expediţie îl salvă de la moarte, dar fu părăsit, ca şi preotul Gomez de la Reina, pe plaja din apropiere. Patruzeci de marinari vinovaţi de răzvrătire dobîndiră iertarea pentru că serviciile lor fuseseră recunoscute drept, absolut trebuitoare. După această severă represiune, Magellan putu să spere că potolise orice urmă a spiritului de revoltă.

Cînd temperatura se mai îmblînzi, ancorele fură ridicate ; escadra porni- în larg la 24 august, navigînd de-a lungul coastei şi explorînd cu grijă toate golfurile ca să găsească trecătoarea căutată cu atîta îndîrjire. în dreptul- Capului Santa Cruz, una din nave, „Santiago“ se izbi de stînci în timpul unei furtuni violente care bătea dinspre est. Din fericire, oamenii şi încărcătura putură fi salvate, fără să mai punem la socoteală că, se reuşi săr. se ia de pe corabia naufragiată macaralele şi celelalte unelte, care fură împărţite celor patru nave rămase.

în sfîrşit, la 21 octombrie 1520, după ce escadra ocoli Capul Fecioarelor (Cabo de las Virgines), pătrunse printr-o strîmtoare îngustă într-un golf în fundul căruia se deschidea o trecătoare, care, după cum se observă curînd, dădea în marea de la sud. De o parte şi de alta a trecătorii se aflau ţărmuri înalte şi acoperite de zăpezi, pe care se zăreau numeroase focuri, mai ales spre stînga, dar nu se putu intra în contact cu indigenii. Amănuntele date- de Pigafetta şi de Maximilian Transylvanus asupra aşezării topografice şi a hidrografici trecătorii sînt destul de vagi şi, de altfel, vom reveni asupra lor atunci cînd vom vorbi despre expediţia lui Bougainviile ; deci, nu vom stărui asupra lor. La mijlocul lui noiembrie, Estebăn Gomez puse stăpînire pe corabia „San Antonio“, se răzleţi de flotă şi se reîntoarse în Spania.. Magellan, neounoscî-nd acest act de trădare, crezu că „San Antonio“ s-a. rătăcit sau scufundat, continuînd drumul prin strîmtoarea care îi poartă numele. După o navigaţie de douăzeci şi două de zile prin această succesiune de pîlnii şi de braţe de mare, largi cînd de o leghe, cînd de patru, care se întinde pe o lungime de patru sute patruzeci de mile şi care a primit numele de Strîmtoarea Magellan, flota ieşi la 28 noiembrie 1520 într-un ocean imens şi deosebit de adînc.

Mare a fost bucuria tuturor cînd, în sfîrşit, au văzut atinsă ţinta atîtor eforturi îndelungate. De acum înainte calea era deschisă şi previziunile atît de inteligente ale lui Magellan fuseseră realizate. Dar epopeea nu se sfîrşea aici. Greutăţile cele mai mari şi evenimentele cele mai tragice abia aveau să vină.

Nu există nimic mai extraordinar decît navigarea lui Magellan pe oceanul acesta, pe care îl numi Pacific pentru Că timp de patru luni n-a fost asaltat acolo de nici o furtună. în imensul interval de timp, echipajele avură de îndurat lipsuri deosebit de mari. Pesmeţii mai erau doar praf amestecat cu viermi, iar apa stricată împrăştia o duhoare de nesuferit. Ca să nu moară de foame, oamenii trebuiră să mănînce şoareci, să se hrănească cu rumeguş de lemn şi să roadă toate obiectele făcute din piele pe care le-au putut găsi. Şi, cum e uşor de prevăzut în asemenea condiţii, echipajele fură decimate de scorbut. Nouăsprezece oameni muriră, iar vreo treizeci fură cuprinşi de dureri cumplite în braţe şi în picioare, dureri din pricina cărora suferiră multă vreme. în sfîrşit, după ce străbătură peste patru mii de leghe fără să fi întîlnit măcar o singură insulă, pe un ocean pe care aveau să fie descoperite atîtea arhipelaguri deosebit de populate, dădură de două insule pustii şi sterpe, numite din pricina asta Infortunate (ale Nenorocului)[184], dar a căror poziţie e arătată mult prea contradictoriu pentru a putea fi recunoscute.

La 12° latitudine nordică şi 146° longitudine, în ziua de miercuri 6 martie, navigatorii descoperiră una după alta trei insule, pe care ar fi poposit cu dragă inimă să ia alimente proaspete şi provizii, dar insularii, care se urcară la bord, furară atîtea lucruri fără a putea fi împiedicaţi, încît flota trebui să renunţe la escală. Indigenii izbutiră chiar să pună mîna pe o barcă mare de-a spaniolilor. Magellan coborî la uscat cu vreo patruzeci de oameni înarmaţi şi se răzbună cumplit, arzînd un număr de colibe şi ucigînd şapte localnici. Insularii aceştia n-aveau nici căpetenie, nici rege, nici religie. Umblau goi şi-şi acopereau capetele cu foi de palmier ; purtau barbă şi plete care li se coborau pînă la brîu. De culoare în genere măslinie, ei credeau că se înfrumuseţează colorîndu-şi dinţii cu negru şi roşu, iar trupul şi-l ungeau cu ulei de cocos, fără îndoială ca să se apere de arşiţa soarelui. Luntrile lor denumite pirogi, construite într-un fel neobişnuit, aveau vele foarte mari din fibre împletite, care ar fi putut uşor să le răstoarne, dacă cei care le foloseau nu şi-ar fi luat precauţia de a le da o poziţie mai stabilă cu ajutorul unui lemn lung, menţinut într-un bord la oarecare distanţă prin două prăjini, şi formînd aşa-numita bailansieră (flotor de stabilitate). Poarte îndemînatici, localnicii aceştia aveau o aptitudine deosebită pentru furt, ceea ce a făcut ca insulele lor să fie numite Insulele Hoţilor (Ladrones)[185].

La 16 martie se ivi, la trei sute de leghe de Insulele Hoţilor, un ţărm înalt, care fu de îndată recunoscut drept o insulă, cunoscută astăzi sub numele de Samar. Magellan hotărî să-şi odihnească acolo echipajele istovite şi puse^ să se ridice la uscat două corturi pentru bolnavi. Indigenii aduseră curînd banane, vin de palmier, nuci de cocos şi peşti. Li se oferiră în schimb oglinjoare, piepteni, clopoţei şi alte asemenea nimicuri. Mai preţios decît toţi ceilalţi arbori, cocotierul le dăruieşte băştinaşilor pîinea, vinul, uleiul, oţetul, fără să mai socotim că din el îşi scot, o dată cu veşmintele, şi lemnul necesar clădirii şi acoperitului

colibelor.

Obişnuindu-se repede cu spaniolii, indigenii le spuseră că arhipelagul lor producea cuişoare, scorţişoară, piper, nucşoare, ghimber, porumb şi că pe acolo se găsea chiar şi aur. Magellan dădu acestui arhipelag numele de Insulele San Lázaro, schimbat mai apoi cu acela de Filipine, după numele lui Filip al II-lea, fiul lui Carol Quintul.

Insula Hoţilor (Facsimil. Gravură veche)

Arhipelagul Filipinelor este format din numeroase insule, care se întind în Malaiezia între 5°32’ şi 19°38’ latitudine nordică şi 114°56’ şi ltZ3°43’ longitudine estică faţă de meridianul din Paris. Cele mai importante sînt: Luzon, Mindoro, Leyte, Cebu, Samar, Panay, Negros, Bohol, Palawan şi Mindanao.

După ce se refăcură puţin, spaniolii porniră iar în larg, cu gînd să exploreze arhipelagul. Flota vizită rînd pe rînd o serie de insule. Acum,

Magellan se convinse definitiv cît de aproape era de ţinta călătoriei sale : Insulele Mirodeniilor, pe care le atinse pornind din Europa spre esţ, luînd-o pe drumul de sud-vest, prin Oceanul Atlantic. Curînd flota ajunse la insula numită Massona, al cărei rege Colambu putu să se facă înţeles de Enrique, un sclav originar din Sumatra, adus de Magellan din India în Europa şi care, prin cunoştinţele lui de limbă malaieză, îi aduse în multe împrejurări servicii în- s-semnate. Regele se urcă la bord cu şase sau opt dintre supuşii săi mai de frunte. El îi aduse comandantului suprem cîteva daruri, în schimbul cărora primi un surtuc de pînză roşie şi galbenă, croit turceşte, şi o scufă de pînză fină, roşie, pe cînd celor ce îl însoţeau li se dăruiră oglinjoare şi cuţite. I se arătară toate armele de foc şi se traseră în faţa lui cîteva focuri de tun, care îl îngroziră. „Apoi comandantul, spune Pigafetta, puse un om să se îmbrace în armură şi îl înconjură cu alţi trei oameni cu săbii şi pumnale, care îl loveau pe întreg corpul ; văzînd aceasta, regele rămase aproape scos din fire (de uimire). îi spuse prin sclâv că unul din aceştia împlătoşaţi făcea cît o sută de oameni dintre ai săi ; ' răspunse (comandantul suprem) că aşa era şi că pe fiecare corabie avea oîte două sute care se înarmau în acest chip. Pe insula acestui rege pe care-l dusei la corăbii se găsesc bucăţi de aur mari cît nucile şi ouăle, dacă cerni ţărîna.' Toate vasele acestui rege sînt de aur şi de asemenea o parte din casa sa. Aşa ne spuse regele însuşi. După veşmintele lui, era foarte îngrijit şi cel mai frumos bărbat pe care-l văzusem printre aceste seminţii. Avea părul foarte negru, căzînd pe umeri cu un văl de mătase pe cap, şi doi cercei mari de aur atîrnaţi de urechi ; purta un strai de bumbac lucrat tot cu mătase, care-l acoperea de la brîu pînă la genunchi. La şold, o -sabie scurtă cu mînerul mai lung, în întregime din aur ; teaca era de lemn sculptat ; în fiecare dinte avea trei pete de aur, încît părea că sînt legaţi cu aur ; era parfumat cu răşini înmiresmate ; măsliniu la piele şi zugrăvit peste tot (trupul)“ *.

în ziua învierii, echipajele coborîră la uscat pentru slujba religioasă, după ce se construi pe plajă un fel de bisericuţă din pînze şi crengi de copaci. Fusese ridicat un altar şi tot timpul cît dură slujba regele, care venise din nou, împreună cu o mare mulţime de supuşi, ascultară în tăcere şi imitară toate gesturile spaniolilor. Apoi, o cruce fu ridicată cu mare pompă pe un dîmb, iar corăbiile ridicară ancora, pornind spre portul Zebu, care, după spusele indigenilor, era tel mai potrivit pentru aprovizionarea corăbiilor şi pentru schimbul de mărfuri. Acolo ajunseră duminică 7 aprilie. Magellan trimise îndată pe uscat un ofiţer împreună cu interpretul, ca soji către regele din Zebu. Solul îi explică regelui că şeful escadrei era %upuS celui mai mare rege de pe pămînt. Ţinta călătoriei sale, adăugă el, erau Insulele Moluce şi dorinţa de a-l vizita şi de a lua în acelaşi timp cîteva provizii în schimbul unor mărfuri : acestea erau motivele care îl îndemnau să poposească într-o- -ţară unde venea ca prieten.

Regele îi răspunse că era bine venit, dar că avea acest obicei : toate corăbiile care intrau în portul său plăteau vamă şi nu trecuseră nici patru zile de cînd o joncă din Ciama, încărcată cu aur şi robi, le plătise vamă : ca ■dovadă i-l arătă pe un neguţător din Ciama,' care rămăsese spre a

* A. Pigafetta, *op. cît.,* p. 63.

tîrgui aur şi sclavi.

Spaniolul răspunse că stăpînul său era un rege prea mare ca să se supună unei asemenea cerinţe. Ei veniseră cu gînduri paşnice; dar, dacă doreau război, aveau cu cine sta de vorbă.

Regele din Zebu, lămurit de neguţătorul maur despre puterea noilor veniţi pe care îi lua drept portughezi, consimţi, în sfîrşit, să renunţe la pretenţiile lui. Ba mai mult, regele din Massona, care ţinuse să le fie pilot spaniolilor, schimbă în aşa fel gîndurile confratelui său, încît aceştia obţinură privilegiul exclusiv ai comerţului insulei şi o sinceră prietenie fu pecetluita între regeie din Zebu şi Magellan prin schimbul de sînge scos din braţul drept al fiecăruia dintre ei.

Din momentul acela, alimentele fură aduse şi relaţiile deveniră foarte prieteneşti. Nepotul regelui, cu o numeroasă suită, veni să-l viziteze pe Magellan la bord. Acesta profită de vizită ca să-i spună povestea minunată a creaţiei lumii, să-l invite să se convertească la creştinism împreună cu poporul său. Indigenii nu se împotriviră de loc botezului şi, la 14 aprilie, regele din Zebu, cel din Massona, neguţătorul maur, cinci sute de bărbaţi şi tot atîtea femei primiră botezul.

Lîngă Insula Zebu se mai aflg. o insulă, numită Mactan, care avea două căpetenii ; una din ele recunoscuse autoritatea spaniolilor, cealaltă, refuzînd-o cu îndîrjire, Magellan hotărî să i-o impună. La 26 aprilie, într-o vineri, trei bărci mari purtînd şaizeci de oameni înarmaţi cu platoşe, căşti şi muschete,. ' şi vreo treizeci de *balangais,* pe care se aflau regele din Zebu, ginerele său şi numeroşi războinici, porniră spre Insula Mactan. Spaniolii aşteptară ivirea, zorilor, apoi săriră în apă numai patruzeci şi nouă dintre ei, căci bărcile nu. se puteau apropia de mal din pricina stîncilor şi a apelor mici. Cei peste *o* mie cinci sute de indigeni care îi aşteptau se năpustiră imediat asupra lor în. trei cete şi-i atacară din front şi din flanc. Muşchetarii şi arbaletierii traseră de la distanţă în mulţimea războinicilor, fără să le pricinuiască pagube, căci... se apărau cu scuturile. Loviţi cu bolovani, săgeţi, suliţi şi lănci, copleşiţi de numărul mare al atacatorilor, spaniolii dădură foc cîtorva colibe ca să-i alunge şi să-i sperie pe băştinaşi. Dar aceştia, înfuriaţi peste măsură la vederea focului, îşi dublară eforturile şi-i înghesuiră din toate părţile pe spanioli, care abia li se puteau împotrivi, cînd un incident supărător veni să., schimbe sfîrşitul luptei. Indigenilor nu le trebui mult să observe că toate* loviturile îndreptate spre părţile apărate de platoşe ale trupurilor duşmanilor n-aveau nici un efect. De aceea începură să-şi zvîrle suliţele şi săgeţile numai spre partea de jos a trupului, care nu era apărată. Magellan, atins la picior de o săgeată înveninată, ordonă retragerea, care, începută în ordine, se preschimbă curînd într-o asemenea, fugă, încît numai vreo şapte sau- opt spanioli, mai rămaseră lîngă el. Aceştia se retrăgeau cu mare greu, luptîndu-se să. ajungă la bărci. Intraseră pînă la genunchi în apă, cînd mai mulţi insulari se năpustiră grămadă spre Magellan, care, rănit acum şi la braţ, nu-şi mai. putu scoate spada ; indigenii îl loviră atît de tare cu o sabie peste picior, încît Magellan se prăbuşi în apă, unde îl uciseră fără nici o greutate. Ultimii lui însoţitori, toţi răniţi, şi printre ei Pigafetta, fugiră ipînă la bărci. Astfel pieri, în ziua de 27 aprilie 1521,

---

* A. Pigafetta, *op. cît.,* p. 87.

ilustrul Magellan, care, cum spunea Pigafetta, era împodobit cu toate virtuţile ; „era cel mai neclintit în marile schimbări ale soartei ca nimeni altul pe lume ; răbda foamea mai mult decît toţi ceilalţi şi mai bine decît oricare alt om pe lume, cunoştea hărţile nautice şi naviga, iar că acesta a fost adevărul se vede limpede din faptul că. nimeni n-a avut atîta iscusinţă şi nici îndrăzneală ca să dea înconjurul lumii, aşa cum, aproape, a făcut-o el“ *.

Elogiul funebru a lui Pigafetta, deşi e cam hiperbolic, are, totuşi, un fond. de adevăr. Lui Magellan i-a trebuit o rară dîrzenie şi statornicie ca să pătrundă, în ciuda spaimei însoţitorilor săi, prin ţinuturi unde minţile super-

Moartea lui Magell;

stiţioase ale epocii închipuiau primejdii fantastice. Ca să descopere la capătul coastei aceleia nesfîrşite strîmtoarea care îi poartă pe drept numele, i-a trebuit o ştiinţă nautică neobişnuită. A trebuit să aibă o atenţie mereu trează ca să evite, fără instrumente de precizie, pe meleagurile acelea necunoscute, accidentele supărătoare. Iar dacă una din corăbiile lui a pierit, faptul trebuie pus mai degrabă pe seama orgoliului, a spiritului de răzvrătire al comandantului, decît pe a neîndemînării şi a lipsei de prevedere a comandantului suprem. Şi vom adăuga, împreună cu înflăcăratul nostru povestitor : „Gloria lui Magellan va trăi şi după moartea lui“.

Spaniolii, care aveau să mai îndure şi alte nenorociri, îi aleseră

comandanţi pe Duarte Barbosa, cumnatul lui Magellan, şi pe Juan Serrano.

Sclavul care pînă atunci servise de interpret fusese uşor rănit în timpul luptei. De la moartea stăpînului său, el se ţinea deoparte, nemaiaducîndu-le nici un serviciu spaniolilor, şi zăcea pe rogojina lui. în urma cîtorva observaţii făcute de Barbosa, care îi atrase atenţia că nu devenise liber prin moartea lui Magellan, el dispăru pe neaşteptate, ducîndu-se la regele botezat,, căruia îi arăta că, dacă ar putea să-i atragă pe spanioli în cursă şi să-i ucidă pînă la unul, ar deveni stăpîn al proviziilor şi mărfurilor acestora. Convocaţi la o adunare solemnă ca să primească darurile pe care regele din Zebu i le- hărăzise împăratului, Serrano, Barbosa şi încă douăzeci şi şapte de spanioli, atacaţi pe neaşteptate în timpul unui ospăţ, fură măcelăriţi. Singur Serrano fu dus legat la ţărmul mării. Acolo, comandantul îşi imploră oamenii să vină să-l scape, ca să nu fie ucis şi el. Dar Juan Carvalho şi ceilalţi, temîndu-se ca răscoala să nu devină generală şi mai temîndu-se, totodată, să nu fie atacaţi în timipul negocierilor de-o filotă numeroasă icăreia nu i- s-ar fi putut împotrivi, nu ascultară rugile nefericitului Serrano, ci, întinzînd velele, se îndreptară spre insula învecinată, Bohol.

Acolo, socotind că erau prea puţini pentru trei echipaje, spaniolii arseră. nava „Conception“, după ce transportaseră pe celelalte corăbii tot ce aveau mai de preţ. Apoi, trecînd pe lîngă Insula Panilongon, se opriră la Butuan,. care face parte din Mindanao, insulă măreaţă, cu porturi numeroase şi cu ape pline de peşti, în nord-vestul căreia se află Insula Luzon, cea mai mare din arhipelag. Şi mai merseră la Palaoan (Paragua), unde găsiră pentru aprovizionare porci, capre, găini, banane de diferite soiuri, nuci de cocos, trestie- de-zahăr şi orez. După cum spune Pigafetta, Palaoan a fost pentru ei un pă- mînt al făgăduinţei. Printre multele lucruri pe care le socoteşte vrednice de observat, călătorul italian pomeneşte cocoşul crescut de indigeni numai pentru luptă, patimă care de atîţia ani e încă vie în tot Arhipelagul Filipinelor. Din Palaoan, spaniolii ajunseră apoi în Insula Borneo, centru al civilizaţiei ma- laeze. De aici înainte nu mai întîlniră populaţii sărace, ci popoare bogate, care îi întîmpinară cu pompă măreaţă. Pe atunci Borneo constituia centrul civilizaţiei malaieze, şi capitala Burnei, cu cele 25 000 de case, era un port. bogat, în strînse legături comerciale cu India şi China. Primirea spaniolilor de către rajahul din Borneo e destul de curioasă şi merită să spunem cîteva. cuvinte despre ea. La debarcader, spaniolii găsiră doi elefanţi acoperiţi cu mătase, care îi duseră la casa guvernatorului oraşului, în timp ce doisprezece oameni purtau darurile destinate rajahului. De la casa guvernatorului, unde dormiră, pînă la palatul regelui, uliţele erau păzite de ostaşi înarmaţi. După ce coborîră de pe elefanţi, spaniolii fură primiţi într-o sală plină de curteni. La capătul acesteia se deschidea un salon, ceva mai mic, tapisat cu pînză din fir de aur ; acolo stăteau cei trei sute de oameni, garda rajahului, înarmaţi cu pumnale. Printr-o uşă, spaniolii putură să-l zărească pe rajah, aşezat în faţa unei mese, cu un copilaş care mesteca betel. în spatele lui nu se aflau decît femei.

Ceremonialul cerea ca jalba lor să treacă succesiv prin gura a trei nobili de rang unul mai înalt decît altul, înainte de a fi transmisă, cu ajutorul unei sarbacane vîrîte printr-o gaură a peretelui, unuia dintre principalii ofiţeri, care avea s-o supună rajahului. Acesta îngădui spaniolilor să-şi desfăşoare comerţul în capitala lui şi se făcură apoi un schimb de daruri,

în urma căruia solii spanioli fură conduşi la corăbiile lor cu acelaşi ceremonial ca la sosire. Capitala era clădită pe stîlpi, chiar în apa mării ; de aceea, în timpul fluxu- slui, femeile care. vînd de-ale gurii traversează oraşul în bărci. Insula Bor- meo îi uimi pe călători prin bogăţiile sale naturale ; produce camfor, scorţişoară, ghimber, portocale, lămîi, tres'tie-de-zahăr, alcool de orez, pepeni, -ridichi, ceapă etc., pe care le vînd în schimbul unor produse ca : arama, ar- „gintul-viu, chinovarul, sticla, stofele de lînă şi pînzeturile şi, mai ales, fierul şi sticlele de ochelari, fără să mai pomenim porţelanul şi diamantele. Pe insulă trăiesc elefanţi, cai, bivoli, porci, capre şi păsări de curte. Moneda folosită e din bronz şi se numeşte sapec, un soi de bănuţ găurit ca să fie prins pe sfoară.

La 29 iulie, peste o sută de pirogi înconjurau cele două nave, în timp ce joneile ridicau ancora ca să se apropie de ele. Temîndu-se de un atac prin trădare, spaniolii le-o luară înainte şi descărcară o salvă de artilerie, care ucise mulţime dintre cei aflaţi în pirogi. După care, rajahul îşi ceru scuze, spunînd că flota nu era îndreptată împotriva lor, ci împotriva păgînilor, cu care musulmanii aveau lupte zilnice. Totuşi, relaţiile rămînînd încordate, Carvalho ieşi cu corăbiile în larg, neţinînd seama că rămăseseră în oraş cîţiva ■ofiţeri şi marinari. Purtarea lui nemulţumi echipajul şi Carvalho fu înlocuit -cu Gonzalo Gomez de Espinosa, om cinstit şi marinar încercat.

Părăsind Borneo, călătorii căutară un loc potrivit pentru curăţitul şi repararea corăbiilor, operaţii absolut necesare şi care le luară patruzeci şi două de zile. „Aici — spune Pigafetta — se găsesc arbori ce fac frunze care, cînd •cad jos, prind viaţă şi umblă. Acele frunze sînt, nici mai mult nici mai puţin, ca cele ale dudului, dar nu atît de lungi. Lîngă codiţă, de o parte şi de alta, au două picioare ; codiţa e scurtă şi ascuţită ; nu au sînge şi, dacă le atinge •cineva, fug. Eu ţinui nouă zile una într-o cutie. Gînd o deschideam, ea umbla încoace şi-ncolo prin cutie. Nu cred să se hrănească cu altceva decît cu aer“. Aceste preacurioăse[1] animale sînt astăzi bine cunoscute şi poartă numele vulgar de musca-frunză. Ele au o culoare cafenie-închisă, care le face cu atît mai mult să fie luate drept frunze moarte, cu cît au şi formă înţru totul asemănătoare frunzelor.

De pe meleagurile acelea, expediţia spaniolă, care cît timp trăise Magellan îşi păstrase caracterul ei ştiinţific, înclină spre piraterie. Astfel, de mai multe ori spaniolii puseră stăpînire pe jonci, silind echipajele să plătească preţ de răscumpărare.

Corăbiile trecură apoi prin Arhipelagul Sulu, cuib al piraţilor mailaiezi, care abia în ultima vreme a fost supus de spanioli, apoi pe la Mindanao, care " mai fusese vizitat, căci se ştia că Molucele, căutate cu atîta rîvnă, trebuiau să se afle pe undeva prin apropiere. în sfîrşit, după ce văzură numeroase insule, al căror nume nu ne-ar spune mare lucru, miercuri 6 noiembrie spaniolii descoperiră arhipelagul pe seama căruia portughezii născociseră atîtea basme înfricoşătoare şi, două zile mai tîrziu, debarcară la Tidore. Ţinta că^ îătoriei fusese atinsă, iar spaniolii salutară evenimentul cu salve de artilerie.

Rajahul insulei ieşi în întîmpinarea spaniolilor şi-i urcă în piroga sa. „El şedea sub o umbrelă de mătase, care se întindea în jur : în faţa lui erau un cocon al său cu sceptrul regesc, şi doi oameni cu două vase de aur spre a •turna apă pe mîini, şi alţi doi cu două mici sipete aurite pline cu betel.“ .Apoi, rajahul se urcă pe corăbiile oaspeţilor. Spaniolii se purtară

deosebit de respectuoşi şi îl încărcară şi pe el, şi pe însoţitorii lui cu daruri care li se părură foarte preţioase. Acest rege e maur, scrie Pigafetta, şi are cam 45 de ■ani, bine legat, cu o înfăţişare domnească şi foarte mare cititor în stele.

Sultanul Manzor

Atunci era îmbrăcat cu o cămaşă de pînză albă, foarte subţire, cu capetele mînecilor tivite cu aur, şi cu un veşmînt de la brîu pînă în pămînt, şi era desculţ. Avea în jurul capului un văl de mătase şi deasupra o ghirlandă de [1] flori, şi se numea rajah sultan Manzor.

A doua zi, după o lungă întrevedere eu spaniolii, Manzor îşi declară intenţia de a se pune el însuşi, cu insulele sale Tidore şi Ternate, sub

protecţia regelui Spaniei.

Aici e locul să dăm, împreună cu Pigafetta, a cărui povestire am urmat-o pas cu,pas după versiunea lui Charton, care a însoţit-o cu note atît de preţioase, citeva amănunte asupra Arhipelagului Molucelor.

Arhipelagul acesta se compune, de fapt, din insulele Gilolo, Ternate, Tidore„ Mornay, Bachian şi Misool ; dar au fost adeseori cuprinse sub numele general de Moluce şi grupurile de insule Banda şi Amboina. Bîntuit odinioară de repetate zguduiri vulcanice, arhipelagul cuprinde numeroşi vulcani, aproape toţi stinşi sau adormiţi de muilţi ani. Aerul e dogoritor şi ar fi aproape imposibil de respirat, dacă ploile foarte dese n-ar veni să răcorească mereu atmosfera. Produsele naturale ale arhipelagului sînt deosebit de preţioase. în primul rînd trebuie pus sagotierul, a cărui măduvă, numită sago, împreună cu ignamul[186] dă pîinea populaţiei din întreaga Malaiezie. După ce arborele e doborât, i se extrage măduva, care apoi e trecută prin râzătoare şi prin sită„ plămădită în pîinişoare şi uscată la umbră. Şi mai cresc în arhipelag dudul,, arborele-de-cuişoare, arborele-de-nucşoară, arborele-de-camfor, arborele-de- piper şi, în general, toţi arborii care dau mirodenii şi toate fructele tropicale- Pădurile au lemn preţios : abanos, lemn-de-fier, faimos prin tăria lui şi folosit din cele mai vechi timpuri pentru construcţiile preţioase ; un soi de laur care dă o esenţă de ulei aromatic foarte căutată. Pe vremea aceea nu se aflau decît puţine animale domestice în Moluce, dar, printre animalele sălbatice mai curioase, se număra babirussa, un mistreţ uriaş cu colţii încovoiaţi ; oposumul, (şobolan marsupial), ceva mai mare decît veveriţa noastră ; falangerul mar- supial care trăieşte în pădurile dese şi întunecoase, unde se hrăneşte cu frunze- şi cu fructe ; *Tarsius,* un animal micuţ foarte graţios şi nevătămător, cu blana roşcată, mare cît un şoarece, dar oarecum asemănător la corp cu maimuţa. Printre păsări se aflau papagalii-caeatoeşi, păsările-paradisului, despre care s-au născocit atâtea poveşti şi se credea pînă atunci că n-au picioare, pescăruşii şi casuarii, un soi mare de păsări cu picioroange, aproape de mărimea struţilor.

Un portughez numit Lorosa se stabilise de multă vreme în Moluce. Spaniolii îi dădură acte spaniole, cu speranţa că îşi va trăda patria şi că va trece de- partea lor. Căpătară de la el cele mai ciudate informaţii asupra expediţiilor pe care regele Portugaliei le trimisese la Capul Bunei Speranţe, la Rio de la_ Plata şi pînă în Moluce ; din diferite pricini, însă, aceste ultime expediţii nu putuseră să ajungă la ţintă. Lorosa povesti despre sfârşitul tragic al lui Francisco Serrano, otrăvit de rajahul din Ternate. Cînd îi văzu pe spanioli făcîndu-şi pregătirile de plecare, Lorosa se urcă la bord împreună cu soţia, şi copiii săi ca să se reîntoarcă în Europa. La 12 noiembrie fură debarcate toate mărfurile destinate schimbului, dintre care cele mai multe proveneau din patru jonci atacate la Borneo. Fireşte, spaniolii făcură un schimb avantajos, dar, totuşi, nu pe cît s-ar fi putut, căci se grăbeau să se reîntoarcă în Europa.. Cîteva ambarcaţii din Gilolo şi din Bachian veniră să schimbe mărfuri cu ei şi, peste cîteva zile, primiră de la rajahul din Tidore o provizie uriaşă de cuişoare. Rajahul îi pofti la un mare ospăţ, pe care obişnuia, după cum spunea,, să-l dea cînd se termina încărcatul cuişoaralor din noua recoltă. Dar spaniolii, amintindu-şi ce păţiseră în Filipine, refuzară, trimiţîndu-i scuze şi complimente rajahului. Cînd încărcătura fu gata, ridicară

ancorele. Dar de-abia ieşise „Trinidad“ în larg, cînd observară că avea o spărtură foarte serioasă şi că trebuie cît mai repede să se reîntoarcă la Tidore. Iscusiţii scufundători pe care rajahul îi puse la dispoziţia spaniolilor izbutiră să găsească spărtura,, dar pentru reparaţiile necesare, nava trebui să fie descărcată aproape în întregime. Marinarii de pd „Victoria“ nu mai voiră să-şi aştepte tovarăşii şi dîndu-şi foarte bine seama că „Trinidad“ nu va mai fi în stare să ajungăi

în Spania, hotărîră să o trimită la Darien, de unde preţioasa încărcătură urma să fie descărcată şi transportată peste istm, pînă în Atlantic, unde o corabie avea să vină să o ia. Dar nefericita navă, ca şi cei aflaţi pe bordul ei, n-avea să se mai reîntoarcă în Spania. Comandată de alguazilul Gonzalo Gomez de Espinosa, care îl avea ca pilot pe Juan de Carvalho, „Trinidad“ se afla într-o stare atît de jalnică, încît după o călătorie zadarnică fu nevoită să se înapoieze în Ternate, în portul Talangomi, iar echipajul, compus din şaptesprezece oameni, fu imediat întemniţat de portughezi. La reclamaţiile lui Espinosa i se răspunse cu ameninţarea că va fi spînzurat de un catarg şi nefericitul alguazil, după ce fusese dus la Kochin, se pomeni trimis la Lisabona, unde, timp de şapte luni, zăcu în temniţa Limoiro împreună cu alţi doi spanioli, singurii supravieţuitori de pe „Trinidad“. Abia în 1527 Espinosa s-a reîntors în Spania împreună cu doi marinari şi un preot. Erau singurii supravieţuitori de pe „Trinidad“.

Cît despre „Victoria“, ea părăsi Tidore, cu o încărcătură bogată, sub comanda lui Juan Sebastian del Cano, care, după ce fusese simplu pilot la bardul uneia din corăbiile lui Magellan, luase comanda navei „Concepcion“, la 27 aprilie 1521, şi locul lui Juan Lopes de Carvalho, cînd acestuia i se retrăsese comanda pentru incapacitate. Echipajul îi era compus doar din cincizeci şi trei de europeni şi treisprezece indieni. Cincizeci şi patru de europeni rămaseră la Tidore, pe „Trinidad“.

După ce trecu printr-o serie de insule, „Victoria“, navigînd spre vest sud-vest, se opri timp de o noapte pe Insula Sulu sau Xula. Zece leghe mai departe, spaniolii ancorară în faţa Insulei Buru, unde îşi împrospătară proviziile. Şi se mai opriră, după alte treizeci şi cinci de leghe, la Banda, unde se găsesc nucşoare şi nuci tămîioase, apoi la Solor, unde se făcea mare negoţ cu santal alb. Acolo zăboviră două săptămîni, ca să-şi repare nava care suferise mult, şi făcură o mare provizie de ceară şi de piper ; apoi ancorară la Timor, unde nu putură căpăta hrană decît reţinîndu-l ca ostatic, prin viclenie, pe şeful unui sat, venit la bord ou fiul său. Insula aceasta era frecventată de joncile din Luzon şi de „praos“ din Malacca şi Djawa (lava), care făceau acolo mare negoţ cu lemn de santal şi cu piper. Ceva mai departe, spaniolii întîlniră Djawa, unde pe vremea aceea se practica, după cîte se pare, obiceiul ca văduvele să-şi dea foc pe mormîntul soţilor răposaţi, obicei păstrat multă vreme şi în India.

Printre poveştile pe care Pigafetta le. spune fără să le creadă pe de-a-n- tregul, există una cît se poate de curioasă. în ea e vorba despre o pasăre gigantică, *Eţyornis,* ale cărei oseminte şi ouă uriaşe au fost regăsite pe la 1850 în Madagascar. Aceasta dovedeşte cît de prudent trebuie să fii înainte de a arunca în domeniul fanteziei multe din legendele care par fabuloase, dar al căror punct de pornire este exact. Mai jos de Djawa cea Mare, către miazănoapte, în Golful Chinei, pe care cei vechi o numesc Signus Magnus, se află un copac uriaş, în care-şi au cuibul păsări numite *gamla,* atît de mari încît duc un bivol şi un elefant pînă la locul unde e copacul, (loc) numit *ţuzat- haer.* Legenda aceasta avea crezare în veacul al IX-lea printre persani şi arabi, iar pasărea joacă un rol minunat în poveştile acestora din urmă, sub numele de *rock.* Nu este deci* de mirare că Pigafetta a putut culege de la malaiezi o legendă asemănătoare.

După ce părăsi Djawa Mare, „Victoria“ ocoli Peninsula Malacca, supusă Portugaliei cu zece ani mai înainte de către marele d’Albuquerque. în

apro-

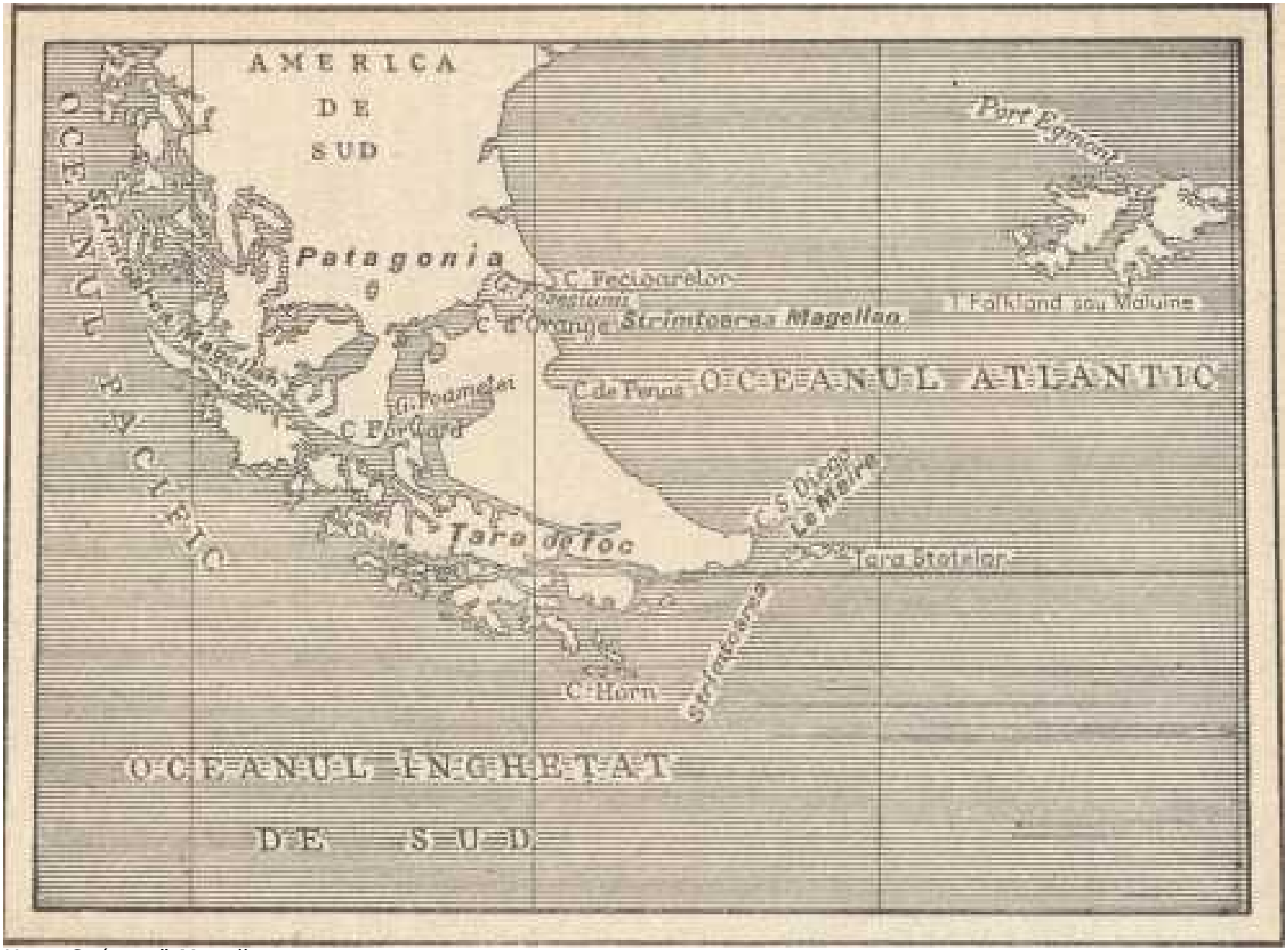

Harta Strímtorü Magellan

pierea ei se află Siamul şi Cambodgea, unde creşte reventul. Substanţa aceasta se găseşte în modul următor : se adună 20 sau 25 de oameni laolaltă şi merg în pădure ; cînd se lasă noaptea, se urcă-n copaci, ca să adulmece mireasma reventului, dar şi de teama leilor, elefanţilor şi altor fiare ; dinspre acea parte unde se află reventul vîntul le aduce mireasma, apoi, luminîndu-se de ziuă, se duc într-acolo, de unde le venise vîntul, şi-l caută pînă ce-l găsesc. Reventul e un copac gros, putrezit ; şi, dacă n-ar fi aşa putrezit, n-ar da mireasmă. Cea mai bună (parte) din acest copac e rădăcina ; totuşi, şi lemnull e revent,[187] pe care îl numesc *cal ama.*

Hotărît lucru, nu la Pigafetta trebuie să ne căutăm cunoştinţele botanice ; am risca prea mult să ne înşelăm luînd în serios cele povestite de maurul pe lîngă care căuta să se informeze. Şi, totuşi, călătorul lombard ne dă cu cea mai mare seriozitate din lume amănunte fantastice despre China şi face grave erori, pe care nu le făcuse Duarte Barbosa [188], contemporanul său. Datorită acestuia din urmă, ştim că negoţul de *anfian* sau de opium exista încă de pe atunci.

De îndată ce „Victoria“ ieşi din zona Peninsulei Malacca, Sebastian del Cano avu deosebită grijă să evite coasta Zanzibarului, unde portughezii se stabiliseră încă de la începutul secolului. El se îndreptă spre larg, pînă la 42° latitudine sudică, şi trebui timp de nouă săptămîni să ţină velele strînse, din pricina vînturilor de vest şi nord-vest, care se transformară într-o furtună îngrozitoare. Ca să ţină calea aceasta, îi trebui comandantului multă dîrzenie şi tot atîta dorinţă de a-şi duce misiunea la capăt. Nava avea cîteva găuri de apă şi mulţi dintre marinari cereau o escală la Mozambic, căci cărnurile nesărate se stricaseră, iar echipajul nu mai avea de băut şi de mîncat decît apă şi orez. Del Cano îşi convinse cu multă greutate oamenii să renunţe la pasul acesta nebunesc. în sfîrşit, la 6 mai, Capul Furtunilor fu depăşit şi spaniolii începură să spere într-un sfîrşit bun al călătoriei. Cu toate acestea, îi mai aşteptau încă multe încercări. în două luni, douăzeci şi unu de oameni, atît europeni cît şi indieni, muriră din pricina lipsurilor, iar dacă la 9 iulie n-ar fi ajuns la Santiago din Capul Verde, ar fi pierit cu toţii de foame. Cum şi arhipelagul acesta aparţinea portughezilor [189], echipajul avu grijă să spună că veneau din America şi să nu sufle o vorbă despre calea descoperită. Cum, însă, unul dintre marinari făcu imprudenţa să spună că „Victoria“ era singura dintre navele lui Magellan care se reîntorcea în Europa, portughezii puseră imediat mîna pe echipajul unei bărci şi se pregătiră să atace nava spaniolă. Dar del Cano supraveghea de la bord toate mişcările portughezilor. Bănuind, după pregătirile al căror martor era, că voiau să pună stăpînire pe „Victoria“, el întinse velele, lăsînd în mîinile portughezilor treisprezece oameni din echipaj. Maximilian Transylvanus dă acestei escale la Capul Verde un alt motiv decît Pigafetta. El pretinde că istovirea marinarilor, sleiţi de lipsuri şi nevoiţi tot timpul să muncească la pompe, îl hotărîse pe comandant să oprească pentru a cumpăra nişte sclavi care să-i ajute. Neavînd bani, spaniolii ar fi plătit cu mirodenii, ceea ce le-ar fi deschis ochii portughezilor.

Istorisind despre escala pe care o făcuse la Insulele Capului Verde, Pigafetta pomeneşte în jurnalul său următorul fapt care-l uimise :

„Spuserăm alor noştri, cînd merseră pe uscat, să întrebe ce zi era : ne spuseră că la portughezi era joi. Tare ne minunarăm, pentru, că la noi era

miercuri ; şi nu ne dumerirăm cum greşisem ; zi de zi, eu, fiind mereu sănătos, scrisesem fără nici o oprire. Dar, cum ni se spusese după aceea, nu era o greşeală, ci călătoria făcută mereu spre apus întorcîndu-se în acelaşi loc, aşa cum face, soarele, adusese acel prisos de 24 de ore [190], cum limpede se vede“ *.

Sebastian del Cano atinse apoi repede coasta Africii şi intră, la 6 septembrie, în portul San Lucar de Barrameda, cu un echipaj de şaptesprezece oameni. Trecuseră trei ani în cap de cînd cele cinci corăbii ale lui Magellan părăsiseră acelaşi port şi din întreaga flotă doar o navă se reîntorcea în Spania. Din 265 de oameni care la 20 septembrie 1519 porniseră pe mare reveniseră la bordul „Victoriei“ numai 17 oameni, toţi bolnavi şi abia ţinîndu-se pe picioare. Peste două zile, „Victoria“ ancora în faţa digului Sevillei, după ce săvîrşise înconjurul complet al lumii.

îndată după sosire, Sebastian del Cano se duse la Valladolid, unde se afla curtea, şi se bucură din partea lui Carol Quintul de primirea pe care o meritau atîtea încercări biruite cu vitejie. îndrăzneţul marinar căpătă o pensie de cinci sute de ducaţi şi îngăduinţa de a-şi pune pe blazon un glob pămîntesc cu deviza : *Primus circumdedisti me.* Bogata încărcătură a „Victoriei“ îl hotărî pe împărat să mai trimită o flotă în Moluce. Totuşi, comanda supremă nu-i fu încredinţată lui Sebastian del Cano, ci comandorului Garcia de Loaisa, care nu se putea mîndri cu nimic în afară de nuiîiele său mare. Cu toate acestea, îndată după moartea şefului expediţiei, întîm- plată imediat ce flota trecu de Strîmtoarea Magellan, del Cano se văzu învestit cu comanda, fără a o păstra, însă, multă vreme, căci muri şi el şase zile mai tîrziu.

Cît despre „Victoria“, ea fu mult timp păstrată în portul Sevillei şi, în ciuda tuturor îngrijirilor de care avu parte, sfîrşi prin a pieri de bătrîneţe.

---

* A. Pigafetta, *op. cît., p.* 149.

Capitolul III

EXPEDIŢIILE POLARE. CĂUTAREA TRECERII DE NORD-VEST ŞI DE NORD-EST

Normanzii. Erik cel Roşu. Familia Zeno. John Cabot. Corterreal. Sebastian Cabot. Willoughby. Chancellor.

Descoperind faimoasa Thule (probabil Islanda[191]) din vechime, şi acel ocean rece în care nămolul, stîncile marine şi gheţurile primejduiau navigaţia, iar nopţile sînt luminoase ca amurgurile, Pytheas le deschisese scandinavilor drumul nordului. Tradiţia călătoriilor celor vechi către Insulele Orkade (Orkney) Faeroerne şi către Islanda o păstrară călugării irlandezi, oameni învăţaţi şi marinari îndrăzneţi ei înşişi, după cum dovedesc aşezările lor succesive în aceste arhipelaguri. Iată de ce ei au fost piloţii normanzilor, nume dat în genere piraţilor scandinavi, norvegieni şi danezi, temuţi în evul mediu în întreaga Europă. Dar dacă toate informaţiile despre ţinuturile hiperboreene[192] datorate vechilor greci şi romani sînt extrem de vagi şi, ca să zic aşa, fabuloase, nu acelaşi lucru se poate spune despre expediţiile aventuroase ale „oamenilor nordului“. Minunatele *sagas* — cum sînt numite cîntecele islandeze, norvegiene şi daneze — cuprind relatări deosebit de precise, iar numeroasele date aflate în ele sînt confirmate zilnic prin descoperirile arheologice făcute în America, în Groenlanda, în Islanda, în Norvegia şi în Danemarca. Ele reprezintă o sursă de informaţii dintre cele mai precise, sursă multă vreme necunoscută şi nefolosită, a cărei punere în valoare se datorează savantului danez C.C. Rafn; faptele cuprinse în *sagas* sînt autentice şi deosebit de interesante pentru problema descoperirii precolumbiene a continentului american.

Norvegia avea puţin pămînt fertil. De aici, necesitatea emigraţiei permanente, care îngăduia unei însemnate părţi a populaţiei să-şi caute, pe meleaguri mai bune, hrana pe care un sol îngheţat le-o refuza. Cînd aflau vreun ţinut destul de bogat ca să le asigure o pradă îmbelşugată, vikingii[193], „oamenii nordului“ se reîntorceau în ţară şi plecau din nou în primăvara următoare, însoţiţi de toţi cei pe care îi mînau pofta de cîştig, dorul de viaţă uşoară şi setea de lupte.

_ Vînători şi pescari îndrăzneţi, deprinşi cu primejdiile navigaţiei între continent şi mulţimea de insule care îl mărginesc şi par că îl apără de asalturile oceanului, străbătînd *fiordurile* înguste şi adînci care par tăiate în stîncă de o spadă gigantică, normanzii porneau pe drakkarele lor de stejar, a căror ivire îi făceau să tremure pe locuitorii de pe coastele Mării Nordului şi a Mînecii. Avînd uneori punţi, drakkarele lor, mari sau mici, lungi sau scurte, aveau aproape totdeauna la prova un pinten uriaş, etrava ridicîndu-se adeseori la mare înălţime, în forma unui S. Numeroasele *ballristningar,* aşa sínt numite reprezentările grafice atît de des întîlnite pe stîncile Suediei şi ale Norvegiei, îngăduiesc să ne imaginăm aceste rapide ambarcaţii care puteau transporta echipaje numeroase. Aşa, de pildă, „Şarpele-Lung“ al lui Olaf Tryggvason, avea

treizeci şi două de banchete pentru oamenii care trăgeau la rame şi nouăzeci de oameni ; drakkarul lui Kanut putea să ducă şaizeci, iar pe cele două nave ale lui Olaf Sfîntul se ambarcau uneori pînă la două sute de oameni[194]. Regii mărilor, cum li se spune adesea acestor aventurieri, trăiau cea mai mare parte a vieţii lor pe ocean, trecînd de la jefuirea unui castel la incendierea unei mănăstiri, devastînd coastele Franţei, urcînd de-a lungul rîurilor, mai ales pe Sena pînă la Paris, cutreierînd Mediterana pînă la Constantinopol[195], stabilindu-se mai tîrziu în Sicilia şi lăsînd în toate regiunile lumii cunoscute urmele incursiunilor sau ale şederii lor.

Căci pirateria, departe de a fi ca astăzi o faptă pedepsită de lege, era, în societatea aceea barbară sau doar pe jumătate civilizată, nu numai încurajată» dar şi cîntată de *scalde,* care cuprindeau laudele cele mai înflăcărate pentru luptele cavalereşti, cursele aventuroase şi toate manifestările forţei. *Sagasurile* şi cînturile *scaldelor* cuprind date interesante despre descoperirile geografice făcute de navigatorii scandinavi. încă din secolul al VIII-lea, aceşti temuţi cutreierători ai mărilor vizitau grupurile Orcadelor, Hebride- lor, Shetland şi Faeroerne, unde întîlneau călugării irlandezi stabiliţi acolo de un secol.

în 861, un pirat norvegian, numit Naddod, fu aruncat de furtună pe o insulă acoperită de zăpezi, pe care el o boteză Snoland (ţara de zăpadă), nume schimbat mai apoi în Iceland (Islanda) (ţara de gheaţă).

Peste cîţiva ani, Ingolf se aşeză acolo şi întemeiă Reykjavik. în 885, biruinţa lui Harold Haarfager, care supusese cu armele întreaga Norvegie, împinse spre Islanda un mare val de nemulţumiţi. Aceştia, restabiliră în noua patrie forma republicană[196] de guvernămînt, care fusese răsturnată în ţara de baştină şi care supravieţui pînă în 1261, cînd Islanda trecu sub dominaţia regilor Norvegiei.

O dată stabiliţi în Islanda, îndrăzneţii tovarăşi de arme, îndrăgostiţi de aventuri şi de curse lungi în urmărirea focilor şi a balenelor, îşi păstrară obiceiul de a hoinări şi navigară pînă departe, spre vest, unde, abia la trei ani după sosirea lui Ingolf, Gunnbjorn descoperi piscurile înzăpezite ale munţilor Groenlandei. Cinci ani mai tîrziu, un proscris, Erik cel Roşu, alungat din Islanda pentru crimă, regăsi pămîntul zărit de Gunnbjorn la 64° latitudine nordică. Sărăcia acestui ţărm şi gheţurile lui îl hotărîră să caute spre sud o climă ceva mai blîndă, nişte pămînturi ceva mai primitoare şi mai bogate în vînat. Erik trecu, deci, de Capul Farvel, aflat la extremitatea Groenlandei, se stabili pe coasta apuseană şi clădi împreună cu însoţitorii săi locuinţe vaste, cărora G. Jorgensen le-a găsit ruinele. Ţinutul acesta putea să merite pe atunci numele de Ţara Verde (Groenland) pe care i l-au dat normanzii ; dar creşterea anuală şi deosebit de mare a gheţarilor l-au transformat mai apoi într-un ţinut al deznădejdii.

Erik reveni în Islanda să-şi caute prietenii şi chiar în anul reîntoarcerii sale, paisprezece nave pline cu emigranţi veniră după el la Brattahalida (aşa se numea aşezarea lui). A fost un adevărat exod. Faptul s-a petrecut în anul 1000. Populaţia groenlandeză spori pe atît de repede pe cît îngăduiau resursele ţării, iar în 1121, Gardar, capitala ţinutului, deveni reşedinţa unui episcopat, care dăinui pînă la descoperirea Antilelor de către Cristofor Columb.

În 986, Bjarn Heriulfson, venit din Norvegia în Islanda ca să-şi petreacă iarna cu tatăl său, află că acesta plecase cu Erik cel Roşu în Groenlanda. Fără să şovăie, tînărul porni în larg. Şi, pe cînd căuta la întîmplare o ţară

despre care nici nu ştia măcar unde e aşezată exact, curenţii îl aruncară pe un ţărm despre care unii cred că ar fi ţărmul Noii Scoţii, alţii al Terra Novei, iar alţii al .Insulei Jan Mayen. Pînă la urmă, tînărul Bjarn ajunse, totuşi, în Groenlanda, iar Erik, puternicul *jarl* norvegian, îl dojeni că nu cercetase cu mai multă luare aminte ţinuturile unde nimerise printr-o norocoasă toană a mării.

Legăturile dintre metropolă şi colonii erau pe vremea aceea atît de strînse, încît Erik îl trimise pe fiul său Leif la curtea Norvegiei. Regele se convertise la creştinism şi tocmai trimitea în Islanda o misiune cu sarcina să distrugă cultul lui Odin ; îi încredinţă deci lui Leif cîţiva preoţi care urmau să predice creştinismul groenlandezilor ; dar, de îndată ce ajunse în patrie, tînărul îi lăsă pe aceştia să-şi ducă la capăt misiunea lor şi, aflînd despre descoperirea lui Bjarn, îşi echipă navele şi porni în căutarea pămînturilor întrezărite. Leif debarcă, rînd pe rînd, într-o cîmpie bolovănoasă şi nelocuită, căreia îi dădu numele de Helluland (Ţara pietroasă) şi în care poate fi uşor recunoscută Terra Nova, apoi pe un mal jos şi nisipos, înapoia căruia se întindea o imensă perdea de păduri dese, înveselite de cîntecul nenumăratelor păsări. A treia oară, Leif porni în larg şi, îndreptîndu-se spre sud, ajunse în Rhode Island, unde clima era blîndă, iar apa rîurilor atît de bogată în somoni, încît se stabili acolo, clădi locuinţe mari, din bîrne, cărora le dădu numele de *Leifsbudir* (casa lui Leif), şi trimise cîţiva oameni să exploreze ţinutul. Eploratorii se reîntoarseră aducînd vestea bună că pe meleagurile acelea creşte viţa sălbatică, din ¿are pricină ţinutul primi numele de *Vinland* (Ţara vinului). în primăvara anului 1001, după ce îşi încărcă corăbiile cu piei, struguri, lemn şi alte produse locale, Leif porni spre Groenlanda, făcînd de data aceasta observaţia preţioasă că în Vinlanda ziua cea mai scurtă dura 9 ore, observaţie care a dat posibilitatea ca aşezarea Leifsbudir să fie determinată la 41°24T0”. Expediţia sfîrşită cu bine şi salvarea, unei ambarcaţii norvegiene pe care se aflau cincisprezece oameni îi aduseră fiului lui Erik porecla de Norocosul.

Expediţia făcu mare vîlvă, iar povestirea despre minunăţiile ţării în care se aşezase Leif îl îndemnă pe fratele acestuia, Thorvald, să plece într-acolo cu treizeci de oameni. După ce-şi petrecu iarna la Leifsbudir, Thorvald ex- ploră coastele dinspre sud şi se reîntoarse toamna în Vinlanda, pentru ca în anul următor, 1004, să pornească de-a lungul coastei de la nord de Leifsbudir. în timpul călătoriei de reîntoarcere, normanzii întîlniră pentru prima oară eschimoşi şi-i uciseră fără milă şi fără motiv. Iar în noaptea de după crimă se pomeniră înconjuraţi pe neaşteptate de o numeroasă flotă de *caiace,* de la care porni un nor de săgeţi. Thorvald, căpetenia expediţiei, fu rănit de moarte şi oamenii lui îl îngropară pe un promontoriu căruia îi dădură numele de Promontoriul Crucii.

Şi iată că în secolul al XVIII-lea se descoperi în Golful Boston un mor- rnînt zidit, în care s-a găsit, alături de oseminte, minerul unei spade de fier.

Harta aşezăril< -mande în Groenlanda şi Americ;

Cum indienii nu cunoşteau fierul, scheletul nu putea să fie al vreunuia dintre ei, iar rămăşiţele găsite nu puteau să aparţină vreunor europeni debarcaţi după secolul al XV-lea, căci spadele lor nu aveau forma aceasta caracteristică. Se presupune, deci, că ar fi vorba de mormîntul unui scandinav, dar nu îndrăznim să afirmăm că ar fi chiar mormîntul lui

Thorvald, fiul lui Erik cel Roşu.

în primăvara anului 1007 porniră din Eriksfjord trei drakkare, purtînd o sută şaizeci de oameni şi mai multe vite. De data aceasta era vorba să se pună bazele unei aşezări permanente. Emigranţii cercetară Helluland, Mark- land şi Vinlanda, debarcară într-o insulă unde construiră barăci şi începură să-şi lucreze ogoarele. Pesemne, însă, că-şi făcuseră greşit socotelile sau că nu fuseseră destul de prevăzători, căci iarna îi surprinse fără provizii şi suferiră cumplit de foame. Totuşi, venindu-le gîndul bun să se reîntoarcă pe continent, izbutiră în condiţii mai mult sau mai puţin bune să-şi petreacă acolo iarna.

La începutul anului 1008, noii veniţi porniră în căutarea Leifsbudirului şi se stabiliră la Mount-Hope-Bay, pe malul opus vechii aşezări a lui Leif. Acolo intrară pentru prima oară în relaţii cu băştinaşii, numiţi *skrellings* [197] în cîntecele sagas ; după descrierea acestora, e uşor să-i recunoaştem în ei pe eschimoşi. Prima întîlnire a fost paşnică. Şi s-au făcut schimburi de produse pînă în ziua cînd dorinţa eschimoşilor de a avea cît mai multe securi de fier, respinsă mereu, din prudenţă, de către normanzi, i-a îndemnat la atacuri, care i-au hotărît pe noii veniţi, după trei ani de şedere pe meleagurile acelea, să se reîntoarcă în patrie fără să lase urme durabile despre trecerea lor prin partea locului.

E lesne de înţeles că nu putem povesti în amănunţime toate expediţiile care, pornind din Groenlanda, s-au succedat pe coastele Labradorului şi ale Statelor Unite. Acelora dintre cititorii noştri care ar dori să cunoască mai în amănunt călătoriile întreprinse de normanzi le recomandăm să consulte lucrările special consacrate acestei probleme, precum şi textele *sagasurilor* islandeze şi, în primul rînd, al *Sagăi despre Erik cel Roşu.*

în anul 983, cînd Erik cel Roşu debarca în Groenlanda, un oarecare Hari Marson fu aruncat de furtună în afara căilor de navigaţie obişnuite, pe coastele unei ţări pe care a denumit-o Ţara oamenilor albi şi care, după Rafn, se întindea din Golful Chesapeake pînă în Florida.

De unde numele acesta de Ţară a oamenilor albi ? Se stabiliseră acolo oare mai dinainte cîţiva compatrioţi de-ai lui Marson ? După spusele cronicii s-ar putea crede că aşa s-a şi întîmplat. Se înţelege cît ar fi de interesant să se poată afla naţionalitatea acestor primi colonişti. De altfel, *sagasurile* nu şi-au dezvăluit toate tainele. Probabil că multe dintre ele mai sînt încă necunoscute şi, după cum cele regăsite rînd pe rînd au fost confirmate de fapte acum admise, putem spera că datele noastre despre călătoriile pe mări ale islandezilor vor deveni mai precise.

Veridicitatea *sagasurilor* islandeze mai poate fi confirmată de un alt exemplu. în 1051, în cursul unei noi expediţii, o femeie islandeză a fost ucisă de *skrellings* şi s-au dezgropat în 1867, dintr-un mormînt care avea o inscripţie *runică* [19S], scheletul unei femei şi obiecte de toaletă păstrate astăzi la muzeul din Washington. Descoperirea a fost făcută în locul precizat de *saga* care povesteşte aceste evenimente, *saga* care, de asemenea, a fost regăsită abia în 1863.

Dar normanzii stabiliţi în Islanda şi în Groenlanda n-au fost singurii vizitatori ai coastelor Americii în preajma anului 1000, după cum dovedeşte numele de Irlanda Mare, care e şi el dat Ţării oamenilor albi. Irlandezii şi galii au întemeiat probabil acolo cîteva colonii, despre care nu avem decît puţine ştiri.

După ce am spus cîteva cuvinte despre călătoriile şi aşezările normanzilor

în Vinlanda şi în ţinuturile mai dinspre sud, trebuie să ne reîntoarcem spre nord. Coloniile întemeiate la început în împrejurimile Capului Farvel nu întîrziară să se întindă de-a lungul coastei apusene, care pe vremea aceea era infinit mai puţin pustie decît astăzi, pînă la latitudini boreale nemaiatinse decît în zilele noastre. Aşa, de pildă, pe atunci se pescuiau foci, morse şi balene în Golful Disko ; şi în Westerbygd se numărau nouăzeci de aşezări, iar în Esterbygd — optzeci şi şase, mai multe decît într-o perioadă mai tîrzie, cînd Groenlanda devenise o colonie daneză.
Aşezările, după cum se pare, erau nişte grupuri puţin numeroase de case clădite din bîrne şi piatră, ale căror urme s-au găsit la tot pasul de la Capul Farvel pînă la Upemavik. Totodată, numeroase inscripţii runice, astăzi descifrate, au dus la certitudine absolută în privinţa unor fapte asupra cărora a existat multă vreme îndoială. Dar cîte dintre urmele acestea ale trecutului mai rămîn încă să fie descoperite ! Cîte mărturii preţioase despre curajul şi spiritul de iniţiativă al scandinavilor nu sînt acoperite pe veci de gheţuri ?
S-a căpătat, de asemenea, dovada că creştinismul fusese adus în America şi mai ales în Groenlanda. După instrucţiunile papei Grigore al IV-lea, aici avură loc vizite ale misionarilor pentru a-i întări în credinţa lor pe normanzii proaspăt convertiţi şi pentru a evangHeliza triburile indiene şi pe eschimoşi. Mai mult chiar, s-a stabilit că cruciadele fuseseră propovăduite atît în Groenlanda, în episcdţ>atul de la Gadar, cît şi în insulele şi pămîn- turile vecine, şi că pînă în 1418 Groenlanda a plătit Sfîntului Scaun dijma şi „dinarul sfîntului Petru“, care a cuprins, în anul acela, două mii şase sute funzi de dinţi de morsă.
Ruina şi decăderea coloniilor norvegiene se datorează mai multor cauze. Situaţia coloniştilor s-a înrăutăţit brusc după ce Islanda a trecut la Norvegia şi corăbiile islandeze au încetat aproape să mai viziteze coastele Groenlandei. Apoi, în Groenlanda s-a înăsprit considerabil clima. În urma schimbărilor meteorologice s-au format gheţari colosali, care înaintează din centrul insulei spre ţărmuri cu o viteză de treizeci de metri pe an. Apoi ciuma neagră a decimat populaţia Groenlandei între 1347 şi 1351. în sfîrşit, decăderea totală a aşezărilor normande din Groenlanda a fost pricinuită şi de jafurile piraţilor, care în 1418 pustiiră aceste meleaguri şi aşa sărăcite, piraţi care par a fi unii locuitori din Orcade şi din Faeroerne [199], despre care vom vorbi îndată.
Aceste insule serviseră de mult drept loc de refugiu pentru piraţii scandinavi. Unul dintre tovarăşii lui Wilhelm Cuceritorul, numit Saint-Clair sau Sinclair, negăsind că ar fi pe măsura meritelor lui partea pe care o primise dintr-o ţară cucerită, plecă să caute aventuri în Scoţia, unde dobîndi curînd avere şi onoruri. în a doua jumătate a secolului al XlV-lea, Insulele Orcade trecură sub dominaţia urmaşilor săi.
Pe la 1390, un anume Niccolo Zeno, aparţinînd uneia dintre cele mai nobile şi mai vechi familii ale Veneţiei, care armase o corabie pe propria lui cheltuială ca să viziteze din curiozitate Anglia şi Flandra, naufragie în Arhipelagul Orcadelor, unde fusese zvîrlit de furtună. Era cît pe-aci să fie ucis de localnici, cînd contele Henri Sinclair îl luă sub ocrotirea sa. Povestea acestui naufragiu, a aventurilor şi descoperirilor care au urmat mai apoi, publicată în colecţia lui[1] Ramusio, geograf veneţian din secolul al XVI-lea, a fost scrisă de fratele lui, Antonio Zeno. Din nefericire, unul dm urmaşii acestuia, numit tot Niccoló Zeno şi născut în 1515, a rupt,

copil fiind, manuscrisele, a căror valoare nu o cunoştea. Pe baza cîtorva file rămase, Niccoló Zeno a putut să redacteze mai tîrziu povestirea, aşa cum o avem astăzi şi cum a fost tipărită la Veneţia. în palat se mai găsi, de asemenea, o hartă veche şi putrezită, care cuprindea explicaţia drumurilor străbătute de călător. Niccoló Zeno o copie, completînd, din păcate, după redactarea povestirii sale, ceea ce socotea necesar pentru înţelegerea ei. Desenînd neîndemînatic, fără să aibă cunoştinţele geografice care permit să-ţi dai seama unde te înşeli, Niccoló încîlci în mod jalnic toată geografia scoasă din relatare, pe cînd părţile lucrării pe care nu le-a vătămat în felul acesta şi care sínt originale dovedesc o exactitate ou mult avansată faţă de cunoştinţele geografice ale lui Niccoló Zeno cel tînăr. Ele confirmă în mod remarcabil poziţia vechii colonii din Groenlanda. Astfel, avem nu numai soluţia tuturor discuţiilor duse în această privinţă, dar şi dovada cea mai neîndoielnică despre autenticitatea relatării, căci, fireşte, Niccoló Zeno tînărul nu putea născoci cu' atîta pricepere o povestire, căreia din ignoranţă i-ar fi mutilat, ca să zic aşa, adevărul, în ciuda unor date precise.
Pe vremea aceea, în mările din nordul Europei mişunau piraţi scandinavi. Sinclair, care văzuse în Zeno un marinar priceput, şi-l apropie, şi cuceri împreună cu el Ţara Frisland, un cuib de tîlhari care pustiau tot nordul Scoţiei. în portolanele de la sfîrşitul secolului al XV-lea şi în hărţile de la începutul secolului al XVI-lea, numele acesta corespundea Arhipelagului Faeroerne, indicaţie verosimilă, căci s-a regăsit în denumirile actuale ale-porturilor şi insulelor acelui arhipelag multe din denumirile date de Zeno ; în sfîrşit, amănuntele datorate navigatorului veneţian despre apele arhipelagului, pline cu peşti şi primejdioase din cauza fundului lor mic, sínt şi astăzi adevărate.
Mulţumit de situaţia pe care o avea, Zeno îi scrise fratelui său Antonio să vină la el. Pe cînd Sinclair cucerea Insulele Faeroerne, piraţii norvegieni pustiau Insulele Shetland, numite pe atunci Eastland. Niccoló porni în larg cu gînd să-i alunge, dar trebui să fugă el însuşi din faţa flotei lor, cu mult mai numeroasă decît a sa, şi să se refugieze pe o insuliţă de lîngă coasta Islandei.
După ce îşi petrecu iarna acolo, Zeno ar fi debarcat în anul următor pe coasta răsăriteană a Groenlandei, la 69° latitudine nordică, într-un loc unde se afla o mănăstire şi o biserică închinată sfîntului Torna. Chiliile erau încălzite cu ajutorul unui izvor natural de apă caldă, pe care călugării îl foloseau la gătit şi la coptul pîinii. Călugării aveau chiar şi grădini acoperite în timpul iernii şi încălzite în acelaşi fel, de parcă ar fi trăit într-o climă temperată.
Dar călătoria aceasta aventuroasă prin ţinuturi al căror climat se asemăna atît de puţin cu al Veneţiei i-a fost fatală lui Zeno, care muri curînd după reîntoarcerea la Frisland.
Un bătrîn marinar, reîntors cu veneţianul şi care fusese, după cîte spunea, ani îndelungaţi prizonier în ţara de la extremul vest, i-ar fi dat lui Sinclair

Gheţari în Groenlanda

amănunte atît de precise şi de ispititoare despre rodnicia şi întinderea ţinuturilor acelora, încît contele hotărî să le cucerească împreună cu Antonia Zeno, care venise la fratele său. Dar populaţiile se arătară pretutindeni atît de ostile şi se împotriviră cu atîta îndîrjire la debarcarea străinilor, încît Sinclair trebui, după o lungă şi periculoasă navigaţie, să se reîntoarcă în Frisland.

Acestea sînt toate amănuntele care ne-au fost păstrate şi ele ne fac să regretăm din toată inima pierderea acelora pe care Antonio trebuie să le fi dat, în scrisorile către tatăl său Carlo, despre ţinutul în care unii savanţi* bunăoară Forster şi Malte-Brun, au crezut că pot identifica Terra Nova.

Cine ştie dacă, în călătoria sa în Anglia, în timpul peregrinărilor sale

pînă la Thule, Cristofor Columb n-a auzit vorbindu-se despre străvechile călătorii ale normanzilor şi ale fraţilor Zeno, şi dacă aceste informaţii n-au însemnat o confirmare neobişnuită a teoriilor pe care le susţinea şi a ideilor pentru a căror realizare venise să ceară sprijinul regelui Angliei ?

Din totalitatea faptelor pe care le-am expus pînă acum pe scurt rezultă că America era cunoscută de europeni şi colonizată încă înainte de Columb. Dar, din diferite cauze, în fruntea cărora se cuvine să punem raritatea legăturilor populaţiei din nordul Europei cu populaţia din sud, descoperirile normanzilor abia dacă erau cunoscute în Spania şi în Portugalia. Fireşte că astăzi ştim în privinţa aceasta mult mai multe decît compatrioţii şi contemporanii lui Columb. Iar dacă navigatorului genovez i-au ajuns la urechi unele zvonuri, el le-a legat de indiciile culese în Insulele Capului Verde şi de ceea ce se ştia din vechime despre faimoasa Insulă Antilia şi despre Atlantida [200] lui Platon. Din aceste informaţii, ajunse la el din atîtea părţi diferite, i s-a născut certitudinea că Orientul putea fi atins pe căile Occidentului. Oricum ar fi, gloria lui rămîne întreagă ; el este adevăratul descoperitor al Americii şi nu cei pe care întîmplarea, vînturile şi furtunile i-au împins într-acolo fără voia lor, fără dorinţa de a atinge coastele Asiei, ceea ce Columb ar fi făcut dacă America nu i-ar fi stăvilit calea.

Concomitent cu Columb şi cu adepţii lui din Spania, iar în unele cazuri chiar puţin mai înainte, navigatori portughezi şi englezi se îndeletniciră cu căutarea unor noi drumuri din Europa spre coastele Asiei răsăritene. Aceştia, la rîndul lor, au izbutit să ajungă pînă la continentul american, dar numai îndreptîndu-se spre nord-vest.

După expediţiile normanzilor trecură aproape cinci secole pînă cînd alţi europeni să descopere a doua oară şi să exploreze coastele Americii de Nord.

în legătură cu aceasta, se cuvine, în primul rînd, să-i amintim pe fraţii Corterreal.

Datele pe care le vom da asupra familiei Corterreal, deşi sînt cu mult mai complete decît tot ce se găseşte prin dicţionarele biografice, rămîn încă destul de vagi. Trebuie, totuşi, să ne mulţumim cu ele, căci pînă acum istoria n-a putut culege mai multe informaţii despre această familie de navigatori îndrăzneţi.

Fraţii Gaspar şi Miguel Corterreal erau fiii unui marinar încercat, pe nume João Vaz Corterreal, care încă în 1460 a întreprins o lungă călătorie prin partea nordică a Oceanului Atlantic, descoperind un pămînt mare* pe care-l numi *Terra dos Bacalhaos,* adică Ţara Somonilor[201].

Gaspar Corterreal se simţise de timpuriu atras spre călătoriile de descoperiri care aduseseră faima tatălui său. Printr-un act datat din Cintra, la 22 mai 1500, regele Manuel îi dărui lui Gaspar Corterreal insulele sau pămîn- turile pe care le va descoperi ; la aceste date importante, regele mai adăugă că „şi pînă acum, în alte epoci, el le căutase pe socoteala şi cheltuiala sa“.

Gaspar Corterreal nu se afla, deci, la prima încercare. Dujpă cît se pare, (cercetările trebuie să-i fi fost îndreptate spre meleagurile unde tatăl său descoperise Insula Somonilor. Pe cheltuială proprie, deşi cu sprijinul regelui, Gaspar Corterreal echipă două nave, la începutul verii anului 1500. El avea atunci aproape 50 de ani. După o escală la Terceira porni spre nord-vest. Prima lui descoperire fu o ţară a cărei privelişte bogată şi

înverzită îi umplu inima de încîntare. Era Canada. Corterreal văzu acolo un fluviu uriaş cărînd la vale gheţuri, fluviul Sf. Laurenţiu, pe care cîţiva dintre însoţitorii lui îl luară drept un braţ al mării şi căruia el îi dădu numele de *Rio Ne- vado.* „Are atîta puhoi de apă, incit nu se poate ca ţara prin care curge să fie o insulă ; unde mai pui că pămîntul e acoperit pretutindeni de un strat de zăpadă prea îndesat ca să poată da naştere unui asemenea fluviu“.

Casele din partea locului erau de lemn, acoperite cu blănuri şi cu piei. Locuitorii nu cunoşteau fierul şi aveau lănci şi săgeţi cu vîrfuri din os de peşte sau din piatră. înalţi şi voinici, ei îşi zugrăveau faţa şi trupul în felurite culori, purtau verigi de aur şi de aramă şi se îmbrăcau în veşminte de blană.

Corterreal îşi urmă călătoria şi ajunse la Capul Bacalhaosilor, „peşti ce se întîlnesc pe coasta aceasta în număr atît de mare, încît împiedică mersul corăbiilor“. Apoi merse două sute de leghe de-a lungul coastei, de la al 56-lea la al 60-lea grad, ba poate chiar mai mult, dînd nume insulelor, rîurilor şi golfurilor întîlnite, aşa cum dovedesc Terra do Labrador, Bahia de Conceisão etc., debarcînd şi punîndu-se în legătură cu băştinaşii. Nişte geruri deosebit de aspre şi un adevărat fluviu de gheţuri uriaşe împiedicară expediţia să navigheze mai departe şi ea se reîntoarse în Portugalia cu cincizeci şi şapte de indigeni.

în acelaşi an, la 15 mai 1501, Gaspar Corterreal, după un ordin din 15 aprilie, primi proviziile necesare şi părăsi Lisabona cu speranţa că-şi va extinde cîmpul descoperirilor. De astă dată se îndreptă puţin mai spre sud şi descoperi un pămînt mare, pe care îl numi Tierra Verdi. Din cele trei caravele cu care plecase, două se întoarseră cu bine în Portugalia cu indieni capturaţi pentru a fi vînduţi ca sclavi, însă nava comandată de Gaspar Corterreal dispăru fără urmă şi de atunci nu se mai auzi nimic despre el. După toate probabilităţile, navigatorul pieri undeva lîngă coasta Canadei. Fratele său, Miguel Corterreal, care avea slujbă la curtea regelui, ceru atunci şi căpătă îngăduinţa să plece în căutarea lui şi să-i ducă mai departe încercarea. Printr-un act din 15 ianuarie 1502, i se făcu danie jumătate din pă- mînturile şi insulele pe care fratele său le-ar fi putut descoperi. Plecat la 10 mai, în acelaşi an, Miguel Corterreal ajunse la Terra Nova ; aici îşi împărţi mica escadră aşa fel ca fiecare dintre corăbii să poată cerceta izolat coasta şi dădu un loc de întîlnire. Dar, la data fixată, el nu se mai ivi, iar cele două corăbii, după ce-l aşteptară pînă la 20 august, reluară drumul Portugaliei. Amîndoi fraţii avuseseră aceeaşi soartă.

În 1503, regele trimise două caravele ca să încerce să capete veşti despre cei doi fraţi, dar căutările fură zadarnice şi caravelele se reîntoarseră fără să fi descoperit nimic.

Cînd află aceste triste întîmplări, ultimul dintre fraţii Corterreal, Vasco Annes, care era căpitan şi guvernator al Insulelor Sfîntul Gheorghe şi Terceira şi comandant al oraşului Tavilla, hotărî să echipeze cu bani proprii o navă şi să plece în căutarea fraţilor săi. Regele fu nevoit să se opună, temîndu-se să nu-l piardă şi pe ultimul din acest neam de navigatori îndrăzneţi.

Pe hărţile epocii (secolul al XVI-lea), Canada e trecută adeseori sub numele de Terra dos Corterreales, denumire care se întinde uneori mult mai jos şi cuprinde şi o mare parte din America de Nord.

Să ne oprim acum asupra lui John şi Sebastian Cabot. Toate datele în legătură cu aceşti navigatori englezi au rămas pînă nu de mult acoperite cu un văl care încă nu este complet înlăturat. Nici numele şi nici naţionalitatea lui John Cabot nu sînt încă sigure şi cu atît mai puţin data naşterii lui. John Cabot sau Giovanni Gabotto s-ar fi născut, dacă nu la Genova,

Sebastian Cabot

măcar în vecinătatea acestui oraş şi poate chiar la Castigiione, cam prin primul pătrar al secolului al XV-lea. Ceea ce se ştie, fără putinţă de tăgadă, e că John Cabot a venit la Londra să se ocupe de negoţ şi că s-a stabilit, curînd după aceea, la Bristol, pe atunci al doilea oraş al regatului, într-unul din cartierele mărginaşe care primise numele- de Chitai, fără îndoială din pricina numeroşilor veneţieni ce locuiau acolo şi a negoţului făcut de ei cu ţările din Extremul Orient. în Chitai s-ar fi născut şi ultimii doi copii ai lui Cabot, Sebastian şi Sancho, dacă ţinem seama de spusele bătrînului cronicar Eden : „Sebastian Cabot mi-a povestit că se născuse la Bristol, şi că la patru ani plecase cu taică-său spre Veneţia, şi că se reîntorsese eu el în Anglia cîţiva ani mai tîrziu, din care pricină se credea că s-ar fi născut la

Veneţia“. în 1476, John Cabot se afla la Veneţia şi primi acolo, la 29 martie, actele'de naturalizare, ceea ce dovedeşte că nu era originar din acest oraş şi că trebuie să fi meritat cinstea aceasta prin vreun serviciu adus Republicii.

De aici, în jurul anului 1490, Cabot se mută cu familia în Anglia şi se stabili la Bristol, unde întemeie o importantă casă de comerţ. Fiul său Sebastian, căruia primele călătorii îi dăduseră gustul mării, se instrui în toate ramurile cunoscute ale navigaţiei şi făcu cîteva drumuri pe ocean, ca să deprindă practica acestei ştiinţe, aşa cum îi deprinsese teoria. „De şapte ani, spune ambasadorul spaniol într-o scrisoare din 25 iulie 1498, adresată lui Fernando şi Isabellei în legătură cu una din expediţiile comandate de Cabot, de şapte ani cei din Bristol armează, în fiecare an, două, trei sau patru caravele ca să pornească în căutarea Insulei Brazilia sau a celor Şapte Cetăţi, după fantezia acestui genovez.“ Pe atunci, întreaga Europă răsuna de vîlva pe care o făcuseră descoperirile lui Columb. „Mi s-a iscat, spune Sebastian Cabot, într-o povestire pe care ne-a păstrat-o Ramusio, o mare dorinţă şi un fel de foc în inimă să fac şi eu cîteva lucruri de seamă ; şi, ştiind prin cercetarea sferei că, dacă aş naviga cu ajutorul vîntului de vest, aş izbuti mai repede să aflu India, i-am adus de îndată planul meu la cunoştinţă maiestăţii sale, care a fost foarte mulţumit de el.“ Regele căruia se adresa Cabot era Henri al VH-lea, cel care cu cîţiva ani mai înainte îi refuzase orice sprijin lui Cristofor Columb. Se înţelege că el primise cu plăcere planul supus de John şi Sebastian Cabot, căci, deşi Sebastian, în fragmentul pe care l-am redat, îşi atribuie numai lui cinstea de a-l fi întocmit, nu e mai puţin adevărat că tatăl său a fost promotorul isprăvii, după cum dovedeşte următoarea cartă, pe care o traducem prescurtînd-o : „Noi, Henry... acordăm învoire mai jos numiţilor Jehan Cabot, cetăţean al Veneţiei, şi fiilor săi Louis, Sebastian şi Sancho, să pornească sub pavilionul nostru, şi cu cinci nave de tonajul, şi cu echipajul pe care îl vor socoti de cuviinţă, pe propriile lor cheltuieli şi sarcini... Le acordăm atît lor, cît şi urmaşilor lor dreptul de a supune ţări şi de a le stăpîni... cu condiţia ca şi ei, din veniturile, beneficiile şi avantajele rezultate de pe urma acestei călătorii să ne plătească, în mărfuri sau în bani, a cincea parte a cîştigului astfel obţinut, pentru fiecare din călătoriile lor, de fiecare dată cînd se vor reîntoarce în portul Bristol (şi numai în acest port au dreptul să ancoreze)... le făgăduim şi le garantăm lor, moştenitorilor lor cîţ şi celor în drept, că vor fi scutiţi de toate taxele vamale pentru mărfurile aduse din ţările astfel descoperite... Cerem şi poruncim tuturor supuşilor noştri de pe uscat şi de pe mare să dea sprijin numitului Jehan şi fiilor săi... Dat la... 5 martie 1495“.

Aceasta e carta acordată lui John Cabot şi fiilor săi la reîntoarcerea lor de pe continentul american şi nu, cum au pretins unii autori, înaintea acestei călătorii. De îndată ce vestea descoperirii lui Columb ajunse în Anglia, adică după cît se pare pe la 1493, John şi Sebastian Cabot pregătiră expediţia pe cheltuiala lor şi plecară la începutul anului 1494, cu gînd să ajungă în Chitai şi apoi în Indii. Asupra acestui lucru nu poate să existe nici o îndoială, căci se păstrează, la Biblioteca naţională din Paris, unicul exemplar al hărţii gravate în 1541, adică în timpul cînd Sebastian Cabot mai trăia, hartă care înfăţişează călătoria lui şi data exactă şi precisă a descoperirii insulei canadiene Cape Breton [202].

Probabil că trebuie pusă pe socoteala intrigilor ambasadorului spaniol întîrzierea suferită de cea de-a doua expediţie a lui Cabot, căci anul 1496 trecu fără ca navigatorul să-şi fi săvîrşit călătoria.

în anul următor, Cabot plecă la începutul verii. După ce regăsi Terra Prima Vista (Primul pămînt văzut), merse de-a lungul coastei şi observă curînd, spre marea lui părere de rău, că ea se îndrepta tot spre nord. „Atunci, mergînd de-a lungul ei ca să mă încredinţez dacă nu cumva există vreo trecere, n-am găsit nici una ; înaintînd pînă la 56° şi văzînd că în punctul acela pămîntul coteşte către est, mi-am pierdut nădejdea că voi găsi o trecere şi am schimbat direcţia ca să cercetez coasta spre linia echinocţială, tot cu scopul de a găsi o trecere spre Indii ; şi la urmă am atins coasta numită astăzi Florida, de unde, fiindcă proviziile începuseră să-mi lipsească, am luat hotărîrea să mă reîntorc în Anglia.“ Povestirea aceasta al cărei început l-am dat mai sus a fost făcută de Cabot poetului italian Girolamo Fracastoro, cu patruzeci sau cincizeci de ani mai tîrziu. De aceea nu e de mirare că în ea Cabot amestecă două călătorii, cu totul deosebite, cea din 1494 şi cea din 1497. Să mai adăugăm cîteva lămuriri la această povestire : prima coastă întîlnită a fost, fără doar şi poate, Capul Nord, extremitatea nordică a Insulei Cape Breton, iar insula care îi e opusă e aceea a Prinţului Eduard, multă vreme cunoscută sub numele de Insula Sf. Ioan. După cît se pare, Cabot a intrat în Golful Sf. Laurenţiu, pe care l-a luat drept un braţ de mare, lîngă locul unde se află astăzi Quebec, şi a navigat de-a lungul ţărmului nordic al golfului atîta vreme cît n-a văzut coasta Labradorului înfundîndu-se spre est. Terra Nova a socotit-o un arhipelag şi şi-a continuat drumul spre sud, fără îndoială nu pînă la Florida, după cum spune, — timpul consacrat acestei călătorii împiedicîndu-l să coboare atît de mult, — ci pînă în Golful Chesapeake. Acestea sînt locurile pe care spaniolii le vor numi mai tîrziu „Tierra de Estebăn G6mez“.

în ziua de 3 februarie 1498, regele Henri al VH-lea semnă la Westminster un nou document, prin care îi îngăduia lui John Cabot sau reprezentantului său cu autorizaţie în regulă să ia din porturile Angliei şase nave de cîte două sute de tone şi să obţină, la preţ egal cu cel pe care l-ar plăti coroana, tot ce-i va fi de trebuinţă pentru armarea lor. Şi-i mai îngăduia să ambarce cu el meşteri navali, meseriaşi şi alţi cetăţeni care de bunăvoie ar dori să plece cu el şi să treacă pe pămînturile şi în insulele nou descoperite. John Cabot plăti atunci pentru armarea a două nave, iar altele trei fură armate pe cheltuiala negustorilor din Bristol.

După cît se pare numai moartea, — venită pe neaşteptate şi brusc, — l-a împiedicat pe John Cabot să ia comanda acestei expediţii. Fiul său Sebastian conducea, deci, flota, care purta trei sute de oameni şi provizii pentru un an. După ce întîlni pămîntul la 45°, Sebastian Cabot urmă coasta pînă la 58°, poate chiar pînă mai sus ; dar apoi se lăsă un frig atît de aspru şi se ivi o asemenea mulţime de gheţuri plutitoare, încît îi fu cu neputinţă să înainteze mai spre nord. Zilele erau foarte lungi şi nopţile nespus de luminoase, amănunt important pentru a fixa latitudinea atinsă, căci ştim că sub a şaizecea paralelă zilele cele mai lungi sînt de optsprezece ore. Aceste diferite^ motive îl hotărîră pe Sebastian Cabot să schimbe direcţia şi astfel ajunse în Insulele Bacalhaos, ai căror locuitori, înveşmîntaţi în piei de animale, erau _ înarmaţi cu arcuri, lănci, suliţe

scurte şi săbii de lemn. Navigatorii pescuiră acolo nenumăraţi morua ; peştii aceştia erau atît de numeroşi, spune o veche relatare a călătoriei, încît împiedicau înaintarea corăbiilor. După ce merse de-a lungul coastei Americii pînă la 38°, Cabot porni spre Anglia, unde ajunse la începutul toamnei.

Pe scurt, călătoria aceasta avea un triplu scop : de descoperiri, de conierţ şi de colonizare, după cum arată şi numărul navelor participante, şi forţa echipajelor. Totuşi, Cabot se pare că nu a debarcat nici un om şi că n-a făcut încercări de colonizare nici în Labrador, nici în Golful Hudson (pe care avea să-l exploreze mai amănunţit în 1517, pe timpul domniei lui Henri al VIII-lea), nici mai jos de Insulele Bacalhaos, cunoscute sub numele generic de Terra Nova.

în urma acestei expediţii aproape cu totul neproductivă, îl pierdem din vedere pe Sebastian Cabot, dacă nu complet cel puţin atîta cît să nu mai ştim aproape nimic despre faptele şi călătoriile lui, pînă în 1517. Călătorul Hojeda, despre care am vorbit mai înainte, a părăsit Spania în mai 1499. în călătoria aceasta se ştie că a întîlnit la Caquibaco, pe coasta Americii, un englez. Să-l fi întîlnit pe Cabot ? N-avem nici o dovadă să afirmăm cu precizie lucrul acesta ; dar putem presupune că navigatorul englez n-a stat cu mâinile în sîn şi că trebuie să mai fi întreprins vreo expediţie. .Ceea ce ştim e că, în ciuda angajamentelor solemne pe care şi le luase, regele Angliei acordă unor portughezi şi unor negustori din Bristol anumite privilegii comerciale în ţinuturile descoperite de Cabot. Lipsa de generozitate şi nerecunoştinţa faţă de serviciile aduse îl mîhniră pe navigator şi-l hotărîră să primească oferta făcută în repetate rînduri, de a intra în slujba Spaniei. După moartea lui Vespucci, întîm- plată în 1512, Cabot rămăsese navigatorul cel mai de seamă. Ca să şi-l apropie, Fernando îi scrise, deci, la 13 septembrie 1512, lordului Willoughby, comandant şef al trupelor engleze transportate în Italia, poruncindu-i să trateze cu navigatorul veneţian.

De cum sosi în Castilia, Cabot primi, printr-un act din 20 octombrie 1512, gradul de căpitan, cu o soldă de 5 000 de maravedis. Pînă cînd se ivi prilejul de a i se folosi însuşirile şi experienţa, reşedinţa i-a fost fixată la Sevilla. Tocmai era vorba să ia comanda unei expediţii foarte importante, cînd, la 23 ianuarie 1516, Fernando Catolicul muri. Cabot se reîntoarse imediat în Anglia, după ce obţinu, pe oît se pare, un concediu.

Aici fu numit în anul următor, alături de Thomas Pert, comandantul unei flote care trebuia să ajungă în China prin nord-vest. La 11 iunie, el se^ afla în Golful Hudson la 67°30′ latitudine ; marea, eliberată de gheţuri, i se întindea în faţă pînă la o distanţă atît de mare, încît Cabot socotea că-şi va putea duce la capăt misiunea, cînd laşitatea tovarăşului său, unită cu răscoala echipajelor, îl siliră să se reîntoarcă în Anglia. în al său *Theatrum orbis terrarum,* cartograful flamand Ortelius desenează forma Golfului Hudson, aşa cum este în realitate şi arată chiar la extremitatea lui septentrională o strîmtoare care duce spre nord. Cine putea să-i dea informaţiile reproduse pe hartă dacă nu Cabot ? se întreabă istoricul englez Nicholls.

La reîntoarcerea în Anglia, Cabot găsi ţara bîntuită de o ciumă îngrozitoare, care împiedica pînă şi tranzacţiile comerciale. Curînd, fie pentru că timpul concediului trecuse, fie pentru că voia să scape de molimă, fie pentru că fusese rechemat în Spania, navigatorul veneţian

plecă în această ţară. în 1518, la 5 februarie, Cabot fu numit pilot major, cu beneficii care, adăugate la cele pe care le primea mai dinainte, atingeau un total de 125 000 de maravedis, adică 300 de ducaţi. Dar nu-şi îndeplini cu adevărat funcţiile slujbei decît la reîntoarcerea lui Carol Quintul din Anglia. Principala lui sarcină consta în a examina piloţii, cărora nu li se permitea să meargă în Indii fără acest examen.

Vremurile nu erau de loc prielnice marilor expediţii maritime. Războiul dintre Franţa şi Spania absorbea toate resursele de oameni îşi de bani din aceste două ţări. De aceea Cabot, a cărui patrie pare să fi' fost mai degrabă ştiinţa decît cutare sau cutare ţară, îi dădu să înţeleagă ambasadorului Veneţiei, Con- tarini, că ar vrea să intre în slujba flotelor Republicii ; dar cînd sosi răspunsul favorabil al Consiliului celor Zece, el avea alte iplanuri în minte şi nu-şi duse mai departe încercarea.

în luna aprilie 1524, Cabot prezidă o conferinţă a marinarilor şi a cosmografilor, adunaţi la Badajoz ca să discute dacă Molucele aparţineau, după celebrul pact de la Tordesillas, Spaniei sau Portugaliei. La 31 mai se hotărî că Insulele Moluce se află la 20° de linia de demarcaţie, în apele spaniole. Poate că hotărîrea acestei conferinţe, al cărei prezident era Cabot şi care dădea în mîinile Spaniei o mare parte a comerţului cu mirodenii, a influenţat rezoluţiile consiliului Indiilor. Oricum, în luna septembrie a aceluiaşi an, Cabot primi, cu titlul de comandant suprem, comanda a trei nave de cîte o sută de tone şi a unei mici caravele pe care se aflau o sută cincizeci de oameni.

Scopul anunţat al expediţiei era să străbată Strîmtoarea Magellan, să exploreze cu grijă coastele occidentale ale Americii şi să ajungă în Moluce, unde avea să ia, pentru reîntoarcere, o încărcătură de mirodenii. Luna august 1525 fusese fixată ca dată a plecării, dar intrigile Portugaliei reuşiră s-o întîr- zie pînă în aprilie 1526.

Din clipa aceea, cîteva împrejurări nefavorabile părură că prevestesc un sfîrşit neprielnic călătoriei. Cabot avea doar o autoritate nominativă, iar asociaţia de negustori care făcuse cheltuielile de armare, neprivindu-l cu ochi buni ca şef, găsise mijloace să contrazică toate planurile călătorului veneţian. Aşa, de pildă, în locul comandantului secund indicat de el îi fu impus^un altul, iar unele instrucţiuni, care trebuiau citite numai oînd vor ajunge în larg, fură înmînate fiecărui comandant. Ele cuprindeau măsura absurdă ca, în caz de moarte a comandantului suprem, să-i urmeze la comandă rînd pe rînd unsprezece inşi. Nu însemna oare aceasta un îndemn la asasinat ?

De-abia ajunseseră navele în larg, cînd se şi iviră nemulţumirile. Se răspîndi zvonul că navigatorul veneţian n-ar fi la înălţimea sarcinii de comandant suprem ; apoi, cînd se văzu că bîrfelile acestea nu-l pot atinge, începu să se pretindă că flota duce lipsă de hrană. Revolta izbucni de îndată ce ajunseră la ţărm. Dar Cabot nu era omul care să se dea bătut; prea suferise din pricina laşităţii ca să mai îndure o asemenea ocară. Pentru a tăia răul din rădăcină, Cabot ii prinse pe comandanţii răzvrătiţi şi, cu toată reputaţia şi stră- lucitele servicii aduse de ei în trecut, îi coborî într-o luntre şi-i lăsă în părăsire pe uscat. Peste patru luni, comandanţii avură norocul să fie culeşi de o expediţie portugheză, care se pare că avea instrucţiuni să contracareze planurile lui Cabot.

Navigatorul veneţian pătrunse apoi în Rio de la Plata, căruia predecesorul său Solis îi începuse explorarea ea pilot major. Expediţia mai

era formată atunci numai din două nave, căci una se pierduse în decursul călătoriei. Cabot navigă de-a lungul coastei Americii de Sud şi descoperi o insulă pe care con7 struţ fortul San Salvador ; comanda fortului i-o încredinţă lui Antonio de Grajeda. Cu una din nave, căreia îi avariase chila, Cabot, remorcat de bărci, intră pe Parana, clădi la confluenţa Carcaramei cu Terceira un nou fort (San Espíritu) şi, după ce-şi asigură astfel poziţiile de retragere, pătrunse în interiorul acestor rîuri. Ajuns la confluenţa Paranei cu Paraguayul, porni pe apa acestuia din urmă, a cărei direcţie se potrivea mai bine cu planul său de a ajunge în vest, în ţinutul de unde indienii aduceau aur. între timp începu să se schimbe şi aspectul locurilor, şi atitudinea indigenilor. Pînă atunci, la vederea navelor, localnicii dădeau fuga, uimiţi, să le întîmpine ; dar pe malurile cultivate ale Paraguayului, ei se împotriviră vitejeşte debarcării străinilor şi, cînd trei spanioli încercară să scuture fructele unui palmier, se încinse o luptă în care trei sute de băştinaşi îşi pierdură viaţa. Victoria aceasta scoase, însă, din luptă şi douăzeci şi cinci de spanioli, ceea ce însemna prea mult pentru Cabot, care îşi evacuă în grabă răniţii la fortul San Espíritu şi se retrase ţinînd piept atacurilor.

Cabot avusese grijă să-i trimită împăratului veşti prin doi oameni de-ai săi, aducîndu-i la cunoştinţă încercarea de revoltă 'a comandanţilor, motivele care îl sileau să modifice drumul fixat al expediţiei şi cerînau-i oameni şi provizii. Răspunsul sosi, în sfîrşit. împăratul aproba ce făcuse Cabot, îi poruncea să colonizeze ţinutul în care se oprise, dar nu-i trimitea nici un om şi nici un ban. Cabot încercă să-şi procure pe loc mijloacele care îi lipseau şi făcu încercări de cultivare a pămîntului. în acelaşi timp, ca să nu i se moleşească trupele, supuse triburile învecinate, construi forturi şi, urcînd în susul Paraguayului, atinse Potosí şi rîurile Anzilor care aparţin bazinului Amazonului. Astfel, Cabot şi Pizarro aflară aproape în acelaşi timp de existenţa Perului. în sfîrşit, Cabot se pregătea să pătrundă în Peru, de unde venea aurul şi argintul pe care îl văzuse în mîinile indigenilor ; dar, ca să încerce cucerirea acestui vast teritoriu, îi trebuiau soldaţi pe care n-avea de unde să-i recruteze, iar împăratul nu avea cum să i-i trimită. Războaiele din Europa îi absorbeau toate resursele, cortesurile [203] refuzau să voteze noi subsidii, iar Molucele fuseseră vîndute Portugaliei. în asemenea condiţii, după ce ocupă cinci ani ţara şi aşteptă în tot acest timp ajutoarele care nu-i sosiră. Cabot îşi evacuă în parte aşezările şi se reîntoarse în Spania cu o parte din oameni. Restul, compus din o sută douăzeci şi cinci de soldaţi lăsaţi să păzească fortul San Espíritu, după multe peripeţii pe care nu le putem povesti aici, pieriră ucişi de indieni sau fură siliţi să se refugieze pe coasta Braziliei, în aşezările portugheze. Minunata rasă de cai sălbatici care trăieşte astăzi în numeroase herghelii prin pampasul La Platei se trage din caii aduşi de Cabot şi acesta a fost, de fapt, singurul- rezultat al ghinionistei lui expediţii.

La reîntoarcerea lui Cabot în Spania regele nerecunoscător l-a acuzat de abuz de putere, l-a întemniţat, apoi l-a deportat pe doi ani la Oran. După ce-şi ispăşi pedeapsa, ilustrul călător se stabili la Sevilla şi se îndeletnici cu alcătuirea hărţilor geografice.

în 1548, adică la îxiceputul domniei lui Eduard al VI-lea (1547—1553), Cabot renunţă la funcţia sa şi veni să se stabilească la Bristol.

Carol Quintul profită de plecarea lui Cabot ca să-i retragă pensia, pe

care Eduard al VH-lea se grăbi să i-o înlocuiască, poruncind să i se plătească anual 250 de mărci, adică peste 116 lire sterline, ceea ce însemna o sumă considerabilă pe vremea aceea.

Postul pe care-l ocupă Cabot în Anglia poate fi cuprins numai sub titulatura de ministru al marinei, căci el pare să fi vegheat asupra tuturor treburilor maritime, sub autoritatea regelui şi a consiliului. Cabot dădea învoiri, examina piloţii, redacta instrucţiuni, făcea hărţi, misiune multiplă şi variată pentru care, lucru ^destul de rar, avea cunoştinţele teoretice şi practice necesare, în acelaşi timp, îl învăţa cosmografia pe tînărul rege,, îi explica deviaţiile compasului şi ştia să-i trezească interesul pentru navigaţie şi pentru gloria care rezultă din descoperiri maritime. Avea, deci, o situaţie aproape unică şi Cabot o folosi ca să-şi realizeze un plan la care se gîndea de multă vreme.

Pe vremea aceea, Anglia nu avea un comerţ de sine stătător. întregul trafic se afla în mîinile oraşelor Anvers,. Hamburg, Bremen etc. Asociaţiile acestea negustoreşti obţinuseră în mai multe rînduri reduceri vamale foarte mari şi sfîrşiseră prin a monopoliza comerţul englez. Cabot socotea că englezii sînt la fel de înzestraţi ca şi ceilalţi pentru a face comerţ şi că puternica flotă a Angliei putea destul de bine să facă faţă vînzării produselor agricole şi manufacturiere. De ce să recurgi la străini cînd poţi să-ţi faci şi singur treburile ? Dacă pînă atunci nu se putuse ajunge în Chitai şi în Indii prin nord-vest, nu se putea încerca oare aflarea unui drum prin nord-est ? Şi dacă încercările aveau să dea greş, nu puteau fi găsite în partea aceea popoare mai comerciale şi mai civilizate decît eschimoşii înapoiaţi şi săraci de pe coastele Labradorului şi ale Terra Novei ?

Cabot adună cîţiva dintre negustorii de frunte ai Londrei, le expuse planurile lui, şi îi constitui într-o asociaţie al cărei preşedinte pe viaţă fu numit el, la 14 decembrie 1551. în acelaşi timp acţionă cu multă vigoare pe lîngă rege şi, arătîndu-i cît sufereau supuşii lui de pe urma monopolului de care se bucurau străinii, obţinu, la 23 februarie 1551, abolirea acelui monopol şi practica libertăţii comerciale.

Compania negustorilor englezi, care luă numele de „Negustorii întreprinzători", se grăbi să construiască nave potrivite pentru greutăţile navigaţiei în regiunile arctice. Prima perfecţionare a marinei engleze, datorată lui Cabot, a fost dublajul chilei, pe care navigatorul o văzuse în Spania, dar nu era încă practicată în Anglia.

O flotă de trei nave fu reunită la Deptford : „Buona Speranza", a cărei comandă îi fu dată lui sir Hugh Willoughby, care îşi oîştigase o mare faimă în război ; „Buona Confidenza", comandant Cornii Durforth ; şi „Bonaventura", comandant Richard Chancellor, prieten intim cu Cabot, Care primi titlul de pilot major. Şef de echipaj pe „Bonaventura" era Stephen Burrough, marinar încercat, care avea să facă numeroase drumuri în mările Nordului şi să devină mai tîrziu pilot şef al Angliei.

Dacă vîrsta şi importantele lui ocupaţii îl împiedicară pe Cabot să ia comanda expediţiei, el ţinu măcar să se îngrijească de toate amănuntele armării. Redactă chiar nişte instrucţiuni care ni s-au păstrat şi care dovedesc prudenţa şi marea pricepere a acestui remarcabil navigator. în ele, Cabot recomandă folosirea lochului [204], instrument de măsurare a vitezei navelor, şi ţinerea la zi a jurnalului de bord, să se culeagă în scris toate informaţiile asupra caracterului, moravurilor, obiceiurilor şi resurselor popoarelor ce sînt vizitate, ca şi asupra producţiei ţărilor. Nu

trebuie îngăduită nici un fel de violenţă faţă de băştinaşi. Orice blestem sau ocară trebuie să fie aspru pedepsite, ca şi beţia. Cabot termină recomandînd, mai presus de orice, unire şi înţelegere, reamintindu-le comandanţilor măreţia, seriozitatea şi răspunderea de care trebuie să dea dovadă în îndeplinirea misiunii lor.

Escadra întinse velele la 20 mai 1553, în prezenţa curţii, reunită la Greenwich, în mijlocul unei uriaşe mulţimi, după serbări şi petreceri la care regele, bolnav fiind, nu putu să asiste.. Lîngă Insulele Lofoten, pe coasta Norvegiei, în

dreptul lui Wardhous, escadra fu despărţită de „Bonaventura“. Tîrîte de furtună, cele două nave ale lui Willoughby atinseră fără îndoială Novaia Zemlea, cunoscută încă de mult de vînătorii ruşi, şi fură silite de gheţuri să coboare spre sud. La 18 februarie, ele intrară în portul format de gura rîului Arzina, în Laponia răsăriteană. Peste cîtva timp, „Buona Confidenza“, despărţită de Willoughby în urma unei noi furtuni, se reîntoarse în Anglia ; cît despre Willoughby, nişte pescari ruşi îi regăsiră în anul următor corabia prinsă de gheţuri. întregul echipaj murise de frig. Cel puţin aşa arată jurnalul, ţinut pînă în ianuarie 1554 de nefericitul Willoughby.

După ce aşteptase zadarnic celelalte două nave la locul de întîlnire fixat pentru cazul cînd vor fi nevoiţi să se despartă, Chancellor orezu că

ele l-au depăşit şi, trecînd de Capul Nord, intră într-un golf vast, care este de fapt

Marea Albă, apoi debarcă la gura Dvinei, lîngă mănăstirea Sf. Nicolae, pe locul unde avea să se ridice mai tîrziu oraşul Arhanghelsk. De la locuitorii acestor meleaguri află că întreaga ţară este sub stăpînirea unui mare cneaz al Rusiei. Chancellor hotărî îndată să meargă la Moscova, în ciuda enormei distanţe pe care trebuia s-o străbată pînă acolo. Pe tronul Rusiei se afla atunci ţarul Ivan al IV-lea Vasilievici, supranumit cel Groaznic. De cîtăva vreme, ruşii izbutiseră să scuture jugul tătăresc, iar Ivan reunise toate micile principate rivale într-un singur stat, a cărui putere începea să devină considerabilă. Ţarul, care pînă atunci nu-şi putuse procura mărfurile de origine europeană decît pe calea Poloniei şi care voia să ajungă pînă la mările germanice, îl privi cu iplăcere pe Chancellor, încercînd să pună bazele unui comerţ care trebuia să fie avantajos pentru ambele părţi. Şi nu numai că îl primi pe englez cu toată curtenia, dar îi făcu şi oferte din cele mai promiţătoare, îi acordă mari privilegii şi îl încurajă, prin felul prietenos în care îl primi, să-şi reînnoiască vizita. Chancellor îşi vîndu cu profit mărfurile, luă o încărcătură de blănuri, ulei de focă şi de balenă, aramă şi alte produse, apoi se reîntoarse în Anglia cu o scrisoare de-a ţarului. Avantajele pe care Compania negustorilor (întreprinzătorilor) le avusese de pe urma acestei prime călătorii dădu imbold să se încerce încă una. în anul următor, Chancellor făcu, deci, un nou _ drum la Arhanghelsk şi aduse în Rusia doi agenţi ai Companiei, care încheiară cu ţarul un tratat avantajos. Apoi se reîntoarse în Anglia cu un ambasador şi cu suita acestuia, trimis de Ivan cel Groaznic în Marea Britanie. Din patru corăbii care formau flota, una pieri pe coasta Norvegiei, o a doua la plecarea din Drontheim, iar „Bonaventura“, pe care se aflau Chancellor şi ambasadorul, se scufundă în Golful Pitsligo, pe coasta răsăriteană a Scoţiei, în ziua de 10 noiembrie 1556. Chancellor, ’ mai puţin norocos decît ambasadorul rus care avu şansa să scape, se înecă în acest naufragiu ; darurile şi mărfurile ambasadorului pentru Anglia pieriră şi ele.

Acesta a fost începutul alianţei dintre Anglia şi Rusia. După aceasta, expediţiile engleze în Marea Albă urmează una după alta, relaţiile comerciale dintre Moscova şi Londra lărgindu-se an de an [305]. în încheiere, vom mai spune cîteva cuvinte despre Sebastian Cabot, în soarta căruia se produsese iar o schimbare .bruscă.

^Se ştie că regina Angliei Mary se căsătorise cu regele Spaniei Filip al II-lea. Cînd acesta veni în Anglia, se arătă foarte neprietenos faţă de Cahot, plecat din serviciul Spaniei şi pornit în momentul acela să-i făurească Angliei un comerţ care avea să sporească în mod neobişnuit puterea maritimă a ţării acesteia, şi aşa destul de temută. De aceea nu ne vom mira de loc aflînd că, la opt zile după debarcarea regelui Spaniei, Cabot fu silit să renunţe la postul şi la pensia sa, care îi fuseseră dăruite de Eduard al Vl-lea. în locul său fu numit Worthington. Nicholls presupune că omul acesta, puţin onorabil şi care avusese a face cu justiţia, avea misiunea secretă de a lua din planurile, hărţile, instrucţiunile şi proiectele lui Cabot pe cele care puteau fi folositoare Spaniei. Fapt este că toate aceste documente sînt astăzi pierdute.

începînd de la această dată, istoria îl pierde cu totul din vedere pe bătrînul marinar. Aceeaşi taină care planează asupra naşterii lui îi învăluie şi locul şi dată morţii[20e]. Importantele lui descoperiri, lucrările cosmografice, studiul despre variaţiile acului magnetic, înţelepciunea, omenia şi cinstea lui dovedite rît a trăit îi asigură lui Sebastian Cabot un

loc de frunte printre descoperitori.

I
I

Giovanni di Verrazzano. Jacques Cartier şi cele trei călătorii ale sale în Canada. Oraşul Hochelaga. Tutunul. Scorbutul. Căilătoria lui Roberval. Martin Frobisher şi călătoriile lui. John Davis. Barents şi Heemskerk. Spitzbergen. Iernare în Novaia Zemlea. Reîntoarcerea în Europa. Rămăşiţe ale expediţiei.

între 1492 şi 1524, Franţa se ţinuse deoparte, cel puţin oficial, în ceea ce priveşte descoperirile şi colonizarea. Dar Francisc I nu putea să vadă cu ochi liniştiţi sporirea puterii rivalului său Carol Quintul prin cucerirea Mexicului. De aceea îl însărcină pe navigatorul veneţian Giovanni di Verrazzano, aflat în slujba sa, să facă o călătorie de explorări în Lumea Nouă. Ne vom opri puţin asupra călătoriei acestuia, deşi locurile vizitate fuseseră călcate de mai multe ori, căci pentru prima oară steagul Franţei flutura pe ţărmurile Lumii Noi. De altfel, explorarea despre care vorbim avea să deschidă calea expediţiilor lui Jacques Cartier şi Champlain în Canada, nefericitelor experienţe de colonizare în Florida ale lui Jean Ribaut şi Laudonniere şi încercării de stabilire în Brazilia a lui Villegagnon.

Nu există nici un fel de amănunt biografic cu privire la Verrazzano. în ce împrejurări o fi intrat el în serviciul Franţei ? Ce merite îl îndreptăţeau la comanda unei asemenea expediţii ? Nu se cunoaşte nimic despre călătorul veneţian, căci n-a rămas de la el decît traducerea italiană a raportului făcut către Francisc I, publicat în culegerea Ramusio. Traducerea franceză a acestei traduceri italiene există, prescurtată, în lucrarea lui Lescarbot asupra Noii Franţe şi în *Istoria călătoriilor.* Pentru rezumatul, foarte prescurtat, pe care îl dăm, folosim textul italian al lui Ramusio, în afara cîtorva pasaje luate din traducerea lui Lescarbot.

Plecat cu patru nave ca să facă descoperiri peste ocean, spune Verrazzano într-o scrisoare trimisă din Dieppe, la 8 iulie 1524, către Francisc I, navigatorul fu silit de furtună să se refugieze cu două din navele lui, „Dauphine“ şi „Normande“, în Bretagne, unde putu să-şi repare avariile. De acolo, se îndreptă spre coastele Spaniei, unde se pare că a urmărit cîteva ambarca- ţii spaniole. în 17 ianuarie 1524 îl vedem părăsind- numai cu „Dauphine“ o insuliţă nelocuită din apropierea Madeirei şi pornind în largul oceanului cu un echipaj de cincizeci de oameni, bine aprovizionaţi cu hrană şi cu muniţii pentru opt luni de călătorie.

Peste douăzeci şi cinci de zile, nava străbătuse o sută de leghe spre vest, cînd a fost prinsă de o furtună cumplită-, iar douăzeci şi cinci de zile mai tîrziu, adică la 8 sau 9 martie, după ce făcuse cam patru sute de leghe, Verrazzano descoperi, la 34° latitudine nordică, un ţărm care părea că nu mai fusese explorat. „La sosire, ţărmul ni se păru foarte jos, dar, apropiindu-ne la un sfert de leghe de el, am recunoscut, după focurile mari care ardeau de-a _ lungul locurilor de debarcare şi a marginilor mării, că era locuit şi, căznindu-ne să_ debarcăm ca să putem face o cercetare a ţinutului, am navigat zadarnic peste cincizeci de leghe; dar, văzînd că ţărmul coteşte mereu spre sud, am chibzuit să ne reîntoarcem spre nord“. Găsind un loc potrivit pentru debarcare, francezii zăriră numeroşi indigeni care veneau spre ei, dar care fugiră cînd ei atinseră ţărmul. Readuşi curînd de semnele şi demonstraţiile

prieteneşti ale francezilor, indigenii se mirară grozav de îmbrăcămintea, de chipurile şi de pielea albă a acestora. Indigenii erau

complet goi, în afară de mijlocul trupului, acoperit cu piei de jder, prinse cu o centură îngustă făcută din ierburi ţesute destul de frumos şi împodobite cu patru cozi de alte animale, cozi care le atîrnau pînă la genunchi. Unii purtau cununi din pene de păsări. „Sînt oacheşi la piele, spune relatarea, şi seamănă toţi cu sarazinii [207] ; au părul negru, nu prea lung, legat spre ceafă într-un fel de codiţă. De statură potrivită, deşi ceva mai înalţi decît noi, au membrele ¡bine proporţionate şi singurul lor defect e că au feţele cam prea late ; nu sînt voinici, dar sînt sprinteni şi ni s-au părut cei mai buni şi mai rapizi alergători din lume.“ Din cauza scurtului răgaz cît a rămas cu ei, lui Verrazzano i-a fost imposibil să culeagă amănunte asupra moravurilor şi felului de viaţă al acestor oameni. în locul acela, ţărmul era format din nisip mărunt, avînd iei-colo mici coline nisipoase, în dosuil cărora se aflau „dumbrăvi şi păduri ¡foarte stufoase, atît de plăcute, incit te minunai văzîndu-le“. Şi după cîte şi-au putut da seama francezii, trăiau pe meleagurile acelea mulţime de cerbi, de căprioare şi de iepuri şi se aflau lacuri şi heleşteie cu peşti şi nenumărate păsări.

Pămîntul acesta se află la 34°. Este, deci, partea Statelor Unite care se numeşte astăzi Carolina de Nord. Aerul de acolo e sănătos şi curat, clima temperată, marea e pretutindeni ospitalieră şi, cu toate că lipsesc locurile de debarcare, nu e de loc primejdioasă pentru navigatori.

Toată luna martie francezii navigară de-a lungul coastei, care /li se păru locuită de numeroase populaţii. Lipsa apei de băut îi sili de mai multe ori să debarce şi putură constata că localnicilor le plăceau cel mai mult oglinjoarele, clopoţeii, cuţitele şi foile de hîrtie. într-o zi, francezii trimiseră pe uscat o barcă mare cu douăzeci şi cinci de oameni. Un tînar marinar sări în apă „fiindcă nu putea ajunge la uscat din pricina valurilor şi a curenţilor, ca să le dea eîteva mărunţişuri localnicilor, şi, aruncîndu-le de departe, fiindcă se cam temea de ei, fu zvîrlit cu putere de valuri pe mal. Văzîndu-l în starea aceasta, indienii îl luară şi-l duseră departe de ai lui, spre marea mirare a bietului marinar, care se aştepta să fie sacrificat. Aşezîndud la poalele unei măguri, în bătaia soarelui, îl despuiară de tot, uimindu-se cît e de alb, şi, aprinzînd un foc mare, îl ajutară să-şi revină în fire şi să prindă puteri; iar atunci, marinarul cel tînăr, cît şi ceilalţi aflaţi pe corabie gîndiră că indienii au să-l ucidă şi să-l jertfească prăjindu-i carnea la vîlvătaia focului ca să-şi ia apoi partea cuvenită fiecăruia, aşa cum fac canibalii. Dar se întîmplă cu totul altfel ; căci, exprimîndu-şi dorinţa de a se reîntoarce la barcă, băştinaşii îl conduseră pînă la malul mării, iar de acolo, după ce îl sărutară cu multă dragoste, se retraseră pe o colină ca să-l vadă urcîndu-se în barcă“.

Continuînd să navigheze de-a lungul coastei spre nord cale de peste cinci- zeoi de leghe, francezii ajunseră într-un ţinut care li se păru nespus de frumos, fiind acoperit de codri deşi. în codrii aceia, douăzeci dintre ei pătrunseră pe o distanţă de două leghe şi nu se reîntoarseră la mal decît de teamă de a nu se rătăci. Pe drum, întîlnind două femei cu copii, una bătrînă şi una tînără, luară cu forţa un copil cam de vreo opt ani, cu gînd să-l ducă în Franţa ; dar nu izbutiră să facă acelaşi lucru cu femeia cea tînără, care începu să strige cît putea de tare, chemîndu-şi în ajutor compatrioţii ascunşi în pădure. în locul acela, sălbaticii erau mai albi decît toţi cei întîlniţi pînă atunci; prindeau păsările cu laţul şi foloseau arcuri făcute dintr-un lemn foarte tare şi săgeţi cu vîrfttri din os de peşte. Luntrile

lor, lungi de douăzeci de picioare şi largi de patru, erau scobite, cu ajutorul focului, în trunchiuri
de copaci. Viţa sălbatică creştea (din belşug şi se căţăra ipe arbori, ghirlande lungi, aşa cum se întimplă şi în Lombardia. Dacă ar fi fost cît de cît îngrijită, ea ar fi dat fără doar şi poate un vin excelent, „căci rodul îi este plăcut şi dulce, semănînd cu al nostru, şi ne-am gîndit că şi localnicilor le place, căci pretutindeni unde creştea viţa ei aveau grijă să înlăture crengile arborilor din preajmă ca să se poată coace strugurii [208]“. Trandafiri sălbatici, crini, violete şi tot soiul de plante şi de flori frumos mirositoare, noi pentru europeni, acopereau pretutindeni pămîntul şi răspîndeau în aer minunate miresme. A .

După ce zăboviră trei zile prin locurile acelea încîntătoare, francezii îşi continuară drumul de-a lungul coastei, spre nord, navigînd ziua şi ancorînd noaptea. Cum ţărmul cotea spre răsărit, ei mai făcură cincizeci de leghe în această direcţie şi descoperiră o insulă de formă triunghiulară, cam la vreo zece leghe de continent, mare cît Insula Rodos, şi-i dădură numele mamei lui Francisc I, Luiza de Savoia. Apoi atinseră altă insulă, aşezată cam la cincisprezece leghe mai departe, care avea un port minunat şi ai cărei locuitori veniră cu duiumul să viziteze navele străine. Două căpetenii de-ale băştinaşilor mai ales erau foarte bine făcuţi şi de o mare frumuseţe. îmbrăcaţi în piei de cerb, cu capetele descoperite, cu părul adus spre spate şi legat în mănunchi, căpeteniile purtau la gît lănţişoare lungi, împodobite cu pietre colorate. Populaţia aceasta era cea mai remarcabilă din cîte întîlniseră călătorii noştri pînă atunci. „Femeile sînt graţioase, spune relatarea publicată de Ramusio. Unele poartă pe braţe piei de rîşi ; creştetul le este împodobit cu păr frumos împletit, iar cozile lungi le atîrnă de-o parte şi de alta a pieptului ; altele aveau pieptănături care aminteau de femeile din Egipt şi din Siria ; cele mai vîrstnice şi femeile măritate purtau cercei lungi, din aramă bătută. Ţinutul acesta e situat sub paralela Romei, la 41°40', dar clima de acolo e mult mai rece.“

La 5 mai, Verrazzano părăsi portul şi navigă o sută cincizeci de leghe de-a lungul litoralului. în sfîrşit, ajunse într-o ţară în care locuitorii nu semănau de loc cu cei întîlniţi pînă atunci. Erau atît de sălbatici, încît i-a fost cu neputinţă să intre în legătură cu ei sau să ajungă la vreo înţelegere. Localnicii păreau că preţuiesc mai ales cîrligele de undiţă, cuţitele şi orice obiecte de metal, şi nu dădeau nici o atenţie jucărelelor care serviseră pînă atunci pentru schimburi. Douăzeci şi cinci de marinari înarmaţi debarcară şi pătrunseră cam vreo două-trei leghe în interiorul ţării. Localnicii îi întîmpinară cu săgeţi, după care se retraseră în imensele păduri care păreau că acoperă întregul ţinut.

Cincizeci de leghe mai departe se întindea un vast arhipelag,. compus din treizeci şi două de insule, toate apropiate de mal, despărţite prin canaluri înguste ; insulele acestea îi amintiră navigatorului veneţian arhipelagul care, în Adriatica, mărgineşte ţărmurile Esclavoniei şi ale Dalmaţiei. în sfîrşit, după alte o sută cincizeci de leghe, la 50° latitudine nordică, francezii ajunseră pe ţărmurile descoperite odinioară de normanzi. Aflîndu-se acolo cu proviziile terminate şi pentru că făcuseră o recunoaştere a coastelor Americii pe-o lungime de şapte sute de leghe, ei se reîntoarseră în Franţa şi debarcară cu bine la Dieppe, în luna iulie 1524.

Cîţiva istorici povestesc că Verrazzano, făcut prizonier de sălbaticii care

locuiesc pe coastele Labradorului, ar fi fost mîncat de ei. Dar aceasta e materialmente imposibil, căci veneţianul i-a trimis din Dieppe lui Francisc I relatarea călătoriei pe care am rezumat-o. De altfel, indienii de pe meleagurile acelea nu erau antropofagi. Alţi autori, pe baza unor documente şi fapte pe care nu le-am putut afla şi noi, povestesc că Verrazzano, căzut în mîinile spaniolilor, ar fi fost dus şi spînzurat în Spania. E mai cuminte să mărturisim că nu ştim nimic sigur despre Verrazzano şi că ignorăm cu totul ce răsplată i-a putut aduce îndelungata lui călătorie. Nu este exclusă posibilitatea ca vreun savant să găsească în arhivele noastre documente noi cu privire la expediţia lui Verrazzano ; dar, pentru moment, trebuie să ne mulţumim cu povestirea lui Ramusio.

Zece ani mai tîrziu, un căpitan din Saint Malo, numit Jacques Cartier (1491—1557), concepu proiectul stabilirii unei colonii în părţille nordice ale Americii descoperite de Verrazzano şi să anexeze aceste regiuni la posesiunile Franţei. în afară de aceasta, mai voia să găsească drumul spre India şi China. Bine primit de amiralul Philippe de Chabot şi de Francisc I, care cerea să vadă partea din testamentul străbunului nostru, Adam, în care ar fi fost dezmoştenit de Lumea Nouă în folosul regelui Spaniei, Cartier părăsi Saint Malo cu două nave, la 20 aprilie 1534. Nava care îl purta n-avea decît şaizeci de tone şi un echipaj compus din şaizeci de oameni. După numai douăzeci de zile, într-atît de norocoasă i-a fost navigaţia, Cartier descoperi Terra Nova şi Capul Bona Vista. Urcă apoi mai spre nord, pînă la o insulă pe care o numi Insula Păsărilor, înconjurată toată de gheaţă crăpată şi muiată, dar unde putu să-şi facă, totuşi, provizii, umplînd cinci sau şase butoaie cu peşte sărat şi carne de păsări de mare, fără să mai punem la socoteală hrana consumată în stare proaspătă. Apoi, pătrunzînd în Strîmtoarea Belle Ile, care desparte continentul de Insula Terra Nova, Cartier ajunse în Golful Sf. Lau- renţiu. „Dacă pămîntul de pe aici ar fi la fel de bun ca locurile de debarcare, spune navigatorul din Saint Malo, ar fi tare bine ; dar nu merită nici măcar să-l numim *pămînt;* căci nu e decît piatră şi stîncă sălbatică şi loc prielnic pentru fiare ; ţineţi seamă că pe tot ţărmul dinspre nord n-am văzut nici măcar atîta pămînt cît să încapă într-o roabă.“ După ce merse de-a lungul continentului, Cartier fu zvîrlit de furtună pe coasta apuseană a Terra Novei, unde exploră Capul Royal, Capul Laptelui, Insulele Colombare, Capul Saint Jean, Insulele Madeleine şi Golfull Miramichi, pe continent. Aici avu unele relaţii cu sălbaticii, care vădeau „o mare şi zgomotoasă bucurie cînd puteau să capete obiecte de fier sau alte lucruri, dansau necontenit şi făceau tot felul de gesturi ceremonioase, între altele îşi zvîrleau apă de mare pe cap şi pe mîini ; aşa că ne dădură tot ce aveau fără să-şi oprească nimic“. A doua zi, numărul sălbaticilor spori şi mai mult, iar marinarii francezi strînseră o bogată recoltă de blănuri şi piei de animale. După ce exploră Golful Căldurilor, Cartier ajunse la intrarea estuarului Sf. Laurenţiu, unde văzu băştinaşi care nici nu se asemănau, nici nu vorbeau ca primii întîlniţi. „Aceştia pot fi pe bună dreptate numiţi sălbatici, căci nu se află în toată lumea oameni mai săraci decît ei, şi cred că, toţi laolaltă, n-aveau vreun lucru care să preţuiască măcar cinci gologani, în afară de luntrile şi de plasele lor. Şi-şi rad capetele, lăsîndu-şi doar un smoc de păr în creştet, care smoc poate să crească lung ca o coadă de cal şi e legat de creştet cu un şnur de piele. N-au locuinţe şi-şi răstoarnă luntrile şi se vîră sub ele, culcîndu-se pe pămînt,

fără să se acopere." După ce a înfipt o cruce în locul acela, declarîndu-l posesiune a Franţei, Jacques Cartier s-a înţeles cu căpetenia locală să-i ia cu el doi copii şi să-i aducă înapoi la viitoarea călătorie. Apoi a pornit la drum spre Franţa şi a ■debarcat la Saint Malo în ziua de 5 septembrie 1534.

În anul următor, la 19 mai, Jacques Cartier părăsi Saint Malo în fruntea unei escadre compuse din trei nave, numite „Grande“ şi „Petite Hermine“ şi „Emerillon“, avînd la bord cîteva persoane de seamă, printre care e cazul să-i pomenim pe Charles de Pommeraye şi pe Claude de Pont-Briant, paharnic al prinţului moştenitor. La început, escadra fu risipită de furtună şi nu se putu reuni decît în Terra Nova. După ce trecu pe la Insula Păsărilor, pe la Golfuleţul Blanc Şablon, care se află în Golful des Châteaux, Cartier intră în Golful Sf. Laurenţiu. Acolo descoperi Insula Natiscotec, căreia noi îi spunem Anticosti, şi pătrunse într-un mare fluviu numit Hochelaga, care duce în Canada. Pe malurile fluviului se află ţinutul Saguenay, de unde vine arama roşie numită *caquetdaze* de către cei doi băştinaşi pe care îi luase cu el în prima călătorie. Dar înainte de a pătrunde în Sf. Laurenţiu, Cartier voi să cerceteze întregul golf, ca să vadă dacă nu exista cumva vreo trecere spre nord. Apoi se reîntoarse la Golfuleţul Celor Şapte Insule şi urcă de-a lungul rîului Saguenay, care se varsă în Sf. Laurenţiu, pe partea lui nordică. Ceva mai încolo, după ce depăşise paisprezece insule, intră pe pămîntul Canadei, nevizitat de nici un alt călător înaintea lui.

„A doua zi, — spune Cartier în raportul lui, — cîrmuitorul Canadei, ' numit Donnaconna, veni cu douăsprezece luntre şi cu şaisprezece însoţitori la navele noastre. Şi, apropiindu-se de cea mai mică dintre ele, începu să ne vorbească şi să ne predice după obiceiul lor, făcînd tot felul de semne ciudate, ceea ce voia să arate bucurie şi prietenie. Iar cînd ajunse la nava comandantului, unde se aflau cei doi indieni aduşi din Franţa, numita căpetenie le vorbi lor, şi ei îi vorbiră lui. Şi începură să-i povestească ce văzuseră în Franţa şi cît de bine se purtaseră francezii cu ei, lucru care bucură nespus pe numita căpetenie ; şi el îl rugă pe comandant să-i dea mîinile ca să i le sărute şi să i le îmbrăţişeze, cum obişnuiesc ei să-şi arate bucuria de oaspeţi în numita ţară. Ţinutul Ştadakone sau, cum l-am numit noi, Saint-Charles, e roditor şi plin de prea frumoşi copaci de natura şi soiul celor din Franţa, cum sînt stejarii, ulmii, prunii, tisa, cedrii, viţa-de-vie, păducelul, care dă roade cît prunele de mari, şi alţi arbori, pe sub care creşte cînepă la fel de frumoasă ca în Franţa.“ Cartier ajunse apoi cu luntrile şi cu nava sa pînă în locul numit astăzi Richelieu, după aceea pînă la un lac mare format de fluvii, Lacul Sf. Petru, şi sosi, în sfîrşit, la Hochelaga sau Montreal, adică la două sute zece leghe de gura Sf. Laurenţiu. Acolo se aflau ţarini frumos lucrate şi lanuri mari de grîu, dintr-un soi local care seamănă cu meiul brazilian, dar cît mazărea de mare, ba poate şi mai mare [209] ; iar localnicii trăiau din griul acesta aşa cum trăim noi din grîul nostru. Şi printre ţarinile întinse e aşezat numitul oraş Hochelaga, la poalele unei înălţimi care îi dă ocol. Iar înălţimea e frumos lucrată şi nu prea mare. Din vîrful ei se vede foarte departe. înălţimii aceleia noi i-am zis Mont Royal [21°].

Primirea făcută lui Jacques Cartier a fost cît se poate de prietenoasă. Căpetenia sau Aguhanna, care era beteag de mîini şi de picioare, îl rugă pe comandant să i le atingă, ca şi cum i-ar fi cerut să-l vindece. Apoi, orbii,

chiorii, şchiopii şi ceilalţi betegi veniră şi se aşezară lîngă Jacques Cartier, ca să-l atingă, căci îl credeau un zeu coborît din cer ca să-i vindece. Aici el puse să se construiască un port şi rămase să ierneze cu tovarăşii lui de drum. După ce se urcă pe vîrful lui Mont Royal şi cercetă ţinutul care se vedea pînă la

Peisaj canadian

treizeci de leghe împrejur şi după ce culese unele informaţii cu privire la cascadele şi torenţii lui Sf. Laurenţiu, Jacques Cartier porni spre Canada, unde îşi reîntîlni navele. Cartier a adus şi primele ştiri despre obiceiul de a fuma tutun, obicei care se pare că era răspîndit în toată Lumea Nouă. „Localnicii au o buruiană, spune Cartier, şi se aduc vara grămezi întregi din buruiana asta pentru vreme de iarnă ; şi preţuiesc mult buruiana, pe care numai bărbaţii o folosesc în felul următor : o usucă la soare şi o poartă la

gît într-o pielicică de vită, în formă de pungă, împreună cu un tub de piatră sau de lemn ; apoi, cînd îi cauţi, fărîmă numita buruiană şi o pun la unul din capetele numitului tub ; apoi pun deasupra un cărbune aprins şi suflă pe la celălalt capăt într-atîta încît îşi umplu trupul de fum, ce le iese prin gură şi prin nări ca printr-un burlan de sobă. Am încercat şi noi numitul fum, după care l-am vîrît în gură şi ni s-a părut că are în el piper pisat, într-atîta frige.“ în luna decembrie, locuitorii Stadakonei fură atinşi de o boală contagioasă, care nu era alta decît scorbutul. „Numita boală ne lovi în aşa fel navele, încît la jumătatea lui februarie din o sută de oameni cîţi eram nu mai rămăseseră nici zece teferi.“ Nici rugăciunile, nici predicile, nici legămintele către sfînta Fecioară din Roquamadour nu folosiră la nimic. Pînă la 18 aprilie, pieriră douăzeci şi cinci de francezi şi nu mai rămăseseră decît patru neatinşi de boală. Dar cam pe atunci o căpetenie de-a sălbaticilor îi spuse lui Jacques Cartier că fiertura frunzelor şi sucul unui anumit copac care se crede că ar fi bradul de Canada putea să-i vindece. Imediat ce doi sau trei dintre francezi îi simţiră efectele binefăcătoare, „se năpustiră toţi asupra numitului leac, de-ai fi zis că vor să se ucidă care mai de care ca să-l ia primul ; aşa că un copac înalt şi gros cum nu mai văzusem nicicînd a fost folosit în mai puţin de opt zile, care copac a avut asemenea efect, încît, dacă toţi medicii din Louvain şi Montpellier s-ar fi aflat acolo cu toate leacurile din Alexandria, n-ar fi putut face într-un an ce a făcut copacul acela în opt zile“.

Peste cîtăva vreme, observînd că Donnaconna încerca să răscoale poporul împotriva francezilor, Cartier îl prinse împreună cu încă nouă sălbatici şi-i trimise în Franţa, unde muriră. Apoi întinse velele la 6 mai din portul Sainte Croix, coborî pe Sf. Laurenţiu şi, după o navigaţie în decursul căreia nu se întîmplă nimic deosebit, debarcă la Saint Malo în ziua de 16 iulie 1536.

în urma raportului făcut de Jacques Cartier asupra călătoriei, Francise I hotărî să ia în stăpînire efectivă ţara nou descoperită. După ce-l numi pe François de la Roque, senior de Roberval, vicerege al Canadei, echipă cinci nave, care, încărcate cu provizii şi muniţii pentru doi ani, trebuiau să-i transporte în noua colonie ce urma să fie întemeiată de Roberval cu un număr de soldaţi, meşteşugari şi gentilomi. Cele cinci nave întinse velele la 23 mai 1541, dar întîlniră vînturi atît de potrivnice, încît avură nevoie de peste trei luni ca să atingă Terra Nova. Cartier nu izbuti să ajungă în portul Sainte Croix decît la 23 august. De îndată ce-şi debarcă proviziile, el trimise în Franţa două dintre corăbii, cu scrisori către rege, relatîndu-i ce făcuse şi despre faptul că seniorul de Roberval nu se ivise încă şi nu se ştia ce i se în- tîmplase. Apoi începu lucrările de defrişare, clădi un fort şi puse primele temelii ale oraşului Quebec. îl luă apoi cu el pe Martin de Paimpont şi pe alţi gentilomi, merse la Hochelaga şi începu să cerceteze cele trei căderi de apă, a St. Marie, a Chinei şi a St. Louis. Cînd se reîntoarse la Sainte Croix, Cartier îl găsi pe Roberval, care tocmai sosise, şi se reîntoarse în luna octombrie 1542 la Saint Malo, unde se pare că a şi murit zece ani mai tîrziu. întrucît Roberval pieri în cea de-a doua călătorie a lui, din Franţa spre Canada, noua colonie vegetă şi rămase ca un fel de comtoar pînă în 1608, epoca fundării Quebecului de către Champlain, ale cărui descoperiri le vom povesti ceva mai încolo.

Descoperirea Canadei de către francezi stîrni din nou interesul englezilor pentru teritoriile de peste ocean. Trecuseră cîteva decenii de la încercările neizbutite ale lui John şi Sébastian Cabot de a găsi o trecere pe la nord-vest spre ţărmurile Asiei, cînd în Anglia începură să apară o serie de lucrări ştiinţifice care arătau cîtă dreptate avuseseră vitejii navigatori şi care cuprindeau tot soiul de dovezi cu privire la existenţa acestui drum spre est. O mare influenţă asupra călătorilor englezi exercitară scrierile lui sir Humphrey Gilbert şi ale lui Richard Wills. Pînă la urmă, aceştia izbutiră să mişte opinia publică şi şă demonstreze că trecerea de nord-vest nu poate fi mai greu de descoperit decît fusese Strîmtoarea Magellan. Unul din cei mai înflăcăraţi partizani ai acestei căutări, un marinar îndrăzneţ numit Martin Frobisher (1535—1594), după ce se adresase de mai multe ori armatorilor bogaţi, găsi, în sfîrşit, în Ambroise Dudley, conte de Warwick, favorit al reginei Elisabeta, un protector ale cărui ajutoare băneşti îi îngăduiră să armeze o mică navă şi două corăbii de douăzeci pînă la douăzeci şi cinci de tone. Cu mijloacele acestea slabe, îndrăzneţul navigator avea să înfrunte gheţurile, prin ţinuturi care nu mai fuseseră călcate de pe vremea normanzilor. Plecat din Deptford la
8 iunie 1576, Frobisher ajunse cu bine în sudul Groenlandei, pe care o luă drept Frislandul pomenit de Zeno ; dar fu oprit curînd de gheţuri şi silit să dea înapoi, pînă spre Labrador, unde nu putu ajunge şi pătrunse în Strîmtoarea Hudson. După ce trecu pe lîngă Insulele Resolution, Frobisher pătrunse în strîmtoarea care-i poartă numele. Apoi coborî în ţinutul Cumberland (Ţara lui Baffin), îl luă în stăpînire în numele reginei Elisabeta şi legă cîteva relaţii cu băştinaşii. Deoarece gerul se înăsprea din ce în ce, Frobisher fu nevoit să se reîntoarcă în Anglia. îndrăzneţul navigator nu aducea, însă, decît date ştiinţifice şi geografice destul de vagi despre ţinuturile vizitate ; el avu, totuşi, parte de-o primire dintre cele mai bune, cînd arătă o piatră neagră şi grea în care se găsi puţin aur. Imaginaţia englezilor se înflăcără imediat. Mai mulţi nobili, şi chiar regina însăşi, contribuiră la cheltuielile unei noi armări a două nave de cîte două sute de tone, a unui echipaj de o sută de oameni şi a două ambarcaţii mai mici, încărcate cu provizii de război şi hrană pentru şase luni. Frobisher avea sub comanda sa marinari încercaţi ca Fenton, York, George Beste şi C. Hali. La 31 mai 1577, expediţia întinse velele şi la începutul lui iulie revăzu Groenlanda, ai cărei munţi erau acoperiţi de zăpadă şi al cărei ţărm era apărat de un brîu de gheaţă. Timpul nu era de loc bun. Ceţuri neobişnuit de groase, ca supa de mazăre, cum ar spune astăzi marinarii englezi, insule de gheaţă mari de o jumătate leghe, munţi de gheaţă cufundaţi cu peste o sută de metri în mare, iată stavilele care îl împiedicară pe Frobisher să atingă înainte de
9 august strîmtoarea descoperită în expediţia precedentă. Navigatorii luară în stăpînire ţara şi urmăriră pe uscat şi pe mare cîţiva bieţi eschimoşi, care, răniţi „în această ciocnire, săriră deznădăjduiţi de pe stînci în mare, — spune Forster în ale sale *Călătorii în nord,* — ceea ce n,u s-ar fi întîmplat dacă s-ar fi arătat mai supuşi, sau dacă i-am fi putut face să înţeleagă că nu eram duşmanii lor“. Curînd, expediţia descoperi o mare cantitate de pietre asemănătoare celei ce fusese adusă în Anglia. Era marcasită de aur şi se grăbiră să culeagă două sute de tone. în bucuria lor, marinarii englezi înălţară un stîlp comemorativ, pe un pisc căruia îi dădură numele de

Warwick Mount. Frobisher înaintă apoi vreo treizeci de leghe în aceeaşi strîmtoare, pînă la o insuliţă care fu numită Smith's Island. Acolo, englezii găsiră două femei ; pe una o luară împreună cu copilul ei, iar pe cealaltă o lăsară, căci nu le plăcuse.» Superstiţiile şi ignoranţa erau atît de înfloritoare pe atunci, încît englezii, bănuind că femeia aceea avea picioarele copitate, o puseră să se descalţe ca să se asigure că le avea făcute ca ale lor. Apoi, văzînd că frigul creşte şi vrînd să pună la adăpost comorile pe care credea că le-a cules, Frobisher renunţă de data aceasta să caute mai departe trecerea de nord- vest. Şi întinse velele pentru Anglia, unde sosi, după ce o furtună îi risipise
; flota, la sfîrşitul lunii septembrie. Bărbatul, femeia şi copilul prinşi fură înfăţişaţi reginei. în legătură cu aceasta se povesteşte că sălbaticul, văzîndu-i la Bristol pe trîmbiţaşul lui Frobisher călare, voi să-l imite şi încălecă cu faţa spre coada calului. Primiţi cu interes, sălbaticii aceştia obţinură de la regină îngăduinţa de a prinde pe Tamisa orice fel de păsări, chiar şi lebede, ceea ce era oprit pentru toată lumea, sub pedeapsa cea mai aspră. Altminteri, ei nu trăiră mult şi muriră mai înainte ca pruncul să fi împlinit un an şi jumătate.

Curînd, alchimiştii declarară că pietrele aduse de Frobisher conţineau într-adevăr aur. O adevărată nebunie cuprinse întregul popor, dar mai ales pe cei bogaţi. Fusese găsit un nou Peru, un *El Dorado!* Cu tot simţul ei practic, regina Elisabeta se lăsă dusă de curent şi hotărî să ridice un fort în ţara nou descoperită, căreia îi dădu numele de *Meta incognita* (ţinta necunoscută). Ea porunci să se lase acolo o garnizoană de o sută de oameni, sub comanda căpitanilor Fenton, Beste şi Filpot, împreună cu trei corăbii care să ia încărcătura de pietre aurifere. Cei o sută de oameni fură aleşi cu grijă ; erau brutari, dulgheri, zidari, topitori de aur şi alţii aparţinînd tuturor breslelor de meseriaşi. Flota se compunea din cincisprezece nave, care îşi întinseră velele la Plarwick, în ziua de 31 mai 1578. Comanda supremă a întregii expediţii îi fu încredinţată lui Martin Frobisher. Douăzeci de zile mai tîrziu, navele atinseră coastele Frislandului occidental. Nenumărate cîrduri de balene se jucau în jurul corăbiilor. Cînd Frobisher ajunse la intrarea trecătorii care îi purta numele, o găsi plină de gheţuri plutitoare. Nava „Dennis“, de o sută de tone, spune vechea relatare a călătoriei făcută de George Beste, „a fost atît de puternic izbită de un gheţar, încît s-a scufundat sub ochii întregii flote“. După nenorocirea aceasta, „s-a iscat pe neaşteptate o furtună îngrozitoare dinspre sud-est, navele au fost prinse din toate părţile de gheţuri şi, dacă pînă atunci mai găsiseră loc liber ca să se strecoare, acum marea era atît de blocată, încît nu se mai putea înainta. Unii, găsind vreo spărtură printre gheţuri, strînseră velele şi se lăsară duşi de curenţi; dar ceilalţi, în majoritate, se opriră şi ancorară lîngă un gheţar uriaş, fiind atît de repede încercuiţi de nenumărate insuliţe de gheaţă şi bucăţi de banchiză, încît se văzură nevoiţi să se lase şi ei, şi navele lor în voia gheţurilor, şi să-şi ocrotească bordurile corăbiilor cu odgoane, catarge, saltele, scînduri şi tot felul de alte obiecte prinse de bordaj ca să le apere de ciocnirile furioase şi de asalturile gheţii“. Frobisher însuşi fu împins pe altă direcţie decît pe cea bună. în neputinţă de a-şi regăsi escadra, el navigă de-a lungul coastei apusene a Groenlandei, prin strîmtoarea care avea curînd să primească numele lui

Davis, şi pătrunse pînă aproape de Golful Contesei Warwick. De îndată ce-şi repară corăbiile cu lemnul care trebuia să servească la construirea locuinţelor, încărcă cinci sute de butoaie cu pietre asemănătoare celor pe care le adusese din călătoria precedentă. Judecind apoi că iarna era aproape, socotind că proviziile fuseseră consumate sau pierdute cu „Dennis“, că lemnul de construcţii fusese folosit la reparatul corăbiilor şi că pierduse patruzeci de oameni, Frobisher porni înapoi spre Anglia, la 1 august. Furtunile şi uraganele îl însoţiră pînă la ţărmul patriei. Cît despre rezultatele expediţiei, ele au fost aproape nule ca descoperiri, iar pietrele pe care le încărcase în mijlocul atîtor primejdii n-aveau nici o valoare.

Aceasta a fost ultima călătorie arctică la care a luat parte Frobisher. El a fost ucis pe ţărmurile Franţei, în timpul războiului purtat de Henri al IV-lea împotriva „Ligii“ catolice.

Dacă expediţiile lui Frobisher au fost făcute numai din interes, de vină nu e navigatorul, ci patimile epocii. Dar nu e mai puţin adevărat că, în situaţii grele şi cu mijloace total insuficiente, Frobisher a dat dovadă de curaj, pricepere şi perseverenţă. într-un cuvînt, lui îi revine meritul de a fi făcut primele descoperiri pe calea pe care aveau să meargă compatrioţii lui.

Dacă trebuia renunţat la speranţa de a găsi în regiunile din preajma polului ţinuturi în care aurul să fie la fel de abundent ca în Peru, acesta nu era un motiv ca să se renunţe la a căuta pe acolo o trecere spre China. Cei mai iscusiţi marinari susţineau părerea aceasta, care îşi găsi numeroşi adepţi printre negustorii din Londra. Cu ajutorul mai multor înalte personaje fură echipate două corăbii : „Sunshine“ (Lumina soarelui), de cincizeci de tone, cu un echipaj de douăzeci şi trei de oameni, şi „Moonshine“ (Lumina lunii), de treizeci şi cinci de tone. Ele plecară din Portsmouth la 7 iunie 1585, sub comanda lui John Davis.

Acesta descoperi intrarea strîmtorii care îi primi numele şi trebui să străbată în derivă imense cîmpuri de gheaţă, după ce îşi linişti echipajul, îngrozit de ciocnirea banchizelor şi de bubuiturile blocurilor, în mijlocul unei ceţe intense. La 20 iulie, Davis descoperi, fără să poată aborda, Ţara dezolării, care era de fapt coasta sudică a Groenlandei. Peste nouă zile, navigatorul intra în golful pe care-l numi Gilbert. Aici căpătă de la populaţia paşnică piei de focă şi blănuri în schimbul cîtorva mărunţişuri. Peste cîteva zile, indigenii veniră în număr atît de mare, încît se aflau cel puţin 37 de luntri în jurul taberei lui Davis. în locul acela, navigatorul constată prezenţa unei enorme cantităţi de lemne plutitoare, printre care pomeneşte un arbore întreg, lung de cel puţin şaizeci de picioare. La 6 august, Davis arunca ancora lîngă un munte auriu, care primi numele de Raleigh, într-un golf minunat, numit Tottness, şi dădea totodată celor două capuri din ţinutul Cumberland, unde se află, numele de Dyer şi de Walsingham.

Timp de unsprezece zile, Davis continuă să navigheze spre nord, într-o mare liberă de gheţuri, larg deschisă şi a cărei apă avea culoarea oceanului. Se şi credea ajuns în pragul mării care dă în Pacific, cînd timpul se schimbă pe neaşteptate şi deveni atît de ceţos, încît îl sili să se reîntoarcă la Yarmouth, unde debarcă la 30 septembrie.

Referind cu convingere despre existenţa trecerii de nord-vest, Davis izbuti să-şi facă armatorii londonezi părtaşi la speranţa pe care o nutrise.

De aceea, la 7 mai în anul următor (1586) pleca din nou cu cele două corăbii care făcuseră campania precedentă. Acestora li se mai adăugară „Mermaid“, de o sută douăzeci de tone, şi o corabie mai mică, „North-Star“ (Steaua nordului). La 25 iunie, cînd atinse punctul meridional al Groenlandei, Davis trimise navele „Sunshine“ şi „North-Star“ spre nord, ca să caute o trecere pe coasta răsăriteană, în timp ce el pornea pe drumul parcurs în anul precedent şi pătrundea pînă la 69° în strîmtoarea care-i poartă numele. Dar în anul acela, gheţurile erau mult mai numeroase, iar la 17 iulie expediţia în- tîlni un gheţar atît de mare, încît îi trebui treisprezece zile ca să-l depăşească. După ce trecu de cîmpia aceasta de gheaţă, vîntul deveni atît de rece, încît macaralele şi velele îngheţară, iar marinarii refuzară să meargă inai departe. Navele trebuiră, deci, să coboare spre est sud-est. Acolo, Davis exploră ţinutul
Cumberland, fără să găsească strîmtoarea căutată, şi, după o hărţuială cu eschimoşii, în urma căreia avu trei morţi şi doi răniţi, la 19 septembrie reluă drumul Angliei.

Cu toate că nici de data aceasta cercetările nu-i fuseseră încununate de succes, Davis nu-şi pierdu speranţa, după cum dovedeşte o scrisoare a lui către Companie, în care spune că socoteşte mai mult decît sigură existenţa trecerii. Dar fiindcă bănuia, totuşi, că va avea de întîmpinat mai multe greutăţi cînd va fi vorba să se hotărască trimiterea unei noi expediţii, Davis adăugă că cheltuielile vor fi pe deplin acoperite de cîştigurile scoase din pescuitul morselor, al focilor şi al balenelor, atît de numeroase prin meleagurile acelea, încît păreau că-şi stabiliseră acolo cartierul lor general. La 15 mai 1587, Davis porni la drum cu „Sunshine“ şi „Elisabeth“, din Darmouth, şi cu „He- lene“, din Londra. De data aceasta urcă şi mai sus decît pînă atunci, căci atinse 72°12', adică aproape latitudinea Upernavikului, şi semnală Capul Henderson’s Hope. Oprit de gheţuri, silit să se reîntoarcă din drum, Davis navigă în Strîmtoarea Frobisher şi, după ce străbătu un golf larg, ajunse la 61°10' latitudine, în faţa unui cap pe care îl numi Chudleigh. Capul face parte din coasta Labradorului şi formează pragul sudic al Strîmtorii Hudson. După ce merse de-a lungul ţărmurilor Americii pînă la paralela de 52°, Davis porni spre Anglia, unde ajunse la 15 septembrie.

Deşi soluţia problemei nu fusese găsită, se obţinuseră totuşi rezutate ştiinţifice preţioase, cărora, însă, nu li se dădea pe atunci prea multă importanţă. Aproape jumătate din Golful Baffin era explorat şi existau date precise asupra coastelor şi asupra populaţiilor care le locuiau. Din punct de vedere geografic, aceste date erau nespus de preţioase, dar ele n-avea darul să-i mişte pe negustorii din City. De aceea, încercările de a găsi o trecere prin nod-vest fură părăsite de englezi vreme destul de îndelungată.

Se ivi atunci un nou popor : olandezii, care, abia eliberaţi de sub jugul spaniol, inaugurau politica aceea comercială ce avea să le aducă mărirea ţării, prin trimiterea succesivă a mai multor expediţii în căutarea prin nord-est a unui drum spre China. Olandezii îşi însuşeau astfel planul făcut odinioară de Sebastian Cabot, care îi dăduse Angliei bogata piaţă a Rusiei. Cu instinctul lor practic, ei urmăriseră atenţi toate expediţiile engleze. Ba chiar înte- meiaseră comtoare în Kola şi Arhanghelsk ; dar voiau să meargă şi mai departe, pentru a căuta noi debuşeuri. Cum Marea Kara nu li se părea priel-, nică, olandezii hotărîră, după sfatul cosmografului olandez

Plancius, să încerce o nouă cale, prin nordul Novaia Zemlea. Negustorii din Amsterdam i se adresară atunci unui marinar încercat, lui Willem Barents (1550—1597), născut în Insula Terschelling (Olanda nordică), lîngă Texel, şi care dobîndise încă din tinereţe reputaţia unui iscusit marinar. Navigatorul acesta porni din Texel[211], în 1594, pe „Mercur“, trecu de Capul Nord, apoi trecu pe lîngă Insula Waigatz, şi ajunse la 4 iulie în faţa coastei Novaia Zemlea la 73°25'. De acolo navigă în lungul litoralului vestic al Novaia Zemlea şi trecu de Capul Nassau, la 10 iulie, dar peste trei zile întîlni mase compacte de gheţuri. Pînă la 3 august Barents căută să treacă, încercînd banchiza din mai multe părţi, urcînd pînă în dreptul Insulelor Oran, la extremitatea Novaia Zemlea, parcurgînd o mie şapte sute de mile şi întorcîndu-se din drum de optzeci şi unu de ori.

Nu credem ca vreun navigator să mai fi dovedit pînă atunci atîta perseverenţă. Şi adăugăm că Barents a folosit această lungă croazieră ca să fixeze
pe bază astronomică şi cu o rară precizie latitudinea unei serii de poziţii. în sfîrşit, sătul de lupta aceasta zadarnică, echipajul ceru îndurare şi expediţia trebui să se reîntoarcă la Texel.

Rezultatele obţinute fură socotite atît de importante, încît în anul următor Statele Olandei[212] îi încredinţară lui Iacob van Heemskerk comanda unei flote formată din şapte nave, avîndu-l pe Barents ca pilot-şef. După ce atinse în diferite puncte coastele Novaia Zemlea şi ale Asiei, escadra fu silită de gheţuri să dea înapoi, fără să fi făcut nici o descoperire importantă, şi să se reîntoarcă în Olanda la 18 septembrie.

Marea expediţie din anul 1595 nu produsese nimic şi costase enorm. Atîta era de ajuns ca să descurajeze Statele Olandei. Dar negustorii din Amsterdam, luînd locul guvernului, care se mulţumea să făgăduiască un premiu celui ce va descoperi trecerea de nord-est, armară două nave, a căror comandă o încredinţară lui Heemskerk şi lui Jan Corneliszoon-Rijp. Barents nu avea, de fapt, decît titlul de pilot, dar el era adevăratul comandant. Cronicarul călătoriei, Gerrit van Veer, făcea şi el parte din expediţie în calitate de şef de echipaj.

Olandezii plecară din Amsterdam la 10 mai 1596, trecură de insulele Shetland şi Faeroerne, şi la 5 iunie văzură primele gheţuri, „care ne-au uluit de-a binelea, crezînd mai întîi că sînt lebede albe“. Acestea se petreceau la sud de Spitzbergen, în preajma Insulei Urşilor[21S], la care ajunseră curînd şi unde, la 11 iunie, debarcară. Marinarii culeseră acolo numeroase ouă de pescăruşi şi doborîră, cu multă cazną, la oarecare distanţă de mal, un urs alb, care avea să dea numele său pămîntului descoperit de Barents. La 19 iunie, olandezii debarcară pe un pămînt extrem de întins, socotit de ei ca făcînd parte din Groenlanda şi căruia îi dădură numele de Spitzbergen, din_ cauza munţilor ascuţiţi ; expediţia exploră o bună parte a coastei răsăritene. Forţate de gheţuri să coboare spre Insula Urşilor, navele se despărţiră la această latitudine de Jan Rijp, care avea să mai încerce încă o dată să găsească calea prin nord. La 11 iulie, olandezii se aflau în preajma Capului Kanin şi cinci zile mai tîrziu ajunseră pe coasta occidentală a Novaia Zemlea. Atunci schimbară direcţia şi, urcînd spre nord, sosiră în ziua de 19 la Peninsula Amiralităţii, unde gheaţa, prinsă încă de ţărm, le bară drumul. în locul acesta, expediţia rămase pînă la 4 august; două zile după aceea, olandezii treceau pe lîngă

Capul Nassau. După mai multe peripeţii pe care nu e locul să le povestim, ajunseră lîngă Insulele Oran, la extremitatea septentrională a Novaia Zemlea. De acolo începură să coboare în lungul coastei răsăritene a Novaia Zemlea, dar curînd fură siliţi să intre într-un soi de port natural» unde se pomeniră complet blocaţi de gheţuri şi unde „fură nevoiţi, în ger năprasnic, în sărăcie şi în tristeţe, să-şi petreacă toată iarna“. Ajunseseră acolo în ziua de 26 august. în 30, gheţurile începură să se împingă una pe alta spre navă, învălmăşite ca zăpada zburătoare. Nava fu săltată şi înconjurată, în aşa fel încît tot ce se afla alături şi prin preajmă începu să pîrîie şi să crape. Părea că o să se sfărîme în mii de bucăţi, lucru înspăimîntător şi de văzut, şi de auzit. în clipa deosebit de primejdioasă cînd gheaţa îi. ajunse dedesubt, înălţînd-o, nava fu împinsă şi ridicată de parcă ar fi fost: săltată cu un drug de fier. Curînd, ea crăpă în aşa hal, încît prudenţa le ceru navigatorilor să debarce cîteva provizii, vele, praf de puşcă, plumb,, flintele, ca şi celelalte arme, şi să ridice un cort sau o cabană că să se apere împotriva zăpezii şi a vecinătăţii urşilor. Cîteva zile mai tîrziu, cîţiva marinari care înaintaseră vreo două sau trei leghe în interiorul ţării găsiră lîngă un curs de apă dulce numeroşi buşteni aduşi de ape ; şi mai descoperiră acolo urme de capre sălbatice şi de reni. La 11 septembrie, văzînd că golful se umpluse de blocuri enorme, îngrămădite unele peste altele şi lipite laolaltă, olandezii îşi dădură seama că vor fi nevoiţi să ierneze în locul acela şi hotă- rîră, „ca să fie mai bine apăraţi împotriva gerului şi înarmaţi împotriva fiarelor sălbatice“, să-şi clădească o casă în stare să-i cuprindă pe toţi, lăsînd în voia soartei corabia, care devenea din zi în zi mai nesigură şi mai incomodă. Din fericire, găsiră pe ţărm copaci întregi, veniţi, fără îndoială din Siberia şi împinşi acolo de curent, atît de mulţi, încît le ajunseră nu numai pentru construit casa, dar şi pentru încălzit pe tot timpul iernii.

Nici un european nu mai iernase pînă atunci în ţinuturile acestea, în mijlocul mării leneşe şi neclintite, care, după cuvintele atît de neîntemeiate ale lui Tacit.[214], formează cingătoarea lumii unde se aude vuietul zorilor. De aceea, cei şaptesprezece olandezi nu puteau să-şi închipuie ce suferinţe îi ameninţau. Şi, altminteri, le îndurară cu admirabilă răbdare, fără murmur, fără cel mai mic semn de indisciplină sau de revoltă. Numai datorită adîncii priceperi, ştiinţei şi prevederii şefului lor Barents, cît şi disciplinei de care dădură dovadă izbutiră să scape din Novaia Zemlea, care putea să le devină mormînt, şi să-şi revadă ţărmurile patriei.

Urşii, extrem de numeroşi în epoca aceasta a anului, făcură dese vizite echipajului. Olandezii uciseră mai mulţi dintre ei, dar se mulţumiră să-i jupoaie ca să le ia blana şi nu-i mîncară, pentru că, fără doar şi poate, le credeau carnea vătămătoare. Şi, totuşi, dacă i-ar fi mîncat, ar fi avut un serios supliment de hrană, care le-ar fi îngăduit să nu se atingă de carnea sărată şi să evite mai multă vreme ivirea scorbutului. Dar să nu anticipăm 'şi să continuăm urmărirea jurnalului ţinut de Gerrit van Veer.

La 22 septembrie marangozul (dulgherul corăbiei) muri şi fu înmormîntat a doua zi în scorbura unui munte, căci era cu neputinţă de săpat pămîntul, într-atît de mare era gerul. Zilele următoare fură consacrate transportului lemnelor aduse de apă şi muncii de construcţie a locuinţei. Pentru acoperiş trebuiră dărîmate încăperile de la pupa şi prova corăbiei; lâ 2 octombrie, casa era montată, iar pe creasta acoperişului

marinarii plantară, în locul arborelui tradiţional, o bucată de zăpadă îngheţată. La 8 se stîrni vînt puternic dinspre nord-vest; marea era pe de-a-ntregul deschisă şi fără gheaţă cît puteai vedea cu ochii. „Dar noi am rămas ca nişte ostatici ai gheţurilor, iar corabia se afla înălţată cu vreo două sau trei picioare pe gheaţă şi nu ne jputeam gîndi la altceva decît că apa trebuie să fi îngheţat pînă la fund, deşi .avea peste cinci metri adîncime“.

La 12 octombrie, marinarii începură să doarmă în noua locuinţă, deşi nu -era încă terminată. La 21, cea mai mare parte din provizii, mobilele şi toate 'lucrurile de care ar fi putut să aibă nevoie fură scoase din corabie, căci se •simţea că soarele avea să dispară curînd. Pe acoperişul casei fusese ridicat un horn ; în interiorul ei, marinarii atîrnară o pendulă olandeză ; paturile se înălţară de-a lungul pereţilor şi un butoi se transformă în cadă, căci chi- .rurgul prescrisese cu multă înţelepciune folosirea cît mai deasă a băilor, pentru menţinerea sănătăţii oamenilor. în iarna aceea căzu uluitor de multă zăpadă. Casa dispăru aproape cu totul sub vălul ei gros, ceea ce altminteri făcu să se ridice simţitor temperatura din interior. De cîte ori aveau nevoie să iasă, olandezii erau nevoiţi să-şi sape un tunel lung pe sub zăpadă. Noapte de noapte auzeau mai întîi urşii, apoi vulpile plimbîndu-se pe acoperişul locuinţei şi încercînd să smulgă vreo scîndură ca să pătrundă în adăpost. De aceea, marinarii luară obiceiul să se urce în horn, de unde, ca dintr-un foişor, puteau să-i împuşte fără greş. Şi făcuseră o mulţime de capcane în care cădeau numeroase vulpi-albastre, ale căror blănuri preţioase îi apărau de frig şi a căror carne le îngăduia să-şi economisească proviziile. Mereu veseli şi bine dispuşi, marinarii îndurară de bine de rău plictiseala lungii nopţi polare şi străşnicia gerului. Iar gerul se înăspri într-atîta, încît atunci cînd vreme de două, trei zile nu izbutiră, din pricina fumului întors de vînt, să facă focul în casă aşa cum obişnuiau, pereţii odăilor şi pămîntul aşternut drept podea îngheţară de două degete, chiar în încăperile unde bieţii oameni dormeau. Iar vinul de Jerez, din care se împărţea la fiecare două zile cam cîte o jumătate litru de om, trebuia dezgheţat pentru a putea fi distribuit.

„La 7 decembrie, după un ger aspru, urmă un viscol puternic, venit din nord-est, şi care aduse un ger cumplit. Cum nu mai ştiam ce să facem ca să ne apărăm de frig şi discutam împreună ce-ar fi mai nimerit de făcut, unul dintre noi, în clipa aceea de ananghie, dădu ideea să folosim huila cărată de pe corabie în casă, şi s-o aprindem, căci focul ei este mai puternic şi ţine mai mult. Pe seară am aprins un foc mare din huila aceea, care dădu multă căldură ; dar nu ne-am gîndit la ce putea să se întîmple ; căci, cum căldura ne dăduse viaţă, am căutat s-o păstrăm cît mai mult. De asta am găsit cu cale să astupăm toate ieşirile şi hornul, ca să îngrădim căldura cea plăcută. Şi astfel, fiecare merse să se culce la locul lui, însufleţit de căldura dobîndită, şi vorbirăm multă vreme împreună despre ea. Dar, pînă la urmă, ne-a prins o ameţeală de cap, pe unii mai tare, pe alţii mai puţin ; şi am observat-o mai întîi la unul dintre ai noştri, care, fiind bolnav, avea motive s-o simtă mai lesne. Dar şi noi înşine am simţit cum ne cuprinde o mare nelinişte, iar unii, fiind mai viteji, ieşiră din culcuşurile lor şi începură să desfunde hornul, apoi deschiseră uşa. Dar cel care deschise uşa leşină şi se prăbuşi fără cunoştinţă în zăpadă, ceea ce, văzînd, am alergat spre el şi l-am găsit leşinat. Şi m-am dus degrabă să caut oţetul, şi

i-am frecat faţa pînă ce şi-a revenit din leşin. După care, cînd ne-am revenit în fire, comandantul ne-a dat fiecăruia cîte puţin vin ca să ne mai întărim inima...

La 11 a urmat vreme senină, dar cu un ger de neînchipuit pentru cine nu l-a încercat; pînă şi ciubotele, îngheţate pe picioare, se făcuseră tari, ca de corn, iar înăuntru aveau pojghiţe de gheaţă, aşa că nu le mai puteam folosi. Iar,veşmintele de pe noi erau albite de promoroacă şi de gheaţă."

La 25 decembrie, timpul se menţinu la fel de geros. Vulpile parcă turbaseră pe acoperiş. Unul dintre marinari spuse că asta ar fi un semn rău, iar cînd ceilalţi îl întrebară de ce, el răspunse : „Fiindcă nu le putem pune în oală sau la frigare, căci atunci ar fi fost semn bun".

Dacă anul 1596 se sfîrşise printr-un ger năprasnic, nici începutul lui 1597 nu se arăta mai plăcut. Viscolele şi gerurile cumplite nu le îngăduiră olandezilor să iasă din casă. Acolo îşi petrecură cu veselie sărbătoarea regilor, adică a bobotezei, după cum arată naiva şi mişcătoarea povestire a lui Gerrit van Veer. „Drept care, i-am spus comandantului că în sărăcia noastră ne-am putea veseli puţin folosind o parte din vinul care ne era împărţit din două în două zile. Şi, avînd două livre de făină, am făcut clătite în ulei. Şi fiecare

Interiorul casei

aduse -cîte un pesmet din făină albă, pe care l-am muiat în vin şi l-am mâncat. Şi ni s-a părut că ne aflăm în patrie, printre rude şi prieteni ; şi atîta ne-am simţit de bine, de parcă am fi făcut cine ştie ce ospăţ cu lucruri grozav de gustoase. Am ales, după obicei, şi un rege, cu ajutorul răvaşelor, iar maistrul nostru tunar deveni rege al Novaia Zemlea, ţară îngrădită de două mări şi lungă de peste două sute de leghe.“

începând de la 21 ianuarie, vulpile se mai răriră ; urşii se iviră din nou şi ziua începu să crească,' ceea ce le îngădui olandezilor, de atîta vreme închişi în casă, să mai iasă cîte puţin. în ziua de 24, unul din marinari, care zăcea de multă vreme, muri şi fu îngropat în zăpadă, la o oarecare distanţă de casă. La 28, pe o vreme minunată, ieşiră toţi să se pliiţbe, să facă

alergări şi aruncări cu ghiuleaua, ca să-şi mai desmorţească trupurile, căci erau grozav de

3
2
1

'ăzută din
exteri<

slăbiţi şi sufereau aproape toţi de scorbut. Marinarii erau atît de şubreziţi, incit trebuiră să depună mari eforturi ca să poată căra acasă lemnul necesar, în sfârşit, în primele zile ale lui martie, după mai multe furtuni şi viscole, văzură că nu mai exista gheaţă pe mare. Cu toate acestea, însă, vremea se menţinea aspră şi geroasă. Nu se puteau încă gîndi să pornească în larg, cu atît mai mult cu cît nava mai era încă prinsă în gheaţă. La 15 aprilie, cînd cercetară corabia, o găsiră într-o stare destul de bună.

Cînd veni mai, marinarii începură să-şi piardă răbdarea şi să-l întrebe pe Barents dacă nu socotea că ar fi timpul să facă pregătirile de plecare. Dar Barents le răspunse că trebuiau să mai aştepte pînă la sfîrşitul lunii şi

că atunci, •dacă nu izbuteau să desprindă corabia, aveau să amenajeze îri
aşa fel barca cea

mare şi încă o luntre, încît să le facă în stare să navigheze pe mare. La 20 mai, pregătirile de plecare fură începute ; ne putem lesne închipui cu cîtă bucurie şi înflăcărare. Barca cea mare fu curăţită, velele reparate, luntrea şi barca lăsate la apă, proviziile ambarcate. Apoi, văzînd că apa era liberă şi că vîntul bătea cu putere, Heemskerk se duse la Barents, care fusese multă vreme- bolnav, şi îi declară „că i se părea nimerit să plece de acolo şi să înceapă călătoria pentru a părăsi Novaia Zemlea“.
„Willem Barents scrisese mai înainte un răvaş, în care lămurea cum am pornit din Olanda ca să mergem spre împărăţia Chinei şi tot ce ni s-a în- tîmplat, ca, dacă cineva ar veni după noi, să poată afla ce ni se întîmplase. Răvaşul acela îl pusese în tocul unei muschete şi îl spînzurase de vatră“.
La 13 iunie 1597, olandezii părăsiră, deci, corabia, care nu se clintise din temniţa ei de gheaţă, şi porniră în larg cu cele două bărci. Atinseră Insulele Oran şi apoi, navigînd de-a lungul coastei apusene a insulelor Novaia Zemlea, înfruntară la fiecare pas noi primejdii.
„La 20 iunie, Klaus Andrison slăbi de tot şi noi văzurăm că nu mai are mult de trăit. Timonierul şef veni în barca noastră şi ne spuse că Andrison se simte foarte rău şi că, vădit lucru, n-o s-o mai poată duce mult. La care, Willem Barents spuse. «Mi se pare .că nici eu nu mai am mult de trăit.» Nu-l credeam pe Barents atît de bolnav, căci stătea de vorbă cu noi şi citea jurnalul pe care-l scriam despre călătoria noastră şi discutam despre una şi despre alta. La sfîrşit, el lăsă jurnalul şi-mi spuse : «Gerrit, dă-mi să beau ceva». îndată ce a băut i s-a făcut atît de rău, încît şi-a dat ochii ¡peste caip şi a murit pe neaşteptate. Nici n-am apucat măcar să-l chemăm pe comandant, care se afla în cealaltă barcă. Moartea lui Willem Barents ne-a mîhnit adînc, fiindcă el era principalul nostru conducător şi singurul nostru pilot, în care ne puseserăm toată nădejdea.“
Astfel muri, în mijlocul descoperirilor făcute, ca şi urmaşii săi Franklin şi Hali, ilustrul Barents. în cuvintele atît de măsurate şi de sobre ale scurtei cu- vîntări funerare scrise de Gerrit van Veer se simt dragostea, simpatia şi încrederea pe care acest îndrăzneţ marinar ştiuse să le trezească în sufletele nefericiţilor săi tovarăşi. Barents e una din gloriile Olandei, atît de bogată în navigatori viteji şi iscusiţi. Vom arăta, îndată, ce s-a făcut ca să i se cinstească memoria.
După ce au fost siliţi de mai multe ori să scoată apa din ambarcaţiile gata să fie strivite de gheţuri, după ce au văzut de numeroase ori marea deschi- zîndu-se şi închizîndu-se în faţa lor, după ce au îndurat setea şi foamea, olandezii au ajuns la Capul Nassau. Forţaţi într-o bună zi să-şi tragă pe banchiză luntrea ameninţată să fie sfărîmată, pierdură o parte din provizii şi abia scăpară de înec, căci gheaţa li se spărgea sub picioare. Printre atîtea mizerii, mai aveau uneori şi noroc. Aşa, de pildă, ajungînd pe gheaţă la Insula Amiralităţii, găsiră acolo şaptezeci de ouă de raţă. „Dar nu ştiau cum să le ia. Pînă la urmă, unul dintre ei îşi scoase nădragii şi-i legă în partea de jos ; şi, punînd ouăle în ei, le purtară cîte doi, prinse de o suliţă, pe cînd un al treilea purta muscheta. Şi se reîntoarseră astfel, după ce lipsiseră douăsprezece ceasuri, din care pricină ne temuserăm să nu li se fi întîmplat vreo nenorocire. Ouăle au fost binevenite şi le-am mîncat ca nişte boieri.“ începînd de la 19 iulie, olandezii navigară pe o

mare, dacă nu liberă de gheţuri, cei puţin scăpată de -gheţarii cei mari, cu care avuseseră atîta de furcă. La 28 iulie, intrînd în Golful Krestovaia, întîlniră două ambarcaţii ruseşti, de care nu îndrăzniră la început să se apropie. Dar cînd îi văzură pe marinari venind spre ei, fără arme şi făcîndu-le semne de prietenie, alungară orice teamă, cu atît mai mult cu cît îşi amintiră că îi mai întîlniseră anul trecut în preajma Insulei Vaigaci. Ruşii le dădură alimente şi olandezii îşi reluară drumul, continuînd să navigheze, atîta cît le îngăduia gheaţa, de-a lungul coastei Novaia Zemlea. O dată, la o coborîre, găsiră cochlearia, o plantă ale cărei frunze şi seminţe sînt unul din cele mai puternice medicamente antiscorbutice din cîte se cunosc. Iată de ce le mîncară cu pumnii şi se simţiră aproape imediat mult mai bine. Totuşi, proviziile erau pe sfîrşite, nu mai aveau decît puţină pîine, iar carne aproape de loc. De aceea se hotărîră să pornească în larg, ca să mai scurteze distanţa care îi despărţea de coastele Rusiei, cu nădejdea că acolo vor întîlni cîteva luntri cu pescari care i-ar fi putut ajuta. Şi nădejdea nu le fu înşelată, deşi mai avură destule chinuri de îndurat. Ruşii se arătară foarte mişcaţi de nenorocirea lor şi le dăruiră hrană pentru mai multe zile, care îi împiedică să moară de foame. O ceaţă groasă despărţi cele două ambarcaţii. Şi ele nu se mai reîntîlniră decît după ce trecuseră mult dincolo de Capul Kanin, de cealaltă parte a Mării Albe, lîngă Insula Kildin, unde nişte pescari le dădură de veste olandezilor că la Kola se aflau trei corăbii din patrie, gata să întindă velele şi să pornească spre casă. Olandezii îl trimiseră într-acolo pe unul din ei, însoţit de un lapon ; omul se reîntoarse peste trei zile, ou o scrisoare semnată Jan Rijp. Mare le fu uimirea văzînd semnătura aceasta ! Şi numai comparînd scrisoarea cu altele cîteva pe care Heemskerk le avea de la Rijp, se convinseră ică venea într-adevăr ide la ¡căpitanul care îi însoţise cu un an mai înainte. Peste cîteva zile, la 30 septembrie, Rijp veni în persoană, cu o barcă plină de provizii, să-i caute şi să-i aducă la Kola, unde i se afla ancorată nava.

Rijp se minună grozav de cele povestite şi de cumplita călătorie de aproape patru sute de leghe pe care ei o făcuseră şi care durase nu mai puţin de o sută patru zile, de la 13 iunie la 25 septembrie. Cîteva zile de odihnă şi hrană sănătoasă şi îmbelşugată se dovediră suficiente ca să alunge ultimele urme ale scorbutului şi să-i refacă pe marinarii istoviţi. La 17 septembrie, Jan Rijp părăsi Kola şi, la 1 noiembrie, echipajul olandez sosi la Amsterdam. „Aveam pe noi aceleaşi veşminte pe care le purtaserăm în Novaia Zemlea, spune Gerrit van Veer ; purtam pe cap căciuli de vulpi-albe ; şi aşa ne-am dus la casa lui Peter Hasselaer, care fusese unul din epitropii oraşului Amsterdam însărcinat să conducă echiparea celor două corăbii, a lui Jan Rijp şi a noastră. Sosiţi aici, ne-au privit toţi cu uimire, căci de multă vreme eram socotiţi morţi, iar zvonurile despre moartea noastră se răspîndiseră în tot oraşul. Vestea că am sosit ajunse şi la palatul prinţului, unde se aflau atunci la masă monseniorul cancelar şi ambasadorul prea ilustrului rege al Danemarcei, Norvegiei, goţilor şi vandalilor. Astfel am fost duşi în faţa lor de dl. L’Ecoutets şi de seniorii din oraş, şi i-am spus numitului senior ambasador şi seniorilor burgmeisteri povestea călătoriei noastre. Apoi, fiecare dintre noi s-a dus la casa lui. Cei care nu erau din oraş au fost găzduiţi la han cîtăva vreme,

pînă ce ne-am primit banii cuveniţi, şi-atunci fiecare s-a dus la casa lui.“

Despre aceşti bravi marinari nu mai avem nimic de adăugat, în afară de faptul că van Veer publică, în anul următor, povestirea călătoriei lor şi că

Heemskerk, după ce făcu mai multe campanii în India, primi în 1607 cb-manda unei flote de douăzeci şi şase de nave, în fruntea cărora a dus, la 25 aprilie, împotriva spaniolilor, în faţa Gibraltarului, o bătălie grea, în care olandezii învinseră, dar el îşi pierdu viaţa.

Abia în 1871, aproape după trei sute de ani, a fost regăsit locul de iernare al nefericitului Barents şi al însoţitorilor săi. El fusese primul care trecuse de punctul cel mai nordic al Novaia Zemlea şi, pînă în epoca aceea, rămăsese singurul. La 7 septembrie 1871, comandantul norvegian Elling Carlsen, cunoscut prin numeroasele drumuri făcute în Marea Nordului şi în Oceanul îngheţat, ajunse pe locul de ancorare al lui Barents şi, la 9 septembrie, descoperi casa care îi adăpostise pe olandezi. Casa părea atunci construită, într-atît de uimitor de bine se păstrase. Totul se afla exact cum fusese lăsat la plecarea naufragiaţilor. Doar urşii, vulpile şi alţi locuitori ai meleagurilor acestora neospitaliere vizitaseră locurile. în jurul casei se aflau împrăştiate butoaie mari, grămezi de oase de foci, de morse şi de urşi. în interior, totul se găsea neclintit din loc, formînd o reproducere exactă a curioasei gravuri făcută de Gerrit van Veer. Paturile se aflau rînduite de-a lungul peretelui aşa cum sînt înfăţişate în desen, ca şi orologiul, muschetele, halebardele. Printre uneltele casnice, armele şi feluritele obiecte aduse de comandantul Carlsen, amintim două tigăi marinăreşti de aramă, nişte păhăruţe, cîteva ţevi de puşcă, nişte dălţi şi pile, o pereche de ciubote, nouăsprezece cartuşiere, dintre care unele încă pline cu pulbere, pendula, un flaut, broaşte de uşi şi lacăte, douăzeci şi şase sfeşnice de cositor, fragmentele unor gravuri şi trei cărţi olandeze,, dintre care o *Istorie a Chinei,* ultima ediţie, de Mendoza, arată scopul urmărit de Barents în această expediţie, iar un *Manual de navigaţie* dovedeşte cîtă grijă avea pilotul să se ţină la curent cu lucrările privind meseria sa *.

Reîntors în portul Hammerfest, comandantul Carlsen întîlni un olandez, pe Lister Kây, care cumpără relicvele lui Barents şi le înmînă guvernului olandez. Obiectele acestea au fost depuse în muzeul marinei de la Haga, unde a fost construită o casă cu partea din faţă deschisă, exact după locuinţa reprodusă pe desenul lui Gerrit van Veer. Fiecare dintre obiectele sau uneltele aduse şi-a reluat locul pe care îl ocupa în casa din Novaia Zemlea. înconjurate de tot respectul şi de toată dragostea pe care le merită, aceste preţioase mărturii ale unui important eveniment maritim, ale primei iernări în mările arctice, aceste mişcătoare amintiri de la Barents, de la Heemskerk şi de la vrednicii lor tovarăşi, constituie unul din cele mai interesante monumente ale muzeului. Lîngă orologiu se află un cadran de aramă în mijlocul căruia e trasat un meridian. Acest ciudat cadran, inventat de Plancius şi care servea fără doar şi poate ia determinarea deviaţiilor busolei, este astăzi singurul model existent al unui instrument nautic căruia nu i-a fost dat să fie prea răspîndit. Sub acest aspect, el este la fel de preţios pe cît sînt, din alt punct de vedere, flautul la care îi plăcea să cînte lui Barents şi ciubotele bietului marinar mort în iarna aceea. Ciudata colecţie nu poate fi privită fără o dureroasă strîngere de inimă.

C a p i t o l u l I V

---

* Unul dintre obiectele cele mai interesante găsite în casa în care a iernat Barents cu tovarăşii săi este manuscrisul lăsat de el şi de Heemskerk în gaura hornului.

EXPEDIŢII PIRATEREŞTI ŞI ATACURI NAVALE

Francis Drake. Thomas Cavendish. Oliver van Noort. Walter Raleigh.

în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în afară de expediţiile întreprinse pestfe ocean, care erau echipate de guverne în vederea cuceririi de noi teritorii, sau de companiile de comerţ în scopuri comerciale, porneau în călătorii depărtate şi persoane particulare, „aventurieri“, cum erau numiţi pe atunci, care se îndeletniceau cu tîlhăria pe mare şi cu comerţul de contrabandă, adesea cu ştirea autorităţilor şi sub tainica lor oblăduire.

Lupta înverşunată care se dădea între Anglia şi Spania pentru supremaţia comercială pe mări se încheiase cu bătălia grandioasă din 1588 : escadra engleză pricinui o înfrîngere nimicitoare „Invincibilei Armade“ spaniole. De atunci, puterea maritimă, comercială şi colonială a Angliei crescu continuu, iar Spania se prefăcu treptat într-o putere de mîna a doua. Cu mult înainte, însă, de această memorabilă bătălie, piraţii englezi subminau forţa inamicului, atacînd pe neaşteptate convoaiele de nave spaniole care se întorceau în metropolă cu încărcături preţioase de aur, argint şi tot soiul de mărfuri coloniale şi făcînd incursiuni desperate în porturile şi forturile spaniole răspîndite pe coasta Americii Centrale şi a Americii de Sud. în aceste operaţii, aventurierii ori piereau, ori puneau mîna pe mari bogăţii, împărţindu-şi apoi prada cu înalţii demnitari, cu miniştri şi chiar cu regina Elisabeta, care participau neoficial la echiparea expediţiilor piratereşti.

Cîţiva dintre piraţii englezi au săvîrşit călătorii atît de remarcabile, încît amintirea lor s-a păstrat în istoria navigaţiei şi a descoperirilor geografice.

Unul din aceşti „piraţi regali“ care au contribuit la lărgirea cunoştinţelor contemporanilor lor despre Pămînt a fost vestitul Francis Drake.

Francis Drake, care prin curajul său nestăvilit avea să cîştige milioane, altminteri pierdute la fel de uşor pe cît le cîştigase, s-a născut în 1540, într-o cocioabă nenorocită din Tavistock, în Devonshire. Tatăl său, Edmund Drake, era unul din preoţii aceia de ţară care se dedau trup şi suflet educării poporului. Iar sărăcia lui mergea mînă în mînă cu stima pe care i-o purtau oamenii pentru caracterul lui. împovărat cu întreţinerea familiei, Edmund Drake se văzu silit să-şi lase fiul să îmbrăţişeze cariera de marinar, pentru care băiatul părea să aibă o adevărată patimă. Tînărul Francis Drake servi, deci, ca mus pe bordul unei nave de cabotaj care făcea legătura cu Olanda. Muncitor, activ, dîrz, econom, Drake dobîndi curînd cunoştinţele teoretice necesare conducerii unei nave. După ce realiză cîteva economii, sporite prin vînzarea unei ambarcaţii pe care i-o lăsase moştenire primul său patron,

Drake făcu cîteva călătorii mai lungi, vizită Golful Biscaya, Golful Guineei şi-şi cheltui toţi banii ca să-şi procure marfa pe care trebuia s-o vîndă în. Indiile Occidentale. Dar nici nu apucă să ajungă la Rio de la Hacha, cînd, nu se ştie pentru care motiv neîntemeiat, nava şi marfa îi fură confiscate de spanioli. Toate reclamaţiile lui Drake, care se vedea ruinat, fură zadarnice. Tînărul jură atunci să se răzbune pentru nedreptatea îndurată

şi-şi ţinu cuvîntul.

în 1567, adică ila doi ani după această întîmplare, o mică flotă de şase nave de război, dintre care cel mai mare avea şapte sute de tone, plecă din Plymouth, cu aprobarea reginei, să facă o expediţie pe coastele Mexicului. Drake comanda o navă de cincizeci de tone. Mai întîi fură capturaţi cîteva sute de negri la Capul Verde, ca o repetiţie generală pentru ceea ce avea să se petreacă în Mexic. Apoi, englezii asediară Mina, de unde mai răpiră nişte negri pentru a-i vinde în Antile. Hawkins, sfătuit fără doar şi poate- de Drake, puse stăpînire pe oraşul Rio de la Hacha ; apoi ajunse la San Juan de Ulloa, după o furtună cumplită. Dar portul cuprindea o flotă numeroasă şi avea artilerie puternică. Flota engleză fu înfrîntă, iar Drake izbuti cu mare greutate să ajungă iar pe coasta Angliei, în ianuarie 1569.

Drake făcu apoi două expediţii în Indiile Occidentale, ca să studieze locurile. Cînd socoti că posedă cunoştinţele necesare, armă pe cheltuiala lui două nave : „Swan“, de douăzeci şi cinci de tone, sub comanda fratelui său John, şi „Paşa din Plymouth“, de şaptezeci şi cinci de tone. Cele două nave de- război aveau un echipaj compus din şaptezeci şi trei de lupi de mare, pe care se putea pune bază. Din iulie 1572 pînă în august 1573, cînd singur, cînd împreună cu un oarecare căpitan Rawse, Drake făcu o croazieră fructuoasă pe coastele Golfului Darien, atacă oraşele Vera Cruz şi Nombre de Dios, adunînd o pradă considerabilă. Din nefericire, în timpul călătoriilor acestora se petreceau numeroase cruzimi şi acte de violenţă, care astăzi ne-ar face să roşim. Dar nu vom stărui asupra scenelor de piraterie şi de barbarie, atît de frecvente în secolul al XVI-lea.

După ce luă parte la înăbuşirea răscoalei poporului irlandez, Drake, al cărui nume începuse să devină cunoscut, izbuti să fie prezentat reginei Elisa- beta, căreia îi expuse planul de a merge să pustiiască ţărmul apusean al Americii de Sud, trecînd prin Strîmtoarea Magellan ; şi obţinu, o dată cu titlul de amiral, o flotă compusă din cinci nave de război, în care fură ambarcaţi o sută şaizeci de marinari de elită.

Plecat din Plymouth la 15 noiembrie 1577, Francis Drake avu cîteva legături cu maurii din Mogador care nu-i fac de loc cinste, captură o pradă, nu prea însemnată înainte de a ajunge la Insulele Capului Verde, unde îşi reîmprospătă proviziile, şi navigă apoi cincizeci şi şase de zile ca să traverseze Atlanticul şi să ajungă pe coasta Braziliei. Mergînd apoi de-a lungul coastei, ajunse în estuarul La Platei, unde se opri să-şi reîmprospăteze provizia de apă, după care navigă pînă în Golfuleţul Focilor din Patagonia,. unde făcu schimb cu sălbaticii şi ucise numeroşi pinguini şi foci pentru aprovizionarea echipajelor. „Cîţiva dintre patagonezii zăriţi la 13 mai ceva mai jos de Golfuleţul Focilor, spune relatarea originală a călătoriei, purtau pe cap ceva asemănător coarnelor şi aveau toţi capetele împodobite cu pene de păsări deosebit de frumoase. Şi mai aveau, de asemenea, feţele zugrăvite în mai multe culori şi făcute să nu semene una cu alta ; şi fiecare dintre ei ţinea în mînă un arc, din care de cîte ori trăgeau porneau cîte două săgeţi o dată. Patagonezii sînt bărbaţi foarte sprinteni şi, după cîte am putut vedea, destul;

■de pricepuţi în ale războiului, căci păstrau ordinea cînd mărşăluiau şi cînd înaintau şi din puţini cîţi erau făceau să pară mulţime mare.“ în

lucrarea sa *Călători vechi şi moderni,* Ed. Charton observă că Drake nu insistă asupra staturii neobişnuite pe Care Magellan le-o atribuise patagonezilor. Şi există mai multe motive serioase pentru aceasta. în Patagonia nu trăieşte numai un trib, iar descrierea pe care Drake o face sălbaticilor întîlniţi de el nu se aseamănă de loc cu aceea pe care Pigafetta o face patagonezilor din portul San Julian. Dacă există, aşa cum astăzi pare dovedit, un neam de oameni deosebit de înalţi, regiunea locuită de ei pare fixată pe malurile strîmtorii, la extremitatea sudică a Patagoniei, şi nu la cincisprezece zile depărtare de Puerto Deseado, unde Drake sosi la 2 iunie. în ziua următoare, el intră în portul San Julian, unde găsi o spînzurătoare ridicată odinioară de Magellan pentru pedepsirea cîtorva răzvrătiţi din echipaj. La rîndul lui, Drake alese locul acesta ca să scape de unul dintre comandanţi, numit Doughty, acuzat nu fără temei de trădare şi înşelăciune, şi care, de mai multe ori, se despărţise de flotă. Deoarece cîţiva marinari mărturisiseră că Doughty îi îndemnase să se revolte şi să se despartă de flotă, comandantul fu acuzat de crimă de răzvrătire şi ademenire de oameni, pentru care, potrivit legilor Angliei, un consiliu de război îl osîndi la tăierea capului. Osînda fu executată pe loc, deşi Doughty îşi susţinuse cu tărie pînă în ultima clipă nevinovăţia. Vina - comandantului Doughty era oare temeinic dovedită ? Dacă Drake a fost acuzat la reîntoarcerea în Anglia, cu toată moderaţia arătată totdeauna faţă de ai săi, că a profitat de ocazie ca să scape de un duşman de care se temea, e greu de admis că toţi cei patruzeci de judecători care au rostit sentinţa s-au înţeles între ei să se supună planurilor tainice ale amiralului şi să condamne un nevinovat.

La 29 august, flota, redusă la trei nave în urma avariilor suferite de două nave, pe care amiralul le nimici curînd, intră în strîmtoarea unde nimeni nu mai pătrunsese de la trecerea lui Magellan. Deşi găsi locuri de debarcare nespus de frumoase, Drake constată că era greu de ancorat în ele din pricina adîncimii mici a apei lîngă mal, cît şi din pricina vîntului violent care bătea în rafale neaşteptate şi făcea navigaţia primejdioasă. O vijelie se abătu asupra lui la ieşirea din strîmtoare în Pacific şi Drake văzu cum îi piere una din nave, iar de ultima care îi mai rămăsese ca însoţitoare se văzu despărţit peste cîteva zile şi n-o mai reîntîlni pînă la sfîrşitul campaniei. Tîrît de curenţi spre sud de strîmtoare, pînă la 57°31', Drake rămase, deci, numai cu o corabie, dar corabia aceasta le făcu spaniolilor cel puţin tot atîtea pagube cît le-ar fi putut face întreaga flotă pe care Drake o avusese sub comanda sa la plecarea din Anglia.

Prin urmare, Drake a fost cel dintîi european care a atins Capul Horn şi strîmtoarea, căreia i-a fost dat ulterior numele său (Strîmtoarea Drake). Cînd furtuna se potoli, Drake îşi începu uimitoarea sa navigaţie pe Oceanul Pacific.

La 25 noiembrie, englezii ancorară în Insula Chiloe. Pe această insulă fertilă, populată dens cu indieni araucani, care fugiseră de pe continent din pricina cruzimii spaniolilor, Drake hotărî să acorde odihnă echipajului său istovit. La început, indienii se arătară ospitalieri, dar a doua zi îi atacară pe neaşteptate pe englezi. Au fost ucişi în lupta care a urmat doi marinari, iar alţi mulţi au fost răniţi. Drake însuşi, rănit şi el, izbuti cu greu să ajungă pînă la corabie. Amiralul era cel mai mult necăjit de faptul că fusese nevoit şă părăsească Chiloe, fără să-i fi pedepsit pe indieni pentru

fapta lor. în> realitate, vina o purta însuşi Drake, deoarece le vorbise indienilor în spaniolă. Luîndu-i pe englezi drept schingiuitorii lor spanioli, indienii nu întîr- ziaseră să-şi verse mînia asupra lor.
în portul Valparaiso, englezii puseră mîna pe o corabie bogat încărcată cu vinuri de Chile şi cu lingouri de aur preţuite la 37 000 de ducaţi ; apoi jefuiră oraşul, părăsit în grabă de locuitori. La Coquimbo, cum prezenţa îi fusese semnalată, Drake se pomeni în faţa unor forţe impunătoare, care îl siliră să se reîmbarce. La Ariea, englezii jefuiră trei mici ambarcaţii şi găsiră într-una din ele cincizeci şi şapte de bare de argint, preţuite la 50 160 de livre. în portul Lima, unde se aflau ancorate douăsprezece nave sau bareaze mari, prada fu deosebit de mare. Dar cel mai mult îl bucură pe Drake vestea că un galion, numit „Cagafuego“, cu o încărcătură bogată, se îndrepta spre Paraca. Amiralul se năpusti imediat în urmărirea lui şi nu-i fu greu, în dreptul Capului San Francisco, să pună mîna pe „Cagafuego“, pe al cărei bord găsi optzeci de livre de aur. Din care pricină, pilotul corăbiei spaniole îi spuse rîzînd : „Amirale, nava noastră n-ar trebui să se cheme „Cagafuego“ (scuipă foc), ci mai degrabă „Cagaplata“ (scuipă bani), iar a voastră ar trebui să se cheme „Cagafuego“. După alte cîteva capturi mai mult sau mai puţin bogate, făcute pe coastele Perului, Drake, aflînd că o mare flotă spaniolă se pregătea să pornească împotriva lui, socoti că ar fi timpul să se reîntoarcă în Anglia. Pentru aceasta, în faţa navei i se deschideau trei posibilităţi : să treacă din nou prin Strîmtoarea Magellan ; să traverseze Marea Sudului şi să treacă pe lîngă Capul Bunei Speranţe, ca să se reîntoarcă prin Atlantic ; să meargă de-a lungul coastelor americane şi să se reîntoarcă prin Marea îngheţată. Lui Drake i se păru mai sigură această a treia cale, sperînd să afle o trecere pe la nord-vest din Oceanul Pacific în cel Atlantic şi pe ea o alese. Porni, deci, în larg, atinse 38° latitudine nordică şi debarcă în Golful San Francisco, descoperit cu trei ani mai înainte de către Bodega. Era în luna iunie. Temperatura scăzuse mult şi zăpada acoperea pămîntul. Amănuntele pe care Drake le da în legătură cu primirea făcută de indigeni sînt destul de curioase : „Cînd am sosit, sălbaticii s-au minunat văzîndu-ne şi, socotindu-ne zei, ne-au primit cu mult respect şi smerenie.
Cît timp am rămas acolo, au continuat să vină să ne vadă şi să ne aducă fie podoabe frumoase făcute din pene de felurite culori, fie *ţetun* (tabac), care e o buruiană folosită în mod obişnuit de indigeni. Dar înainte de a ni le înfăţişa, ei se opreau ceva mai departe, într-un loc unde ne ridicaserăm corturile. Apoi ne ţineau cuvîntări lungi, asemănătoare cu predicile, şi, cînd le sfîrşeau, îşi lăsau arcurile şi săgeţile acolo şi se apropiau de noi ca să ne ofere darurile lor.
Cînd au venit pentru prima oară, femeile lor s-au oprit în acelaşi loc şi şi-au zgîriat şi şi-au jupuit pielea şi carnea de pe obraji, jeluindu-se cît se poate de frumos, ceea ce ne-a mirat foarte. Dar am aflat că aceasta era un fel de jertfă adusă nouă“.
Drake nu urcă mai spre nord şi renunţă la planul de a se reîntoarce prin Marea îngheţată. îşi întinse velele ca să coboare spre ecuator, să ajungă la Moluce şi să se reîntoarcă în Anglia pe la Capul Bunei Speranţe. Cum partea aceasta a călătoriei s-a desfăşurat prin ţinuturi cunoscute şi cum observaţiile lui Drake nu sînt nici numeroase şi nici noi, le vom povesti pe scurt.

în ziua de 30 septembrie 1579, Drake atinse, la 8° latitudine nordică, un grup de insule (Mariane) ai căror locuitori aveau urechile foarte alungite din pricina greutăţii unor podoabe prinse de ele; unghiile, lăsate să crească, păreau că le servesc drept arme de apărare ; dinţii, negri cum este catranul de pe corăbii, căpătau culoarea aceasta datorită folosirii betelului. După ce se odihni acolo, Drake trecu prin Filipine şi ajunse, în ziua de 14 noiembrie, la Ternate (Arhipelagul Moluce). Căpetenia acestei insule veni spre navă cu patru luntri, în care se aflau sfetnicii săi mai de frunte, îmbrăcaţi în veşminte de ceremonie. După un schimb de politeţi şi de daruri, englezii primiră orez, trestie-de-zahăr, găini, *figo,* cuişoare şi făină de sago. A doua zi, cîţiva marinari coborîţi pe uscat asistară la o primire fastuoasă. „În faţa căpeteniei era purtată o bogată umbrelă sau umbrar, brodată toată cu aur. Căpetenia se îmbrăcase după moda din partea locului, dar cu veşminte mult mai măreţe, căci era acoperit de la umeri pînă la călcîie într-o mantie din fir de aur. Iar drept găteală pentru cap avea un soi de turban ţesut din fir subţire de aur şi îmbogăţit cu giuvaeruri şi cu ciucuri din aceeaşi ţesătură. La gît îi atîrna un frumos lanţ de aur cu zale largi, în două şi trei şiraguri. Pe degete avea şase inele cu pietre extrem de preţioase, iar picioarele îi erau încălţate în pantofi de marochin.“

După ce rămase eîtăva vreme în insullă ea isă-şi refacă echipajul, Drake porni iar în larg ; dar se ciocni de o stîncă, la 9 ianuarie 1580, şi fu silit, ca să aducă nava la linia de plutire, să-şi arunce peste bord opt tunuri şi o mare cantitate de provizii. O lună mai tîrziu, amiralul sosea la Baratene, unde îşi repară corabia. Pe insula aceasta se găsea mult argint, aur, aramă şi sulf, mirodenii, lămîi, castraveţi, cocos şi alte fructe delicioase. „Ne-am umplut corăbiile şi pot spune că de la plecarea noastră din Anglia nu mai găsisem nicăieri atîta belşug de hrană şi de băuturi răcoritoare cîte am aflat aici şi în Ternate."

Părăsind insula aceasta atît de bogată, Drake ancoră lîngă Djawa, unde îl primiră cu multă prietenie atît cele cinci căpetenii care-şi împărţeau domnia, cît şi localnicii. „Oamenii aceştia sînt chipeşi la înfăţişare şi tare curioşi ; sînt bine înarmaţi cu săbii, pumnale şi scuturi, toate armele lor fiind făcute cu mult meşteşug.“ Abia sosise Drake în Djawa cînd află că nu departe de acolo se afla ancorată o flotă puternică. Bănuind că e vorba de o flotă spaniolă şi vrînd s-o evite, Drake ridică în grabă ancora. în primele zile ale lunii iunie trecu pe lîngă Capul Bunei Speranţe, apoi se coborî la Sierra Leone ca să ia apă de băut şi reintră la Plymouth la 3 noiembrie 1580, după o absenţă de trei ani fără cîteva zile, în care timp făcuse ocolul Pămîntului.

Primirea pe care o avu în Anglia fu mai întîi extrem de rece. Jefuirea oraşelor şi a navelor spaniole, cît timp cele două ţări se aflau în plină pace* îl făceau pe drept cuvînt să fie socotit de către o parte a societăţii drept un pirat care calcă în picioare drepturile oamenilor. Regina însăşi, reţinută de necesităţi diplomatice, se prefăcu timp de cinci luni că n-a aflat de reîntoarcerea lui. Dar, după acest răgaz, fie că împrejurările se schimbaseră, fie că nu mai voia să-l ţină la distanţă, regina veni la Deptford, unde se afla ancorată nava -lui Drake, se urcă la bord şi-i conferi navigatorului titlul de cavaler.

începînd din momentul acela, rolul lui de descoperitor e sfîrşit, iar viaţa

lui de războinic şi de duşman înverşunat al spaniolilor nu ne mai priveşte, încărcat de onoruri, învestit cu comandamente importante, Drake muri în larg. la 28 aprilie 1596, pe cînd pornise într-o expediţie împotriva spaniolilor.

Lui îi revine cinstea de a fi trecut, al doilea, Strîmtoarea Magellan şi de a fi vizitat primul Ţara de Foc pînă pe meleagurile Capului Horn. El a urcat, de asemenea, pe coasta Americii de Nord mai sus decît urcaseră înaintaşii lui şi a descoperit mai multe insule şi .arhipelaguri. Navigator extrem de priceput, Drake a ieşit foarte lesne din Strîmtoarea Magellan şi, dacă îi sînt atribuite puţine descoperiri, pricina pare să fie faptul că n-a ţinut să le noteze în jurnal sau că le-a trecut adeseori cu atîta inexactitate, încît anevoie mai pot fi regăsite. Drake este cel ce a început atacurile navale prin surprindere, atacuri cu ajutorul cărora englezii, iar mai tîrziu olandezii aveau să le pricinuiască atîtea pagube spaniolilor. Cîştigurile uriaşe scoase de pe urma acestui soi de război dădură imbold contemporanilor săi şi făcură să se nască în ei dragostea de navigaţii lungi şi aventuroase.

Cel mai faimos dintre cei ce au urmat pilda lui Drake a fost, fără îndoială, Thomas Cavendish sau Candish. Intrat de foarte tînăr în marina militară engleză, în 1585 obţine dreptul să facă o expediţie de jaf în Indiile Orientale şi se reîntoarse în Anglia cu o pradă considerabilă. încurajat de succesul şi de uşurinţa cu care puteau fi atacate căile maritime, Cavendish socoti că n-ar prinde rău de loc dacă şi-ar dobîndi în felul acesta şi gloria, şi averea, îşi cumpără, deci, trei nave, pe care ambarcă o sută douăzeci şi trei de soldaţi şi marinari. Plecînd în larg la 22 iulie 1586, trecu pe lîngă Insulele Canare, coborî la Sierra Leone, atacă şi jefui oraşul, apoi întinse iar velele, traversă Atlanticul, atinse Capul San Sebastian din Brazilia, navigă de-a lungul coastei Patagoniei şi ajunse, la 27 noiembrie, în Puerto Deseado[215]. Acolo găsi numeroşi cîini-de-mare, foarte mari şi puternici, pe care abia dacă puteau să-i ucidă patru oameni laolaltă, şi nenumărate păsări pe care lipsa aripilor le împiedicau să zboare şi care se hrăneau cu peşti, păsări cunoscute în genere sub numele de pinguini. în portul acesta deosebit de bine adăpostit, navele fură trase pe uscat pentru a fi reparate. Cît timp dură reparaţia, Cavendish avu cîteva ciocniri cu patagonezii, „oameni de statură gigantică şi ale căror picioare aveau 18 şchioape lungime“ (adică aproximativ 50 de centimetri) ; patagonezii îi răniră doi marinari, trăgînd cu săgeţi ale căror vîrfuri erau făcute din pietre tăioase.

La 7 ianuarie 1587, Cavendish intră în Strîmtoarea Magellan şi culese, de pe partea cea mai îngustă a canalului, douăzeci şi unu de spanioli şi două femei, singurii supravieţuitori ai coloniei întemeiate, sub numele de Villa Felipe, de căpitanul Sarmiento. Construită ca să oprească trecerea prin strîm- toare, aşezarea aceasta număra patru forturi şi mai multe biserici. Cavendish putu să zărească fortăreaţa pe atunci pustie şi care începuse să se ruineze. Locuitorii ei, ţinuţi de atacurile necontenite ale sălbaticilor în imposibilitate absolută de a cultiva pămîntul, muriseră de foame sau pieriseră încercînd să ajungă la aşezările spaniole din Chile. În urma acestei jalnice povestiri, Cavendish schimbă numele de Villa Felipe în Portul Foametei. La 21 ianuarie, el intră într-un frumos golf, care primi numele de Elisabeta şi unde fu în- mormîntat marangozul (dulgherul) de

pe „Hugh Gallant“. Nu departe de acolo se revărsa un rîu frumos, pe malurile căruia locuiau antropofagii, care, după ce se războiseră atît de cumplit cu spaniolii, încercară acum zadarnic să-i atragă pe englezi înăuntrul ţării.

La 24 februarie, pe cînd ieşea din strîmtoare în Marea Sudului, mica escadră fu surprinsă şi împrăştiată de o furtună violentă. „Hugh Gallant“, rămasă singură şi făcînd apă la toate încheieturile, abia se mai ţinea pe valuri. în ziua de 24, reîntîlnindu-şi navele însoţitoare, Cavendish încercă zadarnic să debarce în Insula Chiloe, unde şi Drake avusese atîtea de îndurat de la araucani. Ţinutul, acesta, bogat în aur şi argint, nu putuse fi supus pînă atunci de spanioli, iar localnicii, hotărîţi să-şi apere cu orice preţ libertatea, respingeau cu armele în mîini orice încercare-de debarcare. Cavendish trebui să meargă, deci, în Insula Santa Maria, unde indienii, luîndu-i pe englezi drept spanioli, le aduseră din belşug porumb, găini, batate,[216] porci şi alte provizii.

în ziua de 30 martie, Cavendish aruncă ancora la 32°50', în Golful Quin- tero. Boi, vaci, cai sălbatici, ierburi, numeroase potîrnichi, iată ce întîlniră cîţiva dintre muşchetarii trimişi în recunoaştere pe uscat. Atacat de spanioli, Cavendish trebui să se reîntoarcă la nave, după ce pierdu doisprezece oameni. El pustii apoi, jefui şi arse oraşele Callao, Pisca, Paita şi devastă Insula Pună, unde luă o pradă de 645 000 de livre [217] în monedă de aur. După ce-l scufundă pe „Hugh Gallant“ fiindcă nu mai putea naviga. Cavendish îşi continuă fructuoasa lui raită cu două nave. în dreptul Noii Spânii ineendie o corabie de o sută douăzeci de tone şi puse stăpînire, după şase ore de luptă, pe o navă de şapte sute opt tone, încărcată cu stofe bogate şi cu 122 000 pesos de aur. Atunci, „triumfător şi mulţumit“, Cavendish voi să pună la adăpost de surprize trofeele pe care le ducea cu el. Trecu, deci, prin Insulele Hoţilor, prin Filipine, prin Djawa, ocoli Capul Bunei Speranţe, se odihni la Sf. Elena şi ancoră, în ziua de 9 septembrie 1588, la Plymouth, după doi ani de călătorie însoţită de atacuri şi de lupte. Dar nu degeaba spune proverbul că e mai greu să păstrezi decît să cîştigi : Cavendish făcu totul ca să-l adeverească. La doi ani după reîntoarcere, din imensele bogăţii pe care le adusese cu el nu-i mai rămăsese decît suma necesară pregătirii unei a treia expediţii. Aceasta avea să fie şi ultima.

Plecat cu cinci nave, la 6 august 1591, Cavendish îşi văzu flota risipită de furtună pe coasta Patagoniei şi nu putu să-şi adune navele decît în portul Deseado. Prins de nişte uragane cumplite în Strîmtoarea Magellan, navigatorul fu silit să pornească înapoi, după ce se văzu părăsit de trei dintre nave. Lipsa de alimente proaspete, frigul, toate lipsurile de tot felul pe care trebui să le îndure şi care îi decimară echipajul îl siliră să pornească în susul coastei Braziliei, unde portughezii îi stăviliră orice încercare de a coborî la uscat. Cavendish trebui, deci, să pornească din nou în larg, fără să-şi fi putut împrospăta proviziile. Şi poate că mîhnirea, unită cu lipsurile grele, îi luă zilele înainte de a ajunge iar pe coasta Angliei. Iată sfîrşitul de care avu parte acest vestit pirat, care săvîrşise cea de-a treia navigaţie în jurul lumii.

La un an după reîntoarcerea celor ce-l însoţiseră pe Barents, două nave, „Mauritius“ şi „Hendrick Fredrick“, împreună cu două iahturi „Eendracht“ şi „Speranţa“, cu Un echipaj de două sute patruzeci şi opt de

oameni, părăsiră Amsterdamul, în ziua de 2 iulie 1598. Comandantul şef al escadrei acesteia era Oliver van Noort, pe atunci în jurul vîrstei de treizeci de ani, binecunoscut prin mai multe călătorii de cursă lungă. Drept secund, van Noort îl avea pe Iacob Claaz de Ulpenda, iar ca pilot pe un anume Melis, un marinar destoinic, de origine engleză. Expediţia aceasta, armată de mai mulţi negustori din Amsterdam cu ajutorul şi concursul Statelor Generale, trebuia să urmărească un dublu scop: era., în acelaşi timp, şi comercială, şi piraterească. La început, olandezii se mulţumiseră să ia din Portugalia mărfurile pe care le transportau cu navele lor de cabotaj în toată Europa ; acum erau nevoiţi să meargă după ele chiar pe locurile de producţie. Pentru aceasta, van Noort trebuia să le arate compatrioţilor săi calea inaugurată de Magellan şi să facă, în drum, cît mai mult rău posibil spaniolilor şi portughezilor. Pe atunci, Filip al II-lea, al cărui jug olandezii îl scuturaseră şi care adăugase Portugalia la celelalte state ale sale, le interzisese supuşilor săi orice fel de legături comerciale cu răzvrătiţii din Ţările de Jos. Pentru Olanda, dacă nu voia să fie ruinată şi să recadă astfel din nou sub dominaţia spaniolă, era, deci, absolut necesar să-şi deschidă cale spre insulele mirodeniilor. Drumul cel mai puţin bătut de navele duşmane trecea prin strîmtoarea Magellan ; el îi fu indicat lui van Noort.

După ce trecură pe la Gore, olandezii poposiră în Golful Guineei, pe Insula Principe. Portughezii, prefăcîndu-se că-i primesc prieteneşte cînd co- borîră pe uscat, profitară de o ocazie favorabilă ca să se năpustească asupra lor şi să-i măcelărească fără pic de milă. Astfel îşi pierdură viaţa Cornelius van Noort, fratele amiralului, Melis, Daniel Goerrits şi Jan van Bremen ; doar căpitanul Peter Esias izbuti să scape. Furios din pricina capcanei întinse, van Noort debarcă imediat cu o sută douăzeci de oameni, dar îi găsi pe portughezi atît de bine fortificaţi, încît, după o scurtă ciocnire în care mai pierdu încă şaptesprezece oameni, ucişi sau răniţi, trebui să ridice ancora fără să poată răzbuna nevrednica şi laşa trădare căreia îi căzuseră victimă fratele său şi încă doisprezece oameni. Ajungînd pe coastele Braziliei, van Noort ancoră în Golful Rio de Janeiro. Trimise pe uscat cîţiva marinari ca să aducă apă de băut şi să cumpere ceva provizii de la indigeni, dar portughezii se opu'seră debarcării şi ucrseră unsprezece oameni. Apoi, alungaţi de pe coastele Braziliei de portughezi şi de indigeni, împinşi de vînturi potrivnice, după ce încercară zadarnic să ajungă în Insula Sf-înta Elena, de unde sperau să poată lua proviziile proaspete ide care simţeau cea mai arzătoare nevoie, olandezii, lipsiţi de pilot, rătăciră la întâmplare ipe ocean. Într-un tîrziu, debarcară pe insulele pustii Martin-Vaz, ajunseră din nou pe coastele Braziliei, la Rio Dolce, pe care o luară drept Insula Ascension, şi fură siliţi pînă la urmă să ierneze în insula pustie Santa Glara. în timpul popasului acestuia se petrecută mai multe evenimente neplăcute. Nava-amiral se ciocni cu atîta putere de o stâncă, aflată sub apă încît, ipe o mare mai agitată, nava ar fi fost pierdută. Mai avură loc, de asemenea, cîteva execuţii sângeroase şi barbare ale marinarilor răsculaţi, mai ales aceea a unuit biet om care, fiindcă rănise un pilot cu o lovitură de cuţit, fu osândit să i se ţintuiască mîna de catargul cel mare. Numeroşi bolnavi de pe nave fură debarcaţi şi aproape toţi se vindecară după două săptămâni. între 2 şi 21 iunie, van Noort rămase pe insula aceasta, care se afla la numai o leghe de

continent. Dar, înainte de a porni în larg, amiralul fu silit să incendieze iahtul „Eendracht“, căci nu mai avea destui oameni ca să-l manevreze. Abia la 20 decembrie, după ce fusese tîrît spre mal de mai multe furtuni, putu să ancoreze în Puerto Deseado, unde echipajul ucise în cîteva zile numeroşi cîini şi lei-de-mare[218] şi peste cinci mii de pinguini. „Amiralul, spune traducerea franceză a relatării lui van Noort, merse pe uscat cu o trupă înarmată, nu zări nici picior de om, ci doar cîteva morminte în care indigenii îşi puneau morţii, pitite printre stînci, acoperite cu bolovani, colorate în roşu şi împodobite cu săgeţi, lănci şi tot soiul de ciudăţenii pe care le folosesc drept arme.“

Olandezii mai văzură, de asemenea, dar prea departe ca să-i poată împuşca, bivoli, cerbi şi struţi, şi adunară dintr-un singur cuib zece ouă de-ale acestei păsări. îndelungata navigaţie prin defileurile şi lacurile Strîmtorii Magellan mai e marcată şi prin întâlnirea a două nave olandeze, sub comanda lui Sebald van Weerdt, care iernase nu departe de Golful Mauritius, şi prin lăsarea în părăsire a viceamiralului Claaz, care, zice-se, se făcuse de. mai multe ori vinovat de nesupunere. Părăsirile atît de des săvîrşite pe atunci de navigatorii spanioli, englezi şi olandezi nu sînt oare nişte semne ale timpului ? Ceea ce socotim astăzi drept o barbarie îngrozitoare li se părea fără doar şi poate o pedeapsă relativ blîndă oamenilor acestora, obişnuiţi să nu pună mare preţ pe viaţa altuia. Şi, totuşi, există faptă mai cumplită decît să laşi un om în părăsire, fără arme şi fără provizii,- într-un loc pustiu ?

La 29 februarie 1600, van Noort ieşi în Pacific, după ce avu nevoie de nouăzeci şi nouă de zile ca să străbată strîmtoarea. Cincisprezece zile mai tîrziu, o furtună îl despărţea de „Hendrick Fredrick“, de care n-avea să mai audă vorbindu-se niciodată. Rămas cu un iaht, navigă de-a lungul coastelor din Chile, unde putu să-şi procure hrană din belşug de la araucani în schimbul cuţitelor de Nürnberg, al securilor, cămăşilor, pălăriilor şi al altor obiecte fără mare valoare. După ce pustii, jefui şi arse numeroase oraşe atît pe coasta din Chile, cît şi pe cea din Peru, după ce scufundă toate corăbiile spaniole întîlnite în cale şi adună o pradă uriaşă, van Noort, aflînd că o escadră sub ordinele fratelui viceregelui, don Luis de Velasco, fusese trimisă în urmărirea sa, socoti nimerit să pornească drept spre Insulele Hoţilor, unde sosi la 16 septembrie. „Localnicii veniră cu peste două sute de pirogi în jurul navei noastre, aflîndu-se cîte trei, patru sau cinci oameni într-o pirogă şi strigînd laolaltă : *«Hierro, hierro»* [219], căci se deprinseseră să-l preţuiască. Localnicii trăiesc pe apă la fel de bine ca pe uscat şi ştiu să se scufunde cu multă îndemînare, lucru pe care l-am văzut aruncînd în mare cinci bucăţi de fier, scoase toate la suprafaţă de un singur scufundător“. Van Noort putu să constate, spre paguba lui, că insulele îşi meritau numele. într-adevăr, insularii căutau să scoată pînă şi cuiele navei şi să ia tot ce le cădea sub mînă. Unul dintre ei, izbutind să se caţere în lungul unei parîme, avu chiar îndrăzneala să pătrundă într-o cabină şi să înhaţe o sabie, cu care se aruncă în mare.

La 14 octombrie, van Noort traversă Arhipelagul Filipinelor, unde operă mai multe debarcări şi arse, jefui şi scufundă numeroase nave spaniole sau portugheze şi jonci chineze. Tocmai naviga prin Strîmtoarea Manila, cînd fu atacat de două nave mari spaniole. în lupta care urmă, olandezii avură cinci morţi şi douăzeci şi cinci de răniţi, şi-şi pierdură iahtul,

capturat cu echipajul compus din douăzeci şi cinci de oameni. Spaniolii pierdură peste două sute de oameni, căci nava lor amiral luă foc şi se scufundă. în loc să culeagă răniţii sau oamenii sănătoşi care încercau să se salveze înot, olandezii „izbind de arborele trinchet capetele înotătorilor, mai străpunseră cîteva dintre ele cu lovituri de lance şi mai descărcară şi tunul asupra lor“. în urma acestei sîngeroase şi sterile victorii, van Noort îşi repară nava în Borneo, luă o. încărcătură zdravănă de mirodenii la Djawa şi, după ce trecu pe la Capul Bunei Speranţe, debarcă în ziua de 26 august la Rotterdam, după o călătorie de aproape trei adi, nemaiavînd decît o singură corabie şi un echipaj de patruzeci şi opt de oameni. Dacă negustorii care finanţaseră armarea expediţiei aprobară purtarea lui van Noort, căci, pe lîngă faptul că aducînd o încărcătură cu mult peste valoarea banilor cheltuiţi, van Noort le mai şi arătase compatrioţilor săi drumul Indiilor, noi trebuie, lăudîndu-i calităţile de marinar, să facem, totodată, mari rezerve asupra felului cum şi-a exercitat comanda şi ¡să-i blamăm cu toată severitatea barbaria care a pus o pată de sînge pe prima călătorie în jurul ilurnii săvîrşită de olandezi.

Vom vorbi acum despre un om care, dotat cu însuşiri dintre cele mai alese şi cu defecte cel puţin egale cu însuşirile, şi-a minat viaţa în direcţii diferite, adeseori chiar opuse, iar, după ce a ajuns la culmea onorurilor la care poate năzui un gentilom, şi-a pierdut capul pe eşafod, învinuit de înalta trădare. E vorba de sir Walter Raleigh (1552—1618). Dacă e să-i găsim un loc în galeria aceasta a marilor călători, atunci nu-l putem privi nici ca întemeietor al colonizării engleze, nici ca marinar, ci doar ca descoperitor, iar ceea ce vom avea de spus nu va fi de loc în avantajul lui. Sir Walter Raleigh a fost pentru epoca lui un om foarte instruit şi multilateral. Curtean şi om de stat, filozof şi poet, ostaş şi marinar, colonizator şi călător, întreprinzător şi pirat, a trăit o viaţă furtunoasă, plină de aventuri şi de destrăbălări. La vîrsta de 17 ani, el părăseşte Universitatea pentru a deveni soldat de rînd. îşi petrece cinci ani în Franţa, luînd parte la războaiele religioase ale hughenoţilor împotriva Ligii, în 1577, luptă în Ţările de Jos împotriva spaniolilor. Apoi la vîrsta de 33 de ani devine viceamiral al flotei engleze şi favoritul reginei Elisabeta. Se reîntoarce în Anglia şi începe să capete un viu interes pentru problemele care îi pasionau pe cei trei fraţi vitregi ai săi, John, Onfroy şi Adrien Gilbert. împreună cu ei traversează oceanul, navighează de-a lungul coastei răsăritene a Americii de Nord şi întemeiază prima colonie engleză ipe continentul american : Virginia. Din Lumea Nouă, Raleigh aduse tutun şi cartofi, pe care îi răspîndi cultivîndu-i pe moşiile lui în Irlanda. Pe vremea aceea, Anglia trecea printr-o criză economică deosebit de gravă. Agricultura se transforma. Pretutindeni, păşunile înlocuiau ogoarele şi numărul pălmaşilor scăzuse simţitor din pricina aceasta. Ca urmare, bîntuia mizeria generală şi, datorită ei, o sporire a populaţiei, care deveni curînd neliniştitoare. în acelaşi timp, după războaie îndelungate urmă pacea, care avea să dureze tot timpul domniei Elisabetei, aşa că un mare număr de aventurieri nu mai ştiau cum să-şi satisfacă gustul pentru emoţii tari. în momentul acela, pentru a evita izbucnirea unei revolte, pentru a ile permite nefericiţilor muritori de foame săişi asigure existenţa pe un pământ virgin, oamenii de stat englezi socotiră că cal mai ibun lucru era să organizeze emigrarea

„populaţiei de prisos“. Astfel a luat naştere în Anglia năzuinţa de a coloniza terenurile virgine din America.

Coasta nord-americană a Oceanului Atlantic era considerată posesiune a Angliei încă de pe vremea Cabotilor. Raleigh şi cu fraţii săi se apucară să colonizeze energic teritoriile americane.

Raleigh n-a făcut decît să se asocieze cu fraţii săi, să le imite exemplul, dar nici n-a conceput şi nici n-a început, aşa cum i s-a făcut adeseori cinstea să i se pună în seamă, executarea fecundului plan al colonizării coastelor americane dinspre Atlantic. Dacă Raleigh, atotputernic pe lîngă regina Elisabeta, atît de schimbătoare şi, totuşi, geloasă în afecţiunile ei, îşi încurajează fraţii, dacă cheltuieşte el însuşi 40 000 de lire sterline în tentativele lui de colonizare, se fereşte, totuşi, să părăsească Anglia, căci viaţa răbdătoare şi plină de devotament a colonistului nu poate să-i convină. El îşi abandonează şi-şi vinde patenta, neuitînd să-şi rezerve o cincime din beneficiile eventuale ale coloniei, de îndată ce i se pare că eforturile sale sînt inutile.

în acelaşi timp, Raleigh armează mai multe nave în vederea unor incursiuni piratereşti împotriva posesiunilor spaniole ; el însuşi ia curînd parte şi la lupta şi la bătăliile care salvează Anglia de Invincibila Armada, apoi se amestecă în certurile pentru dreptul la tronul Portugaliei. Dar curînd după ce se reîntoarce în Anglia, cade în dizgraţia reginei Elisabeta, iar după ce iese din temniţă, cînd e închis în castelul său princiar din Sherbome, concepe planul călătoriei în Guyana. Pentru el, e o încercare gigantică, ale cărei rezultate excelente i-ar putea atrage privirile întregii lumi şi i-ar putea readuce bunăvoinţa suveranei. S-ar putea oare ca descoperirea şi cucerirea *El Doradoului,* a ţării acesteia unde, după Orellana, templele sînt acoperite cu plăci de aur, unde toate uneltele, chiar şi cele mai grosolane, sînt de aur, unde piciorul calcă pe pietre preţioase, să nu aducă „mai multă glorie — acestea sînt chiar cuvintele folosite de Raleigh în relatarea sa — decît a dobîndit Cortés în Mexic sau Pizzaro în Peru ? Iar cel ce va cuceri *El Dorado* va avea în stăpînire mai multe cetăţi şi popoare şi aur decît au regele Spaniei, sultanul turcilor sau oricare alt împărat“. Am mai vorbit despre basmele povestite în 1539 de Orellana şi care generaseră o mulţime de legende. Humboldt ne dezvăluie cauza naşterii lor, zugrăvindu-ne natura solului şi a stîncilor care împrejmuiesc Lacul Parima între Rio Esequibo şi Rio Branco. „Sînt, spune marele călător, nişte stînci de şisturi micacee şi de talc strălucitor, care licăresc în mijlocul unei pînze de apă oglindind razele de foc ale soarelui tropical." Aşa se explică turlele de aur masiv, ■obeliscurile de argint şi toate minunăţiile pe care mintea înflăcărată şi pornirea spre exagerare a spaniolilor i-a făcut să le întrezărească. Raleigh credea oare în existenţa acestui oraş de aur pentru a cărui cucerire avea să sacrifice atîtea vieţi ? Era convins de ea, sau s-a lăsat cumva mînat de firea lui însetată de glorie ? N-am putea spune, dar e indiscutabil că aşa cum arată Philarete Chasles „chiar în clipa cînd se îmbarcau, oamenii nu credeau în făgăduielile lui, n-aveau încredere în exagerările lui şi se temeau de rezultatele unei expediţii conduse de un om cu o fire atît de aventuroasă şi cu o moralitate atît de îndoielnică“.

Totuşi, se părea că Raleigh prevăzuse totul pentru expediţie şi că făcuse cercetările necesare. Nu numai că vorbea despre natura solului din

Guyana, despre producţia şi populaţia locală cu o siguranţă de neclintit, dar avusese grijă să trimită într-acolo pe cheltuiala (lui o corabie comandată de căpitanul Whiddon, cu scopul de-a prepara drumul flotei pe care avea s-o conducă el însuşi pe malurile Orinocoului. Totuşi, Raleigh se feri ca de foc să aducă la cunoştinţa publică faptul că emisarul lui îi trimisese numai veşti proaste pentru expediţie. Şi porni din Plymouth, la 9 februarie 1595, cu o mică flotă de cinci nave şi cu o sută de soldaţi, fără să punem la socoteală marinarii, ofiţerii şi viitorii colonişti. După ce poposiră patru zile în Insulele Ganare, la Fuerteventura, ca să ia lemne şi apă de băut, navele se îndreptară spre Trinidad unde flota spori cu navele comandate de Whiddon. Insula Trinidad era guvernată pe atunci de Don Antonio de Berreo, care, zice-se, culesese informaţii precise despre Guyana. Don Antonio nu văzu cu plăcere sosirea englezilor şi trimise în grabă la Cumaná şi în Insula Margarita emisari cu misiunea de a strînge trupe care să-i atace. în acelaşi timp, le interzise indienilor şi spaniolilor, sub pedeapsa cu moartea, orice fel de legături cu englezii. Aflînd toate acestea, Raleigh hotărî s-o ia înaintea guvernatorului. La căderea nopţii coborî în taină la uscat cu o sută de oameni, puse mîna fără nici o împotrivire pe oraşul San José, căruia indienii îi dădură foc, şi-i aduse la bord atît pe Berreo, cît şi alte personaje de seamă. Tot atunci sosiră căpitanii George Gifford şi Knynin, de care se despărţise pe coastele Spaniei. Raleigh întinse imediat velele şi porni spre Orinoco, pătrunse în Golfuleţul Capuri cu un galion mare şi cu trei ambarca- ţii, purtînd o sută de marinari şi soldaţi, intră în labirintul încîlcit al canalelor şi insulelor de ;la gura fluviului şi navigă în susul apei pe o distanţă de o sută zece leghe. Cele povestite de Raleigh despre expediţia lui sînt atît de fabuloase, încît cititorul e ispitit să-i pună întîmplările în rîndul călătoriilor imaginare. Cîţiva spanioli care văzuseră oraşul Manoa, numit *El Dorado,* i-au povestit dui Raleigh ¡că oraşul acesta depăşeşte prin mărime şi bogăţie toate oraşele (lumii şi tot ce văzuseră „conchistadorii“ în America. „Acolo nu exită iarnă, spune el, pămîntul este uscat şi mănos, vînatul şi toate soiurile de păsări se găsesc din belşug ; păsările umplu aerul cu cîntece nemaiauzite, un adevărat concert pentru noi. Căpitanul meu, trimis în căutarea minelor, a văzut zăcăminte de- aur şi de argint ; dar cum n-avea la îndemînă altă unealtă în afară de sabie, n-a putut să desprindă metalele ca să le Cerceteze ¡mai îndeaproape, dar a adus, totuşi, cîteva bucăţi cu gînd să le cerceteze mai tîrziu. Un spaniol din Caracas numeşte zăcămîntul acesta *Madre del Oro* (mama aurului)." Apoi, ca şi cum ar fi prevăzut că publicul se va îndoi de exagerările lui, Raleigh adaugă : „Poate unii vor socoti că m-a înşelat o falsă şi mincinoasă părere, dar cum aş fi săvîrşit oare o călătorie atît de anevoioasă, dacă n-aş fi avut convingerea că nu există loc pe lume mai bogat în aur decît Guyana ? Whiddon şi Milechappe, chirurgul nostru, au adus numeroase pietre care par safire. Le-am arătat mai multor locuitori de pe Orinoco şi ei m-au asigurat că există un munte întreg format din asemenea pietre“. Un cacic bătrîn, de o sută zece ani, care mai putea, totuşi, să meargă zece mile pe jos fără ¡să ostenească, veni să-l vadă, îi lăudă iputerea formidabilă a ¡împăratului din Manoa şi-i dovedi că forţele lui erau insuficiente. Cacicul îi descrise poporul din Manoa drept foarte civilizat, purtînd veşminte şi avînd mari bogăţii, mai ales plăci de aur ; în sfîrşit, îi

vorbi despre un munte de aur curat. Raleigh povesteşte că a vrut să se apropie de munte, dar, ghinion, muntele era în momentul acela pe jumătate scufundat în apă. „Avea forma unui turn şi mi s-a părut mai degrabă alb decît galben. Un şuvoi care curgea acolo, încă umflat, de ploi, făcea un zgomot nemaipomenit, de se auzea de la mai multe leghe şi ne asurzea oamenii. îmi aminteam descrierea pe care Berreo mi-o făcuse despre strălucirea diamantelor şi a altor pietre preţioase împrăştiate prin diferite părţi ale ţării. Aveam unele îndoieli în privinţa valorii acestor pietre; totuşi, extraordinara lor curăţenie m-a uimit. După o clipă de odihnă pe malurile lui Vinicapara şi o vizită în satul cacicului, acesta din urmă mi-a făgăduit să mă conducă la poalele muntelui pe un drum ocolit ; dar, la vederea numeroaselor stavile ivite în cale, am preferat să mă reîntorc la gura rîului Cumani (Orinoco), unde cacicii din împrejurimi veneau cu daruri cuprinzînd produsele mai rare ale ţării.“ îl vom scuti pe cititor de lectura descrierii localnicilor, de trei ori mai înalţi decît oamenii obişnuiţi, nişte ciclopi, nişte indigeni care aveau ochii pe umeri, gura pe piept şi părul crescut în mijlocul spatelui, — afirmaţii scrise cu toată seriozitatea, dar care fac ca relatarea lui Raleigh să semene grozav a basm. Citind-o, crezi că ai în faţă un fragment din O *mie şi una de nopţi.*

Dacă lăsăm la o parte toate aceste născociri ale unei imaginaţii cuprinse de delir, ce mai rămîne pentru geograf ? Nimic ¡sau aproape nimic. într-adevăr, n-ar fi trebuit să se facă atîta vîlvă, atîta reclamă expediţiei acesteia fanteziste şi sînţem îndreptăţiţi să spunem, o dată cu fabulistul :

Cîte-un poet din cînd în cînd mai spune :
Cum s-au luptat în cer şi pe pămînt
Titani şi zei, în versuri am să cînt !
Şi ce ne dă a lui promisiune ?
Adesea, numai vînt...

Soarta ulterioară a lui Walter Raleigh a fost cît se poate de jalnică. După. moartea reginei Elisabeta, succesorul ei, regele Iacob I, l-a acuzat de trădare a statului şi, în aşteptarea pedepsei capitale, Raleigh a trăit 12 ani întemniţat în Turnul Londrei. A reuşit apoi să-l momească pe regele lacom şi care avea nevoie de bani cu proiectul unei noi expediţii în Guyana. în 1617, Raleigh a fost pus în libertate şi a plecat din nou în America. Negăsind nici de astă dată *El Dorado* cu comorile lui legendare, a încercat să compenseze ghinionul prin incursiuni piratereşti asupra corăbiilor spaniole, ceea ce a dus la înrăutăţirea, relaţiilor dintre ambele ţări. Regele nu i-a iertat însă lui Raleigh această samavolnicie şi la reîntoarcerea lui în Anglia porunci să fie adusă la îndeplinire- sentinţa capitală care întîrziase atîţia ani.

C a p i t o l u l V

MISIONARI ŞI COLONIŞTI. NEGUSTORI ŞI TURIŞTI

Caracterul net deosebit al secolului al XVII-lea. Explorarea mai completă a regiunilor descoperite pînă atunci. Misionarii italieni în Congo. Misionarii portughezi în Abisinia. Brue în Senegal şi Flacourt în Madagascar. Misionarii europeni în India, Indochina şi Japonia

Secolul al XVII-lea se deosebeşte net de secolul al XVI-lea în sensul că marile descoperiri aproape că s-au terminat şi că, în toată această perioadă, nu se mai porneşte decît pentru completarea unor date gata dobîndite. Se mai deosebeşte, de asemenea, îşi de secolul care îi va urma prin aceea că metodele ştiinţifice nu sînt aplicate, cum vor fi peste o sută de ani, de către astronomi şi marinari. într-adevăr se pare că povestirile primilor exploratori care n-au putut, ca să zicem aşa, decît să privească din treacăt regiunile străbătute în continuă luptă au avut o influenţă supărătoare asupra unor anumite părţi ale opiniei publice. Datorită relatărilor făcute de ei, curiozitatea, în sensul îngust al cuvîntului, fusese împinsă la maximum. Călătorii din secolul al XVII-lea îşi continuă din acest punct de vedere predecesorii. Ei stăbat lumea ca să-şi facă o idee despre moravurile fiecărui popor; despre produsele şi munca din fiecare ţinut, dar nu le studiază. Nu caută să ajungă la sursă, nu caută explicaţia ştiinţifică a cauzei lucrurilor. Văd, îşi satisfac curiozitatea şi pleacă mai departe. Observaţiile sînt numai de suprafaţă şi există parcă o grabă care îi împinge să străbată toate regiunile date la iveală în secolul al XVI-lea.

Apoi, abundenţa bogăţiilor împrăştiate dintr-o dată în toată Europa a declanşat o criză economică. în timp ce mulţi negustori şi oameni întreprinzători se îmbogăţeau şi acumulau averi uriaşe, păturile largi ale poporului sărăceau. Mulţimi de oameni nevoiaşi, ademeniţi de istorisirile despre ţările bogate şi îmbelşugate de peste ocean, îşi părăseau gospodăriile, plecînd în îndepărtata Lume Nouă. Astfel, în secolul al XVII-lea s-au ivit în diferite părţi ale continentului american Noua Anglie, Noua Franţă, Noua Scoţie, Noua Olandă, Noua Spanie etc. Comerţul, ca şi industria, se transformă şi se deplasează. Căi noi sînt deschise, ies la iveală noi intermediari, se nasc necesităţi noi, luxul sporeşte, iar dorinţa de a face repede avere prin speculaţii suceşte multe capete. Principalele drumuri comerciale se deplasează din Marea Mediterană în Ocenul Atlantic. Dacă Veneţia e moartă din punct •de vedere comercial, în schimb olandezii încep să devină, după fericita expresie a d-lui Leroy-Bea,ulieu, „cărăuşii şi comisionarii Europei“, iar englezii se pregătesc să pună bazele imensului lor

imperiu colonial.

în urma coloniştilor şi a căutătorilor de aventuri, spre ţările noi se îndreaptă misionarii predicatori. Ei îşi croiesc drum în grupuri compacte spre ţările de curînd descoperite, cumulînd propovăduirea Evangheliei cu studierea şi descrierea acestor teritorii. Zelul predicator constituie una din trăsăturile caracteristice ale secolului al XVII-lea. Misionarii au adus multe contribuţii noi la reprezentările geografice şi istorice ale contemporanilor lor, ceea ce se explică prin însăşi natura activităţii misionarilor. Călătorul' sau cuceritorul nu face decît să treacă printr-o ţară, pe cînd misionarul trăieşte uneori în cuprinsul ei mulţi ani. Lui îi este, fireşte, mai uşor să cunoască istoria şi cultura popoarelor pe care le studiază şi e cît se poate- de firesc că ştiinţa datorează multor misionari descrieri amănunţite, pe care s-au întemeiat explorările ulterioare.

Un rol deosebit de mare l-au jucat misionarii în ceea ce priveşte studierea Africii, mai cu seamă a Abisiniei. La întrebarea : Ce se cunoştea în secolul al XVII-lea din acest vast continent triunghiular ? Ni se va răspunde : Nimic,, în afară de coaste ! Greşeală. Din cele mai străvechi timpuri, Astapusul şi Bahr-el-Abiadul, cele două braţe ale Nilului, erau cunoscute. Egiptenii înaintaseră, — dacă e să ne luăm după numele popoarelor şi ţărilor cuprinse în listele regăsite la Karnak — pînă la marile lacuri interioare. în secolul al XII-lea, geograful arab Edrisi scrie, pentru Roger al II-lea al Siciliei, o excelentă descriere a Africii şi confirmă aceste date. Mai tîrziu, Cada- mosto şi Ibn Battuta străbat Africa, ultimul ajungînd pînă la Tombouctou.. Marco Polo declară că Africa nu-i legată de Asia decît prin Istmul de Suez şi vizitează Madagascarul. în sfîrşit, cînd portughezii, după Vasco da Gama,, au săvîrşit înconjurul Africii, cîţiva dintre ei au pătruns în Abisinia şi au stabilit curînd între ţara aceasta şi Portugalia relaţii diplomatice. Am amintit despre Pedro da Covilhăo şi de Francisco Alvares ; după ei s-au instalat în Abisinia mai mulţi misionari portughezi, printre care trebuie pomeniţi călugării Paez şi Lobo.

Călugărul Pedro Paez părăsi Goa în 1588, ca să meargă pe coasta răsăriteană a Africii septentrionale. După necontenite şi chinuitoare păţanii, Paez debarcă la Massaua, în Abisinia, străbătu ţara şi nu numai că în 1618 ajunse pînă ila izvoarele Nilului Albastru, dar dădu şi o explicaţie justă a cauzei revărsărilor Nilului. Ulterior, călătorul scoţian Bruce a contestat acest fapt, deşi relatarea lui concordă în multe privinţe cu descrierea făcută de Paez. Acesta a trăit cîţiva ani în Abisinia şi a ştiut să-l cîştige într-atîta pe negusul Abisiniei, încît acesta a trimis un mesaj de prietenie papei..

Călugărul Jeronimo Lobo debarcă în Abisinia eu Alfonso Meneses, patriarh al Etiopiei, în 1625. Dar vremurile nu mai erau de loc aceleaşi. Negusul convertit la creştinism de Paez fusese ucis, iar urmaşul lui, care îi chemase pe misionarii portughezi, muri şi el curînd. Se pornise un puternic curent împotriva creştinilor şi misionarii fură alungaţi, întemniţaţi sau vînduţi turcilor. Lobo primi atunci misiunea să meargă şi să strîngă cu cheta suma necesară pentru răscumpărarea confraţilor săi. După numeroase peripeţii, care îl duseră în Brazilia, în Cartagina, la Cădiz, la Sevilla,. la Lisabona şi la Roma, unde dădu regelui Spaniei şi papei amănunte pre- •cise şi numeroase despre biserica Etiopiei şi despre moravurile locuitorilor, Lobo făcu o ultimă călătorie în India, şi se reîntoarse să moară la Lisabona, în 1678.

Pe coasta Atlanticului, în Congo, creştinismul fusese adus în 1489, chiar în anul descoperirii, de către portughezi. Mai întîi fură trimişi acolo călugări dominicani ; dar, cum se părea că nu făceau nici un progres, papa, cu consimţămîntul regelui Portugaliei, trimise în locul lor nişte capucini italieni. Aceştia fură Carii de Placenza în 1667, Giovanni Antonio Cavazzi în 1654 şi 1668, apoi Antonio Zucchelli şi Gradisca, între 1696 şi 1704. Nu-i amintim decît ipe misionarii aceştia ipentru că ei şi-au publicat relatările de călătorie. Cavazzi exploră rînd pe rînd Angola, Ţara Matamba, Insulele Goanza şi Loana. în înflăcărarea rîvnei lui apostolice, el nu găsi nimic mai bun pentru convertirea negrilor decît să le ardă idolii, să mustre •căpeteniile pentru străvechiul obicei al poligamiei, să-i pună la cazna focului sau isă-i sfâşie cu lovituri de bici pe cei ce reveneau la idolatrie. Aceleaşi reproşuri pot fi aduse şi călugărului Zucchelli şi celorlalţi misionari din Congo.

Relatarea lui Cavazzi, publicată la Roma în 1687, afirmă că influenţa portugheză se întindea la două sau trei sute de mile de coastă. în interior exista un oraş foarte important, cunoscut sub numele de San Salvador, care avea douăsprezece biserici, un colegiu iezuit şi o populaţie de 50 000 de suflete. Cam pe la 1578, călătorul portughez Duarte Lopes, ambasador al unei mari căpetenii din Congo pe lîngă curţile de la Roma şi Lisabona, publică o relatare a călătoriilor sale, dînd numeroase date exacte, folosite mai tîrziu de misionari.

Pe coasta occidentală a Africii, la gura Senegalului, francezii au pus bazele unei aşezări care, sub administrarea lui André Brue, luă curînd o extindere deosebită. Brue, comandant în numele regelui şi director general al Companiei regale a Franţei pe coastele Senegalului şi în alte ţinuturi ale Africii, — aşa suna titlul său oficial, — deşi e puţin cunoscut, iar articolul despre el face parte dintre cele mai scurte articole publicate în marea culegere biografică, merită să ocupe un loc de frunte printre exploratorii continentului. Brue nu s-a mulţumit numai să extindă colonia pînă la hotarele ei actuale, ci a explorat ţinuturi care n-au mai fost revăzute decît în ultima vreme de către locotenentul Mage sau care n-au mai fost vizitate de atunci. André Brue a lărgit astfel hotarele posesiunilor franceze : la răsărit pînă deasupra joncţiunii Senegalului cu Faleme ; la nord pînă în Arguin, pe care francezii l-au părăsit mai apoi, iar la sud pînă în Insula Bissao. în interior, Brue exploră Galam şi Bambuk, unde se afla aur din belşug, şi culese primele date despre peulsii sau foulsii, despre yoloffii şi despre musulmanii veniţi din nord. Informaţiile astfel adunate de Brue asupra istoriei şi. migraţiunilor acestor popoare sînt cît se poate de preţioase ; ele aduc şi astăzi servicii geografilor şi istoricilor. Brue nu numai că ne-a lăsat relatarea faptelor al căror martor a fost şi descrierea locurilor pe care le-a vizitat, dar lui îi datorăm şi numeroase indicaţii despre bogăţiile naturale ale ţării, despre flora şi fauna Africii occidentale.

în prima jumătate a secolului al XVII-lea, francezii întemeiară în şud-estul Africii cîteva aşezări comerciale în Madagascar, insulă cunoscută multă vreme sub numele de Sf. Laurenţiu. Ei au clădit Dauphin şi au explorat regiunile de coastă ale insulei, iar în 1649 au pus stăpînire pe Insulele Mascarene. Dar dacă comandantul Flacourt s-a purtat ferm şi moderat faţă de compatrioţii săi, cu băştinaşii s-a purtat cu atîta cruzime, îiicît a pricinuit chiar o răscoală generală, în urma căreia a fost rechemat în ţară. Altminteri,

călătoriile în interiorul Madagascarului au rămas deosebit de rare şi abia pe la mijlocul secolului al XIX-lea se poate vorbi despre o exipediţie serioasă.

Din Indochina şi din Tibet, singurele informaţii ajunse în Europa de-a lungul întregului secol al XVII-lea s-au datorat de asemenea misionarilor : Alexandru de Rodos, Antonio de Andrade, Beneto da Goes. în scrierile lor,. *Anuale,* se găsesc numeroase informaţii, care şi-au ipăstrat pînă în ziua de astăzi un real interes, asupra acestor regiuni atîta vreme închise europenilor. Andrade a fost primul european care a pătruns în Tibet, trecînd Munţii Himalaya, Goes îşi propusese să meargă din India spre China, dar a murit în timpul călătoriei. în Cochinchina şi în Tonkin, călugărul Tachard a făcut observaţii astronomice al căror rezultat a dovedit cum nu se poate mai clar cît de greşite erau longitudinile date de Ptolemeu. Ele au atras atenţia lumii savante asupra necesităţii unei reforme în reprezentarea grafică a ţărilor din Extremul Orient şi, pentru a se ajunge la ea, asupra nevoii absolute de observaţii mai precise, făcute de savanţi specialişti sau de navigatori deprinşi cu calculele astronomice. Ţara care-i ispitea cel mai mult pe misionari era China, imensul imperiu atît de populat, care, de la sosirea europenilor în India, punea în aplicare cu deosebită străşnicie politica absurdă: a abţinerii de la orice legături, de orice fel, cu străinii. Abia spre sfîrşitul secolului al XVI-lea, misionarii căpătată, în sfîrşit, învoirea de atîtea ori cerută, să pătrundă în Imperiul de mijloc. Cunoştinţele lor în domeniul matematicii şi al astronomiei le înlesniră stabilirea în această ţară şi le în-giduiră să aleagă, fie din vechile cronici ale ţării, fie din călătorii, o uimitoare bogăţie de date dintre cele mai preţioase pentru istoria, etnografia, şi geografia Chinei. Misionarii europeni au făcut pentru prima oară cunoscut chinezilor ştiinţele şi artele europene şi au răspîndit în Apus primele cunoştinţe, în multe privinţe verosimile, despre civilizaţia chineză..

II

Olandezii în insulele mirodeniilor. Le Maire şi Schouten. Tasman.
Mendana. Queiroz şi Torres. Pyrard de Laval. Pietro della Văile. Tavernier.
Thâvenot. Bernier. Robert Knox. Chardin. De Bruyn. Kaempfer

N-a fost nevoie să treacă multă vreme pînă cînd olandezii, care între-prinseseră cîteva călătorii mari peste ocean în secolul al XVI-lea, să-şi dea seama de şubrezenia stăpînirii portugheze în Asia. Ei simţeau eu cîtă uşurinţă ar putea pune mîna un popor destoinic şi prevăzător pe tot comerţul din Extremul Orient. După numeroase expediţii particulare şi călătorii de recunoaştere, olandezii întemeiaseră, în 1602, faimoasa Companie a Indiilor, care avea să ducă atît de departe prosperitatea şi îmbogăţirea metropolei. în luptele eu portughezii, ca şi în relaţiile cu băştinaşii, Compania a dus o politică foarte iscusită. Departe de a întemeia colonii, de a repara şi de a ocupa fortăreţele luate de la portughezi, olandezii se dădeau drept simpli negustori, ocupaţi numai cu negoţul lor şi se fereau să clădească orice fel de comtoar fortificat, în afara celor situate la intersecţia marilor drumuri comerciale. De aceea putură, în scurtă vreme, să pună >mîna pe întreaga navigaţie de cabotaj dintre India, China, Japonia şi Oceania. Singura greşeală săvîrşită de atotputernica asociaţie

negustorească a fost concentrarea în mîinile ei a monopolului comerţului de mirodenii. Compania îi alungă pe străinii -sta-biliţi sau care veneau să ia marfă din Moluce sau din Insulele Sonde ; ba ajunse pînă acolo încît, ca să ridice valoarea preţioaselor mărfuri, distruse în numeroase insule cultura unor anumite specii de plante şi interzise, sub pedeapsa cu moartea, exportul şi vînzarea seminţelor şi butaşilor arborilor producători de mirodenii. în cîţiva ani, olandezii se stabiliseră în Djawa, Sumatra, Borneo, în Moluce şi la Capul Bunei Speranţe, deci în punctele de oprire cele mai bine situate pentru navele în drum spre Europa.

Tocmai atunci, un negustor bogat din Amsterdam, numit Iakob Le Maire, concepu, împreună eu un marinar priceput numit Vililim Corneliszon Schouten, planul de a ajunge în Indii pe o cale nouă, căci Statele Olandei interziseseră oricărui cetăţean al Provinciilor Unite neaflat în serviciul Companiei Indiilor dreptul de a merge în insulele mirodeniilor pe la Capul Bunei Speranţe sau prin Strîmtoarea Magellan. După unii Schouten, după alţii Le Maire ar fi avut ideea să zădărnicească această oprelişte, căutînd o trecere mai la sud de" Strîmtoarea Magellan. Lucru sigur e că Le Maire plăti jumătate din cheltuielile expediţiei, pe cînd Schouten, cu ajutorul unor negustori ale căror nume s-au păstrat şi care ocupau locuri de frunte în conducerea ora- ^uilui Hoim, plăti cealaltă jumătate. Astfel, fură echipate o navă de linie de trei sute şaizeci de tone, „Concordia“, „Eendracht“, şi un galion, cu un echipaj de şaizeci şi cinci de oameni şi cu douăzeci şi nouă de tunuri. Fireşte, armamentul nu prea era potrivit eu greutatea expediţiei. Dar Schouten era marinar destoinic, echipajul fusese ales pe sprinceană, iar corăbiile erau aprovizionate din belşug cu alimente şi cu obiecte de schimb. Le Maire era însărcinatul colmercial, iar Schouten comandantul navei. Asupra destinaţiei se păstră cea mai mare taină. Ofiţerii şi marinarii se legară să meargă oriunde ar fi conduşi. La 25 iunie 1615, adică la unsprezece zile după ce plecaseră din Texel, cînd nici o indiscreţie nu mai era de temut, echipajele fură adunate să asculte citirea unui ordin care spunea „că ambele nave căutau o altă trecere decît acea a lui Magellan ca să intre în Marea Sudului şi să descopere •acolo unele ţări meridionale, în nădejdea unor mari cîştiguri şi că, dacă cerul se va împotrivi scopului acestuia, navele se vor îndrepta pe acelaşi drum spre Indiile Orientale“. Declaraţia aceasta fu primită cu entuziasm de întregul echipaj.

Drumul obişnuit pînă atunci pentru a se ajunge în America de Sud mergea, după cum poate s-a observat, de-a lungul coastelor Africii pînă în dreptul liniei echinocţiale. „Concordia“ se feri să se depărteze de el şi atinse litoralul Braziliei, Patagonia şi Puerto Deseado, la o sută de leghe spre nord de Strîmtoarea Magellan. Timp de mai multe zile, furtuna împiedică navele să intre în port. Fiind surprins de maree, galiomul se pomeni aplecat într-un bord şi fără apă sub el. Fluxul îl readuse din nou la linia de plutire, dar nu pentru multă vreme, căci, pe cînd i se repara carena, se aprinse ceva la bord şi arse, în ciuda eforturilor făcute de cele două echipaje. La 13 ianuarie 1616, Le Maire şi Schouten ajunseră la Insulele Sebalde (Falkland), descoperite de Sebald de Weerdt, şi navigară de-a lungul coastei Ţării de Foc, la mică distanţă de uscat. Coasta se îndrepta spre est-cart- sud-est şi era mărginită de munţi înalţi acoperiţi cu zăpadă. La 24 ianuarie,, la amiază, i se zări capătul, dar spre est se întindea un alt pămînt, care păru şi el foarte ridicat. Distanţa între cele două insule, după cum socoteau toţi, părea să fie

de vreo opt leghe şi navele intrară în strâmtoarea care le despărţea. Dar se aflau acolo atît de multe ibalene, încît nava manevră cu greu printre ele, ca să evite o ciocnire. Insula situată la est primi numele dé Tara Statelor, iar cea dinspre vest primi numele de Mauriciu de Nassau.

Douăzeci şi patru de ore după ce intrase în strîmtoarea care primi numele- lui Le Maire, flotila ieşea din ea, ajungînd în dreptul arhipelagului care fu numit Barnevelt (astăzi Wollaston). La 55°59', Le Maire ocoli Capul Horn,, numit astfel în amintirea oraşului unde fusese armată expediţia, şi intră în Marea de Sud, îndeplinind, astfel, sarcina pe care şi-o pusese. Le Maire urcă apoi pînă în dreptul Insulelor Juan Fernández, unde socoti nimerit să. se oprească, pentru a-şi odihni echipajul bolnav de scorbut. La fel ca şi Magellan, Le Maire şi Schouten trecură printre principalele arhipelaguri ale Polineziei fără să le vadă şi se opriră, în ziua de 10 aprilie, la Insula Cîinilor,, unde nu putură să-şi procure altceva decît puţină apă de băut şi o cantitate oarecare de verdeţuri. Expediţia spera să atingă Insulele Solomon, dar în loc de aceasta urcă spre Insulele Primejdioase şi descoperi Insula Waterland (atolul Manihiki), numită astfel fiindcă pe ea se afla un lac, mai descoperi de asemenea şi Insula Muştelor, al cărei nume se trage de la roiul de. insecte care se lipi de corabie şi chinui echipajul vreme de patru zile, cînd o schimbare subită a vîntului le alungă. Le Maire traversă apoi Arhipelagul Prieteniei (Tonga) şi ajunse în Arhipelagul Navigatorilor sau Samoa, din care unele insule mai păstrează 'încă numele primite atunci: Insula Coco- tierilor, Insula Horn etc. Locuitorii acestor meleaguri arătau o deosebită înclinare spre furt şi se căzniră să staulgă cuiele corăbiei şi să fărîme lanţurile. Cum scorbutul continua să bîntuie printre oamenii echipajului, Le Maire fu fericit să primească în dar de la căpetenia insulei un mistreţ negru şi numeroase fructe. Căpetenia, numită Latu, se ivi curînd într-o pirogă mare, cu o velă, asemănătoare săniilor din Olanda, şi escortat de o- flotilă formată din douăzeci şi cinci de ambarcaţii. Latu nu îndrăzni să se urce la bordul corăbiei, dar fiul lui dovedi mai mult curaj şi ceru să i se explice, cu o vie curiozitate, tot ce vedea. A doua zi, numărul pirogilor sporise vădit şi olandezii îşi dădură seama, după anumite semne, că se punea la cale un atac. într-adevăr, pe neaşteptate, o grindină de pietre se 4abătu asupra corăbiei, ambarcaţiile se apropiará, deveniră stînjenitoare şi, ca să scape de ele, olandezii trasera o salvă de muschete. Insula primi numele de Insula Trădătorilor.

Toate acestea se petreceau în ziua de 18 mai. Le Maire schimbă atunci direcţia şi navigă spre nord, ea să ajungă la Moluce prin nordul Noii Guinee. Pesemne că a trecut prin faţa Arhipelagului Solomon şi a Insulelor Amiralităţii, apoi a mers de-a lungul Noii Guinee de la 143° pînă în Golful Geelvink. A debarcat deseori şi a botezat numeroase puncte : cele douăzeci şi cinci de insule care fac parte din Arhipelagul Amiralităţii (mici insule vulcanice), Colţul înalt, Muntele înalt (Hoog-Berg), care pare să corespundă: unei porţiuni a coastei vecine cu Golful Kornelis-Kinerz, Moa şi Animoa, două insule cercetate mai tîrziu de Tasman, insula care a primit atunci numele lui Schouten, numită astăzi Misore şi care nu trebuie confundată cu alte Insule Schouten, situate lîngă coasta Guineei, dar mult mai spre ’vest, în sfîrşit, Capul Goede-Hop, care pare să fie Capul Saavreda de la extremitatea apuseană a Misorei. După ce văzu Ţara papuaşilor, Schouten şi Le Maire se opriră la Gilolo în Moluce, unde compatrioţii le făcură o primire ibinevoitoare.

După ce se odihniră îndeajuns şi ¡se vindecară de scorbut, olandezii porniră spre Batavia, unde ajunseră la 23 octombrie 1616, adică la numai 14 luni decînd plecaseră din Texel, şi nepierzînd decît treisprezece oameni în decursul acestei lungi călătorii. Dar Compania Indiilor nu înţelegea ca privilegiile să-i fie ştirbite şi să se ajungă în colonii pe căi neprevăzute în actele acordate la întemeiere. Guvernatorul dispuse confiscarea „Concordiei“ şi-i ar/estă pe ofiţeri şi marinari, ambarcîndu-i pentru Olanda, unde urmau să fie judecaţi. Bietul Le Maire, care se aştepta la o altă răsplată pentru munca, ostenelile şi descoperirile lui, nu putu să îndure lovitura atît de neaşteptată, se îmbolnăvi de inimă rea şi muri în apropierea Insulei Mauritius. Cît despre Schouten, acesta pare că n-a mai fost supărat la reîntoarcerea în patrie şi a mai făcut multe alte călătorii în Indii, fără a mai face, însă, vreo descoperire. În 1625, pe cînd se reîntorcea în Europa, o furtună l-a silit să intre în Golful Antongil, ipe coasta răsăriteană a Madagascarului, unde a şi murit.

Astfel s-a derfăşurat această importantă expediţie care deschidea, prin Strîmtparea Le Maire, o nouă cale, mai puţin lungă şi mai puţin primejdioasă decît aceea a lui Magellan, expediţie marcată prin mai multe descoperiri în Oceania şi printr-o explorare mai atentă a punctelor văzute pînă atunci de navigatorii spanioli sau portughezi. Dar adeseori e greu să le atribui cu certitudine unuia sau altuia dintre aceste popoare descoperirea unor insule, pămînturi sau arhipelaguri vecine cu Australia.

Şi pentru că vorbim de navigatorii olandezi din secolul al XVII-lea, vom lăsa puţin la o parte ordinea cronologică a descoperirilor ca să povestim, înaintea expediţiilor lui Mendana şi Queiroz, despre expediţiile lui Abel Janszon Tasman, unul dintre cei mai mari navigatori din secolul al XVII-lea.

Care au fost începuturile lui Tasman ? în urma căror împrejurări a îmbrăţişat el viaţa de marinar ? Cum şi-a doibîndit ştiinţa şi îndemînarea nautică de care a dat atîtea dovezi şi care l-au dus la descoperiri importante ? Iată o serie de lucruri necunoscute. Biografia lui începe pentru noi o dată cu plecarea din Batavia (azi Djakarta), la 2 iunie 163-9. După ce a trecut de Filipine, Tasman ar fi vizitat împreună cu Mathei Quaast, în această primă călătorie, Insulele Bonin, cunoscute pe atunci sub numele fantastic de „Insulele Aurului şi Argintului“. Curînd, Van Diemen, guvernatorul Indiilor Orientale Neerlandeze îi încredinţă conducerea unei expediţii avînd ca scop să exploreze Oceanul Indian dincolo de căile comerciale obişnuite şi să ' lămurească dacă Noua Olandă (Australia) [220], despre care circulau pe atunci atîtea informaţii felurite şi contradictorii, este o parte a continentului austral şi dacă Noua Guinee este unită cu ea. Tasman plecă la 14 august 1642 din Batavia cu două nave al căror comandant şef era, el ajunse la Insula Mauritius în ziua de 5 septembrie şi se pierdu apoi spre sud-est, în căutarea continentului austral. La 24 noiembrie, la 42°25' latitudine sudică, Tasman descoperi un ţărm căruia îi dădu numele lui Van Diemen şi care astăzi e anumit, cu mai multă dreptate, Tasmania. Ancorînd în Golful Hendrik, Fredrik Tasman îşi dădu seama că ţărmul e locuit, dar nu izbuti, totuşi, să zărească nici un indigen.

După ce naviga de-a ilungul ţărmului acestuia o bucată de vreme, Tasman schimbă drumul spre est cu intenţia să navigheze apoi spre nord, ca să ajungă în Arhipelagul Solomon. în ziua de 13 decembrie, navele ajunseră la 42°10' latitudine, în faţa unui ţărm muntos, de-a lungul căruia navigară

spre nord pînă la 18 decembrie. Acolo ancorară într-un golf mare; dar cei mai îndrăzneţi dintre băştinaşii întîlniţi nu se apropiară la mai mult de o aruncătură de piatră. Aceştia aveau vocea aspră, erau înalţi şi aveau pielea oacheşă-măslinie ; părul negru şi aproape la fel de lung ca al japonezilor îl purtau strîns în creştetul capului. A doua zi după sosirea navelor, indigenii îndrăzniră să vină la bordul uneia dintre ele ca să facă schimburi. Tasman, văzînd intenţiile acestea paşnice, trimise barca mare spre uscat, ca să facă o recunoaştere mai amănunţită a litoralului. Dintre marinarii aflaţi în barcă, trei fură ucişi de indigeni, iar ceilalţi, salFîndu-se înot, fură culeşi de bărcile navelor. Cînd marinarii se pregătiră să tra'gă în atacatori, aceştia dispăruseră. Locul unde s-a petrecut acest nefericit eveniment primi numele de Golful Ucigaşilor (astăzi Golden Bay). Tasman ridică ancora şi navigă de-a lungul coastelor pînă la extremitatea lor, pe care o numi Capul Maria Van Diemen, în cinstea „doamnei“ sale, căci o legendă spune că, avînd îndrăzneala să ceară mîna fiicei guvernatorului Indiilor Orientale, acesta l-ar fi îmbarcat pe două corăbii şubrede, „Heemskerk“ şi „Zeechen“.

Pămîntul astfel descoperit primi numele de Ţara Statelor, schimbat curînd în Noua Zeelandă. La 21 ianuarie 1643, Tasman decoperi Insulele Amsterdam şi Rotterdam, unde găsi în număr mare porci, găini şi fructe. La 6 februarie, navele au ajuns la extremitatea răsăriteană a unei insule mari, Tasman descoperind cu această ocazie grupul răsăritean al Arhipelagului Fiji împreună cu Insula Vanua Levu. Apoi urmă coasta Noii Guinee, începînd de la Capul Santa Maria, trecu prin punctele explorate anterior de Schouten şi Le Maire şi ancoră la Batavia în 15 iunie, după zece luni de călătorie. Tasman ocoli astfel întreaga Australie, fără să zărească „continentul austral“, pe care trebuia să-l exploreze. El a îmbogăţit harta lumii cu descoperirea Noii Zeelande, despre care a presupus însă că este o parte a „continentului austral“. în afară de aceasta, navigatorul olandez a întîlnit în cale numeroase insule mici, a căror aşezare precisă a fost trecută pe hartă de excelentul timonier Franz Wisker.

într-o a doua expediţie, Tasman, după instrucţiunile sale datate din 1654, trebuia să viziteze Ţara Van Diemen şi să facă o explorare atentă a coastei apusene a Noii Guinee, pînă ce ar fi atins al şaptesprezecelea grad de latitudine sudică, ca să vadă dacă insula aceasta face parte din continentul austral. Nu există dovezi că Tasman ar fi executat acest program. De altfel, pierderea jurnalelor lui ne reduce la cea mai deplină incertitudine asupra drumului urmat şi asupra descoperirilor pe care le-a putut face. Din această epocă nu se mai ştie nimic despre întîmplările de la sfîrşitul carierei sale, ci numai faptul că a murit în 1659, în vîrstă de 57 de ani. Călătoriile lui Tasman au jucat un rol de frunte în istoria studierii din punct de vedere geografic a părţii sudice a Oceanului Pacific, care a fost apoi desăvîrşită de căpitanul Cook şi de alţi exploratori.

Din ziua cînd Albuquerque cucerise Malacca, portughezii înţeleseseră că o lume nouă se întindea în sudul Asiei. Ideile lor fură curînd împărtăşite de spanioli şi de atunci au fost întreprinse o serie de călătorii în Oceanul Pacific, în căutarea unui continent austral a cărui existenţă părea, după o credinţă care dăinuia încă din antichitate, (geografic necesară pentru „contrabalansarea“ imensei întinderi de uscaturi continue din emisfera boreală. Cartografii din secolul al XVI-lea nu se îndoiau de existenţa acestui continent şi-i treceau chiar pe hărţi contururile fanteziste. Australia ar fi fost

văzută de francezi, poate, sau, ceea ce este mai probabil, de Alvaro Saavreda, între 1530 şi 1540, şi căutată de numeroşi navigatori, printre care îi amintim pe portughezii Se- rrăo şi Meneses, şi pe spaniolii Saavreda, Fernando de Grijalva, Alvarado, Iñigo Orti-s de Retes, care explorară cele mai multe insule din nordul Noii Guinee şi chiar insula aceasta mare. Mai apoi veniră Mendaña, Torres şi Quei- roz, asupra cărora vom zăbovi puţin, din cauza importanţei şi a autenticităţii descoperirilor care le sînt datorate.

Alvaro Mendaña de Neyra era nepotul guvernatorului din' Lima, Don Pedro de Castro, care sprijini cu tărie pe lîngă guvernul din metropolă planul nepotului său de a căuta pămînturi noi în Oceanul Pacific. Mendaña avea douăzeci şi unu de ani cînd luă comanda a două nave şi a o sută douăzeci şi cinci de soldaţi şi marinari. Expediţia porni din portul peruvian Callao, la 19 noiembrie 1567. După ce străbătu o mare parte din Oceanul Pacific fără să întîlnească vreo insulă, Mendaña descoperi în ianuarie, la paralela 7r, grupul Insulelor Helices (Lagunelor), apoi la 7 februarie descoperi o insulă pe care o numi Santa Isabella (Arhipelagul Solomon), unde spaniolii construirá o brigantină cu care explorară arhipelagul din care face parte insula aceasta. „Locuitorii, spune relatarea unui însoţitor de-al lui Mendaña,, sînt antropofagi şi se mănîncă între ei cînd pot să se ia prizonieri în luptă sau chiar cînd nu sînt în stare de război, dacă izbutesc să se prindă prin trădare. Una din căpeteniile insulei îi trimise lui Mendaña, ca hrană de soi, un sfert de copil prăjit; dar comandantul spaniol porunci ca stîrvul să fie înmormîntat de faţă cu indigenii. Aceştia se mirară nespus de fapta- pe care n-o puteau înţelege.“ Spaniolii străbătură Insula Las Palmas (a. Palmierilor), Insula Ramos, Insula Galerei şi Insula Boa Vista. Locuitorii acesteia din urmă, sub masca demonstraţiilor de prietenie, ascundeau intenţii duşmănoase, care nu întîrziară să iasă la iveală. Aceeaşi primire pe Insula San Dimas, la Sesarga şi la Guadalcanal (Arhipelagul Solomon), în călătoria de reîntoarcere spre Santa Isabella, spaniolii ţinură un drum care le îngădui[1] să descopere Insula San Jorge, unde constatară prezenţa unor lilieci mari' cît ulii. Dar abia ajunse brigantina în portul Sântei Isabella, cînd ancora fu ridicată, căci locul era atît de nesănătos, încît cinci soldaţi muriră şi numeroşi alţii căzură bolnavi. Mendaña se opri în Insula Guadalcanal, unde, din zece oameni cîţi coborîseră la uscat după apă de băut, doar un singur om scăpă de loviturile indigenilor, care văzuseră cu multă neplăcere cum unul de-al lor era răpit de spanioli. Pedeapsa fu cumplită: douăzeci de oameni ucişi şi numeroase colibe incendiate. Apoi, Mendaña vizită mai multe insule din Arhipelagul Soldmon, între altele Trei-Marii şi San Juan, în San Juan, pe cînd corăbiile erau reparate şi călăfătuite, avură loc cîteva- ciocniri cu băştinaşii, în cursul cărora fură făcuţi cîţiva prizonieri. După' acest popas plin de peripeţii, Mendaña ieşi iar în larg, vizită Insulele San Cristóbal, Santa Catarina şi Santa Ana. Dar în momentul acela numărul' bolnavilor fiind foarte mare, hrana şi muniţiile aflîndu-se pe sfîrşite, iar greementul corăbiei fiind putrezit, expediţia porni înapoi spre Peru. Despărţirea de nava-amiral, descoperirea cîtorva insule greu de identificat, probabil[1] Insulele Sandwich, furtuni puternice în timpul cărora velele fură luate de;

-vînt, bolile pricinuite de lipsa hranei şi de faptul ca apa de băut şi pesmeţii erau stricaţi, iată ce a caracterizat această lungă îşi anevoioasă călătorie de reîntoarcere, care se sfîrşi în portul Colima, în California, 'după cinci luni de navigaţie.

Povestea lui Mendaña nu stîrni entuziasm, cu toate că el dădu numele lui Solomon arhipelagului nou descoperit, ca să facă să se creadă că de acolo veneau bogăţiile regelui evreilor. Basmele n-aveau crezare la oamenii aceştia îmbuibaţi cu bogăţiile din Peru. Ei voiau dovezi : o pepită de aur cît de mică, cel mai mărunt grăunte de argint i-ar fi convins mai mult. Mendaña trebui să aştepte douăzeci şi şapte de ani ca să mai poată organiza o nouă expediţie.

De data aceasta se făcură mari pregătiri, căci urma să se întemeieze o colonie în Insula San Cristóbal, vizitată de'Alvaro de Mendaña în prima lui călătorie. De aceea, patru nave ducînd aproape patru sute de persoane, cele mai multe căsătorite şi printre care se cuvine să-i pomenim pe Doña Isabella, soţia lui Mendaña, pe cei trei cumnaţi ai comandantului şi pe pilotul Pedro Fernández Queiroz, care avea să se ilustreze mai tîrziu ca şef al unei alte expediţii, porniră din portul Limei la 11 aprilie 1595, dar nu părăsiră decît la 16 iunie coasta Perului, cînd îşi terminară echiparea. După o lună de navigaţie, în care timp nu se întîmplă nimic deosebit, expediţia descoperi o insulă căreia îi dădu mímele de Magdalena. Imediat ce se apropie de insulă, flota fu înconjurată de o sumedenie de pirogi purtînd peste patru sute de indigeni aproape albi, şi chipeşi la înfăţişare ; dîndu-le marinarilor nuci-de-cocos şi alte fructe, indigenii păreau că-i îndeamnă să debarce. Dar nici nu se urcaseră bine la bord că şi începură jaful. A fost nevoie de o lovitură de tun ca să fie alungaţi, iar unul dintre ei, care fusese rănit în încăierare, le schimbă curînd dispoziţia celorlalţi. Spaniolii răspunseră cu muschetele la grindina de săgeţi şi de pietre repezite asupra navelor. Nu departe de insula aceasta, expediţia mai descoperi încă trei insule, San Pedro, Dominica şi Santa Cristina. întregului grup i se dădu numele de Insulele Marchize, în cinstea guvernatorului Perului. Primele întîlniri cu băştinaşii fură atît de prieteneşti, încît o femeie din partea locului, văzînd frumosul păr blond al Doñei Isabella de Mendoza, îi ceru prin semne să-i dăruiască şi ei o buclă; dar, din vina spaniolilor, relaţiile nu întîrziară să devină ■ostile, pînă în ziua cînd indigenii, dîndu-şi seama de marea inferioritate a armelor lor, cerură pace.

La 5 august, flota spaniolă porni din nou în larg şi făcu patru sute de leghe spre vest nord-vest. La 20 august fură descoperite Insulele Regina Charlotte, pe care nu coborî nimeni, cu toată marea lipsă de alimente. După Insula Solitaria, al cărei mime spune destul despre situaţia ei, spaniolii ajunseră în Arhipelagul Santa Cruz. Atunci, însă, în toiul unei furtuni, nava-amiral se despărţi de flotă şi, cu toate că de mai multe ori se trimisese în căutarea ei, nu mai primi nici un fel de veşti. Curînd, vreo cincizeci de pirogi se apropiará de navă. Pe ele se aflau mulţime de băştinaşi cu pielea oacheşă isau neagră. „Aveau toţi părul icînlionţat, alb, roşu sau de altă culoare (căci şi-l vopseau) ; dinţii, de asemenea, vopsiţi cu roşu, capul pe jumătate ras; trupul gol, cu excepţia unui ,mic văl de pînză fină, faţa şi braţele zugrăvite cu negru, lucitoare, dungate în, felurite culori; gîtul şi membrele pline de şiraguri făcute din boabe de aur, lemn negru, dinţi de peşte, felurite scoici de sidef sau perle. Ca arme aveau arcuri şi săgeţi otrăvite cu vîrfuri ascuţite, întărite la foc sau făcute din os şi muiate într-un suc de buruieni ; şi mai foloseau bolovanii, măciucile grele dintr-un lemn foarte tare şi lăncile cu trei vîrfuri mari, de peste o palmă fiecare. Şi purtau pe umeri traiste din foi de palmier, foarte bine lucrate, pline cu un fel de pesmeţi uscaţi, făcuţi din

anumite rădăcini cu care se hrănesc ei.“

Mendana crezu mai întîi că-i recunoaşte pe locuitorii insulelor pe care le căuta, dar îşi dădu curînd seama că se înşela. Navele fură întîmpinate cu o ploaie de săgeţi. Şi lucrul era cu atît mai supărător, cu cît Mendana, văzînd că nu poate regăsi Insulele Solomon, se hotărîse să-şi stabilească noua colonie în acest arhipelag. în privinţa aceasta, discordia îi dezbină curînd pe spanioli; o răscoală împotriva comandantului fu înăbuşită aproape imediat şi vinovaţii plătiră cu viaţa. Dar tristele evenimente petrecute şi oboseala drumului îi zdruncinară într-atît sănătatea şefului expediţiei, încît acesta muri, la 17 octombrie, după ce avu timp să-şi numească soţia urmaşă la conducerea expediţiei. După moartea lui Mendana, hărţuielile cu băştinaşii sporiră ; mulţi dintre spanioli erau atît de istoviţi de boli şi de lipsuri, încît un pumn de indigeni hotărîţi le-ar fi putut veni uşor de hac. în asemenea condiţii, a stărui pentru întemeierea unei aşezări ar fi fost nebunie curată ; lucrul acesta îl înţeleseră toţi şi ancora fu ridicată la 18 noiembrie. Dona Isabella de Mendoza, care plănuia să meargă la Manila ca să recruteze colonişti pentru a se reîntoarce să întemeieze aşezarea, îşi consultă ofiţerii, care îi aprobară în scris planurile şi găsi în Queiroz un devotament şi o destoinicie care aveau să fie puse curînd da grea încercare. Mai întîi spaniolii se depărtară de Noua Guinee, pentru a nu se mai încurca printre numeroasele arhipelaguri din preajmă şi pentru a ajunge cît mai repede în Filipine, după cum cerea starea jalnică a navelor. Navele trecură prin faţa a numeroase insule împrejmuite de recife madreporice, unde echipajele voiră să poposească, dar Queiroz, plin de prudenţă, nu le îngădui. După ce o corabie, care nu mai putea sau nu mai voia să urmeze escadra, se depărtase de ea, spaniolii ajunseră în Insulele Hoţilor, care aveau să ia curînd numele de Insulele Mariane. Spaniolii debarcară de mai multe ori la uscat ca să cumpere alimente ; indigenii nu voiau nici aurul şi nici argintul lor, dar primeau bucuroşi fierul şi orice unealtă făcută din acest metal. Relatarea cuprinde aici unele amănunte ale cultului băştinaşilor pentru strămoşii lor, amănunte destul de interesante ca să le reproducem textual : „Ei scot oasele din cadavrele părinţilor morţi, ard carnea şi înghit cenuşa amestecată cu *tuba,* care e un vin de cocos. Şi îşi plîng morţii în fiecare an, timp de o săptămînă. Pentru asta există numeroase bocitoare, -care sínt închiriate special. în afară de ele, toţi vecinii vin să bocească în casa răposatului şi li se fac aceleaşi servicii cînd e rîndul sărbătorii în casele lor. Parastasele acestea sínt foarte dese, pentru că cei ce iau parte la ele sínt ospătaţi din belşug. Se plînge toată noaptea şi se bea toată ziua. Printre bocete, sínt povestite viaţa şi isprăvile răposatului, îneepînd de la naştere, de-a lungul înaintării în vîrstă şi stăruind asupra puterii, staturii, frumuseţii lui, într-un cuvînt asupra a tot Ce-i poate face cinste. Dacă în povestire se găsesc şi cîteva episoade hazlii, cei de faţă rîd cu hohote, apoi, deodată, beau o cupă şi încep să plîngă cu lacrimi amare. La parastasele acestea caraghioase sínt adunaţi uneori cîte două sute de oameni“.

Cînd ajunseră în Filipine, marinarii spanioli arătau ca o adunătură de schelete, gălbejiţi şi aproape morţi de foame. Dona Isabella debarcă Ha Manila în ziua de 11 februarie 1596, în salvele tunurilor, şi fu primită solemn, îp mijlocul trupelor aliniate. Restul echipajului, care pierduse cincizeci de oameni de la plecarea din Santa Cruz, fu găzduit şi hrănit pe cheltuiala publică, iar femeile rămase văduve în timpul expediţiei îşi găsiră toate soţi ia

Manila, în afară de vreo patru sau cinci care se călugăriră. Cît despre Doña Isabella, ea fu condusă peste cîtăva vreme în Peru de către Queiroz, care îi şi' înfăţişă viceregelui un nou plan de călătorie. Dar Luis de Velasco, succesorul lui Mendoza, îl trimise ipe navigator ¡la regele Spaniei şi la consiliul Indiilor, sub cuvînt că o asemenea hotărîre depăşea limitele puterii lui. Queiroz merse, deci, în Spania, apoi la Roma, unde fu primit cu bunăvoinţă de papă, care îl recomandă călduros lui Filip al III-lea. 3n şfîrşit, după nenumărate demersuri şi cereri stăruitoare, Queiroz abţinu, în 1605, împuternicirea de a arma la Lima două nave care i se vor părea cele mai potrivite pentru a porni în căutarea continentului austral şi a continua descoperirile lui Mendaña. Cu două nave şi cu o brigantina, 'Queiroz porni din Callao în ziua de 21 decembrie 1605. în echipajul lui se aflau navigatori de seamă, precum Bermudes (după numele lui au fost denumite Insulele Berjmude) şi Luis Vaz de Torres. Dar la o mie de leghe de Peru Queiroz încă nu descoperise nici un pămînt nou. La 20° latitudine sudică întîlni un grup de insuliţe care fac parte din Insulele Joase (Tuamotu).

Queiroz descoperi apoi o insulă pe care o numi Sagittaria, şi care după geograful francez Fleurieu,[1] ar fi Insula Tahiti, una din cele mai răsărite ale grupului Insulelor Societăţii. în zilele următoare, Queiroz mai descoperi numeroase insule, dar nu debarcă şi le boteză după calendar, obicei care a transformat într-un adevărat pomelnic de sfinţi toate, denumirile indigene ale Oceaniei. Şi întîlni, mai ales, o insulă care fu numită Gente Hermosa, din pricina frutauseţii localnicilor, a pielii albe şi a cochetăriei femeilor, despre care spaniolii declarară că le întrec în graţie şi plăcută înfăţişare chiar pe femeile din Lima, vestite, totuşi, pentru frumuseţea lor. După Queiroz insula era situată pe aceeaşi paralelă cu Santa Cruz, unde el avea intenţia să. se ducă. Navigatorul se îndreptă, deci, spre vest şi ajunse la o insulă numită de indigeni taumaco, la 10° latitudine sudică şi la optzeci de leghe spre est de Santa Cruz. Era una din Insulele Duff. Acolo, Queiroz află că, dacă va porni spre sud, va da de „şaizeci de insule, precum şi de un pămînt mare numit Mallikolo“, unde locuitorii erau mai albi decît cei întîlniţi pînă atunci. Informaţia aceasta îl hotărî să-şi părăsească planul de a ajunge la Santa Cruz. Porni, deci, spre sud-vest şi, după ce descoperi mai multe insule mici, sosi, la 1 mai 1606, într-un golf larg de peste opt leghe. Insulei acesteia el îi dădu numele de Espíritu Santo. Era una din Noile Hebride. Ce s-a petrecut oare cît timp au poposit navele acolo ? în privinţa aceasta, relatarea nu spune nimic. Dar ştiim, pe de altă parte, că marinarii răsculaţi îl făcură prizonier pe Queiroz şi, abandonînd cea de a doua navă şi brigantina, porniră, la 11 iunie, înapoi spre America, unde ajunseră la 3 octombrie 1606, după nouă luni de călătorie. Nici Ed. Charton nu lămureşte această întîmplare, ci tace în privinţa răscoalei echipajului, ba îl arată chiar ca fiind vinovat de despărţire pe comandantul celei de-a doua nave, Luis Vaz de Torres, care şi-ar fi părăsit şeful plecînd de pe Insula Espíritu Santo. Dar se ştie, dintr-o scrisoare a aceluiaşi Torres către regele Spaniei, ca el a rămas „cincisprezece“ zile să-l aştepte pe Queiroz. Ofiţerii, adunaţi, în consiliu, hotărîră să ridice ancora la 26 iunie şi să continue căutarea continentului austral. întîrziat de vremea rea care l-a împiedicat să facă înconjurul Insulei Espiritu Santo, asaltat de cererile unui echipaj peste care sufla vîntul răzvrătirii, Torres se hotărî să pornească spre nord-est, ca să ajungă în insulele ■spaniole. La unsprezece grade şi jumătate, el descoperi un ţărm

care crezu •.că e începutul Noii Guinee. „Tot acest pămînt e pămînt al Noii Guinee, spune Torres, şi e locuit de indieni care nu sînt prea slabi şi merg goi, deşi 'îşi acoperă mijlocul cu scoarţă de copac... În luptă, ei folosesc suliţe lungi şi subţiri, scuturi şi nişte măciuci de piatră, gătite toate cu pene frumoase, în lungul uscatului acestuia mai sînt şi alte insule locuite. Iar pe toată coasta sjnt locuri de debarcare largi şi nuimeroase, cu rîuri deosebit de largi şi cu multe cîmpii. în afară de insule se întind recifele şi stîncile marine ; insulele se află între primejdiile acestea şi continent, iar prin mijloc trece un canal. Am luat în stăpînire porturile, în numele maiestăţii voastre... Iar după ce am navigat trei sute de leghe pe lîngă coastă, am văzut că latitudinea la care ne aflam scăzuse cu două grade şi jumătate, aşa că ne-am pomenit la nouă grade. Acolo începea un banc lat de la trei pînă la nouă braţe şi care mergea de-a lungul coastei pînă la şapte grade şi jumătate.

Neputînd merge mai departe din pricina numeroaselor stînci aflate sub apă şi a curenţilor puternici întîlniţi în cale, ne-am hotărît să schimbăm drumul spre sud-vest, prin canalul adînc despre care am pomenit, pînă la unsprezece grade. Acolo, de la un cap la altul, se află un arhipelag cu nenumărate insule, printre care am trecut. La sfîrşitul celui de-al unsprezecelea grad, fundul se adînceşte. Acolo se aflau insule foarte mari, iar spre sud numărul lor părea că sporeşte ; insulele erau locuite de un neam de oameni negri, foarte voinici şi complet goi, avînd drept arme lănci lungi şi tari, săgeţi şi măciuci de piatră prost cioplite.“

în locurile astfel descrise, geografii moderni au fost de acord să recunoască partea aceea a coastei australiene care se termină prin Peninsula York şi extremitatea Noii Guinee. Se ştia că Torres a străbătut strîmtoarea care îi poartă numele şi care desparte Noua Guinee de Capul York. Această strîmtôare vijelioasă şi primejdioasă a fost pe drept numită, pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea, Strîmtoarea Torres.

Torres a descoperit astfel coasta sudică a Noii Guinee şi extremitatea nordică a continentului australian. în anul 1607, el a scris o dare de seamă amănunţită despre călătoria întreprinsă, dare de seamă pe care autorităţile spaniole, în speranţa unor vremuri mai bune, âu ţinut-o în cel mai strict secret, în 1762, cînd în timpul războiului de şapte ani englezii au ocupat Manila şi au pus mîna pe arhiva statului, darea de seamă a lui Torres a nimerit în Anglia şi după cîţiva ani, a atras atenţia geografului Alexander Dalrymple, care a dat-o publicităţii.

Va. trebui să spuneîn acum cîteva cuvinte despre călătorii din secolul al XVII-lea care au străbătut ţinuturi puţin călcate de oameni şi au înfăţişat ■ contemporanilor lor o lume altădată cu totul necunoscută. Primul dintre aceşti ^călători este francezul François Pyrard, din Laval. Ambarcat în 1601 pe o navă din Saint Malo ca să facă negoţ în Indii, el naufragie în Arhipelagul Maldivelor. Insuliţele sau atolii aceştia, în număr de cel puţin douăzeci de mîi situate la sud de coasta Malabarului, coboară în Oceanul Indian de la Capul Comorin pînă la ecuator. Bunul Pyrard ne povesteşte cum a naufragiat, cum s-a salvat şi lunga şedere de şapte ani în Maldive, şedere devenită aproape

plăcută datorită strădaniei lui de a învăţa limba indigenilor. Pyrard avu tot timpul să cerceteze moravurile, obiceiurile, credinţele şi meşteşugurile locuitorilor, cît şi producţia şi climatul ţării. De aceea, relatarea lui e foarte bogată în tot soiul de amănunte. Ea şi-a păstrat aproape tot farmecul, căci nici un călător n-a vizitat de bunăvoie arhipelagul aceia nesănătos, a cărui izolare i-a îndepărtat pe străini şi pe cuceritori. Povestirea lui Pyrard constituie şi astăzi o lectură instructivă şi plăcută.

în 1607, rajahul din Bengal trimise în Maldive o flotă ca să pună mina pe cele o sută sau o sută douăzeci de tunuri rămase de la numeroasele nave portugheze naufragiate. Pyrard, cu toată libertatea de care se bucura şi deşi devenise proprietar, voia să-şi revadă scumpa Bretanie. De aceea se grăbi să folosească prilejul ivit ca să părăsească insula împreună cu cei trei tovarăşi care îi mai rămăseseră din tot echipajul. Dar odiseea lui Pyrard nu se terminase încă. Dus mai întîi la Ceylon şi apoi la Bengal, el încercă să ajungă la Kochin, Bănuit de spionaj şi întemniţat de portughezi în acest din urmă oraş, Pyrard se îmbolnăvi şi fu îngrijit la spitalul din Gôa. Şi nu ieşi de acolo decît casă slujească doi ani c.a soldat, după care fu din nou zvîrlit în temniţă. Abia în 1611 izbuti, în sfîrşit, să-şi revadă dragul oraş natal. După atîtea restrişti,. Pyrard trebuie să fi simţit, fără doar şi poate, nevoia de odihnă şi avem dreptul să credem, după tăcerea pe care istoria o păstrează asupra sfîrşitului vieţii lui, că a izbutit, în sfîrşit, să-şi găsească fericirea.

Dacă François Pyrard a fost, ca să zicem aşa, fără voia lui şi fiindcă a vrut să facă repede avere, vîrît în nişte aventuri care erau cît pe-aci să-l coste-viaţa,, motive cu mult mai romantice l-au îndemnat pe Pietro della Văile să călătorească. Descendent al unei nobile şi străvechi familii, îl găsim cînd soldat al papei, cînd marinar, războindu-se cu piraţii de pe coastele Africii. Ambarcat în 1614 la Veneţia, tînărul se îndreptă spre Ierusalim, petrecînd mai întîi treisprezece luni ila Constantinopol, ajunse pe mare la Alexandria, apoi da Cairo şi însoţi o caravană care îl duse la capătul călătoriei. Dar, pe drum, della Văile prinsese fără doar şi poate gustul călătoriilor, căci vizită rînd pe rînd Bagdadul, Damascul şi ajunse chiar pînă la ruinele Babilonului. Pesemne, însă, că della Văile era născut să-şi piardă uşor capul, căci, la reîntoarcere, se îndrăgosteşte de o tînără din Mardin, grozav de frumoasă, şi se însoară cu ea. S-ar putea crede că astfel soarta acestui neobosit călător a fost fixată. Dar nu-i de loc aşa. Della Văile găseşte mijlocul să-l însoţească pe şah în războiul împotriva turcilor şi să străbată patru ani la rînd ţinuturile Iranului. în 1623 îşi pierde soţia în luna decembrie. După ce pune să fie îmbălsămată, o poartă în sicriu, după el, vreme de patru ani, în care timp explorează Ormuzud, coastele apusene ale Indiei, Golful Persic, Alepul şi Siria, ca să debarce, în sfîrşit,. la Napoli, în 1626.

Ţările vizitate de originalul acesta atît de ciudat, mînat de un avînt cu adevărat neobişnuit, sînt descrise de el într-un stil sprinten, vioi, natural şi chiar cu oarecare fidelitate. Della Văile inaugurează seria călătorilor amatori, a curioşilor şi a negustorilor. E primul din fecunda specie a călătorilor turişti care inundă an de an literatura geografică a numeroase volume din care savantul nu găseşte de cules decît prea puţine date.

Jean Tavernier, un alt curios nepotolit, străbate la vîrsta de douăzeci şi doi de ani Franţa, Anglia, Ţările de Jos, Germania, Elveţia, Polonia, Ungaria şi Italia. Apoi, cînd Europa nu mai oferă o hrană satisfăcătoare curiozităţii lui, pleacă la Constantinopol, unde poposeşte un an, şi ajunge în Persia, unde-

începe să cumpere covoare, ţesături, pietre preţioase şi mii de mici obiecte de lux pe care le vinde în Franţa. Cîştigul scos de Tavernier din marfa adusă îl îndeamnă să-şi reînceapă călătoria. Dar, ca om prevăzător, înainte de a porni la drum, învaţă de la giuvaergiu arta de a cunoaşte pietrele preţioase. în patru călătorii succesive, de la 1638 la 1663, el parcurge Persia, Mongolia, Indiile, pînă la graniţele Chinei şi Insulele Sonde. Orbit de uriaşa avere care i-o adusese negoţul, Tavernier începu să trăiască pe picior mare şi se văzu curînd în pragul ruinei. Ca să scape de ruină, îşi trimise un nepot în Orient, cu o încărcătură considerabilă de mărfuri ieftine pentru schimb, dar nepotul, socotind că se cuvenea să-şi însuşească ce îi fusese încredinţat, îi risipi mărfurile şi se stabili apoi la Ispahan. Tavernier, care era om cu carte, a strîns numeroase informaţii interesante despre istoria, meşteşugurile, moravurile şi datinele ţărilor vizitate. Relatarea lui a contribuit în mod sigur să le formeze contemporanilor o idee mai justă decît aveau despre ţările Orientului.

Altminteri în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea, spre Orient se îndreptau toţi călătorii, oricare le-ar fi fost ţinta. Africa fusese cu totul părăsită, iar dacă America devenise terenul unei adevărate explorări, aceasta se făcea fără ajutorul stăpînirii.

în timp ce Tavernier îşi săvîrşea ultimele şi îndepărtatele lui călătorii, un distins arheolog, Jean de Thévenot, străbatea mai întîi Europa, apoi Malta, Constantinopolul, Egiptul, Tunisul şi Italia. în 1661, el aducea o importantă colecţie de medalii, inscripţii şi monumente ale culturii străvechi, astăzi de un real folos pentru istorici şi filologi. în 1664, Thévenot plecă din nou spre Levant, străbătu Persia, Basrah şi India. Dar oboseala îndurată îl împiedică să se mai reîntoarcă în Europa ; Thévenot muri în America, în 1667. Succesul relatărilor, binemeritat datorită grijei şi exactităţii călătorului, ale cărui cunoştinţe istorice, geografice şi matematice depăşeau cu mult nivelul mediu al contemporanilor săi, a fost deosebit de mare.

Se cuvine să vorbim acum despre voiosul François Bernier, cunoscut contemporanilor săi ca filozof şi medic. El frecventa cercul unor literaţi ca La Fontaine, Saint Evremont, Chapelle, doamna de Sablière, firi vesele şi refractare ceremonialului ţeapăn care îngrădea pe adunci curtea lui Ludovic al XIV-lea. Bernier nu putea să scape de moda călătoriilor. După ce vizită în grabă Siria şi Egiptul, el locui doisprezece ani în India, unde cunoştinţele lui speciale de medicină îi aduseră bunăvoinţa marelui Aureng-Zeb şi-i îngăduiră să viziteze cu de-amănuntul şi cu folos un imperiu pe atunci în plină înflorire.

în sudul Hindustanului, Ceylonul ascunde multe surprize pentru exploratori. Robert Knox, făcut prizonier de către indigeni, datoră acestei împrejurări posibilitatea de a locui multă vreme în Ceylon şi de a putea să culeagă din imensele păduri şi de la populaţiile sălbatice de acolo primele documente autentice. Olandezii, datorită unei invidii comerciale, dovedită altminteri şi de alte naţiuni, păstraseră secrete pînă atunci informaţiile procurate despre insula din care căutau să facă o colonie.

Un alt negustor, Jean« Chardin, fiul unui bogat giuvaergiu din Paris, voind să imite exemplul lui Tavernier, hotărî să facă avere, ca şi el, din comerţul ■cu diamante. Negustorii se simţeau atraşi de ţări ca Persia şi India, ale căror bogăţii deveniseră legendare.

Tocmai în acea vreme, puterea împăraţilor mongoli atinsese culmea ; se

ridicaseră moschei, palate, temple, oraşe. Se produceau giuvaeruri, argintării şi nenumărate mici podoabe specifice Orientului. La început, Chardin străbate în grabă Persia şi ajunge la Ormuz, unde se îmbarcă pentru Indii. în anul următor e din nou la Ispahan şi dă zor să înveţe limba ţării, ca să poată încheia afaceri fără intermediari. Chardin dobîndeşte favoarea şahului Abbas al II-lea şi are posibilitatea să culeagă o mulţime imensă de informaţii despre stăpînitorii Persiei, despre moravurile, credinţele, datinile, oraşele şi populaţia acestei ţări. Informaţiile acestea au făcut ca povestirea lui să fie pînă în zilele noastre un ghid util călătorului. Valoarea lui e sporită şi din cauză că Chardin a avut grijă să angajeze la Constantinopol un desenator iscusit, numit Crelot, care a reprodus monumentele, cetăţile, scenele, costumele şi ceremoniile, adică tot ce Chardin numea „viaţa de toate zilele a unui popor".

Cînd Chardin se reîntoarce în Franţa, în 1670, revocarea edictului din Nan- tes alungase din patrie, în urma unor persecuţii barbare, o mulţime de meşteşugari, care aveau să îmbogăţească străinătatea cu meseriile şi munca lor. Fiind protestant, Chardin înţelese perfect că religia îl va împiedica să ajungă „la ceea ce se cheamă onoruri şi avansare". Cum, după expresia lui „omul nu-i lăsat să se dezvolte liber în ce direcţie vrea", Chardin hotărî să se reîntoarcă în Indii, „unde, fără să fie silit să-şi schimbe credinţa", nu putea să nu ajungă la o situaţie onorabilă. Aşadar, libertatea conştiinţei era pe atunci mai mare în Persia decît în Franţa.

De data aceasta, însă, Chardin nu merse pe acelaşi drum, ci trecu prin Smirna, prin Constantinopol şi, traversînd Marea Neagră, debarcă în Crimeea. Chardin străbătu ţinutul Caucazului, unde avu prilejul să-i studieze pe abhazi şi pe cerchezi ; apoi trecu prin Mingrelia, unde i se furară parte din bijuteriile aduse din Europa, hainele şi actele şi nu scăpă cu viaţă decît datorită omeniei teatinilor la care se afla în gazdă. Scăpă, însă, doar ca să cadă în mîinile turcilor, care îl vămuiră şi ei. După numeroase întîmplări neplăcute, Chardin ajunse în Tiflis (Tiblisi) la 27 decembrie 1672. Şi cum Georgia era guvernată pe atunci de un prinţ tributar şahului Persiei, nu-i fu greu să ajungă la Erevan, la Tebriz (Toris) şi, însfîrşit, la Ispahan.

După o şedere de patru ani în Persia şi o ultimă călătorie în India, în timpul căreia făcu o avere uriaşă, Chardin se reîntoarse în Europa şi se stabili în Anglia, căci intrarea în patrie îi era interzisă din pricina religiei lui.

Jurnalul lui de călătorii formează o lucrare imensă, în care e dezvoltat îndeosebi tot ce e în legătură cu Persia. Lunga sa şedere în această ţară şi frecventarea fruntaşilor statului i-au îngăduit să adune documente numeroase şi autentice. De aceea se poate spune că Persia era mai bine cunoscută în secolul al XVII-lea decît o sută de ani mai tîrziu.

Va trebui să vorbim în continuare despre westfalianul (germanul) Kaemp- fer, devenit aproape suedez prin lunga lui şedere în Ţările Scandinave. Kaemp- fer refuză acolo o situaţie strălucită care i se oferea, ca să întovărăşească, în calitate de secretar, un ambasador trimis la Moscova. El putu astfel să viziteze principalele oraşe ale Rusiei, apoi trecu în Persia, unde îl părăsi pe ambasadorul Fabricius, ca să intre în serviciul Companiei Indiilor Olandeze şi să-şi continue călătoriile. Astfel, a vizitat mai întîi coasta Golfului Persic, unde a fost grav bolnav, şi s-a ambarcaţ mai apoi, în 1688, pentru Indiile Răsăritene. Arabia, India, coasta Malabar, Ceylon, Djawa, Sumatra şi Japonia, iată ţările pe care Kaempfer le-a vizitat mai tîrziu. Scopul călătoriilor

acestora era pur ştiinţific. Cu toate că era medic, fiind cu totul preocupat de ştiinţele naturale, Kaempfer a recoltat, a descris, a desenat sau a presat un număr uriaş de plante pînă atunci necunoscute în Europa, a dat date noi cu privire la întrebuinţarea lor farmaceutică sau industrială şi a cules un imens ierbar, păstrat astăzi,

împreună cu majoritatea manuscriselor călătorului, la British Museum din Londra. Dar partea cea mai interesantă a relatării lui, astăzi prăfuită, incompletă, de cînd ţara vizitată e deschisă savanţilor, a fost multă vreme aceea privitoare la Japonia. Kaempfer a ştiut să-şi procure cărţi în legătură cu istoria, literatura şi ştiinţele Japoniei, atunci cînd n-a putut scoate de la anumite personaje, pe lîngă care era bine primit, date care, de obicei, nu erau comunicate străinilor. El a murit în anul 1716.

în genere, dacă toţi călătorii de care am vorbit acum nu sînt descoperitori propriu-zişi, dacă nu explorează ţări necunoscute pînă atunci, au toţi în mod inegal şi după aptitudinile sau studiile fiecăruia, meritul de a fi făcut mai bine cunoscute ţinuturile vizitate. între altele, călătorii aceştia au ştiut să treacă în domeniul basmelor multe povestiri pe care alţii, mai puţin luminaţi, le acceptaseră cu naivitate şi care deveniseră mai apoi într-atît de cunoscute, încît nimeni nu se mai gîndea să le pună la îndoială temeinicia.

Capitolul VI

I

EPOCA MARILOR PIRATERII

William Dampier şi descoperirile lui geografice

Vestitul pirat William Dampier, care a săvîrşit trei călătorii în jurul lumii, a fost humit de contemporani „regele mărilor“. Fireşte, dacă ar fi fost numai pirat, numele lui n-ar fi figurat în paginile acestei cărţi, dar acest pirat a fost totodată şi un navigator de seamă, care a făcut numeroase descoperiri geografice.

Născut în 1652, la East Toker (Anglia), William Dampier se pomeni lăsat - de capul lui încă din copilărie, căci îi muriseră părinţii. Nefiind un prea mare iubitor de învăţătură, îi plăcea mai mult să cutreiere pădurile şi să se joace de-a războiul cu băieţii de seama lui, decît să stea liniştit pe băncile şcolii. De aceea fu ambarcat de timpuriu ca mus pe o corabie de comerţ. După o călătorie în Terra Nova şi o campanie în Indiile Orientale, Dampier se angajă în marina militară şi, rănit într-o luptă, veni să se vindece la Greenwich. Dar, nefiind prea conştiincios din fire, Dampier îşi uită obligaţiile militare şi, ieşind din spital, plecă în Jamaica în calitate de administrator al unei plantaţii. Nu-i trebui, însă, mult ca să-şi dea seama că meseria aceasta nu i se potrivea. De aceea, după şase luni îşi părăsi negrii şi se îmbarcă pentru Golful Campeche, unde lucră vreme de trei ani la recoltarea lemnului colorant.

După acest răstimp îl regăsim la Londra ; dar legile şi cei puşi să lé facă respectate nu-i dau pace. Dampier pleacă din nou în Jamaica, unde foarte curînd intră în legături cu faimoşii piraţi şi cavaleri ai mării, care, în epoca aceea, le-au făcut atîta rău spaniolilor.

Stabiliţi în Insula Broaştei-ţestoase, pe coasta San Domingo, aventurierii aceştia englezi sau francezi jefuiau coloniile spaniole numai de pe ţărmurile Golfului Mexic ; ei traversau Istmul Panama şi devastau coasta Oceanului Pacific, de la Strîmtoarea Magellan pînă în California. Spaima exagera şi mai mult isprăvile acestor piraţi care, totuşi, erau fantastice.

Printre aventurierii aceştia, comandaţi pe atunci de Harris, Sawkins şi Shays, îşi găsi locul şi Dampier. în 1680 îl vedem în Darién, unde jefuieşte oraşul Santa Maria, apoi încearcă zadarnic să ia prin surprindere Panama şi capturează, cu însoţitorii lui urcaţi pe nişte luntrii nenorocite, furate de la indieni, opt nave bine armate, care se aflau ancorate nu departe de oraş. De data aceasta, piraţii avură pierderi atît de mari, şi o pradă atît de neînsemnată, încît se despărţită. Unii porniră spre Golful Mexic, alţii, printre care se afla şi Dampier, se stabiliră în Insula Juan Fernândez, de unde atacară curmei portul chilian Arica. Dar şi de data aceasta suferiră atîtea

pierderi, înеît se produse o nouă sciziune, iar Dampier trebui să plece în Virginia unde comandantul lui nădăjduia să-şi mai recruteze cîţiva oameni. Acolo, căpitanul Cook armă o navă cu intenţia să pătrundă în Pacific prin Strîmtoarea Magellan. Dampier se afla şi el la bord. Piraţii începură mai întîi să dea atacuri în lungul coastei africane, spre Insulele Capului Verde şi Sierra Leone, adică pe drumul urmat în mod obişnuit de corăbiile cu destinaţia America de Sud. La 36° latitudine sudică, Dampier, care îşi notează în jurnal toate faptele interesante, observă că marea a devenit albă sau mai degrabă alburie, fără să poată explica pricina. Dacă ar fi folosit microscopul, ar fi înţeles despre ce era vorba : sub influenţa mulţimii nenumărate de microorganisme care plutesc la suprafaţa mării, culoarea acesteia se schimbă uneori în felul arătat de Dampier.

Nava trecu fără incident de Insulele Sebalde, traversă Strîmtoarea Le Maire, ocoli Capul Horn, la 6 februarie 1684, şi, cum scăpă de furtunile care atacă, de obicei, corăbiile în Pacific, căpitanul Cook se îndreptă spre Insula Juan Fernândez, unde spera să se poată aproviziona cu alimente. Dampier se întreba dacă avea să mai regăsească acolo un indian din Nicaragua care fusese lăsat în 1680 de căpitanul Sharp. „Indianul acela stătuse îri insulă, singur, trei ani. Tocmai se afla în pădure, la vînat de capre sălbatice, cînd căpitanul englez îşi ambarcase oamenii şi pornise în larg, fără să-i observe lipsa. Indianul n-avea decît o puşcă, un cuţit, un corn mic cu pulbere şi puţin plumb. După ce-şi consumă pulberea şi plumbul, el izbuti, cu ajutorul cuţitului, să-şi taie în bucăţi ţeava puştii şi să facă din ea harpoane, lănci, cîrlige de undiţă şi un cuţit lung. Cu uneltele acestea avu toate proviziile pe care le produce insula : capre şi peşti. La o jumătate de milă de mal îşi clădise o colibă acoperită cu piei de capră. Veşminte nu-i mai rămăseseră ; o simplă piele îi acoperea mijlocul.“

Dacă am zăbovit puţin asupra acestui sihastru de nevoie, am făcut-o fiindcă. el i-a servit drept model lui Daniel de Foe pentru Robinson Crusoe, romanul care a bucurat inimile tuturor copiilor.

Nu vom istorisi aici în amănunt toate expediţiile la care a participat Dampier. E de-ajuns să spunem că în 1686 a vizitat Insulele Galapagos. Văzînd că_ majoritatea încercărilor lui dădeau greş, comandantul Swan, la bordul căruia, slujea Dampier, plecă în Indiile Orientale, unde spaniolii puteau fi luaţi mai uşor prin surprindere şi unde sperau să pună mîna pe galionul care făcea cursa la Manila. Dar aventurierii noştri ajunseră la Guam cînd nu mai aveau decît trei zile de trăit: marinarii înfometaţi ameninţau să-i mănînce unul cîte unul, dacă drumul s-ar mai fi prelungit, pe toţi cei care ţinuseră să pornească în călătorie, începînd cu comandantul, care făcuse propunerea. Dampier ar fi urmat după comandant. „De asta, spune el cu destul haz, după ce am ancorat la Guam, Swan mi-a spus îmbrăţişîndu-mă : «Ah ! Dampier, proastă mîn- care ar mai fi ieşit din tine !» Şi avea dreptate, adaugă Dampier, „căci pe cît: era el de gras şi de voinic, pe atît eram eu de slab şi de uscat“. Mindanao, Manila, unele părţi de pe coasta Chinei, Molucele, Noua Olandă şi Insulele Nicobare, iată locurile vizitate de Dampier în decursul acestei campanii. în Arhipeleagul Nicobarelor, el se despărţi de ceilalţi piraţi şi fu cules aproape mort de pe coasta Sumatrei.

În această campanie, Dampier descoperi mai multe insule necunoscute pînă atunci şi mai ales Insulele Bashi. Ca un adevărat aventurier ce era, de cum se însănătoşi, Dampier străbătu aproape tot sudul Asiei, Malacca,

Tonkin, Ma- dras şi Benculen, unde se angajă ca tunar în slujba Angliei. Cinci luni mai tîrziu, însă, dezertă şi se întoarse la Londra. Povestea aventurilor şi a drumurilor lui îi atrage eîţiva simpatizanţi în rînidul nobililor şi face să fie prezentat contelui de Oxford, lord al Amiralităţii. După scurtă vreme Dampier primi comanda navei „Roebuck“, ea să încerce o căllătorie ide descoperiri pe mările pe care le explorase şi părăsi Anglia la 14 ianuarie 1699, cu gînd să treacă prin Strîmtoarea Magellan sau să dea ocol Ţării de Foc, ca să-şi înceapă cuceririle ipe coastele Pacificului, care primiseră pînă atunci cel mai mic număr de vizitatori. După ce trecu ecuatorul, lla 10 martie, Dampier se îndreptă spre Brazilia, unde luă provizii proaspete. Dar nu numai că nu izbuti să coboare de-a lungul coastei Patagoniei, ci se pomeni şi aruncat de furtună lla şaisprezece leghe de Capul Bunei Speranţe, de unde, navigând în direcţia est sud-est, se îndreptă spre Noua Olandă (Australia). în decursul acestei îndelungate traversări nu ise întîmplă nimic deosebit. La 4 august, Dampier zări pămîntul şi căută îndată un doc potrivit pentru debarcare. Cinci zile mai tîrziu, nava lui ancora în Golful Cîinilor-de-mare, pe coasta apuseană a Australiei ; dar nu găsi acolo decît un păimînt sterp, fără apă şi fără vegetaţie. Pînă la 31 august Dampier navigă de-a lungul litoralului, fără să găsească ceea ce căuta, într-o debarcare la uscat avu o uşoară ciocnire cu eîţiva localnici, care păreau extrem de rari pe acolo. Căpetenia lor era un tînăr nu prea înalt, dar vioi şi sprinten ; în jurul ochilor, avea un singur cerc zugrăvit cu alb, iar o linie de aceeaşi culoare i se cobora din sosul frunţii pînă pe vîrfuil nasului ; pieptul şi braţele îi erau, de asemenea, dungate cu alb. Cît despre însoţitorii lui, aveau pielea neagră, părul creţ, statura înaltă şi subţire.

De cinci săptămîni de cînd tot cerceta ţărmul, Dampier nu găsise nici apă, nici hrană ; şi, totuşi, nu voia să dea înapoi, ci continua să navigheze pe lîngă coastă, spre nord. Dar stîncile de sub apă întîlnite mereu în cale şi musonul de nord-vest care avea să înceapă curînd îl siliră să renunţe la planul lui, după ce descoperise peste trei sute de leghe din continentul austral. Dampier se îndreptă, deci, spre Insula Timor, unde avea de gînd să-şi odihnească şi să-şi refacă echipajul istovit de durata mare a călătoriei. Cum, însă, nu prea cunoştea meleagurile acelea, iar hărţile erau cu totul nesatisfăcătoare, Dampier fu nevoit să le cerceteze de parcă olandezii n-ar fi fost stabiliţi de multă vreme acolo. Şi astfel descoperi între Timor şi Anamabas o trecătoare în locul unde harta lui nu arăta decît un golf. Sosirea lui Dampier într-un port cunoscut numai de ei îi miră şi-i nemulţumi pe olandezi, care îşi închipuiau că englezii nu putuseră ajunge pînă acolo decît folosind hărţi luate de pe vreuna din navele lor. Dar, nevrînd să intre în conflict cu marea putere care era Anglia, ei îi primiră cu bunăvoinţă pe noii veniţi.

Deşi preludiile musonului se făcuseră simţite, Dampier ieşi în larg şi se îndreptă spre coasta nordică a Noii Guinee, pe care o atinse la 4 februarie 1700, lîngă Capul Maho al olandezilor. Printre lucrurile care i s-au părut mai deosebite, Dampier notează stolurile imense de porumbei de un anumit soi şi de lilieci uriaşi, cît şi marea cantitate de tridacne, un soi de scoici ale căror cochilii goale cîntăreau pînă la 258 livre. La 7 februarie, nava se apropie de Insula Regele Wilhelm şi navigă spre est, unde întîlni curînd Capul Bunei Speranţe al lui Schouten şi insula care purta numele acestui navigator. La 24, echipajul fu martorul unui spectacol ciudat: „Doi peşti care însoţeau corabia de vreo cinci sau şase zile văzură un şarpe de mare şi porniră în

urmărirea lui. Peştii aveau înfăţişarea şi mărimea unor scrumbii, dar erau de culoare galbenă- verzuie. Şarpele, care fugea de ei cu mare viteză, ţinea capul deasupra apei,, iar unul din peşti se căznea să-l prindă de coadă. De cum se întorcea, primul peşte rămînea în urmă şi celălalt îi lua locul, şi-l goniră multă vreme, fără să-i dea răgaz, şi mereu atenţi să se apere prin fugă, pînă ce îl pierdurăm din vedere“.

La 25 februarie, Dampier dădu numele sfîntului Matei unei insule muntoase, lungă de vreo douăsprezece leghe, situată mai sus şi mai spre est de Insulele Amiralităţii. La şapte sau opt leghe mai încolo descoperi o altă insulă, care primi numele de Buru, din cauza puternicelor vîrtejuri care îl împiedicară să ajungă la mal. Dampier se credea atunci lîngă coasta Noii Guinee, pe cînd, în realitate, se afla lîngă aceea a Noii Irlande. Cînd încercă să debarce, n-apucă să lase barcă la apă că fu înconjurat de pirogi cu peste două sute de băştinaşi în ele, iar la uscat se afla o mulţime nesfîrşită de oameni : „Văzînd că n-ar fi prudent, în aceste condiţii, să trimită o barcă la mal, Dampier se gîndi să iasă în larg. De-abia dăduse însă comanda aceasta, cînd asupra navei se abătu o grindină de pietre aruncate de localnici cu o unealtă a cărei formă Dampier nu putu s-o vadă ; din pricina ei, însă, Dampier numi locul acela Golful Aruncătorilor cu Praştia. O singură bubuitură de tun îi încremeni ipe localnici şi puse capăt ostilităţilor. Ceva mai departe, la oarecare distanţă de coasta Noii Irlande, englezii descoperiră insulele Denis şi St. John. Dampier este primul care a trecut prin strîmtoarea ce desparte Noua Irlandă de Noua Britanie şi a cercetat insulele Vulcan, ale Coroanei, G. Rook, Long-Rich şi altele.

După această lungă croazieră marcată prin descoperiri importante, Dampier reluă drumul către vest, la Misool, şi atinse, în sfîrşit, coasta Insulei Ceram, una din Moluce, unde făcu o escală destul de îndelungată. Apoi plecă spre- Borneo, trecu prin Strîmtoarea Makassar şi ancoră la Batavia, pe Insula Djawa. la 23 iunie. Acolo rămase pînă la 17 octombrie, apoi porni spre Europa. Cînd ajunse în faţa Insulei Ascension, la 23 februarie 1701, nava lui Dampier avea o gaură de apă atît de mare, încît nu mai putea fi astupată. Nava trebui, deci, să fie părăsită, iar echipajul şi încărcătura debarcate la uscat. Din fericire, se aflau acolo şi apă de băut, şi broaşte-ţestoase, şi capre, şi raci-de-uscat. Aceasta însemna că naufragiaţii n-aveau să piară de foame pînă în ziua cînd o navă, trecînd pe-acolo, avea să-i repatrieze. Clipa aceea sosi curînd, căci, la 2 aprilie, o navă engleză îi luă la bord şi-i aduse în Anglia. Despre Dampier vom mai avea prilejul să vorbim în legătură cu călătoriile lui Wood Rodgers.

II

POLUL ŞI AMERICA

Hudson şi Baffin. Champlain şi La Salle. Englezii pe coasta Atlanticului. Rezumat al cunoştinţelor dobîndite spre sfîrşitul secolului al XVII-lea. Măsurarea gradului terestru. Progresele cartografiei. începutul geografiei ,, matematice.

Dacă de vreo douăzeci de ani Anglia abandonase încercările de a găsi o trecere prin nord-vest, între Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific, nu se renunţase, totuşi, să se caute pe eailea aceasta o trecere, care avea să fie descoperită.

abia în zilele noastre [221] şi căreia avea să i se constate impracticabilitatea absolută. în secolul al XVII-lea, englezii au mai făcut cîteva încercări de a găsi o trecere pe la nord-vest. După Davis, expediţiile arctice cele mai importante sînt legate de numele lui Henry Hudson (1550—1611), unul din cei mai de seamă navigatori din vremea aceea. La începutul secolului al XVII-lea, Hudson încheie o învoială cu o companie de negustori pentru căutarea trecerii de nord-vest. Plecat din Gravesend la 1 mai 1607, icu o simplă navă „HopewelT, şi cu un echipaj de 12 oameni, Hudson atinse, la 13 iunie, coasta răsăriteană a Groenlandei, la 73° latitudine nordică. Vremea era mai frumoasă şi mai puţin rece decît fusese cu zece grade mai la sud. La 27 iunie, Hudson navigase cu încă cinci grade spre nord, dar la 2 iulie, printr-o schimbare bruscă, atît •de obişnuită pe meleagurile acelea, se lasă un ger aspru. Totuşi, marea rămase liberă, cerul era liniştit şi numeroşi buşteni pluteau duşi de curent. în ziua de 14 iulie, la 80°23', contramaistrul şi şeful de echipaj al navei coborîră pe un ţărm care forma partea nordică a Spitzbergenului. Urme de urşi albi şi de vulpi, o mare mulţime de păsări acvatice, cîteva izvoare de apă dulce, unul dintre ele avînd apă caldă, le dovediră navigatorilor noştri că viaţa era posibilă la o asemenea latitudine extremă,, în această epocă a anului. Pornit curînd după aceea în larg, Hudson se pomeni oprit la al douăzeci şi optulea grad de o banchiză groasă, pe care se căzni zadarnic s-o străbată sau s-o ocolească. Şi trebui să se reîntoarcă în Anglia, unde ajunse la 15 septembrie, după ce descoperise o insulă care, după cît se pare, e insula lui Jan Mayen. Traseul acestei prime ’Călătorii nu rezolvase problema ieşirii spre nord, de aceea Hudson încercă încă una. într-adevăr, la 21 aprilie 1608, el plecă din nou şi navigă între Spitzber- gen şi Novaia Zemlea ; dar trebui să se mulţumească să urmeze cîtva timp ţărmul acesta uriaş, fără să se poată ridica spre nord atîta cît ar fi dorit. Eşecul celei de-a doua încercări fu şi mai deplin decît al campaniei din 1607. De aceea, Compania engleză care plătise pentru cele două încercări refuză să mai facă cheltuieli. Fără doar şi poate că aceasta e pricina care Ta determinat pe Hudson să-şi caute slujbă în Olanda.

Compania din Amsterdam îi dădu, în 1609, comanda unei nave cu care Hudson plecă din Texel la începutul anului. După ce ocoli Capul Nord, nava înaintă de-a lungul coastei Novaia Zemlea ; dar echipajul, format din englezi .şi din olandezi care făcuseră campaniile din Indiile Orientale, ise sperie curînd de ger şi de gheţuri. Hudson se văzu silit să schimbe drumul şi să le propună marinarilor în plină revoltă căutarea trecătorii fie prin Strîmtoarea Davis, fie pe coastele Virgihiei, unde trebuia să existe o ieşire, după informaţiile căpitanului Smith, care navigase pe-acolo. Alegerea nedisciplinatului echipaj nu puţea să cadă, fireşte, decît asupra celei de-a doua variante. Ca să nu piardă zadarnic banii cheltuiţi de Compania din Amsterdam, Hudson trebui să ajungă în Insulele Faeroerne, să coboare spre sud pînă la a 44-a paralelă şi să caute pe coastele Americii trecătoarea a cărei existenţă îi fusese semnalată. La 18 iulie, echipajul debarcă pe continent ca să schimbe catargul-prova, rupt în timpul unei furtuni, şi Hudson folosi prilejul ca să facă schimb de blănuri cu indigenii. .Dar marinarii nedisciplinaţi, mîniindu-i prin lăcomia lor pe bieţii băştinaşi atît de paşnici, îl siliră să întindă velele. La 40°30', Hudson descoperi un golf imens şi-l cercetă pe o distanţă de peste cincizeci de leghe, cu barca. între timp, însă, proviziile începuseră să se împuţineze şi nu era cu putinţă să fie procurate altele de la uscat. Echipajul, care în toată această călătorie pare să-şi fi

impus voinţa în faţa comandantului, ţinu sfat; unii propuseră iernarea în Terra Nova şi

Bătălie în Golful Aruncătorilor cu Praştia

reluarea căutării trecerii în anul viitor ; alţii cerură plecarea spre Olanda. Pîna. la urmă, marinarii se opriră la cea de-a doua propunere ; dar cînd se apropiară. de coastele Marii Britanii, ţărmul îi atrase cu atîta putere pe oamenii lui Hudson, încît comandantul fu obligat să ancoreze, la 7 noiembrie, la Dartmouth. Aici, atît el cît şi echipajul au fost reţinuţi, iar nava a fost confiscată de- autorităţile engleze.

în anul următor, 1610, cu toate necazurile pe care le îndurase, Hudson încercă să reia legăturile cu Compania olandeză. Dar suma care i se puse la. dispoziţie îl făcu să renunţe la planurile lui şi să se supună condiţiilor Companiei engleze. Aceasta îi impuse lui Hudson condiţia să ambarce, mai

mult ca asistent decît ca secund, un marinar priceput, numit' Coleburne, în care ea avea toată încrederea. Se înţelege că o asemenea condiţie era jignitoare pentru Hud- son. De aceea, el folosi primul prilej ivit ca să scape de supravegherea impusă : nici nu ieşise bine de pe Tamisa că-l şi trimise la uscat pe Coleburne, cu o scrisoare către Companie, în care se silea să se ascundă după degete şi să justifice un procedeu cel puţin ciudat.

în ultimile zile ale ¡lunii mai, cînd nava intrase într-unui Idim ¡porturile Islan- dei, echipajul, care simpatiza cu Coleburne, făcu un prim complot, uşor înăbuşit ; la 1 iunie, cînd părăsi insula, Hudson îşi recăpătase autoritatea. După ce trecu de Strîmtoarea Frobisher, Hudson cercetă Insula Dezolării, descoperită de Davis, intră în strîmtoarea care mai tîrziu a primit numele lui şi, curînd după aceea, înaintă într-un golf larg, căruia pînă la începutul lui septembrie îi vizita întreaga coastă apuseană. Cam tot pe atunci, unul din ofiţeri, care îi aţîţa necontenit pe oameni împotriva comandantului lor, fu debarcat, dar pedeapsa aceasta nu făcu decît să înfurie şi mai tare echipajul. în primele zile ale lui noiembrie, ajungînd în fundul golfului, Hudson căută un loc potrivit pentru iernare şi, găsindu-l curînd, trase nava la uscat. O asemenea hotărîre pare greu de înţeles : pe de-o parte, Hudson plecase din Anglia cu provizii numai pentru şase luni, din care multe fuseseră consumate, şi nu se putea gîndi, într-un ţinut atît de sterp, să-şi poată procura un supliment de hrană. Pe de altă parte, echipajul dăduse atîtea semne de răzvrătire, încît nu putea conta pe disciplina şi pe bunăvoinţa lui. Totuşi, deşi englezii trebuiră adeseori să accepte o raţie nu prea îndestulătoare, iama petrecută acolo nu-i 'făcu să îndure lipsuri prea grave, datorită numeroaselor stoluri de ¡păsări sosite. Dar, de 'îndată ce isosi primăvara şi nava fu gata să pornească spre Anglia, revolta izbucni din nou. Răzvrătiţii îi cerură mai întîi lui Hudson să dea fiecăruia porţia de zahăr, de pesmeţi şi să plătească soldele. Apoi răzvrătiţii îl înşfăcară pe comandant şi pe fiul său, împreună cu un voluntar, cu marangozuil şi cu cinci marinari, şi-i suiră într-o barcă, fără arme, fără provizii, fără unelte, lăsîndu-i în voia oceanului. Vinovaţii se reîntoarseră în Anglia, deşi nu toţi, căci doi dintre ei pieriră într-o ciocnire cu indienii, un altul muri doborît de o boală, iar alţi cîţiva se aleseră cu sănătatea greu vătămată de pe urma foamei. împotriva lor nu se luă nici un. fel de măsură în Anglia. Abia prin 1674, Compania îi dădu o slujbă la bordul unei nave unui fiu al lui Henry Hudson, „dispărut în descoperirea inord-vestului“, care era sărac lipit pământului.

După expediţiile lui Hudson urmară cele ale lui Button şi Gibbons, cărora li se datorează, în lipsa unor noi descoperiri, serioase observaţii asupra maree- lor, asupra variaţiilor timpului şi a temperaturii şi asupra altor numeroase fenomene ale naturii.

în 1615, Compania engleză îi încredinţa lui Byleth, care participase la ulti- mile călătorii, comanda unei nave de cincizeci de tone. Numele corăbiei, „Descoperirea“, părea de bun augur. La bord se afla ca pilot vestitul William Baffin (1584—1622), a cărui faimă o eclipsase pe aceea a comandantului. Plecaţi din Anglia la 13 aprilie, exploratorii englezi ajunseră la 6 mai la Capul Farvel, trecură din apele Insulei Dezolării în ale Insulei Sălbaticilor, unde înfiîlniră numeroşi băştinaşi, şi navigă spre inord-vest pînă lla 64°. La 10 iulie pămîntul se afla la tribortd, iar mareea venea din nord ; exploratorii credeau atunci cu atîta tărie în existenţa trecerii căutate, încît dădură capului descoperit numele de Confort. Era, după cît se pare, Capul Walsingham, căci, după ce trecură de el, constatară că ţărmul cotea spre nord-est şi est.

în anul acela, descoperirile lor se limitară la intrarea Strîmtorii Davis. La 9 septembrie, expediţia se reîntoarse la Plymouth, fără să fi pierdut nici un om.

Hudson părăsit de echipaj

Dar Byleth şi Baffin erau .atît de siguri că există o trecere spre ţărmurile .ftisiei, indít obţinură învoirea isă plece din nou eu aceeaşi navă, în anul următor. La 14 mai 1616, după o navigaţie în decursul căreia nu se mtîmplă nimic deosebit, cei doi căpitani pătrunseră în Strîmtoarea Davis, cercetară Capul Speranţei al lui Sanderson, punctul extrem la care ajunsese odinioară Davis, şi urcară pînă la 72°40', la Insula Femeilor, numită astfel fiindcă întîlniră acolo cîteva femei de eschimoşi. La 12 iunie, Byleth şi Baffin fură siliţi de gheţuri să intre într-un golfuleţ de pe coastă. Eschimoşii le aduseră multe coarne, fără îndoială dinţi de morse sau coarne de bou-moscat [222], din care pricină locui acela primi numele de Hornsound (Strîmtoarea Coarnelor). După o şedere de cîteva zile, nava putu să pornească iar în larg. De la 75°40',

navigatorii întîlniră o imensă întindere de apă lipsită de gheţuri şi pătrunseră, fără mari

pericole, pînă dincolo de 78° latitudine, la intrarea strîmtorii care prelungeşte spre nord imensul golf atunci parcurs şi care primi numele lui Baffin. Navigînd spre vest şi mai apoi spre sud-vest, Byleth şi Baffin descoperiră Insulele Carey, Strîmtoarea Jones, Insula Coburg şi Strîmtoarea Lancaster. în sfîrşit, navi- gară spre sud de-a lungul coastei apusene a Golfului Baffin pînă la Cumber- land. Pierzîndu-şi nădejdea că va putea să-şi ducă mai departe descoperirile, Baffin, în al cărui echipaj se aflau o mulţime de scorbutici, se văzu silit să pornească spre Anglia şi debarcă la Dover în ziua de 30 august.

Dacă şi expediţia aceasta s-a terminat printr-un eşec, în sensul că n-a fost găsită trecerea de nord-vest, rezultatele obţinute au fost, totuşi, destul de însemnate. Byleth şi Baffin împinseseră cu mult hotarele mărilor cunoscute pe meleagurile Groenlandei. Comandantul şi pilotul, după cum scriau directorului Companiei, dădeau asigurarea că golful cercetat de ei era un loc minunat de pescuit, unde se jucau mii de balene, de foci şi de morse. Viitorul avea să le dea curînd dreptate deplină.

Expediţia întreprinsă de Byleth şi Baffin a avut şi anumite consecinţe negative.

Acordînd încredere autorităţii lui Baffin, care afirmase că cercetările în vederea găsirii unei treceri pe la nord de Strîmtoarea Davis sînt inutile, în ultimele două secole exploratorii n-au mai acordat atenţie Golfului Baffin şi din această pricină descoperirea trecerii pe la nord-vest a întîrziat pînă în mijlocul secolului al XIX-lea.

în secolul al XVII-lea au mai fost făcute trei încercări pentru descoperirea trecerii pe la nord-vest. în 1619, olandezul Jems Munk a atins gura rîului Churchill, care se varsă în Golful Hudson la 59° latitudine nordică. în timpul iernării, el îşi pierdu aproape toţi tovarăşii săi de expediţie şi reveni în Europa într-o barcă numai cu doi marinari. în 1631 şi 1632 plecară unul după altul în căutarea trecerii pe la nord-vest navigatorii englezi Luke Fox şi Thomas James, dar nici expediţia întreprinsă de ei în regiunea Golfului Hudson nu se bucură de succes.

Să coborîm acum pe coasta Americii, pînă în Canada, şi să vedem ce s-a mai întîmplat acolo după încercarea lui Jacques Cartier de a întemeia prima colonie franceză la gura fluviului Sf. Laurenţiu. După cum ne amintim, acesta din urmă făcuse o încercare de colonizare fără prea mari rezultate. Cu toate, acestea, cîţiva frahcezi rămaşi locului se căsătoriseră şi întemeiaseră familii de colonişti. Din cînd în cînd, ei mai primeau întăriri aduse pe corăbiile de pescari din Dieppe sau din Saint Malo. Dar curentul de emigraţie se consolida anevoie. în aceste condiţii, un gentilom numit Samuel de Champlain, care luase parte în tinereţe la războaiele lui Henri al IV-lea şi călătorise prin Indiile Răsăritene doi ani şi jumătate, fu angajat de către comandorul de Chastes să continue descoperirile lui Jacques Cartier şi să aleagă locurile cele mai prielnice pentru aşezarea oraşelor şi a centrelor populate. Nu e aici locul să stăruim asupra felului cum a corespuns Champlain nădejdilor puse în el în calitate de colonizator. Vom lăsa, deci, dinadins la o parte acest rol al lui, ca să ne ocupăm numai de descoperirile făcute de el în interiorul continentului.

Plecaţi din Honfîeur la 15 martie 1603, cei doi şefi ai expediţiei urcară mai întîi pe Sf. Laurenţiu, pînă în portul Tadoussac, la optzeci de leghe de gurile fluviului. Populaţia îi primi bine. Lăsîndu-şi acolo navele, care n-ar

mai fi putut să înainteze fără primejdie, expediţia ajunse cu bărcile la cascada
Saint Louis, unde se oprise Jacques Cartier, ba chiar pătrunse ceva mai departe, apoi se reîntoarse în Franţa, unde Champlain tipări, la porunca regelui, o relatare a călătoriei.

Henri al IV-lea hotărî să continue cele începute. Între timp, de Chastes murind, privilegiile lui fură trecute lui de Monts, cu titlul de viceamiral şi de guvernator al Acadiei. Champlain îl însoţi pe de Monts în Canada şi petrecu trei ani întregi acolo, fie ajutînd cu sfaturile şi îngrijirea lui încercările de colonizare, fie explorînd coastele Acadiei, a căror hartă o întocmi pînă la Capul Cod, fie călătorind în interior şi vizitînd triburile sălbatice pe care avea interes să le ştie împăcate. în 1607, după o nouă călătorie în Franţa pentru recrutarea de colonişti, Champlain s'e reîntoarse din nou în Canada şi întemeie, în 1608, un oraş care avea să fie numit Quebec. Anul următor fu hărăzit călătoriei de-a lungul Sf. Laurenţiu şi întoomirii hidrografiei acestuia. Urcat pe o pirogă, doar cu doi însoţitori, Champlain pătrunse, cu cîţiva algonchini, la irochezi şi rămase învingător într-o bătălie dată pe malurile unui lac care i-a primit numele ; apoi coborî pe rîul Richelieu pînă la Saint-Laurent. în 1610, Champlain făcu o nouă incursiune la irochezi, în fruntea aliaţilor săi algonchini, pe care se chinui amarnic să-i facă să păstreze disciplina europeană. în timpul campaniei acesteia, el folosi maşini de luptă care îi buimăciră pe localnici şi-i asigurară o victorie uşoară. La atacul unui sat, Champlain puse să se construiască un cavaler de lemn, pe care două sute de ¡bărbaţi dintre cei mai voinici „îl duseră pînă în faţa satului, la o lungime de lance, şi vîrî în el trei puşcaşi, bine adăpostiţi de săgeţile şi de pietrele care ar fi putut să fie trase sau zvîrlite în ei“. Ceva mai tîrziu, îl vedem explorînd rîul Ottawa şi înaintînd în nordul continentului, pînă la şaptezeci şi cinci de leghe de Golful Hudson. După ce fortifică Montrealul, în 1615, Champlain mai urcă de două ori spre Ottawa, exploră Lacul Húron şi ajunse pe uscat pînă la Lacul Ontario, pe care îl traversă.

Aceste călătorii care erau însoţite de neîntrerupte ciocniri cu irochezii au durat cîţiva ani.

E greu să împărţi în două viaţa atît de plină a lui Champlain ; toate călătoriile şL cercetările lui n-aveau ca scop decît să facă posibilă înflorirea Noii Franţe, cum era numită pe atunci Canada.

Dar încă din timpul vieţii lui Champlain începu lupta îndîrjită dintre francezi şi englezi pentru stăpînirea Canadei. în secolul al XVIII-lea, Canada deveni colonie engleză, dar populaţia franceză se răsculă de mai multe ori, tinzînd să readucă patriei lor acele ţinuturi americane. [223]

Vom sări acum peste un interval de vreo patruzeci de ani, ca să ajungem îa Róbert Cavelier de La Sale (probabil 1640—1687). în acest răstimp, aşezările franceze din Canada căpătaseră o oarecare dezvoltare şi se întinseseră pe o mare parte din nordul Americii. Vînătorii cutreierau pădurile, aducînd an de an, o dată cu blănurile animalelor vînate, informaţii noi despre interiorul continentului. în munca aceasta erau puternic sprijiniţi de misionari, în fruntea cărora îl vom aminti pe Marquette, care a cercetat Marile Lacuri şi cursul lui Mississippi. Pentru încurajările şi înlesnirile acordate exploatatorilor, mai merită să fie amintiţi doi oameni : de Frontenac, guvernatorul Noii Franţe, şi Talon, ministrul

justiţiei şi al poliţiei. în 1678 sosi în Canada, fără vreun scop precis, un tînăr numit Cavelier de La Sale. „De la Sale se născuse la Rouen, spune biograful Charlevoix, într-o familie înstărită ; era un om cult, înzestrat, ambiţios şi perseverent; dar, petrecînd cîţiva ani la iezuiţi, nu primi nimic din moştenirea părinţilor. Era un spirit cultivat, voia să se distingă şi simţea că are destul geniu şi curaj ca să izbutească. într-adevăr, dovedi că nu-i lipseşte energia necesară pentru a lua o iniţiativă, nici dîrzenia trebuitoare pentru a duce la capăt ceea ce începuse, şi nici tăria de a înfrunta piedicile şi a-şi reface pagubele suferite. N-a ştiut însă a se face iubit şi nici nu i-a menajat pe cei de care avea nevoie, căci, de îndată ce a căpătat autoritate, a folosit-o cu asprime şi cu trufie. Asemenea lipsuri nu-l puteau face fericit şi nici nu l-au făcut“.

Portretul acesta, făcut de călugărul Charlevoix, pare ceva cam prea întunecat şi nu preţuieşte la justa ei valoare descoperirea pe care o datorăm lui Cavelier de La Sale, descoperire apropiată, nu spunem egală, de aceea a fluviului Amazoanelor, făcută de Orellana în secolul al XVI-lea şi a Con- goului, făcută de Stanley în secolul a XlX-lea. Fapt este că, imediat ce soseşte, Cavelier de La Sale începe cu o sîrguinţă nemaipomenită să studieze idiomurile indigenilor, să *se* apropie de localnici pentru a le afla moravurile şi obiceiurile. în acelaşi timp, el culege de la vînători o sumedenie de informaţii asupra aşezării fluviilor şi lacurilor. Apoi îşi împărtăşeşte planurile de explorare lui de Frontenac, care îl încurajează şi-i dă comanda unui fort construit la confluenţa lacului cu fluviul Sf. Laurenţiu. între timp, sosi la Quebec un oarecare Jolyet, aducînd vestea că misionarul Marquette şi încă patru persoane ajunseseră la un fluviu uriaş, numit Mississippi, care curgea spre sud. Cavelier de La Sale îşi dădu imediat seama ce foloase putea să tragă de pe urma unei artere atît de importante, mai ales dacă Mississippi se vărsa, după cum credea el, în Golful Mexic. Prin regiunea lacurilor şi prin Illinois, afluent al lui Mississippi, ar fi fost uşor de făcut legătura între Sf. Laurenţiu şi Marea Antilelor. Ce minunat cîştig avea să scoată Franţa de pe urma descoperirii acesteia ! La Sale îi explică contelui de Frontenac planul său de a explora cursul fluviului Mississippi şi de a extinde posesiunile Franţei pînă la Golful Mexic şi obţinu scrisori de recomandare foarte călduroase către ministrul marinei. Sosind în Franţa, La Sale îi înmînă marchizului de Seignelay scrisorile aduse. Planul, care părea să aibă temeiuri serioase, nu putea decît să-i pkcă unui ministru tînăr. De aceea, Seignelay îl prezentă pe La Sale regelui, care porunci să i se înmîneze acte de înnobilare, îi acordă senioria de Catarocouy şi comanda fortului clădit de el, împreună cu monopolul comerţului în ţinuturile pe care le-ar fi putut descoperi.

La Sale mai reuşi să-şi cîştige protecţia prinţului de Conţi, iar prinţul îi ceru să-l ia cu el pe protejatul său, cavalerul Tonţi. Pentru La Sale, Tonţi, care făcuse campania în Sicilia, unde' o explozie îl lăsase fără o mină, însemna o achiziţie preţioasă : tînărul era un ofiţer viteaz şi priceput.

La Sale şi Tonţi se ambarcară în portul La Rochelle, la 14 iulie 1678, ducînd cu ei vreo treizeci de meseriaşi şi de soldaţi, şi un călugăr franciscan, părintele Hennepin, care îi însoţi în toate călătoriile lor.

Apoi, înţelegînd că îndeplinirea planului cerea mai multe mijloace decît avea el, La Sale puse să i se construiască o ambarcaţie potrivită pentru navigaţia pe Lacul Erie şi petrecu un an întreg străbătînd ţara în lung şi

lat, vizitîndu-i pe indieni şi făcînd comerţ activ cu blănuri, pe care le înmaga- zină în fortul de la Niagara, pe cînd Tonţi făcea acelaşi lucru în alte locuri, în sfîrşit, pe la mijlocul lui august 1679, corabia „Griffon“ fiind gata de drum, La Sale porni pe Lacul Erie cu vreo treizeci de oameni şi cu trei călugări, spre Michigan. Pe cînd traversa Lacul Huron avu de înfruntat o furtună puternică, în urma căreia îi deşertă o parte din oameni, pe care cavalerul Tonţi porni să-i aducă înapoi, Ajuns la Michigan, La, Sale pătrunse îndată în Golful Verde. Dar, în acest timp, datornicii lui din Quebec îi scoteau la vînzare tot ce avea, iar despre „Griffon“, trimis cu o încărcătură de blănuri la Nigara, nu s-a putut afla niciodată sigur dacă s-a înecat sau a fost atacat de indieni. Dar La Sale, deşi plecarea navei „Griffon“ îi nemulţumise oamenii, îşi continuă drumul şi ajunse la rîul St. Joseph, unde află o tabără de indieni şi unde sosi curînd şi Tonţi. Acolo, prima lor grijă fu să clădească un fort. Apoi traversară linia de despărţire a apelor între bazinul Marilor Lacuri şi cel al lui Mississippi, după care ajunseră ia Illinois, afluent de pe partea stingă a marelui fluviu. Cu mica lui ceată, pe care nici măcar nu se putea bizui complet, situaţia lui La Sale nu era de loc bună, în mijlocul unui ţinut necunoscut ' şi al unui popor puternic, indienii din Illinois, care, deşi începuseră ca aliaţii Franţei, fuseseră aţîţaţi împotriva ei de irochezi.

Trebuiau, totuşi, câştigaţi cu orice preţ indienii aceştia care, prin situarea lor, puteau să împiedice orice legătură între La Sale şi Canada. Ca să-i uimească, La Sale se duse în tabăra unde se aflau adunaţi peste trei mii de indieni. El -nu avea decît vreo douăzeci de soldaţi, dar străbătu mîndru aşezarea indiană şi se opri ceva mai departe. Indienii, care nu-i dealarâseră încă război, fură cîştigaţi de curajul francezilor şi îşi schimbară atitudinea, copleşindu-i cu daruri.

La Sale profită imediat de dispoziţiile lor paşnice şi clădi chiar pe locul taberei indienilor un mic fort, căruia îi dădu numele de CrèvenCoeur, adică necazul cel mare, gîndindu-se la amarul îndurat pînă atunci. Fortul Crève-Coeur trebuia să servească drept bază pentru noi explorări. Şi, lăsîndu-i acolo pe Tonţi împreună cu ceilalţi, La Sale, nelinişţit de soarta navei „Griffon“, porni doar cu trei francezi şi un indian spre fortul Catarocouy, aflat la o distanţă de cinci sute de leghe de Crève-Coeur. înainte de plecare, el îi dădu călugărului Hennepin şi unuia din însoţitorii lui, numit Dacan, misiunea de a urca pe Mississippi pînă dincolo de râurile din Illinois şi, dacă va fi cu putinţă, pînă la izvoare.

„Aceşti doi călători, spune Charlevoix, plecară din fortul Crève-Coeur la 28 februarie şi, urmînd apele fluviului Mississippi, merseră de-a lungul lor pînă la 46° latitudine nordică. Acolo fură opriţi de o cascadă destul de înaltă, care se întindea pe toată lăţimea fluviului şi căreia Hennepin îi dădu numele de Saint Antoine de Padoue. Apoi căzură, nu ştiu prin ce întîm- plare, în mîinile siuxilor, care îi ţinură multă vreme prizonieri."

Pe drumul de reîntoarcere la Catarocouy, La Sale descoperi un nou loc prielnic pentru clădirea unui fort şi-l chemă acolo pe Tonţi, care începu imediat lucrările, în timp ce el îşi continua drumul. Fortul primi numele de Saint-Louis. La sosirea în Catarocouy, La Sale află nişte veşti care l-ar fi iputut doborî lesne pe un altul mai puţin călit decît el. Nu numai că „Griffon“, pe care încărcase blănuri în valoare de 10 000 de scuzi [224], fusese pierdut, dar o corabie care îi aducea din Franţa o încărcătură

preţuită la 22 000 de franci naufragiase, iar duşmanii răspândiseră zvonul rtiorţii lui. Nemaiavînd nimic de făcut la Catarocouy, după ce dovedi cu prezenţa lui că toate zvonurile despre moartea sa erau mincinoase, La Sale porni spre Crève-Coeur, unde se miră grozav cînd nu găsi pe nimeni.

Iată ce se întâmplase : pe cînd cavalerul Tonţi era ocupat cu clădirea fortului Saint-Louis, garnizoana fortului Crève-Coeur se răsculase, jefuise magaziile, făcuse acelaşi lucru la fortul Miani şi fugise pînă la Michigan. Tonţi, aproape singur în faţa indienilor din Illinois aţîţaţi împotriva lui de iafurile soldaţilor francezi, şi socotind că nu va putea rezista în fortul Creve- Coeur, plecase de acolo, la 11 septembrie 1680, cu cinci oameni care îi formau garnizoana, şi se retrăsese pînă la adîncitura Lacului Michigan. După ce instala din nou garnizoane în Creve-Coeur şi în fortul Saint Louis, La Sale veni la Michigan, unde îl regăsi pe Tonţi. Iar pe la sfârşitul lui august porniră împreună la Catarocouy, unde se ambarcară pentru Lacul Erie, cu cincizeci şi patru de persoane, la 28 decembrie 1681. După un drum de optzeci de leghe de-a lungul malului stîng al Illinoisului, nava ajunse la fortul Creve-Coeur, unde apele libere îngăduiau folosirea bărcilor. La 6 februarie 1682, La Sale ajunse la confluenţa dintre Illinois şi Mississippi. Apoi coborî pe fluviu, cercetă gurile lui Missouri şi Ohio, ridică un fort, pătrunse în ţinutul Arkansas, pe care îl luă în stăpînire în numele Franţei, străbătu ţara indienilor natchezi, cu care făcu un pact de prietenie, şi ieşi, în sfîrşit, la 9 aprilie, după o navigaţie de trei sute cincizeci de leghe făcută pe o simplă ambarcaţie, în Golful Mexic. Planurile concepute cu atîta pricepere de La Sale erau realizate. O dată cu luarea solemnă în stăpînire a ţinutului acestuia, căruia îi dădu numele de Louisiana în cinstea lui Ludovic al XlV-lea, La Sale numi Saint Louis imensul fluviu pe care îl descoperise.

Un an şi jumătate îi trebui lui La Sale ca să poată reveni în Canada. Şi lucrul acesta nu trebuie să ne mire, dacă ne gîndim la toate piedicile semănate în drumul lui. Călătorul francez a avut nevoie de întreaga lui energie şi putere sufletească pentru a duce la capăt o asemenea întreprindere.

Din nenorocire, un om, bine intenţionat, totuşi, dar care se lasă aţîţat împotriva lui La Sale de numeroşii lui duşmani, Lefevre de 'la Barre, succesorul lui de Frontenac la postul de guvernator al Canadei, îi scrise ministrului marinei că nu trebuia să socotească drept prea importante descoperirile lui La Sale. „Călătorul acesta, spunea el, se află acum, cu vreo douăzeci de vagabonzi francezi şi sălbatici, în fundul golfului, unde face pe stăpînul, jefuieşte şi-i vămuieşte pe cei de-un neam cu el, expune oamenii la atacurile irochezilor şi-şi acoperă toate aceste lovituri cu îngăduinţa pe care o are din partea maiestăţii sale de a face numai el negoţ în ţinuturile pe care le-ar putea descoperi.“

Pentru a se dezvinovăţi în faţa regelui şi pe de altă parte pentru că nu înţelegea să lase altcuiva foloasele trase de pe urma noilor descoperiri, La Sale plecă în Franţa, unde se bucură de o primire bună din partea lui Seignelay. Ministrul nu fusese impresionat de scrisorile lui de la Barre, înţe- legînd adevăratele lor motive. La Sale folosi prilejul ca să-şi expună planul de cercetare pe mare a gurii fluviului Mississippi, cu scopul de a

găsi pe acolo un drum pentru navele franceze şi de a întemeia o aşezare şi o fortăreaţă. Ministrul fu de acord şi-i dădu o împuternicire care îi extindea autoritatea asupra teritoriului de la fortul Saint Louis, din Illinois şi pînă la mare. în acelaşi timp, comandantul escadrei care îl transporta în America avea să depindă de el şi să-i dea, după ce vor ajunge acolo, orice ajutor i se .va cere, numai să nu fie în paguba regelui. Patru nave de război, printre care şi o fregată cu patruzeci de tunuri, comandată de de Beaujeu, trebuia să transporte două sute optzeci de persoane, socotind şi echipajele, la gura lui Mississippi, şi să formeze acolo sîmburele noii colonii. După cum s-a observat, însă, prea tîrziu ca să se mai poată face ceva, atît soldaţii, cît şi mese

riasii fuseseră cît se poate de prost aleşi, căci nici unii, nici celălalţi nu-şi cunoşteau meseria. Plecaţi din La Rochelle la 24 iulie 1684, mica escadră fu silită aproape imediat să reîntre în port, căci bompresul unela dintre nave se frînse pe neaşteptate, deşi vremea era cît se poate de frumoasă. Accidentul acesta inexplicabil constituit punctul de plecare al neînţelegerilor dintre cei doi comandanţi, Beaujeu şi La Sale, care se transformară apoi în adevărată vrajbă.

în decembrie 1684, escadra se afla în dreptul Floridei ; dar cum lui La Sale i se dăduse ca fapt sigur că toţi curenţii din Golful Mexic curg spre est, el crezu că gurile fluviului Mississippi rămăseseră spre vest; de la greşeala aceasta i se traseră toate relele.

La Sale navigă spr$ vest şi, fără să observe, ba chiar fără să ia în seamă unele indicii pe care era rugat să le remarce, depăşi delta lui Mississippi. Cînd îşi observă greşeala şi-l rugă pe de Beaujeu să se reîntoarcă, acesta nu voi.

La Sale nu putea recunoaşte locul unde poposise, deoarece debarcase la vest de Mississippi, pe coasta Texasului, în Golful Galveston. Totuşi, cum avea darul să nu pară niciodată doborît de nenorociri şi găsea totdeauna mijloace potrivite situaţiei, porunci să se înceapă lucrările aşezării. Ca să le dea curaj oamenilor săi, puse şi el umărul alături de ei ; dar lucrările abia înaintau, din pricina nepriceperii lucrătorilor. Curînd, izbit de asemănarea dintre limbajul şi obiceiurile indienilor de pe meleagurile acelea şi cele ale indienilor de pe lîngă Mississippi, La Sale căpătă convingerea că nu se afla departe de fluviu şi porni de cîteva ori la drum să-l găsească. Dar, deşi vedea un ţinut frumos şi mănos, nu era chip să găsească fluviul. După fiecare călătorie, La Sale se reîntorcea la fort mai întunecat *şi mai aspru, şi nu aceasta i s-ar fi cerut ca să-şi liniştească oamenii acriţi de suferinţe şi de zădărnicia eforturilor.

Situaţia era într-adevăr desperată. O corabie li se înecase, o alta fusese capturată de indieni, iar cu celelalte două Beaujeu plecase înapoi în Franţa, părăsindu-şi în voia sorţii tovarăşii de suferinţă. Ca să nu moară de

rămas fusese distrus

uşoară în oamenii

foame, coloniştii făcuseră sen v ' 1 1 '' -1 ~ seseră totul. Puţinul

aceştia doborîţi de urît, de mîhnire şi de mizerie. Numărul coloniştilor

* Bompres — arbore în prova navei, aproape paralel cu suprafaţa apei.

scăzu curînd pînă la treizeci şi şapte de oameni. în sfîrşit, La Sale se hotărî să facă un ultim efort ca să ajungă la Mississippi şi coborî pe fluviu să găsească ajutor la triburile cu care înoheiase alianţă. La 12 ianuarie 1687, el porni, deci, împreună cu fratele său, cu doi nepoţi, cu doi misionari şi cu doisprezece colonişti. Tocmai se apropiau de ţinutul cenisilor, cînd, în urma unei certe între unul din nepoţi şi trei dintre colonişti, aceştia îl ucisefă pe tînăr împreună cu servitorul lui, pe cînd dormeau, şi hotărîră să facă acelaşi lucru cu şeful expediţiei. La Sale, neliniştit de absenţa nepotului, porni să-l caute, în dimineaţa zilei de 19, împreună cu misionarul Anastase. Cînd îl văzură apropiindu-se, ucigaşii se ascunseră într-un desiş, iar unul dintre ei îi descărcă în cap o încărcătură de plumbi, care îl ucise pe loc. Astfel pieri Robert de La Sale, al cărui nume rămîne în istoria călătoriilor pentru importantele lui descoperiri geografice, şi anume pentru descoperirea cursului celui mai mare fluviu al Americii : Mississippi.

La sfîrşitul secolului al XVII-lea a fost, totuşi, înfiinţată o colonie franceză la gura fluviului Mississippi. Această aşezare sluji însă mai ales ca punct de depozitare pentru negustorii de blănuri şi în cele din urmă decăzu cu totul, în 1718 a luat fiinţă în delta fluviului Mississippi un oraş, Noul Orleans, care pe la mijlocul secolului al XVIII-lea număra doar cîteva sute de locuitori. Colonizarea de către Franţa a acestui ţinut a întâmpinat atîtea greutăţi de ¡neînvins, incit în 1803 oraşul Noul Orleans a fost vândut, împreună cu întreaga Louisiană, guvernului Statelor Unite şi, astfel, Franţa s-a despărţit definitiv de posesiunile sale dobîndite prin energia lui La Sale.

începuturile coloniilor engleze le-am povestit. Evenimentele petrecute în Anglia le-au fost nespus de prielnice. Persecuţiile religioase, ca şi revoluţiile din 1648 şi 1688 au minat peste Atlantic numeroşi emigranţi. Curînd, imensele păduri care acopereau pămîntul Virginiei, al Pennsylvaniei, al Carolinei căzură sub securea *squatter*-ilor [225] şi fură defrişate, în timp ce cutreierătorii pădurilor, împingîndu-i înapoi pe indieni, făceau mai bine cunoscut interiorul ţării şi pregăteau locurile pentru aşezări.

Pe cînd între francezi, englezi şi olandezi se dădea lupta pentru cucerirea continentului nord-american, spaniolii puseseră stăpînire, aproape fără a avea rivali, pe întreaga Americă Centrală şi de Sud, cu excepţia Braziliei» unde se consolidaseră portughezii.

Dar în loc să-şi întemeieze bunăstarea prin muncă perseverentă, spaniolii îi făcuseră sclavi pe indieni, silindu-i să muncească pentru ei. în loc să se ocupe de culturi potrivite cu varietatea dinţaturilor şi a ţinuturilor cucerite» căutau în mine izvoarele belşugului pe care ar fi trebuit să le ceară pămîntului. Dacă o ţară poate ajunge atît de rapid la o bogăţie uluitoare, starea aceasta nefirească nu poate dura mult. O dată cu minele se epuizează, şi belşugul care nu mai revine. Spaniolii aveau să facă această tristă constatare.

Aşadar, la sfârşitul seoolului al XVII-lea, o mare parte din Lumea Nouă era cunoscută. în America de Nord, Canada, ţărmurile Oceanului Atlantic şi ale Golfului Mexic, valea lui Mississippi, coastele Californiei şi ale Noului Mexic erau cercetate sau colonizate. Tot centrul continentului era supus, nominal, spaniolilor. în sud, savanele şi pădurile Braziliei, pampasurile Argentinei şi interiorul Patagoniei se mai ascundeau încă de ochii exploratorilor. Ele aveau să fie descoperite şi explorate mult mai tîrziu.

în Africa, lunga linie a coastei care se întinde spre Atlantic şi spre Marea Indiilor fusese explorată cu stăruinţă de navigatori. Coloniştii şi misionarii încercaseră doar în cîteva puncte să pătrundă taina acestui vast continent. Senegalul, Congo, valea Nilului şi Abisinia, iată tot ce se cunoştea pe atunci oarecum mai amănunţit şi mai sigur.

Deşi multe din ţările Asiei străbătute de călătorii evului mediu nu mai fuseseră călcate din epoca aceea, europenii izbutiseră să exploreze şi să cunoască India, China şi chiar Japonia, faimosul Cipango care îi ademenea atît de mult pe lacomii cuceritori. Siberia, însă, şi colţul de nord-est al Asiei scăpaseră cercetărilor şi nu se ştia încă dacă America este legată cu Asia» taină care avea să fie dezlegată curînd.[226]

în Oceania, numeroase arhipelaguri, insule sau insuliţe izolate rămîneau încă să fie descoperite, dar Insulele Sonde erau colonizate,

coastele Australiei şi ale Noii Zeelande fuseseră în parte cercetate şi începuse să se clatine credinţa într-un mare continent austral care s-ar fi întins, după Tasman, din

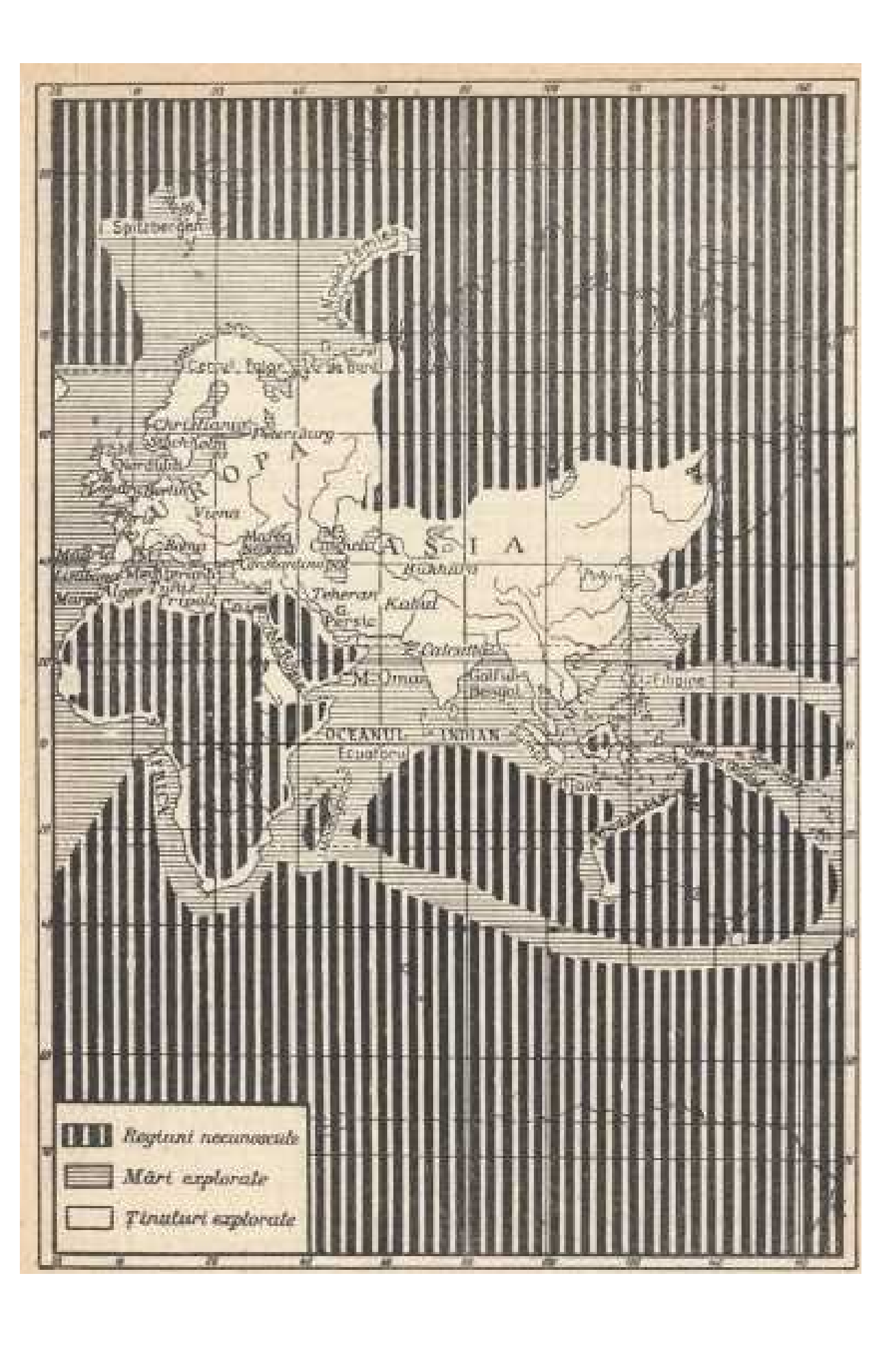
Spitzbergen
Christiania
Petersburg
Stockholm
Viena
Roma
Malta
Constantinopol
Teheran
G. Persic
Kabul
Calcutta
M. Oman
Golful Bengal
Ceylon
OCEANUL INDIAN
Ecuatorul
Regiuni necunoscute
Mări explorate
Ţinuturi explorate

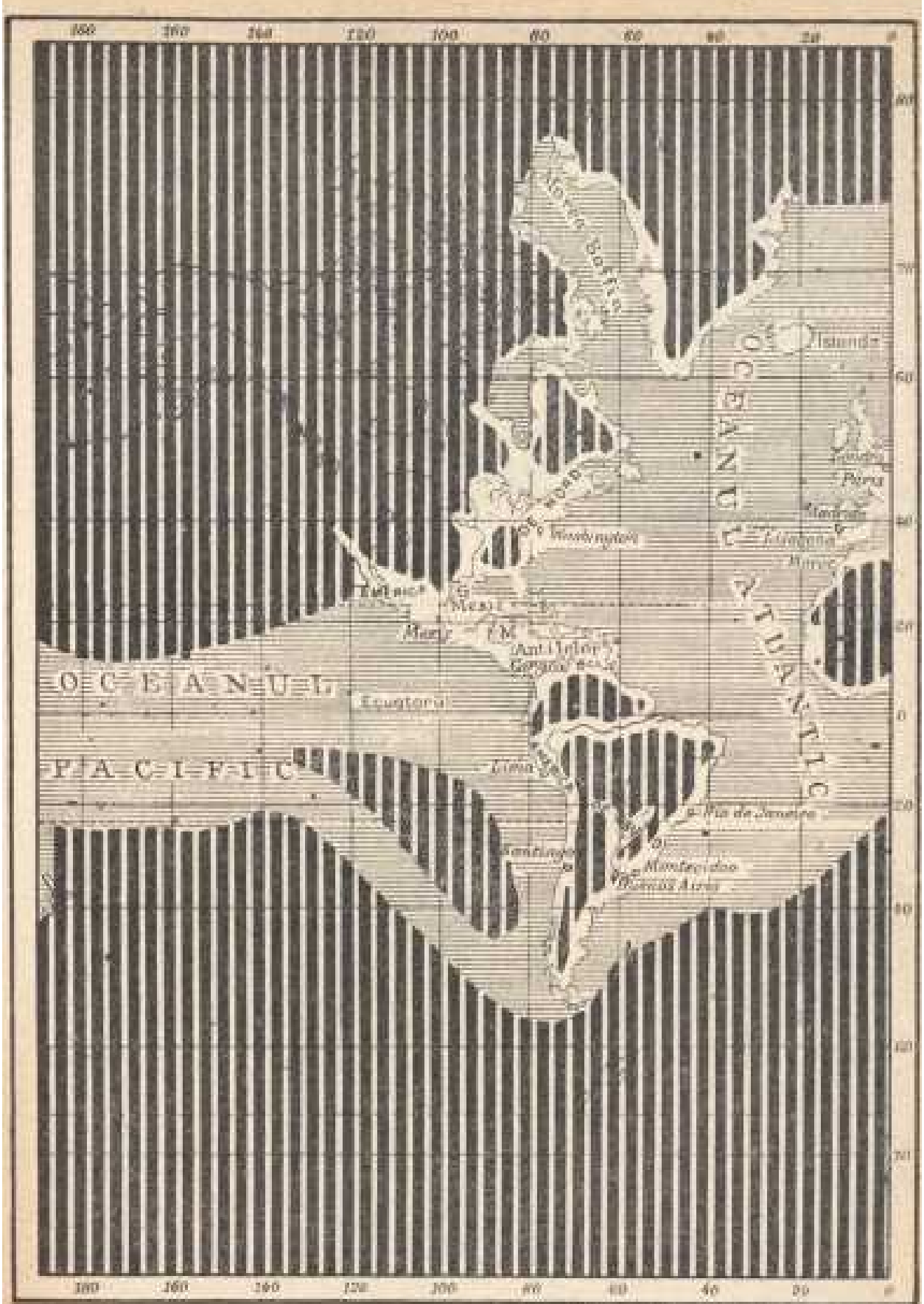

la sfîrşitul XVI I-
l«

"Ţara de Foc pînă în Noua Zeelandă ; mai erau necesare însă îndelungatele şi atentele cercetări ale lui Cook pentru a fi definitiv alungat basmul în care se crezuse atîta vreme.

Geografia, era pe punctul de a se transforma. Marile descoperiri făcute în -astronomie aveau să fie aplicate în geografie. Lucrările lui Femei [227] şi mai ales ale lui Picard [228] asupra mărimii gradului terestru măsurat între Paris şi Amiens îngăduiseră să se afle că Pămîntui nu e o sferă, ci un sferoid, adică un glob turtit la poli şi umflat la ecuator. Aceasta însemna aflarea în acelaşi timp şi a formei, şi a dimensiunii planetei noastre. Observaţiile astronomice, devenite posibile prin calculul sateliţilor lui Jupiter, permiseră rectificarea hărţilor [229]. Dacă în legătură cu unele părţi rectificarea aceasta se şi făcuse, ea devenea imperios necesară de cînd numărul punctelor a căror poziţie astronomică fusese observată sporise considerabil. în acelaşi timp, geografia istorică [230] era şi ea mai studiată şi începea să ia ca bază studiul inscripţiilor, şi astfel arheologia avea să devină una din sursele cele mai utile ale geografiei comparate.

într-un cuvînt, secolul al XVII-lea poate fi caracterizat ca o epocă de tranziţie şi de progres ; el a căutat şi a găsit mijloace puternice, pe care urmaşul său, secolul al XVIII-lea, trebuia să le folosească. Era ştiinţelor fusese- deschisă şi, o dată cu ea, începea lumea modernă.

MARII NAVIGATORI
AI SECOLULUI AL XVIII-LEA

P A R T E A Î N T Î I

C a p i t o l u l I

ASTRONOMI ŞI CARTOGRAFI

Cassini, Picard şi La Hire. Meridianul şi harta Franţei. G. Delisle şi D'Anville. Forma Pămîntului. Maupertuis în Laponia. La Condamine la

înainte de a începe povestirea marilor expediţii din secolul al XVIII-lea trebuie să amintim uriaşele progrese pe care le-au înfăptuit ştiinţele în această perioadă şi care, ducînd la rectificarea a numeroase erori încetăţenite în minţile oamenilor, au pus pe o bază serioasă lucrările astronomilor şi ale geografilor. Vorbind numai despre domeniul care ne interesează, trebuie spus că progresele ştiinţelor au modificat radical cartografia şi au asigurat navigaţiei o securitate necunoscută pînă atunci.

Deşi Galilei observase, încă de la 1610, eclipsele sateliţilor lui Jupiter, şi emisese ideea folosirii acestor eclipse pentru determinarea longitudinilor, nepăsarea clasei stăpînitoare, lipsa unor lunete astronomice destul de puternice şi erorile săvîrşite de discipolii marelui astronom italian făcuseră ca această importantă descoperire să nu dea nici un fel de roade [2S1].

în 1668, Giovanni Domenico Cassini, un astronom italian, îşi publica lucrarea *Tabelele sateliţilor lui Jupiter;* ca urmare, în anul următor Colbert[232] îl chemă şi-i încredinţa direcţia Observatorului 'din Paris.

în luna iulie 1671, Philippe de La Hire plecă în Danemarca să facă observaţii la Uraniborg, în Insula Huen, chiar pe locul unde făcuse observaţii Tycho-Brahe [233]. Acolo, folosind tabelele lui Cassini, La Hire calculă cu o exactitate neatinsă încă pînă atunci diferenţa între longitudinile Parisului şi ale Uraniborgului.

în acelaşi an, Academia de Ştiinţe îl trimitea la Cayenne pe astronomul Jean Richer, ca să studieze acolo paralaxele [234] Soarelui şi ale Lunii şi să determine distanţa de la Pămînt la Marte şi la Venus. Călătoria lui Richer reuşi pe deplin, avu urmări neaşteptate şi prilejui lucrările începute curînd după aceea cu privire la forma Pămîntului [235]. Richer observă că la Cayenne (la ecuator) pendula rămînea în urmă cu două minute şi douăzeci şi opt de secunde în 24 de ore, dovadă că acolo gravitaţia era mai mică decît la Paris. Pe baza acestor, observaţii, Newton şi Huygens traseră concluzia că Pă- mîntul e turtit la poli. Dar, curînd după aceea, măsurările unui grad terestru,, făcute de abatele Picard, şi

lucrările pentru calculul meridianului executate de Cassini tatăl şi fiul, îi duseră pe aceşti savanţi la un rezultat cu totul opus,.
făcîndu-i să socotească Pămîntul drept un elipsoid alungit spre regiunile polare şi turtit la ecuator. De aici, se iscară discuţii pasionante şi apărură nenumărate lucrări, deosebit de folositoare pentru geografia astronomică şi matematică.

Astronomul francez Jean Picard determinase distanţa cuprinsă între paralelele localităţilor Amiens şi Malvoisine, care măsoară un grad şi o treime. Dar Academia de Ştiinţe, socotind că se poate ajunge la un rezultat mai exact calculînd o distanţă mai mare, hotărî să măsoare în grade toată lungimea Franţei, de la nord la sud. Ca punct de pornire fu ales meridianul care trece prin Observatorul din Paris. Această uriaşă lucrare de triangulaţie, începută cu douăzeci de ani înainte de sfîrşitul secolului al XVII-lea şi întreruptă mai apoi, avea să fie terminată pe la 1720 [236].

În acelaşi timp, Ludovic al XIV-lea, îndemnat de Colbert, porunci să se întocmească o hartă a Franţei. între 1679 şi 1682 cîţiva savanţi făcură o serie de călătorii care au stabilit, cu ajutorul observaţiilor astronomice, poziţia coastelor Franţei la ţărmul Atlanticului şi al Mediteranei.

Totuşi lucrările acestea ale lui Picard, completate cu calcularea meridianului, determinările care fixau latitudinea şi longitudinea unor oraşe de seamă ale Franţei şi cu o hartă amănunţită a împrejurimilor Parisului, ale cărei puncte fuseseră determinate geometric, nu erau încă suficiente pentru întocmirea unei hărţi a Franţei. Geografii se văzură deci nevoiţi, aşa cum fuseseră şi în timpul lucrărilor pentru măsurarea meridianului, să acopere întreaga întindere a ţării cu o neîntreruptă reţea de triangulaţie. Iată care a fost punctul de pornire al marii hărţi a Franţei, numită pe drept cuvînt harta lui Cassini.

Primele observaţii ale lui Cassini şi ale lui La Hire îi făcură pe aceşti doi astronomi să restrîngă Franţa la hotare mult mai înguste decît cele desenate pînă atunci.

Observaţiile lui Cassini şi La Hire, spune Desborough Cooley în a sa *Istorie a călătoriilor*, i-au răpit Franţei urni multe grade de longitudine în lungul coastei occidentale, începînd din Bretagne, pînă în Golful Biscaya, şi i-au tăiat în acelaşi fel cam o jumătate grad din litoralul Mării Mediterane. Schimbările acestea au prilejuit o vorbă de duh a lui Ludovic al XIV-lea, care, felicitîndu-i pe academicieni la reîntoarcerea din expediţie, le vorbi astfel: „Văd cu mîhnire, domnilor, cum rodnica dumneavoastră călătorie m-a costat o bună parte din regat“.

De fapt, pînă atunci cartografii nu ţinuseră seama de cercetările astronomilor. Pe la mijlocul secolului al XVII-lea, Peiresc şi Gassendi [237] îndreptaseră pe hărţile Mediteranei o diferenţă de „cinci sute“ de mile distanţă între Marsilia şi Alexandria. Rectificarea aceasta atît de importantă fu socotită mult timp neîntemeiată, pînă în ziua cînd hidrologul Jean-Mathieu de Chazelles, care îl ajutase pe Cassini la măsurarea meridianului, porni spre Levant cu misiunea de a întocmi harta Mediteranei.

„Se mai observase, de asemenea, spun memoriile Academiei de Ştiinţe, că pe hărţi era rezervat un spaţiu prea mare continentelor Europei, Africii şi Americii, şi că marea dintre Asia şi Europa era

micşorată... Iar erorile acestea pricinuiau încurcături serioase călătorilor. în călătoria lui de Chaumont, ambasadorul lui Ludovic al XlV-lea în Siam, piloţii, încrezîndu-se în hărţile lor, făcură atît la dus cît şi la întors un drum cu mult mai lung decît se aşteptau. Mergînd de la Capul Bunei Speranţe spre Djawa, se credeau încă departe de Strîmtoarea Sondelor, cînd se pomeniră la peste şaizeci de leghe dincolo de ea şi trebuiră să navigheze înapoi timp de două zile, cu un vînt prielnic, pentru a intra în strîmtoare ; iar pe cînd reveneau de la Capul Bunei Speranţe spre Franţa, se pomeniră lîngă Insula Flores, cea mai apuseană dintre Azore, în timp ce ei se credeau la peste o sută cincizeci de leghe spre est de Flores ; şi au trebuit să navigheze încă douăsprezece zile spre est ca să atingă coasta Franţei“.

După cum am mai spus, harta Franţei suferi modificări deosebit de mari. De altfel, pentru a ne face o idee precisă despre modificările introduse, e •de ajuns să privim harta Franţei publicată în prima parte a volumului VII din *Memoriile Academiei de Ştiinţe.* La întocmirea ei s-a ţinut seama de observaţiile astronomice despre care am vorbit, iar vechile contururi ale hărţii publicate de Sanson[2S8], care au fost păstrate, fac să se vadă modificările aduse.

Despre cartografie, Cassini spunea pe bună dreptate, că nu era la înălţimea ştiinţei din acea epocă. într-adevăr, Sanson îl urmase orbeşte pe Pto- lemeu în determinarea longitudinilor, fără să ţină seama de progresele cunoştinţelor astronomice. Fiii şi nepoţii lui nu făcuseră decît să-i reediteze hărţile, completîndu-le, iar ceilalţi geografi s-au ţinut pe acelaşi făgaş.

Cel dintîi care a întocmit hărţi noi folosind date moderne şi lepădînd cu bună ştiinţă tot ce se făcuse pînă la el a fost Guillaume Delisle [239], care a lucrat cu atîta înflăcărare, încît la douăzeci şi cinci de ani izbutise să-şi ducă la îndeplinire proiectul. Fratele lui, Joseph-Nicolas [24°], preda astronomia în Rusia şi-i trimitea lui Guillaume materiale pentru hărţi. în acelaşi timp, Delisle de la Caoyere[241], ultimul dintre fraţi, a vizitat coastele Mării Glaciare (Oceanul îngheţat de Nord) şi a determinat din punct de vedere astronomic poziţia punctelor mai importante. Ambarcîndu-se pe nava lui Be- ring, el a murit în expediţia din Kamceatka.

Iată cine au fost cei trei fraţi Delisle. Dar gloria de a fi revoluţionat cartografia îi revine lui Guillaume.

„Guillaume Delisle a izbutit să pună de acord măsurările vechi cu cele moderne, spune Cooley, şi să combine numeroase alte documente ; în loc să-şi limiteze corectările la o parte a globului, Delisle le-a extins asupra întregului glob, fapt pentru care a cîştigat dreptul de a fi socotit creatorul cartografiei moderne. Cînd a trecut prin Paris, Petru cel Mare l-a cinstit vizitîndu-l şi dîndu-i toate informaţiile pe care le avea el însuşi cu privire la geografia Rusiei“.

Ce poate fi mai concludent decît mărturia aceasta a unui străin ?

Delisle a trăit îndeajuns ca să vadă succesele elevului său, astronomul francez J. B. d’Anville [242], care şi-a căpătat pe merit o mare faimă datorită preciziei relative a desenului şi aspectului clar şi artistic al hărţilor sale.

„E greu de înţeles — ¡spune E. Desjardinjs în a sa *Geografie a Galiei romane* — puţina importanţă care se dă lucrărilor de geograf, de matematician şi de desenator, ale lui D’Anville. Şi totuşi, în această din urmă calitate şi-a vădit el întreaga măsură a meritului său incomparabil.

D’Anville a fost primul care a ştiut să întocmească o hartă folosind procedee ştiinţifice, şi atîta e de ajuns pentru gloria lui...“

Cea mai izbutită lucrare a lui D’Anville e harta Italiei, a cărei întindere, exagerată pînă atunci, se prelungea spre est şi spre vest, după ideile celor din vechime. Pe această hartă i-au fost trasate pentru prima oară Peninsulei Ita- lice contururile ei adevărate. D’Anville a îndreptat greşeala geografilor antici care înfăţişaseră această peninsulă întinzîndu-se în lungime, nu de la nord la sud, ci de la est la vest.

în 1737, Philippe Buache, renumit geograf al timpului, a introdus o nouă metodă pentru reprezentarea reliefului, aplicînd izobatele [243] pe hărţile care înfăţişau adîncimile din Marea Mînecii şi din Marea Baltică.

Zece ani mai tîrziu, D’Après de Mannevillete îşi publica lucrarea *Neptunul oriental,* în care rectifica hărţile coastelor Africii, Chinei şi Indiei. în plus, D’Après şi-a completat hărţile cu indicaţii pentru navigatori, cu atît mai preţioase pentru vremea aceea, cu cît erau primele de acest gen. Pînă la sfîrşitul vieţii sale, D’Après de Mannevillete şi-a perfecţionat culegerea de hărţi care a servit drept ghid tuturor ofiţerilor de marină francezi către sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

în Anglia, Edmund Halley, care era socotit cel mai de seamă astronom şi fizician, publică o teorie a variaţiilor magnetice şi face prima încercare pentru a explica formarea musonilor. Cu acest prilej i se încredinţează comanda unei nave ca să-şi poată verifica teoria prin experienţă.

Ceea ce făcuse D’Après în Franţa, a înfăptuit Alexandre Dalrymple[241] în Anglia.

Două expediţii importante aveau să pună în sfîrşit capăt pasionantei dispute cu privire la forma Pămîntului. Academia de Ştiinţe tocmai trimisese în America de Sud o misiune formată din Godin, Bouguer şi La Condamine, pentru a măsura arcul meridianului lîngă ecuator. Ea hotărî să-i încredinţeze o misiune asemănătoare, în nord, lui Maupertuis.

„Dacă turtirea Pămîntului, spunea acest savant, nu depăşeşte dimensiunea presupusă de Huygens, atunci diferenţa dintre gradul meridianului măsurat în Franţa şi (primele grade ale meridianului din vecinătatea ecuatorului nu va fi atît de mare încît să nu poată fi atribuită erorilor posibile făcute cu prilejul observaţiilor, precum şi imperfecţiunii instrumentelor. Dar dacă observaţiile se fac la pol, atunci diferenţa dintre primul grad al meridianului din vecinătatea liniei ecuatorului şi al 66-lea grad, de pildă, de lîngă cercul polar, va fi destul de mare chiar în ipoteza lui Huygens“.

Problema era astfel formulată limpede şi trebuia să-şi afle, atît la pol cît şi la ecuator, dezlegarea ce avea să pună capăt disputei, dîndu-le dreptate lui Huygens şi lui Newton, care susţinuseră că Pămîntul era turtit la ppli.

Din expediţie, care porni pe o navă echipată la Dunkerque, mai făceau parte, în afară de Maupertuis, academicienii Clairaut, Camus şi Lemonnier, abatele Outhier, canonic de Bayeux, un secretar, Sommereux, un desenator, Herbelot, şi savantul astronom suedez Celsius [245].

Fireşte, nu era vorba de o călătorie de plăcere. Tot soiul de greutăţi şi de lipsuri necurmate şi un ger îngrozitor, îi aşteptau pe savanţii fizicieni. Dar ce înseamnă suferinţele lor pe lîngă chinurile, pericolele, încercările pe care aveau să le înfrunte navigatorii polari Ross, Parry, Hall, Payer şi

atîţia alţii !

„La Torneălv, în fundul Coifului Botnie, aproape sub cercul polar, casele şedeau pitite sub zăpezi, istorisea Damiron, în *Elogiul* lui Maupertuis. Cînd ieşiai afară, aerul părea că-ţi sfîşie pieptul ; înăsprirea gerului era anunţată de trosnetul bîrnelor din care sînt clădite locuinţele. Privind uliţele pustii, ai fi putut crede că locuitorii oraşului au pierit pînă la unul. Apoi întîlneai

Portretul lui Maupertuis (Facsimil. Gravură veche)

-oameni cu mîinile sau picioarele prăpădite de ger. Şi totuşi, nu la Torneălv trebuiau să se oprească fizicienii.“

Astăzi, cînd locurile acestea sînt mai bine cunoscute, cînd se ştie ce înseamnă asprimea climatului arctic, ne putem face o idee mai clară despre greutăţile pe care aveau să le întîmpine călătorii noştri.

Lucrările începură în iulie 1736. Dincolo de Torneălv expediţia nu întîlni decît ţinuturi nelocuite. Călătorii trebuiră să se rezume la propriile lor

mijloace pentru a urca munţii pe care instalau semnele ce aveau să formeze reţeaua neîntreruptă a triangulaţiei. împărţiţi în două echipe, ca să obţină două măsurători în loc de una şi să micşoreze astfel posibilităţile unei erori, îndrăzneţii fizicieni, după numeroase peripeţii a căror relatare poate fi găsită în *Memoriile Academiei de Ştiinţe* din 1737, ajunseră, după eforturi istovitoare, să stabilească că lungimea arcului meridian cuprins între paralelele din
Torneálv şi Kittis era de 55,023 toaze[g46]. Aşadar, lîngă cercul polar, gradul meridianului avea cam cu o mie de toaze mai mult decît presupusese Cassini, iar gradul terestru depăşea cu 377 de toaze lungimea pe care i-o găsise Picard între Paris şi Amiens. Pămîntul era deci foarte turtit la poli, rezultat pe care multă vreme refuzară să-l recunoască şi Cassini, şi fiul său.

Tu, vestitor al fizicii, şi tu, argonaut Care
suişuri aspre şi mări aţi străbătut Ca să
aduceţi lumii, din depărtate zone,
O dată cu uneltele, două surori lapone.
Aţi confirmat, în Ţara aceea plicticoasă Ce
Newton cunoscuse fără-a ieşi din casă.*

Aşa se exprima Voltaire, nu fără o oarecare ironie răutăcioasă ; apoi, făcînd aluzie la cele două surori pe care Maupertuis le aducea cu el, şi dintre care una îl cucerise, Voltaire adăuga :

Asemenea greşeală nu se întîmplă rar Şi-i
singura pe care o făcură Cercetătorii
cercului polar.

„Totuşi, spune A. Maury în *Istoria Academiei de Ştiinţe,* importanţa instrumentelor şi a metodelor folosite de astonomii trimeşi în nord dădu adepţilor turtirii globului nostru mai multă dreptate 'decît aveau de fapt ; iar un secol mai tîrziu, astronomul suedez Svanberg le rectifică exagerările involuntare, într-o frumoasă lucrare publicată în limba franceză.“

în acelaşi timp, cealaltă expediţie, trimeasă tde Academie în Peru, făcea lucrări asemănătoare. Compusă din La Condamine, Bouguer şi Godin, toţi trei academicieni, din Joseph de Jussieu, profesor al Facultăţii de medicină, însărcinat cu partea botanică, din chirurgul Seniergues, din maestrul în oro- logerie Godin des Odonais şi dintr-un desenator, ea părăsi La Rochelîe în ziua de 16 mai 1735. Savanţii trecură prin San Domingo, unde făcură cîteva observaţii astronomice, prin Cartagena şi Puerto Bello, traversară Istmul Panamá şi debarcară, în ziua de 9 martie 1736, la Manta, pe teritoriul Ecuadorului.

Acolo, Bouguer şi La Condamine se despărţiră de tovarăşii lor, studiară oscilaţiile pendulului şi ajunseră la Quito pe drumuri diferite.

La Condamine merse de-a lungul coastei, pînă la Rio de las Esmeraldas," şi întocmi harta întregului ţinut pe care îl străbătuse cu istovitoare eforturi.

Bouguer se îndreptă către sud, spre Guayaquil, ocolind pădurile mlăştinoase, şi ajunse la Caracoles, la poalele Cordilierilor. Ca să treacă munţii i-a trebuit o săptămînă. Pe drumul acesta mersese odinioară conchistadorul spaniol Pedro de Alvarado ; aici pieriseră atunci şaptezeci din oamenii lui şi primii trei spanioli care încercaseră să pătrundă în această ţară ; Bouguer ajunse la Quito în ziua 'de 10 iunie. Oraşul avea pe

atunci treizeci sau patruzeci de mii de locuitori, un episcop care era preşedinte al Tribunalului, mai multe comunităţi religioase şi două colegii. Viaţa era destul de ieftină ; numai negustorii străini cereau preţuri atît de ridicate, încît un păhăruţ de sticlă costa optsprezece sau douăzeci de franci.

Savanţii urcară Pichincha, vulcan situat lîngă Quito, ale cărui erupţii au fost în repetate rînduri fatale locuitorilor oraşului ; dar îşi dădură seama

‘ V o l t a i r e , Les discours de l’homme, 1737.

curînd că nu vor putea duce prea sus reţeaua triangulaţiei şi se mulţumiră să instaleze jaloanele pe dealuri.

„Pe vîrfurile acestor munţi, spune Bouguer în memoriul prezentat Academiei de Ştiinţe, se vede aproape zilnic un fenomen care pesemne că e vechi de cînd lumea şi căruia s-ar părea, totuşi, că nimeni nu i-a fost martor înaintea noastră. Prima dată cînd l-am remarcat, ne aflam toţi pe o înălţime numită Pambamarca. Un nor ne învăluise şi, cînd se risipi, văzurăm răsăritul unui soare deosebit de strălucitor. Norul trecu de partea cealaltă, şi cînd abia ajunsese la treizeci de paşi, fiecare dintre noi îşi zări umbra proiectată deasupra, dar n-o zări decît pe-a lui, căci norul nu avea o suprafaţă unitară. Distanţa mică ne îngăduia să distingem toate părţile umbrei ; ni se vedeau braţele, picioarele, capul, dar ceea ce ne miră fu faptul că această ultimă parte apărea împodobită cu un nimb sau o aureolă, format din trei sau patru cununi concentrice foarte viu colorate şi cuprinzînd fiecare culorile curcubeului, dintre care roşul se afla spre exterior. Distanţele între cercuri erau egale ; ultimul cerc părea şi cel mai şters ; în sfîrşit, la o distanţă ceva mai mare văzurăm un cerc alb, imens, care înconjura totul. Privitorul avea în faţa ochilor un fel de apoteoză“.

Cum instrumentele de atunci nu aveau precizia celor folosite în vremea noastră şi erau supuse schimbărilor temperaturii, savanţii trebuiră să lucreze cu cea mai mare grijă şi cu cea mai minuţioasă atenţie pentru ca micile erori repetate să nu sfîrşească prin a pricinui altele, mult mai însemnate. Astfel, în triunghiurile lor, Bouguer şi tovarăşii săi n-au dedus niciodată al treilea unghi în urma observării primelor două, ci le-au măsurat pe toate trei.

După ce căpătă măsura în toaze a drumului parcurs, mai rămînea de aflat ce parte a arcului terestru reprezintă această distanţă ; dar problema nu putea fi rezolvată decît cu ajutorul observaţiilor astronomice.

După numeroase piedici, pe care nu le putem descrie aici amănunţit, şi după ce făcură numeroase observaţii curioase, — printre altele cea a deviaţiei pe care atracţia munţilor o produce asupra pendulului, — savanţii francezi ajunseră la concluzii care confirmară din plin rezultatele expediţiei din Laponia. Ei însă nu se reîntoarseră toţi o dată în Franţa. Jussieu îşi mai continuă cercetările de istorie naturală vreme de cîţiva ani, iar La Condamine alese, pentru întoarcere în Europa, calea fluviului Amazoanelor, făcînd astfel o călătorie importantă, despre care vom avea prilejul să vorbim ceva mai tîrziu.

H

EXPEDIŢII PIRATEREŞTI ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Călătoria lui Wood Rodgers. Aventurile lui Alexander Selkirk. Insulele' Galápagos. Puerto Seguro. Reîntoarcerea în Anglia. Expediţia lui George Anson. Insula Statelor. Insula Juan Fernández. Tinian. Macau. Prinderea galionului. Ţărmul Cantonului. Rezultatele croazierei

Pe vremea cînd războiul de succesiune al Spaniei se desfăşura din plin, cîţiva armatori din Bristol hotărîră isă trimită nişte corăbii care să atace navele spaniole din Pacific şi să jefuiască coastele Americii de Sud. Cele două nave alese în acest scop, „Ducele“ şi „Ducesa“, comandate de căpitanii Wood Rodgers şi Courtney, fură armate cu grijă şi prevăzute cu toate proviziile necesare pentru o călătorie atît de îndelungată. Celebrul Dampier, care dobîndise atîta faimă prin cursele lui aventuroase şi prin isprăvile lui piratereşti, nu ezită să primească titlul de prim-pilot. Deşi expediţia a fost mai rodnică în privinţa rezultatelor materiale decît -a descoperirilor geografice, relatarea ei conţine totuşi cîteva amănunte neobişnuite care merită să fie reţinute.

„Ducele“ şi „Ducesa“ părăsiră rada regală din Bristol la 2 august 1708. Dar încă de la început trebuie făcută o remarcă interesantă : cît a durat călătoria a fost ţinut la dispoziţia echipajului un Jurnal de bord în care trebuiau notate toate evenimentele, în aşa fel îneît <să ¡poată fi îndreptate cele mai mici abateri sau scăpări din vedere înainte ca amintirea lor să înceapă să se şteargă.

Pînă la 22 decembrie, nimic de semnalat în legătură cu expediţia. în ziua aceea, fură zărite Insulele Falkland [247], pe care puţini navigatori le mai văzuseră pînă atunci. Rodgers nu se opri însă, ci se mulţumi doar să noteze că ţărmul se aseamănă cu cel de la Portland, deşi e mai puţin înalt.

„Toate coastele, adăugă el, par a fi terenuri bune ; panta e lină, ţărmul e umbrit de copaci şi are multe locuri bune de ancorat.“

Insulele acestea n-au pe ele nici un copac, iar locurile lor bune de ancorat nu le sînt de loc dragi marinarilor, după cum vom vedea mai tîrziu. Se vede deci cît de exacte pot fi informaţiile rămase de la Rodgers. Şi bine au făcut marinarii că nu s-au încrezut în ele.

După ce depăşiră Arhipelagul Falkland, cele două corăbii porniră drept spre sud şi ţinură direcţia ¡aceasta pînă la 60°58' latitudine sudică. De ¡înnoptat nu se mai înnopta, gerul era aspru, iar marea era atît de agitată îneît „Ducesa“ se alese cu cîteva avarii. ¡Principalii ofiţeri ai celor două ¡nave, adunaţi în consiliu, socotiră atunci că nu mai era cazul să se îndrepte spre sud ; navele îşi schimbară drumul spre vest. La 15 ianuarie 1709, ele trecură de Capul Horn şi intrară în Marea Sudului.

Pe atunci, poziţia Insulei Juan Fernández [248] se deosebea de la o hartă la alta. De aceea, Wood Rodgers, care voia să poposească acolo ca să-şi reînnoiască provizia de apă de băut şi să-şi procure nişte carne proaspătă, dădu de ea aproape fără să o caute.

La 1 februarie, Rodgers trimise o barcă în căutarea unui loc bun de ancorat. Pe cînd aştepta reîntoarcerea bărcii, zări pe uscat vîlvătaia unui foc. Să fi poposit oare acolo niscai nave spaniole sau franceze ? Să fie nevoite oare echipajele să se lupte pentru procurarea apei şi a hranei de care aveau nevoie ? în timpul nopţii fură luate toate măsurile de rigoare ; dimineaţa însă, nu se găsi nici urmă de navă străină. Echipajele tocmai începuseră să se întrebe dacă nu cumva inamicul se retrăsese, cînd

reîntoarcerea bărcii alungă îndoielile : la bordul ei se afla un om înveşmântat în piei de capră ; faţa lui părea încă şi mai ciudată decît veşmintele.

Noul sosit era un marinar scoţian, numit Alexander Selkirk, care, în urma unui conflict cu căpitanul său, fusese părăsit de patru ani şi jumătate pe insula aceea pustie. Focul zărit în ajun fusese aprins de al.

în timpul petrecut pe Insula Juan Fernández, Selkirk văzuse trecînd multe nave ; dar numai două dintre ele, care erau spaniole, ancoraseră acolo. Descoperit de spanioli, Selkirk, după ce le servise drept ţintă, scăpase de moarte numai datorită faptului că, fiind foarte sprinten, izbutise să se caţere într-un copac fără să fie văzut.

„Selkirk, spune relatarea, fusese părăsit pe insulă cu hainele şi cu patul lui, cu o puşcă, o livră de pulbere, plumb, tutun, o secure, un cuţit, o căldare, o Biblie şi cîteva cărţulii de rugăciuni, plus uneltele şi cărţile lui de marină. Bietul om avea deci tot ce-i trebuia dar, în primele luni trebui să lupte din greu ca să-şi biruie deznădejdea pricinuită de o singurătate atît de cumplită. După ce îşi clădi două colibe, la o oarecare distanţă una de alta, din lemnul arborelui de piper, le acoperi cu un soi de trestie şi le căptuşi cu pieile caprelor ucise pe măsura nevoilor, atîta vreme cît avusese pulbere. Cînd pulberea i se împuţină, Selkirk învăţă să aprindă focul prin frecarea a două aşchii de lemn de piper... Cînd isprăvi pulberea, începu să prindă caprele din fugă şi ajunsese atît de sprinten datorită exerciţiului neîntrerupt, încît gonea prin păduri, pe stînci şi pe coline cu o viteză uimitoare. Dovada am avut-o cînd a mers cu noi la vînătoare ; ne-o lua înainte şi-i întrecea pe cei mai buni gonaci ai noştri, lăsîndu-l în urmă pînă şi pe excelentul cîine pe care îl aveam la bord ; şi ajungînd din goană caprele, ni le aducea în spinare. Selkirk ne-a povestit că, într-o bună zi, urmărise cu atîta avînt o capră, încît o prinsese la marginea unei prăpăstii ascunsă de tufe şi se prăbuşise de sus, împreună cu prada, căzînd atît de rău, încît îşi pierduse cunoştinţa ; cînd îşi reveni în fire, găsi capra moartă sub ʳel. Dar trebui să rămînă locului aproape douăzeci şi patru de ore şi numai cu greu izbutise să se tîrască pînă la coliba aflată cam la o milă de acolo. După aceea, nu mai putuse să iasă din colibă timp de şase zile“.

Nişte napi, semănaţi de echipajul cine ştie cărei nave, nişte muguri de palmieri, ardeii şi piperul de Jamaica, îi serviseră bietului părăsit să-şi mai îmbunătăţească gustul mîncării. Cînd pantofii şi hainele i se zdrenţuiră, Selkirk îşi cusu altele, din piei de capră, cu ajutorul unui cui, folosit ca ac. Cînd cuţitul i se toci pînă la mîner, Selkirk îşi meşteri altul, din nişte cercuri de butoi găsite pe plajă. îşi pierduse într-atît deprinderea de a vorbi, încît abia se mai putea face înţeles. Rodgers îl ambarcă şi-i dădu postul de şef de echipaj pe corabia sa [249].

Selkirk nu fusese primul marinar lăsat în părăsire pe Insula Juan Fernan- dez. Cititorul îşi aminteşte poate că Dampier mai culesese de acolo un ne^j fericit indian din tribul mosquito, părăsit între 1681 şi 1684, iar din povestirea aventurilor lui Sharp şi ale altor piraţi se vede cum singurul supravieţuitor al echipajului unei nave naufragiate pe coastă, a trăit în această insulă vreme de cinci ani, pînă cînd o altă navă ancorată aici l-a luat la bord. Necazurile lui Selkirk au fost povestite de un alt scriitor, Saintine [25°], în romanul intitulat : *Singur!*

Cele două nave părăsiră Insula Juan Fernăndez în ziua de 14 februarie şi începură atacurile împotriva spaniolilor. Rodgers ocupă Guayaquilul[251], stoarse de la locuitori un preţ bun de răscumpărare, şi captură cîteva nave care îi aduseră mai mulţi prizonieri decît bani.

Din toată această parte a călătoriei, de care nu ne vom mai ocupa, sînt de reţinut doar amănunte privind Insula Gorgona, unde Rodgers a văzut o maimuţă care se mişca atît de încet încît i-a dat numele de „leneş“, Insula Tecamez, ai cărei locuitori, înarmaţi cu săgeţi otrăvite şi cu puşti nu lasă echipajele să debarce, şi le pricinuiesc pierderi, şi Insulele Galapagos, situate la două grade latitudine nordică. După Rodgers, arhipelagul acesta are numeroase insule ; dar, din cincizeci cîte sînt, n-a găsit nici una pe care să se poată aproviziona cu apă de băut. Navigatorii văzură acolo mulţime de porumbei sălbatici, broaşte-ţestoase de uscat şi de mare al căror nume spaniolii l-au dat acestor insule — şi cîini-de-mare [252] cumpliţi, dintre care unul avu curajul să-l atace pe comandant.

„Mă aflam pe mal, spune Rodgers, cînd el ieşi din apă, cu gura căscată, cu o viteză şi-o ferocitate de parcă ar fi fost un cîine furios scăpat din lanţ. Şi m-a atacat de trei ori. I-am înfipt suliţa în piept, făcîndu-i, de fiecare dată cîte o rană groaznică, din pricina căreia s-a văzut silit să dea înapoi, urlînd înfiorător. în sfîrşit, întorcîndu-se spre mine, s-a oprit să mîrîie şi să-mi arate colţii. Cu douăzeci şi patru de ore mai înainte, unul din oamenii mei fusese cît pe-aci să fie mîncat de-un animal asemănător acestuia“.

în luna decembrie, Rodgers captură un galion din Mfnila şi se ascunse cu el pe coasta Californiei, la Puerto Seguro. Cîţiva oameni de-ai lui înaintară pe uscat şi văzură mulţime de arbori înalţi ; deşi nu întîlniră nici urmă de ogoare, numeroaseje dîre de fum arătau că ţinutul este locuit.

„Locuitorii, spune abatele Prevost în a sa *Istorie a călătorilor,* aveau trupurile drepte şi puternice, dar mult mai negre decît toţi indienii pe care Rodgers îi văzuse în mările Sudului. Purtau plete lungi, negre şi linse, care le atîrnau pînă la brîu. Bărbaţii umblau goi, dar femeile se acopereau cu frunze sau cu petice dintr-un soi de ţesătură făcută parcă din piei de animale şi din fulgi... Unii purtau cojiere şi brăţări din aşchii de lemn şi din scoici ; alţii aveau la gît bobiţe roşii şi perle pe care fără îndoială că nu se pricepeau să le străpungă, căci le scobeau pe deasupra şi le legau unele de altele, cu un fir. Podoabele acestea le socoteau atît de frumoase încît refuzară mărgelele de sticlă ale englezilor. Şi nu doreau cu patimă decît cuţitele şi uneltele care folosesc la muncă“.

La 10 ianuarie 1710, „Ducele“ şi „Ducesa“ părăsiră Puerto Seguro iar peste două luni ajunseră în apele Guamei, una din Insulele Mariane. Acolo, se aprovizionară cu hrană, apoi, trecînd prin strîmtorile Butuan şi Saleyer, ajunseră la Batavia. După escalele obligatorii făcute în acest oraş şi la Capul Bunei Speranţe, Rodgers ancoră la Dunes, în ziua de 1 octombrie.

Deşi comandantul nu dă amănunte despre imensele bogăţii aduse cu el, ni le putem închipui totuşi, auzindu-l pe Rodgers pomenind lingourile, vasele de aur şi de argint şi perlele de care a dat socoteală norocoşilor săi armatori.

Călătoria amiralului Anson, pe care o vom povesti acum, face parte tot

din categoria expediţiilor de jaf ; dar ea încheie seria acestor atacuri piratereşti, care îi dezonorau pe învingători fără însă să-i ruineze pe cei învinşi. Deşi nici călătoria aceasta nu aduce nimic nou geografiei, relatarea ei este totuşi presărată cu numeroase idei şi observaţii interesante despre unele ţinuturi puţin cunoscute.

George Anson s-a născut în 1697, în Staffordshire. Marinar încă din copilărie, Anson dobîndise o faimă de comandant priceput şi norocos, cînd, în 1739, primi comanda unei escadre formată din „Centurion“, cu şaizeci de tunuri, „Glocester“, cu cincizeci, „Severa", tot cu cincizeci, „Perla“, cu patruzeci de tunuri, „Wager“, cu două zeci şi opt, corabia „Trial“ şi două nave de transpon pentru alimente şi muniţii. în afara echipajului format din 1 460 de oameni, escadra mai primise ca întărire 470 de voluntari soldaţi de marină.

Plecată din Anglia la 18 septembrie 1740, expediţia atinse Madeira, Insula Santa Catarina, naviga de-a lungul coastei Braziliei, intră în portul St. Julián şi traversă Strîmtoarea Le Maire.

„Oricît de groaznică înfăţişare ar avea Ţara de Foc, spune relatarea, Insula Statelor e şi mai îngrozitoare. Nu vezi la tot pasul decît stînci inaccesibile, cu vîrfuri ascuţite, ameţitor de înalte, acoperite cu zăpezi veşnice şi împrejmuite de hăuri. în sfîrşit, mintea omului nu-şi poate imagina ceva mai jalnic şi mai sălbatic decît coasta aceasta“.

Cînd ultimele nave abia ieşiseră din strîmtoare, o serie de rafale şi de vijelii îi făcu pe cei mai încercaţi dintre marinari să spună că tot ce socotiseră ei drept furtună pînă atunci era nimica toată pe lîngă ceea ce vedeau acum. Furtunile acestea îrispăimîntătoare ţinură şapte săptămîni, fără întrerupere. Inutil să ne mai întrebăm dacă navele au suferit avarii, dacă numeroşi marinari au pierit luaţi de valuri şi decimaţi de bolile iscate curînd din pricina umezelii constante şi a hranei nesănătoase.

Două nave, „Severa“ şi. „Perla“, pieriră în valuri iar altele patru se pierdură de celelalte. Anson nu putu să facă escală la Valdivia, unde fixase locul de întîlnire în caz de despărţire. Tîrît mult mai departe, nu se putu opri decît la Juan Fernández, unde ajunsese la 9 iunie. „Centurionul“ avea cea mai mare nevoie de escală. Optzeci de oameni din echipaj pieriseră, la bord nu mai exista nici pic de apă, iar scorbutul îi slăbise într-atîta pe marinari încît nu se mai aflau printre ei nici măcar zece în stare să facă de cart. Trei alte nave, într-o stare la fel de jalnică, îi ajunseră curînd de pe urmă.

înainte de orice, trebuiau înzdrăvenite echipajele şi reparate stricăciunile mai însemnate ale navelor. Anson debarcă bolnavii şi-i instală la aer curat, într-un lazaret bine adăpostit; apoi, în fruntea celor mai rezistenţi dintre marinari, străbătu insula în toate direcţiile, ca să facă schiţa locurilor de •debarcare şi a coastelor. Cel mai potrivit loc de ancorat ar fi, după Anson, golfuleţul Cumberland. Partea sud-estică a insuliţei Juan Fernández — care de fapt măsoară în total cinci leghe pe două — e stearpă, bolovănoasă, fără copaci; terenul e coborît şi foarte neted în comparaţie cu partea dinspre nord a insulei. Untişorul, iarba grasă, măcrişul, napii obişnuiţi şi napii aşa- zişi de Sicilia cresc din belşug, ca şi ovăzul şi trifoiul. Anson îşi puse oamenii să semene morcovi şi lăptuci şi să planteze nuci, pruni, piersici şi caişi. Curînd observă că

numărul ţapilor şi al caprelor lăsate de piraţi pe insulă, şi care mai înainte se înmulţiseră foarte repede, scăzuse acum vizibil. Ca să le ia duşmanilor hrana aceasta preţioasă, spaniolii debarcaseră acolo numeroşi cîini înfometaţi care vînaseră caprele şi sfîşiaseră atît de multe, încît la sosirea flotei lui Anson abia dacă mai rămăseseră vreo două sute de capete.

Şeful escadrei — aşa e numit Anson în relatarea călătoriei —- puse să fie cercetată Insula Mas-a-fuero, aflată la douăzeci şi cinci de leghe de Juan Fernández, o insuliţă ceva mai mică decît aceasta din urmă, dar mai împădurită, mai bogată în ape şi unde trăiau un număr mai mare de capre.

La începutul lui decembrie, echipajele se refăcuseră îndeajuns pentru ca Anson să se poată gîndi la executarea planului de atac împotriva spaniolilor.

Luptă cu foc;

Şi, după ce captură mai întîi cîteva nave încărcate cu mărfuri preţioase şi cu lingouri de aur, arse oraşul Paita [253]. Spaniolii preţuiră cam la un milion şi jumătate de piaştri paguba suferită cu acest prilej.

Anson, se duse apoi în golfuleţul Quibdó, lîngă Panamá, ca să pîndească galionul care transporta în fiecare an bogăţiile din Filipine la Acapulco. Acolo, dacă nu întîlniră nici un locuitor, englezii găsiră în schimb, lîngă. cîteva colibe nenorocite, grămezi mari de scoici şi de sidef minunat, lăsat pe timpul verii de pescarii din Panamá. Printre proviziile aflate din belşug pe aceste meleaguri, trebuie amintite nişte broaşte-ţestoase care cîntăresc în mod obişnuit cam două sute de livre fiecare şi al căror pescuit se făcea într-un mod destul de curios. Cînd vreuna dintre ele se

ivea plutind ador-

mită la suprafaţa mării, un înotător îndemânatic se scufunda la câţiva metri «de ea, apoi se ridica şi, apucînd carapacea, încerca s-o scufunde. Trezindu-se, broasca-ţestoasă începea să se zbată şi mişcările ei erau suficiente s-o ţină la suprafaţă împreună cu omul, pînă cînd o barcă venea să-i culeagă pe amîndoi.

în urma unei croaziere fără rezultate, Anson se hotărî să dea foc celor trei nave spaniole pe care le cucerise şi le armase. După ce le împărţi echipajele şi încărcătura pe „Centurion“ şi pe „Glocester“, singurele nave care îi mai rămăseseră, şeful escadrei decise la 6 mai 1742, să plece spre China, unde nădăjduia să găsească rezerve de oameni şi provizii proaspete. Dar pentru drumul acesta pe care socotea să-l facă în şaizeci de zile, îi trebuiră patru luni. în urma unui puternic uragan, „Glocester“, făcînd apă prin toate încheieturile şi nemaiputînd să fie manevrat de cei cîţiva oameni ai echipajului, trebui să fie ars. Numai banii şi alimentele fură mutate pe „Centurion“, ultima rămăşiţă a măreţei flote care pornise abia cu doi ani în urmă ■de pe coastele Angliei.

Aruncat în afara drumului fixat foarte departe, în nord, Anson descoperi, la 26 august, insulele Anatahan şi Sarigan ; a doua zi, descoperi insulele Saipan, Tinian şi Aguijan, care fac parte din Arhipelagul Marianelor. Un sergent spaniol, prins pe meleagurile acelea împreună cu o mică ambarca- ţie, îi spuse că insula Tinian ar fi nelocuită şi că pe ea s-ar găsi din belşug boi, păsări mari şi fructe excelente, ca, de pildă, portocale, două soiuri de lămîi, nuci de cocos, fructele arborelui-de-pîine etc. Pentru „Centurion“ nu se putea ca o escală să fi fost mai nimerită decît aceasta, mai cu seamă că echipajul număra doar 171 de oameni sleiţi de lipsuri şi de boli, ultimii supravieţuitori ai celor 2 000 de marinari cît numărase flota la plecarea ei.

„Pămîntul insulei e uscat şi cam nisipos, spune relatarea, din care pricină iarba de pe cîmpii şi din păduri e mai plăpîndă şi mai dreaptă decît în climatele calde ; terenul urcă pe nesimţite de la tabăra englezilor pînă în mijlocul insulei, dar, înainte de a ajunge în punctul cel mai înalt, găseşti numeroase poieni în pantă, acoperite cu trifoi mărunt amestecat cu felurite soiuri de flori şi mărginite de crînguri frumoase, ale căror pomi sînt plini de roade minunate... Animalele, care sînt cea mai mare parte a anului singurele stăpîne ale acestui plăcut loc de odihnă, măresc farmecul romantic al insulei şi-i dau un aspect încîntător. Uneori pot fi văzute mii de vite —■ tauri ,şi vaci — păscînd laolaltă pe întinsul unei păşuni, privelişte cu atît mai neobişnuită, >cu cît toate vitele acestea sînt albe ca laptele, cu Excepţia urechilor pe care, de .obicei, le au negre. Deşi insula este nelocuită, răgetele necontenite şi numărul mare al vitelor care rătăcesc cu miile prin păduri te fac să te crezi în apropierea unor ferme sau a unor sate“.

Privelişte cu adevărat încîntătoare ! Nu cumva autorul descrierii i-a mai adăugat unele aspecte care nu existau decît în imaginaţia lui ? După o călătorie atît de îndelungată, după atîtea furtuni, nu e de mirare ca marile crînguri înverzite, vegetaţia luxuriantă, abundenţa vietăţilor să fi impresionat adînc mintea oamenilor aflaţi sub comanda lui Anson. De altfel, vom vedea curînd dacă cei veniţi după ei în Tinian au rămas la fel de încântaţi.

Totuşi, Anson era neliniştit. Ce e drept, se terminaseră reparaţiile, dar mulţi dintre bolnavi fuseseră mutaţi pe uscat ca să se vindece pe deplin, iar la bord mai rămăseseră doar cîţiva marinari. Cum fundul golfului era presărat cu corali, trebuiră luate măsuri ca aceştia să nu taie otgoanele

ancorelor. Cu toate acestea, cînd se ivi luna nouă,' un vînt necruţător începu să împingă nava. Ancorele ţinură piept, dar parîmele nu, şi „Centurionul“ fu împins spre larg. Tunetele bubuiau necontenit; ploaia cădea cu atîta putere încît de la uscat nu se auzeau nici măcar semnalele desperate ale celor de pe navă. Anson, majoritatea ofiţerilor şi o mare parte din membrii echipajului, în total o sută treizeci de oameni, rămăseseră la uscat şi se pomeniră lipsiţi de singurul mijloc care le-ar fi îngăduit să părăsească Tinianul.

O deznădejde nemărginită şi o jale de nedescris îi cuprinse pe toţi ; dar Anson, energic şi iscusit, izbuti curînd să-şi smulgă oamenii din ghearele desperării. Cum îi mai rămăsese o ambarcaţie luată de la spanioli, se gîndi să o mărească în aşa fel încît să-i poată cuprinde pe toţi, împreună cu proviziile necesare, şi să pornească astfel spre China. Dar după nouăsprezece zile „Centurionul“ se reîntoarse din larg şi englezii, ambarcaţi ¡la bordul lui la 21 octombrie, ajunseră curînd la Macau [254]. După doi ani de la plecarea din Anglia, ancorau pentru prima dată într-un port prieten şi civilizat.

„Macau, spune Anson, era odinioară foarte bogat, foarte populat dar astăzi şi-a pierdut cu totul vechea strălucire. Deşi continuă să fie locuit de portughezi şi e cîrmuit de un guvernator numit de regele Portugaliei, oraşul e la discreţia chinezilor, care pot oricînd să-l înfometeze şi să-l ia în stăpînire ; de aceea, guvernatorul portughez se fereşte să-i supere“.

Anson se văzu nevoit să-i scrie o scrisoare destul de aspră cîrmuitorului chinez prin care cerea să i se îngăduie să cumpere, chiar la preţuri foarte ridicate, alimentele şi schimburile de care avea nevoie. Apoi anunţă în mod public că pleacă spre Batavia şi ridică pînzele la 19 aprilie 1743. Dar, în loc să se îndrepte spre posesiunile olandeze, porni spre Filipine, unde aşteptă timp de mai multe zile trecerea galionului care venea de la Acapulco, după ce-şi vînduse acolo la preţ bun încărcătura. De obicei, galionul număra patruzeci şi patru de tunuri şi un echipaj de peste cinci sute de oameni. Anson nu se bizuia decît pe două sute de marinari, dintre care vreo treizeci abia îşi făceau ucenicia ; dar disproporţia forţelor nu-i putea fi stavilă, căci avea de partea lui atracţia exercitată de bogăţia prăzii şi lăcomia marinarilor.

„«De ce nu mi se mai face mîncare din oile pe care le-am cumpărat în China ?» îl întrebă într-o zi Anson pe marinaruil care îi servea de obicei masa. «Le-am şi mîncat, pe toate ?» «Domnul şef al escadrei să mă ierte, îi răspunse marinarul ; au mai rămas două la bord, dar aveam de gînd să le păstrez ca să-l tratăm pe comandantul galionului»“.

Nimeni, nici chiar marinarul care servea masa, nu se îndoia de izbîndă ! De altfel, Anson luă cu multă pricepere toate măsurile cuvenite şi ştiu să compenseze numărul mic al oamenilor prin mobilitatea lor. Lupta fu dîrză ; rogojinile care umpleau bastingajele galionului luară foc şi flăcările se ridicară pînă la înălţimea catargului. Să se lupte cu doi duşmani însemna prea mult pentru sp ioli care se predară, după o bătălie de două ore, încheiată pentru ei cu cincizeci şi şapte de morţi şi optzeci şi patru de răniţi.

Prada era bogată: 1 313 843 de piese de optimi[255] şi 35 682 de uncii[236] de argint în lingouri, în afara unei cantităţi de coşenilă [257] şi cîteva alte

mărfuri mai puţin valoroase decît argintul. Prada aceasta, adăugată la altele, făceau cam 400 000 de lire sterline, [258] fără să mai punem la socoteală navele spaniole, mărfurile etc., pe care escadra engleză le arsese sau le nimicise în.
vreun fel oarecare, şi care puteau şi ele să se ridice la cel puţin 600 000 de lire sterline.

Anson se reîntoarse cu prada la Canton şi o vîndu acolo, mult sub valoare, pentru 6 000 de piaştri [259] ; apoi plecă, la 10 decembrie, şi reintră în portul Spithead la 15 iunie 1744, după o absenţă de trei ani şi nouă luni. La Londra, i se făcu o primire triumfală. Treizeci şi două de care îi transportară acolo, în sunetele tobelor şi ale trîmbiţelor şi în aclamaţiile mulţimii, numeroasele prăzi pe care le împărţi cu ofiţerii şi cu marinarii.

Curînd după reîntoarcerea în Anglia, Anson fu numit contraamiral şi primi mai multe misiuni importante. în 1747, pentru vitejia arătată în bătăliile pe mare fu numit prim-lord al Amiralităţii şi amiral. în 1758, Anson protejă încercarea neizbutită de debarcare făcută de englezi în Franţa, lîngă Saint Malo, şi muri la Londra, curînd după ce se reîntoarse acolo.

C a p i t o l u l I I

PRECURSORII CĂPITANULUI COOK

Roggeveen. Puţinele lucruri care se ştiu despre el. îndoieli în privinţa descoperirilor sale. insula Paştelui. Insulele Primejdioase. Insulele Bau- man. Noua Britanie. Sosirea în Batavia. Byron. Popas la Rio de Janeiro şi la Puerto Deseado. Intrarea în Strîmtoarea Magellan. Jnsulele Falkland şi portul Egmont. Fuegienii. Mas-a-fuero. Insulele Dezamăgirii. Insulele Primejdioase. Tinian. Reîntoarcerea în Europa

încă din 1669, tatăl lui Roggeveen înaintase Companiei olandeze a În~ diilor Orientale un memoriu în care cerea armarea a trei nave pentru a face descoperiri în Oceanul Pacific. Planul lui fusese primit în mod favorabil,, dar o răcire survenită în relaţiile dintre Spania şi Olanda sili guvernă- mîntul din Batavia să renunţe vremelnic la această expediţie. Pe patul de- moarte, Roggeveen îi ceru fiului său, Iakob, să ducă la îndeplinire planul conceput de el.

Dar unele împrejurări străine de voinţa lui îl împiedicară multă vreme pe Iakob Roggeveen să-şi ţină legămîntul. După ce navigase prin mările Indiei, ba chiar după ce fusese consilier la Tribunalul din Batavia, îl vedem abia începîndu-şi demersurile pe lîngă Compania Indiilor Orientale. Ce- vîrstă putea să aibă Iakob Roggeveen în 1721 ? Pe ce bază fusese ales comandant al unei expediţii de descoperiri ? Nu se ştie. Majoritatea dicţionarelor biografice nu-i consacră nici măcar două rînduri, iar Fleurieu, care într-un studiu frumos şi documentat a încercat să stabilească ce descoperiri a făcut navigatorul olandez, n-a putut găsi nimic în privinţa aceasta.

Ceva mai mult : nu Roggeveen, ci un german numit Karl Friedrich Behrens a scris relatarea călătoriei sale [260]. De aceea confuziile, contradicţiile,, lipsa de precizie a lucrării trebuie puse mai de grabă pe seama povestitorului decît a navigatorului. Adeseori s-ar părea chiar,' lucru cu totul de necrezut, că Roggeveen n-ar fi ştiut nimic despre călătoriile şi descoperirile' înaintaşilor şi ale contemporanilor săi.

La 21 august 1721, trei nave porniră din Texel[261], sub comanda lui; Iakob Roggeveen : „Vulturul“, cu 36 de tunuri şi un echipaj de 111 oameni,, comandant Iakob Roggeveen, „Tienhoven“, cu 28 de tunuri şi 100 de oameni,, oomandant Iakob Baurnan, fregata „Africana“, cu 14 tunuri şi 60 de oameni, comandant Henrik Rosenthall. Navigaţia lor peste Atlantic nu oferă nimic deosebit. După ce ajunge la Rio de Janeiro, Roggeveen porneşte în căutarea unei insule pe care el o numeşte Auke’s Magdeland şii

Lupta navei „Centurion" cu un galion spaniol (Facsimil. Gra-

care pesemne că era Insula Fecioarei, Virginia lui Hawkins, din Arhipelagul Falkland (Arh. Maluinelor), dacă nu era cumva Georgia de Sud. Deşi aceste ânsule erau destul de cunoscute pe atunci, e de presupus că olandezii aveau noţiuni cu totul nesigure în privinţa poziţiei lor, căci, după ce renunţară la căutarea Insulelor Falkland, începură să caute Insulele Saint Louis ale francezilor, fără să le dea prin gînd că e vorba de unul şi acelaşi arhipelag.

După ce descoperi sau mai degrabă zări, sub paralela Strîmtorii Magellan ,-şi la optzeci de leghe de coasta Americii, o insulă măsurînd de jur-împrejur .„două sute de leghe“, pe care o numi Belgia australă, Roggeveen trecu prin Strîmtoarea Le Maire de unde curenţii îl duseră

spre sud pînă la 62°30' lati-

tudine ; apoi se îndreptă spre coasta chiliana, aruncă ancora în faţa Insulei Mocha, pe care o găsi părăsită, şi ajunse la Insula Juan Fernández, unde se întîlni cu „Tienhoven“, de care se despărţise la 21 decembrie.

Cele trei nave părăsiră locul acesta de popas înainte de sfîrşitul lui martie şi se îndreptară spre vest nord-vest în direcţia unde trebuia să se găsească pămîntul descoperit de Davis [262], între 27 şi 28° latitudine sudică. După o căutare de mai multe zile, Roggeveen sosi, la 6 aprilie 1722, în prima zi de paşti, în faţa unei insule căreia îi dădu numele de Insula Paştelui.

N-o să stăruim asupra dimensiunilor exagerate pe care navigatorul olandez le atribuie acestei insule şi nici asupra observaţiilor sale privind moravurile şi obiceiurile băştinaşilor. Asupra lor vom avea prilejul să revenim, cu datele mai exacte şi mai amănunţite ale lui Cook şi La Perouse.

„Dar ceea ce nu se poate găsi în relatările acestora, spune Fleurieu, este savantlîcul lui Behrens, sergentul major al lui Roggeveen, care, după ce descrie frunza de bananier, indicîndu-i lungimea de şase pînă la opt picioare şi lăţimea de două sau trei, pe asigură «că jprimii noştri strămoşi, după săvîrşirea păcatului, şi-au acoperit goliciunea cu această frunză», şi adaugă, pentru mai multă claritate, că «toţi cei ce susţin aceasta, se bazează pe faptul că numita frunză e cea mai mare dintre toate plantele cîte cresc în ţările Orientului şi Occidentului»“.

Un băştinaş se urcă fără teamă la bordul „Vulturului“ şi-i impresiona plăcut pe navigatori prin bunele sale intenţii, voioşia şi demonstraţiile lui de prietenie. A doua zi, Roggeveen zări pe plaja presărată cu coloşi de piatră o mare mulţime de băştinaşi, care păreau că aşteaptă cu nerăbdare şi curiozitate sosirea străinilor. Fără să se ştie din ce pricină, cineva trase un foc de armă ; un băştinaş căzu la pămînt şi mulţimea înspăimîntată se risipi într-o clipită. Gurînd însă, băştinaşii se reîntoarseră, parcă mai puţin binevoitori. Roggeveen, în fruntea a o sută cincizeci de oameni, trase atunci o salvă generală, care făcu numeroase victime. îngroziţi, băştinaşii ise grăbiră ca să potolească mînia cumpliţilor oaspeţi, să le depună la picioare tot ce aveau.

Fleurieu nu crede că Insula Paştelui ar fi acea legendară Ţară a lui Davis pe care se străduia s-o găsească Roggeveen, dar cu toate argumentele aduse în sprijinul părerii sale, în ciuda deosebirilor pe care le arată în ceea ce priveşte coordonatele celor două insule, descoperirea lui Davis şi a lui Roggeveen trebuie identificate, căci pe meleagurile acelea, astăzi bine cunoscute, nu* mâi există nici o altă insulă [263].

Alungat de o furtună puternică din locul de ancorare de pe coasta răsăriteană a Insulei Paştelui, Roggeveen porni sp¡re vest nord-vest, traversă Marea Rea a lui Schouten, şi, după ce se depărtă cu opt sute de leghe de Insula Paştelui, zări o altă insulă pe care o luă drept Insula Cîinilor a lui Schouten şi căreia îi dădu numele de Carlshoff.

Navele trecură prin faţa insulei fără să o viziteze, iar în noaptea următoare vîntul şi curenţii le împinseră în mijlocul unui grup de insule joase pe care nu se aşteptau să le întîlnească [264]. Fregata „Africana“ se izbi de o stîncă, iar celelalte două nave erau cît pe-aci să aibă aceeaşi soartă şi numai după cinci zile de eforturi, de frămîntări şi de pericole, izbutiră să ajungă iar în larg.

Locuitorii acestui arhipelag erau înalţi, purtau părul lins şi lung şi-şi

vopseau corpul cu felurite culori. Astăzi nu mai încape nici o îndoială că, în descrierea Insulelor Primejdioase lăsată de Roggeveen, trebuia recunoscut Arhipelagul Tuamotu căruia Cook i-a dat denumirea de Palliser.

în dimineaţa următoarei zile în care scăpase de pericolul Insulelor Primejdioase, Roggeveen descoperi încă o insulă pe care o numi Aurora. Insula era foarte joasă şi abia se ridica de la 'suprafaţa apei ; dacă soarele ar fi întîrziat să se ivescă, „Tienhoven“ s-ar fi izbit de ţărmurile ei şi ar fi pierit.

Se lăsa noaptea, cînd navigatorii zăriră un nou pămînt, care primi numele de Vesper. Pămîntul acesta e destul de greu de identificat, dacă nu face cumva parte din Insulele Palliser.

Roggeveen continuă să navigheze spre vest, între a cincisprezecea şi a şaisprezecea paralelă, şi, curînd, se pomeni „pe neaşteptate“ printre insulele pe jumătate înecate.

„Pe măsură ce ne-am apropiat de ele, spune Behrens, am văzut tot mai multe piroge navigînd de-a lungul coastelor, şi am căpătat siguranţa că locurile erau dens populate. Apropiindu-ne şi mai mult, am văzut că ne aflam lîngă un grup de insule aşezate foarte aproape unele de altele ; în sfîrşit, am înaintat pe nesimţite atît de mult, încît am început să ne temem că nu vom mai putea ieşi de acolo, iar amiralul îi porunci unuia dintre piloţi să se urce în vîrful catargului ca să afle drumul de ieşire. Salvarea noastră o datorăm acalmiei care domnea atunci ; cea mai uşoară clătinare ne-ar fi izbit navele de stînci, fără să le mai putem da nici un fel de ajutor. Insulele acestea sînt şase la număr, avînd toate o înfăţişare pitorească ; luate laolaltă, să tot aibă vreo treizeci de leghe întindere. De aşezat, ele sînt aşezate la douăzeci şi cinci de leghe spre vest de Insulele Primejdioase. Le-am numit Labirintul fiindcă pentru a putea ieşi de acolo, am fost siliţi să facem multe ocoluri“.

Unii autori au identificat grupul de insule mai sus pomenit cu Insulele Prinţul de Galles, descoperite ulterior de Byron, dar Fleurieu nu e de părerea aceasta. Dumont d’Urville crede că e vorba de grupul VÎiegen, care mai fusese văzut de Schouten şi Le Maire [265].

După trei zile de navigaţie fără abatere spre vest, olandezii zăriră o insulă nespus de frumoasă. Cocotierii şi ceilalţi palmieri, precum şi vegetaţia luxuriantă îi vădeau fertilitatea. întrucît lîngă mal apa era prea puţin adîncă, Roggeveen se mulţumi să debarce cîteva detaşamente bine înarmate.

încă o dată, în mod cu totul inutil, olandezii vărsară sîngele unei populaţii inofensive, care îi aştepta pe mal şi n-avea altă vină decît că era prea numeroasă. în urma acestui masacru, mai potrivit unor barbari decît unor oameni civilizaţi, încercară să-i readucă pe băştinaşii care fugiseră cu ajutorul darurilor făcute căpeteniilor şi ale demonstraţiilor de prietenie cu totul * mincinoase. Dar băştinaşii nu se lăsară înşelaţi şi, atrăgîndu-i pe marinari în interior,,se năpustiră asupra lor şi-i atacară cu pietre. Deşi o salvă doborîse la pămînt mulţi dintre ei, băştinaşii continuară, totuşi, cu mare vitejie, să-i atace pe străini, şi-i siliră să se întoarcă la corăbii cărîndu-şi răniţii şi morţii.

Fireşte, olandezii vorbiră de trădare, neştiind cum să numească nelegiuirea şi nesinceritatea adversarilor. Dar cine era vinovatul ? Cine atacase mai întîi ? Şi, chiar dacă am admite că fuseseră săvîrşite cîteva

furturi, ceea ce ar fi ■foarte posibil, trebuia pedepsită cu atîta cruzime o populaţie întreagă, pentru vina cîtorva inşi care nu puteau să aibă idei prea limpezi despre proprietate ?

Cu toate pierderile îndurate, olandezii dădură acestei insule, în. amintirea lucrurilor plăcute înîîlnite acolo, numele de Insula Desfătării. Roggeveen o situează sub a şaisprezecea paralelă ; dar longitudinea ei este atît de neclar indicată, încît a fost cu neputinţă să fie indentificată.

Trebuia ca Roggeveen să caute mai departe spre vest Insula Espiritu Santo descoperită de Queiroz ? Sau, dimpotrivă, trebuia să navigheze spre nord ca

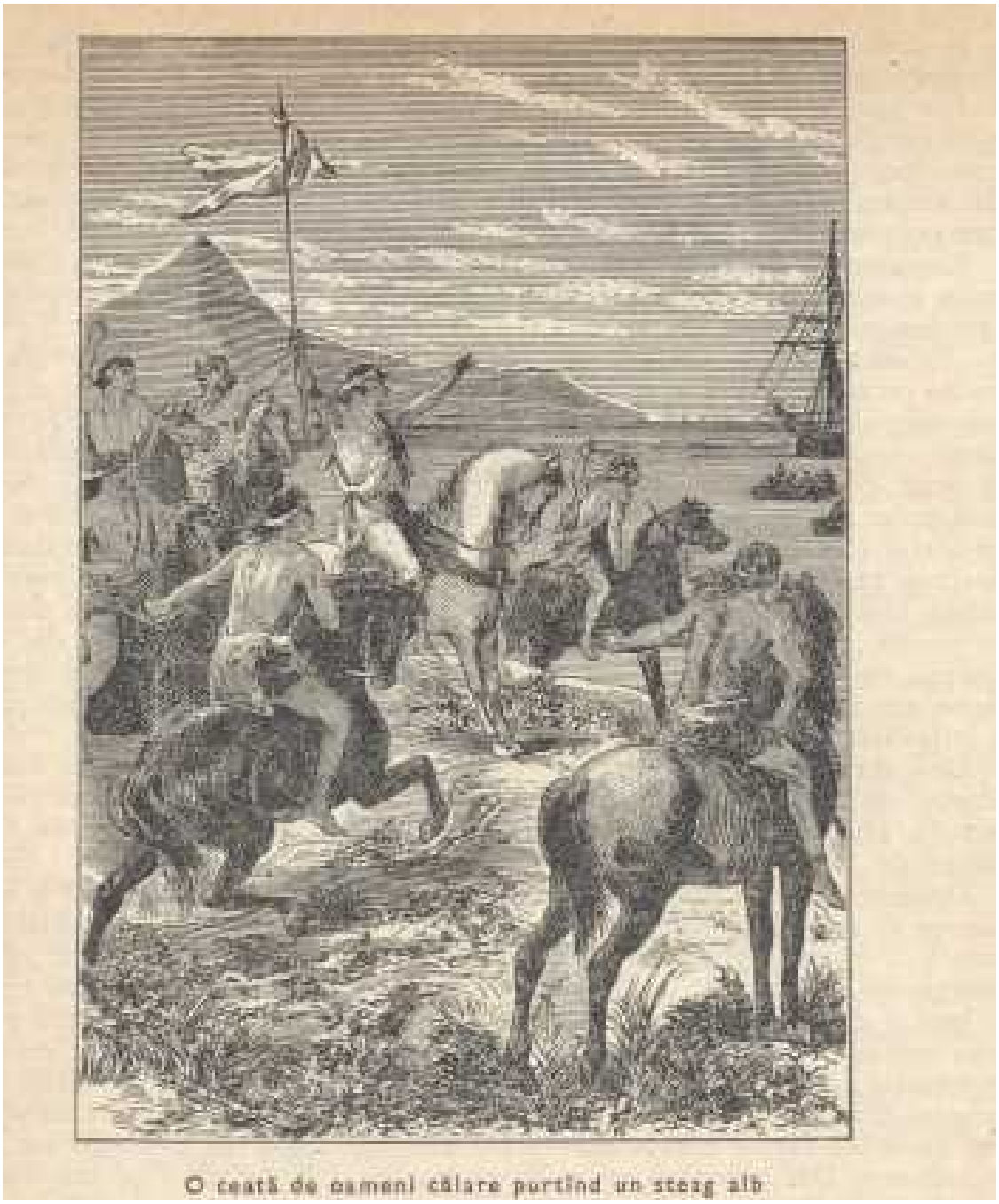

O ceată de oameni călare purtînd un steag alb

să ajungă în Indiile Orientale ajutat de musonul favorabil ? Consiliul militar, căruia îi supuse această alternativă, hotărî plecarea spre Indii.

în a treia zi de navigaţie fură descoperite, dintr-o dată, trei insule, numite Bauman, după numele comandantului navei „Tienhoven“, care le zărise cel dintîi. Insularii veniră în jurul navelor, cu gînd să facă negoţ, în timp ce o mare mulţime înarmată cu arcuri şi suliţe acoperea ţărmul. Băştinaşii erau albi şi nu se deosebeau de europeni decît prin faptul că unii dintre ei aveau pielea bronzată de soare. Acoperiţi de la brîu pînă la călcîie cu o fîşie de pînză ţesută artistic şi împodobită cu ciucuri, oamenii aceştia nu obişnuiau să-şi coloreze pielea [266]. Pe cap, purtau pălării făcute din aceeaşi pînză ţesută cu artă, iar la gît aveau colane de flori înmiresmate.

După cîte se pare, e vorba de locuitorii Insulelor Navigatorilor.

După ce întîlni nişte insule pe care Roggeveen le luă drept Insulele Coco- tierilor şi ale Trădătorilor, vizitate mai înainte de Schouten şi Le Maire, şi pe care Fleurieu, socotindu-le drept o descoperire olandeză, le numeşte Insulele Roggeveen ; după ce zări insulele Tienhoven şi Groningue, despre care Pingre crede că sînt Santa Cruz ale lui Mendana, expediţia ajunse în sfîrşit pe coastele Noii Britanii, unde se făcu cunoscută prin noi masacre. De acolo, ajunse în apele Noii Guinee şi, după ce depăşi Molucele, ancoră la Batavia.

Acolo, compatrioţii lor, mai puţin umani decît unele populaţii vizitate de Roggeveen, confiscară cele două nave, îi întemniţară pe marinari şi pe ofiţeri, fără deosebire de rang, şi-i trimiseră în Europa spre a fi judecaţi. Să- vîrşiseră o crimă de neiertat : călcaseră pe insule aparţinînd Companiei Indiilor Orientale deşi se aflau sub ordinele Companiei Indiilor Apusene ! Urmă ţin proces, iar Compania orientală fu condamnată să restituie tot ce luase şi să plătească daune uriaşe.

Din ziua reîntoarcerii la Texel, 11 iulie 1723, îl' pierdem cu totul din vedere pe Roggeveen şi nu mai ştim nimic despre ultimii ani ai vieţii sale. Şi trebuie să-i fim recunoscători lui Fleurieu că a descurcat firul încîlcit al acestei lungi navigaţii şi că a adus unele lumini asupra rezultatelor unei expediţii care ar merita să fie mai bine cunoscută.

La 17 iunie 1764, comodorului John Byron îi erau înmînate nişte instrucţiuni semnate de lordul Amiralităţii, şi care începeau astfel :

„Cum pentru a spori gloria naţiunii noastre în calitatea ei de putere maritimă, pentru a spori demnitatea coroanei Marii-Britanii cît şi progresul comerţului şi al navigaţiei noastre, nu există nimic mai potrivit decît descoperirile ţinuturilor noi; şi cum există temeiuri să se creadă că s-ar putea găsi în Marea Atlanticului, între Capul Bunei Speranţe şi Strîmtoarea Ma- gellan pămîntuni şi insule foarte întinse, necunoscute pînă astăzi puterilor Europei, situate la latitudini bune pentru navigaţie şi avînd climate prielnice producţiei feluritelor mărfuri folositoare negoţului ; în sfîrşit, cum insulele maiestăţii sale, numite Insulele Pepys sau Insulele Falkland, situate în regiunea mai sus arătată, n-au fost cercetate cu destulă grijă pentru a se putea avea o idee exactă despre coastele şi bogăţiile lor naturale, deşi au fost descoperite şi vizitate de navigatori englezi; maiestatea sa, ţinînd seama de toate acestea şi neînchipuindu-şi că ar putea să existe vremuri mai nimerite pentru asemenea realizări

decît cele de adîncă pace care domneşte din fericire peste- regatele sale, a hotărît că se cuvine să treacă la săvîrşirea lor..."

Cine era deci încercatul marinar asupra căruia se oprise alegerea stăpînirii engleze ? Comodorul John Byron, născut la 8 noiembrie 1723, bunicul ilustrului poet. El era stăpînit încă din copilărie de cea mai vie patimă pentru cariera mărinărească şi se ambarcase la şaptesprezece ani pe una. din navele escadrei amiralului Anson, trimisă cu misiunea de a distruge aşezările spaniole de pe coastele ¡Pacificului.

Am arătat mai sus prin ce nenorociri a trecut expediţia lui Anson, înainte de neaşteptatul noroc care avea să-i pecetluiască ultima parte a călătoriei.

Nava pe care se afla Byron, „Wager“, naufragie la ieşirea din Strîmtoarea Magellan, iar echipajul, căzut în mîinile spaniolilor, se pomeni trimes în Chile. După o captivitate care dură trei ani, Byron izbuti să evadeze şi fu cules de o corabie din Saint Malo, care îl readuse în Europa.' Aici, el reintră imediat în marină, se distinse participînd la cîteva bătălii în războiul împotriva

Expediţia lui John Byron în Oceanul Pacific

Franţei şi, fără doar şi poate că amintirea primei sale călătorii în jurul lumii, întreruptă în mod atît de jalnic, atrase asupra lui atenţia Amiralităţii.

Navele care i se încredinţară erau armate cu grijă : „Delfinul“, navă de război de gradul şase, avea 24 de tunuri, 150 de marinari, 3 locotenenţi şi 37 de subofiţeri; „Tamar“, sloop cu 16 tunuri, comandat de căpitanul

Mouat, avea 90. de marinari, 3 locotenenţi şi 27 de subofiţeri.

începutul nu fu prea fericit. La 21 iunie 1764, expediţia părăsi portul Dunes (Londra), dar, coborînd pe Tamisa, „Delfinul“ suferi o ciocnire şi trebui să fie dus la Plymouth pentru repararea carenei.

La 3 iulie, ancora fu ridicată definitiv şi, peste zece zile, Byron se oprea la Funchal, în Insula Madeira, ca să ia provizii proaspete ; mai apoi, expediţia trebui să oprească la Insulele Capului Verde ca să ia apă de băut, căci apa aflată la bord se stricase.

Pînă în faţa Capului Frio, pe coasta Braziliei, nimic nu tulbură călătoria celor două nave engleze. Byron făcu doar ciudata remarcă, de mai multe ori constatată, că dublura de aramă a navelor părea să alunge peştii, care altminteri ar fi trebuit să se găsească din belşug pe meleagurile acelea. Căldurile copleşitoare şi ploile necontenite doborîseră la pat o bună parte a echipajelor. De aceea se făcuse simţită nevoia odihnei şi a hranei proaspete.

Şi una şi alta aveau să fie găsite la Rio de Janeiro, unde navele sosiră la 12 decembrie. Acolo, Byron se bucură de o primire deosebit de atentă din partea viceregelui ; comodorul povesteşte astfel prima lor întrevedere :

„Cînd m-am dus să-l vizitez, am fost primit cu cea mai mare pompă ; cam şaizeci de ofiţeri se aflau aliniaţi în faţa palatului. Garda mi-a dat onorul. Ostaşii erau foarte chipeşi, foarte bine întreţinuţi. Excelenţa sa, .însoţit de nobili, veni să mă întîmpine pe scară. Am fost salutat cu cincisprezece lovituri de tun, trase din fortul cel mai apropiat. Am intrat apoi în sala de primire unde, după o convorbire de un sfert de ceas, mi-am luat rămas bun şi am fost condus cu aceleaşi onoruri...“

Vom arăta mai tîrziu cît de puţin se aseamănă primirea făcută peste cîţiva ani căpitanului Cook cu aceea făcută lui Byron.

Comodorul obţinu fără greutate îngăduinţa de a-şi debarca bolnavii şi se bucură de cele mai mari înlesniri pentru procurarea alimentelor. în afara încercărilor repetate ale portughezilor de a-i convinge marinarii să dezerteze, nu avu de ce să se plîngă. Dar căldurile de nesuportat de la Rio scurtară durata escalei. La 16 octombrie, ancorele fură în sfîrşit ridicate ; navele tre- buiră totuşi'să mai zăbovească la intrarea în golf vreo patru sau cinci zile pînă cînd vîntul dinspre uscat le împinse în larg.

Pînă atunci, ţinta călătoriei fusese tăinuită. Byron îl chemă la el pe comandantul lui „Tamar“, şi, în prezenţa marinarilor adunaţi iaolaltă, citi instrucţiunile care îi cereau nu să meargă în Indiile Orientale, cum se crezuse pînă atunci, ci să pătrundă în Marea Sudului, ca să facă acolo descoperiri care ar fi putut fi de mare importanţă pentru Anglia. în acest scop, lorzii Amiralităţii acordau echipajelor o soldă dublă, fără să mai pomenim avansurile şi gratificaţiile, dacă aveau să fie mulţumiţi de ei. Din scurta cu- vîntare a lui Byron, marinarilor le plăcu cel mai mult ultima parte, pe care o primiră cu urale de bucurie.

Pînă la 29 octombrie nu se întîmplă nimic deosebit. Apoi, grindina căzută pe neaşteptate şi rafalele puternice se ţinură lanţ şi se transformară într-o furtună înspăin>întătoare, în timpul căreia comodorul porunci să fie zvîrlite în mare patru tunuri spre a nu i se scufunda navele. A doua zi, vremea se mai îmbunătăţi parcă ; dar frigul era la fel de aspru

cum e în Anglia la aceeaşi epocă, deşi noiembrie corespunde lunii mai din emisfera boreală. Cum vîntui împingea mereu navele spre est, Byron începu să se teamă că-i va fi greu să navigheze de-a lungul coastei Patagoniei.

Pe neaşteptate, la 12 noiembrie, deşi pe hartă nu se afla însemnat nimic în locul acela, răsună de mai multe ori strigătul : Pămînt ! Pămînt în prova ! în clipa aceea norii acopereau aproape întregul orizont iar tunetele bubuiau neîncetat.

„Am observat, spune Byron, că pămîntul pe care îl luasem la început drept o insulă prezenta două povîrnişuri de munţi : dar, privind dintr-o parte, mi s-a părut că pămîntul care se unea cu munţii se întindea departe, spre sud-est; prin urmare, am schimbat drumul spre sud-vest, am pus să se urce ofiţeri în gabie, ca să observe şi să verifice această descoperire ; toţi mă asigurară că văzuseră o mare întindere de pămînt... Pe urmă, ne-am îndreptat spre est sud-est. Pămîntul se' înfăţişa mereu la fel. Munţii păreau albaştri, cum sînt de obicei pe vreme închisă şi ploioasă, cînd nu eşti prea departe de ei... Curînd, cîţiva crezură că aud valurile spărgîndu-se de-o plajă de nisip ; dar, după ce mai navigarăm vreun ceas cu toată atenţia posibilă, ceea ce luasem drept pămînt se spulberă deodată, şi ne-ăm convins, spre marea noastră mirare, că nu văzusem decît un miraj... Timp de douăzeci şi şapte de ani, am străbătut fără încetare mările, continuă Byron, dar n-am pomenit încă o iluzie atît de generali şi de atît de lungă durată... Fără doar şi poate că dacă vremea nu s-ar fi schimbat atît de brusc încît să ne şteargă, din faţa ochilor ceea ce luam drept pământ, toţi cei aflaţi la bord ar fi jurat că descoperiseră vreo insulă la latitudinea aceea. Ne aflam atunci la *43°46'* latitudine sudică şi 60°5' longitudine vestică“.

A doua zi începu o furtună cumplită, anunţată de ţipetele pătrunzătoare ale mai multor soiuri de păsări care căutau să fugă din calea ei. Dar furtuna nu dură mai mult de douăzeci de minute. Totuşi, a fost de ajuns şi atît ca să culce nava într-un bord mai înainte ca marinarii să poată desface scota [267] trincii [268], parîmă care trebuie să fie tăiată. în acelaşi timp, scota velei mari [269] îl răsturnă pe primul ofiţer aruncîndu-l departe.

Nici zilele următoare nu se dovediră a fi mai prielnice. Printre altele, nava avea un pescaj atît de mic, încît căpăta o derivă enormă cînd bătea vântul mai tare.

După o navigaţie atît de zbuciumată, la 24 noiembrie, Byron ajunse — e lesne de înţeles cu cîtă bucurie — la Puerto Deseado în Insula Pinguinilor. Dar plăcerile popasului nu corespunseră nici pe departe nerăbdării cu care echipajul aşteptase să ajungă acolo.

Debarcînd la uscat şi înaintînd în interior, marinarii englezi găsiră doar o câmpie stearpă şi cîteva coline nisipoase, fără un copac. în privinţa vânatului, zăriră cîţiva guanacos [27]°, dar prea departe pentru a-i putea împuşca ; marinarii izbutiră să prindă cîţiva iepuri mari, pe care îi încolţiră destul de uşor. Vânatul focilor şi al păsărilor acvatice dădu însă atîta carne cît „să. sature o întreagă flotă“.

Neplăcut la vedere, prost adăpostit, Puerto Deseado mai avea încă şi: marele neajuns că nu găseai în el decît apă sălcie. Cît despre locuitori, nu se vedea nici urmă. Un popas mai îndelungat în locul acesta fiind şi inutil

şi periculos, Byron porni, la 25 noiembrie, în căutarea Insulei Pepys. '

Poziţia acestei insule era cît se poate de nesigură. Halley o plasa la 60° spre est de continent. Cooley, singurul care afirmă că o văzuse, pretindea, că insula se află la 47° latitudine sudică, dar nu-i fixa longitudinea. Problema era deci interesantă de rezolvat.

După ce navigă spre nord, spre sud şi spre est, Byron, convins că insula nu există, porni cu gîndul şă ajungă la Sebalde sau primul port unde ar fi putut găsi apa şi lemnele de care avea atîta nevoie. Pe drum însă, ît prinse o furtună cu valuri cum Byron nu mai pomenise nici chiar pe vremea cînd trecuse pe lîngă Capul Horn împreună cu amiralul Anson. După trecerea furtunii, comodorul recunoscu Capul Fecioarelor, care formează intrarea septentrională a Strîmtorii Magellan.

Imediat ce nava se apropie îndeajuns de coastă, marinarii putură vedea o ceată de călăreţi, care purtau un steag alb şi de făceau semn să debarce. Curios să vadă patagonezii aceştia asupra cărora călătorii dinaintea lui se- potriveau atît de puţin în păreri, Byron debarcă la uscat cu un puternic detaşament de soldaţi înarmaţi.

_ Acolo găsi cam cinci sute de oameni, aproape toţi călări, uriaşi ca statură şi părind nişte monştri eu chip omenesc. Patagonezii îşi zugrăviseră trupurile- în felul cel mai hidos cu putinţă, îşi brăzdaseră feţele[1] cu dungi de diverse culori şi îşi încercuiseră ochii cu albastru, negru sau roşu, aşa fel încît păreau că poartă nişte ochelari imenşi. Aproape toţi erau goi purtînd doar un fel de piei zvîrlite pe umeri, eu blana spre înăuntru. Cîţiva dintre ei erau încălţaţi cu cizme făcute din blană. Ciudată îmbrăcăminte, primitivă şi necostisitoare !

_ împreună cu ei, se vedeau numeroşi cîini şi cai piperniciţi, urîţi la înfăţişare, dar neîntrecuţi la fugă. Femeile călăreau ca şi bărbaţii, fără scări şi întreaga mulţime galopa pe malul mării, deşi locul era presărat cu bolovani foarte alunecoşi.

Întâlnirea cu patagonezii fu prietenoasă. Byron dărui neamului acestuia de uriaşi o mulţime de nimicuri, panglicuţe, mărgele de istiolă şi tutun.

De îndată ce se întoarse da bordul „Delfinului“, Byron pătrunse în Strîm- toarea Magellan, pe care n-avea de gînid s-o străbată, vrînd doar să găsească acolo un loc de debarcare sigur şi comod pentru aprovizionarea eu apă de băut şi cu lemne înainte de a porni în căutarea insulelor Falkland. La ieşirea din al doilea intrînd, Byron determină poziţia Capului Sandy. Lingă acesta din urmă, văzu un ţinut încântător, cu izvoare, păduri, pajişti ¡pline cu flori care răspîodeau în văzduh miresme minunate. Priveliştea era însufleţită de sute de păsări, dintre oare unele primiră numele de „gîşte pictate“, din pricina penelor colorate în cele mai strălucitoare culori. Dar nu găsiră nicăieri un loc de -care luntrea să se poată apropia fără să întîmpine cele mai mari primejdii. Pretutindeni apa era foarte mică şi valurile se izbeau cu putere de mal. Echipajele pes- cuiră sau vînară peşti, mai ales roşioare minunate, gîşte, becaţe, lişiţe şi multe alte păsări deosebit de gustoase.

Byron fu deci silit să-şi continue drumul pînă la Portul Foametei, unde ajunse în ziua de 27 decembrie.

„Eram, spune el, la adăpost de toate vînturile, cu excepţia celui de sud-est, care bate rar, iar dacă o corabie aflată în interiorul golfului ar fi

fost aruncată pe mal, nu i s-ar fi întîmplat nimic rău, căci acolo fundul e moale. De-a lungul coastelor pluteşte o cantitate de copaci îndestulătoare ca să umple cu uşurinţă o mie de nave, aşa că n-aveam nevoie să ine mai ducem să-i tăiem din pădure“.

în fundul golfului se varsă un rîu, Sedger, cu apă minunată. Pe malurile îui cresc arbori înalţi şi superbi, buni de făcut catarge excelente. Pe crengile lor stau numeroşi papagali şi alte păsări -cu pene strălucitoare. în Pomii Foametei, domni belşugul tot timpul dît Byron poposi acolo.

La 5 ianuarie 1765, cînd echipajele se simţiră pe deplin refăcute, iar aprovizionarea navelor se terminase, comodorul -dădu semnalul de plecare în căutarea Insulelor Falkland. Şapte zile mai tîrziu, navigatorii zăriră un ţărm* pe care îl luară drept insulele lui Sebald de Weert ; dar, apropiindu-se mai mult, văzură că de fapt nu aveau în faţă trei insule, aşa cum crezuseră la început, ci una singură, care se întindea departe, spre sud.

La început, Byron rămase în larg, căci n-ar fi dorit să-l arunce curenţii -pe o coastă necunoscută. Apoi, după o cercetare sumară, trimise o ambar- caţie mai aproape de ţărm ca să caute un loc de ancorat sigur şi comod. Locul acesta, găsit de îndată, fu numit port Egmont, în cinstea contelui Eg- mont, pe atunci prim-lord al Amiralităţii.

„Nu cred că s-ar putea găsi un port mai minunat, spune Byron ; fundul e excelent, apa dulce se află ia îndemînă, întreaga flotă a Angliei ar putea fi ancorată aici, ia -adăpost de toate vînturile. Gîştel-e, raţele, lişiţele sînt atît de numeroase, încît marinarii se plictisiseră mîncîndu-le. Lipsa de lemne e aici generală, cu excepţia cîtorva trunchiuri de copaci care plutesc de-a lungul coastelor, aduse pesemne din Strîmtoarea Magellan“.

Măcrişul sălbatic şi ţelina, aceste excelente antiscorbutice, creşteau ¡firetu- tindeni. Pinguinii, lupii-de-mare şi leii-de-mare erau atît de numeroşi încît nu se putea umbla pe plajă dacă nu alungai haite întregi. Nişte animale asemănătoare cu lupii, dar care aduceau mai ¡de • grabă a vulpi, în afară de talie şi de coadă, îi atacară ¡de mai multe ori pe marinarii care se apărară cu mare greu. Şi ar fi greu de spus cum de ajunseseră pe meleagurile acestea aflate la cel puţin o sută de leghe depărtare de continent, şi unde îşi găseau adăpost, deoarece pe insulele respective nu creştea decît ¡stuf şi nici un copac.

Byron luă în stăpînire, în numele regelui Angliei, portul Egmont şi insulele din preajmă, numite Falkland, cărora Cooley le dăduse numele de Insulele Pepys, dar al căror prim-descoperitor a fost, după toate probabilităţile, căpitanul Davis, în 1592. Doi ani mai tîrziu, sir Richard Hawkins văzu un ţărm care se presupune a fi acelaşi şi pe care îl numi Virginia. în sfîrşit, corăbiile din Saint Malo vizitară şi ele arhipelagul care fără doar şi poate că e acela căruia Frézier[271] i-a dat numele de Insulele Maluine (Falkland).

După ce boteză un număr oarecare de stînci, insuliţe şi capuri, Byron părăsi portul Egmont, la 27 ianuarie, îndreptîndu-se spre Puerto Deseado unde ajunse peste nouă zile. Acolo. îetîlni nava de transport „Florida“, care îi aducea din Anglia alimentele şi schimbul necesar îndelungatei sale navigaţii. Dar ancorarea era prea periculoasă iar „Florida“ şi „Tamar“ se aflau într-o stare prea proastă pentru a se putea face operaţia de transbordase, care mai cerea şi mult timp. De aceea Byron trimise pe

„Florida“ un ofiţer inferior care cunoştea perfect Strîmtoarea Magellan, şi porni însoţit de cèle două nave spre Portul Foametei.

De cîteva ori, comodoruil lîntîlni în strîmtoare o fregată franceză care părea să aibă acelaşi drum ou navele lui. La reîntoarcerea în Anglia, află că nava era „Vulturul“, comandat de Bougainville, venit pe coastele Patagoniei ca să taie lemnele necesare noii ¡colonii franceze din insulele Falkland.

în decursul escalelor făcute în strîmtoare, expediţia engleză primi vizita mai multor cete de fuegieni.

„Nu mai văzusem încă oameni într-o ¡stare atît ide jalnică, spune Byron. Umblau toţi aproape goi, neavînd decît o piele de lup-de-mare aruncată pe umeri şi care duhnea groaznic ; erau înarmaţi cu arcuri şi ¡săgeţi pe care mi ie dădură pentru cîteva mărgele şi alte nimicuri. Săgeţile, llungi de două picioare, erau de trestie, şi aveau vîrfurile făcute dintr-o piatră verzuie ; arcurile, ale căror corzi erau din intestine uscate, măsurau vreo tarei picioare lungime.

Toată hrana lor se compunea din cîteva fructe, cîteva scoici şi resturi de peşti putreziţi, aruncaţi de furtună pe ţărm. Unul dintre ei isfîşia cu dinţii putreziciunea şi împărţea celorlalţi bucăţile, iar ei le înfulecau cu lăcomie.

Mulţi dintre aceşti băştinaşi se hotărîră ¡să ¡se urce la bord. Vrînd să-i înveselească, unul din ofiţerii mei inferiori cîntă din vioară iar cîţîv.a marinari dansară. Fuegienii părură încîntaţi de spectacol. Vrînd cu tot dinadinsul să-şi arate recunoştinţa, unul dintre ei se grăbi să coboare în pirogă şi aduse de acolo un săculeţ făcut din piele de lup-de-mare, plin cu un soi de grăsime roşie, cu care unse faţa celui care cîntase din vioară. Pentru că ţinea mult isă-mi facă şi mie cinstea asta, iar eu ¡refuzam, omul ¡se căzni din [1] răsputeri să-mi înfrîngă modestia ; cu mare greutate am izbutit să. scap de semnele lui de prietenie“.

Nu mi se pare inutil să redau aici părerea, lui Byron, marinar încercat, despre avantajele şi inconvenientele oferite de traversarea Strîmtorii Magullan. Comodorul nu e de acord cu cei mai mulţi dintre navigatorii care au vizitat aceste meleaguri.

„Pericolele şi greutăţile de care ne-am izbit, spune el, ar putea face să se creadă că nu e prudent să încerci traversarea aceasta şi că navele care pleacă din Europa, ca să ajungă îft Marea Sudului, ar trebui toate să ocolească Capul Horn. Eu nu sînt de părerea aceasta, deşi am ocolit de două ori Capul Horn. Există o anumită epocă a anului cînd nu numai o navă, ci o întreagă flotă, ar putea să traverseze strâmtoarea în trei săptămâni ; pentru a folosi perioada cea mai prielnică, e bine să te afli acolo în luna decembrie. Un avantaj de nepreţuit, care trebuie să-i decidă întotdeauna pe navigatori, e faptul că prin partea locului se găsesc din belşug ţelină, ilingurea, fructe şi numeroase alte plante antiscorbutice... Pentru piedicile pe care ile-am avut de înfruntat şi care ne-au reţinut în strâmtoare, de la 17 februarie la 8 aprilie, nu poate fi învinuită decît epoca echinocţiului, de obicei furtunoasă, şi care, o dată în plus, ne-a pus răbdarea la încercare“.

Pînă la 26 aprilie, cînd întîlni Mas-a-fuero una dintre insulele grupului Juan Fernández, Byron se îndreptase spre nord-vest. în ziua aceea, comodorul se grăbi să debarce pe insulă .cîţiva marinari care, după ce făcură proviziile de apă şi de lemne, vânară capre sălbatice aii căror gust

li se păru la fel de bun ca al celui mai bun vînat din Anglia.

în timpul popasului acestuia, se întâmplă iceva neobişnuit. Coasta era bătută de valuri puternice, care nu lăsau bărcile isă se apropie de plajă. Deşi purta un colac de salvare, unul dintre marinarii debarcaţi, care nu ştia,să înoate, nu voi să se arunce în mare ca să ajungă la şalupă. Ameninţat că va, fi părăsit pe insula aceasta pustie, el tot refuza să înfrunte valurile, cînd unul dintre camarazii lui îl prinse cu dibăcie cu o parîmă căreia îi făcuse un laţ la un capăt pe cînd celălalt capăt rămăsese în şalupă. Cînd ajunse la bord» spune relatarea lui Hawkesworth, nenorocitul înghiţise atâta apă încît părea fără viaţă. Ceilalţi îl spînzurară de picioare şi aşa îşi recapătă curând simţurile, iar iîn ziua următoare era perfect restabilit. Metoda aceasta, deşi miraculoasa, n-am îndrăzni să o recomandăm societăţilor de salvare.

Părăsind Mas-a-fuero, Byron schimbă drumul, cu gînd să găsească Ţara lui Davis — astăzi Insula Paştelui —• pe care -geografii o plasau la 27°3Q' şi cam la o sută de leghe spre vest de coasta americană. Opt zile fură consacrate acestei căutări.

Negăsind nimic după călătoria pe care nu putea s-o prelungească mai mult pentru că avea intenţia să viziteze Arhipelagul Solomon, Byron schimbă drumul spre nord-vest. La 22 mai, scorbutul se ivi la bord şi curând făcu progrese alarmante. Din fericire, în ziua de şapte iunie, la 14° 58' longitudine vestică, de pe catarge se zări pământul.

A doua zi, navele se aflau în faţa a două insule care păreau că oferă o perspectivă surâzătoare : arbori mari şi stufoşi, copăcei şi tufe, printre care se zăreau cîţiva indigeni, care se adunară curând pe plajă şi aprinseră focuri.

Byron trimise imediat o barcă ca să caute un loc bun de ancorat. Dar barca se reîntoarse fără să fi găsit fundul la o distanţă de două sute de metri de ţărm. Bieţii scorbutici, care se tîrîseră pe punte, priveau cu jale amară insula aceea rodnică unde se aflau leacurile bolii lor, dar în care natura nu-i lăsa să pătrundă.

Consiliul de război ia hotărîri

„Vedeau numeroşi cocotieri, plini de fructe al căror lapte e poate cei mai 'puternic antiscorbutic din câte există pe lume, spune relatarea ; bănuiau, pe bună dreptate, că pe insulă se află lămâi, banane şi alte fructe tropicale, şi, ca o culme a necazului, vedeau risipite pe mal carapace de broaşte-ţestoase. Toate alimentele acestea proaspete, care i-ar fi readus la viaţă, le erau tot atît de la îndemână pe oît le-ar fi fost dacă i-ar fi despărţit de ele o jumătate a globului pământesc ; dar, văzîndu-le, bieţii oameni simţeau şi mai tare jalea de a nu le putea căpăta“.

Byron nu vru să prelungească mai mult chinul nefericiţilor marinari ; după •ce dădu grupului numele de Insulele Dezamăgirii, întinse velele, la 8 iunie. Şi chiar a doua zi întâlni un nou ţărm, lung şi jos, acoperit cu

cocotieri. în mijlocul lui se întindea un lăculeţ cu o insuliţă. Era de ajuns să-l priveşti

ca să-ţi dai seama de formaţia madrepórica a uscatului acestuia. Un sîmoîu atol pe cale de a deveni insulă. De aceea barca trimisă pentru sondaje găsi pretutindeni o coastă rîpoasă ¡şi dreaptă ca un zid.

în acest timp, indigenii dădeau semne de duşmănie. Doi dintre ei pătrunseră chiar în barcă. Două pirogi mari, fiecare cu cîte treizeci de oameni la rame, ipărură ică vor să atace bărcile, dar acestea le puseră imediat pe fugă. în clipa cînid ambarcaţiiJe ajunseră la mal, începu lupta, iar englezii făcură uz de arme. Trei sau patru insulari rămaseră la pământ.

A doua zi, câţiva marinari şi scorbutici care putuseră să-şi părăsească hamacurile, debarcară la uscat. Indigenii, înspăimîntaţi de cele întâmplate în ajun, rămaseră ascunşi, în timp ce englezii adunară nuci de cocos şi euleseră plante antisoorbutice. Hrana proaspătă fu atît de eficace încât, peste cîteva zile, nu mai exista nici un bolnav ia bord. Papagali, porumbei de o rară frumuseţe şi nespus de prietenoşi, împreună cu alte păsări necunoscute, formau toată fauna insulei acesteia care primi numele regelui George. Insula descoperită mai apoi fu numită Insula Prinţul de Galles. Toate făceau parte din Arhipelagul Tuamotu numit şi ai Insulelor Joase, nume care li se potriveşte cît se poate de bine.

La 21 iunie se ivi un nou lanţ de insule împrejmuiţe de stînci marine.. Byiron renunţă să le cerceteze mai îndeaproape, căci ar fi însemnat să înfrunte mai multe riscuri decît avantajele făgăduite, dacă ar fi ajuns la uscat. Byron le numi Insulele Primejdiei.

Peste şase zile fu descoperită Insula Ducele de York. Englezii nu întâlniră locuitori, dar luară de pe ea două sute de nuci-de-cocos care li se părură de nepreţuit.

Ceva mai departe, la 1°18' latitudine sudică şi 173°46' longitudine vestică, o insulă izolată, situată la est de Arhipelagul Gilbert, primi numele lui Byron. Zăpuşala era atunci înăbuşitoare şi marinarii, slăbiţi de lunga călătorie făcută, avînd o hrană insuficientă şi nesănătoasă, şi bând numai apă clocită, fură aproape toţi atacaţi de dizenterie.

în sfârşit, la 28 iulie, Byron întâlni eu bucurie insulele Saipan şi Timan din Arhipelagul Marianelor sau al Hoţilor, şi ancoră chiar în locul unde lordul Anson ancorase cu „Centurionul“.

Corturile pentru scorbutici fură imediat ridicate. Aproape toţi marinarii resimţiseră atingerile cumplitei maladii, iar câţiva dintre ei se aflau la capătul puterilor. Comandantul încercă apoi să pătrundă în pădurea deasă care. cobora până la mal, ca să caute priveliştile minunate a căror descriere încântătoare poate fi citită în povestirea capelanului lordului Anson. Cît de puţin reală se dovedea a fi povestirea aceasta înflăcărată ! Pretutindeni, numai codrii de nepătruns, o încîlceală de plante, mărăcinişuri şi lăstari încurcaţi între ei, prin care nu puteai străbate fără să laşi, la fiecare pas, fâşii din veşminte. în acelaşi timp, roiuri nesfârşite de ţânţari se aşezau pe exploratori,, înţepîndu-i fără milă. Vânatul era rar şi cu greu te puteai apropia de el ; apa era nespus de rea, iar portul cît se poate de periculos în epoca aceea a. anului.

Popasul nu părea deci de loc promiţător. Totuşi, până la urmă, englezii descoperiră lămîi, portocale, cocos, fructe ale arborelui-de-pîine, un soi de pere exotice şi alte câteva fructe. Dacă produsele acestea erau minunate pentru scorbutici, care se însănătoşiră icurînid, în schimb frigurile, atît de răspândite prin acele locuri mlăştinoase, stârniră accese atît de violente,

încît: doi marinari muriră de pe urma lor. în plus, ploaia nu mai contenea iar căldura era copleşitoare. „Am fost pe coastele Guineei, spune Byron, în Indiile Orientale şi în Insula Sf. Toma, care e sub ecuator, dar nicicând n-am întâlnit o zăpuşeală atît de mare“.

Cu toate acestea, marinarii izbuteau să-şi procure destul de uşor păsări şi porci sălbatici cântărind de obicei până la două sute de livre ; dar carnea vânatului trebuia consumată pe loc, icăci altminteri putrezea într-o oră. în sfârşit, peştii de-a (lungul coastei erau atît de vătămători încît toţi cîţi mîn- caseră din ei, chiar icu măsură, se îmbolnăviră grav, trecînd la un pas de moarte.

La 1 octombrie, cele două nave, încărcate din belşug cu alimente proaspete şi cu provizii, părăsiră rada din Tinian, după un popas de nouă săptămâni. Byron întîlni insula Anatahan, pe care o văzuse şi Anson, şi continuă să navigheze spre nord, cu speranţa că va întîlni musonul de nord-est, înainte de a ajunge la Bashi, arhipelag care formează extremitatea nordică a Filipinelor. La 22 octombrie, marinarii zăriră Insula Grafton, cea mai septentrională din acest grup, iar la 3 noiembrie navele ajunseră în faţa Insulei Tknoan, semnalată de Dampier, ca floic de unde poate fi procurată cu uşurinţă hrana proaspătă. Dar locuitorii, care sínt de rasă malaieză, refuzară cu dispreţ securile, topoarele şi uneltele de fier oferite în schimbul a cîtorva păsări domestice şi cerură rupii [274]. Pînă la urmă se mulţumiră totuşi cu cîteva batiste ca preţ al unei duzini de păsări şi al unei capre cu iedul ei. Din fericire, pescuitul fu (îmbelşugat, căci alimente proaspete aproape că nu izbutiseră de loc să-şi procure.

Byron întinse deci velele, la 7 noiembrie, trecu pe lîngă Poulo-Condor şi poposi la Poulo-Taya, unde întîlni un ¡sloop sub pavilion olandez, dar pe care se aflau numai ¡malaiezi. Apoi, trecu de-a lungul coastei Sumatrei şi ancoră, în ziua de 28 noiembrie, la Batavia, centru principal al puterii olandeze în Indiile Orientale.

în rada portului se aflau atunci peste o sută de nave mari şi mici, într- atît era de înfloritor pe vremea aceea comerţul Companiei Indiilor Orientale. Oraşul se afla în plină prosperitate. Străzile largi şi bine croite, canalele întreţinute admirabil şi mărginite de arbori mari, casele frumos rânduite îl făceau să semene nespus de mult cu oraşele din Olanda. Pe promenade şi în cartierele negustoreşti se întâlneau portughezi, chinezi, englezi, olandezi, persani, mauri şi malaiezi. Serbările, recepţiile, distracţiile de tot soiul, dădeau străinilor o înaltă idee despre prosperitatea oraşului şi le făceau şederea plăcută. Singurul inconvenient — destul de grav • pentru un echipaj sosit după o călătorie atît de îndelungată — era insalubritatea locului, căci frigurile sínt aici endemice. Byron, care ştia (lucrul acesta, se grăbi să încarce proviziile şi ridică ancora după douăsprezece zile de şedere.

Oricît de scurt a fost popasul acesta, ţinuse totuşi prea mult, căci de îndată ce navele trecură de Strâmtoarea Sondei o cumplită epidemie de friguri doborî jumătate din echipaj şi prieinui moartea a trei marinari.

La 10 februarie, după patruzeci şi opt de zile de navigaţie, Byron zări ooasta Africii, iar peste trei zile ancora în Golful Mesei.

în oraşul Cap găsi toate lucrurile de care avea nevoie. Alimente, apă, medicamente fură ambarcate cu graba pricinuită de nerăbdarea reîntoarcerii acasă, şi navele se îndreptară în sfârşit spre ţărmurile patriei.

în timpul traversării Atlanticului se petrecută două incidente :

„în dreptul Insulei Sf. Elena, spune Byron, pe o vreme frumoasă, cu vînt răcoros, la o distanţă enormă de uscat, nava fu zguduită cu atîta putere de parcă s-ar fi lovit de un banc. Violenţa zguduirii ne-a alarmat pe toţi şi am ieşit fuga pe punte de unde am văzut marea icolorîndu-se cu sânge pe o suprafaţă întinsă, ceea ce ne-a alungat temerile. Ne-am ispus că poate lovisem vreo balenă şi că, după toate probabilităţile, nava noastră nu suferise nici o stricăciune, ceea ce era adevărat“.

în sfîrşit, cîteva zile mai tîrziu, „Tamar“ ise afla într-o stare atît de jalnică, iar cîrma îi era atît de grav avariată încît echipajul se văzu nevoit să născocească o unealtă ea s-o înlocuiască pentru a-i ajuta navei să ajungă pînă în Antile, căci ar fi însemnat un risc prea mare dacă ar fi încercat să o ducă mai departe în starea în care se afla.

La 9 mai 1766, „Delfinul“ ancora la Londra, după o călătorie în jurul lumii care durase aproape douăzeci şi trei de luni.

Dintre toate ocolurile lumii pe mare încercate de englezi, acesta a fost cel mai norocos. Pînă atunci nu mai fusese întreprinsă nici o călătorie cu scop pur ştiinţific. Dacă rezultatele n-au fost atît de rodnice pe cît se sperase, vina nu e a comandantului, care şi-a dovedit priceperea, ci a lorzilor Amiralităţii, ale căror instrucţiuni nu fuseseră destul de precise şi care nu avuseseră grijă să îmbarce, aşa cum s-a procedat mai tîrziu, savanţi specialişti în diferitele ramuri ale ştiinţei.

Altminteri, lui Byron i s-a făcut dreptate deplină. înaintat la rangul de amiral, el a primit un comandament important în Indiile Orientale. Dar despre ultima parte a vieţii sale, care se încheie în 1786, nu vom mai vorbi, ea nefiind legată de subiectul lucrării noastre.

II

Wallis şi Carteret. Pregătiri le expediţiei. Navigaţie extrem de anevoioasă prin Strîmtoarea Magellan. Despărţirea „Delfinului“'de „Swallow". Insula Whitsunday. Insula Regina Charlotte. Insulele Cumberland, Henry etc. Tahiti. Insulele Howe, Boscawen şi Keppel. Insula Wallis. Batavia. Cap.
Portul Londrei. Carteret descoperă* Insulele Pitcairn, Osnabrück, Glouces- ter. Arhipelagul Santa Cruz. Insulele Solomon. Canalul Sf. Gheorghe şi Noua Irlandă. Insulele Portland şi ale Amiralităţii. Makassar şi Batavia.
Întîlnirea cu Bougainville în Atlantic.

Drumul fusese în sfîrşit deschis, şi Anglia intra pe făgaşul marilor expediţii ştiinţifice care aveau să fie atît de fecunde şi să înalţe atît de sus faima marinei britanice. Ce şcoală admirabilă constituie aceste călătorii în jurul lumii, în care echipajele, ofiţerii şi mateloţii au mereu neprevăzutul în faţă şi în care calităţile marinarului, ale ostaşului şi chiar ale omului se dezvoltă din plin !

Imediat după reîntoarcerea lui Byron, Amiralitatea engleză organiză o nouă expediţie. Se pare chiar că de data aceasta pregătirile au fost făcute mai în grabă. „Delfinul“ ancorase în portul Londrei pe la începutul lui mai, iar peste şase săptămâni, la 19 iunie, căpitanul Samuel Wallis era numit comandantul navei.

Ofiţerul acesta, după ce cucerise toate gradele în marina militară,

comandase o operaţie importantă în Canada şi contribuise la luarea Louis- burgului. Ce însuşiri personale ale acestui ofiţer au hotărît Amiralitatea să-l aleagă dintre toţi tovarăşii lui de arme, pentru o asemenea expediţie ? Nu

ştim ! în orice caz, nobilii lorzi n-au avut motive să se căiască, mai apoi, pentru alegerea făcută.

_ Wallis începu imediat lucrările de reparaţii atît de necesare „Delfinului“, şi, la 21 august, adică la o lună după ce primise numirea, mai luă în primire în rada din Plymouth, nava cu un catarg „Swallow“ şi nava de transport „Prinţul Frederic“. A doua din aceste două nave era comandată de locotenentul Brine ; prima îl avea drept comandant pe căpitanul Philippe Carteret, unul dintre cei mai distinşi ofiţeri, însoţitor al comodorului Byron în ocolul pămîntului şi â cărui reputaţie avea Sa sporească în mod deosebit în această a doua călătorie.

Din nefericire, „Swallow“ părea puţin potrivită pentru ceea ce se cerea de la ea. Pe lîngă faptul că împlinise treizeci de ani de cînd se afla în serviciu, „Swallow“ era prea uşor căptuşită iar carena ei n-avea măcar cuiele necesare care, în lipsa unei dubluri ca lumea, să o apere de viermi; în sfîrşit, alimentele şi mărfurile de schimb fură repartizate într-un mod atît de ciudat, încît „Swallow“ primi o cantitate cu mult mai mică decît „Delfinul“. Degeaba ceru Carteret fuior de cînepă pentru făcut parîme, o forjă, fier şi felurite alte obiecte de care ştia din experienţă că o să aibă neapărat nevoie. Amiralitatea îi răspunse că navele şi armamentul erau cît se poate de bune pentru a putea îndeplini misiunea încredinţată. Răspunsul acesta îi întări lui Carteret ideea că nu .va ajunge mai departe de Insulele Falkland. Dar îşi luă, totuşi, măsurile dictate de experienţă.

De îndată ce se termină ambarcarea celor necesare, adică la 22 august 1766, navele porniră în larg. Lui Wallis nu-i trebui mult ca să-şi dea seama că „Swallow“ naviga cît se poate de prost şi că îi va rezerva multe neplăceri în decursul călătoriei. Totuşi, nici un incident mai de seamă nu se petrecu pînă la Madeira, unde navele se opriră să completeze proviziile consumate.

Părăsind Madeira, comandantul îi înmînă lui Carteret o copie după instrucţiunile primite şi-i indică Portul Foametei, din Strîmtoarea Magellan, ca loc de întîlnire, în cazul cînd vor fi siliţi să se despartă. Popasul în portul Praya, de pe Insula Santiago, fu scurtat pentru că vărsatul bîntuia acolo cu furie, şi Wallis opri echipajul să pună piciorul pe uscat. Curînd după ce trecu ecuatorul, „Prinţul Frederic“ anunţă o avarie şi trebui să i se trimită maran- gozul pentru a-i repara spărtura de la babord. Corabia aceasta, ale cărei alimente erau de proastă calitate, începuse să aibă la bord numeroşi bolnavi.

La 19 noiembrie, pe la ceasurile opt seara, echipajele văzură spre nord-est un meteor cu totul neobişnuit ca înfăţişare ; meteorul trecu orizontul spre sud-vest cu o viteză uimitoare, fiind vizibil aproape un minut şi lăsînd în urma lui o dîră de lumină atît de putennioă, încît puntea fu luminată ca în miezul zilei.

La 8 decembrie, navele atinseră în sfîrşit coasta Patagoniei. Wallis navigă de-a lungul ei pînă la Capul Fecioarei Maria, unde debarca la uscat împreună •cu detaşamentele înarmate de pe „Swallow“ şi „Prinţul Frederic“. Un grup de indigeni, care îi aşteptau pe mal, primiră, cu mărturii de plăcere, cuţitele, dălţile şi celelalte mărunţişuri care se împart de obicei în asemenea împrejurări ; dar nu voiră să dea nici în ruptul capului guanacii, struţii şi puţinul vînat pe care îl aveau cu. ei.

„I-am măsurat, spune Wallis, pe cei care erau mai înalţi. Unul dintre ei ..avea şase picioare şi şase ţoii, cîţiva aveau cinci picioare şi cinci ţoii, dar

cei anai mulţi măsurau între cinci picioare şi şase ţoii şi şase picioare".

Ţineţi seama că e vorba aici de „piciorul“ englezesc, care nu măsoară decît 305 milimetri. Dacă băştinaşii aceştia nu erau uriaşii de care vorbiseră primii' călători, nu-i mai puţin adevărat, totuşi, că erau neobişnuit de înalţi.

„Fiecare dintre ei, adaugă relatarea, purta la brîu o armă destul de ciudată : două pietre rotunde, îmbrăcate în piele şi cîntărind fiecare cam o livră, legate la capetele unei corzi de circa opt picioare lungime [273]. Indigenii foloseau arma aceasta ca pe o praştie, ţinînd una din pietre în mînă şi în- vîrtind-o pe cealaltă în jurul capului pînă ce căpăta forţa suficientă ; atunci o lansau spre obiectul pe care voiau să-l lovească. Şi sînt atît de îndemînatici în mînuirea armei acesteia, încît, la o distanţă de cincisprezece arşini, pot lovi cu amîndouă pietrele o dată o ţintă de mărimea unui şiling. Totuşi, nu obişnuiesc să lovească nici guanacul şi nici struţul cu arma aceasta, atunci cînd le vînează“.

Wallis luă la bord opt patagonezi. Aceştia nu se arătară atît de uimiţi pe cît s-ar fi crezut, la vederea obiectelor extraordinare şi noi pentru ei. Doar o oglindă avu darul să le stîrnească uimirea. Veneau spre ea, se dădeau înapoi, făceau mii de gesturi şi de strîmbături în faţa oglinzii, rîdeau în hohote şi-şi vorbeau unii altora cu însufleţire. Porcii vii le atraseră o clipă atenţia ; dar se distrară mai ales privind găinile de Guineea şi curcanii. Cu mare greutate au fost convinşi să părăsească nava. Totuşi, priveau mereu spre- ţărm, cîntau şi le făceau semne de bucurie compatrioţilor care îi aşteptau pe plajă.

La 17 decembrie, Wallis îi semnaliză lui „Swallow“ să treacă în fruntea: escadrei ca să pătrundă în Strîmtoarea Magellan. în Portul Foametei, comandantul ridică pe mal două corturi mari pentru bolnavi, pentru tăietorii de- lemne ¡şi pentru cei ce reparau velele. Peşte suficient pentru a se ospăta din el zilnic, un mare belşug de ţelină şi de fructe acre, asemănătoare cu afinele şi cu merişoarele, darurile acestui popas aveau să-i vindece complet, în mai puţin de două săptămîni, pe numeroşii bolnavi de scorbut de la bord. Cît despre nave, ele fură în parte curăţite şi călăfătuite ; marinarii reparară velele, palancurile şi celelalte materiale grozav de uzate. Curînd, escadra se văzu iar în stare să pornească în larg.

Mai întîi însă, Wallis porunci să fie tăiată o mare cantitate de lemne şi. o amibarcă pe „Prinţul Frederic“, pentru a fi transportată în Insulele Falk- land, unde lemnul lipseşte cu desăvîrşire. Totodată, porunci să fie scoşi cu cea mai mare grijă cîteva mii de puieţi, ale căror rădăcini fură învelite în pămînt, ca să le uşureze transplantarea în portul Egmont, şi să constituie, dacă aveau să se prindă, după cum spera, o bogăţie pentru arhipelagul acela desmoştenit al soartei. în sfîrşit, proviziile de pe „Prinţul Frederic“ fură repartizate pe „Delfin“ şi pe „Swallow“, primul luînd alimente pentru un an, iar al doilea pentru zece luni.

Nu vom stărui asupra diverselor incidente petrecute în decursul navigaţiei celor două nave prin Strîmtoarea Magellan, cum sînt rafalele de vînt neprevăzute, furtunile şi viscolele, curenţii nesiguri şi rapizi, marile maree şi ceţurile, care duseră de cîteva ori cele două nave la un pas de pieire. „Swallow“, mai ales, se afla într-o stare atît de jalnică, încît comandantul Carteret îl rugă pe Wallis să considere că nava sa nu mai era utilă expediţiei, şi să-i dea destinaţia pe care ar socoti-o cea mai nimerită pentru binele ţării.

„Ordinele Amiralităţii sînt categorice, îi răspunse Wallis ; trebuie să vă. conformaţi lor şi să însoţiţi «Delfinul» atîta timp cît vă va fi cu putinţă.
Ştiu că «Swallow» nu-i o corabie-bună, de aceea vom naviga cu o viteză egală cu a ei şi-i voi urmări mişcările, căci e important ca, dacă vreuna din nave suferă uA accident, cealaltă să fie aproape ca s-o ajute cît poate“.

Carteret nu mai avu ce să răspundă ; tăcu, dar se gîndi că expediţia avea să sfîrşească prost.

Cînd navele se apropiam de ieşirea dinspre Pacific a strîmtorii, timpul deveni cît se poate de neprielnic. O ceaţă deasă, rafale de zăpadă şi de ploaie, curenţi care împingeau navele spre stînci, o mare agitată, iată principalele piedici care îi reţinură pe navigatori în strîmtoare pînă la 10 aprilie. în ziua aceea, în dreptul Capului Pilar, „Delfinul“ şi „Swallow“ fură despărţite şi nu se mai reîntîlniră, căci Wallis neglijase să fixeze un loc de întîlnire în caz de despărţire.

înainte de a-l urma pe Wallis în călătoria de-a lungul Pacificului, vom da cîteva amănunte asupra bieţilor locuitori ai Ţării de Foc şi asupra aspectului general al meleagurilor acelora.

Băştinaşii înfulecau tot ce li se dădea, crud sau fiert, proaspăt sau sărat, dar nu voiau să bea niciodată altceva decît apă. Drept îmbrăcăminte purtau doar o amărîtă de piele de focă, lungă pînă la genunchi. Ca arme n-aveau decît suliţe cu vîrifuri din oase de peşte. Şi erau toţi bolnavi de ochi, boală pe icare englezii o puneau ipe .seama obiceiului lor de a trăi în fum ca să se apere de ţînţari. în sfîrşit, împrăştiau o duhoare de nesuferit, asemănătoare cu a vulpilor, fără îndoială din pricina murdăriei.

Dacă nu e prea plăcut, tabloul de mai sus e în schimb de-o izbitoare exactitate, aşa cum toţi călătorii au putut să constate. Pentru locuitorii Ţării de Foc, care se aflau pe o treaptă de dezvoltare atît de joasă, lumea părea că stă pe loc, continuînd să trăiască în aceeaşi mizerie ca şi strămoşii lor.

„Am părăsit astfel această regiune sălbatică şi de nelocuit, spune Wallis, unde aproape patru luni am fost necontenit ameninţaţi de pericolul naufragiului, unde, în mijlocul verii, vremea era ceţoasă, rece şi furtunoasă, unde aproape pretutindeni văile n-aveau iarbă şi munţii n-aveau copaci, unde, în sfîrşit, pămîntul care se arată vederii pare mai mult ruina unei lumi decît locaşul unor fiinţe însufleţite“.

De îndată ce ieşi din strîmtoare, Wallis porni către vest împins de un asemenea vînt, printr-o ceaţă atît de deasă şi pe o mare atît de agitată, încît vreme de multe săptămîni după aceea, nu mai exista nici un locşor uscat pe corabie. Umezeala aceasta permanentă aduse guturaiuri şi răceli grave, după care urmă curînd scorbutul. Cînd atinse 32° latitudine sudică şi 100° longitudine vestică, navigatorul porni drept spre nord.

La 6 iunie, spre marea bucurie a tuturor, fură descoperite două insule. Bărcile, echipate şi înarmate imediat sub comanda locotenentului Furneaux, ajunseră la malul uneia dintre ele.

Fură culese cîteva nuci de cocos şi o mare cantitate de plante antiscorbu- tice ; dar englezii, deşi văzuseră colibe şi şure, nu întîlniră nici un locuitor. Insula aceasta, descoperită în ajunul rusaliilor, al căror nume îl căpătă — Whitsunday — face parte, ca şi cele ce urmează, din

Arhipelagul Tuamotu.

A doua zi, englezii încercară să intre în relaţii cu locuitorii celeilalte insule ; dar indigenii păreau duşmănoşi, iar plaja şi mai puţin primitoare, aşa că nu putură să debarce. După ce navigară în volte toată noaptea, "Wallis trimise din nou ambarcaţiile, cu ordin să. nu le facă nici un rău indigenilor, în afară de cazul cînd vor fi siliţi să se apere.

Apropiindu-se de mal, locotenentul Furneaux avu surpriza să vadă şapte pirogi mari, cu cîte două catarge, în care se îmbarcă toată populaţia insulei. După plecarea indigenilor, englezii coborîră pe plajă şi străbătură insula în toate direcţiile ; în drum, dădură peste numeroase gropi pline cu apă bună de băut. Solul era neted, nisipos, acoperit cu arbori, mai ales palmieri şi cocotieri, şi presărat cu plante antiscorbutice.

„Locuitorii insulei, spune relatarea, erau de statură mijlocie, cu pielea oacheşă, şi îşi purtau lungile plete negre răsfirate pe umeri. Bărbaţii erau voinici, iar femeile chipeşe. Drept veşminte purtau un soi de ţesătură grosolană, prinsă la brîu şi adaptată, pare-se, pentru a putea fi ridicată pe umeri“.

După-masă, Wallis îl trimise din nou pe locotenent pe insulă ca să aducă apă şi să ia în stăpînire această nouă descoperire în numele regelui George al III-lea, dîndu-i numele de Regina Charlotte, în cinstea reginei Angliei.

După ce făcu el însuşi o recunoaştere, Wallis hotărî să rămînă aici o săptămînă, căci aprovizionarea se făcea destul de uşor.

în timpul plimbărilor pe insulă, marinarii englezi culeseră unelte făcute din scoici şi din pietre ascuţite, tăiate şi prinse în mînere în formă de răzui- toare, dălţi sau sule ; mai văzură, de asemenea, şi multe pirogi pe cale de a fi construite, făcute din scînduri prinse laolaltă. Dar cel mai mult îi mirară mormintele în care cadavrele erau expuse pe un fel de platformă şi putrezeau în aer liber. Plecînd din insulă, marinarii lăsară topoare, cuie, sticle şi alte lucruri, ca despăgubire pentru neajunsurile pricinuite băştinaşilor.

Dacă secolul al XVIII-lea a făcut mare paradă de filantropie, din povestirile tuturor călătorilor se vede că teoriile umanitare, foarte la modă pe atunci, au fost aplicate aproape în toate împrejurările în practică [274].

în aceeaşi zi, fu stabilită la vest de Insula Regina Charlotte, poziţia unei noi insule, lîngă a cărei coastă „Delfinul“ navigă fără să poată ancora. Joasă, acoperită cu copaci, fără cocotieri, fără urmă de locuinţe, insula părea că nu e folosită decît ca loc de întîlnire pentru vînătoare şi pescuit de către indigenii de pe insulele învecinate. De aceea Wallis, socotind că nu merită să se oprească pe ea, îi dădu numele de Egmont, în cinstea contelui d’Egmont, pe atunci prim-lord al Amiralităţii.

în zilele următoare, urmară noi descoperiri : rînd pe rînd se iviră insulele Gloucester, Cumerland, William-Henry şi Osnabrück. Fără să debarce, de pe aceasta din urmă locotenentul Furneaux putu să procure cîteva alimente proaspete. Zărind pe plajă numeroase pirogi duble, Furneaux îşi spuse că undeva, pe aproape, trebuiau să se afle negreşit nişte insule mai mari, pe care fără doar şi poate că ar fi găsit provizii din belşug, iar apropierea de coastă s-ar fi putut face mai lesne.

Presupunerile acestea aveau să fie confirmate foarte curînd. în ziua de

19, o dată cu zorile, marinarii englezi avură surpriza să se pomenească înconjuraţi de cîteva sute de pirogi mari şi mici, cu peste opt sute de oameni în ele. După ce se adunară un timp mai la o parte, eîţiva băştinaşi se apropiară, ţinînd în mîini ciorchini de banane. Dar cînd tocmai se hotărîseră să se urce la bord şi schimburile începuseră, un incident destul de caraghios era cît pe aci să pună capăt acestor relaţii amicale.

Unul dintre băştinaşi, aflat pe punte, fu împuns de-o capră. Răsturnîndu-se, bietul om văzu animalul necunoscut care se pregătea să-l atace din nou şi se aruncă îngrozit în mare, iar ceilalţi băştinaşi îi urmară pilda. Curînd după aoeea se liniştiră însă, şi, reîntorşi la bord, făcură apel la toată iscusinţa şi arta lor, încercînd să şterpelească vreun lucruşor. în acest timp, corabia continua să navigheze de-a lungul coastei, în căutarea unui loc de ancorare sigur şi bine adăpostit, pe cînd bărcile navigau mai pe lîngă mal, făcînd sondaje.

în tot decursul călătoriei lor, marinarii de pe „Delfinul“ nu întîlnisară loc mai pitoresc şi mai atrăgător. Pe malul mării, pilcurile de copaci, din care ieşeau la iveală frunzele graţioase ale cocotierilor, umbreau colibele băştinaşilor. în interiorul insulei, un şir de coline unduind domol se ridicau strat cu strat, iar în mijlocul nesfîrşitei întinderi verzi se zăreau brazdele argintii ale numeroaselor pîraie care coborau pînă în mare.

La intrarea unui golf larg, bărcile, care se depărtaseră ca să sondeze, se pomeniră deodată înconjurate de-o mulţime de pirogi. Ca să evite o ciocnire, Wallis porunci să se tragă nouă lovituri cu unul din tunurile mici de bronz, pe deasupra capetelor băştinaşilor; dar, cu toată spaima pricinuită de bubuituri, aceştia continuară să se apropie tot mai mult; comandantul făcu atunci semn bărcilor să se întoarcă la bord. Cîţiva indigeni, văzîndu-se- la distanţă potrivită, începură să arunce pietre care răniră mai mulţi marinari. Atunci, un om de pe şalupă răspunse atacului acestuia printr-un foc definită încărcată cu alice, care, lovindu-l pe unul dintre atacatori, îi puse pe toţi ceilalţi pe fugă.

A doua zi, „Delfinul“ putu să ancoreze la gura unui rîu minunat, unde adîncimea apei nu trecea de treizeci şi -ceva de -metri. Bucuria cuprinse întregul echipaj. Mai întîi, pirogile se îngrămădiră în jurul corăbiei. Indigenii aduseră porci, păsări şi mulţime de fructe, care fură schimbate curînd pe- mici obiecte de fier şi pe cuie. Dar una din bărcile trimise să sondeze adîncimea apei lîngă mal fu atacată cu lovituri de rame şi de ciomege, iar marinarii se- văzură nevoiţi să facă uz de arme. Un indigen fu ucis, iar un al doilea grav rănit; ceilalţi se aruncară în mare. Văzînd că nu sînt urmăriţi şi dîndu-şi seama că ei înşişi îşi atrăseseră pedeapsa, indigenii se reîntoarseră să facă schimb cu cei de pe „Delfinul“, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

Reîntorşi la bord, ofiţerii raportară că indigenii îi îndemnaseră să coboare- la uscat. De altfel, aproape de mal -exista un loc bun pentru ancorat; mu departe de locul unde se afla apa de -băut. Singurul inconvenient îl constituiau valurile, destul de puternice. „Delfinul“ îşi ridică deci ancorele şi ieşi în larg strîngînd vîntul, şi iată că la -şapte sau opt mile se ivi un golf în care- Wallis hotărî să debarce. O zicală spune că mai binele e duşmanul binelui. Comandantul avea să-şi dea seama de adevărul ei.

Deşi avea înainte bărcile trimise ca să sondeze, „Delfinul“ se lovi de

un,, recif şi rămase cu prova pe el. Fireşte că se luară imediat măsurile recomandate în asemenea împrejurări, dar, în afara lanţului madreporic, nu izbutiră să dea de fund. Din această cauză, n-u se putea folosi ancora pentru, a fi trasă jos de pe stîncă virînd parîma cu cabestanul. Situaţia era cu adevărat deosebit de grea. Nava se lovea -mereu şi cu putere de stîncă, iar cîteva sute de pirogi păreau că aşteaptă un naufragiu -sigur ca să se năpustească, asupra prăzii. Din fericire, peste vreun ceas, o briză favorabilă, bătînd dinspre uscat, desprinse „Delfinul“ care putu să ajungă fără accidente într-um loc bun de ancorat. Stricăciunile nu erau grave. De aceea marinarii mai degrabă le uitară decît le reparară.

Wallis, pe care intenţiile ostile ale indigenilor îl sileau să fie prudent, împărţi oamenii în patru carturi şi dispuse să se încarce tunurile. între timp, după cîteva carturi, numărul pirogilor spori. în loc să fie încărcate cu păsări, porci şi fructe, ele păreau că aduc. numai pietre. Cele mai mari aveau oameni mulţi pe ele.

Deodată, la un semnal, o ploaie de pietre se abătu asupra corăbiei. Wallis ordonă o salvă de arme şi puse să se tragă cu două tunuri. După o clipă de zăpăceală şi de şovăială, cei care atacau reîncepură în două rînduri asaltul, cu mai mult curaj, iar comandantul, văzînd mulţimea din ce în ce mai compactă a luptătorilor, începu să se teamă de sfîrşitul luptei. Dar un incident neaşteptat veni să pună capăt conflictului.

Printre pirogile care atacau cu mai multă înverşunare, era una în care părea că se află o căpetenie, căci de pe ea fusese dat semnalul de atac. O lovitură de tun bine ţintită frînse în două piroga aceea dublă [275] şi atît le fu de ajuns indigenilor ca să înceapă retragerea. Ba o executară atît de grabnic, încît peste o jumătate de oră nu se mai vedea nici urmă de pirogă prin preajmă. Nava fu ancorată în port şi aşezată în aşa fel încît să protejeze debarcarea^ în fruntea unui puternic detaşament de marinari şi de soldaţi de marină, locotenentul Furneaux debarcă la uscat, înfipse drapelul englez şi luă în stăpî- nire insula în numele regelui Angliei, dîndu-i numele de George al III-iea. Insulei acesteia indigenii îi spun Tahiti.

După ce căzură cu faţa la pămînt, dînd semne de pocăinţă, băştinaşii părură că vor să lege'relaţii prieteneşti. Dar Wallis, pe care o boală destul de gravă îl reţinea la bord, observă că, împotriva oamenilor lui ocupaţi să facă provizii cu apă de băut, se pregătea un atac simultan, şi de pe uscat, şi de pe mare. Cu cît avea să fie mai scurtă lupta, cu atît aveau să cadă mai puţine victime. De aceea, cînd băştinaşii ajunseră în bătaia tunurilor, Wallis porunci să se tragă cîteva salve care fură de ajuns ca să împrăştie pirogile.

Şi pentru a evita pe viitor repetarea unor asemenea tentative, Wallis se hotărî, cu părere de rău, să ia măsuri exemplare trimiţînd un puternic detaşament, împreună cu marangozii de la bord, ca să distrugă toate pirogile care fuseră trase la mal. Peste cincizeci, dintre care unele lungi de şaizeci de picioare, fură făcute fărîme. Pedeapsa aceasta îi hotărî pe tahitieni să se supună ; după ce de- puseră pe mal porci, cîini, ţesături şi fructe, ei se retraseră. Englezii lăsară în schimb securi şi tot felul de mărunţişuri, pe care indigenii le duseră în pădure, cuprinşi de bucurie. Pacea fu astfel încheiată şi chiar de-a doua zi se stabili un schimb neîntrerupt şi bogat, care aduse echipajului alimente proaspete, din belşug.

Wallis porunci deci să se ridice un cort lîngă locul cu apă dulce, şi debarcă acolo numeroşii scorbutici aflaţi la bord ; membrii sănătoşi ai echipajului reparau uneltele de la bord, cîrpeau velele, călăfătuiau, curăţau şi piturau corabia, într-un cuvînt o puneau în stare de a putea face faţă lungului drum care avea să-i readucă în Anglia.

în momentul acela, boala lui Wallis se agravă de tot. Primul ofiţer era şi el la fel de bolnav. Atunci, întreaga responsabilitate căzu pe umerii locotenentului Furneaux care se arătă la înălţimea ei. După două săptămîni, în care timp pacea nu fusese tulburată, Wallis îşi regăsi toţi oamenii puşi pe picioare.

Pieptănături ale locuitorilor din Tahiti (Facsimil. Gravură veche)

Totuşi, aprovizionarea cu alimente nu mai era atît de îmbelşugată. Avînd topoare şi cuie din belşug, indigenii se arătau mai pretenţioşi acum. La 15

iulie, o femeie chipeşă, cam de patruzeci şi cinci de ani, cu ţinută maiestuoasă, şi faţă de care indigenii se purtau cu mult respect, veni la bordul „Delfinului“. După demnitatea ţinutei, după libertatea gesturilor care îi vădeşte pe oamenii obişnuiţi să comande, Wallis îşi dădu seama că oaspetele lui trebuia să aibă un rang înalt şi îi dărui o mantie largă, albastră, o oglindă şi alte cîteva obiecte, pe care ea le primi cu adîncă mulţumire. Părăsind corabia, femeia aceea îl pofti pe comandant să coboare la uscat şi să-i facă o vizită. Deşi era încă slăbit, Wallis răspunse chiar a doua zi invitaţiei şi fu primit într-o colibă mare, care ocupa un teren lung de 327 de picioare şi larg de 42 ; coliba era acoperită cu foi de palmier, sprijinite pe cincizeci şi trei de stîlpi. Numeroşi
indigeni, adunaţi special pentru vizita aceasta, se înşiruiră de-a lungul drumului străbătut de Wallis, şi-l primiră respectuoşi. în timpul vizitei, se petrecu un incident destul de comic. Chirurgul navei, încălzit şi asudat din pricina drumului, îşi scoase peruca, vrînd să se răcorească.

„Văzînd aceasta, unul dintre indigeni scoase un strigăt de uimire care atrase atenţia tuturor celorlalţi asupra minunii înfăptuite ; toţi pchii se îndreptară spre chirurg. întreaga adunare rămase cîteva clipe încremenită şi cufundată într-o adâncă tăcere pricinuită de uimirea, care n-ar fi fost mai mare dacă l-ar fi văzut pe chirurg desprinzîndu-şi de pe corp o mînă sau un picior“.

A doua zi, solul care îi ducea un dar reginei Oberea, drept mulţumire pentru plăcuta primire din ajun, o găsi dînd ospăţ la o mie de persoane.

„Slugile ei cărau mâncărurile gata preparate, carnea în nuci-de-cocos şi scoicile pe un soi de copăiţe din lemn, la fel cu cele folosite de măcelarii noştri ; ea le împărţea cu mîinile ei tuturor oaspeţilor, care stăteau pe jos, de jur împrejurul colibei celei mari. După ce împărţi toată mâncarea, regina se aşeză pe un fel de estradă, iar două femei, care stăteau la dreapta şi la stînga ei, îi dădură să mănînce. Femeile îi întindeau cu degetele mîncarea, iar regina trebuia doar să se ostenească să deschidă gura“.

Urmarea acestui schimb de daruri prieteneşti nu întîrzie să se facă simţită. Piaţa fu din nou aprovizionată din plin, fără însă ca preţurile să mai redevină atît de scăzute cît fuseseră la sosirea englezilor.

Locotenentul Furneaux plecă în recunoaştere de-a lungul coastei, spre vest, ca să-şi facă o idee despre insulă şi să vadă ce s-ar putea scoate din ea. Englezii fură bine primiţi pretutindeni şi văzură un ţinut frumos, foarte populat, ai cărui locuitori nu păreau de loc grăbiţi să-şi vîndă produsele. Toate uneltele erau din piatră sau din os, ceea ce îl făcu pe locotenentul Furneaux să presupună că tahitienii nu cunoşteau nici un metal. Neavînd vase de lut, ei nici nu-şi închipuiau măcar că apa ar putea fi încălzită. De lucrul acesta englezii îşi dădură seama într-o zi, cînd regina lua masa la bord. Unul din personajele mai de seamă care o însoţeau, văzînd cum chirurgul toarnă apă din samovar în ceaşca de ceai, suci robinetul şi primi peste mînă lichidul fierbinte. Opărindu-se, nefericitul scoase nişte urlete înspăimîntătoare şi începu să fugă în jurul cabinei zvîrcolindu-se cît se putea de ciudat. Chirurgul se grăbi să intervină, dar trecu cîtva timp pînă cînd bietului tahitian i se mai alină durerea.

Cîteva zile mai tîrziu, Wallis observă că marinarii şterpeleau cuie ca să le dea femeilor ; ba ajunseră pînă acolo încît desprindeau scîndurile bordajului ca să-şi facă rost de şuruburile, de cuiele, de scoabele şi de

toate bucăţile de fier care fixau osatura navei. în zadar îi pedepsi Wallis cu toată străşnicia; pedepsele nu avură nici un efect şi, cu toate măsurile luate de a nu i se mai îngădui nimănui să părăsească nava fără a fi percheziţionat, furtişagurile acestea se repetară de mai multe ori.

O expediţie trimisă în interiorul insulei exploră o vale largă, udată de un rîu frumos. Pretutindeni terenul era cultivat cu nespusă grijă şi se aflau şi şanţuri pentru irigarea grădinilor şi a plantaţiilor de arbori fructiferi. Cu cît te afundai mai mult în interiorul insulei, cu atît meandrele rîului deveneau mai capricioase ; valea se îngusta, înălţimile creşteau, drumul devenea din ce în ce mai anevoios. Exploratorii urcară un munte situat cam la şase mile de locul debarcării, cu speranţa că din vîrful lui vor putea vedea întreaga insulă, pînă în cele mai ascunse locuri. Dar priveliştea era acoperită de alte înălţimi şi mai mari. Totuşi, înspre mare nici un obstacol nu ascundea priveliştea încântătoare care se desfăşura în faţa ochilor ; pretutindeni se vedeau coline împodobite cu păduri minunate, pe al căror fond verde se desluşeau clar colibele indigenilor ; în văi, priveliştea era şi mai surîzătoare, cu mulţimea aceea de colibe şi de grădini împrejmuite de garduri vii. Trestia-de-zahăr, ghimberul, tamarinul [276], ferigile arborescente formau, împreună cu cocotierul, principalele plante din insula aceasta fertilă.

Wallis, care voia să îmbogăţească ţinutul cu cîteva plante din climatul nostru, puse să se semene cîţiva sîmburi de piersic, de vişin şi de prun, puieţi de lămîi şi de portocali, precum şi numeroase legume. Totodată, el dărui reginei o pisică, doi cocoşi, cîteva găini, cîteva gîşte şi multe alte animale care socotea că se vor putea înmulţi lesne.

Totuşi, timpul trecea şi Wallis trebui să se hotărască să plece. Cînd îi anunţi reginei hotărîrea luată, ea se prăbuşi într-un jilţ şi plînse multă vreme, cu atîta simţire încît nimic n-a putut s-o calmeze. Regina rămase la bord pînă în ultima clipă, iar cînd velele fură întinse „ne îmbrăţişă cu atîta duioşie —spune Wallis — vărsînd potop de lacrimi, iar prietenii noştri tahitieni îşi luară rămas bun cu atîta părere de rău şi într-un fel atît de mişcător, încît mi s-a strîns inima iar ochii mi s-au umplut de lacrimi“.

Felul puţin prietenos în care englezii fuseseră primiţi şi încercările repetate ale indigenilor de a pune mîna pe corabie n-ar fi lăsat să se bănuiască o despărţire atît de tristă ; dar, vorba proverbului, totul e bine cînd se sfîrşeşte bine...

Din informaţiile culese de Wallis despre moravurile şi obiceiurile tahitienilor, reţinem doar cîteva, căci vom mai avea ocazia să revenim asupra acestui subiect cînd vom vorbi despre călătoriile lui Bougainville şi ale lui Cook.

înalţi, bine făcuţi, sprinteni, cu pielea puţin bronzată, tahitienii sînt îmbrăcaţi cu un soi de ţesătură albă, făcută din scoarţa unui copac. Din cele două părţi care le compun îmbrăcămintea, una e pătrată şi seamănă cu o cuvertură. Avînd o gaură în mijloc, pentru vîrît capul, îmbrăcămintea aceasta aminteşte de *zarapa,* mexicanilor sau de *poncho* al băştinaşilor din America de Sud. Cealaltă parte a veşmîntului se înfăşoară în jurul trupului, fără a fi strînsă. Aproape toţi, şi bărbaţii, şi femeile, obişnuiesc să se tatueze cu dungi negre foarte apropiate unele de altele, şi reprezentînd diferite figuri. Operaţia aceasta se face în felul următor : pielea e înţepată, iar înţepăturile sînt umplute cu un soi de pastă, compusă dintr-un amestec de ulei şi seu, care lasă o urmă de neşters.

Cultura materială era slab dezvoltată. Am spus mai înainte că tahitienii nu. cunoşteau olăria de lut. De aceea Wallis îi dărui reginei o cratiţă pe care toată lumea veni s-o vadă cu deosebită curiozitate.

Cît despre religia oamenilor acestora, comandantul nu găsi nici urmă. I se păru doar că unii dintre ei intrau în anumite locuri, pe care le bănui a fi cimitire, cu o ţinută respectuoasă şi părînd nespus de îndureraţi.

Unul dintre tahitieni, care părea mai dispus decît compatrioţii lui să imite şi să adopte felul de viaţă al englezilor, primi un costum complet, pe măsura lui. Jonathan — căci aşa fusese numit — era tare mîndru de noua lui găteală. Şi, ca o culme a purtării alese, ţinu să înveţe să mănînce cu furculiţa ; dar lucrul acesta nu-i izbuti. Mînat de puterea obişnuinţei, Jonathan îşi ducea mereu mîna la gură pe cînd bucăţica, aflată în dinţii furculiţei, îi ajungea la urechi.

în ziua de 27 iulie, Wallis părăsi Insula George al III-lea (Tahiti) şi, după ce navigă de-a lungul coastei Insulei Ducele de York, descoperi pe rînd mai multe insule sau insuliţe la care nu se opri. Aşa sînt insulele Charles Saunders,

Lord Howe, Scilly, Boscawen şi Keppel, unde semnele de duşmănie ale localnicilor şi dificultăţile unei debarcări îl împiedicară să pună piciorul pe uscat.

Iarna tocmai începea în emisfera australă. Nava făcea apă din toate părţile, şi mai ales pupa era şubrezită. Ar fi fost prudent ca în asemenea condiţii Wallis să se îndrepte spre Capul Horn sau spre Strîmtoarea Magellan ? Nu însemna oare aceasta să meargă către un naufragiu sigur ? N-ar fi fost mai bine să ia calea Tinianului (Arhipelagul Mariane) sau a Bataviei, unde nava putea fi reparată, şi să se reîntoarcă în Europa pe la Capul Bunei Speranţe ? Wallis se hotărî să aleagă această ultimă cale. Schimbă deci drumul spre nord-vest şi, la 19 septembrie, după o navigaţie în condiţii prea bune ca să merite a fi povestită, ancora în Golful Tinian.

Tot ce i se întîmplase lui Byron în timpul escalei în acest loc se repetă, din păcate, aproape aidoma. Ca şi predecesorul său, Wallis nu fu de loc încîntat de felul cum se făcea aprovizionarea şi nici de temperatura locului. Totuşi, pînă la urmă scorbuticii se vindecară în cîteva zile, velele fură reparate, nava putu fi curăţită şi călăfătuită, iar echipajul avu neaşteptatul noroc de a nu se îmbolnăvi de friguri.

La 16 octombrie 1767, „Delfinul“ ieşi din nou în larg ; dar, de data aceasta, avu de înfruntat o serie de furtuni înspăimîntătoare care îi sfîşiară velele, îi redeschiseră spărturile, îi stricară în parte cîrma şi-i smulseră duneta împreună, cu tot ce se afla la prova navei.

Totuşi, Insulele Bashi, ca şi Strîmtoarea Formosei (Taivan), rămaseră în urmă iar, după ce trecură pe lîngă Sumatra, la 30 noiembrie ajunseră la Batavia.

Ultima parte a călătoriei s-a desfăşurat între localităţi despre care am avut de mai multe ori prilejul să vorbim. Va fi de ajuns deci să spunem că din Batavia, unde echipajul se îmbolnăvi de friguri, Wallis ajunse la Cap, apoi la Sf. Elena, şi sosi, în ziua de 20 mai 1768, în portul Londrei, după şase sute treizeci şi şapte de zile de navigaţie.

Din păcate, Hawkesworth n-a reprodus instrucţiunile date lui Wallis de Amiralitate. Deoarece nu le cunoaştem, nu putem spune sigur dacă îndrăzneţul navigator a executat în mod riguros instrucţiunile primite.

Vedem doar că a urmat, fără să se depărteze, drumul trasat de înaintaşii săi prin Oceanul Pacific. Într-adevăr, aproapte toţi s-au îndreptat spre Arhipelagul Primejdios, lă- sînd la o parte zona Oceaniei, unde insulele sînt cele mai numeroase şi unde Cook avea să facă atîtea descoperiri importante. Navigator iscusit, Wallis ştiu să scoată, cu mijloace adunate în pripă şi deci incomplete, rezultate neprevăzute, care îi îngăduiră să-şi ducă la capăt cu bine aventuroasa călătorie. Trebuie, de asemenea, să-i apreciem eforturile făcute de a aduna materiale serioase despre populaţiile pe care le-a vizitat. Dacă ar fi avut la bord cîţiva savanţi specialişti, nici vorbă că avutul ştiinţific i-ar fi fost mai îmbelşugat. Că n-a fost aşa, e vina Amiralităţii.

Am spus că la 10 aprilie 1767, în momentul cînd „Delfinul“ şi „Swallow“ ieşeau în Oceanul Pacific, primul dintre aceste două nave, împins de un vînt bun, l-a pierdut curînd din vedere pe cel de-al doilea, incapabil să-l urmeze. Această despărţire îl îngrijoră nespus de mult pe comandantul Carteret care cunoştea starea jalnică a navei sale şi proviziile neîndestulătoare, mai bine decît oricare membru al echipajului. Mai ştia că nu mai putea nădăjdui să revadă „Delfinul“ decît în Anglia, pentru că nu fusese pus la cale nici un plan de operaţii şi nici nu fusese fixat un loc de întîlnire — greşeală prea gravă din partea lui Wallis, care ştia totuşi în ce hal se afla nava însoţitoare. Cu toate acestea, Carteret nu dădu putinţa echipajului să bănuiască temerile care îl frămîntau.

De altfel, timpul păcătos pe care „Swallow“ îl întîlni în acel Ocean Pacific, cu nume înşelător, nu le îngăduia oamenilor să mai gîndească. Primejdiile care se ţineau lanţ şi pe care trebuiau să le învingă pentru a nu fi înghiţiţi de valuri nu le mai dădeau răgazul să se gîndească la ceea ce avea să li se mai întîmple.

^Carteret schimbă drumul spre nord, mergînd de-a lungul coastei chiliene. Cînd măsura cantitatea de apă dulce care îi mai rămăsese la bord, îşi dădu seama că era insuficientă pentru traversarea plănuită. De aceea, înainte de a pomi spre vest, hotărî să facă provizii de apă la Juan Fernăndez sau la Mas-a-fuero. [277]

între timp, vremea continua să fie rea. La 27 aprilie, seara, se stîrni o rafală deosebit de puternică ; direcţia vîntului se schimbă brusc şi începu să bată drept din prova. Violenţa uraganului era cît pe-aci să smulgă arborii şi să înece nava. Furtuna continuă cu toată furia, şi velele, leoarcă de apă, se lipiră într-atît de arbori şi de palancuri încît abia dacă mai puteau fi manevrate.

A doua zi, un val uriaş rupse verga artimonului * în locul unde era legată vela şi, timp de cîteva minute, acoperi toată nava cu apă. Furtuna nu se domoli decît atît cît să-i dea echipajului de pe „Swallow“ timp să se odihnească puţin şi să repare stricăciunile ; apoi reîncepu şi continuă în trombe violente, pînă la 7 mai. Atunci, vîntul deveni prielnic. Peste trei zile, Insula Juan Fer- nândez apăru la orizont.

Carteret nu ştia că spaniolii fortificaseră insula. De aceea rămase foarte surprins cînd văzu o mulţime de oameni pe ţărm şi cînd zări pe mal o baterie de patra tunuri, iar pe o înălţime un fort cu douăzeci de metereze pentru tunuri şi cu steagul spaniol fluturînd deasupra lor. Vîntul îl împiedică să intre în golful Cumberland, şi, după ce navigă prin faţa

* Artimon — arborele din pupa navei. — *N.R.*

insulei o zi întreagă, zadarnic, trebui să se resemneze şi să pornească spre Mas-a-fuero. Dar acelaşi stavile şi hula care se spărgea la ţărm îi împiedicară manevrele ; cu mare greutate izbuti, în sfîrşit, să ambarce cîteva butii cu apă. Cîţiva marinari, pe care hula îi silise să rămînă pe uscat, uciseră destule bibilici ca să ospăteze întregul echipaj. împreună cu cîţiva viţei-de-mare şi cu numeroşi peşti, acestea fură singurele foloase ale unui popas marcat printr-o serie de rafale şi de furtuni gata de mai multe ori să izbească nava de ţărm.

Carteret, împins mereu în larg de vîntul năvalnic, avu, de fiecare dată cînd se reîntorcea, ocazia să privească Insula Mas-a-fuero, să îndrepte unele efori ale celui ce redactase călătoria amiralului Anson, şi să dea amănunte preţioase pentru navigatori.

La plecarea din Mas-a-fuero, Carteret navigă spre nord cu speranţa că va întîlni alizeul de sud-est. împins mai departe decît socotise, hotărî să caute insulele Sf. Ambrozie şi Sf. Felix sau Sf. Paul. Dar hărţile lui Green şi *Elementele de navigaţie* ale lui Robertson nu erau de acord asupra poziţiei lor. Carteret, încrezîndu-se mai mult în cea de-a doua lucrare, le căută în nord şi nu le găsi. Recitind descrierea făcută de Waser, chirurgul lui Davis, se gîndi că aceste două insule erau pesemne pămîntul întîlnit de piratul mai sus pomenit în drumul lui prin sudul Insulelor Galapagos şi că, de fapt, Ţara Davis nu exista. Dar identificarea Insulei Sf. Felix cu Ţara Davis, care era de fapt, Insula Paştelui şi negarea existenţei acesteia din urmă, însemna o dublă eroare.

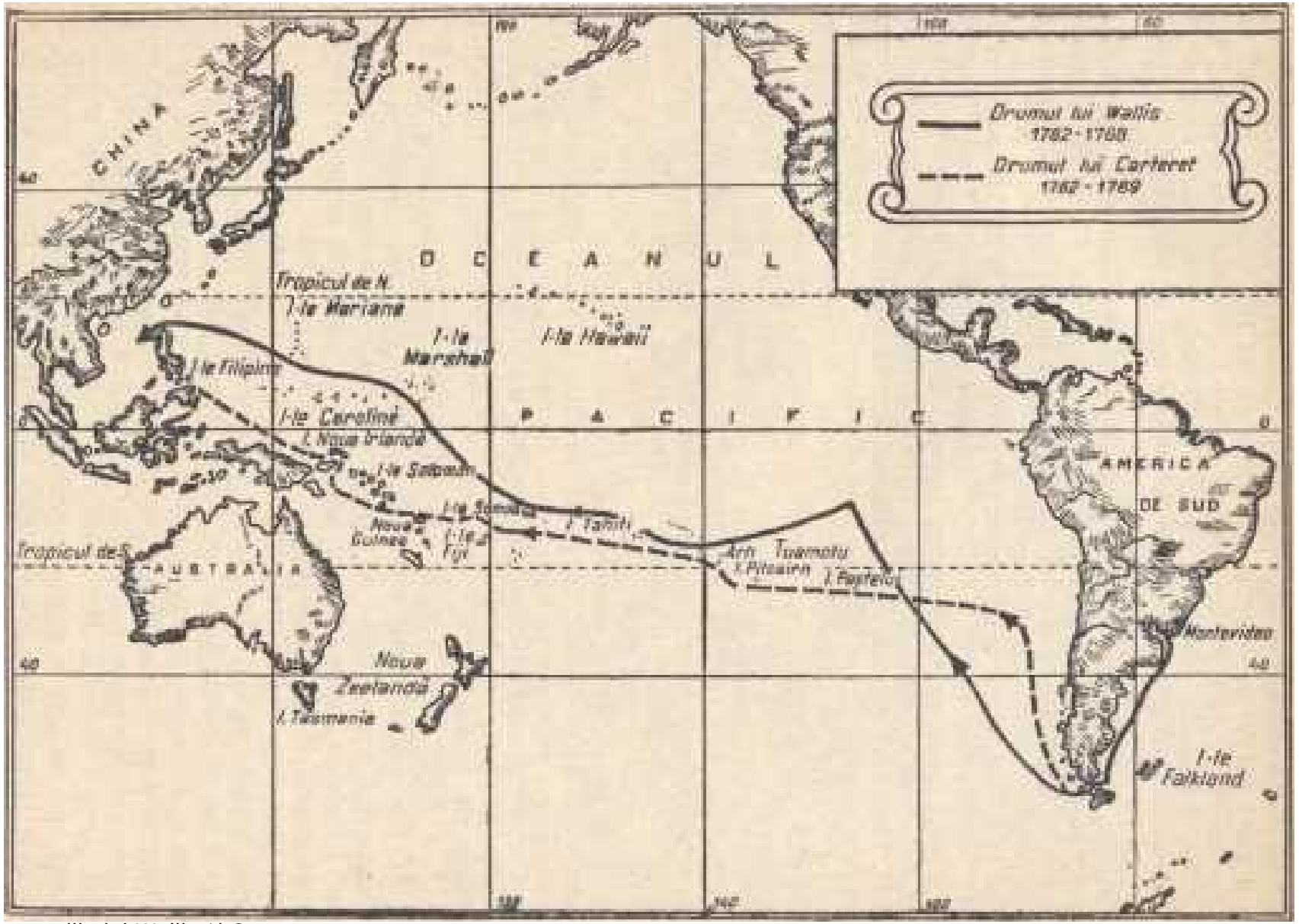

cmtoriil« lui Wallis $i Carteret

„Am avut, spune Carteret, pe această paralelă mici rafale de vînt, un curent puternic din nord şi alte motive ca să presupunem că ne aflăm lîngă Ţara lui Davis pe care o căutam cu mare grijă. Dar, stîrnindu-se iarăşi un vînt bun, am luat drumul sud *xU* cart-vest şi am ajuns la 28°30' latitudine sudică ; de unde urmează că, dacă pămîntul acesta sau altul asemănător ar fi existat, l-aş fi întîlnit negreşit în drum, sau măcar l-aş fi zărit. M-am ţinut apoi pe la 28° latitudine sudică, cu 40° la vest de punctul meu de plecare, şi, după socoteala mea, la 121° vest de Londra“.

Cum toţi navigatorii continuau să admită existenţa unui continent austral, Carteret nu-şi putea închipui că Ţara Davis era doar o insulă, un punct pierdut în mijlocul imensităţii oceanului. Din faptul că nu întîlnea un continent, el trăgea concluzia că nu există Ţara Davis.

Pînă la 7 iunie, Carteret îşi continuă căutarea. Se afla la 28° latitudine sudică şi 112° longitudine vestică, adică în vecinătatea imediată a Insulei Paştelui. Era în plină iarnă, cu marea mereu agitată, cu vînturi năprasnice şi schimbătoare, cu vreme întunecoasă, ceţoasă şi rece, însoţită de tunete, de ploaie şi de zăpadă. Fără doar şi poate că vizibilitatea aceasta neobişnuit de proastă, ceaţa deasă care timp de cîteva zile n-a lăsat să pătrundă razele soarelui, l-a împiedicat pe Carteret să zărească Insula Paştelui, deşi unele indicii, ca mulţimea păsărilor şi algele plutitoare, îi vestiseră apropierea pămîntului.

Intemperiile aveau să-i încetineze şi mai mult călătoria. Printre altele, „Swallow“ era construit cît se poate de prost pentru navigaţia cu vele, şi ne putem închipui cîte griji, ba chiar chinuri îi pricinuiră comandantului care îşi vedea echipajul pe cale de a muri de foame. Oricum însă, drumul fu continuat, cu toate velele întinse, zi şi noapte, în direcţia vest, pînă la 2 iulie.

în ziua aceea se zări pămînt spre nord, iar a doua zi Carteret se apropie atîta cît să poată face o recunoaştere ; dar nu era decît o stîncă mare, cu o circumferinţă de cinci mile, acoperită de arbori. Insula părea nelocuită iar valurile, foarte puternice în zilele acelea ale anului, împiedicară apropierea de mal ; Carteret o numi Pitcaim, după numele marinarului care o zărise primul. Pe meleagurile acestea echipajul, pînă atunci pe deplin sănătos, simţi primele simptome ale scorbutului.

în ziua de 11 iulie, o nouă insulă fu zărită la 22° latitudine sudică şi 141° 34' longitudine. Insula aceasta fu numită Osnabrück (Mururoa).

A doua zi, Carteret trimise un detaşament pe aîte două insule, unde nu -fură găsite nici plante comestibile nici apă. Cîteva păsări, atît de puţin sălbatice încît nu fugeau la apropierea omului, fură prinse cu mîna.

între timp, numărul bolnavilor sporea zi cu zi. Cum schimbările bruşte ale direcţiei vîntului şi mai ales avariile încetineau mult viteza navei, Carteret socoti necesar să urmeze drumul pe care ar fi avut prilejul să găsească alimente proaspete şi posibilităţi pentru reparaţiile de care avea nevoie atît de urgentă.

„Dacă nava putea fi reparată, spune Carteret, plănuiam să-mi urmez călătoria spre sud, la venirea anotimpului prielnic, ca să fac noi descoperiri în această parte a globului. Mai plănuiam, în sfîrşit, în cazul cînd aveam să descopăr un continent şi să găsesc acolo o cantitate suficientă de provizii, să merg de-a lungul coastei de sud pînă ce soarele ar fi trecut ecuatorul, să ating apoi o latitudine sudică foarte avansată şi

să pornesc spre vest, către Capul Bunei Speranţe, sau să mă reîntorc spre est, după ce aş fi atins Insulele Falkland, dacă ar fi fost nevoie, şi să navighez de acolo imediat spre Europa“.

Planurile acestea lăudabile, care vădesc în Carteret un adevărat explorator, mai degrabă stimulat decît intimidat de primejdii, aveau să fie cu neputinţă de realizat.

într-adevăr, nava nu întîlni alizeul decît la 16°, iar timpul continuă să fie cît se poate de păcătos. De aceea, cu toate că naviga în apropierea Insulelor Primejdioase, descoperite de Byron în 1765, şi a altor cîtorva insule, Carteret nu văzu nici urmă de pămînt.

„Probabil că am trecut pe lîngă vreo insulă pe care ceaţa ne-a împiedicat s-o vedem, spune Carteret, căci, în zilele acelea, numeroase păsări zburau adeseori în jurul navei. Comodorul Byron, în ultima sa călătorie, depăşea limitele septentrionale ale acestei părţi a oceanului, unde se spune că sînt situate Insulele Solomon ; şi, cum eu însumi fusesem pînă dincolo de limitele sudice fără să le văd, am toate motivele să cred că, dacă aceste insule există, situarea lor e greşit determinată în toate hărţile“.

Această ultimă presupunere era exactă ; dar existenţa Insulelor Solomon era atît de reală, încît Carteret avea să debarce peste cîteva zile pe ele, fără să le recunoască.

între timp, alimentele fuseseră consumate sau se stricaseră aproape în întregime, parîmele şi velele fuseseră fărîmate de furtună, rezervele se isprăviseră, jumătate din echipaj zăcea bolnav. Apoi se ivi un motiv de alarmă pentru comandant: o nouă spărtură îi fu semnalată. Aşezată sub linia de plutire, astuparea ei ar fi fost imposibilă cît timp nava s-ar fi aflat în larg. Printr-un noroc neaşteptat, a doua zi, se zări pămîntul. Ar fi inutil să mai spunem cu ce strigăte de bucurie şi cu ce aclamaţii l-a salutat echipajul. Sim- ţămîntul de uimire şi de uşurare al marinarilor nu poate fi comparat, după spusele lui Carteret, decît cu acela pe care îl resimte osînditul la moarte cînd i se anunţă graţierea, în ultima clipă. Nava întîlnise Insula Nitendit, care mai fusese văzută şi de Mendana.

De îndată ce ancora atinse fundul, o ambarcaţie porni în căutarea apei de băut. Indigenii, negri, cu părul lînos, goi din cap pînă în picioare, se iviră pe mal şi fugiră mai înainte ca barca să fi putut acosta. Un minunat pîrîu de apă dulce străbătînd o pădure de nepătruns, cu arbori şi arbuşti care creşteau pînă în mare ; un ţinut sălbatic, acoperit de munţi, iată descrierea făcută de comandantul bărcii.

A doua zi, şeful de echipaj porni în căutarea unui loc de debarcare, cu ‘ ordin de a cîştiga prin daruri bunăvoinţa băştinaşilor. I se recomandase în mod special să nu se expună, să se reîntoarcă la bord dacă mai multe pirogi se vor îndrepta spre el, să nu părăsească şalupa şi să nu lase la uscat decît doi oameni o dată, în timp ce restul oamenilor vor sta gata de apărare. La rîndul său Carteret îşi trimise barca pe uscat ca să aducă apă de băut. Cîţiva băştinaşi zvîrliră săgeţi care din fericire nu loviră pe nimeni. între timp, şalupa revenea spre „Swallow“. Şeful de echipaj avea trei săgeţi în corp, iar jumătate din oamenii plecaţi cu el erau grav răniţi ; şeful de echipaj şi trei marinari muriră peste cîteva zile.

Iată ce se întîmplase : debaroînd cu patru marinari, într-un loc unde zărise mai multe colibe, şeful de echipaj intrase în relaţii de schimb cu

indigenii. Curînd, numărul acestora spori; cîteva pirogi mari se îndreptau spre şalupă, iar şeful de echipaj nu putu să ajungă la ea decît în clipa cînd începu lupta. Urmărit cu săgeţi de băştinaşii care intrară pînă la umeri în apă,

Urmăriţi de săgeţi

urmărit de pirogi, şeful ide echipaj nu izbuti să scape deoît după ce ucise mai mulţi indigeni şi scufundase una din pirogile lor.

încercarea de a găsi un loc potrivit pentru a o trage pe uscat pe „Swallow“ fusese atît de nefericită, încît Carteret culcă nava pe-o parte în locul unde se afla şi începu, chiar acolo, lucrările pentru astuparea spărturii. Dacă marangozul, singurul om mai sănătos din întregul echipaj, nu izbuti să o astupe de tot, reuşi totuşi s-o ¡micşoreze mutlt. în timp ce o nouă ambaroaţie era trimisă după apă de băut, tunurile de pe navă şi flintele

de pe şalupă măturară pădurea. Cu toate acestea, la un sfert de oră după ce marinarii începuseră să încarce apa, un nor de săgeţi se abătu asupra lor, iar unul dintre ei fu grav lovit în piept. De fiecare dată cînd se mergea după apă, trebuiau luate aceleaşi măsuri.

În momentul acela, treizeci de oameni erau incapabili de muncă. Şeful de echipaj se stingea din pricina rănilor. Locotenentul Gower se simţea foarte rău. Carteret însuşi, atins de o inflamaţie a ficatului, era silit să zacă în pat. Aceşti trei ofiţeri, singurii în stare să readucă nava în Anglia, se aflau cu toţii în pragull morţii.

Pentru a stăvili mersul bolii, trebuiau procurate neîntîrziat alimente proaspete, lucru cu neputinţă de făcut în locul acela. Carteret ridică deci ancora, la 17 august, după ce dădu insulei numele de Egmont, în cinstea lordului Amiralităţii, şi numi Swallow golful în care ancorase. Convins că se afla în faţa insulei numită de spanioli Santa Cruz, navigatorul se lăsă totuşi împins de mania, pe atunci la modă, de-a da nume noi tuturor locurilor vizitate. Apoi navigă de-a lungul coastei, la mică distanţă de uscat, constată că populaţia era foarte numeroasă şi avu de furcă adeseori cu localnicii. Dificultăţile acestea, ca şi imposibilitatea de a-şi procura alimente proaspete, îl împiedicară pe Carteret să cerceteze celelalte insule ale grupului căruia îi dădu numele Regina Charlotte (Santa Cruz).

„Locuitorii Insulei Egmont, spune el, sînt deosebit de sprinteni, viguroşi şi activi. Şi par făcuţi să trăiască la fel de bine în apă ca şi pe uscat, căci sar, cînd îi cauţi, din pirogile lor în mare. Una din săgeţile zvîrlite de ei străbătu bordajul navei şi răni grav, la şold, un ofiţer. Săgeţile acestea au vîrfuri de piatră, fără nici o urmă de metal. Insula e, în genere, acoperită cu păduri şi munţi şi brăzdată de numeroase văi“.

în ziua de 18 august 1767, Carteret părăsi arhipelagul cu gîndul să ajungă în Noua Britanie. înainte de a sosi acolo, nădăjduia să dea de cîteva insule în care să aibă'mai mult noroc. într-adevăr, la 20 august descoperi o insuliţă joasă pe care o numi Gower, şi de unde putu să-şi procure cîteva nuci- de-cocos. A doua zi, întîlni insulele Simpson şi Carteret, plus un grup de nouă insule care socoti că sînt Ohang-Java, descoperite de Tasman ; apoi, rînd pe rînd, insulele lui sir Charles Hardy, Winchelsea, care nu bănui că fac parte din Arhipelagul Solomon, Insula Sf. Ioan a lui Schouten şi, în sfîr- şit, Noua Britanie, unde ajunse la 28 august.

Carteret navigă de-a lungul coastei acestei insule, căutînd un port comod şi sigur, şi se opri în mai multe golfuleţe, de unde îşi procură lemne, apă de băut, nuci-de-coeos, nuci-tămîioase, aloe, trestie-de-zahăr, bambus şi varză- •de-palmier.

„Varza această, spune Carteret, e albă, creaţă şi plină de suc ; cînd o mănînci crudă, seamănă la gust cu castanele, iar cînd e fiartă, e mai bună decît cel mai bun păstîrnac. Am tocat-o mărunt şi am gătit-o cu supa făcută din pastilele noastre, iar supa aceasta, îngroşată apoi cu făină fină de ovăz, ne-a dat o mîneare excelentă“.

Prin copaci se zbenguiau numeroşi porumbei, turturele, papagali şi felurite păsări necunoscute. Englezii vizitară mai multe locuinţe părăsite. Dacă *e* îngăduit să judeci civilizaţia unui popor după locuinţele lui, atunci localnicii trebuie că se aflau pe ultima treaptă a scării evoluţiei, căci

locuiau în cele mai nenorocite colibe din cîte văzuse vreodată Carteret.

Comandantul profită de popasul făcut acolo, ca să culce din nou nava pe o parte şi să-i cerceteze spărtura, pe care marangozii o astupaseră cît putură mai bine. Dublajul fiind foarte uzat iar chila roasă în întregime de viermi, marinarii le călăfătuiră cu un amestec de catran şi cu păcură caldă.

La 7 septembrie, Carteret îndeplini ridicola ceremonie a luării în stăpînire a insulei în numele lui George al III-lea ; apoi trimise în recunoaştere una . din bărci, care aduse o mulţime de nuci-de-cocos şi de verze-de-palmier, alimente proaspete din cele mai preţioase pentru numeroşii bolnavi de la bord.

Deşi musonul mai avea încă să sufle multă vreme dinspre est, comandantul, care ţinea seama de starea proastă a navei, hotărî să plece imediat spre Batavia, unde nădăjduia să-şi poată reface echipajul şi să-l repare pe „Swal- low“. La 9 septembrie, părăsi deci Golful Carteret, cel mai bun din cîte întîlnise de la plecarea din Strîmtoarea Magellan.

„Swallow“ intră curînd într-un golf pe care Dampier îl numise Golful Sf. Gheorghe ; Carteret, îşi dădu îndată seama că golful era de fapt o strîmtoare care despărţea Noua Britanie de Noua Irlandă, cercetă canalul, căruia îi dădu numele de Sf. Gheorghe şi lîl descrise, în relatarea isa, cu o grijă mult apreciată de navigatorii de pe vremea aceea. Apoi navigă de-a lungul coastei Noii Irlande pînă la extremitatea ei vestică. Lîngă o insuliţă, pe care o numi Sandwich, Carteret făcu cîteva schimburi cu indigenii.

„Insularii aceştia, spune el, au pielea neagră şi părul creţ ca al negrilor, dar n-au nasul turtit şi nici buzele groase. Am socotit că sînt de acelaşi neam cu locuitorii Insulei Egmont. Ca şi aceştia din urmă, ei umblă în întregime goi, dacă lăsăm la o parte cele cîteva podoabe din scoici, ipe care şi le prind la braţe şi la picioare. Au adoptat, totuşi, un lucru fără de care doamnele şi eleganţii noştri domni nu sînt socotiţi complet îmbrăcaţi : părul, sau mai degrabă lîna de pe cap, şi-o presară cu pudră albă, de unde reiese că moda pudratului este probabil mult mai veche şi mai străveche iar folosirea ei mai răspîndită decît s-ar crede... Indigenii sînt înarmaţi cu lănci şi cu ciomege mari, în formă de măciuci, dar n-am văzut la ei nici arcuri şi nici săgeţi“. v

La extremitatea sud-vestică a Noii Irlande, Carteret mai întîlni o insulă pe care o numi Noua Hanovră, apoi, curînd după aceea, Arhipelagul Ducele de Portland.

Deşi toată această partedin relatarea de călătorie prin ţinuturi necunoscute pînă atunci abundă în amănunte preţioase, Carteret, navigator mult mai zelos decît înaintaşiisăi Byron şi Wallis, şi străduindu-se să fie mult mai exact în descrierile sale, se scuză căn-a putut să adune mai multe date.

„Descrierea locului, spune el, a bogăţiilor sale naturale şi a locuitorilor ar fi fost cu mult mai completă, dacă n-aş fi fost.atît de slăbit şi de sleit de boală încît aproape că mă doborau sarcinile care îmi reveneau, din lipsă de ofiţeri. Deşi abia eram în stare să mă tîrăsc, am fost nevoit să fac de cart fără întrerupere şi să împart şi alte munci cu secundul meu, a cărui sănătate era la fel de zdruncinată“.

Ieşind din Canalul Sf. Gheorghe, Carteret se îndreptă spre vest şi descoperi mai multe insule ; dar boala împiedicîndu-l timp de mai multe zile să se urce pe punte, nu putu să le determine poziţia exactă. Le dădu deci numele de Insulele Amiralităţii şi se văzu silit să folosească, de două ori, armele de foc, ca să respingă atacurile băştinaşilor. întîlni apoi insulele Durour, Matty şi Cuedes, ale căror locuitori se arătară încîntaţi să primească nişte bucăţi dintr-un cerc de fier. Carteret afirmă că în schimbul cîtorva unelte de fier ar fi putut cumpăra toate produsele din partea locului. Deşi învecinate cu Noua Guinee şi cu arhipelagurile pe care tocmai le explorase, localnicii nu erau negri, ci arămii, cu păr frumos, negru şi foarte lung, cu trăsături regulate şi cu dinţi strălucitor de albi. De statură mijlocie, voinici şi sprinteni, indigenii erau voioşi, prietenoşi, şi se urcau fără teamă la bordul navei. Unul dintre ei îi ceru chiar lui Carteret să-l însoţească în călătorie ; în ciuda a tot ce compatrioţii lui şi comandantul însuşi putură să-i spună, el refuză să coboare de pe „Swallow“. în faţa unei voinţe atît de neclintite, Carteret cedă, dar bietul băştinaş care primise numele de Joseph Freewill, începu să slăbească şi muri în Celebes [azi Sulawesi].

în ziua de 29 octombrie englezii atinseră partea de nord-est a Insulei Min- danao. Umblînd mereu după apă şi după alimente proaspete, Carteret căută zadarnic golful pe care Dampier îl semnalase ca fiind plin de vînat. Ceva mai departe dădu peste un curs de apă dulce, dar purtarea duşmănoasă a localnicilor îl sili din nou să pornească în larg.

Plecînd din Mindanao, comandantul navigă spre Strîmtoarea Makassar, între insulele Borneo şi Celebes. La 14 noiembrie, cînd ieşi din strîmtoare, nava înainta atît de încet, încît îi trebuiră cincisprezece zile ca să facă douăzeci şi opt de leghe.

„Bolnavi, spune Carteret, sleiţi, muribunzi, văzînd uscatul la care nu puteam ajunge, exipuşi furtunilor ¡pe care ne era cu neputinţă să lle învingem, am mai fost atacaţi şi de o navă-pirat“.

Piraţii, sperînd să găsească echipajul englez adormit, atacară nava „Swal- low“ la miezul nopţii. Dar, departe de a se lăsa doborîţi de această nouă primejdie, marinarii se apărară cu atîta vitejie şi iscusinţă, încît cufundară nava- pirat malaieză.

La 12 decembrie, Carteret avu mîhnirea isă vadă că musonud de vest începuse. Cum „Swallow“ nu mai era în stare să lupte împotriva acestui vînt şi a curentului ca să ajungă la Batavia (azi Djakarta) prin vest, trebui să ia drumul Makassarului, pe atunci principala aşezare olandeză din Celebes. Englezii ajunseră acolo după treizeci şi cinci de isăptămîni Ide da ¡părăsirea Strîm- torii Magellan.

De-abia ancoraseră în faţa portului, cînd un olandez, trimis de guvernator, se urcă la bordul lui „Swallow“. Aflînd că nava aparţinea marinei militare engleze, omul păru foarte alarmat. De aceea, a doua zi, cînd Carteret îl trimise pe locotenentul Gower să ceară liberă intrare în port pentru cumpărarea alimentelor proaspete necesare echipajului grav bolnav, pentru repararea navei aflate într-o stare jalnică şi pentru aşteptarea schimbării direcţiei mu- sonului, nu numai că nu i se îngădui să pună piciorul pe uscat, dar olandezii se grăbiră să-şi adune trupele şi să-şi pregătească navele de luptă. în sfîrşit, după cinci ore, răspunsul guvernatorului fu adus la bord. Era un refuz, pe cît de puţin politicos, pe atît de direct. în acelaşi timp, li se interzicea englezilor să debarce în

oricare loc supus guvernului olandez.

Toate argumentele lui Carteret, care arătau neomenia unui asemenea refuz şi chiar faptul că refuzul era vădit duşmănos, nu aduseră altceva decît cumpărarea unei mici cantităţi de provizii şi autorizaţii de a intra într-un gol- fuleţ învecinat. Acolo Carteret avea să-şi găsească, după cîte i se spunea, un adăpost împotriva musonului, şi să-şi poată instala un spital pentru bolnavi; în sfîrşit, acolo avea să-şi poată procura alimente mai din belşug decît la Makassar de unde, altminteri, aveau să i se trimită toate lucrurile trebuincioase. Sub ameninţarea morţii prin foame şi a scufundării navei, Carteret trebui să pornească spre Golfuleţul Bonthain, pe coasta sud-vestică a Insulei Celebes.

„Swallow" se luptă cu un prao malaez

Acolo, bolnavii, instalaţi într-o casă, văzură că nu li se îngăduie să se

depărteze prea mult de clădirea ce le slujea de spital. Paznicii nu-i slăbeau din ochi, iar comunicarea cu băştinaşii era imposibilă ; englezii nu aveau voie să cumpere decît prin mijlocirea soldaţilor olandezi, care abuzau cît puteau de situaţia lor scoţîind uneori profituri de peste o mie la sută. Toate plângerile englezilor fură zadarnice ; tot timpul cît dură popasul la Bonthain, echipajul de pe „Swallow“ trebui să se supună unei supravegheri cum nu se putea mai umilitoare.

Abia la 22 mai 1768, cînd reîncepu tnusonul, putu căpitanul Carteret să părăsească Bonthain, după multe necazuri şi jigniri pe care nu le putem povesti aici cu de-amănuntul, şi care îi puseseră la grea încercare răbdarea.

„Celebes, spune Carteret, e cheia Insulelor Moluce (azi Maluku), sau Insulele Mirodeniilor, aflate sub dominaţia poporului care stăpîneşte aceste insule. Oraşul Makassar e clădit pe-o limbă de pămînt şi e udat de un rîu sau două care îl străbat sau curg prin apropiere. Priveliştea e nespus de frumoasă. Numeroasele plantaţii de cocotieri, printre care se înalţă un mare număr de locuinţe, arată cît de populată e insula... La Bonthain sînt vite frumoase, dar cu greu s-ar putea găsi destule ca să aprovizioneze o escadră. De acolo poţi procura însă orez, păsări şi fructe, cîte vrei; iar în păduri se găsesc din belşug porci sălbatici pe care îi poţi cumpăra ieftin, căci localnicii, care sînt mahomedani, nu-i mănîncă niciodată...“

Pînă la Batavia, nu se întîmplă nimic deosebit. După mai multe întîrzieri, pricinuite de dorinţa Companiei olandeze de a obţine de la comandant un *satisfetita* cu privire la felul cum se purtase faţă de d guvernatorul din Makassar, şi pe care Carteret refuză categoric să-l dea, englezii obţinură permisiunea de a-şi repara nava.

La 15 septembrie, „Swallow“, reparat de bine de rău, ridică ancora. Avea acum la bord un supliment de marinari englezi, fără de care i-ar fi fost imposibil să mai ajungă în Europa. Douăzeci şi patru dintre oamenii echipajului iniţial muriseră, iar alţi douăzeci şi patru se aflau într-o asemenea stare încît şapte dintre ei îşi dădură sufletul înainte de a ajunge la Cap.

După un popas în portul acesta, popas cît se poate de binevenit pentru echipaj şi care se prelungi pînă la 6 ianuarie 1769, Carteret porni din nou în larg şi întîlni, ceva mai sus de Ascension, unde se oprise în treacăt, o navă franceză. Era fregata ,',La Boudeuse“, pe care Bougainville făcuse ocolul lumii.

La 20 martie 1769, „Swallow“ arunca ancora în rada din Spithead[2TO], după o călătorie de treizeci şi una de luni, pe cît de grea, pe atît de periculoasă.

Fusese necesară toată priceperea sa de navigator, tot sîngele-rece, toată înflăcărarea lui Carteret, ca să nu piară pe o asemenea navă şi ca să poată face descoperiri importante, în asemenea condiţii. Dacă gloria navigatorului e sporită de greutăţile pe care a trebuit să le înfrîngă, ruşinea trimiterii unei nave atît ide dărăpănate cade în întregime asupra Amiralităţii Britanice, care, neţinînd seama de starea jalnică în care se afla nava, a expus viaţa iscusitului navigator şi a celorlalţi bravi marinari într-o călătorie atît de îndelungată.

III

Bougainville. Metamorfozele unui fiu de notar. Colonizarea Maluinelor. Buenos Aires şi Rio de Janeiro. Maluinele sînt redate spaniolilor. Hidrografía Strîmtorii Magellan. Fuegienii. Quatre-Facardins (Insulele Tua- motu). Tahiti. Incidentele din timpul popasului. Bogăţiile naturale şi moravurile locuitorilor. Insula Samoa. Insulele Espíritu Santo sau Noile Hebride. Louisiade. Insulele Anahoreţilor. Noua Guinee. Butuan. Din Batavia la Saint Malo.

Pe cînd Wallis termina de făcut ocolul lumii, pe cînd Carteret îşi continua lunga şi anevoioasa navigaţie în jurul globului, o expediţie franceză era armată cu scopul de a face descoperiri în Marea Sudului.

Portretul lui Bougainville (Facsimil. Gravură veche)

Sub vechiul regim, în care toate erau arbitrare, gradele şi posturile se dădeau prin protecţie ; de aceea nu e de mirare că un militar care părăsise abia de patru ani armata de uscat şi gradul de colonel pentru a intra în marină cu gradul de căpitan de navă primi această importantă funcţie.

Din întîmplare, însă, datorită însuşirilor proaspătului comandant, neobişnuita numire se dovedi a fi pe deplin îndreptăţită.

Louis-Antoine de Bougainville se născuse la Paris, în ziua de 13 noiembrie 1729. Fiu al unui notar, el dovedise înclinaţie pentru avocatură şi devenise avocat. Dar neplăcîndu-i profesiunea tatălui său, tînărul se dărui pe de-a-ntregul ştiinţelor şi publică un tratat de calcul integral, făcînd totul în acelaşi timp ca să fie primit în armată. Din cele trei profesiuni alese şi începute, Bougainville le părăsi pentru totdeauna pe primele două, o trădă întrucîtva pe cea de-a treia de dragul unei a patra, diplomaţia, şi o părăsi definitiv şi pe aceasta pentru a-şi alege o a cincea carieră, marina. După o a şasea schimbare, Bougainville avea să moară ca senator.

Reîntors în Franţa după ce îndeplinise funcţia de secretar de ambasadă la Londra, unde fu primit membru al Societăţii regale, Bougainville plecă din Brest, în 1756, cu gradul de căpitan de dragoni, ca să-l întâlnească pe Montcalm, în Canada. Ca aghiotant al acestui general, tînărul se distinse în diferite ocazii, cîştigînd încrederea şefului său care-l trimise în Franţa să ceară întăriri.

Dar Franţa avea nevoie de toate forţele ei armate în Europa, unde treburile îi mergeau destul de prost. De aceea, cînd tînărul Bougainville îi expuse lui de Choiseul [279] scopul misiunii sale, ministrul îi răspunse cu bruscheţe : „Cînd îţi arde casa, nu te ocupi de grajduri“. La care, Bougainville îi răspunse la rîndul său : „Cel puţin, domnule, n-o să se poată spune că vorbiţi ca un cal“.

Vorba aceasta de duh era prea inteligentă şi prea muşcătoare ca să-i atragă bunăvoinţa ministrului. Din fericire însă, doamnei de Pompadour [280] îi plăceau oamenii de spirit; ea îl prezentă regelui pe Bougainville, care, dacă nu putu să obţină nimic pentru generalul său, avu iscusinţa să se facă numit colonel şi cavaler al ordinului Sf. Ludovic, deşi n-avea decît şapte ani de serviciu. La reîntoarcerea în Canada, tînărul ţinu cu tot dinadinsul să justifice încrederea arătată de Ludovic al XV-lea şi se distinse în mai multe împrejurări. După pierderea acestei colonii, el luptă în Germania sub comanda lui Choiseul-Stainville.

Pacea din 1763 cu care se termina Războiul de şapte ani[281], îi încheie cariera militară. Viaţa ide garnizoană nu iputea să convină unei firi atît de active şi de îndrăgostite de mişcare ca a lui Bougainville. De aceea el concepu surprinzătorul plan de a coloniza Insulele Falkland, aflate la extremitatea meridională a Americii de Sud, cu colonişti canadieni care emigraseră în Franţa ca să scape de jugul tiranic al Angliei. Entuziasmat de ideea aceasta, Bougainville se adresă unor armatori din Saint Malo care, încă de la începutul secolului, îşi trimiteau adeseori navele în Arhipelagul Falkland, numit de ei grupul Insulelor Maluine.

De înoată ce le cîştigă încrederea, Bougainville începu să laude în faţa stă- pînirii avantajele, altminteri cu totul îndoielnice, ale întemeierii acestei colonii, care, prin aşezarea ei prielnică, putea să servească drept

loc de popas navelor aflate în drum spre Marea Sudului. Sprijinit de persoane influente, tînărul obţine aprobarea cerută şi izbuti să capete rangul de căpitan de navă.

Toate acestea se petreceau în 1763. Sînt puţine temeiuri să credem că ofiţerii de marină, care-şi cuceriseră gradele unul cîte unul, vedeau cu ochi buni o numire nejustificată cu nimic pînă atunci.

Bougainville făcu îndată să fie construite şi armate la Saint Malo, prin grija lui Duclos-Guyot, fregata „Aigle“ (Vulturul), cu 20 de tunuri şi corveta „Sphinx“ (Sfinxul) cu 12 tunuri, pe care îmbarcă mai multe familii canadiene. Plecate din Saint Malo la 15 septembrie 1763, navele ancorară în faţa Insulei Santa Catarina, pe coasta Braziliei, la Montevideo, unde fură îmbarcaţi numeroşi cai şi vite cornute ; Bougainville se îndreptă apoi spre Maluine şi se opri într-un golf larg, .care i se păru potrivit pentru planurile lui. Curînd însă, îşi dădu seama că pe insulele arhipelagului nu creştea nici un pomişor măcar ; ceea ce toţi navigatorii luaseră drept păduri nu prea înalte, erau de fapt întinderi de stuf. Din fericire, lemnul de foc putea fi înlocuit printr-o turbă de cea mai bună calitate. Pescuitul şi vînătoarea ofereau, de asemenea, hrană suficientă.

Colonia fu, la început, formată numai din douăzeci şi nouă de persoane, cărora iii se clădiră colibe şi o magazie pentru alimente. Totodată se făcu planul şi se începu lucrarea unui fort în stare să cuprindă paisprezece tunuri. De Ner- ville, vărul lui Bougainville, consimţi să rămînă conducător al coloniei, iar Bougainville plecă spre Franţa, la 5 aprilie. Acolo, ademeni noi colonişti şi luă o mare cantitate de provizii de toate soiurile pe care le debarcă, la 5 ianuarie 1765. Apoi plecă spre Strîmtoarea Magellan să ia o încărcătură de lemne şi în- tîlni, după cum am spus mai înainte, navele comodorului Byron, pe care le urmă pînă în Portul Foametei. Acolo ambarcă peste zece mii de puieţi de diferite vîrste, cu intenţia de a-i transporta în Maluine ; cînd părăsi arhipelagul, la 27 aprilie, colonia se compunea din optzeci de persoane, socotind şi un număr de funcţionari plătiţi de rege. Pe la sfîrşitul anului 1765, cele două nave fură trimise iar cu provizii şi cu noi colonişti.

Colonia începea să se înfiripeze, cînd englezii veniră să se instaleze în portul Egmont, descoperit de Byron. în acelaşi timp, căpitanul Macbride încercă să pună mîna pe aşezarea francezilor, pretinzînd că insulele aparţineau regelui Angliei, cu toate că Byron cercetase Maluinele abia în 1755, ia doi ani după ce francezii se stabiliseră acolo. La rîndul ei, Spania le revendica şi ea, pretinzînd că sînt ţinuturi legate de America de Sud. Anglia, ca şi Franţa, nu vru să tulbure pacea pentru posesiunea unui arhipelag fără mare importanţă comercială, şi Bougainville se văzu nevoit să-şi părăsească munca începută, cerînd ca Madridul să-l despăgubească pentru cheltuielile făcute. în plus, guvernul francez îl însărcînă chiar pe el să predea Maluinele comisarilor spanioli.

încercarea aceasta absurdă de colonizare a determinat toată cariera de mai apoi a lui Bougainville, deoarece' pentru a folosi într-un fel ultima navă echipată, guvernul îl însărcină să se reîntoarcă în Marea Sudului şi să facă acolo descoperiri.

în primele zile ale lui noiembrie 1766, Bougainville se duse la Nantes unde secundul său, Dudlos-Guyot, un marinar destoinic, îmbătrînit în grade inferioare pentru că nu era de neam nobil, supraveghea

amănuntele armării fregatei „La Boudeuse“ (îmbufnata), care avea douăzeci şi şase de tunuri.

La 15 noiembrie, Bougainville părăsi rada portului' Mindin, de la gura Loirei, cu direcţia La Plata, unde trebuia să întîlnească cele două fregate spaniole „La Esmeralda“ şi „La Liebre“. Dar îndată ce „La Boudeuse“ ieşi în larg, se stîrni o furtună îngrozitoare. Fregata, al cărei greement era nou, suferi avarii destul de serioase ca să fie nevoită să revină pentru reparaţii la Brest, unde intră în ziua de 21 noiembrie. Proba aceasta îi fusese suficientă comandantului ca să-şi dea seama că „La Boudeuse“ nu prea era potrivită pentru ceea ce se aştepta de la ea. Bougainville puse deci să se micşoreze înălţimea catargelor şi schimbă tunurile cu altele mai uşoare ; dar, cu toate aceste modificări, „La Boudeuse“ tot nu era potrivită pentru a naviga prin vijeliile şi furtunile care bîntuiau la Capul Horn (Hoorn). Totuşi, fiindcă îşi fixase întîlnire eu spaniolii, Bougainville trebui să ^pornească din nou în larg. Statul-major al fregatei se compunea din unsprezece ofiţeri. Echipajul cuprindea două sute trei marinari, muşi şi oameni de serviciu.

Pînă la La Plata, marea fu destul de liniştită ca să-i îngăduie lui Bougainville să facă unele observaţii asupra curenţilor, cauze frecvente ale erorilor săvîrşite de navigatori în calculele lor.

La 31 ianuarie, „La Boudeuse“ ancora în Golful Montevideo, unde aşteptau de o lună cele două fregate spaniole. Şederea lui Bougainville în acest port, şi curînd după aceea la Buenos Aires, unde trebuia să se înţeleagă cu guvernatorul în privinţa misiunii -sale, îi dădu putinţa să culeagă asupra oraşului şi moravurilor locuitorilor săi informaţii destul de neobişnuite ca să le trecem sub tăcere. Buenos Aires i se păru prea mare pentru numărul locuitorilor, care nu depăşeau 20 000. Mărimea oraşului se datora faptului că toate casele aveau doar un singur etaj şi cîte o curte şi o grădină spaţioasă. Buenos Aires nu are nici port şi nici măcar dig. De aceea navele sînt nevoite să-şi descarce încărcătura în nişte luntre care intră apoi într-un rîuleţ, unde vin carele să ia baloturile pentru oraş.

Ceea ce face însă ca Buenos Aires să aibă un caracter aparte e marele număr al comunităţilor religioase aflate acolo.

„Tot anul e plin de hramurile sfinţilor sărbătoriţi prin procesiuni şi focuri de artificii, spune Bougainville... Ceremoniile religioase ţin locul spectacolelor... Iezuiţii ofereau pentru cucernicia femeilor un mijloc de pocăinţă mai aspru defcît cele de mai înainte. Lîngă mănăstire, aveau o casă numită *casa de los ejercicios de las mujeres,* cu alte cuvinte casa de exerciţii religioase ale femeilor. Femeile şi fetele veneau acolo, fără consimţămîntul soţilor sau al părinţilor, să se cureţe de păcate printr-o pustnicie de douăsprezece zile, timp în care erau găzduite şi hrănite pe socoteala iezuiţilor. în sanctuarul acela nu pătrundea nici un bărbat, dacă nu purta veşmîntul sfîntului Ignaţiu ; nici slugile, chiar cele de sex feminin, nu-şi puteau însoţi stăpînele. Exerciţiile practicate erau meditaţia, rugăciunea, catehismele, spovedania şi chinuirea trupului. Pe zidurile capelei ni s-au arătat urmele sîngelui pe care, după cum ni s-a spus, îl făceau să ţîşnească bicele cu care pocăinţa înarma mîinile acestor magdalene“.

împrejurimile oraşului erau bine cultivate şi înfrumuseţate prin numeroase locuinţe de ţară numite *quintas.* Dar la numai două—trei

leghe depărtare de Buenos Aires nu găseai decît cîmpii nesfîrşite, fără vreo ridicătură, lăsate pe seama taurilor şi a cailor care sînt aproape singurii lor locuitori. Animalele acestea erau atît de numeroase, spune Bougainville, „încît călătorii, cînd flă- mînzesc, ucid un bou, iau din el cît pot mînca, şi apoi aruncă restul, care devine prada cîinilor sălbatici“.

Spaniolii nu izbutiseră încă să-i supună pe indienii de pe cele două maluri ale fluviului La Plata şi care erau numiţi *indios bravos.*

„Aceştia sînt de statură mijlocie, foarte urîţi şi aproape toţi au rîie. Pielea le e oacheşă, iar grăsimea cu care se ung într-una îi face să pară şi mai ne- gricioşi. Nu au alte veşminte, în afara unei mantii largi din piele de capră sălbatică, care li se coboară pînă la călcîie şi în care se înfăşoară... Indienii aceştia îşi ¡petrec viaţa călări, cel puţin ¡pe lîngă aşezările spaniole. Uneori vin cu femeile lor să cumpere rachiu şi beau pînă înţepenesc...“

Cît despre comerţ, nu era de loc înfloritor, de cînd se interzisese trecerea pe uncat, în Peru şi în Chile, a mărfurilor Europei. Totuşi, Bougainville mai văzu ieşind din Buenos Aires o corabie cu mărfuri de un milion de piaştri, „iar dacă toţi localnicii, adaugă el, şi-ar putea desface pieile de vite în Europa, numai negoţul acesta ar fi de ajuns ca să-i îmbogăţească“.

Adăpostul la Montevideo e sigur, deşi cîteodată, bat pe acolo *pamperos,* nişte vîrtejuri dinspre sud-vest însoţite de furtuni groaznice. Oraşul nu are nimic interesant în el. împrejurimile îi sînt atît de necultivate încît făina, pesmeţii şi celelalte lucruri necesare navelor trebuie aduse de la Buenos Aires. Totuşi, se găsesc din belşug fructe ca. : smochinele, piersicile, merele etc. şi carne de vită ;la ¡fel Be multă ca îin tot restul ţării.

Datele acestea, vechi de o sută de ani, e interesant să le punem alături de cele ale călătorilor contemporani, şi mai ales ale lui Emile Daireaux, în cartea sa despre La Plata. în multe privinţe, tabloul este întocmai ; dar e sigur că unele activităţi, ca de pildă învăţămîntul, despre care Bougainville n-a pomenit pentru că nu exista, au făcut progrese imense.

Cînd alimentele, proviziile de apă şi de vite fură îmbarcate, cele trei nave îşi ridicară pînzele, la 28 februarie 1767, pornind spre Insulele Maluine. Drumul n-a fost prea liniştit. Vînturi schimbătoare, o furtună şi o mare dezlănţuită îi pricinuiră cîteva stricăciuni navei „La Boudeuse“. La 23 martie, ea ancora în Golful Francez, unde o ajunseră din urmă, a doua zi, cele două nave spaniole greu încercate de furtună.

La 1 aprilie avu loc predarea solemnă a coloniei în stăpînirea spaniolilor. Puţini dintre francezi folosiră îngăduinţa dată de rege de a rămîne în Maluine ; aproape toţi preferară să se îmbarce pe fregatele spaniole gata de plecare spre Montevideo. Cît despre Bougainville, el era nevoit să aştepte sosirea navei de transport „Etoile“ (Steaua), care trebuia să-i aducă provizii şi să-l însoţească în călătoria în jurul lumii.

Dar lunile martie, aprilie şi mai trecură fără ca „Etoile“ să se ivească, iar ca să traverseze Oceanul Pacific numai cu alimentele pentru şase luni aflate la bordul lui „La Boudeuse“ ar fi fost cu neputinţă. De aceea Bougainville se hotărî să plece în ziua de 2 iunie la Rio de Janeiro, unde îi dăduse întîl- nire lui De la Giraudais, comandantul navei „Etoile“, în cazul cînd cine ştie ce împrejurări neprevăzute l-ar fi împiedicat să se îndrepte spre Maluine.

Călătoria avu loc pe un timp atît de prielnic, încît lui Bougainville îi trebuiră doar optsprezece zile ca să ajungă în colonia portugheză. „Etoile“, care îl aştepta acolo de patru zile, părăsise Franţa mai tîrziu decît se aştepta şi trebuise -să se adăpostească de furtună la Montevideo, de unde pornise spre Rio, potrivit instrucţiunilor.

Primiţi cu multă ospitalitate de contele D'Acunha, viceregele Braziliei, francezii putură să vadă la operă comediile lui Metastasio [282] jucate de o trupă'de mulatri, şi să audă capodoperele marilor maeştri italieni, executate de o orchestră proastă, dirijată de un popă cocoşat, îmbrăcat în sutană.

Dar bunăvoinţa contelui D'Acunha nu dură mult. Bougainville care cumpărase cu permisiunea regelui o corabie cu două catarge se pomeni că i se refuză livrarea navei fără nici un fel de motiv. De asemenea, i se interzise să ia din şantierul regal lemnele necesare, pentru care şi încheiase tîrgul ; în sfîrşit, atît el cît şi ceilalţi ofiţeri francezi nu mai aveau voie să locuiască într-o casă de lîngă oraş pe care un particular le-o pusese la dispoziţie pe timpul cît „La Boudeuse“ -avea să rămî-nă în port. Ca -să -evite cearta, Bougainville făcu în grabă pregătirile de plecare.

înainte de a părăsi capitala Braziliei, comandantul francez dă cîteva amănunte despre frumuseţea portului şi despre pitorescul împrejurimilor şi termină printr-o foarte curioasă digresiune asupra bogăţiilor nemaipomenite ale ţării, cărora portul le serveşte drept antrepozit.

„Minele numite «generale», spune el, sînt foarte aproape de oraş, la o distanţă de aproape şaptezeci şi cinci de leghe. Ele îi aduc regelui, anual, pentru cincimea la care are dreptul, cel puţin o sută douăsprezece arobes de aur ; în 1762, i-au adus 119 arobes. Sub denumirea de.mine «generale» sînt cuprinse minele din *Rio das Mortes, Sahara* şi *Sero-Frio.* Aceasta din urmă, în afară de aurul extras din ea, mai furnizează şi toate diamantele care provin din Brazilia. Toate pietrele preţioase, în afară de diamante, nu sînt socotite contrabandă ; ele aparţin antreprenorilor care sînt obligaţi să dea socoteală exactă numai de diamantele găsite şi să le depună în mîna intendentului numit de rege în acest scop. Intendentul le pune imediat într-o casetă ferecată şi încuiată cu trei lacăte. Cheia unui lacăt o ţine el, cheia altui lacăt o ţine viceregele, iar alta o păstrează Provedor de l'Hacienda Reale (administratorul domeniului regal). Lădiţa e încuiată într-o altă casetă care poartă sigiliile celor trei persoane menţionate mai sus şi care conţine şi cheile lacătelor primei casete. Viceregele n-are dreptul să controleze conţinutul; ci doar depune totul într-o a treia casetă, pe care o trimite la Lisabona, după ce i-a pecetluit broasca“. *

Cu toate aceste măsuri şi în ciuda asprimii cu care erau pedepsiţi hoţii de diamante, se făcea o contrabandă fără frîu. Dar aceasta nu era singura sursă de venituri şi Bougainville calculează că, dacă lăsăm la o parte întreţinerea trupelor, leafa funcţionarilor civili şi toate cheltuielile de administraţie, venitul scos din Brazilia de către regele Portugaliei depăşea zece milioane de livre.

între Rio şi Montevideo nu se petrecu nimic deosebit; dar pe La Plata, în timpul unei vijelii, „Etoile“ fu izbită de o navă spaniolă care-i rupse

---

* Vezi şi L. A. de B o u g a i n v i l l e , *Călătorie în jurul lumii,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

bom- presul [285]. Avariile şi violenţa ciocnirii care lărgise spărtura navei îl siliră pe Bougainville să se îndrepte spre Encenada da Baragan, unde era mai uşor de făcut reparaţiile necesare decît la Montevideo. Aşadar, Bougainville nu putu să pornească mai departe decît la 14 noiembrie. Treisprezece zile mai tîrziu, cele două nave se aflau în faţa Capului Fecioarelor, la intrarea în Strîmtoarea Magellan, în care pătrunseră imediat. Navele trecură destul de bine prin strîm- toare şi ancorară în Golful Boucault, unde cîţiva ofiţeri şi marinari debarcară la uscat.

Curînd, francezii făcură cunoştinţă cu patagonezii şi schimbară cîteva mărunţişuri, preţioase pentru aceştia din urmă ; patagonezii le dădură piei de vi- gonii [284] şi de guanaco. Băştinaşii erau înalţi, dar nici unul dintre ei nu atingea doi metri.

„Ceea ce mi s-a părut extraordinar la ei, spune Bougainville, sînt umerii foarte laţi, mărimea capului şi grosimea membrelor. Patagonezii aceştia sînt robuşti şi bine hrăniţi, au muşchii încordaţi şi rezistenţi, cu alte cuvinte au înfăţişarea omului care, trăind în mijlocul naturii şi hrănindu-se zdravăn, s-a dezvoltat cît se poate mai bine“.

De la primul pînă la al doilea canal, prin care navele trecură la fel de lesne, să tot fie şase sau şapte leghe. Canalul acesta nu are decît o leghe şi jumătate lărgime şi patru lungime. Aici, navele întîlniră insulele Sf. Bartolomeu [285] şi Sf. Elisabeta. Francezii debarcară pe ultima dintre ele, dar nu găsiră nici lemne, nici apă. Insula era cu totul stearpă.

începînd de aici, coasta americană a strîmtorii e plină de copaci. Dacă primii paşi mai grei fuseseră făcuţi cu bine, de acum înainte Bougainville avea să-şi pună răbdarea la grea încercare. într-adevăr, particularitatea acestui climat constă în faptul că variaţiile atmosferice se succed cu atîta repeziciune încît e cu neputinţă să le prevezi bruştele şi periculoasele schimbări. Din aceeaşi pricină, se produc avarii pe care e imposibil să le previi şi care întîrzie navigaţia navelor sau chiar de forţează să caute ipe coastă vreun adăpost pentru reparaţii.

Golful Duclos-Guyot e cît se poate de bun pentru ancorat; n-are stînci sub apă iar adîncimea apei e de zece—doisprezece metri. Bougainville se opri
acolo ca să umple cîteva butoaie cu apă şi să facă rost de carne proaspătă ; aici găsi însă puţine sălbăticiuni. Navele trecură apoi Capul Sf. Ana, unde, în 1581, comandantul spaniol Sarmiento a întemeiat colonia Villa Felipe. în prima parte a lucrării am povestit groaznica nenorocire care i-a adus portului acestuia denumirea de Portul Foametei (Puerto Hambre).

Francezii cercetară apoi mai multe golfuri, capuri şi locuri bune de ancorat, unde făcură popas, ca de pildă Golful Bougainville, unde „Etoile“ fu reparată, portul Beaubassin, Golful de la Cormorandiére, pe coasta Ţării de Foc, Capul Forward, care formează punctul cel mai sudic al Patagoniei, Golful Cascadei, în Ţara de Foc, unde se ancorează sigur şi lesne, la care se adaugă uşurinţa de a lua apă de băut şi de a face provizii de lemne, ceea ce îl face să fie un port ideal. Porturile acestea descoperite de Bougainville sínt preţioase prin faptul că îngăduie să găseşti drumul cel bun ca să treci Capul Forward, unul din punctele cele mai temute de marinari din pricina vînturilor puternice şi potrivnice întîlnite de obicei acolo.

Anul 1768 fu început în Golful Fortesque, în fundul căruia se deschide

portul Galant. O vreme deosebit de urîtă, despre care nici cea mai rea iarnă pariziană n-ar fi în stare să dea o idee, reţinu acolo, timp de trei săptămîni, expediţia franceză. Fregatele fură vizitate de o ceată de îuegieni, locuitori ai Patagoniei, care se urcară la bord.

„I-am pus să cînte, spune relatarea, să joace, să asculte instrumente, şi mai ales să mănînce, sarcină de care s-au achitat cu mare poftă. Totul li se părea bun : pîinea, carnea sărată, seul, înfulecau tot ce le dădeai... Nu părură de loc miraţi nici la vederea navelor, nici la vederea feluritelor obiecte pe care le arătam ; fără doar şi poate că, pentru a te minuna de un lucru, trebuie să ai cîteva idei elementare despre el. Oamenii aceştia primitivi priveau capodoperele iscusinţei şi muncii omeneşti cum ar fi privit legile şi fenomenele naturii ; băştinaşii aceştia sínt mărunţi, slabi, duhnesc îngrozitor şi umblă aproape goi, căci n-au alt veşmînt în afara unor ipiei păcătoase de lupi-de- mare, prea mici ca isă-i acopere... Ei locuiesc de-a valma, bărbaţi, femei şi copii în colibe în mijlocul cărora aprind focul. Se hrănesc mai ales cu scoici ; totuşi, au dîini şi laţuri făcute din păr de balenă... Altminteri, par destul de cumsecade, dar sínt atât de slabi, încît nu-ţi vine să te superi pe ei. Din cîţi sălbatici am văzut în viaţa mea, fuegienii trăiesc în cea mai mare mizerie“.

în timpul popasului acestuia, avu loc o întîmplare jalnică. Unui copil de vreo doisprezece ani, venit la bord, i se dădură bucăţele de sticlă şi cioburi de oglindă, fără să se prevadă ce va face cu ele. Indigenii aceştia obişnuiesc, după cît se pare, să vîre în gură bucăţi de cretă, ica talisman. Băiatul voise să facă acelaşi lucru cu sticla ; cînd francezii debarcară, îl găsiră cuprins de vărsături violente şi scuipînd sînge ; gîtlejul şi gingiile îi erau tăiate şi în- sîngerate. Cu toate descîntecele şi frecţiile turbate ale unui vrăjitor, sau poate din cauza masajului acestuia prea energic, copilul suferea cumplit şi curînd îşi dădu sufletul. Moartea lui a fost pentru fuegieni semnalul unei plecări precipitate. Bieţii oameni se temeau fără îndoială să nu le fi făcut francezii vreo vrajă din pricina căreia să moară toţi, aşa cum murise copilul.

La 16 ianuarie, pe cînd încerca să ancoreze în faţa Insulei Rupert, „La Boudeuse“ fu dusă de curent la circa o sută de metri de ţărm. Ancora, care fusese lăsată imediat, se rupse şi cum dinspre uscat nu adia nici o boare de vînt, corabia eşuă. „La Boudeuse“ fu dusă imediat la adăpost, în portul Galant. Era şi timpul, căci a doua zi se dezlănţui un uragan înspăimîntător.

„După ce ne-au bătut, timp de douăzeci şi şase de zile, în portul Galant, vînturi mereu neprielnice şi potrivnice, treizeci şi şase de ore de vînt bun, aşa cum nici n-am fi îndrăznit să sperăm, au fost de ajuns să ne ducă în Marea Pacificului, fapt pe care-l socot unic într-o navigaţie fără escală din portul Galant, pînă la ieşirea din strîmtoare. Lungimea întreagă a strîmtorii, de la Capul Fecioarelor pînă la Capul Pilar, o preţuiesc cam la o sută paisprezece leghe. Ca să o străbatem, ne-au trebuit cincizeci şi două de zile... în ciuda greutăţilor încercate la trecerea Strîmtorii Magellan (şi aici Bougainville e absolut de acord cu Byron) aş sfătui pe oricine ca, din septembrie pînă la sfîrşitul lui martie, să prefere calea aceasta în locul celei ce trece pe la Capul Horn. în celelalte luni ale anului, aş înclina mai curînd să trec prin marea liberă. Vîntul potrivnic şi marea agitată nu reprezintă pericole şi e mai bine să nu rişti navigînd orbeşte printre două ţărmuri. Fără îndoială că ai să zăboveşti cîtăva

vreme dacă navighezi prin strîmtoare, dar zăbava aceasta îşi are foloasele ei. Acolo găseşti apă cîtă vrei, şi lemne, şi scoici, ba cîteodată chiar peşti foarte buni, şi sînt sigur că scorbutul pricinuieşte mai multe necazuri unui echipaj care ajunge în Oceanul Pacific trecînd pe la Capul Horn decît unuia care trece prin Strîmtoarea Magellan. Cînd am ieşit din ea, nu aveam nici un bolnav la bord“.

Părerea aceasta a lui Bougainville a fost mereu contrazisă, pînă în ultima vreme, iar drumul pe care el l-a recomandat cu atîta căldură a rămas cu totul părăsit de navigatori. Şi e cu atît mai părăsit astăzi, cînd puterea aburului a transformat cu desăvîrşire marina şi a schimbat cu desăvîrşire condiţiile de navigaţie.

De îndată ce pătrunse în Marea Sudului, Bougainville, spre marea sa surprindere, întîlni vîntul de sud. De aceea trebui să renunţe la vizita pe care hotărîse s-o facă în Insula Juan Fernandez.

Cu comandantul navei „Etoile“, De la Giraudais, se înţelesese ca, pentru a cerceta un spaţiu cît mai întins al oceanului, cele două nave să se ţină la atîta distanţă una de alta cît va fi necesar ca să nu se piardă din ochi, iar în fiecare seară, nava de transport să se apropie la o jumătate de leghe de fregată, în aşa fel, încît dacă „La Boudeuse“ ar da de vreun pericol, „Etoile“ să-l poată uşor evita.

Bougainville căută cîtăva vreme Insula Paştelui, fără s-o găsească. La 22 februarie, întîlni patru insuliţe cărora le dădu numele de Quatre Facardins (Patru Facardine), o îngrămădire de insuliţe madreporice, joase şi înecate, pe care toţi navigatorii intraţi în Oceanul Pacific, fie prin Strîmtoarea Magellan, fie pe la Capul Horn, parcă se înţelegeau între ei să le întîlnească. Ceva mai departe fu descoperită o insulă fertilă, locuită de băştinaşi primitivi complet goi şi înarmaţi cu suliţe lungi pe care ile săltau în isemn de ameninţare ; Bougainville îi dădu numele de Insula Lăncierilor.

Nu vom mai repeta ceea ce am mai avut prilejul să spunem de nenumărate ori despre natura acestor insule, despre greutatea de a debarca pe ele şi despre primitivii lor locuitori. Aceeaşi insulă, a Lăncierilor, a fost numită de Cook

Insula Lăncierilor

Thrum-Cap ; iar Insula Harpei, pe care Bougainville a întîlnit-o în ziua de 24, Cook a numit-o Insula Bow.

Ştiind că Roggeveen fusese la un pas de pieire cînd vizitase aceste meleaguri, şi gîndindu-se că interesul explorării lor nu preţuia cît primejdiile care s-ar fi putut ivi, Bougainville porni spre sud şi pierdu curînd din vedere imensul arhipelag care se întinde pe o lungime de cinci sute de leghe şi cuprinde nu mai puţin de şaizeci de insule sau grupuri de insule.

La 2 aprilie, Bougainville văzu un munte înalt şi povîrnit, căruia îi dădu numele de piscul „ La Boudeuse“. Era Insula Maitea, pe care Queiroz o numise La Dezana. La 4 aprilie, în zorii zilei, navele se aflau lîngă Tahiti, o

insulă lungă formată din două peninsule reunite de o limbă de pămînt care nu e mai largă de o milă.

Peste o sută de pirogi cu flotoare de stabilitate [286] se iviră de îndată şi înconjurară cele două nave ; pirogile erau încărcate cu nuci-de-cocos şi cu o mulţime de fructe din cele mai gustoase, pe care francezii le căpătară lesne dînd în schimbul lor tot felul de nimicuri. La venirea nopţii, ţărmul fu iluminat de mii de focuri, cărora li se răspunse de la bord prin aruncarea cîtorva artificii.

„Coasta insulei, ridicată în formă de amfiteatru, spune Bougainville, ne oferea cea mai surîzătoare privelişte. Deşi munţii de pe insulă sînt foarte înalţi, stînca nu-şi arată nicăieri stearpa ei goliciune ; totul e acoperit de păduri. Abia ne-a venit să ne credem ochilor cînd am descoperit un pisc acoperit de copaci ipînă pe creştetul ilui singuratic, înalt ţpînă la nivelul munţilor, înăuntrul părţii sudice a insulei ; piscul nu părea să aibă mai mult de şaizeci de metri diametru şi vîrful i se subţia din ce în ce ; de departe, l-ai fi luat drept o piramidă imensă, pe ¡care mîna unui decorator priceput ar fi împodobit-o cu ghirlande de frunze. Terenurile mai puţin ridicate sînt brăzdate de livezi şi de dumbrăvi ; cît vezi cu ochii, de-a lungul coastei, pe malul mării, la poalele ţinutului mai înalt, se întinde o fîşie de pămînt joasă şi netedă, acoperită de plantaţii. Acolo, printre bananieri, cocotieri şi alţi arbori încărcaţi cu fructe, am zărit locuinţele băştinaşilor“.

întreaga zi care urmă fu petrecută numai în schimburi. în afară de fructe, indigenii mai ofereau găini, porumbei, unelte pentru pescuit sau pentru alte îndeletniciri, ţesături, cochilii, şi cereau în schimb cuie şi cercei.

în dimineaţa zilei de 6 aprilie, după trei zile de navigaţie în volte pe lîngă coastă, cu scopul de a o cerceta şi de a descoperi o radă, Bougainville hotărî să ancoreze în golful pe care îl văzuse în ziua sosirii.

„Atîtea pirogi se îmbulzeau în jurul nostru, spune el, încît cu greu am izbutit să ancorăm, în mijlocul mulţimii şi al zarvei. Se îmbulzeau strigînd *tayo!* ceea ce înseamnă „prieten“ şi ne dădeau mii de dovezi de prietenie... Pirogile erau pline de femei, cu nimic mai prejos, în ceea ce priveşte frumuseţea chipurilor, de majoritatea europenilor şi care, în privinţa frumuseţii trupului, s-ar fi putut lua la întrecere cu oricare dintre ele, şi ar fi cîştigat“.

în ciuda ordinelor date, bucătarul lui Bougainville izbutise să fugă şi să ajungă la mal. Dar abia pusese piciorul pe uscat, cînd se pomeni înconjurat de o mulţime imensă, care îl dezbrăcă pînă la piele ca să-i privească toate părţile trupului. Bucătarul nu ştia ce au de gînd să-i facă şi se socotea pierdut, cînd indigenii îi dădură hainele înapoi şi-l aduseră • la bord mai mult mort decît viu. Bougainville voi să-l pedepsească ; dar bietul om îi mărturisi că oricît l-ar ameninţa tot n-o să treacă prin spaima pe care o încercase mai adineauri pe uscat.

De îndată ce fregata fu ancorată, Bougainville debarcă la uscat cu cîţiva ofiţeri, ca să facă o recunoaştere a locului de unde se putea lua apă. Imediat în jurul lor se strînse o mulţime imensă care îi privea cu cea mai vie curiozitate şi striga : *Tayo! tayo!* Un băştinaş îi primi în locuinţa lui şi le oferi fructe» peşte fript şi apă. Ajungînd din nou pe plajă, francezii fură opriţi de un insular frumos la chip, care, culcat sub un arbore, îi pofti

să împartă cu el iarba pe care se odihnea.

„Am primit, spune Bougainville. Atunci omul se plecă spre noi şi, cu duioşie, în acordurile unui flaut în care un alt tahitian sufla cu nasul, ne

Pirogi din Insulele Marchize (Facsimil. Gravură veche)

cîntă domol un cîntec, fără îndoială plin de gingăşie ; încîntătoare scenă, demnă de penelul lui Boucher [287]. Patru insulari veniră plini de încredere să cineze şi să se culce la bord. I-am făcut să asculte flautul, basul, vioara, şi le-am aprins un foc de artificii. Spectacolul acesta le-a pricinuit o uimire amestecată cu spaimă“.

înainte de a merge mai departe şi de a reproduce alte extrase din povestirea lui Bougainville, credem nimerit să-l prevenim pe cititor să nu dea deplină crezare tablourilor acestora demne de a figura printre

bucolice. Imaginaţia fertilă a povestitorului vrea să înfrumuseţeze totul. Scenele încîntătoare pe care le are în faţa ochilor, natura atît de pitorească, nu-i sînt de ajuns, şi crezînd că adaugă noi frumuseţi tabloului, de fapt el nu face decît să-l schimbe. Munca aceasta, povestitorul o îndeplineşte cu bună-cre- dinţă, aproape inconştient. Dar nu-i mai puţin adevărat că trebuie să-i primim toate scrierile cu extremă rezervă. Despre tendinţa aceasta, generală în epoca dată, găsim un exemplu destul de curios în povestirea celei de-a doua călătorii a lui Cook. Pictorul ataşat pe lîngă expediţie, Hodges, vrînd să ne înfăţişeze debarcarea englezilor pe Insula Middelburg, ne pictează nişte personaje care nu seamănă nici cît negru sub unghie cu nişte locuitori ai Oceaniei şi care, în togile lor, ar putea fi luaţi mai degrabă drept contemporani ai lui Caesar sau ai lui Augustus. Şi totuşi, Hodges avea originalele în faţa ochilor şi nimic nu i-ar fi fost mai uşor decît să reproducă exact o scenă al cărei martor era ! Cît de bine ştim astăzi să respectăm adevărul Î Astăzi nu veţi găsi nici o broderie, nici o înfrumuseţare în relatările călătorilor. Şi dacă ele nu sînt uneori decît nişte procese-verbale cam seci, care nu prea plac cititorului de rînd, în schimb savantul găseşte întotdeauna în cuprinsul lor elementele unui studiu serios, baza unei munci utile pentru mersul înainte al ştiinţei.

Acestea fiind zise, să-l urmăm mai departe pe povestitor.

Pe malurile rîuleţului care se vărsa în fundul golfului, Bougainville îşi instală bolnavii şi butoaiele cu apă, împreună cu o gardă pentru apărare. Măsurile acestea treziră însă susceptibilitatea şi neîncrederea indigenilor, care le îngăduiau cu dragă inimă străinilor să debarce şi să se plimbe prin insula lor în timpul zilei, dar cu condiţia să-i vadă culcîndu-se la bord. Bougainville stărui şi, pînă la urmă, trebui să-şi fixeze durata şederii în Tahiti.

Din momentul acela, se restabili buna înţelegere. Pentru adăpostirea scor- buticilor, în număr de treizeci şi patru, şi a gărzii lor, care se compunea din treizeci de oameni, băştinaşii destinară un soi de hambar uriaş. Hambarul fu închis cu grijă din toate părţile, lăsîndu-li-se doar o ieşire în faţa căreia indigenii aduceau cu grămada obiectele pe care voiau să le schimbe. Singura neplăcere a francezilor era faptul că trebuiau să nu părăsească o clipă din ochi lucrurile debarcate, căci „nu există în toată Europa oameni mai şireţi decît aceştia“. După un obicei lăudabil, care începea să se generalizeze, Bougainville îi dărui căpeteniei ţinutului o pereche de curcani şi de raţe, masculi şi femele, apoi desţeleni o fîşie de teren unde semănă grîu, orz, ovăz, orez, porumb, ceapă etc.

în ziua de 10 aprilie, un băştinaş fu ucis cu o armă de foc, fără ca Bougainville, cu toate cercetările făcute, să poată afla cine săvîrşise această crimă îngrozitoare. Băştinaşii crezură, fără îndoială, că vina era a compatriotului lor, căci continuară schimburile de produse, cu obişnuita lor încredere. între timp, comandantul îşi dădu seama că rada nu era bine adăpostită împotriva vînturilor ; în plus, fundul era acoperit de corali.

în ziua de 12, „La Boudeuse“, căreia coralii îi tăiară parîma ancorei, pri- cinui mari stricăciuni navei „Etoile“, spre care fusese tîrîtă de vînt. Pe cînd oamenii rămaşi la bord erau ocupaţi cu dresul stricăciunilor, iar o barcă fusese trimisă în căutarea unei noi treceri care să le îngăduie navelor ieşirea pe orice fel de vînt, Bougainville află că trei indigeni

fuseseră ucişi sau răniţi în colibele lor cu lovituri de baionetă şi că, dîndu-se alarma, toţi indigenii fugiseră în interiorul insulei.

în ciuda primejdiilor care puteau ameninţa navele, comandantul debarcă imediat la uscat şi îi puse în fiare pe autorii bănuiţi ai unei crime care ar fi putut ridica întreaga populaţie împotriva francezilor. Graţie măsurii acesteia aspre şi imediate, indigenii se liniştiră, iar noaptea se scurse fără noi incidente.

De altfel, nu acestea erau lucrurile care îl neliniştea cel mai mult pe Bougainville. în timpul unei furtuni puternice, cu vînt, talazuri şi tunete, cele două nave s-ar fi lovit de stînci, dacă n-ar fi bătut tocmai atunci un vînt de la uscat. Parîmele ancorelor se rupseseră iar navele fuseseră cît pe-aci să se ciocnească de stîncile de sub apă, care le-ar fi distrus. Din fericire, „Etoile“ putu să iasă în larg, iar „La Boudeuse“ izbuti curînd să facă acelaşi lucru, lăsînd în rada neospitalieră şase ancore, care, mai tîrziu, în decursul călătoriei, i-ar fi fost de mare folos.

Imediat ce îşi dădură seama că francezii se pregătesc de plecare, insularii veniră în mare număr să le aducă toate soiurile de alimente proaspete. în acelaşi timp, un băştinaş, numit Aouturu, ceru şi obţinu pînă la urmă permisiunea de a-l însoţi pe Bougainville în călătoria lui. Ajuns în Europa, Aouturu stătu unsprezece luni la Paris, unde găsi, în societatea cea mai aleasă, o primire deosebit de prietenoasă şi de binevoitoare. în 1770, cînd vru să se reîntoarcă în patrie, guvernul folosi o ocazie ca să-l treacă în Ile de France. De acolo, trebuia să pornească spre Tahiti de îndată ce i-ar fi permis vremea ; dar Aouturu muri în insula aceasta, fără să poată transporta în patrie imensa cantitate de unelte, grîne şi vite care îi fusese încredinţată de guvernul francez.

Tahiti, numită de Bougainville Noua Kythera [288], din pricina frumuseţii femeilor indigene, e cea mai mare din grupul Insulelor Societăţii. Deşi ea mai fusese vizitată de Wallis, după cum am arătat, vom reproduce şi cîteva date rămase de la Bougainville.

Principalele produse ale insulei erau pe atunci nucile-de-cocos, bananele, fructele arborelui-de-pîine, ignamul, trestia-de-zahăr etc. De Commerfon, naturalist, îmbarcat pe „Etoile“, a recunoscut acolo flora Indiei. Singurele patrupede din insulă erau porcii, cîinii şi şoarecii, care mişunau pretutindeni.

„Clima e atît de sănătoasă, spune Bougainville, încît cu toate muncile grele pe care a trebuit să le facem acolo, deşi oamenii noştri au stat mai tot timpul în apă sau în arşiţă, deşi s-au culcat pe pămîntul gol, fără acoperiş, nimeni nu s-a îmbolnăvit. Scorbuticii pe care îi debarcasem şi care n-au petrecut nici măcar o noapte liniştită, şi-au recăpătat puterile şi s-au restabilit în cîteva zile, în aşa fel încît unii dintre ei s-au vindecat cu desăvîrşire. în afară de aceasta, sănătatea şi vigoarea localnicilor, care locuiesc în colibe deschise din toate părţile şi abia dacă acoperă cu cîteva frunze pămîntul pe care se culcă, fericita bătrîneţe la care ei ajung fără nici o meteahnă, fineţea tuturor simţurilor şi frumuseţea neobişnuită a dinţilor acestor oameni, dinţi păstraţi pînă la adînci bătrîneţe, sînt cele mai bune dovezi că aerul insulei e nespus de sănătos şi că felul de trai al băştinaşilor e prielnic vieţii“.

Firea băştinaşilor pare blîndă şi bună. Dacă se pare că nu există războaie civile, cu toate că insula e împărţită în mici teritorii ale căror căpetenii sînt independente unele de altele, în schimb localnicii se

războiesc adeseori cu locuitorii insulelor vecine. Şi nu se mulţumesc doar să ucidă bărbaţii şi băieţii prinşi cu arma în mînă, ci le jupoaie pielea de pe bărbie, cu barbă cu tot, şi păstrează aceste hidoase trofee. Despre religia şi sărbătorile lor, Bougainville n-a cules decît date foarte vagi. Totuşi, a putut constata la ei cultul morţilor. Indigenii păstrează multă vreme cadavrele în aer liber, pe un fel de năsălie adăpostite sub o şură. Cu toată duhoarea împrăştiată de stîrvurile în stare de descompunere, femeile vin să plîngă în preajma lor o parte din zi, şi stropesc cu lacrimi şi cu ulei de cocos rămăşiţele celor dragi.

Produsele solului sînt atît de abundente şi cer atît de puţină muncă, încît bărbaţii şi femeile trăiesc într-un soi de trîndăvie aproape continuă. De aceea nu trebuie să ne mirăm dacă grija de a plăcea e unica ocupaţie a femeilor. Dansul, cîntecele, discuţiile lungi, pline de cea mai curată voioşie, dezvoltaseră la tahitieni o mobilitate a ideilor şi o uşurinţă a spiritului în stare să-i surprindă chiar pe francezi. Ca să fixezi atenţia indigenilor asupra unui anumit lucru, părea cu neputinţă. Orice îi interesa, dar nimic nu-i preocupa. în ciuda acestei lipse de chibzuială statornică, erau totuşi harnici şi îndemînatici. îşi construiau pirogile într-un fel pe cît de ingenios, pe atît de solid, iar cîrligele de undiţă, cît şi toate celelalte unelte de pescuit, le lucrau cu multă fineţe. Plasele lor semănau cu ale noastre. Pînzeturile, făcute din scoarţa unui arbore, erau, de obicei, ţesute şi vopsite în felurite culori.

Cred că am putea rezuma impresiile lui Bougainville spunînd că tahitienii sînt un popor de *lazzaroni* [289].

în ziua de 16 aprilie, la orele opt dimineaţa, Bougainville se afla cam la două leghe nord de Tahiti, cîmd zări un pămînt care, deşi părea format din trei insule separate, nu era în realitate decît una singură. După spusele lui Aoturu, insula se mim ea Umaitia. Comandantul nu socoti că ar fi cazul să se oprească acolo, şi navigă în aşa fel, încît să evite Insulele Primejdioase, care au pricinuit catastrofa lui Roggeveen. Tot restul lunii aprilie, timpul fu foarte frumos, dar cu vînt slab.

La 3 mai, Bougainville se îndreptă spre o nouă insulă, atunci descoperită, şi, chiar în aceeaşi zi, mai zări cîteva insule. Ţărmul celei mai mari dintre ele era povîrnit pretutindeni ; de fapt, insula era un munte acoperit pînă în vîrf de copaci, fără văi şi fără plajă. Navigatorii văzură acolo cîteva focuri, nişte colibe clădite la umbra cocotierilor şi vreo treizeci de oameni care alergau la malul mării.

Seara, mai multe pirogi se apropiară de nave şi, după cîteva clipe de şovăială firească, începură schimburile. Pentru nuci-de-cocos, pentru igname şi pentru ţesături mai puţin frumoase dedît cele din Tahiti, insularii cereau bucăţi de pînză roşie, şi respingeau cu dispreţ fierul, cuiele şi cerceii care avuseseră totuşi atîta succes în Arhipelagul Bourbon, denumire dată de Bougainville grupului tahitian. Băştinaşii aveau pieptul şi coapsele, pînă deasupra genunchilor, colorate cu albastru-închis, nu purtau barbă, iar părul şi-l făceau coc în creştetul capului.

A doua zi, francezii întîlniră noi insule ale aceluiaşi arhipelag. Locuitorii păreau destul de sălbatici şi nu voiră să se apropie de nave.

„Pirogile pe care le-am văzut navigînd în larg şi spre sud par să arate că mai sînt şi alte insule în partea aceasta — spune relatarea. Astfel, toate laolaltă par să formeze un şirag, întins de-a lungul aceluiaşi meridian. Insulele care compun acest Arhipelag al Navigatorilor, se află

pe a patrusprezecea paralelă australă între 171 şi 172° longitudine la vest de Paris“.

O dată cu terminarea alimentelor proaspete, scorbutul începu să se ivească, iar Bougainville trebui deci să se gîndească la un nou popas. în ziua de 22 mai şi în cele următoare, navele întîlniră Insulele Rusaliilor, Aurora şi Insula Leproşilor, care fac parte din Arhipelagul Noilor Hebride, descoperit de Queiroz în 1606. Debarcarea părînd uşoară, comandantul hotărî să trimită la uscat un detaşament care să aducă nuci-de-cocos şi alte fructe antiscorbutice. în decursul zilei, Bougainville debarcă să-şi întîlnească oamenii. Marinarii tăiau copaci iar indigenii îi ajutau să-i îmbarce. Cu toată această aparenţă prietenoasă, indigenii tot mai erau neîncrezători şi nu-şi lăsau armele din mîini ; iar cei ce n-aveau arme, ţineau bolovani gata de aruncat. Cînd bărcile fură încărcate cu lemne şi cu fructe, Bougainville îşi chemă toţi oamenii la bord. în momentul acela indigenii se apropiara în mare număr şi azvîrliră un nor de săgeţi şi de suliţe ; unii dintre ei intrară chiar în apă ca să-i nimerească mai bine pe francezi. Pentru că focurile de flintă răzleţe rămăseseră fără efect, o salvă generală îi sili pe indigeni să fugă.

Cîteva zile mai tîrziu, o şalupă care căuta un loc de ancorat pe coasta Insulei Leproşilor se pomeni atacată. Cele două săgeţi azvîrlite spre ea fură motivul primei salve, urmată curînd de un foc atît de puternic susţinut, încît Bougainville îşi crezu şalupa în primejdie. Numărul victimelor fu deosebit de mare ; indigenii scoteau strigăte înspăimîntătoare din pădurile unde se ascun- seseră. Urmă un adevărat măcel. Comandantul neliniştit de tirul acesta prelungit voia tocmai să trimită o nouă ambarcaţie în ajutorul şalupei cînd o văzu ocolind un punct al ţărmului şi-i făcu imediat semn să se reîntoarcă. „Am luat măsuri ca să nu ne mai dezonorăm astfel abuzînd de superioritatea forţelor noastre“, spuse el.

Cît e de tristă uşurinţa cu care toţi navigatorii au abuzat de puterea lor ! Oare mania aceasta de a distruge, fără nici un motiv, fără necesitate, ba chiar fără nici un ţel, nu umple de indignare pe oricine ?

După ce îşi procură cele necesare, Bougainville ieşi din nou în larg.

Se pare că navigatorul ţinea mai ales să facă multe descoperiri, căci toate insulele întîlnite le cercetă foarte superficial, în grabă, iar din toate hărţile, altminteri destul de numeroase, care îi ilustrează călătoria, nici una nu cuprinde în întregime un arhipelag şi nu rezolvă diversele probleme pe care le ridică o nouă descoperire. Cu totul altfel avea să procedeze căpitanul Cook. Explorările lui, conduse totdeauna cu grijă şi cu o rară perseverenţă, l-au situat, din pricina aceasta, cu mult deasupra navigatorilor francezi.

Insulele întîlnite de francezi nu erau decît Espiritu Santo şi Mallikolo, Sf. Bartolomeu şi insuliţele din preajma lor. Deşi îşi dăduse perfect de bine seama de identitatea acestui' grup ou *Tierra del Espiritu Santo* a lui Queiroz, Bougainville se simţi obligat să le dea un nume nou şi le boteză Arhipelagul Marilor Ciclade ; ulterior i-a fost preferată denumirea de Noile Hebride.

„Eram convins, spune el, că mă aflu la extremitatea septentrională a arhipelagului, pe care Roggeveen a văzut-o sub a unsprezecea paralelă şi a numit-o Tienhoven şi Groningue. Cînd am ancorat acolo totul părea să ne convingă că ne aflăm în Ţara australă, Espiritu Santo. Ceea ce vedeam

se potrivea întocmai cu povestirea lui Queiroz, iar ceea ce descopeream în fiecare zi ne încuraja să facem noi cercetări. Ciudat e că la aceeaşi latitudine şi longitudine, unde Queiroz localizează marile golfuri Sf. Iacob şi Sf. Filip, pe un ţărm care la prima vedere părea al unui continent, am găsit o trecere de lăţime egală cu aceea pe care Queiroz o dă golfului. A văzut prost navigatorul spaniol ? A vrut să-şi mascheze descoperirile ? Ghiciseră geografii, făcînd din Espiritu Santo un acelaşi continent ou Noua Guinee ? Ca să rezolvăm problema, trebuie să mai urcăm peste trei sute cincizeci de leghe, pe aceeaşi paralelă. M-am hotărît s-o fac, deşi cantitatea noastră de provizii ne îndemna să pornim imediat în căutarea vreunei aşezări europene. Şi, după cum se va vedea, puţin a lipsit să nu cădem victime ale stăruinţei noastre“.

Pe cînd Bougainville naviga prin aceste meleaguri, aflîndu-se cu unele treburi la bordul navei de transport „Etoile“ putu să verifice ún lucru ciudat, despre care vorbea de'cîtăva vreme întregul echipaj. De Commercon, naturalistul, avea un servitor numit Barré. Harnic, inteligent, devenit el însuşi botanist destul de priceput, Barré lua parte la expediţiile pentru strîn-

Aventura lui Barré

gerea plantelor, căra merindele, armele şi caietele cu plante cu un curaj care îl făcuse să-şi merite din partea naturalistului porecla de „vită de povară“. Dar, de cîtăva vreme, se bănuia că Barré ar fi femeie. Faţa lui spînă, sunetul vocii, sfiala şi alte semne păreau să justifice această presupunere, iar o întîmplare petrecută la Tahiti veni să schimbe bănuielile în certitudine.

De Commerşon coborîse pe uscat să strîngă plante pentru ierbar. Ca de obicei, Barré îl urma purtînd cutiile. Deodată, servitorul fu înconjurat de băştinaşi care, strigînd că e femeie, vroiră să-i facă onorurile insulei. Cu mare greutate De Bournand izbuti să-l scoată din mîinile băştinaşilor şi să-l însoţească pînă la şalupă.

în timpul vizitei sale pe „Etoile“, Bougainville ascultă mărturisirile lui Barré. Cu lacrimi în ochi, încuviinţă că e femeie, cerîndu-şi iertare că-l înşelase pe domnul Commerşon, prezentîndu-i-se în haine bărbăteşti, chiar în clipa îmbarcării. Neavînd familie, ruinată de procese, fata aceasta purta veşminte bărbăteşti ca să nu se expună batjocurii. De altfel, îmbarcîndu-se ea ştia că va face înconjurul lumii şi perspectiva aceasta, în loc s-o înspăimânte, îi întărise şi mai mult hotărîrea luată.

„Ea e prima femeie care face ocolul lumii, spune Bougainville şi sínt dator să arăt că s-a purtat totdeauna la bord cu multă înţelepciune. Fata nu e nici frumoasă, nici urîtă, şi n-are mai mult de douăzeci şi şase, douăzeci şi şapte de ani“.

în ziua de 29 mai, expediţia nu mai văzu pămînt. Navele cîrmiră spre vest. în ziua de 4 iunie, la 15°50’ latitudine sudică şi 148°10’ longitudine estică, marinarii zăriră un recif deosebit de periculos ieşind atît de puţin din apă încît de la o distanţă de două leghe nu putea fi văzut din vîrful catargului. Stîncile de sub apă, numeroasele trunchiuri de copaci şi fructe care pluteau pe apă, iarba-de-mare, însuşi calmul mării, toate dovedeau apropierea unei mari întinderi de pămînt spre sud-est. Era Noua Olandă (Australia) [29]°.

Bougainville hotărî atunci să părăsească meleagurile acestea primejdioase, unde nu putea întîlni decît un ţinut neprielnic, o mare plină de stînci sub apă şi de recifuri. Şi mai avea un motiv care îl îndemna să schimbe drumul : proviziile se apropiau de sfîrşit, carnea sărată duhnea, marinarii preferind în locul ei şoarecii care puteau fi prinşi la bord. Pîine mai rămăsese doar pentru vreo două luni, iar legume pentru vreo patruzeci de zile. Iată motive pentru care trebuia deci să pornească neîntîrziat, spre nord.

Din nefericire, vînturile de sud încetară, iar cînd se porniră din nou, împinseră expediţia la un pas de pieire. La 10 iunie marinarii zăriră pămînt spre nord. Era coasta unui mare golf al uneia din insulele ce aparţin Arhipelagului Louisiade, care a primit numele de Fundătura Livezii de Portocali. Locul era minunat: la malul mării, o cîmpie joasă, acoperită de arbori şi de tufe, ale căror mirezme, ajungînd pînă la nave, se înălţau în cerc spre munţii cu piscurile pierdute în nori.

Curînd însă, îşi dădură seama că debarcarea pe acest ţinut bogat şi rodnic era la fel de imposibilă ca şi găsirea, spre vest, a unei treceri prin sudul Noii Guinee, care să deschidă, prin Golful Carpentaria, un drum nou şi scurt spre Móluce. De altfel, trecerea aceasta exista oare ? Nimic mai îndoielnic, căci se credea că uscatul fusese văzut întinzîn^-se spre vest. Navele trebuiau deci să părăsească degrabă golful în care intraseră din lipsă de prevedere.

Dar de la dorinţă la realitate e cale lungă. Pînă la 21 iunie cele două nave se căzniră zadarnic să se depărteze spre vest de această coastă presărată cu stînci sub apă de care vînturile şi curenţii păreau că vor să le izbească. Ceaţa şi ploaia se porniră şi ele cu atîta îndărătnicie încît „La Boudeuse“ nu mai izbuti să ţină legătura cu „Etoile“ decît prin lovituri de tun. De cum se schimba vîntul, „La Boudeuse“ căuta să]l folosească ca să se depărteze pentru a ieşi în larg ; nu pentru mult timp căci vîntul reîncepea îndată să sufle dinspre est sud-est, şi tot ceea ce se cîştiga era curînd pierdut. în zilele navigării acesteia istovitoare, făcută în apropierea coastei, au fost siliţi să micşoreze raţiile de pîine şi de legume ;

marinarilor li se interzise, sub ameninţarea unor pedepse aspre, să mănînce pieile vechi aflate la bord ; Bougainville porunci să fie sacrificată ultima capră care le mai rămăsese.

Cititorul, stînd liniştit la gura sobei, ou greu îşi poate închipui cît de periculoasă era navigaţia pe mările acelea necunoscute, ameninţată din toate părţile de ciocniri neaşteptate cu pragurile submarine, de vînturile potrivnice, de curenţii necunoscuţi şi de ceaţa care ascunde primejdiile.

Abia la 26 iunie cele două nave trecură de Capul Eliberării. De acum, puteau să navigheze în direcţia nord nord-est.

Peste două zile, cînd străbătuseră aproape şaizeci de leghe spre nord, marinarii zăriră în faţă mai multe insule. Bougainville le socotea legate de grupul Louisiadei ; dar ele sínt mai degrabă socotite ca făcînd parte din Arhipelagul Solomon, pe care, cu un an mai înainte, Carteret nu crezuse nici el că îl regăsise, după cum nu credea acum nici navigatorul francez.

O mulţime de pirogi fără balansiere înconjurară imediat cele două nave. în ele se aflau oameni negri ca africanii, cu părul creţ, lung şi roşcat. înarmaţi cu suliţe, indigenii aceştia strigau şi făceau semne nu prea prietenoase. De altfel, navele renunţară să se apropie de mal căci talazurile se spărgeau pretutindeni cu mare violenţă, iar plaja era atît de îngustă încît abia se zărea.

înconjurat din toate părţile de insule, învăluit de o ceaţă deasă, Bougainville nimeri, din întîmplare, într-o strîmtoare de patru sau cinci leghe, unde marea era atît de agitată încît cei de pe „Etoile“ fură siliţi să închidă bine uşile care duceau spre interiorul navei. Pe coasta răsăriteană, marinarii zăriră un golf minunat, care părea să fie bun pentru ancorare. Cîteva bărci fură trimise într-acolo, să facă sondaje. Dar, pe cînd marinarii trimişi cu bărcile îşi vedeau ,de muncile lor, vreo zece pirogi, pe care puteau să fie îmbarcaţi circa o sută cincizeci de oameni înarmaţi cu scuturi, lănci şi arcuri, înaintară spre ei; Pirogile se împărţiră curînd în două cete, ca să înconjure ambarcaţiile franceze. Imediat ce ajunseră la distanţa potrivită, băştinaşii trimiseră o ploaie de săgeţi şi de suliţe scurte spre bărcile francezilor. Prima salvă nu izbuti să-i oprească. Ca să-i poată pune pe fugă, marinarii tre- buiră să tragă din nou. Două pirogi, al căror echipaj se aruncase în mare, fură capturate. Lungi şi meşteşugit lucrate, pirogile acestea erau împodobite, la prova, cu cîte o sculptură înfăţişînd un cap de pm cu oebi de sidef, cu urechi făcute din carapace de broască-ţestoasă, cu buzele înroşite. Cursul de apă unde avusese loc atacul primi numele de Rîul Războinicilor, iar insula fu numită Choiseul.

La ieşirea din trecătoare, fu descoperit un pămînt nou : Insula Bougainville, a cărei extremitate septentrională sau Cap Laverdy pare că se uneşte cu Insula Buka. Aceasta din urmă, pe care Carteret o văzuse cu un an mai înainte şi o numise Winchelsea, părea excesiv de populată dacă te luai după numărul colibelor care o acopereau. Locuitorii, numiţi de Bougainville negri, fără îndoială ca să-i deosebească de polinezieni şi de malaiezi, sínt papuaşi[29]', înrudiţi cu băştinaşii din Noua Guinee. Părul lor creţ şi scurt era vopsit în roşu, iar dinţii luaseră culoarea betelului [292] pe care îl mestecau într-una. Ţărmul plantat cu cocotieri şi cu alţi arbori făgăduia belşug ide hrană proaspătă ; dar vîntul potrivnic şi curenţii îndepărtară cu iuţeală cele două nave.

La 6 iulie, Bougainville ancoră pe coasta meridională a Noii Irlande,

care fusese descoperită de Schouten, în Portul Praslin, chiar pe locul unde se oprise şi Carteret.

„Ne-am trimis bărcile la uscat, spune relatarea ; am ridicat acolo cîteva corturi şi am început aprovizionarea cu apă de băut şi cu lemne pentru spălatul rufelor, toate de primă necesitate. Locul de debarcare era minunat, cu nisip fin, fără nici o stîncă şi fără valuri ; interiorul golfului cuprindea, pe un spaţiu de patru sute de paşi, patru rîuleţe. Am folosit trei dintre ele ; unul pentru aprovizionarea cu apă a navei „La Boudeuse“, al doilea pentru „Etoile“ şi al treilea pentru spălat. Lemnele se găseau pe malul mării şi erau de mai multe soiuri, toate foarte bune pentru foc, iar unele minunate pentru lucrările de dulgherie, de tîmplărie şi chiar de strungărie. Cele două nave se aflau la mică distanţă una de alta şi de mal. De altfel, ţărmul golfului şi împrejurimile lui, pînă departe, erau nelocuite, ceea ce ne asigura o linişte şi o libertate preţioasă. Aşadar, nu ne-am fi putut dori un port mai sigur, un loc mai potrivit pentru luat apă şi lemne ca să facem diversele reparaţii de care navele aveau nevoie urgentă, şi ca să-i lăsăm pe scorbuticii noştri să hoinărească prin păduri cît le poftea inima. Acestea erau foloasele popasului nostru ; dar el avea şi unele neajunsuri. Oricît am căutat, n-am găsit nici nuci-de-cocos, nici banane, nici alte alimente pe care am fi putut, prin bună învoială sau cu forţa, să le luăm dintr-un ţinut locuit. Cum pescuitul nu prea dădea rezultate, ne puteam aştepta aici doar la o odihnă liniştită. Existau deci toate motivele să credem că bolnavii noştri n-au să se înzdrăvenească. De fapt, nu aveam nici unul grav bolnav, dar mulţi erau atinşi de boală, şi dacă nu se îndreptau aici, starea lor nu putea decît să se agraveze şi mai repede“.

Trecuseră abia cîteva zile de la oprirea francezilor în locul acela, cînd un marinar găsi o bucată dintr-o placă de plumb, pe care se mai putea citi un fragment de inscripţie în limba engleză. Şi n-a fost greu de aflat locul unde Carteret poposise cu un an înainte.

Nici vînătorii nu făceau mare ispravă în ţinutul acesta. Deşi zăriseră cîţiva mistreţi sau porci cafenii, nu izbutiseră să-i împuşte. în schimb, doborau porumbei de toată frumuseţea, cu gîtul şi pîntecele alb-cenuşiu, cu pene verzi-aurii ; şi mai vînau turturele, papagali şi un soi de ciori al căror ţipăt semăna grozav cu lătratul eîinelui. Pe insulă creşteau arbori înalţi şi măreţi.

Reptilele vătămătoare mişunau prin locurile acestea mlăştinoase, în mijlocul pădurilor virgine; din nefericire, uscatul era plin de scorpioni, de şerpi şi de alte animale veninoase. Un marinar care căuta „ciocane“,, nişte moluşte bivalve foarte rare, fu muşcat de un şarpe. După cinci sau şase ore de suferinţe cumplite şi de zvîrcoliri înspăimântătoare, durerile i se mai domoliră, şi, în sfîrşit, leacurile care i se dăduseră după ce fusese muşcat, îl repuseră pe picioare. Accidentul acesta avu darul să potolească aproape de tot zelul amatorilor de cochiliologie.

La 22 iulie, după o furtună puternică, s-au simţit mai multe zguduituri ale unui cutremur ; marea se ridică şi scăzu de cîteva ori pe rînd, ceea ce îi înspăimîntă nespus pe marinarii ocupaţi cu pescuitul. în ciuda ploii şi a furtunii, care se urmau necontenit una după alta, în fiecare zi, un detaşament pleca în căutarea palmierilor şi a porumbeilor sălbatici. Oamenii îşi făgăduiau marea cu sarea, dar, cel mai adesea, se reîntorceau cu mîinile goale şi fără alt rezultat decît că erau muiaţi de

ploaie, pînă la piele. O minune a naturii, de o mie de ori mai frumoasă decît orice minune inventată de artă, atrăgea în fiecare zi, la oarecare distanţă de locul unde ancoraseră navele, numeroşi vizitatori care nu se mai săturau admirînd-o.

„Era o cascadă. Descrierea ei ar fi imposibilă. Ca să-i fie redată întreaga frumuseţe, ar trebui reproduse pe o pînză scînteierile strălucitoare ale firelor de apă izbite de soare, umbra vaporoasă a arborilor tropicali care se înălţau chiar din apă, şi jocurile fantastice de lumină peste un peisaj graa- dios, încă neatins de mîna omului“.

De îndată ce vremea se schimbă, navele părăsiră Golful Praslin şi continuară să navigheze de-a lungul coastei Noii Britanii pînă la 3 august. „Etoile“, atacată în drum de o mulţime de pirogi, fusese nevoită să răspundă pietrelor şi săgeţilor cu cîteva focuri de flintă care îi alungaseră pe atacatori. La 4 august marinarii zăriră pămînturile nuntite de Dampier Insula Mathias^ şi Insula Furtunoasă. Trei zile mai tîrziu, întîlniră Insula Sihaştrilor (Anahoreţilor), numită astfel fiindcă oamenii de pe pirogile care ieşiseră la pescuit nu manifestară nici un fel de curiozitate la apariţia navelor franceze şi,, bineînţeles, neţinînd să lege nici un fel de legături cu străinii.

După un şir de insuliţe pe jumătate scufundate, cu locuinţe omeneşti aproape căzute la pămînt, insuliţe pe care Bougainville le numi Tabla de Şah, francezii zăriră în sfîrşit Noua Guinee. înaltă şi muntoasă, ea se întindea spre vest nord-vest. în ziua de 12 august fu descoperit un golf larg dar curenţii, care pînă atunci fuseseră potrivnici, deveniră favorabili şi tîrîră în scurtă vreme navele departe de golful semnalat, la peste zece leghe îre larg. Navigînd astfel observară două vîrfiiri de munte vecine unul ou altul„ ca două santinele gigantice, pe care le-au numit Cei doi Ciclopi.

Navele întîlniră apoi Insulele Arimoa, dintre care cea mai mare nu are decît patru leghe întindere ; dar vremea rea şi curenţii le siliră să rămînă în larg şi să înceteze explorarea. Trebuiau totuşi să se apropie de pămînt ca să nu comită vreo eroare gravă care i-ar fi împiedicat să iasă în Marea Indiilor. Insulele Mispolu (şi Waigeo, ultima aflată la extremitatea de nord-est a Noii Guinee, fură depăşite.

Canalul francezilor, care le permise navelor să iasă din îngrămădirea acesta de insuliţe şi de stînci, fu şi el străbătut cu bine. De aici, Bougainville pătrunse în Arhipelagul Molucelor, unde socotea că va găsi alimentele proaspete necesare pentru cei patruzeci şi cinci de scorbutici pe care îi avea la bord.

Necunoscînd evenimentele care putuseră să se petreacă în Europa de la plecarea lui, Bougainville nu voia să rişte intrarea în vreo colonie în care n-ar fi fost primit cum se cuvenea. Micul comtoar, înfiinţat de olandezi pe Insula Boero sau Buru, se potrivea de minune cu planurile lui, cu atît mai mult cu cît de acolo puteau fi procurate cu uşurinţă fructele şi legumele proaspete. Echipajele primiră cu cea mai mare bucurie ordinul de a pătrunde în Golful Cajeti. Nu exista printre ei nici unul care să nu fi simţit atingerea scorbutului şi jumătate din oameni se afla, spune Bougainville, în imposibilitate absolută de a-şi îndeplini slujba.

„Hrana care ne mai rămăsese era atît de putredă şi mirosea atît de tare a stîrv, încît cele mai grele clipe ale jalnicelor noastre zile erau cînd clopotul ne anunţa să luăm alimentele acestea dezgustătoare şi

nesănătoase., în situaţia, noastră, încîntătorul peisaj al Insulei Boero ni se părea şi mab frumos. în puterea nopţii, o mireasmă plăcută, răspîndită de plantele aromate care acoperă Insulele Moluce, se simţea la cîteva leghe în larg ca un sol trimis să ne vestească sfîrşitul suferinţelor. Priveliştea unui orăşel destul[1], de mare, situat în fundul golfului, aceea a navelor ancorate, vederea vitelor rătăcind prin păşunile care împrejmuiau orăşelul ne-au pricinuit emoţii, împărtăşite, fără îndoială, şi de mine, dar pe care n-aş fi în stare să le descriu“.

îndată ce „La Boudeuse“ şi „Etoile“ aruncaseră ancorele, rezidentul com- toarului trimise la comandantul francez doi soldaţi, cu ordin să-l întrebe cum de poposise acolo, cînd trebuia să ştie că intrarea în port nu e permisă decît navelor Companiei olandeze. Bougainville îi trimise îndată un ofiţer cu misiunea să-i explice că, împinşi de foame şi de boală, fuseseră siliţi să intre în primul port întîlnit în cale. De altfel, el va părăsi Boero de îndată ce va primi ajutoarele de care avea cea mai urgentă nevoie, şi pe care le cerea în numele omeniei. Rezidentul îi trimise atunci ordinul guvernatorului din Amboina care îi interzicea categoric să primească în port vreo navă străină, şi-l rugă pe Bougainville să binevoiască să-şi aştearnă pe hîrtie motivele escalei ca să-i poată dovedi superiorului său că nu-i călcase ordinele decît împins de cea mai imperioasă necesitate.

După ce Bougainville semnă actul cerut, între francezi şi olandezi se stabiliră cele mai cordiale raporturi. Rezidentul ţinu să invite la masă pe cîţiva ofiţeri de pe cele două nave şi fu încheiată o convenţie pentru procurarea cărnii proaspete. Făina fu înlocuită cu orezul, hrana obişnuită a olandezilor, iar legumele proaspete, care nu sînt cultivate de obicei pe această insulă, fură procurate echipajelor de către rezident, chiar din grădina Companiei. Nici vorbă că pentru deplina însănătoşire a bolnavilor ar fi fost de dorit ca popasul să se mai prelungească, dar sfîrşitul musonului de est îl zorea pe Bougainville să plece spre Batavia.

La 7 septembrie, Bougainville părăsi Boero, cu convingerea că navigaţia în arhipelagul acesta nu era atît de dificilă pe cît voiau să arate olandezii. Dar nu trebuia să aibă încredere în hărţile franţuzeşti nici cît negru sub unghie ; ele păreau făcute mai degrabă să distrugă navele decît să le arate drumul. Bougainville se îndreptă deci spre trecătorile Butuan şi Sallyer. Drumul acesta, frecventat de olandezi, era prea puţin cunoscut celorlalte naţiuni. De aceea relatarea îl descrie cu cea mai mare grijă, şi de la un cap la altul. Noi nu vom insista asupra acestei părţi a călătoriei, foarte instructive, dar care, chiar din pricina aceasta se adresează mai mult marinarilor de meserie.

La 28 septembrie, după zece luni şi jumătate de călătorie de cînd plecaşeră din Montevideo, „Etoile“ şi „La Boudeuse“ sosiră în Batavia, una dintre cele mai frumoase colonii din lume. De aici înainte, se putea spune că navele îşi încheiaseră călătoria. După ce trecu de Ile de France, de Capul Bunei Speranţe, şi de Insula Ascension, lîngă care îl întîlni pe Carteret, Bougainville reintră, la 16 februarie 1769, în portul Saint Malo. în doi ani şi patru luni de cînd plecase din Nantes, expediţia condusă de el nu pierduse decît şapte oameni.

Restul carierei acestui navigator nu intră în cadrul lucrării noastre ; de aceea n-o să-l amintim decît foarte pe scurt. Bougainville luă parte la

războiul pentru independenţă al Statelor Unite ale Americii şi susţinu, în 1781, o luptă în largul portului Fort Royal din Martinica. în 1780 este comandant de escadră, iar în 1792 este numit viceamiral. Ridicat la rangul de senator şi făcut conte de către Napoleon I, Bougainville muri, ia 31 august 1811, încărcat de ani şi de onoruri.

Popularitatea lui Bougainville se datorează faptului că ei a fost primul francez care a făcut înconjurul lumii. Nu ştiu dacă meritul lui se datoreşte descoperirii sau explorării mai multor arhipelaguri necunoscute, sau puţin cunoscute înaintea lui, dar se poate spune că renumele i se datoreşte mai degrabă stilului plăcut, curgător şi vioi al povestirii călătoriei sale decît lucrărilor ştiinţifice. Iar dacă este mai cunoscut decît alţi marinari francezi, pricina nu e că a făcut ceva mai mult sau mai bine decît ei, ci doar că a ştiut să-şi povestească aventurile într-un fel care i-a încîntat pe contemporani.

Cît despre Duclos-Guyot, faptul că nu a fost decît secund în această călătorie şi mai ales că se trăgea dintr-o familie modestă nu-i aduse nici o răsplată. Iar dacă mai tîrziu a fost făcut cavaler al ordinului Sf. Ludovic, aceasta se datoreşte numai curajului de care a dat dovadă salvînd de la înec nava „Belle-Poule“. Deşi s-a născut în 1722 şi a navigat din 1734, în 1791 nu era decît locotenent şi, numai datorită unor oameni de stat pătrunşi de spiritul nou al vremii, a fost înaintat la gradul de căpitan de navă, răsplată tardivă a îndelungatelor şi importantelor lui servicii. Duclos-Guyot a murit la Saint Servan, în ziua de 10 martie 1794.

Capitolul III

PRIMA CĂLĂTORIE A CĂPITANULUI COOK

începuturile carierei marinăreşti a lui Cook. Lui Cook îi este încredinţată comanda navei „Endeavour“. Ţara de Foc. Descoperirea cîtorva insule din Arhipelagul Tuamotu. Sosirea în Tahiti. Moravurile şi obiceiurile locuitorilor. Explorarea altor insule din Arhipelagul Societăţii. Sosirea în Noua Zeelandă. Întîlnirea cu băştinaşii. Descoperirea Strîmtorii Cook. înconjurul a două mari insule. Obiceiuri şi bogăţii naturale ale ţinutului.

Cînd e vorba 'de a povesti cariera unui om celebru, e bine să nu fie neglijată nici una din acele mici fapte care ar părea lipsite de interes la oricare altul ; căci ele capătă, atunci, o importanţă neobişnuită, dînd la iveală adeseori semnele prevestitoare ale unei vocaţii nebănuite încă, şi aruncă o vie lumină asupra caracterului eroului pe care vrem să-l zugrăvim. De aceea, vom stărui şi noi puţin asupra modestelor începuturi ale unuia dintre cei mai vestiţi navigatori ai Angliei.

La 27 octombrie 1728 s-a născut la Morton, în Yorkshire, James Cook, al nouălea fiu al unui argat şi al unei ţărănci numită Grace. Cînd abia împlinise şapte ani, micul James îl ajuta pe taică-său la grelele munci de la ferma Airyholm, de lîngă Ayton. Drăgălăşenia şi hărnicia lui atraseră atenţia fermierului care îi dădu putinţa să înveţe să citească. Apoi, cînd împlini treisprezece ani, taică-său îl dădu ca băiat de prăvălie la William Sanderson, negustor de mărunţişuri din Staithes, aşezare pescărească destul de importantă. Fireşte însă că tejgheaua nu putea să-i placă tînărului Cook, care folosea fiecare clipă de libertate dînd fuga să stea de vorbă cu marinarii din port.

Cu voia părinţilor săi, James părăsi curînd dugheana marchitanului şi se angajă ca mus, sub patronajul lui John şi Henri Walker, ale căror nave transportau cărbuni pe coastele Angliei şi ale Irlandei. Ucenic, marinar şi apoi căpătînd funcţii mai importante, Cook se familiariză repede cu amănuntele noii sale meserii.

în primăvara anului 1755, cînd izbucniră primele ostilităţi între Franţa şi Anglia, nava pe care slujea Cook se afla ancorată pe Tamisa. Pe atunci, marina militară îşi recruta cu forţa echipajele. La început, Cook se ascunse ; dar, mînat fără îndoială, de o dorinţă ascunsă, se angajă pe „Eagle“ (Vulturul), navă cu şaizeci de tunuri, pe care imediat după aceea avea s-o comande căpitanul Hugh Palliser.

Inteligent, harnic, cunoscîndu-şi bine meseria, Cook fu în scurtă vreme remarcat de ofiţerii săi, care îi atraseră atenţia comandantului. Acesta din urmă tocmai primise o scrisoare de la membrul parlamentului ce reprezenta

Portretul lui Cook

Scarborough, care, la cererile stăruitoare ale tuturor locuitorilor satului Ayton, i-l recomanda călduros pe tînărul Cook. Cu sprijinul căpitanului Palliser, Cook abţinu certificatul de şef de echipai. La 15 mai 1759, el se îmbarcă în această calitate pe nava „Mercury“ (Mercur), cu destinaţia Canada, unde se integră escadrei lui sir Charles Saunders, care, împreună cu generalul Wolf, asedia Quebecuî.

în această campanie găsi Cook primul prilej de a se remarca. Primind misiunea să măsoare adîncimea fluviului Sf. Laurenţiu între Insula Orleans şi malul nordic al fluviului, o îndeplini cu multă îndemînare şi, în ciuda greutăţilor şi a primejdiilor întîlnite, putu să întocmească o hartă a canalului. Măsurările lui hidrografice se dovediră a fi atît de exacte şi de complete, încît Cook primi ordin să cerceteze trecerea rîului mai jos de Quebec. Duse la îndeplinire şi această operaţie cu atîta grijă şi inteligenţă încît harta fluviului

Sf. Laurenţiu, pe care o întocmi el, fu publicată prin grija Amiralităţii engleze.

După luarea Quebecului, Cook trecu la bordul navei „Northumberland“, comandată de lordul Colvill, şi profită de şederea pe coastele Terra Novei ca să se ocupe cu studiul astronomiei. Curînd îi fură încredinţate lucrări importante. Cook întocmi planul Golfului Placentia şi harta coastelor insulelor St. Pierre şi Miquelon. Numit în 1764 inginer al marinei pentru Terra Nova şi Labrador, lui Cook i s-au încredinţat lucrările hidrografice de care s-a ocupat trei ani la rînd. Lucrările efectuate de el au atras atenţia ministerului, servind totodată la înlăturarea numeroaselor erori existente pe hărţile Americii. în acelaşi timp, el trimise Societăţii regale din Londra un memoriu asupra unei eclipse solare, observată la Terra Nova în 1766, memoriu care fu publicat în „Philosophical Transactions“ *. Curînd după aceea, Cook avea sa primească răsplata pentru atîtea lucrări îndeplinite cu pricepere, pentru atîtea studii anevoioase ¡şi ou atît mai meritorii cu cît îi lipsise pregătirea de bază şi trebuise să se formeze fără ajutorul vreunui profesor.

Pe atunci, savanţii din întreaga lume erau pasionaţi de o problemă ştiinţifica de mare importanţă : trecerea planetei Venus pe discul Soarelui, anunţată pentru ziua de 3 iunie 1769. Convins că observaţia nu putea fi făcută în bune condiţii decît în Marea Sudului, guvernul englez hotărîse să trimită acolo o expediţie ştiinţifică. Comanda expediţiei îi fu încredinţată renumitului hidrograf A. Dalrymple, tot atît de cunoscut pentru cunoştinţele sale astronomice cît şi pentru cercetările sale geografice asupra mărilor australe. Dar pretenţiile lui Dalrymple, în special de a i se acorda titlul de căpitan de navă, refuzat cu încăpăţînare de către sir Edward Hawke, îl hotărîră pe secretarul Amiralităţii să propună un alt comandant pentru expediţia proiectată. Alegerea se opri asupra lui James Cook, sprijinit cu căldură de sir Hugh Palliser ; Cook primi deci, o dată cu gradul de locotenent de navă, comanda navei „Endeavour“ (Străduinţa),

Cook avea atunci patruzeci de ani, iar acesta era primul lui post de comandă în marina regală. Misiunea încredinţată îi cerea calităţi multiple, rar întîlnite pe atunci adunate laolaltă la un marinar. într-adevăr, observarea trecerii planetei Venus constituia principalul, dar nu şi singurul-scop al călătoriei [293] ; Cook trebuia să facă o campanie de recunoaştere :şi de descoperiri în Oceanul Pacific. Sărmanul copil din Yorkshire trebuia să fie la înălţimea sarcinii grele care i se punea în faţă.

. Pe cînd se făcea armarea lui „Endeavour“, pe cînd se alegeau cei optzeci şi patru de membri ai echipajului şi se îmbarcau alimentele pentru optsprezece luni, cele zece tunuri ¡şi cele douăsprezece falconete [294] cu muniţiile necesare, se întorcea în Anglia, după ce făcuse ocolul lumii, căpitanul Wallis. Consultat asupra locului celui mai bun pentru observarea trecerii planetei Venus, navigatorul indică o insulă descoperită şi numită de el George al III-lea ; ulterior se află că băştinaşii o numeau Tahiti. în acest punct i- se indică lui Cook să-şi facă observaţiile.

O dată cu el se îmbarcară Charles Grean, asistent al doctorului Bradiey de la Observatorul din Greenwich, căruia îi fuseseră încredinţate problemele de astronomie, doctorul Solander, medic suedez, discipol al lui Linné [295], profesor la British Muséum, însărcinat cu problemele de botanică, şi sir Joseph Banks, care căuta să-şi cheltuiască în călătorii timpul şi averea sa

* Publicaţie oficială a Academiei de ştiinţe.

imensă. După ce absolvise Universitatea din Oxford, aristocratul acesta vizitase Terra Nova şi Labradorul şi prinsese, în decursul călătoriei, o adevărată patimă pentru botanică. Sir Banks luă cu el doi pictori, unul pentru peisaj şi portrete, celălalt pentru ştiinţele naturale, un secretar şi patru servitori.

La 26 august 1768, „Endeavour“ plecă din PJymouth şi făcu escală, la 13 septembrie, în portul Funchal, din Insula Madeira, ca să ia alimente proaspete şi să facă unele cercetări. Expediţia se bucură de o primire cît se poate de prietenească. în timpul unei vizite pe care ofiţerii de pe „Endeavour“ o făcură la o mănăstire de călugăriţe franciscane, ignorantele schimnice îi rugară cu toată seriozitatea să le spună cînd va tuna şi le cerură să caute în incinta mănăstirii un loc de fîntînă cu apă bună, de care aveau nevoie. Cît erau ei de învăţaţi, Banks, Solander şi Cook se dovediră neputincioşi faţă de cerinţele acestea atît de naive.

De la Madeira la Rio de Janeiro, unde expediţia sosi în ziua de 13 noiembrie, nu se petrecu nimic deosebit ; dar primirea pe care portughezii i-o făcură lui Cook nu era aceea la care se aştepta. în tot timpul escalei avu discuţii nesfîrşite cu viceregele, care, după cum declara el, acţiona în conformitate cu dispoziţiile stăpînului său. Viceregele nu le putu însă refuza englezilor alimentele proaspete, de care aveau atîta nevoie. La 5 decembrie, în clipa cînd Cook trecea prin faţa fortului Santa Cruz ca să iasă din golf, se traseră asupra navei sale două salve de tun care îl făcură pe comandant să ancoreze pentru a afla motivul pentru care i se adusese această insultă. Viceregele îi răspunse că exista un ordin potrivit căruia comandantul fortului nu trebuia să lase să iasă nici o corabie fără ca mai înainte să fi fost anunţat despre trecerea ei şi că deşi fusese anunţat de Cook că va pleca, numai datorită unei simple neglijenţe nu-l anunţase pe comandantul fortului. Să fi făcut dinadins viceregele o faptă atît de urîtă ? Să fi fost o simplă neglijenţă ?

La 14 ianuarie 1769, Cook intră în Strîmtoarea Le Maire.

„Marea era atît de tumultuoasă, spune Kippis în *Viaţa căpitanului Cook,* încît apa se ridica pînă peste Capul San Diego, iar nava, împinsă cu violenţă, avu multă vreme bompresul în valuri. A doua zi, „Endeavour“ ancoră în- tr-un mic golf numit port Mauriciu şi, curînd după aceea, aruncă ancora în Golful Bon Succès. Pe cînd nava era ancorată acolo, se întîxnplă o aventură neobişnuită şi neplăcută ai cărei eroi erau Banks, Solander, doctorul Green, Monkhouse, chirurgul navei, şi alţi cîţiva însoţitori. Plecaseră cu toţii după plante şi se urcaseră pînă în vîrful unui promontoriu. Pe drum îi surprinse un ger atît de năprasnic şi de neaşteptat încît erau cît pe-aci să-şi piardă viaţa. Doctorul Solander înţepeni de frig şi numai cu greu îşi reveni din amorţeala care îl cuprinse. Cei doi servitori negri muriră degeraţi. Abia peste două zile izbuti grupul rătăcit să ajungă la navă. Se felicitau între ei că scăpaseră cu viaţă cu o bucurie pe care nu o putea înţelege decît cel care mai trecuse prin asemenea încercări. La rîndul său, Cook îşi mărturisea bucuria că se reîntoarseră la bord. întîmplarea aceasta le dădu o nouă dovadă despre asprimea climei. Pe atunci, în partea aceea a lumii, era mijlocul verii, iar începutul zilei în care îi surprinsese gerul fusese atît de cald ca şi o dimineaţă de mai în Anglia“.

James Cook putu să facă, de asemenea, cîteva observaţii curioase asupra fuegienilor, locuitorii acestor meleaguri sălbatice. Lipsiţi de orice mijloace de

trai, fără veşminte, fără adăpost împotriva intemperiilor, aproape nelipsite în acest climat glacial, fără putinţa de a-şi meşteri uneltele trebuincioase, ei duceau o viaţă mizeră, abia putînd să-şi agonisească cele necesare traiului. Totuşi, dintre toate obiectele de schimb care li se ofereau, băştinaşii le preferau pe cele mai puţin necesare ; astfel, primiră cu bucurie brăţările şi colierele, lăsînd la o parte topoarele, cuţitele şi cîrligele de undiţă.

Cook nu avu - decît să se felicite că urmase acest drum. într-adevăr, nu-i trebuiră decît treizeci de zile ca să treacă de Ţara de Foc, de la intrarea în Strîmtoarea Le Maire pînă la trei grade spre nord de Strîmtoarea Magellan. Nici vorbă că i-ar fi trebuit mult mai mult dacă ar fi încercat să străbată drumul întortocheat al Strîmtorii Magellan. Observaţiile astronomice deosebit de precise făcute aici, de acord cu Green, instrucţiunile pe care le redactă pentru călătoria aceasta nespus de periculoasă au uşurat mult sarcinile urmaşilor săi şi au rectificat hărţile lui L'Hermite, Le Maire şi Schouten.

Din ziua de 21 decembrie, cînd trecuse de Capul Horn, şi pînă la 1 martie, pe un spaţiu de şase sute şaizeci de leghe marine, Cook nu remarcă nici un curent apreciabil ;în schimb, descoperi cîteva insule ale Arhipelagului Primejdios. Majoritatea erau locuite şi acoperite cu o vegetaţie care li se păru luxuriantă unor marinari deprinşi de trei luni să vadă numai cerul, apa şi stîncile îngheţate ale Ţării de Foc. Apoi întîlniră Insula Maitea. A doua zi, la 11 iunie, dimineaţa, zăriră insula Tahiti.

Două zile mai tîrziu, „Endeavour" ancora în portul Matavai, numit de Wallis Golful Port Royal, unde acesta trebuise să se lupte cu băştinaşii, pe care, de altminteri, îi învinse destul de uşor. Cunoscînd cele întîmplate înaintaşului său, Cook voi să evite cu orice preţ repetarea lor. în plus, pentru reuşita observaţiilor pe care le avea de făcut, era important să nu-l preocupe nici o altă problemă în afara acestora. De aceea, prima grijă a comandantului fu să citească echipajului un regulament a cărui încălcare o interzise sub pedepsele cele mai aspre.

Cook declară mai întîi că va căuta, prin toate mijloacele cu putinţă, să cîştige prietenia băştinaşilor ; apoi, îi numi pe cei ce trebuiau să cumpere proviziile necesare şi interzise tuturor celorlalţi orice încercare de schimb, fără învoire specială. în sfîrşit, oamenii debarcaţi nu trebuiau, sub nici un pretext, să se depărteze de postul lor, iar dacă vreun lucrător sau vreun soldat ar fi lăsat ,să-i fie furată unealta de muncă sau arma, i s-ar fi reţinut din leafă nu numai preţul obiectului respectiv, dar ar fi fost şi pedepsit, după gravitatea cazului.

în plus, ca să-şi ferească observatorii de orice atac, Cook hotărî să construiască un fel de fort în care aveau putinţa să se închidă apăraţi de tunurile de pe „Endeavour". Comandantul debarcă deci la uscat împreună cu Banks, Solander şi Green, găsi curînd locul potrivit şi trasă imediat, în faţa băştinaşilor, locul pe care voia să-l ocupe. Unul dintre aceştia, numit Owhaw, care fusese în relaţii bune cu Wallis, îi arătă multă prietenie. îndată Ce termină de trasat planul fortului, Cook lăsă treisprezece oameni cu un ofiţer pentru paza corturilor şi se înfundă cu însoţitorii săi în interiorul insulei. Dar cîteva detunături de armă îl rechemară aproape imediat.

Se produsese tocmai un incident extrem de neplăcut ale cărui urmări puteau fi deosebit de grave.

INSULEI

OTAHITI (TAHITI)

EXECUTATĂ DE

LOCOT. J. COOK

Unul dintre băştinaşi, care dădea tîrcoale corturilor, profită de neatenţia unei santinele şi-i luase puşca. Imediat se trase asupra mulţimii o salvă generală, care, din fericire, nu atinse pe nimeni. Totodată, englezii urmăriră hoţul, îl prinseră şi-l uciseră.

E lesne de înţeles emoţia care puse stăpînire pe toţi. Cook trebui să dea nenumărate dovezi de prietenie ca să-i poată îmbuna pe băştinaşi. Le plăti tot ce cerură pentru construcţia fortului, şi nu îngădui nici unui om de-al său să atingă măcar un arbore fără îngăduinţa lor. în sfîrşit, pe măcelarul de pe „Endeavour“, care o ameninţase cu moartea pe soţia unuia dintre principalele căpetenii ale băştinaşilor, îl legă de catarg şi puse să fie bătut cu gîrbaciul. în acest fel întîmplarea aceea neplăcută fu uitată repede şi, în afara cîtorva furtişaguri săvîrşite de insulari, relaţiile rămaseră mereu amicale.

în sfîrşit, se apropia şi momentul cel mai important al călătoriei. Cook luă de îndată măsuri pentru îndeplinirea instrucţiunilor primite. în acest scop, expedie o parte din observatori împreună cu Joseph Banks pe Eimeo, una din. insulele vecine. Alţi patru observatori ocupară un loc bun, destul de depărtat de fort, unde Cook însuşi îşi propunea să aştepte trecerea planetei. Locul a. păstrat numele de „punctul lui Venus“.

Noaptea care precedă observaţia se scurse în teama că timpul nu va fi prielnic, dar la 3 iunie, soarele se ivi de cu zori în toată strălucirea lui şi toată ziua nici un fir de nor nu veni să-i stingherească pe observatori.

„Observaţia a fost foarte obositoare pentru astronomi, spune M. W. de Fonvielle într-un articol apărut în revista „Nature“ din 28 martie 1774, căci a început la ora 9 şi 21 de minute dimineaţa şi s-a terminat la ora 3 şi 10 minute după-amiază, pe o căldură înăbuşitoare. Termometrul arăta 120° Fahren- heit. Cook ne spune, şi nu e greu de crezut, că nici el însuşi n-a fost sigur de precizia observaţiei sale. Pe o asemenea temperatură, organismul omenesc, «instrumentul» acesta atît de minunat, îşi pierde totdeauna din putere.

în general, spune Cook, reuşita observaţiei a fost în aceeaşi măsură şi la fort şi acolo unde se aflau cei pe care îi trimisesem la est de insulă. De la răsăritul soarelui şi pînă în amurg nu s-a ivit nici un nor pe cer şi am observat, domnul Green, doctorul Solander şi eu, întreaga trecere a lui Venus cu cea mai mare uşurinţă. Telescopul domnului Green era la fel de puternic ca al meu, iar cel al doctorului Solander era mai mare. Am văzut de jur împrejurul planetei o atmosferă sau o ceaţă luminoasă care ne-a îngreuiat întrucîtva calculul timpilor de 'contact şi mai ales al celor interni, din care pricină observaţiile noastre au diferit una de alta mai mult decît ne-am fi putut aştepta“.

Pe cînd ofiţerii şi savanţii erau ocupaţi cu această observaţie importantă, cîţiva oameni din echipaj sparseră uşa magaziei cu mărfuri şi furară un chintal de cuie. Fapta era gravă şi ar fi putut să aibă urmări dezastruoase pentru expediţie. Piaţa fu dintr-o dată inundată cu acest articol de schimb atît de căutat de băştinaşi şi cu siguranţă că nu aveau să întîrzie ca să-şi ridice pretenţiile. Unul dintre hoţi fu descoperit, dar nu se găsiră asupra lui decît şaptezeci de cuie şi, cu toate că i se traseră douăzeci şi patru de lovituri de vergi, nu voi să-şi denunţe complicii.

Fireşte că se mai iviră şi alte incidente de acelaşi fel, dar relaţiile cu băştinaşii rămaseră destul de bune. Ofiţerii avură deci posibilitatea să facă. excursii în interiorul insulei, pentru a-şi da seama de moravurile

locuitorilor şi pentru a efectua lucrările ştiinţifice.

Cîntăreţ din flaut tahitian (Facsimil. Gravură veche)

într-una din aceste excursii, Joseph Banks întîlni o ceată de muzicanţi ambulanţi şi de improvizatori şi-şi dădu seama cu mirare că subiectele cînte- celor lor erau legate de sosirea englezilor şi de întîmplările din timpul şederii lor. Banks înaintă destul de mult în susul rîului care se vărsa în mare la Matavai şi putu să deosebească mai multe urme ale unui vulcan stins de multă vreme. El semănă şi le împărţi băştinaşilor numeroase seminţe de pepeni, portocale, lămîi etc. şi puse să se facă lîngă fort o grădină în care semănă multe seminţe aduse de la Rio de Janeiro.

înainte de a părăsi Tahiti, Cook şi principalii săi colaboratori ţinură să facă ocolul întreg al insulei, care considerau că avea treizeci de legbe de jur împrejur. în decursul acestei călătorii, englezii intrară în relaţii cu

căpeteniile

Un tupapow (Facsimil. Gravură veche)

diferitelor ţinuturi şi culeseră o mulţime de observaţii interesante despre obiceiurile şi datinile localnicilor.

Unul dintre cele mai ciudate obiceiuri constă în a lăsa morţii să se descompună în aer liber şi a nu îngropa decît osemintele. Cadavrul e aşezat sub un fel de şopron lung de cincisprezece picioare şi lat de unsprezece, cu o înălţime proporţională ; unul din capetele şopronului e deschis, iar celelalte trei sînt închise cu nişte împletituri de răchită. Locul pe care e aşezat mortul e înălţat cam cu cinci picioare de la pămînt. Acolo zace cadavrul înfăşurat în pînză, cu o măciucă şi un topor de piatră lîngă el. Cîteva nuci-de-cocos prinse şirag sînt atîrnate în partea deschisă a şopronului ; o jumătate de nucă-de-cocos, pusă afară, e umplută cu apă dulce, iar un sac, avînd în el cîteva fructe ale arborelui-de-pîine, fripte, e prins de un stîlp. Soiul acesta de monument poartă numele de *tupapow.* Cum de s-a ajuns la ciudatul obicei ca mortul să fie ridicat deasupra pămîntului pînă cînd îi dispare carnea prin putrefacţie ? A fost cu neputinţă să aflăm. Cook remarcă doar că cimitirele, numite *morai,* sînt locuri unde băştinaşii se duc să facă un fel de rugăciuni şi că, de cîte ori îi vedeau apropiindu-se de ele, băştinaşii îi priveau cu nelinişte.

Unul din alimentele cele mai alese îl constituie carnea de cîine. Cîinii crescuţi pentru a fi mîncaţi nu sînt hrăniţi niciodată cu carne, ci numai cu fructele arborelui-de-pîine, cu nuci-de-cocos, cu igname şi cu alte vegetale. Vîrît într-un soi de cuptor, pe nişte lespezi încinse [296], şi apoi acoperit cu frunze verzi şi cu pietre fierbinţi peste care se aruncă pămînt, animalul se coace înăbuşit, în patru ore. Cook, care a mîncat din

el, spune că are o carne delicioasă.

La 7 iulie se începură pregătirile de plecare. în scurtă vreme uşile şi pali- sadele fortului fură demontate iar pereţii dărîmaţi.

Interiorul unui morai (Facsimil. Gravură veche)

în momentul acela unul dintre băştinaşi, care îi primise cît se poate de prietenos pe europeni, veni la bordul lui „Endeavour“, aducîndu-şi cu el şs slujitorul său, un băiat de treisprezece ani. Băştinaşul se numea Tupia. Fusese mai înainte prim-sfetnic al reginei Oberea [297] iar acum era umil din marii preoţi ai insulei. Tupia ceru să fie luat în Anglia, iar Cook găsi destule motive care să-l hotărască să-l ia la bord. Mai întîi pentru faptul că, prin înalta siţuaţie pe care o ocupase şi prin slujba pe care o îndeplinea şi fiind la curent cu tot ce era legat de Tahiti, băştinaşul acesta putea să dea informaţiile cele mai amănunţite despre compatrioţii săi şi în acelaşi timp să-i iniţieze pe aceştia despre civilizaţia europeană. Apoi, Tupia vizitase insulele vecine şt cunoştea perfect navigaţia pe meleagurile acelea.

în ziua de 13 iulie era mare îmbulzeala la bordul lui „Endeavour“.

Băştinaşii veniseră să-şi ia rămas bun de la prietenii englezi şi de la compatriotul lor Tupia. Unii, pătrunşi de o durere tăcută, vărsau lacrimi amare, alţii păreau, dimpotrivă, că se întrec să ţipe care de care mai tare, gesturile lor demonstrînd mai multă prefăcătorie decît durere adevărată.

în vecinătatea imediată a Insulei Tahiti se aflau, după spusele lui Tupia, încă patru insule : Huaheine, Ulietea, Otaha şi Bolabola, de unde s-ar fi putut lesne procura porci, păsări şi alte alimente care cam lipsiseră în ultima parte a popasului în Matavai. Totuşi, Cook ar fi vrut să viziteze o insuliţă numită Tethuroa, aşezată la opt leghe spre nord de Tahiti ; dar, cum băştinaşii nu aveau locuinţe stabile acolo, renunţă să se mai oprească în Tethuroa.

Cînd „Endeavour“ ajunse în faţa Insulei Huaheine, fu împresurată de numeroase pirogi şi numai după ce îl văzură pe Tupia, consimţiră băştinaşii să se urce la bord. Regele Oreo, care se afla printre oaspeţi, încremeni de uimire cînd văzu tot ce conţinea nava. Prietenoasa primire a englezilor îl linişti însă curînd şi regele fu atît de familiar, încît voi să-şi schimbe numele cu Cook ; cît timp a durat escala, el îşi spuse numai Cookeo, iar comandantului i se adresă numai cu propriul său nume. Ancora fu lăsată într-un golfuleţ unde şi debarcară. Pe insulă găsiră aceleaşi moravuri, aceeaşi limbă, aceleaşi produse ca şi în Tahiti [298].

La şapte sau opt leghe spre sud-vest se află Ulietea. Cook debarcă şi acolo, punînd solemn stăpînire pe insula aceasta şi pe alte trei învecinate. El îşi folosi şederea făcînd măsurările hidrografice ale coastelor şi pentru a se astupa o spărtură ivită sub magazia de pulbere şi de muniţii a navei. Apoi, după ce mai cercetă cîteva insuliţe, Cook dădu întregului grup numele de Insulele Societăţii, în cinstea Societăţii regale britanice (astfel se numeşte în Anglia Academia de Ştiinţe).

La 7 august întinseră din nou velele. La 25 august, echipajul serbă aniversarea unui an de la plecarea din Anglia. în ziua de 1 septembrie se aflau la 40°22’ latitudine sudică şi 174°29’ longitudine vestică. Marea, frămîntată de un vînt violent ce bătea dinspre apus, deveni foarte agitată ; „Endeavour“ se văzu nevoită să navigheze spre nord pentru a evita furtuna. Pînă la 3 septembrie vremea rămase neschimbată ; apoi se linişti şi nava putu să-şi reia drumul spre vest.

în ultimele zile ale lunii se iviră pe mare bucăţi de lemn, mănunchiuri de iarbă plutitoare şi păsări de uscat care vesteau apropierea unei insule sau a unui continent. La 5 octombrie, apa îşi schimbă culoarea, iar la 7 octombrie, în zori, se zări o coastă întinsă orientată spre vest nord-vest. Pe măsură ce nava se apropia de ea, coasta părea şi mai întinsă. întregul echipaj căpătă convingerea că faimosul continent căutat de atîta ainar de vreme şi considerat necesar pentru echilibrul planetei, după spusele cosmografilor de atunci, *Terra australis incognita,* fusese în sfîrşit descoperit. De fapt, „Endeavour“ se afla în dreptul coastei estice a celei mai nordice din cele două insule care au primit numele de Noua Zeelandă.

Curînd se zări fumul care se înălţa de pe diferite puncte ale coastei. Colinele erau acoperite de păduri, iar în văi se puteau desluşi nişte arbori deosebit de mari. Apoi se iviră căsuţe mici, dar curate, pirogi şi, după ele, băştinaşii adunaţi pe plajă. în sfîrşit, pe o mică înălţime se zări o palisadă înaltă, care închidea întregul vîrf al colinei. Unii o socotiră parc pentru căprioare, alţii ţarc pentru vite, alţii făcură numeroase presupuneri la fel

de ingenioase, care se dovediră însă mai tîrziu a fi false, cînd se ştiu ce era un *i-pah* (aşezare fortificată a maorilor).

în ziua de 8 octombrie, pe la orele patru după-amiază, „Endeavour“ ancoră într-un golf, la gura unui rîuleţ. De o parte şi de alta, stînci semeţe, la mijloc, o întindere cafenie de pămînt înălţîndu-se treptat şi părînd că merge să întîmpine, printr-un şirag de dealuri, lanţul de munţi ce se înălţa (Jeparte, în interiorul insulei. Aşa arăta această parte a coastei.

Cook, Banks şi Solander coborîră în două ambarcaţii, împreună cu o parte a echipajului. Pe cînd se apropiau de locul unde se adunaseră băştinaşii, aceştia o rupseră la fugă, fapt care nu-i împiedică însă pe englezi să debarce. Pe una dintre ambarcaţii lăsară patru muşi de pază, în timp ce cealaltă rămase în larg.

Abia făcură cîţiva paşi, cînd patru oameni, înarmaţi cu lănci lungi, ieşiră din pădure şi se năpustiră să pună stăpînire pe şalupă. Şi ar fi izbutit s-o facă dacă echipajul celeilalte şalupe, rămasă în larg, nu i-ar fi zărit şi nu le-ar fi strigat muşilor să se lase în voia curentului. Dar băştinaşii îi urmăriră atît de aproape încît unul dintre ofiţerii aflaţi cu echipajul trebui să tragă un foc de puşcă în aer. După ce se opriră o clipă, băştinaşii îşi reluară urmărirea, dar un al doilea foc îl ucise pe unul dintre ei. Ceilalţi încercară mai întîi să-şi ia tovarăşul, dar apoi renunţară ca să nu-şi întîrzie fuga. La auzul detunăturilor ofiţerii debarcaţi se reîntoarseră la bord, de unde auziră curînd cum băştinaşii, reveniţi pe plajă, discutau cu însufleţire despre cele întîmplate.

Totuşi, Cook dorea să intre în relaţii cu ei. De aceea ordonă să fie armate trei bărci şi debarcă cu Banks, Solander şi Tupia. Vreo cincizeci de băştinaşi, aşezaţi pe plajă, îi aşteptau, înarmaţi cu lănci lungi şi cu nişte obiecte făcute din talc verde, bine lustruite, lungi de un picior, care puteau să cîntărească circa patru-cinci livre. Era *patu-patu* sau *toki,* un soi de secure de luptă din piatră sau din os, cu un tăiş foarte ascuţit. Toţi se ridicară îndată şi le făcură semn englezilor să se depărteze.

De îndată ce soldaţii puseră piciorul pe uscat, Cook şi însoţitorii săi înaintară spre băştinaşi. Tupia le spuse că englezii veniseră cu intenţii paşnice, că nu voiau decît apă şi provizii şi că plăteau tot ce li se aducea cu fier, a cărui folosire le-o explică. Şi văzură cu mare bucurie că oamenii aceia îl înţelegeau, limba lor nefiind decît un dialect al celei vorbite în Tahiti.

După mai multe discuţii, vreo treizeci de băştinaşi traversară rîul. Li se dădură podoabe de sticlă şi obiecte de fier de care nu prea părură să c fie încîntaţi. Dar cum unul dintre ei izbuti să ia pe neaşteptate sabia lui Green, în timp ce ceilalţi se pregăteau din nou de luptă, englezii trebuiră să tragă în făptaş, care fu doborît; toţi ceilalţi se aruncară în apă, trecînd pe malul celălalt.

Diversele încercări de a intra în relaţii de schimb cu băştinaşii nu dădură rezultatele dorite şi de aceea Cook nu mai stărui. Comandantul hotărî deci să caute în altă parte un loc cu apă de băut. Tocmai atunci se iviră două pirogi care încercau să ajungă la ţărm. Cook luă măsuri să le taie calea. Una scăpă datorită vitezei cu care cei dinăuntrul ei trăgeau la rame. Cealaltă însă fu ajunsă din urmă şi, cu toate că Tupia le strigă băştinaşilor că englezii veneau ca prieteni, cei din pirogă îşi luară armele şi începură atacul. O salvă ucise patru dintre ei, iar ceilalţi trei, care se

aruncaseră în mare, fură prinşi, deşi se apărară cu toată străşnicia.

Gîndurile pe care incidentele acestea supărătoare i le-au iscat lui Cook îi fac prea multă cinste, sînt prea în contradicţie cu procedeele folosite pe atunci, ca .să nu le redăm textual :

„Îmi dau seama că majoritatea oamenilor de omenie care n-au trecut prin păţanii de acest fel vor condamna purtarea mea şi faptul că am tras asupra celor din pirogă ; nici eu nu socotesc că motivul ce-l aveam, acela de a-i captura, mă vă* putea cumva justifica. Fără îndoială, ei n-ar fi meritat moartea pentru refuzul de a se încrede în făgăduielile mele şi de a veni la bord, chiar dacă n-ar fi văzut nici o primejdie în asta ; dar natura misiunii mele mă obliga să le cunosc ţara, şi nu-mi rămînea decît să pătrund în*iea fie cu forţa, fie cîştigînd încrederea şi bunăvoinţa locuitorilor. încercasem pînă atunci, fără pic de succes, calea darurilor ; dorinţa de a evita noi ostilităţi m-a împins să încerc luarea la bord a cîtorva, cu unicul mijloc de a-i convinge că, departe de a voi să le facem vreun rău, eram dispuşi să le fim de folos. Pînă aici, e sigur că intenţiile mele n-aveau nimic criminal în ele ; e adevărat că în lupta la care nu m-am aşteptat, izbînda noastră ar fi putut să fie deplină, chiar dacă nu răpeam viaţa celor patru indieni ; dar trebuie ţinut seama că, într-o asemenea situaţie, cînd ai dat ordin să se deschidă focul, nu mai poţi nici să-l opreşti şi nici să-i micşorezi efectele“ [2]".

Primiţi la bord cu toată bunăvoinţa menită, dacă nu să-i facă să uite, cel puţin să le mai îndulcească amintirea capturării lor, copleşiţi cu daruri, gătiţi cu brăţări şi coliere, băştinaşii, care erau pe punctul de a fi debarcaţi, spuseră, văzînd că nava se îndrepta spre gura rîului, că acolo locuiau duşmanii lor şi că aceştia i-ar ucide şi i-ar mînca imediat. Totuşi, englezii îi debarcară, şi nădăjduim că nu li s-a întîmplat nimic rău.

A doua zi, 11 octombrie, în zori, Cook părăsi ţinutul acesta nenorocit căruia îi dădu numele de „Golful Sărăciei“ pentru că din toate lucrurile de care avea nevoie nu putu să-şi procure decît lemne. Situat la 38°42’ latitudine sudică şi 181°36’ longitudine vestică, golful acesta are forma unei potcoave şi e prielnic pentru ancorat, deşi e deschis vînturilor de sud şi de est.

Cook continuă să navigheze de-a lungul coastei spre sud, dînd numiri unor puncte mai importante din cale-i. în general, relaţiile cu băştinaşii erau tot atît de neprietenoase.

într-o zi, mai multe pirogi înconjurară nava şi englezii începură să schimbe ■cuie şi mici obiecte de sticlă pentru peşte, cînd băştinaşii puseră mîna pe Tayeto, băiatul lui Tupia, şi începură să vîslească din toate puterile, încercînd să fugă. A trebuit să se tragă în răpitori ; micul tahitian profită de zarva pricinuită de focul armelor, ca să sară în mare, de unde l-a cules o barcă de pe „Endeavour“.

La 17 octombrie, negăsind loc bun de ancorat şi socotind că marea devine din ce în ce mai neprielnică, pierzînd totodată un timp care ar fi putut fi mai bine întrebuinţat într-o recunoaştere a coastei de nord, Cook reluă drumul pe ■care îl urmase mai înainte.

La 23 octombrie, „Endeavour“ ajunse într-un golf numit Tolaga, unde aproape că nu se simţeau valurile. Apa era excelentă, iar proviziile s-ar fi putut uşor completa, cu atît mai mult cu cît băştinaşii se arătau prietenoşi.

După ce se luară toate măsurile pentru apărarea celor care lucrau,

Banks şi Solander debarcară cu gîndul să culeagă plante. în plimbarea lor văzură mai multe lucruri demne de remarcat. în fundul unei văi, strînsă între povîrnişurile unor munţi, se înălţa o stîncă găurită în aşa fel încît dintr-o parte puteai privi marea, iar din cealaltă — o parte a golfului şi colinele înconjurătoare. Pe cînd se = reîntorceau spre navă, excursioniştii fură opriţi de un bătrîn care le arăta cum se luptă prin partea locului cu lancea şi cu *patu-patu.* în timpul unei alte plimbări, doctorul Solander cumpără o sfîrfează asemănătoare cu cele europene, iâr băştinaşii îi arătară prin semne că trebuia s-o lovească cu biciul ca să se învîrtească.

Pe o insulă dinspre stînga intrării golfului, englezii văzură cea mai mare pirogă întîlnită de ei pînă atunci. Piroga măsura şaizeci şi opt de picioare şi jumătate în lungime, cinci în lărgime, trei picioare şi şase degete în înălţime, şi avea în faţă sculpturi în relief de un stil ciudat, în care predominau liniile spirale şi chipuri sluţite într-un fel neobişnuit.

La 30 octombrie, imediat ce-şi termină încărcarea proviziilor de lemne şi de apă, Cook ridică ancorele şi continuă să navigheze spre nord.

Nava trebui să poposească totuşi în apropierea unei insule, pe care comandantul o numi Maire, timp de cinci sau şase zile, căci trebuia observată trecerea planetei Mercur. Vrînd să le insufle băştinaşilor respectul pentru bunul altuia precum şi teama de englezi, se trase într-un indigen care şterpelise o bucată de pînză ; dar încărcătura pe care făptaşul o primi în spate, pesemne că i s-a părut doar o lovitură dată ceva mai tărişor cu un mănunchi de nuiele. O ghiulea, care ricoşă apoi la suprafaţa apei şi trecu de mai multe ori pe •deasupra pirogilor, îi înspăimîntă însă atît de tare pe băştinaşi încît îi făcu să fugă spre ţărm vîslind din toate puterile.

La 9 noiembrie, Cook şi Green debarcară la uscat ca să observe trecerea planetei Mercur. Green observa trecerea planetei, pe cînd Cook lua înălţimea soarelui.

Intenţia noastră nu este de a-l urmări zi cu zi şi ceas cu ceas pe navigatorul englez în cercetarea amănunţită pe care el o făcu Noii Zeelande. Aceleaşi incidente, repetate într-una, povestirea aceloraşi lupte cu localnicii, descrierea frumuseţilor naturale, oricît de atrăgătoare ar fi ele, n-ar putea să-i placă multă vreme cititorului. E mai bine deci să trecem repede peste partea hidrografică a călătoriei şi să stăruim puţin asupra descrierii obiceiurilor băştinaşilor, atît de profund schimbate astăzi.

Golful Mercur e situat la baza unei lungi peninsule care, întinzîndu-se de la est la nord-vest, formează extremitatea nordică a Noii Zeelande. La 15 noiembrie, în momentul cînd „Endeavour“ părăsea golful acesta, mai multe pirogi înaintară laolaltă spre navă.

„Două dintre ele, spune relatarea călătoriei, care purtau vreo şaizeci de •oameni înarmaţi, se apropiară cît să li se audă glasurile războinicilor, care începură să-şi cînte cîntecul de luptă ; dar, văzînd că nu prea li se dă atenţie, indigenii începură să arunce cu pietre în englezi şi plecară spre mal. Curînd, se reîntoarseră însă, părînd hotărîţi să-i atace pe călătorii noştri şi însufle- ţindu-se cu cîntecul lor de luptă. Fără să-l fi îndemnat cineva, Tupia le adresă •cîteva cuvinte de mustrare şi le spuse că englezii aveau arme în stare să-i trăsnească într-o clipă. Dar ei răspunseră : «Veniţi pe uscat şi o să vă ucidem pe toţi» — «Foarte bine, spuse Tupia, dar de ce veniţi să ne insultaţi cînd ne aflăm pe mare ? Noi nu vrem să ne

războim şi nu vă primim provocarea, pentru că între voi şi noi nu există nici un motiv de ceartă. Marea nu e nici a ■voastre, după cum nu e nici a noastră». Aceste cuvinte atît de simple şi de drepte nu-i fuseseră sugerate de nimeni lui Tupia şi de aceea ele îi surprinseră foarte mult pe Cook şi pe ceilalţi englezi“.

Pe cînd se afla într-un golf al insulelor, comandantul descoperi un rîu atît de mare încît îl numi Tamisa. Pe malurile rîului se aflau arbori frumoşi, de acelaşi soi cu cei văzuţi în Golful Sărăciei. Unul dintre ei, la zece picioare deasupra pămîntului, avea o circumferinţă de nouăsprezece picioare ; un altul măsura nouăzeci de picioare de la pămînt pînă la primele ramuri.

Dacă certurile cu băştinaşii erau destul de dese, nu se poate spune că numai aceştia erau totdeauna vinovaţi.

„Cîţiva oameni de pe navă, spune Kippis, care altminteri cum greşeau băştinaşii cu ceva se grăbeau să arate o asprime vrednică de Licurg [300], socotiră, că se cuvine să intre într-o plantaţie neozeelandeză şi să fure nenumărate- batate. Gook îi pedepsi cu douăsprezece lovituri de vergi. Doi dintre ei le- primiră liniştiţi ; dar al treilea susţinu că nu era o crimă ca un englez să jefuiască plantaţiile indienilor. Metoda cu care Cook crezu că se cuvine să răspundă «unei minţi atît de isteţe» a fost trimiterea în fundul calei şi interzicerea de a mai ieşi de acolo, pînă va consimţi să-şi primească pedeapsa şi încă zece lovituri în plus“.

La 30 decembrie, englezii trecură pe lîngă ceea ce ei socoteau că ar fi Capul Maria Van Diemen al lui Tasman, dar vîntul neprielnic îi sili să nu facă decît zece leghe în trei săptămîni. Din fericire, în tot acel timp, Cook navigă la o oarecare distanţă de coastă. Dacă n-ar fi făcut aşa, pesemne că astăzi nu i-am mai fi putut povesti călătoriile.

La 16 ianuarie 1770, după ce dădu nume cîtorva puncte de pe coasta estică, Cook ajunse în faţa unui pisc impunător şi acoperit de zăpadă, pe care îl numi Muntele Egmont, în cinstea contelui care purta acest nume. De îndată ce nava trecu de pisc, coasta căpătă forma unui mare arc de cerc, cu numeroase rade în cuprinsul lui. Comandantul se hotărî să ancoreze acolo ca să-şi cureţe carena, să-şi repare nava şi să-şi facă provizii de apă şi de lemne. Debarcă deci în fundul unui golfuleţ, unde găsi un izvor minunat şi numeroşi arbori înalţi,, căci pădurea nu se isprăvea decît la malul mării, unde nu mai avea pămînt. Cook profită de bunele relaţii întreţinute aici cu băştinaşii ca să-i întrebe dacă mai văzuseră vreodată o navă asemănătoare cu „Endeavour“. Dar constată că nu se păstrase nici urmă d-e tradiţie în legătură cu Tasman, deşi se afla la numai cincisprezece mile spre sud de Golful Ucigaşilor.

într-unul din panerele de provizii ale neozeelandezilor, englezii zăriră două oase, pe jumătate roase, care nu păreau a fi de cîine. Cînd le cercetară mai îndeaproape, îşi dădură seama că erau rămăşiţe omeneşti. întrebaţi, indigenii răspunseră fără nici o ezitare că obişnuiau să-şi mănînce duşmanii. Ba, peste- cîteva zile, chiar aduseră la bordul lui „Endeavour“ şapte capete omeneşti, care mai aveau încă păr şi carne pe ele, dar cărora li se scoseseră creierii, socotiţi ca o mîncare de soi. Carnea era moale şi fără îndoială că o feriseră de putrezire cu ajutorul vreunui ingredient, căci nu mirosea urît... Banks izbuti cu multă trudă să cumpere un cap ; dar nu putu să-l hotărască pe bătrînul care îl adusese să-i cedeze

încă unul, poate pentru că neozeelandezii le socotesc drept trofee şi dovezi de vitejie.

Zilele următoare fură consacrate vizitării împrejurimilor şi cîtorva plimbări., într-una din aceste excursii, Cook, căţărîndu-se pe o colină foarte înaltă, văzu cît se poate de lămurit întreaga strîmtoare pe care o numi Canalul Regina Chailotte[301], şi coasta opusă, care i se păru că se află la o distanţă cam de patru leghe. Din cauza ceţii, îi fu imposibil să vadă mai departe, spre sud-est. Dar văzuse destul ca să-şi dea seama că acolo se termina insula cea mare al

Un i-pah (Facsimil. Gravură veche)

cărei ocol îl făcuse. îi mai rămînea deci să exploreze insula descoperită la sud, ceea ce îşi făgădui să facă de îndată ce avea să cerceteze amănunţit

Canalul Regina Charlotte, parcurgîndu-l în toată lungimea lui, şi să se convingă dacă era o strîmtoare sau nu.

în împrejurimi, Cook avu prilejul să viziteze un i-pah. Clădit pe o insuliţă sau pe o stîncă mai greu de atins, i-pahul nu este decît un sat fortificat.

De , cele mai multe ori, băştinaşii au mai adăugat şi ei obstacolele naturale ale fortificaţiilor care fac primejdios drumul spre ele. Multe dintre ele erau apărate cu un şanţ dublu, înăuntrul căruia se afla un parapet şi o dublă pali- sadă. Al doilea şanţ era adînc de douăzeci şi patru de picioare. în palisada ■interioară se înălţa, la douăzeci de picioare înălţime, o platformă lungă de patruzeci de picioare şi lată de şase picioare. Susţinută de stîlpi zdraveni, platforma era destinată să-i ţină pe apărători, care, de acolo, puteau cu uşurinţă să-i copleşească pe atacatori cu suliţele şi cu bolovanii aflaţi totdeauna la în- demînă pentru caz de nevoie. Aceste fortăreţe sînt de neînvins pentru băştinaşi, în afara cazurilor cînd, după asedii prelungite, garnizoanele sînt silite să se predea.

„E de mirare, spune Cook, faptul că meşteşugul şi grija folosite pentru a. construi, aproape fără unelte, locuri atît de potrivite pentru apărare nu i-a împins să născocească, pentru acelaşi scop, o singură armă de tras, cu excepţia lăncii pe care o aruncă cu mîna. Băştinaşii nu cunosc arcul şi deci nu-l folosesc pentru a zvîrli săgeţile şi nici praştia pentru a arunca pietrele, aceasta e cu atît mai de mirare cu cît inventarea prăştiilor, a arcurilor şi a săgeţilor e cu mult mai simplă decît lucrările făcute de ei, iar arcul şi praştia pot fi găsite aproape în toate ţările lumii, la popoare cu mult mai înapoiate chiar“.

La 6 februarie, Cook ieşi din golf şi navigă spre est, cu speranţa că va găsi intrarea strîmtorii, mai lesne de străbătut înaintea refluxului. La orele şapte seara, nava îi fu tîrîtă de violenţa curentului pînă lîngă o insuliţă în afara Capului Koamaru. Din apă se ridicau stînci deosebit de ascuţite. Pericolul creştea clipă de clipă. Mai exista un singur mijloc pentru salvarea navei. Cook îl încercă şi reuşi. Între „Endeavour“ şi pragul de stînci mai rămăsese o distanţă cam de patru sute de metri, cînd comandantul ordonă să se lase ancora şi împreună cu ea cam două sute de metri de cablu. Din fericire, ancora se prinse de fund, iar curentul, care după ce lovea insula îşi schimba direcţia, duse nava dincolo de stînci. Dar „Endeavour“ nu scăpase încă de toate primejdiile, căci tot se mai afla în apropierea stîncilor, iar curentul avea o viteză de cinci mile pe oră.

Totuşi, cînd fluxul scăzu, nava putu să pornească şi, cum vîntul devenise prielnic, se pomeni împinsă rapid în partea cea mai îngustă a strîmtorii, pe care o trecu fără nici o primejdie.

Insula nordică a Noii Zeelande, care poartă numele de Eaheinomauwe, nu fusese încă cercetată în toate părţile ei ; vreo cincisprezece leghe de coastă rămăseseră nevizitate şi nemăsurate. Unii ofiţeri folosiră motivul acesta ca să susţină, în ciuda celor spuse de Cook, că n-ar fi o insulă, ci un continent. Deşi părerea lui era bine precizată, comandantul navigă în aşa fel, încît să înlăture îndoielile care ar mai fi putut stărui în mintea ofiţerilor. După ce au navigat două zile, timp în care au depăşit Capul Palliser, Cook îi chemă pe punte şi-i întrebă dacă acum erau convinşi. La răspunsul lor afirmativ, renunţă să mai atingă punctul cel mai meridional de pe coasta

orientală a insulei ; hotărî să revină spre sud şi să navigheze de-a lungul coastei vestice a pămîntului pe care tocmai îl descoperise şi care se numea Tawai-Punamu.

Coasta era mai mult stearpă şi nu părea locuită. De altfel nava trebui să navigheze aproape într-una la patru sau cinci leghe de ţărm.

În noaptea de 9 martie, „Endeavour“ trecu peste cîteva praguri de stînci, şi abia dimineaţa echipajul îşi dădu seama prin ce pericol trecuse. Stîncile acelea, puse parcă să-i lovească pe navigatorii prea încrezători, fură numite „Capcanele“.

În aceeaşi zi, Cook văzu ceea ce i se păru a fi extremitatea sudică a insulei sudice a Noii Zeelande, şi o numi Capul Sud. Era vîrful Insulei Stewart, care se află la sud de Noua Zeelandă. Talazurile uriaşe dinspre sud-vest, care loveau nava pe cînd treceau prin dreptul acestui cap, îl convinseră pe căpitanul

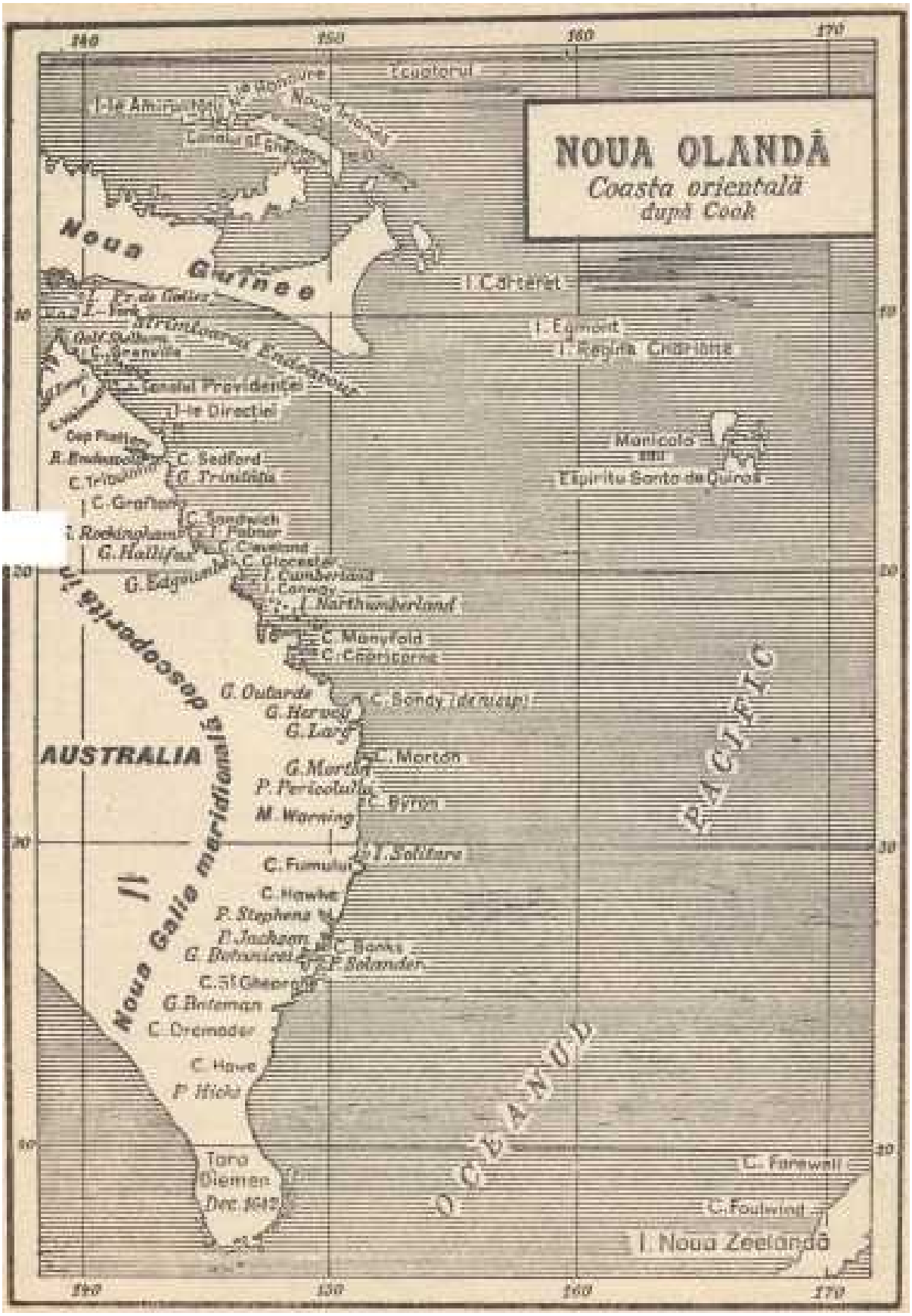
NOUA OLANDĂ
Coasta orientală
după Cook
Ecuatorul
Noua Guinee
I. Carteret
I. Egmont
I. Regina Charlotte
Manicolo
Espiritu Santo de Quiros
Golful Providenței
Insula Directiei
C. Sedford
C. Trinitiata
C. Grafton
C. Sandwich
I. Palmer
C. Cleveland
C. Gloucester
I. Cumberland
I. Conway
Northumberland
C. Manyfold
C. Cheristerne
G. Outarde
G. Hervey
G. Larg
C. Bondy (Iderusul)
C. Morton
G. Mortlo
P. Periculului
C. Byron
M. Warning
I. Solitare
C. Fumului
C. Hawke
P. Stephens
P. Jackson
C. Banks
G. Botanicei
P. Botanicei
C. St. George
G. Bateman
C. Dromader
C. Howe
P. Hicks
Tara Diemen
Dec. 1642
C. Farewell
C. Foulwind
I. Noua Zeelandă
AUSTRALIA
Noua Galie meridională
OCEANUL PACIFIC
140
150
160
170
10
20
30
40

I. NORDICĂ
I. SUDICĂ
OCEANUL
PACIFIC
TARANAKI
Auckland
New Plymouth
C. Egmont
Napier
Wellington
Nelson
Picton
Hokitika
CANTERBURY
Christchurch
Dunedin
Invercargill
NOUA ZEELANDĂ

Cook că nu exista pămînt în direcţia aceea şi-l hotărîră să reia drumul nordului pentru a încheia, pe coasta apuseană, ocolul Noii Zeelande.

Aproape de extremitatea meridională a coastei acesteia, navigatorii descoperiră un golf pe care îl numiră Dusky Bay (Golful întunecos). Ţinutul era sterp, râpos, acoperit de zăpaldă. Măsurînd la intrare trei sau patru mile, Dusky Bay, care părea la fel de lung pe cît era de larg, cuprindea mai multe insule după care o navă ar fi găsit, fără îndoială, un excelent adăpost. Dar Cook socoti că e mai prudent să nu se oprească acolo, ştiind că vîntul prielnic pentru ieşirea din golf nu suflă decît o dată pe lună prin meleagurile acelea. De data aceasta, comandantul nu fu de acord cu mai mulţi dintre ofiţerii săi care, gîndindu-se numai la avantajele clipei de faţă, uitau neajunsurile unei escale a cărei durată nu putea fi prevăzută.

Nici un incident nu marcă recunoaşterea coastei occidentale a Insulei Tawai-Punamu.

„De la Dusky Bay, spune Cook, pînă la 44° 20' latitudine sudică, se întinde un lanţ îngust de coline care se ridică direct din mare şi sînt acoperite de păduri. înapoia şi în imediata lor apropiere se văd munţi care formează un alt lanţ, de o înălţime uimitoare, alcătuit din stînci pleşuve, cu excepţia locurilor unde le acoperă zăpada care se vede pe cele mai multe dintre ele în troieni mari... Nu se poate închipui privelişte mai sălbatică şi mai înfricoşătoare decît a ţinutului acestuia, cînd îl priveşti dinspre mare, căci, cît cuprinzi cu ochii, nu vezi decît crestele stâncilor, atît de apropiate unele de altele, încît în locul văilor sînt numai crăpături între ele“.

De la 44° 20' pînă la 42° 81', priveliştea se schimbă ; munţii se pierd spre interiorul insulei ; marea e mărginită de coline şi văi roditoare.

De la 42° 8' pînă la 41° 30' nu e decît o coastă, care ţîşneşte vertical din mare şi e acoperită de codri întunecaţi. De altfel, „Endeavour“ se ţinu prea departe de ţărm, iar vremea era prea noroasă pentru a se putea distinge mai amănunţit litoralul. După ce încheie astfel ocolul insulei, nava se reîntoarse la intrarea în Strâmtoarea Regina Charlotte (Cook).

Gook făcu acolo provizii de apă şi de lemne ; apoi, hotărî să se îndrepte spre Anglia pe drumul care i-ar fi îngăduit cel mai bine să-şi ducă la îndeplinire scopul călătoriei. Spre marele său regret, căci ar fi vrut să afle sigur dacă există sau nu un continent austral, îi fu cu neputinţă să se reîntoarcă în Europa pe la Capul Horn ori pe la Capul Bunei Speranţe, deoarece, în mijlocul iernii, la o latitudine meridională, nava lui n-ar fi putut ieşi cu bine dintr-o asemenea încercare. Nu exista deci altă posibilitate decît drumul prin Indiile Răsăritene ; el hotărî însă, să exploreze mai întîi coasta orientală a Noii Olande, încă necunoscută pe atunci.

Dar, înainte de a povesti peripeţiile celei de-a doua părţi a călătoriei, e bine să aruncăm o privire înapoi şi să rezumăm observaţiile pe care călătorii le-au cules cu privire la bogăţiile naturale şi la locuitorii Noii Zeelande.

Am văzut la începutul relatării noastre că descoperitorul ei a fost căpitanul olandez Abel Tasman, a cărui trecere a fost marcată de incidente sângeroase, în afara coastelor văzute de Tasman în 1642, Noua Zeelandă nu mai fusese vizitată de nici o altă navă europeană. Era atît de necunoscută încît nu se ştia dacă nu face cumva parte din continentul austral, aşa cum crezuse Tasman, care îi dăduse numele de Ţara Statelor.

Lui Cook îi aparţine gloria de a fi determinat poziţia şi de a fi cercetat şi măsurat coastele acestor două mari insule situate între 34 şi 47° latitudine sudică şi 166 şi 178° longitudine estică.

Insula Tawai-Punamu era muntoasă, stearpă şi nu părea decît prea puţin locuită. Eaheinomauwe avea o înfăţişare mai atrăgătoare, coline, munţi şi văi acoperite de păduri, udate de pîraie vesele. După observaţiile făcute de Banks şi Solander asupra climatului şi solului, Cook îşi formulă astfel concluziile pe care evenimentele aveau să i le confirme : „Dacă europenii ar stabili o aşezare aici, n-ar avea nevoie de multe îngrijiri şi de lucrări ca să facă să crească din belşug tot ce le-ar fi necesar“. _ a.

În privinţa patrupedelor, în Noua Zeelandă trăiau doar şoareci şi cîini, aceştia din urmă rezervaţi pentru hrana băştinaşilor. Dar dacă fauna era atît de săracă, în schimb flora părea foarte bogată. Despre plantele care i-au uimit cel mai mult pe englezi, iată ce spune relatarea :

„în locul cînepei şi al inului, localnicii folosesc o plantă care le întrece^pe toate cele folosite în acelaşi scop în alte ţări... îmbrăcămintea obişnuită a neozeelandezilor e alcătuită din foile acestei plante, fără prea multe prelucrări ; din ea îşi fac, de altfel, şi cingătorile, şi firele pentru undiţe, şi frînghiile, care sînt cu mult mai tari decît toate cîte se fac din cînepă şi cu care nu pot fi comparate. Din aceeaşi plantă, altfel prelucrată, băştinaşii scot nişte fibre subţiri şi lungi, lucitoare ca mătasea şi albe ca neaua şi-şi ţes din fibrele acestea cele mai frumoase ţesături, care sînt totodată şi neobişnuit de trainice. Plasele lor, de o mărime uriaşă, sînt făcute tot din aceste foi ; pentru a le face, nu se cere decît să tai fîşii îndeajuns de late şi să le legi una de alta“.

Planta aceasta minunată, de care oamenii s-au entuziasmat atît, după descrierea lirică de mai sus şi descrierea nu mai puţin înflăcărată pe care avea să o facă La Billardiere peste cîţiva ani, este cunoscută astăzi sub numele de *Phormium tenax.*

A fost însă necesar să se tempereze oarecum speranţele pe care povestirile acestea le făcuseră să se nască ! După părerea eminentului chimist Duchartre, acţiunea prelungită a căldurii umede, şi mai ales spălatul, dezagregă în scurtă vreme celulele acestei plante şi, după un spălat sau două, ţesăturile fabricate din ea se prefac în cîlţi. Totuşi, planta aceasta formează obiectul unui comerţ de export considerabil. Al. Kennedy, în interesanta lui lucrare despre Noua Zeelandă, ne spune că dacă în 1865 nu se exportau decît cincisprezece baloturi de *Phormmm,* patru ani mai tîrziu, lucru aproape de necrezut, cifra aceasta se ridicase la 12 162 de baloturi, ca să se urce, în 1870, la 32 820 de baloturi, a căror valoare era de 132 578 de lire sterline.

Locuitorii, înalţi şi bine făcuţi, erau sprinteni, voinici şi îndemînatici. Femeile nu aveau gingăşia aceea trupească, fineţea formelor pe care o au în oricare altă parte a lumii. îmbrăcate la fel ca bărbaţii, nu le puteai recunoaşte decît după dulceaţa glasului şi după vioiciunea chipului. Dacă băştinaşii din acelaşi trib întreţineau relaţiile cele mai afectuoase, în schimb faţă de duşmani erau neînduplecaţi şi necruţători, iar cadavrele acestora erau folosite pentru îngrozitoarele ospeţe pe care lipsa hranei animale ar putea să le explice, dar nu să le scuze.

„Poate o să pară ciudat că războaiele sînt atît de dese într-o ţară în care nu te alegi cii nimic de pe urma victoriei“, spune Cook.

Dar, în afara necesităţii de a-şi procura carne, care făcea ca războaiele

să fie dese, Cook nu ştia că populaţia cuprindea două neamuri de oameni, în veşnică duşmănie.

O familie neozeelandeză (Facsimil. Gravură veche)

Legendele vechi povestesc că populaţia maori a venit în Noua Zeelandă acum vreo treisprezece veacuri, din insulele Sandwich. Şi am putea să le dăm crezare dacă ne gîndim că polinezienii aceştia chipeşi au populat toate arhipelagurile răspîndite pe partea aceasta imensă a Oceanului Pacific. Plecaţi din Insulele Hauaiki, care ar putea să fie actualul Hawaii din Insulele Sandwich, sau Sauai din Arhipelagul Navigatorilor, populaţia maori ar fi alungat sau ar fi nimicit populaţia băştinaşă.
într-adevăr, primii colonişti au observat la indigenii din Noua Zeelandă două tipuri de oameni perfect distincte : unul, cel mai răspîndit, semăna cît se poate de bine cu locuitorii din Hawaii, din Marchize şi din Tonga, pe cînd

ceilalţi semănau perfect cu melanezienii. Informaţiile acestea, culese de Frey- cinet[302] şi confirmate mai recent de Hochstetter [303], se potrivesc perfect cu* faptul curios 'povestit de Cook, după care Tupia, originar din Tahiti, se putea înţelege fără nici o greutate cu neozeelandezii.

Migraţiunile polinezienilor sînt astăzi bine cunoscute, datorită progreselor lingvisticii şi antropologiei ; dar ele nu erau decît bănuite pe vremea lui Cook, care a fost unul dintre primii culegători ai legendelor legate de acest subiect [304].

„Fiecare dintre, aceste popoare, spune Cook, crede, după datină, că strămoşii au venit, cu mulţi ani în urmă, dintr-o altă ţară ; şi toţi cred, potrivit aceleiaşi tradiţii, că ţara de baştină se numea Heauise“.

După cum am mai spus, pe atunci, prin meleagurile acelea, nu prea se mai găseau alte patrupede în afară de cîini ; ba, încă şi ei fuseseră importaţi. De aceea neozeelandezii n-aveau pentru hrana zilnică decît vegetale şi cîteva zburătoare, puţine la număr, care au rămas necunoscute englezilor. Din fericire, de-a lungul coastelor se găsea peşte din belşug, aşa că localnicii nu erau ameninţaţi de foamete.

Deprinşi să se războiască şi privind pe orice străin ca pe un duşman, în mod firesc băştinaşii erau gata să-i atace pe englezi. Dar, de îndată ce se convinseră cît sînt de slabe mijloacele lor şi cît de puternice sînt armele adversarilor, de îndată ce îşi dădură seama că se evita, pe cît posibil, folosirea obiectelor acelea dătătoare de moarte, ale căror cumplite efecte putuseră să le vadă, îi primiră prieteneşte pe navigatori şi se purtară totdeauna faţă de ei cu o sinceritate într-adevăr uimitoare.

Dacă insularii, pe care navigatorii îi întîlniseră pînă atunci, nu erau îngrijiţi şi n-aveau habar de decenţă, nu tot aşa se poate spune despre neozeelandezi. în privinţa aceasta Cook ne dă mai multe dovezi, destul de curioase. Fără să fie la fel de curaţi ca locuitorii din Tahiti, unde clima e mult mai caldă, fără să se îmbăieze atît de des, neozeelandezii aveau, totuşi, grijă de curăţenia lor şi dovedeau chiar o oarecare cochetărie. Astfel, îşi ungeau părul cu ulei sau cu grăsime de peşte şi de pasăre, care, devenind rînced în scurtă vreme, îi făcea să miroasă aproape la fel de urît ca hotentoţii. Mai aveau, de asemenea, obicei să se tatueze, iar unele tatuaje vădeau, o dată cu măiestria admirabilă a celor ce le executau, un gust cum nu te-ai fi aşteptat să găseşti la nişte oameni atît de simpli.

Spre marea lor surpriză, englezii constatară că femeile erau mai puţin preocupate de toaleta lor decît bărbaţii. Ele aveau părul scurt, fără podoabe, şi purtau aceleaşi veşminte ca şi bărbaţii lor ; singura lor podoabă erau obiectele dintre cele mai neobişnuite, pe care şi le atîrnau de urechi : fîşii de ţesături, pene, oase de peşti, bucăţi de lemn şi nişte ace de piatră verde, unghiile sau dinţii rudelor răposate şi, în genere, tot ceea ce-şi mat puteau procura.

Obiceiul acesta ne aminteşte de întîmplarea unei tahitiene, povestită de Cook în relatarea sa. Rîvnind la toate obiectele pe care le vedea, femeia aceea voi să-şi treacă toarta unui lacăt prin lobul urechii. Englezii consimţiră şi, mai apoi, de faţă cu ea, aruncară cheia lacătului în mare. După cîtăva vreme, fie că o jena greutatea neobişnuitei podoabe, fie că voia s-o înlocuiască, femeia ceru de mai multe ori să-i fie scos lacătul. Dar, englezii refuzară să-i îndeplinească dorinţa, dîndu-i să înţeleagă că dacă îşi dorise un cercel atît de neobişnuit, acum era drept să-i sufere urmările.

Cît despre veşmintele neozeelandezilor, ele erau formate dintr-un fel de ţesătură, nici pînză, nici rogojină, prinsă de umeri şi atîrnînd peste genunchi, şi dintr-o alta, înfăşurată în jurul mijlocului şi care atîrna pînă la pămînt. Aceasta din urmă nu era purtată totdeauna. De aceea, cînd n-aveau decît

Cap de neozeelandez tocuat (Facsimil. Gravură veche)

prima parte a costumului şi cinci şedeau pe vine, băştinaşii păreau nişte colibe acoperite cu stuf. Acoperămîntul acesta era uneori elegant decorat cu ciucuri felurit coloraţi şi, mai rar, cu blană de cîine tăiată în fîşii.

Dar băştinaşii erau ineşteri mai ales în construirea pirogilor. Ambarcaţiile lor de luptă puteau să cuprindă între patruzeci şi cincizeci de

oameni ; una dintre ele, măsurată la Ulaga, avea şaizeci şi opt de picioare lungime. împodobite cu sculpturi minunate, pirogile erau gătite cu ciucuri care se legănau şi cu pene negre. De obicei, numai cele mici aveau balansiere. Uneori se întîmpla ca două pirogi să fie alăturate — pirogi duble. Cît despre luntrile de pescuit, ele aveau şi pupa, şi prova împodobite cu cîte un chip de om care se strîmbă, cu o faţă hidoasă, cu limba scoasă, cu ochii făcuţi din două scoici albe. Adesea, erau alăturate două pirogi de pescuit, iar cele mai mici aveau balansiere pentru echilibru.

„Cum necumpătarea şi inactivitatea sînt poate singurele cauze ale bolilor, spune Cook, nu e de mirare că oamenii aceştia se bucură necontenit de o sănătate înfloritoare. De fiecare dată cînd am mers în satele lor, copiii şi bătrînii, bărbaţii şi femeile se adunau în jurul nostru, minaţi de aceeaşi curiozitate care ne îndemna şi pe noi sa-i privim ; şi niciodată n-am văzut vreunul din ei care să fi părut atins de vreo boală, iar la cei pe care i-am văzut în întregime goi, n-am observat niciodată nici cea mai uşoară erupţie pe piele şi nici o urmă de pustule sau de coşuri“.

II

Explorarea coastei răsăritene a Australiei. Observaţii asupra indigenilor şi bogăţiilor naturale ale ţării. „Endeavour" eşuează. Primejdiile necontenite ale navigaţiei. Traversarea Strîmtorii Torres. Băştinaşii din Noua Guinee. Reîntoarcerea în Anglia.

La 31 martie 1770, Cook părăsi Noua Zeelandă ca să pornească spre vest. La 19 aprilie, întîlni un pămînt care se întindea de la nord-est la sud-vest, la 37° 58' latitudine sudică şi 150° 21' longitudine estică. Era, după părerea lui şi după harta lui Tasman, ţinutul pe care acesta din urmă îl numise Ţara lui Van Diemen. în orice caz, Cook nu avu putinţa să verifice dacă partea aceasta a coastei pe care o avea în faţă făcea parte din Tasmania. Urcînd spre nord, el dădu nume tuturor punctelor mai importante : Capul Howe, Muntele Dro- mader etc.

Partea aceasta a Australiei era muntoasă şi acoperită cu arbori uriaşi. Cîteva dîre de fum arătau că litoralul era locuit ; dar populaţia, altminteri destul de rară, nu găsea altceva mai nimerit de făcut decît să dispară de îndată ce englezii se pregăteau să debarce.

Primii băştinaşi zăriţi purtau suliţe lungi şi nişte obiecte de lemn care semănau destul de bine a iatagane. Erau faimoasele *bumeranguri,* arme cumplite în mîinile băştinaşilor şi inofensive în mîinile europenilor.

Feţele băştinaşilor păreau acoperite cu o pulbere albă ; pe corp aveau dungi late, de aceeaşi culoare şi care, trecînd oblic peste piept, semănau cu bandulierele soldaţilor. Pe coapse şi pe picioare aveau dungi de aceeaşi culoare, care de la distanţă ar fi putut fi luate drept jartiere, dacă oamenii aceştia n-ar fi fost complet goi.

Ceva mai departe, englezii vrură din nou să debarce. Dar doi băştinaşi, pe care încercaseră mai întîi să-i atragă aruncîndu-le cuie, mărgele de sticlă şi alte nimicuri, se arătară atît de ameninţători încît fu nevoie să se tragă un foc de armă în aer. Mai întîi bubuitura îi buimăci ; dar, de îndată ce îşi dădură seama că nu sînt răniţi, cei doi războinici începură iarăşi ostilităţile aruncînd pietre şi suliţe. Englezii descărcară atunci o încărcătură

de alice în picioarele celui mai vîrstnic dintre ei. Bietul băştinaş porni în goană spre o colibă şi se reîntoarse imediat cu un scut hotărît să-şi reînceapă atacul, care se sfîrşi totuşi cînd omul se convinse de neputinţa lui. Englezii folosiră prilejul acesta ca să debarce şi să ajungă la locuinţele de pe coastă, unde găsiră numeroase lănci. în acelaşi golf debarcă apoi un detaşament de oameni cu butoiaşe pentru luat apă ; dar marinarii nu izbutiră să intre în relaţii cu indigenii, care fugiră de îndată ce englezii se îndreptară spre fei.

în timpul unei excursii făcute pe uscat, Cook, Banks şi Solander zăriră urmele mai multor animale. Păsările erau şi ele numeroase şi nespus de frumoase. Marea cantitate de plante pe care naturaliştii o găsiră îl făcură pe Cook să dea locului numele de Botany Bay (Golful Botanic). Larg, adăpostit şi comod, golful acesta e situat la 34° latitudine sudică şi 151° 23' longitudine estică. Apa şi lemnele puteau fi procurate cu uşurinţă acolo.

„Arborii, spune Cook, sînt cel puţin tot atît de înalţi ca stejarii din Anglia şi am văzut unul care se aseamănă destul de bine cu ei. Este acelaşi din care se scurge un soi de răşină roşie asemănătoare cu *sîngele de dragon*".

Fără îndoială că trebuie să fi fost un soi de eucalipt. Printre numeroşii peşti care mişunau în mare pe meleagurile acelea, trebuie amintită o pisică-de-mare, care cîntărea peste o sută cincizeci de kilograme, după ce i se scoseseră măruntaiele.

La 6 mai, Cook părăsi Botany Bay şi continuă să navigheze spre nord, în lungul litoralului, ţinîndu-se cam la două-trei leghe de coastă. Navigaţia fu destul de monotonă şi numai diferenţele neaşteptate de adîncime şi stîncile sub apă care trebuiau evitate o mai însufleţi puţin.

într-o debarcare făcută ceva mai departe, exploratorii găsiră ţinutul în mod vădit mai sărac decît cel din preajma lui Botany Bay. Solul era uscat şi nisipos, colinele presărate ici-colo cu un soi de arbori fără tufe între ei. Marinarii uciseră acolo o dropie, declarată, după ce o mîncară, cel mai bun vînat pe care îl întîlniseră de la plecarea din Anglia. Din pricina aceasta, locul primi numele de Bustard Bay, adică Golful Dropiilor. Tot acolo culeseră o mare cantitate de stridii de toate soiurile şi mai ales stridii mici, purtătoare de perle.

La 25 mai, „Endeavour“ se afla la o milă de ţărm, în faţa unui punct care tăia exact Tropicul Capricornului. A doua zi, marinarii constatară că apa se ridica şi se cobora în timpul mareelor cu peste doi metri. în locul acela insulele erau numeroase iar canalul, îngust şi prea puţin adînc.

La 29 mai, sperînd să găsească un loc prielnic pentru curăţatul chilei şi al celorlalte părţi ale navei, Cook debarcă într-un golf larg, împreună cu Banks şi Solander. Dar imediat ce puseră piciorul pe uscat simţiră cît de greu le va fi să înainteze din pricina unei ierbi dese, stufoase şi plină de seminţe cu ghimpi — fără îndoială, un soi de spinifex — care li se prindeau de veşminte, stră- pungîndu-le şi pătrunzînd pînă la piele. în acelaşi timp, nori de ţînţari se năpusteau asupra lor, înţepîndu-i fără milă. Pînă la urmă, navigatorii găsiră un loc potrivit pentru făcut reparaţiile, dar căutară zadarnic apă de băut. Pe arborii crescuţi ici-colo, se aflau cuiburi enorme de furnici-albe, care, atacînd vlăstarii, îi goleau curînd de sevă. în jurul exploratorilor zburau roiuri nesfîr- şite de fluturi viu colorati.

Fără doar şi poate că locul era potrivit pentru făcut numeroase observaţii interesante din mai multe puncte de vedere ; dar

comandantului, care nu găsea posibilitatea să-şi refacă provizia de apă, nu putea să-i fie pe plac. Astfel, se vădea de la bun început ceea ce avea să caracterizeze noua lume descoperită : lipsa izvoarelor, a rîurilor şi a fluviilor.

A doua excursie, făcută în seara aceleiaşi zile, nu duse nici ea la vreun rezultat. Totuşi, Cook constată că golful era foarte larg şi hotărî să-i facă ocolul a doua zi. Curînd, navigatorul observă că trecerea prin care pătrunsese devenea brusc mai largă şi că pînă la urmă forma un lac vast, comunicînd cu

Flotă de război din Tahiti (Facsimil. Gi

marea prin nord-vest. Un alt braţ se pierdea şi el spre est şi se putea bănui căi lacul trebuia să mai aibă o comunicaţie cu marea, prin fundul golfului.

Partea aceasta a Australiei, Cook o numi Noua Galie de Sud. Stearpă, nisipoasă, aridă, ea e lipsită de tot ce e absolut necesar pentru stabilirea unei colonii. Cercetarea superficială, făcută mai ales din punct de vedere hidrografic, nu putea să le arate englezilor că, totuşi, din punct de vedere mineralogic, se aflau într-unul din cele mai bogate ţinuturi ale Lumii Noi.

De la 31 mai la 10 iunie, navigaţia continuă, la fel de monotonă. La 10 iunie, „Endeavour“, care parcursese fără accidente, pe coasta aceasta necunoscută, printre stînci şi praguri submarine, un spaţiu de douăzeci şi două de grade, se pomeni deodată expusă celui mai mare pericol din cîte se pot închipui.

Nava se afla la 16° latitudine sudică şi 145° 21' longitudine estică, cînd Cook, văzînd în faţă două insuliţe joase şi acoperite de păduri, ordonă ancorarea în larg, peste noapte, în apropierea lor, cu gînd să caute insulele descoperite de Queiroz prin aceste meleaguri. începînd de la ora nouă seara sonda arăta, din sfert în sfert de ceas, o adîncime tot mai mică. Echipajul se adunase pe punte şi ancora fusese pregătită, cînd apa deveni iar adîncă. Socotind că nava trecuse peste marginea unor bancuri de nisip pe care le zăriseră în timpul serii, navigatorii se bucurară că primejdia a trecut. Cum adîncimea apei creştea mereu, Cook şi ofiţerii care nu erau de cart se retraseră în cabinele lor.

Totuşi, la orele unsprezece, după ce marcase treizeci şi doi de metri, sonda trecu brusc la douăzeci şi trei de metri şi, pînă nu apucară s-o arunce iar, „Endeavour“ atinse fundul, apoi, bătută de valuri, se lovi de colţurile ascuţite ale unei stînci.

Situaţia era deosebit de gravă. împinsă de valuri pe deasupra unui recif de corali, „Endeavour“ recăzuse într-o scobitură a pragului submarin. La lumina ʳiunii se şi puteau vedea plutind în jurul navei o parte din scîndurile chilei false şi ale căptuşelii bordurilor.

Din nenorocire, eşuarea avusese loc în timpul fluxului. Nu se putea deci conta pe creşterea apei pentru degajarea navei. Fără să stea pe gînduri, navigatorii aruncară în mare cele şase tunuri, butoaiele, balastul şi tot ce putea uşura nava, care continua să se frece de stîncă. Apoi lăsară la apă şalupa, coborîră vergele şi velele şi se pregătiră să arunce şi ancora la tribord, cînd observară că apa era mai adîncă la pupa. Dar, deşi virară cu înflăcărare, la cabestan, nu izbutiră cu nici un chip să degajeze nava.

în zori, situaţia se arătă în toată grozăvia ei. între „Endeavour“ şi mal era o distanţă de opt leghe, fără nici o insulă intermediară pentru refugiu

în cazul cînd nava ar fi fost zdrobită, aşa cum era de prevăzut. Deşi fuseseră aruncate peste bord obiecte în greutate de peste cincizeci de tone, nava nu se ridicase din apă decît cu vreo jumătate de metru. Din fericire, vîntul se potolise, altminteri „Endeavour“ ar fi devenit curînd o epavă. Dar apa pătrundea din ce în ce mai cu putere în cală, deşi două pompe lucrau fără întrerupere. A treia pompă trebui să fie şi ea pusă în funcţiune.

Cumplită alternativă ! Dacă nava se degaja, s-ar fi dus la fund imediat ce nu s-ar mai fi sprijinit de stîncă ; dacă rămînea pe stînci, valurile care o zgîlţîiau ar fi sfărîmat-o curînd. Iar bărcile erau insuficiente pentru a duce - dintr-o dată tot echipajul la uscat !

N-ar fi fost de temut ca, în asemenea condiţii, disciplina să fie călcată în picioare ? Cine putea să garanteze că o luptă fratricidă nu va face dezastrul ireparabil ? Şi dacă, totuşi, o parte din echipaj ar fi putut ajunge la ţărm, ce soartă putea să-i aştepte pe o plajă inospitalieră, unde abia dacă ar fi fost în stare să-şi procure hrana cu plasele şi cu armele de foc ? Ce ar fi devenit, în sfîrşit, cei rămaşi pe navă ? Gîndurile acestea cumplite îi frămîntau pe toţi, în clipele acelea. Dar sentimentul datoriei era atît de puternic, iar autoritatea şefului care a ştiut să-şi cîştige dragostea echipajului era atît de mare, încît toate frămîntările acestea nu se manifestară nici prin vaiete şi nici prin •dezordine.

Forţele oamenilor care nu erau folosiţi la pompe fură păstrate cu chibzuinţă, pentru clipa cînd avea să se decidă soarta tuturor. Cook rîndui totul cu atîta pricepere încît, în momentul cînd fluxul ajunse la maximum, tot echipajul se înhămă la cabestan şi, degajînd nava, constată că aceasta nu făcea mai multă .apă decît atunci cînd se afla pe recif.

Dar echipajul, care de douăzeci şi patru de ore trecuse prin atîtea, era istovit. ■Curînd trebuiră să fie schimbaţi oamenii la pompe după fiecare cinci minute, ■căci picau de oboseală.

în momentul acela, o veste rea veni să le sporească şi mai mult deznădejdea. Omul însărcinat să măsoare înălţimea apei în cală anunţă că ea crescuse brusc cu 18 ţoii. Din fericire însă, se observă aproape imediat că măsurase greşit, iar bucuria echipajului fu atît de mare încît părea că tot pericolul trecuse.

Un ofiţer, numit Monkhouse, avu atunci o idee excelentă : introduse în -spărtura din bordul corăbiei o velă în care amestecase cîlţi, lînă şi excrementele animalelor îmbarcate. în felul acesta izbutiră să astupe o parte a spărturii. Din clipa aceea, oamenii care vorbeau despre tragerea navei pe uscat pentru a •construi din rămăşiţele ei o ambarcaţie care să-i ducă în Indiile Răsăritene, nu se mai gîndiră decît să găsească un loc potrivit ca s-o repare.

Locul acesta îl găsiră în ziua de 17 iunie la gura unei ape numite de Cook Endeavour River, adică Rîul Străduinţei. Echipajul începu cu mare grabă

lucrările necesare pentru repararea navei. Bolnavii fură duşi pe uscat, iar ofiţerii debarcară şi ei de mai multe ori ca să vîneze şi să le procure scorbutici- lor puţină carne proaspătă. Tupia zări chiar un animal pe care Banks, după descrierea făcută, îl socoti lup. Dar, după cîteva zile, vînară altele de acelaşi soi: animalele acestea săreau pe cele două picioare de dinapoi şi făceau salturi uimitoare. Erau canguri, marsupiale mari care trăiesc numai în Australia şi pe care nici un european nu le mai văzuse pînă atunci.

în locul acela, băştinaşii, arătîndu-se mai primitori decît în oricare alt punct al coastei, nu numai că îi lăsară pe englezi să se apropie de ei, dar fiind primiţi prieteneşte, aceştia rămaseră cîteva zile în mijlocul lor.

„în general, spune relatarea, erau de statură potrivită, dar aveau

membrele neobişnuit de scurte ; aveau pielea de culoarea funinginii sau a ciocolatei ;

parul, negru fără să fie lînos, şi-l tundeau scurt; unii îl aveau lins, alţii buclat. Cîţiva îşi vopsiseră cu roşu unele părţi ale corpului, iar unul dintre ei avea, pe buza de sus şi pe piept, nişte dungi albe pe care le numea *carbanda.* Trăsăturile feţelor acestor oameni erau destul de plăcute ; aveau ochii sclipitori, dinţii albi şi frumoşi, glasul blînd şi armonios“.

Cîţiva dintre băştinaşi purtau o podoabă ciudată, cum mai văzuse Cook numai în Noua Zeelandă : un os de pasăre cam de grosimea unui deget, trecut prin cartilajul care separă cele două nări.

între timp, Banks, Solander şi alţi cîţiva avuseseră mare noroc la vînat : uciseseră canguri, opossumi [305], un soi de dihori, cîini-dingo luaţi la început drept lupi şi mai multe soiuri de şerpi, dintre care unii veninoşi. Vînătorii văzuseră de asemenea ulii, şoimi, cacatoes, granguri, papagali obişnuiţi şi numeroase alte păsări necunoscute.

Imediat ce ieşi din rîul Endeavour, Cook putu să-şi dea seama de greutăţile navigaţiei pe meleagurile acelea. Pretutindeni se aflau numai stînci submarine şi bancuri de nisip. în aceeaşi seară, echipajul se văzu nevoit să lase ancora, căci era imposibil de înaintat în timpul nopţii prin labirintul acela de stînci. în zare, valurile păreau că izbesc un lanţ de stînci mai cu putere decît izbiseră pragurile întîlnite pînă atunci ; stîncile acelea păreau a fi ultimele.

Cînd Cook ajunse lîngă ele, după cinci zile de luptă cu un vînt potrivnic, descoperi trei insule, aflate la patru sau cinci leghe mai spre nord. Dar necazurile nu i se sfîrşiseră încă. Nava se pomeni din nou împresurată de recife şi de lanţuri de stînci joase şi apropiate, printre care părea cu neputinţă de trecut. Cook se întreba dacă n-ar fi fost mai bine să se reîntoarcă şi să caute o altă trecere, dar întîrzierea pricinuită de un asemenea ocol l-ar fi împiedicat, fără doar şi poate, să ajungă la vreme în Indii. în sfîrşit, în faţa soluţiei acesteia se mai afla o stavilă de netrecut : echipajul nu mai avea hrană decît pentru trei luni de zile.

în clipa cînd situaţia părea desperată, Cook hotărî să se depărteze cît mai mult de coastă şi să încerce trecerea pragului exterior de stînci. Peste puţin timp găsi un canal, care îl scoase curînd în larg.

„O schimbare atît de fericită a situaţiei se făcu resimţită din plin, spune Kippis. Bucuria năpădise sufletele englezilor, iar mulţumirea li se citea pe faţă. Pînă acum, vreme de aproape trei luni, fuseseră necontenit ameninţaţi să piară. De cîte ori nu-şi petrecuseră nopţile ancoraţi cine ştie pe unde, auzind în preajmă cum valurile furioase se spărgeau de stînci şi ştiind că dacă s-ar fi rupt cumva cablul ancorei, n-ar mai fi fost chip să scape de naufragiu ! Străbătuseră astfel trei sute şaizeci de mile, siliţi să aibă în permanenţă un om care să arunce plumbul sondei şi să sondeze pragurile printre care navigau, lucru nemaiîntîm- plat niciodată vreunei nave să navigheze atîta amar de vreme în atare condiţii.

Deşi abia scăpaseră dintr-un pericol atît de ameninţător, englezilor le mai reveneau totuşi destule motive de nelinişte : lungimea drumului pe care trebuiau să-l străbată, prin mări puţin cunoscute, pe o corabie care făcea necontenit apă, cu o pompă stricată şi cu proviziile aproape pe sfîrşite.

De altfel, navigatorii nu scăpaseră de primejdiile acelea cumplite decît pentru a se pomeni, la 16 august, expuşi unui pericol aproape la fel de mare. Tîrîţi de maree între un prag de stînci deasupra căruia spuma

valurilor sărea spre înaltul cerului, neputînd cu nici un chip să arunce ancora, fără cea mai slabă adiere de vînt, englezii nu mai aveau altceva de făcut decît să lase bărcile pe apă şi să remorcheze nava. Cu toate sforţările lor, „Endeavour“ ajunsese la o sută de paşi de recif, cînd o briză abia simţită, atît de slabă încît în orice altă împrejurare n-ar fi fost luată în seamă, începu să sufle şi izbuti să depărteze nava de stînci. Dar, peste zece minute briza dispăru, curenţii îşi regăsiră întreaga forţă, iar „Endeavour“ fu din nou tîrîtă la două sute de paşi de stînci. După mai multe încercări zadarnice, marinarii zăriră, în sfîrşit, un loc de trecere printre stînci.

„Pericolul de a străbate locul de trecere era mai uşor decît acela de a mai rămîne într-o situaţie atît de îngrozitoare, spune relatarea. O briză uşoară, care din fericire începu să adie, şi fluxul duseră nava în faţa canalului prin care trecu cu o viteză înspăimîntătoare. Forţa curentului o împiedică să se abată spre vreun ţărm al canalului care n-avea, totuşi, decît o milă lărgime şi a cărui adîncime era extrem de inegală...“

Dacă am stăruit ceva mai mult asupra peripeţiilor acestei părţi a călătoriei, pricina e faptul că ea se desfăşura pe mări neexplorate, printre curenţi şi stînci submarine care, deşi sînt primejdioase pentru marinari chiar cînd se află notate pe hartă, devin şi mai primejdioase cînd se navighează, aşa cum naviga Cook, de-a lungul coastei Noii Olande, printre obstacole necunoscute, pe care numai agerimea ochiului şi instinctul de marinar nu izbutesc întotdeauna să le evite.

Mai rămînea de lămurit o singură problemă : Noua Olandă şi Noua Guinee formau oare un singur pămînt ? Erau ele despărţite de un braţ de mare sau de o strîmtoare ?

Cook se apropie deci de ţărm, cu toate primejdiile unei asemenea căi, şi navigă de-a lungul coastei Australiei, spre nord. La 21 august, „Endeavour“ trecu de cel mai septentrional cap al Noii Olande, pe care Cook îi numi York, şi pătrunse într-un canal presărat cu insule, lîngă coasta continentului, ceea ce îl făcu să spere că ar fi găsit în sfîrşit trecerea spre Oceanul Indian. Apoi, mai coborî o dată la ţărm, luă în stăpînire, în numele regelui George al III-lea, întreaga coastă răsăriteană de la 38° latitudine pînă în punctul situat la 10,5° latitudine sudică, numi ţinutul Noua Galie de Sud (astăzi New South Wales) şi, pentru a încheia în mod solemn ceremonia, porunci să se tragă trei salve de tuh.

Cook pătrunse apoi în Strîmtoarea Torres, pe care o numi Strîmtoarea Endeavour, apoi descoperi Insulele Prinţul de Wales şi se îndreptă spre coasta meridională a Noii Guinee, de-a lungul căreia navigă pînă la 3 septembrie, fără să poată debarca..

în ziua aceea, împreună cu unsprezece însoţitori bine înarmaţi, printre care se aflau Banks, Solander şi servitorii săi, Cook debarca la uscat. Abia se depărtă însă cu un sfert de milă de şalupă, cînd trei indieni se năpustiră din pădure strigînd şi alergînd spre englezi.

„Cel care se apropie mai mult, spune relatarea, zvîrli cu mîna lui ceva care ardea ca praful de puşcă ; dar n-am auzit nici un zgomot“.

Cook şi însoţitorii săi se văzură siliţi să tragă în ei ca să poată ajunge iar la şalupă, de unde puteau să-i examineze în voie. Băştinaşii semănau întru totul cu australienii, purtau ca şi ei, părul scurt şi erau complet goi ; numai pielea trupului părea că o au ceva mai puţin oacheşă — fără doar

şi poate fiindcă se spălau mai des.

„în acest timp, indigenii trăgeau de zor, la intervale, cîte patru sau cinci focuri, o dată. Nu puteam ghici nici ce erau focurile acelea şi nici în ce scop le trăgeau ; băştinaşii aveau în mîini nişte bastonaşe scurte, poate nişte trestii goale în interior, şi le mişcau într-o parte şi în alta, iar noi văzurăm deodată foc şi fum, de parcă ar fi ţîşnit dintr-o flintă, dar care nu dură mult. Feno

menul acesta surprinzător a fost observat de pe navă, iar iluzia a fost atît de puternică încît cei aflaţi la bord crezură că indienii aveau arme de foc ; şi nici noi nu ne-am fi îndoit că trag cu puştile dacă şalupa noastră n-ar fi fost atît de aproape încît nu s-ar fi putut să nu auzim detunăturile“.

Iată un fapt care a rămas neexplicat, cu tot numărul mare al comentariilor iscate de el, şi pe care îl face de crezut numai mărturia, totdeauna veridică, a marelui navigator.

Cîţiva dintre ofiţerii englezi stăruiră să se debarce pentru a culege nuci- de-cocos şi alte fructe, dar comandantul nu voi să primejduiască viaţa marinarilor pentru atîta lucru. De altfel, el se grăbea să ajungă la Batavia ca să-şi repare nava. În sfîrşit, socotea inutil să mai zăbovească pe meleagurile acelea, de multă vreme călcate de spanioli şi de olandezi, şi unde n-ar mai fi avut prilejul să facă noi descoperiri.

Totuşi, Cook rectifică, din mers, poziţia cîtorva insuliţe mici, apoi trecu pe la Timor şi poposi în Insula Savu, unde olandezii se stabiliseră nu [1] de mult. Acolo, Cook îşi reîmprospătă proviziile şi, printr-o observaţie făcută cu grijă, determină poziţia insulei la 10°35' latitudine sudică şi 122°35' longitudine estică.

După acest scurt popas, nava „Endeavour“ ajunse în Batavia, unde fu reparată. Dar, după atîtea încercări istovitoare, escala într-un ţinut nesănătos, unde frigurile sînt endemice, i-a fost fatală echipajului. Banks, Solan- der, Cook şi cei mai mulţi dintre marinari se îmbolnăviră ; mulţi dintre ei, printre care şi Monkhouse, chirurgul, Tupia şi micuţul Tayeto muriră. Numai zece oameni scăpară neatinşi de friguri. La 27 decembrie, „Endeavour“ porni din nou în larg şi acostă, în ziua de 5 ianuarie 1771, la Prince’s Island (Insula Prinţului) ca să ia alimente.

Din clipa aceea bolile, care începură să bîntuie printre membrii echipajului, se agravară. De pe urma lor muriră douăzeci şi trei de oameni, printre care fu regretat în special astronomul Green.

După ce poposi la Capul Bunei Speranţe, unde se bucură de o excelentă primire, de care altminteri avea mare nevoie, Cook porni din nou în larg, trecu pe la Insula Sf. Elena şi debarcă în Anglia, în- ziua de 11 iunie 1772, după o lipsă de aproape patru ani.

Astfel se încheie prima călătorie a lui Cook, „călătorie, spune Kippis, în care a înfruntat atîtea pericole, a descoperit atîtea ţări şi a dovedit de atîtea -ori că era neînfricat în faţa primejdiilor“.

C a p i t o l u l I V

A DOUA CĂLĂTORIE A CĂPITANULUI COOK

i

Căutarea continentului austral. Al doilea popas în Noua Zeelandă. Arhipelagul Tuamotu. A doua şedere în Tahltl. Descoperirea Insulelor Tonga. Al treilea popas în Noua Zeelandă. A doua croazieră în Oceanul Austral. Explorarea Insulei Paştelui. Vizită în Insulele Primejdioase.

Chiar dacă stăpînirea n-ar fi vrut să-l răsplătească pe Cook pentru felul cum îşi îndeplinise misiunea încredinţată, opinia publică ar fi vorbit în favoarea lui. Numit în marina regală cu gradul de „commander“, la data de 29 august, marele navigator, mîndru de serviciile aduse Angliei şi ştiinţei, găsi că răsplata nu era la înălţimea meritului său. Ar fi dorit din

toată inima gradul de căpitan de navă ; dar lordul Sandwich, pe atunci în fruntea Amiralităţii, îi arătă că nu-i putea da gradul acela fără să se abată de la toate regulile admise şi fără să ştirbească ordinea serviciului.
' Oricum ar fi fost, Cook se ocupă cu strîngerea materialelor necesare pentru relatarea călătoriei ; dar, curînd, primind o sarcină mai importantă, îi înmînă notele şi jurnalele de călătorie doctorului Hawkesworth, care avea să ducă la capăt publicarea lor.
în acelaşi timp, observaţiile făcute împreună cu Green, privind trecerea planetei Venus, calculele şi măsurările lui astronomice erau înaintate Societăţii regale, care nu întîrzie să le recunoască întregul merit.
Rezultatele atît de importante obţinute de căpitanul Cook nu erau totuşi complete, în sensul că nu distrugeau în mod irevocabil credinţa într-un continent austral. Himera aceasta mai stăruia încă în minţile multor savanţi. Siliţi să recunoască faptul că nici Noua Zeelandă şi nici Australia nu făceau parte din acest continent şi că „Endeavour“ navigase la latitudini sub care ar fi trebuit să-l întîlnească, ei afirmau că numitul continent s-ar afla mai spre sud.
Guvernul hotărî atunci să lămurească problema rămasă de atîţia ani fără răspuns şi să trimită în acest scop o expediţie. Alegerea conducătorului ei nu putea da loc, fireşte, la nici o îndoială. Dar natura acestei călătorii cerea nave de o construcţie specială. „Endeavour“ fiind trimisă în Insulele Falkland, departamentul marinei primi ordin să cumpere două nave care i s-ar părea cele mai potrivite pentru acest serviciu. Consultat, Cook ceru ca navele să fie trainice şi construite într-un mod deosebit şi să aibă o capacitate suficientă pentru a cuprinde hrana şi muniţiile proporţionale cu numărul echipajului şi cu durata expediţiei.

Amiralitatea cumpără deci cele două nave, construite la Whitby de constructorul lui „Endeavour“. Cea mai mare dinte ele avea 462 t şi fu numită „Resolution“ (Hotărîrea). A doua nu avea decît 336 t şi primi numele de „Adventure“ (Aventura). Ambele nave fură armate la Deptford [306] şi la Woolwich. Cook primi comanda navei „Resolution“, iar căpitanul To- bias Furneaux, care fusese secundul lui Wallis, fu ridicat la rangul de comandant al navei „Adventure“. Mulţi dintre ofiţerii şi marinarii îmbarcaţi luaseră parte şi la expediţia întreprinsă pe „Endeavour.“

E lesne de închipuit că armarea navelor fu îndeplinită cu toată grija cuvenită. Lordul Sandwich şi căpitanul Palliser urmăriră personal diversele faze ale acestei operaţii.

Fiecare navă încărcă provizii de toate soiurile, pentru doi ani şi jumătate. Cook ceru, ca antiscorbutice, nişte lucruri neobişnuite, care îi fură însă acordate : borhot, varză acră, pastile de supă, salip, muştar, marmeladă de morcovi şi suc de bere îngroşat cu malţ.

Fiecare navă primi, de asemenea, cîte o mică ambarcaţie de douăzeci de tone fiecare, destinată să transporte echipajul în cazul cînd navele ar naufragia.

Un pictor peisagist, William Hodges, doi naturalişti, Johann Reinhold Forster şi fiul său Georg [307], doi astronomi, W. Wales şi W. Bayley fură repartizaţi pe cele două nave, cu cele mai bune instrumente de observaţie.

într-un cuvînt, nimic nu fusese neglijat pentru reuşita expediţiei. Ea

avea să aducă, într-adevăr, un imens număr de date noi, care trebuiau să contribuie enorm la progresul ştiinţelor naturale, al fizicii, al etnografiei, al navigaţiei şi al geografiei.

„Am primit la Plymouth, spune Cook, instrucţiunile datate cu 25 iunie. Mi se ordona să pornesc neîntîrziat spre Insula Madeira, să îmbarc de acolo vin ; să trec dincolo de Capul Bunei Speranţe unde trebuia să-mi odihnesc echipajele şi să-mi fac rost de provizii şi de alte lucruri de care aş avea nevoie ; să înaintez spre sud şi să încerc să regăsesc Capul Circumciziei, despre care se spunea că l-ar fi descoperit călătorul francez Bouvet pe a 54-a paralelă sudică şi cam la ll^O' longitudine estică de meridianul din Green- wich ; dacă întîlneam numitul cap, să mă asigur dacă face parte din continent sau este o insulă ; în primul caz, să fac totul ca să-l străbat cît mai mult cu putinţă ; să fac toate soiurile de observaţii şi de explorări care ar putea fi cît de cît utile navigaţiei şi comerţului şi care ar contribui la progresul ştiinţelor naturale.

Mi se recomanda, totodată, să observ inteligenţa, temperamentul, firea şi numărul locuitorilor, dacă existau locuitori, şi să folosesc toate mijloacele pentru a lega cu ei relaţii de alianţă şi prietenie.

Instrucţiunile spuneau, în sfîrşit, să încerc să descopăr noi pămînturi spre «st sau spre vest, după situaţia în care m-aş fi găsit, şi să mă apropii de polul austral cît mai mult cu putinţă şi atîta vreme cît starea navelor, sănătatea echipajului şi proviziile ar îngădui-o ; să păstrez totdeauna cu grijă atîtea provizii cîte mi-ar fi necesare pentru a ajunge în vreun port cunoscut, unde aş putea lua altele noi pentru reîntoarcerea în Anglia.

între altele, instrucţiunile prevedeau ca, în cazul cînd Capul Circumciziei ar fi o insulă sau cînd n-aş izbuti să-l găsesc, să fac fie determinările necesare, fie să navighez spre sud atîta timp cît mi-aş mai păstra speranţa de a întîlni continentul ; să mă îndrept apoi spre est pentru a descoperi insulele care ar putea fi situate în această parte a emisferei australe ; să mă ţin mereu la latitudini ridicate şi să-mi urmez descoperirile, după cum s-a arătat: mai sus, cît mai aproape de pol, pînă cînd aş încheia ocolul pămîntului ; să. mă duc, în sfîrşit, la Capul Bunei Speranţe iar de acolo la Spithead“.

în ziua de 13 iulie, Cook întinse velele în canalul din Plymouth şi sosi,, la 29 iulie, la Funchal, în Insula Madeira. Acolo luă cîteva alimente proaspete şi îşi continuă drumul spre sud. Dar convingîndu-se curînd că provizia de apă nu putea să-i ajungă pînă la Capul Bunei Speranţe, hotărî să facă o escală pe Insulele Capului Verde şi ancoră, la 10 august, în portul Praya[30]®,. pe care îl părăsi zece zile mai tîrziu.

Cook profitase de escala aceasta pentru a aduna, aşa cum avea obiceiul,, toate informaţiile care puteau să fie utile navigatorilor. Descrierea lui este astăzi cu atît mai preţioasă cu cît locurile s-au schimbat complet, iar condiţiile de ancorare au fost modificate în urma lucrărilor efectuate în port.

La 23 iulie,, în urma unor rafale violente care siliseră întregul echipaj să rămînă pe punte, Cook, cunoscînd efectele dăunătoare ale umidităţii în climatele calde şi mereu preocupat de a-şi menţine oamenii în perfectă stare- de sănătate, ordonă aerisirea spaţiilor dintre punţi. Ba, chiar porunci să se facă focul pentru a le afuma şi a le usca rapid şi luă nu numai măsurile

recomandate de lordul Sandwichşi de Hugh Palliser, dar şi pe cele sugerate
de experienţa primei sale expediţii.
Astfel, datorită acestei griji necontenite, la 30 octombrie, cînd „Resolution“ sosi la Capul Bunei Speranţe, nu exista nici un bolnav la bord. însoţit
de căpitanul Furneaux şi de ceidoi Forster, Cook se duse să-l viziteze pe-
guvernatorul olandez, baronul van Plettemberg, care se grăbi să-i pună la dispoziţie tot ce producea colonia. Acolo, Cook află că două nave franceze, plecate în luna martie din Insula Mauritius, se abătuseră din drum înainte- de a se îndrepta spre mările australe, unde se duceau să facă descoperiri sub comanda căpitanului Marion.
Şi în tot timpul popasului acestuia, care ţinu mai mult decît se aşteptaseră, Forster îl întîlni pe botanistul suedez A. Sparrmann, elev al lui Linné, şi-l hotărî să-l însoţească, făgăduindu-i un salariu foarte atrăgător. Merită, toate laudele dezinteresul' faţă de bani dovedit cu acest prilej de Forster, care nu s-a temut să-şi ia un rival, ba chiar l-a plătit din punga lui, ca să. poată face studii cît mai complete cu privire la fauna şi la flora ţinuturilor vizitate.
în ziua de 22 noiembrie, cele două nave întinseră velele pornind din nou pe drumul sudului, în căutarea Capului Circumciziei descoperit de căpitanul Bouvet la 1 ianuarie 1739. Cum temperatura aerului avea să se răcească curînd, Cook le împărţi marinarilor veşminte călduroase procurate de Amiralitate.
De la 29 noiembrie la 6 decembrie se dezlănţui o furtună cumplită. Navele,, deviate din drum, se pomeniră tîrîte spre est pînă într-atîta, încît trebuiră să renunţe la căutarea Capului Circumciziei. O altă urmare a vremii rele şi a trecerii subite de la căldură la frig fu moartea aproape a tuturor animalelor vii îmbarcate la Cap. în sfîrşit, umiditatea îi necăjea într-atît pe- marinari, încît a trebuit să fie sporită raţia de rachiu pentru a-i îmboldi, la lucru.

Insule de gheaţă

în ziua de 10 decembrie, la 50°40' latitudine sudică, navele întîlniră primele gheţuri. Ploaia şi zăpada se succedau fără întrerupere, iar ceaţa deveni curînd atît de deasă, îneît navele nu zăriră o insulă de gheaţă plutitoare decît atunci cînd mai aveau doar o milă pînă la ea.

„Una din aceste insule de gheaţă, spune relatarea, avea 200 de picioare înălţime, 400 lăţime şi 2 000 lungime“.

Cu cît înaintau mai spre sud, cu atît numărul gheţarilor sporea. Marea era atît de agitată îneît valurile treceau peste munţii aceştia îngheţaţi şi recădeau de partea cealaltă ca o pulbere fină. Priveliştea era minunată, dar numai pentru cîteva clipe. Cînd cugetai însă asupra primejdiei care

ameninţa nava de a fi lovită de vreunul din blocurile acestea uriaşe, te cuprindea groaza. Totuşi, în faţa acestor oameni încercaţi, nepăsarea luă curînd locul temerii.

La 14 decembrie, o banchiză enormă, al cărei capăt se pierdea în zare, împiedică cele două nave să mai înainteze spre sud şi fură nevoite să navigheze de-a lungul marginii banchizei. în faţa navigatorilor nu se mai întindea o cîmpie netedă, căci se vedeau, ici-colo, înălţimi asemănătoare celor întîl- nite în zilele precedente. Cîtorva membri ai echipajului li se păru că văd pămîntul sub gheaţă. Cook însuşi se înşelă o clipă ; dar, cînd ceaţa se risipi, eroarea deveni uşor explicabilă.

A doua zi, se constată că navele erau tîrîte de un curent spre est. Forster- tatăl şi Wales, astronomul, coborîră într-o barcă pentru a-i măsura viteza. Pe cînd efectuau această operaţie, ceaţa se îndesi într-atît încît pierdură complet din vedere nava. într-o barcă mizerabilă, fără unelte şi fără provizii, în mijlocul unei mări imense, departe de orice ţărm, înconjuraţi de gheţari, situaţia lor era cît se poate de tragică. Şi rătăciră multă vreme în pustiul acela de ape, neizbutind să se facă auziţi. Apoi, încetară vîslitul ca să nu se depărteze prea mult. în sfîrşit, cînd începuseră să-şi piardă orice speranţă, le ajunse la urechi sunetul depărtat al unui clopot şi vîsliră cu toate puterile în direcţia lui ; cei de pe „Adventure“ le răspunseră la strigăte şi-i culeseră, după cîteva ceasuri de spaimă cumplită.

Pe atunci părerea generală era că gheţarii se formau în golfuri sau la gurile rîurilor. De aceea exploratorii se credeau în apropierea unui pămînt, situat fără îndoială la sud, în spatele banchizei de nestrăbătut.

Navele mai navigară vreo treizeci de, leghe spre vest, fără să poată găsi în gheaţă spărtura care să-i ducă spre sud. Căpitanul Cook hotărî atunci să facă un drum la fel de lung spre est. Dacă nu întîlnea pămîntul, spera cel puţin să ocolească banchiza, să pătrundă mai aproape de pol şi să pună capăt incertitudinii fizicienilor în legătură cu existenţa ipotetică a unui continent austral.

Totuşi, deşi se aflau în miezul verii pentru această parte a globului, gerul devenea din zi în zi mai aspru. Marinarii se văitau de frig şi simptomele scorbutului nu întîrziară să se ivească la bord. Dar veşmintele călduroase şi medicamentele indicate în asemenea cazuri, berea îngroşată cu malţ şi zeamă de lămîie, învinseră curînd boala şi îngăduiră echipajului să suporte vitregia temperaturii.

La 29 decembrie, Cook dobîndi certitudinea că banchiza nu e legată de nici un pămînt şi hotărî atunci să se îndrepte spre est pînă va atinge meridianul pe care era situat Capul Circumciziei, dacă nu avea să dea de. vreun obstacol în cale.

Pe cînd executa planul acesta, vîntul se porni cu atîta putere, pe mare se stîrni o furtună atît de violentă încît navigaţia printre gheţurile plutitoare, care se ciocneau cu un bubuit înfiorător, deveni excesiv de periculoasă. Primejdia spori şi mai mult, cînd se ivi spre nord o banchiză de gheaţă, care se întindea cît vedeai cu ochii. Nu cumva navele aveau să fie zăvorite de gheţuri săptămîni întregi şi nu le pîndea oare pericolul de a fi strivite pe loc ?

Cook nu încercă să fugă nici spre vest, nici spre est, ci înaintă drept spre sud. De altfel, se afla la latitudinea atribuită Capului Circumciziei şi la

şaptezeci şi cinci de leghe spre sud de punctul unde fusese determinat. Avea deci dovada că pămîntul semnalat de Bouvet[3#9], dacă exista în realitate — lucru neîndoielnic astăzi — nu putea fi decît o insulă neînsemnată şi nu un mare continent.

Comandantul nu mai avea motive să zăbovească prin meleagurile acelea. La 67°15' latitudine sudică, o nouă barieră de gheaţă, întinzîndu-se de la est spre vest, îi închise drumul şi navele nu mai întîlniră nici un loc de trecere.

în sfîrşit, prudenţa îi dictă lui Cook să nu mai rămînă multă vreme în ţinutul acesta, căci două treimi din vară se şi scurseseră. De aceea, comandantul hotărî să caute imediat pămîntul recent descoperit de francezi.

La 1 februarie 1773 cele două nave se aflau la 48°30' latitudine sudică şi 38°7' longitudine estică, adică aproximativ pe meridianul atribuit Insulei Mauritius. După ce navigă zadarnic spre est şi vest, Cook ajunse la concluzia că dacă exista vreun pămînt pe meleagurile acelea, nu putea să fie decît o insuliţă foarte mică ; altminteri, ar fi găsit-o cu siguranţă.

La 8 februarie, căpitanul constată cu mîhnire că „Adventure“ nu-l mai însoţea şi vreme de două zile o aşteptă zadarnic, trăgînd des cu tunurile ;şi aprinzînd toată noaptea focuri mari pe punte. Dar „Resolution“ trebui să-şi continue singură călătoria.

în dimineaţa zilei de 17 februarie, între miezul nopţii şi orele trei, echipajul fu martorul unui spectacol de neuitat, pe care nici un european nu mai avusese vreodată prilejul să-l admire. Era aurora australă.

„Ofiţerul de cart, spune relatarea, observă că, din timp în timp, ţîşneau raze în formă spirală şi circulară şi că atunci strălucirea aurorei sporea şi o făcea să pară nespus de frumoasă. Aurora părea că n-are nici o direcţie precisă ; dimpotrivă, neclintită pe cer, umplea din cînd în cînd firmamentul, revărsîndu-şi pretutindeni lumina“.

După o nouă tentativă de trecere a cercului antarctic — tentativă la care ceaţa, ploaia, zăpada şi blocurile enorme de gheaţă îl siliră să renunţe — Cook reluă drumul spre nord, convins că nu lăsa nici un pămînt înapoia lui, şi ajunse în Noua Zeelandă, unde avea întîlnire cu „Adventure“ în cazul în care s-ar fi rătăcit.

La 25 martie, „Resolution“ ancoră în Golful Dusky (Dusky Bay) după o sută şaptezeci de zile de navigaţie continuă, în care parcursese trei mii şase sute şaizeci de leghe fără să fi văzut măcar o dată pămîntul.

De îndată ce găsi un loc bun de ancorat, comandantul se grăbi să-şi hrănească echipajul cu păsările, peştii şi vegetalele aflate din belşug prin partea locuiui, pe cînd el însuşi străbătea cel mai adesea, cu sonda în. mină, "împrejurimile golfului, unde nu întîlni însă decît un număr mic de băştinaşi, cu care nu avu legături prea strînse. Totuşi, o familie de băştinaşi, obişnuim du-se oarecum cu noii veniţi, se stabili la o sută de paşi de locul unde se încărca apa de băut. Cook le organiză un concert, în care fluierul şi cimpoiul nu prea avură succes, neozeelandezii apreciind cel mai mult toba.

La 18 aprilie, căpetenia familiei veni la bord împreună cu fiica sa. Dar, înainte de a se urca pe navă, el îi lovi flancurile cu o ramură verde pe care •o ţinea în mină, şi le adresă străinilor un fel de cuvîntare invocatoare, în ■cadenţă regulată — obicei întîlnit la toţi insularii din Marea Sudului.

Imediat ce puse piciorul pe punte, căpetenia îi oferi comandantului o bucată de ţesătură şi o secure de talc verde, dar neasemuit la neozeelandezi.

Căpetenia examină nava în amănunţime ; ca să-i dovedească lui Cook ataşamentul său, îşi vîrî două degete într-un săculeţ pe care îl purta la f>rîu şi vru să-i ungă părul cu uleiul infect aflat acolo. Cook abia izbuti să

Pirogă de război neozeelandeză (Facsimil. Gravură veche)

scape de dovada aceasta de prietenie, care n-avusese darul să-i placă nici lui Byron cînd trecuse prin Strîmtoarea Magellan ; dar pictorul Hodges fu obligat să suporte operaţia, spre bucuria întregului echipaj. Apoi, căpetenia dispăru fără să se mai reîntoarcă, ducînd cu el nouă topoare şi

vreo treizeci de scoabe pe care i le dăruiseră ofiţerii. Devenind mai bogat decît toţi neozeelandezii laolaltă, omul se grăbise, fără doar şi poate, să-şi pună la adăpost comorile, de teamă să nu-i fie luate înapoi.

înainte de a pleca, Cook dădu drumul pe ţărm la cinci gîşte, ultimele dintre cele aduse de la ,Cap, gîndindu-se că se vor putea înmulţi în locul acela puţin locuit, şi defrişă o bucată de teren, pe care semănă cîteva seminţe de legume. Făcea lucrul acesta şi pentru băştinaşi şi pentru viitorii călători, ■care ar fi putut găsi aici alimente preţioase.

După ce termină recunoaşterea hidrografică a Golfului Dusky, Cook porni spre Strîmtoarea Regina Charlotte, locul de întîlnire cu căpitanul Furneâux.

La 17 mai, echipajul fu martorul unui spectacol magnific. Şase trombe marine, dintre care una cu o bază de şaizeci de picioare, fură ridicate rînd pe rînd, la o sută de paşi de navă, de vîrtejuri de vînt, unind parcă, printr-o .aspiraţie puternică, cerul cu marea. Fenomenul acesta dură aproape trei sferturi de oră şi, după clipele de spaimă de la început, echipajul resimţi întreaga admiraţie pe care o stîrneau, mai ales pe atunci, fenomenele acestea puţin cunoscute.

A doua zi, în momentul cînd „Resolution“ pătrundea în Strîmtoarea Regina Charlotte, fu zărită „Adventure“, care sosise acolo cu şase săptămîni Înainte. După ce atinsese, la 1 martie, Ţara Van Diemen, Furneâux na- vigase de-a lungul ei timp de şaptesprezece zile ; dar trebui să o părăsească înainte de a se putea convinge, aşa cum avea de gînd, dacă făcea sau nu parte din Noua Olandă. La 9 aprilie, după ce ajunsese în Strîmtoarea Regina Charlotte, comandantul navei „Adventure“ îşi folosise răgazul plantînd şi 'îngrijind o grădină şi întreţinînd unele relaţii cu neozeelandezii, care îi dăduseră dovezi temeinice despre antropofagia lor.

înainte de a-şi continua călătoria de descoperiri, Cook se lăsă mînat de acelaşi gînd care îi inspirase purtarea din Golful Dusky : dădu drumul pe uscat unui berbec şi unei oi, unui ţap şi unei capre, unui porc şi la două scroafe fătătoare. Şi plantă, de asemenea, cartofi..

Băştinaşii semănau foarte mult Cu cei din Golful Dusky, dar păreau mai nepăsători ; fiind la bord, ei alergau dintr-o cabină în alta, iar în timpul mesei înghiţeau tot ce li se oferea. N-au vrut în ruptul capului să guste un strop de vin sau rachiu, în schimb le-a plăcut apa îndulcită cu zahăr.

„Puneau mîinile pe tot ce vedeau, scrie Cook, dar dădeau obiectele înapoi ■dacă le spuneam prin semne că nu voiam sau că nu puteam să le dăruim. Le plăceau îndeosebi sticlele, cărora le ziceau *tauhau,* dar cînd li se lămuri trăinicia şi tăria fierului, îl preferară obiectelor de sticlă, panglicilor şi hîrtiei albe. Printre ei se aflau cîteva femei cu buzele pline de găurele colorate în al- hastru-vineţiu ; obrajii şi-i vopsiseră cu o culoare roşie aprinsă, făcută din cretă şi din ulei. Ca şi femeile din Golful Dusky, ele aveau picioarele subţiri şi strîmbe şi genunchii mari, aceasta cu siguranţă din pricină că stăteau prea mplt locului şi că aveau obiceiul să se aşeze cu picioarele încrucişate ; la fel, mai contribuie oarecum la aceasta şi faptul că stau atîta vreme ghemuite în pirogi. Băştinaşii aveau pielea oacheşă, nu prea închisă, părul foarte negru, faţa rotundă ; nasul şi

buzele, destul de groase, nu le erau turtite, iar ochii îi aveau destul de vii şi expresivi... Aşezaţi în şir, băştinaşii îşi scoaseră partea de sus a veşmintelor ; unul dintre ei cîntă un cîntec primitiv, iar ceilalţi îl acompaniară prin gesturi. îşi întindeau braţele şi băteau ritmic pămîntul ■cu piciorul, zvîrcolindu-se frenetic ; repetau în cor ultimele cuvine şi am ¡putut desluşi limpede o oarecare metrică a lor ; dar n-aş putea spune sigur dacă aveau şi rime ; melodia era foarte primitivă şi monotonă“.

Cîţiva neozeelandezi cerură veşti despre Tupia ; cînd aflară că a murit îşi exprimară jalea printr-un fel de bocet, care era mai mult de paradă «decît sincer.

Unelte şi arme ale insularilor din Noua Zeelandă (Facsimil. Gravură veche)

Cook nu recunoscu pe nici unul dintre băştinaşii pe care îi văzuse în prima călătorie. Din pricina aceasta trase concluzia, după toate aparenţele destui de adevărată, că băştinaşii care locuiseră prin preajma

strîmtorii în 1770 fuseseră alungaţi sau se retrăsese/ă de bunăvoie spre alte meleaguri. în plus,, numărul locuitorilor scăzuse cu două treimi, iar i-pahul fusese lăsat în părăsire, ca şi multe alte aşezări din lungul canalului.

Cele două nave erau din nou gata să pornească în larg. Cook îi dădu instrucţiuni căpitanului Furneaux. Voia să înainteze între 41 şi 46° latitudine sudică pînă la 140° longitudine vestică şi, dacă nu găsea pămînt, să se îndrepte spre Tahiti, unde era fixată întîlnirea, apoi să revină în Noua Zeelandă şi să cerceteze toată fîşia necunoscută a oceanului între această insulă şi Capul Horn.

Pe la sfîrşitul lunii iunie, scorbutul îşi făcu apariţia printre echipajul de pe „Adventure“. Datorită măsurilor de prevedere pe care Cook nu le uitase nici o clipă şi exemplului dat de el însuşi, mîncînd ţelină şi alte verdeţuri, oamenii, de pe „Resolution“ scăpară de această boală.

La 1 iulie, cele două nave se aflau la 25°T latitudine sudică şi la 134°6'' longitudine vestică, poziţie atribuită de Carteret Insulei Pitcairn, pe care Cook o căută zadarnic. Trebuie spus că boala echipajului de pe „Adventure“ scurtă durata călătoriei, spre părerea de rău a comandantului, doritor să verifice sau să rectifice poziţia Insulei Pitcairn şi, prin aceasta, poziţiile tuturor insulelor înconjurătoare descoperite de Carteret, şi care nu putuseră fi confirmate prin observaţii astronomice. Dar, nemaiavînd speranţa să găsească vreun continent austral, Cook schimbă drumul spre nord-vest şi în- tîlni curînd cîteva din insulele văzute de Bougainville.

„Insulele acestea joase, foarte numeroase între cele două tropice, spune el, sînt la înălţimea valurilor în regiunile mai puţin înalte şi abia ceva mai ridicate în celelalte părţi. Forma lor este adeseori rotundă ; în centru, ele închid un bazin cu apă de mare, iar adîncimea apei, de jur împrejur, este de nemăsurat. Insulele nu prea sînt bogate în plante ; după cît se pare, coco- tierii sînt tot ce au mai de preţ. Dar, în ciuda sărăciei şi a micimii lor, cele mai multe dintre ele sînt locuite. Nu e de loc uşor de spus cum de s-au putut popula pămînturile acestea, şi-i la fel de greu de ştiut de unde au venit locuitorii insulelor celor mai înalte din Marea Sudului“.

La 15 august, Cook întîlni Insula Osnabrück sau Maitea [310], descoperită de Wallis, şi porni spre Golful Oaiti Piha din Tahiti, unde spera să îmbarce cît mai multe alimente cu putinţă, înainte de a ajunge în Matavai.

„în zori, spune Förster, ne-am bucurat de una din acele frumoase dimineţi pe care poeţii tuturor popoarelor au încercat să le zugrăvească. O adiere uşoară de vînt aducea dinspre ţărm o mireasmă nespus de plăcută şi învă- lurea faţa apei. Munţii, acoperiţi de păduri, îşi înălţau piscurile semeţe, pe care începuseră să se ivească primele raze ale soarelui. Chiar lîngă noi se vedeau un şir de coline cu pante line, dar împădurite ca şi munţii, colorate frumos în verde şi cafeniu ; la poale, o cîmpie gătită cu arbori de pîine, roditori, iar înapoia lor nenumăraţi palmieri, care domneau peste dumbrăvile acestea minunate. Totul părea că mai doarme încă. Zorile abia se iveau, şi ceaţa străvezie învăluia peisajul. Totuşi, desluşeam colibele printre arbori şi pirogile la ţărm. Cam la o jumătate de leghe de coastă, valurile spumegau izbindu-se de un banc de stînci înalte pînă la suprafaţa mării, pe cînd în interiorul golfului apa era nespus de liniştită. Soarele începu apoi să lumineze cîmpia ;

insularii se trezeau şi însufleţeau încetul cu încetul tabloul acesta fermecător. La vederea navelor noastre, cîţiva dintre ei se grăbiră să-şi lase pirogile la apă şi vîsliră spre noi“.

Iscusit scriitorul şi norocos pictorul care ştie să găsească atîta prospeţime şi varietate de culori ! Puţine imagini ale tabloului acestuia încîntător nu au rezistat vremii. Şi simt regretul cititorului că nu i-a însoţit pe cutezătorii marinari, pe savanţii care înţelegeau atît de bine natura !

Navele se aflau la o jumătate de leghe de recif, cînd vîntul încetă să mai bată. Cu toate eforturile făcute, erau să se lovească de stînci, în faţa pămîntului dorit cu atîta înflăcărare, cînd o manevră dibace a comandantului, ajutată cu bine de maree şi de briza de la uscat, le scoase din primejdie. Totuşi, amîndouă navele se aleseră cu avarii, iar „Adventure“ pierdu trei ancore.

O mulţime de pirogi înconjurară navele şi fructe de toate soiurile fură schimbate pe eîteva boabe de mărgele. Dar indigenii nu aduceau nici păsări, nici porci. Cele care se zăreau în jurul colibelor aparţineau regelui şi n-aveau voie să le vîndă. Mulţi dintre tahitieni cerură veşti despre Banks şi despre ceilalţi tovarăşi ai lui Cook din prima călătorie. Cîţiva se interesară şi de Tupia ; dar, de îndată ce aflară cum murise, nu mai pomeniră de el.

A doua zi, cele două nave ancorară în rada din Oaiti Piha, nu prea departe de mal, iar vizitatorii şi cei ce doreau să facă schimburi le năpădiră.

După-masă, cei doi comandanţi debarcară la uscat ca să vadă locul unde se găsea apă de băut, pe care îl găsiră foarte potrivit. Pe cînd făceau această mică excursie, veniră la bord numeroşi băştinaşi.

„Unul din ofiţeri, spune relatarea, stînd pe marginea punţii la pupa şi vrînd să dăruie eîteva mărgele de sticlă unui copil de şase ani, aflat într-o pirogă, le dădu drumul în mare. Copilul se repezi imediat în apă şi se scufundă pînă ce culese mărgelele de pe fund. Ca să-l răsplătim pentru isprava lui, i-am mai aruncat şi alte nimicuri; generozitatea noastră ispiti o mulţime de bărbaţi şi de femei, care ne uimiră cu mişcările lor de o nemaiîntîlnită agilitate, făcute în mijlocul valurilor“.

între timp, nişte tahitieni urcaţi la bord fură prinşi pe cînd şterpeleau diferite obiecte. Unul dintre ei, care stătuse aproape toată ziua în cabina lui Cook, se grăbi să sară în mare, iar căpitanul, indignat de purtarea aceasta, trase două focuri pe deasupra capului fugarului. Barca trimisă după pirogile băştinaşilor fu primită cu pietre cînd ajunse la ţărm şi marinarii se văzură siliţi să tragă o lovitură de tun ea să-i determine pe atacatori să se retragă. Dar ostilităţile nu avură urmări ; băştinaşii reveniră la bord ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Cook află de la ei că majoritatea vechilor lui prieteni din preajma Matavaiului muriseră într-o luptă care se dăduse între locuitorii celor două peninsule.

Ofiţerii făcură mai multe plimbări pe uscat. Forster, împins de patima lui pentru cercetări botanice, luă parte la toate. în timpul uneia din aceste plimbări, el văzu cum îşi pregăteau tahitienii ţesăturile.

„De-abia făcuserăm cîţiva paşi, spune el, cînd ne izbi auzul unui zgomot venit din pădure. Luîndu-ne după el, am ajuns la un mic şopron în care vreo cinci sau şase femei, stînd de o parte şi de alta a unei bîrne dreptunghiulare, băteau scoarţa fibroasă a unui dud Ca să-şi facă pînză

din ea. Femeile făceau lucrul acesta cu nişte maiuri de lemn, care aveau şanţuri longitudinale şi paralele, mai mult sau mai puţin dese pe alocuri. Ele s-au oprit o clipă ca să ne lase să examinăm scoarţa, malurile şi bîrna care le servea drept masă ; şi ne-au mai arătat, de asemenea, într-o nucă-de-cocos mare, un fel de clei lichid, de care se serveau din cînd în cînd ca să lipească bucăţile de scoarţă. Cleiul acesta, care, după cîte am înţeles, provine de la *Hi- biscu-s esculentus*[3U], e absokţt necesar la fabricarea imensei ţesături făcute din bucăţile foarte subţiri de scoarţă de arbore... Femeile ocupate cu munca aceasta purtau veşminte murdare şi zdrenţăroase şi aveau mîinile înăsprite şi pline de bătături“.

în aceeaşi zi, Forster zări un om care purta unghii grozav de lungi şi se mîndrea cu ele, căci dovedeau că nu era obligat să muncească pentru a-şi dobîndi hrana. Această ciudată şi copilărească manie a mai fost semnalată şi în imperiul Annamului, în China şi în multe alte părţi. Dintre toate degetele omului numai unul are unghia ceva mai scurtă şi anume degetul care foloseşte la scărpinat.

într-o altă plimbare, Förster văzu un băştinaş întins alene pe un covor de iarbă deasă şi lăsîndu-se îndopat de soţiile lui. Personajul acesta jalnic, care se îngrăşa fără să aducă nici un fel de folos societăţii, îi aminti naturalistului de mînia lui John Mandeville[312], indignat cînd a văzut „un asemenea mîn- cău care îşi irosea zilele fără să se distingă prin nici o faptă de arme şi care trăia în desfătare, ca un porc pus la îngrăşat într-o cocină“.

La 22 august, Cook, aflînd că regele Uahitua se afla prin apropiere şi că dorea să-l vadă, coborî pe uscat împreună cu .căpitanul Furneaux, cu Förster şi cu mulţi alţii. Regele, pe care îl recunoscu imediat căci îl văzuse de mai multe ori în 1769, îi ieşi înainte cu o suită numeroasă.

Pe atunci, regele era un copil şi se numea Te-Areo, dar îşi schimbase numele la moartea tatălui său, Uahitua. După ce îi dădu lui Cook scăunelul său ca să stea, Uahitua întrebă cu interes de cîţiva englezi cunoscuţi- pe vremea primei călătorii. După complimentele obişnuite, Cook îi dărui o cămaşă, un topor, nişte cuie şi alte mărunţişuri ; dar, dintre toate darurile acestea, băştinaşilor li s-a părut cel mai de preţ şi le-a smuls[1] strigăte de admiraţie un ghemotoc de pene roşii prinse pe un fir de alamă.

Uahitua, regele micului Tahiti, să tot fi avut şaptesprezece sau optsprezece ani. înalt, bine făcut, ar fi putut să aibă un aer măreţ dacă teama şi neîncrederea nu i s-ar fi citit mereu pe faţă. în jurul lui se aflau mai multe căpetenii remarcabile prin statura lor, printre care se afla şi un uriaş, tatuat într-un fel neobişnuit. Regele, care îi arăta multă stimă, se sfătuia cu el pentru orice lucru. Cook află atunci că cu cîteva luni mai înainte poposise la Tahiti o navă spaniolă ; mai tîrziu află că nava fusese comandată de Domingo Buenecha şi că venea din El Callao.

Pe cînd Eti, uriaşul sfetnic al regelui, discuta cu cîţiva ofiţeri probleme religioase şi-i întreba pe englezi dacă ei au un dumnezeu, Uahitua se distra cu ceasul comandantului. Exprimîndu-şi uimirea la auzul tic-tacului prin cuvintele : — Auzi, cum vorbeşte ! regele întrebă la ce poate folosi un ceas. I se explică felul în care măsoară timpul şi faptul că în privinţa aceasta se aseamănă cu soarele. Ca să arate că a înţeles explicaţia, Uahitua îl numi imediat „soarele mic“.

în dimineaţa zilei de 24 august, navele ieşiră în larg şi fură însoţite multă vreme de o mulţime de pirogi încărcate cu nuci-de-cocos şi cu fructe. Ca să nu scape prilejul de a căpăta produse europene, băştinaşii îşi dădură mărfurile pe nimica toată. Astfel, englezii ajunseră să capete pentru o mărgea de sticlă douăsprezece nuci-de-cocos dintre cele mai frumoase. Belşugul acesta de hrană proaspătă nu întîrzie să readucă sănătatea la bordul navelor şi cei mai mulţi dintre marinari, care, la sosirea în Osnabrück abia putuseră să se ţină pe picioare, acum umblau de colo-colo.

în ziua. de 26 august, „Resolution“ şi „Adventure“ ajunseră în Golful Matavai. O mulţime de tahitieni năpădiră în curînd punţile. Căpitanul îi cunoştea pe cei mai mulţi dintre ei, iar locotenentul Pickersgill, care îl însoţise pe Wallis în 1767 şi pe Cook doi ani mai tîrziu, se bucură de o primire cu totul deosebită.

Cook ordonă să fie ridicate corturile pentru bolnavi, pentru marangozi şi pentru velari ; apoi plecă spre Oparri cu căpitanul Furneaux şi cu cei doi Förster. Ambarcaţia care îi ducea trecu pe dinaintea unui morai de piatră şi a unui cimitir cunoscut din prima călătorie sub numele de *Tutaah.* Cînd

O-Tu, rege din Tahiti (Facsimil. Gravură veche)

Cook rosti numele acesta, un indigen care îl însoţea îl întrerupse spunîndu-i că, de cînd murise Tutaah, moraiul se numea *O-Tu.*

Cook fu primit curînd de regele O-Tu şi, după cîteva complimente, îi dărui tot ce credea că are preţ în ochii lui, căci îşi dădea seama cît de folositor i-ar fi fost să cîştige prietenia acestui om, ale cărui cuvinte, chiar cele mai neînsemnate, arătau cît e de sfios din fire. înalt şi bine făcut, regele să tot fi avut vreo treizeci de ani. El întrebă de Tupia şi de însoţitorii lui Cook, deşi nu-i văzuse pe nici unul dintre ei. Apoi, fură împărţite numeroase daruri celor mai de vază dintre curtenii lui.

Femeile trimiseră îndată slugile „să aducă bucăţi mari din cele mai frumoase pînze ale lor, colorate în trandafiriu şi gălbui, şi parfumate cu cele mai înmiresmate uleiuri. Ni le puseră peste veşminte şi ne încărcară într-a- tîta cu ele încît abia ne mai puteam mişca“.

A doua zi, O-Tu veni să-l vadă pe comandant, dar nu vizită interiorul

•navei decît după ce Cook fu înfăşurat într-o cantitate uriaşă de pînzeturi indigene dintre cele mai preţioase, şi nu îndrăzni să coboare între punţi decît după ce locul fu vizitat mai întîi de fratele său. Regele şi suita lui fură poftiţi să se aşeze la masă şi imediat băştinaşii începură să laude peste măsură comoditatea scaunelor. O-Tu nu voi să guste din nici o mîncare, dar însoţitorii săi nu-i imitară de loc rezerva. Regele admiră grozav un cîine de vînă- toare foarte frumos, care aparţinea lui Forster, şi lăsă să se vadă cît de mult ar dori să-i fie dăruit. Fireşte că dorinţa îi fu imediat împlinită şi, din clipa aceea, O-Tu purtă mereu după el cîinele ţinut de unul dintre curtenii din suită. După-masă, comandantul îl conduse însuşi în şalupa sa pe O-Tu, căruia căpitanul Furneaux îi dăruise o capră şi un ţap. într-o excursie făcută în interiorul insulei, Pickersgill o întîlni pe bătrîna Oberea, care îi arătase atîta prietenie lui Wallis. Acum însă, Oberea părea că-şi pierduse toate demnităţile şi era atît de săracă încît i-a fost cu neputinţă să le facă vreun dar prietenilor ei.

La 1 septembrie, cînd Cook porni în larg, un tînăr tahitian, numit Poreo, îi ceru îngăduinţa de a-l însoţi. Comandantul consimţi, sperînd că o să-i fie de folos. Dar, în clipa cînd insula pieri în zare, Poreo izbucni în lacrimi şi ofiţerii trebuiră să-l consoleze asigurîndu-l că-i vor ţine loc de tată.

Cook se îndreptă apoi spre Insula Huaheine, care se afla doar la douăzeci şi cinci de leghe depărtare, şi ancoră acolo în dimineaţa zilei de 3 septembrie. Insularii aduseră numeroase păsări mari, care fură primite cu atît mai multă plăcere cu cît nu putuseră fi procurate în Tahiti. Curînd, piaţa se umplu de porci, cîini şi fructe, schimbate avantajos pe topoare, cuie şi mărgele.

Pe insula aceasta, ca şi în Tahiti de altfel, se puteau vedea urme de erupţii vulcanice, iar vîrful uneia dintre coline amintea din plin forma unui crater. Priveliştea era aceeaşi ca în Tahiti, dar mai în mic, căci Huaheine are o circumferinţă de numai şapte sau opt leghe.

Cook se duse să-l viziteze pe vechiul său prieten Oreo. Regele, lăsînd la o parte tot ceremonialul, i se aruncă de gît plîngînd de bucurie ; apoi, îi prezentă prietenii, cărora căpitanul le făcu daruri. Lui Oreo, Cook îi dărui ce avea mai de preţ, căci îl privea ca pe un tată. Oreo făgădui să-i aprovizioneze pe englezi cu tot ce vor avea nevoie şi-şi ţinu cuvîntul cu toată cinstea.

Totuşi, în dimineaţa zilei de 6 septembrie, marinarii care luau parte la schimburile de produse fură insultaţi de un băştinaş înveşmîntat în roşu, culoarea războiului, şi care, ţinînd o măciucă în mînă, îi ameninţa pe toţi. Cook, debarcat la uscat tocmai atunci, se aruncă asupra băştinaşului, se luptă cu el şi, pînă la urmă, izbuti să-i ia măciuca şi să i-o frîngă.

În aceeaşi zi se mai petrecu un incident. Neprevăzător, Sparrmann pătrunse în interiorul insulei ca să facă cercetări botanice. Profitînd de clipa cînd examina o plantă, nişte băştinaşi îi smulseră de la brîu pumnalul, singura lui armă, şi, lovindu-l în cap, se repeziră şi-i sfîşiară o parte din veşminte. Totuşi, Sparrmann izbuti să se ridice şi porni în goană spre plajă. Dar, stînje- -nit de tufe şi de stînci, fu ajuns din urmă de băştinaşii, care voiau să-i taie mîinile ca să-i ia cămaşa ale cărei manşete erau prinse cu butoni. Sparrmann izbuti să-şi rupă manşetele cu dinţii. Alţi cîţiva băştinaşi, văzîndu-l gol şi lovit, îi dădură veşmintele lor şi-l conduseră spre locul unde se făceau schimburile de produse şi unde se

aflau o mulţime de oameni. în clipa cînd Sparrmann se îvi în starea aceea, toţi băştinaşii o luară la fugă, fără să se fi sfătuit între ei.
Cook crezu mai întîi că se săvîrşise vreun furt. Dar dîndu-şi seama de cele întîmplate cînd îl văzu pe naturalist, chemă îndată la el cîţiva băştinaşi, îl asigură că n-o să se răzbune pe vinovaţi şi porni imediat să i se plîngă lui Oreo. Acesta, mîhnit şi mîniat de cele întîmplate, îşi copleşi poporul cu mustrări aspre şi făgădui să facă totul pentru a-i regăsi pe făptaşi.

într-adevăr, cu toate rugăminţile băştinaşilor, regele se îmbarcă în şalupa comandantului şi începu, împreună cu el, să-i caute pe vinovaţi. Dar, cum aceştia se ascunseseră, trebuiră pentru moment .să renunţe la urmărire. Oreo> îl însoţi pe Cook şi luă masa cu el la bord, iar cînd se reîntoarse la uscat, supuşii lui, care nu mai sperau să-l revadă, îl primiră cu cele mai entuziaste manifestări de bucurie.

„Călătoria aceasta, spune Forster, ne-a făcut să ne gîndim cu mare plăcere la faptul că în loc să-i găsim pe locuitorii insulei dedaţi cu totul voluptăţilor, aşa cum îi descriseseră în mod fals primii călători, am observat la ei sentimentele cele mai omeneşti şi mai gingaşe. în toate societăţile există caractere vicioase ; da, în Anglia sau în oricare altă ţară civilizată s-ar putea număra de cincizeci de ori mai mulţi ticăloşi decît în insulele acestea“.

în momentul cînd navele întindeau velele, Oreo veni să-l anunţe pe comandant că vinovaţii fuseseră prinşi şi-l invită să coboare ca să asiste la pedepsirea lor. Aceasta însă nu mai era cu putinţă. Regele ţinu atunci să-l însoţească pe Cook o jumătate de leghe în larg şi-şi luă rămas bun de la el cu multă duioşie.

Popasul în Huaheine fusese foarte productiv. Cele două nave duceau cu ele peste trei sute de porci, fără să mai socotim păsările şi fructele. Şi dacă ar fi stat mai multă vreme, fără îndoială că şi-ar fi putut procura şi mai mult.

Căpitanul Furneaux consimţi să ia la bord un tînăr numit Ornai, a cărui bună-cuviinţă şi inteligenţă aveau să dea o înaltă idee despre băştinaşii din Insulele Societăţii. La sosirea în Anglia, tahitianul acesta îi fu prezentat regelui de către contele Sandwich, primul lord al Amiralităţii. Totodată, el găsi în domnii Banks şi Solander nişte ocrotitori şi prieteni, care făcură să fie bine primit în cele mai de seamă familii din Marea Britanie. Ornai stătu doi ani în Anglia şi se îmbarcă cu Cook, la a treia călătorie a acestuia, ca să se reîntoarcă în patrie.

Din Huaheine, Cook se îndreptă spre Ulietea, unde avu parte de o primire cît se poate de plăcută. Băştinaşii se interesară de Tupia şi de englezii de pe „Endeavour“. Regele Oreo se grăbi să reia vechile legături cu Cook şi procură toate felurile de alimente produse în insulă. în timpul popasului acestuia, Oreo, care se îmbarcase pe „Resolution“, coborî pe insulă cu o tînără tahitiană, care ştiuse să-i fure inima, şi nu se mai reîntoarse la bord. în locul lui fu luat Oedidi, un flăcău de şaptesprezece sau optsprezece ani, născut în Bolabola, care declară că vrea să vină în Anglia. Mîhnirea arătată de băştinaşul acesta cînd se despărţi de compatrioţii săi arată cît de simţitoare îi era inima.

Navele, încărcate cu peste patru sute de porci, cu păsări şi cu fructe, părăsiră definitiv Insulele Societăţii la 17 septembrie şi navigară spre vest. Şase zile mai tîrziu întîlniră un şir din Insulele Harvey, iar la 1

octombrie ancorară în faţa Insulei Eoa, sau Middelburg [31S], cum îi spun Tasman şi Cook.

Primirea făcută de băştinaşi a fost prietenoasă. O căpetenie, Tai-One, se urcă la bord, atinse nasul căpitanului cu o rădăcină de piper şi se aşeză jos fără să spună un cuvînt. Alianţa era încheiată şi fu întărită prin cîteva mici daruri.

Tai-One îi conduse pe englezi în interiorul insulei. Cît timp dură plimbarea, noii veniţi fură înconjuraţi de o mulţime compactă de băştinaşi, care le oferiră ţesături şi rogojini, în schimbul cuielor. Ba unii dintre ei împinseră dărnicia pînă acolo, încît nu voiră să primească nimic în schimb.

Tai-One îşi conduse prietenii la locuinţa sa, aşezată într-o vale frumoasă, la umbra arborilor, şi le servi o băutură făcută în faţa lor din zeamă de *iva,* <un soi de arbore de piper, folosită aproape în toate insulele Polineziei.

Iată cum se prepară băutura aceasta : la început, bucăţile din rădăcină de iva sînt mestecate în gură ; apoi sînt puse într-un vas mare de lemn şi se toarnă apă deasupra. Cînd băutura a devenit potabilă, băştinaşii o toarnă în nişte frunze verzi, răsucite în formă de cupă. Dintre toţi englezii, numai Cook se hotărî să guste băutura aceasta. Felul cum fusese preparată le tăiase setea însoţitorilor săi. în schimb, băştinaşii goliră cupele cît ai clipi.

Englezii vizitară apoi cîteva plantaţii sau grădini despărţite prin garduri de trestii împletite, care comunicau între ele prin porţi de seînduri, prinse în balamale. Starea bună a culturilor, simţul proprietăţii atît de dezvoltat, totul arăta o treaptă a civilizaţiei mai înaintată decît cea din Tahiti.

Cu toată primirea prietenoasă care i se făcuse, Cook, neputînd să obţină •cu nici un preţ nici porci şi nici păsări, părăsi insula aceasta ca să pornească •-Spre Insula Amsterdam[314], Tongatabu cum îi spun indigenii, unde spera să .găsească alimentele de care avea nevoie.

Navele ancorară curînd în rada Van Diemen, în apa mică şi lîngă brîul de stînci care mărgineşte litoralul. Băştinaşii, foarte încrezători, aduseră ţesături, rogojini, unelte, arme, podoabe şi, curînd după aceea, porci şi păsări. Oedidi cumpără cu mare grabă pene roşii, care, după spusele lui, ar fi avut o valoare extraordinară în Tahiti.

Cook debarcă însoţit de un băştinaş numit Attago, cu care se împrietenise ■din prima clipă. în timpul plimbării, remarcă un tetaplu destul de asemănător cu moraiurile şi căruia i se dădea numele generic de Faitoka. Ridicat pe o movilă făcută de mîna omenească, la aproape patru metri de sol, templul mai sus pomenit avea o formă prelungă şi se ajungea la el prin două scări de piatră. Construit ca şi colibele băştinaşilor, adică din bîrne şi pari, templul era acoperit cu frunze de palmier. Două chipuri de lemn, sculptate grosolan, lungi de aproape un metru, erau puse în colţuri.

„Guta nu voiam să-i jignesc nici pe ei şi nici pe zeii lor, spune Cook, nu îndrăzneam să-i ating, dar l-am întrebat pe Attago dacă erau *ituas,* adică zei. Nu ştiu dacă m-a înţeles, dar imediat i-a mişcat şi i-a doborît de parcă ar fi atins nişte lemne, ceea ce m-a convins că nu reprezentau nici un fel de divinităţi“.

înainte de a pleca, Cook, avu o întrevedere cu un personaj înconjurat de un respect neobişnuit şi pe care toţi băştinaşii îl socoteau rege.

„L-am găsit stînd, spune Cook, cu o gravitate atît de stupidă şi de posomorită încît, în ciuda a tot ce mi se spusese despre el, l-am luat drept un idiot pe care poporul îl adoră din cine ştie ce motive superstiţioase. L-am salutat şi î-am vorbit, dar nu mi-a răspuns şi nu mi-a dat nici un fel de atenţie... Eram să plec, cînd un băştinaş mi-a explicat într-un fel care nu mai lăsa loc la îndoieli că mă aflam în faţa regelui. I-am*dat în dar o cămaşă, un topor, o bucată de stofă roşie, o oglindă, cîteva cuie, medalii şi mărgele. Regele le-a primit, sau mai de grabă a îngăduit să i se pună pe el sau în preajma lui, fără .să-şi piardă din gravitate, fără să spună o vorbă, ba chiar fără să-şi mişte capul, cît de cît, la dreapta sau la stînga“.

Totuşi, • a doua zi, căpetenia aceasta trimise cîteva coşuri cu banane şi un porc fript, spunînd că e un dar de la *ariki* al insulei către *ariki* al navei.

Arhipelagul primi de la Cook numele de Insulele Prieteniei (Tonga). Insulele acestea fuseseră văzute de Schouten şi de Tasman, care le botezaseră. Insulele Cocotierilor, Trădătorilor, Speranţei şi Horn.

Cook, care nu putuse să-şi procure apă de băut, fu nevoit să părăsească Tonga mai devreme decît ar fi dorit. Avu totuşi timp să culeagă un număr oarecare de observaţii asupra bogăţiilor naturale ale insulei şi obiceiurilor locuitorilor. Le vom rezuma aici pe cele mai deosebite.

Natura şi-a risipit din belşug cele mai bogate comori ale ei în insulele Tongatabu şi Eoa. Cocotierii, palmierii, arborii-de-pîine, ignamii şi trestia-de-zahăr sînt plantele cele mai răspîndite aici. Dintre animalele folosite pentru hrană nu se găsesc însă decît porci şi păsări, dar dacă nu există cîini, numele lor e totuşi cunoscut. Cei mai gustoşi peşti mişună pe lîngă ţărm.

Băştinaşii, de aceeaşi statură şi aproape la fel de albi ca europenii, sînt bine proporţionaţi şi au trăsături frumoase. Părul le este negru la origine,, dar, fiindcă obişnuiesc să-l coloreze folosind în acest scop un soi de pudră,, unii dintre ei par a-l avea alb, roşu sau albastru, ceea ce produce un efect destul de curios. Practica tatuajului este generală. Cît despre veşminte, ele sînt cît se poate de simple : o bucată de pînză înfăşurată în jurul brîului şi atîrnînd pînă la genunchi. Dar femeile, care în Tonga, ca pretutindeni, sînt mai cochete decît bărbaţii, îşi fac un şorţuleţ din fibre de cocos şi îl împodobesc cu scoici, cu bucăţi de pînză colorată şi cu pene.

Băştinaşii aceştia au cîteva obiceiuri ciudate, pe care englezii nu le mai observaseră pînă atunci. Astfel, obişnuiesc săişi pună pe cap tot ce li se dă şi folosesc metoda aceasta ca să încheie un tîrg. Cînd unul dintre prietenii, sau rudele lor moare, ei obişnuiesc să-şi taie una sau mai multe falange şi chiar mai multe degete. în sfîrşit, locuinţele lor nu sînt grupate în sate, ci despărţite şi risipite în mijlocul plantaţiilor. Făcute din aceleaşi materiale şi concepute după acelaşi plan ca şi cele din Insulele Societăţii, ele sînt doar ceva mai ridicate deasupra sblului.

„Adventure“ şi „Resolution“ întinseră velele la 7 octombrie. A doua zi întîlniră Insula Pylstart, descoperită de Tasman, şi ancorară, la 21 octombrie,, în Golful Hawke din Noua Zeelandă.

Cook debarcă un număr de animale pe care voia să le aclimatizeze

acolo şi porni iar la drum, ca să intre în Strîmtoarea Regina Charlotte ; dar, în- tîmpinînd un uragan puternic, fu despărţit de „Adventure“, pe care nu o mai revăzu decît în Anglia.

La 5 noiembrie, comandantul îşi repară avariile navei şi, înainte de a începe o nouă campanie în mările australe, voi să-şi dea seama de cantitatea şi calitatea proviziilor aflate la bord. Cu‘prilejul acesta constată că vreo două mii de kilograme de pesmeţi deveniseră imposibil de mîncat şi că alte trei mii trei sute de kilograme se aflau şi ele într-o stare destul de proastă..

în timpul acestui popas, Cook avu încă o dovadă despre antropofagia neozeelandezilor. Un ofiţer cumpărase capul unui tînăr care tocmai fusese- tăiat şi mîncat. Văzîndu-l, cîţiva băştinaşi îşi mărturisiră dorinţa de a li seda şi lor cîte o bucăţică. Cook le dădu fiecăruia din ce mai rămăsese şi, după lăcomia cu care înghiţiră mîncarea aceasta dezgustătoare, putu să se convingă cîtă plăcere le făcea acestora să guste dintr-o bucăţică atît de greu. de procurat.

în ziua de 26 noiembrie, „Resolution“ părăsi Noua Zeelandă şi pătrunse în ţinuturile îngheţate pe care le mai străbătuse. Dar cît de grele erau condiţiile în care se făcea această a doua tentativă ! Oamenii erau sănătoşi, în schimb erau sleiţi de oboseală şi deveniseră fără doar şi poate mai puţin rezistenţi faţă de boli, cu atît mai mudt cu cît nu existau alimente proaspete la bord. „Resolution“ nu mai avea însoţitor, iar toţi cei aflaţi la bord erau convinşi acum de inexistenţa continentului austral. Era deci, ca să spunem aşa, o călătorie „platonică“. Trebuie arătat pînă la ultima dovadă că nu vor fi descoperite pământuri ceva mai importante prin aceste meleaguri pustii.

Abia la 12 decembrie nava întîlni primele gheţuri, mult mai la sud decît în anul precedent. Din clipa aceea, incidentele proprii navigaţiei la aceste latitudini se ţinură lanţ. Oedidi fu buimăcit de ploaia albă de zăpadă care i se topea în palmă ; dar uimirea lui întrecu orice limite cînd descoperi primul gheţar, pe care îl socoti pămînt alb.

„Primul fenomen îl şi izbise, încă din zona toridă, spune relatarea. Cît timp nava rămăsese prin meleagurile acelea, aproape că n-am avut noapte aşa că puteam să scriu la mieziil nopţii, la lumina soarelui. Lui Oedidi abia îi venea să-şi creadă ochilor şi ne asigură că compatrioţii săi l-ar socoti mincinos dacă le-ar vorbi despre ploile cu pietre şi despre ziua nesfîrşită“.

Tînărul tahitian avu de altfel destul timp să se deprindă cu acest fenomen, căci nava înainta printre gheţurile plutitoare pînă la al *76°* latitudine sudică. Atunci, convins că dacă ar exista un continent, gheţurile ar împiedica pe oricine să ajungă pînă la el, Cook hotărî să schimbe drumul spre nord.

Satisfacţia fu generală. Nu exista om la bord care să nu sufere de guturaiuri persistente şi puternice sau să nu fie atacat de scorbut. Căpitanul însuşi era grav atins de o boală a ficatului, care îl sili să stea la pat. Timp de opt zile, Cook se luptă cu moartea, iar convalescenţa avea să-i fie pe cît de îndelungată, pe atît de grea. Drumul spre nord fu urmat pînă în ziua de 11 martie. Şi cîtă bucurie cînd se auzi, în zori, strigătul : Pămînt ! Pămînt !

Era Insula Paştelui a lui Roggeveen. Cînd se apropiară de ţărm, primul

lucru care izbi privirile navigatorilor fură statuile gigantice ridicate pe plajă, care îi uimiseră odinioară şi pe olandezi.

„Latitudinea Insulei Paştelui, spune Cook, nu corespunde cu un minut sau două celei marcate în jurnalul manuscris al lui Roggeveen, iar longitudinea îi e greşită numai cu un grad“.

Ţărmul format din stînci sparte, cu aspect negru şi feruginos, arată urmele unei violente erupţii subterane. în mijlocul insulei sterpe şi pustii, se zăreau cîteva plantaţii împrăştiate.

Minunată ciudăţenie ! Primul cuvînt rostit de insulari, cînd se apropiară de navă ca să ceară o parîmă, era tahitian. De altfel, totul arăta că băştinaşii aveau aceeaşi origine ca a tahitienilor[315]. Ca şi aceştia, ei erau tatuaţi şi îmbrăcaţi în pînzeturi asemănătoare celor din Insulele Societăţii.

„Arşiţa puternică a soarelui, spune relatarea, i-a silit să găsească diferite mijloace ca să-şi apere capetele de razele lui. Cei mai mulţi dintre bărbaţi purtau un cerc de două degete grosime, împletit cu iarbă de la un capăt la altul şi acoperit cu numeroase pene din acelea lungi şi negre care împodobesc gîturile păsărilor numite fregate[316]. Alţii au pălării uriaşe, cu pene de goelanzi bruni, aproape la fel de largi ca vastele peruci ale jurisconsulţilor europeni ; în sfârşit, mulţi poartă un simplu cerc de llemn, împrejmuit cu pene albe de pescăruş, care flutură în aer. Femeile poartă pălării mari şi largi»

Statui din Insula Paştelui (Facsimil. Gravură veche)

dintr-un soi de împletitură care formează un fel de vîrf înainte, un moţ în creştet şi două mari ieşituri rotunde de fiecare parte“.

întreaga cîmpie, pe care o străbătură mai multe detaşamente, era acoperită de bolovani negricioşi şi poroşi şi avea un aspect dezolant. Două sau trei soiuri de ierburi zbîrcite, crescute printre stînci, copăcei firavi, mai ales un soi de duzi, hibiscuşi, mimoza, cîţiva bananieri, iată întreaga vegetaţie existentă peste grămada aceea de lavă.

Chiar lîngă locul de debarcare se înălţa un zid perpendicular, clădit din blocuri pătrate de piatră, alăturate după toate regulile artei şi îmbucate în aşa fel încît să ţină vreme îndelungată. Ceva mai încolo, în mijlocul unei arii bine pavate, se înălţa un monolit înfăţişînd un chip

omenesc, pînă la

Bărbat şi femeie din Insula Paştelui (Facsimil. Gravură veche)

brîu, de peste şase metri înălţime şi cam de un metru şi jumătate lăţime, foarte grosolan sculptat, cu capul desenat stîngaci, cu ochii, nasul şi gura abia schiţate : numai urechile, foarte lungi, după cum e moda prin partea locului, erau mai finisate decît restul.

Monumentele, foarte numeroase, nu păreau să fi fost înălţate şi sculptate de poporul pe care îl întâlniră acolo englezii, dacă nu cumva poporul acesta degenerase de tot. De altfel, dacă localnicii nu aduceau nici un fel de cult. statuilor, le priveau totuşi cu oarecare veneraţie, căci se arătară nemulţumiţi cînd englezii călcară pe terenul pavat din preajma lor. Asemenea străji gigantice nu se vedeau numai pe malul mării. Pe povârnişurile munţilor, în golurile stîncilor, se aflau altele, unele în picioare sau prăbuşite în urma. vreunei zguduiri, altele încă nedesprinse cu totul de stînca din care fuseseră cioplite. Ce catastrofă venită pe neaşteptate întrerupsese lucrările ? Ce înfăţişau monoliţii aceştia ? Cărei epoci depărtate aparţineau mărturiile acestea ale activităţii unui popor dispărut pentru vecie sau a cărui amintire s-a pierdut în noaptea timpului ? Întrebări care nu vor avea niciodată răspuns[317].

Schimburile se făcură destul de lesne. Englezii nu trebuiră decît să curme iscusinţa într-adevăr uimitoare cu care băştinaşii se pricepeau să le golească' buzunarele. Cele câteva alimente procurate erau de mare folos ; totuşi, lipsa, apei de băut îl sili pe Cook să părăsească curînd Insula Paştelui.

Cook îşi îndreptă deci nava spre Arhipelagul Marchizelor descoperit de

Mendana, care nu mai fusese revăzut din 1595. Dar nici n-apucase „Resolution“ să iasă bine în larg, cînd comandantul fu din nou atacat de boalai. aceea de ficat care îl făcuse să sufere atît. Scorbutlcii căzură din nou bolnavi*

Băştinaşi din Insulele Marchize

iar cei ce făcuseră lungile drumuri de-a lungul Insulei Paştelui aveau feţele arse de soare.

După ce le căutase cinci zile la rînd prin diferitele poziţii date de geografi, la 7 aprilie 1774 Cook zări, în sfîrşit, grupul Marchizelor. „Resolution“ ancoră la Tao-Uati (Arhipelagul Marchizelor), Santa Cristina a lui Mendana, şi fu imediat înconjurată de pirogi încărcate cu pietre şi cu

bărbaţi avînd prăştii în mîini. Totuşi, relaţiile prieteneşti şi schimburile începură.
„Insularii aceştia sînt bine făcuţi, spune Forster, chipeşi la înfăţişare, cu tenul gălbui sau cafeniu, iar înţepăturile tatuajului răspîndite pe tot corpul îi fac să pară aproape negri... Vîlcelele portului nostru erau pline de arbori şi totul se potrivea descrierii făcute de spanioli. Am zărit numeroase focuri dincolo de pădure, foarte departe de mal, şi am înţeles că insula e bine populată“.

Greutatea de a procura hrană îl hotărî pe Cook să nu mai zăbovească acolo. Avu totuşi vreme să adune un mănunchi de observaţii interesante despre localnici, pe care îi socoteşte cei mai frumoşi oameni din Oceania. Prin regularitatea trăsăturilor, băştinaşii aceştia par să-i întreacă pe toţi ceilalţi. Totuşi, asemănarea limbii lor cu limba vorbită de tahitieni pare să arate o origine comună.

Insulele Marchize sînt cinci la număr şi anume : La Magdalena, San Pedro, La Dominica, Santa Cristina şi Insula Hood, numită astfel după numele marinai'ului care a zărit-o primul. Santa Cristina e tăiată de un lanţ de munţi deosebit de înalţi, pe care se unesc spinările colinelor ieşite din mare. Văile înguste, adinei, fertile, împodobite cu arbori fructiferi şi udate de un rîu cu o apă excelentă, brăzdează munţii. Portul Madre de Dios, pe care Cook îl numi portul Resolution, se află cam în mijlocul coastei apusene a Insulei Santa Cristina. Acolo se găsesc două golfuleţe nisipoase, în care se varsă două rîuri.

II

O nouă vizită în Tahiti şi în Arhipelagul Prieteniei. Explorarea Noilor Hebride. Descoperirea Noii Caledonii şi a Insulei Pinilor. Popas în Strîm- toarea Regina Charlotte. Georgia de Sud. Catastrofa „Adventurei".

Cook părăsise insula aceasta la 12 aprilie şi se îndreptă spre Tahiti, cînd, după cinci zile, nimeri în mijlocul Arhipelagului Tuamotu (Touamotou). „Resolution“ ancoră în faţa insulei numite de Byron Tiukea. Locuitorii, care avuseseră, motive să se plîngă împotriva lui Byron, primiră cu ¡destulă răceală avansurile englezilor ; noii veniţi nu izbutiră să-şi procure decît vreo două duzini de nuci-de-cocos şi cinci porci, deşi porcii păreau că mişună în insulă. Totuşi într-o aşezare băştinaşă, navigatorii se bucurară de o primire ceva mai prietenească. Băştinaşii îi îmbrăţişară pe străini şi le atinseră nasurile, ca neozeelandezii. Oelidi cumpără mai mulţi cîini, al căror păr lung şi alb servea în patria lui la împodobitul platoşelor de luptă.

„Indigenii, spune Forster, ne-au povestit că fărîmă o plantă otrăvitoare, că o amestecă cu nişte cochilii şi că aruncă amestecul în mare cînd zăresc un banc de peşti. Nada aceasta ameţeşte cîtăva vreme peştii care ies la suprafaţa apei, unde sînt prinşi cu mare uşurinţă“.

Comandantul văzu apoi numeroase alte insule din acest imens arhipelag, pe care le găsi asemănătoare insulei vizitate, mai ales Insulele Primejdioase, unde Roggeveen îşi pierduse fregata „Africana“ şi pe care Cook le numi Insulele Palliser. Apoi schimbă drumul spre Tahiti, socotită

de marinarii săi, convinşi de prietenia băştinaşilor, drept o a doua patrie. „Resolution“ ancoră, la 22 aprilie în Golful Matavai, unde primirea fu cît se poate de prietenească. Peste 'cîteva zile, regele O-Tu şi mai multe căpetenii îi vizitară pe englezi, aducîndu-le în dar zece sau doisprezece porci mari şi numeroase fructe.

La început, Cook avea intenţia să nu rămînă acolo decît atîta cît avea nevoie Wales, astronomul, pentru unele observaţii ; dar belşugul de alimente îl făcu să-şi prelungească escala.

în dimineţa zliei de 26 mai, comandantul, care se dusese la Oparri cu cîţiva dintre ofiţeri ca să-i facă regelui o vizită în toată regula, văzu o flotă imensă de peste trei sute de pirogi, aşezate în ordine de-a lungul coastei şi toate complet armate.

în acelaşi timp, pe plajă se îngrămădea un număr uriaş de războinici. Armata aceasta formidabilă, adunată într-o singură noapte, stîmi la început bănuielile ofiţerilor ; dar primirea care li se făcu îi linişti îndată.

O sută şaizeci de pirogi duble de luptă, decorate cu steguleţe şi încă şaptezeci de pirogi ceva mai mici, destinate transportului de provizii, compuneau flota aceasta care număra şapte mii şapte sute şaizeci de oameni, luptători sau vîslaşi.

„Priveliştea flotei, spune Forster, întărea şi mai mult ideile pe care le aveam despre puterea şi bogăţia insulei şi întregul echipaj era uimit. Gîndin- du-ne la uneltele primitive ale tahitienilor, admiram răbdarea şi munca necesară ca să dobori arbori uriaşi, să tai şi să lustruieşti scînduri şi, în sfîrşit, să clădeşti corăbii atît de desăvîrşite. Şi toată munca fusese făcută cu un topor de piatră, cu o daltă, cu o bucată de coral şi cu o piele de rechin. Căpeteniile şi toţi cei ce ocupau platformele de luptă erau îmbrăcaţi în veşminte de război, adică o mare cantitate de ţesături, turbane, platoşe, şi un fel de căşti. înălţimea unora dintre căşti îi stînjenea pe cei ce le purtau. întregul echipament părea prost chibzuit pentru o zi de luptă şi potrivit mai degrabă pentru vreun spectacol. Oricum însă, datorită lui priveliştea părea mai măreaţă, iar războinicii mai chipeşi decît de obicei“.

Sosind. la Matavai, Cook află că armata aceea formidabilă era hărăzită să atace Eimeo, a cărei căpetenie scuturase jugul tahitienilor şi se declarase independent.

în zilele următoare, comandantul primi vizita cîtorva dintre vechii săi prieteni. Toţi se arătară foarte dornici să aibă pene roşii, care aveau o valoare considerabilă. O singură pană forma un dar mult mai de preţ decît o mărgea şi un cui laolaltă. Tahitienii ţineau atît de mult să le aibă încît ofereau în schimb veşmintele acelea ciudate, de doliu, pe care în timpul primei călătorii a lui Cook refuzaseră să le vîndă.

„Veşmintele acestea, formate din produsele cele mai rare ale insulei şi ale mării care o înconjură şi lucrate cu nespusă grijă şi pricepere, trebuie că au, pentru ei, un preţ deosebit de mare. Şi am izbutit să cumpărăm zece bucăţi, pe care le-am adus în Anglia“.

Oedidi, care avusese grijă să-şi procure un număr considerabil de pene roşii, putu să-şi satisfacă toate dorinţele. Tahitienii îl priveau ca pe o minune şi păreau că-i sorb cu lăcomie povestirile. Nu numai cei mai de vază locuitori ai insulei, dar chiar şi familia regală îi căuta tovărăşia.

Tînărul se însură cu fata căpeteniei din Matavai şi-şi aduse nevasta la bord, unde fiecare îi făcu un dar. Apoi, se hotărî să rămînă în Tahiti, unde îşi regăsise sora măritată cu o căpetenie puternică.

în ciuda furturilor care tulburară de mai multe ori aceste relaţii, englezii îşi procurară, în timpul escalei, mai multe provizii decît pînă atunci. Bătrîna Oberea, care în 1767, cînd poposise „Delfinul“ în Tahiti, fusese socotită regină a insulei, veni şi ea să aducă porci şi fructe, cu gîndul tainic de a-şi face rost de cîteva pene roşii, care aveau atîta căutare. Englezii nu se arătară de loc zgîrciţi la daruri, şi-i distrară pe băştinaşi cu focuri de artificii şi cu manevre militare.

Cîteva zile înainte de plecare, Cook fu martorul unei noi parăzi maritime. O-Tu ordonă chiar un simulacru de luptă, dar totul dură atît de puţin încît a fost cu neputinţă să i se urmărească momentele de desfăşurare. Flota trebuia să dea o luptă, la cinci zile după plecarea lui Cook. Comandantul ar fi dorit să rămînă pînă atunci, dar socotind că băştinaşii se temeau ca englezii să nu-i zdrobească şi pe învingători şi pe învinşi, se hotărî să plece.

Abia ieşise „Resolution“ din golf, cînd un ajutor de tunar, cucerit de farmecele vreunei tahitiene şi poate că şi de făgăduielile lui O-Tu, care gîn- dea că un european i-ar fi de mare folos, se aruncă în mare. Dar barca trimisă de Cook în urmărirea lui îl prinse curînd. Comandantul regretă din toată inima că disciplina îl obliga să procedeze astfel, căci dacă tunarul, care n-avea nici rude, nici prieteni în Anglia, i-ar fi cerut voie să rămînă în Tahiti, nu l-ar fi refuzat.

La 15 mai, „Resolution“ ancoră în portul O’Wharre, de pe Insula Huaheine. Bătrîna căpetenie Oreo fu unul dintre primii care îi felicită pe englezi pentru reîntoarcere şi le aduse daruri de bun venit. Cook îi dărui pene roşii, dar bă- trînul prefera mai mult fierul, topoarele şi cuiele. Oreo părea şi mai indolent decît în timpul primei vizite, lucru care trebuie fără îndoială pus pe seama gustului exagerat pentru băuturile ameţitoare scoase de băştinaşi din arborele de piper. Şi autoritatea lui părea din ce în ce mai neluată în cearnă.

Oreo se arătă recunoscător pentru felul cum se purtaseră totdeauna englezii cu el şi părăsi ultimul nava, cînd pînzele fură ridicate, în ziua de 24 aprilie. Iar cînd Cook îi spuse că nu se va mai reîntoarce, Oreo începu să plîngă şi-i răspunse : „Atunci trimite-ţi copiii aici. Noi îi vom primi bine“.

În altă zi, Oreo îl întrebase pe Cook cum se numeşte locul unde va fi îngropat. „Stepney“ [318] îi răspunse Cook. Oreo îl rugă să repete numele acesta, pînă cînd izbuti şi el să-l rostească. Atunci o sută de băştinaşi strigară toţi o dată : „Stepney, *mor ai no Tute*“ — adică : „Stepney, mormântul lui Cook !“ Spunînd acestea, navigatorului nici nu-i trecea prin minte ce soartă tristă îl aştepta şi cu cîtă cazna aveau să-i caute compatrioţii rămăşiţele !

Oedidi, care pînă la urmă venise cu englezii în Huaheine, nu se bucură de aceeaşi primire ca în Tahiti. De altfel, bogăţiile îi scăzuseră simţitor, ca,şi autoritatea.

„Oedidi ne-a părăsit cu o părere de rău care arăta cît ţinea la noi ; cînd a trebuit să ne despărţim, alerga din cabină în cabină ca să ne îmbrăţişeze pe toţi. în sfîrşit, nu pot să descriu tulburarea care a umplut

inima tînărului acestuia cînd a plecat; privi nava, izbucni în lacrimi şi se culcă deznădăjduit pe fundul pirogii sale. Cînd am ieşit din recife, l-am mai văzut încă întin- zîndu-şi braţele spre noi“.

La 6 iunie, Cook întîlni Insula Howe a lui Wallis, numită de băştinaşi Mohipa ; apoi, după cîteva zile, dădu peste un grup de insule nelocuite, înconjurate de stânci. Insulele acestea, Cook le numi Palmerston, în cinstea unuia dintre lorzii Amiralităţii.

La 20 iunie fu descoperită o insulă povîrnită şi stîncoasă. Acoperită de păduri, insula nu oferea decît o plajă îngustă şi nisipoasă, pe care veniră curînd în goană o mulţime de băştinaşi foarte oacheşi. Cu suliţe şi cu măciuci în mîini, insularii începură să facă gesturi ameninţătoare, dar avură grijă să se retragă de îndată ce-i văzură pe englezi debarcînd. Peste puţin, războinicii se iviră iarăşi să-i provoace pe străini şi să-i asalteze cu o grindină de săgeţi şi de pietre. Sparrman fu rănit la braţ, iar Cook era cît pe aci să fie străpuns de o suliţă. O salvă generală îi împrăştie pe insularii aceştia neospitalieri, iar din pricina primirii neprietenoase, patria lor căpătă numele de Savage Island[319].

Patru zile mai tîrziu, Cook revedea Arhipelagul Tonga, unde se opri, de data aceasta, la Nomuka, insulă pe care Tasman o numise Rotterdam.

Abia fusese lăsată ancora, cînd englezii se şi pomeniră înconjuraţi de o mulţime de pirogi, pline cu banane şi cu toate soiurile de fructe, care fură schimbate pe cuie şi pe bucăţele de stofă veche. Primirea aceasta prietenoasă îi hotărî pe naturalişti să debarce şi să pătrundă în interior ca să caute plante noi şi alte produse ale naturii. La reîntoarcere nu mai conteneau lăudînd frumuseţea şi pitorescul priveliştelor pe care le întîlniseră în cale şi firea prietenoasă a băştinaşilor.

Totuşi, avură loc şi cîteva incidente. în aceasta a doua vizită a dat Cook insulelor — fără îndoială că în opoziţie cu prima denumire — numele de Arhipelagul Prieteniei, înlocuit astăzi prin vechea denumire locală Tonga.

Continuînd să navigheze spre vest, neobositul explorator întîlni rînd pe rînd în cale Insula Leproşilor, Insula Aurorei, Insula Rusaliilor şi, în sfîrşit, Mallikolo (Malekula).

Ca întotdeauna, comandantul dăduse ordin să se încerce stabilirea unor legături de schimb şi de prietenie cu băştinaşii. Prima zi trecuse fără necazuri şi insularii serbaseră prin jocuri şi dansuri sosirea englezilor. A doua zi însă, un incident avea să aducă nemulţumirea generală.

Unul dintre băştinaşi, căruia nu i se dăduse voie să se urce la bord, îl ameninţă cu arcul pe unul din marinari. La început, compatrioţii lui nu-l lăsară să tragă. Cook tocmai se urca pe punte, cu o puşcă în mînă. Prima lui grijă fu să-l dojenească pe insularul care îl ochea din nou pe marinar. Fără să-l asculte, băştinaşul era cît pe aci să tragă, cînd Cook i-o luă înainte şi-l răni cu un foc de armă. Ca la un semnal, asupra navei se abătu un nor de săgeţi, care căzură fără să facă cine ştie ce pagube. Cook trebui atunci să ordone tragerea unei salve de tun pe deasupra capetelor băştinaşilor ca să-i împrăştie.

Cu toate acestea, peste cîteva ore băştinaşii înconjurară din nou navă şi schimburile reîncepură, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

Cook folosi prilejul acesta ca să debarce cu un detaşament înarmat, pentru a lua provizii de lemne şi de apă. Pe plajă se aflau vreo patru sau cinci insulari. înarmaţi. O căpetenie se desprinse din grup şi veni înaintea căpitanului, purtînd, ca şi el, o ramură verde în mînă. Cele două ramuri fură schimbate, pacea fu încheiată şi cîteva daruri mărunte o cimentară. Cook căpătă atunci învoirea de a lua lemne, dar fără să se depărteze de ţărm, iar naturaliştii, care voiseră să pătrundă în interior ca să culeagă plante, fură aduşi înapoi pe plajă, cu toată împotrivirea lor.

Băştinaşii nu puneau nici un fel de preţ pe obiectele de fier, de aceea procurarea alimentelor proaspete se făcu anevoie. Cîţiva dintre ei consimţiră doar să schimbe arme pentru ţesături şi dădură dovadă de o cinste cu care englezii nu erau obişnuiţi. „Resolution" întinse velele, dar schimburile tot mai continuau, iar băştinaşii, în pirogile lor, se căzneau să se ţină după navă ca să predea obiectele al căror preţ îl primiseră. Unul dintre ei, după

Tipuri de băştinaşi din insulele Sar.dwich (Facsimil. Gravură

•eforturi istovitoare, izbuti să ajungă din urmă nava, aducînd armele unui marinar care i le plătise de atîta vreme încît şi uitase de ele. Cînd marinarul vru să-i dea ceva, băştinaşul refuză, dînd să înţeleagă că primise ce i se cuvenea pentru arme.

Cook dădu portului acestuia, părăsit în dimineaţa zilei de 23 iulie, numele de Sandwich.

Comandantul fusese plăcut impresionat de însuşirile morale ale locuitorilor Insulei Malekula, dar nu şi de înfăţişarea lor fizică. Ei erau mărunţi şi ne- proporţionaţi, de culoare arămie şi cu faţa plată. Părul lor negru, gros, creţ şi scurt, ca şi barba stufoasă, nu-i înfrumuseţa de loc. Dar ceea ce îi făcea •mai ales interesanţi era obiceiul de a-şi strînge

pîntecele cu o funie, din care

pricină semănau cu nişte furnici uriaşe. Cerceii din carapace de broască-ţestoasă, brăţările din dinţi de porc, inelele mari, din scoici, o piatră albă. şi turtită, pe care şi-o treceau prin zgîrciul nasului, erau giuvaerurile şi podoabele pe care le purtau. Ca arme, aveau arcul şi săgeata, lancea şi măciuca. Vîrfurile săgeţilor, care sínt cîteodată două sau trei la număr, erau muiate într-o substanţă pe care englezii o socotiră veninoasă, dată fiind grija cu care băştinaşii le strîngeau mereu într-un soi de tolbă.

Abia ieşise „Resolution“ din portul Sandwich, cînd întregul echipaj fu cuprins de colici, vărsături şi dureri violente de cap şi în oase. Pesemne că. pescuiseră şi mîncaseră doi sau trei peşti mari atinşi de acele substanţe narcotice despre care am pomenit mai sus. Oricum, abia după zece zile bolnavii se vindecară cu totul. Un papagal şi un cîine, care se hrăniseră din peştii aceia, muriră a doua zi. însoţitorii lui Queiroz simţiseră aceleaşi dureri, iar de atunci, prin aceste, meleaguri s-au mai constatat de cîteva ori aceleaşi simptome de otrăvire.

Plecînd din Malekula, Cook se îndreptă spre Insula Ambrym, care părea că are un vulcan pe ea, apoi trecu pe lîngă Insula Threehills, adică Trei coline,, şi descoperi un grup de insuliţe pe care le numi Shepherd, în cinstea profesorului de astronomie de la Cambridge. Urmîndu-şi drumul spre sud întîlnr insulele Montagu, Hinchinbrook şi, cea mai mare dintre ele, Insula Sandwich,.. care nu trebuie confundată cu arhipelagul ce poartă acelaşi nume. Toate insulele acestea, care fac parte din Arhipelagul Noile Hebride, erau acoperite de o vegetaţie bogată şi aveau numeroşi locuitori.

La 3 august, Cook descoperi Insula Eromanga şi a doua zi se îndreptă spre ţărmul ei cu speranţa că va găsi un loc de debarcare şi apă de băut. Majoritatea celor ce şe otrăviseră cu peştii din Malekula încă nu-şi redobîndiseră. sănătatea şi nădăjduiau să se simtă mult mai bine poposind la uscat. Dar, primirea făcută de băştinaşi, înarmaţi cu măciuci, lănci şi arcuri, părea că. ascunde ceva. Văzînd că nu-i puteau hotărî pe englezi să-şi tragă ambarca- ţiile pe plajă, băştinaşii voiră să-i silească. O căpetenie şi cîţiva oameni încercară să smulgă ramele din mîinile unui marinar. Cook vru să tragă un foc, dar pulberea nu se aprinse şi pocni numai capsa. Englezii deveniră imediat: ţinta unui nor de pietre şi de săgeţi. Cook ordonă atunci să se tragă o salvă generală. Din fericire, mai mult de jumătate din muschete nu luară foc. Altfel, măcelul ar fi fost înspăimîntător.

„Insularii aceştia, spune Forster, par a fi cu totul de alt neam decît cei din Insula Malekula ; de aceea nici nu vorbesc aceeaşi limbă. Sínt mărunţi de stat, dar vînjoşi, şi destul de chipeşi ; au pielea foarte bronzată şi-şi vopsesc faţa, unii cu negru alţii cu roşu ; au părul creţ şi cam lînos. Cele cîteva femei pe- care le-am zărit păreau foarte urîte... N-am mai văzut pirogi nicăieri pe- coastă. Băştinaşii trăiesc în colibe acoperite cu frunze de palmier, iar plantaţiile: lor sínt aliniate şi împrejmuite cu garduri de trestie“.

Nu mai putea fi vorba de o nouă debarcare. După ce dădu locului unde avusese loc ciocnirea numele de Capul Trădătorilor, Cook porni spre altă. insulă, zărită în ajun, şi căreia localnicii îi spuneau Tana [S20].

„Colina cea mai joasă dintre toate cîte se aflau în acelaşi şirag, avea o formă conică şi un crater la mijloc, spune Forster. De culoare brună-roşcată, ea era formată dintr-o îngrămădire de pietre arse şi cu totul sterpe. O coloană deasă de fum, ca un copac mare, ţîşnea din cînd în cînd

din ea ; pe măsură ce se ridica, partea de sus a coloanei se înălţa tot mai mult“.

„Resolution“ fu imediat înconjurată de numeroase pirogi, dintre care cele mai mari purtau cîte douăzeci şi cinci de oameni. Aceştia căutară îndată să-şi însuşească tot ce se afla la îndemînă, geamanduri, pavilioane, cabluri, pe care încercară să le salte din loc. A trebuit să li se tragă nişte salve de tun pe deasupra capetelor ca să fie convinşi să se întoarcă la uscat. Apoi, englezii debarcară. Dar, cu toate darurile împărţite, nu izbutiră nici o clipă să-i facă pe băştinaşi să-şi părăsească atitudinea de neîncredere şi de sfidare. Era vădit că cea mai uşoară neînţelegere ar fi fost de ajuns să aducă după ea o vărsare de sînge.

Cook căpătă convingerea că băştinaşii erau canibali, cu tot belşugul de porci, de .găini, de rădăcinoase şi de fructe aflat în insulă.

în timpul escalei, prudenţa cerea să nu te .depărtezi de mal. Totuşi, Forster se aventură puţin şi descoperi un izvor cu apă atît de caldă încît nu puteai ţine degetul în el mai mult de o secundă.

Cu toată dorinţa lor, englezii nu putură să ajungă pînă la vulcanul central, care zvîrlea pînă în nori trîmbe de foc şi de fum şi arunca în aer bolovani uriaşi. Pretutindeni se aflau nenumărate zăcăminte de pucioasă, iar solul părea în prada unor zguduiri vulcanice foarte puternice.

Totuşi, fără să iasă o clipă din rezerva lor, tanienii se mai familiarizară puţin cu străinii, iar relaţiile deveniră ceva mai prieteneşti.

„Oamenii aceştia, spune Cook, se vădesc a fi ospitalieri, cuviincioşi şi buni din fire, cînd nu le stîrnim invidia... Nu poţi să le osîndeşti purtarea, căci, oricum, sub ce aspect ar fi putut să ne privească ? Le era cu neputinţă să înţeleagă adevăratul nostru scop. Intram în porturile lor, fără ca ei să îndrăznească să ni se împotrivească. încercam să debarcăm ca prieteni, dar coboram pe uscat şi rămîneam acolo datorită superiorităţii armelor noastre. în asemenea condiţii, ce părere puteau să aibă insularii despre noi ? Pesemne că li se părea mult mai plauzibilă venirea noastră ca năvălitori decît ca prieteni. Numai trecerea vremii şi legăturile mai intime le-au arătat bunele noastre intenţii“.

Oricum ar fi fost, englezii nu izbutiră să ghicească motivul pentru care băştinaşii îi împiedicau să pătrundă în interiorul insulei. Să fi fost oare din pricina firii lor bănuitoare ? Suferiseră oare adeseori năvălirile locuitorilor din insulele vecine, aşa cum ar fi lăsat să se înţeleagă curajul şi priceperea lor în mînuirea armelor ? Nu se ştie.

Cum băştinaşii nu puneau mare preţ pe obiectele oferite de englezi, nu aduseră prea multe din fructele sau rădăcinile de care aceştia aveau nevoie, şi nu se învoiră nici în ruptul capului să dea porci, nici măcar în schimbul topoarelor, a căror utilitate o putuseră, totuşi, constata.

Arborele-de-pîine, nuca-de-cocos, un fruct care seamănă cu piersica şi care e numit *pavi,* ignamul, batata, smochina sălbatică, nucşoara şi multe alte fructe cărora Forster nu le cunoştea numele, creşteau din belşug pe insulă.

Cook părăsi Tana în ziua de 21 august şi descoperi rînd pe rînd Insulele Erronam şi Annatom : navigă apoi de-a lungul Insulei Sandwich şi trecînd prin faţa Insulei Malekula şi a Insulei Espiritu Santo a lui Queiroz, unde recunoscu destul de uşor golfurile St. Iacob şi St. Filip, părăsi definitiv arhipelagul, după ce îi dădu numele de Noile Flebride, sub *care e

cunoscut şi astăzi.

La 4 septembrie, comandantul făcu o nouă descoperire. Pămîntul pe care îl avea în faţa ochilor nu mai fusese călcat de nici un picior de european : ajunsese la extremitatea septentrională a Capului Colnett (Noua Caledonie), numit astfel după numele aspirantului care îl zărise cel dintîi. Malul era înconjurat de un brîu de stînci marine, din dosul cărora două sau trei pirogi păreau că vor să iasă în întîmpinarea străinilor. Dar, în zorii zilei, ele îşi strînseră velele şi dispărură.

După ce ocoli vreme de două ore un recif exterior, Cook zări un canal care avea să-i permită să acosteze, pătrunse prin el şi debarcă la Balade.

Insula părea stearpă, acoperită numai de o iarbă albicioasă. Doar din loc în loc, la mare distanţă, se zărea cîte un arbore cu trunchiul alb, a cărui, formă semăna cu a sălciilor. Arborii aceştia erau *niauli.* Totodată se zăreau, şi cîteva colibe, asemănătoare cu stupii de albine.

Abia fusese lăsată ancora, cînd vreo optsprezece pirogi înconjurară nava. Băştinaşii se arătară destul de încrezători ca să se apropie şi să facă schimb. Cîţiva se urcară chiar la bord şi vizitară toate ungherele navei, cu nespusă curiozitate. Dacă refuzară să atingă diferitele mîncăruri oferite, printre care mazărea şi carnea sărată, de vită şi de porc, în schimb gustară bucuroşi igname. Cea mai mare uimire le-o produseră caprele, porcii, cîinii şi pisicile* animale care trebuie că le erau cu totul necunoscute, căci n-aveau nici cuvinte să le numească. Cuiele, şi în genere toate obiectele de fier şi ţesăturile de culoare roşie, erau socotite de mare preţ. înalţi şi voinici, bine propor- ţionaţi, cu părul şi barba ondulată, cu pielea negricioasă de tot, băştinaşii aceştia vorbeau o limbă care părea să n-aibă nici o legătură cu cele auzite de englezi pînă atunci.

Cînd comandantul debarcă, fu primit cu demonstraţii de bucurie şi de mirare, firească la o populaţie care vedea pentru prima oară nişte lucruri a căror existenţă nici n-o bănuise măcar. Mai multe căpetenii, după ce izbutiră să facă linişte, rostiră scurte cuvîntări ; iar Cook începu împărţirea mărunţişurilor obişnuite. Apoi, ofiţerii se amestecară în mulţime ca să facă observaţii asupra insularilor.

Mulţi dintre băştinaşi păreau atinşi de un fel de lepră, iar braţele ca şi picioarele le erau grozav de umflate. Aproape în întregime goi, singurul lor veşmînt era un cordon strîns în jurul taliei de care era prinsă o bucăţică de pînză.

Unii băştinaşi purtau tichii enorme, de formă cilindrică, goale de o parte şi de alta şi asemănătoare cu bonetele husarilor unguri. De urechi, pe care le aveau crăpate şi alungite, îşi atîrnau cercei din scoici sau suluri făcute din frunze de trestie-de-zahăr. Curînd, englezii dădură de un sat, de după lăstărişul de mangrove[321]. în jurul satului se întindeau plantaţii de trestie-de-zahăr, de ignam şi de bananieri, udate de mici canale, derivate cu multă iscusinţă din cursul de apă principal.

Lui Cook nu-i trebui mult ca să-şi dea seama că n-avea de aşteptat de la oamenii aceştia decît îngăduinţa de a vizita liberi ţinutul.

„Băştinaşii, spune el, ne-au învăţat cîteva cuvinte din limba lor, care n-avea nici o legătură cu limbile vorbite pe alte insule. Erau oameni blajini din fire şi paşnici, dar foarte indolenţi ; ne însoţeau rareori în plimbările noastre. Dacă treceam pe lîngă colibele lor şi le vorbeam, ne răspundeau, dar dacă ne vedeam de drum fără să le spunem ceva, nici nu se uitau la

noi. Femeile erau totuşi ceva mai curioase, şi se ascundeau în tufe ca să ne privească ; dar nu acceptau să vină lîngă noi decît cînd erau şi bărbaţii de faţă.

Băştinaşii nu mi s-au părut nici supăraţi, nici speriaţi de faptul că ucidem păsări cu puştile ; dimpotrivă, cînd ne apropiam de locuinţele lor, tinerii nu uitau să ne arate păsările, ca să aibă plăcerea de a ne vedea trăgînd în ele.

în acest anotimp, nu prea păreau ocupaţi ; pregătiseră pămîntul şi semănaseră rădăcini şi banane de la care aşteptau recolta în vara viitoare ; poate, de aceea nu prea se arătau dornici ca să ne vîndă provizii, căci altminteri aveam motive să credem că şi ei cunoşteau principiile ospitalităţii care îi fac pe insularii din Marea Sudului atît de interesanţi pentru navigatori".

Englezii zăriră puţine păsări, deşi prepeliţa, turturica, porumbelul, găinuşa, raţa, lişiţa şi alte cîteva, mărunte, trăiau în stare sălbatică. Şi nu constatară prezenţa nici unui patruped, iar eforturile de a-şi procura alimente rămaseră mereu fără rezultat.

La Balade, comandantul făcu mai multe drumuri în interior şi urcă un lanţ de munţi ca să poată avea o perspectivă generală a ţinutului. Din vîrful unei stînci, Cook zări marea în amîndouă părţile şi îşi dădu seama că Noua Caledonie, în locul acela, n-avea mai mult de zece leghe lăţime. în general, ţinutul semăna foarte mult cu unele locuri din Noua. Olandă, aşezate sub aceeaşi paralelă. Produsele naturale păreau să fie identice, iar în păduri lipsea vegetaţia de sub arbori, ca şi în Australia. O altă observaţie făcută a fost aceea că munţii conţineau minerale, remarcă confirmată de récén ta descoperire a minereurilor de aur, fier, aramă, nichel şi cărbune.

Un accident, identic cu cel care era să-i fie fatal unei părţi din echipaj lîngă Malekula, se petrecu şi în timpul popasului acestuia.

„Secretarul meu, spune Cook, a cumpărat un peşte prins de un indian pe lîngă lacul unde se luau provizii de apă şi mi l-a trimis la bord. Peştele, de o specie absolut nouă, semăna oarecum cu cel numit soare ; efa din genul pe care Linné îl numeşte tetrodon. Avea un cap hidos, mare şi lung. Nebănuind că ar putea fi otrăvitor, am dat ordin să fie gătit pentru masa de seară. Dar, din fericire, timpul necesar pentru desenarea şi descrierea peştelui nu ne-a îngăduit să-l şi gătim, aşa că la masă a fost servit numai ficatul. Cei doi Forsteri şi eu l-am gustat, iar pe la orele trei dimineaţa am simţit un soi de leşin şi o slăbiciune grozavă în toate mădularele. Aproape că îmi pierdusem simţul pipăitului şi nu mai deosebeam corpurile grele de cele uşoare cînd voiam să le mişc. O oală plină cu apă sau o pană mi se păreau la fel de grele. Mai întîi ni s-a dat un vomitiv şi apoi, un sudorific, după care ne-am simţit mult mai bine. Dimineaţa, unul dintre porci, care mîncase măruntaiele peştelui, fu găsit mort. Cînd localnicii veniră la bord şi văzură peştele care fusese atîrnat pe punte, ne făcură să înţelegem imediat că era o hrană vătămătoare şi-şi exprimară sila faţă de el ; dar, cînd îl vînduseră şi chiar după aceea, nici unul dintre ei nu arătase sila aceasta“.

Cook făcu măsurările şi trasă harta unei mari părţi a coastei răsăritene, în timpul acestei operaţii, văzu un băştinaş la fel de alb ca un european, culoare pe care o puse pe seama vreunei boli. Era un albinos, la fel cu cei pe care îi mai întîlnise în Tahiti şi în Insulele Societăţii.

Comandantul, care voia să aclimatizeze porci în Noua Caledonie, avu multă

bătaie de cap să-i facă pe băştinaşi să accepte un vier şi.o scroafă. Trebui să laude calităţile animalelor, uşurinţa lor de a se înmulţi şi chiar să le exagereze valoarea, ca băştinaşii să consimtă să-i debarce în insulă.
în general, Cook îi înfăţişează pe neocaledonieni ca pe nişte oameni înalţi, robuşti, activi, cuviincioşi şi paşnici şi le recunoaşte o însuşire rară : nu fură.
Unii dintre băştinaşi aveau buzele groase, nasul turtit şi semănau aidoma cu negrii. Părul, încreţit de la natură, contribuia şi el să le dea asemănarea aceasta.

Acoperişul unei aşezări uriaşe

„Dacă ar trebui să judec obîrşia populaţiei de aici, spune Cook, aş zice

că se trage din populaţia Tanei şi a Insulelor Prieteniei, sau din cea a Tanei şi a Noii Zeelande, sau chiar din toate trei, pentru motivul că limba lor nu este, în unele privinţe, decît un amestec al limbilor vorbite în aceste insule“.

Mulţimea armelor ofensive ale băştinaşilor, măciuci, lănci, suliţe uşoare, prăştii, era un semn că se războiau destul de des. Pietrele pe care le aruncau cu praştiile erau lustruite şi ovale. Cele mai multe dintre colibele lor, clădite pe un plan circular, semănau a stupi de albine, cu acoperişuri uimitor de înalte, terminate cu vîrf ascuţit. în colibe se aflau o vatră sau două, totdeauna cu foc în ele ; dar, pentru că fumul nu avea altă ieşire decît uşa, •europenilor le era imposibil să rămînă înăuntru.

Băştinaşii se hrăneau doar cu peşti, rădăcini, printre care cele de ignam şi ■de taro [322],- şi cu sooarţa unui arbore care e foarte puţin gustoasă. Bananele, trestia-de-zahăr, fructele arborelui-de-pîine erau rare pe aici, iar cocotierii nu creşteau atît de viguroşi ca în insulele vizitate pînă atunci de „Resolution“. Cît despre numărul locuitorilor, s-ar fi putut crede că era foarte mare ; dar Cook observă pe drept cuvînt că venirea lui provocase adunarea tuturor băştinaşilor, iar locotenentul Pickersgill avu prilejul să constate, în timpul unei cercetări hidrografice, că populaţia de pe insulă era foarte rară.

Neocaledonienii obişnuiau să-şi îngroape morţii. Cîţiva oameni din echipaj le vizitară cimitirele şi, în special, mormîntul unei căpetenii, un fel de muşuroi uriaş, împodobit cu lănci, suliţe şi vîsle, înfipte de jur împrejur.

La 13 septembrie, Cook părăsi portul Balade şi continuă să înainteze de-a lungul coastei Noii Caledonii, fără să-şi poată procura hrana proaspătă. Insula arăta cam peste tot la fel de stearpă. în sfîrşit, la extremitatea ei sudică, englezii descoperiră o insulă mai mică, pe-care, din cauza numeroşilor pini aflaţi pe ea, o botezară Insula Pinilor.

Soiul acela de pini era foarte bun pentru făcut vergile de care „Resolution“ avea nevoie. De aceea, Cook trimise o şalupă şi cîţiva oameni să-i aleagă şi să-i taie. Marinarii găsiră arbori cu un diametru, de aproape o jumătate de metru şi înalţi de peste douăzeci de metri[323], aşa că s-ar fi putut face din ei şi catarge dacă ar fi fost nevoie. Descoperirea Insulei Pinilor păru deci preţioasă, căci, în întregul Ocean Pacific, numai aici şi în Noua Zeelandă se găsea lemn pentru catarge şi vergi.

Navigînd către sud, spre Noua Zeelandă, Cook întîlni în cale, la 10 octombrie, o insuliţă nelocuită, de pe care botaniştii strînseră o bogată recoltă de plante necunoscute. Era Insula Norfolk, pe care aveau s-o colonizeze mai tîrziu o parte din răsculaţii de pe „Bounty“ [324].

La 18 octombrie, „Resolution“ ancoră din nou în Strîmtoarea Regina Charlotte. Grădinile pe care englezii le plantaseră cu atîta rîvnă fuseseră cu totul neglijate de neozeelandezi; dar, cu toate acestea, multe plante se dezvoltaseră minunat.

La început, localnicii nu se prea îmbulziră şi părură prea puţin dornici să înceapă noi legături. Totuşi, cînd îşi recunoscură vechii prieteni, îşi vădiră bucuria prin manifestările cele mai neobişnuite. întrebaţi despre motivul care îi îndemnase la început să păstreze rezerva şi teama arătate, băştinaşii răspunseră evaziv şi se putu înţelege doar că în timpul ce se scursese avuseseră loc numeroase lupte.

Temerile lui Cook în privinţa navei „Adventure“, despre care nu mai

avusese veşti din timpul ultimului popas prin aceste meleaguri; deveniră foarte vii. Dar comandantul avea să afle ce se petrecuse în lipsa lui abia la Capul Bunei Speranţe, unde îl aşteptau scrisorile căpitanului Furneaux.

După ce mai lăsă cîţiva porci, cu care ţinea să înzestreze neapărat Noua Zeelandă, Cook întinse velele la 10 noiembrie şi se îndreptă spre Capul Horn.

Primul ţărm întîlnit, după o călătorie în care nu se întîmplă nimic deosebit, fu coasta apuseană a Ţării de Foc, lîngă intrarea în Strîmtoarea Magellan.

„Partea Americii care ne-a izbit privirea, spune Cook, avea o înfăţişare nespus de jalnică şi părea fărîmiţată în numeroase insuliţe nu prea înalte, dar foarte negre şi aproape cu desăvîrşire sterpe. Dincolo de ele zăream pă- mînturi înalte şi parcă ciopîrţite, acoperite de zăpezi şi aşezate aproape la marginea apei... Coasta aceasta, cea mai sălbatică din cîte am văzut în viaţa mea, pare acoperită în întregime de munţi şi de stînci, fără urmă de vegetaţie. Munţii au prăpăstii îngrozitoare şi piscuri deosebit de înalte. Poate că nu mai există în natură ceva care să ofere o privelişte atît de sălbatică. Munţii din interior erau acoperiţi de zăpadă, dar cei de pe ţărmul mării nu erau ninşi. Ne-am spus că primii aparţineau Ţării de Foc, pe cînd ceilalţi erau nişte insuliţe înşiruite în aşa fel încît, în aparenţă, formau un ţărm neîntrerupt“.

Totuşi, comandantul socoti nimerit să poposească pe ţărmul acesta pustiu, pentru ca echipajul să-şi poată procura cîteva alimente proaspete.

Vînătorii împuşcară cîteva păsări, iar Pickersgill îi aduse echipajului trei sute de ouă de rîndunici-de-mare şi patrusprezece gîşte. „Am putut astfel, spune Cook, să le împart pe toate echipajului, iar marinarii se bucurară cu atît mai mult cu cît se apropia crăciunul. Fără întîmplarea aceasta fericită, oamenii nu s-ar fi putut ospăta decît cu carne sărată de vită şi de porc“.

Cîţiva băştinaşi se urcară la bord, fără prea multă stăruinţă. Cook îi descrie în aceleaşi culori ca şi Bougainville. Din carnea focilor putrezite, cu care se hrăneau, ei preferau, nici vorbă, grăsimea, observă căpitanul, căci ea îi apără de asprimea gerului.

„Resolution“ porni curînd în larg şi ocoli Capul Plorn; apoi străbătu Strîmtoarea Le Maire, ajuijse în faţa Ţării Statelor, unde găsi un loc bun de ancorat. Meleagurile acelea erau însufleţite de numeroase balene, aflate în perioada împerecherii, de aşa-numiţii viţei şi lei-de-mare, de pinguini şi de cormorani adunaţi în stoluri nenumărate.

„Doctorul Sparrmann şi cu mine, spune Forster, era cît pe-aci să fim atacaţi de un urs-de-mare, pe o stîncă unde se mai aflau adunate vreo cîteva sute care păreau că aşteaptă sfîrşitul luptei. Doctorul trăsese un foc de armă într-o pasăre şi se ducea s-o ridice, cînd bătrînul urs-de-mare mormăi, îşi arătă colţii şi păru că are de gînd să-i stea în cale. îndată ce am găsit o poziţie prielnică, l-am doborît cu un foc şi toată ceata, văzîndu-şi eroul ucis, o porni în goană spre mare. Cîţiva s-au grăbit atîta să se arunce în apă încît au sărit de la mare înălţime, pe nişte stînci ascuţite. Dar nu cred să-şi fi făcut vreun rău, căci au pielea foarte tare, iar grăsimea lor, foarte elastică, nu se vatămă oricît de tare ar fi strivită“.

După ce părăsi Ţara Statelor, la 3 ianuarie, Cook se îndreptă spre sud-est ca să exploreze partea aceasta a oceanului, singura care îi scăpase pînă atunci. El atinse peste cîtăva vreme Georgia de Sud, văzută în 1675

de Laroche şi în 1756 de Duclos-Guyot, care comanda pe atunci nava spaniolă“ „Leul“. Descoperirea aceasta avu loc la 14 ianuarie 1775. Comandantul debarcă în trei puncte diferite şi luă pămîntul în stăpînire, în numele regelui George al III-lea al Angliei, după care îi dădu şi numele. Fundul Golfului Posesiunii era mărginit cu stînci de gheaţă perpendiculare, aidoma cu cele văzute la înaltele latitudini australe.

„Interiorul ţinutului, spune relatarea, nu e nici mai puţin sălbatic, nici mai puţin îngrozitor. Stîncile îşi înălţau culmile semeţe spre nori, iar văile erau acoperite de zăpezi veşnice. Nu se zărea măcar un copac şi nu exista nici cea mai măruntă tufă, cît vedeai cu ochii“.

Părăsind Georgia de Sud, Cook pătrunse şi mai adînc spre sud-est, printre gheţarii plutitori. Primejdiile necontenite ale călătoriei acesteia istoviseră echipajul. Rînd pe rînd, fură descoperite stîncile Clerke, Insulele Sandwich de Sud, Thule de Sud (cel mai sudic dintre pămînturile descoperite pînă la el : 59°13'5" latitudine sudică) etc. [325].

Arhipelagurile acestea sterpe şi pustii vor fi totdeauna fără utilitate practică pentru neguţător şi pentru geograf. O dată semnalată existenţa lor, navigatorilor nu le mai rămînea decît să pornească la drum, căci o cercetare amănunţită ar fi putut risca să compromită documentele atît de preţioase pe care „Resolution“ le ducea în Anglia.

Descoperirea acestor pămînturi izolate îl convinse pe Cook că în apropierea polului există o întindere de pămînt unde se formează cei mai mulţi dintre gheţarii răspîndiţi în vastul ocean sudic. Remarcă ingenioasă pe care descoperirile exploratorilor din secolul al XIX-lea aveau să o confirme întru totul.

După ce căută din nou, fără succes, Capul Circumciziei al lui Bouvet, Cook se hotărî să pornească spre Capul Bunei Speranţe, unde ajunse la 22 martie 1775.

„Adventure“ poposise aici şi căpitanul Furneaux îi lăsase o scrisoare în care îi povestea ce se petrecuse în Noua Zeelandă.

Sosit în Strîmtoarea Regina Charlotte la 13 noiembrie 1773, căpitanul Furneaux făcuse provizii de apă şi de lemne, apoi trimisese o şalupă, comandată de locotenentul Rowe, să culeagă plante comestibile. Dar, văzînd •că oamenii de pe şalupă nu s-au mai reîntors nici seara şi nici a doua zi, căpitanul Furneaux, fără să bănuiască ce li se întîmplase, trimise în căutarea lor şi iată, în rezumat, ce află :

După mai multe cercetări inutile, ofiţerul care comanda şalupa trimisă în căutarea celor dispăruţi găsi cîteva urme. Debarcînd pe o plajă de iînga Golfuleţul Ierbii, descoperi nişte frînturi din şalupă şi cîţiva pantofi, dintre care unul aparţinuse unui ofiţer. în acelaşi timp, un marinar aduse o bucată ■de carne proaspătă, pe care o crezură carne de cîine, căci încă nu se ştia că populaţia e antropofagă.

„Un mare număr de coşuri, vreo douăzeci, zăceau pe plajă legate la gură ; le descinserăm tăind legăturile ; unele erau pline cu carne prăjită şi altele cu rădăcini de ferigi, care servesc drept pîine. Căutînd mai departe, ■dădurăm de alte ghete şi de o mînă pe care o identificarăm de îndată ca fiind a lui Thomas Hill, unul dintre oamenii noştri de pe teugă, fiindcă era marcată cu T.H. cu un instrument tahitian de tatuare“. *

Ceva mai departe, ofiţerul zări patru pirogi şi o mulţime de băştinaşi,

---

* Vezi *Călătoriile căpitanului Cook,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti 1959, p. 257.

adunaţi în jurul unui foc uriaş. Debarcînd, englezii traseră o salvă care îi puseră pe fugă pe neozeelandezi ; doi dintre ei însă, rămaseră locului, calmi. Unul din ei fu grgv rănit şi marinarii înaintară pe plajă.

„Ni se înfăţişă o scenă atît de zguduitoare prin cruzimea şi sălbăticia ei, încît nu poate fi nici amintită, nici închipuită fără să te cutremuri de groază: vedeam capetele, inimile şi plămînii oamenilor noştri zăcînd pe plajă, iar la o mică depărtare cîinii le rodeau măruntaiele“. *

Ofiţerul avea prea puţini oameni cu el — numai zece — ca să încerce să răzbune înspăimîntătorul măcel. în afară de aceasta, vremea începuse să se strice, >ar băştinaşii primitivi se adunau din ce în ce mai mulţi. Englezii trebuiră aşadar să se reîntoarcă pe „Adventure“.

„Nu cred, scrie căpitanul Furneaux, că măcelul să fi fost urmarea unei hotărîri premeditate, căci, în aceeaşi dimineaţă cînd Rowe a plecat de la bord, a întîlnit două pirogi care s-au apropiat de noi şi au rămas toată

*•** *Ibidem,* p. 259.

dimineaţa în golfuleţul unde ne aflam. Măcelul pesemne că a fost pricinuit de vreo ceartă, stîrnită pe neaşteptate ; s-ar putea, de asemenea, ca oamenii noştri să nu fi luat măsuri de prevedere şi aceasta să-i fi ispitit pe indigeni. Neozeelandezii au prins curaj mai ales cînd au văzut că armele noastre nu sînt de neînvins, că uneori ele nu iau foc şi că, după ce ai tras, trebuie să le încarci pentru a le putea folosi din nou“.

în capcana aceea nenorocită, „Adventure“ pierduse zece dintre oamenii ei cei mai buni. Furneaux părăsise Noua Zeelandă la 23 decembrie 1773, ocolise Capul Horn, poposise la Capul Bunei Speranţe şi ajunsese în Anglia la 14 iulie 1774.

După ce luă alimentele necesare şi repară nava, Cook porni din False Bay la 27 mai, poposi pe insulele Sf. Elena, Ascension, Fernando de Noronha, Fayal (una din Azore') şi ajunse, în sfîrşit, la Plymouth în ziua de 29 iulie 1775. în călătoria aceasta, care durase trei ani şi optsprezece zile, nu avusese de regretat decît moartea a patru oameni, e drept, fără să-i punem la socoteală pe cei zece marinari măcelăriţi în Noua Zeelandă.

Pînă atunci, nici o expediţie nu mai adusese atîta bogăţie de descoperiri şi observaţii hidrografice şi etnografice. Multe puncte obscure din relatările vechilor călători fuseseră elucidate prin competentele şi ingenioasele cercetări ale căpitanului Cook. Fuseseră făcute descoperiri importante, mai ales Noua Caledonie. Inexistenţa continentului austral era definitiv dovedită la latitudinile unde era căutat. Marele navigator îşi primi aproape imediat răsplata meritată pentru ostenelile şi muncile lui. La nouă zile după debarcare, fu numit căpitan de navă, iar la 29 februarie 1776 fu ales membru al Societăţii regale din Londra.

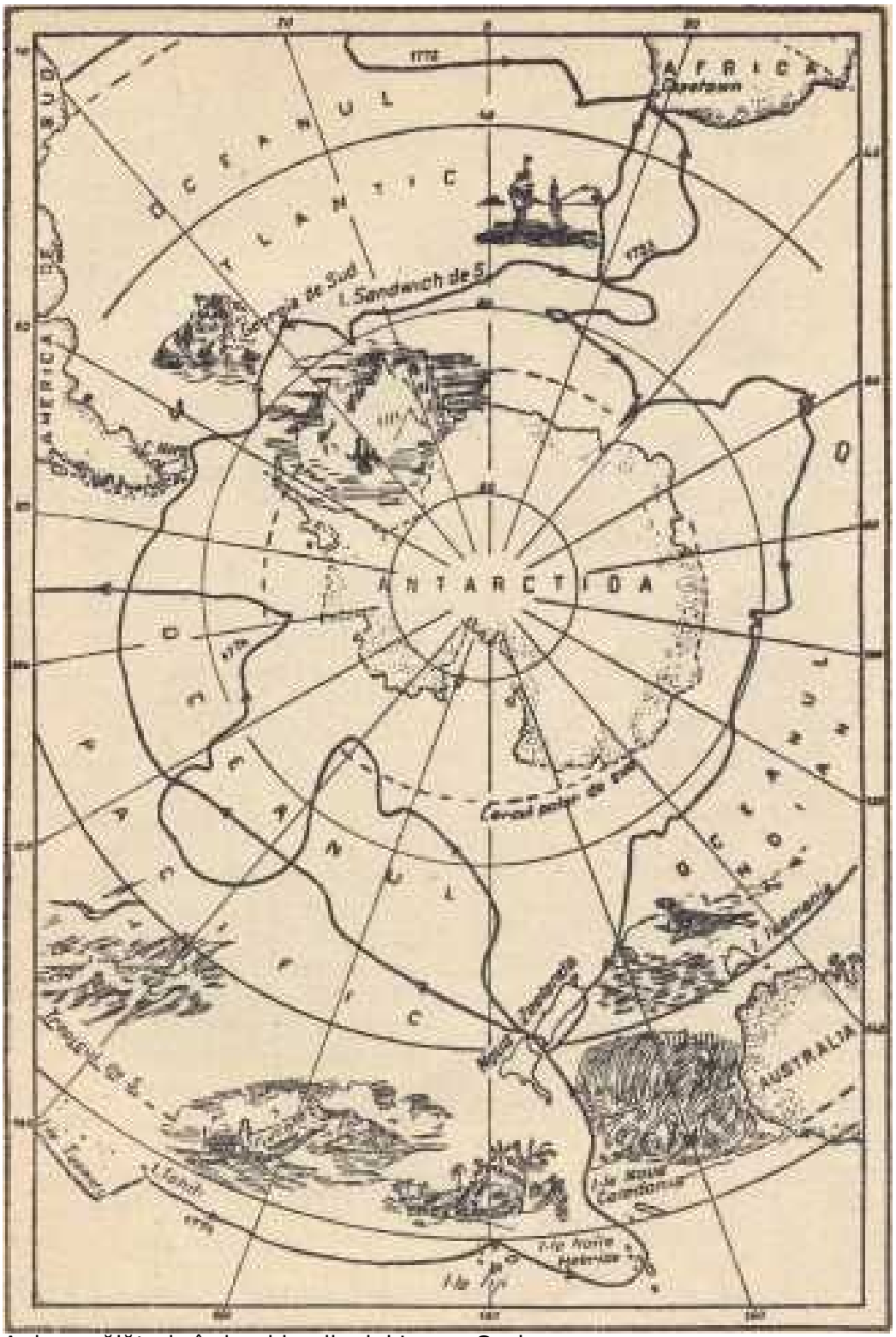

A doua călătorie în jurul lumii a lui James Cook

Cap i lui V

A TREIA CĂLĂTORIE A CĂPITANULUI COOK

Căutarea pămînturilor descoperite de francezi. Insulele Kerguelen. Popas la Van Diemen. Strîmtoarea Regina Charlotte. Insula Palmerston. Mari serbări în Insulele Tonga.

în epoca aceea, ideea care odinioară hotărîse atîţia călători să exploreze mările Groenlandei era din nou la ordinea zilei. .Exista oare o trecere prin nord care să lege Atlanticul de Pacific, de-a lungul coastelor Asiei sau ale Americii ? Iar trecerea aceasta, dacă exista, era ea practicabilă ? Pînă nu de mult căutarea acestei căi maritime fusese făcută prin golfurile Hudson 51 Baffin ; acum era vorba să se încerce găsirea ei prin Oceanul Pacific.

Era o sarcină grea. Lorzii Amiralităţii îşi dădură seama că trebuiau, înainte de orice, să se adreseze unui navigator care să cunoască primejdiile mărilor polare, care să fi dat mai multe dovezi de sînge rece în împrejurări grele şi ale cărui însuşiri, experienţă şi cunoştinţe ştiinţifice să folosească din plin. în timpul expediţiei.

Nimeni nu întrunea toate calităţile cerute mai bine decît căpitanul Cook.. Amiralitatea i se adresă deci lui. Deşi ar fi putut să-şi petreacă în tihna restul zilelor, în slujba care îi fusese dată, la Observatorul Greenwich, şi să se bucure netulburat de stima şi de gloria dobîndite în cele două călătorii în jurul Urnii, căpitanul Cook nu şovăi nici o clipă.

îi fură încredinţate două nave, „Resolution“ şi „Discovery“, aceasta din urmă sub comanda căpitanului Clerke; navele primiră acelaşi armament ca şi în călătoria precedentă.

Instrucţiunile date comandantului expediţiei îi cereau să ajungă la Capul Bunei Speranţe, de unde să navigheze spre sud ca să caute insulele recent descoperite de francezi, la 48° latitudine şi spre meridianul Insulei Mauritius. Comandantul trebuia apoi să ajungă în Noua Zeelandă, dacă socotea, că ar fi cazul, să poposească şi să ia alimente din Insulele Societăţii, unde să-l debarce pe tahitianul Ornai, apoi să se îndrepte spre Noul Albion, să evite debarcarea în oricare dintre posesiunile spaniole din America, şi să se îndrepte de acolo, prin Oceanul îngheţat de Nord, spre golfurile Hudson şi Baffin — cu alte cuvinte să caute prin est trecerea de nord-vest. Apoi, după ce avea să-şi odihnească echipajele în Kamceatka, trebuia să facă o nouă încercare şi să se reîntoarcă în Anglia pe drumul pe care îl va socoti cel mai util pentru progresul geografiei şi al navigaţiei.

Insulele Kergueli

Cele două nave nu porniră împreună. „Resolution“ întinse velele în Plymouth în ziua de 12 iulie 1776, iar „Discovery“, care nu putu părăsi Anglia decît la 1 august, o reîntîlni la Cap, în ziua de 10 noiembrie. „Discovery“ fusese prinsă de furtună şi avea nevoie să fie călăfătuită, din care pricină cele două nave zăboviră la Cap pînă la 30 noiembrie. Comandantul profită de şederea aceasta îndelungată pentru a cumpăra animale vii pe care voia să le lase în Tahiti şi în Noua Zeelandă, cît şi pentru a-şi aproviziona navele în vederea unei călătorii de doi ani.

După douăsprezece zile de drum spre sud-est, fură descoperite două insule la $46^{0}53'$ latitudine sudică şi 37°46' longitudine estică. Canalul care le despărţea fu străbătut şi se constată că insulele acelea rîpoase şi

sterpe nu erau

* *Călătoriile căpitanului Cook,* **p. 280.**

locuite. Ele fuseseră descoperite în 1772, împreună cu altele patru, situate de la 9 pînă la 12° mai spre est, de către căpitanii francezi Marion-Dufresne şi Crozet.

La 24 decembrie, Cook regăsi insulele pe care Kerguelen le semnalase în. cele două călătorii ale sale din 1772 şi 1773 (insulele Marion, Crozet şi Kerguelen).

Nu vom reda aici toate observaţiile pe care navigatorul englez le-a cules- în legătură cu acest arhipelag. Cum ele coincid întru totul cu cele ale lui Kerguelen, le rezervăm pentru momentul cînd vom povesti călătoria navigatorului francez. Deocamdată ne mulţumim să spunem că Cook măsură şi desenă cu grijă coastele, apoi le părăsi la 31 decembrie. Cale de peste trei sute de leghe, cele două nave navigară prin mijlocul unei ceţi deosebit de- groase.

La 26 ianuarie, ancorele fură lăsate în Golful Adventure din Ţara Van. Diemen, exact în locul unde, cu patru ani mai înainte, ancorase căpitanul Furneaux. Cîţiva băştinaşi veniră să-i viziteze pe englezi şi primiră daruri fără să arate nici un fel de satisfacţie.

„Erau de statură obişnuită, spune relatarea, dar cam firavi. Pielea le era. neagră ; la fel şi părul, care mai era şi lînos ca al oricărui băştinaş din Guineea ; dar nu se remarcau nici prin buze prea groase, nici prin nasuri; turtite. Dimpotrivă, trăsăturile lor erau destul de plăcute. Cei mai mulţi aveau părul şi bărbile mînjite cu o unsoare roşie“ *.

Descrierea aceasta, cît ar fi ea de concisă, e însă deosebit de preţioasă, căci. ultimii tasmanieni au pierit acum cîţiva ani, iar populaţia acea:ta a dispărut cu desăvîrşire.

Cook întinse velele la 30 ianuarie şi ancoră în locul lui obişnuit de popas, în Strîmtoarea. Regina Charlotte. Pirogile băştinaşilor înconjurară imediat navele, dar nici un băştinaş nu îndrăzni să se urce la bord, într-atît erau< de convinşi că englezii veniseră să răzbune masacrarea compatrioţilor lor.. Cînd se convinseţă că străinii nu aveau asemenea intenţii, băştinaşii lăsară la o parte orice urină de neîncredere şi de sfială. Comandantul află curînd,, prin intermediul lui Ornai care înţelegea neozeelandeza, cauza înspăimîntă- toarei tragedii.

Pe cînd englezii cinau, băştinaşii, aşezaţi pe iarbă, le furaseră diferite lucruri. Unul dintre ei fusese prins şi lovit de un marinar. La strigătele lui, ceilalţi băştinaşi se năpustiseră asupra marinarilor de pe „Adventure“, care uciseseră doi băştinaşi, dar pierriseră curînd, copleşiţi de mulţimea atacatorilor. Cîţiva neozeelandezi l-l arătară comandantului pe cel care condusese- măcelul şi-i cerură cu însufleţire să-l ucidă. Dar Cook refuză spre marea mirare a băştinaşilor şi spre uluirea lui Ornai, care îi spuse : „în Anglia, cînd' un om ucide un alt om e omorît; iar acesta a ucis zece şi voi nu vă răzbunaţi !“

înainte de a pleca, Cook lăsă în insulă porci şi capre cu speranţa că se vor aclimatiza în Noua Zeelandă.

Ornai avea de gînd să ducă un neozeelandez în Tahiti. I se prezentară doi,, gata să-l însoţească. Cook consimţi să-i ia la bord, atrăgîndu-le totuşi atenţia că nu-şi vor mai revedea patria. De aceea, cînd navele pierdură din zare- ţărmul Noii Zeelande, cei doi tineri nu-şi putură stăpîni lacrimile. La du

rerea lor se mai adăugă şi răul de mare. Dar mîhnirea le dispăru o dată cu ■boala şi nu le trebuiră mult ca să se ataşeze de noii lor prieteni.

La 29 martie fu descoperită o insulă pe care locuitorii ei o nu'meau Man- gea. La îndemnul lui Ornai, băştinaşii se hotărîră să se urce la bordul navelor.

Mărunţi, dar vînjoşi şi bine făcuţi, aceştia aveau părul strîns în creştetul «capului, purtau bărbi lungi şi erau tatuaţi pe diferite părţi ale corpului. Cook ar fi vrut să debarce, dar manifestările ostile ale populaţiei îl împiedicară s-o facă.

Patru leghe mai departe, englezii descoperiră o nouă insulă întru totul asemănătoare cu prima. Locuitorii ei se arătară la început mai bine dispuşi -decît cei din Mangea, şi Cook folosi prilejul ca să trimită la uscat un detaşament, sub comanda locotenentului Gore. Naturalistul Anderson, Gore, un alt ofiţer, numit Burney, şi Ornai debarcară singuri şi fără arme, înfruntînd riscul de a fi măcelăriţi.

Primiţi în mod solemn, englezii fură conduşi, prin mulţimea de oameni cu măciuci pe umeri, lîngă cele trei căpetenii ale căror urechi erau împodobite cu pene roşii. Ei văzură curînd vreo douăzeci de femei, care, dansînd în sunetele unei melodii solemne, nu le dădură nici o atenţie. Despărţiţi unii -de alţii, ofiţerii observară îndată că băştinaşii se căzneau să le golească buzunarele şi tocmai cînd începuseră să nu mai fie siguri de viaţa lor, îl reîn- tîlniră pe Ornai. Dar băştinaşii îi reţinură o zi întreagă şi-i siliră de mai multe ori să-şi scoată veşmintele ca să le poată examina culoarea pielii; pînă la urmă însă, veni noaptea, fără să se fi întîmplat nimic neplăcut, iar englezii se reîntoarseră la şalupa lor, unde li se aduseră nuci-de-cocos, banane şi alte provizii. Poate că salvarea şi-o datorau spuselor lui Ornai despre puterea armelor de foc şi experienţei pe care el o făcu în faţa băştinaşilor aprinzînd pulberea unui cartuş.

Ornai întîlnise trei compatrioţi de-ai săi în mijlocul mulţimii care se îngrămădea pe mal. Plecaţi într-o pirogă, douăzeci la număr, cu gînd să ajungă la Ulietea, tahitienii aceştia fuseseră abătuţi din cale de o furtună. Fiindcă nu porniseră la drum lung, nu-şi luaseră provizii de hrană cu ei, aşa că oboseala şi foamea reduseseră echipajul la patru oameni, pe jumătate morţi, cînd piroga se răsturnă. Naufragiaţii avură totuşi puterea să apuce marginile pirogii şi să se ţină de ele pînă ce fuseseră culeşi de locuitorii insulei pe care se aflau acum, numită Atiu (Arhipelagul Cook). Trecuseră doisprezece ani de cînd toanele mării îi aruncaseră pe coasta aceasta, la peste două sute de leghe de insula lor. Naufragiaţii îşi făcuseră familii şi ^prieteni printre locuitorii insulei, a căror limbă semăna cu a'lor. De aceea, refuzară să se reîntoarcă în Tahiti.

„Faptul acesta, spune Cook, explică mai bine decît o mie de ipoteze ale gînditorilor speculativi, felul în care au ajuns să fie populate odinioară ţinuturile despărţite prin ape şi mai ales insulele Pacificului de Sud, îndeosebi cele ■ce se află departe de vreun continent locuit sau chiar unele de altele“ *.

Insula Atiu se află la $20°1'$ latitudine sudică şi 158°17' longitudine vestică.

Cele două nave se îndreptară apoi spre o insulă vecină numită Uenua, pe «care locotenentul Gore debarcă să ia nutreţ. Deşi exploratorii văzură rămăşiţele unor colibe şi ale unor morminte, insula era nelocuită.

La 5 aprilie, Cook ajunse în faţa Insulei Harvey, pe care o descoperise

* *Călătoriile căpitanului.Cook,* **p. 301.**

în 1773, în timpul celei de a doua călătorii. Atunci i se păruse că insula e pustie, de aceea se miră cînd văzu mai multe pirogi desprinzîndu-se de mal şi îndreptîndu-se spre nave. Dar băştinaşii nu se putură hotărî să se urce la bord. Gesturile lor războinice şi cuvintele zgomotoase nu vesteau intenţii prieteneşti. Limba lor se apropia şi mai mult de cea vorbită în Tahiti decît limba locuitorilor din insulele vizitate pînă atunci.

Locotenentul King, care fusese trimis în căutarea unui loc pentru ancorare, nu găsi nici unul potrivit. Băştinaşii înarmaţi cu suliţe şi măciuci păreau gata să respingă cu forţa orice încercare de debarcare.

între timp, Cook, avînd nevoie de apă şi de nutreţ, hotărî să se îndrepte spre Insulele Prieteniei, unde era sigur că va găsi hrană pentru oameni şi nutreţ pentru vite. De altfel, sezonul, era prea avansat, iar distanţa care despărţea meleagurile acestea de pol era prea mare ca să mai poată încerca ceva în emisfera nordică.

Silit de vînt să renunţe la intenţia iniţială de a atinge Insulele Middelburg sau Eoa, către care avusese de gînd la început să se îndrepte, comandantul schimbă drumul spre Insula Palmerston, unde sosi la 14 aprilie şi găsi din belşug păsări şi cocotieri. Insula aceasta este, de fapt, o grupă de nouă sau zece insuliţe nu prea înalte, care pot fi socotite drept nişte pinteni stîncoşi ai aceluiaşi banc de corali. „

La 28 aprilie, englezii ajunseră în Insula Komango, ai cărei băştinaşi aduseră cu grămada nuci-de-cocos, banane şi alte provizii. Apoi se îndreptară spre Anamuka, o insulă care face parte din Arhipelagul Tonga sau al Prieteniei.

La 6 mai Cook primi vizita lui Finau, o căpetenie din Tongatabu, care se dădea drept rege al tuturor Insulelor Prieteniei.

„L-am vizitat pe acest mare om după-amiază, spune el ; în prealabil primisem în dar de la el doi peşti aduşi la bord de unul dintre slujitorii săi. îndată ce am debarcat, el a venit să mă întîmpine. Avea vreo treizeoi de ani, era înalt, dar subţire ; din cîţi oameni văzusem pe aici, trăsăturile lui semănau cel mai mult cu ale europenilor“ *.

Cînd toate proviziile din insulă se isprăviră, Cook vizită un grup de insuliţe numit Hapai, unde, datorită poruncilor lui Finau, se bucură de o primire prietenoasă şi putu să-şi procure porci, apă, fructe şi rădăcinoase. Războinicii le oferiră englezilor spectacolul mai multor lupte destul de curioase, cu măciucile şi cu pumnii.

„Dar ceea ce ne-a încremenit de uimire, spune relatarea, a fost fapta a două fete voinice, care păşiră în faţa mulţimii şi începură să boxeze fără nici un fel de ceremonie şi cu tot atîta meşteşug ca şi bărbaţii. Această competiţie nu dură totuşi mai mult de jumătate de minut şi una dintre-ele se declară păgubaşă. Eroina biruitoare a fost aplaudată de privitori, asemeni luptătorilor învingători ai celuilalt sex“ †.

Serbarea şi jocurile nu se opriră aici. O sută cinci actori executară un dans în sunetul a două tobe, sau mai degrabă a două trunchiuri de arbori scobite, cărora li se adăugă un cor de muzică vocală. Cook răspunse acestor demonstraţii punîndu-i pe soldaţii de la bord să facă exerciţii de

---

* *Călătoriile căpitanului Cook, p. 308.*
† *Ibidem,* p. 311.

tragere- cu arma şi aprinzînd focuri de artificii care îi uimiră grozav pe băştinaşi. Dar insularii nu voiau să se dea bătuţi în întrecerea aceasta a distracţiilor şi dădură un nou concert, apoi douăzeci de femei, încununate cu ghirlande de trandafiri de China, executară un dans. Baletul acesta fu urmat de un altul, executat de bărbaţi. Dar n-am mai termina niciodată dacă am vrea să povestim în amănunt toate minunăţiile acestei primiri entuziaste, care îi dădu cu adevărat Arhipelagului Tonga dreptul de a se numi Insulele Prieteniei.

La 23 mai, Finau, care se dăduse drept regele întregului arhipelag, veni să-i anunţe lui Cook că are de gînd să viziteze insula vecină Vavau. Avea, de altfel, motive serioase să plece, căci tocmai aflase de sosirea adevăratului suveran, numit Fotafaihi sau Paulaho.

La început, Cook refuză să-i recunoască noului sosit rangul pe care şi-l atribuia ; dar căpătă curînd dovezi incontestabile că lui îi aparţinea titlul de rege.

Paulaho era nemaipomenit de gras, din care pricină, fiind şi mărunţel de statură, semăna cu o butie. Dacă la insularii aceştia rangul este proporţional cu greutatea trupului, atunci cu siguranţă că regele eră cea mai de seamă căpetenie pe care englezii o întîlniseră în călătoria lor. Inteligent, serios şi cumpănit, Paulaho examină amănunţit şi cu mare interes nava şi tot ce era nou pentru el, puse cîteva întrebări chibzuite şi se -informă de motivul sosirii străinilor. Curtenii se împotriviră cînd vru să coboare între punţi, căci, fiind *tabu* [326] spuneau ei, nu era îngăduit să i se calce pe deasupra capului. Cook răspunse prin intermediul lui Ornai că va interzice trecerea pe deasupra cabinei sale şi Paulaho cină cu comandantul. Regele mîncă puţin, bău şi mai puţin şi-l pofti pe Cook să debarce la uscat. Semnele de respect ale tuturor băştinaşilor faţă de Paulaho îl convinseră pe comandant că avea într-adevăr de-a face cu regele întregului arhipelag.

La 29 mai Cook întinse velele şi se reîntoarse la Anamuka, apoi la Tongatabu, unde în cinstea lui se dădu o *haiva* sau serbare, a cărei măreţie le întrecu pe toate cîte văzuse pînă atunci.

„Seara, sptinea el, am avut spectacolul unui *bomai,* adică s-au executat dansurile nopţii în casa ocupată de Finau. Durata lor e cam de trei ore, în care timp am văzut cam douăsprezece dansuri. Unul era executat de femei şi, la mijlocul lui, am văzut sosind o ceată de bărbaţi care formară un cerc înăuntrul cercului dansatoarelor. Douăzeci şi patru de bărbaţi executară "un al treilea dans şi făcură cu mîinile o mulţime de mişcări foarte aplaudate, pe care nu le văzuserăm pînă atunci. Orchestra se ivi din nou. Finau apăru pe scenă în fruntea ă cincizeci de dansatori, minunat îmbrăcat; veşmintele îi erau făcute din pînză şi dintr-un văl subţire şi lung ; la gît purta prinse mai multe figurine mici.“

După o şedere de trei luni, socotind că ar fi timpul să părăsească locurile acelea încîntătoare, Cook distribui o parte din vitele aduse de la Cap şi, cu ajutorul lui Ornai, puse să li se explice localnicilor foloasele vitelor şi felul cum trebuie hrănite. Apoi, înainte de a pleca, vizită o *fiatuka* sau loc de înmormîntare, care aparţinea regelui şi se compunea din trei case destul de încăpătoare, ridicate pe marginea unui fel de coline. Duşumelele caselor acestora, ca şi colinele artificiale care le

susţineau, erau acoperite cu pietriş, iar de jur împrejur se aflau lespezi puse pe pămînt.

„Aşa cum nu mai văzuserăm pînă atunci, una din casele acestea erau deschise într-o parte, iar înăuntru se aflau două statui de lemn, cioplite grosolan, una lîngă intrare şi alta ceva mai în interior. Băştinaşii ne-au urmat pînă la uşă, dar n-au îndrăznit să treacă pragul. I-am întrebat ce reprezentau statuile şi ne-au răspuns că nu sînt chipuri de zei ci că fuseseră făcute ca să amintească de căpeteniile înmormîntate în *fiatuka.“*

Plecînd la 10 iulie din Tongatabu, Cook se îndreptă spre Insuliţa Eoa, unde vechiul său prieten Tai-One îl primi cu multă bucurie. De la el, comandantul află că proprietatea diferitelor insule din arhipelag aparţinea căpeteniilor din Tongatabu, numită „Ţara Căpeteniilor“. Astfel, Paulaho avea sub dominaţia lui o sută cincizeci şi trei de insule, dintre care cele mai însemnate erau Vavau şi Hamau. Cît despre Insulele Viti sau Fiji, cuprinse în această nomenclatură, ele erau locuite de un neam de războinici cu mult superiori ca inteligenţă celor din Insulele Prieteniei.

Din numeroasele şi foarte interesantele date culese de comandant şi de naturalistul Anderson, nu le vom reţine decît pe cele relative la blîndeţea şi la bunăvoinţa băştinaşilor. Dacă Cook, în timpul diferitelor lui popasuri în arhipelagul acesta, n-a avut decît cuvinte de laudă pentru felul cum l-au primit localnicii, motivul este că n-a bănuit niciodată planul conceput de Finau şi de alte căpetenii, care avuseseră de gînd să-l asasineze cu prilejul serbării nocturne din Hapai şi să-i ia navele prin surprindere. Navigatorii veniţi după Cook n-au mai găsit că se cuvine să risipească aceleaşi cuvinte de laud,ă şi, dacă n-am cunoaşte sinceritatea ilustrului navigator, am crede că numai prin contrast a dat arhipelagului acestuia numele de Insulele Prieteniei.

La moartea unei rude, insularii din Tonga au obiceiul să-şi izbească faţa cu pumnii şi să şi-o sfîşie cu dinţi de rechin, ceea ce explică numeroasele tumori şi cicatrice pe care le aveau pe obraji. Dacă se află în pericol de moarte, ei îşi sacrifică o falangă sau două de la degetul mic, pentru a potoli mînia divinităţii. Cook ne asigură că din zece oameni unul era totdeauna astfel mutilat.

„Cuvîntul *tabu* — spune el — care joacă un rol atît de mare în obiceiurile acestor oameni are foarte multe sensuri... Cînd nu e voie să atingi un lucru, ei spun că e tabu. Băştinaşii ne-au mai spus de asemenea că dacă regele intră în casa unuia din supuşii săi, casa devine tabu, iar proprietarul nu o mai poate locui“.

Cît despre religia lor, Cook crezu că a înţeles-o destul de bine. Zeul suprem, Kallafoutonga, nimiceşte în mînia sa plantaţiile, împrăştie bolile şi moartea. Nu toate insulele au aceleaşi idei religioase, dar în toate este admisă, fără excepţie, nemurirea sufletului. în sfîrşit, dacă nu obişnuiesc să le aducă zeilor ofrande şi fructe sau alte produse locale, băştinaşii obişnuiesc, în schimb, să le ofere ca jertfe victime omeneşti.

La 17 iulie, Cook pierdu la orizont Insula Tonga, iar la 8 august expediţia ajunse în faţa unei insule căreia localnicii îi spuneau Toubouai.

Toată risipa de cuvinte făcută de englezi ca să-i convingă pe băştinaşi să se urce la bord a fost zadarnică. Aceştia nu-şi părăsiră o clipă pirogile şi se mulţumiră să-i invite pe străini să-i viziteze. Dar, cum timpul nu le îngăduia, iar navele aveau provizii destule, călătorii trecură fără să

oprească prin faţa acestei insule, care li se păru fertilă şi pe care, după spusele insularilor, mişunau porcii şi păsările. înalţi, voinici, harnici, băştinaşii aceştia, cu înfăţişare aspră, vorbeau limba tahitiană. Relaţiile cu ei au fost deci uşor de stabilit.

Arborele sub care Cook a observat trecerea planetei Venus (Facsimil. Gravură veche)

Peste cîteva zile, se iviră în zare crestele înverzite din Tahiti şi cele doua nave se opriră curînd în faţa Peninsulei Tairabu, unde Ornai fu primit de compatrioţii săi cu toată indiferenţa posibilă. Pînă şi fratele său, căpetenia Uti, abia consimţi să-l recunoască ; dar, cînd Ornai le arătă comorile aduse de el şi mai ales faimoasele pene roşii, care se bucuraseră de atîta succes în timpul celei de-a doua călătorii a lui Cook, Uti îşi schimbă felul de a se purta, îl trată pe Ornai cu mai multă

bunăvoinţă şi-i propuse să-şi schimbe numele cu el. Ornai se lăsă înşelat de aceste noi demonstraţii de dragoste şi, fără intervenţia lui Cook, ar fi fost jefuit de toate comorile lui.

Navele erau aprovizionate cu pene roşii. De aceea, fructele, porcii, păsările .se adunară din belşug în timpul escalei. Cu toate acestea, Cook se îndreptă curînd spre Golful Matavai, iar regele O-Tu îşi părăsi rezidenţa din Pare ca să vină să-şi vadă vechiul prieten. însă, şi acolo Ornai fu privit cu acelaşi dispreţ de ai săi ; în zadar se aruncă la picioarele regelui oferindu-i un' mănunchi de pene roşii împreună cu două sau trei bucăţi de pînză ţesută cu fir de aur. Regele abia dacă îl privi. Totuşi, ca şi la Tairabu, sentimentele se schimbară de îndată ce oamenii aflară despre averea lui Ornai. încrezător în falsa prietenie a celor care căutau să-şi însuşească din bunurile aduse, Ornai nu izbuti să-şi dobîndească asupra lui O-Tu şi a căpeteniilor mai de seamă influenţa necesară pentru introducerea civilizaţiei.

Cook auzise de multă vreme că în Tahiti se făceau jertfe umane, dar refuzase totdeauna să creadă că ar fi adevărat. După o ceremonie solemnă la care asistă, în Atahuru, nu mai avu îndoieli în această privinţă. Ca să-l facă pe Itua, adică pe zeul suprem, favorabil expediţiei plănuite împotriva Insulei Eimeo, un om din rîndurile cele mai de jos ale poporului fu ucis cu măciucile în prezenţa regelui. Apoi se depuse ca ofrandă în faţa acestuia părul şi un ochi al victimei, ultimele simboluri ale antropofagiei care existase odinioară în arhipelag. La sfîrşitul barbarei ceremonii, care aruncă o pată peste poporul acesta cu obiceiuri atît de blajine, un pescăruş trecu în zbor printre copaci. *E Itua.!* strigă O-Tu, fericit de prevestirea cea bună.

A doua zi, ceremonia avea să se termine cu jertfirea a numeroşi porci. Preoţii căutară să desluşească în ultimele zvîrcoliri ale victimelor soarta hărăzită expediţiei.

Cook, care asistase tăcut la toată această ceremonie, nu putu să-şi ascundă, de îndată ce luă sfîrşit, dezgustul pe care i-l inspirase. Ornai fu interpretul său, elocvent şi viguros. De aceea Touha abia putu să-şi stăpînească mînia. „Dacă regele ar fi ucis un om în Anglia, spuse Ornai, aşa cum a făcut aici cu nefericita şi nevinovata victimă jertfită zeului său, i-ar fi fost imposibil să scape de ştreang, singura pedeapsă pentru criminali şi ucigaşi“.

Cuvintele acestea violente ale lui Ornai erau cu totul nepotrivite şi Cook ar fi trebuit să-şi amintească faptul că moravurile se schimbă de la o ţară la alta. Era absurd să vrei să aplici în Tahiti, pentru ceva care acolo trecea drept un lucru firesc, pedeapsa rezervată la Londra unor fapte socotite acolo drept crime. Fiecare trebuie să fie stăpîn în casa lui, spune un proverb. Europenii uită prea adesea proverbul acesta. Sub pretextul sădirii civilizaţiei, ei fac_ adeseori să curgă sînge care n-ar trebui vărsat dacă s-ar abţine'" să intervină.

înainte de a pleca din Tahiti, Cook îi dădu lui O-Tu animalele aduse cu atîta cazną din Europa. Erau gîşte, raţe, curcani, capre, oi, cai şi boi. O-Tu nu ştiu cum _ să-şi mai exprime recunoştinţa faţă de *aricki no Pretone* (regele Britaniei), mai ales cînd văzu că englezii n-au putut să îmbarce, din pricina dimensiunilor ei, o măreaţă pirogă dublă pe care cei mai

pricepuţi artişti o construiseră, la porunca lui.

„Resolution“ şi „Discovery“ părăsiră Tahiti la 30 septembrie şi veniră să ancoreze la Eimeo. Aici, şederea fu întunecată de un incident neplăcut: fiindcă de cîteva zile furturile nu mai conteneau, cînd i se fură o capră, Cook, drept pildă, dădu foc la vreo cinci sau şase colibe, incendie un număr mare de pirogi şi-l ameninţă pe rege că toată mînia i se va abate asupra lui dacă nu i se va aduce imediat înapoi capra furată.

îndată ce primi satisfacţie, comandantul plecă spre Huaheine cu Ornai, care avea să se stabilească în această insulă.

în schimbul unor daruri bogate, căpetenia din Uare cedă un teren destul de întins. Cook puse să se construiască pe el o casă şi să se planteze o grădină, semănată cu legume europene. Apoi îi lăsă lui Ornai doi cai, două capre şi mai multe păsări de curte. Totodată, îi dărui o platoşă de zale, o armură completă, pulbere, plumb şi arme. Un armoniu portativ, o maşină electrică [327], nişte artificii şi diverse unelte agricole sau casnice întregeau colecţia de daruri, utile sau ciudate, destinate să le dea tahitienilor o înaltă idee despre civilizaţia europeană. Ornai avea o soră măritată în Huaheine, dar soţul ei avea o situaţie prea modestă ca să-l poată apăra de jefuire. De aceea Cook declară în mod solemn că băştinaşul era prietenul său şi că va reveni peste puţin timp să se intereseze de felul cum va fi tratat; cei ce se vor purta rău cu el vor fi pedepsiţi cu asprime.

Aceste ameninţări aveau să-şi producă efectul dorit, căci cu cîteva zile mai înainte, unor băştinaşi printşi asupra faptului de către englezi li se răseseră capetele şi li se tăiaseră urechile. Curînd după aceea, la Raiatea, ca să obţină trimiterea înapoi a unor marinari dezertori, Cook ridicase dintr-o dată toată familia căpeteniei Oreo. Stăpîniirea de sine pe care o dovedise căpitanul în prima călătorie scădea din ce în ce mai mult. Cook devenea tot mai violent şi mai necruţător. Purtarea aceasta avea să-i fie pînă la urmă fatală.

Cei doi neozeelandezi, care ceruseră să-l însoţească pe Ornai, fură debarcaţi o dată cu el. Cel mai vîrstnic dintre ei consimţi destul de uşor să trăiască în Huaheine ; dar cel mai tînăr îi îndrăgise atît de mult pe englezi, încît trebuiră să-l coboare, ca să zicem aşa, cu forţa, în timp ce el îi copleşea cu cele mai înduioşătoare dovezi de dragoste. în clipa cînd se ridică ancora, Cook îşi luă rămas bun de la Ornai, ale cărui lacrimi arătau cît de mult îl durea despărţirea.

Dacă Cook pleca mulţumit că-i dăruise comori tînărului tahitian, nu e mai puţin adevărat că avea serioase temeri în privinţa viitorului lui. într-adevăr, îi cunoştea firea nestatornică şi uşuratică şi îi lăsase cu părere de rău armele, temîndu-se că nu le va folosi cum s-ar cuveni. Din nefericire, temerile acestea aveau să se adeverească destul de curînd. Copleşit cu atenţii de regele din Huaheine, care i-o dădu în căsătorie pe fiică-sa şi-i schimbă numele în Paori, cum i s-a spus de atunci înainte, Ornai profită de înalta sa situaţie ca să se arate crud şi neomenos. Totdeauna înarmat, tînărul îşi încerca dibăcia la tragere descărcîndu-şi în compatrioţii săi flinta sau pistoalele. De aceea, amintirea lui e urîtă în Huaheine, unde crimele pe care le-a săvîrşit au rămas multă vreme, în mintea băştinaşilor, legate de călătoria englezilor.

După ce părăsi Huaheine, Cook vizită Raiatea, unde îl regăsi pe prietenul său Oreo, care îşi pierduse domnia ; apoi coborî la Bolabola, în ziua de 8 decembrie, şi cumpără de la regele Puni o ancoră pe care Bougainville o pierduse cînd fusese acolo.

Cît timp făcu aceste îndelungi popasuri în Insulele Societăţii, Cook îşi completă informaţiile geografice, hidrografice, etnografice şi studiile de ştiinţe naturale. în munca aceasta importantă el fu secundat de Anderson şi de ofiţeri, muncind necontenit, cu cel mai lăudabil zel, pentru progresul ştiinţei.

în ziua de 24 decembrie, Cook descoperi o nouă insulă, joasă şi nelocuită, pe care echipajul găsi din belşug broaşte ţestoase ; aceasta primi numele de Cbristmas, în cinstea sărbătorii de a doua zi.

Cu toate că se şi scurseseră şaptesprezece luni de la plecarea din Anglia,, Cook îşi socotea călătoria abia începută. Într-adevăr,^ expediţia nu putuse să- ducă încă la îndeplinire partea din instrucţiuni privind explorarea regiunii, septentrionale a Oceanului Pacific şi căutarea unei treceri prin nord-vest spre Oceanul Atlantic.

II

Descoperirea Insulelor Sandwich. Explorarea coastei apusene a Americii. Dincolo de Strîmtoarea Bering. Reîntoarcerea în Arhipelagul Hawaii. Legenda lui Rono. Moartea lui Cook. Reîntoarcerea expediţiei în Anglia.

în ziua de 18 ianuarie 1778, la 160° longitudine vestică şi 20° latitudine nordică, cele două nave zăriră primele insule ale Arhipelagului Sandwich sau. Hawaii. Navigatorilor nu le trebuiră multă vreme ca să-şi dea seama că insulele acestea erau locuite. Un mare număr de pirogi se desprinse de malul Insulei Atui sau Tavai şi se adunaseră în jurul na'velor.

Englezii rămaseră plăcut surprinşi auzindu-i pe băştinaşi vorbind limba din Tahiti. Relaţiile deveniră curînd foarte amicale, iar a doua zi numeroşi insulari acceptară să se urce la bord. Indigenii îşi exprimau prin priviri, prin. gesturi şi prin exclamaţii necontenite mirarea ,şi admiraţia la vederea atîtor obiecte necunoscute. Totuşi, cunoşteau fierul, pe care îl numeau *hamaiti.*

Dar atîtea curiozităţi, atîtea lucruri de preţ le treziră curînd dorinţa de a le- avea şi? băştinaşii făcură tot posibilul să şi le însuşească, prin orice mijloc.

De îndată ce „Resolution“ şi „Discovery“ ancorară în Golful Uai-Mea, Cook porni spre ţărm. Dar nici n-apucă să pună piciorul pe uscat cînd băştinaşii, adunaţi pe plajă în ¡cete numeroase, i se. aruncară la picioare şi-l primiră cu> semnele celui mai adînc respect. Primirea aceasta neobişnuită făgăduia un popas plăcut, căci provizii păreau că se găsesc din belşug, iar fructele, porcii şi păsările de curte începuseră să fie aduse din toate părţile. în acelaşi timp, o» parte dintre băştinaşi îi ajutară pe englezi să umple butoaiele cu apă şi să le suie în bărci.

Semnele acestea de prietenie îi îmboldiră pe Anderson şi pe desenatorul Webber să pătrundă mai în interiorul insulei. Curînd se pomeniră în faţa. unui morai, asemănător întru totul cu cele din Tahiti.

Descoperirea aceasta le confirmă englezilor ideea pe care şi-o formaseră cînd văzură asemănarea* dintre limba din Hawaii şi cea din Tahiti. O gravură din relatarea lui Cook reprezintă interiorul unui morai. Se văd acolo două chipuri în picioare, ale căror capete sînt ascunse într-un soi de bonetă cilindrică, asemănătoare cu cele pe care le aveau pe cap statuile din Insula Paştelui. în toate acestea există,, cît de cît, o ciudată apropiere, care dă de gîndit.

Cook mai rămase două zile în locul acela, neavînd deoît să se laude pentru legăturile stabilite cu băştinaşii ; apoi exploră insula vecină, Onihiau (Niihau). Deşi comandantul ar fi dorit să cerceteze în amănunţime întreg arhipelagul acesta atît de interesant, trebui să întindă velele; pornind în larg, Cook zări de departe Insula Oahu şi reciful Tahura, cărora le dădu numele generic de Arhipelagul Sandwich, sau, în limba băştinaşă, Hawaii.

Voinici şi bine făcuţi, deşi nu prea înalţi, hawaienii sînt descrişi de Anderson ca avînd un caracter sincer şi cinstit. Mai puţin serioşi decît locuitorii

Insulelor Prieteniei, ei sînt de asemenea mai puţin uşuratici decît tahitienii. Harnici, îndemînatici, inteligenţi, hawaienii aveau plantaţii care dovedeau cunoştinţe dezvoltate în domeniul economiei agricole şi multă aplicaţie pentru agricultură. Faţă de obiectele europene, nu numai că încercau curiozitatea copilărească pe care englezii o remarcaseră de atîtea ori, dar se interesau de utilitatea lor şi lăsau să se bănuiască o oarecare mîhnire, pricinuită de inferioritatea în care se aflau.

Populaţia părea foarte numeroasă : numai în Insula Tavai a fost socotită la treizeci de mii de oameni. După felul cum se îmbrăcau, cum îşi alegeau hrana, cum şi-o găteau, precum şi după întregul lor mod de trai, se puteau Tecunoaşte moravurile tahitiene. Identitatea dintre aceste două populaţii, despărţite între ele printr-o întindere de apă considerabilă, putea să le dea de -gîndit englezilor.

în timpul primei şederi aici, Cook nu izbuti să intre în relaţii cu nici o ■căpetenie ; dar căpitanul Clerke, de pe „Discovery“, primi, în sfîrşit, vizita unui tînăr, bine făcut, înfăşurat în pînzeturi din ,cap pînă în picioare, în faţa ■căruia băştinaşii îşi arătau respectul prosternîndu-se. Clerke îi dărui cîteva lucruri şi primi în schimb un vas decorat cu dotiă figurine destul de frumos -sculptate, care servea pentru băut *kava,* băutura favorită atît a hawaienilor cît şi a băştinaşilor din Tonga. Ca arme, hawaienii aveau arcuri, măciuci şi lănci, acestea din urmă făcute dintr-un lemn tare, şi un fel de pumnal, numit *pafoa,* ascuţit la ambele capete. Datina tabuului era tot atît de răspîndită ca şi în Insulele Prieteniei, iar băştinaşii, înainte de a atinge obiectele care li se arătau, aveau grijă să întrebe dacă nu sînt cumva tabu.

La 27 februarie, Cook îşi reluă drumul spre nord şi întîlni curînd multe alge. La 1 martie, navele schimbară drumul spre est, ca să se apropie de ■coastele Americii, iar după cinci zile întîlniră pămîntul pe care Francis Drake l-a numit Noul Albion.

Expediţia continuă să navigheze în larg, atinse Capul Blanc, văzut de Martin d’Aguilar la 19 februarie 1603 şi lîngă care geografii plasaseră o largă intrare în strîmtoarea a cărei descoperire ei o atribuiau acestui navigator [328]. Curînd, navele ajunseră în preajma Strîmtorii Juan de Fuca, dar nu descoperiră nimic care să i se asemene, deşi strîmtoarea aceasta există în ■realitate şi desparte continentul de Insula Vaneouver.

Cook ajunse curînd, la 49°15' latitudine nordică, într-un ,golf pe care îl numi Golful Hope şi ancoră acolo ca să ia apă de băut şi să dea puţin răgaz marinarilor săi istoviţi. Coasta era locuită şi trei pirogi se apropiară de nave.

„Ajungînd lîngă noi, un băştinaş din ultima pirogă se sculă în picioare şi ţinu o lungă cuvîntare, prin care, judecind după gesturile pe care le făcea, ne îmbia să debarcăm. Totodată avea braţele încărcate de pene pe care ni le aruncă, în timp ce unii din tovarăşii lui ne azvîrleau pumni întregi de praf sau pulbere roşie. Cel ce împlinea oficiul de orator purta o blană de animal şi ţinea în fiecare mînă un obiect zornăitor, pe care-l scutura într-una. După ce obosi cu repetatele lui îndemnuri, din care nu înţelegeam nici o iotă, tăcu 1n sfîrşit ; alţi doi luară cuvîntul, unul după altul ; discursurile lor au fost însă «ceva mai scurte şi mai potolite“*.

Cîţiva .dintre băştinaşii aceştia aveau faţa pictată într-un fel nemaiîntîlnit şi purtau pene înfipte în păr. Deşi se arătau paşnici, nici unul

* *Călătoriile căpitanului Cook,* **p. 396.**

dintre ei n-a putut fi convins să se urce la bord.

Totuşi, cînd navele ancorară, iar comandantul luă măsuri pentru repararea lui „Resolution“, începură îndată schimburile cu băştinaşii care se dovediră de o cinste ireproşabilă. Obiectele aduse de ei pentru schimb erau blăni de urs, de lup, de vulpe, de căprioară, de dihor, de jder şi mai ales de vidre-de-mare care trăiesc în insulele situate la est de Kamceatka, aţ>oi veşminte făcute din- tr-un soi de cînepă, arcuri, suliţe, cîrlige_de undiţă, idoli monstruoşi, ,un fel de ţesături din păr sau din lînă, saci plini cu ocru roşu, bucăţi de lemn sculptate şi podoabe de aramă şi de fier în formă de potcoavă, pe care le atîrnau de nas.

„Dar cele mai neobişnuite articole ce le aduseră la corăbii spre vînzare erau cranii omeneşti şi mîini încă necurăţite cu totul de carne ; ne lăsau'să înţelegem limpede că le mîncaseră ; şi, într-adevăr, unele dintre ele aveau semne vădite că trecuseră prin foc“ *.

Nu trecu mult şi englezii îşi dădură seama că băştinaşii erau iscusiţi la şterpelit şi deosebit de primejdioşi, mai ales că avînd unelte de fier nu se dădeau înapoi de la tăiatul parîmelor. Băştinaşii aduseră o cantitate de ulei, foarte bun, şi muLt peşte, mai ales sardele.

Cînd numeroasele reparaţii de care navele avuseseră nevoie fură terminate,' şi cînd nutreţul trebuitor caprelor şi oilor rămase la bord fu încărcat, Coolt întinse iar velele, în ziua de 26 aprilie 1778. Locului unde poposise îi dădu numele de Strîmtoarea regele George, deşi băştinaşii îi spuneau Nootka.

De îndată ce ieşiră în larg, navele fură prinse de o puternică furtună, în timpul căreia „Resolution“ se alese cu o spărtură la tribord. Din pricina uraganului, Cook depăşi locul unde geografii plasaseră strîmtoarea amiralului de Fonte [329], lucru pe care îl regretă din toată inima, căci ar fi vrut să risipească toate îndoielile asupra acestui subiect.

Comandantul continuă deci să navigheze de-a lungul coastei Americii, mă- surînd, desenînd şi dînd numiri punctelor principale. în decursul acestei călătorii avu numeroase legături cu băştinaşii şi observă că locul luntrelor întîl- nite.pînă atunci era luat de altele avînd numai osatura de lemn, peste care se întindeau piei de focă.

După o escală în Strîmtoarea Prinţul William, unde a fost reparată spărtura prin care „Resolution“ făcea apă, Cook porni din nou, cercetă şi numi capurile Elisabeth şi St. Hermogene, punctul Banks, Capul Douglas, Capul Bede, Muntele Sf. Augustin, rîul Cook, Insula Kodiak, Insula Trinităţii şi insulele pe care Bering le-a numit Şumaghin. Apoi, întîlni în cale Golful Bristol, Insula Rotundă, punctul Calm, Capul Newenham, unde debarcă locotenentul Williamson, şi Insula Anderson, numită astfel în cinstea naturalistului care muri aici răpus de o boală de piept, apoi Insula King şi Capul Prinţul de Walles, extremitatea cea ma; vestică a Americii.

Apoi, Cook navigă spre coasta Asiei şi intră în relaţii cu ciukcii, pătrunse, la 11 august, în Strîmtoarea Bering, iar o sâptămînă mai tîrziu întîlni gheţurile şi încercă zadarnic să înainteze, prin mai multe direcţii. Pretutindeni,, banchiza îi punea în cale o stavilă de netrecut.

La 17 august 1778, expediţia se afla la 70°41' latitudine nordică. Timp de o lună întreagă Cook navigă de-a lungul banchizei, cu speranţa că va găsi vreo. spărtură care să-i permită să înainteze mai spre nord, dar totul

* *Călătoriile căpitanului Cook,* **p. 396.**

fu zadarnic.

* *Călătoriile căpitanului Cook,* **p. 396.**

Şi observă că gheaţa „era pretutindeni curată şi străvezie, în afară de partea de deasupra, care era puţin poroasă“.

„Am socotit, continuă Cook, că aceea era zăpadă îngheţată şi că toată gheaţa se formase în mare, căci, în afara faptului că ar fi părut de necrezut sau mai degrabă imposibil ca mase atît de enorme să plutescă pe rîuri, unde abia dacă e apă de ajuns ca să ţină o luntre, nici n-am zărit ceva care să se fi format pe uscat, deşi ar fi trebuit să zărim dacă gheaţa s-ar fi format în rîuri mari sau mici“.

Pînă aici, calea prin Strîmtoarea Bering fusese cel mai puţin urmată pentru atingerea latitudinilor boreale ; observaţia aceasta este deci foarte preţioasă, căci ea dovedeşte că în faţa spărturii acesteia trebuia să existe o vastă întindere de ape, fără nici un continent. Ba poate chiar, să existe o mare liberă. Oricum ar fi, de la Cook încoace nimeni n-a mers mai sus în această direcţie [330], dacă lăsăm la o parte coasta Siberiei, unde se află, chiar în momentul în care scriem rîndurile acestea, profesorul Nordenskjold [331].

După explorarea făcută cu atîta grijă, după încercări repetate de a atinge latitudini mai înalte, Cook, văzînd că se apropie iarna şi întîlnind zilnic gheţuri tot mai numeroase, găsi că nu-i mai rămîne decît să-şi caute adăpost pentru iarnă în vreun ţinut mai ospitalier, ca să-şi reia explorările în vara următoare. Făcu deci cale-ntoarsă pe o parte a drumului străbătut, pînă la Insula Unalaska, iar la 26 octombrie porni spre Insulele Sandwich, a căror explorare socotea să o completeze în iarna aceea.

La 26 noiembrie, expediţia descoperi o insulă ai cărei locuitori dădură în schimb echipajului o cantitate destul de mare de fructe şi de rădăcini, fructe ale arborelui-de-pîine, batate, taro şi rădăcini de *eddy,* pe care le schimbară pe cuie şi unelte de fier. Era Insula Maui, din Arhipelagul Sandwich. Curînd după aceea se zări Auaii sau Hawaii ale cărui piscuri erau acoperite de zăpadă.

„Nu mai întîlnisem niciodată băştinaşi primitivi mai liberi în purtări decît cei de aici, spune Cook. La ei era ceva obişnuit să-şi trimită pe navă diferitele articole pe care voiau să le schimbe ; abia după aceea se urcau şi ,ei pe dunetă şi începeau negocierile. Tahitienii, cu toate că i-am vizitat de atîtea ori, nu aveau atîta încredere în noi ; socotesc deci că locuitorii din Auaii trebuie să fie mai cinstiţi în schimburile pe care le fac decît băştinaşii din Tahiti; căci dacă n-ar fi avut încredere în ei înşişi, n-ar fi fost atît de dispuşi să creadă în cinstea unor străini“.

La 17 ianuarie, Cook şi Clerke ancorară într-un golf numit de băştinaşi Karakakua. Velele fură strînse. Pe navele înconjurate de pirogi se urcară numeroşi băştinaşi, iar ţărmul se acoperi cu o mulţime imensă de curioşi. Pînă atunci, Cook nu mai văzuse atîta mulţime ieşită să-l întîmpine.

Printre căpeteniile care se urcară la bordul lui „Resolution“ se remarcă un tînăr numit Paria. Despre el se spunea că e *jakani,* fără a se putea şti dacă acest cuvînt însemna un rang, o alianţă sau un grad de rubedenie cu regele. Oricum, tînărul se bucura de multă autoritate printre localnici. Cîteva daruri, făcute la timp, îl legară cu totul de englezi şi Paria le aduse destule servicii cît stătură acolo.

Dacă în timpul primei sale şederi în Hawaii Cook constatase că băştinaşii nu prea au înclinaţii spre furtişag, de data aceasta lucrurile se petrecură cu totul altfel. Fiind atît de mulţi, puteau cu uşurinţă să fure

obiecte mărunte, iar marele lor număr îi făcea să creadă că englezii se vor teme să-i pedepsească pentru faptele săvîrşite. în sfîrşit, se vădi curînd că înseşi căpeteniile
Si încurajau să se poarte astfel, căci în mîinile acestora se zăriră mai multe «obiecte dintre cele furate.

Paria, împreună cu o altă căpetenie numită Kamina, îl aduseră la bordul lui „Resolution“ pe un anume Koa, un bătrîn foarte slab, al cărui trup era acoperit cu bube albe, efecte ale folosirii exagerate a *avei.* Koa era preot. Cînd ajunse în faţa lui Cook, îi puse pe umeri un fel de mantie roşie pe care o adusese cu el şi-i ţinu, cu multă gravitate, o lungă cuvîntare, dăruindu-i un purcel. Săvîrşea, după cum englezii pricepură îndată văzînd idolii înveşmîntaţi cu mantii asemănătoare, un act de adoraţie. Ceremoniile acestea ciudate ale cultului care părea că i se adresează lui Cook îi mirară pe englezii care nu le «înţeleseră semnificaţia decît mai tîrziu, datorită cercetărilor lui Ellis. Vom .reda pe scurt interesanta descoperire a acestuia, ca să poată fi mai lesne înţeleasă povestirea evenimentelor ce au urmat.

După o legendă străveche, un anume Rono, care trăia pe vremea unuia ■dintre cei mai vechi regi ai Hawaiiului, şi-ar fi ucis, dintr-o pornire de gelozie, soţia pe care o iubea din toată inima. înnebunit de durere şi de jale, ■el străbătuse insula lovind şi ucigînd pe toţi cîţi îi .întîlnea în cale ; apoi, ostenit, dar nu sătul de masacrele săvîrşite, s-ar fi îmbarcat făgăduind că va reveni într-o bună zi pe o insulă plutitoare, plină cu cocotieri, porci şi cîini. Legenda aceasta, consacrată într-un cîntec naţional, devenise dogmă pentru ¡preoţii, care îl puseră pe Rono în rîndul zeilor. încrezători în făgăduiala lui, ei îi'aşteptau venirea, an de an, cu o răbdare pe care nimic nu putea s-o slăbească.

Nu s-ar putea face o curioasă apropiere între legenda aceasta şi aceea care ni-l arată pe zeul mexican Quetzalcoatl, silit să fugă de mînia unei divinităţi mai puternice, îmbarcîndu-se pe o luntre din piei de şarpe şi făgăduindu-le celor ce îl însoţiseră că ,va reveni mai tîrziu să viziteze ţara, împreună cu ■urmaşii săi ?

Cînd navele engleze se iviră, marele preot Koa şi fiul său One le declarară •că se ivea Rono însuşi, îndeplinindu-şi profeţia. De atunci, Cook fu socotit de întreaga populaţie ca un zeu adevărat. Băştinaşii i se prosternau în cale, preoţii îi adresau cuvîntări şi rugăciuni ; l-ar fi şi tămîiat, dacă obiceiul acesta ar fi existat în Hawaii. Comandantul îşi dădea seama că în toate manifestările băştinaşilor exista ceva cu totul neobişnuit, dar, neputînd pricepe despre ce era vorba, se gînidi, pentru bunul trai al echipajului şi pentru progresul ştiinţei, să tragă foloase din misterioasele lucruri care se petreceau şi pe care nu le putea pătrunde.

Totuşi, era silit să se preteze la tot felul de ceremonii, care i se păreau cel ■puţin ridicule. Aşa, de pildă, a fost condus spre un morai, o construcţie solidă, de piatră, înaltă de vreo paisprezece metri şi lungă de vreo patruzeci. Vîrful moraiului, netezit bine, era împrejmuit cu o balustradă de lemn pe care se aflau aliniate craniile prizonierilor sacrificaţi divinităţii.

La intrarea platformei *se* aflau doi idoli mari, de lemn, cu măşti înspăimîn- ■tătoâre, cu trupurile înveşmîntate în pînze roşii, avînd pe creştet cîte o bucată de lemn cioplit, în formă de con răsturnat. Acolo, pe

un fel de masă sub ■care zăceau un porc putrezit şi un maldăr de fructe, Koa se urcă împreună că căpitanul Cook. Şi atunci vreo zece oameni aduseră cu multă solemnitate un ¿porc viu şi o bucată de pînză stacojie. Căpitanului i se oferi porcul, apoi Koa >îl înveşmîntă cu pînza adusă, după care preoţii cîntară cîteva imnuri re- ăigioase, pe cînd cei de faţă se prosternaseră la uşa moraiului.

După diferite alte ceremonii, a căror descriere ar ocupa prea mult spaţiu,, căpitanului îi fu adus un porc copt la cuptor ; apoi, i se aduseră fructele şi. rădăcinile din care se prepara *ava.*

„Apoi, ava trecu din mînă în mînă şi, după ce o gustarăm cu toţii, Koa şi Paria începură să taie în bucăţi carnea porcului şi să ni le bage în gură. în ceea ce mă privea, mu mă prea împotriveam să fiu hrănit de Paria, care era? foarte curat la trup, dar căpitanul Cook, servit de Koa şi amintindu-şi de porcul cel putred, nu putu să înghită nici o îmbucătură şi dezgustul lui, după, cum se poate închipui, nu se micşoră nici chiar atunci cînd bătrînul, uzînd de obiceiul lor de a fi politicoşi, o mestecă în locul lui înainte de a i-o oferi“ *.

După ceremonia aceasta, Cook a fost condus înapoi la şalupă de către purtătorii de vergi, care repetau aceleaşi cuvinte şi aceleaşi fraze ca la debarcare,, în mijlocul unei uriaşe mulţimi de băştinaşi îngenuncheaţi.

Aceleaşi ceremonii aveau loc Ide cîte ori căpitanul cobora pe uscat. Unuls dintre preoţi mergea totdeauna înaintea lui, vestind că Rono debarcase şi poruncind poporului să se culce cu faţa la pămînt.

Dacă englezii aveau toate motivele să fie mulţumiţi de preoţii care îi copleşeau cu politeţi şi daruri, nu acelaşi lucru se întîmpla cu *iri,* sau războinicii şefi. Aceştia încurajau furturile care se săvîrşeau zilnic şi se constatară din. partea lor şi multe alte fapte necinstite.

Totuşi, pînă la 24 ianuarie 1779 nu se petrecu nici un eveniment mai important. în ziua aceea, englezii se mirară văzînd că nici o pirogă nu părăsea, ţărmul ca să vină lîngă nave, pentru schimburile obişnuite. Sosirea lui Te- riobu făcuse ca golful să devină tabu şi împiedica orice comunicaţie cu străinii. în aceeaşi zi, căpetenia, sau mai degrabă regele, veni fără pompă să viziteze navele. Teriobu n-avea decît o pirogă în care* se aflau soţia şi copiii, în ziua de 26 ianuarie,. Teriobu făcu o nouă vizită, de data aceasta oficială.

„îndată ce i-am văzut apropiindu-se, am poruncit micii noastre gărzi săi iasă în întîmpinarea regelui ; iar căpitanul Cook, băgînd de seamă că se ducea, la ţărm, îl urmă şi ajunse acolo aproape în acelaşi timp. îi călăuzirăm în cort, unde de-abia luară loc, că regele se şi sculă şi, cu multă graţie, aruncă pe umerii’ căpitanului haina pe care o purtase el însuşi, îi puse pe cap un coif împodobit cu pene, iar în mînă un ciudat evantai. Aşternu de asemenea la picioarele lui Cook cinci sau şase alte veşminte, toate peste măsură de frumoase şi de cel mai mare preţ“ †.

Teriobu şi căpeteniile din alaiul său le puseră englezilor o mulţime de întrebări în legătură cu data plecării lor. Comandantul voi să afle părerea pe care şi-o făcuseră hawaienii despre englezi. Tot ce putu să afle era

---

* *Călătoriile căpitanului Cook, p. 456.*
† *Ibidem,* p. 459.

faptul că-i socoteau originari dintr-o ţară unde nu se mai găsea hrană şi că veniseră? numai „ca să-şi umple burţile“. Slăbiciunea unora dintre marinari şi grija cu care erau îmbarcate proviziile de hrană proaspătă le dăduseră convingerea? aceasta. Totuşi, ei nu se temeau că li se vor isprăvi proviziile, cu toată imensa cantitate consumată de la sosirea englezilor. Mai de grabă se putea, crede că regele voia să aibă timp ca să pregătească darul pe care vo.ia să-l ofere străinilor în momentul plecării.

într-adevăr, în ajunul zilei fixate, regele îi rugă pe căpitanii Cook şi Clerke? să-l însoţească la reşedinţa sa. Acolo fuseseră adunate o turmă de porci şa.

grămezi întregi de vegetale de toate soiurile, de ţesături şi de pene galbene şi roşii. Era un dar gratuit făcut regelui de supuşii săi. Teriobu îşi alese doar o treime din toate, iar restul îl dărui celor doi comandanţi, oferindu-le astfel un dar de o valoare imensă, cum nu mai primiseră nici în Tonga nici în Tahiti.

în ziua de 4 februarie, cele două nave ieşiră din golf, dar avariile căpătate de „Resolution“' le siliră să se reîntoarcă după cîteva zile.

De-abia ancoraseră englezii, cînd îşi dădură seama că băştinaşii îşi schimbaseră felul de a-i privi. Totuşi, lucrurile se desfăşurară fără incidente, pînă în după-amiaza zilei de 13 februarie. în ziua aceea; cîteva căpetenii voiră să-i împiedice pe băştinaşi să le ajute marinarilor la umplerea butoaielor cu apă de băut. Urmă o scurtă ciocnire. Băştinaşii se înarmară cu pietre şi devenirâ ameninţători. Ofiţerul care comanda detaşamentul primi de la Cook ordinul să tragă în băştinaşi, dacă vor continua să arunce cu pietre sau să fie ,necu- viincioşi. Totodată, o pirogă fu urmărită cu focuri de armă şi toţi se gîndiră imediat că echipajul ei săvîrşise un furt.

în acelaşi timp se iscă o altă ciocnire, mult mai serioasă. O pirogă, apar- ţinînd lui Paria, fu luată de un ofiţer, care o duse pînă la „Discovery“. Căpetenia veni curînd să-şi ceară piroga susţinîndu-şi nevinovăţia. Discuţia se înflăcără, iar Paria fu doborît cu o lovitură de ramă. Băştinaşii, care pînă atunci aşteptaseră paşnici, începură imediat să arunce cu pietre, îi siliră pe marinari să se retragă în grabă şi puseră mîna pe barca cu care veniseră. în momentul acela, Paria, uitîndu-şi supărarea, interveni, le dădu înapoi englezilor barca şi făcu să le fie restituite şi cîteva lucruri mărunte care le fuseseră furate.

„Mă tem că aceşti oameni mă vor sili să iau nişte măsuri aspre, spuse Cook, cînd află cele petrecute, căci, adăugă el, nu trebuie lăsaţi să-şi închipuie că au cîştigat un avantaj asupra noastră“ *.

în noaptea de 13 spre 14 februarie, băştinaşii luară şalupa navei „Discovery“. Căpitanul hotărî atunci să-l ia prizonier pe Teriobu sau vreo altă căpetenie şi să-l păstreze ca ostatec pînă i se vor aduce înapoi lucrurile şterpelite.

într-adevăr, Cook debarcă cu un detaşament de soldaţi de marină şi se îndreptă imediat spre reşedinţa regelui. Pe drum, primi semnele de respect obişnuite şi zărindu-l pe Teriobu împreună cu cei doi fii ai săi, căruia îi spuse cîteva cuvinte despre furtul şalupei, îi hotărî să-şi petreacă ziua la bordul lui „Resolution“.

Lucrurile păreau că se îndreaptă spre bine, şi cei doi fii ai regelui se şi urcaseră în barca englezilor, cînd ¡una dintre soţiile lui Teriobu îl rugară pe rege, cu lacrimi în ochi, să nu se ducă la bord. Alte două căpetenii îi spuseră acelaşi lucru, iar insularii, înspăimîntaţi de pregătirile de luptă al căror martor erau, se năpustiră cu grămada în jurul regelui şi al comandantului. Acesta din urmă vru să grăbească îmbarcarea, dar, cînd Teriobu păru dispus să-l urmeze, căpeteniile se aşezară între ei gata să recurgă la forţă ca să-l împiedice s-o facă.

Yăzînd că planul îi dădea greş şi că nu l-ar fi putut duce la îndeplinire decît cu multă vărsare de sînge, Cook renunţase la el şi se îndrepta liniştit spre barcă, cînd se răspîndi zvonul că una dintre căpetenii fusese ucisă. Femeile şi copiii fură alungaţi imediat de acolo şi toată mulţimea se îndreptă spre englezi.

Un băştinaş înarmat cu un *ţahua* începu să-l ameninţe pe comandant

* *Călătoriile căpitanului Cook,* **p. 467.**

şi, cum nu părea că are de gînd să-şi înceteze ameninţările, Cook descărca în el un pistol încărcat cu alice. Apărat de platoşă şi nesimţindu-se rănit, băştinaşul deveni şi mai îndrăzneţ, dar cînd alţi cîţiva băştinşi începună să se apropie, căpitanul trase cu puşca în cel mai apropiat dintre ei şi îl ucise.

A fost semnalul unui atac general. Ultima dată cînd englezii îl mai zăriră pe Cook, acesta făcea semne spre bărci să înceteze focul şi să se apropie ca să-şi îmbarce oamenii. Zadarnic însă ! Cook fu lovit şi doborît la pămînt.

„Vâzîndu-l cum cade, insularii dădură un chiot puternic, spune relatarea, şi-i traseră numaidecît trupul pe uscat, îl împresurară, smulgîndu-şi unul altuia din mînă spada, cu care îl loveau, cuprinşi de o furie sălbatică“ *.

Astfel pieri acest mare navigator englez.

Cook a adus numeroase servicii geografiei. în prima sa călătorie a determinat poziţia Insulelor Societăţii, a dovedit că Noua Zeelandă e formată din două insule, a străbătut strîmtoarea care le desparte şi a făcut o recunoaştere a coastei ; în sfîrşit, a vizitat întreaga coastă răsăriteană a Noii Olande.

în a doua călătorie, a spulberat legenda despre faimosul continent austral, vis al geografilor de birou ; a descoperit Noua Caledonie, Georgia de Sud, Insula Sandwich de Sud şi a pătruns în emisfera sudică mai departe decît toţi înaintaşii săi[S32].

în a treia expediţie, Cook a descoperit Arhipelagul Hawaii, a cercetat şi măsurat coasta apuseană a Americii de la al 43-lea grad de latitudine, adică pe o întindere de peste 3 500 de mile, a străbătut Strîmtoarea Bering şi s-a aventurat în acest ocean, spaima navigatorilor, pînă ce gheţurile i-au pus în faţa o barieră de netrecut.

Talentele lui de marinar n-au nevoie să fie lăudate ; lucrările lui hidrografice. au rămas ; dar, ceea ce trebuie apreciat mai ales este grija lui pentru echipaj, datorită căreia a putut să-şi ducă la capăt asprele şi îndelungatele expediţii, avînd pierderi cu totul neînsemnate.

După ziua aceea funestă, englezii, abătuţi, îşi strînseră corturile şi se reîn- toarseră la bord. Toate încercările de a recăpăta corpul nefericitului lor comandant rămaseră zadarnice. Plini de mînie, erau pe cale să folosească armele, cînd doi preoţi, prieteni cu locotenentul King, aduseră, fără ştirea căpeteniilor, o bucată de carne omenească, în greutate de nouă livre. Era tot ce mai rămăsese, spuneau ei, din trupul lui Rono, care fusese ars după datină.

Vederea rămăşiţelor nu făcu decît să aprindă şi mai mult în englezi dorinţa de răzbunare. De partea lor, insularii aveau de răzbunat moartea a cinci căpetenii şi a douăzeci de luptători. Astfel, de fiecare dată cînd englezii coborau să ia apă, găseau o mulţime de oameni furioşi, înarmaţi cu pietre şi ciomege. Ca să dea un exemplu, căpitanul Clerke, care luase comanda expediţiei, dădu foc satului şi-i ucise pe cei ce i se împotriviră.

Pînă la urmă însă, începură convorbirile de o parte şi de alta şi la 19 februarie rămăşiţele lui Cook, mîinile lui care puteau fi uşor recunoscute- după o cicatrice largă, ţeasta lui, curăţată de .carne, şi alte cîteva mici

* *Călătoriile căpitanului Cook,* **p. 470.**

resturi, fură predate englezilor, care, trei zile după aceea, dădură acestor rămăşiţe preţioase ultimele onoruri.

* *Călătoriile căpitanului Cook,* **p. 470.**

Din clipa aceea, schimburile reîncepură ca şi cum nu s-ar fi ■ întîmplat aiimic şi nici un incident nu mai tulbură escala din Insulele Sandwich.

Căpitanul Clerke lăsă comanda navei „Discovery“ locotenentului Gore, iar .el luă comanda navei „Resolution“. După ce încheie recunoaşterea Insulelor Hawaii, porni spre nord, ajunse pînă în Kamceatka, unde ruşii îl primiră ^prieteneşte, străbătu Strîmtoarea Bering şi înaintă pînă la 69°50' latitudine nordică, unde gheţurile îi barară drumul.

La 22 august 1779, căpitanul Clerke muri în urma unei congestii pulmonare, în vîrstă de treizeci şi opt de ani. Locotenentul Gore luă atunci comanda generală, făcu din nou popas în Kamceatka, apoi la Canton şi la Capul Bunei Speranţe, şi ancoră pe Tamisa, la 1 octombrie 1780, după o lipsă de peste patru ani.

Moartea căpitanului Cook a constituit un doliu pentru întreaga Anglie. Societatea regală din Londra, al cărei membru era, bătu în cinstea lui *o* unedalie.

N O T E

1 *Cartagina* — a fost întemeiată de fenicieni, aproximativ în anul 850 î.e.n pe coasta nordică a Africii în Golful Tunisiei.

2 *Punii* — astfel erau denumiţi cartaginezii de către romani ; de aci denumirea limbii p u n i c e şi a războaielor punice, pe care le-au avut romanii cu ei.

3 Este imposibil de stabilit data exactă a expediţiei luiHannon. Savanţii contemporani, cred că ea a avut loc în secolul al V-lea sau al Vl-leaî.e.n. Descrierea acestei călătorii ne-a parvenit sub forma unui „roman de aventuri“ în care faptele adevărate se îmbină,
cu cele născocite. Totuşi, descrierea geografică a coastei apusene a Africii,' descrierea incendiilor de stepă din interiorul ţării dovedesc îndeajuns realitatea călătoriei care ulterior a fost înflorită cu diferite poveşti.
Hannon a fost primul navigator care a vizitat coasta apuseană a Africii. El a navigat aproximativ 4 500 km de-a lungul acestei coaste, la sud de Strîmtoarea Gibraltar. După nouăsprezece secole, navigatorii portughezi au avut nevoie de cincizeci de ani pentru a explora litoralul parcurs de Hannon.

4 *Coloanele lui Hercule* — doi munţi pe coastele europeană şi africană ale Strîmtorli, Gibraltar. Ar fi fost ridicate de eroul mitologic Hercule. După concepţiile grecilor antici,. Coloanele lui Hercule reprezentau extremitatea apuseană a lumii cunoscute.

5 *Kerna* — identificarea acestei insule nu este cu totul rezolvată. Există două ipoteze mai importante : Kerne — o insulă nisipoasă la gura rîului Sakiet el Hanora şi Kerno. — mica insulă Herne din Golful lui Rio de Oro.

6 Probabil fluviul Senegal.

7 *Cimbal* — instrument muzical din antichitate avînd forma unor tăviţe de aramă. Tamburina — instrument muzical de percuţie, care seamănă cu o dairea.

8 *„Cornul de Sud“* — în prezent Golful Cherbro în Sierra Leone, situată pe coastai Golfului Guineii.

9 Credem că nu era vorba de gorile, ci de cimpanzei.

10 Datele biografice despre Herodot sînt extrem de sărace. Nu se cunoaşte cu exactitate-perioada în care a trăit ; se crede că s-a născut aproximativ în anul 484 î.e.n. şi a> murit în anul 424 sau 426 î.e.n. Herodot este autorul primei opere istorice mari care ne-a parvenit — vestitele *Istorii* care cuprind bogatul material geografic pe care l-a cules în timpul lungilor sale călătorii. Nu putem afirma cu exactitate ce tari anume: au fost vizitate de Herodot în timpul călătoriilor sale. Este sigur că el a fost în Egipt şi pe coasta nordică a Mării Negre. La răsărit el a ajuns probabil pînă la^ Babilon.. Herodot[1] descria şi călătoria sa în India, dar această descriere nu are o bază istorică.

11 *Moeris* — lac în vechiul Egipt alimentat cu apă din Nil în perioada revărsărilor. În. mijlocul acestui lac se găseau construite două piramide (a lui Anenemhat I şi a soţiei sale).

12 *Insula Elefantina* (a osului de elefant) se află pe fluviul Nil în apropiere de primele cataracte, la frontiera dintre Egipt şi Sudan.

13 *Sais* — oraş în vechiul Egipt de Jos, capitală a dinastiei saite.

14 Autorul se referă aici la povestirea auzită de Herodot în Egipt despre călătoria navigatorilor fenicieni în jurul Africii, efectuată din ordinul faraonului egiptean Nechao, aproximativ în anul 600 î.e.n. Această expediţie este fără egal în istoria descoperirilor geografice, de aceea cităm în întregime scurta povestire a lui Herodot :
„Se vede că Libia este înconjurată cu ape de jur împrejur, cu excepţia acelei părţi unde ea

se învecinează cu Asia : după cum ştim, primul care a dovedit acest lucru a fost faraonul egiptean Nechao. Oprind săparea canalului între Nil şi Golful Arabiei (Marea Roşie), el a trimis pe mare nave cu fenicieni cu ordinul de a naviga în sens invers prin Coloanele lui Hercule (Strîmtoarea Gibraltar) pînâ cînd vor pătrunde în Marea Nordică (Mediterană) şi vor ajunge în Egipt. Fenicienii au pornit din Marea Eritree (Roşie) şi au pătruns în Marea de Sud (Oceanul Indian). O dată cu sosirea toamnei, ei acostau la ţărm şi, în orice loc al Libiei debarcau, semănau pămîntul şi aşteptau secerişul. După strîngerea griului navigau mai departe. Astfel au trecut doi ani de călătorie şi abia în anul al treilea ei au trecut pe lîngă Coloanele lui Hercule şi s-au înapoiat în Egipt. S-a povestit de asemenea, lucru pe care eu nu-l cred, dar alţii iar putea da crezare, că, în timpul călătoriei în jurul Libiei, fenicienii aveau soarele de partea dreaptă. Astfel Libia a devenit cunoscută pentru prima oară.

15 *Ammon* (Siva) — oază în deşertul Libiei.

16 *Uremia* — muză a astronomiei, reprezentată cu un compas într-o mînă şi cu un glob în alta.

17 *Semiramida* — regina legendară a Asiriei şi Babilonului căreia tradiţia îi atribuie fundarea Babilonului şi a grădinilor sale suspendate.

18 *Nitocris* — regiiiă a vechiului Egipt din dinastia a VI-a.

19 *Vivien de Saint-Martin* (1802—1897) — geograf francez, autorul cunoscutei lucrări *„Schiţă de Geografie Generală“* şi altor lucrări.

20 Herodot nu a călătorit prin Afganistan şi India : el a cules date despre aceste ţări în Babilon.

21 *Ţara mezilor* era situată la sud de Marea Caspică. în timpul regelui persan Cirus (aproximativ în anii 558—529 î.e.n.) a intrat în componenţa Persiei. Capitala — Ecbatana.

22 *Iason* — în mitologia greacă, conducătorul expediţiei argonauţilor, în căutarea lînei de aur. După o variantă a legendei — a pierit sub sfărîmăturile corăbiei Argo, după alta — s-ar fi sinucis. Legenda despre argonauţii care au efectuat călătoria din Grecia în Colchida (coasta răsăriteană a Mării Negre) reflectă istoria începutului colonizării greceşti (secolele VIII—VII î.e.n.).

23 Marea Neagră a fost numită de greci mai întîi Pontus Axinus (neospitalieră) din cauza furtunilor puternice şi frecvente. Ulterior, după ce grecii au colonizat coastele Mării Negre, marea a fost denumită Pontus Euxinus (ospitalieră).

24 *Propontida* („aşezată înaintea Pontului“) — Marea Marmara.

25 *Tracia* — ţară situată în nordul Peninsulei Balcanice. Coastele ei se mărgineau la est cu Marea Neagră şi la sud cu Marea Egee.

26 *Xenofon* — istoric grec care a trăit la sfîrşitul secolului al V-lea — prima jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., autorul istoriei greceşti *„Anabasis“* şi altor opere.

27 După cei mai mulţi autori în jurul anului 330.

28 *Iberia* — vechea denumire a Spaniei.

29 *Alhion* — vechea denumire a Insulei Marii Britanii, ceea ce înseamnă „Insula Albă“ (denumirea a fost dată de către Pytheas din cauza stîncilor calcaroase care se ridică deasupra Strîmtorii Mînecii).

30 *Thule* — nume dat de către romani unei insule din nordul Europei, presupusă a fi situată la limita extremă de nord a pămîntului locuit. Pe măsură ce oamenii cunoşteau această regiune, Thule era mutată din ce în ce mai spre nord şi vest.

31 Carmania — regiune din sudul Iranului. După concepţiile anticilor era populată de nomazi care se hrăneau cu peşti (ihtiofagi).

32 *Hormuzia* (Ormuz) — insulă la intrarea în Golful Persic în Strîmtoarea Ormuz, prin care comunică Marea Omanului cu Golful Persic.

33 *Suza* (Suziana sau Elam) — vechi stat vecin cu Caldeea, care a fost în timpul imperiului persan reşedinţa lui Darius şi a succesorilor lui.

34 *Lycia* — veche regiune în Asia Mică.

35 *Pamfilia* — veche regiune în Asia Mică, vecină cu Lycia şi traversată de Munţii Taurus.

36 *Arrianus Flavius* (a trăit aproximativ între anii 95 şi 175 e.n.) — scriitor grec din perioada romană, istoric şi geograf. Opere principale : *Anabasis-ul lui Alexandru* (istoria expediţiilor lui Alexandru Macedon) şi *Istoria Indiei.*

37 *Mauritania* — regiune situată pe coasta de nord-est a Africii. A devenit provincie romană la începutul secolului I e.n.

-38 *Caius Iulius Caesar* — împărat roman, unul dintre cei mai importanţi oameni de stat ai Romei antice, om politic, conducător de oşti, scriitor (100—44 î.e.n.).

39 *Cappadochia* — denumirea localităţii aşezate în partea sud-estică a Peninsulei Asia Mică.

-40 După datele mai noi în jurul anului 150.

41 *Joanne Adolphe* (1813—1881) — geograf francez, autor a numeroase ghiduri.

-42 *Attica* — partea sud-estică a Greciei mijlocii, unde se afla teritoriul statului-oraş Atena.

43 *Areopag* — organ suprem judiciar şi de control în vechea Atenă. Denumirea vine de la

locul unde se ţineau adunările („colina lui Ares“).

44 *Egina* — insulă grecească situată în Golful Eginei, între Peloponez şi Attica. Suprafaţa 9 500 ha.

45 *Laconia* — regiune situată în sud-estul Peninsulei • Peloponez.

46 *Messenia* — veche provincie a Peloponezului (Grecia).

47 *Elida* — provincie a Greciei antice pe coasta, de vest a Peloponezului.

48 *Charton Edouard* (1807—1890) — geograf francez, istoric al descoperirilor geografice. A editat revista „Tour du Monde“ („în jurul lumii“).

49 Autorul se referă la Deşertul Gobi.

•30 *Punjab* (ţara celor cinci rîuri) — stat în India situat pe malul stîng al Indului.

51 *Remusat* — sinolog francez (1788—1832).

52 *Reinaud Joseph* — orientalist francez (1795—1867).

'33 *Aram* — nume biblic al Siriei şi Mesopotamiei.

54 *Cumani* — populaţie nomadă turcă. A trăit între secolele al Xl-lea şi al Xlll-lea între Irtîş în est şi Nipru în vest.

55 *Karakorum* — oraş mongol din antichitate, capitala statului Cinghisizilor din secolul al Xlll-lea, situat pe cursul superior al fluviului Orhon, afluent al Selengei. în prezent ruine.

56 *Hulagu* (Alau) — nepot de fiu al lui Ginghis-han, întemeietorul dinastiei mongole a Hulagizilor.

57 *Hubilai* (1214—1294) — nepot de fiu. al lui Ginghis-han.
Din 1280 cînd a cucerit China şi pînă la moarte a fost împăratul Chinei, întemeind dinastia Juan.

¡58 Laias — port mic în Asia Mică, pe malul Golfului Iskenderum al Mării Mediterane.

59 *Akka* (fost Acera) — port pe malul Mării Mediterane în nordul statului Izrael.

«60 În timpul jugului mongolo-tătar se înţelegea prin Armenia Mică statul aşezat în partea sud-estică a Peninsulei Asia Mică. Portul cel mai important al acestui stat pe coasta Mării Mediterane era Laja sau Ajas.

61 Marco Polo nu a ajuns pe teritoriul Turkmeniei de azi. El înţelege- prin Turkmenia statul întemeiat în Asia Mică de către turcii seleucizi, vasal al mongolilor perşi.

62 În acea vreme s-a numit *Marea Armenie* cea mai mare parte a teritoriului R.S.S. Armene de astăzi.

63 *Poarta de Fier* (Poarta Caspică) — trecătoare în regiunea oraşului Derbent între culmea, cea mai înaintată spre răsărit a Caucazului Mare şi Marea Caspică.

64 *Toris* (Tebriz) — oraşul cel mai important din Azerbaidjan, în evul mediu.

65 *Kis* — oraşul Keis sau Keiş situat în insula cu acelaşi nume din Golful Persic.

'66 *Ormuz (Hormus)* — oraş pe,'ţărmul Strîmtorii Ormuz dintre Golful. Persic şi Golful Oman.

67 *Kerman* (Crema, Kirman) — oraş în estul Persiei.

68 *Camadi* (Camandi) — probabil vechiul oraş Djruft ale cărui ruine se mai zăresc şi azi. la sud de Kerman.

69 Deşertul' Lut.

70 *Habbis* (Hubbis) — localitate situată în nord-estul ţinutului Kerman pe versantul estic-, al Munţilor KuhBenau, către deşert.

71 *Bale* (Balch) — Bactava din antichitate, oraş situat pe cursul inferior al rîului Bandi- Baba, Afganistanul de Nord.

72 *Oxus* — denumire veche a Amu-Dariei.

73 *Taican* (Talican) — sat situat în bazinul superior al Amu-Dariei, în nord-estul Afganistanului.

74 *Scasem* (Işkasim) — localitate în bazinul superior al Amu-Dariei, la frontiera dintre- Afganistan şi U.R.S.S.

75 *Balascam* (Badahşan) — provincie istorică situată la poalele Pamirului. Rîul Peandj o» împarte în două : Badahşanul sovietic şi Badahşanul afgan.'

76 *Sighinan* — Marco Polo nu pomeneşte de acest nume şi arată că numai cel care scoate-, rubine din ţară este pedepsit cu tăierea capului.

77 *Balaiş* (balasci) — balahş = rubin.

78 *Paishore* (Bastian, Paşicu) — trib care astăzi trăieşte în valea Peandjirului (Afganistanul de Est).

79 *Kaşmir* — principat care în 1949 a fost împărţit între India şi Pakistan.

80 *Vocan* (Vohan) — regiune istorică situată pe malurile Peandjului. Teritoriul de pe malul drept al acestui rîu aparţine U.R.S.S., iar restul Afganistanului.
81 *Belor* — regiunea care formează marginea estică a Pamirului.
82 *Jarcan* (Carcam) — oraş situat într-o oază din deşertul Takla-Makan.
83 *Cotam* (Hotan) — oraş într-o oază din Kaşgaria, pe malul Insulei Jurunkuş (Takla- Makan).
84 *Pem* (Pima, Bima) — localitate care probabil că se afla în sudul deşertului Takla-Makan.
85 *Ciarcian* (Cerceu) — oraş şi oază în sud-estul Kaşgariei.
86 Deşertul Gobi.
87 Într-adevăr, înainte de declanşarea unui uragan se pot auzi uneori în deşerturile nisipoase nişte sunete care seamănă cu sunetul diferitelor instrumente muzicale. Ele provin din ciocnirea milioanelor de fire de nisip purtate de vînt.
88 *Tangut*— ţara tanguţilor, adică a tibetanilor din nord-est.
98 *Camul'*(Hami) — oraş şi oază în nord-estul deşertului Gaşem Gobi (provincia chineză . Sintzian).
90 *Chingitalas* — probabil valea rîului Cighin (Ciţzin) situată1a, vestdeŞucijou.
91 *Succiur*— azi Tziuţinan oraş în provincia chineză Tziansi.
'92 *Ezim* — oraş vechi al cărui ruine să găsesc pe malul rîului Edzimgol.
•33 *Mosc* — e vorba de animalul numit mosc.
94 *Calacian* — probabil regiunea Âlaşan de astăzi, situată între rîul Edzimgol şi cursul mijlociu al lui Ruanhe.
95 *Cacciar Modum* — probabil Modun-hoton (oraşul Pădurilor) localitate situată la nord-est de Pekin.
96 *Coromandel* — coasta orientală a Indiei (spre Golful Bengal).
97 *Malabar* — coasta vestică a Indiei (spre Marea Arabiei).
98 *Jighi* — la sud-vest de Pekin.
99 După Maghidovici e vorba de actualul Iuntzi.
!00 *Sian* — capitala provinciei chineze Şensi.
i 01 *Mangalai* (Mângâie) — cel de al treilea fiu '• al lui Hubilai.
502 Se pare că Marco Polo confundă leul cu tigrul, întrucît în China nu eiystă lei.
103 *Cianglu* — oraşul Ţiansian, situat în partea răsăriteană a provinciei chineze Hebei.
104 *Tandinfu* — azi Tzian, oraş situat la est de şirul de lacuri prin care trece Marele Canal.
105 *Mangi* —denumirea pe care Marco Polo o dă Chinei centrale şi sudice.
106 *Leghe* —veche unitate de lungime franceză, egală cu aproximativ 4,5 km.
107 *Condor fi Şandur* — probabil că este vorba de Insulele C6n Dâo situate la 10 km de coasta sud-estică a Indochinei.
108 *Petam* — Insula Bintan de lîngă Singapore.
109 *Aloe* — gen de plantă liliacee cu frunze groase, 'din care se extrage o răşină amară şi purgativă.
110 *Samatra* — vechi regat pe coasta nordică a Insulei Sumatra.
111 *Dagoian* — probabil regiunea Indragiri din partea centrală a Sumatrei.
112 *Lambri* — satul musulman Lamuri din nord-vestul Sumatrei.
113 *Fansur* — localitate pe coasta de vest a Sumatrei.
114 *Sagotier* — palmier, denumit şi arborele-de-pîine.
115 *Andamandor* — este vorba de Insulele Andaman.
116 *Lar* — regiune situată lîngă Gudjerat cu capitala Ceaul.
117 *Caii* — oraş ale cărui ruine se găsesc în partea de nord a deltei fluviului Tamraparni.
118 *Cailum* (azi Cuilon) — port în sudul coastei Malabar.
119 *Eli* — azi numele unui cap stîncos pe coasta Malabarului.
120 *Gufarat* — regiune în vestul Indiei aparţinînd astăzi statului Bombay şi Uniunii

principatelor Sarnaştia.

121 *Fana* — oraş pe Insula Salsetle aproape de Bombay.

122 În acest capitol Marco Polo descrie vizitarea coastelor Abisiniei, insulelor Zanzibar şi Madagascar. În povestirea sa despre aceste ţări există multe date inexacte : de aceea savanţii cred că Marco Polo nu a vizitat aceste ţări. Totuşi, Marco Polo a fost primul european care a făcut cunoscută existenţa Insulei Madagascar (se pare că el a obţinut aceste date de la arabi, cărora Madagascarul le era bine cunoscut).

123 în acea perioadă, în Madagascar nu existau cămile.

124 *Ambră* — substanţă mirositoare, de culoare cenuşie', cu aspect de ceară ; se găseşte pe coastele oceanelor Indian şi Pacific : reprezintă excreţiile pietrificate ale caşalotului. Altă dată se utiliza în medicină, iar astăzi exclusiv în parfumerie ca fixator de parfu-

525 Aceste animale sînt caracteristice Africii, iar nu Madagascarului.

126 *Kalhat* — port în Peninsula Arabă la sud-est de Mascat.

127 *Nubia* — denumirea veche a unui ţinut în Africa, între Egipt şi Etiopia.

128 *Tirul* (astăzi Sour Liban) — oraş în vechea Fenicie, celebru în antichitate pentru comerţul şi industria sa de purpură.

129 *Tiberiada* — astăzi Tabarieh, oraş în Izrael situat pe malul lacului Tiberiada.

130 *Balbek,* în vechime Heliopolis — oraş în Siria situat la 80 km de Damasc.

131 *Berberii* — grup de popoare care formează populaţia băştinaşă a Africii occidentale şi nordice (Maroc, Algeria şi Tunis). în afară de aceasta ele au populat oazele din Sahara şi Tripolitania. Berberii sînt descendenţii libienilor, popor din antichitate care a trăit în Africa de Nord. După cuceririle arabe (secolul al Vll-lea) o mare parte din triburile berbere au adoptat obiceiurile, cultura, religia (islamul), limba de la arabi. în prezent, se numesc berberi numai acele grupe de popoare care şi-au păstrat limbile berbere.

132 *Zanghebar* — ţinut în Africa orientală de-a lungul Oceanului Indian (în dreptul Insulei Zanzibar (Zanghebar).

133 *Erzerum* (Efseroum) — oraş în Turcia orientală.

134 *Herat* — oraş în nord-vestul Afganistanului.

135 *Labore* — oraş în Pakistanul de vest.

136 *Joncă* — navă cu vele folosită în China şi Japonia.

137 *Maldive* — arhipelag în Oceanul Indian, la şud-vest de Ceylon.

138 *Tombouctou* — oraş în Africa (Sudanul oriental).

139 *Bojador* — cap în Africa, spre Oceanul Atlantic, situat la nord-vest de Sahara.

140 *Michelet* (Jules) — istoric francez (1798—1874).

141 *Algarve* — provincie în sudul Portugaliei.

142 *Madeira* — insulă în Oceanul Atlantic, situată la vest de Maroc. Este renumită prin vinurile sale.

143 *Angra das Voltas* (Angra Peznena) — golf în sud-vestul Africii la nordul gurii fluviului Orange.

144 *Benin* — parte din coasta Golfului[1] Guineii cuprinzînd coasta Dahomei şi a Nigeriei occidentale.

145 *Camães* — celebru poet portughez (1525—1580).

146 *Adamastor* — sau uriaşul furtunilor, personaj fictiv din poemul *Lusiades.*

147 *Vinland* (Ţara Vinului) — nume dat de normandul Leif cel Fericit (Fiul lui Erik cel Roşu) unei porţiuni de pe litoralul nord-estic al Americii de Nord (în dreptul paralelei 40°), ca urmare a prezenţei viţei-de-vid sălbatică aci.

148 *Antonio de Herrera* — istoric spaniol (1559—1625).

149 Există dovezi că acul magnetic a fost folosit pentru orientarea în deşerturile din Asia centrală de către chinezi cu,- 2 000 de ani î.e.n. Primele menţiuni despre busolă în Europa datează din secolul al XII-lea. Pe atunci, ea era formată dintr-un ac de oţel magnetizat, fixat pe un dop care plutea într-un vas cu apă. Acest dispozitiv era aproape inutilizabil pe o navă care balansa. După cum se presupune, 1a. începutul secolului al XIV-lea, italianul Flavio Gioja' din oraşul Amalfi a perfecţionat compasul magnetic. El a fixat acul magnetic pe un ac vertical pentru ca acesta să se poată roti liber.

450 *Behaim Martin* (1459—1506) geograf german originar din Nürnberg. începînd din anul 1481 a locuit la Lisabona, unde a făcut parte, în calitate de cosmograf, din „Go- misia de matematicieni“ creată pentru elaborarea bazelor astronomice ale navigaţiei. în anul 1484 a

participat la călătoria lui Diogo Cão de-a lungul coastelor apusene ale Africii, în timpul căreia au fost descoperite gurile fluviului Congo. După călătorie a trăit mult timp în Insulele Azore. Prin anul 1492 a vizitat oraşul Nürnberg şi a confecţionat acolo un glob mare care ne oferă o imagine despre concepţiile geografice de la începutul epocii marilor descoperiri geografice. Globul lui Behaim a fost confec-
ţionat înainte de prima călătorie a lui Columb. Acest glob este unul dintre cele mai vechi care s-au păstrat pînă în zilele noastre.

151 Cel puţin douăzeci de oraşe din diverse ţări ale Europei au emis în diferite epoci pretenţii la onoarea de a fi patria lui Columb. în prezent s-a demonstrat, pe bază de documente, că Columb era italian, s-a născut şi a crescut în Italia de nord-vest, în regiunea Genua.

152 Este imposibil de stabilit măcar cu aproximaţie anul naşterii lui Cristofor Columb. în îndreptarele străine datele naşterii lui Columb se înşiră pe o perioadă de douăzeci de ani : de la 1436 pînă la 1456. Se pare că pe la mijlocul secolului al XX-lea s-a stabilit definitiv că Cristofor Columb s-a născut la 29 octombrie 1451. Totuşi, data naşterii lui Columb, stabilită chiar pe bază de acte oficiale, este contrazisă uneori de afirmaţiile personale ale lui Columb precum şi ale persoanelor care l-au cunoscut.

153 *Toscanelli Paolo* (1398—1482) — cosmograf şi astronom italian, adept convins al teoriei sfericităţii pămîntului. I se atribuie ideea căii vestice, mai scurte, spre India în locul căii estice în jurul Africii. Se presupune că el a expus ideile sale în anul 1474 într-o scrisoare adresată lui Fernando Martins, sfetnic al regelui portughez. Columb scrie că Toscanelli i-ar fi trimis o copie a scrisorii adresată lui Martins, precum şi o hartă anexă. Unii cercetători şi biografi ai lui Columb pun la îndoială existenţa corespondenţei dintre acesta şi Toscanelli şi emit părerea că realizările lui Columb n-au nici o legătură cu proiectele lui Toscanelli.

154 *'Washington Irving* (1783—1859) — autor de lucrări istorice, american. Lucrarea sa principală este *Istoria lui Cristofor Columb.*

155 *Palos* — port în Andaluzia (sud-vestul Spaniei), în Golful Cádiz.

156 *Gomera* — insulă în Arhipelagul Canare.

157 *Leghe* — Columb a măsurat distanţele parcurse cu ajutorul leghelor marine.

158 *Maravedí* — monedă veche spaniolă.

159 *Lombarda* — tun din vechime avînd proiectile de piatră.

160 *Cipango* — denumirea dată de Marco Polo Japoniei.

161 *Arroba* — veche unitate de greutate în Spania reprezentînd 11,5 kg.

162 *Española* — în limba spaniolă înseamnă „mica Spanie“.

163 în limba indienilor caribi, cuvîntul cacic sau casic însemna, „conducător de trib“.

164 Papa Alexandru al VI-lea Borgia era atît de ignorant în materie de geografie încît credea că Insulele Azore şi Insulele Capului Verde se află pe acelaşi meridian. în realitate, Insulele Capului Verde se afla cu 5° la_ est de Insulele Azore. Acest fapt era bine cunoscut în acea vreme navigatorilor spanioli şi portughezi.

165 Spaniolii au stîlcit acest cuvînt neobişnuit pentru ei şi spuneau „canib“ în loc de „caraib“ ; de aci a provenit cuvîntul canibal — mîncător de oameni.

166 ***Anghila*** — peştecu piele vîscoasă, alunecoasă, a cărui formă aminteşte pe cea a şarpelui. Trăieşte în apele dulci ale Europei şi întreprinde pentru fecundare în Marea Sar-
gaselor o „călătorie de nuntă“ de circa 8 000 km.

167 *Cumaná* — localitate pe coasta nordică aVenezuelei la est de Caracas.

168 *Tabago* (Tobago) insulă din Arhipelagul Antilelor Mici cu aproximativ 22 000 de locuitori.

169 *Fernando Columb* a devenit ulterior un savant cosmograf cunoscut. S'e crede că el este autorul lucrării *Istoria vieţii ţi faptelor amiralului Cristofor Columb.*

170 *Darién* — golf al Mării Caraibilor între coasta estică a Istmului Panama şi coasta nordică a Columbiei.

171 *Hidalgo* — membru al nobilimii mici şi mijlocii în Spania medievală. Au jucat un mare rol în secolul al XVI-lea în cucerirea pămînturilor descoperite în America.

172 *Las Casas Bartolomé* (1474—1566) — preot spaniol, biograf al lui Columb. în anii 1502—1515 a trăit în America. A apărat cu căldură pe indienii care erau exterminaţi în mod barbar de colonizatori. începînd din anul 1587 Las Casas a început să scrie *Istoria Indiilor* (opera sa a fost publicată abia în anul 1875 în cinci volume). în această carte Las Casas a arătat că descoperirile şi cuceririle spaniolilor în America
au constituit o serie neîntreruptă de războaie de exterminare. Lucrările lui Las Casas

reprezintă o sursă preţioasă privind istoria colonizării şi descoperirilor geografice din America.

173 Autorii ultimelor cercetări au demonstrat pe bază de documente că Amerigo Vespucci nu^a efectuat călătoria spre coastele Americii în anii 1497—1498. Această aşa-zisă primă călătorie a lui Vespucci este fictivă. Timp de trei secole aproape toţi istoricii credeau că Amerigo Vespucci şi-a atribuit în mod intenţionat „gloria lui Columb“ — adică descoperirea continentului american în anul 1497, cu un an înainte de a treia expediţie a lui Columb. Putem socoti drept un fapt dovedit în prezent că această înşelătorie s-a produs din vina editorilor care au publicat scrisorile lui Amerigo Vespucci fără ştiinţa şi consimţămîntul acestuia. De asemenea, se pune la îndoială autenticitatea acestor scrisori ale lui Vespucci.

174 *Humboldt Alexander* (1769—1859) — renumit naturalist şi geograf german. între 1799 şi 1804, a efectuat o călătorie în America de Sud şi Centrală obţinînd rezultate atît de însemnate încît lui Humboldt i s-a atribuit onoarea celei de-a doua descoperiri a Americii de Sud — descoperirea ei pentru ştiinţă. în anul 1829, a efectuat o călătorie prin Rusia europeană şi Siberia (pînă la Altai). Rezultatele remarcabile ale călătoriilor şi lucrările ştiinţifice publicate de A. Humboldt permit să fie socotit drept întemeietorul geografiei fizice ca ştiinţă.

* 75 Meritul lui Amerigo Vespucci constă tocmai în aceea că a fost printre primii care contrar acestei afirmaţii a înţeles că Columb nu a descoperit Asia de Est ci un continent nou. Amerigo Vespucci a denumit acest continent „Lumea Nouă“.

176 *Pomponius Mela* (prima jumătate a secolului I e.n.) — geograf roman, originar din Peninsula Iberică. A scris prima geografie în limba latină, în trei volume. Nefiind un geograf explorator, Pomponius Mela a scris lucrarea sa pe baza surselor bibliografice. A căutat să facă o descriere vie a naturii şi a popoarelor din ţările cunoscute în acea

177 *Peso* —veche monedă de argint spaniolă. în prezent pesosul este o unitate monetară şi monedă _ într-o serie de ţări din America latină şi Filipine. Valoarea ei variază în diferite ţări.

178 *Copal* — răşină tare care seamănă cu chihlimbarul. Răşina de copal se obţine din unii arbori tropicali. Se întrebuinţează pentru prepararea lacurilor.

179 Provincia *Jalesco* — denumirea dată de spanioli regiunii mexicane situate lîngă Golful Californiei.

180 *Ducat* — monedă veche de argint, iar apoi de aur, în unele ţări din Europa occidentală. Greutatea unui ducat este de aproximativ 3,44 g.

181 Denumirea *Lima* a provenit de la denumirea fluviului Rimac, stîlcită de spanioli.

182 în anul 1542, Carol Quintul a promulgat aşa-zisele „legi noi“ pe baza cărora indienii trebuiau luaţi de la conchistadori şi trecuţi în proprietatea directă a coroanei. Veştile despre „legile noi“ au provocat tulburări dincolo de ocean, care erau cît pe-aci să pricinuiască despărţirea de Spania a coloniei din Peru cucerită recent. De aceea Carol Quintul a fost nevoit să cedeze şi să abroge cea mai mare parte din „legile noi“.
Legile privind abolirea sclaviei în America nu erau dictate de consideraţii umanitare şi nu urmăreau apărarea drepturilor indienilor. Ele exprimau în primul rînd dorinţa regilor spanioli de a limita puterea conchistadorilor şi de a-şi asigura drepturi avantajoase în exploatarea muncii indienilor. în afară de aceasta, munca sclavagistă a fost înlocuită cu diferite forme de şerbie mai rentabilă. Munca indienilor şerbi era tot atît de grea ca şi munca robilor. Fuga indienilor şerbi de la proprietarii lor se pedepsea cu moartea.

183 *Ordinul de Malta* — ordin religios de cavaleri. în anul 1530, regele Carol Quintul a dăruit acestui ordin Insula Malta. încapînd cu acea dată, ordinul a căpătat denumirea de Malta.

184 *Insulele Nenorocului* — denumirea dată de Magellan celor două insule de corali din grupul Insulelor Tuamotu. Ele erau nelocuite şi în afară de iarbă aspră ca sîrma nu creştea nimic pe ele.

185 Ulterior, aceste insule, situate la nord de ecuator, au început să fie denumite Mariane, în onoarea reginei spaniole Mariana.

186 *Ignam* sau jams — plantă din familia dioscoriaceelor foarte răspîndită în ţările tropicale şi subtropicale. Tuberculii acestei plante sînt folosiţi ca hrană la fel ca şi cartoful, deşi unele varietăţi conţin o otravă. Otrava dispare prin fierbere.

187 Pigafetta confundă *reventul* cu un arbore care creşte în Siam. Cenuşa obţinută prin arderea lemnului acestuia emite o aromă plăcută, de aceea el se vindea pe atunci la un preţ foarte ridicat.

188 *Duarte Barbosa* — cumnatul lui Magellan şi membru al expediţiei în jurul lumii. Pînă la această călătorie el a trăit în India, între anii 1501 şi 1516 şi a scris *Cartea în care se comunică ceea ce am văzut şi am auzit în Orient.* Ea a fost publicată pentru prima oară în anul 1813 la Lisabona.

189 Insulele Capului Verde fac parte în prezent din posesiunile coloniale ale Portugaliei.

190 Acest fenomen datorită căruia se pierde o zi în cazul călătoriei în jurul pămîntului spre apus descoperit de Pigafetta a fost prevăzut teoretic cu mult înainte de către geograful arab Abulfeda. Cîştigarea unei zile în cazul unei călătorii în jurul pămîntului pe calea spre răsărit a fost utilizată de către Jules Verne ca subiect pentru cunoscutul său roman O *călătorie în jurul pămîntului în 80 de zile.* Diferenţa în calculul zilelor, a impus stabilirea unei linii pentru schimbarea datelor (meridianul 180°). Aceasta reprezintă extremitatea estică a meridianului Greenwich. Acum se ia ca regulă : cînd se merge dinspre est se numără de două ori aceeaşi zi în momentul cînd se traversează această linie, iar cînd se merge dinspre vest se omite o zi.

191 Distanţa neînsemnată faţă de Insula Marii Britanii menţionată de Pytheas şi prezenţa locuitorilor pe pămîntul Thule ne fac să presupunem că aceasta nu era Islanda, ci Peninsula Scandinavică, întrucît primii locuitori ai Insulei Islanda au fost călugării creştini care au venit aici din Irlanda la sfîrşitul secolului al VUI-lea.

192 *Boreu* — în mitologia grecilor antici numele zeului vîntului de nord (se utilizează şi ca denumire a vîntului). De la acest cuvînt provine denumirea poporului legendar hiperboreenii. Geografii din antichitate îi aşezau în extremul nord, de aceea ţările nordice erau denumite „ţări hiperboreale“.

193 *Vikingii* — piraţi şi negustori scandinavi din vechime. Cuvîntul „viking“ a însemnat iniţial o incursiune de pe mare într-o localitate de coastă („vik“). Mai tîrziu participanţii la incursiunile de pe mare din Scandinavia au fost numiţi normanzi.

194 F. Engels a arătat că normanzii au provocat o adevărată revoluţie în navigaţie. Drak- karele lor erau nişte nave puternice, cu chilă proeminentă şi cu extremităţile ascuţite Utilizau mai ales vele şi nu se temeau să înfrunte furtunile în mijlocul mării aspre a nordului. Pe asemenea drakkare au navigat anglo-saxonii de la gurile Elbei şi Ode- rului pînă la coastele Britaniei, iar normanzii au efectuat incursiunile lor tîlhăreşti pînă la Constantinopol, într-o direeţie, şi pînă în America în cealaltă direcţie. Construcţia unor corăbii cu care îndrăzneau să traverseze Oceanul Atlantic a provocat în navigaţie o adevărată revoluţie şi înainte de sfîrşitul epocii evului mediu noile corăbii maritime cu chilă au fost introduse de-a lungul întregului litoral al Europei. Se pare că drakkarele pe care normanzii efectuau deplasările lor nu erau de dimensiuni, prea mari. Ele nu depăşeau în nici un caz un deplasament de 100 t şi erau prevăzute cu unul, cel mult două catarge, bine fixate la prova şi pupa.

195 Normanzii au ajuns pînă la Constantinopol şi prin Rusia pe aşa-zisa cale „de la Varegi la Greci“. Scandinavii au fost numiţi de către ruşi varegi (de la cuvîntul „Variajit“ — a tîrgui).

196 Din secolul al IX-lea pînă la mijlocul secolului al XII-lea a existat în Islanda un regim social particular caracterizat de istorici ca o „democraţie“ în perioada de trecere de la regimul gentilic la stat. Pămîntul era stăpînit de membrii liberi ai obştii *(bondi),* care conduceau treburile lor cu ajutorul adunărilor *(tinguri). O* dată pe an se aduna *tingul* pe toată Islanda *(Alting).* După ce Islanda a căzut sub stăpînirea regilor Norvegiei, regimul gentilic-comunitar a fost distrus, cedînd locul statului obişnuit împărţit în clase.

197 Nu se cunoaşte originea cuvîntului „skreling“. După unele surse înseamnă „vagabonzi“, după alţii „murdari“, după alţii „fărîmă de om“ (pitic).

198 *Inscripţiile runice* — vechi scrieri scandinave săpate pe pietre.

199 încetarea călătoriilor în Groenlanda şi America s-a datorat şi faptului că în acea vreme europenii căutau să pătrundă în ţările bogate şi civilizate din Orient şi nimeni în Europa nu s-a interesat pe atunci de pămînturile aspre şi sălbatice descoperite de normanzi dincolo de Oceanul Atlantic. Pe lîngă aceasta, fărîmiţarea feudală a Europei şi războaiele fratricide fără sfîrşit erau o piedică pentru organizarea unor expediţii îndepărtate dincolo de ocean. La aceasta trebuie să adăugăm nivelul scăzut al tehnicii navigaţiei, de exemplu, absenţa busolei. Navigatori izolaţi au putut să străbată Oceanul Atlantic orientîndu-se după aştri, dar nu s-a putut organiza o comunicaţie regulată cu ţările de dincolo de ocean.

200 Pe baza tradiţiei greceşti din antichitate transmisă de Platon ar fi existat cîndva o insulă mare, în Oceanul Atlantic, locuită de atlanţi, popor civilizat şi puternic, care a dus războaie cu locuitorii Africii şi Europei. în urma unui cutremur de pămînt puternic, Atlantida s-ar fi scufundat în ocean. Unii autori au subînţeles prin Atlantida America, Insulele Canare, insulele din Marea Egee etc. Şi astăzi mulţi savanţi susţin că Atlantida a existat în realitate. Vezi şi A. D î m b o i u *Pe urmele atlanţilor,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963 şi A. L e c a, *Lumi dispărute,* Editura Tineretului, Bucureşti, 1963.

201 Nu s-au păstrat nici un fel de amănunte despre expediţia lui Corterreal senior. Bacalhaos,

coastă semilegendară identificată de unii cercetători cu Newfoundland.

202 Prima călătorie a lui Cabot din 1494 este imaginară, conform cu cele mai recente date. Documentele istorice arată că el nu putea să iacă călătoria dincolo de Oceanul Atlantic înainte de anul 1497.

203 *Cortesuri* — adunări legislative în Spania.

204 *Loch* — dispozitiv pentru determinarea vitezei unei corăbii, folosit pentru prima oară de Magellan în timpul călătoriei în jurul lumii; pînă atunci comandanţii determinau cu ochiul distanţa străbătută de corabie.

205 *„Societatea negustorilor"* (întreprinzătorilor) — şi-a schimbat denumirea în „Compania Anglo-Moscovită". Birourile comerciale engleze au fost deschise în Holmogorî, Vologda, Iaroslavl, Novgorod şi Moscova. În felul acesta expediţia lui Censler a avut o mare însemnătate pentru organizarea legăturilor comerciale între Rusia şi Anglia. încercările multor istorici şi geografi occidentali de a atribui lui Censler descoperirea drumului din Europa în Marea Albă se explică probabil prin cunoaşterea insuficientă a Istoriei Călătoriilor Polare ruseşti. Navigatorii ruşi au cunoscut din vechime drumul care ocolind Peninsula Kola şi Scandinavia ducea în Marea Baltică. Datele istorice arată că, începînd cu sfîrşitul secolului al XV-lea, această cale este folosită de repetate ori de către trimişii cnejilor moscoviţi. care plecau în ţările Europei occidentale.

206 *Sebastian Cabot* — s-a născut probabil între 1472 .şi 1477 şi a murit în jurul anului 1557.

207 *Sarazinii* — denumirea populaţiei din Arabia occidentală şi de sud la autorii din antichitate (întîlnită pentru prima oară la Ptolemeu). În evul mediu, numele de sarazin sau maur a fost dat tuturor popoarelor de religie islamică.

208 în pădurile Statelor Unite ale Americii cresc pînă la 30 de soiuri de viţă-de-vie sălbatică.

209 Este vorba de *metis* sau porumb cultivat de indieni. Ulterior această cultură s-a răs- pîndit în lumea întreagă.

210 Mai tîrziu această denumire a fost dată şi oraşului Oşelagu, care a început să fie numit Montreal.

211 *Texel* — insulă olandeză (din grupul Insulelor Frizice occidentale), care se află- în Marea Nordului la ieşirea din Golful Suidersee.

212 *Statele Generale* — Parlamentul Republicii Ţărilor.de Jos.

213 *Insula Urşilor* şi *Insula Spitzbergen* au fost descoperite de navigatorii ruşi cu mult înainte de Barents. Insulele Spitzbergen au fost numite de navigatorii ruşi Grundland sau Grumnad (ei credeau probabil că era vorba de Groenlanda).

214 Tacitus Cornelius — renumit istoric roman (circa 55—117 e.n.).

215 *Puerto Deseado* — port în Patagonia.

216 *Batate* — plantă din familia convolvulaceelor cu tuberculi făinoşi (cartofi dulci) care se folosesc ca aliment şi se utilizează pentru prepararea amidonului şi alcoolului. Se cultivă în ţările tropicale.

217 *Livră* — monedă franceză de argint de la începutul secolului al XVIII-lea, ceva mai mică decît un franc.

218 *Leu-de-mare* — denumire generică a unor specii de animale din familia morselor ; lungimea corpului atinge 3,5 m. La masculii adulţi, părul de pe gît, piept şi omoplaţi este lung, semănînd cu coama de leu. Se utilizează pielea şi grăsimea.

219 *Hierro* (în limba spaniolă) — fier.

220 Se pare că chinezii şi malaiezii ştiau de existenţa Australiei cu 300 de ani înainte de apariţia europenilor în apele oceanelor Indian şi Pacific. Zvonurile despre o ţară întinsă situată la sud de insulele Arhipelagului Malaiez au ajuns pînă la Marco Polo. E greu de stabilit cine a fost primul navigator european care a văzut continentul australian. De obicei onoarea descoperirii Australiei este atribuită olandezului Villem Jansz care a acostat în anul 1606 lîngă ţărmul nordic al acestui continent, lîngă Golful Carpentaria. Un timp îndelungat, Australia nu era socotită un continent independent, ci o parte a unui continent sudic necunoscut.

221 Calea maritimă de nord-vest în jurul coastelor Americii de Nord a fost descoperită în anul 1850 de către exploratorii englezi trimişi în căutarea expediţiei lui John Franklin, dispărută fără urmă. în acelaşi an căpitanii englezi Macceure şi Macclintock, deplasîn- du-se unul în întîmpinarea celuilalt dinspre Strîmtoarea lui Bering şi Oceanul Atlantic, s-au întîlnit lîngă Insula Banks. Ei nu au putut trece prin calea de nord-vest, dar au demonstrat existenţa acestei căi maritime. Singura încercare reuşită de navigare prin calea maritimă de nord-vest a fost efectuată în anii 1903—1905 de călătorul polar norvegian Amundsen, pe un iaht mic „Gjoa".

222 *Bou-moscat* — animal paricopitat din familia cornutelor. Lungimea corpului — 2,5 m. Are corpul acoperit de o lină groasă şi lungă de culoare brună-închisă. Trăieşte numai în Groenlanda şi pe insulele Arhipelagului Canadian, în cirezi mici de 20—30 de capete.

223 Una din aceste răscoale izbucnită în anul 1837 este descrisă de Jules Verne în cel mai bun roman istoric scris de el — *Familia fără nume.*

224 *Scud Ecu* — monedă franceză de aur a cărei greutate varia între 4,5 şi 3,9 g. în- cepînd cu secolul al XVII-lea, termenul de ecu se foloseşte pentru monedele mari de argint. Au fost scoase din circulaţie în anul 1829.

225 *Squatteri* — colonişti care au ocupat samavolnic pămînturi în Canada sau în S.U.A.

226 Această afirmaţie nu corespunde realităţii. în secolul al XVII-lea oamenii ruşi simpli au descoperit şi au unit cu Rusia întreaga Siberie, între Munţii Urali şi coasta Oceanului Pacific, iar cazacul Semen Dejnev, pornind de la gurile fluviului Kolîma în Oceanul îngheţat de Nord, a înconjurat pe mare Peninsula Ciukotka şi a demonstrat că Asia şi America de Nord sînt despărţite printr-o trecătoare maritimă. Această descoperire importantă nu a intrat în patrimoniul ştiinţei în secolul al XVII-lea, ci abia în secolul al XVIII-lea după călătoria lui Bering.

227 *Fersnel Jean* (1497—1558) — matematician, astronom şi medic francez. A efectuat măsurarea unui grad de meridian în împrejurimile Parisului, numărînd rotaţiile roţii trăsurii în care a călătorit din Paris la Amiens.

228 *Pkard Jean* (1620—1682) — academician francez, astronom. Din însărcinarea Academiei Franceze de Ştiinţe a măsurat în anii 1669—1670 un arc de meridian între Paris şi Amiens, folosind metode ştiinţifice exacte.

229 Descoperirea în jurul anului 1610 de către Galilei a sateliţilor lui Jupiter, avînd o rotaţie relativ rapidă în jurul planetei, i-a permis savantului să utilizeze eclipsele acestor sateliţi pentru determinarea latitudinilor. De fapt acest lucru a devenit posibil de-abia la sfîrşitul secolului al XVII-lea, cînd Picard a folosit în anul 1667 luneta cu reţea pentru observarea corpurilor cereşti.

230 *Geografia istorică* — disciplină istorică ajutătoare care se ocupă cu geografia economică şi politică a trecutului. Este importantă pentru geografi, întrucît uşurează reconstituirea „peisajelor“ trecutului.

231 Din antichitate oamenii au învăţat să determine coordonatele geografice ale unui loc. Latitudinea se determina cu ajutorul poziţiei stelei polare deasupra orizontului. Aceste măsurări nu prezentau dificultăţi mari. Longitudinea unui loc era determinată pe baza datei eclipselor de Soare şi de Lună urmărite din diferite locuri. întrucît aceste fenomene se petrec rar, pe suprafaţa Pămîntului au existat foarte puţine puncte pentru care s-au determinat longitudinile.

232 *Colbert Jean Baptiste* (1619—1683) — ministru al-lui Ludovic al XlV-lea, adevăratul conducător al politicii interne şi externe a Franţei. A căutat să creeze o flotă militară şi comercială puternică, să lărgească comerţul şi exploatarea coloniilor cucerite de Franţa în acea vreme în America de Nord.

233 *Tycho Brahe* — astronom danez renumit. A construit observatorul astronomic, bine utilat, Uraniborg, pe insula Huen (în Strîmtoarea Sund), a perfecţionat instrumentele astronomice şi metodele de observaţie. Cu toate cunoştinţele sale vaste, el nu admitea teoria lui Copernic care a stabilit că Soarele se află în centrul sistemului nostru planetar. El a imaginat un sistem propriu al lumii avînd Pămîntul în centru, în jurul căruia

- se roteşte Soarele, iar în jurul acestuia planetele. Tycho Brahe era un adept al astrologiei, pseudoştiinţă care a dispărut o dată cu dezvoltarea astronomiei exacte. Numeroasele sale observaţii astronomice Tycho Brahe le-a transmis lui Kepler care a dedus din ele legile mişcării planetelor.

234 *Paralaxa* — unghiul format de dreptele care unesc un punct depărtat cu extremităţile unei baze de observaţie, mică în raport cu depărtarea pînă la punctul (obiectul) respectiv. Serveşte pentru determinarea distanţei pînă la diferite obiecte şi a fost folosită pentru măsurarea distanţei pînă la corpurile sistemului solar şi pentru determinarea distanţei pînă la stele.

235 Ideea sfericităţii Pămîntului, apărută încă în antichitate, a satisfăcut gîndirea ştiinţifică pînă în secolul al XVII-lea dar apoi s-au constatat fapte care au impus revizuirea acestei concepţii. în anul 1672, savantul francez Richer a constatat la Cayenne o încetinire a mişcărilor pendulului. El a explicat acest lucru prin influenţa forţei centrifuge. Într-adevăr, cu cît un punct de pe suprafaţa Pămîntului se află mai aproape de ecuator, cu atît el se mişcă mai repede în timpul rotaţiei diurne a Pămîntului. De aceea, ¡forţa (centrifugă

¡trebuie să crească de la poli spre ecuator pentru a micşora atracţia Pămîntului. Acest lucru determină încetinirea mişcărilor pendulului. Calculele exacte ale savantului englez Newton şi ale savantului olandez Huygens au arătat că, mergînd de la latitudinile polare spre ecuator, forţa gravitaţiei scade mult mai repede decît ar trebui dacă ar fi existat numai creşterea forţei centrifuge în această direcţie. Prin urmare, nu putem explica încetinirea mişcărilor pendulului numai prin creşterea forţei centrifuge. Pentru explicarea acestui fenomen, Newton şi Huygens au admis că Pămîntul este turtit la poli şi mai bombat (lărgit) -la nivelul ecuatorului, că el nu este o sferă, ci un elipsoid sau sferoid. Prin urmare, orice punct al suprafeţei Pămîntului situat pe ecuator este la o distanţă mai mare de centrul Pămîntului (adică de centrul de atracţie) decît, de exemplu, un punct situat la pol, ceea ce determină încetinirea mişcării pendulului cu ocazia trecerii de la latitudinile polare spre ecuator. Abaterea formei Pămîntului de la forma unei sfere regulate nu este o excepţie în sistemul solar ; planete cum ar fi Jupiter, Saturn, Uranus sînt turtite la poli atît de mult încît acest lucru se poate observa direct în telescop.

236 Se admite că *metoda triangulaţiei* a fost aplicată pentru prima oară în anii 1615—1617 de către savantul olandez V. Snellius, pentru măsurarea în grade a arcului de meridian dintre oraşele Alkmar (Ţările de Jos) şi Bergen (Norvegia). Totuşi există motive să presupunem că egiptenii au folosit încă din antichitate triangulaţia.

Metoda triangulaţiei constă în măsurarea unui sistem de triunghiuri pe suprafaţa Pămîntului în vederea ridicării topografice a unei localităţi şi pentru determinarea exactă a dimensiunilor şi formei Pămîntului. Drept vîrfuri ale triunghiurilor se iau construcţiile înalte, vîrfurile munţilor sau dealurilor, sau turnuri construite în mod speciaj (semnale). Aceste puncte de sprijin sau trigonometrice se aleg pe teren astfel ca ele să formeze un sistem de triunghiuri vecine.

Toate unghiurile triunghiurilor se măsoară cu ajutorul unor instrumente universale sau cu teodolite. În afară de unghiuri se măsoară latura unui triunghi oarecare numită bază, aşezată într-o regiune potrivită. Lungimea celorlalte laturi ale triunghiurilor se stabileşte prin calcule trigonometrice.

Metoda triangulaţiei a permis determinarea distanţei între diferite puncte, pe suprafaţa Pămîntului, cu o exactitate excepţională, imposibilă de atins prin măsurări directe.

237 *Peiresc (Nicolas-Claude Fabride)* — savant francez care a trăit între anii 1580 şi 1637, şi *Gassendi Pierre* — matematician, astronom şi lilr.zof francez (1592—1655).

238 *Sanson Nicolas* — geograf francez (1600—1667).

239 *Delisle Guillaume* (1675—1726) — savant cartograf francez, membru al Academiei de Ştiinţe din Paris. Delisle a editat un atlas al lumii (1700—1714) pe baza noilor date ; revizuind critic concepţiile cartografice ale timpului său, el a refăcut complet harta Africii, a dat pentru prima oară dimensiunile corecte ale Mării Mediterane, înlăturînd eroarea de latitudine care s-a menţinut pe hărţile geografice încă de pe timpul lui Pto- lemeu. Delisle s-a interesat de cartografia rusă şi a utilizat realizările acesteia în lucrările sale.

240 *Delisle Joseph-Nicolas* (1688—1768) — astronom şi geograf francez, membru al Academiei de Ştiinţe din Paris, fratele lui Guillaume. A fost invitat de Petru I pentru a organiza lucrările de astronomie în Rusia şi pentru pregătirea geodeziştilor ruşi. Speranţele puse în Delisle nu au fost justificate. De la 1726 pînă la 1747 el a pregătit numai doi elevi — geodeziştii Andrei Krasilnikov şi Semion Popov. Ca şef al Departamentului geografic al Academiei de Ştiinţe din Petersburg, Delisle a luat parte în anii 1739—1740 la întocmirea hărţii generale a Rusiei pentru atlasul Academiei de Ştiinţe. El a întârziat foarte mult întocmirea atlasului şi a expediat în secret în Franţa un număr mare de hărţi, fapt pentru care a fost înlăturat de la conducerea Departamentului geografic, iar apoi i s-a retras şi pensia care îi fusese acordată după plecarea sa din cadrul Academiei.

241 *Louis Delisle de la Cray ere* — a efectuat într-adevăr între 1727 şi 1730 o expediţie în nordul Rusiei europene, în timpul căreia în trei ani a determinat poziţia numai în 14 puncte. El a participat la a doua expediţie în Kamceatka a lui Bering, dar a adus puţine foloase ştiinţei, întrucât aproape toate observaţiile sale astronomice au fost eronate.

242 *D'Anville Jean Baptiste* (1697—1782) — geograf şi cartograf francez. A întocmit peste 200 de hărţi geografice. Dintre lucrările sale geografice cea mai cunoscută este lucrarea în trei volume *Geografia antică* (1768).

243 *Izobate* — linii pe hărţile oceanelor, mărilor, lacurilor etc., care unesc punctele cu aceeaşi

adâncime. Servesc pentru reprezentarea reliefului fundului mărilor şi oceanelor.

244 *Dalrymple Alexander* (1737—1808) — geograf şi hidrograf englez. A devenit cunoscut prin publicarea documentelor spaniole secrete referitoare la expediţiile lui Queiroz şi Torres.

Dalrymple a fost autorul lucrării — *Culegere de călătorii în mările sudice,* în care a căutat să demonstreze existenţa unui continent sudic situat la 50° latitudine sudică care n-ar fi fost mai mic decît continentele din emisfera nordică.

Dalrymple s-a străduit să devină şeful expediţiei engleze în Oceanul Pacific. Numirea lui Cook în calitate de şef al acestei expediţii a făcut din aceşti doi oameni rivali şi duşmani personali.

245 *Celsius A.* (1701—1744) — astronom, fizician şi meteorolog renumit.; A introdus scara centigradă a termometrului, pe care se notează cu zero temperatura de topire a gheţii şi cu 100° temperatura de fierbere a apei la o presiune de 760 mm. Prin observaţiile sale asupra aurorei boreale el a descoperit influenţa ei asupra acului magnetic.

246 *Toaze (Toise)* — veche unitate de lungime franceză egală cu 1,949 m.

247 *Insulele Falkland* — arhipelag situat în sudul Oceanului Atlantic la est de Strîmtoarea Magellan (denumite Maluine în relatarea lui A. de Bougainville).

248 *Juan Fernandez* nu este o insulă, ci un grup de insule. Ele se află în Oceanul Pacific la 565 km de coastele Amerieii de Sud, la 33°0' latitudine sudică şi 79° 1' longitudine estică. Insulele Juan Fernandez au fost descoperite de navigatorii spanioli în secolul al XVI-lea.

249 După cum afirmă istoricii literaturii engleze, celebra istorie a lui Selkirk i-a dat lui Daniel de Foe ideea de a scrie *Aventurile lui Robinson Crusoe.*

250 *Saintine* (Joseph-Xavier Boniface, numit şi) romancier şi autor dramatic francez (1798 —' 1865). *(N.R.)*

251 *Guayaquil,* — golf al Oceanului Pacific în sud-vestul Ecuadorului.

252 *Cîine-de-mare* — se pare că este denumirea dată de Jules Verne morsei.

253 *Paita* — oraş în Peru situat pe coasta Oceanului Pacific.

254 *Macau* (Aomîn) — teritoriu în China de Sud la gurile rîului Sitzian. Colonie portugheză şi în prezent.

255 *Optime* — monedă de aur spaniolă, numită astfel pentru că reprezintă 1/8 dintr-un dublon (dublonul cîntărea aproape 7,5 g aur curat).

256 *Uncie* — măsură de greutate engleză egală cu 28,35 g.

257 *Coţenila* — insectă din care se obţinea colorantul carmin sau coşenila. Femelele acestor insecte nu au aripi şi stau imobile pe frunzele cactuşilor. Masculii, care au aripi, zboară în jurul femelelor şi le hrănesc. Femelele fecundate se transformă în sfere de culoare închisă. Ele sînt desprinse de pe frunze cu ajutorul unui cuţit de lemn şi introduse în- tr-un vas unde sînt lăsate să moară de foame. Astfel se obţinea acest colorant stabil, foarte preţuit altădată. Mai tîrziu, la fel ca şi alţi coloranţi, carminul a fost obţinut pe calea sintetică.

258 *Liră sterlină* — unitate monetară engleză egală cu **20** de şilingi sau **240** pence (penny).

259 *Piastru* — monedă de schimb din Egipt, Indochina, Turcia şi în alte cîteva ţări orientale.

260 însoţitorul lui Roggeveen, Karl Friedrich Behrens, — a editat în anul 1737 cartea *Călătorie în ţările sudului ţi în jurul lumii în anii 1721—1722.* în ceea ce-l priveşte pe Roggeveen el a scris de asemenea note de călătorie care au fost publicate de-abia în anul 1938. Ele au fost editate cu titlul *Jurnal de călătorie pentru descoperiri.*

261 *Texel* — insulă în Olanda, la intrarea în Golful Ijssel (Zuider). Aici se afla baza principală a flotei militare olandeze.

'262 în anul 1687, piratul englez Edward Davis a descoperit în partea de sud-est a Oceanului Pacific o insulă care după moartea sa a căpătat denumirea de „Ţara Davis“. Datele despre această descoperire sînt nebuloase şi contradictorii. Pe baza datelor medicului expediţiei Lyonel Wafer, Davis a navigat de la Insulele Galapagos către Capul Horn. La 27°20' latitudine sudică, la 700 de mile marine la vest de coastele chiliene, el a descoperit o mică insulă nisipoasă, iar la 20 de mile la vest de aceasta — un pămînt întins, ridicat. Pe atunci, acest pămînt era socotit o parte a unui continent sudic necunoscut.

263 Părerea că Insula Paştelui este Ţara lui Davis a fost emisă pentru prima oară de către J. Cook. Această părere a lui Cook nu era împărtăşită de către renumiţii navigatori — Carteret, Bougainville şi La Perouse, care au identificat Ţara Davis cu insulele San Felix şi San Ambrozio, care se află lîngă coastele Amerieii de Sud. Navigatorul rus O. E. Kotzebue a infirmat ambele păreri, demonstrînd că Ţara Davis este un pămînt imaginar.

264 Insulele de corali, înconjurate de recife, care abia se ridică deasupra apelor oceanului şi deasupra cărora vînturile trec uşor, au fost numite de navigatori „arhipelaguri periculoase“, iar mările care le înconjură au fost numite „mări rele“ sau „supărate“.

265 în realitate era vorba de Insulele Prieteniei (Tonga).

266 *Polinezienii* s-au ocupat de mult cu confecţionarea unui material pe care l-au denumit *tapa.* Acest meşteşug era foarte primitiv şi n-avea nici o legătură cu ţesătoria. Materialul subţire de culoare albă era lucrat din coaja copacului *Norus papirifera.* După

ce culegeau coaja, polinezienii separau cambiul (stratul de celule vegetale între lemn ţi bast), îl muiau în apă dulce, iar apoi îl bateau cu un mai de lemn pînă ce obţineau turtirea cambiului ; fibrele unite între ele formau o ţesătură care se întindea pe pămînt ţi se usca. Călătorii au observat că această materie nu era prea solidă ţi nu putea fi spălată. O materie mai grosolană, de culoare cenuşie, era fabricată în acelaşi fel din scoarţa arborelui-de-pîine. Uneori, băştinaşii colorau *tapa* în galben sau aplicau pe ea

diferite desene cu ajutorul culorilor vegetale. Dintre toate popoarele polineziene numai maorii (populaţia băştinaşă din Noua Zeelandă) cunoşteau ţesătoria.

267 *Scotă* — parîmă fixată în colţul de jos al unei vele, cu ajutorul căreia se întind velele dîndu-se un anumit unghi faţă de direcţia vîntului. Ele întind totdeauna, vela spre pupa.

268 *T.rincă* — vela principală (prima de jos) a arborelui trinchet (primul din prova).

269 *Vela mare* — velă dreptunghiulară cea mai de jos a arborelui mare (al doilea de

270 *Guanaco* — specie de lame (animale din familia *Camelidae)* care trăiesc în America de Sud. Lîna de guanaco este fină şi moale. Se foloseşte pentru confecţionarea plăpumilor şi pelerinelor.

271 *Frezier A. F.* — geograf francez care a întocmit la sfîrşitul secolului al XVIII-lea cea mai bună hartă din epoca aceea a extremităţii sudice a Americii de Sud.

272 *Rupie* — monedă de argint din Indiile Orientale.

273 Este vorba de o armată a indienilor din Patagonia *boia.*

274 în realitate, navigatorii europeni din secolul al XVIII-lea nu se caracterizau prin acest simţ umanitar. De exemplu, Cook a manifestat o cruzime nemaiîntîlnită, nejustificată prin nimic faţă de locuitorii din Oceania. M. I. Ratmanov, ofiţer superior pe corabia „Nadejda“, însoţitorul navigatorului rus I. F. Krusenstern, care a efectuat o călătorie în jurul lumii, caracterizînd pe J. Cook scria : „trebuie să ne îngrozim cînd vedem cum s-a comportat cu oamenii. El a descoperit o serie de popoare care locuiau insulele din Oceanul de Sud dar nu se sfia să împuşte şi să taie urechile acelora care îl considerau aproape ca pe Dumnezeu şi nu-i opuneau nici o rezistenţă“. Şt Cook nu este

275 Locuitorii din Polinezia confecţionau pirogi şi fără balrnsier (flotor de stabilitate!, dar pentru a le da o stabilitate mai mare, uneau pirogile cîte două cu ajutorul unei platforme de lemn. Ele erau prevăzute cu o singură velă triunghiulară. Unele din aceste pirogi duble atingeau o lungime de 40 m şi puteau transporta 100—150 de oameni.

276 *Tamarin* (curmal din India — *Tamarinus indica*) — arbore din familia *Leguminosae* cu înălţimea pînă la 25 m, frunze penate şi fructe cu un miez vîscos, de culoare brună-închisă. Este foarte răspîndit în zona tropicală.

277 *Mas-a-fuero* — insulă în estul Oceanului Pacific lîngă Insula Juan Fernandez.

■278 *Spithead* — strîmtoare în Canalul Mînecii, între coastele Insulei Marii Britanii şi Insulei White, care duce în portul Portsmouth. Lungimea canalului este de 20 km, iar lărgimea 6 km.

279 *Choiseul Etienne François* (1719—1785) — om de stat francez care a condus politica Franţei în anii 1758—1770. în politica sa, Choişeul a acordat atenţia principală luptei contra puterii coloniale a Angliei, în care scop a încheiat o alianţă cu Austria şi Spania. Totuşi politica sa externă a suferit un eşec ducînd la pierderea Canadei, Louisianiei şi a coloniilor franceze din India.

280 *Pompadour* — favorita regelui Ludovic al XV-lea al Franţei. A jucat un rol important în politica internă şi externă a Franţei. Era vestită prin risipa ei excesivă şi tiranie.

281 *Războiul de 7 ani* — (1756—1763) — războiul dintre Prusia şi Anglia pe de o parte, Austria, Franţa, Rusia, Suedia, iar începînd cu anul 1762 şi Spania pe de altă parte. Cauzele principale ale Războiului de 7 ani au fost încercarea, Austriei de a recuceri Silezia, care t-a fost luată de Prusia, şi rivalitatea anglo-franceză în America de Nord şi India.

în anul 1759 armatele ruseşti au zdrobit armata regelui Prusiei, Friedrich al II-lea. socotit un conducător de oşti de neînvins. „Războiul de 7 ani — scria Engels — a împărţit Europa în două tabere. Anglia a frînt puterea francezilor pe mare, în America şi India, iar apoi a părăsit în voia soartei pe aliatul său continental regele Prusiei, . Friedrich al II-lea. Acesta din urmă era în pragul pieirii în anul 1762, cînd Petru al III-lea, care s-a urcat pe tronul Rusiei, a refuzat să ducă război împotriva Prusiei“. (Marx şi Engels, *Opere,* vol. XVI, partea a II-a, pag. 14).

282 *Metastasio* — pseudonimul dramaturgului şi poetului italian Tropassi (1698—1782).

283 *Bompres* — arbore înclinat sau aproape orizontal, situat în prova corăbiei ; serveşte pentru îmbunătăţirea calităţilor manevriere ale naveî.

284 *Vi'gonie*— un mic animal sălbatic din genul lamelor ; înălţimea 70—90 cm,lungimea 80—90 cm, greutatea circa 30—35 kg. Trăieşte în cirezi mici, pe podişurile muntoase

ale Anzilor. Din cauza vînatului sălbatic este pe cale de dispariţie.

285 *Sf. Bartolomeu* — insule în Strîmtoarea Magellan la vest de Ţara de Foc.

286 *Pirogile cu floţar de stabilitate* sau *balansier* — luntrele lungi,înguste, cioplite în trunchiul unui singur copac — ale polinezienilor. Balansierele constau dintr-o piesă de lemn aproape tot atît de lungă cît şi piroga, fixată de ea în poziţie paralelă cu ajutorul unor traverse.

287 *Boucher François* (1703—1770) — pictor şi gravor francez, cunoscut prin peisajele şi pînzele sale idealizate pe teme de mitologie, antică, executate cu mare artă, dar într-o manieră convenţională şi dulceagă. Boucher este considerat un reprezentant remarcabil al stilului rococo în pictura franceză.

288 *Insula Kythera* situată la intrarea în Golful Laconiei (în sud-estul Peninsulei Peloponez). Era vestită prin cultul zeiţei greceşti a frumuseţii — Afrodită.

289 *„Lkzzaroni“* — în dialectul napolitan înseamnă „cerşetor“. Într-un sens mai larg „boem“.

290 Denumirea de *„Noua Olandă“* a fost dată continentului australian după călătoria lui Ţasman şi s-a menţinut pînă la mijlocul secolului al XIX-lea cînd a fost înlocuită cu denumirea actuală, Australia.

291 Prin cuvîntul *papuaşi,* autorul înţelege în mod incorect pe melanezienii din Insulele Solomon. Melanezienii şi papuaşii sínt popoare înrudite, dar fac parte din grupe antropologice diferite ale rasei australiene.

292 *Betel* — mic arbust agăţător, din familia piperaceelor. Patria lui este Asia tropicală. Foile aromate şi cu un gust iute ale betelului, împreună cu bucăţi de seminţe de areca şi o cantitate mică de var se folosesc pentru mestecat. Prin mestecarea betelului care exercită o acţiune excitantă asupra sistemului nervos, se produce o secreţie a salivei, care împreună cu întreaga cavitate bucală se colorează într-o culoare roşie ca sîngele. în urma mestecării betelului, dinţii capătă o culoare neagră.

293 pbservarea trecerii planetei Venus în faţa discului Soarelui era numaj un paravan pentru organizarea expediţiei. Scopul principal al expediţiei era descoperirea continentului sudic necunoscut şi anexarea noilor pămînturi la imperiul britanic.

294 *Falconet* — piesă de artilerie, care foloseşte ca proiectile pietrele.

295 *Cári Linné* (1707—1778) — naturalist suedez, botanist important din secolul al XVIII-lea, care a enunţat principiile clasificării plantelor şi animalelor.

296 Indigenii din insulele Polioeziei nu cunoşteau olăritul şi fierbeau hrana în gropi, pe pietre încinse.

297 Fireşte că la polinezieni nu existau regi în sensul european al cuvîntului. Terminologia lui Cook şi a altor navigatori din secolul al XVIII-lea nu corespunde sensului adevărat al titlurilor conducătorilor băştinaşi.

298 Într-adevăr, toate popoarele polineziene, despărţite prin întinderile mari ale oceanului se aflau pe aceeaşi treaptă de dezvoltare şi vorbeau aceeaşi limbă ale cărei dialecte erau determinate de pronunţări locale, astfel încît călătorii care au învăţat pe o insulă cîteva cuvinte puteau să se înţeleagă pe o altă insulă situată la distanţă. Menţionăm de asemenea că limbile polineziene sînt înrudite cu limba melanezianâ şi ma- laieză:

Particularităţile fonetice caracteristice ale limbii polineziene constă în sistemul sărac de sunete. Aceste limbi au numai cinci vocale (a, e, i, o, u) şi 7 pînă la 10 consonante. În cuvinte predomină sunetele vocale, ceea ce acordă limbii polinezienilor o muzicali- ■ tate specială. Pînă la apariţia europenilor, nici un popor polinezian nu avea o scriere proprie, cu excepţia locuitorilor Insulei Paştelui.

299. După părerea noastră, concepţia lui Cook citată de autor nu-i face cinste. Dimpotrivă, ea îl înfăţişează ca pe un colonialist crunt care a maltratat oameni nevinovaţi.

300 *Licurg* — legislator legendar din Grecia antică. I se atribuie organizarea obştii spartane.

301 *Strîmtoctrea Regina Charlotte* — Strîmtoarea Cook situată între -cele două insule care formează Noua Zeelandă.

302 *Freycinet* (Louis Claude) — navigator francez (1779—1842). Autorul lucrării *Voiaj în jurul lumii.*

303 *Hochestetter* (Ferdinand von) 1829—1884 — geolog şi călător german.

304 în tradiţiile popoarelor maori se spune că pppularea Insulei Noii Zeelande s-a produs în

secolul al XlV-lea de către polinezienii de pe Insula Tahiti. Există o dispută în ştiinţă dacă Insula Noua Zeelandă a fost sau nu populată de melanezieni înainte de sosirea polinezienilor. Problema n-a fost încă soluţionată definitiv.

Părerea lui Cook despre existenţa a două grupe de triburi pe Insulele Noii Zeelande se baza probabil pe faptul că locuitorii insulei de sud erau mai înapoiaţi din punct de vedere al dezvoltării lor. Ocupaţia principală a locuitorilor insulei de nord o constituia agricultura, vînăto^rea şi pescuitul, în timp ce locuitorii insulei de sud aveau ca ocupaţii principale pescuitul şi vînătoarea. După cum remarcă pe bună dreptate Cook, locuitorii din insula de sud duceau o viaţă nomadă, pe cînd pe insula de nord populaţia

305 *Opossum* — animal care trăieşte pe copaci : în Australia şi Tasmania. Diferitele 'specii de opossum se întîlnesc de asemenea în America.

306 *Deptford* — suburbie din sud-estul Londrei, situată pe malul Tamisei. în epoca lui Cook, la Deptford se aflau şantierele navale cele mai mari din Anglia.

307 *Johann Reinbold Forster* (1792—1788) şi fiul său *Georg Forster* (1754—1794) — na- turalişti germani renumiţi. Forster juuior a fost unul dintre cei mai renumiţi savanţi şi scriitori din Germania, în secolul al XVIII-lea. Era un om cu un orizont foarte larg, care s-a manifestat şi ca un revoluţionar remarcabil. El a participat la Revoluţia Franceză în calitate de conducător politic al Republicii din Mainz. în anii 1765—1766, împreună cu tatăl său, Georg Forster a călătorit prin Rusia unde şi-a însuşit atît de bine limba rusă, încît ulterior a tradus şi editat în limba engleză lucrările lui V. M. Lomonosov. Aflîndu-se în serviciul Angliei, Forster senior a fost invitat să participe la a doua expediţie în jurul lumii a căpitanului J. Cook şi a obţinut autorizaţia să-l ia ca însoţitor pe fiul său Georg care împlinise atunci 17 ani.

După înapoierea în Anglia, cei doi Forsteri au publicat în anul 1776 o culegere a materialelor adunate de ei privind flora Polineziei, iar apoi în anii 1777 şi 1778, Georg Forster a editat în limba engleză şi germană lucrarea care l-a făcut celebru : *Călătorie în jurul lumii a lui Johann Reinbold Forster şi Georg Forster în anii 1772—1777.* Cartea lui Forster nu şi-a pierdut nici în prezent valoarea ei ştiinţifică fiind totodată o operă de beletristică, întrucît, datorită formei în care a fost expusă, ea nu are nimic comun cu rapoartele ştiinţifice seci. Mai tîrziu, cei doi Forsteri au trecut în Germania, unde Georg a colaborat activ cucerindu-şi un renume de publicist de talent şi critic literar la diferite reviste de orientare democratică şi revoluţionară. Dintre lucrările sale de publicistică, literare şi artistice, cea mai cunoscută este cartea *Schiţele de pe Rinul inferior* — o descriere a impresiilor culese cu ocazia călătoriei efectuate în anul 1791 împreună cu tînărul Alexander Humboldt, celebrul geograf şi călător de mai tîrziu. Ulterior -— în *Schiţele pariziene* Förster a glorificat Revoluţia Franceză.

308 *Praya* — mic golf pe coasta sudică a Insulei Santiago din Arhipelagul Capului Verde.

309 *Jedn-Baptiste-Charles Bouvet-de Loizier* — navigator francez în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. A fost trimis în •anul 1738, cu două corăbii, în partea sudică a Oceanului Atlantic, în căutarea continentului sudic. La 1 ianuarie 1739, Bouvet a descoperit, la 54°51' latitudine sudică şi 4° longitudine estică, un pămînt acoperit cu zăpadă, o mică peninsulă pe care el a numit-o Capul Circumciziei. Geografii din vremea aceea au socotit descoperirea lui Bouvet ca o dovadă a existenţei continentului sudic, ţrezîndu-se că una dintre extremităţile acestuia este Capul Circumciziei.

După cum a presupus pe bună dreptate Cook, în realitate Bouvet nu a descoperit coasta unui continent, ci o mică insulă stîncoasă a cărei poziţie geografică n-a determinat-o cu exactitate. În prezent această insulă poartă numele de Bouvet.

310 *Osnabrück sau Maitea* — insulă din Arhipelagul Tuamotu.

311 *Hibiscus* — gen de plante lemnoase din care face parte şi bumbacul. Lemnul de hibiscus este tot atît de uşor ca pluta.

312 Auţor şi erou imaginar al cărţii *Călătoria lui Sir John Mandeville* (începutul secolului al XV-lea). Această lucrare atrăgătoare, plină de fantezie absurdă şi minciuni, a foşt scrisă în spiritul povestirilor călătorilor din evul mediu, care presărau naraţiunile lor cu

tot felul de legende şi născociri.

313 *Middelburg* — insulă în Arhipelagul Tonga.

314 *Amsterdam* ■— Insula Tongatabu în Arhipelagul Tonga.

315 În ceea ce priveşte originea insularilor din Oceania există păreri diferite. Primii călători europeni care au vizitat Oceania — Queiroz, Cook, cei doi Forsteri, Dalrymple, Vancouver, Dumont d'Urville şi alţii au emis ipoteza că, ,pe locul Oceanului Pacific, a existat o dată un continent „Pacifida" care s-ar fi scufundat în urma unei catastrofe geologice. După părerea lor, acest continent a fost locuit de popoare civilizate, ai căror urmaşi sînt polinezienii, micronezienii şi melanezienii de astăzi. în prezent această părere a fost părăsită.

Teoria originii americane a locuitorilor din Oceania are puţini adepţi. Toţi cercetătorii recunosc că între popoarele din Oceania şi America a existat o legătură istorică şi relaţii culturale, dar direcţia acestor relaţii era dinspre vest spre est. Navigatorii polinezieni curajoşi (iar nu locuitorii Americii) au atins coastele continentului american, înapoin- du-se pe insulei Asemănarea tipului fizic al polinezienilor cu tipul fizic al indienilor americani dovedeşte provenienţa lor din aceeaşi spiţă care s-ar fi format pe teritoriul Asiei de sud-est.

în ultimii ani, etnograful norvegian Thor Heyerdhal a emis din nou teoria originii americane a populaţiei din Polinezia. Pentru a susţine teoria sa, Heyerdhal, împreună cu cinci însoţitori, a efectuat pe o plută O călătorie din Peru pînă la insulele Polineziei (1947) descrisă în vestita carte : — *Expediţia Kon-Tiki. Cu pluta pe Oceanul Pacific,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1959. Părerile lui Heyerdhal nu sînt împărtăşite însă de o parte din specialişti.

Majoritatea savanţilor susţin punctul de vedere al originii occidentale asiatice a insularilor din Oceania. Această părere a fost formulată pentru prima oară de călătorii : Bougainville, La Perouse şi O.E. Kotzebue, participant la expediţia rusă în jurul lumii, poetul şi naturalistul german Chamisso. Acesta din urmă a adus o bază ştiinţifică teoriei arătînd înrudirea dintre limba polinezienilor şi a malaiezilor.

Pqpularea insulelor Oceanului Pacific dinspre Arhipelagul Malaiez s-a' făcut atît pe calea nordică prin insulele Microneziei, cît şi pe calea sudică prin insulele Melaneziei. Unitatea elementelor fundamentale ale culturii şi limbii polineziene dovedeşte că dispersarea acestor popoare pe insulele Oceaniei s-a făcut dintr-un singur centru care se afla în Asia de sud-est. Toate plantele de cultură din Oceania, în afară de batata şi animalele domestice provin din Asia de sud-est. Tot de aci îşi trag originea elementele culturii materiale a polinezienilor, — formele asemănătoare ale construcţiilor, bărcilor, armelor de piatră, mijloacelor obţinerii focului şi ale fabricării *tapei* etc. Pe măsura deplasării treptate spre est, polinezienii au dezvoltat într-un grad nemaivăzut tehnica construcţiei pirogilor şi a navigaţiei. Efectuînd călătorii pe mare pe distanţe mari, polinezienii luau împreună cu ei animale domestice preparîndu-şi hrană conservată. în timpul călătoriilor lungi pe mare, polinezienii se orientau după stele. !

3 i 6 *Fregate* — păsări marine din zona tropicală, zburătoare excelente care se îndepărtează uneori la, distanţe de sute de kilometri dé coaste.

317 în zilele noastre, în urma cercetărilor făcute cu carbon radioactiv s-a putut stabili cu aproximaţie vîrsta lor.

31-8 *Stepney* — parohie la Londra unde a locuit Cook.

319 *Insula Sălbatică* (Nive) în vestul Arhipelagului Cook.

320 Insulă în sudul Arhipelagului Noile Hebride.

■321 *Lăstăriş de mangrove* — păduri dese formate din arbori mici care cresc pe ţărmurile mlăştindase ale oceanului, la tropice. Tulpinile şi ramurile arborilor de mangrove dau numeroase rădăcini aeriene care pătrund în fundul nămolos părînd să formeze un sprijin care ajută copacul să reziste forţei apei agitate. Rădăcinile respiratorii se ridică deasupra solului sărac în oxigen şi sínt adaptate pentru absorbţia oxigenului din aer. Seminţele încolţesc pe planta-mamă şi apoi cad, înfigîndu-se printr-o rădăcină asouţită în solul nămolos.

322 *Ţaro* —[1] arbust care se cultivă în ţările tropicale şi subtropicale. Taro are tubercule bogate în amidon, utilizate ca hrană. Sínt otrăvitoare în stare crudă.

323 Botaniştii numesc acest copac *Araucaria* lui' Cook.

324 *Răsculaţii de pe „Bounty"* — este denumirea dată de Jules Verne marinarilor englezi

răsculaţi de pe nava „Bounty“ care au debarcat în anul 1790 pe insula nelocuită Pitcairn. Au debarcat pe insulă 8 marinari englezi şi 18 locuitori din Tahiti capturaţi de ei. După 3—4 ani a rămas în viaţă un singur ehglez Smith, care ulterior şi-a atribuit numele de Adams. Locuitorii de astăzi din Pitcairn (140 de oameni) sínt descendenţii lui Adams, patriarhul acestei curioase colonii. încercările englezilor de a transfera pe insulele Oceaniei o parte din populaţia din Pitcairn nu au avut succes. Majoritatea covîrşitoare a celor transferaţi s-au înapoiat pe insula lor.

325 Cook a denumit insula în cinstea primului lord al Amiralităţii John Sandwich. El a presupus că este vorba de o singţiră insulă mare şi de aceea a numit-o Insula Sandwich. Thule, romanii au numit astfel cel mai nordic pămînt cunoscut (Islanda sau Groenlanda). De aici denumirea insulei celei mai sudice descoperită în secolul al XVIII-lea — Thule de Sud, Orcadele sau Orkney de Sud.

în anul 1820, în timpul expediţiei antarctice ruseşti a lui F. F. Belinghausen şi M. P. Lazarev, care au cercetat această insulă, s-a stabilit că nu este vorba de o singură insulă, ci de un arhipelag care a fost numit : Insulele Sandwich de Sud.

.326 *Tabu* — interdicţie religioasă la popoarele primitive care se aplica unui obiect, faptă sau cuvînt etc. După concepţiile lor, călcarea interdicţiei atrăgea în mod inevitabil o pedeapsă aspră (boală, moarte) din partea spiritelor şi a zeilor. Magii şi conducătorii utilizau *tabu* pentru întărirea influenţei lor.

327 Maşinile electrice erau folosite în secolul al XVIII-lea pentru provocarea artificială a descărcărilor electrice (fulgerelor).

328 Navigatorul spaniol *Martin d'Aguilar* a ajuns la începutul secolului al XVII-lea pînă la 43° latitudine nordică, urmînd coasta occidentală a Americii de Nord. Aici ar fi găsit o trecătoare între Oceanul Pacific şi Atlantic.

329 Pe baza unei povestiri care ne-a parvenit, navigatorul spaniol B. de Fonte a plecat în fruntea unei expediţii în anul 1640, pentru explorarea coastei occidentale a Americii de

Nord. Un grup din această expediţie ar fi reuşit să ajungă dinspre vest, printr^o serie de rîuri şi lacuri, pînă 'la coasta orientală a continentului (trecătoarea lui Davis). Separe că această călătorie n-a avut loc niciodată.

330 Afirmaţia autorului că nimeni n-a reuşit să pătrundă pînă atunci în Oceanul îngheţat de Nord mai departe decît Cook nu corespunde realităţii. Navigatorii ruşi au înconjurat pe mare, încă la începutul secolului al XVII-lea extremitatea cea mai nordică a continentului asiatic (Capul Celiuskin), iar cazacul Semen Dejnev a înconjurat pe mare extremitatea nord-estică a Asiei, cu peste 100 de ani înainte de călătoria lui Cook.

331 *Nordenskjold Adolf Eric* (1839—1901) — savant suedez, explorator al ţărilor polare. S-a născut şi a studiat în Finlanda. Incepînd cu anul 1858 Nordenskjold a efectuat opt ' expediţii polare lungi : în Spitzbergen (unde a descoperit minele de cărbune), în Groenlanda, la gurile rîului, Enisei etc. În anii 1878—1879, pe nava „Vega“, el a trecut pentru prima oară prin trecătoarea maritimă de nord-est, din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific.

Nordenskjold a cules şi a prelucrat un material ştiinţific bogat, de geografie, geologie, oceanografie, etnografie, zoologie şi botanică, privind ţările polare.

332 Jules Verne redă în- mod corect părerile contradictorii ale lui J. Cook despre existenţa continentului sudic. Cook a infirmat născocirile geografilor şi cartografilor de birou care presupuneau din vechime că în sudul Pămîntului nostru se află un continent mare, necunoscut, ocupînd cea mai mare parte a emisferei sudice. Totuşi, el admitea că în apropiere de Polul Sud trebuie să existe un pămînt acoperit cu gheţuri eterne. Acest continent inaccesibil, după părerea lui Cook, a fost descoperit cu o jumătate de secol mai tîrziu de către navigatorii ruşi F. F. Belinghausen şi M. P. Lazarev.

CUPRINSUL

Cuvînt înainte..... 0

D E S C O P E R I R E A P Ă M Î N T U L U I

PARTEA ÎNTII

C a p i t o l u l I

CALATORI CELEBRI ÎNAINTE DE ERA NOASTRĂ

Hannon (505). Herodot (484). Pytheas (340). Nearchos (326). Eudoxus (146). Caesar (100). Strabon (50). Hannon Cartaginezul. Insulele Fericite, Cornul Serii, Cornul de Sud, G6lful lui Rio de Oro. Herodot. Herodot vizitează Egiptul, Libia, Etiopia, Fenicia, Arabia, Ţara Babilonului, Persia, India, Ţara mezilor, Colchida, Marea Caspică, Sciţia, Tracia şi Grecia. Pytheas explorează ţărmurile Iberiei şi ale Ţării celţilor, Canalul Mînecii, Insula Albio- nului, Orcadele, Ţara Thule. Nearchos vizitează coasta asiatică de la Ind pînă la Golful Persic. Eudoxus cercetează ţărmul apusean al Africii. Caesar cucereşte Galia şi Marea Britanie. Strabon parcurge Asia interioară, Egiptul,
Grecia şi Italia . ' . .....1»

C a p i t o l u l II

CALATORI CELEBRI DIN SECOLUL I PINĂ IN SECOLUL AL IX-LEA *Pausanias (174). Fa Sian (399). Cosmas Indicopleustes (547). Arculf (700). Willibald (725). Suleiman (851).* Pliniu, Hippalus, Arrianus, Ptolemeu. Pausanias vizitează Attica, Corinthia, Laconia, Messenia, Elida, Achaia, Ar- cadia, Beoţia şi Focida. Fa Sian explorează Han-Ceu, Tartaria, Punjabul India de Nord, Ceylonul şi Djawa. Cosmas Indicopleustes şi *Topografia creştină a universului.* Călătoriile lui Arculf şi Willibald la „locurile sfinte'[1]. Suleiman străbate Marea Oman, Ceylonul, Sumatra, Golful Siam şi Marea Chinei 25

C a p i t o l u l III

CĂLĂTORI CELEBRI DIN SECOLUL AL X-LEA PINA IN SECOLUL AL XIII-LEA

Benjamin de Tudela (1159—1173). Plano Carpini (1245—1247). Rubruquis (1253—1254). Benjamin de Tudela trece prin Marsilia, Roma, Valahia, Constantinopol, Arhipelag, Palestina, Ierusalim, Bethleem, Damasc, Babek,
Ninive, Bagdad, Babilon, Basrah, Ispahan, Siraz, Samarkand, Tibet, Malabar, Ceylon, Marea Roşie, Egipt, Sicilia, Italia, Germania şi Franţa. Plano Carpini explorează Ţara cumanilor şi Hanghita, adică Turkestanul actual. Moravuri şi obiceiuri ale tătarilor. Rubruquis călătoreşte prin Marea Azov, descrie Volga, Ţara başkirilor, Karakorum, Astrahan, Derbent . . . .

3 0

C a p i t o l u l IV

MARCO POLO <1254—1324)

Interesele neguţătorilor genovezi şi veneţieni pentru explorări în centrul Asiei. Familia Polo şi situaţia ei la Veneţia. Cei doi fraţi, Niccold şi Matteo Polo. Fraţii Polo merg la Constantinopol, âpoi la curtea hanului Mongoliei. Pri-
rairea lâ curtea hanului Hubilai. Hanul îi numeşte ambasadorii lui pe lîngâ papă. Reîntoarcerea la Veneţia. Marco Polo. Marco pleacă cu tatăl său Ni- ccolo şi cu unchiul său Matteo către reşedinţa hanului mongol. Noul papă Grigore al X-lea. Relatarea lui Marco Polo scrisă în franţuzeşte, la dictarea lui, de către Rusticianus de Pisa 40

II

Armenia Mică ' Armenia Marc. Muntele Ararat. Gruzia. Moşul, Bagdad, Bas- rah, Tebriz, Persia. Ţinutul Kerman. Camadi. Ormuz. Bătrînul Munţilor. Sibargan. Bale. Balascafn. Kaşmir. Kaşgar. Samarkand. Gotam. Pustiul. Tan- gut. Karakorum. Signanfu. Tenduc. Marele Zid. Despre oraşul Giandu, actualul Şandu. Reşedinţa hanului Hubilai. Serbările împăratului. Vînătorile lui. Descrierea Pekinului. Despre monetăria şi despre moneda de hîrtie chinezească. Despre poştele imperiului.....43

III

Fluviul Huanhe. Ciosian (Jighi). Taianfu (Taiiuan). Pianfu (Linfen). Fluviul Galben. Sian. Siciuaniil. Chiansui. Tibetul. Gaindu. Ţara numită Caragian. Baoşan. Mien (Mianin). Bengal. Annam. Taiping. Guicijou. Sindufu. Ţan- sian. Ţzîian. Singiumau (Ţzinin). Lucijou. Ţara numită Mangi. lăncijou.
Oraşe de pe litoral. Chinsai, sau Hancijou. Fueijou 52

IV

Japonia. Plecarea celor trei Polo cu fiica împăratului şi cu solii persani. Saigon. Djawa. Condor. Bintang. Sumatra. Nicobarele. Ceylon. Goasta Coromandel. Coasta Malabar. Marea Oman. Insula Socotra. Madagascar. Zanzibar şi coasta africană. Abisinia. Yemenul, Hadramantul şi Omanul. Ormuz. Reîntoarcerea la Veneţia. O petrecere în casa familiei Polo. Marco Polo prizonier al genovezilor. Moartea lui Marco Polo, pe la 1324 60

C a p i t o l u l V IBN
BATTUTA (1304—1377) .

Ibn Batutta. Nilul. Gaza. Tir. Tiberiada. Libanul, Balbek. Damasc. Meşhed. Basrah. Bagdad. Tebriz. Medina. Mecca. Yemenul. Abisinia. Ţara berberilor. Zanghebar. Ormuz. Siria. Anatolia. Asia Mică. Astrahan. Constantinopol. Turkestanul, Heratul. Indusul. Delhi. Malabarul. Maldivele. Ceylon. Coro- mandelul. Bengalul. Nicobarele. Sumatra. China. Africa. Nigerul. Tombouctou 66

, C a p i t o l u l VI JEAN DE
BfiTHENCOURT (1339-1425)

Cavalerul normand. Visele lui de cucerire. Ce se ştia despre Insulele Canare. Cădiz. Insulele Canare. Graciosa, Lanzarote. Fuerteventura. Lobos. Jean de Bethencourt se reîntoarce în Spania. întîlnirea dintre Jean de Bethencourt şi regele Henri al III-lea. Gadifer vizitează Arhipelagul Canarelor. Gran Canaria. Insula Hierro (Ferro). Insula Las Palmas.....72

C a p i t o l u l VII
CRISTOFOR COLUMB (1435—1506)
I

Descoperirea Madeirei, a Insulelor Capului Verde, a Insulelor Azore, a Guineei şi a Congoului. Bartolomeo Diaz. Cabot şi Labradorul. Succesele geografiei şi ale comerţului în evul mediu. Eroarea general admisă asupra distanţei care : desparte Europa de Asia. Tinereţea lui Cristofor Columb. Primele lui călătorii. Cum s-au născut planurile lui Columb. Timpul petrecut la mănăstirea

franciscanilor. Columb este, în sfîrşit, primit la Fernando şi Isabella. înţelegerea din 17 aprilie 1492. Fraţii Pinzón. Armarea a trei caravele în portul Palos. Plecarea la 3 august 1492 78

Prima călătorie. Gran Canaria. Gomera. Variaţie magnetică. Semne de răzvrătire. Pămînt ! Pămînt ! San Salvador. Luarea în stăpînire a insulei. Santa María de Conceptión. Fernandina (astăzi Long Island). Isabella (astăzi Crooked Island). Insulele Mucare. Cuba. Descrierea insulei. Arhipelagul Nuestra Señora. Insula Española (Haiti) sau Santo Domingo. Insuliţa Tor r tuga (Broasca-ţestoasă). Cacicul pe bordul Sântei Maria. Caravelaî lui Columb se pune pe uscat şi nu poate fi salvată. Insuliţa Monte Cristi. Reîntoarcerea. Furtună. Sosirea în Spania. Primirea lui Cristofor Columb . S8

III

A doua călătorie : flotă de şaptesprezece nave. Insula Hierro (Ferro). Dominica. Maria Galante. Guadalupa. Canibalii. . Montserrat. Santa Maria Redonda. San Martin şi Santa Cruz. Arhipelagul Celor Unsprezece Mii de Fecioare (Virginelor). Insula San Juan Evangelista sau Puerto-Rico. Insula Española. Primii colonişti ucişi. Întemeierea oraşului Isabella. Trimiterea în Spania a două corăbii încărcate cu bogăţii. Fortul Santo Tomás, ridicat în ţinutul Cibao. Don Diego, fratele lui Columb, numit guvernator al insulei. Jamaica. Coasta Cubei. Remora. Reîntoarcerea la Isabella. Cacicul luat prizonier. Revolta indigenilor. Lipsa de hrană. Columb defăimat în Spania. Trimiterea lui Juan Aguado, comisar la Isabella. Zăcămintele de aur. > Plecarea lui Columb. Sosirea lui Cádiz.....99

IV

• A treia călătorie : Madeira. Santiago şi Insulele Capului Verde. Trinidad. Prima ivire a coastei americane din Venezuela, dincolo de Orinoco (actualmente provincia Cumaná). Golful Paria. Grădinile. Tabago. Grenada. Margarita. Cubaga. Insula Española în timpul • cît a lipsit Columb. întemeierea oraşului Santo Domingo. Sosirea lui Columb. Tulburări în colonie. Plîngeri în Spania

lumb. Columb pus în lanţuri şi trimis în Spania împreună cu cei doi fraţi ai săi. Sosirea în faţa lui Fernando şi a Isabellei. Femando este din nou binevoitor.....109 '

împotriva lui Columb. Bobadilla trimis de rege să cerceteze purtarea lui Co-

A patra călătorie, cu o flotilă formată din patru nave. Gran Canaria. Martinica. Dominica. Santa Cruz, Puerto Rico. Española. Jamaica. Insulele Caimanilor. Insula Pinilor. Insula Guanaja. Capul Honduras. Coasta americană de la Trujillo la Golful Darién. Insulele Limonare. Insula Huerta. Coasta Veragua. Terenuri aurifere. Revolta indigenilor. Visul lui Columb. Porto Bello (Partobello) ! Los Mulatas. Oprire la Jamaica. Mizerie. Revolta spaniolilor împotriva lui Columb. Eclipsa de lună. Sosirea lui Columb în Insula Española. Reîntoarcerea lui Columb şi Spania. Moartea lui Columb, la 20 martie 1506..... 114

C a p i t o l u l VIII

DESCOPERIREA INDIEI ŞI A ŢĂRILOR MIRODENIILOR

Covilhăo şi Paiva. Vasco, da Gamă. Capul Bunei Speranţei Escale la Sâo Braz, Mozambic, Mobabasa şi Malindi. Sosirea la Calicut. Ciocnirea cu zamorinul. Reîntoarcereâ în Europa. Scorbutul. Moartea lui Paolo da Gama. Sosirea la

Alvares Cabral. Descoperirea Braziliei. Coasta Africii. Sosirea la Calicut, Kochin, Cananore. João de Nova. A doua. expediţie a lui da Gama. Sultanul' din Kochin. începutul activităţii lui Albuquerque. Da Cuhna. Primul asediu ■ al Ormuzului. Almeida, victoriile lui, certurile cu Albuquerque. Cucerirea portului G6a. Malacca, asediată şi cucerită. A doua expediţie împotriva Ormuzului. Ceylon. Molucele. Moartea lui Albuquerque. Soarta stăpînirii portugheze în Indii.....

PARTEA A DOUA

C a p i t o l u l I

CONCHISTADORII AMERICII CENTRALE

Hojeda. Amerigo Vespucci. Lumea Nouă îi primeşte numele. Juan de la Cosa. V. Yáñez Pinzón. Bastidas. Diego de Lepe. Díaz de Solís. Ponce de León şi Florida. Balboa descoperă Oceanul Pacific. Grijalva explorează coastele Mexicului.....

II

Hernando Cortés. Numirea lui. Echiparea unei expediţii şi lupta lui împotriva lui Velásquez. Debarcarea la Vera Cruz. Mexic, stat al aztecilor. Moctezuma. Provinciile Tlascala şi Cholula. Campania din Mexic. Moctezuma, prizonierul lui Cortés. înfrîngerea lui Narváez. „Noaptea tristă“. Bătălia din valea Otumba. Al doilea asediu şi cucerirea Mexicului. Expediţia în Honduras. Plecarea lui Cortés în Spania. Expediţia spre coasta Golfului Californiei. întoarcerea lui Cortés în Spania şi demersurile făcute pentru a fi numit guvernator. Moartea lui Cortés.....

III

Tripla Alianţă. Francisco Pizarro. Diego de Almagro. Primele tentative. Peru, ţara, populaţia şi incaşii. Prinderea, răscumpărarea şi moartea lui Atahualpa. Pedro Alvarado. Almagro în Chile. Lupta împotriva cuceritorilor. Judecarea şi executarea lui Almagro. Expediţiile lui Gonzalo Pizarro şi Orellana. Asasinarea lui Francisco Pizarro. Revolta şi executarea fratelui său Gonzalo .

C a p i t o l u l II

PRIMA CĂLĂTORIE IN JURUL LUMII

Magellan, începuturile activităţii şi necazurile lui. Schimbarea naţionalităţii. Pregătirile pentru expediţie. Rio de Janeiro. Golful San Julián. Revolta unei părţi a escadrei. Vinovaţii sînt pedepsiţi cu asprime. Strîmtoarea Magellan. Patagonezii. Pacificul. Insulele Hoţilor. Zebu şi Filipinele. Moartea lui Magellan. Borneo. Molucele şi produsele lor. „Victoria“ se desparte de „Trinidad“. Reîntoarcerea în Europa pe la capul Bunei Speranţe. Ultimele

C a p i t o l u l III

EXPEDIŢIILE POLARE. CĂUTAREA TRECERII DE NORD—VEST ŞI DE NORD-EST

Normanzii. Erik cel Roşu. Familia Zeno. John Cabot. Corterreal. Sebastian Cabot. Willoughby. Chancellor.....•

I
I
Giovanni di Verrazzano. Jacques Cartier şi cele trei călătorii ale sale în Canada. Oraşul Hochelaga. Tutunul. Scorbutul. Călătoria lui Roberval. Martin Frobisher şi călătoriile lui. John Davis. Barents şi Heemskerk. Spitzbergen.

Iernare în Novaia Zemlea. Reîntoarcerea în Europa. Rămăşiţe ale expediţiei 246-

C a p i t o l u l IV

EXPEDIŢII PIRATEREŞTI ŞI ATACURI NAVALE Francis Drake. Thotnas

Cavendish. Oliver van Noort. Walter Raleigh . - . 265

C a p i t o l u l V

MISIONARI ŞI COLONIŞTI. NEGUSTORI ŞI TURIŞTI

Caracterul net deosebit al secolului al XVII-lea. Explorarea mai completă a regiunilor descoperite pînă atunci. Misionarii italieni în Congo. Misionarii portughezi în Abisinia. Brue în Senegal şi Flacourt în Madagascar. Misionarii europeni în India, Indochina şi Japonia..... 278

II

Olandezii în Insulele Mirodeniilor. Le Maire şi Schouten. Tasman. Mendana. Queiroz şi Torres. Pyrard de Laval. Pietro della Valle. Tavernier. Thevenot. Bernier. Robert Knox. Chardin, De Bruyn. Kaempfer 281

C a p i t o l u l VI

Epoca marilor piraterii. William Dampier şi descoperirile lui geografice . . 295-

II

Polul şi America. Hudson şi Baffin. Champlain şi La Salle. Englezii pe coasta Atlanticului. Rezumat al cunoştinţelor dobîndite spre sfîrşitul secolului al XVII-lea. Măsurarea gradului terestru. Progresele cartografiei. Începutul geografiei matematice 298-

M A R I I N A V I G A T O R I A l S E C O L U L U I A L X V I I l - L E A

PARTEA INTÎI

C a p i t o l u l I

Astronomi şi cartografi. Cassini, Picard şi La Hire. Meridianul şi harta Franţei. G. Delisle şi D'Anville. Forma Pămîntului. Maupertuis în Laponia. La Con- damine la ecuator..... 315t

II

Expediţii pirateresti în secolul al XVlII-lea. Călătoria lui Wood Rodgers. Aventurile lui Alexander Selkirk. Insulele Galapagos. Puerto Seguro. Reîntoarcerea, în Anglia. Expediţia lui George Anson. Insula Statelor! Insula Juan Fernân-

dez. Tinian. Macau. Prinderea galionului. Ţărmul Cantonului. Rezultatele croazierei 321

Capitolul II

PRECURSORII CĂPITANULUI COOK

Roggeveen. Puţinele lucruri care se ştiu despre el. îndoieli în privinţa descoperirilor sale. Insula, Paştelui. Insulele Primejdioase. Insulele Bauman. Noua Britanie. Sosirea în Batavia. Byron. Popas la Rio de Janeiro şi la Puerto Deseado. Intrarea în Strîmtoarea Mâgellan. Insulele Falkland şi portul' Eg- mont. Fuegienii. Mas-â-fuero. Insulele Dezamăgirii. Insulele Primejdiei. Tinian. Reîntoarcerea în Europa. 330

II

Wallis şi Carteret. Pregătirile expediţiei. Navigaţie extrem de anevoioasă prin Strîmtoarea Mâgellan. Despărţirea „Delfinului“ de „Swallow“. Insula Whit- sunday. Insula Regina Charlotte. Insulele Cumberland, Henri etc. Tahiti. Insulele Howe, Boskaven şi Keppel. Insula Wallis. Batăvia. Cap. Portul Londrei. Carteret descoperă Insulele Pitcairn. Osnabrück, Glocester. Arhipelagul Santa Cruz. Insulele Solomon. Canalul St. George şi Noua Irlandă. Insulele Portland şi ale Amiralităţii. Makassar şi Batavia. întîlnirea cu Bougainville în Atlantic ■.....'.....345

III

Bougainville. Metamorfozele unui fiu de notar. Colonizarea Maluinelor. Buenos Aires şi Rio de Janeiro. Maluinele sînt redate spaniolilor. Hidrografia Strîm- torii Magellan. Fuegienii. Quatre Facardins (Insulele Tuamotu). Tahiti. Incidentele din timpul popasului. Bogăţiile naturale şi moravurile locuitorilor.
Insula Samoa. Insulele Espiritu Santa sau Noile Hebride. Louisiade. Insulele Anahoreţilor. Noua Guinee. Butuan. Din Batavia la Saint Malo . . . .

3 6 5

Capitolul III

PRIMA CĂLĂTORIE A CĂPITANULUI COOK

începuturile carierei marinăreşti a lui Cook. Lui Cook îi este încredinţată comanda navei „Endeavour“. Ţara de Foc. Descoperirea cîtorva insule din Arhipelagul Tuamotu. Sosirea în Tahiti. Moravurile şi obiceiurile locuitorilor. Explorarea altor insule din Arhipelagul Societăţii. Sosirea în Noua Zeelandă. Întîlnirea cu băştinaşii. Descoperirea Strîmtorii Cook. înconjurul a două mari insule. Obiceiuri şi bogăţii naturale ale ţinutului 388

Ii *

Explorarea coastei răsăritene a Australiei. Observaţii asupra indigenilor şi bogăţiilor naturale ale ţării. „Endeavour“ eşuează. Primejdiile necontenite ale navigaţiei. Traversarea Strîmtorii Torres. Băştinaşii din Noua Guinee. Reîntoarcerea în Anglia 412

Capitolul IV

A DOUA CĂLĂTORIE A CĂPITANULUI COOK

Căutarea continentului austral. Al doilea popas în Noua Zeelandă. Arhipelagul.. Tuamotu. A doua şedere în Tahiti. Descoperirea Insulelor Tonga. Al treilea popas în Noua ¡Zeelandă. A doua croazieră în Oceanul Austral. Explorarea Insulei Paştelui Vizită în Insulele Primejdioase.....420

O nouă vizită în Tahiti şi în Arhipelagul Prieteniei. Explorarea Noilor Hebride. Descoperirea Noii Caledonii şi a Insulei Pinilor. Popas în Strîmtoarea Regina Charlotte. Georgia de Sud. Catastrofa „Adventurei“ 441

C a p i t o l u l V

A TREIA CĂLĂTORIE A CĂPITANULUI

COOK • I

Căutarea pămînturilor descoperite de francezi. Insulele Kerguelen. Popas la Van Diemen. Strîmtoarea Regina Charlotte. Insula Palmerston. Mari serbări în Insulele Tonga..... 45G-

Descoperirea Insulelor Sandwich. Explorarea coastei apusene a Americii. Dincolo de Strîmtoarea Bering. Reîntoarcerea în Arhipelagul Hawaii. Legenda lui Rono. Moartea -lui Cook. Reîntoarcerea expediţiei în Anglia ..... 4G&

N o t e . ..... 475.

Dat la tipar 17.09.1963. Bun de tipar 09.12.1963. Tiraj 77.000+70 ex. broşate şi 3.000+50 ex. legate. H.I. Hârtie semiofset de 61 g/m². Format 70×100/16. Coli editoriale 62,72. Coli tipar 31,36. A. 7432. Indice de clasificare zecimală: pentru bibliotecile mari 810, pentru bibliotecile mici 81.

Tiparul executat sub comanda nr. 30.861 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii

E D I T U R A Ş T I I N Ţ I F I C Ă